İslâm âlimleri Ansiklopedis

ALTINCI CİLD

İçindekiler Tablosu

ABDÜLVÂHİD BİN MUHAMMED EL-ÂMİDÎ

Fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Feth olup ismi, Abdülvâhid bin Muhammed el-Mahfûz bin Abdülvâhid et-Temîmî el-Âmidî'dir. Lakabı ise Tâcüddîn'dir. Abdülvâhid el-Âmidî, 550 (m. 1155) yılında vefât etti. Hayâtı hakkında fazla bilgi bulunmayan Abdülvâhid el-Âmidî, babası Kâdı Ebû Nasr Muhammed, Şeyh Ahmed Gazâlî ve başka birçok âlimden ilim öğrendi. Çeşitli yerlerde kadılık yaptı.

Abdülvâhid bin Muhammed'in "Gurer-ül-Hıkem ve Durer-ül-kelîmi min Kelâmi Ali bin Ebî Tâlib" ve "Cevâhir-ül-kelâm fî şerh-il-hükmi vel-ahkâm min kıssati Seyyid-il-Enâm aleyhissalâtü vesselâm" isimli eserleri vardır.

Gurer-ül-Hıkem ve Dürer-ül-kelîmi min kelâmı Ali bin Ebî Tâlib adlı eserinde, Hazreti Ali'nin buyurdukları veciz sözleri toplamıştır. Bu eserden ba'zı bölümler:

Hazreti Ali buyuruyor ki: "Doğruluk vesiledir, affetmek fazilettir. Cömertlik iyi huydur, şeref meziyettir. Kararlı olmak metâ'dır (Sâhib olunan maldır), kararsız olmak ise zayi olmaktır. Vefâkârlık fazilet, sevgi rahmettir, ismet, ni'met; ihsân ise fazilettir. Akıl zînet, ahmaklık çirkindir. Doğruluk emânet, yalancılık hıyânettir, insaf rahatlık, şer küstahlıktır. Cömertlik riyaset, mülk siyâsettir. Emânet îmândandır, güleryüzlülük ihsândır. Fikir gerçeği gösterir. Doğruluk kurtarır, yalan felâkete sürükler. Kanâat insanı zengin yapar, zenginlik azdırır. Fakirlik unutturur. Dünyâ aldatır, şehvet kandırır. Lezzet oyalar, nefsin arzuları alçaktır. Hased yıpratır, nefret çökertir."

"Yakîn ibâdet, iyilik efendilik, şükür ziyâdelik, fikir ibâdet, aza kanâat zühd sahibi olmak, işler tecrübe ile olur. İlim anlamakla, anlamak zekâ ile, fetânet basiretle, düşünce rey ile (görüşle), görüş fikirle, muvaffakiyet azîmkârlıkla, azîmkârlık tecrübe ile, fazilet güçlüklerle, sevâb meşakkat ile olur."

"Kendini beğenmek helak olmak, riyakârlık şirk koşmak, cehâlet ölüm, tenbellik ziyandır. Şehvetler âfet, lezzetler ifsattır."

"Akıllı kimse, günahlarını tövbe ile örtendir. Cömert, kötülük yapana iyilikle karşılık verendir."

"İlim; güzel bir mîrâs, umûmî bir ni'mettir, insaf, ihtilâfı giderir, ülfeti getirir."

"Adâlet; îmânın başıdır, ihsânın birleştiği noktadır ve îmânın en yüksek mertebesidir."

"Âlim; sözü, işine uygun olandır. Âlim ilme doymaz."

"Takvâ sahibi kimse, nefsi nezîh, ahlâkı yüce olandır. Zühd sahibi olmak, takvâ sahibi olan kişilerin zînetidir, gece ibâdeti yapanların tabiatıdır. Takvâ sahibi olmak ise, dînin meyvesi, yakînen inanmanın alâmetidir."

"Hikmet; akılların bahçesi, ermişlerin mesîresidir (gezinti yeridir)."

"Akıllı; şehvetten uzaklaşan, âhıreti dünyâ ile değişmeyendir. Akıllı, yalnız ihtiyâcı kadar ve huccetle konuşur, sâdece âhıretinin ıslâhı için çalışır. Akıllı, günahlardan sakınır, ayıplardan uzak durur. Cömertlik günahları siler, kalblere sevgi eker."

"Câhil; dayakla uslanmaz, nasihatlerden payını almaz."

"İlim; insanı akla götürür, kim ilim öğrenirse akıllanır, ilim; nefsi, rûhu ihyâ eder (diriltir). Aklı aydınlatır, cehâleti öldürür."

"Zulüm; ayakların kaymasına, ni'metin zevâline, milletlerin helakine sebep olur."

"Allahü teâlâdan başka her şeyden uzaklaşmak, ermişlerin ibâdetidir."

"Mü'minin gerçek sevgisi, buğzu, birşeyi alması, yapması ve terki, Allah için olur."

"Kâmil mü'min gizli şükür eder, belâya karşı sabır eder, ümîd hâlinde iken bile korkar."

"Güzellik sevâb güzelliğidir, elbise güzelliği değil."

"Akıllı kimse, Rabbine ibâdetle, nefsin arzusuna karşı gelendir. Câhil kimse, mâsiyet (günah) işleyerek nefsin arzusuna uyandır."

"Allaha vuslat (erişmek), insanlardan uzak durmakla olur."

“İlim, hikmet semeresidir (meyvesidir).

“İhtirâslı kimse, bütünüyle dünyâya mâlik olsa dahi fakirdir.”

“Doğruluk, İslâmın direği, îmânın desteğidir.”

“Allah için cömertlik, mukarrebînin (ermişlerin) ibâdetidir.”

“Allahın azâbından korkmak, müttekîlerin nişanıdır.”

“Günahlardan sakınmak, tövbekârların ibâdetidir.”

“Dînin esâsı, emâneti yerine vermek, sözünde durmaktır.”

“Hased eden dâima hastadır, cimri insan, dâima fakirdir.”

“Cennet en hayırlı mal, Cehennem ise en kötü barınaktır.”

“Fazla başa kakma, nefret ateşini körükler.”

“Kanaatkar olmak, boyun eğme zilletinden daha hayırlıdır.”

“İyilik, zincirden bir bağ olup, onu ancak teşekkür veya mükâfatlar çözebilir.”

“Mü’min, ni’metle hatâ arasında olup, ni’mete yalnız şükür ve istiğfarla erişilir.”

“Öfke anındaki yumuşaklık (hilm), zâlimlerin gazâbından korur.”

“Olgunluk üç şeyde gereklidir: Musibetlere sabır, isteklerde iktisâd ve istiyene vermektir.”

“Yumuşaklık, durulmayı çabuk sağlar ve zor olan şeyleri kolaylaştırır.”

“Âlim, câhili hemen tanır, çünkü daha önce o da câhildi. Câhil âlimi tanımaz, çünkü daha önce âlim değildi.”

“Muvaffakiyet ve başarısızlık, nefs ile mücâdele etmektedirler. Hangisi gâlib gelirse, ona hâkim olur (te’sîri altına alır).”

“Mü’min, dâima günahlardan kaçınır, belâdan korkar ve Rabbinin rahmetini taleb eder.”

“Akıl ve ilim, biribirinden ayrılmayan ve zıd olmayan iki kardeş gibidir.”

“Îmân ve haya, diğerinden kopmayan bir bütündür.”

Îmân ve ilim, ikiz kardeş ve birbirinden ayrılmayan arkadaş gibidir.”

“Îmân bir ağaç gibi olup, kökü yakîn, dalı takvâ, nûru haya, meyvesi cömertliktir.”

“Öfke, tutuşturulmuş bir ateş gibidir. Her kim ki öfkesine hâkim olursa, onu söndürür ve her kim onu salıverirse, ilk yanan kendisi olur.”

“Ârif, kendini bilen, nefsini Allahtan uzaklaştıracak herşeyden temizliyendir.”

“Şehvet, bukağılı, sağlam demir zincirdir, bunun en iyi ilâcı sabırlı olmaktır.”

“Ahmaklık, dermanı bulunmayan bir dert, şifâsı olmayan bir hastalıktır.”

“Allah için kardeş olanların sevgisi, sebebi dâim olduğu için devam eder. Dünyâ için kardeş olanların sevgisi, sebebi devam etmediği için kısa sürer, bir ân gelir son bulur.”

“Akıllı kimse; bugünü, dünkü gününden hayırlı olandır. Şaki; hâline aldanan, emellerinin aldatmasına kanandır. Leîm (alçak) değerinin üzerine çıkınca, eski hâlini inkâr edendir.”

“Allaha yaklaşmak, O’ndan istemekle, âhırete yaklaşmak dünyâyı terk etmekle, dünyânın fânî olduğunu, sen onunla kalsan bile, onun sana kalmıyacağını bilmekle olur.”

“Dünyâ, itaat göstermeye değmiyecek kadar küçük ve hakîrdir.”

“Doğruluk, sevimli olanlarda zînet, üzüntülü olanlarda meta’dır.”

“Büyük ihsân, dostunun hatâsını doğruya çevirir, düşmanın doğruluğunu da hatâya çevirir.”

“Câhil kusûrunu anlamaz, yapılan nasihati kabûl etmez.”

“Mahrûm ettikten sonra vermek, verdikten sonra mahrûm etmekten daha güzeldir.”

“Zaman, bedenleri yıpratır, emelleri yeniler, eceli yakınlaştırır, dilekleri uzaklaştırır.”

“Akıllı, sustuğu vakit tefekkür, konuştuğu vakit zikir eder, baktığı vakit de ibret alır.

“Kendisi amel etmeksizin Allah yoluna çağıran kişi, oksuz yaya benzer.”

“Mürüvvet; insanın, kendisini lekeleyecek şeylerden kaçınması ve güzellik kazandıracak şeylere yaklaşmasıdır.”

“Zenginliklerin en hayırlısı, Allahü teâlâ ile iktifa etmektir. Allahtan başkasıyle yetinmek, en büyük fakirlik ve şakiliktir.”

“İlmin sonu yoktur. Her ilimden, güzel olanını alınız.”

“Cömertlik ve cesâret, şerefli maksatlar olup, Allahü teâlâ hazretleri bunları sevdiği ve denediği kişilere ihsân eder.”

“Sıkıntıya karşı sabır etmek, bolluk anındaki afiyetten daha efdaldir.”

“Akıl, ni’metlerin en büyüğü, dünyâ ve âhırette şereflerin en yücesidir.”

“Şerefli insan, azarlandığı vakit kızar, yumuşak davranıldığı vakit yumuşar. Şerefsiz insan ise yumuşak davranışa sert çıkar ve sert davranana karşı da yumuşar.”

“Sükût, sana vekar kazandırır ve seni özür dileme zahmetinden kurtarır.”

“İhtirâs, gâfillerin kalbinde şeytanların sultânıdır.”

“Hikmet, her mü’minin kaybettiğidir, onu münâfıkların ağzında olsa dahi alınız.”

“İnsandaki cahillik, vücûdu yiyen haşereden daha tehlikelidir (zararlıdır).”

“Said kimse, azapdan korkarak inanır ve sevâb niyaz eder.”

“Hasedcilerin en ehveni, haset ettiği kişinin elindeki ni’metlerin yok olmasını ister.”

“İlim, insanı Allahın emrettiği şeylere götürür, zühd ise o şeylere erişilmesini kolaylaştırır.”

“Mal, dünyâda sahibine ikramda bulunan bir dost gibi olsa da, Allah huzûrunda ona ihânet eder.”

“Korkaklık, ihtirâs ve cimrilik, Allaha karşı kötü zannın bir araya getirdiği:kötü arkadaşlardır.”

“Mal, harcandığı kadar sahibine ikramda bulunur. Kişinin yaptığı cimrilik kadar ona ihânet eder.”

“Fakîh öyle biridir ki, insanları Allahın rahmetinden ümitsizliğe düşürmez ve onları Allahın rahmetinden yüz çevirtmez.”

“Âlim, öyle biridir ki, insânları Allahın rahmetinden dolayı ümit kapısından men etmez ve Allahın mekrinden emîn olmamalarını sağlar.”

“Mal ve çocuklar, dünyâ hayâtının zînetidirler. Sâlih amel de, dünyâdan âhırete götürülen mahsûldür.”

“Cömertlik, güzel medhiyeyi, mal sevgisi üzerine tercih etmektir”

“Allah için seven bir kardeş, en yakından daha yakın, anne ve babalardan daha merhametlidir.”

“Amel eden câhil kişi, yoldan başka yerde yürüyen gibidir. Bu yürüyüşü ona, ihtiyâcından uzaklaşmaktan başka birşey kazandırmaz.”

“İnsan, sözü ile tartılır veya işi ile değerlendirilir. Seni zînet yönünden ağır getirecek şeyi söyle ve kıymetini artıracak şeyi yap.”

“Yalancı, sözünde suçludur. İsterse delîli kuvvetli ve ağzı lâf yapan biri olsun.”

“İnsanlar dünyânın çocuklarıdır, çocukta, yaratılış i’tibârı ile ana sevgisi vardır.”

“Mü’min; yakındır, hazırdır, yakîn ve takvâ sahibidir. Münâfık ise; küstahtır, yaltaktır, aptaldır ve şakidir.”

“Kötü iki arkadaş arasındaki konuşma, ya çoktur veya azdır. Çoğu, zaman öldürücü azı ise yorucudur.”

“İstişâre sana rahatlık, başkasına yorgunluktur.”

“Zikr; aklın yoldaşı, kalbin kandili, rahmetin inmesine vesiledir.”

“Halim olanın ilk mükâfatı, bütün insanların ona düşmanına karşı yardımcı olmalarıdır.”

“Dünyâ mü’minin hapishânesi, ölüm hediyesi, Cennet de varacağı yerdir.”

“Dünyâ kâfirin Cenneti, ölüm korkulu rü’yâsı, Cehennem de varacağı son duraktır.”

“Allaha tâatla uğraşmak en kârlı iş, doğru konuşan dil ise, en güzelidir.”

“Gaddarlık, herkes için kötü bir şeydir. Şan, şeref sahibi ve büyük zâtlar için daha çirkindir.”

“Vefâkârlık, emânetin ikiz kardeşidir ve kardeşliğin süsüdür.”

“Takvâ, dîni ıslâh, nefsi muhafaza eder ve mürüvveti süsler.”

“Akıllı; alçak dünyâdan el çeken, Cennet-i a’lâya göz dikendir.”

“Sabır en güzel huy, ilim en şerefli süs eşyâsıdır.”

“Kalblerin gafletine, gözlerin uyanık olması fayda vermez.”

“Müttekî, günahlardan uzak durandır.” “Sıkıntıya düşmeden önce emniyet tedbirini alan kimse, ayağını sağlam yere basmış olur.”

“İtâat halkın Cenneti, adâlet devletin Cenneti.”

“Sabır, insanın başına gelene katlanması demektir. Onu kızdırana karşı da kendisine hâkim olmaktır.”

“Korku kaderi değiştirmez, yalnız sevâbın yok olmasına sebeb olur.”

“İhtiras, rızkı artırmaz.”

“Kârlı olan, dünyâyı âhıretle değiştirendir.”

“İnsanlar, bir sayfadaki resimler gibidir, her katlamada biri ortaya çıkar.”

“Cimri, dünyâda kendi nefsine cömert davranmaz, bütün malını mirasçılara vermeye râzı olur.”

“Mal, sahibini dünyâda yükseltir, âhırette alçaltır.”

“Şehvet (nefsin istekleri), öldürücü âfettir, bunun en iyi ilâcı, sabırlı olmaktır.”

“Hased, bir dert ve hastalık olup, hased eden veya olunan helak olmadıkça çâresi bulunmaz.”

“Günahlar birer dert olup, devası istiğfardır.”

“Hadîs-i şerîfte de buyurulduğu üzere ateşin odunu yiyip tükettiği gibi, hased de iyilikleri yok eder.”

“Sabır iki kısımdır: Sevmediğin şeye sabretmek ve sevdiğin şeye sabretmek.”

Sabır, en güzel îmân kisvesi ve insanların en şerefli ahlâkıdır.”

“Şek (şüphe), yakîni bozar, îmânı yok eder.”

“Akıllı, iyiliklerini canlandıran, kötülüklerini öldürendir.”

“Tûl-i emel, serap gibidir, bunu gören aldanır.”

“İyiliği tamamlamak, yeniden başlamaktan daha hayırlıdır.”

“Kendi nefsinden râzı olan, aldanmıştır. Ona güvenen, mağrur ve yolunu şaşırmıştır.”

“Gerçek dost, ayıbını görüp nasihat eden, gıyabında seni koruyan ve seni kendisine tercih edendir.”

“Ahmaklık; herşeyi fuzûliymiş gibi hiçe saymak ve câhil insanlarla arkadaşlık kurmaktır.”

“Allah için dost olan, kişiye doğru yolu gösteren, fesattan uzaklaştıran ve ibâdetlerinde yardımcı olandır.”

“İlim, maldan daha hayırlıdır, ilim seni, sen de malı korursun.”

“Fazilet; çok mal ve büyük işlerle değil, güzel kemâliyet ve hayırlı işlerle olur.”

“Takvâ sahibi kişilerin nefsleri tok, şehvetleri ölü olup, güler yüzlü, hazin kalblidirler.”

“İslâmiyet, teslimiyettir. Teslimiyet, yakîndir. Yakîn, tasdiktir. Tasdik, ikrârdır, ikrâr, edadır (yerine getirmektir). Eda ise ameldir.”

“Fazilet, en iyi maldır. Cömertlik, en güzel mücevherdir. Akıl, en güzel zînettir. İlim, en şerefli meziyettir.”

“Adâlet, halkın dirliği ve düzeni, idârecilerin süsü ve güzelliğidir.”

“Akıllı kimse; dilini kötü söz ve gıybetten koruyan, mü’min; kalbini şek ve şüpheden temizleyendir.”

“İyilikle emretmek, insanların en faziletli amelleridir.”

“İffet; nefsin koruyucusu ve kinlerden paklayıcıdır.”

“Zikir; akılların nûru, nefslerin hayâtı, kalblerin kurtuluşudur.”

“Sabır iki kısımdır; belâya sabır iyi ve güzeldir. Bundan daha güzeli, haramlara karşı sabırdır.”

“Haramlardan çekinmek, akıllıların şânı, şereflilerin tabiatındandır.”

“Allah korkusundan dolayı göz yaşı dökmek, kalbi nurlandırır. Tekrar günah işlemekten insanı korur.”

“Yaptığı günah bir işle öğünmek, o günahı yapmaktan daha kötüdür.”

“Ârifin, yüzü nûr ve tebessüm, kalbi korku ve hüzün doludur.”
“Dünyâ; güzel, aldatıcı ve geçici bir serap, çabuk yıkılan bir dayanaktır.”

“Sevgi, kalblerin birbirine yakınlaşması ve rûhların ünsiyetidir.”

“Yumuşaklık, öfke ateşini söndürür. Hiddet ise öfke ateşini körükler.”

“Mü’min, baktığında ibret alır. Bir şey verilirse, şükür eder. Musibet ve belâya uğrayacak olursa, sabır eder. Konuşacak olursa, Allahü teâlâyı hatırlatır.”

“Câhil, suyu fışkırmayan kaya, dalı yeşermeyen ağaç, ot bitmeyen yer gibidir.”

“Emânet ve vefakarlık; işlerin doğruluğu, yalan ve iftira da; sözlerin cinâyetidir.”

“Akıl, mü’minin dostu; ilim, veziri, sabır, askerlerinin komutanı ve amel ise silâhıdır.”

“Îmân ile amel, ikiz kardeş olup, birbirinden ayrılmazlar.”

“Hased edenin sevgisi sözlerinde görülür. Kinini işlerinde gizler. Adı dost, fiili düşmancadır.”

“Yumuşak başlı olanlar, en sabırlı, derhal affedici ve en güzel huylu olan kimselerdir.”

“Allahü teâlâdan haya etmek, insanı Cehennem azâbından korur.”

“Gaflet, insana gurûr getirir, helâka yaklaştırır.”

“Mü’min, dünyâya ibret gözü ile bakar, ihtiyâcı için karnını doyurur. Ondan konuşulduğu vakit, nefret ve tenkid kulağı ile dinler.”

“Hâlis bir ibâdet; insanın Rabbinden başkasını istememesi, günahından başka şeyden korkmamasıdır.”

“Fazilet, gücü yettiğinde affetmektir.”

“Haya ve cömertlik, ahlâkların en efdalidir.”

“Kötü insan, hiç kimseye iyi zan beslemez. Çünkü o, herkesi kendisi gibi görür.”

“Kâmil olan kimse, aklı arzu ve isteklerine gâlib gelendir.”

“Söz ilâç gibidir. Azı faydalı, çoğu zararlıdır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 213

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 635

3) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 616 cild-2, sh. 1200

4) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 414

5) Gurer-ül-hıkem ve dürer-ül-kelim min kelâmı Ali bin Ebî Tâlib, Süleymâniye Kütüphânesi Bağdatlı Vehbi kısmı No: 1685

ABDÜLVEHHÂB BİN ABDÜLKÂDİR-İ GEYLÂNÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdülvehhâb bin Abdülkâdir bin Ebî Sâlih el-Geylânî el-Bağdâdî olup, künyesi, Ebû Muhammed ve Ebû Abdullah'dır. Lakabı; Seyfüddîn, İbn-ül-Kıdve ve Zâhid'dir. Ehl-i sünnet âlimlerinin en büyüklerinden olan seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin en büyük oğlu ve aynı zamanda talebelerinin önde gelenlerindendir. 522 (m. 1128) senesi Şa'bân ayının 2. günü Bağdad'da doğdu. 593 (m. 1197) senesi Şevval ayının 15. Çarşamba gecesi orada vefât etti. Ertesi günü babasının medresesinde cenâze namazı kılınıp, Celbe kabristanında defn olundu.

Ebû Muhammed Abdülvehhâb (radıyallahü anh), küçük yaşta ilim tahsiline başladı. Babasından Kur'ân-ı kerîm, fıkıh ve diğer ilimleri öğrenip, kısa zamanda yüksek ilimlere sâhib oldu. Ayrıca İbn-ül-Husayn, İbn-üz-Zâgûnî, Ebû Gâlib bin el-Bennâ ve başka âlimlerden ilim öğrendi. Kendisinden ise, Muhammed bin Ya'kûb icâzet aldı. Ayrıca İbn-ül-Katî'î, İbn-üd-Debîsî, Abdurrahmân bin Gazzâl, İbn-ül-Halîl ve başka birçok zât da ilim öğrenip rivâyetlerde bulundular. Abdülvehhâb bin Abdülkâdir hazretleri, kardeşleri arasında fıkıh ve diğer ilimleri en fazla bilen olup, onların en âlimi idi. Bilhassa fıkıh ilminde çok yükselip, babasının hayâtında onun medresesinde ders vermeye başladı. Yirmi seneden fazla böyle devam etti. Babasının vefâtından sonra, artık orada müstakil olarak ders vermeye başladı.

İbn-ül-Kâdisî diyor ki, "Abdülvehhâb bin Abdülkâdir (radıyallahü anh), çok iyi bir fakîh (fıkıh âlimi) idi. Zühd sahibi idi. Haramlardan, şüphelilerden, hattâ şüpheli olmak korkusu ile mübahların çoğundan sakınırdı. Bunun için va'zı çok te'sîrli olup, herkes sözlerinden istifâde ederlerdi. Herkes tarafından sevilir, sayılır, hürmet edilirdi. Herkesten hüsn-i kabûl görürdü. Aklının ve ilminin fevkalâde çok olmasından başka, zekâsı, anlayışı ve hafızası da pek fazla idi. Latîfe sâhibi, gayet güzel, zarif bir zât idi. İhtilaflı olan mes'eleleri gayet güzel hallederdi. Va'zında ve diğer konuşmalarında çok fâsîh, pek tatlı konuşurdu. Mürüvvet sahibi ve cömertti. Fetvâlarında gayet isâbetli idi. Hakkı söylemekte kimseden çekinmezdi. Halîfe Nâsır, bunu, mazlûmların haklarını koruyacak ve ihtiyâç sahiblerinin ihtiyâçlarına cevap verecek makama ta'yin etmişti. İhtiyâcı olanlar, kendisine müracaat ederlerdi." İbn-ül-Kâdisî'nin sözü tamâm oldu.

Derslerine ve va'zlarına devam eden yüzlerce insan, ilimde yükselmişler, çokları icâzet almakla şereflenmişlerdir.

Ömrü boyunca, İslâmiyet bilgilerini doğru olarak anlatmakla meşgûl olup, ders ve va'z verdi. Çeşitli vazîfelerde bulundu. Yüzlerce velî yetiştirdi. Hadîs-i şerîf de rivâyet etti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeylü Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 388

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 314

3) Kalâid-ül-cevâhir sh. 42

ABDÜLVEHHÂB BİN ABDÜLVÂHİD (Abdülvehhâb İbn-il-Hanbelî)

Hanbelî âlimlerinden. İsmi, Abdülvehhâb bin Abdülvâhid bin Muhammed bin Ali eş-Şîrâzî ed-Dımeşkî'dir. Künyesi Ebü'l-Kâsım olup, lakabı "Şeref-ül-İslâm"dır. İbn-i Hanbelî diye meşhûr oldu. Önce "Şîrâzî" ve sonra da "Dımeşkî", nisbetleriyle anıldı. Doğum târihi belli değildir. Babası Abdülvâhid de büyük âlimdir. Fakîh, vâ'iz ve müfessir idi. Babasının vefâtından sonra, Şam'daki Hanbelî âlimlerinin şeyhi kabûl edilip, onların reîsi oldu. Bâb-ı Ferâdîs'in içindeki Medreset-ül-Hanâbile'nin bânisi, kurucusudur. Fıkıh, usûl ve tefsîr ilimlerine dâir eserler yazdı. 536 (m. 1142) senesinde Şam'da vefât etti. Bâb-ı Sagîr kabristanındaki şehîdler kısmında, babasının yanına defnedildi.

Abdülvehhâb İbn-il-Hanbelî, küçük yaşta iken babasını kaybetti. Kendi kendine ilimle meşgûl oldu. Fıkıh ilminde, emsalleri arasında çok yükseldi. Âlimlerin reîsi seçildi. Münâzara ve fetvâ işlerinde en önde tutulurdu. Fıkıh ve tefsîr dersi okutur, va'z ve nasihat ederdi. Dımeşk Câmii'nde va'zını dinlemek için hergün yüzlerce insan toplanırlardı. Uzak şehirlerden gelen birçok kimseler, onun ilminden istifâde ettiler. Herkesin hürmet gösterdiği, önder ve örnek kabûl ettiği bir âlimdi. Yüzü gayet güzel olup, ayrıca celâdet ve heybet sahibiydi.

Şeref-ül-İslâm Abdülvehhâb, Bağdad'da ve Dımeşk'de (Şam'da) babasından hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de; Bağdad'da Ebû Bekr bin Kâmil hadîs-i şerîf dinledi. O, Bağdad'da bütün fakîhlerle beraber hılâfiyyât mes'elelerinde münâzaralarda bulundu. Hakkı, doğruyu şaşıranlara delîller ile izah etti. İnsaf sahiplerini ikna ederek, onların yanlış yoldan dönmesine sebep oldu.

Şeref-ül-İslâm Abdülvehhâb'ın, fıkıh ve usûl-i fıkıh ilimlerine dâir kıymetli eserleri vardır. Bunlardan başlıcaları şunlardır:

1- El-Müntehâb: Fıkıh ilmine dâir olup, iki cild halindedir, 2-El-Müfredât, 3-El-Burhân fî usûl-iddîn.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeylü Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 198-201

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 113

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 224

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 638

ABDÜLVEHHÂB BİN MÜBÂREK EL-ENMÂTÎ

Bağdad'da yetişen hadîs âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdülvehhâb bin Mübârek bin Ahmed el-Enmâtî el-Bağdâdî olup, künyesi Ebü'l-Berekât'tır. Hanbelî mezhebi âlimlerinden idi. 462 (m. 1070) senesi Receb ayında doğdu. 538 (m. 1143) senesi Muharrem ayının 11. Perşembe günü Bağdad'da vefât etti. Ertesi gün (Cum'a günü) Seyyid-üt-tâife Ebü'l-Kâsım Cüneyd-i Bağdadî hazretlerinin de medfûn bulunduğu Şûniziyye kabristanına defn olundu. Nafakasını te'min etmek için, Enmât diye bilinen bir çeşit örtüyü satmasına, nisbetle, kendisine Enmâtî; Bağdad'da yetişmiş olduğu için de Bağdadî denilmiştir.

Dahâ çok Ebü'l-Berekât künyesiyle tanınmış olan Abdülvâhid el-Enmâtî hazretleri; Ebû Muhammed es-Sarîfînî, Ebü'l-Hüseyn bin Nakûr, Ebü'l-Kâsım Abdülazîz el-Enmâtî, İbn-ül-Büsrî, Ebû Nasr ez-Zeynebî ve başka birçok âlimden ilim öğrendi. Hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, İbn-i Asâkir, Ebü'l-Ferec İbn-ül-Cevzî, İbn-ün-Nâsır, Ebû Tâhir Silefî, Ebû Mûsâ; Ali İbn-ül-Medînî, Ebû Sa'd es-Sem'anî ve başka büyük ve meşhûr âlimler ilim öğrenip rivâyetlerde bulunmuşlardır.

Ebü'l-Berekât el-Enmâtî hazretleri, zamanında Bağdâd'da bulunan âlimlerin en yükseklerindendi. Ebû Sa'd es-Sem'ânî (radıyallahü anh) diyor ki: "Enmâtî (radıyallahü anh), çok âlimden ilim öğrendi. Çok hadîs-i şerîf dinleyip ezberledi. Hadîs ilminde hafız oldu. Çok sağlam, sika (güvenilir) bir âlim idi. Dâima güleryüzlü idi. Herkesle iyi geçinirdi. Allahü teâlâyı her an hatırlar, O'na olan muhabbetinden devamlı göz yaşı dökerdi. Enmâtî (radıyallahü anh), birçok zâttan ilim dinledi. Kendi eliyle birçok kitap yazdı. Ali İbn-üt-Tüyûrî'nin (radıyallahü anh) yanında onun rivâyet ettiği bütün hadîs-i şerîfleri okudu.

Ebû Mûsâ el-Medînî (radıyallahü anh) diyor ki; "O, Bağdad'da, asrında bulunan hadîs âlimlerinin hafızı idi."

Silefî (radıyallahü anh) diyor ki: "Abdülvehhâb (radıyallahü anh) çok rakîk (ince kalbli), hafız, (hadîs âlimi) ve sika (güvenilir) bir zât idi. Onda bizim öğrenmediğimiz başka bilgiler, de vardı."

Ebü'l-Ferec Abdurrahmân el-Cevzî hazretleri, eserlerinin birçoğunda, kendilerinden ilim öğrendiği hocalarını anlatırken, Ebü'l-Berekât el-Enmâtî'yi (radıyallahü anh) zikredip, kendisini çok övmekte ve şöyle demektedir: "Çok sağlam, güvenilir, dînin emirlerine son derece bağlı vera' sahibi (Şüpheli olan şeylerden sakınan) bir zat idi. Ben, onun yanında hadîs-i şerîf okurdum. O devamlı ağlardı. Ben, daha ziyâde onun rivâyetinden değil, ağlamasından istifâde ettim. Ondan başkasından göremediğim birçok faydayı ondan

gördüm. O, Selef-i sâlihînin (Eshâb-ı Kirâm, Tâbiîn ve Tebe-i tabiîn hazerâtının) yoluna sımsıkı bağlı idi. Maraz-ı mevtinde (ölüm hastalığında) kendisini ziyâret ettim. Gayet zayıf ve hâlsiz olmuştu. Sanki eti gitmiş, bir deri bir kemik kalmıştı. Ben bu zayıf ve bitkin hâline çok hayret ettim. Bana, "Şüphesiz ki, azîz ve celîl olan Allahü teâlâ hükmünü yerine getirmekten âciz değildir. Benim bu hâlde olmamı dilediği için bu hâldeyim" buyurdu."

Yine Ebü'l-Ferec Abdurrahmân el-Cevzî (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: "Biz, hadîs âlimleri arasında ondan daha çok hadîs-i şerîf dinleyen, öğrenen, bildiği hadîs-i şerîfleri kendi eliyle yazan ve hadîs-i şerîf okutmakta ondan daha sabırlı olan bir kimse görmedik. Yine, gözyaşları durmadan akan, onun kadar çok ağlıyan bir kimse de görmedik. Bununla beraber, insanlarla konuşup, sohbet edip müşkillerini hallettiğinde, hiç hâlini belli etmezdi. Gayet güleryüzlü hüsn-i iltifât sahibi, gayet neş'eli görünürdü.

Biz Cum'a günleri Mensûr Câmii'nde kendisini beklerdik. Normal olarak, Bâb-ı Basra denilen yerdeki köprüden gelmesi icâb ederken, oradan gelmezdi de eski köprüden gelirdi. Bu hâli merak edip kendisine suâl ettim. Cevâbında şöyle anlattı: "Bu köprünün ucunda Kâdı İbn-i Ma'rûf'un bir evi vardı. Sultan bu zâta kızdı ve o evi ondan aldı. O evi yıktırdı. Oraya bir köprü yaptırdı. Köprünün bir ayağı, yıkılan evin bulunduğu yere geldi. Bunun için ben, o köprüden geçmeyi uygun bulmuyorum ve ihtiyâten diğer köprüden geçiyorum." Ebü'l-Berekât el-Enmâtî hazretleri, İslâmiyetin emirlerine tam uyardı ve bu husûsta hiçbir zaman gevşeklik göstermezdi. Kimseyi gıybet etmez, yanında da kimsenin gıybeti edilmezdi. İlim öğretmekte çok sabırlı olup, ilim taleb edenler için gün boyunca oturur, onlarla meşgûl olurdu, ilim öğretmek karşılığında hiçbir ücret kabûl etmezdi. Ücretle ilim öğretenleri ayıblar, "İlmi sana meccânen (ücretsiz olarak) öğrettikleri gibi, sen de başkalarına meccânen öğret" buyururdu. Kendisine bir işi düşenlere, kendisinden emânet olarak bir şey isteyenlere çok kolaylık gösterirdi. Bu cömertlikte, el ve gönül açıklığında hiçbir zaman gevşeklik olmamıştır.

Enmâtî hazretlerinin yazdığı kıymetli eserlerden ba'zıları şunlardır: "Tehârîcün fil-hadîs", "Fevâidün fil-hadîs", "Kitâbün fil-icâzet".

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeylü Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 201

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 227

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1282

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 116

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 638

6) Tabakât-ül-huffâz sh. 464

ABDURRAHÎM BİN ABDÜLKERÎM EL-KUŞEYRÎ (En-Nişâbûrî)

Nişâbûr'da yetişen tefsîr, hadîs, fıkıh, usûl ve edebiyat âlimlerinden. İsmi, Abdurrahîm bin Abdülkerîm bin Hevâzim bin Abdülmelik bin Talha bin Muhammed el-Kuşeyrî'dir. Künyesi Ebû Nasr olup, "Kuşeyrî" nisbetiyle tanındı. Babası Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm, büyük bir âlimdi. Nişâbûr şehrinde doğup büyüyen Abdurrahîm el-Kuşeyrî, önce babasının ilim meclislerinde bulundu. Babasının terbiyesinde yetişti. Babasından tefsîr ve usûl ilimlerini aldı. Sonra İmâm-ül-Haremeyn Ebü'l-Meâlî el-Cüveynî'nin derslerine devam etti. Ondan, Şafiî mezhebinin fıkıh, usûl ve hılâf ilimlerini öğrendi. "İmâm-ül-eimme: imamların İmâmı" diye yâd edildi. Âlimler arasında üstün bir yeri oldu. Tefsîr ve fıkıh ilimlerine dâir kıymetli eserler yazdı. Fıkıh ilmine âit tahsilini tamamladıktan sonra, hac ibâdetini yapmak için memleketinden ayrıldı. Bir müddet Bağdad'da kaldı. Onun faziletine, kemâlâtına hayran kalan Bağdad halkının yanında, daha öncekilerin görmediği i'tibâra ve kabûle mazhar oldu. Hac farîzasını tamamladıktan sonra, tekrar Bağdad'a döndü. Önceki gibi yine çok ta'zim ettiler. Bağdad'a gelip yerleştikten sonra, bir va'z meclisi kurdu. Va'z ve nasîhatlarını dinlemek için etrâfında çok kimse toplandı. Meşhûr Şafiî âlimi

Ebû İshâk-ı Şîrâzî, va'zlarında hazır bulundu. Bütün âlimler, Bağdad'da onun gibisinin görülmediğinde söz birliğine vardılar. Büyük Selçuklu veziri Nizâm-ül-mülk, ona çok saygı gösterirdi. Onun kurduğu Nizâmiyye Medresesi'nde va'z ve ders verirdi. Kendisini çekemiyenlerin çıkardığı karışıklıklar sebebiyle, Bağdad'dan ayrılıp, kendi memleketi olan Nişâbûr'a gitti. Bağdadlılar, onun ayrılışına çok üzüldüler ve nasihatlerine hasret kaldılar. Ondan sonra senelerce oruç tutanlar, hattâ başkalarının va'zlarına gitmeyenler oldu. Bağdad vâlisi, onun Horasan'a dönmesini emredince, oraya gitti, önce Kazvîn şehrine girdi. Orada tam bir kabûl ile karşılaştı. Büyük âlimler ve şehrin ileri gelenleri onu karşılamak için yollara çıktılar. İnsanların bu arzusunu görünce, İmâm-ül-Haremeyn'in usûlü ile ders vermeye başladı. Uzun zaman bununla meşgûl oldu. Ömrünün sonlarına doğru hadîs-i şerîf rivâyetiyle meşgûl olmaya başladı. O, benzeri az bulunan ve zamanın bir tanesi kabûl edilen âlimlerdendi. Uzleti ve inzivâyı severdi. Onu öven çok şiirler söylenmiştir.

Ömrünün sonunda vücûdunda bir za'fiyet baş gösterdi. Bir ay öyle kaldı. Son günlerde dili tutuldu. Ancak Allahü teâlâyı zikredebiliyor ve Kur'ân-ı kerîmden âyet-i kerîmeler okuyabiliyordu. Sonra 514 (m. 1120) senesinin Cemâzil-âhır ayının yirmisekizinci Cum'a günü dahve vaktinde vefât etti. Nişâbûr'un umûmî mezarlığına defnedildi.

Abdurrahîm el-Kuşeyrî, başta babası olmak üzere, Ebû Osman es-Sâbûnî, Ebü'l-Hüseyn el-Fârisî, Ebû Hafs bin Mesrûr Ebû Sa'd el-Gencerûzî, Ebû Bekr el-Beyhekî, Ebü'l-Hüseyn bin en-Nakûr Ebü'l-Kâsım ez-Zencânî ve daha başkalarından hadîs-i şerîf dinleyip ezberledi. Horasan, Irak ve Hicaz'da dolaşarak çok hadîs-i şerîf öğrenip rivâyet etti. Kendisinden de; torunu Ebû Sa'd Abdullah bin Ömer es-Saffâr, Ebü'l-Fütûh et-Tâî, Musul hatîbi Ebü'l-Fadl et Tûsî ve daha başkaları rivâyette bulundular. Abdurrahîm el-Kuşeyrî, yüksek bir âlim olup, her ilimde bir hazîne gibiydi. Zamanının âlimleri arasında İmâm kabûl edildi. Âlimlerin reîsi oldu. Bağdad'da herkes onun büyüklüğünü kabûl ve tasdik etti. Ahlâkı çok güzeldi. Çünkü babası, onu en güzel şekilde terbiye etmişti. Huyları bakımından babasına en çok benzeyen evlâtlarındandı. Babası ona daha küçük yaşta iken, Arabcanın dil ve edebiyat bilgilerini öğretti. Bu ilimlerde çok yüksek derecelere ulaştı. Nazım ve nesirde mükemmel bir hâle gelip, bu ikisinde mütehassıs oldu. Usûl ve tefsîr ilimlerinden çoğunu babasından öğrendi. Çok çabuk yazmaya başladı. Hergün, gücü yettiği kadar usanmadan yazı yazardı. Derin ilimlerden ve hesâb bilgilerinden çok şeyler tahsil etti. Babası vefât edince, İmâm-ül-Haremeyn'in ilim meclisine devam ederek, gece gündüz onun derslerini ve sohbetlerini ta'kib etti. Akşam ve sabah ondan ayrılmazdı. Şafiî mezhebinde ve hilâf ilminde, onun yolunu ta'kib edip çok şeyler öğrendi. Onun huzûrunda usûl bilgilerinin tamâmını elde etti. Bu sebeple, o da İmâm sayıldı. Günlerinin çoğunu İmâm-ül-Haremeyn ile geçirirdi. Ondan, ferâiz, devir ve vasıyyet mes'elelerine âit birçok hesapları öğrendi.

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild- 5, sh. 207

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7 sh. 159

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 559

4) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 291

5) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 18, 19

6) Şezerât-üz-zeheb cild- 4, sh. 45

7) Vefeyât-ül-a'yân cild- 3, sh. 207

8) Fevât-ül-vefeyât cild- 2, sh. 310

9) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 187

ABDURRAHMÂN BİN ABDULLAH

Fıkıh Ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Abdurrahmân bin Abdullah bin Abdurrahmân bin Hüseyn bin Muhammed bin Ömer bin Ziyâd'dır. Künyesi, Ebû Muhammed olup, meşhûr âlim Hasen bin Abdurrahmân'ın yeğenidir. Abdurrahmân bin Abdullah (radıyallahü anh) Mervezzud kasabasında doğdu. Fıkıh ve hadîs-i şerîf ilimleri üzerinde tahsil yapıp, zamanının büyük

âlimlerinden oldu. Gündüzleri talebesine ders verir, geceleri ibâdetle meşgûl olurdu. Fevkalâde güzel bir ahlâka sahip olan Abdurrahmân bin Abdullah (radıyallahü anh), şafiî mezhebinde idi. 548 (m. 1153) senesinde, doğduğu Mervezzud'da vefât etti.

Abdurrahmân bin Abdullah, fıkıh hocası el-Begavî başta olmak üzere, Ebû Muhammed bin Abdullah bin Hasen et-Taberî, Ebü'l-Fadl Abdülcebbâr bin Muhammed el-İsfehânî, Abdurrezzâk İbn-i Hassan el-Meniî, Ebû Abdullah Muhammed bin Abdülvâhid ed-Dekkak'dan hadîs-i şerîf işitmiş ve ilim öğrenmiştir.

Kendisinden hadîs-i şerîf ve ilim tahsil eden İbn-üs-Sem'ânî, onun fetvâ ve hadîsle meşgûl olduğunu ve çok ibâdet eden, nefsini ıslâh etmiş, güzel ahlâk sahibi, ilmiyle âmil, cemaata hadîs imlâ ettiren büyük bir âlim olduğunu bildirdi. İbn-üs-Sem'ânî buna ilâveten, birçok fakîh ve âlimin ondan istifâde ettiğini ve kendisinin de onun imlâ derslerine katıldığını bildirdi.

> Abdurrahmân bin Abdullah (radıyallahü anh) talebelerine ders vermesinin yanısıra, insanların kurtuluşu için câmide va'z ve nasîhatlarda bulunur. Ehl-i sünnet i'tikâdını anlatırdı. Cehennemden kurtulmanın, ancak Ehl-i sünnet i'tikâdı ile mümkün olabileceğini bildirir, Allahü teâlânın emirlerinin yapılmasını, yasaklarından kaçılması lâzım geldiğini, bıkmadan, usanmadan her zaman anlatırdı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-4, sh. 245; cild-3, sh. 204

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 148

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5 sh. 150

ABDURRAHMÂN BİN ABDULLAH BİN NASR

"Akıl binici, ilim sürücü, nefs ise huysuz bir hayvandır. Sürücü olmadan binici olursa, nefs huysuzlaşır. Binici olmadan sürücü olursa, sağa sola zikzak çizer. Binici ile sürücü bir araya geldiğinde, ister istemez doğru yürür."

> Sabır: Bütün iyi vasıfların (özelliklerin) en üstünü ve önde gelenidir. Bunun için Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Sabır, mü'minin en samîmi dostu, hilim onun yardımcısı, akıl delîli (yol göstericisi), amel kumandanı, rıfk (yumuşaklık) onun babası, hayır onun kardeşidir" buyurdu. Fazilet yönünden elbette ki ilim ve akıl üstündür. Fakat bu ve buna benzer bütün işlerde sebat, ancak sabırla olur. Sabır, sebat, dayanmak demektir. Bir kimsede iyi bir haslet (özellik) olsa, fakat o işinde sabırlı değilse, haslet sahibi olmayan kimse gibidir. Sabır, bütün iyi vasıflar için bir koruyucudur. Kumandanın, ordusunu derli toplu düzenli tutması gibidir. Demirin mıknatısa bağlanmak istediği (mıknatısın demiri çekmesi) gibi, zafer de sabıra bağlıdır. Sabır zaferdir.

Hasen-i Basrî hazretleri buyurdu ki: "Biz ve bütün büyükler tecrübe ile anladık ki, sabırdan daha faydalı birşey yoktur. Sabırla bütün işler yolunda gider. Bütün işlerin tedâvi edicisidir. Fakat onu tedâvi eden yoktur." Süleymân aleyhisselâm; "Biz, kazancımızın en hayırlısı olarak sabrı bulduk" dedi. Îsâ aleyhisselâm ise; "Ey Havarilerim (bana inananlar)! Arzu ettiklerinize ancak sabırla kavuşabilirsiniz" buyurdu.

> Affetmek: Mu'âviye (radıyallahü anh) buyurdu ki: "İnsanların en üstünü, ceza vermeye gücü yettiği hâlde affedenlerdir, insanların aklı en noksan olanı ise, kendinden aşağıda ve güçsüz olanlara zulüm edenlerdir." Süleymân aleyhisselâma her ni'met verildi. O şükür etti. Eyyûb aleyhisselâma hastalık verildi. O sabretti. Yûsuf aleyhisselâm, ceza vermeye muktedir olduğu hâlde suçlu kardeşlerini affetti. Muhammed aleyhisselâma eziyet ve işkence yapıldı. O, bunlara sabretti ve yapanları affetti.

Şükür: Allahü teâlâ İbrâhim sûresi yedinci âyet-i kerîmesinde meâlen; “Ni’metlerime şükrederseniz, onu arttırırım” buyuruyor. Hikmet sahibleri dedi ki: “Şükürle ni’met devam eder. Ni’mete küfredilir, kadrü kıymeti bilinmezse gider. Ni’meti koruyan şükürdür. Şükür, ni’metleri çoğaltır ve insanı cezadan korur. Ni’metlere şükretmiyen, hayvanlardan sayılır.” Hazreti Ali buyurdu ki: “Ni’metlere şükreden, onun elden çıkacağından korkmasın. Ni’mete şükredenlere, onu arttıracağını Allahü teâlâ bildirdi. Ni’mete küfredenlerin elinden o ni’met alınır. Ni’metin kıymetini bilmemek, onun elden çıkmasına sebebtir. Şükür ise, onu devamlı kılar ve arttırır.”

Cömertlik: Hayır ve iyiliğin direği olup, karşılıklı sevgiyi meydana getirir. Rahatlık ve huzûr onunla kalblere yerleşir, İslâm dîni, müslümanları bu güzel haslete sevkederek cömert olmalarını bildirdi. Zîrâ, dünyâ ve âhıret iyilikleri, cömertlikte toplanmıştır. Muhakkak onda Allahü teâlânın râzı olması vardır. Bütün insanların da beğendiği ve râzı olduğu bir iştir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Cömert kimse, Allahü teâlâya ve insanlara yakın olup (Allahü teâlâ ve insanlar onu sever), Cehennemden uzaktır” buyuruyor. Diğer bir hadîs-i şerîfte de; “Cömert kişinin günahını araştırmayınız. Muhakkak Allahü teâlâ, sıkıntıya düştüğü zaman ona yardım eder” buyuruldu. Hazreti Âişe vâlidemiz ise; “Cennet cömertlerin, Cehennem de cimrilerin yeridir” buyurdu. Denildi ki: “Kişinin cömertliği, kendisini düşmanlarına bile sevdirir. Cimriliği ise, yakınlarını bile düşman yapar:” Bütün büyüklerin âdeti hep cömertlik oldu.

Şefkat ve merhamet: En güzel hasletlerdendir. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Allahü teâlâ, kullarından ancak şefkat sahiplerine merhamet eder. Yerde olanlara merhamet ediniz ki, melekler de sizin için Allahü teâlâdan merhamet dilesinler” buyuruyor.

İmâm-ı Mâlik şöyle bildirdi: Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh), hilâfeti zamanında Şam civarındaki şehirlerden birisine, vâli olarak birini göndermek istedi. O zât ta’yin emrini almak için küçük çocuğu ile Hazreti Ömer’in huzûruna çıktı. Hazreti Ömer, o çocuğu kucağına alarak öptü. Bunu gören vâli olacak kişi, “Ey mü’minlerin emîri, çocuğu kucaklayıp öptünüz. Halbuki benim birçok evlâdım olduğu halde, şimdiye kadar hiçbirini öpmedim” deyince, Hazreti Ömer “Demek sen çocuğuna bile şefkat ve merhamet ile davranmayan bir kişisin. O hâlde insanlara karşı merhamet ve şefkatin de az olur” diyerek ta’yin emrini yırttı ve onu geri çevirerek, “Emri altında olanlara merhameti olmayan kişiden vâli olmaz” buyurdu.

Hazret-i Ömer, birgün Mekke-i mükerreme civarında koyun güden bir çoban gördü. Çoban koyunları, çorak, kurak, dikenli bir yerde güdüyordu. Ömer (radıyallahü anh), koyunlara acıyarak çobana, “Ey kişi, sürün için otu bol bir yer bul” dedi ve hemen arkasından, “Her çoban, kendi sürüsünden mes’ûldür” buyurdu.

Eslem (radıyallahü anh) şöyle anlatır: Hazreti Ömer halîfe iken, Medine’de her zamanki âdeti şerîfesi üzerine, bir gece şehri dolaşıyordu. Ben de onunla idim. Dolaşırken, şehir kenarında kurulmuş bir çadırda bir kadın ve ağlaşan çocukları gördük. Çadırın önündeki ateşin üzerinde kaynayan bir tencere vardı. Ömer (radıyallahü anh) kadına hitaben, “Ey hâtun bu çocuklar niçin ağlaşırlar” dediğinde kadın, “Açlıktan” cevâbını verdi. O zaman Hazreti Ömer “Peki bu kaynayan tencere nedir?” diye sordu. Kadın, “Onda su ve taşlar vardır: Çocukları onunla avutarak uyutmaya çalışıyorum” dediğinde, Ömer (radıyallahü anh) şiddetli bir şekilde ağlamaya başladı ve kadına, “Bize biraz izin verin geleceğiz” buyurdu. Doğruca Beyt-ül-mâl’a (hazine dâiresine) gittik. Bir çuvala un, et, yağ, hurma, elbise, para koydu ve “Ey Eslem! Çuvalı sırtıma yükle” buyurdu. Ben de, “Ey mü’minlerin emîri! Ben sizin hizmetçinizim. Ben götüreyim, deyince, Hazreti Ömer; “Hayır, yâ Eslem! Benim taşımam lâzım. Çünkü kıyâmet günü onların hesabı benden sorulacak” buyurdu ve çuvalı yüklendi. Oraya kadar da kendisi götürdü. Oraya varınca çuvalı yere koyup, içindekileri çıkarıp, kaynayan tencereyi boşaltıp, içine yağ, un, et koydu ve karıştırdı. Zaman zaman ateşi üfleyerek yanmasını te’min etti. Ateşi üflerken, mübârek sakalları arasından dumanların çıktığını gördüm. Yemek pişince, çocuklara yedirdi, içirdi. Nihâyet çocuklar doyup neş’elendiler. Sonra Ömer (r.a:), “Şimdi neşelendiklerini gördüm. Gidelim yâ Eslem” buyurdu.

Ömer bin Abdülazîz devlet başkanı olunca, yanına Muhammed bin Ka’b-il-Kurâzî’yi çağırdı ve ona “Allahü teâlânın azâbından kurtulma yolunu bana göster” buyurdu. O da “Ey Halîfe! Müslümanların senden büyüklerini baban, orta yaşta olanları kardeşin, küçük olanları da çocukların kabûl et. Büyüklere hürmet, kardeşlerine merhamet, küçüklerine de şefkat göster” diye nasihatini bildirdi.

İffet: Kişiyi her türlü rezillikten koruyan bir haslettir. El, ayak ve diğer a’zâyı her türlü zarardan korur. Bu haslet, mürüvvetin ve güzel ahlâkın en üstünüdür. Malıyla kötülük yapmayan, emri altında olanlara adâletle muâmele eden, kıyâmet gününde ebrâr (sâlih kimseler) ile beraber diriltilir, denildi. Nefsini günah işlemekten korumayan (iffetli olmayan), his organları olan beş duyu organını günahtan koruyamaz. Beş duyu organını günahtan koruyamayan, emri altında olan yardımcılarını günah işlemekten koruyamaz. Onlar ki, idârecinin en yakınlarıdır. Dolayısıyla emri altındaki insanlar da günahtan korunmamış olurlar. İdâreci olan kişi iffet sahibi olup, kendini ve a’zâsını günahtan koruduğu zaman, bütün memleket işleri yoluna girer. Âhırette de, o idâreci kişinin dünyâdaki iffeti sebebiyle işlediği hayır, hasenatı ve sultanlığı devam eder.

A’zânın iffetli olması demek; meselâ gözün harama bakmaması ve kendisine yasak olan şeyleri terk etmesidir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte, “Harama bakmak İblîs’in (şeytanın) zehirli oklarından bir oktur. Kim Allahü teâlâdan korkarak onu terk ederse, Hak teâlâ ona, tadını hemen kalbinde duyacağı bir îman verir”buyurdu. Yine bir hadîs-i şerîfte: **“Bir** kızın güzelliğini gören kimse, gözünü ondan hemen ayırırsa, Allahü teâlâ, ona bir ibadet sevâbı ihsân eder ki, bu ibâdetin lezzetini hemen duyar” buyuruldu.

Ebüdderdâ (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Kim gözünü harama bakmaktan korursa, Allahü teâlâ ona âhırette istediği kadar hûrî kızı verir. Başkasının evinde ne olup ne olmadığını araştıran kimse, kıyâmet günü a’mâ olarak haşr olunur.”

İnsanların kötü sözlerini dinlememeli, gıybetten, söz taşımaktan, zararlı şeyleri dinlemekten sakınıp, bunlardan korunmalıdır. Abdullah bin Ömer (radıyallahü anh), “Biz gıybet etmekten ve gıybet edenleri dinlemekten, söz taşımaktan ve söz taşıyanları dinlemekten nehy olunduk” buyurdu.

Cehâlet (bilgisizlik): Kötü vasıflardan biri olup, kötü ahlâktandır. Câhil, iyiyi kötüden, kötüyü iyiden ayırt edemez. Görüşlerinin neticesi dalâlet, sapıklık ve felâkettir. Bilgisiz kişi, zillete düşmeğe mahkûmdur, İslâm âlimleri dediler ki: “Cehâlet bir binektir ki, ona binen zillete düşer. Kim bilgisizle arkadaşlık yaparsa, sapıtır yoldan çıkar.” “İnsana verilen en güzel ni’met, akıldır. Kötülüklerin en kötüsü cehâlet, bilgisizliktir.” “Câhil, ömrüne güvenir. Akıllı ise, hesapla kitapla yaptığı işlerine göre hareket eder.” “Câhilin görmesi gözle, akıllı kişinin ise kalbiyledir.”

Âlimler, câhilin altı vasfı olduğunu ve bunlarla tanınacaklarını söylediler. Bu altı vasıf şunlardır: Herşeyde hemen öfkelenirler. Faydası olmayan şeylerden konuşurlar. Yersiz sadaka verirler. Sırrı korumayıp ifşa eder ve yayarlar. Dostunu ve düşmanını birbirinden ayıramazlar. Herkese güvenirler.

İstişare yapmaya teşvik: istişâre bizzat rüşd ve hidâyet yolu, kapalı kalan görüşün açıklanması ve ortaya çıkmıyan doğrunun anahtarıdır. Dînimiz bizi buna teşvik etmiş ve halkı istişâreye da’vet etmiştir. Allahü teâlâ, Hazreti Peygambere hitaben Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Uhud savaşında sen, Allahtan gelen bir merhamet sayesindedir ki, onlara (Eshâba) yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, muhakkak onlar etrâfından dağılıp gitmişlerdi. Artık onları bağışla ve kendilerine Allahtan mağfiret dile. İş husûsunda onlarla istişâre et. İstişâreden sonra da birşeyi yapmaya karar verdin mi, artık Allaha güven. Gerçekten Allah tevekkül edenleri sever” buyurmaktadır. (Âl-i İmrân-159). Hasen-i Basrî hazretleri bu husûsta şöyle diyor:

> “Cenâb-ı Hak Peygamberine istişâreyi emretmiştir ki: doğru görüşe kavuşsun ve onunla amel etsin diye.” Ed-Dahhâk ise; istişâreyi Hazreti Peygambere, onda faziletin bulunduğunu, faydasının kendisine döneceğini bildiği için emretmişti” diyor. Dahhâk şöyle devam ediyor: “Keskin ve isâbetli fikirlerden, saf ve berrak düşünceden, mümkün olan birşey kaçamaz. Caiz olan gizlenemez. Hatalı da olsa görüşünü zorla kabûl ettiren kimse, doğrudan uzak, hatâya daha, yakındır. Sevgili Peygamberimiz (aleyhisselâm);“Allaha imândan sonra aklın başı, insanlara dostluk etmektir ve kat’î görüşten vazgeçmektir. Hiçbir kimse, istişâreyle helak olmamıştır. Cenâb-ı Hak kulunu helak etmek isteyince, Önce onun görüşünü helak eder” buyurdular. Peygamber efendimiz başka bir hadîs-i şerîflerinde; “Akıllarınızı mütâlâa ile durulayın, işlerinizin halli için istişâreye başvurun” buyurmuşlardır. Ba’zı âlimler de; “İstişâre ile gelen hatâ, istibdâdla (zorla kabûllendirme ile) gelen doğrudan daha iyidir” buyurdular. Yine hikmetli konuşan âlimler dediler ki: “Senin reyinin yarısı müslüman kardeşinindir. Reyini tamamlamak için kardeşinle istişârede bulun.” Bir işin içinden çıkamayacak olursan, akıllı insanların görüşüne başvur. Doğruyu ve doğru yolu göstereni aramaktan vazgeçme, böyle olunca, insanların sevgisine mazhar olursun. Sorarak selâmete kavuşman, senin için doğruyu bulup pişmanlık duymaktan çok daha hayırlıdır. Ba’zı âlimler; “Tereddütlü olmak, aceleci olmaktan daha hayırlıdır” demişlerdir.

Abdülmelik bin Mervân; “İstişâre ile olan hatâm, istişâresiz doğru olan görüşümden daha iyidir. Çünkü kendi görüşü ile yetinen, ayıplanacağı iki konu ile karşı karşıya kalmaktadır. Birincisi, yalanlaması gereken şeyi tasdik etmesi, ikincisi, daha iyi görüşlü ve basiret sahibi ile yapacak olduğu istişâreyi terk etmesidir” buyurmaktadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-3, sh. 313

2) Siyâset-ül-mülk

ABDURRAHMÂN BİN AMMÂR EL-HULVÂNÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Abdurrahmân bin Ammâr bin Ali bin Muhammed el-Hulvânî el-Bağdâdî’dir. Abdurrahmân el-Hulvânî, 490 (m. 1097) senesinde doğdu. 546 (m. 1151) senesi Rebî’-ül-evvel ayında, Silh’de vefât etti ve kendi evinin bahçesine defn edildi.

Ebû Muhammed Abdurrahmân, fıkıh ilmini ilk önce babasından tahsil etti. Daha sonra Ebü’l-Hattâb’dan ders alıp fıkıh ilminde derin bilgi sahibi oldu. Ayrıca Ali bin Eyyûb el-Bezzâr, Mübârek bin Abdülcebbâr, Hüseyn el-Hilâl, Ebû Nasr bin Vid’ân ve birçok âlimden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden ise; Yahyâ bin Tâhir en-Neccâr el-Vâ’iz ve birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu.

Abdurrahmân el-Hulvânî hazretleri hakkında İbn-i Şafiî; “O, mezhebinde büyük âlim idi. Fetvâlarıyla insanların müşkillerini çözdü.” İbn-ün-Neccâr, “O, fazilet, salâh ve hayır sahibi bir zât idi.” İbn-ül-Cevzî ise; “O, sirke satar, onunla geçimini karşılar, kimseden birşey kabûl etmezdi” demektedirler.

Abdurrahmân el-Hulvânî’nin fıkha dâir: Et-Tabsıra fî fürû-il-fıkh, el-Hidâyetü fî usûl-il-fıkh. Tefsîre dâir, Tefsîr-ül-Kur’ân adında kırkbir cüz kadar olan bir eseri ile Ta’lîkât fil-hılâf adlı eseri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 159

2) Tabakat-ı Hanâbile (zeyli) cild-1, sh. 221

3) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 274

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 144

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 519

6) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 304, 351

ABDURRAHMÂN BİN MUHAMMED BİN ABÎYD

Endülüs'te yetişen hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Kâsım olup ismi, Abdurrahmân bin Muhammed bin Abîyd bin Yûsuf el-Ensârî el-Endülüsî'dir. İbn-i Hübeyş olarak tanınır. İbn-i Hübeyş, Endülüs'te el-Meriyye denilen yerde, 504 (m. 1111) senesi Receb ayında doğdu. 584 (m. 1188) senesi Safer ayında, Mürsiyye denilen yerde vefât etti. Cenâze namazı çok kalabalık oldu. İzdihamdân birçok kimse çok sıkıntılı durumlara düştüler.

Endülüs'te hadîs ilmi mütehassıslarından ve bu ilmin bayraktarlarından olan İbn-i Hübeyş, hadîs ilmini; Ahmed bin Abdurrahmân el-Kasbî, Ebü'l-Kâsım bin Ebî Recâ' el-Belvî, el-Esbag bin el-Yesâ'dan, fıkıh ilmini; Ebü'l-Kâsım bin Virdân, Ebü'l-Hasen bin Nâfi', Ebû Abdullah bin Vedâh, Abdülhak bin Gâlib, Ali bin İbrâhim el-Ensârî, Ebü'l-Hasen bin Mevhib'den öğrendi. Daha sonra Kurtuba şehrine giden İbn-i Hübeyş, orada Yûnus bin Mugîs, Ca'fer bin Muhammed bin Mekkî, Kâdı Muhammed bin Esbag, Kâdı Ebû Bekr İbni Arabî'den de ilim öğrenip hadîs-i şerîf dinledi. Edebiyat ilimlerini, Muhammed bin Ebî Zeyd en-Nahvî'den öğrendi. Nahivde çok üstün bir derecede ilim sahibi oldu.

> Kendisinden ise; Ahmed bin Muhammed et-Tarsûsî, Ebû Süleymân bin Havtullah, Muhammed bin Vehbülfehrî, Muhammed bin Hasen el-Lahmî ed-dânî, Muhammed bin İbrâhim Sıletân, Muhammed bin Ahmed bin Hayyûn el-Musrî, Muhammed bin Muhammed bin Ebi's-Seddâd, Nezir bin Vehb, Abdullah bin Hasen el-Mâlekî, İbn-ül-Kurtubî, Ömer bin Dıhye ve kardeşi, Ali bin Yûsuf İbn-üş-Şüreyk, Ali bin Ebi'l-Âfiye el-Kastalî ve birçok âlim ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. İbn-i Hübeyş'den bizzat icâzetiyle (diplomasıyla) rivâyette bulunan Ebû Ali, eş-Şelûbin'dir.

İbn-i Hübeyş, 542 (m. 1147) senesinde Haçlı orduları Meriyye'yi istilâ edince, önce Mürsiyye'ye sonra da Şukr adasına gitti. Orada oniki sene kadılık ve hatîblik vazîfesinde bulundu. Sonra tekrar Mürsiyye'ye döndü. Orada da insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bıkmadan, tatlı dil ile bildirdi ve kadılık yaptı.

İbn-i Hübeyş hazretleri hakkında es-Safdiy; "O, nahiv ilminde üstün idi. Şukr adasından sonra tekrar Mürsiyye'de kadılık yaptı. Endülüs'te yetişen hadîs imamlarından idi. Târihe dâir eserleri vardır." İbn-i Zübeyr; "O zamanındaki hadîs âlimlerinin en üstünlerinden olup, ilmiyle âmil bir zât idi." Ebû Abdullah bin Abbâd ise; "O, kırâat ilminde mütehassıs olup, hadîs-i şerîf ilminde İmâm (üçyüzbinden fazla hadîs-i şerîfi ezbere bilen) idi. Endülüs'te onun gibisi görülmedi. Zamanındaki bütün âlimler kendisini övdüler. Fen ilimlerinde de söz sahibi idi" demektedirler.

> İbn-i Ömer'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "Kur'ân-ı kerîmi ezberlemiş kişinin misâli, bağlanmış devenin sahibinin misâli gibidir. Eğer o devesini görür gözetirse, onu tutmuş, yanında bulundurmuş demektir. Eğer onu kendi hâline bırakırsa, o da çeker gider. (Kur'ân-ı kerîmi ezberliyen kimse de onu devamlı okursa, onu unutmamış, korumuş olur)" buyurdular.

Uzun bir ömür süren İbn-i Hübeyş, zamanının büyük bir kısmını ilim öğretmekle geçirdi. Bir çok kimse kendisinden ilim ve edeb öğrendi. Bunun yanında, çok kıymetli eserler yazan İbn-i Hübeyş hazretlerinin "Kitâb-ül-Megâzî" adlı eseri meşhûrdur. Diğer eserlerinden ba'zıları şunlardır: 1-Elkâb, 2-İktidâb Sılatü İbn-i Beşküvâl.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 182

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1353

3) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 85

4) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1460, 1747

ABDURRAHMÂN CEVZÎ

Tefsîr, hadîs, târih ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebü'l-Ferec olup ismi, Abdurrahmân bin Ali bin Muhammed bin Ali bin Ubeydullah bin Abdullah bin Kâsım bin Nadar bin Kâsım bin Muhammed bin Abdullah bin Abdurrahmân bin Kâsım bin Muhammed bin Ebî Bekr Sıddîk'dır (r.anhüm). Ebü'l-Ferec, büyük dedesi Ca'fer-ül-Cevzî'ye âit "El-Cevzî" nisbetinden dolayı, "İbn-i Cevzî" diye meşhûr oldu. El-Kuraşî, et-Teymî, el-Bekrî, el-Bağdâdî nisbeti de, kendisine isnâd olunan sıfatlardandır, İbn-i Cevzî, Hanbelî mezhebine mensûp büyük bir müfessir, kudretli bir edîb, târih ve terâcim (biyografi) müellifidir.

İbn-i Cevzî'yi, İbn-i Teymiyye'nin talebesi olan İbn-i Kayyim el-Cevziyye ile karıştırmamalıdır. İbn-i Kayyim 691-751 (m. 1292-1350) târihleri arasında yaşamıştır. Aralarında birbuçuk asırlık bir zaman farkı vardır. Ayrıca i'tikâd ve fikrî bakımdan da çok farklı şahsiyetlerdir. Ebü'l-Ferec Ehl-i sünnet, diğeri ise aşırı görüşleri dolayısıyla Ehl-i sünnetin başına ciddî gaileler açmış bid'at ehli birisidir.

İbn-i Cevzî hazretlerinin doğum târihi ihtilaflıdır. Kendisi bir yazısında şöyle demektedir: "Doğum târihimi araştırmadım. Ancak, babam 514 senesinde vefât etmişti. Annem, babamın vefâtında benim üç yaşlarında olduğumu söyledi." Bu açıklamayla İbn-i Cevzî'nin doğuma 511 (m. 1120) senesi olmaktadır. İbn-ül-Kati'î "İbn-i Cevzî'den doğum târihini sordum. O zaman, "Doğumumu kesin, bilmiyorum. Ancak hocamız İbn-i Zâgûnî'nin vefât ettiği sene bülûğ çağına erdiğimi biliyorum" dedi" demektedir.

İbn-i Cevzî Bağdad'ın Habîb sokağında dünyâya geldi Babası vefât ettiğinde, kendisi çok küçüktü. Ona annesi ve halası baktı. Büyüyünce, halası onu Ebü'l-Fadl bin Nasır mescidine götürdü, İbn-i Cevzî burada va'z dinlemeye başladı. Burada ilk va'z dinlemeye başladığı zaman beş yaşlarında idi. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi.

Kendisi şöyle anlatır: "Hocam İbn-i Nasır, beni küçüklüğümde birçok âlim zâtlara götürdü. Onlardan ilim dinletti. Dinlediğim âlimlerin hepsinden bana icâzet (diploma) aldı. Hocalarımın büyüklüklerini bilen, onların hâllerine vâkıf olan arkadaşlarıma, hocalarımın herbirinden bir söz söyledim. Ders aldığım hocalarımın sayısı seksenyedi idi."

Hocaları: İbn-i Cevzî hazretleri, çok sayıda âlimden ders okudu. Kendisi, bu hocaların büyük ve tanınmış olanlarını bildirdi. Bunlar; İbn-ül-Husayn, Kâdı Ebû Bekr Ensârî, Ebû Bekr Mezrefî, Ebû Kâsım Harirî, Ali bin Abdülvâhid Dîneverî, Ebü'l-Se'âdâd Mütevekkil, Ebû Gâlib İbn-ül-Bennâ, Ebû Abdullah el-Barî', Ebü'l-Hasen Ali bin Ahmed el-Müvâhid, Ebû Gâlib el-Mâverdî, Ebü'l-Hasen bin er-Râgûnî, Ebû Mensûr bin Hayrûn, Ebü'l-Kâsım es-Semerkandî, Abdülvehhâb el-Enmâtî, Abdülmelik el-Kerûhî, Ebü'l-Kâsım Abdullah bin Muhammed el-İsbehânî, Ebû Sa'îd ez-Zevzenî, Ebû Sa'îd el-Bağdâdî, Yahyâ bin et-Tarrâh, İsmâil bin Ebî Sâlih el-Müezzin, Ebü'l-Kâsım Ali bin Muallâ, Ebû Mensûr Kazzâz, Abdülcebbâr bin İbrâhim bin Abdülvehhâb bin Mende'dir.

İbn-i Cevzî, hocalarından; Müsned, Câmi'-i Tirmizî, Târih-ül-Hatîb gibi büyük kitapları dinledi. Sahîh-i Buhârî'yi Ebü'l-Vakit'den dinledi. Sahîh-i Müslim'i, diğer cüzleri eline geçmediği için Nüzûl bahsine kadar okudu. Ayrıca Ebiddünyâ ve başka hadîs âlimlerinin tasniflerini dinledi. Kendisi ayrıca, Ebû Hâkim ve Ebû Ya'lâ bin Ferrâ'dan fıkıh öğrendi. Edebi, Ebû Mensûr Cevâlîkî'den öğrendi.

Ebü'l-Ferec, Ebû Hâkim Nehrivânî'nin yanında yardımcı idi. İbn-üs-Senihal'in yaptırdığı medresede Ebû Hâkim, Ebü'l-Ferec'e fıkıh ve ferâiz okuttu. Bâb-ül-Özc'de Ebû Hâkim'in ders verdiği bir medrese vardı. Daha sonra Ebû Hâkim, bu medresede ders vermeyi tamamen Ebü'l-Ferec'e bıraktı. Halîfe Müstadî, Ebü'l-Ferec'e çok hürmet ederdi. Ebü'l-Ferec halîfe için "El-Mesbah-ül-Mudî' fî devlet-il-Mustadî" adlı eseri yazdı. Ayrıca "En-Nasrü alâ Mısr" adlı eseri de halife için yazıp, halifeye arz etti. Bundan sonra halîfe ona, Bâb-ı Bedr'de kendi huzûrunda va'z etmesi için, 568 (m. 1172) senesinde izin verdi. Ayrıca bununla birlikte birçok hediyeler de verdi.

Kendisi şöyle anlatır: "İkindiden sonra vereceğim va'z için insanlar duhâ vaktinden i'tibâren gelmeye başlarlardı. Bâb-ı Bedr'de bir hafta ben va'z verirdim. Bir hafta da Ebü'l-Hayr Kazvînî va'z verirdi. Benim va'zımı dinlemeye çok kalabalık bir insan grubu gelirdi. Onunkinde ise, çok az kimse olurdu. Ramazân-ı şerîfin son günü va'z verme sırası bana gelmişti. Halk duhâ vaktinden i'tibâren hazır oldular. Hava çok sıcak idi ve insanlar oruçluydu. Bu sırada ben bir hâdiseye çok hayret ettim. Başında "Darbûne" isminde bir gölgelik taşıyan bir adam, öğleden ikindiye kadar on kişiyi gölgelendirdi. Ona beş

kırat (o zamanın para birimi) verdiler. Halbuki bu paranın çok az miktarı ile çok sayıda yelpaze alınırdı. O sırada bir adam, “Bu kalabalıkda yüz dinarımı çaldılar” diye bağırınca, halîfe hemen onun yüz dinarını verdi. Yine aynı sene Aşure günü Mensûr Câmii’nde verdiğim va’zı dinlemek için binlerce kişi toplanmıştı.

Irak’a gittiğimde Harbiye halkı, kendilerine va’z etmemi istediler. Onlara, Rebî’-ül-evvel ayının altısına gelen Cum’a gecesinde va’z verdim. Oradan ayrılırken, Harbiye halkı büyük bir kalabalık ile uğurladı. Oradan ayrıldıktan sonra, akşamdan sonra Basra’ya girdim. Oranın halkı beni çok sayıda mumla karşıladı. Orada da halka va’z verdim. Basra’dan çıkıp tekrar Harbiye’ye geldiğim zaman, halk beni sayısız mumlarla karşıladı. Her taraf ışıklarla dolu olduğundan toprağı göremiyordum. Harbiye halkı, kadın-erkek, çoluk-çocuk evlerinden karşılamaya çıktıklarından, şehrin girişi sanki bir pazar yerini andırıyordu. Harbiye’ye girdiğim zaman, yolların da dolu olduğunu gördüm. Yine burada va’z vermem istendi. Va’z verdiğim zaman, Harbiye ile Basra arasında verdiğim va’zı dinlemek için gelen insanların sayısını saymak adetâ mümkün değildi.

Ebü’l-Ferec, daha sonra Darb’i Dinar’da bir medrese yaptırdı. Orada ilk dersi 570 (m. 1174) senesinde verdi. Medresenin açıldığı ilk gün, çeşitli ilimlerden ondört ders verdiği bildirildi. Aynı sene kürsüde Kur’ân-ı kerîmi tefsîr etmesi son buldu. “Binefşa”da bulunan medreseyi Ebû Ca’fer bin Sabbâg’dan teslim aldı. Vakıf defterine şöyle yazdı: “Burası “İmâm-ı Ahmed bin Hanbel’in talebeleri için vakf edilmişti. Şimdi bana teslim edildi.” Medresede ders verdiği zaman, Kâdı’l-kudât, Hacîb-ül-bâb ve Bağdad fukahâsı hazır bulundu. Kendisine hilât giydirildi. Ebü’l-Ferec’in derslerini ta’kib etmek için gelen binlerce halk, medresenin kapısında birikti. O da, usûl ve fürû’ hakkında birçok ders verdi. Anlatmasındaki güzellik, ikna etme ve senedleri ortaya koymadaki üstünlüğü, bid’at ehli ve bozuk i’tikâd ehli olanların kalblerine büyük bir üzüntü verdi.

Birara Eshâb-ı Kirâm düşmanlığı çoğaldı. Mahzen sahibi (Hazîne bakanı) halîfeye mektûp yazdı. Mektûpta “Eğersen İbn-i Cevzî’den yardım istemezsen, Eshâb-ı Kirâm düşmanı olanlarla mücâdele edemezsin” diye bildirdi. Halîfe de İbn-i Cevzî hazretlerine yardım etmesi için mektûp yazınca, o da va’z kürsüsünden insanlara şöyle hitâb etti. “Emîr-ül-mü’minîn’e Eshâb-ı Kirâm düşmanlarının çoğaldığı haberi ulaşmış. Bid’at ehli olanları yok etmek için ferman çıkardı. Size söylüyorum. Halktan Sahabeye dil uzatanları duyarsanız bana haber verin. Onun evini başına yıkayım, ömür boyu hapse attırayım. Eğer vâ’izlerden birisi de Sahabeyi zemmederse, onlara da aynı şekilde zem etmeği yasaklıyorum.” Bu va’zın te’sîri büyük oldu. Halk, Eshâb-ı Kirâm düşmanlarından uzaklaştı.

574 (m. 1178) senesi Aşure günü, İbn-i Cevzî, halîfenin de hazır bulunduğu bir cemâate va’z verdi. Va’z esnasında halîfeye hitaben “Allahü teâlâ seni insanların başına âmir olarak vazîfelendirdi. Birinin sana teşekkür eden olmasını istemez misin?” deyip, hapistekilerin durumunu îmâ edince, halîfe bütün tutukluları serbest bıraktı. Aynı sene Emîr-ül-mü’minîn, İmâm-ı Ahmed hazretlerinin kabir taşını yenilemek istedi. Bunun için İbn-i Cevzî’ye müracaat etti. İbn-i Cevzî hazretleri kendi eliyle mezar taşını yaptı ve üzerine şunları yazdı: “Emîr-ül-mü’minîn Müstadî billâh’in emriyle yapılmıştır. Bu kabir, Tâc-üs-sünne (Sünnetin tâcı), vâhid-ül-ümmet (ümmetin bir tanesi), alil himmet (yüksek arzulu), âlim-ül-âbid (ilmiyle ibâdet eden), fakîh ve zâhid olan İmâm-ı Ahmed hazretlerinin kabridir.” Daha sonra bu yazıya “Vera” sahibi, mücâhid, kitâbullah ve sünnet-i Resûlullah ile amel eden” sözleri ilâve edildi. Halifenin böyle bir iş yapmasına halk çok şaşırdı. Çünkü halîfelerin âdeti, halîfeden başkasına İmâm-ül-İmâm demezlerdi. İmâm-ı Ahmed için kabir taşında; İmâm-ül-İmâm Ebû Abdullah Ahmed bin Muhammed bin Hanbel Şeybânî yazıldı.

Talebeleri: İbn-i Cevzî hazretlerinden birçok âlim ve halk, hadîs ve diğer ilimleri dinlediler. Ondan birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Onlardan ba’zıları şunlardır: Oğlu Sâhîb Muhyiddîn, torunları Ebü’l-Muzaffer ve Şeyh Muvaffaküddîn, Hâfız Abdülganî, İbn-i Debîsi, İbn-i Katî’î, İbn-i Neccâr, İbn-i Halîl, İbn-i Abdüddâim, Necîb Abdüllatîf-il-Harrânî İbn-i Cevzî’den son icâzet (diploma) almış olan âlim, el-Fahr Ali bin Buhârî’dir.

Ebü’l-Ferec İbni Cevzî’nin fazileti: Ebü’l-Ferec beş medresede ders verdi. Yüzbinden fazla kişi onun va’zları sebebiyle tövbe etti. Binlerce kişi Eshâb-ı Kirâma düşmanlığı bıraktı. Va’zlarında o kadar insan toplanırdı ki, başka hiçbir âlimin

> va’zında bu kadar kalabalığa rastlanmazdı. Va’z meclislerinde halîfe, vezir, sâhib-ül-mahzen (hazîne bakanı) ve büyük âlimler bulunurdu. Ebü’l-Ferec İbni Cevzî’nin va’z meclislerinin benzeri yoktu. Onun verdiği va’zlar büyük faydalar sağladı. Gâfilleri uyandırdı. Câhiller onun sözlerinden çok şeyler öğrendiler. Günahkârlar onun meclisinde tövbe ettiler. Birçok müşrik, orada müslüman oldu.

Kitâb-ül-kısâs ve el-Müzekkirîn adlı eserlerinde şöyle yazmaktadır “Ben insanlara devamlı va’z ettim. Onları tövbe etmeye ve takvâ sahibi olmaya teşvik ettim. Bu kitabı yazıp bitirdiğimde, benim yanımda yüzbin kişiden fazla insan tövbe etmişti. Yirmibinden fazla kimse müslüman olmuştu. Yine o kadar kimsenin kalbine Allah korkusu yerleşmişti.”

Torunu Ebü’l-Muzaffer şöyle anlatır: “Dedemin va’z meclisinde en az onbeşbin kişi olurdu. Çoğunlukla bu sayı çok daha fazla olurdu. Allahü teâlâ, onun meclisinde olanların kalblerine doğruluğu koyardı. Kendisi dünyâdan el çekmişti. Az bir dünyalıkla yetinirdi. Kendisini, ömrünün sonlarında minberde dinledim. Şöyle diyordu: “Bu iki parmağımla, ikibin cild kitap yazdım. Elimde yüzbin kişi tövbe etti. Yirmibinden fazla yahudi ve Hıristiyan elimde müslüman oldu.”

İbn-i Cevzî hazretleri, her yedi günde bir, Kur’ân-ı kerîmi hatim ederdi. Cum’a namazı ve va’z vermek hâriç, evinden hiç çıkmazdı. Asla kimse ile şaka yapmazdı. Helâl olduğu kesin olarak bilinmeyen şeyi yemezdi. Bu; âdetini ömrünün sonuna kadar devam ettirdi.

İbn-ül-Kati”î onun hakkında; “İnsanlar İbn-i Cevzî’nin, sözünden fâidelenirdi. Bir mecliste yüz kişi, ba’zan daha çok kimseler tövbe ederdi. Mensûr Câmii’nde, senede bir veya iki gün va’z verirdi. Va’z verdiği yer tıklım tıklım olurdu. Onu dinlemeye binlerce insan gelirdi” demektedir.

İmâm Nâsıhüddîn bin el-Hanbelî ise, Ebü’l-Ferec hakkın da: “Başkalarında bir arada olmayan ilimlerin hepsini kendisinde toplamıştı. Va’z meclisleri Bağdad’ın seçilmiş kişilerini bir araya getirirdi. Orada kafiyeli güzel sözler söylenir, Kur’ân-ı kerîm okunur ve Allahü teâlânın rahmeti oraya yağardı. Dinleyenlere gelen feyz ve ihsânlarla, bütün güzellikler bir arada bulunurdu. On küsur yaşından vefâtına kadar va’z etti. Onu ilimden başka birşey meşgûl etmedi. Mekke hâriç sefere çıkmadı. O, Bağdad halkı, bütün müslümanlar ve Hanbelî mezhebi için bir ni’mettir. Bâb-ı Bedr’deki va’z meclisine halîfe Müstadî de gelirdi. Derb-i Dinar Medresesi’nde, Bâb-ül-Ezc’de ve Dicle kenarında va’z meclisleri olurdu. Ben İmâm-ı Ahmed’in menkıbelerini ondan dinledim, Şam’dan onun için geldim” demektedir.

Hâfız İbn-üd-Debîsî, “Zeylü Târih-i İbn-i Sem’ânî” adlı eserinde: “İbn-i Cevzî şu ilimlerde kitap tasnif etmişti: Tefsîr, fıkıh, hadîs, va’z, rekâik, târih vb. Hadîs ilimlerini çok iyi bilirdi. Hadîs râvîlerinin hâl tercemelerini, cerh ve ta’dîlle ilgili tasnifleri vardır. Fıkıh ve ahkâm konularında delîl olunan bütün bilgiler ile ilgili ve delîl olarak kullanılmayan uydurma hadîsleri terk etme ve tanıma husûsunda eserleri vardır. Va’zlârında ince ibâreler, yüksek işâretler, derin ma’nâlar vardı. Söz söyleme bakımından, O zamandaki insanların en güzeli idi. Sözleri en iyi şekilde dizen, dili en tatlı olan, açıklamaları en fâideli olan o idi. Ömründe ve amelinde bereket vardı, insanlar ondan, kırk seneden fazla va’z dinlediler. Kitaplarını tekrar tekrar okudular. İbn-i Cevzî Vasıt’ta kendi nefsi için, bana şu şiiri söyledi:

Bekle ferah gününü, ey dünyâda sakin olan,
Yolculuğa azık hazırla, ayrılacak refakatçin,

Gözyaşlarıyla ağla günahlarına, orada susuz kalacaksın,
Razı mısın bakîyi yok etmeğe, ey zamanını kaybeden?”

Sonra benim için de şu şiiri söyledi: “Az bir azığa râzı olursan, insanlar arasında sevilen olursun. Nefsinin azığı senin huyun, Yaradılışın benim için inci olursa, Başka yakut ve inci için üzülme.” Muvaffak Abdüllatîf de İbn-i Cevzî hakkında: “İbn-i Cevzî’nin sûreti latif, görünüşü tatlı, sesi yumuşak, hareketleri ölçülü, latifeleri çok güzel idi. Meclisinde binlerce kimse olurdu. Zamanını boşa geçirmezdi. Bir günde dört forma yazardı. Bir senede elli veya altmış cild kitap ortaya çıkardı. Her ilimden bilgisi vardı. Fakat tefsîrde a’yânda (büyüklerden), hadîsde hafızlardan, târihde geniş bilgisi olanlardan idi. Hanbelî fıkıh ilminde İmâm idi. Va’zlârında çok güzel kâfiye yapması, kendisine has bir alışkanlığı idi. Kitaba bakmadan konuşursa çok güzel, rivâyetle konuşursa çok edebli idi. Sıhhatini korumağı gözetirdi. Mizacı latif idi. Aklında kuvvet, zihninde keskinlik ifâdesi vardı. Daha çok piliç yerdi. Meyve yerini tutan içeceklerden içerdi. Kıymetli elbiseler giyerdi

Elbiseleri, beyaz yumuşak kumaştan ve güzel kokulu idi. Yetim olarak büyüdü. Hazır cevap olan İbn-i Cevzî, tatlı espiriler yapardı” dedi.

İbn-ül-Bezûrî, yazdığı târih kitabında, İbn-i Cevzî için: “İbn-i Cevzî, Hanbelî mezhebinde kendisine başvurulan ve zamanında parmakla gösterilen İmâm idi. Çeşitli medreselerde ders verdi. Derb-i dinâr’da kendisi için medrese yaptı. Yazdığı kitaplarını o medreseye vakf etti. Bütün ilimlerde derin âlim idi. Zamanındaki edîblerin en üstünü, fadılların en yükseği idi. Çok sayıda kitap yazdı. Sayısı kendisine sorulduğunda, “Üçyüzkırkdan fazladır” dedi. Bunlardan ba’zısı yirmi cildlik bir kitap, ba’zısı bir kitap forması kadardı. Her alanda kitap yazdı. Zamanının bir tanesi idi. Onun gibisine bir daha rastlanacağını zannetmiyorum” diye uzun uzun yazmaktadır.

İbn-i Neccâr, İbn-i Cevzî’nin kitaplarından biraz bahsettikten sonra şöyle demektedir: “Bu kadar kitabın ve kitaplardaki bilgilerin ezberlenmesi, tam vâkıf olunması ve kitap miktarı düşünülürse, onun ilimdeki yeri anlaşılır. Münâcaatın tatlılığının zevkine varmıştı. Şüphesiz ki, onun va’zlardaki sözleri ve ma’rifetleri, zevkten uzak nakil yapan gibi değil, onun sözlerinde zevk, nakil ve kendi tercihi bir arada idi.”

İbn-i Kadsî Târih kitabında şöyle yazmaktadır: “Ebü’l-Ferec İbni Cevzî gece namaz kılar, gündüz oruç tutardı. Gece iyice karanlık olduktan sonra sâlihleri ziyârete giderdi. Muvaffaküddîn el-Makdisî onun hakkında; “İbn-i Cevzî, zamanındaki halkın va’zda önderi idi. Çeşitli ilim dallarında güzel kitaplar yazdı. Herkes tarafından hüsn-i kabûl görürdü. Fıkıh öğretir ve bu konuda kitap yazardı. Hadîsde hafız idi. Bu dalda da kitap yazdı. İbn-i Cevzî bir kitap görse ve onu beğense, hemen onun gibisini yazardı. Her ne kadar daha önce bu konuda bir çalışması olmasa da fehminin kuvveti, zihninin keskinliği ile kitap yazardı. Hocası İbn-i Nasır onu çok meth ederdi. Ebü’l-Ferec “Telbîh” kitabını yazınca, hocası İbn-i Nâsır’a arz etti. Ebü’l-Ferec o zaman otuz yaşındaydı. Hocası kitabın üzerine şöyle yazdı: “Âlim, zâhid Ebü’l-Ferec, topladığı bu kitabı bana okudu. Kitabı çok güzel derlenmiş buldum. Bu konuda böyle bir başka kitap tasnif edilmemiştir.” İbn-i Cevzî, çok kitaplar mütâlâa etti. Onlarda olan en güzel yakut ve incileri aldı. Târihlerden topladığı Sahâbe-i Kirâmın isimlerini, künyelerini, ömürlerini tasnif etmiş, anlaşılır bir şekilde kısaltmıştır. Allahü teâlâ ilminden bizleri fâidelendirsin. Allahü teâlâ, müslümanların fâidelenmesi için ehl-i sünnete yardım etmesi için, bid’atleri ve hizibleri yok etmesi için, onun ilmiyle kendisini ve başkalarını fâidelendirsin ve ömrünü sonuna ulaştırsın” demektedir.

İmâm Ebü’l-Abbâs da İbn-i Cevzî hakkında: “Ebü’l-Ferec müftî idi. Tasnif ve te’lîfleri çok idi. Çeşitli konularda eser yazdı. Saydım, binden fazla olduğunu gördüm. Daha sonra görmediğim eserlerini de gördüm” demektedir.

Hapse girmesi: İbn-i Cevzî’nin hayâtının sonlarına doğru uğradığı iftira ve hapse girmesi şöyle anlatılır. “Vezîr İbn-i Yûnus el-Habelî, vezîrliği sırasında Rükn Abdüsselâm bin Abdülvehhâb bin Abdülkâdir-i Geylânî hakkında bir meclis toplamıştı. Bu mecliste onun sapıklığı delîlleri ile anlatınca, vezir, Rükn Abdüsselâm’ın kitaplarını yaktırdı. “Rükn Abdüsselâm, zındık, yıldıza tapan bir kişi idi. Vezîr İbn-i Yûnus, Abdüsselâm’ı dedesinin medresesinden çıkardı. Medreseyi İbn-i Cevzî’ye teslim etti. Vezirliği İbn-i Kassâb isminde bir Ehl-i sünnet düşmanı ve habis biri ele geçirdiğinde, Rükn Abdüsselâm, İbn-i Yûnus’u tutuklatmaya çalıştı. İbn-i Yûnus’un arkadaşlarını araştırdı. Rükn Abdüsselâm, İbn-i Kassâb’ın yanına giderek: İbn-i Yûnus’un sevdiği bir kişi de Cevzî’dir. Ebû Bekr evlâdındandır. İbn-i Yûnus dedemin medresesini ona verdi. Onunla meşveret ederek İbn-i Yûnus benim kitaplarımı yaktırdı” dedi. Bunun üzerine İbn-i Kassâb, halîfe Nâsır’a yazdı. Halîfe de Ehl-i sünnet düşmanlarına meyyal idi. Ayrıca, İbn-i Cevzî va’zlarında seni kötülüyor diye halîfeye şikâyet ettiler. İbn-i Kassâb, İbn-i Cevzî’ye, medreseyi Rükn Abdüsselâm’a teslim etmesini emr etti ve İbn-i Cevzî’nin evine gelerek onu azarladı ve kaba davrandı. Evini ve kitaplarını mühürledi. Çoluk-çocuğunu dağıttı. Halîfenin emriyle onu tutukladı. Daha sonra, yanında sâdece düşmanı Rükn Abdüsselâm olduğu hâlde, ev kıyâfetiyle bir gemiye bindirilerek Vasıt’a götürdüler: Rükn Abdüsselâm vâliye, “Düşmanımı kuyuya atmak için izin ver” dedi. Vâli ona mâni oldu ve “Ey zındık, senin sözünle mi onu kuyuya atacağım. Halîfenin yazısını getir. Benim mezhebimden

olsaydın, sana canımı feda eder, malımı da hizmetine sunardım" dedi. Vâliden yüz bulamıyan Rükn Abdüsselâm Bağdad'a geri döndü.

İbn-i Cevzî Vasıt'a getirildiğinde, büyük halk kalabalığı toplandı, İbn-i Abdülkâdir, "İbn-i Cevzî medresenin vakıf mallarında haksız tasarruf yaptı. Şu şu malları aldı" diye büyük yalanlar söyledi, İbn-i Cevzî, halkın önünde bu iddiaları kabûl etmeyip, doğrusunu ve yaptığı iyi şeyleri anlattı. Fakat İbn-i Cevzî'ye inanmayan vâli, halîfenin emri ile İbn-i Cevzî için Derb-i dinâr'da bir hücre ayırttırdı ve oraya haps ettirdi. İbn-i Cevzî, bu hücrede beş sene mahbus olarak kaldı. Ona inanan halktan bir kısmı hücresine gelir, ondan va'z dinlerlerdi, İbn-i Cevzî onlara ba'zı şeyleri yazdırırdı.

İbn-i Cevzî hapiste iken elbisesini kendisi yıkar, yemeğini kendisi pişirirdi. Suyu kuyudan kendisi çekerdi. Hamama gitmeğe veya başka birşey için yanında bekçi olduğu hâlde dışarı çıkmasına izin verilmezdi. Yaşı sekseni geçmişti. Hapiste zamanını Kur'ân-ı kerîm okuyarak ve Allahü teâlâya ibâdet ederek geçirirdi. Akşam ile yatsı arasında üç-dört cüz Kur'ân-ı kerîm okurdu.

İbn-i Cevzî'nin çok sevdiği oğlu Yûsuf, o hapiste iken büyüdü ve va'z vermeye başladı. Babası gibi çok güzel va'z veriyordu. Va'zlarının güzelliğini halîfe Nâsır'ın annesi de duydu. Kendinin de bulunacağı bir mecliste va'z vermesini, İbn-i Cevzî'nin oğlundan istedi. O da; "Babam, oğlunuz halîfe Nasır tarafından haps ettirildi. Eğer onu serbest bıraktırırsanız, biz de sizin isteğinizi yerine getiririz" diye halîfenin annesine haber gönderdi. Bunun üzerine halifenin annesi, halîfe Nâsır'dan İbn-i Cevzî'yi serbest bırakmasını istedi. O da İbn-i Cevzî'nin serbest bırakılmasını emretti. İbn-i Cevzî, hapisten kurtulunca Bağdad'a döndü. Bağdad halkı onu büyük bir sevinç içinde karşıladılar. Cumartesi günü Ümmül Halîfe türbesinin yanında va'z vereceği halka duyuruldu. Halk Cum'a namazından sonra türbenin etrâfında yer tutmaya başladı. O gece çok yağmur yağdı. Yollar su ile doldu. Halk, gece yağmur dinince hemen yerleri temizlediler. Kireç ve toprak serpip, yaygılar yaydılar. İbn-i Cevzî hazretleri, sabah erkenden va'z kürsüsüne çıktı. Medreselerde ders veren âlimler ve büyük evliyâ da orada hazır bulundular, İbn-i Cevzî'nin sesi Allahü teâlânın bir lutfu olarak kalabalığın en sonundakine kadar gidiyordu.

İbn-i Cevzî, vefâtına kadar ilim yaymağa, va'z vermeğe ve kitap yazmağa devam etti.

Vefâtı: İbn-i Cevzî, 597 (m. 1201) senesi Ramazân-ı şerîf ayının yedisi Cumartesi günü, Ümmül Halîfe türbesinin yanında son va'zını verdi. Bu va'zdan sonra beş gün hasta yattı. Cum'a gecesi akşam ile yatsı arasında evinde vefât etti. İbn-i Cevzî'yi Ziyâeddîn bin Sekine ve Ziyâeddîn bin el-Cübeyr seher vaktinde yıkadılar. Sabahleyin, bütün Bağdad halkı evin önüne toplandı. Dükkânların hepsi kapatıldı. Tabutu va'z verdiği yer olan Ümmül Halîfe türbesinin altına götürüldü. Oğlu İbn-i Kâsım namazını kıldırdı. Sonra Mensûr Câmii'ne götürüldü. Burada da cenâze namazı kılındı. Çok kalabalık vardı. Görülmemiş bir gündü. Ahmet İbni Hanbel'in kabrinin yanında kazılmış mezara, ancak Cum'a namazı vakti ulaşıldı. O sene Ramazan ayı Temmuz'a rastladığı için çok sıcaktı, İbn-i Cevzî'nin vefâtına insanlar çok üzüldü ve ağladılar. Ramazan ayı boyunca kabri yanında hatimler okuyarak geceleyenler çok oldu.

Şöyle anlatılır: "Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerini yazdığı kalemleri açarken çıkan küçük yonga parçacıklarını topladı ve kendisi: "Ben ölünce, beni yıkayacağınız suyu bunlarla ısıtınız" diye vasıyyet etti. İbn-i Cevzî hazretlerinin vasıyyeti yerine getirildi. Yonga parçacıkları suyun ısınmasına yettiği gibi, bir miktar da arttı."

Ebü'l-Ferec İbni Cevzî hazretlerinin, İbn-i Abbâs'dan bildirdiği hadîs-i şerîf şöyledir: Abd-i Kays kabilesinin temsilcileri Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) yanına geldiler. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) onlara îmân etmelerini emretti ve buyurdu ki; "Allaha îmân nedir, bilir misiniz?" Onlar da, "Allah ve Resûlü bilir" dediler. Resûlullah efendimiz bunun üzerine "Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına, Muhammed aleyhisselâmın O'nun peygamberi olduğuna inanmak, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve ganîmetlerin beşte birini (hak sahiplerine) vermektir" buyurdular.

İbn-i Cevzî buyurdu ki: “Kim kanâat ederse, geçimi iyi olur. Kim tama’ ederse (dünyâ lezzetlerini haram yollardan ararsa), geçim sıkıntısı çeker.”

“Hâin korkak, sâlih kimse cesur olur.”

“İyi niyetle mal kazanmak, mal kazanmamaktan iyidir.”

“Dünyâ arzuları olmıyan kimsenin, sultanlarla görüşmesinde zarar yoktur.”

“Dünyâ Allahü teâlânın evidir. Sahibinin izni olmadan bu evde tasarrufta bulunan hırsızdır.”

Birgün münâcaatında buyurdu ki: “Yâ ilâhî! Senden haber veren dile azâb etme! Sana delâlet eden ilimlere bakan göze de azâb etme! Senin hizmetinde yürüyen ayağa, Resûlünün hadîslerini yazan ele de azâb etme! İzzetin hakkı için beni Cehenneme atma! Cehennem ehli de, dünyâ da biliyordu ki, ben senin dînini muhafaza etmeğe çalıştım.

Yâ Rabbî! Senin için dökülen göz yaşlarına rahmet et! Sana kavuşamadığı için yanan ciğere rahmet et! Sana karşı âcizim, yalvarırım.”

Birgün birisi: “(Yâ Rabbî, seni tesbîh ederim) mi, efdaldir, yoksa (Yâ Rabbî, senden bağışlanmayı dilerim) mi efdaldir?” diye sorunca, İbn-i Cevzî hazretleri, “Kirli elbisenin sabuna ihtiyâcı vardır, kokuya değil” buyurdular. (Ya’nî önce istiğfar, sonra tesbîh etmelidir.)

Bağdad’da Ehl-i sünnet ile bid’at fırkaları arasında mücâdele çıktı. Hangi tarafın haklı olduğu hakkındaki konuşma uzadı. İki taraf da İbn-i Cevzî’nin cevâbına râzı olup, hükmünü, geçmişi kapatacak bir belge olarak kabûl edeceklerdi, içlerinden birisi İbn-i Cevzî’ye, “Âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra, insanların, ya’nî ümmetin en üstünü kimdir?” diye sordu. İbn-i Cevzî hiç düşünmeden, “Kızı, O’nun nikâhı altında bulunandır” dedi. İki taraf da bu söze râzı oldular. Çünkü Hazreti Ebû Bekr’in kızı, Peygamber efendimizin nikâhı altında ve Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kızı da Hazreti Ali’nin nikâhı altında idi. Bu cevâbı her iki taraf da kendilerine çektiler.

Eserleri: İbn-i Cevzî’nin yazmış olduğu eserlerin sayısı çoktur. Kendisi, üçyüzkırkdan fazla olduğunu söylemektedir. Hadîs ve hadîsin bölümlerine dâir yazdığı kitaplar gibi kimse tasnif yapmamıştır. Bir eser yazarken, kitabın tertîbini, bâblara ayrılmasını güzel yapardı. Toplama ve yazma konusunda çok kabiliyetli idi.

Kendisi “İlk tasnif ve te’lîf ettiğim eser, onüç yaşında iken Kur’ân-ı kerîm ilimleri ve Kur’ân-ı kerîm ilimleriyle ilgili tasniflerin tesbiti kitabıdır” demektedir.

Bilinen eserlerinin başlıcaları şunlardır:

1. Zâd-ül-mesîr fî ilm-it-tefsîr: Dört cildlik bir eserdir. 2. Teysîr-ül-beyân fî tefsîr-il-Kur’ân, 3. Teysîr-ül-beyân fî tefsîr-il-garîb, 4. Garîb-ül-garîb, 5. Nüzhet-ül-uyûn en-nevâzır fil-vücûhi ven-nezâir, 6. El-İşâretü ilel kıraât-il-muhtâre, 7. Tezkiret-ül-müntebihi fî uyûn-il-müstebeh, 8. Fünûn-ül-efnân fî uyûni ulûm-il-Kur’ân, 9. Vird-ül-egsân fî fünûn-il-efnân, 10. Umdet-ur-râsih fî ma’rifet-il-mensûh ven-nâsih, 11. El-Musaffâ bi ekfi ehl-ir-rüsûh min ilmin nâsih vel-mensûh, 12. Sebt-üt-tesânif fî usûl-iddîn, 13. Muntekâd-ül-mu’temed, 14. Minhâc-ül-vüsûl ilâ ilm-il-usûl, 15. Beyân-ü gaflet-ül-kâil bi kademi efâlil ibâd, 16. Gavâmid-il-ilâhiyyât, 17. Meslek-ül-akl, 18. Minhâc-ü ehl-il-isâbe, 19. Es-Sirr-ül-masûn, 20. Def’u Şibh-it-teşbîh, 21. Er-Reddü alel müteassıbil anîd, 22. Sebt-üt-tesânif fî ilm-il-hadîs-i vez-zühdiyyât, 23. Câmi’-ül-mesânid bi elhas-il-esânid, 24. El-Hadâik, 25. Nefy-ün-nakl, 26. El-Müctebâ, 27. En-Nüzhe, 28. Mültekat-ül-hikâyât, 29. İrşâd-ül-mürîdîn fî hikâyât-is-Selef-i sâlihîn, 30. Ravdât-ün-nâkil, 31. Gurer-ül-eser, 32. Et-Tâhkîk fî ehâdîs-it-ta’lik, 33. Elmedih, 34. El-Mevdû’ât minel ehâdîs-il-merfû’ât, 35. El-Ilel-ül-mütenâhiye fil-ehâdîs-il-vâhiye, 36. El-Keşfü lî müşkil-is-sahîhayn, 37. Ed-Duâfâü vel-metrûkîn, 38.İ’lâm-ül-âlimi ba’de rusûhihi bi hakâik-ı nâsih-il-hadîsi ve mensûhihi, 40. İhbârü ehl-ir-rüsûhi fil-fıkhı vet-takdisü bi mukadder-il-mensûhi minel hadîs, 41. Es-Sehm-ül-musib, 42. Ehâyir-üz-zehâir, 43. El-Fevâidü an-iş-şüyûh, 44. Menâkıb-ü-Eshâb-il-hadîs, 45. Mevt-ül-hasâr, 46. Muhtasarât, 47. El-Meşihat, 48. El-Meselselât, 49. El-Muhteseb fin-neseb, 50. Tuhfet-üt-tullâb, 51. Tenvîr-u medellehüm-iş-şeref, 52. El-Elkâb, 53. Fedâil-i Ömer bin el-Hattâb 54. Fedâil-i Ömer bin Abdülazîz, 55. Fedâil-i Sa’îd bin el-Müseyyeb, 56. Fedâil-il-Hasen-il-Basrî 57. Menâkıb-ül-Fudayl bin Iyâd, 58. Menâkıb-ü Bişr-i Hafî 59. Uyûn-il-hikâyat, 60. Menâkıb-ı İbrâhim bin Edhem, 61. Menâkıb-ı Süfyân-i Sevrî, 62. Menâkıb-ı Ahmed bin Hanbel, 63. Menâkıb-ı Ma’rûf-i Kerhî, 64. Menâkıb-ı

Râbi'a-i Adviyye, 65. Mesîr-ül-azm-is-sâkin ilâ eşref-il-emâkin, 66. Safvet-üs-sufuvve, 67. Minhâc-ül-kâsidîn, 68. El-Muhtâr min ahbâr-il-ahyâr, 69. El-Kâti'u lî muhal-il-huccâc bi muhâl-il-huccâc, 70. Ucâlet-ül-muhtazar lî şerhi hâl-il-hadar, 71. En-Nisâü ve mâyeteallahü bi âdâbihinne, 72. İlm-ül-hadîs el-menkûl fî enne Ebâ Bekr ümmerresûl, 73. El-Cevher, 74. El-Muğlâk, 75. Sebtü mâyeteallahü bit-tevârîh, 76. Telkîhu fühûmu ehl-il-eser fî uyûn-it-tevârihi ves-siyer, 77. El-Muntazam fî târih-il-mülûki vel-ümem, 78. Şüzûr-ül-uhûd fî târih-il-ma'hûd, 79. Tarsîk-üz-zarâif fî târîh-is-sevâlif, 80. Menâkıb-ı Bağdad, 81. Sebt-ül-müsannefüt fil-fıkhı, 82. El-İnsâf fî mesâil-il-hılâf, 83. Cinnet-ün-nazar, 84. Muhtasar-ül-muhtasar fî mesâil-in-nazar, 85. İ'med-üd-delâil fî müştehez-il-mesâil, 86. El-Mezhebü fil-mezheb, 87. Mesbûk-üz-zeheb, 88. En-Nebze, 89. El-İbâdât-ül-hums, 90. Eshâb-ül-hidâye lî erbâb-il-bidâye, 91. Keşf-üz-zalameti anid-diyâ fî redd-i da'vâ, 92. Redd-ül-levmi ved-daymi fî savmi yevmil-gayyim, 93. Sebt-ül-musannefât fî ulûm-il-va'z, 94. El-Yevâkît fil-hutab, 95. El-Mütehab fin-nevb, 96. Mesannefâtihi fil-va'z (yüz cildden fazla bir eser), 97. Nesîm-ür-riyâd, 98. El-Lü'li, 99. Kenz-ül-müzekker, 100. El-Ezc, 101. El-Letâif, 102. Künûz-ür-rûmûz, 103. El-Muktebîs, 104. Zeyn-ül-kasas, 105. Muvâfık-ül-merâfık, 106. Şâhid ve meşhûd, 107. Vâsılât-ül-uhûd min şâhid ve meşhûd, 108. El-Leheb, 109. El-Müdhiş, 110. Saba necd, 111. Muhaddeset-ül-akl, 112. Lukat-ül-cem'ân, 113. Meânî'-il-meânî', 114. Fütûh-ül-fütûh, 115. Et-Teâzî-ül-mülûkiyye, 116. El-Ahd-ül-mukîm, 117. İkâz-ül-vesnân miner-rekâdât bi ahvâl-il-hayvan ven-nebât, 118. Mekes-ül-mecâlis-il-bedriyye, 119. Nüzhet-ül-edîb, 120. Münteh-il-müntehâ, 121. Tebsiret-ül-mübtedî', 122. El-Yâkûte, 123. Tuhfet-ül-vu'âz, 124. Sebtü tesânif fî fünûni zemm-il-hevâ, 125. Sayd-ül-hâtır, 126. Ahkâm-ül-iş'ar bi ahkâm-il-iş'âr, 127. El-Kısâs vel-müzâkirîn, 128. Takvîm-ül-lisân, 129. El-Ezkiyâ', 130. El-Humkî, 131. Lukat-ül-menâfi' fit-tıb, 132. Eş-Şeybü vel-hudâb, 133. Âmâr-ül-a'yân, 134. Es-Sebât indel memat, 135. Temvîr-ül-gabeş fî fadl-is-sevâd vel-habeş, 136. El-Hıssü alâ hıfz-il-ilm ve zikrü kibâr-il-huffâz, 137. İşrâf-ül-mevâli, 138. İ'lâm-ül-ahyâ'bi aglât-il-ahyâ', 139. Tahrîm-ül-mahall-ilmekrûh, 140. El-Mısbâh-ül-mudî' lî da'vet-il-İmâm-il-Müstadı', 141. Atf-ül-ulemâ alel-ümerâ, 142. En-Nasru alâ nısr, 143. El-Mecd-ül-adûdî, 144. El-Fecr-ün-nûrî, 145. Menâkıb-üs-setr-ir-refi', 146. Makultûhü minel eş'âr, 147. Elmakâmât, 148. Minresâilî, 149. Et-Tıbb-ur-rûhânî, 150. El-Uzlet, 151. Er-Riyâdat, 152. Beyân-ül-hatâi ves-sevâb an-ehâdîs-iş-şîhâb, 153. El-Bâz-ül-eşheb el-munkıdu alâ men halefel mezheb, 154. En-Nûr fî fedâ-il-il-eyyâmi veş-şükr, 155. Tahrîb-üt-târih-il-eb'âd fî fedâil-i makbereti Ahmed, 156. Menâkıb-ül-İmâm-iş-Şâfiî, 157. Fünûn-ül-elbâb, 158. Minhâc-ül-isâbe fî muhabbet-is Sahabe, 159. Ez-Zurafâ vel-mütehâbbin, 160. Takvîm-ül-lisân, 161. Menâkıb-ü Ebî Bekr, 162. Menakıb-ü Ali, 163. Fedâil-ül-Arab, 164. El-Menfeatü fil-mezâhib-il-erbe'a, 167. El-Muhtâr minel eş'ar, 168. Rüûs-ül-kavâir, 169. El-Mürtecel fil-va'z, 170. Nesîm-ur-riyâd, 171. Zahîret-ül-vâ'iz, 172. Es-Zecr-ül-muhavvef, 173. El-Üns vel-muhabbet, 174. El-Matrâb-ül-melheb, 175. Ez-Zind-ül-vera' fîl-va'z-in-nâsır, 176. El-Fâhir fî eyyâm-il-İmâm-in-nâsır, 177. El-Mecd-üs-salâhî, 178. Lugat-ül-fıkh, 179. Akd-ül-hanâsır fî zemm-il-hilâfet-in-nâsır, 180. Fî zemm-i Abdülkâdir, 181. Garîb-ül-hadîs, 182. Milh-ül-ehâdîs, 183. El-Füsûl-ül-va'ziyye alâ hurûf-ül-mu'cem, 184. Selvet-ül-ahzân, 185. El-Ma'şûk fil-va'z, 186. El-Mecâlis-ül-Yûsüfiyye fil-va'z, 187. El-Va'z-ül-makberî, 188. Kıyâm-ül-leyl, 189. El-Muhâdese, 190. El-Münâcaat, 191. Zâhir-ül-cevâhir fil-va'z, 192. Kenz-ül-müzekkir, 193. En-Nûhhat-ül-havâtim, 194. El-Murtekâ limen-ittekâ, 195. Kavâid-üt-tarîka fil-cem'-i beyn-eş-şerî'a vel-hakîka, 196. Merec-ül-bahreyn fil-cem'-i beyn-et-tarîkayn, 197. Dürret-ül-iklîl fit-târih, 198. El-Emsâl.

Bu eserlerin 80 tanesi cildli olup, diğerleri küçük kitapçıklar halindedir.

199. El-Mugnî: Seksenbir cildlik tefsîr kitabıdır. Meşhûr tefsîr kitaplarındandır. Bu eserden ba'zı bölümler aşağıdadır:

"Büyüklerden biri şeytana, "Senin gibi mel'ûn olmak istiyorum ne yapayım?" dedi. İblîs sevinip, "Benim gibi olmak istersen, namaza ehemmiyet verme ve doğru-yalan, herşeye yemîn et, ya'nî çok yemîn et!" dedi. O kimse de, "Hiçbir namazı bırakmayacağım ve artık yemîn etmiyeceğim" dedi."

"Medine'de kuraklık oldu. Hazreti Aişe'ye gelip, yalvardılar. O da, "Resûlullahın türbesinin tavanını deliniz" buyurdu. Öyle yaptılar. Çok yağmur yağdı. Mübârek kabr-i şerîfi ıslandı."

"Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mi'raca götürülmesinin hikmetlerinden biri de şudur ki; insanlar ve cinler, Muhammed Mustafâ'nın (aleyhisselâm) şerefini yeryüzünde biliyorlardı. Zehirli yılanlar ve haşerât da mağarada şerefini öğrenmişlerdi. Allahü teâlâ göktekilerin de

(meleklerin de) sevgili Peygamberinin şerefini yakînen bilmelerini diledi. Böylece âlemde, O'nun şeref ve yüksekliğini Allahü teâlânın sevgilisi olduğunu bilmeyen kalmasın istedi."

"Namazın kabûl şartları onikidir: Altısı dışında, altısı içte, özdedir. Dışta olan altı şart; huşû', takvâ, haram yemeği terk, boş sözü, tenbelliği ve tehiri, geciktirmeyi terk etmektir, içte, özde olan altı şart ise; ihlâs, tefekkür, korku, ümid, kusurunu görmek ve müşâhededir."

"Hazreti Ebû Bekr'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Her namaz vakti geldikte, melekler nidâ ederler ve derler ki, ey Âdemoğulları kalkınız ve nefsleriniz için yakılmış olan ateşi namaz ile söndürünüz" buyurdu."

"Üç âyet-i kerîme, üç şeyle beraber inmiştir. Bunlardan herbiri, yanındaki olmadıkça kabûl edilmez. Biri, meâlen; "Allahü teâlâya ve Resûlüne itaat ediniz"dir. Allahü teâlânın emrine itaat, Resûlünün emrine itaatsiz kabûl olmaz demektir, ikincisi, meâlen; "Allahü teâlâya ve ananıza, babanıza şükür ediniz"dir. Allahü teâlâya şükür, ana-babaya şükürsüz olmaz. Üçüncüsü, meâlen; "Namazı kılın ve zekatı verin" dir. Malı nisâb miktârını geçip de zekâtını vermiyenin, namazı makbûl olmaz."

"Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) birgün buyurdu ki: "Benî-İsrâil peygamberlerinden dördü, seksener sene Allahü teâlâya ibâdet ettiler, bir an âsi olmadılar. Bunlar; Eyyûb, Zekeriyyâ, Harkil ve Yüşâ'dır." Eshâb-ı Kirâm bu hadîs-i şerîfi duyunca hayret ettiler. Bunun üzerine Cebrâil (aleyhisselâm) gelerek, "Ey Muhammed! Senin ümmetin, bu peygamberlerin bir an Allahü teâlâya âsî olmadan seksen senelik ibâdetlerine şaşarlar. Muhakkak ki, Allahü teâlâ sana ondan iyisini gönderdi" deyip; "Kadir gecesi, bin aydan daha hayırlıdır" meâlindeki âyet-i kerîmeyi, okudu (Kadir-3)".

"Emîr-ül-mü'minîn Ömer (radıyallahü anh), Muhacir ve Ensârı toplayarak onlardan Kadir gecesinin hangi gece olduğunu sordu. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh); "Allahü teâlâ tektir, teki sever. Allahü teâlâ katında tek sayıların en sevgilisi yedidir" dedi. Hazreti Ömer; "Bu nasıldır?" diye sorunca İbn-i Abbas: "Allahü teâlâ, gökleri yedi kat yarattı. Yeri yedi kat eyledi. Günleri yedi yarattı, insanı yedi şeyden yarattı. Rızkını yedi şeyden yaptı" dedi. Hazreti Ömer, "Bu kadarı bana yeter" buyurdu. Fakat âlimler bunlara daha eklemişlerdir ve demişlerdir ki: Büyük denizler yedidir, tavaf yedidir, sa'y yedidir, a'zâlar yedidir, secde yedi a'zâ iledir, neseben evlenmesi haram olanlar yedidir, sebeble olanlar yedidir, sütle olanlar yedidir, Eyyûb aleyhisselâmın belâsı yedidir, Kur'ân-ı kerîm yedi harf üzere inmiştir, Lâ ilahe illallah Muhammedün resûlullah yedi kelimedir, Eshâb-ı Kehf yedidir, Fâtiha sûresi yedi âyettir, ülül-azm peygamberler yedidir, melekler yedi sınıftır." "Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Kadir gecesinde bir kere İnnâ enzelnâ sûresini okuyan, başka zamanda Kur'ân-ı kerîm hatim edenden daha sevgilidir. Kadir gecesinde bir tesbih, bir tehlîl, bir tahmîd söyliyen, benim yanımda, yediyüzbin tesbih, tahmîd ve tehlîlden kıymetlidir. Bu gece çobanın koyunu sağma müddeti kadar namaz kılan, ibâdet edeni, bir ay bütün geceleri sabaha kadar ibadetle geçirenden daha çok severim" buyuruyor"

"Kâ'b-ül-Ahbâr'ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Kadir gecesi üç defa Lâ ilahe illallah söyleyenin, birincisinde bütün günahları mağfiret olunur, ikincisinde, Cehennemden kurtulur. Üçüncüsünde, Cennete girer" buyurdu."

"İbrâhim aleyhisselâm Kâ'be binasını yapmayı bitirince, Cebrâil (aleyhisselâm) gelip kendisine, "Allahü teâlâ bütün âleme seslenmeni ve insanları hacca çağırmanı buyuruyor" dedi. Nitekim Hac sûresi yirmiyedinci âyetinde meâlen; "Bütün insanlara haccı ilân et, gerek yaya olarak, gerek her uzak yoldan binek üzerinde, senin huzûruna gelsinler" buyuruldu.

İbrâhim aleyhisselâm: “Ey Rabbim! Benim sesim her yere yetişmez” dedi. “Ey İbrâhim! Senden seslenmek, bizden ulaştırmak” cevâbını duydu, İbrâhim aleyhisselâm bir tepenin üzerine çıktı. Parmağını kulağına koyup, yüzünü dört tarafa çevirerek “Ey insanlar! Size Kâ’beyi ziyâret farz kılındı. Rabbinizin emrine uyun” dedi.”

“İbn-i Abbâs’ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Allahü teâlâ her gün bu hâne (Kâ’be) üzerine yüzyirmi rahmet gönderir. Altmışı tavaf edenlere, kırkı namaz kılanlara ve yirmisi Kâ’beye bakanlaradır” buyurdu.”

200. El-Vefâ bi ahvâl-il-Mustafâ: Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) hayâtını anlatan iki cildlik bir eseridir. El yazmalarının yanında Pakistan’da baskısı yapılmıştır. Bu eserden ba’zı bölümler:

İbrâhim aleyhisselâmın Resûlullah için duâsı: İbrâhim aleyhisselâm Kâ’beyi bina ettiğinde şöyle duâ etti: “Yâ Rabbî! Onlara içlerinden bir peygamber gönder.” İbn-i Süddî:

“O, Muhammed aleyhisselâmdır” dedi. Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Ben, annemin rü’yâsında gördüğü, Îsâ aleyhisselâmın müjdelediği, ceddim İbrâhim aleyhisselâmın duâ buyurduğu peygamberim” buyurdu. Mu’âviye (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Amine hâtun, Resûlullaha hâmile iken bir nûr gördü ki, o nurda Şam saraylarını gördü.”

Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) baba ve dedeleri ve şerefi: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde buyurdu ki: “Allahü teâlâ, İsmâil (aleyhisselâm) evlâdından, Kinâne ismindeki kimseyi ve onun sülâlesinden, Kureyş ismindeki zâtı beğendi, seçti. Kureyş evlâdından da, Hâşimoğullarını sevdi. Onlardan da beni süzüp seçti.”

“Allahü teâlâ, insanları yarattı. Beni, insanların en iyi kısmından vücûde getirdi. Sonra, bu kısımlarından en iyisini Arabistan’da yetiştirdi. Beni, bunlardan vücûde getirdi. Sonra evlerden, ailelerden en iyilerini seçip, beni bunlardan meydana getirdi. O hâlde, benim rûhum ve cesedim, mahlûkların en iyisidir. Benim silsilem, ecdadım, en iyi insanlardır.”

“Allahü teâlâ, herşeyi yoktan var etti. Herşey içinde insanları sevdi, kıymetlendirdi. İnsanlar içinde de seçtiklerini Arabistan’a yerleştirdi. Arabistan’daki seçilmişler arasında da beni seçti. Beni, her zamandaki insanların seçilmişlerinde, en iyilerinde bulundurdu. O hâlde, Arabistan’da bana bağlı olanları sevenler, benim için severler. Onlara düşmanlık edenler, bana düşmanlık etmiş olurlar.”

Ağaçlar ve taşların Resûlullaha (aleyhisselâm) selâm vermesi: Câbir bin Semûra’nın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “Peygamberlik bildirilmeden önce Mekke’de, bana devamlı selâm veren bir taş vardı. Şimdi bile onu tanıyorum” buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Bana peygamberlik bildirildiğinde, bütün taş ve ağaçlar, “Esselâmü aleyke yâ Resûlallah” diyerek selâm verirlerdi.” Resûlullahın insanları İslama da’veti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) Peygamberliğinin ilk zamanlarında, insanları gizlice İslama da’vet etti. Hazreti Ebû Bekr bu zamanda ilk îmân eden erkek idi. Üç sene sonra İslama da’vetini açıktan yapmaya başladı. İmâm-ı Zührî şöyle anlatır: “Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) İslâm dînini önceleri gizli, daha sonra açıkça söyledi. Allahü teâlâ dilediklerine imân ni’metini ihsân etti. Tâ ki imân edenler çoğaldı, önceleri Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) Mekkeli kâfirlerin topluluklarına uğradığında, onlar Resûl-i ekremi (aleyhisselâm) işâret ederek, “İşte Abdülmuttalib’in torunu yine semâdan kendisine gelen şeylerden konuşuyor” derlerdi. Ne zaman Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) onların ibâdet ettikleri putları kötüleyip, kâfirlerin baba ve dedelerinin küfür üzere öldüğünü söyleyince, O’na eziyet sıkıntı

vermeye ve düşmanlığa başladılar. Resûlullahın (aleyhisselâm) Cennetteki derecesi: Peygamber efendimiz bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: “Vesile, Allahü teâlânın indinde bir derecedir. Onun üzerine bir derece (makam) yoktur. Allahü teâlâdan, benim için vesileyi vermesini isteyiniz.” Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Üzerime salevât okuduğunuz zaman, Allahü teâlâdan benim için vesileyi isteyiniz” buyurunca, orada bulunan Eshâb-ı Kirâm: “Yâ Resûlallah, vesîle nedir?” diye sordular. O zaman buyurdu ki: “O, Cennette en yüksek derecedir. Oraya kimse kavuşamaz. Ancak bir kişi kavuşur. O bir kişinin de ben olmasını ümid ederim.” Yine bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Kim bana salevâti şerîfe okuyup, “Yâ Rabbî! O’nu yakınında kıl derse, kıyâmet gününde şefaatim ona helâl olur” buyurdu.

201. Telbîsü İblîs: Bu eserde; şeytanın insanları aldatma yollarını ve bu yollarla bid’at ve günaha düşmelerini, sünnetten ayrılmalarını anlatır. Bu eserin birçok el yazması, nüshalar hâlinde günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca Kâhire’de 1347 (m. 1928) senesinde basılmıştır. İbn-i Cevzî, eserinin mukaddimesinde, kitabını hangi gaye ile yazdığını anlatmaktadır. Bu eserini onüç bölüme ayıran İbn-i Cevzî, sırasıyla şu konuları bölümler hâlinde izah etmiştir: 1. Sünnet ve cemaata sarılma, 2. Bid’atleri kınama, 3. Şeytanın fitnelerinden sakınma, 4. Aldatma ve gurûr, 5. Şeytanın akîdelerdeki aldatmaları, 6. Şeytanın âlimleri aldatması, 7. Şeytanın devlet adamlarını aldatması, 8. Şeytanın âbidleri aldatması, 9. Şeytanın zâhidleri aldatması, 10. Şeytanın sûfîleri aldatması, 11. Şeytanın dindarları aldatması, 12. Şeytanın avamı aldatması, 13. Şeytanın bütün insanları aldatması.

Bu eserin mukaddimesi ve ba’zı bölümleri:

“Akıl sahiplerinin ellerine adâlet terazisini veren, peygamberlerini, mükâfat ile müjdeleyici, azâb ile korkutucu olarak gönderen ve kendilerine doğru ile eğriyi açık olarak gösteren, kitapları indiren ve kâmil, din olarak İslâmiyeti seçen Allahü teâlâya hamd ederim. O, sebepleri yaratandır, İhlâs ile O’nun bir olduğuna şehâdet ederim. Muhammed aleyhisselâm O’nun kulu ve Peygamberidir. Allahü teâlâ O’nun hidâyet nûru ile, küfür ve şirk karanlıklarını ortadan kaldırdı. Muhammed aleyhisselâma, O’nun Âline ve Eshâb-ı Kirâma. Tabiîn hazerâtına, kıyâmete kadar sayısız salât, selâm ve hayır duâlar olsun. Bilmelidir ki; Allahü teâlânın insana verdiği ni’metlerin en büyüğü akıldır. Akıl, O’nu tanımaya yarıyan bir vâsıtadır. Öyle bir vâsıtadır ki; peygamberleri tanıma ve kabûl etmeğe yarar. Allahü teâlânın gönderdiği din olan İslâmiyet, ışık gibidir. Akıl göz misâlidir. Eğer göz açık ve sağlam olursa, güneşin varlığını görür. Akıl peygamberlerin sözlerini duyup mu’cizelerini görünce, onları kabûl eder ve bilemeyeceği, anlıyamayacağı şeylerde de artık onlara uyar.

Allahü teâlâ, insanoğlunun atası olan Adem aleyhisselâma peygamberlik verdi ve akıl ni’metiyle insanları ni’metlendirdi. Adem aleyhisselâm, vahy ile Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenip, evlâdına öğretti. Hak yol üzere oldular. Ne zaman ki; Kâbil, nefsine uyup kardeşini öldürdü. Nefs ve arzuları insanları parçaladı ve dalâlet, sapıklık çöllerine saptırdı, öyle oldu ki, doğru i’tikâd ve ahlâkı bırakıp, fırkalara ayrıldılar. Peygamberlere ve akıl sahiplerine karşı geldiler. Kendi arzu ve isteklerini bayrak yapıp, putlara taptılar ve kendilerinden öncekilerin âdetlerini herşeyin üstünde tuttular. İblîs (şeytan) kendi arzusunu onlar üzerinde gerçekleştirince, onlar da ona uydular. Ancak, mü’min olabilenler bundan kurtulabildi.”

Sünnet ve cemaata sarılma: Hazreti Ömer Cabiye denilen yerde insanlara bir hutbe okudu ve Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfini bildirdi: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Kim Cennetin ortasında olmak isterse, cemaatte bulunsun. Muhakkak şeytan, yalnız kalan kimseyle beraberdir, iki kişi olunca, o yaklaşamaz.” Arfece’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “Allahü teâlânın rahmeti cemaat üzeredir. Şeytan, cemâate katılmayıp, muhalefet eden kimse ile beraberdir” buyurdu.

Muâz bin Cebel’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Sürüden uzak kalan koyunu kapan kurt gibi, şeytan da insanın kurdudur. Parça parça olmaktan sakının. Cemâat hâlinde olun. Mescidlere koşun” buyurdu.

Ebû Zer'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "İki kişi, bir kişiden hayırlıdır. Üç kişi, iki kişiden, dört kişi de, üç kişiden daha hayırlıdır. Cemâate koşunuz. Muhakkak ki Allahü teâlâ, ümmetimi hayır üzere toplar" buyurdu.

İbn-i Ömer'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte ise, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Benî-İsrâil, yetmişbir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehenneme gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasâra da, yetmişiki fırkaya ayrılmıştı. Yetmişbiri Cehenneme gitmiştir. Bir zaman sonra, benim ümmetim de yetmişüç kısma ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir fırkası kurtulur" buyurdular. Orada bulunan Eshâb-ı Kirâm, bu fırkanın kimler olduğu sordukda: "Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir" buyurdu.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh): "Bid'atden alıkoyan, sünnete çağıran, Ehl-i sünnetten bir kimseye bakmak ibâdettir" buyurdu.

Evzâî şöyle demektedir: "Sünneti seniyyeye uymakta sabırlı ol. Ehl-i sünnet olanlarla birlikte ol. Onların dediğini söyle onların el çektiği, vazgeçtiği şeylerden vazgeç. Selef-i sâlihînin yolunda bulun. Onlara genişlik olan şey, senin için de genişlik olur."

Rü'yâmda bana, "Ey Abdurrahmân Cevzî, sen iyiliği, emreder, kötülükten nehyedersin" dendi. Ben de, "Rabbimin bana ihsânıdır. Rabbimden İslâm üzere ölmeyi istiyorum" dedim. O zaman bana, "Sünnet-i seniyye üzerine ölmeyi istiyorum, de!" buyuruldu.

Süfyân-ı Sevrî: "Söz ancak amel ile birlikte olursa makbûl olur. Söz ve amel, ancak doğru niyetle niyet, amel ve söz de, ancak sünnet-i seniyyeye uymakla doğru olur" buyurdu.

Abdurrahmân Cevzî (radıyallahü anh) oğluna: "Ey oğlum Yûsuf, tâ doğudaki bir kimsenin sünneti seniyyeye uyduğunu duyarsan, ona selâm gönder. Batıdaki bir kimsenin de sünnet-i seniyye üzere olduğunu haber alırsan, ona da selâm gönder. Zîrâ Ehl-i sünnet ve cemâatden az kimse kaldı, insanın saadeti; bir Ehl-i sünnet âlimini tanıması ve ona uymasına bağlıdır. Eyyûb-i Sahtiyanî: "Ehl-i sünnetten bir kimsenin ölüm haberini söylemen, bir uzvumu kaybetmek gibidir" buyuruyor."

Yûsuf bin Esbât şöyle demektedir: "Etrâfım Ehl-i sünnet düşmanlarıyla dolu idi. Allahü teâlâ bana, evliyâsından olan Süfyân hazretlerini tanımağı ve onu sevmeği nasîb ederek, o bataktan kurtardı."

Mu'temir bin Süleymân şöyle anlatır: Üzgün bir hâlde babamın yanına geldiğimde, bana üzüntümün sebebini sordu. Ben de arkadaşımın vefât ettiğini söyledim. Babam o zaman "O sünnet-i seniyyeye bağlı idi. Öyle vefât etti." dedi. Ben de onu tasdik ettim. Bunun üzerine, "Ona üzülmende haklısın" dedi.

Süfyân-ı Sevrî; "Sünnet-i seniyyeye uyanlar için hayrı isteyiniz. Muhakkak ki onlar gariptirler" buyurdu.

Yûnus bin Abdülâ'lâ şöyle der: "İmâm-ı, Şafiî hazretlerinin şöyle dediğini işittim: Hadîs-i şerîf âlimlerinden birini görsem, sanki Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Eshâbından birini görmüş gibi olurum."

Cüneyd bin Muhammed buyurdu ki: "İnsanlardan ancak, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) ve O'nun yolunda giden Ehl-i sünnet i'tikâdındaki kullar Allahü teâlâya kavuşturan yolu bulur. Başkaları bulamaz."

Bid'at ve bid'at sahiplerinin kötülüğü: Bid'at demek; dinde bulunmayan bir inanışı, bir işi, bir özü, bir sözü veya ahlâkı, sonradan ortaya çıkarmak veya dinde sonradan ortaya çıkmış böyle bir bozukluğu yaymak ve bundan sevâb beklemek demektir. Bid'at sahibi demek ise; bir bid'ati meydana çıkaran veya çıkmış bir bid'ati yapan demektir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "Bildirdiğim bu dinde bulunmıyan bir şey, sevâb umarak meydana çıkarılırsa, bu şey red olunur" buyuruyor.

İbn-i Abdürrazzâk şöyle anlatır: "Tâvûs bin Keysân, oğlu ile bir yerde oturuyorken, oraya bid'at ehlinden biri gelip ba'zı şeyler söyledi. Tâvûs hazretleri parmaklarını kulaklarına götürdü ve oğluna da, "Oğlum, bunun sözlerini işitmemen için kulaklarını

tıka, çünkü bu kalb zayıftır, işitilenler ona zarar verir i'tikâdını bozar" buyurdu. O kişi de kalkıp gitti."

Selâm bin Ebî Muti'de şöyle anlatır: "Bid'at ehlinden biri gelip Eyyûb-i Sahtiyânî hazretlerine, "Size bir kelime söylemek istiyorum" deyince, o da, "Hayır! Yarım kelime olsa da senden dinlemek istemiyorum" buyurdu."

Süfyân-ı Sevrî buyurdu ki: "Şeytana, bid'at işlenmesi, günahtan daha sevgili gelir. Günahtan dönülür. Bid'at işlemekten dönmek çok zordur. Bid'at sahibi ile konuşup ondan birşey işiten kimseye, onun sözlerinden Allahü teâlâ bir fayda vermez. Onunla musâfeha eden, İslâmiyete olan bağını kesmiş olur."

Müemmil bin İsmâil şöyle anlatır: "Abdülazîz bin Ebî Davud'un cenâzesinde bulundum. Tâbutu, Safa kapısına kondu ve namazını kılmak için insanlar saf tuttular. O zaman Süfyân-ı Sevrî hazretleri geldi. Herkes onun geldiğini görünce, Süfyân hazretleri de geldi dediler. Fakat Süfyân-ı Sevrî hazretleri safları yarıp ilerledi ve cenâzenin önünden geçip gitti. Namazını kılmadı. Çünkü, meyyitin bid'at ehli olduğu söyleniyordu."

Sa'îd-ül-Kerîrî de şöyle anlatır: Süleymân Teymî hastalandı ve o hâlde iken çok ağladı. Kendisine ağlamasının ölümden korkmak sebebiyle mi olduğunu sorduklarında, "Ağlamam, ölüm korkusuyla değildir. Birgün ehl-i bid'at birisine selâm verdim. Bunun için âhırette Rabbime nasıl hesap vereceğimi düşünüp, ağlıyorum dedi."

Fudayl bin Iyâd buyurdu ki: "Bid'at sahibi ile oturan, onunla görüşen kimseden sakınınız."

> Bid'at sahibini seven kimsenin ibâdetlerini, Allahü teâlâ yok eder ve kalbinden îmân nûrunu çıkarır. Yolda bid'at sahibi ile karşılaştığın zaman, yolunu değiştir. Bid'at sahibinin ibâdeti, Allahü teâlâ katında kabûl olmaz. Kim ona yardım ederse, İslâm dînini yıkmaya çalışmış olur. Ehl-i bid'at sahibine kız verilmez. Bid'at sahibi ile düşüp kalkan kimse hikmetli konuşamaz. Bid'at sahibini sevmiyen, ona buğzeden kimsenin günahlarını, Allahü teâlânın mağfiret etmesi umulur. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Bid'at sahibini güleryüzle karşılayan veya ona iyilik eden, Allahü teâlânın Muhammed aleyhisselâma göndermiş olduğu İslâmiyeti beğenmemiş olur" buyurdu. Nadr-ül-Hârisî buyurdu ki: "Bid'at sahibine kulak veren, onu dinliyen kimseden, doğruluk gider ve nefsine tâbi olur."

Leys bin Sa'îd: "Bid'at sahibi birinin su üzerinde yürüdüğünü görsem, yine ona i'tibâr etmem" buyurdu.

İmâm-ı Şafiî ise; "Bid'at sahibi birini havada uçarken görsem, yine ona i'tibâr etmem" buyurdu.

Bişr-i Hafî (radıyallahü anh) şöyle anlattı: "Birgün çarşıda iken, Müreysi adındaki bid'at sahibi birinin öldüğü haberini aldım. Orada secde edecek bir yer bularak, onun ölümü sebebiyle secdeye vardım ve Allahü teâlâya hamd ettim."

> Ehl-i sünnet ve Ehl-i bid'at: Ehl-i sünnet; Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) ve onun Eshâb-ı kirâmına uyan, onların gösterdikleri yolda gidenlerdir. Ehl-i bid'at ise; dinde önceden olmayan birşeyi ortaya çıkarıp, ibâdet olarak yapanlardır. Kendilerinin bir dayanağı da (delîlide) yoktur. Ehl-i sünnetin ise, mezhebi belli ve sözleri, delîlleri açıktır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Yeryüzünde ümmetimden hak üzere olan bir topluluk kıyâmete kadar bulunup, onlara kimse zarar veremez."

> **Şeytanın hileleri ve bunlardan korunmak:** İnsan, yaratılmasıyla birlikte, kendisine faydalı olan şeyleri elde etmesi için arzu ve şehvet ve kendisine zarar veren şeylerden korunması için de gadap verildi. Zarar ve faydayı ayırıp, adâlet gösteren akıl ni'meti de ihsân edildi. Böyle olmakla birlikte, şeytan denilen, bir varlık da yaratıldı. O, insanı durmadan isrâfa, doğru yoldan ayrılmağa teşvik eder. Akıllı olanın, bu düşmandan sakınması lâzımdır. Onun düşmanlığı, Âdem aleyhisselâm zamanından beri devam etmektedir. Şeytan

herşeyini, Âdemoğlunun dînini, îmânını, ahlâkını çalmak için ortaya koymuştur.

Allahü teâlâ ondan sakınmayı, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şu âyet-i kerîmelerde bildirdi: "Ey insanlar, yeryüzündeki şeylerden, helâl ve temiz olmak şartıyle yiyin, şeytanın izini ta'kib etmeyin. Çünkü o, hakîkaten size apaçık bir düşmandır." (Bekâra-168). "Şeytan sizi, fakir olacaksınız diye korkutur. Size cimrilik ve sadaka vermemeği emreder. Allah ise (sadaka ve zekât vermekle) size mağfiret va'd ediyor. Allahın kudreti geniştir, herşeyi kemâliyle bilendir" (Bekâra-268). "Muhakkak şeytan, şarabda ve kumarda aranıza kin ve düşmanlık düşürmek; sizi Allahı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak ister. Artık siz, bunlardan sakınmazmısınız?" (Mâide-91)

"Ey insanlar! Muhakkak Allahın va'di (öldükten sonra dirilmek, hesaba çekilmek) vukû' bulacaktır. O hâlde, sakın dünyâ hayâtı sizi aldatmasın. Şeytan da sakın sizi Allahın dîninden aldatıp kaydırmasın. Hakîkaten şeytan (öteden beri) size düşmandır. Siz de onu düşman edinin. Çünkü o, etrâfına toplanan avânesini, ancak Cehennemlik olsunlar diye çağırır" (Fâtır-5, 6). "Şeytana itaat etmeyin, o size açık bir düşmandır diye size nasihat vermedim mi? Ey Âdemoğulları!..." (Yâsîn-60).

Şeytanın ilk i'tirâzı, Âdem aleyhisselâma secde etmemek oldu. Allahü teâlânın secde ediniz emrine karşı geldi. Kur'ân-ı kerîmde Sad sûresi yetmişaltıncı âyetinde meâlen buyurulduğu üzere; "İblîs şöyle dedi: Ben ondan daha hayırlıyım. Beni bir ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın." Kendi üstünlüğünü ileri sürdü, İsrâ sûresi altmışikinci âyetinde meâlen; "İblîs; baksana şu üzerime mükerrem kıldığın kimseye! Eğer kıyâmet gününe kadar beni geciktirirsen, yemîn ederim ki, Âdem'in zürriyetini (neslini) azı müstesna olmak üzere, muhakkak kandırıp kendime bağlarım, demişti" buyurulduğu gibi, şeytan kibrini ortaya koydu. Sad sûresi yetmişyedinci ve yetmişsekizinci âyetinde meâlen; "(Allah) buyurdu ki: Hemen çık oradan (Cennetten). Çünkü sen, (benim rahmetimden) koğulmuşsun ve muhakkak sûrette hesap gününe kadar la'netim senin üzerinedir" buyurulduğu üzere la'netlenmeye ve Cehenneme müstehak oldu.

Şeytan insanı kötü bir işe teşvik ettiği zaman, ondan şiddetle kaçınmalıdır ve o iş kötüdür demelidir. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde E'ûzü okumayı emretti. Nahl sûresi doksansekizinci âyetinde meâlen, Peygamberine (aleyhisselâm); "Kur'ân-ı herim okuyacağın zaman E'ûzü... söyle" buyurmuştur. Ya'nî Allahın rahmetinden uzak olan ve gazâbına uğrayarak dünyâda ve âhırette helak olan şeytandan, Allahü teâlâya sığınırım, korunurum, yardım beklerim. Ona haykırır, feryâd ederim. Gecenin sonunda da (seher vaktinde) Felâk sûresini okumayı emretti.

Hazreti Âişe vâlidemizin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Şeytan sizden birinize gelir ve der ki, "Seni kim yarattı?" O da, "Allahü teâlâ" der. Şeytan tekrar, "Peki Allahı kim yarattı?" der. Böyle deyince ona, "Âmentü billahi ve Rasûlihi" deyin. Ya'nî "Ben Allahü teâlâya ve O'nun Peygamberine inandım demektir" buyurdu.

Âlim bir zât talebesine, "Şeytan seni kötülüğe düşürmek istediği zaman ne yaparsın?" diye sordu. O da, "Onunla mücâdele eder, ona karşı dururum" dedi. Hocası tekrar, "Şeytan tekrar dönüp gelir, seni günaha sokmak isterse ne yaparsın?" diye sorunca talebe, "Ona karşı durur dediğini yapmamaya çalışırım" dedi. Hocası bir kaç defa aynı soruyu tekrarlayınca, talebe hep mücâdele ederim, dedi. Bunun üzerine hocası "Senin bu işin çok uzun sürer. Sen bir koyun sürüsünün yanından geçerken, o sürünün köpeği sana havlasa veya oradan geçmene mâni olsa, bu durumda ne yaparsın?" diye sorunca talebe, "Onu taşlar ve kendi gayretimle def etmeye çalışırım" dedi. O zaman o zât buyurdu ki: "Bu işin uzun sürer. Lâkin sen o sürünün sahibine seslenip yardım istesen, o köpeğin zararından kolayca kurtulmuş

olurdun.” (Ya’nî, Allahü teâlâdan şeytana karşı yardım ister, O’na iltica edersen, onun aldatmasından korunursun.)

Şeytan insana durmadan vesvese verir. Namaza başlarken niyet etmede vesvese eden çoktur. Ağzıyla tekrar tekrar niyyet söyler. Bu olmaz. Namaza kalkan farzı eda için kalkmıştır. Niyetin yeri kalbtir. Sözle söylemek niyet olmaz. Vesveseli kişi, sözü doğru söyleyeyim diye niyet etmiye çalışır. Böylece niyet olmaz. Niyeti kalb ile yapmalıdır.

Şeytanın zenginleri aldatma yolları: İlki, malı kazanma yönündendir. Malı kazanırken, haramdan mı, helâlden mi, ehemmiyet vermezler. Alış-veriş bilgisinden habersiz olarak kazanırlar. Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Öyle bir zaman gelir ki, kişi kazandığı malın helâlden mi, haramdan mı olduğunu bilmez.”

İkincisi, o malda cimrilik etme yönündendir. Bu sebeple zekâtını vermezler veya bir kısmını verirler. Kötü malı, iyi gösterip satarlar. Şeytan kendilerini böyle yapmaları için aldatır. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İlk basılan parayı şeytan aldı. Onu öptü ve gözlerine, göbeğine sürdü. Sonra da, “Ben seninle insanları azdırır, seninle küfre sokarım, insanoğlunun paraya sevgisi ile bana ibâdet edişini çok severim” dedi.”

İbn-i Şakîk ve İbn-i Abdullah da buyurdular ki: “Şeytan, bütün arzu ve istekleriyle gelerek insanı aldatmaya çalışır. Yorulduğu zaman onun malının üzerine oturur ve onun malıyla hayır yapmasına mâni olur.”

Üçüncüsü, çok zenginlik yüzünden olup, zengin şeytana uyarak kendini fakirlerden hayırlı görür. Bu ise cahilliktir. Fazilet mal zenginliği ile değildir.

Dördüncüsü, malı dağıtma ve hayır yapma yönündendir. Şeytan, insanı kandırarak malını isrâf etmesi, hayır olmayan işlerde harcamasını sağlar. Ba’zan da sadaka vermesini hayır yapmasını isteyerek, onun böbürlenmesini ve büyüklenmesini sağlar. Bunun sonucu, insan kibir sahibi olur. Kibir, Allahü teâlânın kötülediği bir özelliktir.

Şeytanın müslümanları aldatması: Şeytan, insanı kandırmak için çok çalışır. Müslümanlardan ba’zıları, namazlarını âdet olarak kılarlar senelerce, insanlardan nasıl gördü ise öyle ibâdet eder. Fâtiha’yı doğru dürüst okuyamaz. Namazın doğru olması için gereken farz ve vâcibleri bilmez ve öğrenmez.

Öyle müslümanlar da vardır ki, cemâatle namaz kılarken İmâmdan önce secdeye gider, İmâmdan önce rükû’ya ve secdeye gitmenin emre muhalefet olduğunu bilmez. Namazına zarar geleceğini düşünmez. Abdest alırken uzuvlarını tam yıkamazlar. Abdest ve gusülde, parmağında yüzük olanlar onu oynatıp altını ıslatmazlar. Yüzüğün altına su ulaşmazsa, o abdest ve gusül olmaz. Müslümanlardan ba’zıları alış-veriş ilmini bilmezler. Bu sebeble akidleri fâsid ve bâtıl olur. Gıybet eden çok kimse vardır. Şeytan böyle olan kimseleri, doğruyu öğrenmemeleri için devamlı aldatmaktadır.

Şeytanın herkesi aldatması: Birçok yahudi ve hıristiyanın kalbine, zaman zaman İslâmiyete meyl (sevgi) gelir ve o esnada şeytan onu engeller ve “Acele etme, düşünme taşınma zamanın var” diyerek mâni olur. Nihâyet o kişiler, îmân etmeden ölür giderler. Şeytan günahkâr kimselere de aynı hileyi yapar. Onlar bugün tövbe ederim, yarın tövbe ederim, derken günler gelip geçer. Böylelikle azâba sürüklenirler. Bunun yanında, insanları, işlerinde tembelliğe sürükliyerek işlerini sonraya bırakmalarını sağlar. Onların dünyâ ve âhiret sıkıntılarına düşmesine sebep olur.

Şeytanın zâhidleri aldatması: Ba’zı kimseler, Kur’ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerde dünyânın kötülendiğini işitir ve kurtuluşun, onu terk etmekle olduğunu düşünür. Kötülenmiş olan dünyâ nedir? anlamaz. Şeytan onu, “Sen âhirette, ancak dünyâyı terkle kurtulursun” diye aldatır. O kimse de, dağların yolunu tutar. Cemiyetten, cemâatten, ilimden uzaklaşır ve vahşî hayvan gibi olur. Ona, bunun hakîkî zühd olduğu tahayyül ettirilir. Fakat asla böyle değildir. O, falandan, onun, kafasına estiği yere gittiğini işitmiş, filandan, onun bir dağda ibâdet ettiğini duymuştur. Ekseriya onun

bir ailesi olmuş, fakat kendilerinden uzaklaşması neticesinde yok olmuştur. Yahut bir annesi olmuş, ayrılışına ağlamıştır. O, umûmiyetle namazın esaslarını, lâzım geldiği gibi tanımamıştır. Onun, içinden çıkamıyacağı davranışları çok olmuştur. Şeytan bu kimseyi, ancak ilminin azlığı dolayısıyla aldatabilir. O, hakîkatleri anlayan bir İslâm âliminin sohbetinde bulunsa, o âlim ona dünyânın lezzetlerinin kötülenmediğini öğretir. Allahü teâlânın ihsân ettiği, insanlığın bekâsı için zarurî olan, ona ilim tahsili ve ibâdet husûsunda yardımda bir sebeb olan yiyecek, içecek, giyecek ve içinde namaz kılacağı bir ev nasıl kötülenir. Kötülenen; ihsân edilen bu şeylerin, yerinden başka yerde kullanılması veya onun ihtiyaç miktarı değil de isrâf üzere teminidir. Issız dağlara çıkmak yasaktır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), kişinin tek başına gecelemesini bile yasak etti. Onun topluluk ve cemiyeti terk etmesi, kazanç olmayan bir hüsrandır, ilim ve âlimlerden uzaklaşma, cehâletin çokluğunu gösterir. Böyle yaparak ana-babadan uzaklaşma, itaatsizliktir. Bu ise, büyük suçlardandır. Ama bütün bunlara rağmen bir dağa çıktıkları duyulanların durumları, şu ihtimalleri taşır: Onların çoluk-çocuğu, ana-babası yoktur. Topluca ibâdet etmek için bir yere gitmişlerdir. Âlimlerden biri şöyle dedi: “İbâdet etmek için bir dağa çıktık. Süfyân-ı Sevrî hazretleri yanımıza gelerek bizi geri döndürdü.”

Şeytanın zâhidleri aldatması, onları zühdle meşgûliyet yüzünden ilimden alıkoyması ile ilgili olarak, Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Onlar, daha aşağı olanı, daha iyi olanla değiştirdiler” buyuruyor. (Bekâra-61). Bunun açıklaması: Zahidin faydası, kapısının eşiğini aşamaz. Âlimin faydası ise, başkalarına ulaşır. Onun nice ibâdet edenlerden doğruya sevkettiği kimseler vardır. Onlara “Zühd, mübah şeyleri terktir” fikrini aşılaması da şeytanın aldatması arasındadır. Bu düşünce yüzünden, onlar arasında arpa ekmeğinden fazla yemiyen vardır. Onlar arasında meyvayı tutmayanlar vardır. Yine onlar arasında, bedeni kuruyuncaya kadar yemeği azaltanlar, nefsine yün giymekle azap edenler, ona serin suyu men edenler vardır. Bu. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm), Eshâb-ı Kirâmın ve onları ta’kib edenlerin yolu değildir. Allahü teâlânın Resûlü, et yer ve onu severdi. Tavuk yer ve helvayı severdi. Serin su ona lezzet verirdi. Dinlenmiş suyu tercih ederdi. Bir kişi, “Ben hurma yemiyeceğim, zira onun şükrünü yapamıyorum” deyince Hasen-i Basrî hazretleri, “Bu ahmak adam, acaba içtiği suyun şükrünü yapabiliyor mu?” buyurdu. Süfyân-ı Sevrî sefere çıktığı zaman, yolluğu arasında kızartılmış et ve tatlı taşırdı, insan bilmeli ki; nefsi kendisinin bineğidir. Ona, maksadına ulaşabilmesi için yumuşaklıkla muâmele etmesi gereklidir. Ona yetecek kadar iyi gelen şeyleri alsın, aşırı tokluğu, şehevi arzuları, taşkınlığı ve ona çok sıkıntı veren şeyleri terk etsin. Zira bunlar, bedene ve dîne zarar verir.

Göçebe yaşıyan topluluklar, eğer yün giyerler ve süt içmekle yetinirlerse, onları kınamayınız. Zîrâ bedenlerinin bineği olan nefsleri bunu taşır. Şehir halkı da yün giyer ve salça yerlerse, aynı şekilde onları da kınamayın ve bunlar hakkında, “Nefslerinin isteklerini yerine getiren” demeyiniz. Çünkü bu topluluğun tabiî âdetidir. Beden, ni’metler içinde büyümüş ise, biz sahibini, ona eza verecek şeyi yüklemesinden men ederiz. Zâhidâne yaşar ve şehvetlerini terk etmeği tercih ederse, onun için ne iyidir. Fakat bunu yapmazsa, nefsi taşkınlık yapar. Bu da uyku ve tenbelliği arttırır. Bu kimse, terkinin zarar vereceği ve vermiyeceği şeyi bilmeğe muhtaçtır ki, nefsine eza etmeden uygun miktarda alsın. Bir topluluk, kuru ekmeğin beden ihtiyâcı için kâfi geldiğini zannetti. Fakat bu kâfi gelse bile bununla yetinme, bedenin a’zâlarının ekşi, tatlı, serin ve diğer şeylere ihtiyâcı olacağı cihetinden eza verir. Bünyeye, mülayime teveccüh eden bir temayül hassası konulmuştur. O, ba’zan tatlıya, ba’zan ekşiye meyleder. Bunun bir çok sebebleri vardır.

Zâhid görünenlerin, zühdün sâdece yiyecek ve giyeceğin azı ile kanâat etme olduğunu düşünmesi, şeytanın aldatması arasındadır. Onlar, kalbleri baş olma ve mevki peşinde oldukları hâlde, bundan memnundurlar. Fakirlere değil de, zenginlere ikramda bulunurlar, insanların önünde, sanki Allahü teâlânın azametini müşâhededen çıkmışlar gibi birbirlerine

huşû' ederler. Ba'zan onlardan biri, kendisine zühd sahibi desinler diye verilen hediyeyi redd eder. Halbuki onlar, halkın kendilerine gidip gelmeleri ve ellerini öpmelerinden doğan imkânlar içinde, dünyâ dostluklarının en geniş kapısı içindedirler. Zira dünyâdaki gayeleri baş olmaktır.

> Şeytanın kadınları aldatması: İblîs'in kadınları aldatması çoktur. Bunlardan birisi, öğle vakti hayızdan temizlenen kadının, ikindiden sonra gusül abdesti alıp, sâdece ikindiyi kılmasıdır. Halbuki ona öğle namazı da farz olmuş, fakat o bunu bilmemektedir. Kadınlar hamama girdiklerinde üzerlerine birşey örtmezler ve derler ki: "Bizi gören veya gözetleyen kimse yoktur. Burada bulunanlar, benim kızkardeşim, annem, câriyem bulunur. Onlar da benim gibi kadındırlar, öyleyse biz kimden dolayı örtüneceğiz?" "Halbuki başkasının yanında avret mahallini açmak haramdır. Kadının avret yerlerine, annesi veya kızı bile olsa bakması haramdır. Ancak kız çocuğu yedi yaşına gelmemiş ise, bu durumdan müstesnadır. Yedi yaşından sonra kız çocuğunun, bu yerlerini kadınlara karşı örtmesi lâzımdır.

Kadın, ayakta kılmaya muktedir olduğu hâlde namazını oturarak kılarsa, namazı bâtıl olur. Fakat kadınların birçoğu buna dikkat etmez. Çocuğun pisliği üzerine bulaşınca, çoğu zaman temizlemez. Bir yere gideceği zaman üstünü başını temizler. Namaza gelince gevşek davranır. Namazın vâciblerinden birşey bilmez veya sormaz. Namaz kılarken örtünmeye dikkat etmeyip açılır. Namazı bâtıl olur. Fakat buna aldırış etmez.

> Kadının kocasına karşı kötü konuşması uygun değildir. Başkalarının yanında, bu çocuklarımın babası diye konuşması, kocasının izni olmadan evinden ayrılması caiz değildir. Ben günah için çıkmadım demesi değil, izinsiz çıkması günahtır. Onun izinsiz çıkması fitneye sebep olur. Aralarında, kabirlere devamlı gidip, matem tutan kadınlar da vardır. Ba'zı kadınlar da kocaları çağırdığı zaman itaat etmez ve bunu günah değil zanneder. Halbuki bundan nehyedilmişlerdir. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm): "Bir kadın, kocası çağırdığında gelmez ve bu hâlde gecelerse, sabaha kadar melekler ona la'net ederler" buyurdu.

Kadın kocasının malından başkalarına verir. Halbuki kocasının izni olmadan ve onun râzı olacağını bilmeden, başkasına birşey vermesi caiz değildir. Fakat kadınlar, çakıl taşları ile yıldız falına bakanlara veya muhabbet muskası yazanlara para verirler. Bunların hepsi haramdır.

> Şeytanın erkekleri aldatması: Erkekler ise, kendilerine haram olan giyeceği giyerler ve altını ziynet olarak kullanırlar. Ba'zıları da bunları sâdece Cum'a ve bayram günleri takınır ve giyerler. Erkekler, bir haramı gördükleri hâlde bunu düzeltmekte gevşek davranırlar. Hattâ bir kimse, kardeşini veya bir yakınını içki içerken ve ipek elbise giyerken görse, bunu düzelteceği yerde, kendisi de onlara ortak olmaktadır. Yine ba'zıları, evinin önüne barikat yaparak insanların geçmesine mâni olmakta, toplanan yağmur suyunu da dağıtmıyarak günâha girmektedir. Zîrâ müslümanlara eziyet haramdır. Ba'zıları da, hamama peştemalsız girmektedir ve başkalarının avret yerlerine bakmaktadırlar.

Erkeklerin birçoğu, zevcelerinin haklarını gözetmemektedir. Onları, mehirlerini kendisine hediye etmeye zorlamaktadır.

Ayrıca erkekler, para ile hâkimin lehlerine karar vereceğini zannederler. Ba'zıları da yanında çalışan kimselerin hakkını tam olarak vermezler.

Bu konularda fazla yazsak, cildleri doldurur. Az yazarak çok şeye delâlet ettik. Allahü teâlâ, hepimizi şeytana uymaktan muhafaza buyursun. Âmin.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 157

2) Zeylü Tabakat-ı Hanâbile cild-1, sh. 399

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1342

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 28

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 329

6) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 254

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 52, 523

8) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 140

9) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 270

10) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 17

11) Kâmûs-ül-a’lâm cild-1, sh. 749

12) Tabakât-ül-huffâz sh. 477

13) El-Vefâ bi ahvâl-il-Mustafâ

14) El-Mugni

15) Telbîsü İblîs

16) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 184, 395, 408, 587, 978

ABDURRAHMÂN TAFSÛNCÎ

Abdülkâdir-i Geylânî’nin talebelerinden ve Irak’ta yetişen evliyânın meşhûrlarından. İsmi, Abdurrahmân’dır. Tafsûnc veya Tagsûnc denilen yere yerleştiği için “Tafsûncî” nisbetiyle meşhûr oldu. Tafsûnc, Bağdad’a bağlı Dicle kıyılarında bir beldenin adıdır. Doğumu ve nesebi hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Hayli bir zaman yaşadıktan sonra, Abdülkâdir-i Geylânî’nin hayatta olduğu bir sırada 550 (m. 1115)’den önce vefât etti. Kabri Tafsûnc’tadır. Herkes tarafından ziyâret edilmektedir.

Abdurrahmân Tafsûncî, Iraklı evliyânın büyüklerinden olup, âriflerin gözbebeği, evliyânın baştâcı, yüksek ve kıymetli hâllerin sahibi, kerâmetleri açık ve tasarrufu kuvvetli bir zât idi. Yüksekçe bir kürsînin üzerine çıkıp, din ve hakîkat ilimlerini anlatırdı. Ya’nî İslâmiyetin emir ve yasaklarını bildirir, evliyâlığın yüksek hâllerini haber verirdi. Onun meclisi, âlimlerle ve evliyâ ile dolup taşardı. Kendisi, âlimlere hâs bir elbise giyerdi. Katıra binip belde, belde dolaşırdı. Tafsûnc’ta ba’zı sâlih kimseler, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizi rü’yâlarında görüp, onun hâlinden suâl ettiklerinde: “O, mukaddes âlem hakkında haber verenlerdendir” buyurdu. Allahü teâlânın katındaki derecesi çok yüksek olan Abdurrahmân Tafsûncî, himmeti, tasarrufu kuvvetli olup; duâsı ve muradı çabuk hâsıl olanlardandı. Gaybî olarak haber verdikleri mutlakâ vâki olurdu. Gaybı, ileride olacakları ancak Allahü teâlâ bilir. Fakat Allahü teâlânın Peygamberlere mu’cize olarak ve evliyâyla da kerâmet olarak gaybtan bildirdikleri aynen zuhur etmiştir. İşte Abdurrahmân Tafsûncî, böyle kerâmet sahibi bir velî idi. Birgün bir adam gelip ona dedi ki: “Ey efendi! Benim, onbir seneden beri meyva vermeyen hurmalarım ve üç seneden beri yavrulamıyan ineklerim var. “Bana duâ edin. Bunlardan başka hiç malım yok. Ona duâ etti. O seneden i’tibâren hurmalar meyve verdi. İnekler de, daha o ayda yavruladı. Hattâ o şahıs, insanlar içinde, hayvan sürüsü ve parası, incisi en çok olan kimse oldu. Hayvanları, herkesin diline destan olacak şekilde çoğaldı.

Onun talebelerinden biri anlatır: “Hocam Irak sahralarının birinde bulunuyordu. O esnada: “Ey çöldeki vahşî hayvanların, inlerinde tesbih ettiği Allahım! Seni, bütün noksan sıfatlardan tenzih eder, kemâl sıfatlarıyla tesbih ederim!” buyurdu ve hemen ne kadar vahşi hayvanlar varsa, yanına akın etdi ve onunla birlikte kendi dilleriyle tesbih etmeye başladılar. Hattâ öyle oldu ki, aslanlar, tavşanlarla ve ceylanlarla bir araya gelip karıştı, içlerinden ba’zısı, sürünerek onun ayaklarının dibine kadar geldi.

Sonra yine: “Ey yüce Allahım! Kuşların yuvalarında, seni tesbih ettiği gibi, ben de seni tesbih ediyor, bütün noksanlıklardan tenzih ediyorum” dedi. Başını yukarıya kaldırınca, ne kadar kuş cinsi varsa, hepsinin gelip başının ucunda gökyüzünü doldurduklarını gördü. Onlar, kendi nağmeleriyle ötüşüyorlar, seslerini alçaltıp yükseltiyorlardı. Ona yaklaştılar ve nihâyet hepsi, onun başı üzerinde toplandılar. Sonra yine: “Ey fırtınaların kendisini tesbih ettiği Allahım! Ben de seni tesbih ediyorum” der demez, hemen her taraftan, rüzgârlar esmeğe başladı. Ondan daha latif esen bir rüzgâr görülmedi ve başka rüzgârlar da bir daha böyle esmedi.

Sonra yine: “Ey Allahım! Şu kocaman ve yüksek dağların, seni tesbih ettiği gibi, ben de seni tesbih ediyorum” dediğinde, hemen o anda, üzerinde bulunduğu dağ sallandı ve ondan büyük kayalar, Allahı zikrederek düşmeye başladılar.”

Oğlu, Şeyh Ebû Hafs Ömer anlatıyor “Bir defasında, babam sefere niyet ederek evden dışarı çıktı. Ayağını bineğine koyduğunda bu isteğinden vazgeçip, evine girdi. Kendisine vazgeçmesinin sebebi sorulunca, buyurdu ki: “Ey oğlum! Yeryüzünde ayağımın sığacağı, ya’nî orada kalabileceğim daha hayırlı bir yer göremedim. Onun için böyle yapmaya mecbûr kaldım” diye cevap verdi. Sonra, ölünceye kadar bir daha Tafsûnc’dan dışarı çıkmadı.”

Birgün adamın birisini, ezan okunurken şiir söylediğini işitti. Hemen ona, bundan vazgeçmesini bildirdi. Fakat o kişi, buna son vermedi. Ona: “Sus, ancak benim emrimle konuşacaksın. Üç gün hiç konuşma! Sonra, bu yaptığına tövbe edip istigâr et, ya’nî bunun günâhından bağışlanmanı Rabbinden iste!” dedi. O da hiç konuşamaz oldu. Üç gün sonra ona: “Abdest al!” deyince, o da abdest aldı tövbe etti ve konuşmaya başladı.

Birgün Cum’a namazını kılmak için evinden çıkmıştı. Katırına binmek için ayağını üzengiye koydu. Sonra bundan vazgeçti. Bir müddet yerde bekleyip, sonra bindi. Niçin böyle yaptığı kendisine sorulduğunda, “O anda, Bağdad’da, Şeyh Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî de katırına binmek istiyordu. Ben, önce binerek onun önüne geçmek istemedim” diye cevap verdi.

Evliyânın büyüklerinden olan Abdurrahmân Tafsûncî “Ben, evliyânın arasında turna kuşu gibiyim. O, kuşlar arasında boynu en uzun olanıdır. Hangi talebemin bir sıkıntısı olursa, yardımına uzanırım” buyururdu. Yüksek hâl sahibi Şeyh Ebü’l-Hasen Ali el-Hinî, onun böyle söylediğini işittiğinde, bu sözünden pek hoşlanmadı. Elbisesini çıkarıp ba’zı şeyler söyledi. Şeyh Abdurrahmân bir müddet sustu. Sonra talebelerine dönüp, “Bu kimse, Allahü teâlânın inâyetine kavuşmuştur. Bedenindeki kılları gibi, vücûdunun her zerresi, inâyet-i Rabbanîyeye erişmiş bir kuldur” dedi ve ona elbisesini giymesini söyledi. O da, “Ben, üzerimden çıkardığım şeyi bir daha giymem” dedi. Şeyh Abdurrahmân da bahçeye döndü ve hanımına hitâb ederek: “Ey Fâtıma! Bana giydiğim elbiseyi getir” diye seslendi. Bahçe tarafındaki yerde bulunan hanımı, onun bu sesini işitti ve elbiseyi getirirken yolda karşılaştılar. Hanımının getirdiği elbiseyi alıp ona verdi ve “Senin şeyhin kimdir?” diye sordu. O da: “Benim şeyhim Abdülkâdir-i Geylânî’dir” diye cevap verdi. O ise, “Ben, onun ismini, ancak bu yerde işitiyorum. Halbuki ben, kırk seneden beri Hak kapısının eşiğini aşındırıyorum. Onu ne girerken, ne de çıkarken asla görmedim” dedi ve yanındaki talebelerinden bir grubuna: “Bağdad’a gidip, Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî’ye varınız ve kendisine selâmımı söyleyiniz! Ayrıca ona deyiniz ki, “Şeyh Abdurrahmân, kırk senedir Hak kapısında imiş. Sizi ne girerken ve ne de çıkarken orada görmemiş!” Şeyh Abdurrahmân, bu sözleri söyleyip talebesini yola çıkarırken, Bağdad’da Abdülkâdir-i Geylânî de, yanında bulunan Muzaffer-ül-Cemâl, Abdülhak el-Harîmî ve Osman es-Sarifinî’ye buyurdu ki: “Sizler, hemen yola çıkınız! Şimdi Şeyh Abdurrahmân-ı Tafsûncî’nin talebelerine rastlayacaksınız. Onlarla karşılaştığınızda, onları geri çevirin ve beraberce, doğru Şeyh Abdurrahmân-ı Tafsûnci’ye varıp, ona şöyle deyiniz: “Şeyh Abdülkâdir’in size selâmı var. O, size diyor ki, Hak kapısının derekelerinde (eşiklerinde) olan kişi, Abdülkâdir’de olanı göremez. Ben oraya sır kapısından girip çıktığım için, beni kimse görememektedir. Ben oraya, ba’zı işâretlerle girip çıkarım. Filanca zamanda, filan elbiseyi giymiştin. Sana onu giydiren bendim. O elbise, “Rızâ elbisesi”dir. Filanca gecede, bir işâretle teşrîf çıkışı yapmıştın. İşte, fetih teşrîfi olan o da benim elimden geçmiştir. Hak kapısının derekelerinde, onikibin velinin huzûrunda İhlâs sûresi tarzında olan yeşil velâyet elbisesini sana giydirirlerken, söyle bakalım bu da benim elimden geçmemiş miydi?” Onlar, bu emri alıp, yarı yolda karşılaştıkları talebeleri ile Şeyh Abdurrahmân’ın huzûruna gelerek, Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin sözlerini hiç değiştirmeden anlatınca, o da “Şeyh Abdülkâdir, doğru söylemiştir. Evliyâlıkta vaktin sultânı ve tasarruf sahibi, şüphesiz odur!” demek sûretiyle onun büyüklüğünü tasdik etti.

Abdurrahmân Tafsûncî’nin vefâtı yaklaştığı zaman, oğlu, kendisine vasıyyette bulunmasını istedi. O da buyurdu ki: “Ey oğlum! Sana şöyle vasıyyet ederim ki, Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî’ye her zaman saygı ve hürmetini muhafaza edip, emirleri üzere hareket et. Hizmetinden ayrılma!” Babası vefât edince, oğlu, Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin yanına geldi. Şeyh hazretleri, ona ikramda bulunarak hırkasını giydirdi. Sonra da öz kızı ile onu evlendirdi. Artık o, hep âlimlere mahsûs bu elbiseyi giyerdi.

Abdurrahmân Tafsûncî'nin (radıyallahü anh) her sözü hikmetlerle doludur. Okuyup dinleyene feyz verir. Buyurdu ki:

"Nefsinin ayıplarını, kusurlarını görmeyen kimse, doğru yoldan ayrılıp, azgınlaşır."

"Dünyâda haram, günah olan işlerle meşgûl olan kimseler, herkesin yanında zelîl olur, aşağılanır."

"İlimlerin en faydalısı, kulluk vazîfesi ile ilgili hükümleri öğrenmektir. Ve yine ilimlerin en yükseği tevhîd ilmi olup, Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit olan bilgileri öğrenmektir."

"Dinde farz ve vâcib olan emirler yerine getirilince, tevâzu sâhibi olmakla beraber, kahramanlık göstermenin bir zararı olmaz. Sünnet olan bir amel ve talep edilen bir ilim, kibirle beraber hiçbir fayda vermez."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kalâid-ül-cevâhir sh. 104

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 146

3) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 56

ABDÜSSELÂM BİN BERRECÂN

Endülüs'de yetişen hadîs âlimlerinden. İsmi, Abdüsselâm bin Abdurrahmân bin Muhammed bin Abdurrahmân el-Lahmî el-İşbîlî'dir. İbn-i Berrecân adıyla meşhûr oldu. İbn-i Berrecân müfessir, sûfi, kırâat âlimi, muhaddis olup, hesap ve hendesede de üstün derece ilim sahibi bir zât idi. 536 (m. 1141) senesinde Merrâkeş'de vefât etti. Kabri, İbn-ül-Ârif ve Dımeşk Câmii İmâmı Ebû Muhammed Hibetullah bin Tâvûs el-Bağdâdî'nin kabri sırasındadır.

İbn-i Berrecân hazretleri, Muhammed bin Ahmed bin Manzûr ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinleyip ilim öğrendi. Kendisinden ise; Ebü'l-Kâsım el-Kantâri, Ebû Muhammed Abdülhak el-İşbîlî, Muhammed bin Halîl el-Kaysî ve birçok âlim hadîs-i şerîf dinleyip ilim öğrendi.

El-Bülga adlı eserde, onun hakkında; "İbn-i Berrecân, nahiv ve lügat ilminde İmâm idi" yazmaktadır. Ba'zı âlimler de onun için, "İbn-i Berrecân Arab lügat ilmini İbn-i Melekûn'dan öğrendi ve onun derslerine uzun süre devam etti. İbn-i Berrecân zamanının lügat bilgisi çok olan, sadûk ve güvenilir bir zât idi" demektedir. İbn-ül-Ebâr ise; "İbn-i Berrecân, hadîs-i şerîf ve kırâat ilmini iyi bilen bir zât idi. Tasavvuf ve kelâm ilminin ince ve derin bilgilerine sahip olup, zâhid ve âbid bir zât idi" demektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 226

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 113

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 300

4) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 20

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 57

6) Miftâh-üs-se'ğdf cild-2, sh. 323

7) Fevât-ül-vefeyet cild-2, sh. 323

8) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 69, 70, cild-2, sh. 1039

9) Zeylü Tezkiret-ül-huffâz sh. 73

10) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 232

ADİYY BİN MÜSÂFİR

Fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Feth olup ismi, Abdülvâhid bin Muhammed el-Mahfûz bin Abdülvâhid et-Temîmî el-Âmidî'dir. Lakabı ise Tâcüddîn'dir. Abdülvâhid el-Âmidî, 550 (m. 1155) yılında vefât etti. Hayâtı hakkında fazla bilgi bulunmayan Abdülvâhid el-Âmidî, babası Kâdı Ebû Nasr Muhammed, Şeyh Ahmed Gazâlî ve başka birçok âlimden ilim öğrendi. Çeşitli yerlerde kadılık yaptı.

Abdülvâhid bin Muhammed'in "Gurer-ül-Hıkem ve Durer-ül-kelîmi min Kelâmi Ali bin Ebî Tâlib" ve "Cevâhir-ül-kelâm fî şerh-il-hükmi vel-ahkâm min kıssati Seyyid-il-Enâm aleyhissalâtü vesselâm" isimli eserleri vardır.

Gurer-ül-Hıkem ve Dürer-ül-kelîmi min kelâmı Ali bin Ebî Tâlib adlı eserinde, Hazreti Ali'nin buyurdukları veciz sözleri toplamıştır. Bu eserden ba'zı bölümler:

Hazreti Ali buyuruyor ki: "Doğruluk vesiledir, affetmek fazilettir. Cömertlik iyi huydur, şeref meziyettir. Kararlı olmak metâ'dır (Sâhib olunan maldır), kararsız olmak ise zayi olmaktır. Vefâkârlık fazilet, sevgi rahmettir, ismet, ni'met; ihsân ise fazilettir. Akıl zînet, ahmaklık çirkindir. Doğruluk emânet, yalancılık hıyânettir, insaf rahatlık, şer küstahlıktır. Cömertlik riyaset, mülk siyâsettir. Emânet îmândandır, güleryüzlülük ihsândır. Fikir gerçeği gösterir. Doğruluk kurtarır, yalan felâkete sürükler. Kanâat insanı zengin yapar, zenginlik azdırır. Fakirlik unutturur. Dünyâ aldatır, şehvet kandırır. Lezzet oyalar, nefsin arzuları alçaktır. Hased yıpratır, nefret çökertir."

"Yakîn ibâdet, iyilik efendilik, şükür ziyâdelik, fikir ibâdet, aza kanâat zühd sahibi olmak, işler tecrübe ile olur. İlim anlamakla, anlamak zekâ ile, fetânet basiretle, düşünce rey ile (görüşle), görüş fikirle, muvaffakiyet azîmkârlıkla, azîmkârlık tecrübe ile, fazilet güçlüklerle, sevâb meşakkat ile olur."

"Kendini beğenmek helak olmak, riyakârlık şirk koşmak, cehâlet ölüm, tenbellik ziyandır. Şehvetler âfet, lezzetler ifsattır."

"Akıllı kimse, günahlarını tövbe ile örtendir. Cömert, kötülük yapana iyilikle karşılık verendir."

"İlim; güzel bir mîrâs, umûmî bir ni'mettir, insaf, ihtilâfı giderir, ülfeti getirir."

"Adâlet; îmânın başıdır, ihsânın birleştiği noktadır ve îmânın en yüksek mertebesidir."

"Âlim; sözü, işine uygun olandır. Âlim ilme doymaz."

"Takvâ sahibi kimse, nefsi nezîh, ahlâkı yüce olandır. Zühd sahibi olmak, takvâ sahibi olan kişilerin zînetidir, gece ibâdeti yapanların tabiatıdır. Takvâ sahibi olmak ise, dînin meyvesi, yakînen inanmanın alâmetidir."

"Hikmet; akılların bahçesi, ermişlerin mesîresidir (gezinti yeridir)."

"Akıllı; şehvetten uzaklaşan, âhıreti dünyâ ile değişmeyendir. Akıllı, yalnız ihtiyâcı kadar ve huccetle konuşur, sâdece âhıretinin ıslâhı için çalışır. Akıllı, günahlardan sakınır, ayıplardan uzak durur. Cömertlik günahları siler, kalblere sevgi eker."

"Câhil; dayakla uslanmaz, nasihatlerden payını almaz."

"İlim; insanı akla götürür, kim ilim öğrenirse akıllanır, ilim; nefsi, rûhu ihyâ eder (diriltir). Aklı aydınlatır, cehâleti öldürür."

"Zulüm; ayakların kaymasına, ni'metin zevâline, milletlerin helakine sebep olur."

"Allahü teâlâdan başka her şeyden uzaklaşmak, ermişlerin ibâdetidir."

"Mü'minin gerçek sevgisi, buğzu, birşeyi alması, yapması ve terki, Allah için olur."

"Kâmil mü'min gizli şükür eder, belâya karşı sabır eder, ümîd hâlinde iken bile korkar."

"Güzellik sevâb güzelliğidir, elbise güzelliği değil."

"Akıllı kimse, Rabbine ibâdetle, nefsin arzusuna karşı gelendir. Câhil kimse, mâsiyet (günah) işleyerek nefsin arzusuna uyandır."

"Allaha vuslat (erişmek), insanlardan uzak durmakla olur."

"İlim, hikmet semeresidir (meyvesidir).

"İhtirâslı kimse, bütünüyle dünyâya mâlik olsa dahi fakirdir."

"Doğruluk, İslâmın direği, îmânın desteğidir."

"Allah için cömertlik, mukarrebînin (ermişlerin) ibâdetidir."

"Allahın azâbından korkmak, müttekîlerin nişanıdır."

"Günahlardan sakınmak, tövbekârların ibâdetidir."

"Dînin esâsı, emâneti yerine vermek, sözünde durmaktır."

"Hased eden dâima hastadır, cimri insan, dâima fakirdir."

"Cennet en hayırlı mal, Cehennem ise en kötü barınaktır."

"Fazla başa kakma, nefret ateşini körükler."

"Kanaatkar olmak, boyun eğme zilletinden daha hayırlıdır."

"İyilik, zincirden bir bağ olup, onu ancak teşekkür veya mükâfatlar çözebilir."

"Mü'min, ni'metle hatâ arasında olup, ni'mete yalnız şükür ve istiğfarla erişilir."

"Öfke anındaki yumuşaklık (hilm), zâlimlerin gazâbından korur."

"Olgunluk üç şeyde gereklidir: Musibetlere sabır, isteklerde iktisâd ve istiyene vermektir."

"Yumuşaklık, durulmayı çabuk sağlar ve zor olan şeyleri kolaylaştırır."

"Âlim, câhili hemen tanır, çünkü daha önce o da câhildi. Câhil âlimi tanımaz, çünkü daha önce âlim değildi."

"Muvaffakiyet ve başarısızlık, nefs ile mücâdele etmektedirler. Hangisi gâlib gelirse, ona hâkim olur (te'sîri altına alır)."

"Mü'min, dâima günahlardan kaçınır, belâdan korkar ve Rabbinin rahmetini taleb eder."

"Akıl ve ilim, biribirinden ayrılmayan ve zıd olmayan iki kardeş gibidir."

"Îmân ve haya, diğerinden kopmayan bir bütündür."

Îmân ve ilim, ikiz kardeş ve birbirinden ayrılmayan arkadaş gibidir."

"Îmân bir ağaç gibi olup, kökü yakîn, dalı takvâ, nûru haya, meyvesi cömertliktir."

"Öfke, tutuşturulmuş bir ateş gibidir. Her kim ki öfkesine hâkim olursa, onu söndürür ve her kim onu salıverirse, ilk yanan kendisi olur."

"Ârif, kendini bilen, nefsini Allahtan uzaklaştıracak herşeyden temizliyendir."

"Şehvet, bukağılı, sağlam demir zincirdir, bunun en iyi ilâcı sabırlı olmaktır."

"Ahmaklık, dermanı bulunmayan bir dert, şifâsı olmayan bir hastalıktır."

"Allah için kardeş olanların sevgisi, sebebi dâim olduğu için devam eder. Dünyâ için kardeş olanların sevgisi, sebebi devam etmediği için kısa sürer, bir ân gelir son bulur."

"Akıllı kimse; bugünü, dünkü gününden hayırlı olandır. Şaki; hâline aldanan, emellerinin aldatmasına kanandır. Leîm (alçak) değerinin üzerine çıkınca, eski hâlini inkâr edendir."

"Allaha yaklaşmak, O'ndan istemekle, âhırete yaklaşmak dünyâyı terk etmekle, dünyânın fânî olduğunu, sen onunla kalsan bile, onun sana kalmıyacağını bilmekle olur."

"Dünyâ, itaat göstermeye değmiyecek kadar küçük ve hakîrdir."

"Doğruluk, sevimli olanlarda zînet, üzüntülü olanlarda meta'dır."

"Büyük ihsân, dostunun hatâsını doğruya çevirir, düşmanın doğruluğunu da hatâya çevirir."

"Câhil kusûrunu anlamaz, yapılan nasihati kabûl etmez."

"Mahrûm ettikten sonra vermek, verdikten sonra mahrûm etmekten daha güzeldir."

"Zaman, bedenleri yıpratır, emelleri yeniler, eceli yakınlaştırır, dilekleri uzaklaştırır."

"Akıllı, sustuğu vakit tefekkür, konuştuğu vakit zikir eder, baktığı vakit de ibret alır.

"Kendisi amel etmeksizin Allah yoluna çağıran kişi, oksuz yaya benzer."

“Mürüvvet; insanın, kendisini lekeleyecek şeylerden kaçınması ve güzellik kazandıracak şeylere yaklaşmasıdır.”

“Zenginliklerin en hayırlısı, Allahü teâlâ ile iktifa etmektir. Allahtan başkasıyle yetinmek, en büyük fakirlik ve şakiliktir.”

“İlmin sonu yoktur. Her ilimden, güzel olanını alınız.”

“Cömertlik ve cesâret, şerefli maksatlar olup, Allahü teâlâ hazretleri bunları sevdiği ve denediği kişilere ihsân eder.”

“Sıkıntıya karşı sabır etmek, bolluk anındaki afiyetten daha efdaldir.”

“Akıl, ni’metlerin en büyüğü, dünyâ ve âhırette şereflerin en yücesidir.”

“Şerefli insan, azarlandığı vakit kızar, yumuşak davranıldığı vakit yumuşar. Şerefsiz insan ise yumuşak davranışa sert çıkar ve sert davranana karşı da yumuşar.”

“Sükût, sana vekar kazandırır ve seni özür dileme zahmetinden kurtarır.”

“İhtirâs, gâfillerin kalbinde şeytanların sultânıdır.”

“Hikmet, her mü’minin kaybettiğidir, onu münâfıkların ağzında olsa dahi alınız.”

“İnsandaki cahillik, vücûdu yiyen haşereden daha tehlikelidir (zararlıdır).”

“Said kimse, azapdan korkarak inanır ve sevâb niyaz eder.”

“Hasedcilerin en ehveni, haset ettiği kişinin elindeki ni’metlerin yok olmasını ister.”

“İlim, insanı Allahın emrettiği şeylere götürür, zühd ise o şeylere erişilmesini kolaylaştırır.”

“Mal, dünyâda sahibine ikramda bulunan bir dost gibi olsa da, Allah huzûrunda ona ihânet eder.”

“Korkaklık, ihtirâs ve cimrilik, Allaha karşı kötü zannın bir araya getirdiği:kötü arkadaşlardır.”

“Mal, harcandığı kadar sahibine ikramda bulunur. Kişinin yaptığı cimrilik kadar ona ihânet eder.”

“Fakîh öyle biridir ki, insanları Allahın rahmetinden ümitsizliğe düşürmez ve onları Allahın rahmetinden yüz çevirtmez.”

“Âlim, öyle biridir ki, insânları Allahın rahmetinden dolayı ümit kapısından men etmez ve Allahın mekrinden emîn olmamalarını sağlar.”

“Mal ve çocuklar, dünyâ hayâtının zînetidirler. Sâlih amel de, dünyâdan âhırete götürülen mahsûldür.”

“Cömertlik, güzel medhiyeyi, mal sevgisi üzerine tercih etmektir”

“Allah için seven bir kardeş, en yakından daha yakın, anne ve babalardan daha merhametlidir.”

“Amel eden câhil kişi, yoldan başka yerde yürüyen gibidir. Bu yürüyüşü ona, ihtiyâcından uzaklaşmaktan başka birşey kazandırmaz.”

“İnsan, sözü ile tartılır veya işi ile değerlendirilir. Seni zînet yönünden ağır getirecek şeyi söyle ve kıymetini artıracak şeyi yap.”

“Yalancı, sözünde suçludur. İsterse delîli kuvvetli ve ağzı lâf yapan biri olsun.”

“İnsanlar dünyânın çocuklarıdır, çocukta, yaratılış i’tibârı ile ana sevgisi vardır.”

“Mü’min; yakındır, hazırdır, yakîn ve takvâ sahibidir. Münâfık ise; küstahtır, yaltaktır, aptaldır ve şakidir.”

“Kötü iki arkadaş arasındaki konuşma, ya çoktur veya azdır. Çoğu, zaman öldürücü azı ise yorucudur.”

“İstişâre sana rahatlık, başkasına yorgunluktur.”

“Zikr; aklın yoldaşı, kalbin kandili, rahmetin inmesine vesiledir.”

“Halim olanın ilk mükâfatı, bütün insanların ona düşmanına karşı yardımcı olmalarıdır.”

“Dünyâ mü’minin hapishânesi, ölüm hediyesi, Cennet de varacağı yerdir.”

“Dünyâ kâfirin Cenneti, ölüm korkulu rü’yâsı, Cehennem de varacağı son duraktır.”

“Allaha tâatla uğraşmak en kârlı iş, doğru konuşan dil ise, en güzelidir.”

“Gaddarlık, herkes için kötü bir şeydir. Şan, şeref sahibi ve büyük zâtlar için daha çirkindir.”

“Vefâkârlık, emânetin ikiz kardeşidir ve kardeşliğin süsüdür.”

“Takvâ, dîni ıslâh, nefsi muhafaza eder ve mürüvveti süsler.”

“Akıllı; alçak dünyâdan el çeken, Cennet-i a’lâya göz dikendir.”

“Sabır en güzel huy, ilim en şerefli süs eşyâsıdır.”

“Kalblerin gafletine, gözlerin uyanık olması fayda vermez.”

“Müttekî, günahlardan uzak durandır.” “Sıkıntıya düşmeden önce emniyet tedbirini alan kimse, ayağını sağlam yere basmış olur.”

“İtâat halkın Cenneti, adâlet devletin Cenneti.”

“Sabır, insanın başına gelene katlanması demektir. Onu kızdırana karşı da kendisine hâkim olmaktır.”

“Korku kaderi değiştirmez, yalnız sevâbın yok olmasına sebeb olur.”

“İhtiras, rızkı artırmaz.”

“Kârlı olan, dünyâyı âhıretle değiştirendir.”

“İnsanlar, bir sayfadaki resimler gibidir, her katlamada biri ortaya çıkar.”

“Cimri, dünyâda kendi nefsine cömert davranmaz, bütün malını mirasçılara vermeye râzı olur.”

“Mal, sahibini dünyâda yükseltir, âhırette alçaltır.”

“Şehvet (nefsin istekleri), öldürücü âfettir, bunun en iyi ilâcı, sabırlı olmaktır.”

“Hased, bir dert ve hastalık olup, hased eden veya olunan helak olmadıkça çâresi bulunmaz.”

“Günahlar birer dert olup, devası istiğfardır.”

“Hadîs-i şerîfte de buyurulduğu üzere ateşin odunu yiyip tükettiği gibi, hased de iyilikleri yok eder.”

“Sabır iki kısımdır: Sevmediğin şeye sabretmek ve sevdiğin şeye sabretmek.”

Sabır, en güzel îmân kisvesi ve insanların en şerefli ahlâkıdır.”

“Şek (şüphe), yakîni bozar, îmânı yok eder.”

“Akıllı, iyiliklerini canlandıran, kötülüklerini öldürendir.”

“Tûl-i emel, serap gibidir, bunu gören aldanır.”

“İyiliği tamamlamak, yeniden başlamaktan daha hayırlıdır.”

“Kendi nefsinden râzı olan, aldanmıştır. Ona güvenen, mağrur ve yolunu şaşırmıştır.”

“Gerçek dost, ayıbını görüp nasihat eden, gıyabında seni koruyan ve seni kendisine tercih edendir.”

“Ahmaklık; herşeyi fuzûliymiş gibi hiçe saymak ve câhil insanlarla arkadaşlık kurmaktır.”

“Allah için dost olan, kişiye doğru yolu gösteren, fesattan uzaklaştıran ve ibâdetlerinde yardımcı olandır.”

“İlim, maldan daha hayırlıdır, ilim seni, sen de malı korursun.”

“Fazilet; çok mal ve büyük işlerle değil, güzel kemâliyet ve hayırlı işlerle olur.”

“Takvâ sahibi kişilerin nefsleri tok, şehvetleri ölü olup, güler yüzlü, hazin kalblidirler.”

“İslâmiyet, teslimiyettir. Teslimiyet, yakîndir. Yakîn, tasdiktir. Tasdik, ikrârdır, ikrâr, edadır (yerine getirmektir). Eda ise ameldir.”

“Fazilet, en iyi maldır. Cömertlik, en güzel mücevherdir. Akıl, en güzel zînettir. İlim, en şerefli meziyettir.”

“Adâlet, halkın dirliği ve düzeni, idârecilerin süsü ve güzelliğidir.”

“Akıllı kimse; dilini kötü söz ve gıybetten koruyan, mü’min; kalbini şek ve şüpheden temizleyendir.”

“İyilikle emretmek, insanların en faziletli amelleridir.”

“İffet; nefsin koruyucusu ve kinlerden paklayıcıdır.”

“Zikir; akılların nûru, nefslerin hayâtı, kalblerin kurtuluşudur.”

“Sabır iki kısımdır; belâya sabır iyi ve güzeldir. Bundan daha güzeli, haramlara karşı sabırdır.”

“Haramlardan çekinmek, akıllıların şânı, şereflilerin tabiatındandır.”

“Allah korkusundan dolayı göz yaşı dökmek, kalbi nurlandırır. Tekrar günah işlemekten insanı korur.”

“Yaptığı günah bir işle öğünmek, o günahı yapmaktan daha kötüdür.”

“Ârifin, yüzü nûr ve tebessüm, kalbi korku ve hüzün doludur.”
“Dünyâ; güzel, aldatıcı ve geçici bir serap, çabuk yıkılan bir dayanaktır.”

“Sevgi, kalblerin birbirine yakınlaşması ve rûhların ünsiyetidir.”

“Yumuşaklık, öfke ateşini söndürür. Hiddet ise öfke ateşini körükler.”

“Mü’min, baktığında ibret alır. Bir şey verilirse, şükür eder. Musibet ve belâya uğrayacak olursa, sabır eder. Konuşacak olursa, Allahü teâlâyı hatırlatır.”

“Câhil, suyu fışkırmayan kaya, dalı yeşermeyen ağaç, ot bitmeyen yer gibidir.”

“Emânet ve vefakarlık; işlerin doğruluğu, yalan ve iftira da; sözlerin cinâyetidir.”

“Akıl, mü’minin dostu; ilim, veziri, sabır, askerlerinin komutanı ve amel ise silâhıdır.”

“Îmân ile amel, ikiz kardeş olup, birbirinden ayrılmazlar.”

“Hased edenin sevgisi sözlerinde görülür. Kinini işlerinde gizler. Adı dost, fiili düşmancadır.”

“Yumuşak başlı olanlar, en sabırlı, derhal affedici ve en güzel huylu olan kimselerdir.”

“Allahü teâlâdan haya etmek, insanı Cehennem azâbından korur.”

“Gaflet, insana gurûr getirir, helâka yaklaştırır.”

“Mü’min, dünyâya ibret gözü ile bakar, ihtiyâcı için karnını doyurur. Ondan konuşulduğu vakit, nefret ve tenkid kulağı ile dinler.”

“Hâlis bir ibâdet; insanın Rabbinden başkasını istememesi, günahından başka şeyden korkmamasıdır.”

“Fazilet, gücü yettiğinde affetmektir.”

“Haya ve cömertlik, ahlâkların en efdalidir.”

“Kötü insan, hiç kimseye iyi zan beslemez. Çünkü o, herkesi kendisi gibi görür.”

“Kâmil olan kimse, aklı arzu ve isteklerine gâlib gelendir.”

“Söz ilâç gibidir. Azı faydalı, çoğu zararlıdır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 213

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 635

3) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 616 cild-2, sh. 1200

4) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 414

5) Gurer-ül-hıkem ve dürer-ül-kelim min kelâmı Ali bin Ebî Tâlib, Süleymâniye Kütüphânesi Bağdatlı Vehbi kısmı No: 1685

AHMED BİN ABDURRAHMÂN BATRÛCÎ

Hadîs, târih ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Ca'fer olup ismi, Ahmed bin Abdurrahmân bin Muhammed bin Abdülbânî'dir. Endülüs (İspanya) âlimlerinden olduğu için Endülüsî, muhtemelen doğduğu yere nisbetle Batrûci denildi. Doğum târihi bilinmeyen Batrûcî 542 (m. 1147) yılında Kurtuba'da vefât etti. İbn-i Abbâs Kabristanı'na defnedildi. Astronomi âlimi Batrûcî daha sonra yaşamıştır.

Bütün İslâm âlimleri gibi, ilim öğrenme çağına geldikten sonra, ilim ehli âlimleri arayan Batrûcî, birçok ilim merkezini dolaştı. Gittiği yerlerin âlimlerinden istifâde de son derece hırslı olan Ebû Ca'fer Batrûcî; Ebû Ali Gassânî, Muhammed bin Ferec, Ebü'l-Hasen Kaysî, Hâzim bin Muhammed, Halef bin İbrâhim Mukrî, İbn-i Nehhâs ve daha birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti Fıkıh ve hadîs ilimlerinde, eskilerin târihlerinden haber vermekte ve rivâyet ehli âlimlerin hayat ve ilimleri hakkında geniş bilgi sahibi oldu. Doğuda ve batıda yetişen âlimlerin hayat ve hâllerinden bahsederdi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleriyle birlikte ezberleyerek hadîs ilminde hafız oldu. Öğrenmiş olduğu ilmi, edinmiş olduğu iyi huy ve güzel ahlâkı ile insanlara örnek oldu. Allahü teâlânın dînini öğrenmek ve öğretmek için çok çalıştı. Çok ibâdet eder, Allahü teâlânın kullarını, Cehennem azâbından kurtarmaya gayret ederdi. İnsanlara sık sık nasihatlerde bulunur, doğruyu bilmeyenin, yanlışın peşine düşmekten kurtulamayacağını anlatırdı. Yanlışın peşinden gidenin, sapıtmaktan kurtulamayacağını, sapık bir kimsenin de ebedî saadete kavuşamayacağını bildirdi.

Talebelerinden İbn-i Başkûl; "O, hadîsde, fıkıhda, ilmî şahsiyetlerin biyografisinde ve târih ilminde, zamanının en ileri gelen hâfızlarındandı" diyerek, onun ilimdeki derecesini ifâde etmektedir.

Allahü teâlânın rızâsına kavuşabilmek için, O'nun dinini ehil kimselere öğretmeye gayret eden Ebû Ca'fer Batrûcî'den; Halef bin Başkûl, Ebû Muhammed bin Ubeydullah Hacerî, Ebü'l-Hasen Muhammed bin Abdûlazîz Şakûrî, Muhammed bin İbrâhim İbni Fehhâs, Yahyâ bin Muhammed Fahrî ve daha birçok âlim, ilim öğrenip rivâyette bulundu. Talebeleri de, hocaları gibi Allahü teâlânın dînini yaymak için gayret sarfettiler. Hocalarından öğrendikleri güzel ilimleri insanlara öğreterek, onların dünyâ ve âhırette huzûra kavuşmalarına vesile oldular.

Pekçok eser yazdığı bildirilen Ebû Ca'fer Batrûcî'nin, kitablarının neler olduğu bilinmemektedir.

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4. sh. 1293

2) Kitâb-üs-sıla cild-1, sh. 84

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 268

AHMED BİN ABDURRAHMÂN EL-HAZRECÎ

Endülüs'te yetişen Mâlikî mezhebi âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Abbâs'tır. İsmi, Ahmed bin Abdurrahmân bin Muhammed el-Ensârî el-Hazrecî el-Endülüsî'dir. 492 (m. 1099) senesi Rebî'ül-âhır ayında Meriyye şehrinde doğdu. 559 (m. 1164) senesi Cemâzil-evvel ayında Merrâkûş'te vefât etti.

Ahmed el-Hazrecî hazretleri, fıkıh, hadîs, kelâm, kırâat, târih ve diğer ilimlerde âlim olup, aynı zamanda şâir idi. Çok güzel yazı yazardı. İlim öğrenmek için çok beldeler dolaştı. Sebte, Fas, Endülüs ve başka yerlere gidip ilim öğrendi. Sonra Merrâkûş'te yerleşti ve vefâtına kadar orada kaldı. Ebû İshâk el-Yahsebî, Ebû Bekr Gâlib bin Atıyye, İbn-i Agleb ve başka âlimlerden ilim öğrendi ve rivâyetlerde bulundu. Kendilerinden ilim öğrendiği âlimlerin sayısı pekçoktur. Kendisinden ise, oğlu Ebû Abdullah, Ebû Muhammed bin Muhammed ve başka birçok kimse ilim öğrendi.

Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Abdurrahmân el-Hazrecî hazretleri hadîs ilminde çok güvenilir, bir zât olup, fıkıh ilminde çok bilgi sahibi idi. Mezhebin usûl bilgilerinde mahir idi. Kırâat ilmindeki vukûfiyyeti gayet fazla idi. Kelâm ilmi âlimlerinin önde gelenlerindendir. Güzel yazı yazmakta, beliğ şiir söylemekte, zamanında bulunanların ençok beğenileni idi. İlim öğrenmekteki arzu ve gayreti fevkalâde idi. İlmi çok idi. Bununla beraber tevâzu sahibi idi. Alçak gönüllü idi. Kendisini tanıyanlardan çok ikram ve i'tibar görürdü. Herkes ilminden istifâde için can atardı. Dînî konularda suâlleri olanlar ona müracaat eder, anlıyacakları şekilde cevaplar alırlardı. Halka ilim öğretmesinden rahatsız olanlar kendine gelerek, bin dinar vermeyi ve ilim öğretmekten vazgeçmesini teklif etmişler ise

de, kabûl etmeyip, “Allahü teâlâya yemîn ederim ki, yeryüzü dolusu altın verseniz, yine de dîne hizmetten, halka, doğruyu anlatmaktan, âlimler ile görüşmekten ve onların yolunda bulunmaktan vaz geçmem” demiştir. Hakkı ve hakîkati öğretmesini istemeyenler, Ahmed bin Abdurrahmân el-Hazrecî’nin ilme olan düşkünlüğü ve bağlılığına hayran oldular. Hâllerinden utanıp tövbe ettiler. Bu büyük âlimin hayranları arasına girip, kendisinden istifâde ettiler.

Ahmed el-Hazrecî hazretleri, Gırnata kadılığında, daha sonra Merrâkûş kadılığında bulundu. Câmide, imamlık da yapardı. Bir ara Belensiye kadılığında bulundu. Daha sonra hazîne ile alâkalı yüksek bir göreve getirildi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 268

2) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 137

3) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 48

AHMED BİN ALİ EL-ALESÎ

Bağdad’da yetişen evliyâdan. İsmi, Ahmed bin Ali bin Ahmed el-Alesî el-Hanbelî olup, künyesi, Ebû Bekr ez-Zâhid’dir. Kâdı Ebû Ya’lâ’dan fıkh ve hadîs ilimlerini okudu. Kendisinden; İbn-i Nasır ve es-Silefî hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. 503 (m. 1109) senesinde vefât etti.

Ahmed bin Ali’nin (radıyallahü anh) mesleği sıvacılık ve badanacılık idi. Önceleri bu işle meşgûl olup, geçimini sağlardı. Bir defasında, san’atkârlar ile sultânın sarayını badana için gittiler. Odanın birinde alçıdan yapılmış büyük bir tablo vardı. Sıva ve badana için etrâfı boşaltılınca, tablo birden düştü ve parçalandı. Etrâftakiler buna çok üzüldüler. Bu hâdise sultanın kulağına kadar ulaştı. Oradakiler sultâna; “Efendim! Bu tablonun kırılmasına sebeb olan zât, dînine çok bağlı bir kimsedir, İbn-i Ferrâ’nın arkadaşlarındandır” dediler. Bunun üzerine sultan, Ahmed bin Ali’ye (radıyallahü anh) birşey söylemedi. Onu üzecek bir hareketle bulunmadı. Fakat, Ahmed bin Ali, bu hâdiseden sonra sıvacılığı ve badanacılığı bıraktı. Kendini tamâmen ibâdete verdi. Mescidde Kur’ân-ı kerîm okur, namaz kılardı. Çok oruç tutardı. Kanaât sahibi bir kimse olup kendisi için hiç kimseden birşey istemezdi. Babasından mîrâs kalan mallarını azar azar satar, onunla geçimini sağlardı. İhtiyâcı olanlara derhal yardım eder, sıkıntılarını giderirdi. Herkese ikramlarda bulunur, cömertliği ile tanınırdı. Her gece Dicle nehrine gider, bir testi su alıp onunla iftar ederdi.

Ahmed bin Ali’nin (radıyallahü anh) çok kerâmetleri görüldü. Boynu ve dizleri çok ağrıyan bir çocuk vardı. Annesi ve babası, hastalıktan çocuğa bir zarar gelecek diye çok korktular. Çocuğu Ahmed bin Ali’ye getirdiler. O da, çocuğa Kur’ân-ı kerîmden âyet-i kerîmeler okudu. Sonra duâ etti. Çocuk birden iyileşti, sıhhat buldu.

Hac vazîfesini yapmak için gittiğinde, Mekke’deki Eshâb-ı Kirâmın (aleyhimürrıdvân) Tabiînin, evliyânın ve âlimlerin kabirlerini ziyâret etti. Fudayl bin Iyâd’ın (radıyallahü anh) kabrinin başına geldiğinde, kabrinin yanına asası ile bir çizgi çizip, “Yâ Rabbî! Burası, burası!” dedi. Bu sözden hiç kimse birşey anlamadı:

503 (m. 1109) senesinde tekrar hacca gitmek için yola çıktı. Yolda iki defa deveden düştü. Bütün ağrı ve sızılarına rağmen geri dönmeyip, yoluna devam etti. İhramlı olarak Arafat’a geldi. O gün akşam ile yatsı arasında “La ilahe illallah, Muhammedün Resûlullah” Kelime-i tayyibesini söyleyerek son nefesini verdi. Sabahleyin mübârek cenâzesi, Kâ’be-i muazzama etrâfında yedi defa dolaştırılıp tavaf ettirildikten sonra, Fudayl bin Iyâd’ın (radıyallahü anh) kabri yanına, daha önce çizmiş olduğu çizginin bulunduğu yere kabrini kazıp, oraya defnettiler.

Vefât haberi Bağdad’a ulaştığında, gâibden bir ses “Ahmed bin Ali’nin cenâze namazını gaybî olarak kılınız” diyordu. Bunu işiten Bağdadlılar, halîfe Mustazhir billah ve devlet erkânı büyük câmide toplandılar, gıyabında cenâze namazını kıldılar. Ebü’l-Hüseyn dedi ki: “Özrüm olduğundan, cenâze namazı için büyük câmiye gidemedim. Kendi mescidimde cemâatimle kıldım.” (Şafiî ve Hanbelî mezheblerinde cenâze hazır olmadığı hâlde gıyabî namaz kılmak caizdir).

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile (Zeyli) cild-1, sh. 105

2) Şezerât-üz-zeheb cil-4, sh. 6

AHMED BİN ALİ EL-BEYHEKÎ

Nişâbûr'da yetişen tefsîr âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Ali bin Ebî Ca'fer Muhammed bin Sâlih el-Beyhekî'dir. "Ebû Ca'ferî" veya "Bû Ca'ferek" künyesi ile meşhûr oldu. 470 (m. 1077) senesi civarında doğmuş ve Nişâbûr'a yerleşmiştir. 544 (m. 1150) senesinde Ramazan ayı sonunda vefât etti.

Nahiv, lügat, kırâat ve tefsîr ilimlerinde büyük bir âlim olan Ahmed el-Beyhekî, Ahmed bin Sa'îd ile Ali bin Hasen bin Abbâs es-Sandalî'den ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf dinleyip rivâyet etti. Çok kıymetli ve faydalı kitaplar yazdı. Onlardan ilim öğrenenler arasında büyük âlimler yetişti. Bir çok yerlerden ilim öğrenmek için yanına gelenler, ondan öğrendiklerini her yere yaydılar. Namaz vakitlerinin dışında evinden çıkmazdı, insanlar kendisini evinde ziyâret edip istifâde ederlerdi.

İbn-i Sem'ânî onun hakkında diyor ki; "O, nahiv, lügat, kırâat ve tefsîr ilimlerinde zamanının en büyük âlimi idi."

Eserleri meşhûrdur. Başlıcaları şunlardır:

1. Tâc-ül-masâdır fil-luga: Bir cildlik bir eserdir. 2. El-Muhît bi-lugât-il-kırâat, 3. Yenâbî'ul-luga.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 4

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 54

3) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 4

4) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 346

5) Keşf-üz-zünûn sh. 269, 1619, 2052

AHMED BİN ALİ (İbn-i Berhân)

Şafiî âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Ali bin Muhammed bin Berhân'dır. Künyesi Ebü'l-Feth'dir. "İbn-i Berhân" diye meşhûr oldu. 479 (m. 1087) senesinin Şevval ayında, Bağdad'da doğdu. Geniş bir ilme sahiptir. Fıkıh ve usûl ilimlerinde derin bir âlimdir. Nizamiye Medresesi'ne müderris olarak ta'yin edildi. Kıymetli kitapları vardır. 520 (m. 1126) senesinin Cemâzil-evvel ayında vefât etti.

İbn-i Berhân, Şafiî mezhebinin fıkıh ve usûl bilgilerinde derin bir âlimdir. Fıkıh ilmini; İmâm-ı Gazâlî, Ebû Bekr eş-Şâşî, İlkiyâ Ebü'l-Hasen el-Herrâsî gibi büyük âlimlerden öğrendi. Mezhebinin âlimleri arasında derecesi yüksek oldu. Şeyh ve İmâm lakabları ile anılırdı. Keskin bir zekâya ve yüksek bir hafızaya sahipti. Dinlediği birşeyi hemen ezberlerdi, ilimle meşgûliyeti o derecede idi ki, onun bu hâli insanlar arasında darb-ı mesel oldu. Zamanının bir tanesiydi. Çeşitli yerlerden gelip, istifâde ederlerdi. Çok talebesi vardı. Her ilimde mahir oldu.

Mübârek bin Kâmil diyor ki; "O, fevkalâde yüksek bir zekâ sahibiydi. Dinlediği birşeyi hemen ezberlerdi, ilim talebinde ve tahkîkinde, onun derecesine kimse ulaşamadı. Her müşkil mes'eleyi hallederdi. Onun fıkıh ve usûl ilimlerindeki bu yüksekliği, dilden dile anlatılırdı. Herkes onu konuşur ve birbirine örnek gösterirdi. Her taraftan gelip ders okuyan talebeler o kadar çoktu ki, gündüzün tamâmında gecenin de bir kısmında ders vermekle meşgûl olurdu.

Şöyle anlatılır: Bir grup kimse gelip, kendilerine, İmâm-ı Gazâlî'nin "İhya" kitabından ders okutmasını istediler. Onlara, "Sizin için bir vakit bulamıyorum" dedi. Fakat gelenler, kendilerine uygun olan bir vakti ta'yin edip bildirdiler. O da: "Sizin söylediğiniz bu vakitte, ben falan dersi okutuyorum" diyor ve onların ta'yin ettiği her bir vakitte, ders okuttuğunu söylüyordu. Onlarla, ancak gece yarısından sonra "İhyâ"dan ders okutabileceğini kararlaştırdı.

İbn-i Berhân; Ebû Hattâb bin Betır'dan, Ebû Abdullah Hüseyn bin Ahmed bin Muhammed bin Talhâ'dan ve başkalarından hadîs-i şerîf dinledi. Ebû Tâlib ez-Zeynebî'nin huzûrunda, Sahîh-i Buhârî'yi okudu.

Eserleri çoktur. Usûl-i fıkıh ilmine dâir yazdığı eserleri çok kıymetlidir. Başlıcaları şunlardır: 1. El-Basît, 2. El-Evsât, 3. El-Vecîz, 4. El-Vusul ilel-usûl.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 30, 31

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 22

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 99

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 196

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 61, 62

6) Keşf-üz-zünûn sh. 201, 2001, 2014

AHMED BİN BAHTİYÂR EL-VÂSITÎ

Fıkıh âlimi. Lügat, nahiv, edebiyat ve târih ilimlerinde de söz sahibi idi. İsmi, Ahmed bin Bahtiyâr bin Ali bin Muhammed olup, künyesi Ebü’l-Abbâs’dır. Aslen Vâsıtlı olup, 476 (m. 1083)’de doğdu. Fıkıh ilminde çok çalışıp, faziletli bir âlim oldu. Bağdad’a gidip, orada hadîs-i şerîf öğrenmekle meşgûl oldu. Öğrendiği ilimler ile ilgili eserler yazan Ahmed bin Bahtiyar, 552 (m. 1157) senesinde Bağdad’da vefât etti.

Ebü’l-Kâsım bin Beyân, Ebû Ali bin Beyân ve daha birçok âlimden ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir.

Bir müddet Vâsıt ve Kûfe kadılığı da yapan Ahmed bin Bahtiyâr, Ebü’l-Feth el-Mendebânî’nin babasıdır. Bu zât da babası gibi âlimdir.

Onun hakkında, Ebü’l-Ferec bin el-Cevzî; “O, bizimle beraber Ali bin Fadl bin Nasır’dan ilim öğrenip ve hadîs-i şerîf işitmişti” demektedir.

Daha çok resmî vesîkaların kayıtlarını yapardı. Nazari ilimlere dâir çalışmalar yapan Ahmed bin Bahtiyâr, “Kitâb-ül-kudât” ve “Kitâbü târih-il-Betâih” adında iki eser yazmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-udebâ, cild-2, sh. 231, 232

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-6, sh. 14

3) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 297

4) El-bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 236

5) El-Muntazam cild-10, sh. 178, 179

6) Keşf-üz-zünûn. sh. 291, 300

AHMED BİN EBÎ GÂLİB BAĞDÂDÎ

Hanbelî fıkıh âlimlerinden, âbid (çok ibâdet eden) bir zât. İsmi, İbn-i Tullâye Ahmed bin Ebî Gâlib bin Ahmed el-Bağdâdî el-Hanbelî’dir. Künyesi, Ebü’l-Abbâs olup, 460 (m. 1068)’de doğdu. Abdülazîz el-Enmâtî ve başka âlimlerden ilim öğrendi. Çok ibâdet ederdi. Yetmiş sene, Cum’a hâriç diğer günler evinden dışarı çıkmadı. Zarurî ihtiyâçları kadar dünyalık işlerle meşgûl olurdu. Gece-gündüz, bıkmadan usanmadan ibâdet ederdi. Onun gibi çok ibâdet eden yok gibiydi, ibâdetinin çokluğundan iki büklüm olmuştu. Oturduğu zaman, başı dizlerine yakın bir hâlde olurdu. Sultan Mes’ûd, Ahmed bin Ebî Gâlib’i ziyârete gitti. Sultâna; “Yâ Mes’ûd! Âdil ol ve Allahü teâlâya benim için duâ et” buyurdu. Başka birşey söylemedi. Tekbîr alıp namaza durdu. Bundan sonra sultan, lüzumsuz olan şeyleri bırakıp tövbe etti.

> Ahmed bin Ebî Gâlib (radıyallahü anh), Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) yoluyla rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kim, bir müslümanın bir ayıbını, kusurunu örterse, Allahü teâlâ da dünyâ ve âhirette onun ayıplarını örter.”

Ahmed bin Ebî Gâlib, 548 (m. 1153) yılında vefât etti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile (Zeyli) cild-1, sh. 224

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 145

AHMED BİN EBÜ'L-HAYR

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebü'l-Abbâs olup ismi, Ahmed bin Ebü'l-Hayr es-Sayyâd'dır. Kerâmet sahibi olan Ebü'l-Abbâs hazretleri, tasavvuf yolunun edebini Fakîh İbrâhim el-Feşelî'den öğrendi. Talebelerinden Şeyh İbrâhim bin Beşşâr, Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Ebü'l-Hayr hazretlerinin kerâmetlerini anlatan müstakil bir eser yazmıştır. Ebü'l-Abbâs hazretleri, 579 (m. 1183) senesinde Zebîd şehrinde vefât etti ve oraya defnedildi. Kabrini ziyâret edenler istifâde etmekte, hastalar şifâ bulmaktadır.

Doğru yolu bulması şöyle anlatılır: "Gençliğinde, herkes gibi gününü gün ederdi. Bir gece uykuda iken rü'yâsında birisi geldi ve "Ey Sayyâd kalk namaz kıl" dedi. Fakat o, abdestin nasıl alınacağını ve namazın nasıl kılınacağını bilmiyordu. Hemen kalktı ve sorarak abdestin alınışını, namazın kılınışını öğrendi ve kılmaya başladı. O zamanlar yirmi yaşlarında idi."

Kendisi anlatır: "Bir gece uyurken yine rü'yâda o kişi geldi ve "Ey Sayyâd kalk" dedi. Ben de kalktım. Ne göreyim, o şahıs karşımda duruyor. "Beni ta'kib et" deyip, beni Zebîd şehri câmisine götürdü. Orada saflar hâlinde durmuş namaz kılan çok kimse vardı. Hepsi bembeyaz elbiseler giymişlerdi. Herbirinin alınları pırıl pırıl parlıyordu. O kişi bana, "Haydi abdest al, onlarla beraber namaz kıl" dedi. Ben de abdest alıp, onlarla birlikte namaz kıldım. Namazımız güneş doğuncaya kadar sürdü. Sonra hepsi kayboldu. Nereye gittiklerini bilmiyorum. Uzun bir süre o câmide kalarak ibâdet ettim. Bu arada, o kişi ba'zan bana yiyecek, içecek ve tatlılar getirir, "Buyur ye!" derdi. Ben de, "Birşey istemem" deyince kaybolurdu. Evime, çoluk-çocuğumun yanına geldiğimde, evdekiler; "Bunları birisi getirdi" dediler."

Şöyle anlatılır: "Ebü'l-Abbâs hazretleri birgün kabristanda uyudu. Bir ara kuvvetli bir ses ile uyandı. Aklı başından gitti. Bir süre kimseyi tanımadı. Ba'zan alnını secdeye koyar, saatlerce böyle kalırdı. Ancak zarurî ihtiyâçlarını karşılamak için başını secdeden kaldırırdı. Daha sonra eski hâline döndü. Fakat bir gözü perdelenmişti. Ba'zıları bunun sebebini sordular. Durumu onlara anlatınca, "Sen, bu sözlerinde acizlik gösteriyorsun, ey zayıf insan" dediler. Ahmed Sayyâd hazretleri, eliyle gözünü mesh etti. O esnada eskisinden daha iyi görmeye başladı. Oradakiler, özür diliyerek tövbe ettiler."

Velî zâtlardan biri anlatır: "Birgün kalabalık bir cemâat olarak "El-Fâze" mescidine gittik. Orada Ahmed Sayyâd hazretlerini gördük. Yanında bir genç vardı. Ona, "Bu sizin talebeniz midir?" diye sorunca, bize cevap vermedi. O zaman gence, "Bu zât sizin hocanız mıdır?" diye sorduk. Genç "Evet" dedi. Biz de, "Ey Ahmed Sayyâd! Bu genç size talebe oldu" dedik. O zaman, "Evet, talebemdir" buyurdu. Biz de, "Eğer bu sizin talebeniz ise, ona emredin denizin üzerinde yürüyüp, o dağdan bir taş getirsin" dedik. Sonra deniz kenarına gitti ve gence hitaben, "Yavrum, su üzerinde yürüyerek git ve dediklerimi getir" buyurdu. Genç, yerde gider gibi denizin üzerinde gitti ve istediğimizi getirdi. Oradaki cemâat olan biz, Allahü teâlânın sevgili bir kulundan böyle bir istekte bulunduğumuz için çok pişman olduk ve ondan özür diledik. O da, bizim özrümüzü kabûl buyurdu ve bize duâ etti."

İbrâhim bin Beşşâr anlatır: "Birgün cemâat hâlinde Ahmed Sayyâd hazretlerinin huzûrunda idik. İçeriye, kadı Ebû Bekr bin Ebî ikâme girdi. Ahmed Sayyâd hazretleriyle bir süre sohbet etti. Sonra kalkıp cemâate, "Beni biraz dinleyiniz. Size ba'zı şeyler söyliyeceğim. Ahmed Sayyâd hazretleri, birgün benim içinde bulunduğum bir topluluğun yanına geldi. O esnada herkes ayağa kalktı. Ben de orada olanlara uyarak ayağa kalktım. Sonradan cemâate dedim ki; "Niçin ayağa kalkıyorsunuz? O âlim değil. Ümmî birisidir" Oradakiler, bana onun büyüklüğü hakkında ba'zı şeyler anlattılar. Ben de, "Ona İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin kitabından birşey sorulsa bilemez" dedim. Bir saat sonra Ahmed Sayyâd hazretleri geri döndü. Herkes yine ayağa kalktı. Ben de onlara uyup kalktım. Bana dönüp buyurdu ki: "Kâdı efendi, ba'zı kimseler benim hakkımda, bu zât için niçin ayağa kalkıyorsunuz. O âlim değil, ümmî birisidir. Kendisine İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin el-Vasît, el-Basît kitaplarından birşey sorulsa anlıyamaz bile diyorlar. Şimdi o mes'eleler, şöyle şöyle şöyledir" diyerek sonuna kadar izah buyurdu. Sonra ben, kendisinden özür dileyerek tövbe ettim. Ey cemâat işte bu zâtın kıymetini bilelim" dedi."

Ahmed Sayyâd hazretleri, birgün kalabalık bir toplulukta sohbet ediyordu, içlerinden biri şöyle düşündü: "Ba'zı evliyâ çok kerâmet gösteriyor. Bu zâtın kerâmetini göremiyoruz.

Birçok evliyâ, uçarak hacca gidiyor, arslanlar onlara hizmet ediyor. Bunda böyle hâllerin görünmemesinin sebebi nedir ki?" Ahmed Sayyâd hazretleri sohbetlerinde şöyle buyurdular: "Kerâmet göstermek şart değildir, istesek Allahü teâlâ bize de birçok kerâmetler ihsân eder. Fakat biz böyle kalmağı daha çok istiyoruz."

Ahmed Sayyâd hazretlerine birçok hasta kimseler getirilir, duâ etmesi istenirdi. Duâ ettiği kimseler, Allahü teâlânın izniyle iyileşip giderlerdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1 sh. 294

AHMED BİN İSMÂİL-İ KAZVÎNÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin İsmâil bin Yûsuf et-Tâlkânî el-Kazvînî olup, künyesi, Ebü'l-Hayr ve Ebü'l-Hüseyn'dir. Lakabı Radıyyüddîn'dir. 512 (m. 1118)'de, başka bir rivâyette 511 senesinde Kazvin'de doğdu. 590 (m. 1194)'de, başka bir rivâyette 589 da Muharrem ayının 19. Cum'a günü vefât etti. Şafiî mezhebi âlimlerinin büyüklerindendir. Hadîs, fıkıh, kırâat ve diğer ilimlerde derin bir ilme sahipti.

İlim öğrenmeye küçük yaşta başladı. Kazvin, Nişâbûr, Bağdad ve başka yerlere gitti. Babasından, Ebû Abdullah Muhammed bin Fadl'dan, Abdülgâfir-i Fârisî'den, Vecîh bin Tâhir'den ve başka birçok âlimden ilim öğrendi. Kendisinden de; Ebû Abdullah Muhammed bin Sa'îd, Muvaffak Abdüllatîf İbni Yûsuf, İmâm-ür-Râfi'î ve başka birçok zât ilim öğrenip rivâyette bulundu.

Ahmed bin İsmâil hazretlerinin ana dili Fârisî olmakla beraber, Arabîyi çok iyi bilirdi. Şu hâdise ondan nakledilmiştir: ilk zamanlarda zihni ve hafızası zayıf idi. İmâm-ı Muhammed bin Yahyâ hazretlerinin medresesinde bulunuyordu. İbn-i Yahyâ hazretleri âdet olarak her Cum'a günü talebelerinin ezberledikleri fıkıh bilgilerinden onları imtihan eder, kimin ne derecede olduğunu anlardı. Normal olarak imtihanı kazananları bırakır. Kazanamıyanları ise medreseden çıkarırdı. Ahmed bin İsmâil et-Tâlkânî (radıyallahü anh) bu imtihanı kazanamadı ve dolayısı ile medreseden çıkarıldı. Gece vakti medreseden çıktı. Nereye gideceğini bilemiyordu. Bir hamamın külhanında uyudu. Rü'yâsında Resûlullahı (aleyhisselâm) gördü. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), mübârek ağız sularından onun ağzına iki defa sürdüler ve medreseye dönmesini emir buyurdular. Tâlkânî (radıyallahü anh) Peygamberimizden aldığı bu emir üzerine tekrar medreseye döndü. Medreseye girdiğinde, geçmiş derslerin hepsinin ve daha birçok ilimlerin hafızasında bulunduğunu hissetti. Bundan sonra da hafızası, hakîkaten çok keskin ve kuvvetli oldu. Cum'a günü geldi. İmâm-ı Muhammed bin Yahyâ (radıyallahü anh) âdet olarak Cum'a namazlarını talebeleri ile beraber, zühdü ile tanınmış olan Abdurrahmân el-Ekkâfın (radıyallahü anh) İmâm olduğu câmide kılarlardı. Hep beraber câmiye gittiler. Abdurrahmân-ı Ekkâf, müctehid din imamlarımızın ba'zı mes'elelerde farklı ictihâd etmelerinin sebeblerini ve hikmetlerini anlatan hılâf ilminden ba'zı mes'eleleri anlatıyor, cemâat ise edeble dinliyordu. Tâlkânî (radıyallahü anh) diyor ki, "Bir ara, Ekkâf hazretlerinin birşeyi yanlış söylediğini farkedip i'tirâz ettim. Orada bulunan diğer ilim sahipleri bu sözün sehven söylendiğini, edebe riâyet ederek susmamı işâret ettiler ise de, ben, yaşım küçük olduğu hâlde ve hocamın yanında çok az ders gördüğüm hâlde, diğer ilim sahiplerinin işâretlerine iltifât etmeyip i'tirâzda bulundum. Abdurrahmân-ı Ekkâf (radıyallahü anh), zâten sehven söylenmiş olan o cümleyi düzeltti ve benim i'tirâzıma mâni olmak isteyenlere de, "Onu bırakınız. Onun söylediği bu söz, kendisinden değil, ona öğretendendir (ya'nî Resûlullah efendimizdendir)." buyurdu. Orada bulunan cemâat, Ekkâf hazretlerinin bu sözünden birşey anlayamadılar. Fakat ben, onun bu sözünden kastetdiği ma'nâyı iyi anladım ve onun keşif ve kerâmet sahibi olduğunu vakînen anlamış oldum."

Devamlı ibâdet ve tâat ile meşgûl idi. Bir an Allahü teâlâdan gâfil değildi. Diğer büyük zâtlar gibi, az yemek, az uyumak ve az konuşmak, çok ibâdet etmek onun başlıca husûsiyetlerinden idi. Oruç tutmaya devam eder, bunu ihmâl etmezdi. Sâdece bir ekmek ile iftar eder, başka birşey yemezdi.

İbn-ün-Neccâr hazretleri tercümelerinde, onun derecesinin ve ilminin yüksekliğini anlatır, kendisinden medh ve sena ile bahsederdi. Diyor ki; "Ebü'l-Hayr Ahmed bin İsmâil, zamanında bulunan Şafiî mezhebi âlimlerinin reîsi idi. Bu mezhebin hılâf ve usûl bilgilerinde, tefsîr ilminde ve va'z

ederek İslâmiyeti anlatmakta çok yüksek idi. Haramlardan ve şüphelilerden, hattâ şüphelilere düşmek korkusu ile mübahların çoğundan sakınırdı. Dünyâya kıymet ve ehemmiyet vermez, iltifât etmezdi.”

İmâm-ı Râfi’î hazretleri Emâlî isimli eserinde, Ebü’l-Hayr’dan (radıyallahü anh) rivâyetlerde bulunmuştur. Bu eserde diyor ki: “Ebü’l-Hayr (radıyallahü anh), çok hayırlı bir zât idi. Dînî ilimleri bilmekte, hıfz. Etmekte, onları toplamakta, bu ilimleri neşretmekte, insanlara hatırlatmakta, öğretmekte ve o ilimleri tasnif etmekte çok yüksek dereceye sâhib idi. Bütün konuşmaları âhıret ile ilgili olur, dünyalık şeylerden bahsetmezdi. Ba’zan o bir iş ile meşgûl iken, diğer tarafta başka kimseler hadîs-i şerîf okurlardı. İşini bitirdikten sonra, hadîs-i şerîf okuyanın bir yanlışı oldu ise, filân hadîs-i şerîfin filân yerini yanlış okudunuz buyurur, doğru şeklini söylerdi.”

Ebü’l-Hayr (radıyallahü anh), bir müddet kendi memleketi olan Kazvîn’de, sonra Bağdad’da ders verdi. Memleketine döndükten bir müddet sonra tekrar Bağdad’a gitti. Nizamiye Medresesi’nde ders vermeye başladı. Târih-ül-Hâkim, Sünen-i Beyhekî, Sahîh-i Müslim, Müsned-i Ebî İshâk ve bunlardan başka büyük hadîs kitaplarını ve bu kitaplarda bulunan hadîs-i şerîfleri rivâyet etti.

Rivâyet edilir ki: Ahmed bin İsmâil hazretleri müderris olarak Nizamiye Medresesi’ne ta’yin edilince, müderrislik hil’ati (elbisesi) ile geldi. Yanında fıkıh âlimleri vardı. Orada kendisini diğer müderrisler, ileri gelenler, yüksek şahsiyetler karşıladılar. Tedris kürsüsüne oturunca duâ edildi. Tefsîr ilminden anlatacaktı. Derse başlamadan önce cemâate iltifât edip, “Tefsîr kitaplarının hangisinden anlatmamı istersiniz?” diye sordu. Cemâat, tefsîr kitaplarından birini ta’yin ettiler. Sonra, “Hangi sûreden anlatmamı istiyorsunuz?” diye sordu. Onu da ta’yin ettiler. Onların istediği yerden anlattı. Fıkıh, usûl, hılâf ve diğer ilimlerde ders vereceği zaman, hep bu şekilde dinliyenlerin hangi mes’eleyi arzu ettiklerini sorar, neyi istiyorlarsa onu anlatırdı. Derslerinde bulunanlar onun ilminin çokluğuna hayret ederlerdi.

İbn-Un-Neccâr diyor ki: “Ben hocam Ebü’l-Kâsım’dan işittim. O şöyle anlattı: Ebü’l-Hayr Kazvînî (radıyallahü anh), Ramazân-ı şerîfte teravih namazı kıldırırdı. İnsanlardan bir çoğu, cemâat olarak onun câmisine gelir, sohbetini dinlerdi. Ramazân-ı şerîfin son gecelerinden birinde, teravih namazından sonra, Kur’ân-ı kerîmi sûre sûre tefsîr etti. Bu, sabah namazı vakti girinceye kadar devam etti. Fecir doğduktan sonra, yatsının abdesti ile sabah namazını kıldırdı. Sonra Nizamiye Medresesi’ne gitti. O gün ders vermek sırası onda idi. Minbere çıkıp, âdeti üzere o gün insanlara va’z etti. Dinliyenler onun kıymetli sözlerinden istifâde ettiler. Bağdad vâlisi Kutbüddîn Kaymaz, o gün Ebü’l-Hayr’ın sohbetlerine geldiğinde, kendisine, Ebü’l-Hayr hazretlerinin, dün gece hiç yerinden ayrılmadan, bir oturuşta Kur’ân-ı kerîmin pekçok yerini tefsîr ettiğini söylediler. Kutbüddîn hayretle baktı ve “Bu zor işi ancak bu zât yapabilir” dedi. Vâlinin bu sözünü işiten Ebü’l-Hayr hazretleri iltifât edip; “Allahü teâlânın izniyle, biz bu işi yaparız. Fakat sizler dinlemeye takat getiremezsiniz” buyurdu. Onlar da, “Siz anlatın. Biz usanmadan dinleriz. Bizim için meşakkat olmaz. Bilakis, biz bundan memnun oluruz, seviniriz” dediler. Bunun üzerine, Kur’ân-ı kerîmi başından sonuna kadar tefsîr etti. Fakat önceki geceki anlattıklarından söylemedi. Bu sefer başka türlü tefsîr etmiş idi. Öncekini ve bugünkünü dinleyen âlimler, Ebü’l-Hayr hazretlerinin hafızasının kuvveti ve ilminin çokluğu karşısında susup kaldılar. Hiç birşey söyleyemediler. Hepsi hayret ve teaccüb içinde kaldılar.

Tâc-üs-Sübkî (radıyallahü anh) Tabakât-ül-kübrâ isimli eserinde, “Kerâmetlerin yirmibeş nev’i vardır” buyurdu. Bunlardan dokuzuncu nev’inin “Tayy-i zaman, onuncusunun da “Neşr-i zaman” olduğunu bildirdi. Bunları anlamanın güç olduğunu buyurdu. Bunu, Yûsuf-i Nebhânî de Câmi’u kerâmât-il-evliyâ isimli eserinin başında anlattı. Bu kerâmetler, kısa zamanda çok iş yapma ma’nâsını ifâde ederler. Allahü teâlâ, her şeyi bir emirle, sâdece “Ol!” buyurmakla yaratmaktadır. Cenâb-ı Hak için zaman mefhumu mevzûbahis değildir. Sevdiği kullarına da, çok kısa zamanda, pek uzun zamanda yapılacak işleri yaptırmaktadır.

Ebû Ahmed bin Sûkeync (radıyallahü anh) diyor ki: “Bağdad’da Eshâb-ı Kirâma dil uzatanlar zuhur edince, Ebü’l-Hayr Kazvînî (radıyallahü anh) bir gece bana geldi. Benimle vedâlaşıp, helâllaştı. Memleketine (Kazvîn’e) gideceğini söyledi. Ben, “Burası sizin için güzel değil mi? İnsanlara fâideli oluyorsunuz” dedim. “Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbına (r.anhüm) açıkça dil uzatıldığı, hakaret edildiği bir beldede kalmaktan Allahü teâlâya sığınırım” buyurdu ve Bağdad’dan çıkıp Kazvîn’e gitti. Orada kendisine çok hürmet ve ta’zimde

bulundular. İnsanlara fâideli olmaya orada da devam etti. Ömrünün sonuna kadar Kazvîn'de kaldı."

İmâm-ı Râfi'î'nin, Emâli isimli eserinde buyuruluyor ki: "Ebü'l-Hayr Kazvînî (radıyallahü anh) her hafta üç defa umûmî sohbet toplantısı yapar, avam ve havâsdan birçok kimse bu sohbete iştirâk ederdi. Bu toplantılardan birisi Cum'a günü olurdu. 590 (m. 1194) senesi Muharrem ayının 12. Cum'a günü, yine mu'tâd olan o toplantı yapılmıştı. Bu toplantıda, Muhammed aleyhisselâma en son nâzil olan âyet-i kerîmeleri okuyup, herbirini tefsîr etti. En son, "Öyle bir günden (kıyâmet gününden) korkun ve sakının ki, o gün hepiniz Allahü teâlâya döndürülüp götürüleceksiniz" (Bekâra-281) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyup tefsîr etti ve "Bu âyet-i kerîme nâzil olduktan sonra, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz yedi günden fazla yaşamadı" buyurdu ve minberden aşağıya indi ve hastalandı. Ertesi Cum'a günü vefât etti. Ya'nî yukarıdaki sözü söyledikten sonra yedi günden fazla yaşamadı. Bu çok nâdir görülen hâdiselerdendir. Âhırete irtihâl etme vakti kendisine bildirilmişti.

Ahmed bin İsmâil-i Kazvînî (radıyallahü anh) birçok eserler te'lîf etmiştir. Hulûliyye ve Cehmiyye bid'at fırkalarını red için yazdığı Kitâb-ül-beyân fî mesâil-il-Kur'ân Hasâis-üs-suâl ve Hatâir-ül-kuds kitabı bunlardandır.

Bunlardan başka; 1- Kitâb-üs-Serdi vel-Ferd fî sahâif-il-ahbâr ve nüsehihâ el-Menkûl an-Seyyid-il-mürselîn, 2-Kitâbü-Muhtâr-ü ehâdîs-is-sâdık-is-sadûk fî fedâil-is-Sıddîk vel-Fârûk. 3-Hediyyetü zülelbâb fî fedâil-i Ömer bin Hattâb, 4- Kitâbü Kurbet-üd-dâreyn fî menâkıb-i zin-Nûreyn, 5-Kitâb-ül-erbâ'în-il-münteka min menâkıb-il-Mürtedâ isimli kitapları da mevcût olup, son altı kitap, Süleymâniye Kütüphânesi Şehid Ali Paşa kısmı, 539 numarada kayıtlıdır. Aşağıdaki yazı, bu son altı kitaptan bölümler hâlinde alınmıştır.

Muhammed bin Ahdünnasr bin Abdullah'ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Her kime îmânı arzettiysem, yüzünü buruşturur, terüddütle bakardı. Ancak Ebû Rekr-i Sıddîk îmânı kabûl etmekte hiç tereddüt ve duraklama etmedi."

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) "Kim, namaz kılanlardan ise. Namaz kapısından çağrılır. Mücahidlerden olan, cihâd kapısından çağırılır. Oruç tutanlar reyyân kapısından çağrılır" buyurunca; Hz Ebû Bekr, "Yâ Resûlallah! Bu kapıların hepsinden birden çağrılacak olan kimse olmıyacak mı?" deyince, "Evet (çağırılacak) ümid ederim ki sen onlardan olacaksın" buyurdu.

Yine Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Benden sonra ümmetimin en hayırlısı Ebû Bekr-i Sıddîk'tır." Enes'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "(Mi'râc gecesi) Beni semâya isrâ ettiği (çıkardığı) vakit Cebrâil'e, "Ey Cebrâil! Ümmetime hesap var mıdır?" dedim. Cebrâil aleyhisselâm, "Ümmetine hesap var, fakat Ebû Bekr bundan müstesnadır."

Hazreti Ali'nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "(Mirac gecesi) Yedinci kat semâya götürüldüğüm zaman, Cebrâil aleyhisselâma; "Ey Cebrâil! Rabbimi ziyâret ettiğimi Kureyş'e haber ver! dedim. O da, "Evet haber vereceğim" dedi. Sonra ben, "Kureyş beni yalanlıyor" deyince, Cebrâil, "Yâ Muhammed! Onlar arasında Ebû Bekr vardır. O Allahü teâlâ indinde "Sıddîk" diye yazılıdır. O seni tasdik eder. Yâ Muhammed! Ömer'e de benden selâm söyle!" dedi."

Hazreti Ebû Bekr ile Ebüdderdâ (radıyallahü anh) beraber bir yolda giderken, dar bir yere geldiler. Hazreti Ebüdderdâ önde. Hazreti Ebû Bekr arkada yürürlerdi. O sırada, karşıdan Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) parlak ay gibi göründü. Hazreti Ebüdderdâ'ya hitaben: "Ey Ebüdderdâ! Senden daha hayırlı olanın önünden yürüme! Ebû Bekr, Resûller ve nebiler müstesna, üzerine güneş doğup batan kimselerin hepsinden daha hayırlıdır" buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle rivâyet ediyor: Resûl-i ekrem hirgün; "Bugün içinizde oruçlu olan var mıdır?" buyurunca; Hazreti Ebû Bekr, ben oruçluyum dedi. "İçinizde kim, bugün cenâzede bulundu?" buyurdu. Hazreti Ebû Bekr, ben bulundum dedi. Yine: "İçinizden kim, bugün bir fakire yemek ilerdi?" buyurdu. Hazreti Ebû Bekr, ben verdim cevâbını verdi.

Sonra: "İçinizden kim, bugün hasta yokladı?" buyurdu. Hazreti Ebû Bekr, ben yokladım dedi. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm): "Bu kadar hasletlerin bulunduğu kimse,

muhakkak Cennete girer" buyurdu. Cennete girmekten maksat; hesapsız Cennete girmektir, denilmiştir.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: "Rize her ni'met verene, iyilik edene mükâfatını verdik. Fakat, Ebû Bekr'in iyiliğinin, ikramının karşılığını veremedik. O'na, Hak teâlâ hazretleri, kıyâmette ikramda bulunacak, mükâfatını verecektir. Bana Ebû Bekr'in malının verdiği fayda gibi hiç kimsenin malının faydası olmadı. Dost edinseydim, Ebû Bekr'i edinirdim. Fakat ben, Hak teâlânın dostuyum."

Hz Âişe şöyle rivâyet ediyor: "Resûlullah (aleyhisselâm) rahatsız iken bana, "Ebû Bekr'e gidiniz! Namazı o kıldırsın!" buyurunca, "Yâ Resûlallah! Ebû Bekr, (insanlara İmâm olmak için) sizin yerinize geçince çok ağlar. Ağlamasından dolayı insanlar onun kırâatini (okumasını) anlıyamaz. Ömer çağırılsın, o insanlara namaz kıldırsın" dedim. "Ebû Bekr'e gidiniz! Namazı o kıldırsın" buyurdu." Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle rivâyet ediyor: Resûlullah (aleyhisselâm); "Dün akşam Cebrâil aleyhisselâm bana, Cennetin sekiz kapısını, benim ve ümmetimin gireceği kapıyı gösterdi" buyurdu. Hazreti Ebû Bekr "Yâ Resûlallah! Keşke ben de sizinle olsaydım da, o kapıyı görseydim" diye arzedince, Resûlullah (aleyhisselâm), Hazreti Ebû Bekr'in omuzuna doğru yaklaşıp, "Sen, ümmetimden bu kapıdan ilk giren olacaksın" buyurdu.

Abdullah İbni Abbâs hazretleri şöyle rivâyet ediyor: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Cennete birisi girer ki, Cennette bulunanların hepsi kalkıp onu karşılar: "Merhaben ileynâ, merhaben ileynâ (Hoşgeldin, hoşgeldin. Başımız üzre yerin var) derler." Hazreti Ebû Bekr, "Yâ Resûlallah! Bu kimsenin ameli nedir?" diye suâl edince, "Yâ Ebâ Bekr! O kimse sensin" buyurdu.

Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Her peygamberin bir refîki vardır. Benim Cennetteki refîkim Ebû Bekr'dir."

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) birgün Cebrâil aleyhisselâm ile beraber otururlarken, Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk geldi. Resûlullah (aleyhisselâm) "Bu, Ebû Kuhâfe'nin oğlu Ebû Bekr'dir. Ey Cebrâil! Sen onu tanıyor musun?" buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm: "O, gökte yerden daha meşhûrdur. Melekler onu Kureys'in halimi, olarak bilirler. Ondan, senin hayâtında vezirin, vefâtından sonra da halîfen olarak bahsediyorlar" dedi.

Bilâl'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:' "Allahü teâlâ hakkı Ömer'in dili ve kalbi üzerine koymuştur."

İbn-i Ömer'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Allahü teâlânın rızâsı, Ömer'in rızâsı, Ömer'in rızâsı, Allahü teâlânın rızâsıdır."

Hazreti Ali'nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Ömerin gadabından, hışmından korkunuz. Çünkü o gadab edince, Allahü teâlâ da gadab eder."

Hazreti Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Ömer, Cennet ehlinin ışığı ve İslâmın nûrudur."

Ukbe bin Âmir'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Ben, peygamberlerin sonuncusuyum. Benden sonra peygamber gelmeyecektir. Eğer benden sonra peygamber gelseydi, Ömer peygamber olurdu."

Hazreti Âişe'nin bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Ömer, Cennettedir. Onun refîki Nûh aleyhisselâmdır."

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle rivâyet ediyor: Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında idim. Bu sırada Hazreti Ebû Bekr ile Hazreti Ömer geldiler. Resûlullah (aleyhisselâm); "Beni ikinizle kuvvetlendiren Allahü teâlâya hamdolsun" buyurdu.

Abdullah İbni Ömer'in (r.anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki; "Bütün insanlar, âhırette kurtuluşu umarlar. Lâkin, Eshâbıma dil uzatanlar müstesna. Âhırette ehl-i mevkîf (mahşer yerinde toplananlar) onlara la'net eder."

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

"Şeyhayne (Hazreti Ebû Bekr ile Hazreti Ömer'e) dil uzatmayınız."

Abdullah İbni Mes'ûd (radıyallahü anh) şöyle rivâyet ediyor: Resûlullah (aleyhisselâm), "Şimdi size Cennet ehlinden birisi geliyor" buyurdu. O sırada Hazreti Ebû Bekr çıkageldi.

Resûlullah efendimiz daha sonra, “Cennet ehlinden birisi yanınıza geliyor” buyurdu. Bunun üzerine Ömer (radıyallahü anh) çıkageldi.

Ebû Sa’îd-i Hudrî (radıyallahü anh) şöyle anlattı: “Resûlullah (aleyhisselâm) Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer’e, “Ey Ebû Bekr ve Ömer! Vallahi ben sizin ikinizi de seviyorum. Benim sizi sevmem sebebiyle, vallahi Allahü teâlâ da sizi seviyor. Allahü teâlâ sizi sevdiği için, vallahi melekler de sizi seviyor. Sizi sevenleri Allahü teâlâ da sever. Size vâsıl olana, Allahü teâlâ da vâsıl olur. Size buğz edene, Allahü teâlâ da buğz eder” buyurdu.”

Abdullah bin Hatab (radıyallahü anh) rivâyet ediyor: “Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında idik. Ebû Bekr ile Ömer’e (r.anhüm) baktılar. “Bu ikisi, benim için kulak ve göz mesabesindedir” buyurdular.”

Ebû İmrân Hânî’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz buyurdu ki: “İslâmda ilk sevâba kavuşan, Ebû Bekr ile Ömer’dir. Onların sevâblarını anlatmakla bitiremem.”

Abdullah bin Ebû Safvân’ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Benim Eshâbımdan iki kişi vardır ki; biri yumuşaklıkla, diğeri de sertlikle emreder. Her ikisi de isâbet edicidir. Bunlar, Ebû Bekr ile Ömer’dir.”

İbn-i Ömer’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Her peygamberin iki emîn veziri vardır. Benim semâ ehlinden iki vezirim Cebrâil ile Mikâil aleyhisselâm ve yerdeki iki emînim ve vezirim ise, Ebû Bekr ile Ömer’dir.”

Rıdvân-ı Semmân (radıyallahü anh) şöyle anlattı: “Benim bir komşum vardı. Hem evde, hem de işyerinde komşum olurdu. Bu kimse, Hazreti Ebû Bekr ile Hazreti Ömer’e çok dil uzatıyordu. Bu düşüncesinin çok bozuk olduğunu anlatmak için, kaç defa gayret ettiysem de fâideli olamadım. Bozuk inancından vazgeçmiyordu. Bu yüzden, ben kendisini hiç sevmezdim. Birgün, bu iki büyük zâta yine dil uzattı. Ben de orada idim. Mâni olmak istedim. Hakaretinden vaz geçmediği gibi, bana hücum etti. Oradan ayrılıp, mahzûn ve gamlı olarak eve gittim. Yatsı namazından sonra, bu hüzün ve gam ile uyudum. Rü’yâmda Resûlullah efendimizi gördüm. “Yâ Resûlallah! Filân kimse, hem ev, hem de dükkân komşum oluyor. Fakat sizin Eshâbınıza dil uzatıyor” dedim. “Eshâbımdan kime dil uzatıyor?” buyurdu. “Ebû Bekr ile Ömer’e (r.anhüm) dedim. “Şu büyük bıçağı al! O kimsenin boynunu kes!” buyurdu. “Peki efendim” deyip bıçağı aldım. O kimseyi yakalayıp yere yatırdım ve o bıçakla boynunu kestim. Bıçağı toprak ile sildim. Elime o kimsenin kanı sürülmüştü. O sırada uyandım. Bir de ne duyayım. O komşumuzun evinden feryâd sesi geliyordu. Hizmetçiye, “Git bak bakalım! Bu ses nedir?” dedim. Hizmetçi dönünce, “Komşumuz olan filân kimse gece aniden ölmüş” dedi. Sabah olduğunda evine gittim. Hakîkaten ölmüş idi ve boynunda da kesik izi vardı.”

Ebû Sa’îd-i Hudrî’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Eshâbımın hiçbirine dil uzatmayınız. Onların şanlarına yakışmayan birşey söylemeyiniz! Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, sizin biriniz Uhud dağı kadar altın sadaka verse, Eshâbımdan birinin bir müd arpası kadar sevâb alamaz.”

Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Cehenneme girmesi lâzım gelen yetmiş bin günahkâr müslüman, Osman’ın şefaati ile, sualsiz, hesapsız Cennete girecektir.”

Resûl aleyhisselâmın yanına Hazreti Osman gelince, Resûl aleyhisselâm, etekleri ile mübârek ayaklarını örttü. Hazreti Âişe bunun sebebini sorduğunda; “Ondan melekler haya ediyor. “Ben haya etmezmiyim?” buyurdu.

Zeyd bin Erkam şöyle anlatıyor: “Resûlullah (aleyhisselâm) birgün beni, kendilerini Cennet ile müjdelemem için Ebû Bekr, Ömer ve Osman’a (r.anhüm) gönderdi.”

Abdullah İbni Abbâs hazretlerinin bildirdiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Ben ilmin şehriyim, Ali onun kapısıdır.”

Abdullah İbni Ömer (r.anhümâ) şöyle anlatıyor: Resûlullah (aleyhisselâm) Hazreti Ali’ye buyurdu ki: “Ey Ali! Sen Cennettesin. Ey Ali! Sen Cennettesin. Ey Ali! Sen Cennettesin.”

Ebû Hamra’nın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Âdem aleyhisselâmın ilmini, Nûh aleyhisselâmın anlayışını, İbrâhim aleyhisselâmın hilmini, Yahyâ bin Zekeriyyâ aleyhisselâmın zühdünü görmek isteyen, Ali bin Ebî Tâlib’e baksın.”

Hazreti Huzeyfe’nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Allahü teâlâ, İbrâhim aleyhisselâmı dost edindiği gibi, beni de dost edindi. Cennette benim köşküm ile İbrâhim aleyhisselâmın köşkü karşı karşıyadır, ikisinin arasında Ali bin Ebî Tâlib’in köşkü vardır.”

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Eğer siz, benim bildiğimi bilmiş olsaydınız, az güler, çok ağlardınız.”

“Sizden birisi namaz kıldığı zaman, konuşmadığı ve namaz kıldığı yerden ayrılmadığı müddetçe, melekler o kimse için; “Allahım! Onu af ve mağfiret eyle! Ona merhamet eyle” diye duâ ederler.”

“Muhammed’in nefsi kudret elinde bulunan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, oruçlunun ağız kokusu, Allahü teâlâ indinde misk kokusundan daha hoştur. Allahü teâlâ, “Kulum, oruç için vereceğim mükâfattan dolayı, yemesini, içmesini ve şehvetini terkediyor. Orucun karşılığını ben veririm” buyurur.”

“Bana itaat eden, Allahü teâlâya itaat etmiş olur. Bana karşı gelen, Allahü teâlâya karşı gelmiş olur.”

“Sizden birisi İmâm olduğu zaman, namazı hafif kıldırsın. Çünkü onlar arasında, zaîf, yaşlı ve hasta olabilir. Sizden birisi yalnız kıldığı zaman, istediği kadar uzatsın.”

Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: “Beş vakit namaz ve Cum’a namazı, büyük günahlardan sakınan kimse için, aralarında işlenen küçük günahlara keffârettir.”

“Muhammed’in nefsi kudret elinde bulunan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, îmân etmedikçe Cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe, kâmil bir îmân ile îmân etmiş olamazsınız. Size, riâyet ettiğiniz takdîrde birbirinizi çok seveceğiniz bir şeyi bildireyim mi?” Eshâb-ı Kirâm, “O şey nedir, yâ Resûlallah?” dediler. “Aranızda selâmı yayınız” buyurdu.

“La ilahe illallah diyen ve iyiliği emredip kötülükten alıkoyan bir kimse bulunduğu müddetçe, kıyâmet kopmaz.”

“Bir kimse farz olan namazı kılar, fakat namazın rükû’unu, secdesini, tekbîrini ve onda tazarrûyu (yalvarmayı) tam yapmazsa, o kimse sermâyesini bitiren tüccâra benzer.”

Peygamberimiz (aleyhisselâm); “En büyük hırsız, kendi namazından çalan kimsedir” buyurdu. “Yâ Resûlallah! Bir kimse kendi namazından nasıl çalar?” diye sordular. “Namazın rükû’unu ve secdelerini tamam yapmamakla” buyurdu.

“Safları, doğru ve düzgün yapmak, namazın güzelliğindendir.”

“Birisi Resûlullaha (aleyhisselâm), “En faziletli amel hangisidir?” diye suâl etti. “Allahü teâlâya îmândır” buyurdu. “Sonra hangisidir?” dedi. “Allah yolunda cihâddır” buyurdu. Soran kimse, “Sonra hangisidir?” diye suâl edince, “Hacc-ı mebrûrdur (kabûl olunmuş hacdır).” buyurdu.

“Müslümanın, müslüman üzerinde beş hakkı vardır: Selâmına cevap vermek, hastasını yoklamak, cenâzesinde bulunmak, da’vetine gitmek ve aksırıp elhamdülillah diyene, yerhamükellah demek.”

1) Tabakat-üş-Şâfiiye cild-6, sh. 7

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 300

3) Keşf-üz-zünûn sh. 341, 705

4) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 88

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 167

AHMED BİN MEVDÛD ÇEŞTÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Mevdûd bin Yûsuf el-Çeştî’dir. Hâce Mevdûd Çeştî hazretlerinin oğul, talebe ve halîfelerinin en yükseklerindendir. Mübârek babasının teveccüh ve himmetleri ile yetişip, evliyâlık yolunda çok üstün derecelere yükseldi. Babasının vefâtından sonra, onun halîfesi oldu. Babasının makamında, talebeleri yetiştirmekle vakitlerini geçirdi. Herkese karşı şefkatli ve merhametli idi. İstisnasız

bütün insanlara karşı iyilik etmek, onlara İslâmiyeti tanıtmak, doğru olarak anlatmak için çırpınırdı. Herkesin makbûlü idi. Herkes tarafından sevilir, kendisine hürmet edilirdi.

Hâce Ahmed bin Mevdûd el-Çeştî hazretleri, 507 (m. 1113) senesinde Çeşt beldesinde doğdu. 577 (m. 1181) senesinde orada vefât etti. Kabri doğduğu yerdedir.

Rivâyet edilir ki; bir sene hac mevsimi yaklaşırken, Ahmed-i Çeştî hazretleri, bir gece rü'yâsında Fahr-i kâinat (aleyhisselâm) efendimizi gördü. Kendisine; "Ey Ahmed! Biz sana müştakız, âşıkız" buyurdu. Sabah olunca, Ahmed bin Mevdûd hazretleri, kendisine en yakın üç kıymetli dostu ile yola çıkıp, Mekke-i mükerremeye vardı. Haccın şartlarını eda ettikten (yerine getirdikten) sonra, Peygamber efendimizin mübârek Ravda-i mütahhara'sını (kabr-i şerîflerini) ziyâret için Medîne-i münevvereye gitti. Peygamber efendimize olan aşkından dolayı, oradan ayrılamadı. Devamlı ibâdet, tâat ile, Allahü teâlâyı zikretmek ve Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) salevât-ı şerîfe getirmekle meşgûl oldu. Altı ay orada kaldı. Ahmed bin Mevdûd hazretlerinin hâlini anlıyamıyan ba'zı kimseler, onu Ravda-i mutahhara etrâfından uzaklaştırmak istediler. Bu sırada Ravda-i mütahharadan şöyle bir ses duyuldu ki, "Sakın bu kimseyi incitmeyiniz! O, bize müştak (âşık) olanlardandır. Biz de ona müştakız" diyordu. Orada bulunanların hepsi bu sözü duydular. Hâce Ahmed bin Mevdûd hazretleri, daha sonra Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin ma'nevî müsâade ve işâretleri ile Bağdad'a dönüp, evliyânın büyüklerinden Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerinin hânegâhına geldi. Şihâbüddîn hazretleri buna çok izzet ve ikramda bulunup, çok hürmet etti. Orada Bağdad halîfesi ile görüştü. Halîfe kendisini da'vet etti. Kendisine çok iltifât edip, ikramlarda bulundu. O da, halîfeye çok güzel öğütler hoşa giden nasihatler Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmenin faziletini, insanlara hizmet etmenin kıymetini anlattı. Bütün nasihat ve tavsiyeleri kabûl edildi. Gideceği zaman, halîfe kendisine çok hediyeler arzetti ise de, onun hatırı için az bir miktarını kabûl etti. Bunları da şehrin dışına çıkınca fakirlere verdi. Kendisi de Horasan'a gidip, orada insanlara İslâmiyeti, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns trc. sh. 368

2) Hadikat-ül-evliyâ 2. kısım. sh. 152

AHMED BİN MUHAMMED ED-DÎNEVERÎ (Ebû Bekr bin Ebü'l-Feth)

Bağdad'da yetişen Hanbelî âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Ahmed ed-Dîneverî el-Bağdâdî'dir. Künyesi, Ebû Bekr'dir. Babasının künyesi de Ebü'l-Feth idi. Hanbelî fakîhlerinin büyüklerinden ve meşhûrlarındandır. Hadîs ilmini Ebû Muhammed et-Teymî'den, Ca'fer es-Sirâc'dan ve başka âlimlerden aldı. Fıkıh ilmini Ebü'l-Hattâb'dan öğrendi. Fıkıhta daha çok yükseldi. Zamanının fakîhleri arasında en büyüğü oldu. Âlimler ile yaptığı münâzaralarda hep üstün gelirdi. Onun bu üstünlüğünü, Şafiî âlimlerinin büyüğü Es'âd-ı Mîhenî de kabûl ettiğini bildirmektedir. 532 (m. 1138) senesinde vefât etti.

Hanbelî âlimlerinin en büyüklerinden olan Ahmed Dîneverî mezhebini bildiren çok kitap yazdı. Bunlardan "Et-Tahkîk fî mesâil-üt-ta'lîk" kitabı çok kıymetlidir. Kendisinden birçok büyük âlimler ders okuyup icâzet aldılar. Ebü'l-Feth bin Münî ve Vezîr İbn-i Hübeyre bunlardandır. İbn-i Cevzî diyor ki, "Ben de, hocamız İbn-i Zâgûnî vefât ettikten sonra, dört sene kadar onun dersinde bulundum."

Kendisi şöyle anlatıyor: Hocamız Ebû Hattâb'dan fıkıh öğreniyordum. Derse başladığım ilk sıralarda, ilim halkasının sonunda oturuyordum. Orada diğer insanlar, ilimdeki derecelerine göre oturuyorlardı. Hocamla aramızda iki-üç kişi vardı. Hocamın önünde bulunan birisiyle bir aralık ba'zı mes'eleleri konuştuk, ikinci gün, ben yine âdetim üzere meclisteki halkanın sonuna oturdum. Bu kişi de yanıma gelip oturdu. Hocamız da ona: "Yerini niçin terk ettin" deyince, o da, "Bununla beraber oturmak için terk ettim" diye cevap verdi. Yemîn ederim ki, kısa bir zaman sonra, fıkıh ilminde yükseldim. Bu konudaki ilmim, onunla daha çok kuvvetlendi. Artık ben de, onunla beraber hocamın yanında oturmaya başladım."

İbn-i Cevzî şöyle anlatıyor: "Onun yanında sâlih kimselerden bahsedildiği zaman, kalbi yumuşar, ağlar ve: "Allahü teâlânın

yanında, âlimlerin kadrü kıymeti çoktur. Rabbimin, beni de onlardan yapmasını niyaz ederim" derdi.

Ebü'l-Bekâ' bin Taberzed diyor ki, "Onun vefât ettiği gün, Kâdı Ebû Bekr bin Abdülbâkî'nin yanında idim. Hemen bize haber verildi. Bunun üzerine o da: "La ilahe illallah!.. Akranlarımızın ölümü, direklerin yıkılması gibidir" dedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 68

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 98

3) Tabakât-ı Hanâbile (Zeyli) cild-1, sh. 190

AHMED BİN MUHAMMED EL-ERCÂNÎ

Fıkıh âlimi ve şâir. Künyesi Ebû Bekr olup ismi, Ahmed bin Muhammed bin Hüseyn el-Ercânî'dir. Lakabı Nâsihuddîn idi. Ahmed bin Muhammed, aslen Şîrâzlıdır. 460 (m. 1068) senesinde doğdu. Kâdılık yaptığı Tüster'de 544 (m. 1149) senesi Rebî'ül-evvel ayında vefât etti.

Ebû Bekr el-Ercânî, İsfehan'da Ebû Bekr Muhammed bin Ahmed bin Hasen bin Mâce ile beraber hadîs-i şerîf dinledi. Ayrıca Kirman'da, şerîf Ebî Ya'lâ bin el-Hebbâriyye'den hadîs-i şerîf dinledi. Kendisinden de; Ebû Bekr Muhammed bin Kâsım bin Muzaffer bin Eş-Şehrezûrî, Abdurrahîm bin Ahmed bin El-Uhve, İbn-ül-Haşşab en-Nahvî ve birçok âlim hadîs-i şerîf dinleyip, ilim öğrendi.

> Ebû Bekr el-Ercânî'nin, Hazreti Ebû Bekr'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir işe başlarken buyururlardı ki: "Yâ Rabbi işimi hayırlı kıl ve benim için en iyi olanını seç."

Ebû Bekr el-Ercânî hazretlerinin, son derece güzel şiirleri vardır. El-Hasîde, yazdığı bir kitabında şöyle der: "El-Ercânî'nin ömrü, İsfehan'daki Nizâmiyye Medresesi'nde geçti. Çok şiirleri vardır. Onun gibisi görülmedi. Çok kıymetli bir âlimdi."

Ebû Bekr el-Ercânî'nin yazdığı eserlerden biri olan, "Dîvânü şi'r-il-kebîr"i meşhûrdur.

Yazdığı bir şiirde şöyle demektedir: "Yaşadığım şu zamanda, fukahânın en şâiri oldum. Bana denk olan birisi çıkmadı. Veya şöyle de söyleyebilirim: Şâirler içerisinde, fıkıh ilminde en önde gelen oldum. Şiir söylediğimde herkes onu ezberliyor, yazıyor, tabediyor. Fakat müşkil ve zor bir işle karşılaştığımda meşveret ehline mutlaka sorarım. Zira insanın kendi gözü, işin iç yüzünü göremez. Başkasına danışmakla, insan, hâdiseler karşısındaki hareket tarzını daha iyi öğrenir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 94

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 52

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 151

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 137

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 226

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1306

AHMED BİN MUHAMMED EL-GAZNEVÎ

Hanefî fıkıh ve usûl âlimi. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Mahmûd bin Sa'îd el-Gaznevî el-Kâşânî el Hanefî'dir. Muhammed bin Yûsuf el-Hüseynî, Alâüddîn-i Kâşânî ve başka âlimlerden fıkıh ilmini tahsil etti. Hanefî mezhebinin önde gelen âlimlerinden oldu. 593 (m. 1197) senesinde Haleb'de vefât etti.

İnsanların faydalanması için yazdığı eserlerinden "Mukaddimet-ül-Gazneviyye". İsmindeki kitabında; farzlar, vâcibler, sünnet ve edebler, ferâiz, ilim öğrenmek, îmânın esasları, sular ve çeşitleri, istibrâ ve istincânın fazileti, abdest ve fazileti, misvak kullanmak, namaz, zekât, Ramazân-ı şerîfin fazileti, İmâm-ı a'zamın büyüklüğü, fazileti ve menkıbeleri anlatılmaktadır. Bu kitab, hacmi küçük, fakat çok faydalıdır. Bu

kitabı el-İmâm Ebü'l-Bekâ Muhammed bin Ahmed bin Ziya şerh ederek "Diyâ-ül-ma'neviyye âlel-mukaddimet-il-Gazneviyye" ismini verdi.

Ahmed bin Muhammed el-Gaznevî'nin (radıyallahü anh) diğer eserleri; "Kitâbü Ravdât-il-ihtilâf-il-ulemâ", "Usûl-i fıkh", "Kitâbü Ravdât-il-mütekellimîn" ve bunun muhtasarı "Kitâb-ül-müntekâ min Ravdât-il-mütekellimîn" ve "El-Hâvî"dir. Ahmed bin Muhammed" el-Gaznevî hazretleri, Mukaddimet-ül-Gazneviyye fî fürû'il-Hânefiyye isimli çok kıymetli kitabının mukaddimesinde buyuruyor ki: "İnsanların, ilim öğrenme husûsunda gevşek davrandıklarını, vakitlerini mâlâya'nî ile uğraşarak geçirdiklerini ve kendilerini yoktan var eden yaratıcıya kavuşturacak şeylerden yüz çevirdiklerini görünce kısa ve öz olarak, ibâdet konularını anlatan, hacmi küçük, içindeki bilgiler büyük olan bu kitabı hazırladım. Dînin emirlerini yerine getirmekle mükellef olan herkese, lâzım olan bilgileri zikrettim. Onların, Allahü teâlânın rızâsına ve rahmetine kavuşturacak amellerine yardımcı olmak istedim. Allahü teâlâ niyyetimizi hâlis eyleyip, kusurlarımızı affetsin. Rahmetine kavuştursun. Âmin."

> Ahmed bin Muhammed el-Gaznevî, ilim öğrenmenin fazileti babında buyuruyor ki: "Îmân bilgilerinden sonra ilimlerin en güzeli ve en üstünü, fıkıh ilmidir. Allahü teâlâ Bekâra sûresi 269. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki; "Hak teâlâ dilediği kimseye faydalı ilim (hikmet) ihsân eder. Kime hikmet verilmişse muhakkak ona çok hayır verilmiştir. Bu âyet ve öğütleri, ancak kâmil akıl sahipleri anlar." Kelbî (radıyallahü anh), buradaki hikmetin fıkıh ilmi olduğunu bildirmiştir. Neml sûresi 15. âyet-i kerîmesinde meâlen buyurdu ki, "Biz, Dâvûd ve Süleymân'a (hüküm ve kaza)ilmi verdik. Onlar da, "Allahü teâlâya hamdolsun ki, (nübüvvet, kitap ve şâir ilimler ve hikmetle) bizi (kendilerine bu hasletlerin verilmediği) mü'minlerin çoğu üzerine üstün kıldı." dediler." (Tibyân tefsîrinde bildirildiğine göre, bu âyet-i kerîme; ilmin şerefinin diğer bir çok ni'metlerden üstün olduğuna işârettir. Kendilerine ilim verilenler, diğer mü'minlerin çoğundan faziletli olurlar.) Mücâdele sûresi onbirinci âyetinin sonunda meâlen buyuruluyor ki, "... Allahü teâlâ kendilerine ilim

verilen (ilimleriyle âmil olan) âlimlerin derecelerini yükseltir..." Allahü teâlâ Zümer sûresi 9. âyetinde meâlen buyurdu ki: "Bilen ile bilmiyen, hiç bir olur mu? Bilen, elbette kıymetlidir." ilmin faziletine dâir, daha birçok âyet-i kerîme vardır.

Hadîs-i şerîflerde de buyuruldu ki: "Allahü teâlâ bir kuluna hayır murâd ederse, onu dinde fakîh kılar ve onu doğruya (irşâd eder.)

"Her kim Allahü teâlânın dîninde fakîh olursa, Allahü teâlâ ona, din ve dünyâ sıkıntılarında kâfidir."

"Allahü teâlâ, ilim öğrenmek için yola çıkan kimseye, Cennet yollarından bir yolu kolaylaştırır. Melekler, ilim talebesinin yaptığı şeyden râzı olarak, kanatlarını onun üzerine gererler. Semâda ve yeryüzünde bulunanlar ve denizlerdeki balıklar onun için istiğfarda bulunurlar."

"Âlimin, âlim olmayan âbide üstünlüğü, dolunayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir."

"İlimsiz zühd, kirişsiz yaya benzer."

"Âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler, dirhem ve dinar miras bırakmadılar. Onlar, ancak ilmi miras bıraktılar. Kim ilim alırsa bol nasîbe kavuşmuştur."

"Allahü teâlânın Cehennemden azâd ettiği kimseleri görmek istiyenler, ilim taleb edenlere baksın. Muhammed'in (aleyhisselâm) nefsi, yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, âlimin kapısına gidip gelen talebenin her adımına, Allahü teâlâ bir senelik ibadet (sevâbı) yazar ve her adımı için Cennette bir şehir bina ettirir. Yeryüzünde yürüdüğünde, yeryüzü, onun için istiğfarda bulunur. Akşam ve sabah mağfiret olunur."

"Allah rızâsı için ilim öğrenen kimse, gündüzleri sâim (oruçlu), geceleri kâim (gece namazı kılan kimse) gibidir. Kişinin ilimden bir bâb (bir mes'ele)

öğrenmesi, o kimsenin Ebû Kubeys dağı kadar altını olup, onu Allah yolunda harcamasından daha hayırlıdır."

Hasen-i Basrî hazretleri buyurdu ki; "Kıyâmet gününde şehidlerin kanı, âlimlerin mürekkebi ile tartılacak. Şehidler diyecekler ki, "Âlimler, zamanlarının ışık kaynağıdır. Her âlim zamanının lâmbasıdır. İnsanlar âlimin vâsıtası ile aydınlanırlar."

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Kıyâmet günü Allahü teâlâ âbidlere (çok ibâdet edenlere), mücâhidlere (cihad edenlere), "Cennete giriniz" buyurur. Âlimler derler ki, "Yâ Rabbî! Bizim ilmimizle onlar ibâdet ve cihâd ettiler." Bunun üzerine Allahü teâlâ onlara buyurur ki: "Benim indimde siz, melekler gibisiniz. Şefaat ediniz." Onlar da şefaat edecekler, sonra Cennete gireceklerdir."

Başka bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Dinde, Allahü teâlâya ibâdet yönünden fıkıhdan daha efdal bir şey olmadı. Bir fakîh (fıkıh âlimi), şeytana karşı bin âbidden daha kuvvetlidir."

Başka bir hadîs-i şerîfte de buyuruldu ki: "Her şeyin bir direği vardır. Dînin direği de fıkıhtır."

"Âlim ve ilim öğrenen, sevâbda birdir, insanlar ya âlimdir. Ya da müteallimdir (ilim öğrenendir). Bunlardan başkasında hayır yoktur."

Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "İnsanlar, öldüğü hâl üzere dirilecektir. Âlim, âlim olarak, câhil, câhil olarak dirilecektir."

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Hazreti Ali'ye buyurdu ki: "Yâ Ali! Ya âlim ol! Ya ilim talebesi ol! Ya da âlimi dinleyen ol! Dördüncüsü olma, helak olursun." Hazreti Ali! "Yâ Resûlallah! Dördüncüsü kimlerdir?" diye suâl edince; "Bilmeyenler, öğrenmeyenler, din ve dünyâ işlerini âlimlere sormayanlardır. Onlar muhakkak helak olacaklardır" buyurdular. (Resûlullah (aleyhisselâm), bu sözü üç defa tekrar ettiler.)

Allahü teâlânın rahmetine muhtaç bu fakîr (ya'nî bu kitabın müellifi olan Ahmed bin Muhammed) der ki: "İlmin üstünlüğü, âlimin derecesi böyle yüksek olduğuna göre, her akıllı kimsenin ilmin faziletine kavuşmak, âlimlerin bu mertebesine ulaşmak için ilim ve fıkıh öğrenmesi gerekir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ilim öğrenmeyi emredip; "İlim, Çin'de de olsa onu alınız. Zîrâ ilim öğrenmek (ilmihâlini öğrenmek), kadın erkek her müslümana farzdır" buyurmuştur.

Muâz bin Cebel (radıyallahü anh) buyuruyor ki; "İlim öğreniniz. Zîrâ ilim öğretmek hasenedir. İlim talebi ibâdettir, ilim müzâkeresi tesbihtir, ilim öğrenmek için çalışmak, gayret etmek cihâddır. İlmi bilmeyene öğretmek sadakadır, ilmi ehline vermek kurbettir, ibâdettir, ilim, Cennet ehlinin meş'alesidir. Yalnızlıkta en iyi arkadaş, gurbette en iyi dost, halvette (yalnızlıkta) en iyi konuşucu, sırlarda en iyi yol gösterici, zorlukta en iyi yardımcı, dostlara zînet, düşmana karşı silâh, ölüm ânında doğruyu gösteren yardımcı, kabirde arkadaş, kıyâmette şefaatçi, Cennete götürücüdür. Allahü teâlâ ba'zılarını ilim ile yüceltir (yükseltir). Onları hayırlara vesile eder, dinde kendilerine ve eserlerine i'timâd edilen imamlar ve işlerinde kendilerine uyulan kimselerden yapar.

Kerem sahibi olan Allahü teâlâdan dileriz ki, ilim ve anlayış ile bizi rızıklandırsın, bizi ebrârın menziline ulaştırsın ve âlimler ile beraber haşretsin. Onların şefaati ile Cennete girmemizi nasîb eylesin.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyuruyor ki; "Âlimler, sultanlarla görüşmedikçe, dünyâya dalmadıkça, Allahü teâlânın kulları üzerinde emînidirler. Eğer sultanlarla görüşüp ve dünyâya dalarlarsa, Resûlullaha (aleyhisselâm) ihânet etmiş olurlar. Bunlardan uzaklaşınız ve onları sakındırınız!"

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) yine bir defasında; "Bilmiyen kimselere veyl (yazıklar) olsun" buyurdular. Bundan sonra da yedi defa; "Bildiği ile amel etmeyenlere de yazıklar olsun" diye tekrar ettiler.

Ebüdderdâ hazretleri buyuruyor ki; “Kıyâmet gününde, “Yâ Üveymir (Ebüdderdâ) ne öğrendin?” diye sorulmasından korkmam. Ancak ben, kıyâmet günü, “Yâ Üveymir! Bildiğinle ne amel ettin?” diye sorulmasından korkuyorum.”

Îsâ aleyhisselâm buyurdu ki; “Öğrenen, amel eden ve başkalarına öğreten kimse, semâvat âleminde büyüklerden olarak çağrılır.”

> Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Ağaçların çoğu meyva vermez. Meyvelerin hepsi tayyib (tatlı, temiz, yenebilir) değildir. Âlimlerin de hepsi mürşid (yol gösterici), ilimlerin hepsi fâideli değildir.”

Hazreti Ömer bin Hattâb, Hazreti Abdullah bin Selâm’a “İlim erbâbı kimdir?” diye sordu. O da “Bildiği ile amel edendir” dedi. Hazreti Ömer (radıyallahü anh), “Âlimlerin gönlünden ilmi yok eden nedir?” diye sorunca, o da, “Tamâ’dır (Dünyâ lezzetlerini haram yollardan aramaktır.) dedi.

Sehl bin Abdullah (radıyallahü anh) buyurdu ki; “Âlimler hâriç, insanların hepsi ölüdür, ilmi ile âmil olanlar hâriç, âlimlerin hepsi sarhoştur. Muhlisler hâriç, ilmi ile âmil olanların hepsi mağrurdur. Muhlisler de, (ihlâslarını kaybetme husûsunda) büyük tehlike üzeredirler.”

Hazreti Ali (radıyallahü anh) buyurdu ki; “Âlim, ilmi ile amel etmezse, câhil, ondan ilim öğrenmekten geri durur.”

> Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: “Câhil yetmiş defa mağfiret olunur. Âlim bir defa bile mağfiret olunmaz (Çünkü âlim, bildiği hâlde günah işlemiştir).”
>
> “Kıyâmet günü insanlardan azâbı en şiddetli olanı, Allahü teâlânın ilmi ile ona fayda vermediği kimsedir.”
>
> “Âlim, ilmi ile âmil olmadıkça âlim olamaz.”
>
> “Âhır zamanda, câhil âbidler, fâsık âlimler bulunacaktır.”
>
> “İlmi arttığı hâlde zühdü artmayan kimsenin, Allahü teâlâdan uzaklığı artmıştır.”

Hasen-i Basrî hazretleri buyurdu ki; “Âlimlerin cezası, kalbinin ölmesidir. Kalbin ölmesi de, dünyâyı istemesidir.”

Mâlik bin Dinar (radıyallahü anh) buyurdu ki; “Bunu kitaplarda okudum. Allahü teâlâ buyuruyor ki: (Âlim dünyâyı sevdiği zaman, ona yapacağım şeylerin en ehveni; kalbinden, bana münâcaatın tatlılığını çıkarmaktır.)”

Îsâ aleyhisselâm buyurdu ki; “İlim öğrenip de ilmiyle amel etmeyen kimse, gizlice zinâ eden, hamileliği ortaya çıkınca da, insanlara rezîl, kepaze olan kadın gibidir. Allahü teâlâ, kıyâmet gününde böyle kimseleri gözler önünde rezîl eder.”

> Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Her kim kendinde bulunan ilmi gizlerse, Allahü teâlâ ona Cehennem gemlerinden bir gem takar.”

Hasen-i Basrî (radıyallahü anh) buyurdu ki; “Fakih, dünyâdan uzaklaşmış, âhıreti isteyen, dîninde basiret sahibi, Rabbine ibâdete devam eden kimsedir.”

Denilmiştir ki; “Âlimler helâlinden mal toplarsa, avam şüpheli şeyleri yer. Âlim şüpheli şeyi yerse, avam haram yer. Âlim haram yerse, avam kâfir olur.”

> Peygamber efendimize (aleyhisselâm) insanların en kötüsünün kim olduğu suâl edildiğinde: “Bozuldukları zaman âlimlerdir. Eğer âlimler bozuk olursa, âlem de onların bozukluğu ile bozulur” buyurdu.

Müellif der ki: Madem ki, ilimden maksat, ilmi ile amel etmektir. O hâlde, âlim olan kimsenin ilmi ile amel etmesi, sonra insanlara öğretmesi gerekir. Böylece ondan, başkaları da istifâde ederler. Âlim, dâima Allahü teâlâdan korkmalı, emirlerine itaat etmeli, nehiylerinden (yasaklarından) kaçınmalı, kazasına rızâ göstermeli, dîn-i İslâmı kuvvetlendirmeli, ilmi yaymaya devam etmeli, sultanlarla görüşmekten, onların dünyâsından uzaklaşmalı, Allahü teâlânın verdiği rızka kanâat ederek, vakıf malından kaçınmalı, Allahü teâlânın verdiğinden fazlasını istememeli, insanların elinde olana göz dikmemeli, o, mal için alçalmamalı, kendi ilmi ile ucba kapılmamalı, hâllerini murâkabe ve a’zâlarını muhafaza etmeli, sözünde sâdık, işinde dürüst, hükmünde âdil olmalı, doğru söze kulak vermeli, yumuşaklıkla ve insaf ile cevap vermeli, bir sınıfa meyl ederek diğer sınıfı

terk etmemeli, insanlara nasihat etmeli, onları Allahü teâlâya itaate da’vet etmeli, onlara iyiliği emredip, kötülükten sakındırmalı, aralarında doğru olarak hüküm vermeli, mazlûma yardım etmelidir. Rüşvet almamalı, ba’zılarından menfaat bekliyerek, yanlış birşeye doğru dememeli ve ba’zılarından da korkarak, doğru birşeyi söylemekten çekinmemelidir. Ba’zıları, yanlış birşeyi söylemesi için kendisini zorlasalar bile, doğruyu söylemekten sakınmamalıdır. Kuvvetli ile zayıf arasında bir hüküm vermesi gerektiğinde, kuvvetlinin tarafına meyletmekten çok sakınıp, adâlet ile hükmetmelidir. Sultâna ve herhangi bir kimseye, fakire ve zengine hüküm verirken eşit davranmalıdır. Zengine ve mevki sahibine bu hâllerinden dolayı boyun eğmemeli, Allahü teâlânın emrine boyun eğmelidir. İnsanlara, dünyalık, mevki ve makamlarına göre değil, o kimsenin Allah indindeki üstünlüğüne göre kıymet vermelidir. Hayır sahiplerini sevmeli, onları daha çok hayırlara teşvik etmelidir. Kendilerinden kötülük meydana gelen kimselerin bu kötülüklerine buğz etmeli, onlara doğru yolu, saadet yolunu göstermelidir. Fitne çıkarmadan, zulme mâni olmaya çalışmalıdır. Kapısını herkese açmalı, kimseyi red etmemelidir. İlim talebesine nasihat vermeli, onlara karşı tevâzu göstermelidir. Onlara ilim öğretirken, sabır ve tahammül göstermeli, onları ilme teşvik etmelidir. Kendilerine şefkatle muâmelede bulunarak, imkânları nisbetinde kendilerine ihsânda bulunmalıdır. İnsanlara ilim öğretmesi, sırf Allah rızâsı için olmalı, şöhret için, mevki ve makam ele geçirmek için çalışmamalıdır. İlmin yayılması, âlimlerin çoğalması, câhillerin azalması, İslâmın kuvvet bulması, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetinin yerine getirilmesi, helâl ve haram olan şeylerin ayrılarak belli olması için gayret etmelidir.

Allahü teâlâ, ilimleri ile âmil olan âlimlere, âhırette çok savap vereceğini va’d etti.

Fakîh Ebü’l-Leys-i Semerkandî (radıyallahü anh) buyurdu ki; “Hakîki ilim sahiplerinde şu on haslet bulunur. Haşyet (Allah korkusu), nasihat, şefkat, tahammül, sabır, hilm, tevâzu, insanların malından uzak olmak (insanların malında gözü olmamak), Allahü teâlânın kitabını çok okumak ve az hicab (bu da kapısının herkese açık olması demektir). Allahü teâlâ bizi, ilmi ile hâlis amel işleyip, sabır ve tevekkül edenlerden eylesin. Âmin.”

Biliniz ki, mükellef olan kimseye ilk ve birinci lâzım olan şey; Allahü teâlâya inanmaktır, bilmektir. Zira yaratan, şekil ve rızık veren O’dur. Nitekim Allahü teâlâ, Mü’min sûresi altmısdördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen buyurdu ki; “Allahü teâlâ sizi tasvir etti (şekillendirdi) ve şekillerinizi güzel kıldı. Sizi, helâl, leziz ve temiz yiyeceklerle rızıklandırdı. İşte (şekil veren ve rızkı yaratan) Rabbiniz Allahü teâlâdır.” Allahü teâlâyı, kendisini tavsif ettiği, bildirdiği gibi bilmek lâzımdır. Allahü teâlâ, İhlâs sûresinde meâlen buyuruyor ki, “(Yâ Muhammed (aleyhisselâm)! Sana Allahü teâlâdan suâl edenlere)’de ki, Allahü teâlâ birdir. (Şeriki ve nazîri yoktur.) Allahü teâlâ Samed’dir. (Herşey O’na muhtaçtır. O, hiçbir şeye muhtaç değildir. Büyüklük O’nda nihâyet bulmuştur. Bütün sıfatlarında kâmildir. Dâim ve bâkidir. Her ayıbdan münezzehdir.) O, doğurmadı ve doğrulmadı. (Ana ve baba olmadı. Kimseden doğmadı.) Hiçbir şey O’na yakın ve denk olmadı.”

Nisa sûresi 171. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki, “Allahü teâlâ ancak bizzat ilâh ve ehaddir (Birdir). Çocuğu olmaktan münezzehtir.”

Şûra sûresinin onbirinci âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki; “... O’nun benzeri (misli dengi) yoktur...”

Mükellef olan kimse Allahü teâlâya îmândan sonra, Allahü teâlânın meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhıret gününe, kadere, hayrın ve şerrin Allahü teâlâdan geldiğine inanmalı, peygamberler arasında fark gözetmemeli, hepsinin Allahü teâlânın peygamberi olduğunu kabûl edip inanmalıdır. Mükellef olan kimse bunları yaparsa, onun müslüman olduğuna hükmedilir. Bundan sonra lâzım oldukça, sırası geldikçe, ibâdet bilgilerini öğrenmek ve yapmak gelir, îmân bilgilerini öğrendikten sonra, kendisine lâzım olan ibâdet bilgilerini öğrenmek ve bunlara uygun amel etmek elbette lâzımdır. Allahü teâlâ, Zâriyât sûresi 56. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki: “Ben, insanları ve cinleri, ancak bana ibâdet etsinler (ve beni bilsinler) diye yarattım.”

Cebrâil aleyhisselâm, Resûlullaha (aleyhisselâm), "İslâm nedir?" diye suâl ettiğinde, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; "İslâm, Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in (aleyhisselâm) Allahü teâlânın resûlü olduğuna şehâdet etmen, (kat'î olarak, görmüş gibi inanman, günde beş defa) vakti gelince namaz kılman, malının zekâtını vermen, Ramazân-ı şerîf ayında (her gün) oruç tutman ve gücün yetiyorsa, ömründe bir kere hac etmendir (Kâ'be-i muazzamayı ziyâret ve tavaf etmendir)."

Allahü teâlâya îmândan sonra, dîn-i İslâmda en mühim emir, birinci vazîfe; namaz kılmaktır. Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Namaz dinin direğidir. Kim namazı kılarsa, dînini ikâme etmiş olur. Kim namazı kılmazsa, dînini yıkmış olur."

Misvak bahsinde buyuruyor ki: "Misvak husûsunda, Resûlullah efendimizden birçok hadîs-i şerîfler nakledilmiştir. Hadîs-i şerîflerde meâlen buyuruldu ki: "Misvak ağız için temizliktir. Ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşmağa sebebtir."

"Oruçluya helâl olan şeylerin en hayırlısı, misvaktır."

"Şayet ümmetime zor gelmiyeceğini bilseydim, her namaz için misvak kullanmalarını emrederdim."

"Kur'ânın yollarını misvak ile temizleyiniz."

"Abdest imânın, misvak da abdestin yarısıdır."

"Kişinin misvak ile kıldığı iki rek'at namaz, misvâksız kıldığı yetmiş rek'at namazdan daha efdaldır."

"Misvak kullanınız. Zira misvak kullanmakta on fâide vardır. Ağız kokusunu ve kirini temizler. Rabbin rızâsına kavuşturur. Melekleri ferahlandırır. Gözleri cilâlandırır. Dişleri parlatır. Diş etlerini kuvvetlendirir. Yemeği hazmettirir. Balgamı söker. Namazın sevâbını katkat arttırır. Kur'ânın yolu olan ağzı temizleyip, ağız kokusunu güzelleştirir."

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Hazreti Ali' ye; "Yâ Ali! Misvak kullan! Zira misvakta, din ve beden için yirmidört fâide vardır" buyurdu.

Kul, Allah rızâsı için misvak kullanmalı, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnetini yerine getirmelidir. Bu işe riya, gösteriş, menfaat karıştırmamalıdır.

Ağzını misvak ile zâhiren temizlediği gibi, gıybet, yalan, dedikodu, söğmek, yalan yere yemîn etmek, iftira, haram yemek, yalancı şahitlik yapmak, fazla konuşmak gibi durumlardan koruyarak, ma'nevî bakımdan da temizlenmelidir. Misvak kullanmak, dünyâda birçok fâideye sebeb olduğu gibi, âhirette de yüksek derecelere kavuşmaya vesiledir. Allahü teâlâdan yardım ister, dünyâ ve âhirette selâmet üzere bulundurmasını niyaz ederiz."

Abdestin fazileti hakkında buyuruyor ki; "Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Müslüman abdest alınca, günahları; kulağından, gözünden, elinden ve ayağından çıkar. Oturunca mağfiret olunmuş olarak oturur."

"Sizden birisi abdest almaya Başlayıp, ağza ve burna su verdiğinde, su çıktığı zaman, su ile beraber hatâları da (günahları da) ağzından ve burnundan dökülür. Yüzünü, Allahü teâlânın emrettiği şekilde yıkadığı zaman, hatâları su ile beraber yüzünden dökülür. Kollarını, dirseklerle beraber Allahü teâlânın emrettiği şekilde yıkadığı zaman, su ile beraber günahları da elinden ve parmaklarının etrâfından dökülür. Sonra Allahü teâlâya hamdü senada bulunup, kalkar iki rek'at namaz kılarsa, günahlarının hepsi çıkar ve sanki anasından doğduğu gibi tertemiz olur."

Abdestin böyle faziletleri olduğuna göre kulun, ta'zim, hürmet ve ihlâs ile abdest alması ve devamlı olarak abdestli bulunması gerekir. Bu abdestle, sâdece, Rabbine ibâdet etmeyi, O'nun huzûrunda abdestli olarak O'na münâcaatta bulunmayı niyet etmelidir. En iyi şekilde tahâretlenmeli, bütün edeblerine riâyet ederek,

yasaklardan kaçınarak, mekrûh ve bid'atlerden sakınarak abdest almalı ve hep abdestli bulunmalıdır. Kul devamlı abdestli olursa, namaza karşı tembellikte bulunmaz. Namaz için câmiye gidip, cemâatle namazını kılar. Allahü teâlânın hıfzında, korunmasında olur. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Abdest mü'minin silâhıdır. Abdest ile bedeni temizlediği gibi, tövbe ile de içini temizlemelidir. Zîrâ Allahü teâlâ, abdesti, bedenin zâhiri için, tövbeyi de bâtın için temizleyici kıldı." insan, abdest almayı emreden, Mâide sûresinin 6. âyet-i kerîmesiyle zâhirini temizlemeye me'mur olduğu gibi, Tahrîm sûresi 8. âyet-i kerîmesinde bildirilen, "Allahü teâlâya tövbe-i nasûh ile tövbe ediniz!" meâlindeki emri ile de bâtınını temizlemeye me'murdur."

Namazın fazileti bahsinde buyuruyor ki; "Resûlullah (aleyhisselâm); "Birinin evi önünde nehir olsa, hergün beş kerre bu nehirde yıkansa, üzerinde kir kalır mı?" diye sordu. "Hayır, yâ Resûlallah" dediler, "İşte beş vakit namazı kılanların da böyle küçük günahları affolur" buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfte de buyurdu ki; "Mü'min olan kul, namazını eda ederken, o namazın rükû' ve secdelerini ve diğer rüknlerini iyi ve tamam eylese, o namaz nurlu olur. Melekler o namazı göğe çıkarırlar. O namaz da sahibine hayır duâ edip der ki; "Sen beni muhafaza ettiğin gibi, Allahü teâlâ da seni muhafaza etsin." Namazı güzel ve tamam kılmazsa, o namaz karanlık olur. Melekler beğenmeyip, o namazı göğe iletmezler. Namaz da, kendini kılana bedduâ edip, "Beni zayi ettiğin gibi Allahü teâlâda seni zayi eylesin" der."

"Bir kimse kırk gün cemâatle namaz kılar ve bir rek'at bile kaçırmazsa, onun için iki berât yazılır. Birincisi, nifaktan kurtuluş (berâtı), ikincisi de, Cehennemden kurtuluş berâtıdır."

"Her kim beş vakit namazı cemâatle kılmaya devam ederse, Allahü teâlâ ona beş haslet verir. Ondan geçim darlığını kaldırır. Kabir azâbını ondan kaldırır. Amel defteri sağından verilir. Sırattan şimşek gibi geçer ve Cennete hesapsız girer."

"Amellerin en efdali, vaktinde kılınan namazdır."

Namazın faziletleri bu kadar çok olduğuna göre, kul onu vaktinde (Gevşeklik ve tembellik göstermeden, seve seve) kılmalı, rükû'una, secdesine, kırâatine, tesbihlerine, tekbîrlerine, teşehhüdüne ve bütün şartlarına riâyet ederek kılmalı, mekrûhlarından sakınmalıdır. Hazreti Huzeyfe, namaz kılan bir kimseyi gördü. O kimse, rükû' ve secdeleri tam yapmıyordu. Ona buyurdu ki, "Şayet bu hâl üzere ölürsen, İslâm fıtratı üzerine ölmüş olmazsın" buyurdu. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) birgün; "En büyük hırsız, kendi namazından çalan kimsedir" buyurdu. "Yâ Resûlallah! Bir kimse kendi namazından nasıl çalar?" diye suâl ettiler. "Namazın rükû'unu ve secdelerini tamam yapmamakla" buyurdu.

Namaz kılan kimse, bütün günahlarına tövbe etmeli, kalbini hıkddan, ya'nî kendine nasihat edenleri aşağı görerek nefret etmekten ve ona düşmanlık beslemekten, hasedden, kibirden, hileden, yalan ve iftiradan, gıybetten, dedikodudan, husûmetten (düşmanlıktan) korumalıdır. Gözlerini harama bakmaktan, mi'desini haram lokmadan, vücûdunu haram giymekten ve ayaklarını Allahü teâlânın râzı olmadığı yerlere gitmekten korumalıdır. Namaz kılarken, zâhiren ve bâtınen Allahü teâlânın huzûrunda ihlâs ile durmalı, kıldığı namazı, en son namazını kılıyormuş gibi düşünerek, en güzel bir şekilde eda etmelidir. Allahü teâlâ Bekâra sûresi, 238. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki; "... Namazı Allahü teâlâya itaatle (O'na itaat edici olduğunuz hâlde) kılınız." Allahü teâlâ, namazda huşû' gösterenleri, namazlarını huşû' ile kılanları övüyor ve Mü'minûn sûresi 2. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Onlar, namazlarında, Allahü teâlâdan korkarak ve O'na tevâzu ederek namazlarını kılarlar" buyuruyor. Namaz kılan

kimse, Allahü teâlânın huzûrunda durduğunu, O'nun gizli ve açık herşeyi bildiğini, O'na hiçbir şeyin gizli olamıyacağını, doğruluğu, nifakı, hakîkati, mecazı bildiğini düşünmeli, O'ndan gâfil olmamalıdır.

Hasen bin Ali (radıyallahü anh), namaz için abdest almaya hazırlandığı zaman, rengi değişirdi. Sebebi sorulduğunda, "Allahü teâlânın huzûrunda (namaza) duracağım. Onun için böyle oluyorum" buyururdu. Mescidin kapısına geldiğinde de başını kaldırır ve "İlâhî! Ben senin kulunum. Senin kapına geldim. Ey ihsân sahibi! Günahkâr olarak geldim. Sen ihsân sahibi, ben ise günahkârım. Sen bizim iyi olanlarımıza, kötü olanlarımızın kabahatlerini hoş görmesini ve düzeltmesini emrettin. Sen ihsân sahibisin. Ben ise günahkâr. Ey kerîm olan Rabbim! Senin indinde güzel olanların hürmetine kabahatlerimi affet!" diye münâcaatta bulunurdu. Bundan sonra mescide girerdi.

Hazreti Ali, namaza duracağı zaman sararır, rengi değişirdi. Sebebi sorulduğunda şöyle anlatırdı; "Allahü teâlâ, Ahzâb suresi 72. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Biz emâneti; göklere, yere ve dağlara arzettik. Onlar o emâneti yerine getiremiyecekleri korkusuyla onu yüklenmekten kaçınarak, kendilerine bu ağır yükün verilmemesini rica ettiler. O emâneti, insan yüklendi..." buyuruyor. Ben yüklendiğim bu emâneti hakkıyla ifâ edebilecek miyim, edemiyecek miyim bilemiyorum. Bu sebeble yüzüm değişiyor."

Büyüklerimizin namazdaki huşû'ları çok fazla idi. Bu büyüklerden Râbi'a-i Adviyye hazretleri namaz kılarken, üzerinde secde ettiği hasırdan bir parça gözüne batmıştı. Fakat o, namaz bitinceye kadar gözüne saplanan parçayı hissetmedi.

Zühd sahibi olan Hâtim-i Tâî hazretleri, birgün Isâm bin Yûsuf'un yanına vardı. Isâm; "Yâ Hatim! Güzel bir namazı nasıl kılıyorsun?" diye suâl etti. Hatim (radıyallahü anh) cevâbında şöyle anlattı: "Namaz vakti yaklaşınca, güzel bir abdest alırım. Sonra namaz kılacağım yerde, tam bir sükûnet ve itminan ile otururum. Kâ'be-i muazzamayı iki kaşım arasına ve makâm-ı İbrâhim'i göğsüm hizasına getiririm. Allahü teâlânın kalblerdekini bildiğini düşünürüm. Yine düşünürüm ki, ayağımın altında sırat köprüsü, sağımda Cennet, solumda Cehennem ve arkamda can alıcı melek Azrail aleyhisselâm duruyor ve ben, en son namazımı kılıyorum. Namaz vakti girince, kalkıp niyet ederim. Güzel bir tekbîr alıp, tefekkür ile, kırâat ederim. Tevâzu ile rükû', tazarru' (yalvarma ve yakarma hâli ile) secde ederim. Son olarak oturup, Allahü teâlânın rahmetini düşünerek teşehhüd okurum. İhlâs ile ve sünnete uygun olarak selâm veririm. Namazım kabûl oldu mu, olmadı mı diye ümit ve korku arasında kalkarım." Bunun üzerine Isâm bin Yûsuf (radıyallahü anh), otuz senedir namaz kılıyorum, bir defa senin kıldığın huşû' ve ihlâs ile namaz kılamadım" dedi ve çok ağladı."

Zekât vermenin fazileti hakkında buyuruyor ki; "Mü'minûn sûresi, 4. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Onlar (gerçek mü'minler) mallarından üzerlerine farz olan zekâtı eda ederler." Aynı sûrenin onbirinci âyet-i kerîmesinde de meâlen buyuruldu ki: "Onlar Firdevs Cennetine vâris olurlar ve orada ebedî kalırlar." Me'âric sûresi 35. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Bunlar, Cennetlerde (hesapsız) ni'metler ile ikram olunmuşlardır."

Bekâra sûresi 261. âyet-i kerîmesinde buyuruldu ki: "Mallarını Allah yolunda infâk edenlerin (harcayanların) hâli, her başağa yüz daneli yedi başak bitiren bir tohumun hâli gibidir. Allahü teâlâ, dilediği kimseye daha kat kat verir (ki miktarını O'ndan başka kimse bilmez). Allahü teâlânın fadlı ve ihsânı çok geniştir. O, herşeyi bilicidir."

Yine Bekâra sûresi 274. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Allahü teâlânın yolunda gece ve gündüz, gizli ve aşikâr mallarını infâk ederler (sarfederler). Onların ecirleri (mükâfatları), Rableri katında hazırdır. Onlar için gelecekte bir korku yoktur ve onlar, geçmişte ve gelecekte mahzûn olmazlar."

Yine Bekâra sûresi 276. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Allahü teâlâ, faiz ile elde

edilenleri yok eder. İzlerini bile bırakmaz. Zekâtları verilen malları arttırır.”

Sebe sûresi 39. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: “Her neyi hayra harcarsanız, Allah onun arkasından (dünyâ ve âhırette) karşılığını verir...”

Hadîs-i şerîflerde de buyuruldu ki: “Her gün iki melek, Allahü teâlâya nidâ ederek; “Yâ Rabbî! Malını infâk edenin, infâk ettiği malının yerine yenisini koy (daha fazlasını ihsân eyle). (Malını infâk etmeyip, sımsıkı) tutanların ise, malını telef eyle!” derler.”

“Sadaka, Rabbin gadabını söndürür.”

“Bir hurma parçası ile de olsa, (sadaka vererek) Cehennemden korununuz.”

“Gece ve gündüz sadaka veren kimseyi, Allahü teâlâ, yılan sokması sebebiyle ölmekten veya evin yıkılması sebebiyle ansızın ölmekten muhafaza eder.”

Sadakanın, sahibini 70 çeşit kötülükten koruyacağı bildirilmiştir.

Zekât ve sadakanın faziletleri bu kadar çok olduğuna göre, kul, gücü yettiği kadar, az olsun, çok olsun, farz olsun, nafile olsun sadaka vermelidir. Zekat ve sadakayı verirken, en lâyık olana vermeye gayret etmelidir. Allahü teâlâ, Tevbe sûresi 34. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Malı, parayı biriktirip, zekâtını müslüman fakirlerine vermeyenlere çok acı azâb müjdele!” buyuruyor. Bu azâbı, bundan sonraki âyet-i kerîme şöyle bildiriyor: “Zekâtı verilmiyen mallar, paralar, Cehennem ateşinde kızdırılıp, sahiblerinin alınlarına, böğürlerine, sırtlarına mühür basar gibi basdırılacaktır.”

Âl-i İmrân sûresi, 180. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruluyor ki: “Allahü teâlânın fadl ve kereminden verdiği şeyi, Allah yolunda emrolunan şekilde infak etmeyip cimrilik edenler, zannetmesinler ki, o cimrilik kendilerine hayırlıdır. Bilakis onlar için şerdir. O cimrilik ettikleri mal, kıyâmet günü boyunlarına ateşten halka olur.”

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: “Allahü teâlâ, bir kimseye mal verir de, o da zekâtını eda etmezse, kıyâmet günü malı kendisi için, çok zehirli bir yılan sûretine dönecektir. Bu yılanın iki gözü üstünde, iki siyah nokta vardır. O kimsenin, boynuna dolanarak onu her iki çene kemiğinden yakalayacaktır. Sonra, “Ben senin malınım, ben senin hazînenim” diyecektir.”

“Malının zekâtını vermiyen kimse, bütün malını helak etmiş olur.”

Eski âlimler yazmış ki, beş şeyi yapmıyan, beş şeyden mahrûm olur:

1. Malının zekâtını vermeyen, malının hayrını görmez.

2. Uşrunu vermeyenin, tarlasında, kazancında bereket kalmaz.

3. Sadaka vermeyenin, vücûdunda sıhhat kalmaz.

4. Duâ etmeyen arzusuna kavuşamaz.

5. Namaz vakti gelince, kılmak istemeyen, son nefeste Kelime-i şehâdet getiremez.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, kul, sadaka vermeye rağbet etmelidir. Zira sadaka, malı temizler. Onu çoğaltır ve korur. Sadaka vermede, ni’meti verene şükür, rızıkta genişlik, ömürde bereket, akrabaya iyilik, şeytana muhalefet vardır. Sadaka, Allahü teâlânın rızâsını, meleklerin muhabbetini kazandırır, insanların gönüllerine sevinci yerleştirir. Bedeninden hastalık ve belâları, malından âfeti giderir. Günahları ve malı temizler. Allahü teâlâ Tevbe sûresi 103. âyet-i kerîmesinde meâlen buyurdu ki: “Onların mallarından bir zekât al ki, onunla onları, (günahlardan, mala muhabbetten) temize çıkarmış olasın ve onunla mallarına bereket vermiş olasın...”

Resûlullah efendimiz bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki; “Suyun ateşi söndürdüğü gibi, sadaka da hatâları söndürür.”

Sadaka, Allah rızâsı için ve başa kakmadan olmalıdır. Böyle olan sadaka sevâba ulaştırır ve fayda verir. Bekâra sûresi 264. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: “Sadakalarınızı, başa kakmak ve eziyet etmek sûretiyle ibtâl etmeyin (boşa çıkarmayın).”

Sadaka, helâl maldan olmalıdır. Zulüm, gasb, hırsızlık, hainlik ve rüşvet gibi yollardan ele geçen mallardan sadaka olmaz. Bekâra sûresi 267. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: “Ey îmân edenler! Kazancınızın tayyib ve helâl olanından infakta bulunun (sadaka ve zekât verin).” Allahü teâlâ, maldan infâk edenlerden eylesin. Amin!”

Ramazân-ı şerîfin faziletini anlatırken buyuruyor ki; “Bir hadîs-i kudsîde meâlen buyuruldu ki; “Âdem oğlunun yapmış olduğu haseneye (iyiliğe), on mislinden yediyüz misline kadar karşılık veririm. Ancak oruç bundan müstesnadır. Oruç benim içindir. Onun karşılığını ben veririm. Zira kulum, benim için yemesini ve içmesini terk etmiştir. Oruç kalkandır. Oruçlu için iki ferahlık vardır. Birisi iftar ettiğinde, diğeri de kıyâmet günü Rabbine kavuştuğu andadır.”

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: “Bir kimse, Ramazan ayında oruç tutmayı farz bilir, vazîfe bilir ve orucun sevâbını Allahü teâlâdan beklerse, geçmiş günahları aff olur.”

“Cennetin, Reyyan adında bir kapısı vardır. Buradan ancak oruç tutanlar girecektir.”

“Cennet, seneden seneye Ramazân-ı şerîfin gelmesi ile süslenir. Ramazanın ilk gecesi olunca, Arş’ın altından Mesire isminde bir rüzgar eser. Cennet ağaçlarının yapraklarını bir birine vurur. Cennet kapısının halkalarını sallar. Bunlardan hiçbir zaman, hiçbir kimsenin duymadığı çok güzel sesler duyulur. Cennet hûrîleri köşklere çıkarlar. Burçlar arasında dururlar. Sonra, “Allahü teâlâdan, bizi istiyecek kimse yok mudur?” derler. Sonra (Cennet meleklerinin reîsi olan Rıdvan’a) “Ey Rıdvan! Bu hangi gecedir!” derler. Rıdvan, “Evet, bu gece Ramazân-ı şerîfin ilk gecesidir ki, Allahü teâlâ Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden oruç tutanlar için Cennet kapılarını bu gece açar” der. Allahü teâlâ da, “Ey Rıdvan! Cennet kapılarını aç! Ey Mâlik! (Cehennem meleklerinin reîsi) Cehennem kapılarını, Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden oruç tutanlara kapa! Ey Cebrâil! Yeryüzüne in! Şeytanları bağla, zincire vur, denizlere sür. Habîbimin ümmetinin oruçlarını bozmasınlar” buyurur ve bir münâdînin, Ramazân-ı şerîfin her gecesinde; “İsteyen yok mudur? Vereyim. Mağfiret dileyen yok mu? Mağfiret edeyim. Töbe eden yok mu? Tövbesini kabûl edeyim” diye nidâ etmesini emir buyurur.”

“Her kim Ramazan orucunu tutar. Haramdan ve iftiradan kaçınırsa, Allahü teâlâ ondan râzı olur ve ona Cennetleri vâcib kılar.”

Oruç için böyle faziletler ve oruçlular için böyle yüksek mertebeler bildirildiğine göre; kul, Ramazân-ı şerîfin gelmesi ile ferahlanmalı ve onu ganîmet bilmelidir. Bu aya ta’zim ve hürmette bulunmalıdır. Ramazan ayını oruçla, sadaka ile günahlara tövbe ile, amellerde ihlâs ile geçirmelidir. Kullara zulmetmekten kaçınmalı, yalandan, gıybetten, dedikodudan, iftiradan, harama bakmaktan, şarkı, türkü dinlemekten uzaklaşmalıdır. Mi’desini, haram ve şüpheli yemekten, kalbini hasedden, hıkddan, kin ve düşmanlıktan, sâir uzuvlarını hatâlardan korumalı, bütün a’zâları ile oruç tutmalıdır. Tâat ve hasenata devam etmeli, hayırlı işler yapmaya koşmalıdır. Kişi bunlara riâyet ederek orucunu tutunca, “Oruç tutan çok kimse vardır ki, onların orucu, yalnız açlık ve susuzluk çekmek olur” hadîs-i şerîfinde bildirilen kimselerden olmaz.

Oruç tutan kimse, aile efradına nafakasını bol bol verir. Emri altındakilere yumuşak davranır. Helâlden kazanır. Alış-verişte insanların haklarını

gözetir, ölçüsünü, tartısını doğru tartar, insanların arasını bulur. Dargınları barıştırır. Borcu olanlara borçlarını öder. Gücü yetiyorsa, mescidleri ma'mur eder. Çok namaz kılar, sadaka verir. Çok hayır ve hasenatta bulunur. Malında, Allahü teâlânın başkaları için hak kılmış olduğu şeyleri, hak sahiplerine verir. Akrabasına ziyârette bulunur. Bu ayda yapılan iyiliklere kat kat sevâb verildiğini (ve bu ayda ibâdet ve iyi iş yapabilenlere, bütün sene bu işleri yapmak nasîb olacağını) bildiği için, daha çok ibâdet ve tâat yapmaya ve daha çok iyilik ve ihsânda bulunmaya bilhassa gayret eder. Resûlullah efendimiz bir hadîs-i şerîflerinde buyurdu ki; "Ramazan ayında verilen bir sadaka, başka aylarda verilen bin sadakadan daha hayırlıdır."

Oruç tutan kimse, lâyık-ı veçhile oruç tutamadığını ve dolayısıyle orucunun kabûl edilmeyeceğinden korkmalı, fakat, Allahü teâlânın lütfu ile merhameti ile kabûl edeceğini de ümîd etmelidir. Huşû' ile, Allahü teâlânın rızâsı için, âhıret ni'metlerine kavuşmak için amel etmeli, helâlinden kazandığı temiz rızık ile iftar etmelidir. Yukarıda bildirilen şekilde oruç tutarsa, işte o zaman Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) haber verdiği kimselerden olur. Resûlullah efendimiz bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: "Kim Ramazân-ı şerîfe yetişir, hürmetini bilir, gündüzünde oruçlu, gecesinde kâim (geceleri ibâdet yapan) olur, malının zekâtını verirse,

Ramazan çıktığında, o kimsenin üzerinde, Allahü teâlânın onu hesaba çekeceği hiçbir günah kalmaz. Allahü teâlâ onu elbette, elbette, elbette mağfiret eder."

Ramazan ayının hukukuna hakkıyla riâyet etmekte bizi muvaffak kılmasını, Allahü teâlâdan niyaz ederiz."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 156

2) Keşf-üz-zünûn sh. 932, 1802, 1838

3) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 284

4) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 40

5) El-Cevâhir-ül-mudiyye cild-1, sh. 120

6) Mukaddimet-ül-Gazneviyye

AHMED BİN SÂLİH EL-CÎLÎ (Ebü'l-Fadl bin Ebi'l-Meâlî)

Hanbelî âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Sâlih bin Şafiî bin Sâlih bin Hatim bin Ebî Abdullah el-Cîlî'dir. Künyesi, Ebü'l-Fadl bin Ebi'l-Meâlî bin Ebî Muhammed'dir. 520 (m. 1126) senesi Zilka'de ayının onsekizinde doğdu. Hadîs ve târih âlimlerindendir. Kur'ân-ı kerîmin kırâatine âit bütün rivâyetleri, Ebû Muhammed Sıbt-ül-Hayyât ve başkasından okuyup öğrendi. Babası ile birlikte hadîs-i şerîf dinlemeye gittiler. İlim öğrenmekte çok gayretliydi. Yüzbinden çok hadîs-i şerîfi ezberlediği için "Hâfız" ünvanına sahip oldu. İlimde huccet, senet olan büyük bir âlimdir. Dînine çok bağlı olup, sünnet-i seniyyeye uygun yaşardı. Dünyâ malına ve rütbesine hiç düşkün olmayıp, tam vera'ya kavuşmuştu. Selef-i sâlihînin yolunda idi. Târih ilmine dâir yazdığı eserleri kıymetlidir. Bunlardan en önemlisi "Târih-i İbn-i Şafiî" adı ile meşhûr olandır.

Vefâtından önce altı gün hasta yattı. 565 (m. 1170) senesinin Şa'bân ayının üçünde vefât etti. Birçok kimse namazını kıldı. Dekke'de bulunan "Kabr-ül-İslâm" mezarlığına, babasının yanına defnedildi.

Babası da hadîs âlimlerindendir. Ebû Gâlib İbn-il-Benâ, Ebü'l-Hüseyn bin Ferrâ', Kâdı Ebû Bekr el-Ensârî, Ebü'l-Kâsım el-Harirî, Ebü'l-Bedr el-Kerhi, Ebü'l-Hasen İbni Abdüsselâm, babası Sâlih bin Şafiî ve daha pekçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. İlim öğrenmekteki gayreti çoktu. Hâfız Ebü'l-Fadl bin Nasır ile beraber kaldı. Onun sahip olduğu ilimlerin pekçoğunu ondan okuyup öğrendi. Onun izinden ayrılmadı ve onun mesleğine girdi. Sonra İbn-ül-Batr'ın, Tarrad'ın ve bu ikisinin tabakasından olanların eshâbından da çok ilim öğrendi. İlim öğrenmek arzusu çoğalınca, İbn-i Beyân'ın, İbn-i Nebhân'ın eshâbından ve sonra da İbn-ül-Hüseyn'in ve İbn-i Kâdiş'ın eshâbından da hadîs-i şerîf dinledi. Ölünceye kadar ilim öğrenmek ve hadîs-i şerîf dinlemekle meşgûl oldu. Eliyle çok kitap yazdı. Çok ilim tahsil etti. Fakat kendisinden çok az şey

rivâyet edildi. Çünkü, daha rivâyete başlamadan önce vefât etmişti.

İbn-i Neccâr diyor ki; “O, hafız idi. Sağlam bir râvî, öğrendiğini iyi zabt eden bir muhakkik, kırâati güzel, nakilleri sahîh, ilimde huccet (senet), zühd ve vera’sı çok, dindar ve takvâ sahibi olup, Selef-i sâlihînin yolunda, sünnet-i seniyyeye şuurlu bağlı olan bir zât idi. senelere göre bir târih kitabı yazmıştır. Bu kitabının içinde, Hatîb-i Bağdâdî’nin vefât ettiği 463 (m. 1070) senesinden, 560 (m. 1165) senesi sonlarına kadar olan hâdiseleri ve bu târihlerde vefât eden kimseleri ve onların hâllerini bildirmektedir. Bu kitap, “Târih-i Bağdâd” üzerine yapılan bir zeyl, ilâvedir.

İbn-i Nakate, “Kitâb-ül-istidrâk”ında diyor ki, “Onun hadîs-i şerîfleri okuması çok güzeldi. Sâlih bir kimse olup, sağlam güvenilir bir râvî idi.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeylü Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 311

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 251

3) Keşf-üz-zünûn sh. 279

AHMED GAZÂLÎ

Evliyânın büyüklerinden ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebü’l-Feth olup ismi Ahmed bin Muhammed bin Muhammed bin Ahmed et-Tûsî el-Gazâlî’dir. Büyük âlim İmâm-ı Gazâlî’nin kardeşidir. Ahmed Gazâlî, birçok memleketler dolaştı. Tasavvuf erbâbını ziyâret edip, onların hizmetlerinde bulundu. Devamlı tefekkür ve ibâdetle meşgûl oldu. Derslerinin hâricinde, insanlarla zarûret hâlinde görüştü. 520 (m. 1126) senesinde, Kazvîn’de vefât etti.

Ahmed Gazâlî hazretleri, zamanındaki âlimlerin birçoğu ile görüştü ve onların sohbetlerinde bulundu. İlim ve fazilette üstün derecelere yükseldi. Irak’a gittiği zaman, insanlar, ilmi ve fazileti sebebiyle ona âşık oldular ve sohbetine koştular. Daha sonra, Bağdad’da va’z meclisi kurdu. İnsanlar, dersini dinlemek husûsunda izdiham meydana getirdiler. Sa’d bin Fâris el-Lebbâ’nın, onun ders vermesi için düzenlediği bu meclislerin sayısı seksenüçü buldu.

Ahmed Gazâlî’nin va’zları gönülleri alıcı ve te’sîrliydi. Kerâmetler sahibi, güler yüzlü bir zât idi. Fıkıh ilmi ile meşgûl olmasına rağmen, daha ziyâde insanlara va’zü nasîhatleriyle meşhûr oldu. İmâm-ı Gazâlî hazretlerine vekâleten de, bir süre Nizamiyye Medresesi’nde ders okuttu.

Hâfız es-Silefî, onun için; “Hemedan’da onun va’z meclisinde bulundum. Aramızda dostluk ve muhabbet vardı. O, zamanındaki insanların en zekîsi, en güzel ve metodlu konuşanı idi. Fıkıh ve diğer ilimlerde söz sahibiydi” demektedir.

Sa’d bin es-Sem’ânî ise: “Ahmed Gazâlî, sözü tatlı, va’zı hoş, kerâmet sahibi bir zât idi. Uzleti seçti. Tasavvuf ehline hizmette bulundu. Irak’a gitti. Va’zü nasihatte bulundu. İlim meclisinde çok âlim bulunurdu” demektedir.

Ahmed Gazâlî hakkında ayrıca, İbn-i Hallikân; “O, vâ’iz olup, va’zı hoş, görüşü güzel, kerâmetler sahibi bir zât idi.” İbn-üs-Salâh ise; “Onun meclislerindeki va’zlarından meydana gelmiş, dört cild hâlinde hazırlanmış eserini gördüm” demektedir.

Ahmed Gazâlî, birgün kardeşi Huccet-ül-İslâm İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin bir sözü hakkında buyurdu ki: “Kardeşim İmâm-ı Gazâlî’den işittim: “Meyyit (ölü), tabuta konduğu zamandan i’tibâren kırk yerde durdurulur ve Allahü teâlâ kendisine suâl sorar. Bir de Allahü teâlâdan, kalbimizi İslâm dîni üzerinde sabit kılmasını, fadl ve ihsânı ile hayır üzere selâmetle son nefesimizi vermemizi isteriz.

Ahmed Gazâlî hazretleri bir müşkille karşılaştığı zaman, rü’yâsında Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) görür, zor olan mes’eleyi arz eder, bu şekilde işin doğrusunu anlardı.

Ahmed Gazâlî buyurdu ki: “Va’z ve nasihat husûsunda kendimi ehil görmüyorum. Va’z, âlimlerin ilim nisabının zekâtıdır. Nisabı olmayan, nasıl ve nereden zekât verir? Eğri ağacın gölgesi hiç düzgün olur mu?”

Ahmed Gazâlî’nin Lübâb-ül-İhyâ adlı eserinden ba’zı bölümler:

Ahmed Gazâlî, Allahü teâlâya hamdü sena ve Resûlullaha (aleyhisselâm), Âline ve Eshâbına (r.anhüm) salâtü selâmdan sonra şöyle der: İhyâ-i Ulûmiddîn kitabı Arabca bir kitaptır. Tasnifi ve tanzimi pek güzeldir. Çok ince ve derin hakîkatleri ve sırları ihtivâ eder. Anlattığı mevzûlarla alâkalı haberleri, eserleri ve hikâyeleri içine alır. Peygamberlerin, Sıddîkların ve Selef-i sâlihînin yoluna götürür, ihyanın hacmi büyük olduğu için, insanların onunla meşgûl olmayı, onu okumayı terk ettiklerini görünce, Allahü teâlânın yardım ve tevfîki ile; onu, maksatlarını ve fâidelerini içerisine alacak şekilde kısalttım. Allahü teâlâdan, onunla amel etmekte beni muvaffak kılmasını dilerim.

İhya dört kısımdır. Birinci kısım ibâdetlerle alâkalı, ikinci kısım âdetler, üçüncü kısım mühlikât (helâka götüren şeyler), dördüncü kısmı ise, münciyâttır (insanı helak olmaktan kurtaran şeylerdir). Bu dört kısım da, kendi aralarında birçok bölümlere ayrılırlar.

İbâdet kısmının ilk bölümü, ilmin faziletidir. Allahü teâlâ ilmi şerefli kıldı. Onu başka şeylere üstün kıldı. İlim sahiplerini övdü ve onların derecelerini yükseltti. Bunun böyle olduğuna dâir naklî ve aklî delîller şöyledir:

> Naklî delîller: "Allahü teâlâ, kendinden başka ilâh olmadığını, adâleti yerine getirerek (delîllerle) beyân eyledi. Melekler ve âlimler de buna imân ettiler." (Âl-i İmrân-18) meâlindeki âyet-i kerîmesinde, Allahü teâlâ, önce yüce zâtıyla başladığı şehâdette, ikinci derecede melekleri, üçüncü derecede olarak da ilim ehlini zikretmiştir. "Allah, içinizden îmân edenleri yüceltir. Bunlardan kendilerine ilim verilenler için ise, (Cennette) dereceler vardır." (Mücâdele-11) meâlindeki âyet-i kerîmenin tefsîrinde İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) buyuruyor ki: "Âlimler ile câhiller arasında, yediyüz derece fark vardır. Her derecenin arası da, beşyüz senelik yol kadardır." Hazreti Hasen, "Yâ Rabbî! Dünyâda ve âhirette bize iyilikler ver, bizi nârın (ateşin) azâbından koru." (Bekâra-201) meâlindeki âyet-i kerîmesinin tefsîrinde: "Dünyâdaki hasene (iyilik) ilim ve ibâdet, âhıretteki ise Cennettir" buyurdu. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "De ki, hiç bilenlerle bilmiyenler bir olur mu?" (Zümer-9), "Kulları arasında, Allahü teâlâdan en çok korkanlar âlimlerdir" buyurdu (Fâtır-28).

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "Âlimler, peygamberlerin vârisleridir" buyuruyor. Peygamberlikten üstün rütbe olamayacağına göre, bu mirasa sâhib olmaktan büyük şeref tasavvur edilemez. Diğer bir hadîs-i şerîfte ise; "Yer ve gök ehli, âlim için Allahü teâlâdan mağfiret diler" buyuruluyor. Hangi makam, âlimlerin bu makamından daha yüksektir? Göklerde ve yerde bulunan melekler, O'nun için istiğfar ediyorlar. Başka bir hadîs-i şerîfte ise; "İlim, şerefli olanın şerefini arttırır. Köleyi, meliklerin, sultanların makamlarına yükseltir" buyuruldu. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bu mübârek sözü ile, ilmin dünyâdaki meyvesinin ne kadar çok olduğunu beyân buyurmuşlardır. Âhıret, ebedi ve daha hayırlı olduğuna göre, ilmin oradaki faydasının daha üstün olacağı açıktır.

Server-i âlem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Kıyâmet gününde üç sınıf insan şefaat eder. Bunlardan; önce peygamberler, sonra âlimler, sonra şehîdler şefaat ederler" buyuruyor. Şehidliğin fazileti çok olmakla beraber, hadîs-i şerîfte, âlimlerin rütbesi, Peygamberlerden sonra, şehîdlerden önce getirildi.

Diğer hadîs-i şerîflerde şöyle buyuruluyor: "Kıyâmet gününde; Âlimlerin mürekkebi, şehîdlerin kanı ile beraber tartılır."

"Beş şeye bakmak ibâdettir. Ana-babaya, Kur'ân-ı kerîme, Kâ'be-i muazzamaya zemzeme ve âlime."

"Yeryüzünde en üstün ve kıymetli ev beş tânedir. Ka'be-i muazzama, benim mescidim (Mescid-i Nebî), Mescid-i Aksa, diğer mescidler ve âlimin kaldığı ev."

İlim hakkında İslâm büyüklerinin sözleri: Hazreti Ali bin Ebî Tâlib ilim, maldan hayırlıdır. Çünkü; malı, sen koruyacaksın. Fakat ilim seni korur. Mal

sarf etmekle azalır, ilim sarf etmekle çoğalır, buyurdu. Yine Hazreti Ali, “Âlim; gündüzleri oruçlu olduğu hâlde harb eden, geceleri de ibâdetle geçiren mücâhid âbidden daha üstündür. Bir âlimin ölümü ile İslâm âleminde bir gedik açılır. Açılan bu boşluğu, onun gibi yetişecek bir âlimden başkası dolduramaz” buyurdu.

Ebü’l-Esved (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Hiçbir şey ilimden üstün değildir. Çünkü sultanlar, insanlara hükmeder. Âimler ise sultanlara hükmeder.”

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh)da buyurdu ki: “Süleymân aleyhisselâm, ilim ile mal arasında serbest bırakıldı. Süleymân aleyhisselâm ilmi seçti. Kendisine ilim ile beraber, mal ve mülk de verildi.”

Abdullah İbni Mübârek’e; “Gerçek insanlar kimlerdir?” diye sorulunca, “Âlimlerdir” cevâbını verdi. “Hakîkatte sultanlar kimlerdir?” diye sorulunca, “Zâhidlerdir” dedi. “Sefil kimseler kimlerdir?” diye sorulunca, “Din kisvesi altında, dünyâ menfaati sağlıyanlardır” diye cevap vererek, âlimlerden başkasını insandan bile saymamaktadır. Çünkü insanları hayvanlardan ayıran en büyük husûsiyet, akıl ve ilimdir, insan, insanlık şerefinin kendisiyle kazanıldığı husûsiyetlerle, gerçek insanlığını kazanabilir. Yoksa insan, kuvvetli olduğu için insan değildir. Eğer böyle olsaydı, deve ondan daha kuvvetlidir. Büyük olmakla da, insan, insan değildir. Çünkü fil ondan daha büyüktür, insanlık, kahramanlık ve cesâret ile de olmaz. Çünkü arslan daha cesurdur. Çok yemek ile de olmaz, çünkü öküzün karnı daha büyük ve daha oburdur. Bilakis insan, ilim için, Allahü teâlâyı bilmek için yaratılmıştır. Ahmed bin Kays, “İlim ile desteklenmeyen her izzetin sonu zillettir” buyuruyor.

Büyüklerden bir zât oğluna; “İlme sarıl. Çünkü sen muhtaç olursan, ilim senin için mal ve sermâye olur. Kimseye muhtaç olmazsan, ilim senin süsün olur” diye vasıyyet etti.

Aklî delîller: ilmin başka şeylere üstünlüğü, iki şey sebebiyledir. Birincisi, ilmin bizzat kendisi tatlı ve lezzetlidir, ikincisi ve en önemlisi de; ilim, insanı âhıret saadetine götürür ve Allahü teâlâya yaklaştırır. İnsanlar için en önemli ve en kıymetli şey, âhırette ebedî saadete kavuşabilmektir. En faziletli şey ise, âhırette ebedî saadete ulaştıran şeydir, İlim, insanı âhırette saadete ulaştırdığı için, en hayırlı amel olmaktadır.

İlim öğrenmenin fazileti ve bunun, naklî ve aklî delîlleri: Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Eğer bilmiyorsanız, zikr ehlinden (âlimlerden) sorunuz” buyuruyor (Nahl-43). Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), hadîs-i şerîflerde şöyle buyuruyor: “İlim öğrenmek, her müslümana farzdır”, “Bir saat ilim öğrenmek, yüz rek’at nafile namaz kılmaktan hayırlıdır.”

Allahü teâlâ, bilmeyenin, bilenden sormasını emretti. Âlime de, câhile güzel bir şekilde cevap vermesini emretti ve şöyle buyurdu: “İsteyeni de azarlama” (Duhâ-10). Resûl-i ekrem bir hadîs-i şerîfte; “Allahü teâlâ kıyâmet günü, bildiği hâlde sustuğu için, âlime azâb eder. Câhile de, câhil olduğu hâlde sorarak cehlini gidermediği, sorup öğrenmediği için azâb eder” buyuruyor. Ebû Zer’in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “İlim meclisine gelmek, bin rek’at nafile namaz kılmaktan, bin hastayı ziyâret etmekten, bin cenâzede bulunmaktan daha hayırlıdır” buyurunca, Eshâb-ı Kirâm “Yâ Resûlallah! Kur’ân-ı kerîm okumaktan da mı daha hayırlıdır?” diye sordular. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); “Kur’ân-ı kerîm, ancak ilim ile fayda verir” buyurdu.

Feth-el-Mûsulî: “Hasta bir kimse, yemekten, içmekten ve ilâçtan men edildiği zaman ölür, değil mi?” diye sorunca, yanındakiler “Evet” dediler. Bunun üzerine o şöyle dedi: “Kalb, üç gün ilim ve hikmetten alıkonulunca ölür.” Kalbin gıdası ilim ve hikmet iledir. Kalb bunlarla canlı kalır, ilimden nasîbini almayan kalb hasta olur. Fakat insan bunun farkına varamaz. Çünkü, o dünyâyı sevdiği ve onunla meşgûl olduğu için, ilimden nasîbini almayı düşünecek fırsatı bile bulamaz. Nitekim, harb zamanında fazla heyecan, korku ve endişeden dolayı, yaranın acısı duyulamaz. İnsanlar, ölüm gelince herşeyi anlıyacaklar, pişman olacaklar. Fakat bu pişmanlık fayda vermiyecektir. İnsanlar uykudadırlar, öldükleri zaman uyanırlar. Ebüdderdâ (radıyallahü anh): “Ya âlim ol, ya talebe, yahut dinleyici ol! Bunların hâricinde olma Yoksa helak olursun” buyurmuştur. Hazreti Ömer buyurdu ki: “Gecelerini

ibâdetle, gündüzlerini oruçla geçiren bin âbidin ölümü, bir âlimin ölümünden daha hafif kalır.”

İmâm-ı Şafiî ise; “İlim taleb etmek, nafile namazdan daha üstündür” buyurmuştur.

Farz-ı kifâye olan ilimler: Bunlar, esas i’tibâriyle dînî ilimler ve dînî olmayan ilimler diye ikiye ayrılır. Dînî ilimler, yalnız Peygamberlerden öğrenilen ilimlerdir. Dînî ilimler; usûl, fürû’, mukaddimât ve mütemmimât olmak üzere dörde ayrılır. Usûl; Edille-i Şer’iyye (Dörd dînî delîl, kaynak), Fürû’ ise, bu asıllardan çıkarılan ilimlerdir. Bu, iki kısımdır. Birisi, dünyâ işlerinin tanzimi ile alâkalı ilimlerdir. Fıkıh ilmi bunları anlatır. Bu ilimle uğraşanlara “Fakîh” denir. Diğeri, âhıret işlerinin tanzimi ile alâkalı ilimlerdir. Bunlarda kalbin, iyi ahlâk, kötü ahlâk ve Allahü teâlâ katında sevilen ve sevilmeyen hâllerini bildiren ilimlerdir. Mukaddimât ise, ilimleri elde etmeye yarıyan âlet kabilindendir. Lügat ve nahiv ilmi gibi ilimlerdir. Bunlar, Kur’ân-ı kerîmi ve sünnet-i seniyyeyi bilmeye vesiledir. Mütemmimât da bu saydığımız üç kısmı tamamlıyan ilimlerdir. Mütemmimât da üçe ayrılır, ilki, Kur’ân-ı kerîmin okuma şeklini, harflerin okunuş ve çıkış yerlerini bildiren ilimdir, ikincisi, Kur’ân-ı kerîmin ma’nâsını anlamakla alâkalı ilimlerdir, tefsîr gibi. Üçüncüsü, Kur’ân-ı kerîmin ahkâmıyla alâkalı ilimlerdir. Nâsih, mensûh, hâss, nass, zâhir gibi husûslar ve bunların ba’zıları ile amel edip, ba’zıları ile amel etmemek keyfiyyeti beyânında olan ilimlerdir. Bunları anlatan ilme Usûl-i fıkh denir. Bunların hepsi övülmüş olan ilimlerdir.

Kötülenmiş ilimler: ilim, ilim olması bakımından kötülenmemiştir. Ba’zı sebeblerle, insanlar hakkında zem edilmiştir. Sihir, tılsımât, şu’beze (gözbağcılık) v.s. gibi.

Mübah olan ilimler: Şiir, târih, tıb, hesab, hendese, astronomi gibi ilimlerdir. Fakat bu ilimlerle uğraşanların bir kısmı doğru yoldan ayrılıp; ilmin emretmediği şeylerle uğraşıp dalâlete düştüler. Küçük çocuk, nehre düşmesinden korkulduğu için nasıl nehir kenarında korunuyorsa, zayıf kimse de bu ilimlerle uğraşırken dalâlete düşmekten korunmalıdır.

Farz-ı ayn olan ilimler: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte bu ilimlere şöyle işâret buyurmuşlardır “İlim öğrenmek, her müslümana farzdır.” “Âlimler, buradaki ilimde ihtilâf ettiler. Kelâm âlimlerine göre, bilinmesi lâzım olan ilim kelâm ilmidir. Çünkü tevhîde onunla ulaşılır. Allahü teâlânın zâtı ve sıfatları onun ile bilinir. Fakîhler; ibâdetler, helâl ve haram olan şeyler, fıkıh ilmi olduğunu söylediler. Müfessirler ve hadîs âlimleri ise, Kur’ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfleri bilmektir; çünkü bütün ilimlere onlarla ulaşılır, dediler. Kısaca, her ilim dalındaki âlim, buradaki ilmin, kendi meşgûl oldukları ilim olduğunu söylediler. Fakat biz, buradaki ilimden maksadın âhıret ilmi olduğunu deriz. Bu ilim iki çeşittir. Biri muâmele ilmi, diğeri mukâşefe ilmidir. Muâmele ilmi: ibâdetler, âdetler, muhlikât (insanı helake ve felakete götüren şeyler) ve münciyât (insanın kurtuluşuna sebeb olan şeylerin) ilmidir. Diğeri mukâşefe ilmidir. Bu ilim, kalbe doğan öyle bir nûrdur ki, kalb kötü sıfatlardan temizlendiği zaman meydana gelir. Peygamberler, insanlara muâmele ilminden bahsederler ve bu ilmi tebliğ ederler. Âlimler de bu husûsta Peygamberlerin (aleyhisselâm) vârisleridir. Muâmele ilmini meydana getiren ibadet, âdet, muhlikât ve münciyâtın hakîkatlarını, semeresini ve neticesini bilmek, işte bu âhıret ilmidir. Kim bunlardan yüz çevirirse, âhırette helak olur.

Talebenin riâyet etmesi gereken âdâb: Bunlar yedi tânedir: İlki; nefsi, kötü ahlâk ve huylardan temizlemekdir Çünkü ilim öğrenmek, kalbi i’mâr etmekle olur. A’zâların vazîfesi olan namaz, nasıl necâsetten temiz olmadan olmuyorsa, bâtınî ibâdet ve kalbin ilim ile tamiri de ancak kalbi her türlü kötü sıfat ve vasıflardan, fenâ huylardan temizledikten sonra olur. Bu temizlik, hem zâhirî hem de bâtınî temizliği içine almaktadır. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Müşrikler pistir”

buyurdu (Tevbe-28). Demek ki, pislik ve temizlik, yalnız dışa bağlı değil, kalb ile de alâkalıdır. Çünkü müşrikler, yeni hamamdan çıkmış ve temiz elbise giymiş olması bakımından temiz olabilir. Fakat onların cevherleri, ya'nî kalbleri şirk pisliği ile kirlenmiştir. Necâset, nefret edilen ve kendisinden uzaklaşılan birşey olduğuna göre, şirk pisliklerinden kaçmak daha mühimdir. Çünkü bâtın pisliği, âhırette insanı helâka götürür.

İkincisi: Dünyâ meşgûliyetlerinden alâkayı kesmektir. Çünkü dünyâ meşgûliyetleri, insanı ilimden alıkoyar. İnsan, bir anda iki şeyle meşgûl olamaz. Çünkü Allahü teâlâ, onda iki kalb yaratmamıştır. Düşünce dağılınca, hakîkatleri idrâk etmek zorlaşır.

Üçüncüsü: Hocaya karşı kibirli olmamak ve ona ukelâlık etmemektir. Bilhassa hastanın tabibe teslim olduğu gibi, hocaya teslim olmak lâzımdır. Sonra talebe hocasının yanında sükût ve teslimiyet üzere olmalıdır. Kısacası kendi görüşüne i'tibâr etmeyip, hocasının görüşüne bağlı kalmalıdır. Eğer bilinmeyen, anlaşılmayan birşey sorulacaksa, hocanın izni ile sormalıdır. Fakat anlayamayacağı, kavrıyamayacağı şeyleri sormamalıdır. Çünkü hoca, talebesinin durumunu ve anlatılacak şeyin zamanını daha iyi bilir.

Dördüncüsü: Daha ilmin başında, ister dünyevî ister uhrevî olsun, âlimlerin ihtilâflarına kulak asmamalıdır. Çünkü bu, zihni zorlar. Doğru düşünceden uzaklaştırır. Mes'eleleri idrâk edemez. Bunun için ilk iş, hocasının kabûl ettiği doğru yolu iyice anlamak ve ondan sonra, diğer mezheb ve şüpheli şeyleri araştırmaktır. Eğer hocası Ehl-i sünnet bir mezhebe bağlı olmayıp, gelişigüzel her mezhebden ve aralarındaki ayrılıklardan bahsederse, ondan vaz geçsin. Çünkü onun sapıtması, doğru yolu göstermesinden çok olur.

Beşincisi: Herşeyin en iyisini almalıdır. Bütün kuvvetini âhıret ilmine harcamalıdır. Önce muâmele ilmini (zâhirî ilimleri) öğrenmeli

Muâmele ilmi, mukâşefe ilmini elde etmeğe vesîle olur. Mukâşefe ilmi muâmele ilminin neticesi ve meyvesidir. Mukâşefe ilmi de ma'rifetullaha (Allahü teâlâyı tanımaya) kavuşturur.

Altıncısı: Okumaktan gayesinin, bu anda kalbini kötü huylardan temizleyip, faziletlerle süslemek, gelecekte ise Allahü teâlâya yakın olmak ve O'nun yakınlarından olma mertebesine kavuşmaktır. Bilgisiyle, riyaset, servet, makam, düşük adamlarla mücâdele ve akranlarına üstünlük gayesi göstermemelidir. Gayesi Allah rızâsı olunca, buna en elverişli olan ilmi aramalıdır. Bu da âhıret ilmidir. Bunun yanında, farzı kifâyeden sayılan lügat, nahiv ve benzeri ilimleri de küçümsememelidir.

Yedincisi: İlimlerin, gaye olan nisbetlerini öğrenip, ona göre okuyacağını seçmektir. Bütün kuvvetini, mühim olanın tahsiline sarfetmelidir. Mühimin ma'nâsı, dünyâ ve âhıretini alâkadar edendir. Dünyâ ve âhıretin ikisini bir arada toplamak mümkün olmayınca, âhıret ilmi tercih edilir. O zaman; dünyâ bir konak, beden bir binek, ilimler maksada ulaştıran bir vâsıta, maksad ise Allahü teâlâya kavuşmaktır? Çünkü, Allahü teâlâya rızâsı kazanılarak kavuşulursa, Cennet ve ebedî ni'metler elde edilir.

Hocanın da riâyet etmesi gereken yedi vazîfe vardır ve şunlardır:

1. Talebelere şefkatli olmak, onları evlâdı gibi kabûl etmektir. Çünkü Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Ben, sizin için, çocuğa karşı bir baba gibiyim" buyurdu. Anne ve babanın çocuğunu dünyâ ateşinden koruduğu gibi, Peygamber efendimiz de, ümmetini âhıret ateşinden korur. Onun için, hocanın hakkı, ana-baba hakkından daha büyüktür. Ana-baba, geçici olan şu fâni hayatın sebebidir. Hoca ise ebedî saadetin teminine vesiledir. Hoca olmasaydı, babasından elde ettiği, sâdece ona dünyâda

faydalı olurdu. Âhirette, ebedi hayâtı kazandıracak olan ancak hocadır.

2. Talebelere ders verirken Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) sünneti seniyesine uymaktır. Öğrettiği ilim için, hiçbir karşılık, mükâfat ve teşekkür beklememelidir, öğrettiğini, ancak Allah için öğretmeli ve gayesi Allahü teâlâya ulaşmak olmalıdır.

3. Hocalığın ince husûsiyetlerden biri sayılan bu vazîfesi de, doğrudan doğruya ve tahkir mahiyetinde olmayıp, îmâ ve şefkat yoluyla öğrenciyi kötü huylardan vazgeçirmektir. Çünkü kusuru açıkça söylemek, talebenin haya perdesini yırtar. Hocaya karşı hücum etme cüretini meydana getirir. O işte devam etmesine sebeb olur. Talebeyi açıktan değil de dolaylı ifâdelerle ikaz etmek, özellikle zekî olanları sözden ma'nâ çıkarmaya sevk eder. Bu, sözlerin ma'nâsını anlayan talebe de, ma'nâyı anlamaktan doğan bir sevinç ve ferahlık meydana getirir. O söz, talebenin doğru hareket etmesini sağlar.

4. Bir tek ilim üzerinde ders veren hoca, talebeye diğer ilimlerin lüzumsuzluğunu söylememelidir. Bilakis, fâideli olan her ilmi öğrenmesini talebelere tavsiye etmelidir. Birden fazla ilim öğreten muallimin, talebelere bu bilgileri sırayla ve talebelerin seviyesine göre vermesi gerekir.

5. Hocanın, talebenin anlayış ve kabiliyetine göre ders vermesi lâzımdır. Onun anlıyamıyacağı, seviyesinin üstünde olan şeyleri öğretmemelidir. Yoksa talebeyi dersten soğutur. Onlara, kavrayışlarına göre konuşmalıdır. Bu konuda Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Biz peygamberler topluluğu, insanların akıllarına göre konuşuruz" buyurdu. Talebe söyleneni anlıyabilse, fakat ondan istifâde edecek durumda olmasa, hocanın ona böyle şeyleri söylemesi uygun değildir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Nisa sûresi 5. âyet-i kerîmede meâlen; "Aklı olmayanlara malınızı vermeyin" buyurarak, ilmi, kendisine zararlı olabilecek, kimselerden muhafaza etmenin evlâ olduğuna işâret buyurdu. İlmi lâyık olana vermemek ne kadar zulüm ise, lâyık olmayana vermek de en az onun kadar zulümdür.

6. Anlayışı az ve zekî olmıyan talebeye, onun seviyesine uygun, açık ve net olarak anlaşılabilen şeyleri anlatmak gerekir. Ona, burada senin anlıyamıyacağın daha nice mes'eleler var demekten sakınmak gerekir. Çünkü bu hâl, onun anlayabileceği şeylerde hevesini kırar ve zihnini kurcalar, Hocasının, kendisine karşı ilim öğretirken cimrilik yaptığını zanneder. O, herkesin her ince ve derin bilgileri anlıyabileceğini zanneder.

7. Hocanın, bildiği ve öğrettiği ilmiyle amel etmesi lâzımdır. İşi, sözüne uygun olmalıdır. Hareketleri, sözlerini yalanlamamalıdır. İşi ile sözü birbirinden farklı olursa, kendisine güven kaybolur. Kendisinin yediği bir şeyi, "Öldürücü zehirdir" diye insanlara kötüler ve onları bundan menetmek isterse, insanların o şeye istekleri artarak, "Eğer bu, iyi ve tatlı birşey olmasaydı, kendisi bunu yemezdi" derler. Denmiştir ki: "Sakın, kendin yaptığın işten başkasını menetme! Böyle yapmakla büyük hatâ işlemiş olursun." Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Kendinizi unutur da, başkalarına mı iyiliği emredersiniz?" (Bekâra-44) buyurarak bu durumu kötülemiştir.

Âhıret âlimlerinin ve kötü âlimlerin alâmetleri: Âhıret âlimleri ile dünyâ âlimleri arasındaki ayırıcı farkı bilmek pek mühimdir. Dünyâ âlimleri ile, kötü âlimleri kast ediyoruz. Onların ilim elde etmekteki gayeleri, dünyâ ni'metlerine ve dünyâ ehli arasında makam ve mevkiye kavuşmaktır. Âhıret âlimleri ile dünyâ âlimlerini, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfleriyle birbirinden ayırmaktadır "Kıyâmet gününde en ağır azâbı görecek olan, Allahü teâlânın ilminden kendisini faydalandırmadığı âlimlerdir."

"Kişi, ilmi ile âmil olmadığı müddetçe âlim olamaz."

"Âhır zamanda, câhil âbidler ile fâsık âlimler geleceklerdir."

"Âdî kimselerle mücâdele, âlimlere karşı üstünlük taslamak ve bu sûretle yalnız insanların teveccühüne mazhar olmak için okumayın! Kim böyle yaparsa, o Cehennemdedir."

“İlmini artırıp da, ahlâkını düzeltmeyen kimse, Allahü teâlâdan uzaklığını arttırmış olur.”

Hasen-i Basrî buyurdu ki: “Âlimlerin ilmini, hukemânın yollarını kendisinde toplamış, fakat amel bakımından sözü işine uymayan sefih kimseler gibi olma.” Ebüdderdâ (radıyallahü anh); “Bilmeyen kimseye bir defa yazıklar olsun. Bilip de amel etmeyene ise, yedi defa yazıklar olsun” buyurdu. Âlimlerin azâbının, bilmiyeninkinden daha fazla olması, iki sebebtendir: “İlki onlar, kendilerine uyulan, rehber durumundadırlar. Hazreti Ömer buyurdu ki; “Âlim hatâ edince, hâkim de hatâ eder.” ikincisi ise; onlar, ma’siyeti (günahları) bilerek yapmaktadırlar. Kötü âlimlerin pek aşağı hâlleri olduğu gibi, âhırette onlara yapılan azap, câhillerinkinden daha fazla olacaktır. Âhıreti kazanarak, azâbdan kurtulacak ve Allahü teâlâya yakın olacak âlimler, âhıret âlimleridir. Âhıret âlimlerinin alâmetlerinden ba’zıları şunlardır:

1. Onlar, ilimlerinin karşılığında dünyalık istemezler. Âhıret âlimlerinin ilk derecesi, dünyânın önemsizliğini, alçaklığını, geçiciliğini, âhıretin ise kıymetli ve devamlı olduğunu idrâk etmesi, dünyâ ve âhıretin birbirine zıt olduğunu, ikisinin birer kuma gibi olduğunu, birisini râzı edince diğerinin kızacağını, yine bu ikisinin terazinin iki kefesi gibi olduğunu, birisi tercih edilince, diğerinin hafif kalacağını ve sonra dünyâ ile âhıretin doğu ile batı gibi olduğunu, hangisine yaklaşılırsa diğerinden uzaklaşılacağını bilmektir. Kim dünyânın hakîkatini, mihnet ve meşakkatini, lezzetlerinin elemleriyle içice olduğunu, boş olduğunu, iyiliklerinin geçici olduğunu bilmezse, onun aklının selim olmadığı, bozuk olduğu anlaşılır. Bu söylenilenlere, müşâhede (gözlem) ve tecrübe şâhiddir. Bunları böyle bilmeyen ve idrâk edemeyen, âhıret âlimi değildir. Onlar, peygamberlerin Allahü teâlâdan getirmiş oldukları dini bilmeyenlerdir. Böyle kimseler, nasıl âlim sayılabilir. Bütün bunları bilip de, buna rağmen âhıreti dünyâya tercih etmiyenler, şeytanın esîrleri olurlar. Onları, nefislerinin arzu ve istekleri helak etmiş, şekavetleri onlara galip gelmiştir. Bunlar, Kur’ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde övülen, dereceleri yüksek âlimlerden sayılamaz.

Mâlik bin Dinar buyuruyor ki: “Bir kitapda okudum. Allahü teâlâ: “Dünyâyı sevdiği vakit âlime vereceğim en küçük ceza, kalbinden bana yalvarırken duyduğu tadı çıkarmamdır” buyuruyor.”

Şöyle hikâye olunur: Şeytan, Fir’avn’ın sarayına girmişti. Fir’avn’ı istirahat ettiği yerde buldu. Kapıyı çaldı. Fir’avn, “Sen kimsin?” dedi. Şeytan, “Sen, bir de rablık da’vâsına kalkıyorsun. Hiç rab olan, kapının arkasındaki kimseyi bilmez mi?” dedi. Fir’avn şeytana, “En şerlimiz kim?” diye sordu. Şeytan, “Sensin” deyince, Fir’avn “Neden?” diye sordu. Şeytan, “Çünkü ben, bir anda doğu ve batıyı dolaşıyorum da, sana kul olmuyorum. Sen ise, kusurlar ve eksiklerle dolu olduğun hâlde, “Ben sizin en büyük rabbinizim” diyorsun. Sen böyle iken, ben senden daha kötü nasıl olurum?” dedi. Şeytan, bu konuşmalar ile Fir’avn’ın tutmuş olduğu yanlış yolu bırakıp, aklını başına toplamasından korkup, sözüne şöyle devam etti: “Bilmiyor musun bizden daha kötüsü kimdir?” deyince, Fir’avn “Hayır” cevâbını verdi. Bunun üzerine şeytan, “Dünyalık elde etmek için, âhıret amelleri yapan kimsedir” dedi.

2. Âhıret âlimlerinin alâmetlerinden birisi de, işinin sözüne uygun olmasıdır. Hareketleri ile sözleri birbirine uygun olmalıdır. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Yapmıyacağınız şeyi söylemeniz, Allahü teâlânın indinde buğz ve hışım bakımından çok büyüktür” buyuruyor (Saff-3).

Allahü teâlâ Îsâ aleyhisselâma, “Ey Meryem’in oğlu, önce kendine nasihat et. Eğer kendin nasihat kabûl ediyorsan, insanlara da nasihat et. Eğer kendin söylediğini yapmıyorsan, kendi nasihatini kendin yerine getirmiyorsan, benden utan” buyurmuştur.

Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: “Mi’râc gecesinde bir kavme uğradım, dudakları ateşten makaslarla kesiliyordu. “Siz kimsiniz?” diye sorunca onlar, “Biz hayrı emreder, fakat kendimiz yapmazdık, fenâlıktan men’ eder, halbuki kendimiz yapardık” diye cevap verdiler” buyurdu.

Hâtim-i Esam (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Kıyâmet günü, insanlara ilim öğretip, insanlar onunla amel ettiği hâlde, kendisi ilmiyle amel etmeyen kimseden başka, pişmanlığı daha şiddetli kimse yoktur.”

İbn-i Semmâk dedi ki; “Nice Allahü teâlâyı anan kimse vardır ki, Allahü teâlâdan gâfildir. Nice Allahü teâlâdan korkan kimse vardır ki, Allahü teâlâya cür’ette bulunur. Nice Allahü teâlâya yakın görünen kimse vardır ki, Allahü teâlâdan uzaktır. Nice Allahü teâlânın rızâsına, O’nun emirlerine uyup, yasaklarından sakınmaya da’vet eden kimse vardır ki, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaktan kaçar.”

İbrâhim bin Edhem şöyle anlattı: Bir taşın yanından geçiyordum. Taşın üzerinde, “Bana gel, ibret alırsın” yazılı idi. Yanına gittim. Onu çevirdim. Şöyle bir yazı vardı: “Sen, bildiğin ile amel etmiyorsun. Amel etmeyeceğin şeyi bilmeyi niçin istiyorsun?”

3. Âhıret âlimlerinin alâmetlerinden biri de, tâatları yapmak için istenen, âhırete faydalı olan ilmi, elde etmektir. Faydasız, mücâdelesi çok olan ilimlerden sakınmaktır. Lâzım olan amellerin bilgisini öğrenmeyi bırakıp da, mücâdele ve münâzara ile meşgûl olan kimsenin hâli şöyle anlatılabilir: Kendisinde birçok hastalıklar bulunan bir adam var. Bu sırada, kısa bir süre için mütehassıs bir tabibe tesadüf ediyor. Ona tıbbın ince mes’elelerinden sormakla meşgûl oluyor ve bu kısa zamanı kendisi ile alakası olmayan şeylerle geçiriyor. En mühim olanı, kendi hastalığını tedâvi ettirme fırsatını kaçırıyor. Böyle bir hareket, tam bir düşüncesizliktir. Bu bakımdan insanın, önce kendisine lâzım olan, âhırette hesaba çekileceği amellerin ilmini öğrenmesi gerekir. Yoksa, boş şeyle uğraşır. Hayâtı boşuna geçmiş olur.

4. Yemek, içmek, giymek ve ev ihtiyâçlarında isrâfa meyil etmemek, bunlarda orta yolu (iktisâdı) tercih etmektir. Bu husûsta Selef-i sâlihîne benzemek gerekir. Onlar, kendilerini zorlamadan, bulduklarını yer ve giyerlerdi. Onlar, örtülmesi farz olan yerlerini örtecek, sıcak ve soğuğa karşı koruyacak olan şeyi bulduklarında bunu kâfi görürlerdi.

Büyük zâtlardan birisi: “Giyeceğin en iyisi, bana hizmet edendir. En kötüsü ise, benim kendisine hizmet ettiğimdir” buyurdu.

5. Sultanlardan uzak olmaktır. Onların huzûrlarına girmemeli yanına gitmekten ve onların arasında konuşmaktan sakınmalıdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: “Âlimlerin en kötüsü ümerâya (emir sahipleri) gidenlerdir. Ümerânın en iyileri, âlimlere gidenlerdir” buyurdu.

6. Âhıreti düşünen âlimler, bir konu hakkında fetvâ vermek için acele etmezler. Fetvâ vermekten kurtulma imkânı varsa beklerler. Fetvâ vermekten sakınırlar. Eğer, Kur’ân-ı kerîmin âyet-i kerîmeleri ile, hadîs-i şerîflerin metni ile, icmâ’ ve açık kıyâs ile, o mes’elenin hükmünü açıkça biliyor ise fetvâ verir. Eğer şüphe ettiği birşey sorulursa, bilmiyorum derler. Kendilerini böyle birşey için fetvâ vermekten korurlar. Başkasına havale eder, böylece işi sağlama bağlamış olurlar.”

İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh), “Her istenen fetvâyı veren kimse mecnûndur” buyurdu.

Büyüklerden birisi şöyle dedi: “İlim çok olunca, kelâm az olur.”

7. Murâkabe ve mücâhede sûretiyle, mükâşefe ve muâmele ilmini elde etmeye çalışır. Çünkü nefsle mücâdele, kalb ilminin ince mes’eleleri hakkında müşâhedeye götürür. Böylece kalbde hikmet pınarları fışkırır. Bunlar, kitap, okumakla elde edilemez. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Kim, bildiği ile amel ederse, Allahü teâlâ ona bilmediklerini öğretir” buyurdu.

8. Onlar, yakîni kuvvetlendirmek için çok gayret gösterirler. Çünkü yakîn, dînin sermâyesidir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Yakîni, öğreniniz” buyuruyor. Bunun ma’nâsı, yakîn sahipleriyle buluşun, onlardan yakîn ilmini dinleyiniz. Onlara uymaya devam ediniz. Onların yakînleri gibi, onlara uyanlarda yakîn kuvvetli olur. Yakinin azı, çok amelden iyidir.

Resûl-i ekreme (aleyhisselâm), “Biri var, yakîni güzel, fakat günahı çok, diğeri ibâdette pek gayretli, fakat yakîni az” diye anlatılınca, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “Âdemoğlunun günâhı bulunur. Fakat onun tabiatı akıl, seciyyesi yakîn olursa, günahları ona zarar vermez. Çünkü o, ne zaman günah işlese tövbe ve istiğfar eder. İşlediği günahına pişmanlık

duyar. Allahü teâlâ onun fadlını devam ettirir ve bununla Cennete girer” buyurdu.

9. Dâima mahzûn, başı önüne eğik ve sükût hâlinde bulunurlar. Allahü teâlâdan korktuğunu; kıyâfetinde, ahlâkında, işinde, duruşunda, konuşmasında ve sükûtunda belli ederler. Kim ona bakarsa, Allahü teâlâyı hatırlar, görünüşleri ilimlerine şehâdet eder. Âhıret âlimleri; vakûr olmalarıyla, alçak gönüllükleriyle, insanlara, güleryüzlü muâmele etmeleriyle, simalarından bilinirler.

Hazreti Ömer buyurdu ki: “Allahü teâlâ ilim verdiği kuluna, bununla beraber; hilm, tevâzu, güzel ahlâk ve rıfk da verir, işte bu, fâideli ilimdir.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Ümmetimin iyilerinden bir cemâat var ki, ilâhî rahmetin genişliğinden açıkta gülerler, azâbının korkusundan da gizli yerlerde ağlarlar. Bedenleri yerde, gönülleri göklerdedir. Rûhları dünyâda, akılları ise âhırettedir. Yürümeleri vekar iledir” buyurdu.

10. Onlar, amelleri bozan, kalbin huzûrunu kaçıran, vesveseyi hazırlayan ve fenâlığı harekete getiren şeylerden korunmak için, ilim öğrenmeye teşvik ederler.

Dinde asıl, şerden korunmaktır. Onun için denildi ki: “Fenâlığı, fenâlık yapmak için değil, fenâlıktan korunmak için öğrendim. Fenâlığı bilmeyenlerin çoğu, bilmiyerek kendisini fenâlığa kaptırır.”

Sözü ve yaşayışı ile Eshâb-ı Kirâma çok benzeyen Hasen-i Basrî’nin en çok anlattığı ve üzerinde durduğu; kalbe gelen hâtıralar, amellerin bozukluğu, nefsin vesvesesi ve nefsânî isteklerin gizli ve kapalı tarafları idi. Hasen-i Basrî’ye “Yâ Ebâ Sa’îd! Sen başkasından duymadığımız şeyler söylüyorsun. Bunları nereden öğrendin?” diye sorduklarında, “Huzeyfet-ül-Yemânî’den” dedi. Huzeyfe’ye de aynı şekilde, “Sahabenin hiç birinden duymadıklarımızı senden dinliyoruz. Bunları nereden öğrendin?” diye sorduklarında Huzeyfe (radıyallahü anh), “Resûlullahtan öğrendim. Resûlullah bunları yalnız bana öğretti” diyerek şöyle devam ederdi: “Herkes, Resûlullahtan (aleyhisselâm), hayırdan ve en faziletli amelin hangisi olduğunu soruyorlardı. Ben ise, şerden, amellerin âfetinden ve amelleri bozan şeylerden soruyordum. Çünkü bilirim ki, fenâlığı bilmeyen, iyiliği de bilmez. Bunun için Resûl-i ekrem de bunları bana öğretti. Hazreti Ömer, Huzeyfe’ye (radıyallahü anh) kendisinin durumunu sorunca, “Sende nifaktan eser yok” dedi. Hazreti Ömer bir cenâzeye çağırıldığı zaman, eğer orada Huzeyfe (radıyallahü anh) varsa, o cenâzenin namazını kılardı. Yoksa orayı terk ederdi. Huzeyfe (radıyallahü anh) için, sır sâhibi derlerdi.

Kalbin hâllerine ve makamlarına ehemmiyet vermek âhıret âlimlerinin âdetidir. Çünkü, Allahü teâlâya yakınlığa kavuşan kalbtir. Âhıret âlimlerinin bu on alameti, Selef-i sâlihînden olan âlimlerin bütün güzel huylarını içine alır. Öyleyse, kendini ya bu sıfatlarla vasıflandır veya onları kabûl etmekle beraber acziyetini i’tirâf et. Bir üçüncüsü olma.

Akâid: Genel bir akâid bilgisini, çocuğa ilk yetişme çağında iyi bir şekilde ezberletmek lazımdır. Sonra büyüdükçe, kısım kısım bu ezberlediklerine şuurlu olarak vâkıf olurlar. Zaman zaman, gerek çocukların ve gerekse halkın akâid bilgisini kuvvetlendirmek lâzımdır ki, i’tikâdları, inançları sarsılmasın. Fakat onların akîdelerini kuvvetlendirmede ta’kib edilecek yol, onlara kelâm ve cedel ilmini öğretmek değildir. Bilakis onlara Kur’ân-ı kerîmi, dînî bilgileri, ibâdetlerle meşgûl olmayı, sâlih kimselerle beraber olmayı öğretmekle ve “onlardaki Allah korkusunu ve onun huzûrunda boyun eğmelerini ve yalvarmalarını anlatmak ve göstermek gerekir.

Münâzara, cedel ve kelâm ilminden çok sakınmak lâzımdır. Münâzaranın bozduğu, yaptığından ve düzelttiğinden daha çoktur.

Taharetin fazileti: Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Orada (Kûba mescidinde), günahlardan ve pisliklerden temizlenmeyi seven kişiler vardır. Allah da böyle çok temizlenenleri sever” buyuruyor (Tevbe-108).

Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Temizlik îmânın yarısıdır” buyurdu. Bu âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfe dikkatle bakanlar, en önemli işin iç temizliği olduğunu anlar. Yoksa,

bâtın ma’nevî kirlerle dolu olduğu hâlde, zâhiri su ile temizlemek, îmânın yarısı olmaz.

Hazreti Osman şöyle anlattı: Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) ile beraber idim. Huzûrunda abdest alan birisi var idi. Bu sırada Resûlullah (aleyhisselâm) güldüler. Bunun üzerine “Niçin güldünüz, yâ Resûlallah?” dedim. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), “Allahü teâlânın, abdest alan kuluna olan ikramına güldüm. Abdest alıp a’zâlarını yıkayan her kul, ne zaman bir uzvunu yıkarsa, o uzuvdan su ile beraber günahlar dökülür” buyurdu.

Taharetin dört mertebesi vardır. Birincisi; a’zâları haramlardan ve günahlardan temizlemek. İkincisi; kalbi, kötülenen ve sevilmeyen sıfatlardan temizlemek. Üçüncüsü; kalbini, Allahü teâlâdan başkasının sevgisinden temizlemek. Dördüncüsü; bedeni, zâhirî pislikten temizlemek, ya’nî abdest ve gusül abdesti almak.

Zâhirî temizliğin, kalbdeki nûrun parlamasında büyük te’sîri vardır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Abdest üzerine abdest almak, nûr üzerine nûrdur” buyurdu. Kalbin ma’rifetlerinin te’sîrleri, a’zâlar üzerine aktığı gibi, zâhirî temizliğin de, bâtın üzerinde te’sîri büyüktür.

Namazın fazileti: Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Muhakkak namaz mü’minler üzerine, vakitleri belirli olarak farz olmuştur” buyuruyor (Nisâ-103).

Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm), hadîs-i şerîflerde buyuruyor ki; “Allahü teâlâ, beş vakit namazı kullarına farz kıldı. Eksiksiz olarak, erkân ve âdabına riâyetle o namazları kılan kimseyi, Allahü teâlânın Cennete koyacağına va’di vardır. O namazları istenildiği gibi kılmayan kimseye, Allahü teâlânın bir va’di yoktur. Allahü teâlâ dilerse ona azâb eder, dilerse onu Cennetine koyar.”

“Siz birini mescide girerken gördüğünüz zaman, onun imanlı olduğuna şehâdet ediniz.”

Resûlullaha (aleyhisselâm), en faziletli amel sorulunca; “Farzları eda etmek, haramlardan sakınmak” buyurdu.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) birgün Ebû Hüreyre’ye (radıyallahü anh); “Kalemin senin hakkında günah yazmamasını ister misin?” diye sordular. O da, “Evet, yâ Resûlallah” dedi. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); “Allahü teâlânın farz kıldığı şeyleri yap, haram kıldıklarından sakın, sana fâidesi olmayan sözü terk et, konuşma” buyurdu.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), namazın fazileti ile ilgili olarak hadîs-i şerîflerde buyurdu ki:

“Su, pisliği giderdiği gibi, beş vakit namaz da, günahları giderir.”

“Namaz, Cennetin anahtarıdır.”

“Kıyâmet gününde, kulun önce namazına bakılacaktır. Eğer namazı tamam ise, diğer amelleri kabûl olunur. Eğer namazı eksik ise, diğer amelleri kendisine çevrilir.”

“Allahü teâlâ buyurdu ki: Kulum, farzları eda etmekle benim azâbımdan kurtulur. Nafilelerle ise bana yaklaşır.”

Resûlullah (aleyhisselâm) Ebû Hüreyre’ye (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: “Ailene namazı emret. Allahü teâlâ sana ummadığın yerden rızık gönderir.”

Cemâatin fazileti: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Cemâatle kılınan namaz, yalnız kılınan namazdan yirmiyedi derece daha üstündür.”

“Bizim ile münâfıklar arasındaki fark, yatsı ve sabah namazlarında bulunmaktır. Onlar bu iki namazda bulunmazlar.”

Sa’îd bin Müseyyib buyurdu ki: “Yirmi senedir, ben ezanı mescidde dinledim.”

Hâtim-i Esam (radıyallahü anh) dedi ki: “Cemâati kaçırınca, sâdece Ebû İshâk Buhârî beni ta’ziye ederdi. Halbuki benim bir oğlum vefât etseydi, şehrin bütün insanları beni ta’ziye ederdi. Görülüyor ki, dînen günah olan birşey, insanların yanında, dünyâya âit üzüntülerden daha hafif kalmaktadır.” Şöyle rivâyet edilir: “Selef-i sâlihîn, cemâatle tekbîri kaçırdıkları zaman, birbirlerine üç gün ta’ziyede bulunurlardı. Cemâati kaçırdıkları zaman ise, yedi gün ta’ziyede bulunurlardı.”

Ka’b-ül-Ahbâr (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Dört kimse için ma’zeret yoktur. Birincisi, Mekke-i mükerremeye gidecek kadar imkânı olup da hacca gitmeyen, ikincisi, önüne konulmuş yemek olduğu hâlde, kapıda duran fakiri eli boş olarak geri çeviren. Üçüncüsü, emr-i ma’rûf ve nehy-i münkere (iyiliği yapıp, kötülükten men etmeye) gücü yettiği hâlde bunu terk eden. Dördüncüsü, ezanı duyup da ona icabet etmiyen kimse.”

> Ebû Sa’îd-i Hudrî (radıyallahü anh) şöyle anlattı: “Biz, yedi kişi bir yerde bulunuyorduk. Yanımıza Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) geldi ve “Rabbiniz ne buyuruyor biliyor musunuz?” dedi. Biz, “Allah ve Resûlü bilir” dedik. Bunun üzerine Server-i âlem (aleyhisselâm); “Rabbiniz buyuruyor ki; kim evinde abdest alır, sonra ibadet etmek için câmiye gelirse, onun için benim katımda, kendisine azâb etmiyeceğime dâir bir ahd olur” buyurdu.

> Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Kırk gün, iftitah tekbirini kaçırmamak şartıyla, beş vakit namazı cemaat ile kılan kimseye; Allahü teâlâ, biri nifaktan, diğeri de Cehennemden azâd olmak üzere iki berât yazar” buyurdu.

Denildi ki: “Kıyâmet günü bir kavim, yüzleri parlak yıldızlar gibi olduğu hâlde haşr olunacaktır. Melekler: “Siz ne amel işlediniz ki, yüzünüz böyle parlak?” diye sorarlar. Onlar “Ezanı duyunca başka hiçbir şeye bakmaz, hemen abdest alır, cemaata giderdik” derler. Sonra başka bir topluluk getirilir. Bunların yüzleri ise ay gibi parlamaktadır. Melekler onlara da amellerini sorunca, onlar da; “Biz dünyâda iken, vakit girmeden abdest alırdık” derler. Daha sonra başka bir topluluk getirirler. Onların ise yüzleri güneş gibi parlamaktadır. Onlara da amelleri sorulunca, “Biz ezanı mescidde dinlerdik” derler.”

> Secdenin fazileti: Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen “... Secde eserinden (çok namaz kılmaları yüzünden meydana gelen) nişanları yüzlerindedir.” buyurdu (Fetih-29).

Denildi ki: Secde eseri; huşû’ nûrudur, bâtından zâhire, kalblerinden yüzlerine vurur ve parlar.

> Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Kulun Allaha en yakın olduğu an, secde hâlidir” buyuruyor. Bu hadîs-i şerîf, “Secde et de (Rabbinin rahmetine) yaklaş” (Alâk-19) âyet-i kerîmesinin açıklamasıdır.

Rivâyet edilir ki: “İmâm-ı a’zam Ebu Hanîfe, vefâtı kendisine ma’lûm olunca, secdeye vardı. Secde vaziyetinde iken rûhunu teslim etti.”

İsmâil bin Ahmed emîr idi. Hastalandı, ölümüne yakın, üzerinde kilit bulunan bir sandık çıkardı. Herkes, onun içinde mücevher ve kıymetli şeyler var zannetti. Onu açtıklarında, içerisinde toprak bulunan bir kese gördüler. “Bu toprak nedir?” diye sordular. O şöyle cevap verdi. “Secde ettiğim yerlerin toprağıdır. Ne zaman Allah için secde etsem, o yerin toprağını toplardım, öldüğüm zaman, bu topraktan bir kerpiç yapıp, onu kabrimde, yanağımın altına koyun. Belki Allahü teâlâ, bana merhamet eder de, benden kabir azâbını kaldırır” diye vasıyyette bulundu. Vefâtından sonra onun dediği gibi yaptılar. Bir gece onu rü’yâda gördüler. Hâlinin nasıl olduğunu sorduklarında; “Rabbim beni, üzerine secde ettiğim toprağın hürmetine affetti ve kabir azâbını üzerimden kaldırdı” dedi.

> Huşû’un fazileti: Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Muhakkak mü’minler felah buldular (yani, Cennette ebedî kalmakla saadete kavuştular.) Onlar namazlarında Allahü teâlâdan korkarlar (O’na tezellül ve tevâzu gösterirler. Öyle ki, sağlarında ve sollarında olan kimseleri bilmezler).” buyuruyor. (Mü’minûn-1, 2). Allahü teâlâ bu âyet-i kerîmede, mü’minleri imânlarından sonra, huşû’ ile kıldıkları namazları sebebi ile medh buyurdu. Sonra kurtulanların vasıflarını saydıktan sonra meâlen; “Onlar ki, namazlarını

gereği üzere devamlı kılarlar" buyurdu (Mü'minûn-9). Sonra bu sıfatların semeresi hakkında da meâlen; "İşte bu vasıfları toplayanlar, vâris olanlardır ki, onlar, Firdevs Cennetine vâris olacaklardır" (Mü'minûn-10, 11) buyurup, âyet-i kerîmenin evvelinde, onları felaha, sonunda ise Firdevs Cennetine vâris olmakla vasfetti. Âyet-i kerîmedeki medhe kavuşabilmek için, namazı, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) işâret buyurdukları gibi kılmak lâzımdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "Namaz kıldığın zaman (nefsine, hevâsına ve ömrüne) veda eden (ve mevlâsına teveccüh eden) gibi namaz kıl" buyurmuştur.

Yine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde buyurdu ki: "Sahibini fenâlıktan alıkoymıyan namaz, Allahtan uzak olmaktan başka birşeyi arttırmaz."

"Allahü teâlâ, bedeni ile beraber kalbi hazır olmayan kimsenin namazına bakmaz (değer vermez)."

Namazda, kalbi hazır etmenin ilâcı, hatıra gelen düşünceleri atmaktır. Birşeyi def ve yok etmek için, önce sebebini yok etmek lazımdır. Bunun için de sebebi iyi tesbit etmek lâzımdır. Hatıra gelen düşüncelerin geliş sebebi, ya insanın dışındaki bir sebepten dolayıdır. Veya namaz kılanın içindeki bir sebepten dolayıdır. Haricî sebebler şöyle söylenebilir: Kulağa gelen sesler ve gürültüler, göze çarpan şekiller. Bunlar namaz kılan kimseye sür'atle te'sîr ederek, insanı meşgûl etmeye başlar. Sonra zihin onlar vasıtasıyla başka düşüncelere dalar. Böylece, düşünceler zincirleme olarak birbirini ta'kib eder. Gözler ve kulaklar, çeşitli düşüncelere sebeb olur. Fakat, derecesi ve himmeti yüksek olan kimselerin, duyu organlarına gelenler, onları namazlarından alıkoymaz. Onlara te'sîr edemez. Onlar huşû' ve kalb huzûru ile namazlarına devam ederler.

Şöyle anlatılır: "Müslim bin Yesâr birgün mescidde namaz kılıyordu. O esnada, mescidin direklerinden biri düştü. Câmide bulunan herkes dışarı kaçtığı hâlde, onun olaydan haberi yoktu. Çünkü o, namazda hiçbir şey düşünmediği ve duymadığı için, birşeyden haberi olmadı."

Himmeti ve kuvveti zayıf olan kimsenin, düşüncesi namazda çeşitli mes'elelere takılarak darmadağın olur. İşte bunun ilâcı, bunun sebeplerini bilip, onlardan kurtulmaktır. Bu ilâçlardan ba'zısı şunlardır: Namaz kılan kimse, önünde zihnini meşgûl edecek birşey bırakmamalı. Namazı duvara yakın kılmalı ki, gözün mesafesi daralsın. Çünkü gözün görüş mesafesi genişledikçe, zihni de dağılır. Nakışlı ve boyalı yaygılar üzerinde namaz kılmamalı. Bunlar göz vasıtasıyla kalbi meşgûl eder. İbn-i Ömer (radıyallahü anh), namaz kılacağı yerde; kılıç, kitap, kalem gibi hiçbirşey bırakmazdı. Hepsini ortadan kaldırırdı. (Çünkü bunlar, namaz kılanın önünde, göz vasıtasıyla düşüncesini meşgûl etmektedirler.)

Himmetleri kuvvetli olanlar, namazın kemâlini, sağlarında ve sollarında olanları tanımamakta görürler.

Büyüklerden bir zât buyurdu ki: "Namaz, âhıret işlerindendir. Namaza girince, dünyâdan çıkmış olursun."

Hâtim-i Esam'a nasıl namaz kıldığı sorulunca, şöyle cevap verdi: "Namaz vakti gelince, temiz bir kalb ile niyet ederek abdest alırım. Abdest uzuvlarımı yıkar, kalben de tövbe ederim. Sonra câmiye giderim. Bütün a'zâlarım, namaz için hazır hâle gelinceye kadar beklerim. Namaza başlayacağım zaman Mescid-i Harâm-ı gözümün önüne getirir, Makâm-ı İbrâhim'i iki kaşım arasında tutar, Cenneti sağımda, Cehennemi solumda, Sıratı ayaklarımın altında, can alıcı meleği arkamda düşünür, kalbimi Allahü teâlâya teslim eder, sonra ta'zimle Allahü ekber der, hürmetle kıyâm, heybetle kırâat, tevâzuyla rükû', tazarru' (kendini alçaltma, yalvarma) ile secde, hilm ile cülus (tehıyyattaki oturuş), şükürle selâmı yerine getiririm. Benim namazım böyledir."

Bâtınî sebeblere gelince, bunlar zâhirî sebeplerden daha kuvvetli ve çetindir. Çünkü dünyâ işleri hakkında düşüncesi iyice dağılmış olan bir kimse, kalbini birşey üzerine veremez. Devamlı bir daldan diğerine konar. Kalbine gelen düşünceler onu meşgûl etmek için kâfidir. Bunun ilâcı ise, âhırete âit işleri düşünmektir. Kendisini Allahü teâlânın huzûrunda duruyor kabûl eder. Eğer zihnini kurcalayan ve meşgûl eden şeyler bununla gitmezse, kalbinin huşû'una mâni olan şeyleri terk etmekten başka çâresi yoktur. Şüphesiz kalbini meşgûl eden

bu şeyler, kendisince mühim olan şeylerdir. Bunların kendisi için mühim olması, nefsinin arzu ve istekleri sebebiyledir. Onun için, nefsini bu şehvetlerinden (arzu ve isteklerinden) sıyırarak onu cezalandırır. Nefsini bu bağlarından koparır. Bu şöyle açıklanabilir: Birisi başını dinlemek için bir ağacın altında oturduğunda ağaçtaki kuşların sesi onun kalbini karıştırır. O kimse, kuşlara bir dal parçası atarak kovalar, kendi hâlinde oturmaya devam eder. Fakat kuşlar yine bağırıp çağırmaktadır. Bu sefer, küçük odun parçalarıyla onları kovalar. Bu sırada ona bir ses, "Eğer onlardan kurtulmak istiyorsan, bu ağacı sök oradan çıkar" der. Şehvet ağacı da böyledir. Kalbe gelen bu hâtıraların ve şehvetlerin tek sebebi vardır. O da dünyâ sevgisidir. Dünyâ sevgisi her hatânın başıdır. Bu bakımdan dünyâ sevgisini kalbden çıkarmalıdır.

Namazı kılarken, kalbde huzûrun hâsıl olması için gerekli şeylerin beyânı: Eğer âhıreti isteyenlerden isen, namazı ta'dili erkana uyarak, huşû' içerisinde, kulluğun ve acziyetinin idrâkinde olarak kıl Müezzinin sesini işittiğin zaman, kalbinde, kıyâmet günündeki çağırılmanın korkusunu hazır' et Müezzinin ezanını işittiğinde, içinde sevinç ve neş'e duyuyorsan, bil ki, kıyâmet gününde sen müjde ve kurtuluşunla çağırılacaksın. Selef-i sâlihîn ezanı duyunca, her işini bırakır, namaz kılmak için cemâate koşarlardı.

Abdest ile namaz kılacağın yere geldiğin zaman, kalbindekilerden gâfil olma. Kalbini tövbe ve istiğfarla temizle. Çünkü kalb, Rabbinin nazargâhıdır. Sen avret mahallini örttüğün zaman, bunun ma'nâsını şöyle bil: Sen bedenini insanların gözlerinden sakladın, örttün. Çünkü senin avret mahallini insanlar görmekteydi. Fakat senin içindeki gizli kusurlarını göremiyorlar. Bunu ancak Rabbin bilir. Öyleyse, içindeki bu kusurlarını ve ayıplarını, namaz kılacağın yere girmeden dışarıda bırak. Şunu iyi bil ki, Allahü teâlâ herşeyi görür. Ondan hiçbir şey gizli kalmaz. İçteki bu ayıpları, sâdece pişmanlık, haya ve Allah korkusu temizler. Bunları kalbe getirmekle havf (Allah korkusu) ve haya ordularını harekete geçirerek nefsini öldürürsün. O zaman, Allahü teâlânın huzûrunda günahlarından dolayı pişmanlık duymuş, sonra Rabbinin huzûruna, korku ve hayadan başı eğik olarak dönen suçlu bir kulun duruşu gibi durursun. Kıbleye yöneldiğin zaman şöyle düşün: Gerçek bir kıbleye dönüş, senin sâdece Kâ'be-i muazzamaya dönüşündür, işte bunun gibi, kalbin Allahü teâlâya yalvarması, kalbin Allahü teâlâdan başkasının sevgisini kendisinden uzaklaştırması ile olur. Ayakta iken; kıyâmet gününde Allahü teâlânın huzûrunda bulunduğunu hatırla Allahü ekber diye tekbîr alınca, kalbinin dilini yalanlamaması lazımdır. Allahü teâlâ senin yalancı olduğunu bilir. Nitekim Allahü teâlâ, münâfıkların içlerinden tasdik etmedikleri hâlde dilleriyle "Muhammed (aleyhisselâm) Allahın Resûlüdür" sözlerinin de yalan olduğunu bilmektedir. Eğer hevân, (arzu ve isteklerin) sana Allahü teâlânın emrinden daha galip ise, sen hevana, Allahü teâlâdan daha çok itaat ediyorsun demektir.

E'ûzü'yü okuyunca, şeytanın senin düşmanın olduğunu, senin, Allahü teâlâya yalvarıp yakarmanı, Allahü teâlâya secde etmeni, hasedinden dolayı kalbini Allahü teâlâdan çevirmek için fırsat kolladığını, kibrinden dolayı Âdem'e (aleyhisselâm) secde etmemesi yüzünden la'nete uğradığını bil. Şeytana itaat etmekten çok sakın. Çünkü şeytana itaat büyük günahtır. Kırâatleri (Fâtiha ve zamm-ı sûreyi) okuyunca, okuduklarının ma'nâsını bil. Allahü teâlânın o okuduklarında sana olan emrini ve yasaklarını bil. Rükû' yaptığın zaman, Rabbinin azamet ve kibriyâsını çok yüce, kendi nefsini ise hor ve hakîr olarak gör. Allahü teâlâ her büyükten daha büyüktür. Bu ma'nâyı kalbine ve diline yerleştirmek için, Rabbini tesbihi tekrarla. (Ya'nî "Sübhâne Rabbiyel-azîm" de!)

Secde ettiğin zaman, en şerefli a'zân olan yüzünü, ayak altında çiğnenen toprak üzerine koy. Çünkü, sen topraktan yaratıldın ve yine oraya döneceksin. Bu anda Allahü teâlânın büyüklüğünü hatırlayarak, "Sübhâne Rabbiyel-a'lâ" de ve bunu tekrar ile bu inancını kuvvetlendir. Teşehhüdde otururken, Allahü teâlânın huzûrunda olduğunu düşünerek edebli bir şekilde otur ve "Ettehiyyâtü" duâsını, ma'nâsını bilerek oku. Selâm verdiğin zaman, hazırda bulunanlara ve meleklere selâm vermeyi ve namazın sona erdiğini niyet etmelisin. Allahü teâlânın fadlı ve keremi ile bu ibadeti yapmaya muvaffak olduğunu bilerek O'na şükretmeyi ve bu namazı, son namazın olduğunu ve belki gelecek namaz vaktine kavuşamayacağını hatırlayarak, gizli ve aşikâr kusurlarından dolayı Allahü teâlâdan kork ve haya et. Bununla beraber, namazını Allahü teâlânın fadlı ve keremiyle kabûl edeceğini ümit et.

Huşû', ta'zim ve haya gibi bâtınî şartlara riâyet ederek, yalnız Allahü teâlânın rızâsı için kılınan namazlar, mükâşefe ilminin kapısı demek olan ilâhî nûrların kalbde parlamasını temin eder. Yer ve gök inceliklerini, rubûbiyyetin sırlarını keşfeden

Allahü teâlânın veli kulları, bu mertebeye ancak namazda ve özellikle secdede yükselebilirler. Zîrâ kulun Rabbine en yakın olduğu an secde hâlidir.

Sadakanın fazileti: Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Mallarını Allah yolunda harcayanların hâli, her başağa yüz dâneli yedi başak bitiren bir tohumun hâli gibidir. Allah dilediği kimseye daha kat kat verir. Allahın ihsânı çok geniştir, herşeyi hakkıyla bilendir" buyuruyor (Bekâra-261).

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), sadakanın fazileti hakkında buyuruyor ki: "Bir hurma da olsa sadaka verin. Çünkü o bir hurma açlığı giderir, suyun ateşi söndürdüğü gibi hatâları da söndürür, yok eder."

"Bir hurmanın yarısıyla bile olsa, Cehennem ateşinden sakının. Onu da bulamazsanız, tatlı ve güzel söz ile Cehennem ateşinden sakının."

"Sadaka, yetmiş kötülüğün kapısını kapatır.",

"Gizli sadaka, Allahü teâlânın gazâbını söndürür."

Hazreti Îsâ (aleyhisselâm); "Kim birşey isteyeni eli boş çevirirse, onun evine melekler bir hafta uğramaz" buyurdu.

Lokman Hakim oğluna dedi ki: "Bir günah işlediğin zaman, bir sadaka ver."

Abdullah bin Ömer (radıyallahü anh), sadaka olarak şeker dağıtır ve Kur'ân-ı kerîmden meâlen; "Sevdiğiniz şeylerden sadaka vermedikçe, siz, Cennete kavuşamazsınız" (Âl-i İmrân-92) âyetini okur: "Allahü teâlâ bilir ki, benim en çok sevdiğim şey şekerdir" derdi.

Ubeydullah bin Ömer buyurdu ki: "İnsanlar kıyâmet günü çok aç, susuz ve çıplak olarak haşr olacaklar, ancak Allahü teâlâ için yedireni, Allahü teâlâ doyuracak, Allahü teâlâ için içireni, Allahü teâlâ içirecek ve Allahü teâlâ için giydireni yine Allahü teâlâ giydirecektir."

Sırrî-yi Sekatî buyuruyor ki: "Sadakada dört haslet vardır. Birincisi, sadaka senin yanında iken azdır. Onu verdiğin zaman çok olur. İkincisi, o seninle beraber olunca yok olur. Onu verince bakî olur. Üçüncüsü, senin yanında olunca, senin olmaz. Verdiğin zaman senin olur. Dördüncüsü, seninle olunca, sen onu korursun. Onu verdiğin zaman, o seni korur. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Sadaka, sahibinden yetmiş belâyı def eder" buyurdu."

İhlâs sahiplerinden bir kısmı, sadakanın gizli verilmesinin, bir kısmı da, açıktan verilmesinin daha faziletli olduğunu söylediler.

Zekât ve sadakayı gizli vermenin sırları: Birincisi, sadaka alanın gizli kalmasına sebeb olur. Böylece alanın şeref ve haysiyeti kırılmamış olur.

İkincisi, sadakayı gizli vermek, alanı ve vereni insanların diline düşmekten ve sû-i zanlarına kapılmaktan kurtarır. Çünkü, insanlar birbirlerini kıskanırlar. Sadaka alan için, zengin olduğu hâlde aldı veya hakkından fazla aldı deyip, aleyhinde dedikodu yaparlar. Haset, sû-i zan ve gıybet büyük günahlardandır. Bunun için sadakayı gizli verip, insanları böyle günahlardan korumalıdır.

Üçüncüsü, gizli vermek, verenin amellerini gizlemesine yardımcı olur. Çünkü gizli vermek, açıktan vermekten daha üstündür. Bir şahıs âriflerden birine, herkesin gözü önünde birşey verdi. O zât, bunu kabûl etmedi. Bunun üzerine o şahıs, "Allahü teâlânın sana gönderdiğini neden reddediyorsun?" diye sordu. Ârif olan o zât da, "Sen herkesin görmesini isteyerek bunu bana verdin. Sâdece Allahü teâlânın görmesine kanâat etmedin. Ben de sana riyanı, ya'nî Allahü teâlânın rızâsı için değil de, herkes görsün diye verdiğin şeyi, sana geri iade ettim" dedi.

Dördüncüsü, aşikâre sadaka almakta, zelîl ve hakîr olmak vardır. Halbuki, müslümana zillet yakışmaz.

Beşincisi, sadakayı gizli almakta ortaklık şüphesinden sakınmak vardır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), bir hadîs-i şerîfte; "Kime, yanında başkaları da olduğu hâlde bir hediye verilirse, yanındakiler de ona bu hediyede ortaktırlar" buyurdu.

Zekât ve sadakayı aşikâre vermenin sırları: Birincisi, sadakayı açıktan vermek, kişinin doğruluk ve ihlâsına delîldir.

İkincisi, ârif olan kimse, sâdece Allahü teâlânın rızâsını gözetir. Ârif kimse için, gizlide ve açıkta vermek arasında hiçbir fark yoktur. O, her ikisinde de Allahü teâlânın rızâsı için verir. Zâten, açıkta ve gizlide verirken, niyette bir değişiklik olursa, riya olur.

Üçüncüsü, sadakayı açıktan vermekte, ni'mete şükür sünnetini yerine getirmek ma'nâsı da vardır. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Rabbinin ni'metini (ya'nî, Kur'ân-ı kerîmde bildirilenleri insanlara) anlat (ki, bu, ni'metin şükrüdür)." buyuruyor (Duhâ-11). Ni'meti gizlemek, ni'meti verene nankörlük olur. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Onlar cimrilik ederler, insanlara da cimriliği tavsiye ederler. Allahın kendilerine fadlından verdiği şeyleri saklarlar. Biz de böyle ni'metleri gizleyen nankörlere hor ve rüsvay edici bir azap hazırladık" buyurdu (Nisâ-37).

Bütün bunlara göre, kesin olarak gizli vermenin veya açıktan vermenin mi daha üstün olduğunu söyliyemeyiz. Durum şahıslara, niyetlere göre değişir. Fakat her ikisinde de önemli olan, ihlâs sahibi kimsenin nefsini murâkabe altına alması lâzımdır ki, nefsinin ve şeytanın hîle ve oyununa gelmesin! Verirken sâdece Allahü teâlânın rızâsını gözeterek verebilsin. (Âlimlerin ekserisi, sadakayı açıkta vermenin şartlarını yerine getirmek güç olduğundan, gizli verilmesini tavsiye etmişlerdir.)

Zekât vermenin âdabı: Bunlar yedidir. Birincisi: Zekâtın farz oluşunun hikmetini anlamaktır. Zekâtın farz oluşunun hikmeti üçtür: 1. İmtihandır. Çünkü Kelime-i şehâdeti söylemek, tevhîdi kabûl etmek ve ibâdete lâyık olanın sâdece Allahü teâlâ olduğuna şehâdet etmektir. Şehâdetin hakkıyla yerine gelebilmesinin şartı, muvahhid (Allahü teâlânın birliğini kabûl eden) için, Allahü teâlâdan başka sevdiği ve rızâsını gözettiği birisi daha olmamalıdır. Çünkü Allahü teâlâyı gerçek sevmek ve rızâsını gözetmek, O'ndan başkasının bu sevgide ortak olmasını kabûl etmez, işte bu sevginin derecesi, kulu sevdiği şeylerden ayırmak sûretiyle tecrübe edilir. Mal da kulun sevdiği bir şeydir. Çünkü mal, kulun dünyâ lezzet ve zevklerinden faydalanmasına vesile olur. Bu sebeble, kulun îmânında ne derece kuvvetli ve samîmi olduğu tecrübe edilmek için, o çok sevdiği malından Allahü teâlânın rızâsı ve emrini yerine getirmek için harcaması istenir. Ancak Allahü teâlâ zekâtın miktarını ta'yin etti. Çünkü insanların çoğunun mala olan sevgisi çoktur. Onlardan, mallarından verecekleri miktar hafifletildi. Mallarının çokluğuna göre, verilmesi gereken zekât miktarını verince, Allahü teâlâya karşı, o husûstaki kulluk vazîfesini yapmış sayılmaktadırlar. Fakat, insanlar arasında yüksek derecelere erişmiş öyle kimseler vardır ki, onlar hiçbir zaman dinar ve dirhem biriktirmezler. Hattâ onlardan birisine ikiyüz dirheme ne kadar zekât düşer diye sorulduğunda, o şöyle cevap verdi: "Sıradan bir müslüman için, fıkıh kitaplarının hükmüne göre (dinin emri) beş dirhem vermesi gerekir. Fakat bizim gibilere gelince, bütün malımızı vermemiz gerekir." Bu sebebledir ki, Hazreti Ebû Bekr Sıddîk, bütün malını, Hazreti Ömer, malının yarısını getirdi. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Çoluk çocuğuna ne bıraktın? Yâ Ömer!" buyurunca Hazreti Ömer "Getirdiğim kadar da onlara bıraktım" cevâbını verdi. Server-i âlem (aleyhisselâm) aynı soruyu Hazreti Ebû Bekr'e sorunca, "Allah ve Resûlünü bıraktım" diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "İkinizin arasındaki fark, sözlerinizin arasındaki fark gibidir" buyurdu. 2. Mü'mini cimrilik sıfatından temizlemektir. Çünkü cimrilik, helâka sebep olan şeylerdendir, insan cimrilikten, ancak malını vermeye alışmakla kurtulabilir. Bir şeyin sevgisinin kaybolması, ancak o şeyden ayrılmak için nefsi zorlamakla olur. Sonunda nefs buna alışır. Bu ma'nâda zekât, zekât sahibini cimrilik kirinden temizler. Kişinin cimrilikten temizlenmesi, malından harcamasına göre değişir. Allah için sarfettiği malın ve bu sebeple içinde duyduğu ferahlık ve sevincin derecesine göre cimrilikten kurtulabilir.

3. Verilen ni'metlere şükretmektir. Allahü teâlânın, kullarının bedenlerinde ve mallarında olmak üzere iki ni'meti vardır. Bedenî ibâdetler, beden ni'metinin şükrünü, mâlî ibâdetler ise, mal ni'metinin şükrünü yapmak içindir.

İkincisi: Zekâtı vaktinde vermektir. Zekât vermek kendisine farz olan kimse, zekâtın geciktirilmesindeki âfet ve günâhı, fakiri sevindirmenin ehemmiyetini düşünerek, bir an önce bu borcunu ödemelidir.

Üçüncüsü: Riya ve gösterişten korunmak için gizli vermektir. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Eğer sadakaları gizler de, onları gizli olarak fakirlere verirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmını örter" buyuruyor (Bekâra-271). Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Üç şey iyilik hazînelerindendir. Bunlardan birisi de, verdiği sadakayı gizlemektir" buyurdu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), bu konuda meşhûr olan hadîs-i şerîfte buyuruyor ki: "Allahü teâlânın rahmet gölgesinden başka bir gölgenin bulunmadığı kıyâmet gününde, yedi kimseyi Allahü teâlâ rahmetinde gölgelendirecektir. Bunlardan birisi de sağ eli ile verdiği sadakayı, sol elinin haberi olmıyacak şekilde gizliliğe dikkat edendir." Büyüklerimiz sadakayı gizli vermekte o kadar titiz ve dikkatli hareket ettiler ki, ba'zısı bir a'mânın avcuna koydu, ba'zısı da fakirin eline başkası vasıtasıyla ulaştırdı. Böylece, kendilerinin bilinmemesini istiyorlardı. Bütün bunlar, Allahü teâlânın gazâbını söndürmek, riya ve şöhretten uzak kalabilmek içindi. Fakat açıktan vermek, başkasının da kendisine uyarak vermesine sebep olacaksa veya istiyen kimse herkesin yanında isterse, o zaman açıktan verilebilir. Çünkü Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Gerçekten Allahın kitabını okuyanlar, namazı gereği üzere kılanlar, kendilerine rızk olarak verdiğimiz şeylerden gizli ve aşikâr harcıyanlar, asla ziyan etmiyecek bir ticâret (sevâb) umabilirler" buyurdu (Fâtır-29).

Dördüncüsü: Kişi verdiği sadakayı, verdiği kimsenin başına kakarak ve ona eziyet ederek, sadakasını ifsâd etmemesi lâzımdır. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Ey îmân edenler, sadakalarınızı, insanlara gösteriş için malını harcayan, Allaha ve âhıret gününe inanmayan kimse gibi, başa kakmak ve eziyet etmek sûretiyle boşa çıkarmayın..." buyuruyor (Bekâra-264). Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ise, bir hadîs-i şerîfte; "Başa kakanın sadakasını Allah kabûl etmez" buyurdu.

Beşincisi: Vermiş olduğu şeyi az görmektir. Denilir ki, iyilik üç şeyle tamam olur. Birincisi, verdiğini az ve küçük görmek, ikincisi, vermekte acele etmek, üçüncüsü, gizli vermektir. Yapılan tâat küçük görülürse, Allahü teâlânın katında büyük ve çok olur.

Altıncısı: Malından en sevdiğini, en iyisini, en helâlini ve en temizini vermektir.

Yedincisi: Vereceği kimseleri iyi seçmelidir, önce, dünyâya önem vermiyen takvâ sahibi kimseleri aramalıdır. Takvâ sahibi kimse, aldığı zekâtı ve sadakayı, takvâsına yardımcı olacak şekilde kullanır. Böylece o sadakayı veren kimse de, onun yapmış olduğu tâata ortak olur. Sonra, ilim sahiblerini aramalıdır. Onlara zekât veya sadaka vermekle, onun ilmî çalışmasına yardım edilmiş olur. Niyet düzgün olduğu zaman, ilim ibâdetlerin en şereflisidir. Sonra dindar kimseleri araştırarak, zekât ve sadakaları onlara vermelidir. İyiliğin bunlara yapılması, isteyenlere vermekten kat kat daha sevâbtır. Zekât ve sadaka verilecek kimsenin, hastalık veya başka bir sebeple, geçimini te'mine gücünün yetmemesi lâzımdır. Akrabalar yardımda öne alınmalıdır. Böylece, onlara hem yardım edilmiş ve hem de sıla-i rahm vazîfesi yerine getirilmiş olur. İyi kimseler de, tanıdık kimselerden öne alınır. Bu şartlar yerine getirilebilirse büyük ni'mettir.

Orucun fazileti: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Oruç sabrın yarısıdır", "Sabır imânın yarısıdır? buyurduğuna göre, oruç imânın dörttebiridir. Sonra oruç, diğer rüknler arasında Allahü teâlâya has olmakla seçkin bir yeri vardır. Hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ buyuruyor ki: "Her iyiliğin mükâfatı, on mislinden yediyüz katına

kadardır. Yalnız oruç bana mahsûstur, onun mükâfatını da ancak ben veririm," Allahü teâlâ, Zümer sûresinin onuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; "(Allah yolunda) sabredenlere, mükafatları hesâbsız verilecektir" buyuruyor. Orucun sevâbı, takdîr ve hesap sınırını aşmıştır. Sâdece onun faziletini bilmek yeterlidir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), bir hadîs-i şerîfte; "Nefsim elinde (kudretinde) olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha hoştur. Allahü teâlâ, oruçlu kimseye orucunun mükâfatını vereceğini ve duâsını kabûl edeceğini va'd etmiştir" buyurdu.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), hadîs-i şerîflerde orucun faziletini şöyle belirtiyor: "Oruçlu iken iki sevinç vardır. Birisi iftar zamanındaki sevinç, diğeri Allahü teâlâya kavuştuğu zamanki sevincidir."

"Herşeyin bir kapısı vardır. İbâdetin kapısı da oruçtur."

"Oruçlunun uykusu ibadettir."

"Cennet, dört kimseyi iştiyâkla ister. Kur'ân-ı kerîmi okuyanı, açları doyuranı, dilini muhafaza edeni, Ramazân-ı şerîfte oruç tutanı."

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: "Eğer Allahü teâlâ, göklerin ve yerin konuşmalarına izin vermiş olsaydı, muhakkak onlar, Ramazân-ı şerîf orucunu tutan kimseyi Cennetle müjdelerlerdi" buyuruldu.

İbn-i Mes'ûd'un (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: "Eğer kullar, Ramazân-ı şerîfte olanları bilmiş olsaydılar, bütün senenin Ramazan olmasını temenni ederlerdi" buyuruldu.

Oruç, şeytanı kahr ve perişan eder. Çünkü şeytanın aldatma vâsıtası şehvetlerdir. Şehvetler, yeme ve içme ile kuvvet bulur. Bu sebeple, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Şeytan kanın damarda dolaştığı gibi, insanoğlunun içinde dolaşır. Oruç ile onun yolunu daraltınız" buyurdu.

Yine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), Âişe vâlidemize (radıyallahü anha); "Yâ Âişe! Cennetin kapısını çalmaya devam et" buyurdu. Aişe vâlidemiz (radıyallahü anha), "O ne ile ve nasıl olur yâ Resûlallah?" diye sorunca, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), "Oruçla" diye cevap verdi.

Oruç, şeytanı kahrederek ümidini keser, kapılarını kapatır ve yollarını daraltır. Böylece oruçla şeytana karşı çıkan, Allahü teâlânın düşmanını kahretmekle, Allahü teâlânın dinine yardım etmiş olur. Allahın dinine yardım eden de, Allahü teâlânın yardımına kavuşur. Allahü teâlâ, Muhammed sûresinin yedinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Ey îmân edenler! Eğer Allahın dinine yardım ederseniz. O, size zafer verir ve ayaklarınızı (savaşta) kaydırmaz" buyuruyor.

Allahü teâlâ orucun kendisine âit olduğunu bildirdi. Çünkü her amelin bir karşılığı vardır. Orucun karşılığı ise, Allahü teâlâya kavuşmaktır. Kıyâmet gününde kul, hasımları (kendisinden alacağı olanlar) olduğu hâlde gelir. Birisi onun namazının sevâbını, birisi zekâtının sevâbını, birisi haccının sevâbını alır. Bu kimse üzerinde daha borç kalır. Hasımları, onun orucunun sevâbından ister. Bunun üzerine Allahü teâlâ, "Onun orucu bana âittir. Onu almanız için size izin yoktur" buyurur. Orucun, bu derece pek yüksek fazileti vardır.

Orucun bâtınî şartları: Bilinmelidir ki, orucun miktarına göre üç derecesi vardır. Bunun en azı, Ramazân-ı şerîf orucu ile yetinmek. Çünkü bu, her müslümana farzdır. Bundan sonra nafile oruçlar içerisinde en iyi oruç tutma şekli, Dâvûd aleyhisselâmın orucudur. Dâvûd aleyhisselâm, bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Bu şekildeki oruç, farz ve vâcib oruçların dışında en faziletli oruçtur. Devamlı oruç tutmaktan daha faziletlidir. Abdullah bin Ömer, oruç için Peygamber efendimize (aleyhisselâm) sorunca; "Bir gün tut, bir gün tutma" buyurmalarının sırrı budur. Abdullah bin Ömer (radıyallahü anh), "Bundan

daha faziletlisini istiyorum” deyince, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) “Daha faziletlisi yoktur” buyurdu. Bir gün tutup, bir gün tutmamak, insanda daha te’sîrli olmaktadır. Devamlı tutmak ise, bu te’sîri azaltmaktadır.

Faziletli günlerde de oruç tutmak müstehabtır. Ramazân-ı şerîften sonraki kıymetli ve faziletli günler; Arefe günü, Aşure günü, Zilhicce’nin ilk on günü, Muharrem’in ilk on günüdür.

Oruç tutmanın, orta şekli, senenin üçte birini oruçla geçirmektir. Her haftadan Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutulur ve Ramazân-ı şerîf de buna ilâve edilirse senenin dört ayından birkaç gün fazlası oruçla geçirilmiş olur. Bu miktar, üçte birinden fazladır. Böyle oruç tutmak, nefse hafif gelir ve sevâbı da boldur.

Oruç altı şey ile tamâm olur:

Birincisi: Bütün kötülenen ve mekrûh olan şeylerden gözü sakındırmaktır.

İkincisi: Dili; gıybet, yalan, koğuculuk, ağız bozukluğu, kaba söz ve mücâdeleden korumak, zikir, tesbih ve Kur’ân-ı kerîm okumakla meşgûl etmektir. Dilin orucu budur.

Üçüncüsü: Kulağı, dînen dinlenmesi haram olan herşeyden muhafaza etmektir. Konuşulması yasak olan herşeyin, dinlenmesi de haramdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Gıybet eden ve dinleyen, günahta ortaktırlar” buyurdu.

Dördüncüsü: El ve ayak gibi diğer uzuvlarını, günah ve kötü şeylerden, mi’desini iftar vakti şüpheli şeyleri yemekten korumaktır. Yoksa, günah olan şeylerden sakınmadıktan sonra, orucun hiçbir sevâbı kalmaz. Çünkü oruç, zâten helâl olan şeylerden belirli bir müddet içerisinde sakınmaktır. Oruçlu iken, helâl olan şeylerden bile sakındıktan sonra, oruçlu bir kimsenin haram olanlarla meşgûl olması ne demektir? Bunun ma’nâsı gayet açıktır. Bu, bir saray yapıp, sonra bir şehri yıkan kimseye benzer.

Beşincisi: İftar vakti, karnını şişirinceye kadar yememelidir. Çünkü, orucun rûhu ve onun sırrı, kötülüklere düşmekte şeytanın yardımcısı olan kuvveti zayıflatmaktır. Bu ise, ancak yemeği azaltmakla mümkündür. Yemeği azaltınca, kalb saf ve parlak olur.

Altıncısı: İftardan sonra, kalbinin ümid ile korku arasında olmasıdır. Çünkü oruçlu, orucu kabûl edilip, Allahü teâlânın yakın kullarından mı, yoksa orucu kabûl edilmeyip, Allahü teâlânın sevmediği ve râzı olmadığı kullarından mı oldu, bilemez. Fakat bu ikisinden birisinin doğru olduğu muhakkaktır.

Bilinmelidir ki, fıkıh âlimleri, orucun sahih olması için bir takım zâhirî şartlar bildirmişlerdir. Âhıret âlimleri ise, orucun sahih olması ile, orucun fıkıh kitaplarında bildirilen zâhirî şartları yanında orucun Allahü teâlânın indinde kabûl olmasını, orucun kabûl olması ile de maksûda erişmeyi kasdediyorlar. Bu ise, şehvetlerden sakınmakla meleklere benzemektir. Çünkü melekler, şehvetlerden münezzehtirler. İnsanın mertebesi, hayvanların mertebesinden yüksektir. Çünkü insanlar, akıl nûru ile şehvetlerini kırmak gücüne sahiptirler. Fakat insanlar, meleklerin mertebesinden aşağıdadır. Çünkü insanlarda şehvet vardır. İnsanlar, şehvetleriyle mücâdele etme durumundadırlar. Şehvetlerine düşkün oldukları zaman, esfel-i sâfilîne (en aşağı derecelere) düşerler, hayvanlar sınıfına dâhil olurlar. Şehvetlerini kırdıkları zaman, a’lâ-i illiyyîne (en yüksek derecelere) çıkarlar. Meleklerin ufkuna katılırlar. Melekler, Allahü teâlâya yakın varlıklardır. Allahü teâlâya kullukta, O’nu zikir ve tesbihte meleklere uyan, ahlâkını, meleklerin ahlâkına benzetenler, onlar gibi Allahü teâlâya yakın olurlar. Burada Allahü teâlâya yakınlık, mekân bakımından değildir. Sıfatlar iledir, işte bu, kalb sahiblerine göre orucun sırrıdır.

Haccın fazileti: Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “... Azık ve binek bakımından yoluna gücü yeten her kimsenin, o Beyti haccetmesi, insanlar üzerine Allahın hakkıdır, farzdır...” buyurdu (Âl-i İmrân-97). Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm), bir hadîs-i şerîfte; “Evinden hac veya umre yapmak niyetiyle çıkan kimse, eğer (yolda) ölürse, kıyâmete kadar hac ve umre sevâbı ona verilir” buyurdu.

Ehl-i Beyt’in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); “İnsanların günahı en büyük olanı, Arafat’ta vakfe yapıp, Allahü teâlânın

kendisini af ve mağfiret etmiyeceğini zanneden kimsedir" buyurdu. Yine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Hacılar ve umre yapan kimseler, Allahü teâlâya gelen topluluklardır ve O'nun ziyâretçileridir. Onlar eğer Allahü teâlâdan birşey isterlerse, Allahü teâlâ istediklerini onlara verir. Eğer kendilerinin af ve mağfiret olunmasını isterlerse, onları af ve mağfiret eder. Duâ ederlerse, duâlarını kabûl eder. Şefaat olunmalarını isterlerse, şefâat olunurlar" buyurdu.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), şöyle duâ buyururlardı: "Allahım! Hac edeni ve onun af ve mağfiret olunmasını istediği kimseyi af ve mağfiret eyle."

Hazreti Ali buyurdu ki: "Dört kimse amele (günahsız olarak) baştan başlar: Hasta olan iyileştiği zaman. Müşrik (Allahü teâlâya ortak koşan), tövbe edip müslüman olunca, Cum'aya ve hacca giden kimse döndükleri zaman." Mücâhid (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: "Hac için gelen kimse Mekke-i mükerremeye ayak bastığı zaman, onu melekler karşılar ve deveye binmiş olarak gelenlere selâm verirler, merkebe binmiş olarak gelenlerle müsâfeha ederler. Yürüyerek gelenlere sarılırlar."

Ali bin Muvaffak şöyle anlattı: "Bir sene hacca gitmiştim. Arefe gecesi olunca, Minâ'da Hîf mescidinde uyudum. Rü'yâmda; semâdan üzerlerinde yeşil elbiseler bulunan iki meleğin indiğini gördüm. Birisi diğerine, "Bu sene, Kâ'be-i muazzamayı kaç kişinin ziyâret ettiğini biliyor musun?" diye sordu. Diğeri "Bilmiyorum" dedi. Soran melek, "Altıyüzbin kişi ziyârette bulundu" dedi. Yine "Kaç kişinin haccı kabûl oldu, biliyor musun?" diye sordu. Diğeri yine bilmediğini söyleyince, soruyu soran melek; "Altı kişinin haccı kabûl oldu" dedi. Sonra, her iki melek havaya doğru yükselip, kayboldular. Ben korku ile uyanıp çok üzüldüm. Altı kişinin haccı kabûl olunca, benim bu altı kişi arasında olmam pek zor, diye düşündüm. Arafat'tan ayrılıp Meş'ar-i harama geldim. Geceyi orada geçirdim. İnsanların çok olmasına rağmen pek azının haccının kabûl olmasının üzerinde düşünmeye başladım: Bu düşünce ile uyuya kaldım, önceki gördüğüm iki melek, yine aynı sûretleri üzere geldiler. Biri diğerine, "Bu gece Allahü teâlânın nasıl ve ne ile hükmettiğini biliyor musun?" dedi. Diğeri, "Bilmiyorum" dedi. Bunun üzerine soruyu soran, "Allahü teâlâ altı kişiden herbirine, yüzbin kişi verdi. Onların haccını, bu altı kişinin yüzüsuyu hürmetine kabûl etti" dedi. O sırada ben sevinçle uyandım."

Bil ki, hacdan sonra Mekke-i mükerremede ikâmet etmek, üç sebepten iyi görülmemiştir. Birincisi; Kâ'be-i muazzamaya devamlı yakın olmaktan ve orayı devamlı görmekten dolayı kendisinde, bıkkınlık ve usanma meydana gelmesi, bu sebeble gerekli edeb ve hürmeti gösterememe korkusudur.

İkincisi; insan, Mekke-i mükerremeden ayrılınca, içinde tekrar oraya kavuşma isteği ve oranın hasreti doğar, orayı yeniden ziyâret etme iştiyâkı ile dolup taşar.

Üçüncüsü; bu muhterem beldede hatâya düşmek, günah işlemek korkusudur.

Denildi ki: "Mekke-i mükerremede, iyiliklerin mükâfatı kat kat verildiği gibi, fenâlıkların cezası da kat kat verilir."

Haccın zâhirî edebleri:

1. Hacca gidecek olan kimsenin önce tövbe etmesi, zulüm ile almış olduğu şeyleri sahiplerine geri vermesi, borçlarını ödemesi, nafaka ve ihtiyâçlarını görmekle mükellef olduğu kimselerin, hacdan dönünceye kadarki ihtiyâçlarını hazırlaması gerekir. Yanında bulunan emânetleri sahiplerine teslim eder. Yanına, gidip gelinceye kadar kendisine rahatça yetecek, helâlinden azık alır. Yola çıkmadan önce sadaka verir.

2. Kendisine, hayır husûsunda yardımcı olacak, unuttuğu herhangi bir husûs olursa hatırlatacak, sâlih bir arkadaş arar. Memleketinden ayrılırken, dost ve akrabalarına veda ederek, duâlarını ister. Çünkü Allahü teâlâ, onların duâlarını bereketlendirir.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), yolculuğa çıkmak isteyene şu duâyı yapardı: "Allahü teâlâ seni, rahmet ve himâyesine alsın, takvâyı sana azık etsin, günahlarını bağışlasın ve nerede olursan ol, yönünü hayra çevirsin."

3. Yola çıkacağı zaman, iki rek'at namaz kılar. Birinci rek'atta Fâtiha'dan sonra Kâfirun sûresini, ikinci rek'atta Fâtiha'dan sonra İhlâs sûresini okur. Namazdan sonra şu duâyı yapar:

“Allahım! Bizi ve aile efradımızı, dost ve akrabalarımızı rızâna ulaştır, ni’metlermden mahrûm etme. Sıhhat ve selâmetler ihsân eyle.”

4. Evinden çıktığı zaman;
“Bismillâhirrahmânirrahîm. Tevekkeltü alellah ve lâ havle ve lâ-kuvvete illâ billâh” duâsını okur.

5. Birbirlerini korumakta ihtiyâtlı olmaktır. Biri uyuduğu zaman, diğeri uyumamalı ve arkadaşını korumalıdır. Bu sünnettir. Ona bir düşman veya bir yırtıcı hayvan gelirse, Âyet-el-kürsî, Şehidellahü ennehü lâ ilahe illâhü, İhlâs ve Mu’avvizeteynleri okur.

6. Mekke-i mükerremeye girince, mümkün ise gusül abdesti alır. Kâ’be-i muazzamayı görünce, gerekli duâları okur.

7. Mescid-i harama girdiği zaman, Hacer-ül-esved’in olduğu yere gider, sağ eli ile ona dokunur ve onu öper.

8. Tavâf-ı kudüm yapar. Bu, Hacer-ül-esved’e dokunup öptükten sonra, hiçbir şeye bakmadan yapılan tavaftır. Tavaf yaparken abdestli olmalıdır. Tavafta konuşmak caizdir. Tavafa Hacer-ül-esved’den başlar. Kâ’be-i muazzama ile kendisi arasında üç adım miktarı bir mesafe bırakmalıdır.

9. Tavafı yediye tamamlayınca, Mültezem denilen yere gelir. Burası, Hacer-ül-esved ile Kâ’be-i muazzamanın kapısı arasındaki kısım olup, yapılan duâların kabûl edileceği bir yerdir. Sağ yanağını duvara değdirerek burada şöyle duâ eder: “Ey şu mukaddes mabedin Rabbi olan Allahım! Beni Cehennem ateşinden azâd eyle, şeytanın şerrinden ve her türlü kötülükten koru. Taksimatına kanâat edenlerden eyle. Bana verdiğini, benim için mübârek eyle. Allahım! Bu beyt senin beytin, bu kul senin kulun, bu makam, sana Cehenneminden sığınanların makamıdır. Allahım! Beni senin rızâna mazhar olan cemâatinden eyle.”

10. Tavafı bitirince, Safa ile Merve arasını yedi kere sa’y eder (gider, gelir).

Hac ile ilgili diğer vazîfeleri de bitirince, Medîne-i münevvereyi ziyârete gider. Şehre girmeden önce gusül abdesti alır. Medîne-i münevvereye girince gerekli duâyı okur. Sonra Mescid-i Nebevî’ye gelir. Minberin yanında iki rek’at namaz kılar. Sonra Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerine gelir. Uzakta durur. Duvarlara dokunmaz. Duvarı öpmez. Resûlullah efendimize selâm verip, gerekli duâları yapar. Sonra, Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) ve onun iki sahabesine (Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer’e)(r.anhüm) selâm verir.

Perşembe günü Uhud’a gitmek müstehabdır. Burada, Uhud şehidlerinin kabrini ziyâret eder. Hergün Bakî’ kabristanına giderek, Hazreti Osman, Hasen bin Ali, Hazreti Fatıma, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) oğlu İbrâhim’in ve diğer Ehl-i beytin kabirlerini ziyâret eder. Sonra Mescid-i Nebevî’ye gelir. Orada namaz kılar. Mescid-i Nebevî’nin yanında bulunan kuyudan su içer ve oradan abdest alır. Sonra, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) abdest aldığı diğer kuyulardan abdest alır. Bundan kasdı, şifâ ve teberrüktür. Bu kuyular yedi tanedir.

Bunları bitirip Medîne-i münevvereden ayrılmaya niyet edince, Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) veda etmek için kabr-i şerîflerine gelir. Allahü teâlâdan, tekrar buralara gelmeyi kendisine nasîb etmesini, yolculukta her türlü kazadan ve belâdan muhafaza etmesini diler. Sonra iki rek’at namaz kılar. Zikredilen bu edeblere riâyet etmek lâzımdır. Memleketine varınca, önce mescide giderek iki rek’at namaz kılar. Evine yerleşince, Allahü teâlânın Kâ’be-i muazzamayı, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerini ziyâret gibi, kendisine bahşettiği büyük ni’metleri hatırından çıkarıp, isyana dalarak gaflete düşmemelidir. Kabûl olmuş haccın alâmeti; dünyâya kıymet vermeyip (ya’nî dünyâda Allahü teâlânın haram kıldığı şeylerden ve şüphelilerden sakınıp, mübahlara fazla dalmayıp), âhırete ve âhırette saadetine vesile olacak işlere kıymet vermektir.

Haccın batınî edebleri:

Bu edebler çok olup, ba’zıları şunlardır: 1. Yanına, helâl yoldan kazandığı azık almalıdır. Ticâret düşüncesi ile hacca gitmemelidir. Ticâret düşüncesi, hem kalbi meşgûl eder, hem de düşünce çok ve zihin dağınık olur. Kendisini tamamen Allahü teâlânın zikrine ve emirlerini hakkıyla yerine getirmeye vermelidir. Ehl-i beyt yoluyla gelen hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) şöyle buyurmuştur: “Âhır zamanda insanlar dört sınıf olarak hacca gider. Birincisi, sultanlar ve idâreciler olup, bunlar seyahat için

hacca giderler. İkinci sınıf zenginlerdir. Bunlar, ticâret için hacca giderler. Üçüncü sınıf fakirler olup, dilenmek için hacca giderler. Dördüncü sınıf ise, Kur'ân-ı kerîm okuyucularıdır ki, bunlar da gösteriş ve şöhret için giderler." Bunların hiçbirisi haccın faziletine kavuşamazlar.

2. Yanına bol azık alıp, cimrilik ve isrâf etmeden, gönül rızâsı ile muhtaçlara vermektir.

3. Refes, fusûk ve cidali terketmektir. Refes; her türlü boş ve kötü söze denir. Fusûk; Allahü teâlâya itâattan çıkmak demektir. Cidal; güzel ahlâka yakışmayan tavır ve hareketlerdir.

4. Eğer mümkün ise, yürüyerek hacca gitmektir. En faziletlisi budur. Yoksa, birşeye binerek gitmelidir.

5. Mütevâzi bir hâlde olmaktır. Zayıflar ve miskinler cemâatinden ayrılıp, mütekebbirler defterine kayıt olmamak için, süs ve zînetten kaçınmalıdır.

6. Yanına binek almak ve ona fazla yük yüklememektir. Bineğe hafiflik olmak için, sabah ve akşam vakitlerinde binmemek müstehabdır.

7. Kendisine vâcib olmasa da, Allahü teâlâya yakınlık için kurban keserek kan akıtmaktır. Fakat keseceği kurban, besili ve iyi olmalıdır.

8. Durumu iyi olduğu zaman da, kendisine bir musibet isâbet ettiği zamanda da, iyilik ve sükûn hâlini muhafaza etmelidir. Bu, haccın kabûl olduğunun alâmetidir.

9. Kendisine sâlih bir arkadaş edinmesi lâzımdır. Denilir ki, haccın kabûl olmasının alâmeti; günahları terk etmek, kötü arkadaşları bırakıp, sâlih kimselerle beraber olmak, gaflet, oyun ve eğlence meclislerini bırakıp, Allahü teâlânın rızâsının gözetildiği yerleri seçmektir.

Bunlardan başka haccın diğer edebleri:

1- Niyetini düzelterek, ihlâs üzere olmaktır. Niyetin hâlis olması, riya ve gösterişten sakınmakla olur.

2- Zulüm ile almış olduğu şeyleri hak sahiplerine vermek ve günahlardan tövbe etmektir.

3- Azıktır. Hac yolculuğuna çıkarken fazla azık ve harçlık alma ihtiyâcını kendisinde hissediyorsa, âhıret yolculuğunun daha uzun olduğunu ve bu yolculukta daha fazla azığa ihtiyâcı olduğunu hatırlamalıdır. Âhıret yolculuğunun azığı ise takvâdır.

4- Bineği te'min ettiği zaman, Allahü teâlânın bu bineği kendisinin emrine verdiğini düşünmeli ve bundan dolayı da yürüme zahmetinden kendisini kurtardığı için O'na şükretmelidir. Öldüğü zaman konacağı tabutu hatırlamalıdır.

5- Evinden çıkarken, dünyâdan çıkıp âhırete gitmeyi hatırlamalıdır.

6- Hacca giderken çöllerde karşılaştığı eziyet, sıkıntı ve yorgunluk sırasında, kıyâmet günündeki yorgunluğu hatırlamalıdır.

7- İhramı giydiği zaman, kefene sarılmayı hatırlamalıdır. Çünkü ölünce, aynı onlar gibi bezlere sarılacak ve hattâ bu yolda ölürse, onlara sarılacaktır.

8- Kâ'be-i muazzamaya baktığı zaman, Allahü teâlânın azametini hatırlamalı ve adetâ beyti değil de, beytin Rabbini görüyor gibi kendine çeki düzen vermelidir.

9- Kâ'be-i muazzamayı tavaf ederken, bu tavafı ile, kendisini Arş'ın etrâfında dönen meleklere benzetmelidir. Tavaftan maksad, kalbinin Allahü teâlâyı anarak tavaf etmesidir.

10- Kâ'be-i muazzamanın avlusunda, Safa ile Merve arasındaki sa'y, bir kölenin efendisinin avlusunda gelip giderek, hizmetteki samimîliğini ifâde ve efendisinin merhamet nazarına kavuşmayı ummaya benzer.

11- Arafat'ta vakfe yaptığı ve insanların kendi lisanlarına göre konuştuklarını ve seslerini işittiği zaman, kıyâmet gününde ümmetlerin peygamberleriyle birlikte toplanmalarını hatırlar.

Bu onbir âdâb, hac farizasını yerine getirirken, kalbin vazîfeleridir.

Kur'ân-ı kerîm okumanın ve Kur'ân-ı kerîm ehlinin fazileti:

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Sizin en hayırlınız, Kur'ân-ı kerîmi öğrenen ve öğreteninizdir" buyurdu.

Birgün Resûl-i ekrem: "Demir paslandığı gibi, kalbler de paslanır" buyurdu. Eshâb-ı Kirâm, "Kalbin pası ne ile giderilir yâ Resûlallah?" diye sorunca, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Kur'ân-ı kerîm okumak ve ölümü hatırlamakla" buyurdu.

İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Kur'ân-ı kerîm okuyunuz. Çünkü siz, Kur'ân-ı kerîm okumanıza karşılık ecir sahibi olursunuz. Onun her harfine karşılık on sevâb verilir."

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Hangi evde Kur'ân-ı kerîm okunursa, orada bolluk ve bereket çoğalır. O evden şeytanlar çıkar, oraya melekler gelir. Hangi evde Kur'ân-ı kerîm okunmazsa, o evde darlık, sıkıntı ve huzûrsuzluk olur. O evden melekler çıkar, şeytanlar girer."

Süfyân-ı Sevrî buyurdu ki: "Kişi Kur'ân-ı kerîm okuduğu zaman, bir melek onun iki gözünün arasından öper."

Gafletle Kur'ân-ı kerîm okuyanları, İslâm âlimleri zem etmişler ve şöyle demişlerdir:

İbn-i Ömer (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Biz öyle bir zamanda yaşadık ki, ba'zılarımız Kur'ân-ı kerîm tamamen nâzil olmadan îmân etti. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) her sûre nâzil olunca, helâl ve haramını, emir ve yasaklarını öğretir, hepsini tatbik ederdi. Şimdi bir takım insanlar var ki, Kur'ân-ı kerîm nâzil olduktan sonra îmân ettiler. Bunlar, şimdi îmândan önce Kur'ân-ı kerîmi öğretiyorlar ve sonuna kadar okudukları hâlde, içinde bildirilen emir ve yasaklardan habersizdirler."

İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmi, onunla amel edilsin diye indirdi."

Büyüklerden birisi de buyurdu ki: "Kul, Kur'ân-ı kerîmden bir sûreyi açıp, okuyup bitirinceye kadar, melekler ona rahmet okur. Yine bir kimse vardır. Kur'ân-ı kerîmden bir sûre açar. Okuyup bitirinceye kadar, melekler ona la'net eder." "Niçin böyle olur?" diye soranlara da, "Helâlini helâl ve haramını haram tanırsa, melekler ona rahmet okur. Böyle olmazsa ya'nî helâli helâl ve haramı haram tanımazsa, melekler ona la'net eder" diye cevap verdi.

Kur'ân-ı kerîm okuma âdabı:

1. Kur'ân-ı kerîm okuyan kimse abdestli olmalı, kıbleye karşı yönelmeli, bağdaş kurarak oturmamalı, biryere yaslanmamalı, kibirli bulunmamalı, başı öne eğmeli, namazda oturuyormuş gibi oturmalıdır. En faziletli olan Kur'ân-ı kerîm okunması, namazda ve mescidde okunan Kur'ân-ı kerîmdir.

Hazreti Ali (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Kim Kur'ân-ı kerîmi namazda ayakta olarak okursa, her harfine elli sevâb verilir. Kim namazın dışında abdestli olarak okursa, yirmibeş sevâb, kim de ezbere fakat abdestsiz okursa, on sevâb verilir."

2. Kur'ân-ı kerîmi hatim ederken riâyet edilecek en güzel düstûr, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) düstûrudur. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Kim, Kur'ân-ı kerîmi üç günden daha az zamanda okursa, o, Kur'ân-ı kerîmi anlamaz" buyurdu. Çünkü üç günden evvel hatim yapılırsa, Kur'ân-ı kerîmin tertîli (tecvîd üzere okunması) kaybolur.

Bu sebeble, Eshâb-ı Kirâmın bir kısmı, Kur'ân-ı kerîmi bir haftada hatmederlerdi. Hazreti Osman, Zeyd bin Sabit, İbn-i Mes'ûd, Übey bin Ka'b bu Sahâbilerdendir. Bunlar, Kur'ân-ı kerîmi yedi bölüme ayırmışlardır. Birinci bölüm; Bekâra'dan En'âm'a kadar, ikinci bölüm; En'âm'dan Yûsuf sûresine kadar, üçüncü bölüm; Yûsuf sûresinden Tâhâ sûresine kadar, dördüncü bölüm; Tâhâ sûresinden Ankebût sûresine kadar, beşinci bölüm; Ankebût'dan Zümer sûresine kadar, altıncı bölüm; Zümer'den Vâkıa sûresine kadar, yedinci bölüm de, Vâkıa'dan Kur'ân-ı kerîmin sonuna kadar idi. Onlar, Kur'ân-ı kerîme Cum'a gecesi başlar, Perşembe gecesi bitirirlerdi.

3. Kur'ân-ı kerîmi tertîl ile yavaş ve güzel, (tecvîde uygun) okumalıdır. Bu, tefekküre vesîledir. Tefekkür ise, ta'zim ve hürmete vesile olur.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Bekâra ve Âl-i İmrân sûrelerini, tertil ile ve düşünerek okumam, tertîle riâyet etmeden bütün Kur’ân-ı kerîmi okumamdan daha hayırlıdır.”

4. Kur’ân-ı kerîmi ağlıyarak okumalıdır. Böyle okumak müstehabtır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Kur’ân-ı kerîmi okuyunuz ve ağlayınız. Eğer ağlıyamazsanız, ağlamaya çalışınız” buyurdu.

Sâlih el-Mürrî şöyle anlattı: “Bir gece rü’yâmda, Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda Kur’ân-ı kerîmi hatim ettim. Resûlullah (aleyhisselâm) bana, “Ey Sâlih! Kur’ân-ı kerîmi okudun, fakat gözyaşın hani?” buyurdular.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) buyurdu ki, “Sübhânellezi’nin secde âyetini okuduğunuz zaman ağlamadıkça, secdede acele etmeyin. Eğer gözünüz ağlıyamıyorsa, kalbiniz ağlasın. Kalbin ağlaması mahzûn olmaktır.”

5- Okunan âyet-i kerîmenin hakkına riâyet etmektir. Secde âyeti okunduğu zaman hemen secdeye kapanmalı, başkasından secde âyetini duyduğu zaman, onunla beraber secde etmeli, abdestsiz secde etmemelidir.

6- Okumaya başlarken E’ûzü besmele çekmektir. Bitirince de duâ eder ve Allahü teâlâdan istediği şeyleri niyaz eder.

Müslim-i Sigar, babasının şöyle anlattığını nakletti: “Birgün denizde idik. Bu sırada deniz şiddetli dalgalanmaya başladı. Dalgalar gemimize vuruyordu. Hepimiz korktuk. Bu sırada birisi Kur’ân-ı kerîmi eline alıp, “Yâ Rabbî! Kelâmın (Kur’ân-ı kerîm) bizimle beraber iken, bizi denizde boğacak mısın?” diye yalvarınca, Allahü teâlânın kudreti ile deniz sâkinleşti.”

7- Okuyan, kendi işiteceği kadar sesli okumalıdır.

Duânın fazileti: Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde şu âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruyor ki: “Bana duâ edin, ben de size karşılığını vereyim...” (Mü’min-60).

“(Ey Resûlüm), Kullarım sana benden sorarlarsa, muhakkak ki ben çok yakınımdır. Bana duâ edince, duâ edenin duâsını kabûl ederim. O hâlde, onlar da benim da’vetime koşsunlar ve bana hakkıyla îmân etsinler ki, doğru yola ulaşmış olsunlar.” (Bekâra-186).

Nu’man bin Beşir’in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) “Duâ, ibâdetin ta kendisidir” buyurdu.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) duânın fazileti hakkında buyurdu ki: “Duâ ibâdetin özüdür.”

“Allahü teâlânın fadlından isteyin. Allah kendisinden istenmesini sever.”

“Kul, duâsında üç şeyden birine kavuşur. Ya duâ sayesinde günahı bağışlanır, ya peşin bir mükâfat alır veya âhırette karşılığını bulur.”

Ebû Bekr’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte de Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), “Bir kul günah işler, sonra güzelce abdest alır. Sonra da, iki rek’at namaz kılar. Allahü teâlâdan affını dilerse, Allahü teâlâ onu af ve mağfiret eder” buyurdu.

Âhıreti kazanmak istiyen kimsenin, sabah ve akşam namazlarının sonunda, okunması bildirilen duâlarla meşğûl olması gerekir. Akşam ve sabah ezanını işitince okunacak duâlar vardır. Bir meclisten ayrılırken, günahlara keffâret olacak duâlar vardır. Yeni elbiseler giyildiği zaman da okunacak duâlar vardır. Şunu iyi bilmelidir ki, her işi yaparken, önceden okunması gereken duâlar vardır.

Duânın âdabı: Duânın edebleri on tanedir. 1. Duâ için şerefli ve kıymetli vakitleri seçmelidir. Sene içerisinde Arefe günü, aylardan Ramazân-ı şerîf ayı, hafta içerisinde Cum’a günü, saatler içerisinde seher vakti, duâ için kıymetli vakitlerdir.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: “Gecenin üçte biri kalınca Allahü teâlâ birinci kat semâya tecellî ederek: “Yok mu istiğfar eden, onu mağfiret edeyim. Yok mu isteyen, dilediğini vereyim. Yok mu duâ eden, duâsını kabûl edeyim” buyurur.”

2. Duâ için, kıymetli vakitleri ganîmet ve fırsat bilmelidir. Düşmana hücum edeceği vakit, beş vakit namazın akabinde, ezan ile ikâmet arasında, yağmur yağarken ve iftar vaktinde duâyı fırsat bilmelidir.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) buyurdu ki: "İslâm ordusu ile küffâr ordusunun karşılaştığı, yağmurun yağdığı ve farz namazlarının kılındığı zaman semâ kapıları açılır. Bu vakitlerde duâyı fırsat biliniz."

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde buyurdu ki: "Namazlar, en hayırlı vakitlere kondu. Onun için, namazların arkasından duâ ediniz."

"Ezan ile ikâmet arasında yapılan duâ red olunmaz."

"Oruçlu kimsenin duâsı red olunmaz."

Vakitlerin şerefi, hâllerin şerefli olmasından dolayıdır. Çünkü seher vakti, kalblerin saf ve kalbleri karıştıran şeylerin bulunmadığı bir vakittir. Arefe, iki bayram ve Cum'a günleri de Allahın rahmetine hazırlanma vaktidir. Vakitlerin şerefli olma sebeblerinde nice esrâr vardır ki, beşer onu anlayamaz.

3. Kıbleye dönüp ellerini kaldırarak duâ etmektir. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "Muhakkak ki, Rabbiniz Hayy (diri) ve Kerîmdir. Kulu ellerini kaldırıp kendisinden bir şey istediği zaman, onu boş çevirmekten haya eder" buyurdu.

Duâ ederken, gözler semâya doğru kaldırılmaz. Parmağı ile işâret edilmez. Duâsını bitirdiği zaman, ellerini yüzüne sürer.

4. Sesini, gizli ile sesli arasında olacak şekilde alçaltmaktır. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Rabbinize yalvararak ve gizlice duâ edin..." buyurdu (A'râf-55).

5. Duâda yapmacık sözlerden sakınmaktır. Duâ edenin hâli, yalvaran bir kimsenin hâli gibi olmalıdır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Duâda secî'den, yapmacık sözlerden kaçının" buyurdu. Secî'den maksad, sözü söylemede, zorlanmaktır. Bu ise yalvarmaya uygun değildir. Resûlullahtan (aleyhisselâm) nakledilen duâlar, güzel, ölçülü ve fasihtir. Fakat bu duâlarda zorlama yoktur.

6. Duâ ederken huşû' içinde Allahü teâlâdan korkarak ve kabûlünü umarak, istediği şeyde ısrarla durmaktır. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Bütün bu Peygamberler, hayırlara (ibâdetlere) koşarlar, (rahmetimizi) umarak ve (azâbımızdan) korkarak bize duâ ederlerdi. Onlar bize karşı çok itaatkardılar" buyurdu (Enbiyâ-10)

Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Allahü teâlâ bir kulunu sevdiği zaman, yalvarışını duymak için, ona ba'zı belâ ve musibet verir" buyurdu.

7. Şartlarına uygun yaptığı duânın, kabûl edileceğine inanmaktır. Bu husûsa samimî olarak ümit bağlamalıdır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: "Allahü teâlâya, kabûl edeceğine inanarak duâ ediniz."

Süfyân bin Uyeyne (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Kişinin kusurları onu, duâ etmekten alıkoymasın. Çünkü Allahü teâlâ, mahlûkâtın en kötüsü olan İblîs'in bile, "Yâ Rabbî! Bana kıyâmet gününe kadar mühlet ver" şeklindeki duâsını bile, kabûl etti."

8. Duâda ısrarlı olmak ve dileğini devamlı tekrarlamaktır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) düâ ettiği zaman, üç defa tekrar ederdi. İstedikleri zaman, üç defa isterlerdi.

Büyüklerden bir zât buyurdu ki: "Yirmi seneden beri Allahü teâlâdan istiyorum, henüz dilediğime kavuşamadım. Fakat yine de, duâmın kabûl olacağından ümidliyim"

9. Duâya, Allahü teâlâyı anarak başlamalıdır. Hamd ve senadan önce, doğrudan istekleri ile duâya başlamamalıdır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Senadan önce duâya başlayan kimse, duâsının kabûl olunmamasını hak etmiştir."

Duâdan önce ve sonra Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) salât-ü selâm getirmelidir. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Allahü teâlâdan birşey dileyeceğiniz zaman, salevât-i şerîfe ile başlayın.” buyurdu.

Önce Allahü teâlâya hamdü sena, sonra Resûlullaha salât-ü selâm getirilip, sonra dilekler yapılır. Duâyı bitirirken de, Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) salât-ü selâm getirilir.

10. Duânın kabûl olmasında asıl olan, batınî edebdir. O da tövbe etmek, helâlleşmek ve bütün varlığı ile Allaha bağlanmaktır. Bu husûs, duânın kabûl olunmasında önemli bir sebeptir.

Ka’b-ül-Ahbar (radıyallahü anh) şöyle anlattı: Mûsâ aleyhisselâm zamanında, insanlara şiddetli bir kıtlık isâbet etti. Mûsâ aleyhisselâm onlarla beraber yağmur duâsı için çıktı. Fakat üç defa duâyı tekrarlamalarına rağmen yağmur yağmadı. Bunun üzerine Allahü teâlâ Mûsâ’ya (aleyhisselâm), “Ben sizin duânızı kabûl etmiyeceğim. Çünkü aranızda, koğuculuk yapan kimse var” diye vahyetti. Mûsâ aleyhisselâm, “Yâ Rabbî! Onu bize bildir de, aramızdan çıkaralım” dedi. Allahü teâlâ, “Yâ Mûsâ! Sizi koğuculuktan nehyediyorum. Eğer onu size bildirirsem, ben koğuculuk yapmış olurum” diye vahyetti. Hazreti Mûsâ (aleyhisselâm) İsrailoğullarına, “Hepiniz, koğuculuktan tövbe ediniz” dedi. Onlar da tövbe ettiler. Bunun üzerine Allahü teâlâ onların duâsını kabûl ederek onlara yağmur gönderdi.

Eğer, duânın kazaya ne fâidesi olacak. Ezelde takdîr edilen şey mutlaka olacaktır. Duâ onu değiştiremez denirse cevâb olarak şöyle denilir: “Duânın belâyı def edip, Allahü teâlânın rahmetini istemek de kazadandır. Ya’nî Allahü teâlâ ezelî ilmi ile, kulun duâ edeceğini bildiğinden, ona gelecek olan belâyı defeder, böylece takdîr eder. Duâ kalkan gibidir. Gelen oku geri çevirir.

Geceyi ihyâ etmenin fazileti: Şunu iyi bil ki, insanlar bu âlemde yolculuk halindedirler. Onların ilk konakları beşik, sonuncusu ise kabirdir. Hakîkî vatan, ya Cennet veya Cehennemdir. İnsanın ömrü, sefer mesâfesini teşkil eder. Yıllar konak yerleri, aylar fersahlar, günler kilometreler, nefesler metrelerdir, Yapmış olduğu iyilik, tâat ve ibâdetler azığıdır. Ömrünün en kıymetli sermâyesi vakitleridir. Şehveti ve şehevî arzuları, yolunu kesen eşkiyadır. Kazancı ve kârı; Cenneti ve oradaki ebedî ni’metleri elde etmek, Allahü teâlânın rızâsına ve cemaline mazhar olmaktır. Zarar ise; Cehennemde çeşitli azâblara ma’rûz kalmak, Allahü teâlânın rahmet ve cemâlinden uzaklaşmaktır.

Kim hesapsız Cennete girmek isterse, vakitlerini Allahü teâlânın beğendiği şeylerle geçirsin. Kim âhırette, hasenat kefesinin ağır gelmesini isterse, vakitlerinin çoğunu ibâdet ve tâatla geçirsin. Kim sâlih bir amel işler, sonra da günah işlerse, onun durumu tehlikelidir. Fakat ümit kesilmiş de değildir. Af, Allahü teâlânın keremindendir. Umulur ki, Allahü teâlâ onu affeder.

Sen zannetme ki, güneşin ve ayın seyrinden maksad, sıralı ve düzenli bir hesaptır. Gölgenin, nûrun ve yıldızların yaratılmasından maksad, sâdece insanların dünyâ işlerinde yardımcı olmak içindir. Bilakis insanların, vakitlerini ve zamanlarını onlar vasıtasıyla bilip, âhıret ticâreti ve tâatlerle meşgûl olmaları içindir. Allahü teâlâ Furkan sûresi altmışikinci âyet-i kerîmesinde meâlen; “Düşünüp ibret almak veya şükretmek isteyen kimseler için, gece ile gündüzü birbiri ardınca geçiren yine O’dur” buyuruyor.

Yûsuf bin Mihrân şöyle nakletti: Büyüklerimden şöyle duydum: Arşın altında horoz sûretinde bir melek vardır. Gecenin ilk üçte biri geçince, iki kanadını vurarak “Geceyi ibâdetle geçirenler kalksın” der. Gecenin yarısı geçince, yine iki kanadını vurur ve “Teheccüd namazı kılanlar kalksın” der. Gecenin üçte ikisi geçince, “Namaz kılanlar kalksın” der. Fecir doğunca, “Gâfiller kalksın” der.

Gece ibâdetine kalkmayı kolaylaştıran zâhirî sebepler:

1. Çok yemek yememektir. Çok yemek ve içmekle uyku basar. Geceyi ibâdetle geçirmek insana ağır gelir. Büyük zâtlardan ba’zısı, sofranın başında durur ve talebelerine, “Çok yemeyin, çok içmeyin, uykunuz gelir, ölüm zamanında çok pişmanlık

duyarsınız” derdi. Bu husûs çok önemlidir. Mi’deyi fazla yiyecek ve içecekle doldurmamalıdır.

2. Gündüz kendisini fazla yormamalıdır. Yorgunluk sebebiyle, sinirler de zayıflar. Bu ise uyku getirir.

3. Öğleden önce biraz uyumalıdır. Buna kaylûle denir. Bu sünnettir. Aynı zamanda, geceyi ibâdetle geçirmeye yardımcı olur.

4. Gündüz günah işlememelidir. Günah işlemek kalbi karartır. Günahlar, kişiye rahmet kapılarının kapanmasına sebep olur. Birisi Hasen-i Basrî’ye (radıyallahü anh) “Ben geceyi ibâdetle geçirmek istiyorum. Fakat bir türlü kalkamıyorum” deyince, “Günahların seni bağlıyor” cevâbını vermiştir. Çünkü hayırlı işler, başka hayırlı işlere vesile olur. Kötülükler de, kötülüğe sebep olur. Hayrın da şerrin de azı, kendi cinsinden olan şeylerin çoğunu çeker. Bunun için âlimlerden birisi, “Oruç tuttuğun zaman, kimin yanında ve nasıl bir lokma ile, iftar ettiğini düşün. Çünkü insanın yediği bir lokma ile, kalbi değişir. Bütün günahlar da kalbde kasavet meydana getirerek, geceyi ibâdetle geçirmesine mâni olur. Haram yemek, kalbe menfî yönde te’sîr eder. Alınan helâl lokma, kalbe öyle bir te’sîr eder ki, kalbi cilâlandırır ve iyiliğe, ibâdete çeker.”

Gece ibâdetine kalkmayı kolaylaştıran bâtınî sebepler:

1. Kalbin, müslümanlara kin beslemekten, bidatlerden ve fuzûli dünyâ meşgalelerinden kurtulmasıdır. Dünyâ düşüncelerine dalmış kimsenin, geceyi ihyâ etmesi kolay olmaz. Gece ibâdet için kalksa bile, ibadet ederken, sâdece kendisince mühim dünyâ işleri hakkında düşünür ve ibâdeti hep vesvese ile geçer. Böylelerinin durumu hakkında denilir ki: “Sen, uyandığın zaman da yine uykudasın.” Bu gibilerin uyanıklığı da gafletle geçtiği için, uyku ile uyanıklıkları arasında bir fark yoktur.

2. Devamlı Allah korkusu ve âhırette hâlinin ne olacağı korkusudur. Kul, âhıretin güçlüklerini ve Cehennemin derekelerini düşündüğü zaman uykusu kaçar ve korkusu artar. Bu sayede de, gece ibâdetine devam eder. Nitekim büyük âlim Tâvûs (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Cehennemi düşünmek, âriflerin uykusunu kaçırır.”

Şöyle anlatılır: Basra’da Suheyb adında, bütün geceyi ibâdetle geçiren bir köle vardı. Efendisi ona, “Senin bu gece ibâdetin, gündüz iş yapmana mâni oluyor” deyince, o da, “Cehennemi hatırladığım zaman, gözlerime uyku gelmiyor” dedi. Yine başka bir hizmetçi vardı. O da bütün gecesini ibâdetle geçirirdi. Ona, “Biraz da kendine acı, bütün geceyi ibâdetle geçiriyor, gündüz de çalışıyorsun” denildi. O zaman hizmetçi şöyle cevap verdi: “Cehennemi hatırladıkça korkum artıyor, Cenneti hatırladıkça şevkim artıyor. Onun için gözüme uyku girmiyor. Geceleri devamlı ibâdet ve tâatle meşgûl oluyorum.”

3. Gece ibâdetinin faziletini, bu husûstaki âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf ve büyüklerin sözlerinden öğrenmektir. Böylece, insanın içinde onun sevâbını kazanmak için bir şevk ve istek hâsıl olur. Bu şevk onda, daha fazla sevâb kazanma ve Cennetin yüksek derecelerine kavuşma arzusunu arttırır.

Şöyle anlatılır: “Sâlih zâtlardan birisi, bir gazâdan dönmüştü. Çoluk-çocuğu onu evde bekliyorlardı. O zât, eve gitmeden doğru mescide gidip, sabaha kadar ibâdetle meşgûl oldu. Sabahleyin evine gittiğinde hanımı, “Seni bekledik. Fakat gelmedin” dedi. O zât bunun üzerine şöyle dedi: “Ben gazâdan dönünce, mescidde sabaha kadar namaz kıldım. Bütün gece, Allahü teâlânın, Cennette mü’minlere vereceği ni’metleri düşündüm.”

4. Geceyi ihyâ etmek, Allahü teâlâya olan sevginin en şerefli yollarındandır. Kişi Allahü teâlâyı sevince şüphesiz Allahü teâlâyı yalnız iken anmaktan, bütün gece ona yalvarıp yakarmaktan tad alır. Bu lezzetlerden uzak kalmak istemez.

Geceyi ihyâ etmenin miktarının keyfiyeti:

1. Bütün geceyi ihyâ etmek: Bu, kendilerini Allahü teâlâya ibâdete adamış ve ona münâcaattan tad alanların mertebesidir. Bu, onlar için gıda, kalbleri için hayattır. Bu, Tabiînden olan Selef-i sâlihînden bir cemâatin yoludur. Ebû Hanîfe, Sa’îd bin Cübeyr, Fudayl bin Iyâd, Ebû Süleymân Dârânî, Malik bin Dinar, Rebî bin Haysem ve başkaları bunlardandır (r.aleyhim). Bunlar, yatsı abdesti ile sabah namazını kılarlardı.

2. Gecenin yarısını ihyâ etmek: Bu şekilde ibâdet yapanlar pek çoktur. Bunun en güzeli, evvelâ gecenin üçtebirini yatıp uyuduktan sonra ibâdet için kalkarak, sonradan altıda birini

uyumaktır. Bu sûretle gecenin ortasını ibâdetle geçirmiş olur. Bu, en faziletli mertebedir.

3. Gecenin üçte birini ihyâ etmek: Bunun en güzeli, gecenin yarısını uyuduktan sonra kalkıp namaz kılmak, sonradan altıda birini uyumaktır. Abdullah bin Ömer'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "Allahü teâlâya en sevimli namaz, Davud'un (aleyhisselâm) namazıdır. O, gece yarısı uyur, üçtebirinde kalkar, namaz kılar ve sonra altıdabirini uyurdu" buyurdu. Öyleyse gecenin birinci yarısında ve son altıda birinde uyumak gerekir. Aradaki zamanı da ibâdetle geçirmelidir. Gecenin sonunda uyumak müstehabdır.

4. Vakit ta'yin etmemek: Aynı zamanda bu yol Abdullah İbni Ömer'in (radıyallahü anh), Sahâbe-i Kirâmdan azîmet sahiplerinin ve Tabiînden bir cemâatin yoludur. Onlar, gecenin evvelini uyku bastırıncaya kadar ihyâ ederlerdi. Uyku gelince uyurlar, uyanınca tekrar ibâdet ve tâatla meşgûl olurlardı. Uykuları gelince tekrar uyurlardı.

5. Miktarı en az olan mertebedir. Dört rek'at veya iki rek'at namaz kılmaktır.

Yemek yeme âdabı: Akıl ve basiret sahiplerinin gayeleri, Allahü teâlâya ve mükâfat yeri olan Cennete kavuşmaktır. Bu da, ancak ilim ve amel ile mümkündür, ilim ve amele devam edebilmek, ancak bedenin haramlardan ve şüphelilerden korunması ile olur. Bu bakımdan ba'zı âlimler, yiyip içmeği de dînin icâblarından saymışlardır. Allahü teâlâ Mü'minûn sûresi ellibirinci âyet-i kerîmesinde meâlen;

".... Helâl şeylerden yiyiniz ve sâlih amel işleyiniz. Çünkü ben, ne yaparsanız bilirim" buyuruyor, ilim öğrenip amel etmek ve takvâya ermek isteyen kimse, yemeği bir intizâm içinde yemelidir. Çünkü din uğruna yapılan herşeyde, dînin nûrları parlamalıdır. Bu nûrlar ise, insanın dizginlerini toplayacak olan sünnet ve edeblerdir. Bunlara dikkat ederek yemek yenilirse, haram lokma yemekten korunulmuş, ecir ve sevâba kavuşulmuş olur.

Yemeği yemeden önceki âdâb: Yiyeceğin helâl olması lâzımdır. Allahü teâlâ helâl yenmesini emrediyor. Elleri yıkamalıdır. Hadîs-i şerîfte: "Yemekten önce elleri yıkamak, yoksulluğu, yemekten sonra yıkamak ise, günahları giderir" buyuruldu. Yemek, yere serilen yaygı üzerine konulmalıdır. Çünkü bu, tevâzu hâline daha yakındır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), yemeği yaygı üzerinde yerdi. Sofraya edebli bir şekilde oturmalıdır. Sağ ayağı dikip, sol ayak üzerine oturmak sünnettir.

Yemeği ibâdet ve tâatlara kuvvet bulmak niyetiyle yemelidir. Yoksa yemek, lezzet almak, keyiflenmek için yenmez. Yemeği fazla yememeli, az yemelidir. Yemeği ibâdete kuvvet kazanmak niyetiyle yemenin doğruluğu, doymadan önce yemeği bırakmakla anlaşılır. Çünkü doymak, ibâdete mâni olur. Doymadan sofradan kalkmak, ibâdete yardımcı olur. Acıkmadan yemek yememeli, doymadan önce kalkmalıdır. Böyle yapan kimsenin tabibe ihtiyâcı olmaz. Yemeği yalnız yememelidir. Hadîs-i şerîfte: "İnsanların en şerlisi, yalnız yiyen, başkasına vermiyen, yardım etmiyen ve kölesini dövendir" buyuruldu.

Sofra başındaki âdâb: Yemeğin evvelinde Besmele çekmek, sonunda Elhamdülillah demek. Bunlar seslice söylenir ki, başkalarının da hatırlayıp söylemesine sebep olur. Sağ el ile ve önünden yemektir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir keresinde, "Önünden ye" buyurdu. Fakat meyva bundan müstesnadır. Çeşitli meyvalar bulunan tabağın ortasından almak caizdir. Yemeğe tuzla başlayıp, tuzla bitirmelidir. Çünkü bunda şifâ vardır. Böyle yapmak sünnettir. Lokmayı küçük almalı ve iyice çiğnemelidir. Ağzındaki lokmayı yutmadıkça, diğer lokmayı almamalıdır. Ağzında lokma varken, diğer lokmayı alırsa, yemekte acele etmek olur. Tabağın ve ekmeğin ortasından

yememelidir. Her ikisinin de bir kenarından başlayıp, öylece yemeğe devam etmelidir. Hiçbir yemeği kötülememeli, yemek hoşuna giderse yemeli, hoşuna gitmezse yememelidir. Sıcak yemeğe üflememelidir. Yenilebilecek derecede soğuyuncaya kadar beklemelidir. Doymadan evvel sofradan kalkmalıdır. Yemek yerken fazla su içmemelidir. Lokma boğazında kaldığı veya susadığı zaman su içmelidir. Susadığı zaman içmesi, tıbbî yönden faydalıdır. Su içerken bardağı sağ eliyle alıp, Besmele çekerek, üç nefesde içmelidir. Ayakta ve yatarak su içmemelidir. Üzerine su damlamaması için, bardağın altına dikkat edilmelidir. İçmeden önce, bardağın içinde birşey olup olmadığını kontrol etmek için bakmalıdır. Suyu içtikten sonra Elhamdülillah demelidir.

Yemekten sonra müstehab olan şeyler altı tanedir:

İlki: Elleri yıkamaktır, ikincisi: Sofra kaldırılmadan kalkmamalıdır. Üçüncüsü: Sofradaki yemek ve ekmek kırıntılarını toplamaktır. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Düşen ekmek ufaklarını yiyen darlık görmez. Çocuğu da ahmak olmaz” buyurdu. Dördüncüsü: Yemekten sonra dişlerinin arasını kürdan ile temizlemektir. Dişler arasından çıkarılan parçaları yutmamalıdır. Beşincisi: Dişlerini kürdanla temizledikten sonra, su ile çalkalamaktır. Altıncısı: Yediği yemeğe karşılık Allahü teâlâya hamd etmelidir. Helâl olan kazancından yedikten sonra, şöyle duâ etmelidir: “Allahım, bizi helâl rızık ile doyur. Bize hayırlı ve sâlih işler yapmak nasîb eyle. Bu yemeğin bize, sana ibâdet etmekte yardımcı olmasını nasîb eyle. Bu yemekten kazandığımız kuvveti, günah işlerde harcamaktan sana sığınırız.”

Cemâat hâlinde yemek yerken riâyet edilecek âdâb:

Bunlar altı tanedir, ilki: Yemeğe önce ev sahibi, sonra yaş ve fazilet bakımından yüksek olanlar başlar. Şayet kendisi bu mevkide ise, diğerlerini bekletmemek için hemen başlamalıdır.

İkincisi: Yemek yerken susmamalıdır. Yemek yerken sâlihlerin hikâyelerinden ve daha başka güzel şeylerden bahsetmelidir.

Üçüncüsü: Yemekte arkadaşından fazla yememeğe gayret etmektir. Meselâ, iki arkadaş birlikte (ortak olarak) yemek yerler. Biri diğerinin fazla yemesinden rahatsız olur ve buna rızâ göstermez ise, fazla yiyenin, yediği o fazlalık diğerinin hakkı olur. Bu yüzden birisi ile beraber yemek yerken; onu kendisine tercih ederek yemelidir.

Dördüncüsü: Arkadaşını kendisine, “Buyur ye” demeye mecbûr bırakacak kadar az yememelidir. Çünkü, bu yapmacık bir harekettir. Özellikle birisi ile yemek yerken, her zamanki âdeti üzere yemelidir. Ancak, kişi yalnız iken edeble yemelidir ki, bir toplulukta yemek yerken, edebe riâyet ederek yesin ve yapmacık bir iş yapmaya ihtiyaç duymasın. Bir kimsenin, arkadaşlarını kendisine tercih ettiğinden dolayı az yemesi güzeldir. Abdullah bin Mübârek hazretlerine hurma takdim edildiği zaman, onları arkadaşlarına bırakır ve “Kim fazla yerse, her çekirdeğe karşılık, ona bir dirhem vereceğim” derdi. Sonra çekirdekleri sayar, kimde fazla çekirdek olursa, çekirdeklerinin sayısınca ona dirhem verirdi. Bunu, yiyenlerin utanıp da çekinmelerini gidermek için yapardı.

Beşincisi: Ev sâhibi, arkadaşları yemek yerken onların yediklerine bakmamalıdır. Bu sebeple arkadaşları belki utanırlar. Hattâ, onlarla ilgilenmiyormuş ve kendisi ile meşgûl olmuyormuş gibi yapmalıdır. Misâfirden önce yemekten el çekmemeli, doyduysa bile yer görünmelidir.

Altıncısı: Arkadaşlarının tiksinmesine sebep olacak hareketlerde bulunmamalıdır. Elini tabağa doğru daldırmamalı, ağzını yemeğe doğru eğmemeli, ağzından birşey çıkaracağı zaman sofraya arkasını dönmeli ve sol eli ile almalıdır. Yemekte tiksinti verecek iğrenç sözlerden konuşmamalıdır.

Ziyârete gelen Kardeşlerine yemek vermenin fazileti ve âdâbı:

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Üç şey vardır ki, kul onlar için hesaba çekilmez. Sahur yemeği, iftar yemeği ve dostları ile yediği şeyler” buyurdu.

Büyük zâtlardan bir kısmı, dostlarıyla beraber yemek yerken fazla, yalnız iken az yerlerdi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) yine bir hadîs-i şerîfte; “Kim kardeşini doyuncaya kadar yedirir ve kandırıncaya kadar su içirirse, Allahü teâlâ onu Cehennemden uzaklaştırır” buyurdu.

Yemeği hazırlama âdabı: Bunlar beş tanedir. İlki: Yemeği hazırlamada acele etmektir. Yemek için misâfiri fazla bekletmemelidir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Acele şeytandandır. Fakat şu beş şeyde acele etmek müstesnadır. Bunlar; misâfiri yedirmek, cenâzeyi defn etmek, bekârı evlendirmek, borcunu ödemek, günaha tövbe etmektir” buyurdu.

İkincisi: Yemekleri sıra ile takdim etmelidir. Et yemeğini önce getirmek, misâfire iyi bir ikramdır.

Üçüncüsü: Sofrada bakla bulundurmalıdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “Melekler bakla bulunan sofraya gelirler” buyurdu.

Dördüncüsü: Ev sahibi, misâfirden önce elini yemekten çekmemelidir. Onlardan sonra sofradan kalkmalıdır. Büyük zâtlardan ba’zısı, yemeğe da’vet ettiği kimseleri yemekle başbaşa bırakıp, yemeği bitirmelerine yakın onların yanına gelir, sofraya oturur ve Besmele ile yemeğe başlardı. Misâfirlerine “Haydi siz de bana yardım edin” derdi Böylece onların doymalarına yardım ederdi.

Beşincisi: Yemeği, yetecek miktarda ikram etmelidir. Yemeği az getirmek, mürüvvetin noksanlığını, fazla getirmek ise, işin yapmacık olduğunu gösterir. Fakat, ev halkının da hakkını ayırmak lâzımdır. Çünkü misâfirden birşey artmayabilir. Bundan dolayı da evdekileri zor duruma sokmamalıdır.

Kazanç ve geçim âdabı: Allahü teâlâ âhıreti, dünyâda yapılan amellere, sevâbın ve mükâfatın verildiği yer yaptı. Dünyâyı da kazanç ve geçim uğrunda sıkıntı, mihnet, meşakkat ve imtihan yeri yaptı. İnsanlar kazanç husûsunda üç kısımdır. Birincisi; dünyâ geçimi kendisini âhıretinden alıkoyan kimsedir ki, helâka uğrayanlardandır, ikincisi; âhıreti kendisini dünyâ geçiminden alıkoyan kimsedir. Bu kimse, âhırette kurtuluşa erenlerdendir. Üçüncüsü ise; âhıreti kazanmak için dünyâ ile meşgûl olanlardır. Bu kimsenin durumu, i’tidâle en yakın ve orta bir yoldur. Maişeti te’min ederken doğru yola yapışılmazsa, iktisâd ve i’tidâl rütbesine kavuşulamaz. İktisâd mertebesinde olan kimse, dünyâyı gaye değil, sâdece âhıreti elde etmek için bir vasıta görür.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde kazanç hakkında şöyle buyurmuştur:

“Günahlardan bir kısmına, maişet talebi uğrunda çekilen mihnetler keffâret olur.”

“Doğru ve dürüst olan tacir, kıyâmet gününde sıddîklar ve şehîdlerle beraber haşr olunur.”

“Dilencilikten korunmak, Aile efradına bolluk göstermek ve etrâfındakilere yardımda bulunabilmek maksadıyla, helalinden ve meşrû şekilde dünyalık taleb eden kimse, yüzü, ondördüncü gecesindeki ay gibi parlak olduğu halde Allahü teâlâya kavuşur.”

“Allahü teâlâ, san’atkâr olan kulunu sever.”

“Ticârete sarılınız. Çünkü rızkın onda dokuzu ticârettedir.”

Lokman Hakîm oğluna; “Ey Oğul! Helâl kazanç ile yoksulluktan korun. Yoksul düşen kimse üç musibetle karşılaşır Birincisi, din zayıflığıdır. Çünkü fakirlik, insanı kötülüğe sürükler. İkincisi, akıl zayıflığıdır. Çünkü ihtiyâç düşüncesi, insanı şaşırtır. Üçüncüsü, mürüvveti ve insanlığı kaybolur” diye nasîhat etti.

Hazreti Ömer buyurdu ki: “Sizden biriniz, oturduğu yerde, “Allahım rızkımı ver” demesin. Biliyorsunuz ki, gökten ne altın yağar, ne de gümüş.”

Ebû Kılâbe bir zâta; “Seni geçimi te’min ederken görmem, hiç çalışmayıp sâdece câmi köşesinde görmemden daha sevimlidir” dedi.

Evzâî, birgün İbrâhim bin Edhem ile karşılaştı. İbrâhim bin Edhem omuzunda bir miktar odun taşıyordu. Bu hâli gören Evzâî ona, “Yâ İbrâhim! Bu yaptığın nedir? Dostların senin ihtiyâcını te’min ederler” deyince, İbrâhim bin Edhem; “Yâ Ebâ Amr! Böyle söyleme. Zîrâ, helâl kazanç uğrunda zorluklara katlanan kimseye Cennet vâcib olur, diye duyduğum için, kendi nafakamı kendim te’mine çalışırım” dedi.

Ticâret, ya yetecek miktarı te’min için yapılır veya servet ve mal yığmak için yapılır. Şayet, hayır ve hasenat düşünmeden, sâdece mal ve mülkünü çoğaltmak, servet yığmak için yapılan ticâret kötülenmiştir. Kendi geçimini te’min etmek için ticâretle uğraşmak pek faziletlidir.

> Ticârette adâlet ve zulüm: Ticâret yapan kimsenin, ticârette zulmü bırakması, adâletle muâmele etmesi lâzımdır. Ticârette zulüm yapılınca, bundan başkası zarar görür. Ticâretteki zulüm birkaç kısma ayrılır. Birisi, zararı umûmî olan zulüm ki, bu da iki kısma ayrılır. Birincisi karaborsacılıktır. Herkesin ihtiyâcı olan yiyeceklerde olur. Satıcı elindeki yiyecekleri satmak için fiyatların yükselmesini bekler. Bu umûmu ilgilendiren bir zulümdür. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Bir kimse yiyecek maddesini kırk gün hapsettikten sonra onu tasadduk etse (sadaka olarak verse) yine de ihtikârının (karaborsacılığının) günâhına keffâret olmaz” buyurdu.

Tabiînden bir zât, birisine şöyle nasîhatta bulundu: “Oğlunu iki ticârete ve iki san’ata verme, iki ticâretten birisi, yiyecek maddeleri satmaktır. Çünkü bu ticâretle uğraşan, yiyecek maddelerinin pahalılaşmasını ister, ikincisi, kefen satmaktır. Bunu satan kimse de insanların ölmesini arzu eder. San’atlara gelince, birisi kasaplıktır. Bu san’at, kalbin katılığına ve merhametsizliğine sebep olur. Diğeri ise kuyumculuktur. Bu da, dünyâyı altın ve gümüşle süslemeye çalışır.”

İkincisi; piyasaya sahte para sürmektir. Paranın sahte para olduğunu bilmeyerek alan zulme uğramış olur. Kendisine sahte para verilen kimse, derhal o parayı imha etmelidir. Ticâretle uğraşan kimseler, sahte parayı tanımalıdır.

Üçüncü kısım; zararı yalnız muâmele ettiği kimseye dokunandır. Alış-veriş ettiği herkesin, kendisinden zarar gördüğü kimse zâlimdir. Adâlet ise, müslüman kardeşine zarar vermemekle olur. Satıcı, övmek sûreti ile ve yemîn ile malını satmamalıdır. Malında bir kusur varsa, alıcıya onu söylemelidir.

Şakîk-i Belhî şöyle anlattı: Ebû Hanîfe’nin (radıyallahü anh) bir ticâret ortağı vardı. İsmi Bişr idi. İmâm-ı a’zam ona yetmiş elbise gönderdi. Ayrıca bir mektûp yazarak, bu elbiselerin içerisinde kusurlu elbise vardır. Kusurları şunlar şunlar, diye ona bildirdi ve onu satarken müşteriye kusurunu da bildirmesini istedi. Ancak Bişr, onu kusurunu söylemeden sattı. Ebû Hanîfe hazretleri geri dönen Bişr’e, “O elbiseyi dediğim gibi sattın mı?” diye sordu. Ortağı da, “Söylemeyi unuttum” dedi. Bunun üzerine İmâm-ı a’zam, kendisine verilen paranın hepsini sadaka olarak dağıttı. “Madem ki ona şüphe karıştı, benim öyle paraya ihtiyâcım yoktur” dedi. O elbiselerden İmâm-ı a’zam hazretlerinin eline, otuzbin dirhem geçmişti.

Tüccârı, dünyâ meşgûliyetleri, âhıretinden alıkoymaması lâzımdır. Yoksa ömrü zayi olur. Ticârete başlarken niyeti düzeltmelidir. Kazancı ile dîne yardımcı olmaya, çoluk-çocuğuna yetecek kadar maişet kazanmaya niyet etmelidir. Bunu yapabilirse, o tüccâr Allahü teâlâ yolunda gazâ yapanlardan olur.

> Birgün Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) Eshâbı ile birlikte oturuyordu. Gücü kuvveti yerinde bir genç yanlarından geçti. Eshâb-ı Kirâm, “Yazık şu gence, keşke gençliğini ve kuvvetini Allah yolunda çalışırken harcasa idi” dediler. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) “Böyle demeyiniz. Eğer, o kendisini dilenmekten men etmek için çalışıyorsa, o da Allah yolundadır. Eğer ana-babasına yardımcı olup, onları da dilenmekten men etmek için çalışıyorsa, yine Allah yolundadır. Eğer mal çokluğu ile övünmek için çalışıyorsa, şeytanın yolundadır” buyurdu. Ahmed Gazâlî’nin Kelime-i tevhîd hakkında yazdığı El-Hısn-ül-hasîn adlı eserinden ba’zı bölümler:

> Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) bildirdiği bir hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ şöyle buyurdu: “La ilahe illallah, benim kal’amdır. Kim benim kal’ama girerse, azâbımdan emîn olur.”

“La ilahe illallah” sözü, en büyük kal’adır. Allahü teâlânın birliğini bildiren yüce bir sözdür. Kim onu kendisine kal’a edinirse, ebedî saadeti ve ni’metleri elde eder. Kim de bu mübârek kelimeyi kendisine kal’a edinmezse, ebedî azâba düçâr olur.

Bu kelime, kalb dâiresini kuşatan bir kal’a olmazsa, bu kelimenin rûhu ve ma’nası kalbe tam sinmezse, kalbe hâkim olup nefsin, hevânın ve şeytanın buraya girmesine mâni olan bir muhafız olmazsa, insan bu kal’anın dışında kalır. Bu kelimeden nasîbin dil ile olmasın. Bu kelimeden nasîbin, onun rûhu ve ma’nâsı olsun. Bu kelimeyi rûhuna sindir. Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm) ve diğer peygamberler böyle yapmıştır. Kelime-i tevhîdden nasîbin böyle olursa, dünyâ ve âhıretin sermâyesini, iki dünyânın saadetini kazanmış, Allahü teâlânın velî kullarının zümresine katılmış olursun. Eğer bu sözden nasîbin dil ile söylemekten ibâret kalırsa, bu, münâfıkların başı Abdullah bin Übey ve diğer binlerce kalbinden îmân etmiyen münâfıkların nasîbidir. Eğer Kelime-i tevhîdden nasîbin böyle olursa, dünyâ ve âhırette hüsrana uğrarsın. Bu ise apaçık bir zarardır. Böyle olunca, düşman zümresine katılırsın. Münâfıklar Cehennemin en alt derekesindedirler.

La ilahe illallah sağlam bir kal’adır. Fakat onun üzerine tekzîb mancınığı diktiler, tahrip taşları ile taşladılar, muhalefet ve nifak çekiçleri ile onun yıkılmasına yardımcı oldular. Sonra insanların kalblerine düşman girdi. İnsanlar, Lâ ilahe illallah kelimesinin ma’nâsından uzaklaştılar. Onlarda sâdece dilin Kelime-i tevhîdi söylemesi kaldı. Böyle insanlar, sâdece kal’ayı söylemiş oldular. Nasıl ki ateşin ismini söylemek, insanı yakmadığı, suyun ismi insanı boğmadığı, ekmeğin ismi insanı doyurmadığı, kılıcın ismi insanı kesmediği gibi, kal’anın ismi de insanı düşmandan korumaz. Bunlar gibi, Kelime-i tevhîdin sâdece lafzını söyleyip, ma’nâsından haberdâr olmamak da, insanı âhıret azâbından korumaz.

Bu hadîs-i kudsî, pek derin ma’nâlar taşımaktadır. Bir kimsenin dili, ateş kelimesini söylemekle yanmaz. Yine bir kimse, bin dinar sözünü söylemekle zengin olmaz. Bu bakımdan, söz bir kabuktur, ma’nâsı ise özünü teşkil eder. Söz sedef ise, ma’nâ incidir, öyleyse, öz kaybedilirse, kabuk ne işe yarar. Cevher inci kaybedilirse, sedefin ne kıymeti var. İşte, Lâ ilahe illallah kelimesi de, ma’nâsı ile birlikte, aynen rûh ile cesed gibidir. Rûhsuz cesed fâide vermediği gibi, bu kelimenin de ma’nâsından haberdâr olunmadığı ve cân-ı gönülden kabûl ederek söylenmediği zaman fâide vermez.

Îmânı kâmil olanlar, bu kelimenin hem sûretine, hem de ma’nâsına sarıldılar. Onlar, onu dilleriyle söylemek sûretiyle zâhirlerini, ma’nâsı ile de bâtınlarını süslediler. Bunlar gibi olmıyanlar ise, bu kelimenin lafzına yapıştılar, ma’nâsını bıraktılar. Böylece bâtınları îmândan nasîb alamadı. Onların kalbleri kapkaranlıktır. Bu sözü söylemek sûretiyle, dünyalık olan maksadlarına erdiler.

Görülmüyor mu, insanlar Lâ ilahe illallah diyor, fakat nefsinin arzu ve isteklerine, paraya ve dünyâya tapıyor. Yarın, kıyâmet gününde Allahü teâlâ, “Ey kulum! Olmıyan şeyi niçin söylüyorsun?” buyurup, “Yalan söyledin” deyince ne cevap vereceksin. Halbuki sen, dünyâ malına ve paraya kulluk ediyorsun. Ey insanoğlu! Niçin Allahü teâlâdan başkasıyla lezzet alıyorsun? Halbuki bütün herşey O’nun elindedir. O, bütün bu mülklerin sahibidir. Mülkünde istediği gibi tasarruf eder. Âlemde, ancak O’nun dilediği ve O’nun irâde ettiği şey olur. Onun için, O’ndan başkasıyla lezzet alma. Rahmetinden ümid kesme. Çünkü O’nun rahmetinden, ancak kâfirler ümid keserler.

La ilahe illallah dendiği zaman, onun meskeni, mekânı insanda sâdece dil olursa, onun kalbde hiçbir meyvesi olmaz. O zaman insan münâfık olur. Eğer bu kelimenin insandaki yeri kalb olursa, o insan mü’min demektir. Eğer bu kelimenin insandaki yeri rûh olursa, Allahü teâlâya âşık demektir. Onun için, sen dilin ile mü’min olmaktan sakın. Kalbinle mü’min ol. Bu kelime, kıyâmet günü Arasat’ta, “Yâ Rabbî, bununla şu kadar sene beraber oldum. Benim hakkımı tanımadı, hürmetimi gözetmedi” diye senin hakkında da’vâcı olur. Bu kelime, kıyâmet günü lehinde veya aleyhinde şahitlik eder.

Kelime-i tevhîdin ma’nâsının yerleştiği kalbi, hiçbir şey köle ve kul edinemez. Çünkü onun, sâdece Allahü teâlâ ile ünsiyeti vardır. Sâdece O’nun zikri ile mutmain olur. Böyle olunca, kalb başkalarının köleliğinden kurtulmuş olur. Bu bakımdan hürdür. Hür ise, satılamaz ve satın alınamaz. Fakat nefs, şehvetlerine

ve dünyâ lezzetlerine meyl edince, her lezzet ve şehvet, onu kendisine köle edinir. O zaman nefs köle durumundadır. Böyle insanlar, Kelime-i tevhîdin ma'nâsını kalblerine yerleştirmeyenlerdir.

Se'âdet ağacı "La ilahe illallah" ağacıdır. Kim onu tasdik dikişi ile diker, ihlâs suyu ile sular, sâlih amel ile gözetirse, onun kökleri sağlam ve sabit olur. Hiçbir şey onu sarsamaz. Yaprakları yeşerir, meyveleri bol ve kat kat olur. Rabbinin izni ile, her zaman meyve verir. Bu ağacın meyvesi; gafletten uyanıklık, tövbe, zühd, vera', tevekkül, teslimiyet ve bâtınî güzel sıfatların hepsidir. Bu ağacı, tekzib ederek diktiğin, riya suyu ile suladığın, kötü ameller ve çirkin işlerle, ahdi bozmak ve emâneti gözetmemek sûretiyle onu zayi ettiğin zaman, onun kökleri sağlam ve sabit olmaz. Yaprakları yeşermez ve meyve vermez. Kökleri parçalanır.

Kim bu ağaca sığınırsa, zafere erişir.

> Böyle yapmayan, hüsrana uğrar. Kim bu ağaca bağlanırsa, iki dünyâda mes'ûd ve bahtiyar olur. Kim de buna bağlanmazsa, iki cihanda bedbaht olur. Bu ağacın dallarından bir dala yapışan kimseyi, bu dal, yüksek derecelere kavuşturur. Lâ ilahe illallah öyle bir kelimedir ki, kendisine yapışan kurtulur. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Lâ ilahe illallah deyinceye kadar insanlarla muharebe etmeye emrolundum" buyurdu.

La ilahe illallah öyle bir kelimedir ki, Allahü teâlânın vahdaniyetini tanımayı sağlar. Onun meyvesi, Allahü teâlânın bir olduğunu ikrârdır. "Ey insanoğlu! Allahü teâlâ seni, tevhîdini bilmen için yarattı. Âlemdeki bütün herşeyi de, senin için yarattı." Ve bunlar arasındaki hayvanları, bitkileri sana hizmetçi kıldı. Yer senin ikâmet etmeni sağlar. Melekler seni muhafaza eder. Güneş sana ışık verir. Hepsi senin için yaratılmıştır. Sen, sâdece Allahü teâlâyı bir bilip, O'na kulluk için yaratıldın, öyleyse bütün mahlûkât, Allahü teâlânın vahdaniyetini ve bir olduğunu kabûl edip, bunu ikrâr için yaratılmıştır. Ey insanoğlu! Allahü teâlâ bütün eşyayı senin için yarattı. Seni de kendisi için yarattı. Sen ise, Allahü teâlânın senin için yarattığı şey ile meşgûl oldun, ni'metin sahibini unuttun. Sana gelen bağış ve lütuflarından faydalandın. Vereni hatırlamadın. Böylece ni'metin şükrünü eda etmedin. Sana verdiği ihsân ve lütuflarının hürmetine riâyet etmedin. Ni'met sahibine şükür, O'nun verdiği ni'mete teşekkür etmektir. Bu da, kendisine verdiği ni'metten dolayı O'na senada bulunmakla olur.

Ey insanoğlu! Sâdece Allahü teâlâ verir, öyleyse, sâdece O'nunla meşgûl ol ve O'na yönel, Bu hâsıl olursa, senin için bütün ni'metler hâsıl olur.

Ey insanoğlu! Allahü teâlâdan başkasına yöneldiğin, onlara iltifât ettiğin müddetçe, "La ilahe illallah" kelimesini söylemeye devam et. Çünkü o, sendeki iyi olmayan şeyleri yok eder. Sana övülen iyi hasletleri getirir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 147

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 97

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 60

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 60

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 196

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 83

7) Mîzân-ül-i'tidâl cild-1, sh. 150

8) Lisân-ül-mîzân cild-1, sh. 293

9) Câmi'-ü kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 293

10) Tabakât-ül-evliyâ sh. 102

11) Keşf-üz-zünûn

AHMED-İ NÂMIKÎ CÂMÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Ali Nâmıkî Câmî olup, künyesi Ebü'l-Hasen'dir. Eshâb-ı Kirâmdan (r.anhüm) Cerîr bin Abdullah'ın (radıyallahü anh) soyundandır. Horasan'da yetişen evliyânın en büyüklerinden idi. Horasan'da

bulunan Cam kasabasındandır. 441 (m. 1049) senesinde doğdu. 536 (m. 1142) senesi Receb ayında vefât etti. Kabri Meşhed ile Herat arasındaki yolun tam ortasında Türbe-i Câmî bahçesindedir.

Ahmed Câmî hazretleri ümmî idi. Ya'nî okula gitmemişti. Yirmiiki yaşında iken tövbe etmek nasîb oldu. Tövbesini Sîrâc-üs-sâirîn kitabında şöyle anlatır:

“Yirmiiki yaşında idim. Allahü teâlâ bana tövbe etmeyi nasîb etti. Arkadaşlarla yiyip içerdik. Birgün içki getirmek sırası bende idi. Kırk küp içkimiz vardı. Gittim hiçbirinde şarap yoktu. Şaşırdım kaldım. Sonra merkebi alıp şarap bulunan bağ tarafına gittim. Oradaki şarapları merkebe yükledim. Merkep yürümekte inat ediyordu. Yürümesi için şiddetle dövüyordum ki, aniden bir ses işittim. “Ahmed niçin bu hayvanı incitirsin? Onu biz yürütmüyoruz. Arkadaşların özrünü kabûl etmezse, biz kabûl ederiz” diyordu. Hemen yere kapandım ve “Yâ Rabbim, tövbe ettim. Bundan sonra asla şarap içmeyeceğim. Emreyle merkep yürüsün. O insanlara mahcûb olmayayım” dedim. Merkeb yürümeye başladı. Arkadaşların yanına varıp şarabı önlerine koyduğumda, bana sen de iç dediler. Ben tövbe ettim, dedim. Yine de bana içirmek için ısrar ettiler. Aniden kulağıma yine bir ses geldi. “Yâ Ahmed! Ellerinden al, iç ve içtiğin bardaktan onlara da içir” diyordu. Hemen alıp içtim şarap bal şerbeti olmuştu. Allahü teâlânın kudreti ile şarap şerbete çevrilmişti. Orada bulunanlara tattırdım, hepsi tövbe ettiler ve dağıldılar. Dağa çıktım, uzun müddet insanlardan uzak durdum, ibâdet ve nefs terbiyesi ile meşgûl oldum. Nice seneler sonra birgün kalbime “Ahmed! Hak yoluna böyle mi giderler? Kavminden senin üzerinde hakları olan birçok insanı bıraktın” düşüncesi geldi. İnsanların arasına döndüm ve elime bir odun alıp, evvelki şarap küplerini kırmaya başladım. Köyün muhtârına beni şikâyet edip, “Ahmed delirdi. Şarap küplerini parçalıyor” demişler. Muhtâr bir adam gönderip beni evden çıkardı ve atların bulunduğu ahırda hapseyledi. Ben de ahırın bir köşesine oturup ellerimi başıma koydum ve:

“Katır, şarap küpüyle dâima döner durur.
Ey gönül! Allah için sen de gel bir defa dön”

beytini okudum. Bu sözlerimi işiten ahırdaki atlar, önlerindeki otları yemeyi bırakıp, başlarını duvarlara vurmaya başladılar. Gözlerinden yaşlar akıttılar. Ahırın bakıcıları bu hâli görüp muhtâra haber verdiler. Muhtâr da gelip beni serbest bıraktı ve özür diledi.

Ben yine dağa dönüp gittim. Nice yıllar orada kalıp, ibâdet ve tâat ile meşgûl oldum. Bir taraftan da düşünüyordum. Ba'zı kimselerin üzerimde hakları vardı. Acaba onları nasıl ödeyecektim. Bu düşünceler içindeyken, kalbime şöyle bir nidâ geldi. “Ahmed! Sen, insanı Allahü teâlâya kavuşturan yolda iyi gidiyorsun. Allahü teâlânın lütfuna ve keremine olan tevekkülün sebebiyle, O, senden alacaklı olanların borcunu, nihâyetsiz hazînesinden fazlasıyla ihsân eder. Gerçekte rızıkların hakîkî sahibi de odur...” Bundan sonra Allahü teâlâ, nihâyetsiz ihsân hazînesinden benim üzerimde hakları olanların ve bize muhabbeti olanların her birine, hergün bir batman (7692) gr. buğday verirdi. Şöyle ki, alacaklılar her sabah o bir batman buğdayı kilerlerinde bulurlardı. Bu buğday, o gün evdekilerin hepsine yeterdi. Hattâ misâfirleri gelse, onlara da yeter artardı. Bir zaman sonra, bana verilen ma'nevî bir işâret üzerine tekrar insanlar arasına döndüm ve onlara doğru yolu göstermeye başladım. Sirâc-üs-sâirîn kitabını yazdığım âna kadar 80 bin kişi elimde tövbe etti.”

Ahmed Câmî'nin (radıyallahü anh) oğullarından Zâhirüddîn Îsâ, babasının elinde 600 bin kişinin tövbe ederek doğru yolu bulduklarını bildirmiştir.

Kendisine sordular ki, “Biz geçmiş velilerin kitaplarını, kerâmetlerini okuyor ve âlimlerden dinliyoruz. Ama sizde meydana gelen hâller çok azında meydana gelmiştir. Bunun sebebi hikmeti nedir?” Buyurdu ki: “Velîlerin çektiği bütün sıkıntıları çektik. Allahü teâlâ onlara ayrı ayrı verdiği kerâmetleri, ihsân ederek, Ahmed'e hepsini verdi. Her dörtyüz yılda, bir Ahmed'e böyle ihsânlarda bulunur ve bu ihsânları da herkes görür.”

Nitekim Ahmed Câmî'den dörtyüz sene sonra gelen İmâm-ı Rabbânî Müceddid-i Elf-i Sânî Ahmed Fârûkî hazretlerine de Allahü teâlâ böyle ikramlar, hattâ daha büyük makamlar ihsân eylemiştir. Bu, Allahü teâlânın husûsi bir ihsânıdır, dilediğine nasîb eder. O'nun ihsânı boldur.

Huzûrunda okunan Kur'ân-ı kerîm âyetlerini, üç-dört derece tefsîr ederdi.

Ebû Sa'îd Ebü'l-Hayr hazretlerinin, ibâdet ederken giydiği bir hırkası vardı. Hattâ, bu hırkanın Hazreti Ebû Bekr'e âit olduğu, elden ele, ona kadar gelmiş olduğu da söylenirdi. Ahmed Nâmıkî hazretlerine hırkayı ulaştırması için, Ebû Sa'îd'e (radıyallahü anh) ma'nevî bir işâret gelmişti. Ebû Sa'îd'in (radıyallahü anh) oğlu Ebû Tâhir hazretleri, babasında bulunan bu mübârek hırkayı taşımak selâhiyyetinin kendisine verilmesini arzu ediyordu. Ebû Sa'îd (radıyallahü anh), keşf yoluyla oğlunun bu düşüncesini anlayıp, sizin istediğiniz bu selâhiyyeti başkasına verdiler" buyurdu. Orada bulunanlar bu sözlerle ne demek istediğini anlıyamadılar. Sonra oğlu Ebû Tâhir'e vasıyyet edip buyurdu ki: "Benim vefâtımdan çok yıllar sonra, uzun boylu, şöyle şöyle şekilde, adı Ahmed olan bir genç hânekâhın kapısından girip gelir. Sen de o zaman, talebelerin içerisinde benim yerimde oturmuş olursun. Bu hırkayı muhakkak ona teslim eyle!"

Ebû Sa'îd (radıyallahü anh) vefât edip aradan uzun yıllar geçince, Ebû Tâhir (radıyallahü anh) bir gece rü'yâsında, babası Ebû Sa'îd'in (radıyallahü anh) dostlarıyla birlikte, acele olarak bir yere gittiklerini gördü. Böyle acele ile nereye gittiklerini sordu. Ebû Sa'îd "Sen de gel! Evliyânın kutbu geliyor" buyurdu. O da acele etmek istedi. Fakat o anda uyanıverdi. Ertesi gün Ebû Tâhir (radıyallahü anh), talebelerin içerisinde babasının yerinde oturmuş idi. Babasının ta'rîf ettiği şekilde bir genç içeri girdi. Ebû Tâhir (radıyallahü anh) geleni hemen tanıdı. Ona çok izzet ve ikramlarda bulundu. Çok hürmet gösterdi. Babasının emânet ettiği hırkayı çok seviyor, bunu başkasına teslim etmenin kendisine çok zor geleceğini düşünüyordu. Bu sırada, gelen genç (Ahmed Câmi), "Ey efendim! Emânete riâyet lâzımdır" deyince, Ebû Tâhir (radıyallahü anh) buna sevinip kalktı, Ebû Sa'îd'in kendi elleriyle astığı yerden hırkayı alıp, gelen gencin sırtına giydirdi. Ahmed Câmi hazretlerine gelinceye kadar, evliyâdan 22 kişinin bu hırkayı giydikleri bildirilmiştir.

Ahmed-i Nâmıkî Câmî hazretleri uzun riyâzetler ve mücâhedelerden (nefsin isteklerini yapmamak ve nefsin istemediklerini yapmaktan) sonra, insanlar arasına dönüp, bir taraftan onlara İslâmiyeti anlatırken, diğer taraftan yüzlerce eser yazmıştır. Âlimlerin herbirisi bu kitapları çok beğenmiştir. Çok yüksek velî idi. Bütün mahlûkâta karşı çok merhametli idi. Çok cömert idi. Herkese maddî ve ma'nevî iyilik ederdi. Sıkıntısı olanlar kendisine müracaat ederlerdi.

Büyüklerden Hâce Ebü'l-Kâsım isminde biri vardı. Malı, çok, hayrı da çok idi. Dâima âlimlerin ve velîlerin hizmetlerinde bulunurdu. Geçmiş evliyânın kabirlerini ziyâret eder, mübârek rûhâniyetlerinden feyz alırdı. Hikmet-i ilâhî başına öyle bir hâl geldi ki, bütün malı elinden çıktı. Çok muhtaç bir hâle geldi. Kime gideceğini bilemiyor, kimseden birşey istiyemiyordu. Yaşlı ve zayıf olduğu için, çalışıp kazanması da mümkün değildi. Birgün sıkıntılı olarak câmide oturuyordu. Yaşlı bir zât içeri girip iki rek'at namaz kıldı. Sonra bir köşede sıkıntılı ve üzüntülü bir hâlde oturan Ebü'l-Kâsım'ın yanına gelip selâm verdi. Bu nûr yüzlü ve çok heybetli bir zât idi. Heybeti Ebü'l-Kâsım'ı kaplamıştı. Ebü'l-Kâsım, selâma cevap verdi. Gelen zât, "Niçin sıkıntılı oturuyorsunuz?" dedi. O da, içinde bulunduğu durumu anlattı. Gelen zât, "Ahmed bin Ali'yi (Ahmed Câmî'yi) tanır mısın?" dedi. Ebü'l-Kâsım, "Evet. Eski dostumdur" dedi. O zât, "Onun yanına git. O, kerâmet sahibi bir kimsedir. Senin derdine derman olur" dedi. Ebü'l-Kâsım, ertesi gün Ahmed Câmî hazretlerinin yanına gitti. Selâm verdi. Ahmed Câmî (radıyallahü anh), selâmını alıp, "Ne hâldesin?" buyurdu. O da hâlini anlattı. Ahmed Câmî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Kaç gündür seni düşünüyordum. Başına bir iş gelmiş olabileceğini tahmin etmiştim. Fakat sen hiç üzülme, İnşâallah, Allahü teâlâ işini kolaylaştırır. Bir çâresi bulunur. Biz de duâ edelim." Ahmed Câmî hazretlerinin bu güzel sözleri, Hâce Ebü'l-Kâsım'ı rahatlatmıştı. Ertesi gün tekrar Ahmed Câmî'nin (radıyallahü anh) huzûruna geldi. Ahmed Câmî (radıyallahü anh) onu görür görmez: "Allahü teâlâ senin işini kolaylaştırdı. Senin bir günlük ihtiyâcın ne kadardır?" diye sordu. O da, bir günlük ihtiyâcına yetecek altın miktarını söyledi. Ahmed Câmî hazretleri, "Senin ihtiyâcını şu taşa havale eylediler. Hergün gelir ihtiyâcın kadar altını oradan alırsın" buyurdu. Hâce Ebü'l-Kâsım "Peki efendim" deyip teşekkür etti ve o taşın yanına gitti. Taşın altında bir miktar altın vardı. Onu aldı. Tekrar Ahmed Câmî'nin (radıyallahü anh) huzûruna gidip, "Efendim. Ma'lûmunuz olduğu gibi ben ihtiyârım. Çocuklarım da var. Ben öldükten sonra onların hâlleri nice olur?" dedi. Bunun üzerine, "Hıyânet etmemek şartı ile, oğullarından hangisi gelirse, o altını alır" buyurdu.

Hâce Ebü'l-Kâsım, hergün gider ihtiyâcı kadar altını alırdı. Bu hâl, vefâtına kadar devam etti. Vefât ettikten sonra uzun yıllar oğulları gelip oradan altın aldılar, içlerinden biri hıyânet edinceye kadar böyle devam etti. Biri hıyânet edince bir daha o taşın altında altın bulamadılar.

Bir zamanlar, Ahmed Câmî hazretleri Herat'a gitmek istedi. Bu haber tellâllar vasıtasıyla Herat ve civarında yayıldı. Genç-ihtiyâr bütün halk sokaklara döküldü. Herkes, kendisini görmekle şereflenmek, mübârek sözlerini duyabilmek arzusuyla yanıyordu. Bir taht yaptırarak onun üstünde oturmasını ve tahtı da omuzlarında taşımak istediklerini bildirdiler. Kabûl etmedi ise de, çok ısrar etmeleri üzerine çaresizlikten kabûl etti. O zamanda bulunan en büyük velîlerden dört kişi, tahtın kollarından tuttular. Böylece bir saat kadar gittiler. "Tahtı yere koyunuz. Size ba'zı söyleyeceklerim var" buyurdu. İndirdiler, "İrâde nedir, bilir misiniz?" diye sordu. "Siz buyurunuz" dediler, "İrâde, söz dinlemektir" buyurdu. "Böyledir" dediler. "O halde siz atlarınıza bininiz, tahtı da diğerleri taşısınlar. Biz de sizinle aynı hizada bulunmuş oluruz" buyurdu. Onlar da kabûl edip, tahtı başkalarına verdiler. Herkes bereketlenmek için tahta birkaç adım taşırlar, sonra sırayla diğerleri alırdı. Fakat, o kadar insan toplanmıştı ki, çoğuna bu sıra gelmedi. Şehre geldikleri zaman, Şeyh-ül-İslâm Abdullah-i Ensârî hazretlerinin konağına indiler.

> Herat şehrinde Abdullah Zâhid isminde bir zât vardı. Senenin oruç tutması caiz olmayan beş günü hâriç, otuz senedir bütün sene boyunca oruç tutardı. Herkes tarafından tanınır, sözleri kıymetli ve dinlenir idi. Ahmed-i Nâmıkî Câmî hazretlerinin Herat'a geldiğini haber alıp, hanımına: "Elbisemi getir. Üstâd Ahmed hazretlerinin büyük velî olduğunu söylüyorlar. O gelmiş. Bakalım hâli nasıldır?" dedi. Hanımı dedi ki; "Eğer onu denemek, imtihan etmek için gidiyorsan sakın gitme ki, o senin zannettiğin gibi değildir. Eğer sohbetinde bulunmak, sözlerinden istifâde etmek niyetin var ise, git ve ne derse riâyet eyle. Eğer söylediklerine uymazsan ziyan edersin." Zâhid, "Haydi elbisemi getir! Sen böyle şeyleri bilmezsin" dedi. Elbisesini giyip, Ahmed Câmî'nin (radıyallahü anh) huzûruna gelip, selâm verdi. Ahmed Câmî (radıyallahü anh) selâmını aldı ve "Bize selâm vermeye niyet ettiğin zaman, hanımının sana ne söylediğini hatırlıyor muydun? Söz dinler misin?" buyurdu. Zâhid, "Söylenilen söz doğru olduktan sonra niçin tutmayayım, niçin söz dinlemiyeyim" dedi. Bunun üzerine buyurdu ki; "Geri dön. Falan mahalleye git Muhammed Kassâb-ı Mervezî'nin dükkânında, kenarda çengelde asılı olan kuzu etini satın al. Bakkâldan da biraz pekmez ve yağ al. Kendi elinle evine götür. Çünkü hadîs-i şerîfte; "Bir kimse kendi ihtiyâcını kendi taşırsa, kibirden uzak olur" buyuruldu. Eti pişir, tatlıyı da yanına alıp, hanımınla beraber ye. Sonra gusül eyle. Sonra, bir zamana kadar isteyip de elde edemediğin birşey varsa, gel Ahmed Câmi'ye talebe ol. Onun sözünden hiç çıkma!" buyurdu. Zâhid, bana yapamayacağım şeyleri söylüyor. Ben otuz senedir gündüz birşey yemiyorum ki, diye düşündü. Bunun üzerine Ahmed Câmî hazretleri, "Zâhid, neler düşünüyorsun? Haydi! Bunlar kolaydır. Korkma! Eğer bunları yapmak sana çok zor geliyorsa Hâce Ahmed'den (Kendisinden) yardım iste!" buyurdu. Zâhid kalktı ve Ahmed Câmî hazretlerinin söylediklerini yerine getirdi. Eti pişirdiler. Tatlı yaptılar ve yediler. Sonra hamama gidip gusledince, şehrin dört duvarı arasında bulunan şeyler kendisine keşf olunmaya, onları görmeye başladı. Sonra Ahmed Câmi'nin (radıyallahü anh) yanına geldi. Ahmed Câmî (radıyallahü anh) kendisine buyurdu ki; "Ahmed'in bunda kabahati yoktur. Eğer şehrin dört duvarı içinde olan şeylerin keşfini değil de, dünyânın dört bucağı arasında bulunan şeylerin keşfini isteseydin, elbette o da verilirdi."

Ahmed-i Nâmıkî Câmî hazretleri, Herat'ta bulunduğu sırada, birgün Abdullah-i Ensârî'nin (radıyallahü anh) konağına da'vet ettiler. Ahmed Câmi'nin hizmetçisi, yola çıkmaları için ayakkabılarını önüne koydu. Ahmed Câmî hazretleri, "Bir saat beklememiz îcâb ediyor. Bir iş var" buyurdu. Beklediler. Bir saat sonra, bir Türkmen, hanımı ve yanlarında 12 yaşlarında bulunan oğulları ile geldiler. Bu çocuğun babası dedi ki, "Efendim! Allahü teâlâ bize çok mal verdi. Bundan başka çocuğumuz yoktur. Bu da a'mâ olup gözleri görmemektedir. Her tarafı gezdirdik. Gitmediğimiz doktor kalmadı. Fakat hiç birisi bir çâre bulamadı. Biz biliyoruz ki, siz Allahü teâlâya her ne duâ ederseniz cenâb-ı Hak lütfedip kabûl eder. Eğer, çocuğumuzun göz nûruna kavuşması için duâ ederseniz çok bahtiyar oluruz. Tek gözleri açılsın, îcâb ederse bütün malımızı feda etmeye hazırız, ihsân ederseniz, lütfederseniz çok seviniriz. Eğer bu arzumuz yerine gelmezse,

üzüntümüzden mahvoluruz.” Ahmed Câmî hazretleri bu sözleri dinledikten sonra, “Nasıl olur? Ölüleri diriltmek, cild hastasını iyi etmek Îsâ aleyhisselâmın mu’cizesi idi. Bu hâlde Ahmed kim olur ki, bu hastalığın tedâvisini benden istiyorsunuz?” buyurdu. Sonra ayağa kalkıp yürümeye başladı. Biraz sonra, “Biz ederiz biz” dedi. Orada bulunan herkes bu sözü işittiler. Fakat birşey anlayamadılar. Bundan sonra hemen geri dönüp bir yere oturdu ve “O çocukcağızı bana getirin” buyurdu. Getirdiler, iki mübârek başparmağını çocuğun iki gözüne sürüp, “Azîz ve celîl olan Allahü teâlânın izni ile açılın” buyurdu. O anda çocuğun gözleri açıldı. Parlak ve görür oldu. Bundan sonra orada bulunan ileri gelenler dediler ki; “Efendim, birinci defa “Ölüleri diriltmek ve cild hastalarını iyi etmek mu’cizesi Îsâ aleyhisselâma âittir. Kendiniz için, bu yolda Ahmed kim olur ki?” dediniz. Daha sonra da “Biz ederiz biz” dediniz. Bu iki sözünüz arasındaki irtibâtı anlıyamadık. İzah buyurur musunuz?” Bunun üzerine Ahmed Camî hazretleri şöyle anlattı: “Evvelki söz kendime âit idi. Bundan başkasını diyemezdim. Ama sonradan bana şöyle ilham ettiler: “Ey Ahmed! Ölüleri, Îsâ aleyhisselâm mı diriltti? Dilsizleri ve cild hastalarını o mu iyi etti? Biz ederiz biz. Geri dön. O çocuğun gözlerinin açılması için seni sebeb kıldık.” Bu söz kalbime öyle ilham olundu ki, ağzımdan da çıkıverdi O söz ve fiillerin hepsi Allahü teâlâdan idi. Ahmed’i (Beni) sadece vâsıta kıldı.”

Birgün Herat’ta bulunan ba’zı âlimler, Ahmed Camî hazretlerine geldiler. Aralarında sohbet ederlerken, söz ma’rifet ve tevhîd konusuna gelince Ahmed Camî (radıyallahü anh), “Siz ma’rifet ve tevhîd hakkındaki sözleri taklid ile söylüyorsunuz” buyurdu. Onlar, “Nasıl olur. Bizim her birimizin zihninde, Allahü teâlânın varlığına binlerce delîl vardır. Siz ise bizim bunları taklid ile söylediğimizi söylüyorsunuz” dediler. Onlara, “Eğer her biriniz onbin delîl hıfzetse, yine mukallidsiniz” buyurdu. “Bize bu sözünüzün doğru olduğunu isbât edebilir misiniz?” dediler. O da, hizmetçiye bir leğen ve üç tane inci getirmesini emretti. Ahmed Câmî (radıyallahü anh) incileri leğendeki suyun içine bıraktı ve “Her kim sözünde sâdık ise, leğenin yanına gelip Bismillâhirrahmânirrahîm dese, bu üç inci tanesi bir tane olur” buyurdu. Onlar, “Bu şaşılacak bir şeydir” dediler. Ahmed Câmi “Siz deyiniz! Sıra bana gelince ben de söyleyeceğim” buyurdu. Onlar, sıra ile dediler. İncilerde herhangi bir değişiklik olmadı. Sıra kendisine gelince, leğen üzerine gelerek “Bismillâhirrahmânirrahîm” dedi. O üç tane inci leğen üzerinde yuvarlanmaya başladı. “Allahü teâlânın izni ile durunuz!” deyince inciler durdu. Birbirine karıştı ve deliksiz bir tane inci oldu. Hepsi hayret ettiler.

Ahmed Câmî hazretleri şöyle anlatıyor: Bir zaman nefsim benden zerdali istedi. “Bir yıl oruç tutarsan zerdali veririm” dedim. Nefsim bunu kabûl etti. Bir yıl oruç tuttum. Bir yıl, tamam olunca nefsim bana seslenip, “Ben hizmetimi bitirdim. Sen de verdiğin sözü yerine getir!” diyordu. Babamdan miras kalan bir bağım vardı. Oraya gittim. Bağda bir hayvan öldürülmüş ve karnı deşilmişti. Mi’desinde çiğnenmeden yutulan zerdaliler vardı. Onlardan bir tane alıp temizledim. Nefsim feryâd edip, “Senin bana vermeyi söz verdiğin zerdali böyle hayvan mi’desinden çıkarılan zerdali değil idi” dedi. Ben “Bu da zerdalidir. Eğer i’tirâz edersen, bunu da vermem” dedim. Nefsim kabûl etmedi. “Tek bana bunu verme! Başka birşeyde istemem dedi. Sonra birkaç tane daldan koparak elime aldım. Dostum Ebû Tâhir’in (radıyallahü anh) yanına vardım. Getirdiğim zerdalileri önüne koydum. Bana “Ahmed! Bize vakıf zerdalisi mi getirdin?” dedi. “Vakıf değildir. Kendi ağacımdan, kendi elimle toplayıp getirdim” dedim. “Vakıf zerdalisi getiriyorsun, sahibiyim diye bize veriyorsun, bizi görmüyor sanıyorsun” dedi. Ben edebsizlik olmasın diye susuyordum, içimden de Allahü teâlâya münâcaat edip, “Yâ Rabbî! Sen de biliyorsun ki, bu zerdalileri, babamdan bana miras kalan bağdaki kendi ağacımdan toplayıp getirdim. O ise vakıf zerdalisi olduğunu söylüyor. Bu işin doğrusunu onun kalbine ilham eyle!” dedim. Biraz sonra Ebû Tâhir oğlunu çağırıp, “Git, kendi süründen bir koyun getirip kes. Açlık Ahmed’in başına ve beynine vurmuş, ne söylediğini bilmiyor. Vakıf zerdalisini, kendi malı sanıyor. Çorba ve et pişirsinler” dedi. Bunlar olurken ben oturuyordum. Çorba ve eti pişirip getirdiler. Benim gönlüme, bu etten ve çorbadan yememek geldi. Çünkü helâl değildi. Sâdece kuru ekmekten yedim. Ebû Tâhir “Niçin yemiyorsun?” dedi. “Böyle hoşuma gidiyor” dedim. Israr etti. Gönlüme gelen ilhamı anlattım. Oğlunu çağırıp, koyunu nereden getirdiğini sordu. Oğlu, “Sürü uzak gitmişti. Siz acele istediğiniz için, eti falan kasabtan aldım” dedi. Kasabı çağırdılar. Kasab dedi ki, “Bu koyunu bekçi haksız olarak bir yerden almış. Bana getirdi. Ben de kestim. Yarısını bekçi alıp gitti. Diğer yarısını da, oğlunuz gelince ona sattım” dedi. Bu hâl anlaşılınca, Ebû Tâhir başını önüne eğdi. Ben de kalkıp yakında bulunan mağaraya gittim. Orada bana bir ağlama hâli geldi. “Yâ Rabbî! O etin durumunu ona gösterdin.

Zerdalinin de durumunu ona ihsân eyle” diye münâcaatta bulundum. Bu sırada Ebû Tâhir mağaraya geldi. Arkasından Hızır (aleyhisselâm) geldi ve “Ey Ebû Tâhir! Ahmed’in malına vakıf dersin. Şüpheli ete helâl dersin. Bunu kimden öğrendin? Ahmed’in mertebesi çok yüksektir” buyurdu. Ebû Tâhir o zaman mes’eleyi anlamış oldu.

Ahmed-i Nâmıkî Câmî hazretleri, Miftâh-ün-necât isimli kıymetli eserinde buyuruyor ki, “Ehl-i sünnet ve cemâatten olmanın şartları hakkında çok mes’eleler vardır. Bu mes’eleleri bilmek, namazı, orucu, haccı bilmek gibi farzdır. Bunlar öyle farzdır ki, i’tikâd doğru olup da, namazda, oruçta ve diğer ibâdetlerde bir noksanlık olursa ve bu noksanlık kasden olmazsa affedilebilir. (Eğer affolunmazsa, insan Cehenneme girse bile, sonunda yine kurtulur.) Fakat, Ehl-i sünnet ve cemâat i’tikâdında bir sarsıntı olursa, bid’at sahibi olunmuş olur. Ve bid’at sahibini de Allahü teâlâ affetmez. İ’tikâdda bid’at sahibi olan bir kimseye azâb vâcib olur. Ehl-i sünnet ve cemâat i’tikâdına çok sarılmak ve bid’atten çok sakınmak lâzımdır. Bu sözlerimizin senedlerini de bildirelim ki, söylediklerimiz boş söz zannedilmesin. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz buyurdu ki:

> “Allahü teâlâ, halifelerime rahmet etsin.” Denildi ki, “Yâ Resûlallah, sizin halîfeleriniz kimlerdir?” “Sünnetimi ihyâ edenler ve onu Allahü teâlânın kullarına öğretenlerdir” buyurdu. Yine buyurdu ki: “Yâ Ebâ Hüreyre! Sen insanlara benim sünnetimi öğret ki, kıyâmet gününde senin için parlak bir nûr olsun, önce ve sonra gelenler sana gıbta etsin.” Yine buyurdu ki: “Ben insanlarla, onlar “La ilahe illallah” diyene kadar savaşmakla emrolundum. İnsanlar bunu (Kelime-i tevhîdi) söyleyince, benden kanlarını ve mallarını korumuş olurlar. Ancak İslâmiyetten doğan haklar bundan müstesnadır. Onların hesapları ise (kalblerindekini bilen) Allahü teâlâya âittir.” Yine buyurdu ki: “Ümmetim yetmişüç fırkaya ayrılacaktır. Bunların yalnız biri Cennete girecek, ötekilerin hepsi Cehenneme gidecektir.” Yine buyurdu ki: “Şefaatim, Kelime-i şehâdeti ihlâs ile söyleyen, dili kalbini, kalbi de dilini tasdik eden kimse içindir.” Bu tür haberler çoktur. Daha fazlasını söylersek söz uzar. Allahü teâlâya ve Resûlüne îmân etmiş olan mü’min ve i’tikâdı düzgün bir kimseye bu anlattıklarımız yeter. Eğer buna imânı yoksa, onun sünnet ve cemâat ile zâten alâkası yoktur. Biliniz ki, Ehl-i sünnet ve cemâatin mes’eleleri (alâmetleri) çoktur. Ama onun esâsı ve kaidesi on mes’eleye dayanır. Bu on mes’eleyi mutlaka bilmek lâzımdır.

Ebü’l-Hasen bin Ali’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm); “Sünnet ve cemâat üzere olana, Allahü teâlâ her bir gün için, bin nebi sevâbı yazar ve her bir gün için, ona Cennette bir şehir bina eder. Kaldırdığı ve koyduğu her adım için ona on iyilik yazar. Cemâat ile namaz kılana, her bir rek’ati için bir şehid ecri (sevâbı) yazar.” Eshâb-ı Kirâm, (aleyhimürrıdvân) dediler ki, “Yâ Resûlallah! Bir kişinin sünnet ve cemâat, üzere olduğu ne zaman (ne ile) bilinir?” buyurdular ki; “Şu on haslet kendisinde mevcût ise (o kişinin Ehl-i sünnet ve cemâat üzere olduğu) bilinir. 1. Cemâati terk etmez, 2. Eshâbımı söz ile kötülemez, sövmez. 3. Bu ümmete (Müslüman ümmete) kılıçla karşı çıkmaz. Kılıç çekmez. 4. Kaderi tekzîb etmez(kadere inanır), imânda şüphe etmez, 6. Allahü teâlânın dininde münazaa (i’tirâz, münâkaşa) etmez, 7. Ehl-i kıble olarak ölen kimsenin cenâze namazını kılmayı terk etmez, 8. Tevhîd ehli bir kimseye günahı sebebi ile (büyük bir günah işlese bile) kâfir demez, 9. Seferde ve hazerde (mukim iken ve yolcu iken) mest üzerine meshi terk etmez, 10. İyi veya günahkâr olan İmâmın arkasında namaz kılar ve cemâati terk etmez. Bu hasletlerden birisini terkeden, sünnet ve cemâati terketmiş olur.” Gerek hadîs-i şerîfler ile bildirilen, gerek din imamlarımız tarafından Ehl-i sünnet şiârı olarak, Selef-i sâlihînden bize ulaşan bu on haslete sahip kimsenin, Ehl-i sünnet ve cemâatten olduğu anlaşılır. “La ilahe illallah Muhammedün Resûlullah” diyen kimsenin, erkek olsun kadın olsun, iyi olsun kötü olsun, mü’min olduğu kabûl edilir. Ona kız verilir ve onunla evlenilir. Ona mü’minlerden mîrâs düşer. Onun mirası da mü’minlere düşer. Ona mü’minlere âit hükümler tatbik edilir. Vefât ettiği zaman cenâze namazı kılınır. Mü’minlerin kabristanına defn

olunur. Eğer Kelime-i şehâdeti kalbi ile de tasdik ederek gönülden söyleyip ve bu hâl üzere Allahü teâlâya kavuşmuş ise, onun yeri Cennettir. Eğer kalbten söylememiş ise, münâfık olur. Zâhire göre şehâdet söylediği için, onu mü'minlerin ahkâmına tâbi tutarlar. Eğer nifak üzere Allahü teâlânın huzûruna varırsa, onun yeri derk-i esfel (Cehennemin en aşağı derecesi) olur. Şöyle ki, Nisa sûresinin 145. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Muhakkak ki münâfıklar, Cehennemin en aşağı tabakasındadırlar (Cehennemin dibindedirler)..." buyuruldu.

Kelime-i şehâdeti söyleyen bir kimseye, töhmet (zan) ve taassub (husûmet) ile, "Mü'min değildir" demek için kimseye müsâade verilmemiştir. Nitekim Nisa sûresinin 94. âyet-i kerîmesinde meâlen; ".... Size İslâm selâmı veren kimseye. Dünyâ hayatının geçici ni'met ve menfaatine göz dikerek sen mü'min değilsin demeyin..." buyuruldu. Öyle ki, Kelime-i şehâdet söyleyenlerin hepsini mü'min kabûl etmelidir. Büyük günâhları varsa, bu sebeple kendilerine küfür ve nifak damgasını vurmamalıdır. Kendi îmânında ve onların îmânında şüphe etmemelidir. Çünkü Allahü teâlâ, günahkârları mü'min olarak isimlendirdi ve Nûr sûresi 31. âyet-i kerîmesinde meâlen; "..... Ey mü'minler! Hepiniz Allahü teâlâya tövbe ediniz ki, dünyâ ve âhıret saâdatine kavuşasınız" buyurdu: Âsîlere tövbeyi emreden (olanların îmânını kabûl eden) Allahü teâlâya muhalefet etmek uygun değildir. Allahü teâlânın bu emrinde şüphe etmek ve bunu red etmek de asla caiz değildir. Mü'minlerin sözünü ve şehâdetini red etmek ve onları yalancı zannetmek de hiç uygun değildir. Çünkü ateşperest, putperest, yahudi gibi küfür, şirk ve dalâlet ehli bir kimseden bu Kelime-i şehâdeti işiten bir mü'min bunu işittiğine dâir şâhidlik ederse, bütün İslâm kadıları, o kimsenin müslüman olduğuna hükmederler." Yine Miftâh-ün-necât isimli kitabında yazılı bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Hazreti Ali'ye buyurdu ki: "Yâ Ali! Altıyüzbin koyun mu istersin, yahut altıyüzbin altın mı veyahut altıyüzbin nasihat mı istersin?" Hazreti Ali dedi ki, "Altıyüzbin nasihat isterim." Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Şu altı nasîhata uyarsan, altıyüzbin nasîhata uymuş olursun. 1. Herkes nafilelerle meşgûl olurken, sen farzları ifâ et. Ya'nî farzlardaki rüknleri, vâcibleri, sünnetleri müstehabları ifâ et. 2. Herkes dünyâ ile meşgûl olurken, sen Allahü teâlâyı hatırla, ya'nî din ile meşgûl ol, dine uygun yaşa, dine uygun kazan, dîne uygun harca. 3. Herkes birbirinin ayıbını araştırırken, sen kendi ayıplarını ara. Kendi ayıplarınla meşgûl ol 4. Herkes dünyâyı i'mâr ederken, sen dinini i'mâr et, zînetlendir. 5. Herkes halka yaklaşmak için vâsıta ararken, halkın rızâsını gözetirken, sen Hakkın rızasını gözet. Allahü teâlâya yaklaştırıcı sebep ve vâsıtaları ara. 6. Herkes çok amel işlerken, sen amelinin çok olmasına değil, ihlâslı olmasına dikkat et."

Ahmed Câmî hazretlerinin yazmış olduğu kıymetli eserlerden ba'zıları şunlardır:

Enîs-üt-Tâbiîn, Sirâc-üs-sâirîn, Ravdat-ül-müznibîn ve Cennet-ül-müştakîn, Bihâr-ül-hakîka, es-Sırr-ül-mektûm, Misbâh-ül-ervâh, Miftâh-ün-necât (Bu kitâb Farsçadır ve İhlâs Vakfı tarafından neşredilmiştir), Divân.

Ahmed-i Nâmıkî Câmî, Miftâh-ün-necât kitabında buyuruyor ki: Tövbe, müslüman olsun olmasın, her akıllı kimsenin ihtiyâcı olan bir şeydir. Bir iş yapan ve onun kötü olduğunu gören herkesin pişman olup tövbe etmesi vâcib olur. Tövbe etmezse, kendine zulüm etmiş olur. Allahü teâlâ Hucurât sûresi onbirinci âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki; "Ey îmân edenler! Bir kavim, diğer bir kavimle alay etmesin. Olur ki, alay edilenler Allah indinde alay edenlerden daha hayırlıdır. Kadınlar da, diğer kadınlarla alay etmesinler! Olur ki, alay edilen, eğlenceye alınan kadınlar, kendilerinden daha hayırlıdırlar. Birbirinizi ayıplamayınız ve birbirinizi kötü lakablarla çağırmayınız. Bir kimse îmân ettikten sonra, fâsıklık ne çirkin bir addır. Kim ki bu menâhiden (yasak edilen şeylerden) tövbe etmezse, işte onlar zalimlerdir." insanlar ya zâlim, veya tâib

(tövbe edici) olur denildi. Tövbe etmiyen zâlimdir. Tövbe etmiyen insanlar, kendilerini zulme ve fitneye attılar. Cenâb-ı Hak ile anlaşmaya sâdık kalmadılar ve ahde vefa etmediler. Bu sebeple, insanların çoğu zâlim oldular. Tevbe sûresi 111 ve 112. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyuruluyor ki: "Muhakkak ki Allahü teâlâ mü'minlerden nefslerini cihâda, mallarını sadaka ve infâka sarfedenlere, karşılığında Cenneti vermekle, (bunları onlardan) satın aldı ki, onlar Allah yolunda cihâd ederler, öldürürler, öldürülürler. Onlara va'd olunan Cennet haktır ki, Tevrat, İncîl ve Kur'ân'da sâbitdir. Kim ki, Allahü teâlâdan sevâb taleb ederek cihâdda ahdine vefa ederse, niyetinde ihlâs üzere olup, riya ve şöhretten kaçınırsa, Allahü teâlânın va'd-i kerîmiyle olan mübâyeaya (alış-verişe) **mesrûr** olur. Sevinin ki, bu alış-veriş sizin için büyük bir saadettir."

"Şirk, nifak ve ma'siyetlerden (günâhlardan) tövbe edenler, Allahü teâlâya itaat edip, ihlâs ile ibâdet edenler, genişlikte de darlıkta da Allahü teâlânın ni'metlerine hamd edenler, oruç tutanlar, (ve Allah yolunda cihad edenler, ilim öğrenenler), rükû' ve secde edenler (beş vakit namazı şartlarına uygun olarak kılanlar), iyiliği (Allahü teâlâya îmân, tâat ve Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine tâbi olmayı) emredenler, kötülükten (küfür ve masiyetlerden) nehyedenler, Allahü teâlânın ahkâmının, emirlerinin hududunu koruyan ve riâyet edenler var ya, işte bu güzel sıfatlarla vasıflanmış olan mü'minleri Cennet ile müjdele."

Tövbenin, belirli bir vakit ve şarta ihtiyâcı yoktur. Bütün insanların ise tövbeye ihtiyâcı vardır. İnsanların en iyisi enbiyâdır (nebiler ve resûllerdir). Onlardan biri de Yahyâ (aleyhisselâm) idi ki, onun hakkında âyet-i kerîmede meâlen; "O, kavminin efendisi ve nefsini şehvetten hapsedicidir."buyuruldu (Âl-i İmrân-39). Bununla beraber yine, onlara da istiğfar vâcib olmuştur. İnsanların en üstünü olan peygamberler tövbeye ihtiyâç duyarsa, kimin haddîne düşer ki, tövbeye ihtiyâcı olmadığını söylesin. İnsanların en iyisi olan Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kalbimde (envâr-ı ilâhiyyenin gelmesine engel olan) perde hâsıl oluyor. Bunun için her gün, 70 kerre istiğfar ediyorum." Ve yine buyurdu: "Allahü teâlâya hergün yüz kerre istiğfar ediyorum." A'râf sûresi 23. âyet-i kerîmede Allahü teâlâ meâlen buyuruyor ki; "Âdem (aleyhisselâm) ile Havva dediler ki, "Yâ Rabbî! Biz kendimize zulmettik. Eğer sen bizi mağfiret ve bize merhamet etmezsen, biz ziyan edenlerden oluruz." Allahü teâlâ, Ahkâf sûresi 15. âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki; "İnsan kırk yaşına girdiği zaman şöyle demiştir: Yâ Rabbî! Senin râzı olmadığın her şeyden tövbe edip sana yöneldim. Dînimi senin için hâlis edenlerdenim ve senin emrine mutî'lerdenim (itaat edenlerdenim)." Yûsuf sûresi 97. âyet-i kerîmede meâlen bildirildiğine göre, oğulları Ya'kûb aleyhisselâma, "Ey bizim babamız! Allahü teâlâdan bizim için günahlarımızın mağfiretini iste. Gerçekten biz günahkârlardan olduk dediler" buyuruldu.

Allahü teâlâ, Tahrîm sûresi 8. âyet-i kerîmede bütün mü'minlere hitaben meâlen buyuruyor ki; "Ey îmân edenler! İşlediğiniz günahlara, ölünceye kadar bir daha işlememek üzere nefsine nasihat eden tâibler (tövbe edenler) gibi- Allahü teâlâya tövbe edin!..." Tâiblerin (tövbe edenlerin) makamı, bütün makamların en faziletlisi ve üstünüdür. Hakîkî tâib, cenâb-ı Hak katında (indinde) bütün halkın en azîzi, en kıymetlisi ve en sevgilisidir."

Allahü teâlâ onlar hakkında, Bekâra sûresinin 222. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyuruyor: "Allahü teâlâ, (günahlarına) tövbe edenleri ve fevahişden (pisliklerinden) temizlenenleri sever." Tövbe, bütün mü'minlere farzdır. Nûr sûresi 31. âyet-i kerîmede meâlen; "Ey mü'minler! Hepiniz, Allahü teâlâya tövbe ediniz! Tövbe etmekle kurtulabilirsiniz" buyuruluyor. Yûnus sûresi 63. âyet-i kerîmede meâlen; "(Evliyâ) onlardır ki, Allahü teâlâya îmân edip, O'na muhalefet etmekten sakınırlar" buyuruldu. Felah ve

kurtuluşların hepsi tövbededir. Her farzın belli bir vakti vardır. Namaz, oruç, abdest, gusül, zekât, hac ve benzeri ibâdetlerin hepsinin vakitleri ve şartları vardır. O vakit gelmezse, o farz ilgili kimseye farz olmaz. Halbuki, zâhiren ve bâtınen her verdiğin nefes için tövbe ve istiğfar sana vâcib olur. İnsanların en büyüğü (iyisi, kıymetlisi) olan Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Ey insanlar! Allahü teâlâya tövbe ve istiğfar ediniz. Zîrâ ben, günde yüz kerre Allahü teâlâya tövbe ediyorum.” Ekseriya insanın her verdiği nefeste bir günah bulunur. Bilhassa dünyâya rağbet edenler için bu böyledir. Bunlar dünyâyı severler. Dünyâyı sevenler, her günahın başındadırlar. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Dünyâya düşkün olmak, günahların başıdır.” Gerçekten bil ki, bir gündüz ve gece 24 saattir, insan, her saatte ortalama bin nefes verir. 24 saatte insandan 24000 nefes çıkar. Bu nefesleri dünyâya rağbet ve dünyâ sevgisi için verince, hepsi ma’siyet (günah) olur. Hergün onun hesabına 24000 günah yazılır. O, bunu bilmez, farketmez. Hâl böyle olunca bak ki, istiğfar (tövbe) yapmak lâzım mı, değil mi? insan tövbe edince ve tövbenin şartını yerine getirince, onun bütün nefesleri tâat (ibâdet ve sevâb) olur. Şimdi bu sermâye, eğer bu zahmete değerse, tövbenin şartını yerine getirirsin. Dinle ki, tövbenin şartı nedir? Tövbenin şartı üç şeydir. Pişmanlık, dil ile özür dilemek (istiğfar) ve beden ile günahtan kaçınmak (terk). Tövbenin aslı (kökü) bu üç şeyin hakîkatindedir. İhlâs ve doğrulukla bunları yerine getiren kimse cenâb-ı Hakkın evliyâsından bir velî olur. Sıddîklardan bir sıddîk ve ebdâllerden bir ebdâl olur. Çünkü herşeyin anahtarı tövbedir. Bütün dostlukların başı tövbedir. Nitekim hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Cenâb-ı Hakka, tâib (tövbe sahibi) gençten daha sevgilisi yoktur.” O genç, kendi nefsî arzusunu kontrol altına alır, cenâb-ı Hakkın rızâsını kendi hevesine tercih eder. İşte onun kavuştuğu iyi saadet ve iyi talih budur. Hem cenâb-ı Hak indinde ve hem bütün mahlûkat nazarında onun sahip olduğu üstün (izzetli) huy budur. Gökte melekler, havada kuşlar, denizde balıklar, çöllerde, sahralarda ve denizlerde vahşî hayvanlar, aşağıda ve yukarıda bulunan bütün yaratıklar hepsi onu sever ve ona yakın olmak isterler. Onun dileğini cenâb-ı Hak yaratır, ihsân eder.

Hikâye: Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh), yol kesici iken tövbe etti. Malları sahiplerine geri verdi. Bir yahudi geriye kaldı, fakat Fudayl’ın ona verecek birşeyi yoktu. Yahudiye dedi ki, “Hiç malım kalmadı ki seni hoşnut edeyim, bana hakkını helâl et.” Yahudi dedi ki, “Ben, bana mal vermediğin müddetçe helâl etmemeğe yemîn ettim.” Fudayl, “Eğer benim verecek birşeyim olsaydı, seninle böyle konuşmazdım” dedi. Yahudi “Elini şu elbisenin altına sok, orada bir kese altın vardır. Onu çıkar bana ver ki, yemînim yerine gelsin de, hakkımı sana helâl edeyim” deyince, Fudayl (radıyallahü anh) elini o elbisenin altına soktu ve bir avuç altın çıkardı ve ona verdi. Yahudi dedi ki, “Bana İslâmı arzet (bildir)”. Ben Tevrat’ta okudum ki, ümmet-i Muhammed’den doğru ve ihlâs ile tövbe edenin elinde toprak altın olur. Ben senin bu söylediğinde doğru olup olmadığını bilmek istedim. Bu elbisenin altında hiç altın yoktu. Bildim ki Muhammed’in (aleyhisselâm) dîni hakdır ve senin tövben haktır (gerçektir).” Bunu söyledi ve onun elinde müslüman oldu. Bunun gibi vak’a (olay) çoktur. Tövbe, öyle herkesin değerini bileceği bir sermâye değildir. Tövbe, insanların kurtuluşudur. Gönlün hayatı ve canın besinidir (gıdasıdır). Âhiretin meyvasıdır. Mü’minin sürûrudur. Günahlar demetinin şifâsıdır. Hastaların yarasının merhemidir. Düşenlerin yapışacağı iptir. Yolunu kaybetmişlerin rehberidir. Söz dinleyicilerin işitme anahtarıdır. Konuşanların sözünün sıdkıdır. Müstekim olanların istikametinin (doğruluğunun) adımıdır. Sâlihlerin basiret nûrudur. Allahü teâlânın azâbından korkanların korkusunun istirahatıdır. Reca’ sahiplerinin ümidinin müjdecisidir. Nitekim cenâb-ı Hak, Yûnus sûresi 63. âyet-i kerîmede meâlen; “(Evliyâ) onlardır ki, Allahü teâlâya îmân edip,

O’na muhalefet etmekten sakınırlar” buyurdu. Yine Yûnus sûresi 64. âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyurulmaktadır: “Onlar için dünyâ hayâtında (Kur’ân-ı kerîm ile), âhırette (ihsân ile) müjdeler vardır. Allahü teâlânın kelimelerinde (sözlerinde, va’dlerinde) hiçbir değişme yoktur, İşte bu müjde, en büyük kurtuluştur.”Şimdi sözün başına dönelim: Tövbenin şartı nedir? Tâib (tövbe edici) nasıl yaşamalıdır ki, tövbe makamı doğru olsun? Ve, bu sözü geçen makamlara ulaşsın. Bunları anlatalım: Tâibin önce cenâb-ı Hakkın emrini gözetip, Tövbeyi cenâb-ı Hakkın kitabında bildirdiği gibi yapması gerekir. Allahü teâlâ, Tahrîm sûresi sekizinci âyet-i kerîmede meâlen; “Ey îmân edenler! Günahlarınızdan, Allahü teâlâya tövbe-i nasûh ile (ölünceye kadar bir daha günah işlememek üzere, nefsine nasihat veren tövbe ediciler gibi) tövbe edin!...” buyurmaktadır. Rivâyet edildi ki, âyet-i kerîmede bildirilen tövbe-i nasûh, kulun geçmişte işlediği günaha pişman olması ve bundan sonra da o günaha dönmemeye kat’î olarak karar vermesidir. Yine bildirildi ki, tövbe-i nasûh dört şeyi kendinde toplar. 1. Lisan (dil) ile istiğfar, 2. Günahı işleyen a’zâ ile günahı terketmek (pişman olmak), 3. Bu günahı bir daha hiç işlemeyeceğine kat’î olarak karar vermek, 4. İnsanı günah işlemeye sevkeden kötü arkadaşlardan uzaklaşmaktır. Kalb pişman olmalı, dil duâ etmeli, yalvarmalı, a’zâ da günahdan çekilmelidir. Nasûh’un yaptığı tövbe gibi tövbe etmelidir. Üstâd İmâm Ebû Bekr Surbânî’nin (radıyallahü anh) tefsîrinde yazıyor ki, “Bu Nasûh, yol kesicilikten tövbe etmiş bir kimse idi. Tövbe edip herkesin hakkını geri verdi. Herbirini hoşnut etti. Hiç malı kalmadı. Biri gelip hakkını istedi üzerindeki peştemalı çıkardı. Orada bir akarsu vardı. O akarsuyun içine oturdu. Peştemalı o kimseye verdi. Allahü teâlâ bize bildirdi ki; Tövbeyi, Nasûh’un yaptığı gibi yapınız. Ve her alacaklınızı mümkün olduğu kadar hoşnut ediniz. Geriye kalanı, ben kendi hazinelerimden hoşnut ederim.” Her makama göre ayrı ayrı tövbe etmek lüzumunu çok iyi bilmelidir. Âsî olanın işlediği günaha tövbe etmesi lâzımdır. İtaat edenin, bu hâlini üstün (iyi) görmekten tövbe etmesi gerekir. Ayrıca, Kur’ân-ı kerîm okuyanların ucubdan (kendini beğenmekten), âlimin hasedden, doğru yolda olanın, bu hâlini kendinden bilmekten ve bütün insanların her husûsta benlik his ve düşüncelerinden tövbe etmesi lüzumu hiç unutulmamalıdır. A’zâları ile günah işleyip, sonra tövbe etmek, gözü, kulağı, dili muhafaza etmek zor değildir. Fakat böyle olmakla beraber, tâiblerin derecesine kavuşmak da kolay olmamaktadır. Zira tövbe edenin, hiçbir nefesini zayi etmemesi gerekir. Kendi gönül kıblesini, kötü işlerine bakmaya yöneltip “Ne yaptım? Söylediğim ne oldu?” gibi düşüncelerle ve insaf gözüyle hareket etmelidir. “Efendisine hizmette kusurlu olana mükâfat verilir mi? Azâbı ve cezası nasıl olur?” diye düşünüp, Cehennem azâbına düşmekten korkması gerekir. Bunları düşündükçe, nedamet ateşi gönlünde yükselip, gönlü yana ve gözleri yaşlar döke ve dili feryâd ede... Vücûdu eriye, gözünü gerekmeyeni görmekten, kulağını gerekmeyeni işitmekten, dilini söylememesi gerekeni söylemekten muhafaza ede. Kötü arkadaşı terk ede. Gidilmemesi gereken yerlere gitmekten, alınmaması gerekeni almaktan sakına. Bütün a’zâlarını, kulluk bağı ile bağlı kıla. Hoşnut edebileceği her hasmını hoşnud ede. Tam hasret ve nedametle ve kalbinde tam bir korku ile devamlı, acaba benim bu hatâ ve zulümlerim affolur mu, yoksa affolmaz mı? Bana ne muâmele yaparlar? Af mı ederler, yoksa azâb mı ederler? diye düşüne. Bir nefesini korkuyla, diğer nefesini ümidle geçire. Gece-gündüz Allahü teâlânın işiyle meşgûl ola. Her vakitte dilini Allahü teâlânın zikri ile ıslata. Bilhassa ba’zı zamanlarda yapılacak ibâdetlerin husûsiyeti vardır. Nitekim Allahü teâlâ Tâhâ sûresi yüzotuzuncu âyet-i kerîmede meâlen; “... Rabbinin (celle şânüh) tevfîk ve hidâyetine hamd edici olduğun hâlde, güneşin doğmasından önce (sabah namazını), güneş batmazdan önce (ikindi namazını), gecenin bir kısım saatlerinde (akşam ve yatsı) namazlarını ve gündüzün etrâfında da (öğle)

namazını kıl ki, Allahü teâlâ senden râzı ola" buyurmaktadır. Yine Nûr sûresi otuzaltıncı âyet-i kerîmede meâlen buyuruldu ki; "... (O mescidlerde), sabah ve akşam Allahü teâlâyı tesbih ve farz namazlar eda olunur." Yine Bekâra sûresinin 238. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruluyor ki; "Farz namazları, vakitlerine, şartlarına ve erkânına riâyetle eda etmeye devam ve muhafaza edin. Hâsseten salât-ı vüstâya dikkat edin." Salât-ı vüstâ, beş vakit namazdan birisidir ki, hangisi olduğu hakkında çeşitli rivâyetler vardır. Ba'zı âlimler dediler ki, salât-ı vustâ, beş vakit namazın içinden, hangisi olduğu bildirilmeyen birisidir ki, kadir gecesinin, Ramazân-ı şerîf ayında ve duâların red olunmadığı icabet saatinin, Cum'a gününde gizlendiği gibi, namazın hangisi olduğu da bildirilmemiştir.

İblîs aleyhillâne, nafileler vasıtasıyla tâibin farzlarını kusurlu hâle getirir. Ey insanlar kendi ahvâlinizi gözetiniz. İblîs aleyhillâne, birçok kimseleri yoldan çıkarmağa çalışmaktadır. Tâib, her vakit için yeni abdest almalıdır ki, şeytan ondan kaçsın ve onun ibâdete meyli artsın. Böylece Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sözü ile amel etmiş olur. Nitekim "Abdestini tazeleyen kimse için, Allahü teâlâ mağfiretini yeniler" buyuruldu. İnsan öyle olmalıdır ki, Cemâatle namazı hiç terketmesin. Cum'a'da hiç kusur etmesin. 12 kilometre bile gitmek gerekse gitmeli, ekseri hâlde evi mescid olmalı, oturunca yüzü kıbleye karşı oturmalıdır. Bakmak mecbûriyeti olan anne-baba, çocuk, hanım gibi kimseleri yoksa, sabaha kadar mescidde olmalıdır. Güneş doğup işrak vakti gelince, kalkıp 12 rek'at namaz kılmalı ki, bu Duhâ namazıdır. Eğer fevt olmuş, ya'nî kazaya kalmış bir farz namazı varsa, bu namazı kaza niyeti ile kılmalı, ondan sonra helâl rızık kesbi (kazancı) ile meşgûl olmalıdır. Başkasının nasîbi (beslenmesi) için çalışırsa, bu kesb daha iyi olur. Dünyâ niyeti varsa kazandığını dünyalığa harceder. Dünyâ niyeti yoksa, kesbi helâldir. Hesabını vereceğini ve cenâb-ı Hakkın, "Niçin yaptın? Ne yaptın?" gibi sorularına cevap vereceğini bilmelidir. Topladığı malı cenâb-ı Hakkın râzı olduğu işlere harcamalıdır. Gönlünü (kalbini) dağıtmayıp, toplamalıdır. Cömert olmalıdır. Cimriliği terk etmelidir. Namaz vakti gelince, vaktin evvelinde kalkıp namaza hazırlanmalıdır. Vaktin evvelinde mescide gelmelidir. Geçmiş namazını kaza etmelidir. Cemâat toplanınca, cemâatle namazı kılmalıdır. Mühim bir işi olmazsa, mescidde kalıp cenâb-ı Hakkı zikretmelidir, ilim sahibi değilse, bir âlimin yakınında oturup, ilim dinleyip, öğrenmelidir. Âlimlerle çok oturup kalkmalı, çok lüzumlu olmadıkça onlardan ayrılmamalıdır.

Üzerine farz olan ilimden bir mes'eleyi öğrenmesi, ona, bütün dünyâdaki kesblerin hepsinden yapacağı ve ele geçireceği altın ve gümüşlerinden daha iyi ve üstündür. Tâib ve tâib olmıyan herkese, ilim öğrenmekten daha iyi hiçbir şey yoktur, işlerin hepsi, ilim ile doğru olur ve ilimsiz hiçbir iş yapılmaz. Nitekim Resûl aleyhisselâmdan, "İşlerin hangisi üstündür" diye üç kerre suâl olundu. Her seferinde "İlimdir" diye buyurdu. Dediler ki; "Yâ Resûlallah! (aleyhisselâm) Biz size işten soruyoruz, siz bize ilimdir, buyuruyorsunuz. Hikmeti nedir?" Buyurdu ki: "Çünkü hiçbir iş, ilimsiz doğru olmaz ve onsuz hiç kıymeti olmaz." öyle ise, tâib eziyet çekip çalışmalıdır ki, yaptığı ziyan olmasın. İlim ile meşgûl olmak gerekir, ilmin ve ibâdetin aslı iki şeyle olur. Gönül diğer şeylerden tamamen kurtulmalı ve mi'de de boş (aç) olmalıdır. İhlâs ile ibâdet de, bu ikisi ile olur. Kimin dünyâya arzu ve isteği olursa, ondan hiçbir şekilde ihlâslı bir iş zuhur etmez. Kimin mi'desi dolu (tok) olursa ve dünyâ işi yaparsa, asla nefsânî arzuları yok olmaz. Onun cenâb-ı Hakkın dergâhında haysiyeti olmaz. Nefsin arzuları, ancak, dünyâdaki mübahların fazlasından diğer insanların haramdan sakındığı gibi sakınmakla ve nefse rahatlık veren her şeyden uzak olmakla ve kötü iş, kötü yer ve kötü yârı terk etmekle ve kötü düşünce, fesatlık, buğz, hased, kin, ucub, buhl (cimrilik) gibi husûsları kalbden çıkarmakla yok olur. Her işin bir aslı vardır. Bir insanın itaatli kul

olmasının aslı dört şeyledir. Birincisi, uzun emelli olmamak, ikincisi, cenâb-ı Hakkın va'dinden emîn olmak, Üçüncüsü, cenâb-ı Hakkın taksimine, verdiğine (rızıklara) râzı olmak. Dördüncüsü, mi'deyi haramdan korumaktır. Kim bu dört şeyi muhafaza ederse ve yerine getirirse, bütün mücâhedeleri yerine getirmiş olur. Nefsini itaat altına almış olur. Nefsin hassaları işe yarar hâle gelir. Tâib bir vücut, yeni eğerlenmiş at gibidir. Eğer atın eğeri ve gemi, gerektiği gibi doğru yapılmışsa, harb yerinde her bakımdan işe yarar. Hem keşf işinde, hem ganîmette, koşmak için ve hem hezimette kaçmak için işe yarar. Eğer at, riyâzet (terbiye) ve gem görmemişse, işe yarayacağı yerde serkeşlik (huysuzluk) eder. Hem kendi kanının dökülmesine, hem de bütün süvarilerin kanının dökülmesine sebep olur. Nitekim Fir'avn'ın atı böyle yapıp, Fir'avn ile beraber suda boğularak helak oldu. İnsan, riyâzetle adam olur ve riyâzet, nefsin arzularının kahrolmasıdır. Allahü teâlâ bize nefsin arzularını kahretmeyi emretti. Nâziât sûresinin 40 ve 41. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyuruldu ki; "Nefsini hevâ ve şehevâttan nehyeden kimsenin, menzil ve karargâhı Cennettir." Nefsinin istekleri peşinde olan kişinin vücûdu köpek misâli gibidir. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki; "İnsanlar, ya âlim veya müteallimdir (talebedir). Bu ikisinden olmayanda hayır yoktur." ilmi olduğu hâlde onunla amel etmiyen, nefsinin arzuları ile iş gören kimse hakkında, A'râf sûresi 176. âyet-i kerîmede meâlen buyuruldu ki: "... Bu kimsenin hâli; koğsan da, kendi hâline bıraksan da, dilini çıkartıp soluyan köpek gibidir..." öyleyse akıllı şu kimsedir ki, bu ikisinden biri ya'nî âlim veya talebe olur. İlim bilmeyen, ilim öğrensin ve bunun sıkıntısını çeksin. Böylece, Resûlullahın buyurduğu hayırsız olmasın. Nefsin hâkim olduğu vücut, köpekten daha fenâdır. Mücâhedeler ve riyâzetler, nefsi terbiye etmekte çok te'sîrlidir. Köpek terbiyecileri, azgın köpeği terbiye ederler. Köpek de, birkaç gün içinde onun emrine uyar. Av ve gösteri zamanında sahibinden ayrılmaz ve sahibine tam itaat eder. Köpek itaat eder hâle gelince, koştuğu zaman onun öldürdüğünü canlı olarak kabûl ederler. Onun yanlışını doğru olarak kabûl ederler. Avı bulamazsa, özrünü kabûl ederler. Avı bulur ve tutarsa, iltifâta mazhar olur. Yaşadığı müddetçe, bakıcıları ona hizmet eder. Birkaç gün eziyet çeken ve biraz hüner sahibi olan köpeğin hâli böyle olursa, ilim sahibi olan müslümanların hâlini düşünmelidir. İnsan, tövbe ederek nefsin arzularını yok edip, ilim ve ibâdet mücâhedesi yapınca, Allahü teâlâ da onu kendi lütuf ve kerem deryasından nasîbsiz bırakmaz. Affedilen tâib (tövbe edici), Allahü teâlânın seçtiği ve beğendiği kimsedir. Onun gönlü, cenâb-ı Hakkın nazargâhıdır. İlim öğrenip, riyâzet çekip, kendi nefsinin hevâsını terk edip, Allahü teâlânın rızâsını istemiştir, iki cihanın sahibi cenâb-ı Hakkın rahmet ve ihsânı, yarattığı bir kulundan az olmaz. Cenâb-ı Hak söz veriyor ve Şûra sûresinin 25. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyuruyor: "Allahü teâlâ kullarını, işledikleri günahlara pişmanlıkla yaptıkları tövbelerini kabûl eder ve dilediği kimsenin (büyük ve küçük) seyyiâtını (kötülüklerini, günahlarını) affeder." Yine Allahü teâlâ, Furkân sûresi 70. âyet-i kerîmede meâlen; "(Günahına) tövbe eden, Allahü teâlâya ve Resûlüne îmân eden, (İslâmın erkânı üzerine) sâlih amel işliyen kimselerin günahlarını, Allahü teâlâ sevâba tebdil eder (çevirir)" buyuruyor. Cenâb-ı Hak, tâiblere (hakîkî tövbe edenlere) bu müjdeyi vermiştir. Biz de, tövbe işinde ve cenâb-ı Hakkın râzı olduğu işlerde tembel olmayalım. Tövbe etmek se'âdet alâmetidir. Tövbe eden, tövbenin şartlarını yerine getiren, yukarıda anlattığımız vasıfları ele geçiren kimsenin geçtiği topraklar, diğer topraklara karşı övünür. O kimsenin oturduğu yer, diğer yerlere karşı övünür. Tâib, bir dereden, nehirden veya denizden geçerse, ihlâs, tövbe, safavet ve gönül sıdkı ile Besmele çekse, o sular, kıyâmete kadar onun için sevâbı ona âit olmak üzere tesbîh ve tehlîl ederler ve cenâb-ı Haktan onun için af talep ederler. Onu aydınlatan güneş, ay ve yıldızlar da, onun için istiğfar ederler. Cenâb-ı Hak, onu halkın gönlünde tatlı (sevimli) kılar. Göklerdeki melekler,

onun için istiğfar ederler. Onu, seçilmiş kimselerin gönlüne sevgili kılarlar, ölürken beşaret bulur (müjdelenir). Kabir ona Cennet bahçelerinden bir bahçe olur. Kıyâmette yüzü ak olarak haşr olur. Sırat'tan kolay geçer. Hesabı ihsân ile kolay geçer. Cennette yüksek derece bulur. Tövbe cevheri, herkesin ele geçireceği birşey değildir. O öyle bulunmaz bir incidir ki, herkes onun değerini bilemez. Tövbesi sebebiyle yüzbinlerce günahkârı affederler.

Bir kimse tövbekârların makamına ulaşamazsa, tövbeden ümidini kesmemelidir. Tâibleri kendine dost edinmelidir. Onlarla oturup kalkmalıdır ki, cenâb-ı Hakkın rızâsına muvafık (uygun) hâle gelsin. Nitekim cenâb-ı Hak, Bekâra sûresi 222. âyet-i kerîmede meâlen; "Allahü teâlâ (günahlarına) tövbe edenleri sever ve fevâhişden (pisliklerden) temizlenenleri de sever" buyuruyor. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "İbâdetlerin başı hubb-i fillah (sevdiğini Allah için sevmek) ve Allahü teâlânın bütün dostlarını sevmektir." Tâiblere ve bütün mü'minlere iyilik dilemelidir. Onlara duâ etmelidir. Şundan dolayı ki, Resûlullah (aleyhisselâm) buyuruyor ki: "Bir kimse erkek ve kadın mü'minler için günde 25 kerre istiğfarda bulunursa, Allahü teâlâ, onun kalbinden gıll (kin) ve hasedi giderir. Bu günde onu, ebdâllerden yazar. Kıyâmet günü, o kimse için, bütün mü'min ve mü'minelerin hepsi, "Yâ Rabbi! O bizim için istiğfarda bulunurdu. Sen de onu mağfiret et" derler ve böyle söylemiyen bir kimse kalmaz." Yine Resûlullah (aleyhisselâm) buyuruyor ki: "Abdestli olarak uyu! Eğer ölürsen, şehîd olarak ölürsün, küçük büyük herkese hürmet göster!" Sen saadet hangisinde olduğunu bilmezsin. Tövbe ile kabre giren, annesinden yeni doğmuş gibidir. Nitekim Resûlullah efendimiz buyuruyor ki: "Tövbe eden, günah işlememiş gibi olur." Muslihlerin (ıslâh-ı nefs etmişlerin) ve tâiblerin arasında olursan ve başka hiçbir iyilik olmasa bile, sonunda sende bir nedamet peyda olur. Kendini tekdir edersin. Emîr-ül-mü'minîn Ali (radıyallahü anh) buyurur: "Pişmanlık tövbedir." İnsanlar, yaptıkları hatalı işlere pişman olurlar ve âhıret işlerine rağbet ederlerse, dünyâ işlerinden kalbleri soğur. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Bir kimse dünyâdan kaçırdığı birşeye esef ederse (üzülürse), Cehenneme bin yıllık yol yaklaşmış olur. Âhıretten kaçırdığı birşey için esef ederse, Cennete bin yıllık yol yaklaşmış olur." Bunun ma'nâsını iyi anlamalı. Aklı başa toplamalı, insaf etmeli, cenâb-ı Hakka kimse hile yapamaz. Binlerce ilim meclisini kaçırdık. Binlerce hayırlı işi kaçırdık. Biliniz, boş ve gıybet dolu sözleri kulağımız dinliyor. Hiçbirine pişmanlık duymuyoruz. Eğer bir parça ekmek bizden bir dervişe geçse veya birkaç kuruş paramız ziyan olsa, rüzgâr ağaçlarımızdan birkaç meyva düşürse veya su götürse, o kadar hasret ve nedamet çekiyoruz ki, onun üzüntüsü günlerce sürüyor. Hâlimiz ve yolumuz böyle iken, bir de kalkmış, biz salah ehliyiz diyoruz. Dünyâ (hâşâ) ma'bûdumuz olmuş. Şu hadîs-i şerîfi hiç unatma ki, böylece kalbini dünyâya yöneltmekten vazgeçip, cenâb-ı Hakka çeviresin. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Yâ Rabbî, bana rızık ver!" diye duâ eden bir köylüye rastladı. Buyurdu ki: "Ey köylü! Allahü teâlânın ezelde senin için takdîr etmiş olduğu rızkı mı istiyorsun?" (o kimse) "Evet" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm): "Kim Allahü teâlânın kendisi için takdîr etmiş olduğu rızkı (endişe ederek) isterse, Allahü teâlâyı itham etmiş olur. Kim de Allahü teâlâyı itham ederse, kâfir olur. Sen Allahü teâlânın ihsânından iste!" buyurdu. Ama biz işi kolaya aldık ve ne söyliyeceğimizi düşünmüyoruz. Gaflet ve sefâhet atına dizgin takmışız. Bizi hep kötü arkadaşa götürmektedir. Birisi kalkıp diğer birine yardım ve hizmet etse, ona teşekkür ederler ve o kimse, ona ve evlâtlarına yardım eder. Eğer bir kimse insanların kapısından cenâb-ı Hakkın dergâhına dönerse ve tövbe ederse, binlerce insan ve cin şeytanları ortaya çıkıp onu aldatmağa çalışır. Ey temiz kalbli kimse! Ne oldu da kendini sıkıntıya atıyorsun? Bizim kayyûm olan Rabbimiz vardır ve bütün halkın rızkını vericidir. Bu dünyânın ötesinde,

âhıret vardır. Bütün dost ve düşman orada hazır olacaklardır. Orada mahcûb olma. Asıl mahcubluk kıyâmet gününde olacaktır. Esas ihsân oradaki, mahrûm kalma da oradakidir. Allah ve hesâb zorluğu korkusundan dolayı gözden çıkan bir damla yaş, dünyâ ve içindeki herşeyden daha iyidir. Nitekim Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Gözleri Allah korkusundan ağlıyan kimseye, Allahü teâlâ Cehennemi haram kılar ve onu Cennete sokar. Cennette onun için iki bostan vardır” buyurdu ve “Kıyâmet gününde hesap için Allahü teâlânın huzûrunda duracağından korkarak, O’na muhalefeti terkeden ve O’na itaate yönelen kimse için, iki Cennet vardır.” (Rahmân-46) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Onu Cennetin kısımlarından olan Âdn Cennetine indirirler, onun Cennette iki bahçesi olur, biri dünyâdan daha iyidir. Şu âyet-i kerîmede meâlen; “Kıyâmet gününde hesap için Allahü teâlânın huzûrunda duracağından korkarak, O’na muhalefeti terkeden ve O’na itaate yönelen kimse için iki Cennet vardır” buyuruldu (Rahmân-46). Nebi (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma yüzbinkırk kelime (söz) söyledi. (Bu sözlerin üstünlüğü, kıymeti yanında) insanların sözlerini işitince onlara hiddetlendi. Mûsâ aleyhisselâmın Allahü teâlâ ile mükâlemesinde (konuşmasında) Allahü teâlâ ona buyurdu ki, “Yâ Mûsâ! Dünyâda iş yapanlar (amel işleyenler) içinde en çok sevdiğim kimse, zâhid olanlardır. Bana en çok yaklaşan kimse, haram kıldıklarımdan kaçınan kimsedir. Bana en çok sevgili olan âbid, bana ibâdet ederken benim korkumdan ağlıyan kimsedir.” Mûsâ aleyhisselâm dedi ki; “Yâ Rabbî! Sen onlar için ne hazırladın? Onlara karşılık, mükâfat olarak ne vereceksin?” Allahü teâlâ buyurdu ki, “Zâhidlere Cenneti mübah kılarım. Orada nereyi isterlerse oraya inerler (Diledikleri yerlere girerler, otururlar). Haramlardan sakınanlara (vera’ sahiplerine) gelince, onları hesaba çekmekten haya ederim ve onları hesapsız olarak Cennete sokarım, ibâdetlerinde benim korkumdan ağlıyanlara gelince; onlar için, hiç kimsenin kendileriyle beraber olamıyacağı (başkalarına nasîb olmayan) Refîk-ül-a’lâ (en iyi dostluk, en üstünlük) mertebesi vardır. Zîrâ, Resûl aleyhisselâm diğer bir hadîs-i şerîflerinde buyuruyor ki; “Ey insanlar! Allahü teâlâya tövbe ve istiğfar ediniz! Zira ben, günde yüz kerre Allahü teâlâya tövbe ediyorum.”

Ahmed-i Nâmıkî Câmî hazretleri, Miftâh-ün-necât isimli kıymetli kitabının son faslında buyuruyor ki; “İyi bir arkadaş, iki cihan için de büyük saadettir. Maksada çabuk ulaşmayı sağlar, insanlar birlikte yaşarlar ve arkadaşsız olamazlar. Babamız olan Âdem aleyhisselâm, en güzel yer olan Cennette bulunduğu hâlde, kendisine insan olarak bir arkadaş gerektiğini hissetti ve bunu istedi. Onun sol kaburga kemiğinden Hazreti Havva vâlidemiz yaratıldı.

İyi arkadaşa sahip olunca, çok hamd etmeli ve hep iyi kimselerle beraber bulunmalıdır ki, kıyâmette pişmanlık çekilmesin. Kur’ân-ı kerîmde bu hâl bildirilmektedir. İnsana ulaşan her felâket, kötü arkadaş sebebiyle gelir. Ondan çok uzak durmalıdır. Arkadaşın iyiliği veya kötülüğü, mutlaka, asıl, neseb, akrabalık gibi sebeblere bağlı değildir. Eshâb-ı Kehf’e yakın olup, onlardan ayrılmayan Kıtmir isimli köpek, Kur’ân-ı kerîmde onlarla beraber zikrolundu.

İyi arkadaş, insanı derekelerden (aşağılıklardan) derecelere (yüksekliklere) ulaştırır. Kötü arkadaş ise, bunun tersini yapar.

Herkes ile arkadaş olma! Konuştuğun kimselerin akıl ve anlayışlarına uygun konuş. Tekebbür etme! Sırrını kimseye söyleme! Herkesin sözüne aldanma! insanların sözlerine değil, işlerine bak! Kendi kendisine faydası olmayan kimseden çok sakınmalıdır. Nerede kaldı ki, onun başkasına fâidesi olsun. Kötü bir kimse ile arkadaş olan iyi bir kimse, eğer onu kendisine çevirip iyi yapabilirse ne a’lâ, eğer bunu yapamaz, kendisi de ona benzer ve onun gibi olursa, o zaman çok fenâdır.

Tasavvuf büyükleri, öyle zâtlardır ki, günahkâr, serseri, hırsız, bid’at sahibi, yolunu şaşırmış v.s. kimseleri kendilerine benzetir, düzeltirler. Bu Allah adamlarının, kendilerine has güzel koku ve renkleri olur. O kokuyu ve rengi tadan, onlara benzer.

Kendi zan ve kafasına göre davranarak, başkalarını düzeltmeye çalışmak, çoğu zaman fayda yerine zarar hâsıl edebilir. Bunun için çok dikkatli ve uyanık olmalı, bir kimsenin saadetine vesile olayım derken, o kimsenin -hattâ kendinin bile- felâketine sebep olmamalıdır.

Tanıştığınız, görüştüğünüz, beraber olduğunuz kimsenin iyi arkadaş mı, kötü arkadaş mı olduğunu anlamakta dikkat edilecek husûs ve ölçü şöyledir: Gördüğünüz, görüştüğünüz, beraber olduğunuz, birlikte oturup kalktığınız kimse, sizin Allahü teâlâyı hatırlamanızı ve unutmamanızı, O'nu dil ve gönül ile anmanızı sağlıyor, bunu tazeliyor ve kalbinizi uyanık tutuyorsa, işte o iyi arkadaştır. Ama beraber olduğunuz kimse, Allah korusun cenâb-ı Hakkı ve O'nun zikrini size unutturuyorsa, gerçekten bil ki, o kimse kötü arkadaştır. Ondan sakınmak elbette çok lâzımdır. (Ondan, yırtıcı arslandan kaçar gibi hattâ daha çok kaçmalıdır. Çünkü arslanın yapacağı, olsa olsa canını almaktır. Arslan insanın canını alabilir, onu öldürebilir. Fakat îmânına zarar veremez. Kötü arkadaş ise, insanın hem îmânının ve hem de canının gitmesine, onun ebedî felâketine sebeb olur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 321

2) Kâmûs-ül-a'lâm cild-1, sh. 797

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 189

4) Nefehât-ül-üns trc. sh. 392

5) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 980

6) Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 122

AHMED RIFÂÎ

Evliyânın büyüklerinden. "Vilâyet-i Uzmâ" sahibi, dörtler diye isimlendirilen kutublardan biridir. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) soyundan olup, seyyiddir. İsmi, Ahmed bin Sultân Ali bin Yahyâ bin Sabit bin Ebü'l-Fevârîs Hazım Ali bin Ahmed Murtezâ bin Ali İşbilî bin Rüfâe Hasen bin Mehdî bin Muhammed bin Hasen bin Ahmed Sâlih bin Mûsâ bin İbrâhim Murtezâ bin Mûsâ Kâzım bin Ca'fer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Ali Zeynel Âbidîn bin Hüseyn bin Ali bin Ebî Tâlib'dir (r.anhüm). Ahmed Rıfâî hazretleri, Benî-Rufâe kabilesine mensûp olduğu için, kendisine Rıfâî denilmiştir. Anne tarafından da nesebi, Hazreti Hâlid bin Zeyd Ebû Eyyûb-el-Ensârî'ye (radıyallahü anh) dayanır. Bunun için kendisine, "Ebü'l-Alemeyn (iki sancak sahibi) künyesi verilmiştir. Ebü'l-Abbâs da denir. Bu künyenin kendisine verilmesi, nesebinin, Hazreti Fâtıma vâlidemiz sebebiyle Peygamber efendimize (aleyhisselâm) ve "Mihmandâr-ı Resûlullah" olan Hazreti Hâlid bin Zeyd'e dayanması sebebiyledir.

Ahmed Rıfâî hazretlerinin dayısı, büyük âlim Mensûr (radıyallahü anh) şöyle anlattı: "Birgün ma'nevî âlemde Peygamber efendimizi gördüm. Bana, "Ey Mensûr! Kız kardeşin, kırk gün sonra Ahmed isminde bir çocuk dünyâya getirecek. Bu çocuğu, Aliyyül Kâri Vâsıtî'nin terbiyesine teslim et. Bu zât, Allah indinde azîzdir, sakın ihmâl etmeyiniz" buyurdular. Tam kırk gün sonra Ahmed dünyâya teşrîf etti." Doğumu 512 (m. 1118) senesinin Receb ayının ilk yarısının bir Perşembesine rastladı. Yine burada 578 (m. 1182) senesi, Cemâzil-evvel ayının 22. Perşembe günü, ikindi vaktinde, altmışaltı yaşında iken vefât etti.

Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) yedi yaşında iken babası vefât etti. Onu, dayısı Mensûr Betâihî, husûsî bir ihtimâm ile büyüttü, ilim öğretti. Önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Kur'ân-ı kerîm hocası Abdülmelik Harnutî'dir (radıyallahü anh). Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) anlattı: "Ben Henüz yedi yaşında idim. Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit bilgilerde ma'rifet sahibi olan hocam Abdülmelik Harnutî'yi ziyârete gittim. Bana vasıyyetinde bildirdi ki, "Yâ Ahmed! Sana şu diyeceğim şeyleri hafızanda tut, ezberle ve hiç unutma!" Ben de, "Peki efendim" dedim. Buyurdu ki: "Başkalarına iltifât edip gezen, hedefine varamaz ve hakîkate kavuşamaz. Şüpheden kurtulamıyanın, dünyevî düşünenin, nefsî arzularının peşinde olanın; felaha, hidâyete kavuşması düşünülemez. Bir kimse, kendi kusurunu, noksanını bilmiyorsa, onun bütün zamanı da noksan geçer." Bu kıymetli sözleri hemen ezberledim. Bir yıl bu sözlere göre amel ettim. Bir yıl sonunda kendisinden yine nasihat istediğimde buyurdu ki: "Hakîkî âlimleri, evliyâyı tanıyâmamak çok kötüdür. Tabibin hasta olması ne fenâ, akıllı kimsenin câhil kalması ne kötüdür."

Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh), çocukken bir grub evliyânın yanından geçiyordu. Hepsi kendisine bakıyorlardı. Birisi; “La ilahe illallah Muhammedün Resûlullah, bu mübârek ağaç (çocuk) büyümeye başladı” dedi. İkincisi; “Biraz sonra dallanır”, üçüncüsü; “Kısa zamanda gölgesi etrâfı doldurur”, dördüncüsü; “Çok geçmeden meyve verir ve ay gibi etrâfa ışıklarını salar”, beşincisi; “Yakında, insanlar onun kerâmetlerini, fevkalâde hâllerini görürler. O, insanların hacetlerini (ihtiyâçlarını) istediği kimse olur”, altıncısı; “Pek kısa zamanda şânı pek yücelir”, yedincisi; “Onun talebeleri pek fazla olur” dediler.

Ahmed Rıfâî’yi (radıyallahü anh), dayısı, bir müddet sonra Vâsıt şehrine, büyük âlimlerden ilim öğrenmek üzere gönderdi. Vâsıt’a göndermesinin sebebi, rü’yâda Peygamberimizin (aleyhisselâm) emr-i şerîfleri olmuştur. İslâm âlimleri umûmiyetle Vâsıt’a gelir, talebelere ders verirlerdi. Büyük âlim Aliyyül Kâri Vâsıtî hazretleri ve yine dayısı Ebû Bekr el-Ensârî el-Vâsıtî hazretleri de Vâsıt’ta bulunuyordu. Bu büyük âlimler, Ahmed Rıfâî’yi (radıyallahü anh) öyle yetiştirdiler ki, o, tasavvufta zamanının bir tanesi oldu. Aliyyül Kâri 578 (m. 1182)’de vefât etti. 1016 (m. 1607)’de vefât eden Aliyyül Kâri başkadır ki, bu, hakîkî Ehl-i sünnet âlimlerine dil uzatmıştır. Ahmed Rıfâî, Aliyyül Kâri ve İshâk Şîrâzî hazretlerinden bütün ilimleri öğrendi. Büyük bir fıkıh, hadîs, tefsîr âlimi oldu. Tasavvufta emsaline az rastlanacak büyük vilâyet derecelerine kavuştu. Allahü teâlânın emirlerini harfiyyen yapar, yasaklarından büyük bir titizlikle kaçardı. Bildikleriyle amel eder ve başkalarına da tavsiye ederdi. Birgün birisi gelip duâ istedi. “Benim şimdi bir günlük nafakam var, onun için duâm kabûl olmaz. Onu bitirdiğim zaman gel, sana duâ edeyim” buyurdu ve öyle yaptı.

Ahmed Rıfâî hazretlerinin, namaz kılarken benzi sararır, kendinden geçerdi. Gönlünde hissettiklerini, zâhirinden ta’kib etmek mümkündü. Fakat heybetinden kimse cesâret edip soramazdı. Birgün kendisi, “Namaza kalktığım zaman sanki Allahü teâlâ bana Kahhâr sıfatıyla tecellî edecek diye korkuyorum” buyurdu.

> Seyyid Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh); orta boylu, nûr yüzlü, buğday benizli idi. Saçları siyah, sakalı seyrek, alnı açık ve geniş idi. Gözlerine sürme çeker, devamlı tebessüm eder hâlde bulunurdu, öyle güzel konuşurdu ki, kalbleri harekete getirir, sohbetine doyum olmazdı. Kürsüde oturarak konuşurdu. Konuşmaya başlayınca, sesini, uzaktakiler de yakındakiler gibi işitirlerdi. Çevre köydeki kimseler de, aynı şekilde duyarlardı, insanlar evlerinin üzerine çıkar, Seyyid Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) yanlarındaymış gibi dinlerlerdi. Öyle ki, bütün kelimeleri eksiksiz anlaşılırdı. Hattâ sağırlar, yarım işitenler, onun sohbetine katıldıkları zaman, Allahü teâlânın ihsâniyle kulakları açılır, söylenilenleri işitirler ve anlarlar idi. Beyaz gömlek giyer, pirinç unundan ekmek yaptırıp yerdi. Misâfirler için verdiği yemek hâricinde başka birşey yemezdi. Yemeği soğutarak yer, misâfirsiz iftar yemeği yemezdi. Kendisine âit olan misâfir konağı, hergün dolup taşar, günde iki öğün yemek çıkardı. Yolda her rastladığı kimseye, hattâ çocuklara bile selâm verirdi. Hastaların sıhhatlerini sormak için uzak yollara gitmekten üşenmez, onları ziyâretten zevk alırlardı. İhtiyârlara, a’mâlara, sıkıntıda olanlara yardımcı olurdu. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm); “Kim, saçı sakalı ağarmış müslüman bir kimseye ikram ederse, Allah da ona ihtiyârladığında hürmet ve ikramda bulunacak kimseleri vazîfelendirir, ona ikram ederler” hadîs-i şerîflerinde bildirildiği gibi hareket etmeyi düstur edinmişti.

O kadar mütevâzi idi ki, hiç bir mecliste baş köşeye geçmez ve seccade üzerinde oturmazdı. Dâima az konuşur ve “Sükûtla emr olundum” buyururdu. Birçok defa azamet-i ilâhiyye tecellisine mazhar olup, güneşin karşısında buzun eridiği gibi kendisi de bir avuç su gibi kalıncaya kadar erir, sonra ilâhî rahmet yetişerek eski hâlini bulurdu. Daha sonra da cemâatine hitaben; “Cenâb-ı Hakkın lütfu olmasa, yanınıza dönemezdim” derdi. Ezâ ve cefâya tahammülü bir darb-ı mesel olmuştur.

Ahmed Rıfâî hazretlerinin talebelerine bağlılığı çok fazlaydı. Onların arasında bulunmanın, onlarla sohbet etmenin, büyük sevâblar hâsıl eden ibâdet olduğunu buyurur ve talebelerine de kendi talebelerine böyle yapmalarını tavsiye ederdi. Allah adamlarıyla beraber olmayı sever, onların duâlarını almaya çalışırdı. Düşkünleri çok sever, her zaman onları himâye

etmeye çalışırdı. Eli, ayağı olmayan veya cüzzam gibi ağır hasta olan kimseleri yanına alır, onları bizzat kendi elleriyle yıkar, temizler ve elbiselerindeki yırtıkları yamardı. Bunlardan haz duyduğunu bildirir, talebelerini de teşvik ederdi. Acıkmış bir fakiri görse, gider kendi eliyle yiyecek hazırlar, beraberce yerlerdi. Buyururdu ki, “Bütün evliyâlık yollarından geçirildim. Fakat fakirlik, başkaları gözünde hakîr olmak ve hastalık gibi Allahü teâlâya yakın ve daha uygun yol göremedim.” Bir yere gidip de dönerken, yanında hazır bulundurduğu ipine, topladığı odunları bağlardı. Bunları getirir, şehirde bulunan dul, yetim, fakir, hasta olanlara dağıtırdı. Dünyâ malına hiç kıymet vermez, onları dîne hizmette kullanırdı. Kendisi için, dünyalık nâmına hiçbir şey alıkoymazdı. Bütün malını fakir müslümanlara dağıtırdı.

Ahmed Rıfâî hazretleri hacca gitmişti. Hac dönüşü Medîne-i münevverede Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) mübârek türbesini ziyâreti esnasında şu meâldeki manzûmeyi söyledi:

“Uzaktık, toprağını öpmek için efendim,
Kendim gelemez, vekîl rûhumu gönderirdim.

Şimdi seni ziyâret ni’meti oldu nasîb,
Ver mübârek elini, dudağım öpsün Habîb!”

Şiir bitince, Peygamberimizin (aleyhisselâm) kabrinden mübârek elleri göründü. Seyyid Ahmed Rıfâî de, son derece ta’zim ve hürmetle eli öptü. Orada bulunan herkes hayretle hâdiseyi gördü. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mübârek ellerini öptükten sonra, Ravda-i mutahharanın kapılarının eşiklerine yattı. Ağlayarak, oradaki cemâatin cümlesine, “Üzerime basarak geçiniz” diye yalvardı. Âlimler başka kapılardan çıkmağa mecbûr oldu. Diğer kimseler üzerine basarak kapıdan çıktılar. Bu kerâmet pek meşhûr olup, dilden dile günümüze kadar gelmiştir.

> Büyüklerden biri, Ahmed Rıfâî’ye (radıyallahü anh) duâ etmesi için bir hasta getirdi. Hasta birkaç gün kaldığı hâlde, Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) hiçbir şey söylemedi. Bunun üzerine hizmetçisi Ya’kûb, “Efendim! Acaba niçin bu hasta için duâ etmiyorsunuz?” dedi. Buyurdu ki: “Ey Ya’kûb! Cenâb-ı Hakkın izzetine yemîn olsun ki, Allah katında, benim kabûl olunacağı va’d olunan yüz hacetim vardır. Şimdiye kadar hiçbirini dilemedim.” Ya’kûb, “Bir tanesi bu biçâre hastaya sarf edilse nasıl olur?” deyince, Ahmed Rıfâî hazretleri, “Sen benim edebe aykırı hareket eden bir kimse olmamı mı istiyorsun” buyurup, A’râf sûresi ellidördüncü: “Dikkat ediniz, halk ve emir Ona mahsûstur. Âlemlerin Rabbi Allah çok yücedir” meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu, sonra: “Ey Ya’kûb, aslında fakir olan bir kişi, bir hacet istirhâm edip, kabûle mazhar olduğu zaman, eski vekar ve şerefinden de bir kademe kaybeder” buyurdu. Hizmetçisi Ya’kûb: “Efendim, namazlardan sonra her zaman duâ ettiğinizi görüyorum” deyince de, Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh): “O başka, bu başkadır. Namazlardan sonra yapılan, ilâhi emre uymak için yapılan kulluk duâsıdır. Bu ise hacet duâsıdır ve husûsî şartları vardır” buyurdu. Bu konuşmadan iki gün sonra o hasta şifâ buldu.

Ahmed Hanâzirî hazretleri anlatır: Bir gece Ahmed Rıfâî hazretlerinin türbesinde kalmıştım. Türbedâr, burada vâki’ heybetten uyuyamıyacağımı söyledi ise de, Allahü teâlâya tevekkül ederek yattım. Yatsı namazı vakti türbenin kapısı büyük bir gürültüyle açıldı. Biraz sonra birisinin yanıma gelip oturduğunu hissettim. Bana: “Bu gece, mübârek bir gecedir. Kur’ân-ı kerîm okumaz mısın? Beraber okuyalım” dedi. Ben de, “Peki” diyerek, Nahl sûresinden, Necm sûresine kadar beraber okuduk. Sabahleyin o zât, iki ekmek ile, iki kab getirdi. Kabların birinde süt, öbüründe bal vardı. Doyuncaya kadar yedim. O zât bir anda kayboldu. Sonra türbedâr geldi ve: gece hep seni düşündüm, aklım sende kaldı; çünkü burada kimse uyuyamaz” dedi. Başımdan geçeni anlattım. Türbedâr: “Seninle birlikte Kur’ân-ı kerîm okuyan ve sana yemek getiren, büyük mürşidimiz Seyyid Ahmed Rıfâî hazretleridir” dedi.

Sirâc, Tâc-ül-Ârifîn Ebü’l-Vefâ’dan (radıyallahü anh) naklederek şöyle bildirdi: Ebü’l-Vefâ hazretlerinin yanına genç bir kimse geldi. Gelen kimseye “Tövbe et” buyurdular. O da tövbe ve istiğfar edip, “Efendim! Siz alınlarda yazılı olanları okur musunuz?” dedi. Ebü’l-Vefâ (radıyallahü anh), o gence dikkatlice nazar edip teveccüh buyurdular. O anda genç kendinden geçti. Orada bulunanlar, Ebü’l-Vefâ’ya (radıyallahü anh) “Bu kimdir?” diye sordular. O da, “Bu kimsenin alnında, Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin talebesi olacağı yazılıdır. Seyyid Ahmed Rıfâî ki, yakında zuhur eder, hakîkatlerin

toplandığı bir yol, duyulmamış gizli bilgilerin sahibidir, insanlar onun hâline onun zamanına kadar yaşar mı?" dediler. O da, "Evet" buyurdu. Dedikleri gibi oldu.

Hazreti Seyyidin kız kardeşinin oğlu Ebü'l-Hasen Ali demiştir ki, "Birgün Seyyidin husûsî odasının kapısında oturmuştum, önünde bir kimsenin sesini duydum. Dikkatle bakınca, yanında birisini gördüm. Asla görmediğim bir sûrette idi. Bir saat kadar konuştular. Sonra, o şahıs husûsî odanın duvarındaki pencereden, parlak şimşek gibi havadan geçip gitti. Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin huzûruna varıp, "Bu şahıs kim idi?" diyi sordum. "Sen onu gördün mü?" buyurdular. "Gördüm" dedim. Buyurdu ki, "O, öyle bir kimsedir ki, Allahü teâlâ, Atlas Okyanusu'nu onunla hıfzeder. Dört kutubdan biridir. Üç gündür mahcur olmuştur, uzaklaştırılmıştır. Kendisinin haberi yoktur." "Efendim! Mahcûrluğuna (vazîfesinden uzaklaştırılmasına) sebep nedir?" dedim. Buyurdu ki, "O, Atlas Okyanusu'ndaki adalardan birinde oturur. Orada üç gün üç gece yağmur yağdı. Hatırından geçti ki, keşke bu yağmur şehirlere, köylere yağaydı. Böyle düşündüğüne hemen istiğfar etti. Fakat bu i'tirâzın kalbine gelmesi sebebiyle mahcur olmuş, uzaklaştırılmıştır." Ben de, "Efendim, ona bu hâlini bildirdiniz mi?" dedim. "Sen bildirir misin?" buyurdular. "Evet" dedim. "Başını önüne eğ" buyurdular. Eğdim, kulağıma bir ses geldi: "Yâ Ali, başını kaldır. Başımı kaldırdım. Kendimi Atlas Okyanusu'ndaki adalardan birinde gördüm. Kendi kendime şaştım. Biraz yürüdüm. O zâtı gördüm. Ona selâm verip, hâdiseyi anlattım. Bana and verdi ve dedi ki; "Sana her ne dersem tut." "Peki" dedim. "Hırkamı boğazıma tak ve beni yerde sürükleyerek götür ve Allahü teâlâya, i'tirâz edenin cezası budur deyip bağır" dedi. Hırkasını boğazına geçirdim ve sürüklemek istedim. Bir ses duydum, "Ey Ali, onu bırak. Zîrâ gökteki melekler onun için ağlıyorlar, inliyorlar. Allahü teâlâ ondan hoşnut oldu." Bu sesi duyunca, kendimden geçtim. Kendime gelince, kendimi dayımın yanında buldum. Yemîn ederim ki, nasıl gidip geldiğimi bilemedim"

Ahmed Rıfâî'nin (radıyallahü anh) talebelerinden iki tanesi birbirlerini çok severlerdi. Birbirlerine olan bu yakınlık ve duydukları ma'nevî hazdan kendilerinden geçerlerdi. Birgün böyle bir anda, bir tanesi ellerini kaldırıp, "Yâ Rabbî! Cehennemden azâd olduğuma dâir bu âciz kuluna bir belge gönder" deyiverdi. Öbürü, "Hak teâlânın keremi çoktur, fadl ve ihsânı hududsuzdur" dedi. Böyle konuşurlarken, aniden gökyüzünden beyaz bir kâğıt indi. Kâğıdı aldılar, içinde bir yazı göremediler. Seyyid Ahmed'in (radıyallahü anh) önüne geldiler. Hâllerini anlatmayıp, o kâğıdı ona verdiler. Kâğıda bakınca, Allahü teâlâya secde etti. Secdeden başını kaldırınca: "Allahü teâlâya hamd olsun ki, eshâbımın Cehennemden azâd olduğunu, âhıretten önce, dünyâda bana gösterdi" buyurdu. "Efendim, bu kâğıt beyazdır" dediler. Buyurdu ki: "Kudret eli siyah ile yazmaz. Bu, nûr ile yazılmıştır."

Seyyid Hasen (radıyallahü anh) anlattı: Birgün Hocam Seyyid Ahmed Rıfâî'nin (radıyallahü anh) huzûruna bir kimse gelip, "Efendim! Abdest almak için kuyudan su çıkarıyordum. Bir arslan gelip öküzüme saldırdı, parçaladı ve yedi. Ben şimdi ne yapayım?" dedi. Hocam, "O arslanı bana çağırınız. Korkmayınız, ondan size zarar gelmez" buyurdu. Ben de, "Peki efendim" dedim. Arslanı arayıp buldum. Hocam Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin çağırdığını söyledim. Arslan geldi. Hocamın huzûrunda yüzünü yere koydu. Hocam arslana, "Ey Arslan! Bu fakirin hizmetini gören öküzü niçin yedin?" buyurdu. Arslan, Allahü teâlânın izniyle dile gelip, "Ey efendim! Ceddîn Muhammed aleyhisselâmın hatırı için bana gadap edip, bedduâ etmeyiniz. Zîrâ bir haftadır birşey yemedim, çok açtım. Çaresiz kaldım, affedeceğinizi ümid ederim" dedi. Hocam, arslanın özrünü kabûl etti ve "Suçunu bir şartla affediyorum. O da; yediğin öküzün yerine bu fakire hizmet edeceksin" buyurdular. Arslan kabûl edip, o kimsenin hizmetinde bulundu."

Bir köpek cüzzam hastalığına yakalanmıştı. Hiç kimse köpeği bu iğrenç hâlinden dolayı kapısına koymadı. Köpek, bu şekilde kapılardan kovula kovula, Seyyid Ahmed Rıfâî'nin (radıyallahü anh) kapısına geldi. Dermansız, yara bere içinde idi. Köpeğin bu hâlini gören Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh), onu alıp, şehirden dışarı bir yerde ona bir gölgelik yaptı. Köpeği orada tedâviye başladı. Temizledi, yarasına merhem sürüp karnını doyurdu. Kırk gün bu şekilde tedâvi gören köpek sıhhate kavuştu. Cüzzamdan eser bile kalmadı. Sonra köpeği güzelce yıkayıp şehre getirdi. Kendisine, "Efendim! Bu köpeğe çok ilgi gösterdiniz. Acaba hikmeti nedir?" diye sordular. Onlara "Kıyâmet günü Rabbim bana, "Bu köpeğe niçin acımadın? Onu uğrattığım bu belâdan niçin kurtarmadın? Aynı belâya seni de düşürmem ihtimâlini niçin düşünmedin?" diye sormasından korktum. Ey insanlar! Kalblerinizi Allahü teâlânın yarattıklarına karşı merhamet hissiyle doldurunuz. Cenâb-ı

Hakkın sizi de aynı derde müptelâ kılmasından korkunuz” buyurdular.

Birgün Ahmed Rıfâî’nin (radıyallahü anh) paltosunun eteğinde, evin kedisi gelip uyudu. Namaz vakti geldiğinde kediyi uyandırmağa kıyâmadı. Bir müddet onu şefkatle seyretti. Uyanmıyacağını anlayınca kedinin yattığı yeri kesti. O haliyle kalkıp namaza gitti. Geldiğinde kedi uyanıp oradan gitmişti. Kesik parçayı paltosuna tekrar dikti. Öyle ki, kesildiği yer hiç belli değildi.

Seyyid Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) birgün, abdest alırken elini uzatmış bir hâlde bir müddet bekledi. Bu sırada, talebelerinden hizmetini gören Ya’kûb oraya geldi. Hocasının elini uzatmış hâlde bekler görünce, tutup o elini öptü. O zaman Ya’kûb’a, “Ey Ya’kûb! Zavallı hayvanı niçin rahatsız ettin” buyurdu. Bu sözden birşey anlamıyan Ya’kûb, “Efendim, anlayamadım, acaba zavallı hayvandan neyi kastediyorsunuz?” diye sorunca, “Rızkını elimden yemekte olan sineği kaçırdın” buyurarak, hayvanlara olan merhametini izah etmek istediler.

Ahmed Rıfâî hazretleri, birgün etrâfına toplanmış olan yakınlarına, “İçinizde, benim bir ayıbımı, kusurumu görüp de söylemeyen var mıdır? Varsa lütfen söyleyiniz” buyurdular. Orada bulunanlardan bir tanesi dedi ki, “Efendim, ben sizde bir kusur görüyorum.” Bunu işiten Seyyid hazretleri hiç üzülmedi, söyleyeni kınamadı ve “Ey kardeşim! Lütfen kusurumu söyleyiniz” buyurdu. O kimse, “Bizim gibi, size lâyık olmayan kimseleri huzûrunuza kabûl buyurmanızdır” deyince, başta Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) olmak üzere oradakiler ağlamaya başladılar. Bir ara Ahmed Rıfâî, “Hepinizden daha aşağı olduğumu biliyorum ve sizlerin hizmetçinizim” buyurarak onları teselli edip, tevâzu gösterdiler.

İbrâhim Bestî isminde bir kimse, Ahmed Rıfâî hazretlerini hiç sevmezdi. Hakkında uygun olmayan çirkin şeyler söylerdi. Birgün hakaret dolu bir mektûp yazıp, birisiyle gönderdi. Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) gelen kimseye, mektûbu sesli olarak okumasını söyledi. O kimse, her türlü iftiranın bulunduğu bu mektûbu okuyunca, Seyyid hazretleri, sükûnetle dinlediler ve doğru söylemiş. Eğer Allahü teâlânın indinde şüpheli bir durumum yoksa, insanların bana ettiği iftiralara hiç aldırış etmem” buyurdular ve mektûbuna cevap olarak şunları yazdırdılar: “Muhterem “İbrâhim Bestî hazretleri, Allahü teâlâ beni dilediği gibi ve istediği yerde yarattı. Sizin doğruluğunuza güveniyorum. Hayır duâlarınızdan beni mahrûm bırakmamanızı ve haklarınızı helal etmenizi yüksek zâtınızdan istirhâm ediyorum.” Bu tevâzu dolu mektûbu alan İbrâhim Bestî çok şaşırdı. Yüzünü yerlere sürüp dışarı çıktı gitti. Nereye gittiği ve nerede olduğu bilinemedi.

Bir kimse Ahmed Rıfâî hazretlerini çekemez, onu hep kötüler, aleyhinde konuşurdu. Onun yüksek hâllerini inkâr eder, hiçbirini kabûl etmezdi. Ahmed Rıfâî hazretlerinin talebelerinden kimi görse, önceden hazırladığı mektûbu eline verip, hocasına götürmesini tenbîh ederdi. Ahmed Rıfâî hazretleri de mektûbu açınca, “Ey Mülhid, ey bid’atçı, ey zındık... gibi çok çirkin şeylerin yazılı olduğunu görürdü. Mektûbu getiren talebesine bir miktar para verip, o kimseye götürmesini ve “Sen benim sevâb kazanmama vesile oluyorsun, cenâb-ı Hak sana hayırlar ihsân etsin” diye söylediğimi bildiriniz” der idi. Bu kimse, uzun müddet bu şekilde kötü hakaretlerine ve iftiralarına devam etti. Sonunda âciz kaldı. Ahmed Rıfâî’nin (radıyallahü anh) verdiği bu cevaplardan çok utanmaya başladı. Yaptığı hareketlerden pişman olup, tövbe etti. Özrünü beyân etmek üzere, af dilemek için, Ahmed Rıfâî’nin (radıyallahü anh) huzûruna doğru hareket etti. Bulunduğu şehre yaklaşınca başını açtı, üzerinden örtüsünü çıkardı, boynuna da bir yular taktı. Bir kimseye de bu yuları tutup, çeke çeke Seyyid hazretlerinin huzûruna götürmesini rica etti. Ahmed Rıfâî onu bu hâlde görünce, “Ey kardeşim! Seni bu hâle getiren nedir?” diye sordular. O da, “Yaptıklarım” dedi. Seyyid Ahmed (radıyallahü anh), “Ey kardeşim! Yaptığınız sâdece birer hayırdır” buyurdular. O kimse yaptıklarına pişman olduğunu bildirerek özür diledi, özrü kabûl edilince, Ahmed Rıfâî’nin (radıyallahü anh) sâdık talebelerinden oldu.

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerine, sıkıntılı, dertli, ihtiyâcı olanlar gelirler, ondan duâ isterlerdi. Ayrıca ihtiyâçlarının karşılanması için kendisine gelenlere, mürekkep kullanmadan, parmağıyla kâğıda ba’zı şeyler yazıp verirdi. Allahü teâlânın izniyle hacetleri hâsıl olurdu. Bir kimse Seyyid hazretlerine hacetinin hâsıl olması için geldi. O da parmağıyla yazdığı bir kâğıdı ona verdi. Aradan bir hayli zaman geçtikten sonra o kimse, tecrübe için aynı kâğıdı tekrar getirip, Seyyid hazretlerine hacetini anlatıp, “Efendim! Bu kâğıda bir duâ yazarmısınız? dedi. O da, “Bu kâğıda daha önce bir kerre yazı

yazılmış. Bir daha yazarsak, yazılar birbirine karışır, okunmaz hâl alır" buyurdular.

Fıkıh âlimlerinden Yûsuf Ebû Zekeriyâ (radıyallahü anh), Ahmed Rıfâî hazretlerini ziyâret için Ümmü Ubeyde kasabasına gitti. Gördüklerini şöyle anlattı: Seyyid Rıfâî hazretleri, binlerce kişiye câmide va'z-u nasihat veriyordu. Nasihat ederken, cemâat arasındaki âlimler, kendisine pekçok suâller sordular. Sorulan suâller pek zor, anlaşılması ve cevaplarını vermek güç idi. Seyyid hazretleri her sorunun cevâbını ânında en ince teferruatına kadar açıklıyordu. Ne kadar sorulduysa, hepsine cevap verdi. Dayanamadım, suâl soranlara, "Yeter artık. Ne kadar sorarsanız sorunuz, hepsine cevap verileceğini anladınız" dedim. Bu sözüm üzerine Seyyid Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) tebessüm edip, "Ey Ebû Zekeriyyâ! Dünyâ fânidir. Bırakınız ben hayatta iken sorsunlar" buyurdular. "Bu dünyâ fânidir" buyurduğunda, binlerce cemâat fevkalâde heyecana kapıldı, içlerinden beş kişi orada vefât etti. Orada hazır bulunanlar içinden, ibâdetlerini tam yapmıyan binlerce kimse tövbe edip doğru yola geldi.

Haddâdiye köyünde, çocukları doğduktan sonra ölen bir kadın vardı. O kadın, "Eğer doğacak olan çocuğum yaşarsa, onu Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin hizmetine vereceğim" diye va'd etti. Aradan zaman geçti, bir kız çocuğu oldu. Fakat doğan çocuk hem kambur, hem de topal idi. Çocuk büyüdüğünde, diğer çocukların alaylarına mâruz kalıyordu. Seyyid Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh), birgün bu çocuğun köyüne gitti. Halk, kendisini köyün dışında karşıladılar. Bunlar arasında, sakat olan çocuk da vardı. Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) yaklaşınca, çocuk birden ileri fırlayıp ellerini öptü ve "Efendim! Siz, annemin de üstadısınız. Beni ne olur şu istihzâlardan, alaylardan kurtarınız!" diye yalvardı. Onun bu yalvarışı Ahmed Rıfâî'ye (radıyallahü anh) çok te'sîr etti ve mübârek gözyaşlarını tutamadı. Çocuğun başını ve sırtını okşayıp duâ ettiler. Çocuk derhal şifâya kavuştu. Kamburluğu ve topallığı kalmadı. Bunu gören halk, Ahmed Rıfâî hazretlerine "Şeyh-ül-azca (topal kızın hocası)" lakabını verdiler.

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretleri, herkese iyilik eder, kimsenin kalbini kırmaz ve kin tutmaz idi. Hiçbir zaman büyüklük taslamaz, çok mütevâzi idi. Birgün yoldan geçen kendini bilmez bir grup, Ahmed Rıfâî'ye hakaret etmeye başladılar. Uygun olmayan sözler sarfettiler. Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh), onların bu hakaretleri karşısında başını açtı, yerlere yüzünü sürdü, toprağı öptü. Onlara, "Benim hatâlarımı ikaz eden büyüklerim, efendilerim! Bu kölenizi bağışlayın" buyurdu. Sonra o kimselerin ayaklarına kapandı, ellerini öptü ve "Ne olur, benden râzı olunuz. Sizler çok yumuşak huylu kimselersiniz. Şüphesiz sizin bu yumuşaklığınız beni bu hâle getirdi" buyurdu. Onun bu hâli, o kimseleri âciz bıraktı, ezildiler. Ne yapacaklarını şaşırdılar. Nihâyet, "Senin gibi hakîr bir kimse görmedik. Bu kadar hakaret ettiğimiz hâlde, senin rengin bile değişmedi, tahammül ettin ve yine tevâzu gösterdin" dediler. Ahmed Rıfâî hazretleri de, "Bendeki bu hâl, sizin bereketiniz ve himmetinizin sayesinde olmuştur efendim" buyurdu.

Birgün hizmetçisi Ya'kûb'a buyurdular ki: "Ey Ya'kûb, şuradaki hurma ağacına bak! Başını dik tuttuğu için bütün yükü Allahü teâlâ ona taşıttırıyor. Halbuki şu gördüğün kabak fidesi, dallanıp yapraklanınca hemen yanağını toprağa koyup tevâzu gösteriyor. Onun da yükünü, ağırlığını, Allahü teâlâ başkalarına yüklüyor."

Ahmed Rıfâî hazretleri, birgün nasihat ederken buyurdular ki; "Allahü teâlâ, bir kimseyi evliyâlık makamlarına çıkarmak dilerse, önce ona kendi nefsini terbiye etme vazîfesini verir. Eğer nefsini terbiye etmeyi başarır, doğru yola kavuşursa, ona başka bir vazîfe verir. Bu defa çoluk çocuğunu doğru yola getirme, terbiye etme vazîfesini verir. O da, onlara iyilik eder, iyi geçinirse, bu sefer de komşularını ve o mahallede bulunanları doğru olan hak yola getirme vazîfesini verir. Şayet onlara da iyilik eder, yardımcı olur, iyi geçinirse, vazîfesi yine değiştirilir. Bulunduğu bölgenin idâresi kendisine verilir. Onlarla da iyi geçinirse, bu defa memleketinin idâresi kendisine verilir. Bunu da başarır, kendisi dînin emirlerini yapar, yasaklarından şiddetle kaçınır, Allahü teâlâyı unutmaz ise, mevkii biraz daha yükseltilir. Bu defa, yer ile semâ arasındakilerin idâresi kendisine verilir. Buradaki varlıkların sayısını ancak Allahü teâlâ bilir. Bütün bunlar, birer imtihandır. Hepsinde başarı kazanırsa, yükselmeye başlar. Çok yüksek makamlara kavuşup "Gavs"lık makamı kendisine verilir. [Resûlullah (aleyhisselâm) efendimize tam uyan bir kimse, ona uymakla nübüvvet derecelerini bitirince, mansab makam ehlinden ise, "İmamet makamı" verilir. Vilâyet-i kübrâ derecelerini bitirene, "Hilâfet makamı" verilir. Zil derecelerinde imamet makamına uygun olan, "Kutb-i irşâd makâmı"dır. Hilâfet makamına uygun olan da, "Kutb-i medar makamı"dır.

Aşağıda bulunan bu iki makam, sanki, yukarıda olan o iki makamın zilli gibidirler. “Gavs”, kutb-i medardan başkadır (daha üstündür). Kutb, işlerinin bir çoğunda Gavs’dân yardım ister. Ebdâlin makamlarına getirilmesinde Gavs’ın da te’sîri vardır. Bu, Allahü teâlânın öyle bir ihsânıdır ki, dilediğine verir. Allahü teâlânın ihsânları pek çokdur.] Bundan sonra insanlık sıfatları silinir. Allahü teâlânın sıfatlarından biri olur. Allahü teâlânın gizli sırlarına vâkıf olmaya başlar. O hâle gelir ki, onun nazarı olmadan ne bir bitki biter, ne de bir yaprak yeşerir. Sonra Allahü teâlâ ile, insanların anlayamıyacağı bir kelâm ile konuşur. O kelâmın mahiyetini insanlar anlıyamaz. Çünkü o, uçsuz bucaksız bir deryadır. Bu deryada pekçok âlimler ve evliyâ boğuldular. Bu deryanın sahilinde bile Ehl-i sünnet i’tikâdını kaybettiler. Ehil olmayanlar şöyle dursun.”

Hayâtı hep dine hizmet ile geçti. Bid’at sahiplerine nasihat eder, onların gittiği yolun bozuk olduğunu bildirir, kurtuluşlarına vesile olurdu, insanların hidâyete kavuşmaları için pekçok eser yazmıştır. Bunlardan; el-Burhân-ül-müeyyed, Şerh-üt-tenbîh, el-Hikem-ür-Rıfâîye, en-Nizâm-ül-hasl li Ehl-il-ihtisas, el-Akâid-ür-Rıfâîye gibi...

Vefât etmeden önce Kelime-i şehâdet getirdi ve “Dünyâda âhıret için çalışıp yorulan, pişman olmaz, rahata kavuşur. Her hayr işleyenin ameli kendisine sunulacaktır. Her şer, kötü iş yapanın da ameli, kıyâmet gününde önüne çıkacaktır...” buyurdu.

Hizmetini gören Ya’kûb anlattı: Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) ishalâ yakalanmıştı, iç organları erir, def-i hacet yoluyla dışarı çıkardı. Bu hastalık bir ay kadar devam etti. Kendisine, “Efendim. Hiç birşey yemediğiniz hâlde, bu gelenler neredendir?” diye sordular. Onlara, “Bu gelen ettir. Dışarı çıkıyor. Bu artık eridi, kalmadı. Şimdi, kemiklerimin içinde bulunan ilik kaldı. O da bugün çıkar, biter. Yarın da Allahü teâlâya gitme günüdür” buyurdular, iyice ağırlaştığı zaman kendisine, “Efendim! Kavuşmak vakti yaklaştı herhalde!” dedim. Buyurdu ki, “Evet, öyle görünüyor. Hastalığımın şu son zamanında ba’zı hâdiseler cereyan etti. İnsanların üzerine büyük bir belâ gelmekte idi. Bu belâlara karşı kendi vücûdumu feda edip, bu belânın giderilmesi için Allahü teâlâya yalvardım. Allahü teâlâ da kabûl buyurdu.” Bundan sonra mübârek yüzünü toprağa sürmeye başladı. Yüzü gözü toz toprağa bulanmış bir hâlde ağlıyarak “Yâ Rabbî! Affet!” diye yalvardı. Sonra, “Yâ Rabbi! insanların üzerine gelecek olan dert ve belâlar için beni tavan yap ki, belâlar benim üzerime olsun” diye münâcaatta bulundu.

Vefâtında o kadar insan toplandı ki, mahşeri bir kalabalık meydanları dolduruyordu. Binlerce insan mübârek cenâzesini taşımak için gayret gösterdiler. Defalarca cenâze namazı kılındı. Dedesinin türbesine defn edildi. Mübârek kabr-i şerîfleri, her zaman ziyâretçilerle dolup taşmakta, ziyâret edenler rûhâniyetinden istifâde etmektedirler. Ahmed Rıfâî hazretlerinin tefsîr ettiği kırk adet hadîs-i şerîf bir kitap hâline getirilmiş, “Hâletü Ehl-il-Hakîkât” ismi verilmiştir. Bu eserde, Ahmed Rıfâî hazretleri, hadîs-i şerîfleri menkıbelerle izah etmiştir. Bu eserde, Allahü teâlâya olan muhabbetin herşeyden üstün olduğunu şu misâl ile izah etti:

“Hazreti Îsâ aleyhisselâm yolda giderken, ba’zı insanlara rastladı. O kimselerin vücutları zayıflamış, yüzlerinin rengi değişmişti. Bu hâli gören Hazreti Îsâ aleyhisselâm, “Nedir bu hâliniz? Siz, bu hâle düşmenizin hikmetini söyleyiniz” buyurdu. Onlar da, “Cehennem ateşinin korkusu bizi bu hâle getirdi” dediler. Bunu işiten Hazreti Îsâ (aleyhisselâm), “Allahü teâlâ korkanları, selâmete erdireceğini va’d etmiştir ve bunu zât-ı ilâhisi için bir hak saymıştır” buyurdu ve yoluna devam etti. İkinci bir grup insana rastladı. Onları da diğerlerinden daha çok zayıflamış, renkleri değişmiş bir hâlde buldu. Bunlara da, “Bu hâle gelmenizin hikmeti nedir?” diye sordu. Onlar da, “Biz Cennete âşıkız, onun hasretiyle bu hâle geldik” dediler. Hazreti Îsâ (aleyhisselâm) onlara, “Allahü teâlâ sizin gibilerin arzu ve isteklerini vermeyi zât-ı ilâhisi için hak kabûl etmiştir” buyurdu ve yoluna devam etti. Bu defa daha da zayıflamış ve renkleri değişmiş bir gruba rastladı. Onlara, “Sizlerin bu hâle gelmenizin hikmeti nedir?” diye sordu. Onlar da, “Bizler Allahü teâlânın aşkından bu hâle geldik” deyince, Hazreti Îsâ (aleyhisselâm), “Siz Allahü teâlâya yakın olan kimselersiniz” buyurdular, bu sözlerini üç defa tekrar ettiler.”

Nefsî arzuları bırakıp, Allahü teâlâya tam bağlanmanın ve sâdık kul olmanın üstünlüğünü anlattıktan sonra şu misâlleri verdi:

İbrâhim bin Edhem hazretleri anlattı:

Birgün kırda giderken bir çobana rastladım. Ona, “Yanınızda içmek için süt veya su gibi birşey var mıdır?” diye sordum. Çoban, “Acaba hangisini daha çok seversiniz?” diye sordu.

Ben de, “Su” dedim. Bunun üzerine çoban elindeki âsâsıyla orada bulunan bir kayaya vurdu. Taştan su akmaya başladı, içtim. Kar gibi soğuk, baldan daha tatlı idi. Hiç sesimi çıkarmadan, çobana hayretle bakmaya başladım. Benim bu hâlimi gören çoban, “Niçin hayret ediyorsun? Kul, gönülden Allahü teâlâya bağlanırsa, herşey onun emrine verilir. Bunda hayret edilecek bir durum yoktur” dedi.

Eshâb-ı Kirâmdan Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh), bir misâfiriyle şehir dışına çıktı. Yürürlerken önlerinde bir geyik koşarak gidiyordu. Bir takım kuşlar da gökyüzünde uçuyorlardı. Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh), “Misâfirime bir geyik ile, etli bir kuş gelsin” buyurdu. O anda bir geyik ile bir kuş orada hazır oldular. Bu durumu gören misâfir hayret ederek, “Yeryüzündeki hayvanları ve gökyüzündeki kuşları emrine hazır kılan Allahü teâlâ kemâl sıfatlara sâhib, noksan sıfatlardan uzaktır” dedi. Misâfirinin hayretini gören Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) “Niçin şaşıyorsunuz? Allahü teâlâya itaat edene âsî olanı hiç gördünüz mü?” buyurdu.

Abdülvâhid bin Zeyd anlattı: “Eyyûb-i Sahtiyânî (radıyallahü anh) ile beraber Şam yolunda yürürken önümüze, sırtında odun yüklü bir kimse çıktı. Ona, “Rabbin kimdir?” diye bir suâl sorduk. Bu sözümüze üzüldü ve “Bize de böyle sorulur mu?” deyip ellerini semâya doğru açıp, “Yâ Rabbî! Şu odunları altına çevir” diye duâ etti. Odun hemen altın oldu. Sonra tekrar, “Yâ Rabbî! Bu altınları odun eyle!” dedi. Altınlar odun olmuştu. Bize dönerek, “Gördünüz değil mi?... Âriflerin hikmetli işleri bitmez. Fakat kimseye de belli etmek istemezler. Beni mecbûr ettiniz” dedi. Bu mübârek zâta böyle bir suâl sorduğumuza pişman olduk ve oldukça mahcûb olduk. Dedim ki, “Efendim! Acaba yanınızda yiyecek birşeyler var mıdır?” Bize yanında taşıdığı bir kavanozu gösterdi. İçinde bal vardı. Rengi kardan beyaz ve kokusu miskten güzel idi. O balı bize vererek, “Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. O’na yemîn ederek söylüyorum ki, bu balı arı yapmamıştır” dedi. Balı yemeğe başladık. Öyle tatlı idi ki, hayâtımızda böyle bir bal yememiştik. Bizim hayretimizi görünce, “Allahü teâlâyı bilen bir kimse için şaşılacak bir durum yoktur. O’na kulluk eden, O’nun işine hayret etmez. Bunun gibi harikulade şeyleri görmek için de Allahü teâlâya ibâdet edilmez. Böyle yapanlar câhildirler. Çünkü bu gibi şeylerle oyalananlar, hedefe varamazlar” buyurdu. Bu zâtı ikimiz de tanıyâmamıştık. O günden sonra bir daha da hiç görmedik.”

Hirem bin Hayyân anlattı: “Birgün Dicle nehri kenarında yürüyordum. Bana doğru bir kimse geliyordu. Yaklaşınca selâm verdi. Yüzünde insanı hürmet etmeye sevkeden bir heybet, bir nûr vardı. Hatırını suâl ettim. Bana, “Ey Hayyân oğlu Hirem! Bu suâllerden vazgeç! Rabbimiz Sübhân’dır, O’nun her dediği olur. Sen, sana lâzım olan işleri yapmaya bak” buyurdu. Ona, “Allahü teâlânın rahmeti, bereketi senin üzerine olsun, benim ve babamın ismini nereden biliyorsunuz?. Halbuki, bu zamana kadar sizi hiç görmedim” dedim. Bana, “Ârifler ma’rifet nûruyla bakarlar. Onlara gizli birşeyin olmadığını öğrenmedin mi?” buyurdu.”

Dedelerinden Ârif-ül-Vâsıtî (radıyallahü anh) anlattı: “Çölde gidiyordum. Oturan bir kimse ile karşılaştım. Selâm verdim, cevâbını verdi. Önce konuşmak istemedi. Biraz sonra, “Allahü teâlânın zikri ile meşgûl olmak lâzım. Çünkü, O’nu hatırlamak kalblerin şifâsıdır. Ne yazık ki, insanoğlu bundan gâfildir. Halbuki ölüm ona çok yakındır. Allahü teâlâ her an onu görmektedir” dedi ve ağlamaya başladı. Ben de ağladım. Bir müddet sonra ona, “Efendim! Sizin, bu çöl ortasında tek başınıza kalmanızın hikmeti nedir?” dedim. Bana, “Yalnız değilim, Allahü teâlâ benimledir. Bunun için hiç yalnızlık hissetmiyorum” dedi. Kalkıp hızlı hızlı yürümeye başladı. Bir taraftan da “Ey benim Allahım! insanların çoğu seni bırakmış, başkalarıyla meşgûller. Halbuki sen, bütün yaratılmışların yaratanısın. Ey kimsesiz kalanların sığınağı! Ey herşeyin sahibi olan Allahım!” diyordu. Ben de peşinden ta’kib etmeye başladım. Bir ara bana dönerek, “Rabbim, sana afiyetler ihsân eylesin. Bana değil, benden daha hayırlı olana koş. Beni en hayırlı olanla başbaşa bırak, beni meşgûl etme. Geriye dön!” dedi ve gözden kayboldu. Bir daha da onu hiç görmedim.”

Zünnûn-i Mısrî hazretleri anlattı: “Hep üzüntülü olduğum zamanlar, kimselerin olmadığı yerlere giderdim. Birgün böyle gezerken, bir kimse ile karşılaştım. Kuru otları üzerine örtmüş yatıyordu. Onu böyle gören, ölmüş sanırdı. Selâm verdim. Cevâbını verdi. Bana, “Ey genç! Nereden geliyorsun?” diye sordu. “Mısır’dan geliyorum” dedim. “Nereye gidiyorsun?” diye sordu. “Beni yaratan Allahü teâlâya!” dedim. Bunun üzerine, “İstediğini bulabilmen için dünyâyı ve âhireti bırakmalısın. Ancak o zaman O’na kavuşabilirsin” dedi. Ben de, “Doğru söylüyorsunuz. Fakat bende yakîn hâsıl olması için bunu izah etmenizi istirhâm ederim” dedim. “Sözümü yanlış anlamayınız. Allahü teâlânın bize ihsân ederek verdiği şeyler, söylediklerimizden daha büyüktür. Biz, Rabbimizin ihsânı

olarak verdiği ma'rifet ile herşeyi ölçer, ona göre konuşuruz" dedi. Ben de, "Efendim! Sözlerinizi yanlış anlamıyorum. Nûr üstüne nûr sahibi olabilmek için ve yakîn hâsıl olması için nasîhatlarınızı istirhâm ediyorum" dedim. Bunun üzerine, "Öyle ise başınızı yukarı kaldırıp bakınız!" buyurdu. Başımı semâya doğru kaldırdığımda yerle gök arasını altın olmuş gördüm. Pırıl pırıl parlıyordu. "Gözlerini kapa, sonra aç!" buyurdu. Dediğini yaptığımda, herşeyi eski halinde gördüm ve "Bu âleme hangi yoldan gidilir?" diye sordum. "Allahü teâlâ ile ol. Eğer O'nun kulu isen ve arzu ettiğine kavuşmak istiyorsan böyle yaparsın" buyurdu.

Dünyâya aldanan, âhıreti unutan kimseleri anlattıktan sonra şu misâlleri verdi:

Hazreti Mûsâ (aleyhisselâm) ile Hızır'ın (aleyhisselâm) kıssası Kur'ân-ı kerîmde buyurulmaktadır. Yıkılmak üzere olan bir duvarın içinde bir hazînenin olduğu haber verilince, Hızır aleyhisselâm o duvarı tamir etti. Eshâb-ı Kirâmdan Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) o hazînede şu yazıların bulunduğunu haber verdi. "Rahmân ve Rahim olan Allahü teâlânın ismi ile ölüme inanan kimseye şaşıyorum ki, nasıl neş'eleniyor? Kadere bütün kalbiyle inanmış kimseye şaşıyorum ki, niçin mahzûn oluyor? Cehennemin varlığına inanmış kimseye hayret ediyorum ki, nasıl gülebiliyor? Dünyânın birgün yıkılacağını bilen kimseye hayret ediyorum ki, ona nasıl bağlanıp, sarılıyor? Allahü teâlâ vardır, birdir ve Muhammed aleyhisselâm onun kulu ve resûlüdür."

Hanis bin Abdullah (radıyallahü anh) bir nasîhatında buyurdu ki: "Hayret ettiğim bir kimse vardır. Geceleri, sabahlara kadar ibâdet eder, gündüzleri oruç tutar ve hiç günâha girmez. Böyle olduğu hâlde, bu kimseyi devamlı gözyaşları içinde ağlar görürsün. Bir kimse de vardır ki, geceleri sabahlara kadar yatar, güneş hep üzerine doğar ve gündüzleri de boş işlerle oyunla, eğlence ile geçirir. Her türlü günâhı işlemekten çekinmez. Durumu böyle olduğu hâlde, o kimseyi hep güler bulursun."

İnsanın kendi kusur ve hatâlarını görmesinin üstünlüğünü anlatırken buyurdu ki;

İbrâhim bin Edhem (radıyallahü anh); "Yedi yıl insanların arasında bulundum. Hiç kimsenin kendi hatâsını, başkasının hatâsına tercih etmediklerini gördüm. "Müslüman bir kimse şöyle bir hatâ işledi" dedikleri zaman, "Keşke kamçı ile bana vursalardı da bu sözleri duymamış olsaydım" diyeni görmedim."

Hac mevsimi idi, Mekke'de her taraf çok kalabalıktı. Fadıl isminde bir kimse, Arafat'a çıktı. Kalabalığa bakarak, "Bu insanlar ne kadar temiz. Bunların safiyetini günahkâr hâlimle ben kirletiyorum. Keşke bu kimselerin arasında olmasaydım" diyerek hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Bir zaman sonra başını kaldırıp, sakalını tuttu ve "Vah benim kusur ve kabahatlerime... Hatâlarımdan dolayı bana yazıklar olsun. Başkasının beni övmesine ne kadar da aldanmışım... Eyvah!..." diyerek kendi kusurlarını sayıp dökmeğe başladı.

İki âlim zât karşılaştı. Aralarında şöyle bir konuşma geçti. Biri, "Kardeşim, sana olan muhabbetim çok fazladır" dedi. Diğeri ise, "Ey kardeşim! Eğer sen benim nefsimin ne kadar kötü olduğunu bir bilseydin, benden nefret eder, hiç sevmezdin. Bana buğz eder, beni bırakıp kaçar idin" dedi.

Abdullah Müzenî'nin oğlu ile Mütrif bin Abdullah, Kâ'be-i muazzamada karşılaştılar. Mütrif bin Abdullah, "Yâ Rabbî! Benim günahlarım pekçok, bu günahlarım sebebiyle, Hac için gelmiş olan bu kadar insanların haccını red etme" diyor idi. Onun bu sözlerini duyan arkadaşı Bekr bin Abdullah Müzenî, "Bu sözleri söyleyenin makamı, derecesi kimbilir ne kadar yüksektir. Keşke burada bulunmasaydım. Bu güzel yer, benimle kirlenmektedir. Yâ Rabbî! Benim hatâ ve günahlarım sebebiyle hac için gelmiş bu kimseleri mahrûm bırakma" diye yalvarmaya başladı.

Atâ Selemi ismindeki bir şahıs da, nereden bir kuvvetli rüzgâr esmeye başlarsa, sızlanarak, "Yâ Rabbî! Bu benim yüzümden oluyor! Eğer insanlar, aralarına Atâ Selemî'yi almasalardı rahat ederlerdi" der, kendi nefsini kötülerdi. Ba'zan da, "Ey Atâ Selemi! Belki de Cehenneme atılacak ilk insan sen olacaksın. Bunu nasıl hatırından çıkarabiliyorsun" derdi.

Kibirli olmanın ve başkalarından birşey istemenin kötülüğünü anlatırken buyurdu ki:

> İmâm-ı Zeynelâbidîn anlattı: Büyüklerden birinin yanında oturuyordum. Oradaki kitaplardan birini açıp okumaya başladım. Okurken yazıda bir hatâ gördüm. Yazıyı düzeltmek için, o zâtın elindeki

bıçağı almak istedim, “O bıçağı verirseniz, şu yanlışı kazıyarak düzeltebilirim” dedim. Elindeki bıçağı verdi. Hatâyı kazıdım, geri iade ettim. Bana dönerek dedi ki, “Bir daha böyle şey yapmayınız. Başkalarından birşey istemeyiniz. Benden bıçağı istemekle dilenci durumuna düştün. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Sevban’a (radıyallahü anh) “Hiç kimseden birşey isteme” buyurdu. Bundan sonra Hazreti Sevban hiçbir şey istemedi. Yolculuk yaparken elinden kamçısı düşse, binek üzerinde bile olsa, iner kendisi alırdı. “Şu kamçımı verir misiniz?” demezdi.”

Dünyâya meyl etmemenin üstünlüğünü anlatırken buyurdu ki:

Büyüklerden biri anlattı: “Birgün Mescid-i harama gitmiştim. Bir genç gördüm ki, iyice zayıflamış ve rengi açlıktan sararmıştı. Onun o hâli beni çok duygulandırdı, gence acıdım. Cebimdeki kesede, yüz altın kadar vardı. Keseyi çıkarıp gence uzattım. “Kardeşim şu keseyi al, ihtiyâçlarına sarfet” dedim. Bana bakmadı bile. Çok ısrar ettim. Israrımı birkaç defa tekrarladım. Nihâyet başını kaldırdı ve “Ey efendi, benim şu anda içinde bulunduğum hâli, Cennete bile değişmem. Senin verdiğin şu âdi dünyalığa mı değişeyim” dedi.

Hazreti Ali birgün Hazreti Ebû Bekr’in yanına ziyârete gittiğinde sordu: “Yâ Ebâ Bekr! Resûlullahın (aleyhisselâm) halîfesi olmakla şereflendin. Sen hepimizden de üstünsün. Bu dereceye nasıl vardın? Anlatır mısın?” Hazreti Ebû Bekr de; “Şu beş şey ile: 1. İnsanları iki gruba ayrılmış gördüm. Bir kısmı dünyâ, bir kısmı âhıreti istiyorlardı. Ben âhıreti, ya’nî Allahü teâlâyı istedim. 2. İslâmiyetle şereflendikten sonra, bir gün bile mi’demi yiyeceklerle tam olarak doldurmadım. 3. Ağzıma hiç içki koymadım. 4. Önüme, biri dünyâya âit, diğeri de âhırete âit olan iki iş çıkınca, âhıreti dünyâya tercih ettim. 5. Peygamber efendimizle arkadaş olmakla şereflendim. Bu arkadaşlığımı, elimden geldiğince iyi yapmaya gayret gösterdim.” Bunları dinleyen Hazreti Ali, “Mübârek olsun yâ Ebâ Bekr” dedi.

Sırrî-yi Sekatî (radıyallahü anh) anlattı: “Otuz yıllık bir arkadaşım var idi. Onu aramak için yola çıktım. Çok aradım. Fakat bulamadım. Belki dağlardadır diye dağları dolaşmaya başladım. Sonunda onu, bir taşın üzerinde oturuyor buldum. Yanına geldim, çok dalgındı. Elbisesinden çektim, kafasını kaldırmadan; “Ey Sırrî! Beni bırakıp git! Allahü teâlâ gayyûrdur (çok gayretlidir). Seni başkası ile meşgûl bulmasın. Dön, O’nunla beraber ol” dedi.”

İnsanların kendini beğenmesi ile ilgili olarak buyurdu ki:

“İlminin fazla, amelinin çok olması ile gurûra kapılan bir kimse, ma’rifet sahibi değildir. Çünkü şeytan da pek fazla bilgiye sahip idi. Mantık yürütmek sûretiyle, ateşin topraktan daha hayırlı olduğunu iddia etti. Halbuki meleklere hocalık yapıyordu. Sonunda kendi nefsinin üstün olduğunu söyleyip kibirlendi. Böylece Allahü teâlânın gadabına uğradı ve la’nete müstehak oldu. Ebedî olarak rahmet dergâhından kovuldu. Ey oğlum! Sakın! Çok sakın! iyi ibâdetlerine, yüksek ilmine aldanma. Çünkü Belâm-ı Baûrâ ve Bersisa, en çok ibâdet edenlerden idiler. Fakat sonunda, nefs ve şeytana uyarak dünyâya bağlandılar. Âhıretlerini ziyan ettiler. Rezîl rüsvâ oldular.

Ey oğlum! Kalbinde ufak bir leke görürsen, oruç tut. Gitmezse, az konuşmaya bak. Gitmezse, günahlardan şiddetle kaç. Yine gitmezse, her hâli iyi bilen Allahü teâlâya yalvarmaya, sızlanmaya başla.

Bilgisizlik ölümdür. Allahü teâlâ ilim verdikçe canlanma başlar. Her bilgi bir vebaldir. Bu vebalden amel etmekle kurtulmak mümkün olur. Her amel fayda vermez. Fayda vermesi Allahü teâlâ için yapılmaya bağlıdır. İhlâs elde edilmedikçe, kurtuluşa erilmez.”

Sâlih müslüman ve iyi bir kul olmanın şartlarını şöyle izah buyurdu:

“Sâlih müslümanlar, Allahü teâlânın hükmüne boyun eğerler, gelen şiddet ve belâlara sabrederler, aza kanâat ederler. Allahü teâlâdan başkasından korkmazlar ve kimseden birşey beklemezler. Ancak Allahü teâlâdan isterler, insana, yüksek makamları veren, azîz eden, aşağı düşüren, zelîl edenin Allahü teâlâ olduğunu bilirler. Sâlih müslümanlar, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnet-i şerîflerine tam uyarlar. Onların korkusu, son nefes içindir. Onlar, az konuşurlar, öfkelerini tutarlar, şehvetlerini yenerler. Nefslerinin arzularını yapmazlar. Allahü teâlâyı unutturacak bütün engelleri ortadan

kaldırarak, hep O'nunla beraber olmaya bakarlar. Böylece nefslerini alçaltıp, rûhlarını yükseltirler.

Nefse, Allahü teâlânın kaza ve kaderine rızâ göstermek kadar zor gelen birşey yoktur. Çünkü, kadere râzı olmak, Allahü teâlânın hükmüne boyun eğmek, nefsin isteklerine zıttır. Nefs bunları istemez. Se'âdete kavuşmak, nefsin rızâsını terk edip, Allahü teâlânın rızâsına koşmakla mümkündür. Se'âdete kavuşanlara müjdeler olsun."

Allahü teâlânın hükmüne râzı olmayı anlatırken buyurdu ki:

"Hazreti Mûsâ (aleyhisselâm) Allahü teâlâya münâcaatmda; "Yâ Rabbî! Beni "Kelîmullah" olmakla şereflendirdin, benimle konuştun. Daha önce kimseyle konuşmadığın hâlde ne için beni seçtin? Acaba yaptığım hangi amel sebebiyle bana bu ihsânı yaptın?" diye suâl eyledi. Verilen cevapta; "Yâ Mûsâ! Senden râzıyım. Râzı olmama sebep, hükümlerime râzı olman oldu" buyuruldu."

Ebû Süleymân-ı Dârânî (radıyallahü anh) anlattı: "Rızâ bakımından az birşeye sahip olsaydım, beni Cehenneme atsalar da yine râzı olurdum. "Başa gelen herşeye râzı olmak" hâline kavuşanlar, irfan sahipleri, âriflerdir, önce gelen Peygamberlere (aleyhimüsselâm) Allahü teâlâ vahy etti ki: "Cebrâil aleyhisselâm yeryüzüne indiğinde, ibâdet ile meşgûl olan bir kimse gördü. Hoşuna gittiği için, "Yâ Rabbî! Bu kimse ne iyi" dedi. Cenâb-ı Hak da, "Yâ Cibril; Levh-il-mahfûz'a bak!" buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm Levh-il-mahfûz'da o kimsenin Cehennemlikler arasında yazılı olduğunu gördü. Allahü teâlâya, "Yâ Rabbî! Bu işin hikmeti nedir?" diye sordu. Cenâb-ı Hak, "Ben yaptığım işten sorumlu değilim. Hiç kimse kullarım hakkındaki ilmime akıl erdiremez" buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm "Yâ Rabbî! izin verirsen o kimseye gidip durumu bildireyim" dedi. İzin verilince, o kimsenin yanına gitti ve "Senin yaptığın ibâdetleri Allahü teâlâ kabûl etmedi. Levh-il-mahfûz'da senin Cehennem ehli arasında olduğunu gördüm" deyince, o kimse düşüp bayıldı. Cebrâil aleyhisselâm onun ayılmasını bekledi. O zât ayılınca şöyle mırıldanıyordu: "Ey benim Allahım! Sana hamd ederim. Bütün hamd eden kulların sana nasıl hamd ediyorsa, ben de öyle hamd ederim." Sonra Cebrâil aleyhisselâma dönerek, "O bizim Rabbimizdir. Bütün ilmi, kudretinin kemâli, rahmeti ve şefkati ile benim hakkımda öyle uygun görmüş. O'na yine hamd ederim. O beni benden daha iyi bilir" dedi ve secdeye kapandı. Secdede cenâb-ı Hakkı tesbih etmeye başladı. Bu durumu Cebrâil aleyhisselâm Allahü teâlâya arz edip, o şahıs hakkında üzüldüğünü bildirdi. Allahü teâlâdan yeni bir emir geldi. Cebrâil aleyhisselâm tekrar Levh-il-mahfûz'a bakması bildirildi. Bu defa Levh-il-mahfûz'da, o kimsenin Cennetlik olduğu yazılı idi. Cebrâil aleyhisselâm, cenâb-ı Haktan hikmetini suâl ettiğinde, "Kullarım, işlerime akıl erdiremezler" buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm, bu durumu da o kimseye bildirmeyi arzu edince, izin verildi. O zâtın yanına gidip, "Müjdeler olsun sana! Yerin Cennet oldu" dedi. O kimse bu sözlere hiç şaşmadı ve eski hâlini hiç bozmadı. Eskisi gibi yine hamd etmeye, cenâb-ı Hakkı tesbih etmeye devam etti."

Allahü teâlânın hükmü ve kazası dört kısımdır: 1. Ni'met: Allahü teâlâ, bir kimseye ni'met verince, o kimsenin, gelen ni'metlere şükür etmesi ve hakkına râzı olması lâzımdır. 2. Dert ve belâ: Bir derde, belâya ve sıkıntıya uğrayan kimsenin, sabırla karşılık vermesi, buna da râzı olması lâzımdır. 3. İbâdet: Bir kimsenin, ölünceye kadar emirleri yapması, yasaklardan kaçınması ve bunları kendisine ihsân eden Allahü teâlâya hamd etmesi lâzımdır. 4. Günahlar Başkalarına zulüm ederek kul haklarına düçâr olan ve Allahü teâlânın emirlerini yapmayıp, yasaklarından kaçınmayarak günah işlemiş olan, hemen tövbe etmelidir. Allahü teâlânın râzı olduğu yolları aramalıdır.

Abdülvâhid bin Zeyd'e (radıyallahü anh) sordular; "Bir kimse, Allahü teâlâya daha çok kulluk etmek için yaşamak istiyor. Bir başkası da, Allahü teâlâya bir an önce kavuşmak için ölmek istiyor. Bunların hangisi daha hayırlı ve kıymetlidir?" Cevâbında buyurdu ki; "Bunların ikisi de yanılmaktadır. Kıymetli olan odur ki, bütün işlerini Allahü teâlâya bırakır. Yaşatırsa hakkında hayırlı, öldürürse yine hakkında hayırlıdır. Kulluğuna doğru olarak devam etmelidir, işte kulluk böyle olur. Râzı olmak budur. Ârif olanlar, sahibinin işinden zevk alırlar. Asıl ma'rifet de bunu anlamak ve buna göre hareket etmektir."

> Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: "Allahü teâlâ, Levh-il-mahfûz'a önce şunları yazdı: Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. Muhammed O'nun kulu ve Resûlüdür. Verdiğim hükme râzı olan, belâlara sabreden, ni'metlere şükreden kimseyi doğrular arasına yazdım. O kimse, kıyâmet günü onların arasında dirilir. Hükmüm dışında birşey bekleyen, belâlara

> karşı sabırlı olmayan, ni'metlere şükür yolunu tutmayan da benden başka ilâh arasın."

Bütün işleri Allahü teâlâya havale etmeyi anlatırken buyurdu ki:

> "Allahü teâlâ, bir hadîs-i kudsîde buyurdu ki: "Hangi kul olursa olsun, belâ geldiği zaman, kullara koşar da, onlardan yardım dilerse, bütün yüce sebebler onun elinden çıkar. Bundan sonra, o nefsinin elinde perişan olur. Bir kimse, belâya düçâr oldukta, halkı atar da, bana koşarsa, o istememiş olsa bile, her arzusunu yerine getiririm. Bana duâ etmeye kalkmadan, her ihtiyâcını bilir veririm."

Bir rivâyete göre, Allahü teâlâ, Hazreti Davud'a (aleyhisselâm) vahyetti ki; "Ey Dâvüd! Kullarımdan herhangi biri, yaratmış olduklarımı bir yana atıp bana sığınırsa, bu hâlinden dolayı, yedi kat semâ ve içindekiler, yedi kat yer ile içindekiler o kimseye düşman olsalar, yine de onun için bir kurtuluş yolu açarım, izzetime ve celâlime yemîn ederim ki, bu böyledir. Yine izzetime, celâlime ve azametime yemîn ederim ki, bir kimse beni bırakır da, mahlûkâtımdan herhangi birine gönül bağlarsa, bütün sebeb yollarını keserim. Kalbini, hırs ve içinden çıkılmaz meşgûliyetlerle doldururum. Ömrü, dünyânın ömrü kadar da olsa, bitirip tüketemiyeceği ümitlerle doldururum." "Ey Dâvûd! O kimdir ki, bana duâ eder de duâsını kabûl etmem? Kapımın, çalana açılmadığını kim gördü? Mahlûkatımın arzu ettiklerini ben veririm. Onların her istediği, bende mevcûttur. Bütün ümitlerin yeri benim. Bana âşık olanların kalblerini, yeryüzünde nazargâhım kıldım. O kalbleri, bana daha da yanaşsın ve fazla iştiyâk duysunlar diye, her yandan boşalttım. Sâdece kendi sevgimi doldurdum. Dostlarıma müjdele ki, onlara her an ni'metlerimi saçıyorum. Bana şükrettikleri ve beni unutup başkalarına meyil etmedikleri için bunu yapıyorum. Onlara hadsiz, hudutsuz bana kavuşma arzusu veriyorum ki, bir an bile beni unutmasınlar. Onlara ünsiyet (yakınlık) kapılarımı açtım. Bana duâ etmeden isteklerini yerine getirdim, izzetime, celâlime yemîn ederim ki, onları Firdevs Cennetine koyup cemâlimi göstereceğim. Ben onlardan, onlar da benden râzı oluncaya kadar iyiliklerimi onlara yağdıracağım. Yeryüzünde olanlara haber gönder. Beni sevenlerin sevgilisiyim. Benimle olmak isteyenlerle beraberim. Bana yakın olmak isteyenlerin can yoldaşıyım. Emîrlerime itaat edenlere, muti sıfatımla tecellî ederim. Beni, başkalarına tercih edenleri seçerim.

Yâ Dâvûd! Sevdiğinden birşey saklayan sevgili hiç görülmüş müdür? iyi kimselerin, bana muhabbeti artar. Benim de onlara her an artmaktadır. Beni arayan bulur. Benden başkasını arayan, beni kaybeder. Kulumun en büyük işi benim muhabbetim olursa, onu kendi zikrimle rahatlatırım. Onu sever, aramızdaki mesafeyi kaldırır ve perdeyi aralarım. Herkes gaflet içinde beni unutmuş iken, o ayık olur. İşte bunlar, hakîkat ehlidirler. Sevgimi, kalbi ve dili ile beni zikredene verdim. Kalbine muhabbetimi yerleştirdim. Benden râzı olursan, ben de senden râzı olurum. Verdiklerime şükredersen, iki cihanda azîz ederim. Gönderdiğim belâlara sabır etmeyenler, bizden bir talepte bulunmasınlar. Ben bir kulumu sevince, onun kalbini korkumla doldururum. Bana kavuşmak için onu şevk sahibi yaparım. Bundan sonra o kul, tâatıma cân-ı gönülden koşar. Dostlarımı, kubbelerimin altında gizlerim. Onları, ancak sevdiklerime tanıtırım. Onlara müjdeler, saadetler olsun. Beni unutanı bile unutmam, dâima beni zikredeni hiç unutur muyum? Ben, cimrilere bile ihsânlarımı bolca yağdırırken, nasıl olur da cömertlere cimrilik ederim. Dileği olan kullarıma müjdele! Ben merhametliyim, kullarıma acırım. Bana severek kulluk yapanı, Cennetime koyarım. Bana kulluk etmiyeni de, Cehenneme hiç acımadan atarım. İzzetime, celâlime yemîn ederim ki, ancak beni arzu edenler, bana yakın olurlar. Beni seveni (imtihan için veya derecelerini yükseltmek için) belâlara düçâr ederim. Benden kaçmak isteyeni de yakarım. Günahkâr olanlara benim gafûr (mağfiret edici, bağışlayıcı) olduğumu bildir. Korkarak bana gelenlere azâb etmem. Beni severek geleni, ayrılık üzüntüsüne sokmam. Utanarak bana yöneleni, kıyâmet günü utandırmam. Cennetim, rahmetimden ümidini kesmeyenleredir. Yaptığı hatâyı, benim affımdan daha büyük bilenlere gadab ederim. Bir kimsenin cezasını hemen vermek istesem, önce rahmetimden ümidini kesenleri cezalandırırım. Fakat, acele etmek benim şânımdan değildir. Geceleri sevdiklerimin kalbine tecellî ederim. Onlar, benimle huzûr içinde kelâm ederler. Benim sevdiğim, hayra ehil olan kullara saadetler olsun. Onların yeri ne kadar güzeldir."

Allahü teâlâya olan sevgiyi anlatırken buyurdu ki:

Abdullah bin Zeyd anlattı: "Bir kış günü, karlar arasında yatan bir kimse gördüm. Uyuyordu ve yüzünde ter damlacıkları

vardı. Uyandırarak sordum, “Ey Âdemoğlu! Soğuk sana te’sîr etmiyor mu?” Cevâbında, “Allahü teâlânın muhabbetiyle olana soğuk te’sîr etmez” dedi. “Muhabbet nasıl olmalıdır?” dedim. “Kişinin kendi yaptığı az hatâyı çok görmek. Allahü teâlâdan gelen küçük bir ihsânı büyük görmek” diye cevap verdi. “Bana nasihat eder misiniz?” diye sordum. Cevâbında, “Bütün işlerini Allahü teâlânın rızâsı için yap ki, Allahü teâlâ da senden râzı olsun.”

> Allahü teâlâ, şükreden kullarına ni’metlerini artıracağını va’d etti. Belâlara sabr eden için, Zümer suresi onuncu âyetinde meâlen; “Ancak sabırlı olanların mükâfatı, bolca ve hesapsız verilir” buyurdu. Feth-i Mûsulî’yi (radıyallahü anh) birgün sıtma nöbeti tuttu. Bu derdin kendisine geldiğine şükredip, bin rek’at namaz kıldı. Buyurdu ki, “Ben O’nu nasıl hatırlayabilirdim ki, Rabbim, yaptığım günahları affetmek için sıtma hastalığını ihsân etti.”

Eshâb-ı Kirâmdan Ebû Hüreyre (radıyallahü anh), yolda arkadaşlarına rastladı. Nereye gittiklerini sorunca, “Pazardan evin ihtiyâçlarını almaya gidiyoruz” diye cevap verdiler. Bunları dinleyen Hazreti Ebû Hüreyre, “Eğer mümkün olsa da, bana da ölüm alsanız. Allahü teâlâya kavuşma arzum pek ziyâdeleşti. Çok susadığımda, su içmeye olan ihtiyâcımdan çok, ölüme hasretim, ölüp, Allahü teâlâya kavuşmak bana çok tatlı gelmektedir” buyurdu ve ağlamaya başladı. Hem ağlıyor, hem de, “Ey benim Allahım! Sen beni gördüğün hâlde, ben seni göremiyorum...” diyordu. Öyle çok ağladı ki biraz sonra düştü, bayıldı.

> Ey Oğlum! Allahü teâlânın, kalbi imân ve muhabbetle dolu nice kulları vardır. Onlar, her an ölümü beklerler. Bu bekleyiş, çok sevdiği Rabbine kavuşmak içindir. Onlara, bu dünyâda fazla kalmak çok ağır gelmektedir. Bu alçak dünyâ, onlara zindandır. Hakîkî âleme, âhırete göç edinceye kadar rahatlıyamazlar. Onlara ölüm vakti geldiği zaman, Azrail aleyhisselâm yetmiş bin melekle gelir. Bu durumu cenâb-ı Hak, Nahl sûresinin otuzikinci âyetinde meâlen; “Onların canlarını melekler, hoş ve rahat oldukları hâlde alırlar” buyurarak bildirdi. Bu âyet-i kerîmede bildirildiği gibi îmân sahiplerine Azrail aleyhisselâm güzel bir koku ile gelir. En güzel kıyâfetlere ve şekillere bürünür. Sâlih müslüman onu görünce, “Ey Melek-ül-mevt! Merhaba; Emâneti almak için mi geldin?” diye sorar. O da, “Rûhunu almaya geldim. Hangi şekilde dilersen, o şekilde alırım” buyurur. Bunun üzerine sâlih kimse, “Müsâade et, secdeye kapanayım da o zaman al” diye arzusunu bildirir. Melek-ül-mevt de öylece rûhunu alır. Sonra o kimsenin Hafaza melekleri gelip birbirlerine; “Bizim muhafaza edip koruduğumuz sâlih bir arkadaşımız vardı. Artık ondan ayrılma vaktimiz geldi. O çok iyi bir arkadaş idi” derler. Vefât eden sâlih müslümana dönüp, “Ey imanlı, sâlih müslüman! Sen dünyâda iken hep hayırlı, iyi işler yaparak âhıreti kazandın. Yolculuğun mübârek olsun” diyerek onu uğurlarlar. Sonra “Ey itaatkâr nefs! Rabbin senden, sen de ondan râzı olarak Rabbine dön.” (Fecr-27, 28, 29) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okurlar. Bundan sonra derler ki; “Allahü teâlâ sana hayır ihsân eylesin. Sen dünyâda iken hep hayrı severdin. Artık ona kavuştun. Şerden ve şerli kimselerden nefret ederdin. Allahü teâlâ, şimdi seni bütün arzularına kavuşturdu.”

Dâvûd-i Aclî (radıyallahü anh) vefât ettiğinde, cenâzesini kabre doğru götürüyorlardı. Kabre yaklaşınca, kabrinden etrâfa çok güzel koku yayılmaya başladı. Herkes hayret etti. Definden sonra yetmiş gün bu güzel koku etrâfa saçılmaya devam etti. Zamanın sultanına hâdiseyi anlattılar. O, kabre bir başkasını daha defnettirdi. O zaman kabrin etrâfa koku saçması kesildi.

İbn-i Havari, bir kimseyi rü’yâda gördü. Allahü teâlâ ona öyle makamlar, dereceler ihsan etmişti ki, nûru etrâfı güneş gibi aydınlatıyordu. O kimseye, “Allahü teâlâ sana nasıl muâmele eyledi?” diye sordu. O da, “Bizi affetti, ikram ve ihsânlarda bulundu. Allahü teâlâ gafür-ur-rahîmdir (En büyük affedici, bağışlayıcı, merhamet sahibidir)” diye cevap verdi. Bir tavsiyesini istediğinde, “Allahü teâlâyı çok zikreden kimselerin arasında bulun. Çünkü onlar, burada yüksek derecelere, makamlara kavuşmaktadırlar” buyurdu.

> Seyyid Ahmed Rıfâî hazretleri, “Burhân-ül-müeyyed” isimli kitabında, Eshâb-ı Kirâmı

anlatırken buyuruyor ki: Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mübârek sohbetleriyle şereflenen Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) en faziletlisi Sıddîk-ı ekber, Hazreti Ebû Bekr'dir. Sonra Fârûk-ı a'zam, Hazreti Ömer'dir. Sonra Hazreti Osman ve Hazreti Ali'dir (r.anhüm). Eshâb-ı Kirâmın hepsi hidâyet üzeredirler. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîflerinde; "Benim eshâbım, gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız hidâyet üzere olursunuz" buyurdu. Eshâb-ı Kirâmı çok sevmeli, onlara karşı dili muhafaza etmeli, şanlarına uymayan sözleri asla söylememelidir. Onları, lâyık oldukları şekilde medhetmeli, yüksek ahlâkları ile ahlâklanmalıdır.

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Ehl-i beytinin (mübârek hanımları, Hazreti Ali, Hazreti Fatıma, Hazreti Hasen, Hazreti Hüseyn (r.anhüm) ve onların çocukları, torunları) sevgisiyle kalbi doldurmalı, nurlandırmalıdır. Onları sevmek, imânla ölmeye sebebdir. Allahü teâlâyı sevenler, Habîbini de severler. Peygamber efendimize muhabbet edenlerin, O'nun Ehl-i beytini de sevmeleri lâzımdır. Çünkü, "Kişi, sevdiği ile beraberdir" hadîs-i şerîfine göre, Ehl-i beyt, Peygamberimizle beraber olacaklardır. Onları sevenler, onları, kendi nefsine tercih etmelidir. Onların önüne geçmemelidir. Böyle muâmele etmekte, kişiye, hayır ve menfaat hâsıl olur.

Evliyâya hürmeti anlatırken buyurdu ki: "Allahü teâlânın evliyâ kullarının üstünlüğünü kabûl etmeli ve onlara çok hürmet göstermelidir. Çünkü onlara, kıyâmet gününde korku ve hüzün yoktur. Velî olan kimse, cenâb-ı Hakka pek fazla muhabbet besler, îmânları kemâl mertebesindedir ve takvâ üzeredirler. Allahü teâlâ, evliyâsına zorluk göstermez. Ba'zı semâvî kitablarda, "Benim evliyâ kullarımdan birine eziyet eden, bana harp ilân etmiş olur" buyurulmaktadır. Cenâb-ı Hak, evliyâ kullarını korur, onlara eziyet edenlerden intikam alır. Onları sevenleri ise muhafaza eder, korur. Evliyâ ile beraber olmalı, onları sevmelidir. Onlar hakkında kötü olan sözleri hiçbir zaman sarfetmemeli, sû-i zan etmeyip, hüsn-i zan içinde bulunmalıdır.

Allahü teâlânın sevgili kulları olan evliyâyı vesile ederek, cenâb-ı Haktan birşeyler istenebilir. Onları vesile ederek ba'zı ihsânlara kavuşulursa, bu yardımları ve ihsânları evliyâdan bilmemek lâzımdır, ihsânı yapan Allahü teâlâdır. Çünkü veliler, kendiliklerinden birşey yapmazlar. Allahü teâlâ onları çok sevdiği için, onların duâ ve hatırı ile yaratır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîflerinde buyurdu ki; "Saçları dağınık, kapılardan kovulan öyle kimseler vardır ki, birşey için yemîn etseler, Allahü teâlâ onları doğrulamak için o şeyi yaratır." Allahü teâlâ, sevdiği kullarını yalancı çıkarmamak için, yemîn ettikleri şeyleri bile yaratınca, duâlarını elbette kabûl buyurur. Allahü teâlâ Mü'min sûresinin altıncı âyetinde meâlen; "Bana duâ ediniz; duânızı kabûl ederim" buyurdu. Duâların kabûl olması için şartlar vardır. Bu şartları taşıyan duâ, elbet kabûl olur. Herkes bu şartları bir araya getiremediği için, duâlar kabûl olmuyor. Bu şartları yerine getiren velilerin, âlimlerin duâ etmeleri için, onlara yalvarmak, şirk olmaz. Allahü teâlâ, söylenilenleri, sevdiklerinin rûhlarına işittirir. Onların hatırı için istenileni yaratır. Evliyânın rûhlarından yardım istenir. Çünkü, Allahü teâlânın sevdiği kullarının rûhları, diri iken de, öldükten sonra da, Allahü teâlânın verdiği kuvvetle ve izin ile, dirilere yardım ederler. Böyle inanarak evliyâdan yardım istemek, Allahü teâlâdan başkasına tapınmak olmaz. Allahü teâlâya tapınmak, O'na inanmak, O'ndan istemek olur. Aklı olan, bunu pek iyi anlar.

Hazreti İsa (aleyhisselâm), çamurdan kuş yaptı. Allahü teâlâya duâ edip, kuşun canlanmasına ve ölen kimselere tekrar can verilmesine sebep oldu. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) ayrılığına dayanamıyan Hannane ismindeki hurma kütüğünün inlemesi meşhûrdur. Peygamber efendimizin geçtiği yollarda, taşların, ağaçların selâm verdiğini, dost, düşman herkes söylemekdedir. Bütün Peygamberlerde meydana gelen mu'cizelerden daha çok mu'cize Resûlullah efendimizde zuhur etmiştir. Evliyâda meydana gelen kerâmetler, Peygamber efendimizin mu'cizelerinden bir cüz'dür.

Allahü teâlânın sevdiği kulları olan velîler, yalnız iken de, herkesin yanında iken de, dînin emirlerinden kıl ucu kadar dahi ayrılmazlar. Allahü teâlâyı hiç hatırlarından çıkarmazlar. Her işlerinde, Allahü teâlânın rızâsını tahsil etmek için uğraşırlar. Gece namazlarına devam ederler. Bütün amellerinde riyadan şiddetle kaçınırlar. Geçmiş günahları için ağlarlar. Allahü teâlâya affı için yalvarırlar."

Ahmed Rıfâî hazretleri buyurdu ki:

"Herkes bilir ki, dünyâ hayâldir ve dünyâda ne varsa hepsi yok olmağa mahkûmdur. Şeytanın vesveselerine aldanmamalı, kötü kimselerin dostluğundan şiddetle kaçınmalı, onlarla sohbet etmemelidir. Yoksa sonu dünyâda pişmanlık, âhırette ise üzüntü ve hasrettir. O hâlde bu kötü akıbetten sakınmalıdır. Çünkü orada pişman olmak ve mazeret, behâne kabûl edilmez.

İnsan kabrinde amelleriyle başbaşa kalır. Onun için dünyâda, hayırlı işler, âhırette fayda sağlayacak ameller yapmalıdır. Günahlardan sakınmalı, dînin yayılması için gayret etmelidir. Bütün işlerini iyi niyetlerle yapmalıdır. Helâl rızık kazanmalıdır. Fakirlere yardımcı olmalı, akrabaların ihtiyâçlarını karşılamalıdır. Yumuşak sözlü olmalı, herkesin anlayacağı şekilde konuşmalıdır. İnsanlarla güzel geçinip, kimsenin kalbini kırmamalıdır. Öksüzlerin işlerine yardım etmeli, çaresiz kalanlara, dul kadınlara, yaşlı kimselere hizmet edip, duâlarını almalıdır. Merhamet eden merhamet bulur."

Âlimlere karşı hürmetli olmalı, onların huzûrunda edebi muhafaza etmeli ve az konuşmalıdır. Onların hizmetiyle şereflenmeyi büyük bir kazanç bilmelidir."

"Bizim hâlimizden anlamayan, istifâde etmeyen, kavlimizden (sözümüzden) hiç anlayıp istifâde edemez."

"Hayırdan birşey öğrenirseniz, onu insanlara öğretiniz. Böylece bu hayrın meyvelerinden istifâde edersiniz."

Oğlu Sâlih'e "Eğer benim ilmimle amel etmezsen, ben sana baba, sen de bana evlâd değilsin."

"Kalb temiz olursa, dilden güzel sözler meydana çıkar. Çünkü, kalbin mahsûlü, dilin sermâyesidir."

"Dünyâ öyle bir topraktır ki, üzerindekini kendi besler, büyütür ve yine onları kendisi yer. İbret ile bakıldığında, yerde halı gibi serili olan bu toprakta, bizden önce gelip yaşayanların hep uzvlarının olduğu görülür. Aslında bastığımız, toprak değil, önce yaşayanların yüzleri, yanakları ve diğer a'zâlarıdır. İşte dünyânın aslı budur. Bunu bilip, ona göre hareket etmek lâzımdır."

"Hikmetin başı Allah korkusudur."

"Bir kimsede benlikden eser bulunduğu müddetçe, kemâl (olgunluk) mertebesine çıkamaz."

"Kendisinden daha fazla ilmi olan bir kimseyi görüp de, ondan, kibir ve gurûrundan dolayı istifâdeye çalışmayan kimse, en büyük câhildir."

"Eserlerin en makbûlü, aklen yüksek, naklen sahih (doğru), halkın din ve dünyâsına faydalı olanıdır."

"Az bir edebe sahip olmak, edebe aykırı olmayan ilim ve amelden efdaldir. Kendi nefsini iyi idâre edebilen akıllıdır. Nefsini idâre edemiyen ve insanlara güzel muâmeleden gâfil olan câhildir."

"Yolumuz üç şey üzerine bina edilmiştir. Bunlar, istememek, geri çevirmemek ve yığmamaktır (elde malı biriktirmemektir)."

"Biriniz, hayır ile ilgili birşey öğrenirse, onu insanlara öğretmeli ki, faydasına kavuşulsun, öğretme çoğaldıkça, kişiye faydası daha da fazlalaşır."

"Bir kardeş ki dünyâda faydalı olamıyorsa, âhırette hiç faydalı olamaz."

Evlenmek isteyen birisine buyurdu ki: "Bir kimse, Allahü teâlânın rızâsı için evlenirse, bu kendisine yeter ve kötülüklerden korunmuş olur."

"Her gece semâdan çeşitli ihsânlar yağar. Fakat bu ihsânlar, uyanık ve ayık olanlara dağıtılır."

"Rızkın ne ise, ona kavuşursun, hiç üzülme. Hırsa da kapılma. Çünkü hırslı olan kimse aradığını kolay kolay bulamaz. Kul, kanâat sahibi olduğu zaman hürdür, ihtirâsa kapıldığında köle

sayılır. Kalbinden tamâ'ı çıkar ki, ayaklarındaki zincir çözülsün."

"Kıyâmet gününe hazırlan, çünkü gidişin Allahü teâlâyadır."

"Dünyâ ya'nî Allahü teâlâ için olmıyan şeyler alçaktır. Onu sevmek hatâdır. Bir anlık olan dünyâda ibâdet etmeye bak. Dünyâyı isteyen aldanır, âhıreti isteyen mesrûr olur. Dünyâ hatâların kaynağıdır. Âhıret ise, Allahü teâlânın mükâfatları dağıtma yeridir. Dünyâ cefâ yeri, âhıret sefâ âlemidir. Takvânın temeli, dünyâyı bırakmaktır."

"Evlâdım! Kulluk esâsının birincisi, nefsi tanımaktır. Halbuki onu tanıyan çok azdır. Onu tanımak şöyle dursun, varlığını kabûl edenler dahi kıymetli kimseler olarak kabûl edilir. Allahü teâlâ, nefsten daha ahmak, daha çirkin ve ondan daha pis kokulu birşey yaratmadı, irfan sahipleri için, ondan daha dar bir zindan düşünülemez. Nefsini tanıyabilen, her tarafı emîn olan, tehlikelerden korunmuş bir kal'aya sığınmış olur. Tanıyâmıyan, hattâ anlamak istemiyen için tehlike büyüktür. Onu anlamadıkça, şerrinden kurtulmak mümkün değildir. Onu anladıktan sonra, ma'rifet sahibi olunmaz."

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretleri, "Ayât-ı Hırz" ismindeki risalesinde buyurdu ki:

> "Eshâb-ı Kirâmdan Ubeyy bin Ka'b (radıyallahü anh) diyor ki: "Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında oturuyordum. Bir köylü geldi. Kardeşinin ağır hasta olduğunu söyledi. Peygamber efendimiz "Hastalığı nedir?" buyurdu. O köylü "Cin çarpması" dedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Kardeşini buraya getir" buyurdu. Kardeşi gelip oturdu. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, hastaya şu âyetleri okudu. Hasta hemen iyi olup, kalktı." Hastaya okunan âyetler şunlardır: 1. Fâtiha sûresi, 2. Bekâra sûresi başından dört âyet, ayrıca 163. ve 164. âyetleri, Âyet-el-kürsî, yine bu sûrenin son üç âyeti (284, 285, 286), 3. Âl-i İmrân sûresinin 18. âyeti, 4. A'râf sûresinin 54. âyeti. 5. Mü'minûn sûresinin 116. âyeti, 6. Cin sûresinin 3. âyeti, 7. Saffât sûresinin başından on âyet. 8. Haşr sûresinin sonundaki üç âyet, 9. İhlâs sûresi, 10. Felâk sûresi, 11. Nâs suresidir."

Ahmed Rıfâî hazretleri, yine bu risalesinde buyurdu ki:

"Kur'ân-ı kerîmden şifâ âyetlerini ve eserde bildirilen duâları (Hadîs-i şerîflerde ve Eshâb-ı Kirâmın duâlarında geçenleri) usûl ve şartlarına uyarak sırasıyla sar'a hastalarına, eli, ayağı tutmayan felçlilere, üç veya yedi gün okudum. Bi-iznillâhi teâlâ hepsi, sıhhat ve afiyet buldu, şifâya kavuştular. Bir kâğıda yazıp, sihire müptelâ olanların boyunlarına iyice katlayıp, astım. Hepsi sihirden kurtuldular ve bir daha sihire yakalanmadılar. Her kim, Âyât-ı Hırz'ı, duâları ile beraber hergün okursa, ona sihir te'sîr etmez, insan ve cin şeytanlarının şerrinden emîn olur. Kim onu yazıp birşeye sarılmış olarak yanında taşırsa, çeşitli hastalıklardan, sihirden, kerih olan (istenmeyen) her türlü şeyden emîn olur. Her kim duâları ile beraber okursa, duâsı müstecab olur ve arzu ettiği herşeye kavuşur. Ayât-ı Hırz, muhkem kale, sağlam bir burçtur. Kim bu kaleye girerse, korunmuş olur. Hülâsa her ne niyetle okursa, o niyetine kavuşur. (Ayât-ı Hırz, "Teshîl-ül-menâfi" isimli Arabî tedâvi kitabının sonunda vardır.) Ahmed Rıfâî buyurdu ki: "Ayât-ı Hırz'ın bütün husûsiyetlerini yazmak bu küçük risaleye sığmaz. Onun için bu kadarı ile iktifa edildi. Âyât-ı Hırz'ı ve duâlarını okumanın ba'zı şartları vardır. Abdest alıp yedi istiğfar ve onbir salevât okuyup, hastanın sıhhatine niyet ederek, güneş doğduktan ve ikindi namazından sonra, günde iki defa hasta üzerine okumalı, şifâ buluncaya kadar (kırk gün) devam etmelidir.

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin, mü'minlerin îmânlarının kemâle ermesi için gösterdiği yola Rıfâîlik adı verildi. Kendisine tamamen bağlı olan, yolunu bozmıyan, ya'nî her işinde, her sözünde dînimizin emir ve yasaklarına tâbi olanlara da "Rıfâî" denildi. Fakat, zamanla diğer tarikatlar gibi bu yol da bozuldu. Dünyâya düşkün olanlar, dîni dünyalık arzularına âlet edenler, Ahmed Rıfâî hazretlerinin isminden istifâdeye çalıştılar. Şeyh ve tarikatçı olarak ortaya çıkıp, ağızlarına ateş koymak, ağızlarından alevler çıkarmak, bir yanağına bıçak, şiş sokup öteki yanağından çıkarmak, sokak ortasında yatarak üzerinden kamyon geçirtmek gibi işleri yaparak, kerâmet sahibi olduğunu iddia edenler görüldü. Halbuki bunların kerâmet ile hiçbir alâkası yoktur. Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâm zamanında sihirbazların bulunduğunu haber veriyor ve sihir olduğunu beyân buyuruyor. Bu ve benzeri işleri sihirbazlar da yapmaktadırlar.

Allahü teâlâ herşeyi bir sebep ile yaratıyor. Bir iş yapmak, birşey elde etmek için, bu işin sebeplerine yapışmak lâzımdır.

Meselâ buğday hasıl olması için, tarlayı sürmek, tohumu saçmak, ekini biçmek lâzımdır, insanların bütün hareketleri, işleri Allahü teâlânın bu âdeti içinde meydana gelmektedir. Allahü teâlâ, sevdiği insanlara, iyilik, ikram olmak için ve azılı düşmanlarını aldatmak için, bunlara âdetini bozarak sebepsiz şeyler yaratıyor. Peygamberlerden (aleyhimüsselâm), Allahü teâlânın âdeti dışında, kudreti ilâhiyye içinde meydana gelen şeylere "Mu'cize" denir. Peygamberlerin mu'cize göstermesi lâzımdır. Evliyâda, âdet dışı meydana gelen şeylere, "Kerâmet" denir. Evliyânın kerâmet göstermesi lâzım değildir. Bunlar, kerâmet göstermek istemez. Allahü teâlâdan utanırlar. Veli olmıyanlardan meydana gelen âdet dışı şeylere "Firâset" denir. Fâsıklardan, günâhı çok olanlardan zuhur ederse, "İstidrâc" denir ki, derece derece kıymetini indirmek demektir. Kâfirlerden zuhur edenlere ise "Sihir" ya'nî büyü denir.

Yaklaşık olarak son yüz seneden beri tarikat adı altında birçok şeyler uyduruldu. Hakiki İslâm âlimlerinin, Peygamber efendimizden ve Eshâb-ı Kirâmdan alıp, bildirdikleri doğru yol unutuldu. Dinde câhil olanlar, hattâ İslâmiyetin emirlerine açıkça uymayanlar, şeyh ve tarikatçı Ünvanı alarak, zikir ve ibâdet adı altında, dinimizin yasak ettiği birçok bid'atler ortaya çıkardılar. Peygamber efendimiz buyuruyor ki: "Bir kimsenin havada uçtuğunu ve deniz üzerinde yürüdüğünü, yahut ağzına ateş koyup yuttuğunu görseniz, fakat İslâmiyete uymayan bir iş yapsa, kerâmet sahibiyim dese de, onu büyücü, yalancı, sapık ve insanları doğru yoldan saptırıcı biliniz!"

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mir'ât-ül-haremeyn cild-3, sh. 144

2) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 295

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 140

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 23

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 312

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1341

7) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 259

8) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 171

9) Tuhfet-ur-râgıb sh. 40

10) El-A'lâm cild-1, sh. 174

11) Burhân-ül-müeyyed sh. 96, 106

12) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 982

13) Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 132

AHMED YESEVÎ

Türkistan'da yetişen büyük velilerden. İsmi, Ahmed bin İbrâhim bin İlyâs Yesevî olup, Pîr-i Türkistan, Hazret-i Türkistan, Hazret-i Sultân, Hâce Ahmed, Kul Hâce Ahmed diye tanınır. Babası Hâce İbrâhim'in nesebi Hazreti Ali'nin oğlu Muhammed bin Hânefiyye'ye ulaşır. Soyu, Hazreti Fâtıma vâlidemize dayanmadığı için seyyid değildir. Annesi evliyâdan Mûsâ isimli bir zâtın kerîmesi olup, sâliha, mütteki ve afif bir hâtun idi. Ahmed Yesevî (radıyallahü anh) daha yedi yaşında iken babası vefât etti. Yetim olarak büyüdü. Doğum târihi kesin olarak bilinememektedir. 562 (m. 1166) senesinde Yesi'de vefât etti. Kabri oradadır. Timur Hân, onun için muhteşem bir türbe yaptırmıştır.

Ahmed Yesevî (radıyallahü anh), daha çocuk iken kendisinde garîb hâller, yaşından beklenilmeyen fevkalâdelikler meydana geliyordu. Hızır aleyhisselâm ile görüşüp sohbet ediyordu. Çok küçükken annesinin, yedi yaşında iken de babasının vefâtı ile, Gevher Şehnaz adındaki ablasının yanında yetişti.

Bu sırada meydana gelen bir hâdise, Hâce Ahmed'in şöhretinin bütün Türkistan'a yayılmasına vesile olur. Menkıbeye göre, o sırada Türkistan'da Yesevî adında bir hükümdâr hüküm sürmekte idi. İdâresi altındaki topraklarda yaşayan bütün velîleri toplatıp, onların duâlarının bereketi ile önemli bir mes'eleyi halletmeyi düşünmüş. Toplanan velilerin duâ ve niyazları neticesiz kalınca, acaba katılmayan veli var mı, diye tahkîk ettirmiş. Tahkîk neticesinde Hâce İbrâhim'in oğlu Ahmed'in, henüz çocuk denecek yaşta olduğu için

çağırılmadığı anlaşılmış. Bunun üzerine, haberci gönderilip gelmesi istenmiş. Çocuk bu durumu ablasına danışınca ablası, “Babamızın vasıyyeti var, senin tanınma zamanının gelip gelmediğini, babamızın türbesi içinde bulunan ekmek sofrası ta’yin edecektir. Eğer o sofrayı açabilirsen, tanınma zamanın geldi demektir, var git!” demiş. Türbeye giden Hâce Ahmed, sofrayı bulup açmış, oradan hükümdârın istediği yere gelmiş. Veliler kendisini orada hazır beklemekte imişler. Hâce Ahmed sofrada bulunan bir parça ekmeği, duâ etmeleri için gösterince, veliler Fâtiha okumuşlar. O da ekmeği hazır bulunanlara taksim etmiş, hepsine kâfi gelmiş. O toplantıda velilerden, maiyet ve ordu erkânından dokuz bin kişi bulunmakta imiş. Bu kerâmeti görenler, Hâce Ahmed’in büyüklüğünü ve mertebesinin yüksekliğini anlamışlar. Hâce Ahmed ise, sırtındaki babasından kalma hırkaya bürünerek, duâsının neticesini beklemekte imiş. Birdenbire gök yüzünden seller boşanarak, her yer suya garkolmuş, velîlerin seccadeleri su üstünde yüzmeye başlamış. Ahmed hırkasından başını çıkarınca, seller durmuş, güneş çıkmış. Hazır bulunanlar baktıklarında, Karaçuk dağının ortadan kalktığını görmüşler. Bu kerâmete şâhid olan hükümdâr, Hâce Ahmed’den, kendi adının kıyâmete kadar bakî kalması için niyazda bulunmasını dilemiş. Hâce Ahmed hazretleri de, “Âlemde her kim bizi severse, senin adınla bizi yâd eylesin” demiş. Bundan dolayı o günden beri ikisinin ismi birlikte, “Ahmed Yesevî” şeklinde anılır olmuş.

Hâce Ahmed, Yesi’li olduğundan, Yesevî diye meşhûr olduğu kabûl edilmektedir.

Ahmed Yesevî (radıyallahü anh), Baba Arslan hazretlerinin talebesidir. Onun kalblere hayat ve huzûr veren sohbetlerine ve teveccühlerine kavuşmakla, kısa zamanda çok yüksek makam ve derecelere kavuştu. Baba Arslan hazretlerinin vefâtından sonra, onun ma’nevî işâreti ile, Buhârâ’ya gitti. Orada Ehl-i sünnet âlimlerinin en büyüklerinden Yûsuf-i Hemedânî’den ma’nevî ilimleri tahsil etti. İnsanlara ilim öğretmek, doğru yolu göstermek için ondan icâzet (diploma) aldı. O büyük zâtın halifelerinden oldu. Onun vefâtından sonra bir miktar Buhârâ’da kaldı. Talebeleri yetiştirmeye başladı. Bir zaman sonra bu talebelerin terbiye ve yetiştirilmesini, Yüsuf-i Hemedânî’nin en büyük talebesi olan Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerine havale edip, kendisi tekrar Yesi’ye döndü. Burada talebe yetiştirmeğe başladı. Talebeleri her geçen gün çoğalıyordu. Büyüklüğü ve şöhreti kısa zamanda, Türkistan, Mâverâünnehr, Horasan ve Harezm’e yayıldı. Kendisinde daha çocuk yaşta iken başlıyan evliyâlık hâlleri ve dereceleri her geçen gün artıyordu. Zamanında bulunan âlimlerin ve evliyânın en büyüklerinden, en üstünlerinden oldu. Hanefî mezhebinde idi. Zâhirî ve batınî bütün ilimlerde derin âlim idi. Yüksek babası ve diğer velîler gibi, o da devamlı olarak Hızır aleyhisselâm ile görüşür, sohbet ederdi. Büyüklüğü ve kerâmetleri herkes tarafından bilinirdi. Dîvân-ı hikmet isimli eserinde, yedi yaşından elli yaşına kadar geçen zaman içinde kavuştuğu ilâhi tecelliler ve çok yüksek dereceleri gayet edib bir lisân ile çok güzel anlatmıştır.

Ahmed Yesevî hazretleri vakitlerinin bir çoğunu Allahü teâlâya ibâdet ve tâat etmekle, talebelerine zâhirî ve bâtınî ilimleri öğretmekle geçirirdi. Çok kısa bir zaman ayırarak, kaşık ve kepçe yapardı. Bir öküzü vardı. Bu öküzün sırtına bir heybe asar, içine de yaptığı kaşık ve kepçeleri koyardı. Bu öküz pazara çıkar, istiyenler kaşık veya kepçe alırlar, ücretlerini yine heybeye koyarlardı. Ücretini vermeyen olursa, öküz o kimsenin peşini bırakmaz, nereye gitse peşinden o da giderdi. Aldığı şeyin ücretini heybeye koymadıkça, o kimsenin yanından ayrılıp başka yere gitmezdi. Öküz, akşam olunca Hâce Ahmed hazretlerinin evine gelirdi. Hâce hazretleri heybedeki paraları talebelerinin ihtiyâçları için sarfederdi.

Ahmed Yesevî hazretlerinin şöhreti, kerâmetleri her tarafa yayılıp, talebelerinin sayısı yüz bine yaklaşınca, kendisini çekemeyenler, Allahü teâlânın evliyâsına düşman olanlar, bu zâta iftira edip, sohbet meclislerinde örtüsüz kadınlar da geliyor, erkeklerle birlikte oturuyorlar dediler ve bunu kendilerine ma’rifet sayarak etrâfa yaydılar. Bu şâyi’ayı duyan makam sahipleri, ba’zı müfettişler vazîfelendirerek bu durumu araştırmalarını emrettiler. Bu müfettişler, Ahmed Yesevî hazretlerinin ders verdiği meclise gelip, gizlice araştırmalar yaptılar. Her şeyin, herkese açık olduğu bu yerde, insanlardan ve kanunlardan saklı uygunsuz bir şeyin bulunmadığını gördüler. Söylenilenlerin tamamen asılsız olduğunu, bu zâta iftira etmek için uydurulduğunu bildirdiler.

Hâce Ahmed Yesevî (radıyallahü anh), kendisine iftira edenlere bir ders vermek istedi. Bunların bulunduğu bir meclise geldi. Elinde ağzı mühürlü bir kutu vardı. Orada bulunanlara hitaben: “Baliğ olduğu günden bu âna kadar, sağ elini avret mahalline hiç uzatmamış bir velî zât istiyorum. Kim vardır? Bu mühim kutuyu ona teslim edeceğim” buyurdu. Hiç

kimse çıkamadı. O sırada, Ahmed Yesevî'nin (radıyallahü anh) talebelerinden, Hâce Atâ isimli zât oraya geldi. Hâce Ahmed hazretleri kutuyu bu talebeye verip, bu kutuyu Horasan ve Mâverâünnehr memleketlerine götürmesini emretti.

Talebe kutuyu alıp, bildirilen yere vardı. Her tarafa haber salınıp, âlimler ve Hâce hazretlerine iftira edenler geldiler. Herkes, bu kutunun içinde ne olduğunu merak ediyordu. O talebe, toplananlara, bu kutuyu hocası Ahmed Yesevî hazretlerinin gönderdiğini söyleyip kutuyu açtı. Kutu açılınca, herkes gördükleri manzara karşısında donakaldılar. Kutunun içinde bir miktar ateş ve bir miktar da pamuk vardı. Ateş kıpkırmızı olarak duruyor, pamuğa birşey olmuyordu. Bu hâli gören herkes hayretler içinde kaldılar. Hâce hazretlerinin bu kerâmeti karşısında, onu sevenlerin muhabbeti daha da arttı. Kendisine muarız olanlar da hatâlarını anlayıp tövbe ettiler. Hazreti Hâceye hediyeler gönderip kendisinden özür dilediler. Bunların çoğu Hâce hazretlerinin talebesi oldular.

Merv şehrinde Mervezî nâmında bir müderris var idi ki, Ahmed Yesevî hakkında söylenilen uygunsuz ve uydurma sözler ona kadar gitmişti. Bu yalanlara aldanıp, kendisini (güya) imtihan etmek, şüphesini gidermek niyetiyle, ma'iyyetine dörtyüz müşavir ve kırk tane de müftü alarak yola çıktı. Her tarafta talebeleri olduğunu, her zaman sohbetinde binlerce kişinin hazır bulunduğunu öğrenmişti. "Ben üçbin mes'ele ezberledim. Hepsine ayrı ayrı suâl sorar, onları imtihan ederim" diye düşündü. Bu sırada Ahmed Yesevî hazretleri hânekâhında bulunuyordu. Talebesi Muhammed Dânişmend'e "Bakar mısın, bize kimler geliyor?" buyurdu. Mervezî'nin ma'iyyetiyle birlikte hafızasında üç bin mes'ele ile geldiğini bildirdi. Hâce hazretlerinin emri ile Muhammed Dânişmend, o üçbin mes'eleden binini, Mervezî'nin hafızasından sildi. Sonra talebelerinden Süleymân Hakîm Atâ'ya aynı şekilde emretti. O da öyle yaptı. Mervezî, hafızasında sâdece bin mes'ele kalmış olarak Yesi'ye geldi. Hâce hazretlerinin yanına gelip, "Allahın kullarını doğru yoldan ayıran sen misin?" dedi. Hazreti Hâce, hiç kızmadı. Karşılık da vermedi. "Şimdilik üç gün misâfirimiz ol! Ondan sonra görüşürüz" buyurdu. Üç gün sonra bir kürsü kuruldu. Mervezî kürsüye çıktı. Hâce Ahmed hazretleri, Muhammed Hakîm Atâ'ya tekrar emredip, o bin mes'eleyi Mervezî'nin hafızasından silmesini emretti. Hakîm Atâ da öyle yaptı. Mervezî, kürsü üstünde birşeyler konuşmak istedi. Fakat hafızasında hiçbir mes'elenin bulunmadığını anladı. Nihâyet, defterini açıp oradan okumak istedi. Fakat defterinin sahifelerindeki yazıların da silinmiş olduğunu gördü. Sahifeler bomboş idi. Bu hâli gören Mervezî, kusurunu anlayıp hemen orada tövbe etti. Bütün ma'iyyetiyle beş sene kaldı. Çok mertebelere, yüksek derecelere kavuştu. Ahmed Yesevî (radıyallahü anh) bunu, yanında beş kişi ile beraber, insanlara Allahü teâlânın dinini doğru olarak anlatmak vazîfesiyle Horasan'a gönderdi. Bunlar; Muhammed, Seyfeddîn, Sa'deddîn, Behâüddîn ve Kemâl isimlerindeki talebeleri idi. Oraya gidip halkı irşâd ettiler (r.aleyhim).

Horasan'da bulunan evliyâ, Ahmed Yesevî hazretlerinin büyüklüğünü, üstünlüğünü bildikleri ve ona olan muhabbet ve bağlılıklarının daha da artması için, kendisiyle görüşmek, sohbetinde bulunmak istediler. Büyük bir toplantı tertîb ettiler. Hâce hazretlerini de bu toplantıya da'vet etmek için, evliyâdan birini Yesi'ye gönderdiler. Allahü teâlâ, evliyâsını çok sevdiği için, onlara diğer insanların yapmaktan âciz oldukları birçok şeyleri kolay kılmıştır. Meselâ, bir anda bir yerde, biraz sonra oraya çok uzak olan başka bir yerde bulunabilirler. Veya aynı anda başka başka yerlerde görülebilirler. Bu, Allahü teâlânın bir ihsânıdır, işte, Ahmed Yesevî hazretlerini toplantıya da'vet etmek üzere yola çıkan velî, Allahü teâlânın izni ile turna misâli uçarak Yesi'ye doğru geliyordu. Hâce hazretleri bu hâli keşfederek, yanına talebelerinden ba'zılarını aldı. Bunlar da turna şeklinde uçmaya başladılar. Nihâyet, Semerkand yakınlarında bir nehir üzerinde karşılaştılar. Bu sırada aşağıda büyük bir tüccâr, nehirden geçerken akıntıya kapılıp, malı ve hayvanları suya gitti. Bu tüccâr, su içinde boğulmamak için gayret ederken, bu sudan selâmetle kurtulması hâlinde, kalan malının yarısını Allah rızâsı için vereceğini nezretti (adadı). Hâce Ahmed Yesevî (radıyallahü anh), Allahü teâlânın izni ile tüccârın sıkışık ve zor durumunu keşfederek aşağıya indi. Boğulmak üzere olan tüccârı çekip sahile çıkardı. Sonra turna şeklinden, normal hâline döndü. Bu duruma çok teaccüb eden tüccâr, kendisini kurtaran bu zâtın ellerine sarılıp çok teşekkür etti ve malının yarısını bu zâta verdi.

Hâce hazretleri istenilen yere geldi. Bir zaman oradakilerle sohbet edip, sonra memleketine döndü. Nehirden kurtardığı tüccârın verdiği parayı da, talebelerinin ihtiyâçlarına sarfetti.

Ahmed Yesevî (radıyallahü anh), daha çocukluğundan itibâren, Resûlullah efendimizin sünnetine tam tâbi olmakta hiç gevşeklik göstermemişti. 63 yaşına geldiği zaman, Resûlullah efendimiz o sene âhirete teşrîf ettiklerinden, 63 yaşından

sonra yeryüzünde bulunmayı kendisine münâsip görmeyip yer altında kendisine mahsûs bir hücre yaptırdı. Oraya merdiven ile inilirdi. Mezar misâli olan o yerde, vefât edinceye kadar, devamlı sûrette, ibâdet ve tâat ile ve Allahü teâlâyı düşünmekle meşgûl oldu. Talebelerine ilim öğretmeye de orada devam etti. Kendisini vefât etmiş, kabre konmuş şekilde hissederek, bambaşka bir huşû' ile ibâdetlerini yaptı. Burada evliyâlık yolundaki makam ve dereceleri kat kat arttı. 63 yaşından, vefât ettiği 125 veya 133 yaşlarına kadar, orada ibâdet etti.

Zamanın hükümdârı Kazan Hân, Ahmed Yesevî hazretlerinin Cum'a namazını nerede kıldığını merak edip, Hâce'nin talebelerinin en ileri gelenlerinden Muhammed Dânişmend'i ona gönderip sordu. Bu sırada müezzinler Cum'a namazı için ezan okuyorlardı. Talebe, Hâce'nin huzûruna vardığında henüz bir şey söylemeden, "Gel elimden tut! Cum'a namazına, bugün seninle beraber gidelim" buyurdu. Talebe "Peki efendim" deyip hocasının elinden tuttu. O anda kendilerini, büyük bir câmi içinde saflar arasında oturuyor gördü. Talebe, namazdan sonra hocasını ne kadar aradıysa da bulamadı. Câminin kayyımı, talebenin bu telâşlı hâlini görünce ona "Ey derviş! Burası Mısır'dır ve bu câmi Câmi-i Ezher'dir. Senin hocan, nice zamandır Cum'a namazlarını burada kılar" dedi. Talebe bir hafta orada kaldı. Ertesi Cum'a namazında hocası ile buluşup, namazdan sonra bir anda Yesi'ye geldiler. Hâce hazretleri, talebesine gördüklerini gidip Kazan Hân'a anlatmasını söyledi. Talebe, Kazan Hân'ın yanına gelip başından geçenleri bir bir anlattı. Halbuki Kazan Hân'ın kendisini Hâce hazretlerine gönderdiği sırada başlıyan ezan, henüz bitmemişti. Kazan Hân ve orada bulunanlar, Hâce hazretlerinin bu kerâmeti karşısında birşey diyemediler. Onun büyüklüğünü, üstünlüğünü daha iyi anladılar.

Yesi şehrine yakın bir yerde, Sabran (Savran, Şûrî) diye bir kasaba vardı. Bura ahalisinin çoğu hıristiyan olup, müslüman Yesi halkına ve bilhassa Ahmed Yesevî hazretlerine çok düşmandı. Ahmed Yesevî hazretlerinin büyüklüğü, kerâmetleri etrâfa yayıldıkça ve ona bağlı olanların sayılan her geçen gün arttıkça, Sabranlılar daha çok rahatsız oluyorlar Hâce hazretlerine olan düşmanlıkları daha da artıyordu.

Birgün Hazreti Hâce'ye iftira etmek istediler. Bir yere toplandılar, içlerinden birinin öküzünü getirip mezbahada kestiler. Sâdece ayaklarını bıraktılar. Ertesi gün de kadıya gidip şikâyet ettiler. Öküzlerinin çalındığını, mezbahada kesildiğini, kanları akarak acele ile götürüldüğünü, kan izlerini ta'kib ettiklerini, öküzlerinin Ahmed Yesevî'nin (radıyallahü anh) tekkesine girdiğini anladıklarını bildirdiler. Kâdı izin verip, Hâce'nin tekkesine girip, öküzlerini arayabileceklerini bildirmesi üzerine, gelip durumu bildirdiler. Hazreti Hâce, kalb gözleri ile ve yüksek firâseti ile, iftiracıların hazırladıkları çirkin tertîbi görmüş ve anlamıştı. Talebeler bundan habersiz olduklarından, çok şaşırdılar. Nihâyet içeri girmelerine izin verildi. İftiracılar, doğruca gece bıraktıkları öküzün yanına vardılar. Tam maksatlarına kavuşmuş olduklarını zannediyorlardı ki, Hâce hazretlerinin kerâmeti tecelli edip, iftiracıların hepsi bir anda köpek oldular. O öküz etine hücum edip hemen bitirdiler. Böylece esas halleri anlamış oldu.

Yine birgün aralarında anlaşıp, Hâce'yi hırsızlıkla itham etmeye karar verdiler. Bir sığırı kesip parçaladılar ve gece gizlice Hâce'nin hânekâhının bir yerine bıraktılar. Hazreti Hâceden başka hiç kimse de, bunların yaptıklarını farketmediler. Ertesi gün bu sığırı aramak behânesi ile, o kasaba halkından bir çok kimse tekkenin önünde toplandılar. Sığırlarını aramak için içeri girmek istediklerini söylediler. Hâce hazretleri çok müteessir olup, bu ahmakların yaptıklarına çok üzüldü ve "Girin köpekler! Girin itler!" diye söyledi. Gelenler, hep birden içeri girdiler. Hâce hazretlerini üzmenin dünyâdaki çok ufak bir cezası olarak, hepsi birer köpek şekline girip, parçalanmış sığır etine hücum ettiler. O eti yiyip bitirdiler. Bu hâle düştüklerine çok üzülüp, mahcûb ve pişman olduklarını bildirdiler. Hâce hazretleri merhamet edip, bunları eski hâline çevirdi. Fakat bu hainliklerine bir alâmet olmak üzere, vücûdlarında bir belirti kaldı. Hattâ bu belirti hâli, onlardan çocuklarına dahi intikâl etti.

Emîr Timur Hân, Buhârâ'ya gitmek üzere yola çıktığında Türkistan'a uğradı. Hızır aleyhisselâm da beraberlerinde idi. Timur Hân, orada rü'yâsında Ahmed Yesevî'yi (radıyallahü anh) gördü. Kendisine; "Ey yiğit' Buhârâ'ya çabuk git! İnşâallah orada sana fetih nasîb olur. Senin başından çok hâdiseler geçse gerek. Zâten oradaki insanlar da senin gelmeni bekliyorlar" buyurdu. Timur Hân uyanınca, bu müjdeye çok sevinip, Allahü teâlâya şükretti. Ertesi gün Türkistan hâkimine çok para verip, Ahmed Yesevî (radıyallahü anh) türbesi üzerine çok mükemmel bir türbe yaptırması için emir verdi. O da, hakîkaten çok güzel bir türbe yaptırdı. Bugün hâlâ bu türbe bütün haşmetiyle durmaktadır.

İngiliz müsteşriki Dr. Eugene Schuyler'in yazdığı Türkistan seyahatnamesi isimli eserinde, Hâce Ahmed Yesevî'nin (radıyallahü anh) câmii ve Timur Hân tarafından kabri üzerine yaptırılan muhteşem türbesi hakkında özetle diyor ki: "Bu büyük câminin arka kısmında türbeli ikinci bir mescid daha ilâve edilmiş durumda olup, câminin dış avlu kapısı fevkalâde büyük ve kemerlidir. Kapının yanında penceresiz olarak, üstü çentikli olarak yükselen iki tane yuvarlak kule yükseliyor. Kapının, büyük bir san'at eseri olarak işlenmiş iki katlı tahta kapısı üzerinde bir pencere vardır. Duvarlar işlenirken, iyi pişmiş dört köşeli tuğlalar kullanılmıştır. Kufi yazılarla süslenmiş olan kubbe, binayı daha da güzelleştirmektedir. Zelzeleler ve sâir sebeblerle çoğu yerlerinin dökülmüş, harabe hâline gelmiş olduğu bu muazzam bina, ilk hâlinde kimbilir ne kadar daha güzeldi?

Câminin avlusunda çok güzel bir medrese var. Arka kısmında bir kubbe, içinde Arslan Babâ'nın, Ahmed Yesevî'nin ve hanım efendisinin bulunduğu türbe var. Burada başka kimselerin bulunduğu da söylenilmektedir."

Türkistan'ın her tarafından akın akın gelerek Hâce hazretlerinin türbesi ziyâret edilmekte, Câmi-i hazret isimli bu câmide namaz kılınmaktadır.

Ahmed Yesevî (radıyallahü anh) halifelerinden Seyyid Mensûr Atâ (radıyallahü anh), Hâce hazretlerinin yer altında bulunan ve "Çilehâne" denilen hücresini görünce ilk defa çok üzüldü. Bu dar yerde, çok sıkıntılı bir hâldedir herhalde diye düşündü. Böyle düşünce içinde iken birdenbire gördü ki, o daracık zannettiği yerin bir ucu doğuda, diğer ucu ise batıda. Bu hâl karşısında kalbinden geçirdiklerinin yersiz olduğunu anlayıp, kendi kendine dedi ki; "Allahü teâlâ, evliyâsına sıkıntı çektirmez. Diğer insanların onlarda sıkıntı görmeleri, çok acı çekiyor zannetmeleri, hakîkatte onlar için bir ni'mettir. Bu saadet sahibleri, görünüşte çok acı zannedilen o sıkıntılardan öyle zevk ve tad alırlar ki, iyiliklerinde o tadı duymazlar. Allahü teâlâ, bu mübârek veli kulu için, daracık bir hücreyi çok geniş yapar. Ma'nevî bakımdan Öyle lezzetler, tadlar ihsân eder ki, zâhir olarak çektiği sıkıntılar, o lezzetler yanında hiç kalır. Onun rûhu, zevk ve neş'eden uçmaktadır. Vücûdunu bin parçaya bölseler ne gam..."

Hâce Ahmed Yesevî'nin (radıyallahü anh) yetiştirdiği talebelerin her biri bir memlekete giderek, İslâmiyeti doğru olarak öğretip yayıyorlardı. Hâce hazretlerinin talebelerinden bu şekilde olanlar ve Moğolların katliâmından kaçıp kurtulmak sûretiyle Anadoluya gelenler çok olmuş, onun yolu Anadolu'da da tanınmış ve yayılmıştır.

Hâce hazretleri, herkese iyilik eder, kendisinden hiç kimseye rahatsızlık gelmezdi. Bütün insanların saadeti, rahatları için gayret ederdi. Dergahı fakir ve yoksullar, yetim ve çaresizler için sığınak yeriydi.

Anadolu'nun, Türklere yurt olması için büyük gayretler gösterdi. Telkinleri ile, adetâ Alparslan'ın Malazgirt zaferini, Anadolu'nun Müslüman Türklere yurt olmasını daha önceden hazırlamış oldu.

Tasavvuf yolunda Ahmed Yesevî hazretlerine bağlananların ba'zı bariz husûsiyetleri vardır. Yeseviyye yolunda bulunan bir müridin, riâyet etmeleri mecbûrî lâzım olan belli başlı edebler şunlardır: 1. Kendisinden dinini öğrendiği üstadının, talebelerin hepsinden efdal olduğunu bilmek ve ona tam tâbi ve teslim olmak. Ona uyarak, onun huzûrunda hergün çeşit çeşit yemekler yemek, geceleri uyumak, ona uymaksızın kendi anlayış ve görüşüne uyarak, geceleri nafile namaz kılmaktan ve gündüzleri nafile oruç tutmaktan farksız hattâ daha fâidelidir. Çünkü birincisinde, tâbiiyyet ve teslimiyyet var. İkincisinde ise, kendi bildiğine göre hareket etmek vardır. 2. Mürîd gayet uyanık, zekî ve dikkatli olmalı ki, hocasının sözlerinden, rumuzlarından ve işâretlerinden hemen anlıyabilsin. 3. Hocasının bütün sözlerinden ve işlerinden râzı ve ona itaatkâr olmalıdır. 4. Hocasının husûsî hizmetinde veya bildirdiği, emrettiği bir hizmeti yaparken gayet atîk, dikkatli, ağırbaşlı olmalı, fakat ağır canlı olmamalıdır. İsteksizlik, gevşeklik hâli, hocasının rızâsızlığına sebeb olabilir. Onun rızâsızlığı ise, silsile yoluyla Peygamber efendimize, dolayısıyla Allahü teâlâya gider. 5. Sözünde sağlam, güvenilir ve va'dinde sâdık olmalıdır. Hocasının büyüklüğü husûsunda hiçbir zaman şek ve şüpheye düşmemeli ki, Allah korusun, bu hâl hüsrana sebeb olur. 6. Ahde vefa ve hocasına olan tâbiiyyet ve teslimiyyetinde çok sağlam olmalıdır. 7. Hocasının ufak bir işâreti ile bütün mal ve mülkünü onun emrettiği yere feda etmeye hazır olmalı, bunda en ufak bir tereddüt hâli bulunmamalıdır. 8. Hocasına âit husûsî hâl ve sırları tutmasını bilmeli, bunları uygun olmayan şekilde ifşa etmekten çok sakınmalıdır. 9. Hocasının bütün hareketlerini, sözlerini ve nasihatlerini dikkatle ta'kib etmeli, bunda ve bunlara uymakta

kaçamak ve gevşeklik yapmamalıdır. Bunları yapmakta ihmalkâr davranmanın zararlarını düşünmelidir. 10. Allahü teâlâya kavuşmak yolunda, kendisini vesile, vâsıta yaptığı hocası için, her fedâkârlığı yapmağa hazır olmalıdır. Onu sevenlere dost olmalıdır. Onu sevmeyenlere, onun sevmediklerine ve istemedikleri şeylere meyl ve muhabbet etmeyi öldürücü zehir bilmelidir.

Ahmed Yesevî hazretlerinin en mühim eseri, “Dîvân-ı hikmet”tir. Bu eserde, o zamanda kullanılan ve herkesin anlıyabileceği sâde bir lisan ile söylenmiş manzûmeler vardır. Bu manzûmelerin konuları umûmiyetle şunlardır: insanları müslüman olmaya teşvik edici, Muhammed aleyhisselâmı öven, O’na tâbi olmakla çok yüksek derecelere kavuşmuş olan velilerin hâllerinin anlatıldığı kısımlardır. Eserde, Muhammed aleyhisselâma ümmet olmanın büyük se’âdet olduğu, insanı se’âdet-i ebediyyeye kavuşturan İslâmiyet yolunda bulunmanın kıymeti, Allahü teâlâyı ve O’nun dostlarını herşeyden çok sevmenin lüzumu, âhırete, Cennet ve Cehenneme inanmanın ve onlara hazırlanmanın ehemmiyeti, dünyânın geçici olduğu, buradaki lezzetlere, zevklere, mal, mevki, görünüş ve gösterişlere aldananların zavallılıkları çok güzel dile getirilmiştir. Herkes tarafından anlaşılması gayet kolay olan bu şiirler çok rağbet görmüş, kısa zamanda çok uzaklara kadar yayılmıştı. Ahmed Yesevî hazretleri, bu şiirleri ile İslâmiyete çok hizmet etmiş, binlerce insanın müslüman olup saadete kavuşmasına vesile olmuştur.

Ahmed Yesevî (radıyallahü anh) buyurdu ki:

“Ey Dostlar! Sakın ola ki, câhil olanlarla dostluk kurmayınız.”

“Akıllı ve uyanık kimse isen, dünyâya hiçbir zaman gönül bağlama. Şeytan seni kandırıp, dünyâya meyletmeni temin ederse, artık seni idâresi altına almış demektir. Bundan sonra seni felâketlerden felâketlere sürükler de haberin bile olmaz.”

“Himmet kuşağını çok kuvvetli bir şekilde beline sarmayan insan, dünyâya olan meyl ve muhabbetten kurtulamaz. Allah yolunda göz yaşları dökerek ağlamadıkça, Allahü teâlâya âit ince sırlara kavuşamaz ve bu yolda hiç ilerleyemez.”

“İslâmiyetin emir ve yasaklarına uymakta gevşek davranan kimse, insanı Allahü teâlâya kavuşturan yolda ilerleyemez. Gönlü ve kalbi ile dünyâ düşüncelerinden sıyrılıp, yalnız Allahü teâlâya yönelmedikçe, hakîkat meydanında bulunmak mümkün değildir. Bunlar hakkı idrâk etmekten uzaktırlar.”

“Ey dostlar! Bir kimse, Allahü teâlânın aşkı ile yanıp yoğrularak, bu deryanın çok mahir bir dalgıcı olmadıkça, bundan çok daha derin olan vahdaniyet denizine giremez. Zira ki, ona girmek için çok usta bir dalgıç olmak lâzımdır.”

“Gönlünde Allahü teâlânın aşkını taşıyanlar, dünyâ ile tamamen alâkalarını kesmişlerdir. Halk içinde Hak ile olurlar. Bir an Allahü teâlâyı unutmazlar.”

“Ahkâm-ı İslâmiyyeyi tam bilmeyen, tatbik etmeyen bir kimse, evliyâlık yolunda bulunmağa kalkarsa, bunun îmânını şeytan çalar. Emîr ve yasaklara uymakta gevşek olanlar, sonra da evliyâlık yolunda bulunduğunu, ilerlediğini, hattâ kendisinde ba’zı hâllerin meydana çıktığını zanneden kimseler bu noktada çok yanılırlar. Bu hâllerinin rahmânî olduğunu zannederler. Halbuki bilmezler ki, abdestte, namazda alış-verişte öyle noksanları vardır ki, yediği içtiği haramdır. Kendisinde var zannettiği o hâller, şeytanın oyunudur. Şeytan onu idâresine almış, istediği gibi hareket ettirmekte, o ise velî olduğunu zannetmektedir. Bunlar ne kadar zavallı ve bedbahttırlar.”

“Çeşitli günahlar sebebiyle, paslanmış bir hâl alan gönüller için çâre şudur ki, Allahü teâlâya çok tövbe, istiğfar etmeli. Her zaman Allahü teâlâyı düşünmeli, O’nun râzı olduğu, beğendiği işleri yapmalı, hiçbir zaman O’ndan gâfil olmamalıdır.”
“Malının çokluğu dillere destan olan Karun bile, malının hayrını, fâidesini göremedi. Nihâyet toprak altında yok olup gitti.”

“Kâfir bile olsa, hiç kimsenin kalbini kırma. Kalb kırmak, Allahü teâlâyı incitmek demektir.”

“Nefse uymak yolunda bulunan kimse rüsvâ olmuştur. Artık, yatarken, kalkarken onun yoldaşı şeytandır.”

“Garîblere merhamet etmek, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetidir. Nerede bir garîb görsen, ona olan merhametinden dolayı gözyaşların akmalıdır.”

“Gönlü kırık, zavallı ve garîb birini görsen, yarasına merhem ol. Onun yoldaşı ve yardımcısı sen ol.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Reşehât sh. 14

2) Cevâhir-ül-ebrâr sh. 74

3) Dîvân-ı Hikmet

4) Künh-ül-ahbâr cild-5, sh. 54

5) Nefehât-ül-üns sh. 487

6) Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 133

AKÎL (UKAYL) EL-MÜNBİCÎ

Şam'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Derviş olmak için Ömeriyye'ye giden Ukayl el-Münbicî, orada derviş değil, mürşid oldu. Sohbetlerinde birçok âlim ve velî yetişti. Adiy bin Müsâfir bunlardandır. Ukayl hazretlerinin doğum ve vefât târihleri hakkında kesin bir bilgi yoktur. Görüştüğü âlimler ve yetiştirdiği talebelerden, onun altıncı asırda vefât ettiği anlaşılmaktadır. Ukayl el-Münbicî kırkdokuz sene ömür sürdü, Münbic'de vefât etti. Kabri meşhûr olup, ziyâret mahallidir.

Büyük âlim Ukayl'ın davranış ve konuşmaları hikmetli idi. Birgün, Şeyh Mesleme hazretlerinin talebelerinden birkaçı ile birlikte Fırat nehri kenarına geldiler. Herbiri seccadesini su üzerine serip üstüne binerek karşıya geçtiler. Ukayl el-Münbicî de seccadesini serdi. Üzerine oturmasıyla suya battı ve bir müddet sonra karşı kıyıdan çıktı. Fakat üzerinde en küçük bir yaşlık görülmedi. Talebeler, bu durumu gidip hocaları Şeyh Mesleme hazretlerine arzedince, buyurdu ki: "O, rahmet deryasına dalanlardan biridir." Bu sebeple ona Gavvâs dendi.

Ukayl el-Münbicî, şarktaki köylerden birinde iken, başka bir yere gitmek istedi. Kaldığı köyün minaresine çıktı ve halka seslenip oraya çağırdı. Halk oraya toplanınca, minarenin şerefesinden kendisini hava boşluğuna bıraktı ve derhal uçmaya başladı. Peşinden gidenler onu Münbic denilen köyde buldular. Bu sebeple de kendisine Tayyar (havada uçan) denildi.

Birgün Münbic'de bir dağ kenarında idi. Yanında da sâlih, temiz kimselerden müteşekkil bir topluluk vardı. Bunlardan biri, "Sâdık bir kul olmanın alâmeti nedir?" diye sordu. Ukayl el-Münbicî de, "Sâdık bir kul, bu dağa hareket et dese, hareket eder" buyurdu. O esnada dağ sallanmaya başladı. Yine oradakilerden biri, "Tasarruf sahibi olmanın alâmeti nedir?" diye sorunca, "Karadaki hayvanlar, denizdeki balıklar toplansınlar dese, derhal toplanırlar" buyurdu. Daha sözünü bitirmeden dağdan hayvanlar inmeğe başladı. Balıkçılar da, Fırat'ın çeşit çeşit balıkla dolduğunu haber verdiler. Onlardan biri tekrar, "Zamanın en üstünü olmanın alâmeti nedir?" diye sordu. Ukayl hazretleri buna da, "Ayağını şu kayaya vursa, pınarlar fışkırır" der demez, oradaki kayadan sular fışkırdı ve sonra tekrar eski hâline döndü. Şeyh Osman bin Merzûk şöyle anlatır: "Ukayl el-Münbicî hazretleri, Şeyh Mesleme hazretlerinin talebelerinden hâl sahibi onyedi kişi ile beraber bir mağarada oturdular. Herbiri asasını (baston) orada bir yere koydu. O esnada ba'zı kimseler gelip, bu asaları yerlerinden alıp kaldırdılar ve Ukayl el-Münbicî'nin asasını almak istediklerinde onu kaldırmaya muvaffak olamadılar. Bu durumu gören bu sâlih kişiler, hocalarının yanına dönüp durumu arz ettiklerinde, Mesleme hazretleri, "Asayı kaldıranlar bu zamandaki Allahü teâlânın velî kullarıdır. Kaldırdıkları her âsâ, sahibinin derecesi kadardı. Fakat Ukayl'ın asasını kaldıramadılar, çünkü onun derecesi çok yüksek idi" buyurdu.

Ukayl el-Münbicî, birgün sefer hazırlığını yapıp evinden çıktığında, kendisini uğurlamak için bekleyen büyük bir topluluğu ve talebelerini gördü ve "Bak senin için ayakta bekliyorlar" diye içinden geçirdi. Sonra da ağlamaya başlayarak şu meâldeki şiiri söyledi: "Sizi sevmekte ben haddimi aştım. İnandım ki, sizin sebebinizle ben merhamet olunurum. Büyükleri sevmek, seven kerîm olmasa bile, onları sevmek sebebi ile ikrama kavuşur."

Ukayl hazretleri buyurdu ki: "Ma'rifet odur ki, ona kavuşmakla Allahü teâlâ her şeyden üstün tutulur."

"Allahü teâlâdan korkmak, her işin başıdır. Fakat bu herkesde başkadır."

"Yol ikidir: Ciddiyet, sıkıntıya tahammül. Bir de haddi aşmamak ve beklemektir."

“Bir kimse kendisi için üstünlük iddia eder veya söz söylemekde ileri giderse, o ma’rifet sahibi olamaz ve Allahü teâlâyı tanıyamaz.”

“İnsanların iyi taraflarını görmeli, günahlarını araştırmamalıdır.”

“İddiacı, herşeyde kendini ileri sürer ve gösterir. Böyle kişilerden sakınmak lâzımdır.”

“Nefsinin arzu ve istekleriyle mücâdele eden kimse, Allahü teâlâya karşı irfan sahibi olur. Kalben, halktan kurtulursan, Allahü teâlâyı tevhîd etmiş olursun.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kalâid-ül-cevâhir sh. 94

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 136

3) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 153

ALÂÜDDÎN-İ SEMERKANDÎ (Muhammed bin Ahmed)

Hanefî fıkıh âlimlerinden. “Tuhfet-ül-fukahâ” kitabının sahibidir. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Ebî Ahmed es-Semerkandî’dir. Künyesi, Ebû Bekr veya Ebû Mensûr’dur. Türkistan’ın Semerkand şehrindendir. “Alâüddîn-i Semerkandî” lakabı ile meşhûr oldu. Bir ara Haleb’de kaldı. Sonra Buhârâ’ya yerleşti. Doğum târihi hakkında kaynak eserlerde hiçbir târihe rastlanmamıştır. Hanefî mezhebindeki büyük fıkıh âlimlerinden Sadr-ül-İslâm Ebü’l-Yüsr el-Pezdevîden ve Ebü’l-Mu’în Meymûn el-Mekhûlî’den fıkıh ilmini öğrendi. “Tuhfet-ül-fukahâ” ismindeki meşhûr fıkıh kitabını yazdı. Kızı Fâtıma-i fakîhe de, büyük bir fıkıh âlimi idi. Onu, talebelerinin büyüklerinden ve “Bedâyı’ ve Sanayi’” kitabının sahibi Ebû Bekr el-Kâşânî ile evlendirdi. 539 (m. 1144) yılında Buhârâ’da vefât etti.

Alâüddîn-i Semerkandî’nin birinci hocası Sadr-ül-İslâm Pezdevî, İsmâil bin Abdüssâdık’tan, o da Ebû Muhammed Abdülkerîm bin Mûsâ bin Îsâ el-Pezdevî’den, o da İmâm-ı Ebû Mensûr-ı Mâtürîdî’den, o da Ahmed bin İshâk Ebû Bekr el-Cürcânî’den, o da İmâm-ı Muhammed Şeybânî’den ve o da İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’den olmak üzere nakil ile gelen fıkıh ilmini tahsil etti. O, ayrıca İmâm-ı Ebû Yûsuf yolu ile gelen fıkıh ilmini de tahsil etmiştir. Onun ikincisi hocası Ebü’l-Mu’în Meymûn el-Mekhûlî de, babası Mekhûl’den, o da kendi babası Ebü’l-Mutî’ Mekhûl’den, o da Ebû Bekr el-Cürcânî’den, o da Ebû Süleymân’dan, o da İmâm-ı Muhammed bin Hasen eş-Şeybânî’den gelen ilimleri tahsil etmişti. Böylece iki yoldan da Hanefî fıkhını tahsil etmek imkânını bulmuştur.

Alâüddîn-i Semerkandî’nin yetiştirdiği en büyük talebelerinden birisi, kendi kızı Fâtıma idi. O, “Fâtıma-i fakîhe” diye meşhûr olmuştu. Babasından fıkıh ilmini tahsil etmiş ve büyük bir fakîhe olarak yetişmişti. Babasının yazdığı “Tuhfet-ül-fukahâ” kitabını ezberlemişti. Bu hanım fıkıh âlimi, o dereceye yükselmişti ki, babasının verdiği fetvâlarda imzası görülürdü. Fâtıma’nın kocası Ebû Bekr el-Kâşânî de, Alâüddîn-i Semerkandî’nin en büyük talebelerindendir. Kâşânî, fıkıh ilmini tahsil ettikten sonra, hocasının “Tuhfet-ül-fukahâ” kitabını şerh ederek, “Bedâyı’-üs-sanâyı’ fî tertîb-iş-şerâyı’” ismini vermiştir. Hocası Alâüddîn-i Semerkandî tarafından çok beğenilen bu kitabına mükâfat olarak, kızı Fâtıma-i fakîhe ile evlendirildi. Böylece hocasının dâmâdı oldu. Hanefî mezhebinin kıymetli fıkıh kitaplarından birisi olan “El-Hidâye”nin sahibi Burhanüddîn-i Mergınânî’ye 545 (m. 1150) yılında bütün mesmû’âtı (diğer âlimlerden öğrendikleri) için de icâzet veren Muhammed bin Hüseyn bin Nasr bin Abdülazîz el-Bendânîcî de, Alâüddîn-i Semerkandî’nin talebesidir.

Sem’ânî onun hakkında diyor ki, “O, Buhârâ’ya yerleşmiş olup, fetvâ, münâzara, usûl ve kelâm ilimlerinde üstün bir âlimdir. Bana icâzet vermiştir.”

Alâüddîn-i Semerkandî’nin çok kıymetli eserleri vardır. Bunlardan ba’zıları, bugüne kadar intikâl etmiş olan fıkıh ve usûl ilimlerine dâir olan eserlerdir. Ba’zıları da, kaynaklardan sırf isimleri öğrenilebilen fıkıh kitaplarıdır. Başlıcaları şunlardır:

1. Mîzân-ül-usûl fî nectâic-il-ukûl: Fıkıh usûlüne dâir bir eserdir. Bugüne kadar intikâl eden eserlerindendir.

2. Tuhfet-ül-fukahâ: Hanefî fıkhını, ne çok geniş ve ne de çok kısa olmadan, kolay anlaşılır ve tertipli bir şekilde anlatan, hem ilmî ve hem de pratik bir eserdir. Bu kitap, talebesi ve dâmâdı olan Ebû Bekr el-Kâşâni tarafından “Bedâyı’-üs-

sanâyı” eseriyle şerh edilmiştir. Bu eser, Ebü’l-Hüseyn el-Kudûrî’nin işlemediği konuları ele almak, delîllerini vermek ve bunları bir sistem içinde izah etmek için yazılmıştır ki, bu husûs eserin başında açıkça gösterilmektedir. Bu kitap, Muhammed Zeki Abdülberr tarafından yeniden tab edilerek neşredilmiştir. Beyrut’ta basılmıştır.

Ayrıca onun, “El-Lübâb fî usûl-il-fıkh”, “El-Mebsût”, “Şerh-üt-Tahâvî”, “Ez-Ziyâdât”, “Şerh-ül-Câmi’-il-kebîr”, “Şerh-i manzûmât-in-Nesefî” ve daha başka değişik konularda eserleri bulunduğunu kaynak eserleri zikretmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-Fevâid-ül-behiyye (Lüknevî) sh. 158

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 228

3) El-A’lâm cild-5, sh. 317

4) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 273, 274

5) Tabakât-ül-fukahâ (Taşköprüzâde) sh. 95

6) Tâc-üt-terâcim varak-175 a

7) Cevâhir-ül-mudıyye varak-114 a

ALİ BİN ABDULLAH EL-CÜZÂMÎ (Ebü’l-Hasen el-Endülüsî)

Endülüs’te yetişen tefsîr, hadîs ve kelâm âlimlerinden. İsmi, Ali bin Abdullah bin Muhammed Sa’îd bin Mevhûb el-Cüzâmî’dir. Künyesi, Ebü’l-Hasen’dir. Meriyye şehrinden olup, 440 (m. 1048) senesinde doğdu. Endülüs’te Mâlikî âlimi olan ve Lizbon kadılığında da bulunan Ebû Ömer bin Abdülberr’in icâzet verdiği büyük âlimlerdendir. Tefsîr, hadîs ve usûl-i din (kelâm) ilimlerinde kıymetli eserler yazdı. 532 (m. 1137) senesi Cemâzil-evvel ayının onaltıncı günü vefât etti.

Mâlikî âlimlerinin büyüklerinden olan Ebü’l-Hasen el-Cüzâmî, ömrünü ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirdi. Hâfızası ve anlayışı son derece kuvvetli olan bir âlimdi. Ebü’l-Abbâs İbni Dilhâs el-Uzrî’den çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Başkasından rivâyette bulunmadı. Kâdı Ebû İshâk bin Verdûn ve Kâdı Ebû Bekr İbni Sâhib el-Ahbâs ve başkalarından hadîs-i şerîf dinledi. Ebû Ömer bin Abdilberr ve Ebü’l-Velîd el-Bâcî, ona icâzet verdiler. O, yüksek ilim ve ma’rifet sâhiplerindendir. Beytüllâhı (Kâ’be-i şerîfi) ziyâret edip hac vazîfesini yapmak için gittiğinde, ondan çok kimseler ilim aldılar, istifâde ettiler.

Tefsîre dâir yazdığı çok faydalı, güzel bir eseri vardır. Ayrıca onun usûl-i din (kelâm) ilmi hakkında yazdığı “Kitâb-ül-usûl” adındaki eseri de kıymetlidir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 409

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 34

3) Kitâb-üs-sıla cild-2, sh. 405

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 140

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 99, 100

ALİ BİN ABDULLAH EL-ENDÜLÜSÎ (Ebü’l-Hasen İbni Ni’me)

Endülüs’te yetişen tefsîr, kırâat, hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ali bin Abdullah bin Halef bin Muhammed bin Abdurrahmân bin Abdülmelik el-Belensî el-Endülüsî’dir. Künyesi Ebü’l-Hasen olup, İbn-i Ni’mediye meşhûr oldu. 490 (m. 1097) senesinden sonra Endülüs’ün Meriyye şehrinde doğdu. Daha küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı, ilim tahsili için Kurtuba’ya gitti. Sonra Belensiye’ye yerleşti. 567 (m. 1172) senesi Ramazan ayında orada vefât etti.

Mâlikî mezhebi âlimlerinden olan Ali bin Abdullah’ın, fıkıh ve tefsîr ilimlerinde yüksek bir yeri vardı. Bu ilimleri çok iyi bilirdi. Arab dili ve edebiyatı ilimlerine dâir daha önce yazılmış eserlerin ma’nâlarını da ezberlemişti. Gayet fasih (açık) bir lisanla konuşurdu. Âlimlerin ve halkın yanında fazilet sahibi olan, hürmet ve saygı gösterilen bir zât idi. Vera’sı çoktu. Haramlardan ve şüphelilerden çok sakınırdı. Haram işlemek korkusundan mübahların çoğunu terk ederdi.

Ali bin Abdullah el-Endülüsî, önce Ebü'l-Hasen bin Şefi, Mûsâ bin Hamis el-Mukrî ed-Darîr ve İbn-i Bâşse'den ilim alıp Kur'ân-ı kerîmin kırâatini öğrendi. Arab dili ve edebiyatını Ebû Muhammed el-Batalyûsî'den, fıkıh ilmini de; Ebü'l-Velîd bin Rüşd'den ve Ebû Abdullah bin el-Hâc'dan tahsil etti. Ebû Muhammed bin İnâb'dan, İbn-i Mugîs'ten, Ebû Ali bin Sekkere'den ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Böylece çeşitli ilimlerde yüksek derecelere ulaştı. O, Şarkî Endülüs'te yetişen âlimlerin sonuncusu oldu. Kırâat ve fetvâ reîsliği onunla sona erdi. İnsanlar kendisinden çok istifâde etti. Başka memleketlerden birçok kimse gelip, kendisinden ilim öğrendi. Ebû Ca'fer bin Avnillâh el-Hassâr, kendisinden Kur'ân-ı kerîmin çeşitli kırâatlerini öğrenenlerdendir. İmâm-ı Zehebî, "Tabakât-ül-kurrâ" isimli eserinde ondan bahsetmektedir. "Tabakât-ün-nühât" adındaki eserde de zikredilmektedir.

İbn-ül-Ebbâr diyor ki, "O, kuvvetli bir ilme sahip olup, fıkıh ve tefsîr ilimleri ile Resûlullahtan gelen haberleri ve yolları ezberlemişti. Lisan ilminde en önde bulunuyordu. Fasîh konuşmada mahirdi. Vera' ve zühd sahibiydi. Âlimler ve câhiller yanında ta'zim görürdü. Belensiye hatîbliğine ta'yîn edilmişti. Kırâat ve fetvâ işleri reîsliği onunla sona erdi. Birçok kimse kendisine gelip, ilminden istifâde ettiler."

Kıymetli eserler bıraktı. Tefsîr ilmine dâir yazdığı "Reyy-üz-zam'ân fî tefsîr-il-Kur'ân" adındaki eseri, birçok büyük cildler halindedir. Ayrıca "El-Îmân fî şerh-i Sünen-in-Nesâî" adında, hadîs ilmine dâir kıymetli bir eseri daha vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 134

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 223

3) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 171

4) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 407

5) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 23

ALİ BİN AHMED EL-YEZDÎ

Fıkıh, hadîs ve kırâat âlimi. İsmi, Ali bin Ahmed bin Hüseyn bin Ahmed bin Hüseyn bin Hamaveyh olup, künyesi Ebü'l-Hasen'dir. Yezd kabilesine mensûp olduğu için el-Yezdî de denilen Ali bin Ahmed, 473 (m. 1080)'de doğdu. Çok fakir idi. İlim öğrenmek için Bağdad, İsfehan, Kûfe ve Mekke'ye gitti. Zamanının en büyük âlimlerinden ders alarak şafiî mezhebi fıkıh âlimi oldu.

Ali bin Ahmed, hadîs ve kırâat ilmini Ebû Bekr Muhammed bin Mahmûd es-Sekafi, Ebü'l-Mekârim Muhammed bin Ali bin Hasen el-Fûnî el-Ma'rûfi, Ebû Ali Hasen bin Ahmed el-Haddâd, Muhammed bin Abdülkerîm bin Haşiş, Ebü'l-Hasen Ali bin Muhammed bin Allâf, Ebû Ali bin Nebhân, Ebû Sa'd Muttarriz ve İbn-i Murdeveyh'den öğrendi. Ayrıca Bağdad'da Ebü'l-Kâsım er-Rebeî, Ebü'l-Hüseyn bin et-Tüyûrî'den hadîs-i şerîf işitti. Fahr-ül-İslâm eş-Şâşî ve Ebû Ali el-Fârûkî'den de fıkıh öğrendi. 551 (m. 1156)'de vefât etti.

Ali bin Ahmed, zühd ve vera'da çok dikkatliydi. Haramlardan kaçar, şüpheli korkusuyla mübahların çoğunu terkeder, dünyâya hiç meyletmezdi. Nitekim, onun kardeşiyle ortaklaşa kullandığı bir sarığı ile bir elbisesi olduğu ve herhangi bir ziyâretçi geldiğinde, biri o ziyâretçiyi karşılamaya çıksa, diğeri üryan olduğundan misâfire çıkamazdı.

Birgün Ali bin Ahmed rü'yâsında, Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördü. Peygamber efendimiz kendisine, "Ey Ali, Receb ayının orucunu bizimle birlikte tut!" buyurdu. Hakîkaten Ali bin Ahmed Receb ayının bir gecesinde vefât etti. Bu da, ma'nevî derecesinin yüksekliğini göstermektedir.

Ali bin Ahmed, fıkıh ve zühde dâir eserler yazdı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Subkî) cild-4, sh. 271

2) El-İber, cild-4, sh. 143, 144

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 159

4) En-Nücûm-üz-zâhire cild-5, sh. 324

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 14

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) varak, 183 b.

ALİ BİN AHMED EZ-ZEYDÎ

Fıkıh ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Ali bin Ahmed bin Muhammed bin Ömer bin Sâlim ez-Zeydi'dir. Şafiî mezhebine mensûp idi. 529 (m. 1134) senesinde doğdu. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı. Kısa zamanda fıkıh ilminde yüksek derecelere kavuştu. Ali bin Ahmed; İbn-i Nasır, İbn-üz-Zâgûnî, Nasr bin Nasr el-Ukberî, Muhammed bin Abdullah er-Raddî, Ebü'l-Vakt es-Seczî'den ve pekçok âlimden hadîs-i şerîf öğrendi. İbn-ül-Hüseyn ve Kâdı Ebû Bekr'den hadîs-i şerîf yazdı. Kendisinden de; İbrâhim bin Şiar, Ebü'l-Hattâb el-Âlimî, Ömer bin Ahmed Bekrün ve Dâvûd bin Ali bin Müslime hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Ali bin Ahmed ez-Zeydî'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf: "Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir yere gidiyorlardı. Eshâbına rastladı. O kimse, yanındaki kardeşine haya ile ilgili nasihat ediyordu. Bunu işiten sevgili Peygamberimiz (aleyhisselâm); "Haya îmândandır" buyurdu."

Ali bin Ahmed (radıyallahü anh) zühd sahibi idi. Haramlardan şiddetle kaçar, şüpheli olmak korkusu ile mübahların çoğunu terk eder ve dünyâ malına karşı en küçük bir muhabbet beslemezdi. Vezir Adûdeddîn bin Mesleme, nezrettiği bin dînârı Ali bin Ahmed'e (radıyallahü anh) verdi. Bunu işiten halîfe el-Mustadın da bin dinar hediye gönderdi. Halîfenin annesi Benefşâ hâtun dahi bin dinar hediye gönderdi. Bu üç bin dînârı alan Ali bin Ahmed, hiç kendisine harcamayıp, bu para ile bir mescid yaptırdı. Pekçok kitap alıp, onları da vakfetti.

Ali bin Ahmed, günlerini talebelerine ders vermekle ve ibâdet etmekle geçirirdi. Allahü teâlâ, bu zâtın muhabbetini bütün halkın ve âlimlerin kalbine yerleştirmişti. Uzaktan ve yakından herkes ziyâretlerine gelir, onun kalblere şifâ veren sözlerini işitmekle şereflenirlerdi. Ali bin Ahmed, çok mütevâzî, güleryüzlü, güzel huylu ve pek cömert bir zât-ı muhterem idi.

Abdülvâhid bin Mes'ud anlattı: "Ali bin Ahmed'den işittim, "Sünnetleri farz gibi bil. Günahı küfür gibi, şehveti zehir gibi, insanlarla alâkadar olmayı ateş gibi, yiyecekleri de hastalık gibi bil" derdi."

Kerâmetler, faziletler sahibi Ali bin Ahmed, 575 (m. 1180) senesi Şevval ayı, onaltıncı Salı günü tâ'ûn hastalığına yakalanarak vefât etti. Vakfettiği câminin çevresine defnedildi.

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 27

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1361

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 212

4) Tabakât-ül-huffâz sh. 481

ALİ BİN AKÎL EL-BAĞDÂDÎ

Bağdad'da yetişen fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. Kırâat ve usûl ilimlerinde de âlim idi. İsmi, Ali bin Akîl bin Muhammed bin Akîl'dir. Künyesi, Ebü'l-Vefâ olup, 431 (m. 1040) târihinde Bağdad'da doğdu. Ali bin Akîl, başta el-Cevherî olmak üzere, Ebû Bekr bin Nişvân, Ebû Ya'lâ bin Ferrâ, Rızkullah et-Temîmî, Ebü't-Tayyib et-Taberî, İbn-i Sabbâg ve Dâmigânî'den fıkıh, hadîs, kırâat ve usûl dersleri aldı.

Kendisinden ise; Ebü'l-Ma'mer el-Ensârî, Ebü'l-Muzaffer es-Subtî, Ebü'l-Kâsım en-Nâsihî ve daha pekçok âlim ilim öğrenmiş ve rivâyetlerde bulunmuştur. Bu arada İbn-üs-Sem'ânî, Ali bin Akîl'in kendisine icâzet (diploma) verdiğini de zikretmektedir. Ali bin Akîl, dâima ilim ve halka hakkı tavsiye etmek, Allahü teâlânın emirlerini bildirmek, yasaklarından men etmekle ömrünü geçirdi Hanbelî mezhebinin fıkıh ilmini öğrenen Ali bin Akîl (radıyallahü anh), münâzara ilmini çok iyi bilirdi. Bozuk fırkalar ile pekçok münâzara edip, Ehl-i sünneti müdâfaa etti. Onları herzaman kuvvetli delîllerle susturdu. Yollarının bozukluğunu anlattı. 513 (m. 1119) senesinde Bağdad'da vefât etti.

Ali bin Akîl'in eserlerinin çokluğu dikkati çekmektedir. Nitekim, bir rivâyete göre 400, diğer bir rivâyete göre de 600 eseri vardır. Bunlardan Kitâb-ül-fünûn, el-Fusûl fî fürû'il-fıkh el-

Hanbelî (10 cild), el-İntisâr li Ehl-il-hadîs, el-Vâdıh fî usûl-il-fıkh (3 cild), Tafsil-ül-ibâdât alâ naim-il-Cennât isimli eserleri meşhûrdur.

“Nebzetün min Füsûl-il-âdâb ve mekârim-ül-ahlâk” isimli eserinde Ali bin Akîl buyuruyor ki:

Selâmda öncelik; yürüyenden oturana, binek üzerindekinden yaya yürüyene ve oturana selâm vermesidir. Selâm veren bir kimseye, yayaya, süvariye cemâatten birisinin selâmına karşılık vermesi, oturmak isteyen birine, cemâatten birisinin otur demesi kâfidir. Selâm, “Selâmün aleyküm” diye verilir ve “Aleyküm selâm” şeklinde alınır. “Ve rahmetullahi ve berakatüh” ilâve etmek ise müstehabdır. Bundan fazla ziyâde etmek müstehab değildir.

Yabancı kadınlara selâm vermek mekrûhtur. Zîrâ onlara selâm verilince cevap vermeleri icâb etmekte, böylece sesleri duyulmakta, fitne çıkması mümkün olmaktadır. Acuze kimselere (ihtiyâr kadınlara) selâm vermekte bir beis yoktur. Zîrâ ortada fitne korkusu yoktur. Çocuklara selâm vermek caizdir. Böylece onlara selâm öğretilmiş olur. Onlara güzel ahlâk sevdirilmiş ve alıştırılmış olur. Girerken olduğu gibi, ayrılırken de selâm vermek müstehabdır. Girerken selâm vermek daha kuvvetli müstehabdır. Müslümanların, birbiri ile karşılaştığı zaman müsâfeha etmeleri sünnettir.

Din ve ilim sahibi, yaşlı müslümanların elini öpmekte bir beis yoktur. Âdil İmâm, anne ve baba ve dindar, müttekî, ilim ve kerem sahiblerine ve seyyidlere karşı ayağa kalkmak müstehabdır. Bunlardan başkaları için ayağa kalkılmaz.

“Yürürken böbürlenmek ve kibirlenmek mekrûhtur. Ancak orta hâlli yürümelidir. Zîrâ, kibirli yürüyenlere Allahü teâlâ buğz eder.”

“İnsanların, farkında olmadan ortaya çıkan kusurlarını görmemelidir.”

“On şey fıtrattandır. Beşi başta, beşi bedendedir. Başta olanlar, mazmaza, istinşak, dişleri misvaklamak, bıyıkları kısaltmak ve sakalların kenarlarını düzeltmek. Bedende olanlar ise; etek temizliği, koltuk altı temizliği, tırnakları kesmek, istincâ ve sünnet olma.”

“İhtiyârlayıp da (saçda ve sakalda) beyazlaşan kılları yolmak mekrûhdur. Hadîs-i şerîfte, bu kılların Allahü teâlânın nûru olduğu ve yine ölümü hatırlatıcı, tûl-i emelleri yok edici, güzel amele teşvik edici olduğu bildirilmiştir.”

> “Yemeğe Besmele ile başlanır, Elhamdülillah diyerek bitirilir. Sağ eliyle önünden yemeli, yemeğin ortasından yememeli, kenarlarından yemelidir, ölçü budur. Zîrâ böyle yapmak, yemeğe bereket getirir. Sünen kitablarında bildirilen hadîs-i şerîfte Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Sıcak yemeğe ve soğuk yemeğe üflenmez.” Bir yere dayanarak yemek mekrûhtur. Yemekte yanlarında bulunanların ağzına lokmayı vermekte mahzur yoktur. Zîrâ Resûlullah efendimiz de (aleyhisselâm) böyle yaparlardı.”

“Uyumak isteyen kimse kapısını kapatır. Su kaplarının ağzını bağlar, yemeklerin üstünü örter, lâmbasını söndürür. Bunların, Peygamber efendimizin sünnetlerinden olduğu bildirilmiştir.”

“Mescide namaz veya i’tikâf için giden kimsenin, soğan, sarımsak gibi kötü koku yapan şeyleri yememesi gerekir. Peygamber efendimiz böyle şeyleri yiyenleri mescide gelmekten men etmiştir. Düğün velimesine icabet sünnettir. Sünnet velimesine icabet sünnet değildir. Zîrâ sonradan ortaya çıkmıştır. Da’vete icabet edip, birşey yemese de icabet etmiş olur. Da’vete icabet edilen yerde, münker (haram olan şeyler) varsa, oraya gitmek haram olur. Eğer orada mekrûh olan bir iş varsa, oraya gitmesi mekrûh olur. Âlimlerin, İslâmiyete uymayan şeylere göz yuman kimsenin da’vetine gitmeleri mekrûhtur. Zîrâ halkın gönlünde i’tibârlarını kaybederler. Müslümanların hasta kardeşlerini ziyâret etmesi, cenâzesinde hazır bulunması, ölen kimsenin ailesine ta’ziye etmesi müstehabdır. Zimmi hastaları da ziyârette bir beis yoktur. Zîrâ, Resûlullah efendimiz de bir yahudiyi ziyâret etti.”

> “Büyük günahları ve kabahatleri bilinmeyen kimseyi gıybet etmek haramdır. Âyet-i kerîmede meâlen buyuruldu ki: “Ey îmân edenler! Zannın bir çoğundan sakınınız. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. (Müslümanların ayıp ve kusurlarını) **araştırmayın;** bir kısmınız bir kısmınızı (arkasından hoşlanmıyacağı sözle) çekiştirmesin. Hiç sizden biriniz, ölü kardeşinizin etini yemek

> ister mi? Bundan tiksindiniz (değil mi?) O hâlde (gıybet etmekte) Allahtan korkun. Muhakkak ki Allah, tövbeleri kabûl edendir ve çok merhametlidir.” (Hucürât-12). Fâsıkı kötülüğünden sakındırmak için, evlenecek kimselere, evleneceği kimsenin kusurunu söylemek haram değildir. Böyle yapanlara nasihat sevâbı verilir. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: (Fâsıkta olan şeyi (kötülüğü) söyleyerek insanları ondan sakındırınız.)”

“Gıybet; müslüman kardeşini, arkasından yüzüne söyleyemeyeceğin bir ayıb, bir noksanlık ile zikretmendir.”

> “Dili tutmak, mâlâya’nî (boş ve lüzumsuz şeyleri) konuşmaktan uzaklaşmak müstehabdır. En iyisi susmaktır. Konuşulacaksa, başkasına ve kendisine faydalı olacak şeyi konuşmalıdır. Meselâ, Kur’ân-ı kerîm okumak, ilim öğretmek, Allahü teâlâyı zikretmek, emr-i ma’rûf ve nehy-i münkerde bulunmak, insanların arasını bulmak gibi. İpek giymek erkeklere haram, kadınlara mübahtır. Altını zînet olarak takınmak da böyledir. Elbise üzerine canlı hayvan resmi yapmak caiz değildir. Zira hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: (Canlı sûret bulunan eve melekler girmez.)”

“Mescidde tırnak kesmek, koltuk altlarını temizlemek, bıyıkları kısaltmak gibi temizlik hareketlerinin yapılması mekrûhtur.”

Anne ve babaya iyilik vâcibdir. Ahmed bin Hanbel’e “Anne ve babaya iyilik farz mıdır?” diye sorulunca buyurdu ki: “Farz diyemem, ancak o vâcibdir. Onlar küfre teşvik ederlerse, haram işlemeyi isterlerse itaat edilmez.”

1) Lisân-ül-mîzân cild-4, sh. 243, 244

2) Mir’ât-ül-cinân cild-3, sh. 204

3) El-Kâmil fit-târih cild-1, sh. 198

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 35, 40

5) Keşf-üz-zünûn, sh. 71, 1447, 1955

6) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 85, 130, 312, 342, 254, 299, 338

7) Esmâ-ül-ârifîn cild-1, sh. 695

8) Brockelmann, Gal: 7 cild-1, sh. 398, 687

ALİ BİN FÂ’ÛS EL-BAĞDÂDÎ

Bağdadlı hadîs âlimlerinden. Takvâ, vera’ ve zühdü ile meşhûrdur. İsmi, Ali bin Mübârek bin Ali bin Fâ’ûs el-Bağdâdî el-İskâf el-Mukrî olup, künyesi Ebü’l-Hasen’dir.

Haramlardan çok sakınırdı. Hattâ şüpheli korkusuyla mübahların çoğunu terk eder ve dünyâya kat’iyyen meyletmez, gönül vermezdi. İnsanların, dîne olan bağlılığından dolayı kendisine hayran kaldığı kimselerdendi: Kâdı Ebû Ya’lâ, Ebû Mensûr Abdülbâkî bin Muhammed ve başka âlimlerden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf dinledi.

Kendisinden de; Ebû Muammer el-Ensârî ve Ebü’l-Kâsım bin Asâkir hadîs-i şerîf öğrendiler.

Cum’a günleri, Cum’a namazından sonra talebelerine hadîs-i şerîf okurdu. Günlerini hep oruçlu geçirdiği hâlde, Cum’a günü oruçlu olmadığını talebelerinin görmesi için su içerdi.

İbn-i Fâ’ûs, 521 (m. 1127) senesi Şevval ayının 19. Cumartesi günü vefât etti. Ertesi gün Kasr Câmii’nde cenâze namazı kılınıp, Ahmed bin Hanbel’in (radıyallahü anh) kabri yanına defnedildi.

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 173

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 64

ALİ BİN HEYTÎ

Irak’ta yaşayan evliyânın en büyüklerinden. Heyt, Fırat nehrinin yukarı kıyısında, Enbâr’ın yakınlarında bir beldedir. Kadsiye’ye 50 km. kadar uzaklıktadır. Abdullah bin Mübârek’in kabri buradadır. Petrol kuyularının bulunduğu bir yerdir. Reziran denilen beldede ikâmet ederdi. Daha küçük yaşta Allahü teâlânın, ihsânlarına kavuşmuş, yedi yaşında iken kalb gözü açılmış idi. Kendisinin çok kerâmetleri görüldü. Gayb âleminden haberler verirdi. 564 (m. 1168) senesinde, yüzyirmi yaşlarında Reziran’da vefât etti. Kabri bilinmekte ve ziyâret edilmektedir.

Ali bin Heytî (radıyallahü anh), Tâc-ül-ârifîn Ebü’l-Vefâ hazretlerinin talebesidir. Hocasından en çok istifâde edenlerdendi. Hocası, onu diğer talebelerinden önde tutar, onun üstünlüğünü bizzat kendisi söyler ve çok överdi.

Ali bin Heytî de (radıyallahü anh) pekçok talebe yetiştirdi. Yetiştirdiği talebeler, zamanın en büyük âlimleri oldular. Ali bin İdrîs el-Ya’kûbî bunlardan biridir. Yüksek hâl sahibi kimseler huzûruna gelir, ona talebe olmakla şereflenir, pek büyük makamlara kavuşurlardı. Bütün âlimler ve tasavvuf büyükleri, onun üstünlüğünde ittifâk ettiler.

Ali bin Heytî, Allahü teâlânın insanlara izhâr edip bildirdiği kullarından biriydi. Allahü teâlâ, insanların gönüllerine onun heybetini (sevgiden doğan korkusunu), kalbelerine sevgisini yerleştirdi, insanlara rehber eyledi.

Dinin emirlerini yapmak ve yasaklarından kaçmakta çok titiz olup, mütevâzi idi. Âlimler onun büyüklüğünü kabûl ederler, ona hürmet gösterirlerdi. Zamanının kutublarından olup, “Kutbiyyet-i uzmâ” künyesi ile meşhûr oldu. Kutubluk, evliyâlığın en yüksek derecesidir. (İki çeşit kutub vardır. Birisi, “Kutb-i irşâd”dır ki, herkese rüşd ve imân bunun vâsıtası ile gelir. İslâmiyeti korur, Dîn-i İslâm başı boş kalmaz. Din düşmanları, pervasızca dini yıkmağa, değiştirmeğe saldıramaz. Diğeri de “Kutb-i Medâr”dır. Buna “Kutb-ül-akdâb” ve “Kutb-i ebdâl” de denir. Kutb-i ebdâl, âlemde her zaman bulunur. Dünyâda her şeyin; var olması ve varlıkta durabilmesi için feyz gelmesine vâsıta olur. Kutb-i irşâd ise, âlemin irşâdı ve hidâyeti için feyzlerin gelmesine vâsıta olur. Herşeyin yaratılması, rızıkların gönderilmesi, dertlerin, belâların giderilmesi, hastaların iyi olması, bedenlerin afiyette olması, Kutb-i ebdâl’in feyzleri ile olur. İmân sahibi olmak, hidâyete kavuşmak, ibâdet yapabilmek, günahlara tövbe etmek ise, Kutb-i irşâd’ın feyzleri ile olur. Her zamanda, her asırda Kutb-i ebdâl’in bulunması lâzımdır. Hiç bir zaman bunsuz olamaz. Çünkü, âlem bununla nizâm bulmaktadır. Bunlardan biri ölünce, bunun yerine başkası ta’yin edilir. Fakat, Kutb-i irşâd’ın her zaman bulunması lâzım değildir, öyle zamanlar olur ki, âlem imandan ve hidâyetten büsbütün mahrûm kalır. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz o zamanın Kutb-i irşâdı idi. O zamanın Kutb-i ebdâli de, Hazreti Ömer ve Hazreti Veysel Karanî idi. Kutb-i irşâd ile, bütün insanlara imân ve hidâyet gelmektedir. Kalbi bozuk olanlara gelen feyzler, dalâlet, kötülük hâline döner. Şeker hastasına verilen kıymetli gıdaların, onun kanında zehir hâline dönmesine benzer. Yahut safrası bozuk olana tatlının acı gelmesine benzer.)

Ali bin Heytî’ye (radıyallahü anh), birgün gâibden bir hitâb geldi. Buyuruyordu ki: “Ey benim kulum Ali! Sana mülkümde istediğin gibi tasarruf etme yetkisi verdim.”

Ali bin Heytî buyurdu ki: “Gece karanlığında, küçük bir karıncanın bir kaya üzerinde yürüdüğünü dahi Rabbim bana bildirir, ondan bile haberim olurdu. Bildirmemiş olsa, bir hatâ işledim de onun için bildirmedi diye düşünür, korkudan ödüm patlardı.”

Ali bin Heyti hazretleri, Allahü teâlânın izniyle a’mâyı gördüren, baras hastalarını iyileştiren, ölüyü dirilten evliyâdan idi. Bir kimsenin, konuşamıyan bir çocuğu vardı. Bu zâtı vesile ederek Allahü teâlâya yalvardı. Allahü teâlâ bu zâtın hürmetine çocuğun dilini açtı.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, Ali bin Heytî’yi çok sever, över, hürmet eder ve yüksekliğini anlatırdı. Ali bin Heytî de (radıyallahü anh) ona çok hürmet ve saygı gösterirdi. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerini ziyârete gitmeden önce gusl abdesti alır, talebelerine de aldırır ve derdi ki: “Kalblerinizi temizleyiniz, zikirlerinizi kötü şeylerden koruyunuz. Çünkü sultânın huzûruna gidiyoruz.” Oraya varınca elbisesine çeki düzen, verip, kapıda beklerdi, içeriden Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, “Ey kardeşim, buyurunuz” deyince huzûruna varır, yanında titreyerek otururdu. Titrediğini görünce, “Niçin

titriyorsun, sen Irak’ın asayiş me’mûrusun!” buyurdu. O da, “Ey efendim! Siz sultansınız. Beni korkunuzdan rahata erdirir misiniz? Eğer korkunuzdan bana güven verirseniz ancak emîn olurum” der, Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri de, “Ey kardeşim, sana korku yok” buyururlardı.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri buyururdu ki; “Bütün evliyâlar bizim ziyâfetimizdeler (sohbetimizle bereketlenir, bu ziyâfetten istifâde ederler). Biz de Ali bin Heytî’nin ziyâfetindeyiz (feyz ve bereketlerinden istifâde ediyoruz). Ali bin Heytî’nin (radıyallahü anh) yanında iki önemli giyeceği (biri takke, biri de elbise) vardı. Bunlar elden ele dolaşarak kendisine kadar gelmişti. Ebû Bekr bin Hevvâr (radıyallahü anh), bir gece rü’yâsında Hazreti Ebû Bekr efendimizi gördü. Hazreti Ebû Bekr, kullandığı hırkasını, Ebû Bekr bin Hevvâr’a hediye etti ve giymesini emretti. İbn-i Hevvâr, emri yerine getirip, hırkayı giydi. Sabah uyandığında, gece rü’yâda giydiği hırkayı üzerinde buldu. O hırkayı ölmeden önce Şembekî’ye emânet etti. O da Tâc-ül-ârifîn Ebü’l-Vefâ’ya, o da Ali bin Heytî’ye emânet etti. Ali bin Heytî de Ali bin İdrîs’e verdi. Bu zâtta hırka kayboldu, nerede olduğu bulunamadı.

Ali bin Heytî (radıyallahü anh) anlattı: “Tâc-ül-ârifîn Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretleri, kendilerine “Ricâl-i gayb” ismi verilen evliyâdan on kimse ile görüşüp konuştu. Hepimizin makamı birdi. Bir müşkilimiz olsa, Ebü’l-Vefâ hazretelrine gider müşkilimizi hallederdik. Birgün toplanıp geldik. Tâc-ül-ârifîn Ebü’l-Vefâ’yı uyuyor bulduk. Fakat bütün a’zâları tesbih ediyor, Sübhânallah diyordu. Oturduk, bir müddet onu seyredip tesbihini dinledik. Sanki bütün a’zâları diyordu ki, “Suâllerinizi sorunuz, derdinize çâre bulunur.” Biz de, müşkilimizi suâl ettik. Hazreti Seyyid, müşkilimizi, uyuduğu hâlde halletti. Maksadımız hâsıl olunca oradan ayrıldık.”

Ali bin Heyti hazretleri bir tarafa gidiyordu. Yol üzerinde iki topluluk, ellerinde kılıçları ile çarpışıyorlardı. Ortada bir ölü vardı. Her iki grup da birbirlerini, bu kimseyi öldürmekle suçluyorlardı. Bunlar kavgaya devam ederken, Ali bin Heytî (radıyallahü anh) hâdise yerine gelip, öldürülen şahsın yanına oturdu. Elini ölünün alnına koyup, “Ey Allahü teâlânın kulu! Seni kim öldürdü?” diye sordu. Bu söz üzerine, ölü olarak yerde yatan kimse gözlerini açıp, Ali bin Heytî’yi (radıyallahü anh) başucunda görünce kalktı diz üstü oturdu. Gözlerini kavga yapanların üzerinde gezdirip, “Beni öldüren kimse filancadır” diyerek ismini ve babasının ismini söyledi, tekrar düşüp öldü.

Ali bin Heytî (radıyallahü anh), Irak’ın Nehr-ül-mülk beldesinin bir köyüne gidip sahibini hiç tanımadığı bir evin kapısını çaldı. Misâfir olarak kabûl edilmesini rica etti. Ev sahibi de tanımadığı bu yabancı misâfiri kabûl etti. Misâfir olan Ali bin Heytî hazretleri, ev sahibine kapının önünde dolaşmakta olan tavuğu işâret ederek, “Bu tavuğu tutun ve benim yanımda kesin” buyurdu. Ev sahibi i’tirâz etmeyip, tavuğu kesti. Bu sefer misâfir, “Tavuğun karnını yarınız” deyince, ev sahibi yine “Peki” deyip karnını yardı. Bir de ne görsün, altın boncuklardan yapılmış bir gerdanlık. Meğer, ev sahibi, kız kardeşine altın boncuklardan bir gerdanlık hediye etmiş, kız kardeşi de gerdanlığı iki gün önce kaybetmiş. Kızın beyi de, “Bu gerdanlığı bul, yoksa seni öldürürüm!” demiş. Gerdanlık bulunmayınca, o gece öldürmek üzere kararını verdiğinden, herkes üzüntü içinde bekliyorlarmış. Gerdanlık bulununca, kadının suçsuz olduğu anlaşıldı. Ali bin Heytî hazretleri, Reziran’dan kalkıp buraya kadar gelmesinin sebebini izah edip, “Kız kardeşinin temizliği, beyinin kötü niyeti ve tavuğun karnındaki altınları bildiğim için, Rabbimden, bu durumu açıklamak ve sizi helak olmaktan kurtarmak için izin isteyerek geldim” buyurdu.

> Bir kısım âlimler ve büyük bir grup cemâat, Ali bin Heytî hazretlerini ziyârete gittiler. Ali bin Heytî, onlara uzun bir sohbette ve nasîhatta bulundu. Herkes çok memnun ve mesrûr oldular. Sâdece içlerinde, âlim görünüşlü birkaç kimse kalblerinden i’tirâzda bulundular. Ali bin Heytî, kimlerin i’tirâz ettiğini anladı ve herkes evine dağıldıktan sonra, i’tirâz eden âlimlerin evlerine teker teker ziyârete gitti. Herbirinin yanına geldiğinde, yüzlerine dikkatlice bakarak ayrıldı. Ali bin Heytî’nin (radıyallahü anh) âlimlere o bakışı ile, onlarda bildikleri ne kadar ilim varsa hepsi gitti. Bütün ilimlerini unuttular. Hattâ Kur’ân-ı kerîmi dahi ezberden okuyamaz oldular. Bir ay kadar bu hâl devam ettikten sonra, yaptıkları hatâyı anladılar. Toplanıp Ali bin Heytî hazretlerinden özür dilemeye geldiler. Tövbe ve istiğfar edip, elini öptüler, affedilmeleri için yalvardılar. Bunun üzerine Ali bin Heytî (radıyallahü anh) özürlerini kabûl edip, onları

affetti. Bir sofra kurdurup onları da’vet etti. Yemeğe başladılar. Daha birinci lokmada, unuttukları bütün ilimler kendilerine iade edildi.

Ali bin Heytî’nin (radıyallahü anh) zamanında, Acem padişahı Bağdad’da oturan halîfe ile savaş etmek üzere askerini gönderdi. Halîfenin askeri az olduğu için, Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinden yardım talebinde bulundu. O sırada Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, Ali bin Heytî hazretleri ile beraber sohbet ediyorlardı. Abdülkâdir-i Geylânî (radıyallahü anh), Ali bin Heytî’ye bakarak, “Gidiniz, Acem askerlerinin Bağdad’a girmelerine mâni olunuz” buyurdu. Ali bin Heytî de, “Peki, başüstüne efendim” diyerek izin alıp evine gitti. Hizmetçisine, “Acem askerlerinin geldiği tarafa git. Acem ordusunun kumandanlarından üç kimseyi, falanca bölgede ağaçların altına oturmuş bulacaksın. Onlar, gölge yapsın diye büyük bir bezi ağaçtan ağaca çadır gibi bağlamışlardır, İşte onlara, “Ali bin Heytî, buradan derhal gitmenizi istiyor” de! Şayet, “Biz emirsiz gitmeyiz” derlerse, “İşte ben, o emir üzerine geliyorum, dersin” buyurdu. Hizmetçi “Peki efendim” diyerek hemen yola çıktı. Ali bin Heytî hazretlerinin tarif ettiği şekilde onları gördü. Yanlarına varıp, “Ali bin Heytî’nin emri var. Derhal toparlanıp gitmenizi istiyor” dedi. Hiç i’tirâz etmeden kalktılar. Çadırlarını, eşyalarını toparladılar. Askerlerine emir verip geri döndüler.

Ebû Hasen Çevşekî anlattı: “Bir yere gidiyordum. Yolda bir hurma ağacının altında Ali bin Heytî’yi (radıyallahü anh) oturuyor gördüm. Yanında ve etrâfta kimse yoktu ve beni görmemişdi. Hurma mevsimi olmadığı hâlde, ağacın dalları yeşildi ve üzerinde hurmalar görünüyordu. Bir ara bir hurma dalı kendiliğinden uzandı, Ali bin Heytî hazretlerinin elinin hizasına geldi. O da hurmayı koparıp yedi. Ben merakla bekliyordum. Bir müddet sonra ağacın altından kalkıp gitti. Hemen ağacın yanına vardım, yerde taze bir hurma kalmıştı. Onu aldım ve yedim. Hayâtımda öyle tatlı bir hurma yememiştim ve misk gibi kokuyordu.”

Ebû Muhammed Mes’ûd anlattı: Ali bin Heytî’nin (radıyallahü anh) Reyhâne isminde sâliha bir hizmetçisi vardı. Lakabı da Sitül Behâ idi. Reyhâne birgün hastalandı. Hastalığı ağırlaştı. Sekerât-ül-mevtinden önce, canının taze hurma istediğini bildirdi. O zaman Reziran beldesinde taze hurma mevsimi değildi. Ali bin Heytî hazretlerinin, Ketfân taraflarında Abdüsselâm isminde sâlih bir arkadaşı vardı. Orada, o mevsimde taze hurma bulunurdu. Ali bin Heytî (radıyallahü anh), Ketfân beldesi tarafına dönüp, “Yâ Abdüsselâm! Kendi taze hurmalarından bir miktar acele buraya getir” diye buyurdu. Allahü teâlânın izniyle bu sesi, kilometrelerce uzakta olan Abdüsselâm işitti. Hemen taze hurma toplayıp, yine Allahü teâlânın yardımı ile bir anda Reziran’a, Ali bin Heytî’nin yanına geldi. Taze hurmaları Reyhâne’ye verdi. Hurmaları yiyen Reyhâne’ye Abdüsselâm dedi ki: “Yâ Reyhâne! Şu sekerâtınız ânında, niçin dünyâya meyledip hurma istediniz? Sabır etseydiniz, pekçok sevâblara kavuşurdunuz.” Reyhâne de: “Ben Ali bin Heytî hazretlerinin yıllarca hizmetiyle şereflendim. Son anda böyle ufak bir istekte bulunmamı çok mu görüyorsun? Öyle görüyorum ki, dünyâya asıl sen meyl edecek ve hıristiyan olacaksın” dedi. Biraz sonra vefât etti. Sonra Abdüsselâm Bağdad’a gitti. Yolda birkaç tane hıristiyan kadını görüp onlardan birine gönlü meyletti. O kadına evlenme teklifinde bulundu. O kadın da, hıristiyan olursan kabûl ederim dedi. Abdüsselâm nefsine mağlûb olup hıristiyan oldu ve onların memleketinde bir müddet kaldı. Bir çocukları oldu. Bir zaman sonra Abdüsselâm hastalandı. Bir kimse, Abdüsselâmın durumunu Ali bin Heytî’ye (radıyallahü anh) bildirdi. Ali bin Heytî, “Reyhâne’nin gadap ettiği bir kimseye, ben de gadap ederim. Lâkin Abdüsselâm’ın Hıristiyanlarla haşr olmasına dayanamam” dedi. Talebelerinden Ömer Bezzâz’a, “Şu su testisini al! Abdüsselâmın yanına gidip üzerine, bu suyu boşalt!” buyurdu. Ömer Bezzâz da, “Peki efendim” deyip, tarif edilen hıristiyan beldesine geldi. Abdüsselâm’ı buldu ve üzerine o suyu döktü. Su üzerine değer değmez, Abdüsselâm, hasta yatağından ayağa fırladı ve Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu. Bu hâdiseyi gören hanımı, çocuğu ve evde bulunan diğer akrabâları hayret ettiler. Onlar da Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldular. Abdüsselâm, Ali bin Heytî hazretlerinin bereketi ile îmâna, eski sıhhatine ve ilmine tekrar kavuştu.

Ali bin Heytî’nin siması çok güzel, yakışıklı idi. Çok zarif ve kibar olup pek mütevâzi idi. Güzel ahlâk sahibiydi. Herkese iyilik ederdi. Çok zekî ve akıllı olup, Îsâr sahibiydi. Ya’nî kendisine lâzım olanı, ihtiyâcı olanlara verirdi. Diğer müslümanların rahatını, kendi rahatına tercih ederdi. Onun talebeleri de, onun yolunda yürüdüler, izinden ayrılmadılar. Ali bin Heytî hazretlerinin, ince bilgiler üzerinde pek kıymetli sözleri vardır. Buyurdu ki:

“Şeriat, teklif yolu ile gelmiştir. Hakîkat ise, tarifle ya’nî irfan yolu ile elde edilir, (İslâmiyet iki kısma ayrılır. Birincisi; teklif, ya’nî emir ve yasakları bildiren kısmıdır ki, buna şerîat denir, ikincisi de; bu emirleri zevk alarak yapmak, yasaklardan nefret ederek kaçmak hâlidir ki, buna hakîkat, yanî tasavvuf denir. Dînin emirlerini yapmak ve hakîkatin hâllerine kavuşmak, hep nefsin tezkiyesi, ya’nî temizlenmesi ve kalbin tasfiyesi, ya’nî parlatılması içindir. Nefs temizlenmedikçe ve kalb selâmet bulmadıkça, hakîkî îmân hâsıl olmaz. Felâketlerden, azâblardan kurtulmak için hakîkî îmâna kavuşmak lâzımdır, îmânın tadını alan İslâmiyetten ayrılmak istemez. Müslümanların birinci vazîfesi: i’tikâdı düzeltmek, Ehl-i sünnet vel-cemâat âlimlerinin bildirdiklerine uygun olarak inanmaktır.

Çünkü, Cehennemden kurtulacağı bildirilmiş olan bir fırka bunlardır, ikinci olarak lâzım olan şey; fıkıh bilgilerini öğrenmek ve herşeyi bu bilgiye göre yapmaktır, İki kanat gibi olan bu i’tikâd ve amel elde edildikten sonra, mukaddes âleme uçmalıdır.)”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 160

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 165

3) Kalâid-ül-cevâhir sh. 90

AHMED BİN EBÜ’L-HAYR

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebü’l-Abbâs olup ismi, Ahmed bin Ebü’l-Hayr es-Sayyâd’dır. Kerâmet sahibi olan Ebü’l-Abbâs hazretleri, tasavvuf yolunun edebini Fakîh İbrâhim el-Feşelî’den öğrendi. Talebelerinden Şeyh İbrâhim bin Beşşâr, Ebü’l-Abbâs Ahmed bin Ebü’l-Hayr hazretlerinin kerâmetlerini anlatan müstakil bir eser yazmıştır. Ebü’l-Abbâs hazretleri, 579 (m. 1183) senesinde Zebîd şehrinde vefât etti ve oraya defnedildi. Kabrini ziyâret edenler istifâde etmekte, hastalar şifâ bulmaktadır.

Doğru yolu bulması şöyle anlatılır: “Gençliğinde, herkes gibi gününü gün ederdi. Bir gece uykuda iken rü’yâsında birisi geldi ve “Ey Sayyâd kalk namaz kıl” dedi. Fakat o, abdestin nasıl alınacağını ve namazın nasıl kılınacağını bilmiyordu. Hemen kalktı ve sorarak abdestin alınışını, namazın kılınışını öğrendi ve kılmaya başladı. O zamanlar yirmi yaşlarında idi.”

Kendisi anlatır: “Bir gece uyurken yine rü’yâda o kişi geldi ve “Ey Sayyâd kalk” dedi. Ben de kalktım. Ne göreyim, o şahıs karşımda duruyor. “Beni ta’kib et” deyip, beni Zebîd şehri câmisine götürdü. Orada saflar hâlinde durmuş namaz kılan çok kimse vardı. Hepsi bembeyaz elbiseler giymişlerdi. Herbirinin alınları pırıl pırıl parlıyordu. O kişi bana, “Haydi abdest al, onlarla beraber namaz kıl” dedi. Ben de abdest alıp, onlarla birlikte namaz kıldım. Namazımız güneş doğuncaya kadar sürdü. Sonra hepsi kayboldu. Nereye gittiklerini bilmiyorum. Uzun bir süre o câmide kalarak ibâdet ettim. Bu arada, o kişi ba’zan bana yiyecek, içecek ve tatlılar getirir, “Buyur ye!” derdi. Ben de, “Birşey istemem” deyince kaybolurdu. Evime, çoluk-çocuğumun yanına geldiğimde, evdekiler; “Bunları birisi getirdi” dediler.”

Şöyle anlatılır: “Ebü’l-Abbâs hazretleri birgün kabristanda uyudu. Bir ara kuvvetli bir ses ile uyandı. Aklı başından gitti. Bir süre kimseyi tanımadı. Ba’zan alnını secdeye koyar, saatlerce böyle kalırdı. Ancak zarurî ihtiyâçlarını karşılamak için başını secdeden kaldırırdı. Daha sonra eski hâline döndü. Fakat bir gözü perdelenmişti. Ba’zıları bunun sebebini sordular. Durumu onlara anlatınca, “Sen, bu sözlerinde acizlik gösteriyorsun, ey zayıf insan” dediler. Ahmed Sayyâd hazretleri, eliyle gözünü mesh etti. O esnada eskisinden daha iyi görmeye başladı. Oradakiler, özür diliyerek tövbe ettiler.”

Velî zâtlardan biri anlatır: “Birgün kalabalık bir cemâat olarak “El-Fâze” mescidine gittik. Orada Ahmed Sayyâd hazretlerini gördük. Yanında bir genç vardı. Ona, “Bu sizin talebeniz midir?” diye sorunca, bize cevap vermedi. O zaman gence, “Bu zât sizin hocanız mıdır?” diye sorduk. Genç “Evet” dedi. Biz de, “Ey Ahmed Sayyâd! Bu genç size talebe oldu” dedik. O zaman, “Evet, talebemdir” buyurdu. Biz de, “Eğer bu sizin talebeniz ise, ona emredin denizin üzerinde yürüyüp, o dağdan bir taş getirsin” dedik. Sonra deniz kenarına gitti ve gence hitaben, “Yavrum, su üzerinde yürüyerek git ve dediklerimi getir” buyurdu. Genç, yerde gider gibi denizin üzerinde gitti ve istediğimizi getirdi. Oradaki cemâat olan biz, Allahü teâlânın sevgili bir kulundan böyle bir istekte bulunduğumuz için çok pişman olduk ve ondan özür diledik. O da, bizim özrümüzü kabûl buyurdu ve bize duâ etti.”

İbrâhim bin Beşşâr anlatır: “Birgün cemâat hâlinde Ahmed Sayyâd hazretlerinin huzûrunda idik. İçeriye, kadı Ebû Bekr bin Ebî ikâme girdi. Ahmed Sayyâd hazretleriyle bir süre sohbet etti. Sonra kalkıp cemâate, “Beni biraz dinleyiniz. Size ba’zı şeyler söyliyeceğim. Ahmed Sayyâd hazretleri, birgün benim içinde bulunduğum bir topluluğun yanına geldi. O esnada herkes ayağa kalktı. Ben de orada olanlara uyarak ayağa kalktım. Sonradan cemâate dedim ki; “Niçin ayağa kalkıyorsunuz? O âlim değil. Ümmî birisidir” Oradakiler, bana onun büyüklüğü hakkında ba’zı şeyler anlattılar. Ben de, “Ona İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin kitabından birşey sorulsa bilemez” dedim. Bir saat sonra Ahmed Sayyâd hazretleri geri döndü. Herkes yine ayağa kalktı. Ben de onlara uyup kalktım. Bana dönüp buyurdu ki: “Kâdı efendi, ba’zı kimseler benim hakkımda, bu zât için niçin ayağa kalkıyorsunuz. O âlim değil, ümmî birisidir. Kendisine İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin el-Vasît, el-Basît kitaplarından birşey sorulsa anlıyamaz bile diyorlar. Şimdi o mes’eleler, şöyle şöyle şöyledir” diyerek sonuna kadar izah buyurdu. Sonra ben, kendisinden özür dileyerek tövbe ettim. Ey cemâat işte bu zâtın kıymetini bilelim” dedi.”

Ahmed Sayyâd hazretleri, birgün kalabalık bir toplulukta sohbet ediyordu, içlerinden biri şöyle düşündü: “Ba’zı evliyâ çok kerâmet gösteriyor. Bu zâtın kerâmetini göremiyoruz. Birçok evliyâ, uçarak hacca gidiyor, arslanlar onlara hizmet ediyor. Bunda böyle hâllerin görünmemesinin sebebi nedir ki?” Ahmed Sayyâd hazretleri sohbetlerinde şöyle buyurdular: “Kerâmet göstermek şart değildir, istesek Allahü teâlâ bize de birçok kerâmetler ihsân eder. Fakat biz böyle kalmağı daha çok istiyoruz.”

Ahmed Sayyâd hazretlerine birçok hasta kimseler getirilir, duâ etmesi istenirdi. Duâ ettiği kimseler, Allahü teâlânın izniyle iyileşip giderlerdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1 sh. 294

AHMED BİN İSMÂİL-İ KAZVÎNÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin İsmâil bin Yûsuf et-Tâlkânî el-Kazvînî olup, künyesi, Ebü’l-Hayr ve Ebü’l-Hüseyn’dir. Lakabı Radıyyüddîn’dir. 512 (m. 1118)’de, başka bir rivâyette 511 senesinde Kazvin’de doğdu. 590 (m. 1194)’de, başka bir rivâyette 589 da Muharrem ayının 19. Cum’a günü vefât etti. Şafiî mezhebi âlimlerinin büyüklerindendir. Hadîs, fıkıh, kırâat ve diğer ilimlerde derin bir ilme sahipti.

İlim öğrenmeye küçük yaşta başladı. Kazvin, Nişâbûr, Bağdad ve başka yerlere gitti. Babasından, Ebû Abdullah Muhammed bin Fadl’dan, Abdülgâfir-i Fârisî’den, Vecîh bin Tâhir’den ve başka birçok âlimden ilim öğrendi. Kendisinden de; Ebû Abdullah Muhammed bin Sa’îd, Muvaffak Abdüllatîf İbni Yûsuf, İmâm-ür-Râfi’î ve başka birçok zât ilim öğrenip rivâyette bulundu.

Ahmed bin İsmâil hazretlerinin ana dili Fârisî olmakla beraber, Arabîyi çok iyi bilirdi. Şu hâdise ondan nakledilmiştir: ilk zamanlarda zihni ve hafızası zayıf idi. İmâm-ı Muhammed bin Yahyâ hazretlerinin medresesinde bulunuyordu. İbn-i Yahyâ hazretleri âdet olarak her Cum’a günü talebelerinin ezberledikleri fıkıh bilgilerinden onları imtihan eder, kimin ne derecede olduğunu anlardı. Normal olarak imtihanı kazananları bırakır. Kazanamıyanları ise medreseden çıkarırdı. Ahmed bin İsmâil et-Tâlkânî (radıyallahü anh) bu imtihanı kazanamadı ve dolayısı ile medreseden çıkarıldı. Gece vakti medreseden çıktı. Nereye gideceğini bilemiyordu. Bir hamamın külhanında uyudu. Rü’yâsında Resûlullahı (aleyhisselâm) gördü. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), mübârek ağız sularından onun ağzına iki defa sürdüler ve medreseye dönmesini emir buyurdular. Tâlkânî (radıyallahü anh) Peygamberimizden aldığı bu emir üzerine tekrar medreseye döndü. Medreseye girdiğinde, geçmiş derslerin hepsinin ve daha birçok ilimlerin hafızasında bulunduğunu hissetti. Bundan sonra da hafızası, hakîkaten çok keskin ve kuvvetli oldu. Cum’a günü geldi. İmâm-ı Muhammed bin Yahyâ (radıyallahü anh) âdet olarak Cum’a namazlarını talebeleri ile beraber, zühdü ile tanınmış olan Abdurrahmân el-Ekkâfın (radıyallahü anh) İmâm olduğu câmide kılarlardı. Hep beraber câmiye gittiler. Abdurrahmân-ı Ekkâf, müctehid din imamlarımızın ba’zı mes’elelerde farklı ictihâd etmelerinin sebeblerini ve hikmetlerini anlatan hılâf ilminden ba’zı mes’eleleri anlatıyor, cemâat ise edeble dinliyordu. Tâlkânî (radıyallahü anh) diyor ki, “Bir ara, Ekkâf hazretlerinin birşeyi yanlış söylediğini farkedip i’tirâz ettim. Orada bulunan diğer ilim sahipleri bu sözün sehven söylendiğini, edebe riâyet

ederek susmamı işâret ettiler ise de, ben, yaşım küçük olduğu hâlde ve hocamın yanında çok az ders gördüğüm hâlde, diğer ilim sahiplerinin işâretlerine iltifât etmeyip i'tirâzda bulundum. Abdurrahmân-ı Ekkâf (radıyallahü anh), zâten sehven söylenmiş olan o cümleyi düzeltti ve benim i'tirâzıma mâni olmak isteyenlere de, "Onu bırakınız. Onun söylediği bu söz, kendisinden değil, ona öğretendendir (ya'nî Resûlullah efendimizdendir)." buyurdu. Orada bulunan cemâat, Ekkâf hazretlerinin bu sözünden birşey anlayamadılar. Fakat ben, onun bu sözünden kastetdiği ma'nâyı iyi anladım ve onun keşif ve kerâmet sahibi olduğunu vakînen anlamış oldum."

Devamlı ibâdet ve tâat ile meşgûl idi. Bir an Allahü teâlâdan gâfil değildi. Diğer büyük zâtlar gibi, az yemek, az uyumak ve az konuşmak, çok ibâdet etmek onun başlıca husûsiyetlerinden idi. Oruç tutmaya devam eder, bunu ihmâl etmezdi. Sâdece bir ekmek ile iftar eder, başka birşey yemezdi.

İbn-ün-Neccâr hazretleri tercümelerinde, onun derecesinin ve ilminin yüksekliğini anlatır, kendisinden medh ve sena ile bahsederdi. Diyor ki; "Ebü'l-Hayr Ahmed bin İsmâil, zamanında bulunan Şafiî mezhebi âlimlerinin reîsi idi. Bu mezhebin hılâf ve usûl bilgilerinde, tefsîr ilminde ve va'z ederek İslâmiyeti anlatmakta çok yüksek idi. Haramlardan ve şüphelilerden, hattâ şüphelilere düşmek korkusu ile mübahların çoğundan sakınırdı. Dünyâya kıymet ve ehemmiyet vermez, iltifât etmezdi."

İmâm-ı Râfi'î hazretleri Emâlî isimli eserinde, Ebü'l-Hayr'dan (radıyallahü anh) rivâyetlerde bulunmuştur. Bu eserde diyor ki: "Ebü'l-Hayr (radıyallahü anh), çok hayırlı bir zât idi. Dînî ilimleri bilmekte, hıfz. Etmekte, onları toplamakta, bu ilimleri neşretmekte, insanlara hatırlatmakta, öğretmekte ve o ilimleri tasnif etmekte çok yüksek dereceye sâhib idi. Bütün konuşmaları âhiret ile ilgili olur, dünyalık şeylerden bahsetmezdi. Ba'zan o bir iş ile meşgûl iken, diğer tarafta başka kimseler hadîs-i şerîf okurlardı. İşini bitirdikten sonra, hadîs-i şerîf okuyanın bir yanlışı oldu ise, filân hadîs-i şerîfin filân yerini yanlış okudunuz buyurur, doğru şeklini söylerdi."

Ebü'l-Hayr (radıyallahü anh), bir müddet kendi memleketi olan Kazvîn'de, sonra Bağdad'da ders verdi. Memleketine döndükten bir müddet sonra tekrar Bağdad'a gitti. Nizamiye Medresesi'nde ders vermeye başladı. Târih-ül-Hâkim, Sünen-i Beyhekî, Sahîh-i Müslim, Müsned-i Ebî İshâk ve bunlardan başka büyük hadîs kitaplarını ve bu kitaplarda bulunan hadîs-i şerîfleri rivâyet etti.

Rivâyet edilir ki: Ahmed bin İsmâil hazretleri müderris olarak Nizamiye Medresesi'ne ta'yin edilince, müderrislik hil'ati (elbisesi) ile geldi. Yanında fıkıh âlimleri vardı. Orada kendisini diğer müderrisler, ileri gelenler, yüksek şahsiyetler karşıladılar. Tedris kürsüsüne oturunca duâ edildi. Tefsîr ilminden anlatacaktı. Derse başlamadan önce cemâate iltifât edip, "Tefsîr kitaplarının hangisinden anlatmamı istersiniz?" diye sordu. Cemâat, tefsîr kitaplarından birini ta'yin ettiler. Sonra, "Hangi sûreden anlatmamı istiyorsunuz?" diye sordu. Onu da ta'yin ettiler. Onların istediği yerden anlattı. Fıkıh, usûl, hılâf ve diğer ilimlerde ders vereceği zaman, hep bu şekilde dinliyenlerin hangi mes'eleyi arzu ettiklerini sorar, neyi istiyorlarsa onu anlatırdı. Derslerinde bulunanlar onun ilminin çokluğuna hayret ederlerdi.

İbn-Un-Neccâr diyor ki: "Ben hocam Ebü'l-Kâsım'dan işittim. O şöyle anlattı: Ebü'l-Hayr Kazvînî (radıyallahü anh), Ramazân-ı şerîfte teravih namazı kıldırırdı. İnsanlardan bir çoğu, cemâat olarak onun câmisine gelir, sohbetini dinlerdi. Ramazân-ı şerîfin son gecelerinden birinde, teravih namazından sonra, Kur'ân-ı kerîmi sûre sûre tefsîr etti. Bu, sabah namazı vakti girinceye kadar devam etti. Fecir doğduktan sonra, yatsının abdesti ile sabah namazını kıldırdı. Sonra Nizamiye Medresesi'ne gitti. O gün ders vermek sırası onda idi. Minbere çıkıp, âdeti üzere o gün insanlara va'z etti. Dinliyenler onun kıymetli sözlerinden istifâde ettiler. Bağdad vâlisi Kutbüddîn Kaymaz, o gün Ebü'l-Hayr'ın sohbetlerine geldiğinde, kendisine, Ebü'l-Hayr hazretlerinin, dün gece hiç yerinden ayrılmadan, bir oturuşta Kur'ân-ı kerîmin pekçok yerini tefsîr ettiğini söylediler. Kutbüddîn hayretle baktı ve "Bu zor işi ancak bu zât yapabilir" dedi. Vâlinin bu sözünü işiten Ebü'l-Hayr hazretleri iltifât edip; "Allahü teâlânın izniyle, biz bu işi yaparız. Fakat sizler dinlemeye takat getiremezsiniz" buyurdu. Onlar da, "Siz anlatın. Biz usanmadan dinleriz. Bizim için meşakkat olmaz. Bilakis, biz bundan memnun oluruz, seviniriz" dediler. Bunun üzerine, Kur'ân-ı kerîmi başından sonuna kadar tefsîr etti. Fakat önceki geceki anlattıklarından söylemedi. Bu sefer başka türlü tefsîr etmiş idi. Öncekini ve bugünkünü dinleyen âlimler, Ebü'l-Hayr hazretlerinin hafızasının kuvveti ve ilminin çokluğu karşısında susup

kaldılar. Hiç birşey söyleyemediler. Hepsi hayret ve teaccüb içinde kaldılar.

Tâc-üs-Sübkî (radıyallahü anh) Tabakât-ül-kübrâ isimli eserinde, "Kerâmetlerin yirmibeş nev'i vardır" buyurdu. Bunlardan dokuzuncu nev'inin "Tayy-i zaman, onuncusunun da "Neşr-i zaman" olduğunu bildirdi. Bunları anlamanın güç olduğunu buyurdu. Bunu, Yûsuf-i Nebhânî de Câmi'u kerâmât-il-evliyâ isimli eserinin başında anlattı. Bu kerâmetler, kısa zamanda çok iş yapma ma'nâsını ifâde ederler. Allahü teâlâ, her şeyi bir emirle, sâdece "Ol!" buyurmakla yaratmaktadır. Cenâb-ı Hak için zaman mefhumu mevzûbahis değildir. Sevdiği kullarına da, çok kısa zamanda, pek uzun zamanda yapılacak işleri yaptırmaktadır.

Ebû Ahmed bin Sûkeync (radıyallahü anh) diyor ki: "Bağdad'da Eshâb-ı Kirâma dil uzatanlar zuhur edince, Ebü'l-Hayr Kazvînî (radıyallahü anh) bir gece bana geldi. Benimle vedâlaşıp, helâllaştı. Memleketine (Kazvîn'e) gideceğini söyledi. Ben, "Burası sizin için güzel değil mi? İnsanlara fâideli oluyorsunuz" dedim. "Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbına (r.anhüm) açıkça dil uzatıldığı, hakaret edildiği bir beldede kalmaktan Allahü teâlâya sığınırım" buyurdu ve Bağdad'dan çıkıp Kazvîn'e gitti. Orada kendisine çok hürmet ve ta'zimde bulundular. İnsanlara fâideli olmaya orada da devam etti. Ömrünün sonuna kadar Kazvîn'de kaldı."

İmâm-ı Râfi'î'nin, Emâli isimli eserinde buyuruluyor ki: "Ebü'l-Hayr Kazvînî (radıyallahü anh) her hafta üç defa umûmî sohbet toplantısı yapar, avam ve havâsdan birçok kimse bu sohbete iştirâk ederdi. Bu toplantılardan birisi Cum'a günü olurdu. 590 (m. 1194) senesi Muharrem ayının 12. Cum'a günü, yine mu'tâd olan o toplantı yapılmıştı. Bu toplantıda, Muhammed aleyhisselâma en son nâzil olan âyet-i kerîmeleri okuyup, herbirini tefsîr etti. En son, "Öyle bir günden (kıyâmet gününden) korkun ve sakının ki, o gün hepiniz Allahü teâlâya döndürülüp götürüleceksiniz" (Bekâra-281) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyup tefsîr etti ve "Bu âyet-i kerîme nâzil olduktan sonra, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz yedi günden fazla yaşamadı" buyurdu ve minberden aşağıya indi ve hastalandı. Ertesi Cum'a günü vefât etti. Ya'nî yukarıdaki sözü söyledikten sonra yedi günden fazla yaşamadı. Bu çok nâdir görülen hâdiselerdendir. Âhırete irtihâl etme vakti kendisine bildirilmişti.

Ahmed bin İsmâil-i Kazvînî (radıyallahü anh) birçok eserler te'lîf etmiştir. Hulûliyye ve Cehmiyye bid'at fırkalarını red için yazdığı Kitâb-ül-beyân fî mesâil-il-Kur'ân Hasâis-üs-suâl ve Hatâir-ül-kuds kitabı bunlardandır.

Bunlardan başka; 1- Kitâb-üs-Serdi vel-Ferd fî sahâif-il-ahbâr ve nüsehihâ el-Menkûl an-Seyyid-il-mürselîn, 2-Kitâbü-Muhtâr-ü ehâdîs-is-sâdık-is-sadûk fî fedâil-is-Sıddîk vel-Fârûk. 3-Hediyyetü zülelbâb fî fedâil-i Ömer bin Hattâb, 4- Kitâbü Kurbet-üd-dâreyn fî menâkıb-i zin-Nûreyn, 5-Kitâb-ül-erbâ'în-il-müntekâ min menâkıb-il-Mürtedâ isimli kitapları da mevcût olup, son altı kitap, Süleymâniye Kütüphânesi Şehid Ali Paşa kısmı, 539 numarada kayıtlıdır. Aşağıdaki yazı, bu son altı kitaptan bölümler hâlinde alınmıştır.

Muhammed bin Ahdünnasr bin Abdullah'ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Her kime îmânı arzettiysem, yüzünü buruşturur, terüddütle bakardı. Ancak Ebû Rekr-i Sıddîk îmânı kabûl etmekte hiç tereddüt ve duraklama etmedi."

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) "Kim, namaz kılanlardan ise. Namaz kapısından çağrılır. Mücahidlerden olan, cihâd kapısından çağırılır. Oruç tutanlar reyyân kapısından çağrılır" buyurunca; Hz Ebû Bekr, "Yâ Resûlallah! Bu kapıların hepsinden birden çağrılacak olan kimse olmıyacak mı?" deyince, "Evet (çağırılacak) ümid ederim ki sen onlardan olacaksın" buyurdu.

Yine Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Benden sonra ümmetimin en hayırlısı Ebû Bekr-i Sıddîk'tır." Enes'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "(Mi'râc gecesi) Beni semâya isrâ ettiği (çıkardığı) vakit Cebrâil'e, "Ey Cebrâil! Ümmetime hesap var mıdır?" dedim. Cebrâil aleyhisselâm, "Ümmetine hesap var, fakat Ebû Bekr bundan müstesnadır."

Hazreti Ali'nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "(Mirac gecesi) Yedinci kat semâya götürüldüğüm zaman, Cebrâil aleyhisselâma; "Ey Cebrâil! Rabbimi ziyâret ettiğimi Kureyş'e haber ver! dedim. O da, "Evet haber vereceğim" dedi. Sonra ben, "Kureyş beni yalanlıyor" deyince, Cebrâil, "Yâ Muhammed! Onlar arasında Ebû Bekr vardır. O Allahü

teâlâ indinde “Sıddîk” diye yazılıdır. O seni tasdik eder. Yâ Muhammed! Ömer’e de benden selâm söyle!” dedi.”

Hazreti Ebû Bekr ile Ebüdderdâ (radıyallahü anh) beraber bir yolda giderken, dar bir yere geldiler. Hazreti Ebüdderdâ önde. Hazreti Ebû Bekr arkada yürürlerdi. O sırada, karşıdan Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) parlak ay gibi göründü. Hazreti Ebüdderdâ’ya hitaben: “Ey Ebüdderdâ! Senden daha hayırlı olanın önünden yürüme! Ebû Bekr, Resûller ve nebiler müstesna, üzerine güneş doğup batan kimselerin hepsinden daha hayırlıdır” buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle rivâyet ediyor: Resûl-i ekrem hirgün; “Bugün içinizde oruçlu olan var mıdır?” buyurunca; Hazreti Ebû Bekr, ben oruçluyum dedi. “İçinizde kim, bugün cenâzede bulundu?” buyurdu. Hazreti Ebû Bekr, ben bulundum dedi. Yine: “İçinizden kim, bugün bir fakire yemek ilerdi?” buyurdu. Hazreti Ebû Bekr, ben verdim cevâbını verdi.

Sonra: “İçinizden kim, bugün hasta yokladı?” buyurdu. Hazreti Ebû Bekr, ben yokladım dedi. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm): “Bu kadar hasletlerin bulunduğu kimse, muhakkak Cennete girer” buyurdu. Cennete girmekten maksat; hesapsız Cennete girmektir, denilmiştir.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: “Rize her ni’met verene, iyilik edene mükâfatını verdik. Fakat, Ebû Bekr’in iyiliğinin, ikramının karşılığını veremedik. O’na, Hak teâlâ hazretleri, kıyâmette ikramda bulunacak, mükâfatını verecektir. Bana Ebû Bekr’in malının verdiği fayda gibi hiç kimsenin malının faydası olmadı. Dost edinseydim, Ebû Bekr’i edinirdim. Fakat ben, Hak teâlânın dostuyum.”

Hz Âişe şöyle rivâyet ediyor: “Resûlullah (aleyhisselâm) rahatsız iken bana, “Ebû Bekr’e gidiniz! Namazı o kıldırsın!” buyurunca, “Yâ Resûlallah! Ebû Bekr, (insanlara İmâm olmak için) sizin yerinize geçince çok ağlar. Ağlamasından dolayı insanlar onun kırâatini (okumasını) anlıyamaz. Ömer çağırılsın, o insanlara namaz kıldırsın” dedim. “Ebû Bekr’e gidiniz! Namazı o kıldırsın” buyurdu.” Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle rivâyet ediyor: Resûlullah (aleyhisselâm); “Dün akşam Cebrâil aleyhisselâm bana, Cennetin sekiz kapısını, benim ve ümmetimin gireceği kapıyı gösterdi” buyurdu. Hazreti Ebû Bekr “Yâ Resûlallah! Keşke ben de sizinle olsaydım da, o kapıyı görseydim” diye arzedince, Resûlullah (aleyhisselâm), Hazreti Ebû Bekr’in omuzuna doğru yaklaşıp, “Sen, ümmetimden bu kapıdan ilk giren olacaksın” buyurdu.

Abdullah İbni Abbâs hazretleri şöyle rivâyet ediyor: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Cennete birisi girer ki, Cennette bulunanların hepsi kalkıp onu karşılar: “Merhaben ileynâ, merhaben ileynâ (Hoşgeldin, hoşgeldin. Başımız üzre yerin var) derler.” Hazreti Ebû Bekr, “Yâ Resûlallah! Bu kimsenin ameli nedir?” diye suâl edince, “Yâ Ebâ Bekr! O kimse sensin” buyurdu.

Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Her peygamberin bir refîki vardır. Benim Cennetteki refîkim Ebû Bekr’dir.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) birgün Cebrâil aleyhisselâm ile beraber otururlarken, Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk geldi. Resûlullah (aleyhisselâm) “Bu, Ebû Kuhâfe’nin oğlu Ebû Bekr’dir. Ey Cebrâil! Sen onu tanıyor musun?” buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm: “O, gökte yerden daha meşhûrdur. Melekler onu Kureys’in halimi, olarak bilirler. Ondan, senin hayâtında vezirin, vefâtından sonra da halîfen olarak bahsediyorlar” dedi.

Bilâl’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:’ “Allahü teâlâ hakkı Ömer’in dili ve kalbi üzerine koymuştur.”

İbn-i Ömer’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Allahü teâlânın rızâsı, Ömer’in rızâsı, Ömer’in rızâsı, Allahü teâlânın rızâsıdır.”

Hazreti Ali’nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Ömerin gadabından, hışmından korkunuz. Çünkü o gadab edince, Allahü teâlâ da gadab eder.”

Hazreti Ebû Hüreyre’nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Ömer, Cennet ehlinin ışığı ve İslâmın nûrudur.”

Ukbe bin Âmir’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Ben, peygamberlerin sonuncusuyum. Benden sonra peygamber gelmeyecektir. Eğer benden sonra peygamber gelseydi, Ömer peygamber olurdu.”

Hazreti Âişe'nin bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Ömer, Cennettedir. Onun refîki Nûh aleyhisselâmdır."

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle rivâyet ediyor: Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında idim. Bu sırada Hazreti Ebû Bekr ile Hazreti Ömer geldiler. Resûlullah (aleyhisselâm); "Beni ikinizle kuvvetlendiren Allahü teâlâya hamdolsun" buyurdu.

Abdullah İbni Ömer'in (r.anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki; "Bütün insanlar, âhırette kurtuluşu umarlar. Lâkin, Eshâbıma dil uzatanlar müstesna. Âhırette ehl-i mevkîf (mahşer yerinde toplananlar) onlara la'net eder."

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

"Şeyhayne (Hazreti Ebû Bekr ile Hazreti Ömer'e) dil uzatmayınız."

Abdullah İbni Mes'ûd (radıyallahü anh) şöyle rivâyet ediyor: Resûlullah (aleyhisselâm), "Şimdi size Cennet ehlinden birisi geliyor" buyurdu. O sırada Hazreti Ebû Bekr çıkageldi. Resûlullah efendimiz daha sonra, "Cennet ehlinden birisi yanınıza geliyor" buyurdu. Bunun üzerine Ömer (radıyallahü anh) çıkageldi.

Ebû Sa'îd-i Hudrî (radıyallahü anh) şöyle anlattı: "Resûlullah (aleyhisselâm) Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer'e, "Ey Ebû Bekr ve Ömer! Vallahi ben sizin ikinizi de seviyorum. Benim sizi sevmem sebebiyle, vallahi Allahü teâlâ da sizi seviyor. Allahü teâlâ sizi sevdiği için, vallahi melekler de sizi seviyor. Sizi sevenleri Allahü teâlâ da sever. Size vâsıl olana, Allahü teâlâ da vâsıl olur. Size buğz edene, Allahü teâlâ da buğz eder" buyurdu."

Abdullah bin Hatab (radıyallahü anh) rivâyet ediyor: "Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında idik. Ebû Bekr ile Ömer'e (r.anhüm) baktılar. "Bu ikisi, benim için kulak ve göz mesabesindedir" buyurdular."

Ebû İmrân Hânî'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz buyurdu ki: "İslâmda ilk sevâba kavuşan, Ebû Bekr ile Ömer'dir. Onların sevâblarını anlatmakla bitiremem."

Abdullah bin Ebû Safvân'ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Benim Eshâbımdan iki kişi vardır ki; biri yumuşaklıkla, diğeri de sertlikle emreder. Her ikisi de isâbet edicidir. Bunlar, Ebû Bekr ile Ömer'dir."

İbn-i Ömer'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Her peygamberin iki emîn veziri vardır. Benim semâ ehlinden iki vezirim Cebrâil ile Mikâil aleyhisselâm ve yerdeki iki emînim ve vezirim ise, Ebû Bekr ile Ömer'dir."

Rıdvân-ı Semmân (radıyallahü anh) şöyle anlattı: "Benim bir komşum vardı. Hem evde, hem de işyerinde komşum olurdu. Bu kimse, Hazreti Ebû Bekr ile Hazreti Ömer'e çok dil uzatıyordu. Bu düşüncesinin çok bozuk olduğunu anlatmak için, kaç defa gayret ettiysem de fâideli olamadım. Bozuk inancından vazgeçmiyordu. Bu yüzden, ben kendisini hiç sevmezdim. Birgün, bu iki büyük zâta yine dil uzattı. Ben de orada idim. Mâni olmak istedim. Hakaretinden vaz geçmediği gibi, bana hücum etti. Oradan ayrılıp, mahzûn ve gamlı olarak eve gittim. Yatsı namazından sonra, bu hüzün ve gam ile uyudum. Rü'yâmda Resûlullah efendimizi gördüm. "Yâ Resûlallah! Filân kimse, hem ev, hem de dükkân komşum oluyor. Fakat sizin Eshâbınıza dil uzatıyor" dedim. "Eshâbımdan kime dil uzatıyor?" buyurdu. "Ebû Bekr ile Ömer'e (r.anhüm) dedim. "Şu büyük bıçağı al! O kimsenin boynunu kes!" buyurdu. "Peki efendim" deyip bıçağı aldım. O kimseyi yakalayıp yere yatırdım ve o bıçakla boynunu kestim. Bıçağı toprak ile sildim. Elime o kimsenin kanı sürülmüştü. O sırada uyandım. Bir de ne duyayım. O komşumuzun evinden feryâd sesi geliyordu. Hizmetçiye, "Git bak bakalım! Bu ses nedir?" dedim. Hizmetçi dönünce, "Komşumuz olan filân kimse gece aniden ölmüş" dedi. Sabah olduğunda evine gittim. Hakîkaten ölmüş idi ve boynunda da kesik izi vardı."

Ebû Sa'îd-i Hudrî'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Eshâbımın hiçbirine dil uzatmayınız. Onların şanlarına yakışmayan birşey söylemeyiniz! Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, sizin biriniz Uhud dağı kadar altın sadaka verse, Eshâbımdan birinin bir müd arpası kadar sevâb alamaz."

Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Cehenneme girmesi lâzım gelen yetmiş bin günahkâr müslüman, Osman'ın şefaati ile, sualsiz, hesapsız Cennete girecektir."

Resûl aleyhisselâmın yanına Hazreti Osman gelince, Resûl aleyhisselâm, etekleri ile mübârek ayaklarını örttü. Hazreti Âişe bunun sebebini sorduğunda; “Ondan melekler haya ediyor. “Ben haya etmezmiyim?” buyurdu.

Zeyd bin Erkam şöyle anlatıyor: “Resûlullah (aleyhisselâm) birgün beni, kendilerini Cennet ile müjdelemem için Ebû Bekr, Ömer ve Osman’a (r.anhüm) gönderdi.”

Abdullah İbni Abbâs hazretlerinin bildirdiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Ben ilmin şehriyim, Ali onun kapısıdır.”

Abdullah İbni Ömer (r.anhümâ) şöyle anlatıyor: Resûlullah (aleyhisselâm) Hazreti Ali’ye buyurdu ki: “Ey Ali! Sen Cennettesin. Ey Ali! Sen Cennettesin. Ey Ali! Sen Cennettesin.”

Ebû Hamra’nın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Âdem aleyhisselâmın ilmini, Nûh aleyhisselâmın anlayışını, İbrâhim aleyhisselâmın hilmini, Yahyâ bin Zekeriyyâ aleyhisselâmın zühdünü görmek isteyen, Ali bin Ebî Tâlib’e baksın.”

Hazreti Huzeyfe’nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Allahü teâlâ, İbrâhim aleyhisselâmı dost edindiği gibi, beni de dost edindi. Cennette benim köşküm ile İbrâhim aleyhisselâmın köşkü karşı karşıyadır, ikisinin arasında Ali bin Ebî Tâlib’in köşkü vardır.”

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Eğer siz, benim bildiğimi bilmiş olsaydınız, az güler, çok ağlardınız.”

“Sizden birisi namaz kıldığı zaman, konuşmadığı ve namaz kıldığı yerden ayrılmadığı müddetçe, melekler o kimse için; “Allahım! Onu af ve mağfiret eyle! Ona merhamet eyle” diye duâ ederler.”

“Muhammed’in nefsi kudret elinde bulunan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, oruçlunun ağız kokusu, Allahü teâlâ indinde misk kokusundan daha hoştur. Allahü teâlâ, “Kulum, oruç için vereceğim mükâfattan dolayı, yemesini, içmesini ve şehvetini terkediyor. Orucun karşılığını ben veririm” buyurur.”

“Bana itaat eden, Allahü teâlâya itaat etmiş olur. Bana karşı gelen, Allahü teâlâya karşı gelmiş olur.”

“Sizden birisi İmâm olduğu zaman, namazı hafif kıldırsın. Çünkü onlar arasında, zaîf, yaşlı ve hasta olabilir. Sizden birisi yalnız kıldığı zaman, istediği kadar uzatsın.”

Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: “Beş vakit namaz ve Cum’a namazı, büyük günahlardan sakınan kimse için, aralarında işlenen küçük günahlara keffârettir.”

“Muhammed’in nefsi kudret elinde bulunan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, îmân etmedikçe Cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe, kâmil bir îmân ile îmân etmiş olamazsınız. Size, riâyet ettiğiniz takdîrde birbirinizi çok seveceğiniz bir şeyi bildireyim mi?” Eshâb-ı Kirâm, “O şey nedir, yâ Resûlallah?” dediler. “Aranızda selâmı yayınız” buyurdu.

“La ilahe illallah diyen ve iyiliği emredip kötülükten alıkoyan bir kimse bulunduğu müddetçe, kıyâmet kopmaz.”

“Bir kimse farz olan namazı kılar, fakat namazın rükû’unu, secdesini, tekbîrini ve onda tazarrûyu (yalvarmayı) tam yapmazsa, o kimse sermâyesini bitiren tüccâra benzer.”

Peygamberimiz (aleyhisselâm); “En büyük hırsız, kendi namazından çalan kimsedir” buyurdu. “Yâ Resûlallah! Bir kimse kendi namazından nasıl çalar?” diye sordular. “Namazın rükû’unu ve secdelerini tamam yapmamakla” buyurdu.

“Safları, doğru ve düzgün yapmak, namazın güzelliğindendir.”

“Birisi Resûlullaha (aleyhisselâm), “En faziletli amel hangisidir?” diye suâl etti. “Allahü teâlâya îmândır” buyurdu. “Sonra hangisidir?” dedi. “Allah yolunda cihâddır” buyurdu. Soran kimse, “Sonra hangisidir?” diye suâl edince, “Hacc-ı mebrûrdur (kabûl olunmuş hacdır).” buyurdu.

“Müslümanın, müslüman üzerinde beş hakkı vardır: Selâmına cevap vermek, hastasını yoklamak, cenâzesinde bulunmak, da’vetine gitmek ve aksırıp elhamdülillah diyene, yerhamükellah demek.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakat-üş-Şâfiiye cild-6, sh. 7

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 300

3) Keşf-üz-zünûn sh. 341, 705

4) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 88

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 167

AHMED BİN MEVDÛD ÇEŞTÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Mevdûd bin Yûsuf el-Çeştî'dir. Hâce Mevdûd Çeştî hazretlerinin oğul, talebe ve halîfelerinin en yükseklerindendir. Mübârek babasının teveccüh ve himmetleri ile yetişip, evliyâlık yolunda çok üstün derecelere yükseldi. Babasının vefâtından sonra, onun halîfesi oldu. Babasının makamında, talebeleri yetiştirmekle vakitlerini geçirdi. Herkese karşı şefkatli ve merhametli idi. İstisnasız bütün insanlara karşı iyilik etmek, onlara İslâmiyeti tanıtmak, doğru olarak anlatmak için çırpınırdı. Herkesin makbûlü idi. Herkes tarafından sevilir, kendisine hürmet edilirdi.

Hâce Ahmed bin Mevdûd el-Çeştî hazretleri, 507 (m. 1113) senesinde Çeşt beldesinde doğdu. 577 (m. 1181) senesinde orada vefât etti. Kabri doğduğu yerdedir.

Rivâyet edilir ki; bir sene hac mevsimi yaklaşırken, Ahmed-i Çeştî hazretleri, bir gece rü'yâsında Fahr-i kâinat (aleyhisselâm) efendimizi gördü. Kendisine; "Ey Ahmed! Biz sana müştakız, âşıkız" buyurdu. Sabah olunca, Ahmed bin Mevdûd hazretleri, kendisine en yakın üç kıymetli dostu ile yola çıkıp, Mekke-i mükerremeye vardı. Haccın şartlarını eda ettikten (yerine getirdikten) sonra, Peygamber efendimizin mübârek Ravda-i mütahhara'sını (kabr-i şerîflerini) ziyâret için Medîne-i münevvereye gitti. Peygamber efendimize olan aşkından dolayı, oradan ayrılamadı. Devamlı ibâdet, tâat ile, Allahü teâlâyı zikretmek ve Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) salevât-ı şerîfe getirmekle meşgûl oldu. Altı ay orada kaldı. Ahmed bin Mevdûd hazretlerinin hâlini anlıyamıyan ba'zı kimseler, onu Ravda-i mutahhara etrâfından uzaklaştırmak istediler. Bu sırada Ravda-i mütahharadan şöyle bir ses duyuldu ki, "Sakın bu kimseyi incitmeyiniz! O, bize müştak (âşık) olanlardandır. Biz de ona müştakız" diyordu. Orada bulunanların hepsi bu sözü duydular. Hâce Ahmed bin Mevdûd hazretleri, daha sonra Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin ma'nevî müsâade ve işâretleri ile Bağdad'a dönüp, evliyânın büyüklerinden Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerinin hânegâhına geldi. Şihâbüddîn hazretleri buna çok izzet ve ikramda bulunup, çok hürmet etti. Orada Bağdad halîfesi ile görüştü. Halîfe kendisini da'vet etti. Kendisine çok iltifât edip, ikramlarda bulundu. O da, halîfeye çok güzel öğütler hoşa giden nasihatler Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmenin faziletini, insanlara hizmet etmenin kıymetini anlattı. Bütün nasihat ve tavsiyeleri kabûl edildi. Gideceği zaman, halîfe kendisine çok hediyeler arzetti ise de, onun hatırı için az bir miktarını kabûl etti. Bunları da şehrin dışına çıkınca fakirlere verdi. Kendisi de Horasan'a gidip, orada insanlara İslâmiyeti, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns trc. sh. 368

2) Hadikat-ül-evliyâ 2. kısım. sh. 152

AHMED BİN MUHAMMED ED-DÎNEVERÎ (Ebû Bekr bin Ebü'l-Feth)

Bağdad'da yetişen Hanbelî âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Ahmed ed-Dîneverî el-Bağdâdî'dir. Künyesi, Ebû Bekr'dir. Babasının künyesi de Ebü'l-Feth idi. Hanbelî fakîhlerinin büyüklerinden ve meşhûrlarındandır. Hadîs ilmini Ebû Muhammed et-Teymî'den, Ca'fer es-Sirâc'dan ve başka âlimlerden aldı. Fıkıh ilmini Ebü'l-Hattâb'dan öğrendi. Fıkıhta daha çok yükseldi. Zamanının fakîhleri arasında en büyüğü oldu. Âlimler ile yaptığı münâzaralarda hep üstün gelirdi. Onun bu üstünlüğünü, Şafiî âlimlerinin büyüğü Es'âd-ı Mîhenî de kabûl ettiğini bildirmektedir. 532 (m. 1138) senesinde vefât etti.

Hanbelî âlimlerinin en büyüklerinden olan Ahmed Dîneverî mezhebini bildiren çok kitap yazdı. Bunlardan "Et-Tahkîk fî

mesâil-üt-ta'lîk" kitabı çok kıymetlidir. Kendisinden birçok büyük âlimler ders okuyup icâzet aldılar. Ebü'l-Feth bin Münî ve Vezîr İbn-i Hübeyre bunlardandır. İbn-i Cevzî diyor ki, "Ben de, hocamız İbn-i Zâgûnî vefât ettikten sonra, dört sene kadar onun dersinde bulundum."

Kendisi şöyle anlatıyor: Hocamız Ebû Hattâb'dan fıkıh öğreniyordum. Derse başladığım ilk sıralarda, ilim halkasının sonunda oturuyordum. Orada diğer insanlar, ilimdeki derecelerine göre oturuyorlardı. Hocamla aramızda iki-üç kişi vardı. Hocamın önünde bulunan birisiyle bir aralık ba'zı mes'eleleri konuştuk, ikinci gün, ben yine âdetim üzere meclisteki halkanın sonuna oturdum. Bu kişi de yanıma gelip oturdu. Hocamız da ona: "Yerini niçin terk ettin" deyince, o da, "Bununla beraber oturmak için terk ettim" diye cevap verdi. Yemîn ederim ki, kısa bir zaman sonra, fıkıh ilminde yükseldim. Bu konudaki ilmim, onunla daha çok kuvvetlendi. Artık ben de, onunla beraber hocamın yanında oturmaya başladım."

İbn-i Cevzî şöyle anlatıyor: "Onun yanında sâlih kimselerden bahsedildiği zaman, kalbi yumuşar, ağlar ve: "Allahü teâlânın yanında, âlimlerin kadrü kıymeti çoktur. Rabbimin, beni de onlardan yapmasını niyaz ederim" derdi.

Ebü'l-Bekâ' bin Taberzed diyor ki, "Onun vefât ettiği gün, Kâdı Ebû Bekr bin Abdülbâkî'nin yanında idim. Hemen bize haber verildi. Bunun üzerine o da: "La ilahe illallah!.. Akranlarımızın ölümü, direklerin yıkılması gibidir" dedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 68

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 98

3) Tabakât-ı Hanâbile (Zeyli) cild-1, sh. 190

AHMED BİN MUHAMMED EL-ERCÂNÎ

Fıkıh âlimi ve şâir. Künyesi Ebû Bekr olup ismi, Ahmed bin Muhammed bin Hüseyn el-Ercânî'dir. Lakabı Nâsihuddîn idi. Ahmed bin Muhammed, aslen Şîrâzlıdır. 460 (m. 1068) senesinde doğdu. Kâdılık yaptığı Tüster'de 544 (m. 1149) senesi Rebî'ül-evvel ayında vefât etti.

Ebû Bekr el-Ercânî, İsfehan'da Ebû Bekr Muhammed bin Ahmed bin Hasen bin Mâce ile beraber hadîs-i şerîf dinledi. Ayrıca Kirman'da, şerîf Ebî Ya'lâ bin el-Hebbâriyye'den hadîs-i şerîf dinledi. Kendisinden de; Ebû Bekr Muhammed bin Kâsım bin Muzaffer bin Eş-Şehrezûrî, Abdurrahîm bin Ahmed bin El-Uhve, İbn-ül-Haşşab en-Nahvî ve birçok âlim hadîs-i şerîf dinleyip, ilim öğrendi.

> Ebû Bekr el-Ercânî'nin, Hazreti Ebû Bekr'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir işe başlarken buyururlardı ki: "Yâ Rabbi işimi hayırlı kıl ve benim için en iyi olanını seç."

Ebû Bekr el-Ercânî hazretlerinin, son derece güzel şiirleri vardır. El-Hasîde, yazdığı bir kitabında şöyle der: "El-Ercânî'nin ömrü, İsfehan'daki Nizâmiyye Medresesi'nde geçti. Çok şiirleri vardır. Onun gibisi görülmedi. Çok kıymetli bir âlimdi."

Ebû Bekr el-Ercânî'nin yazdığı eserlerden biri olan, "Dîvânü şi'r-il-kebîr"i meşhûrdur.

Yazdığı bir şiirde şöyle demektedir: "Yaşadığım şu zamanda, fukahânın en şâiri oldum. Bana denk olan birisi çıkmadı. Veya şöyle de söyleyebilirim: Şâirler içerisinde, fıkıh ilminde en önde gelen oldum. Şiir söylediğimde herkes onu ezberliyor, yazıyor, tabediyor. Fakat müşkil ve zor bir işle karşılaştığımda meşveret ehline mutlaka sorarım. Zira insanın kendi gözü, işin iç yüzünü göremez. Başkasına danışmakla, insan, hâdiseler karşısındaki hareket tarzını daha iyi öğrenir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 94

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 52

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 151

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 137

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 226

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1306

AHMED BİN MUHAMMED EL-GAZNEVÎ

Hanefî fıkıh ve usûl âlimi. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Mahmûd bin Sa'îd el-Gaznevî el-Kâşânî el Hanefî'dir. Muhammed bin Yûsuf el-Hüseynî, Alâüddîn-i Kâşânî ve başka âlimlerden fıkıh ilmini tahsil etti. Hanefî mezhebinin önde gelen âlimlerinden oldu. 593 (m. 1197) senesinde Haleb'de vefât etti.

İnsanların faydalanması için yazdığı eserlerinden "Mukaddimet-ül-Gazneviyye". İsmindeki kitabında; farzlar, vâcibler, sünnet ve edebler, ferâiz, ilim öğrenmek, îmânın esasları, sular ve çeşitleri, istibrâ ve istincânın fazileti, abdest ve fazileti, misvak kullanmak, namaz, zekât, Ramazân-ı şerîfin fazileti, İmâm-ı a'zamın büyüklüğü, fazileti ve menkıbeleri anlatılmaktadır. Bu kitab, hacmi küçük, fakat çok faydalıdır. Bu kitabı el-İmâm Ebü'l-Bekâ Muhammed bin Ahmed bin Ziya şerh ederek "Diyâ-ül-ma'neviyye âlel-mukaddimet-il-Gazneviyye" ismini verdi.

Ahmed bin Muhammed el-Gaznevî'nin (radıyallahü anh) diğer eserleri; "Kitâbü Ravdât-il-ihtilâf-il-ulemâ", "Usûl-i fıkh", "Kitâbü Ravdât-il-mütekellimîn" ve bunun muhtasarı "Kitâb-ül-müntekâ min Ravdât-il-mütekellimîn" ve "El-Hâvî"dir. Ahmed bin Muhammed" el-Gaznevî hazretleri, Mukaddimet-ül-Gazneviyye fî fürû'il-Hânefiyye isimli çok kıymetli kitabının mukaddimesinde buyuruyor ki: "İnsanların, ilim öğrenme husûsunda gevşek davrandıklarını, vakitlerini mâlâya'nî ile uğraşarak geçirdiklerini ve kendilerini yoktan var eden yaratıcıya kavuşturacak şeylerden yüz çevirdiklerini görünce kısa ve öz olarak, ibâdet konularını anlatan, hacmi küçük, içindeki bilgiler büyük olan bu kitabı hazırladım. Dînin emirlerini yerine getirmekle mükellef olan herkese, lâzım olan bilgileri zikrettim. Onların, Allahü teâlânın rızâsına ve rahmetine kavuşturacak amellerine yardımcı olmak istedim. Allahü teâlâ niyyetimizi hâlis eyleyip, kusurlarımızı affetsin. Rahmetine kavuştursun. Âmin."

Ahmed bin Muhammed el-Gaznevî, ilim öğrenmenin fazileti babında buyuruyor ki: "Îmân bilgilerinden sonra ilimlerin en güzeli ve en üstünü, fıkıh ilmidir. Allahü teâlâ Bekâra sûresi 269. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki; "Hak teâlâ dilediği kimseye faydalı ilim (hikmet) ihsân eder. Kime hikmet verilmişse muhakkak ona çok hayır verilmiştir. Bu âyet ve öğütleri, ancak kâmil akıl sahipleri anlar." Kelbî (radıyallahü anh), buradaki hikmetin fıkıh ilmi olduğunu bildirmiştir. Neml sûresi 15. âyet-i kerîmesinde meâlen buyurdu ki, "Biz, Dâvûd ve Süleymân'a (hüküm ve kaza)ilmi verdik. Onlar da, "Allahü teâlâya hamdolsun ki, (nübüvvet, kitap ve şâir ilimler ve hikmetle) bizi (kendilerine bu hasletlerin verilmediği) mü'minlerin çoğu üzerine üstün kıldı." dediler." (Tibyân tefsîrinde bildirildiğine göre, bu âyet-i kerîme; ilmin şerefinin diğer bir çok ni'metlerden üstün olduğuna işârettir. Kendilerine ilim verilenler, diğer mü'minlerin çoğundan faziletli olurlar.) Mücâdele sûresi onbirinci âyetinin sonunda meâlen buyuruluyor ki, "... Allahü teâlâ kendilerine ilim verilen (ilimleriyle âmil olan) âlimlerin derecelerini yükseltir..." Allahü teâlâ Zümer sûresi 9. âyetinde meâlen buyurdu ki: "Bilen ile bilmiyen, hiç bir olur mu? Bilen, elbette kıymetlidir." ilmin faziletine dâir, daha birçok âyet-i kerîme vardır.

Hadîs-i şerîflerde de buyuruldu ki: "Allahü teâlâ bir kuluna hayır murâd ederse, onu dinde fakîh kılar ve onu doğruya (irşâd eder.)

"Her kim Allahü teâlânın dîninde fakîh olursa, Allahü teâlâ ona, din ve dünyâ sıkıntılarında kâfidir."

"Allahü teâlâ, ilim öğrenmek için yola çıkan kimseye, Cennet yollarından bir yolu kolaylaştırır. Melekler, ilim talebesinin yaptığı şeyden râzı olarak, kanatlarını onun üzerine gererler. Semâda ve yeryüzünde bulunanlar ve denizlerdeki balıklar onun için istiğfarda bulunurlar."

“Âlimin, âlim olmayan âbide üstünlüğü, dolunayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir.”

“İlimsiz zühd, kirişsiz yaya benzer.”

“Âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler, dirhem ve dinar miras bırakmadılar. Onlar, ancak ilmi miras bıraktılar. Kim ilim alırsa bol nasîbe kavuşmuştur.”

“Allahü teâlânın Cehennemden azâd ettiği kimseleri görmek istiyenler, ilim taleb edenlere baksın. Muhammed’in (aleyhisselâm) nefsi, yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, âlimin kapısına gidip gelen talebenin her adımına, Allahü teâlâ bir senelik ibadet (sevâbı) yazar ve her adımı için Cennette bir şehir bina ettirir. Yeryüzünde yürüdüğünde, yeryüzü, onun için istiğfarda bulunur. Akşam ve sabah mağfiret olunur.”

“Allah rızâsı için ilim öğrenen kimse, gündüzleri sâim (oruçlu), geceleri kâim (gece namazı kılan kimse) gibidir. Kişinin ilimden bir bâb (bir mes’ele) öğrenmesi, o kimsenin Ebû Kubeys dağı kadar altını olup, onu Allah yolunda harcamasından daha hayırlıdır.”

Hasen-i Basrî hazretleri buyurdu ki; “Kıyâmet gününde şehidlerin kanı, âlimlerin mürekkebi ile tartılacak. Şehidler diyecekler ki, “Âlimler, zamanlarının ışık kaynağıdır. Her âlim zamanının lâmbasıdır. İnsanlar âlimin vâsıtası ile aydınlanırlar.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Kıyâmet günü Allahü teâlâ âbidlere (çok ibâdet edenlere), mücâhidlere (cihad edenlere), “Cennete giriniz” buyurur. Âlimler derler ki, “Yâ Rabbî! Bizim ilmimizle onlar ibâdet ve cihâd ettiler.” Bunun üzerine Allahü teâlâ onlara buyurur ki: “Benim indimde siz, melekler gibisiniz. Şefaat ediniz.” Onlar da şefaat edecekler, sonra Cennete gireceklerdir.”

Başka bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Dinde, Allahü teâlâya ibâdet yönünden fıkıhdan daha efdal bir şey olmadı. Bir fakîh (fıkıh âlimi), şeytana karşı bin âbidden daha kuvvetlidir.”

Başka bir hadîs-i şerîfte de buyuruldu ki: “Her şeyin bir direği vardır. Dînin direği de fıkıhtır.”

“Âlim ve ilim öğrenen, sevâbda birdir, insanlar ya âlimdir. Ya da müteallimdir (ilim öğrenendir). Bunlardan başkasında hayır yoktur.”

Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “İnsanlar, öldüğü hâl üzere dirilecektir. Âlim, âlim olarak, câhil, câhil olarak dirilecektir.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Hazreti Ali’ye buyurdu ki: “Yâ Ali! Ya âlim ol! Ya ilim talebesi ol! Ya da âlimi dinleyen ol! Dördüncüsü olma, helak olursun.” Hazreti Ali! “Yâ Resûlallah! Dördüncüsü kimlerdir?” diye suâl edince; “Bilmeyenler, öğrenmeyenler, din ve dünyâ işlerini âlimlere sormayanlardır. Onlar muhakkak helak olacaklardır” buyurdular. (Resûlullah (aleyhisselâm), bu sözü üç defa tekrar ettiler.)

Allahü teâlânın rahmetine muhtaç bu fakîr (ya’nî bu kitabın müellifi olan Ahmed bin Muhammed) der ki: “İlmin üstünlüğü, âlimin derecesi böyle yüksek olduğuna göre, her akıllı kimsenin ilmin faziletine kavuşmak, âlimlerin bu mertebesine ulaşmak için ilim ve fıkıh öğrenmesi gerekir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ilim öğrenmeyi emredip; “İlim, Çin’de de olsa onu alınız. Zîrâ ilim öğrenmek (ilmihâlini öğrenmek), kadın erkek her müslümana farzdır” buyurmuştur.

Muâz bin Cebel (radıyallahü anh) buyuruyor ki; “İlim öğreniniz. Zîrâ ilim öğretmek hasenedir. İlim talebi ibâdettir, ilim müzâkeresi tesbihtir, ilim öğrenmek için çalışmak, gayret etmek cihâddır. İlmi bilmeyene öğretmek sadakadır, ilmi ehline vermek kurbettir, ibâdettir, ilim, Cennet ehlinin meş’alesidir. Yalnızlıkta en iyi arkadaş, gurbette en iyi dost, halvette (yalnızlıkta) en iyi konuşucu, sırlarda en iyi yol gösterici, zorlukta en iyi yardımcı, dostlara zînet, düşmana karşı silâh, ölüm ânında doğruyu gösteren yardımcı, kabirde arkadaş, kıyâmette şefaatçi, Cennete götürücüdür. Allahü teâlâ ba’zılarını ilim ile yüceltir (yükseltir). Onları hayırlara vesile

eder, dinde kendilerine ve eserlerine i'timâd edilen imamlar ve işlerinde kendilerine uyulan kimselerden yapar.

Kerem sahibi olan Allahü teâlâdan dileriz ki, ilim ve anlayış ile bizi rızıklandırsın, bizi ebrârın menziline ulaştırsın ve âlimler ile beraber haşretsin. Onların şefaati ile Cennete girmemizi nasîb eylesin.

> Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyuruyor ki; "Âlimler, sultanlarla görüşmedikçe, dünyâya dalmadıkça, Allahü teâlânın kulları üzerinde emînidirler. Eğer sultanlarla görüşüp ve dünyâya dalarlarsa, Resûlullaha (aleyhisselâm) ihânet etmiş olurlar. Bunlardan uzaklaşınız ve onları sakındırınız!"

> Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) yine bir defasında; "Bilmiyen kimselere veyl (yazıklar) olsun" buyurdular. Bundan sonra da yedi defa; "Bildiği ile amel etmeyenlere de yazıklar olsun" diye tekrar ettiler.

Ebüdderdâ hazretleri buyuruyor ki; "Kıyâmet gününde, "Yâ Üveymir (Ebüdderdâ) ne öğrendin?" diye sorulmasından korkmam. Ancak ben, kıyâmet günü, "Yâ Üveymir! Bildiğinle ne amel ettin?" diye sorulmasından korkuyorum."

Îsâ aleyhisselâm buyurdu ki; "Öğrenen, amel eden ve başkalarına öğreten kimse, semâvat âleminde büyüklerden olarak çağrılır."

> Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Ağaçların çoğu meyva vermez. Meyvelerin hepsi tayyib (tatlı, temiz, yenebilir) değildir. Âlimlerin de hepsi mürşid (yol gösterici), ilimlerin hepsi fâideli değildir."

Hazreti Ömer bin Hattâb, Hazreti Abdullah bin Selâm'a "İlim erbâbı kimdir?" diye sordu. O da "Bildiği ile amel edendir" dedi. Hazreti Ömer (radıyallahü anh), "Âlimlerin gönlünden ilmi yok eden nedir?" diye sorunca, o da, "Tamâ'dır (Dünyâ lezzetlerini haram yollardan aramaktır.) dedi.

Sehl bin Abdullah (radıyallahü anh) buyurdu ki; "Âlimler hâriç, insanların hepsi ölüdür, ilmi ile âmil olanlar hâriç, âlimlerin hepsi sarhoştur. Muhlisler hâriç, ilmi ile âmil olanların hepsi mağrurdur. Muhlisler de, (ihlâslarını kaybetme husûsunda) büyük tehlike üzeredirler."

Hazreti Ali (radıyallahü anh) buyurdu ki; "Âlim, ilmi ile amel etmezse, câhil, ondan ilim öğrenmekten geri durur."

> Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: "Câhil yetmiş defa mağfiret olunur. Âlim bir defa bile mağfiret olunmaz (Çünkü âlim, bildiği hâlde günah işlemiştir)."

> "Kıyâmet günü insanlardan azâbı en şiddetli olanı, Allahü teâlânın ilmi ile ona fayda vermediği kimsedir."

> "Âlim, ilmi ile âmil olmadıkça âlim olamaz."

> "Âhır zamanda, câhil âbidler, fâsık âlimler bulunacaktır."

> "İlmi arttığı hâlde zühdü artmayan kimsenin, Allahü teâlâdan uzaklığı artmıştır."

Hasen-i Basrî hazretleri buyurdu ki; "Âlimlerin cezası, kalbinin ölmesidir. Kalbin ölmesi de, dünyâyı istemesidir."

Mâlik bin Dinar (radıyallahü anh) buyurdu ki; "Bunu kitaplarda okudum. Allahü teâlâ buyuruyor ki: (Âlim dünyâyı sevdiği zaman, ona yapacağım şeylerin en ehveni; kalbinden, bana münâcaatın tatlılığını çıkarmaktır.)"

Îsâ aleyhisselâm buyurdu ki; "İlim öğrenip de ilmiyle amel etmeyen kimse, gizlice zinâ eden, hamileliği ortaya çıkınca da, insanlara rezîl, kepaze olan kadın gibidir. Allahü teâlâ, kıyâmet gününde böyle kimseleri gözler önünde rezîl eder."

> Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Her kim kendinde bulunan ilmi gizlerse, Allahü teâlâ ona Cehennem gemlerinden bir gem takar."

Hasen-i Basrî (radıyallahü anh) buyurdu ki; "Fakih, dünyâdan uzaklaşmış, âhireti isteyen, dîninde basiret sahibi, Rabbine ibâdete devam eden kimsedir."

Denilmiştir ki; "Âlimler helâlinden mal toplarsa, avam şüpheli şeyleri yer. Âlim şüpheli şeyi yerse, avam haram yer. Âlim haram yerse, avam kâfir olur."

> Peygamber efendimize (aleyhisselâm) insanların en kötüsünün kim olduğu suâl edildiğinde: “Bozuldukları zaman âlimlerdir. Eğer âlimler bozuk olursa, âlem de onların bozukluğu ile bozulur” buyurdu.

Müellif der ki: Madem ki, ilimden maksat, ilmi ile amel etmektir. O hâlde, âlim olan kimsenin ilmi ile amel etmesi, sonra insanlara öğretmesi gerekir. Böylece ondan, başkaları da istifâde ederler. Âlim, dâima Allahü teâlâdan korkmalı, emirlerine itaat etmeli, nehiylerinden (yasaklarından) kaçınmalı, kazasına rızâ göstermeli, dîn-i İslâmı kuvvetlendirmeli, ilmi yaymaya devam etmeli, sultanlarla görüşmekten, onların dünyâsından uzaklaşmalı, Allahü teâlânın verdiği rızka kanâat ederek, vakıf malından kaçınmalı, Allahü teâlânın verdiğinden fazlasını istememeli, insanların elinde olana göz dikmemeli, o, mal için alçalmamalı, kendi ilmi ile ucba kapılmamalı, hâllerini murâkabe ve a’zâlarını muhafaza etmeli, sözünde sâdık, işinde dürüst, hükmünde âdil olmalı, doğru söze kulak vermeli, yumuşaklıkla ve insaf ile cevap vermeli, bir sınıfa meyl ederek diğer sınıfı terk etmemeli, insanlara nasihat etmeli, onları Allahü teâlâya itaate da’vet etmeli, onlara iyiliği emredip, kötülükten sakındırmalı, aralarında doğru olarak hüküm vermeli, mazlûma yardım etmelidir. Rüşvet almamalı, ba’zılarından menfaat bekliyerek, yanlış birşeye doğru dememeli ve ba’zılarından da korkarak, doğru birşeyi söylemekten çekinmemelidir. Ba’zıları, yanlış birşeyi söylemesi için kendisini zorlasalar bile, doğruyu söylemekten sakınmamalıdır. Kuvvetli ile zayıf arasında bir hüküm vermesi gerektiğinde, kuvvetlinin tarafına meyletmekten çok sakınıp, adâlet ile hükmetmelidir. Sultâna ve herhangi bir kimseye, fakire ve zengine hüküm verirken eşit davranmalıdır. Zengine ve mevki sahibine bu hâllerinden dolayı boyun eğmemeli, Allahü teâlânın emrine boyun eğmelidir. İnsanlara, dünyalık, mevki ve makamlarına göre değil, o kimsenin Allah indindeki üstünlüğüne göre kıymet vermelidir. Hayır sahiplerini sevmeli, onları daha çok hayırlara teşvik etmelidir. Kendilerinden kötülük meydana gelen kimselerin bu kötülüklerine buğz etmeli, onlara doğru yolu, saadet yolunu göstermelidir. Fitne çıkarmadan, zulme mâni olmaya çalışmalıdır. Kapısını herkese açmalı, kimseyi red etmemelidir. İlim talebesine nasihat vermeli, onlara karşı tevâzu göstermelidir. Onlara ilim öğretirken, sabır ve tahammül göstermeli, onları ilme teşvik etmelidir. Kendilerine şefkatle muâmelede bulunarak, imkânları nisbetinde kendilerine ihsânda bulunmalıdır. İnsanlara ilim öğretmesi, sırf Allah rızâsı için olmalı, şöhret için, mevki ve makam ele geçirmek için çalışmamalıdır. İlmin yayılması, âlimlerin çoğalması, câhillerin azalması, İslâmın kuvvet bulması, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetinin yerine getirilmesi, helâl ve haram olan şeylerin ayrılarak belli olması için gayret etmelidir.

Allahü teâlâ, ilimleri ile âmil olan âlimlere, âhırette çok savap vereceğini va’d etti.

Fakîh Ebü’l-Leys-i Semerkandî (radıyallahü anh) buyurdu ki; “Hakîki ilim sahiplerinde şu on haslet bulunur. Haşyet (Allah korkusu), nasihat, şefkat, tahammül, sabır, hilm, tevâzu, insanların malından uzak olmak (insanların malında gözü olmamak), Allahü teâlânın kitabını çok okumak ve az hicab (bu da kapısının herkese açık olması demektir). Allahü teâlâ bizi, ilmi ile hâlis amel işleyip, sabır ve tevekkül edenlerden eylesin. Âmin.”

Biliniz ki, mükellef olan kimseye ilk ve birinci lâzım olan şey; Allahü teâlâya inanmaktır, bilmektir. Zira yaratan, şekil ve rızık veren O’dur. Nitekim Allahü teâlâ, Mü’min sûresi altmısdördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen buyurdu ki; “Allahü teâlâ sizi tasvir etti (şekillendirdi) ve şekillerinizi güzel kıldı. Sizi, helâl, leziz ve temiz yiyeceklerle rızıklandırdı. İşte (şekil veren ve rızkı yaratan) Rabbiniz Allahü teâlâdır.” Allahü teâlâyı, kendisini tavsif ettiği, bildirdiği gibi bilmek lâzımdır. Allahü teâlâ, İhlâs sûresinde meâlen buyuruyor ki, “(Yâ Muhammed (aleyhisselâm)! Sana Allahü teâlâdan suâl edenlere)’de ki, Allahü teâlâ birdir. (Şeriki ve nazîri yoktur.) Allahü teâlâ Samed’dir. (Herşey O’na muhtaçtır. O, hiçbir şeye muhtaç değildir. Büyüklük O’nda nihâyet bulmuştur. Bütün sıfatlarında kâmildir. Dâim ve bâkidir. Her ayıbdan münezzehdir.) O, doğurmadı ve doğrulmadı. (Ana ve baba olmadı. Kimseden doğmadı.) Hiçbir şey O’na yakın ve denk olmadı.”

> Nisa sûresi 171. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki, “Allahü teâlâ ancak bizzat ilâh ve ehaddir (Birdir). Çocuğu olmaktan münezzehtir.”

Şûra sûresinin onbirinci âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki; “... O’nun benzeri (misli dengi) yoktur...”

Mükellef olan kimse Allahü teâlâya îmândan sonra, Allahü teâlânın meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhıret gününe, kadere, hayrın ve şerrin Allahü teâlâdan geldiğine inanmalı, peygamberler arasında fark gözetmemeli, hepsinin Allahü teâlânın peygamberi olduğunu kabûl edip inanmalıdır. Mükellef olan kimse bunları yaparsa, onun müslüman olduğuna hükmedilir. Bundan sonra lâzım oldukça, sırası geldikçe, ibâdet bilgilerini öğrenmek ve yapmak gelir, îmân bilgilerini öğrendikten sonra, kendisine lâzım olan ibâdet bilgilerini öğrenmek ve bunlara uygun amel etmek elbette lâzımdır. Allahü teâlâ, Zâriyât sûresi 56. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki: “Ben, insanları ve cinleri, ancak bana ibâdet etsinler (ve beni bilsinler) diye yarattım.”

Cebrâil aleyhisselâm, Resûlullaha (aleyhisselâm), “İslâm nedir?” diye suâl ettiğinde, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; “İslâm, Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in (aleyhisselâm) Allahü teâlânın resûlü olduğuna şehâdet etmen, (kat’î olarak, görmüş gibi inanman, günde beş defa) vakti gelince namaz kılman, malının zekâtını vermen, Ramazân-ı şerîf ayında (her gün) oruç tutman ve gücün yetiyorsa, ömründe bir kere hac etmendir (Kâ’be-i muazzamayı ziyâret ve tavaf etmendir).”

Allahü teâlâya îmândan sonra, dîn-i İslâmda en mühim emir, birinci vazîfe; namaz kılmaktır. Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Namaz dinin direğidir. Kim namazı kılarsa, dînini ikâme etmiş olur. Kim namazı kılmazsa, dînini yıkmış olur.”

Misvak bahsinde buyuruyor ki: “Misvak husûsunda, Resûlullah efendimizden birçok hadîs-i şerîfler nakledilmiştir. Hadîs-i şerîflerde meâlen buyuruldu ki: “Misvak ağız için temizliktir. Ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşmağa sebebtir.”

> “Oruçluya helâl olan şeylerin en hayırlısı, misvaktır.”
>
> “Şayet ümmetime zor gelmiyeceğini bilseydim, her namaz için misvak kullanmalarını emrederdim.”
>
> “Kur’ânın yollarını misvak ile temizleyiniz.”
>
> “Abdest imânın, misvak da abdestin yarısıdır.”
>
> “Kişinin misvak ile kıldığı iki rek’at namaz, misvâksız kıldığı yetmiş rek’at namazdan daha efdaldır.”
>
> “Misvak kullanınız. Zira misvak kullanmakta on fâide vardır. Ağız kokusunu ve kirini temizler. Rabbin rızâsına kavuşturur. Melekleri ferahlandırır. Gözleri cilâlandırır. Dişleri parlatır. Diş etlerini kuvvetlendirir. Yemeği hazmettirir. Balgamı söker. Namazın sevâbını katkat arttırır. Kur’ânın yolu olan ağzı temizleyip, ağız kokusunu güzelleştirir.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Hazreti Ali’ ye; “Yâ Ali! Misvak kullan! Zira misvakta, din ve beden için yirmidört fâide vardır” buyurdu.

Kul, Allah rızâsı için misvak kullanmalı, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnetini yerine getirmelidir. Bu işe riya, gösteriş, menfaat karıştırmamalıdır.

Ağzını misvak ile zâhiren temizlediği gibi, gıybet, yalan, dedikodu, söğmek, yalan yere yemîn etmek, iftira, haram yemek, yalancı şahitlik yapmak, fazla konuşmak gibi durumlardan koruyarak, ma’nevî bakımdan da temizlenmelidir. Misvak kullanmak, dünyâda birçok fâideye sebeb olduğu gibi, âhırette de yüksek derecelere kavuşmaya vesiledir. Allahü teâlâdan yardım ister, dünyâ ve âhırette selâmet üzere bulundurmasını niyaz ederiz.”

> Abdestin fazileti hakkında buyuruyor ki; “Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Müslüman abdest alınca, günahları; kulağından, gözünden, elinden ve ayağından çıkar. Oturunca mağfiret olunmuş olarak oturur.”

“Sizden birisi abdest almaya Başlayıp, ağza ve burna su verdiğinde, su çıktığı zaman, su ile beraber hatâları da (günahları da) ağzından ve burnundan dökülür. Yüzünü, Allahü teâlânın emrettiği şekilde yıkadığı zaman, hatâları su ile beraber yüzünden dökülür. Kollarını, dirseklerle beraber Allahü teâlânın emrettiği şekilde yıkadığı zaman, su ile beraber günahları da elinden ve parmaklarının etrâfından dökülür. Sonra Allahü teâlâya hamdü senada bulunup, kalkar iki rek’at namaz kılarsa, günahlarının hepsi çıkar ve sanki anasından doğduğu gibi tertemiz olur.”

Abdestin böyle faziletleri olduğuna göre kulun, ta’zim, hürmet ve ihlâs ile abdest alması ve devamlı olarak abdestli bulunması gerekir. Bu abdestle, sâdece, Rabbine ibâdet etmeyi, O’nun huzûrunda abdestli olarak O’na münâcaatta bulunmayı niyet etmelidir. En iyi şekilde tahâretlenmeli, bütün edeblerine riâyet ederek, yasaklardan kaçınarak, mekrûh ve bid’atlerden sakınarak abdest almalı ve hep abdestli bulunmalıdır. Kul devamlı abdestli olursa, namaza karşı tembellikte bulunmaz. Namaz için câmiye gidip, cemâatle namazını kılar. Allahü teâlânın hıfzında, korunmasında olur. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Abdest mü’minin silâhıdır. Abdest ile bedeni temizlediği gibi, tövbe ile de içini temizlemelidir. Zîrâ Allahü teâlâ, abdesti, bedenin zâhiri için, tövbeyi de bâtın için temizleyici kıldı.” insan, abdest almayı emreden, Mâide sûresinin 6. âyet-i kerîmesiyle zâhirini temizlemeye me’mur olduğu gibi, Tahrîm sûresi 8. âyet-i kerîmesinde bildirilen, “Allahü teâlâya tövbe-i nasûh ile tövbe ediniz!” meâlindeki emri ile de bâtınını temizlemeye me’murdur.”

Namazın fazileti bahsinde buyuruyor ki; “Resûlullah (aleyhisselâm); “Birinin evi önünde nehir olsa, hergün beş kerre bu nehirde yıkansa, üzerinde kir kalır mı?” diye sordu. “Hayır, yâ Resûlallah” dediler, “İşte beş vakit namazı kılanların da böyle küçük günahları affolur” buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfte de buyurdu ki; “Mü’min olan kul, namazını eda ederken, o namazın rükû’ ve secdelerini ve diğer rüknlerini iyi ve tamam eylese, o namaz nurlu olur. Melekler o namazı göğe çıkarırlar. O namaz da sahibine hayır duâ edip der ki; “Sen beni muhafaza ettiğin gibi, Allahü teâlâ da seni muhafaza etsin.” Namazı güzel ve tamam kılmazsa, o namaz karanlık olur. Melekler beğenmeyip, o namazı göğe iletmezler. Namaz da, kendini kılana bedduâ edip, “Beni zayi ettiğin gibi Allahü teâlâda seni zayi eylesin” der.”

“Bir kimse kırk gün cemâatle namaz kılar ve bir rek’at bile kaçırmazsa, onun için iki berât yazılır. Birincisi, nifaktan kurtuluş (berâtı), ikincisi de, Cehennemden kurtuluş berâtıdır.”

“Her kim beş vakit namazı cemâatle kılmaya devam ederse, Allahü teâlâ ona beş haslet verir. Ondan geçim darlığını kaldırır. Kabir azâbını ondan kaldırır. Amel defteri sağından verilir. Sırattan şimşek gibi geçer ve Cennete hesapsız girer.”

“Amellerin en efdali, vaktinde kılınan namazdır.”

Namazın faziletleri bu kadar çok olduğuna göre, kul onu vaktinde (Gevşeklik ve tembellik göstermeden, seve seve) kılmalı, rükû’una, secdesine, kırâatine, tesbihlerine, tekbîrlerine, teşehhüdüne ve bütün şartlarına riâyet ederek kılmalı, mekrûhlarından sakınmalıdır. Hazreti Huzeyfe, namaz kılan bir kimseyi gördü. O kimse, rükû’ ve secdeleri tam yapmıyordu. Ona buyurdu ki, “Şayet bu hâl üzere ölürsen, İslâm fıtratı üzerine ölmüş olmazsın” buyurdu. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) birgün; “En büyük hırsız, kendi namazından çalan kimsedir” buyurdu. “Yâ Resûlallah! Bir kimse kendi namazından nasıl çalar?” diye suâl ettiler. “Namazın rükû’unu ve secdelerini tamam yapmamakla” buyurdu.

Namaz kılan kimse, bütün günahlarına tövbe etmeli, kalbini hıkddan, ya’nî kendine nasihat edenleri aşağı görerek nefret etmekten ve ona

düşmanlık beslemekten, hasedden, kibirden, hileden, yalan ve iftiradan, gıybetten, dedikodudan, husûmetten (düşmanlıktan) korumalıdır. Gözlerini harama bakmaktan, mi'desini haram lokmadan, vücûdunu haram giymekten ve ayaklarını Allahü teâlânın râzı olmadığı yerlere gitmekten korumalıdır. Namaz kılarken, zâhiren ve bâtınen Allahü teâlânın huzûrunda ihlâs ile durmalı, kıldığı namazı, en son namazını kılıyormuş gibi düşünerek, en güzel bir şekilde eda etmelidir. Allahü teâlâ Bekâra sûresi, 238. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki; "... Namazı Allahü teâlâya itaatle (O'na itaat edici olduğunuz hâlde) kılınız." Allahü teâlâ, namazda huşû' gösterenleri, namazlarını huşû' ile kılanları övüyor ve Mü'minûn sûresi 2. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Onlar, namazlarında, Allahü teâlâdan korkarak ve O'na tevâzu ederek namazlarını kılarlar" buyuruyor. Namaz kılan kimse, Allahü teâlânın huzûrunda durduğunu, O'nun gizli ve açık herşeyi bildiğini, O'na hiçbir şeyin gizli olamıyacağını, doğruluğu, nifakı, hakîkati, mecazı bildiğini düşünmeli, O'ndan gâfil olmamalıdır.

Hasen bin Ali (radıyallahü anh), namaz için abdest almaya hazırlandığı zaman, rengi değişirdi. Sebebi sorulduğunda, "Allahü teâlânın huzûrunda (namaza) duracağım. Onun için böyle oluyorum" buyururdu. Mescidin kapısına geldiğinde de başını kaldırır ve "İlâhî! Ben senin kulunum. Senin kapına geldim. Ey ihsân sahibi! Günahkâr olarak geldim. Sen ihsân sahibi, ben ise günahkârım. Sen bizim iyi olanlarımıza, kötü olanlarımızın kabahatlerini hoş görmesini ve düzeltmesini emrettin. Sen ihsân sahibisin. Ben ise günahkâr. Ey kerîm olan Rabbim! Senin indinde güzel olanların hürmetine kabahatlerimi affet!" diye münâcaatta bulunurdu. Bundan sonra mescide girerdi.

Hazreti Ali, namaza duracağı zaman sararır, rengi değişirdi. Sebebi sorulduğunda şöyle anlatırdı; "Allahü teâlâ, Ahzâb suresi 72. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Biz emâneti; göklere, yere ve dağlara arzettik. Onlar o emâneti yerine getiremiyecekleri korkusuyla onu yüklenmekten kaçınarak, kendilerine bu ağır yükün verilmemesini rica ettiler. O emâneti, insan yüklendi..." buyuruyor. Ben yüklendiğim bu emâneti hakkıyla ifâ edebilecek miyim, edemiyecek miyim bilemiyorum. Bu sebeble yüzüm değişiyor."

Büyüklerimizin namazdaki huşû'ları çok fazla idi. Bu büyüklerden Râbi'a-i Adviyye hazretleri namaz kılarken, üzerinde secde ettiği hasırdan bir parça gözüne batmıştı. Fakat o, namaz bitinceye kadar gözüne saplanan parçayı hissetmedi.

Zühd sahibi olan Hâtim-i Tâî hazretleri, birgün Isâm bin Yûsuf'un yanına vardı. Isâm; "Yâ Hatim! Güzel bir namazı nasıl kılıyorsun?" diye suâl etti. Hatim (radıyallahü anh) cevâbında şöyle anlattı: "Namaz vakti yaklaşınca, güzel bir abdest alırım. Sonra namaz kılacağım yerde, tam bir sükûnet ve itminan ile otururum. Kâ'be-i muazzamayı iki kaşım arasına ve makâm-ı İbrâhim'i göğsüm hizasına getiririm. Allahü teâlânın kalblerdekini bildiğini düşünürüm. Yine düşünürüm ki, ayağımın altında sırat köprüsü, sağımda Cennet, solumda Cehennem ve arkamda can alıcı melek Azrail aleyhisselâm duruyor ve ben, en son namazımı kılıyorum. Namaz vakti girince, kalkıp niyet ederim. Güzel bir tekbîr alıp, tefekkür ile, kırâat ederim. Tevâzu ile rükû', tazarru' (yalvarma ve yakarma hâli ile) secde ederim. Son olarak oturup, Allahü teâlânın rahmetini düşünerek teşehhüd okurum. İhlâs ile ve sünnete uygun olarak selâm veririm. Namazım kabûl oldu mu, olmadı mı diye ümit ve korku arasında kalkarım." Bunun üzerine Isâm bin Yûsuf (radıyallahü anh), otuz senedir namaz kılıyorum, bir defa senin kıldığın huşû' ve ihlâs ile namaz kılamadım" dedi ve çok ağladı."

Zekât vermenin fazileti hakkında buyuruyor ki; "Mü'minûn sûresi, 4. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Onlar (gerçek mü'minler) mallarından üzerlerine farz olan zekâtı eda ederler." Aynı sûrenin onbirinci âyet-i kerîmesinde de meâlen buyuruldu ki: "Onlar Firdevs Cennetine vâris olurlar ve orada ebedî kalırlar." Me'âric sûresi 35. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Bunlar, Cennetlerde (hesapsız) ni'metler ile ikram olunmuşlardır."

Bekâra sûresi 261. âyet-i kerîmesinde buyuruldu ki: “Mallarını Allah yolunda infâk edenlerin (harcayanların) hâli, her başağa yüz daneli yedi başak bitiren bir tohumun hâli gibidir. Allahü teâlâ, dilediği kimseye daha kat kat verir (ki miktarını O’ndan başka kimse bilmez). Allahü teâlânın fadlı ve ihsânı çok geniştir. O, herşeyi bilicidir.”

Yine Bekâra sûresi 274. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: “Allahü teâlânın yolunda gece ve gündüz, gizli ve aşikâr mallarını infâk ederler (sarfederler). Onların ecirleri (mükâfatları), Rableri katında hazırdır. Onlar için gelecekte bir korku yoktur ve onlar, geçmişte ve gelecekte mahzûn olmazlar.”

Yine Bekâra sûresi 276. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: “Allahü teâlâ, faiz ile elde edilenleri yok eder. İzlerini bile bırakmaz. Zekâtları verilen malları arttırır.”

Sebe sûresi 39. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: “Her neyi hayra harcarsanız, Allah onun arkasından (dünyâ ve âhırette) karşılığını verir...”

Hadîs-i şerîflerde de buyuruldu ki: “Her gün iki melek, Allahü teâlâya nidâ ederek; “Yâ Rabbî! Malını infâk edenin, infâk ettiği malının yerine yenisini koy (daha fazlasını ihsân eyle). (Malını infâk etmeyip, sımsıkı) tutanların ise, malını telef eyle!” derler.”

“Sadaka, Rabbin gadabını söndürür.”

“Bir hurma parçası ile de olsa, (sadaka vererek) Cehennemden korununuz.”

“Gece ve gündüz sadaka veren kimseyi, Allahü teâlâ, yılan sokması sebebiyle ölmekten veya evin yıkılması sebebiyle ansızın ölmekten muhafaza eder.”

Sadakanın, sahibini 70 çeşit kötülükten koruyacağı bildirilmiştir.

Zekât ve sadakanın faziletleri bu kadar çok olduğuna göre, kul, gücü yettiği kadar, az olsun, çok olsun, farz olsun, nafile olsun sadaka vermelidir. Zekat ve sadakayı verirken, en lâyık olana vermeye gayret etmelidir. Allahü teâlâ, Tevbe sûresi 34. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Malı, parayı biriktirip, zekâtını müslüman fakirlerine vermeyenlere çok acı azâb müjdele!” buyuruyor. Bu azâbı, bundan sonraki âyet-i kerîme şöyle bildiriyor: “Zekâtı verilmiyen mallar, paralar, Cehennem ateşinde kızdırılıp, sahiblerinin alınlarına, böğürlerine, sırtlarına mühür basar gibi basdırılacaktır.”

Âl-i İmrân sûresi, 180. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruluyor ki: “Allahü teâlânın fadl ve kereminden verdiği şeyi, Allah yolunda emrolunan şekilde infak etmeyip cimrilik edenler, zannetmesinler ki, o cimrilik kendilerine hayırlıdır. Bilakis onlar için şerdir. O cimrilik ettikleri mal, kıyâmet günü boyunlarına ateşten halka olur.”

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: “Allahü teâlâ, bir kimseye mal verir de, o da zekâtını eda etmezse, kıyâmet günü malı kendisi için, çok zehirli bir yılan sûretine dönecektir. Bu yılanın iki gözü üstünde, iki siyah nokta vardır. O kimsenin, boynuna dolanarak onu her iki çene kemiğinden yakalayacaktır. Sonra, “Ben senin malınım, ben senin hazînenim” diyecektir.”

“Malının zekâtını vermiyen kimse, bütün malını helak etmiş olur.”

Eski âlimler yazmış ki, beş şeyi yapmıyan, beş şeyden mahrûm olur:

1. Malının zekâtını vermeyen, malının hayrını görmez.

2. Uşrunu vermeyenin, tarlasında, kazancında bereket kalmaz.

3. Sadaka vermeyenin, vücûdunda sıhhat kalmaz.

4. Duâ etmeyen arzusuna kavuşamaz.

5. Namaz vakti gelince, kılmak istemeyen, son nefeste Kelime-i şehâdet getiremez.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, kul, sadaka vermeye rağbet etmelidir. Zira sadaka, malı temizler. Onu çoğaltır ve korur. Sadaka vermede, ni'meti verene şükür, rızıkta genişlik, ömürde bereket, akrabaya iyilik, şeytana muhalefet vardır. Sadaka, Allahü teâlânın rızâsını, meleklerin muhabbetini kazandırır, insanların gönüllerine sevinci yerleştirir. Bedeninden hastalık ve belâları, malından âfeti giderir. Günahları ve malı temizler. Allahü teâlâ Tevbe sûresi 103. âyet-i kerîmesinde meâlen buyurdu ki: "Onların mallarından bir zekât al ki, onunla onları, (günahlardan, mala muhabbetten) temize çıkarmış olasın ve onunla mallarına bereket vermiş olasın..."

Resûlullah efendimiz bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki; "Suyun ateşi söndürdüğü gibi, sadaka da hatâları söndürür."

Sadaka, Allah rızâsı için ve başa kakmadan olmalıdır. Böyle olan sadaka sevâba ulaştırır ve fayda verir. Bekâra sûresi 264. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Sadakalarınızı, başa kakmak ve eziyet etmek sûretiyle ibtâl etmeyin (boşa çıkarmayın)."

Sadaka, helâl maldan olmalıdır. Zulüm, gasb, hırsızlık, hainlik ve rüşvet gibi yollardan ele geçen mallardan sadaka olmaz. Bekâra sûresi 267. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Ey îmân edenler! Kazancınızın tayyib ve helâl olanından infakta bulunun (sadaka ve zekât verin)." Allahü teâlâ, maldan infâk edenlerden eylesin. Amin!"

Ramazân-ı şerîfin faziletini anlatırken buyuruyor ki; "Bir hadîs-i kudsîde meâlen buyuruldu ki; "Âdem oğlunun yapmış olduğu haseneye (iyiliğe), on mislinden yediyüz misline kadar karşılık veririm. Ancak oruç bundan müstesnadır. Oruç benim içindir. Onun karşılığını ben veririm. Zira kulum, benim için yemesini ve içmesini terk etmiştir. Oruç kalkandır. Oruçlu için iki ferahlık vardır. Birisi iftar ettiğinde, diğeri de kıyâmet günü Rabbine kavuştuğu andadır."

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: "Bir kimse, Ramazan ayında oruç tutmayı farz bilir, vazîfe bilir ve orucun sevâbını Allahü teâlâdan beklerse, geçmiş günahları aff olur."

"Cennetin, Reyyan adında bir kapısı vardır. Buradan ancak oruç tutanlar girecektir."

"Cennet, seneden seneye Ramazân-ı şerîfin gelmesi ile süslenir. Ramazanın ilk gecesi olunca, Arş'ın altından Mesire isminde bir rüzgar eser. Cennet ağaçlarının yapraklarını bir birine vurur. Cennet kapısının halkalarını sallar. Bunlardan hiçbir zaman, hiçbir kimsenin duymadığı çok güzel sesler duyulur. Cennet hûrîleri köşklere çıkarlar. Burçlar arasında dururlar. Sonra, "Allahü teâlâdan, bizi istiyecek kimse yok mudur?" derler. Sonra (Cennet meleklerinin reîsi olan Rıdvan'a) "Ey Rıdvan! Bu hangi gecedir!" derler. Rıdvan, "Evet, bu gece Ramazân-ı şerîfin ilk gecesidir ki, Allahü teâlâ Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden oruç tutanlar için Cennet kapılarını bu gece açar" der. Allahü teâlâ da, "Ey Rıdvan! Cennet kapılarını aç! Ey Mâlik! (Cehennem meleklerinin reîsi) Cehennem kapılarını, Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden oruç tutanlara kapa! Ey Cebrâil! Yeryüzüne in! Şeytanları bağla, zincire vur, denizlere sür. Habîbimin ümmetinin oruçlarını bozmasınlar" buyurur ve bir münâdînin, Ramazân-ı şerîfin her gecesinde; "İsteyen yok mudur? Vereyim. Mağfiret dileyen yok mu? Mağfiret edeyim. Töbe eden yok mu? Tövbesini kabûl edeyim" diye nidâ etmesini emir buyurur."

"Her kim Ramazan orucunu tutar. Haramdan ve iftiradan kaçınırsa, Allahü teâlâ ondan râzı olur ve ona Cennetleri vâcib kılar."

Oruç için böyle faziletler ve oruçlular için böyle yüksek mertebeler bildirildiğine göre; kul, Ramazân-ı şerîfin gelmesi ile ferahlanmalı ve onu ganîmet bilmelidir. Bu aya ta'zim ve hürmette

bulunmalıdır. Ramazan ayını oruçla, sadaka ile günahlara tövbe ile, amellerde ihlâs ile geçirmelidir. Kullara zulmetmekten kaçınmalı, yalandan, gıybetten, dedikodudan, iftiradan, harama bakmaktan, şarkı, türkü dinlemekten uzaklaşmalıdır. Mi'desini, haram ve şüpheli yemekten, kalbini hasedden, hıkddan, kin ve düşmanlıktan, sâir uzuvlarını hatâlardan korumalı, bütün a'zâları ile oruç tutmalıdır. Tâat ve hasenata devam etmeli, hayırlı işler yapmaya koşmalıdır. Kişi bunlara riâyet ederek orucunu tutunca, "Oruç tutan çok kimse vardır ki, onların orucu, yalnız açlık ve susuzluk çekmek olur" hadîs-i şerîfinde bildirilen kimselerden olmaz.

Oruç tutan kimse, aile efradına nafakasını bol bol verir. Emri altındakilere yumuşak davranır. Helâlden kazanır. Alış-verişte insanların haklarını gözetir, ölçüsünü, tartısını doğru tartar, insanların arasını bulur. Dargınları barıştırır. Borcu olanlara borçlarını öder. Gücü yetiyorsa, mescidleri ma'mur eder. Çok namaz kılar, sadaka verir. Çok hayır ve hasenatta bulunur. Malında, Allahü teâlânın başkaları için hak kılmış olduğu şeyleri, hak sahiplerine verir. Akrabasına ziyârette bulunur. Bu ayda yapılan iyiliklere kat kat sevâb verildiğini (ve bu ayda ibâdet ve iyi iş yapabilenlere, bütün sene bu işleri yapmak nasîb olacağını) bildiği için, daha çok ibâdet ve tâat yapmaya ve daha çok iyilik ve ihsânda bulunmaya bilhassa gayret eder. Resûlullah efendimiz bir hadîs-i şerîflerinde buyurdu ki; "Ramazan ayında verilen bir sadaka, başka aylarda verilen bin sadakadan daha hayırlıdır."

Oruç tutan kimse, lâyık-ı veçhile oruç tutamadığını ve dolayısıyle orucunun kabûl edilmeyeceğinden korkmalı, fakat, Allahü teâlânın lütfu ile merhameti ile kabûl edeceğini de ümîd etmelidir. Huşû' ile, Allahü teâlânın rızâsı için, âhıret ni'metlerine kavuşmak için amel etmeli, helâlinden kazandığı temiz rızık ile iftar etmelidir. Yukarıda bildirilen şekilde oruç tutarsa, işte o zaman Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) haber verdiği kimselerden olur.

> Resûlullah efendimiz bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: "Kim Ramazân-ı şerîfe yetişir, hürmetini bilir, gündüzünde oruçlu, gecesinde kâim (geceleri ibâdet yapan) olur, malının zekâtını verirse,

Ramazan çıktığında, o kimsenin üzerinde, Allahü teâlânın onu hesaba çekeceği hiçbir günah kalmaz. Allahü teâlâ onu elbette, elbette, elbette mağfiret eder."

Ramazan ayının hukukuna hakkıyla riâyet etmekte bizi muvaffak kılmasını, Allahü teâlâdan niyaz ederiz."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 156

2) Keşf-üz-zünûn sh. 932, 1802, 1838

3) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 284

4) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 40

5) El-Cevâhir-ül-mudiyye cild-1, sh. 120

6) Mukaddimet-ül-Gazneviyye

AHMED BİN SÂLİH EL-CÎLÎ (Ebü'l-Fadl bin Ebi'l-Meâlî)

Hanbelî âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Sâlih bin Şafiî bin Sâlih bin Hatim bin Ebî Abdullah el-Cîlî'dir. Künyesi, Ebü'l-Fadl bin Ebi'l-Meâlî bin Ebî Muhammed'dir. 520 (m. 1126) senesi Zilka'de ayının onsekizinde doğdu. Hadîs ve târih âlimlerindendir. Kur'ân-ı kerîmin kırâatine âit bütün rivâyetleri, Ebû Muhammed Sıbt-ül-Hayyât ve başkasından okuyup öğrendi. Babası ile birlikte hadîs-i şerîf dinlemeye gittiler. İlim öğrenmekte çok gayretliydi. Yüzbinden çok hadîs-i şerîfi ezberlediği için "Hâfız" ünvanına sahip oldu. İlimde huccet, senet olan büyük bir âlimdir. Dînine çok bağlı olup, sünnet-i seniyyeye uygun yaşardı. Dünyâ malına ve rütbesine hiç düşkün olmayıp, tam vera'ya kavuşmuştu. Selef-i sâlihînin yolunda idi. Târih ilmine dâir yazdığı eserleri kıymetlidir. Bunlardan en önemlisi "Târih-i İbn-i Şafiî" adı ile meşhûr olandır.

Vefâtından önce altı gün hasta yattı. 565 (m. 1170) senesinin Şa’bân ayının üçünde vefât etti. Birçok kimse namazını kıldı. Dekke’de bulunan “Kabr-ül-İslâm” mezarlığına, babasının yanına defnedildi.

Babası da hadîs âlimlerindendir. Ebû Gâlib İbn-il-Benâ, Ebü’l-Hüseyn bin Ferrâ’, Kâdı Ebû Bekr el-Ensârî, Ebü’l-Kâsım el-Harirî, Ebü’l-Bedr el-Kerhi, Ebü’l-Hasen İbni Abdüsselâm, babası Sâlih bin Şafiî ve daha pekçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. İlim öğrenmekteki gayreti çoktu. Hâfız Ebü’l-Fadl bin Nasır ile beraber kaldı. Onun sahip olduğu ilimlerin pekçoğunu ondan okuyup öğrendi. Onun izinden ayrılmadı ve onun mesleğine girdi. Sonra İbn-ül-Batr’ın, Tarrad’ın ve bu ikisinin tabakasından olanların eshâbından da çok ilim öğrendi. İlim öğrenmek arzusu çoğalınca, İbn-i Beyân’ın, İbn-i Nebhân’ın eshâbından ve sonra da İbn-ül-Hüseyn’in ve İbn-i Kâdiş’ın eshâbından da hadîs-i şerîf dinledi. Ölünceye kadar ilim öğrenmek ve hadîs-i şerîf dinlemekle meşgûl oldu. Eliyle çok kitap yazdı. Çok ilim tahsil etti. Fakat kendisinden çok az şey rivâyet edildi. Çünkü, daha rivâyete başlamadan önce vefât etmişti.

İbn-i Neccâr diyor ki; “O, hafız idi. Sağlam bir râvî, öğrendiğini iyi zabt eden bir muhakkik, kırâati güzel, nakilleri sahîh, ilimde huccet (senet), zühd ve vera’sı çok, dindar ve takvâ sahibi olup, Selef-i sâlihînin yolunda, sünnet-i seniyyeye şuurlu bağlı olan bir zât idi. senelere göre bir târih kitabı yazmıştır. Bu kitabının içinde, Hatîb-i Bağdâdî’nin vefât ettiği 463 (m. 1070) senesinden, 560 (m. 1165) senesi sonlarına kadar olan hâdiseleri ve bu târihlerde vefât eden kimseleri ve onların hâllerini bildirmektedir. Bu kitap, “Târih-i Bağdâd” üzerine yapılan bir zeyl, ilâvedir.

İbn-i Nakate, “Kitâb-ül-istidrâk”ında diyor ki, “Onun hadîs-i şerîfleri okuması çok güzeldi. Sâlih bir kimse olup, sağlam güvenilir bir râvî idi.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeylü Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 311

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 251

3) Keşf-üz-zünûn sh. 279

AHMED GAZÂLÎ

Evliyânın büyüklerinden ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebü’l-Feth olup ismi Ahmed bin Muhammed bin Muhammed bin Ahmed et-Tûsî el-Gazâlî’dir. Büyük âlim İmâm-ı Gazâlî’nin kardeşidir. Ahmed Gazâlî, birçok memleketler dolaştı. Tasavvuf erbâbını ziyâret edip, onların hizmetlerinde bulundu. Devamlı tefekkür ve ibâdetle meşgûl oldu. Derslerinin hâricinde, insanlarla zarûret hâlinde görüştü. 520 (m. 1126) senesinde, Kazvîn’de vefât etti.

Ahmed Gazâlî hazretleri, zamanındaki âlimlerin birçoğu ile görüştü ve onların sohbetlerinde bulundu. İlim ve fazilette üstün derecelere yükseldi. Irak’a gittiği zaman, insanlar, ilmi ve fazileti sebebiyle ona âşık oldular ve sohbetine koştular. Daha sonra, Bağdad’da va’z meclisi kurdu. İnsanlar, dersini dinlemek husûsunda izdiham meydana getirdiler. Sa’d bin Fâris el-Lebbâ’nın, onun ders vermesi için düzenlediği bu meclislerin sayısı seksenüçü buldu.

Ahmed Gazâlî’nin va’zları gönülleri alıcı ve te’sîrliydi. Kerâmetler sahibi, güler yüzlü bir zât idi. Fıkıh ilmi ile meşgûl olmasına rağmen, daha ziyâde insanlara va’zü nasîhatleriyle meşhûr oldu. İmâm-ı Gazâlî hazretlerine vekâleten de, bir süre Nizamiyye Medresesi’nde ders okuttu.

Hâfız es-Silefî, onun için; “Hemedan’da onun va’z meclisinde bulundum. Aramızda dostluk ve muhabbet vardı. O, zamanındaki insanların en zekîsi, en güzel ve metodlu konuşanı idi. Fıkıh ve diğer ilimlerde söz sahibiydi” demektedir.

Sa’d bin es-Sem’ânî ise: “Ahmed Gazâlî, sözü tatlı, va’zı hoş, kerâmet sahibi bir zât idi. Uzleti seçti. Tasavvuf ehline hizmette bulundu. Irak’a gitti. Va’zü nasihatte bulundu. İlim meclisinde çok âlim bulunurdu” demektedir.

Ahmed Gazâlî hakkında ayrıca, İbn-i Hallikân; “O, vâ’iz olup, va’zı hoş, görüşü güzel, kerâmetler sahibi bir zât idi.” İbn-üs-Salâh ise; “Onun meclislerindeki va’zlarından meydana gelmiş, dört cild hâlinde hazırlanmış eserini gördüm” demektedir.

Ahmed Gazâlî, birgün kardeşi Huccet-ül-İslâm İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin bir sözü hakkında buyurdu ki: “Kardeşim İmâm-ı Gazâlî’den işittim: “Meyyit (ölü), tabuta konduğu zamandan i’tibâren kırk yerde durdurulur ve Allahü teâlâ kendisine suâl sorar. Bir de Allahü teâlâdan, kalbimizi İslâm dîni üzerinde sabit kılmasını, fadl ve ihsânı ile hayır üzere selâmetle son nefesimizi vermemizi isteriz.

Ahmed Gazâlî hazretleri bir müşkille karşılaştığı zaman, rü’yâsında Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) görür, zor olan mes’eleyi arz eder, bu şekilde işin doğrusunu anlardı.

Ahmed Gazâlî buyurdu ki: “Va’z ve nasihat husûsunda kendimi ehil görmüyorum. Va’z, âlimlerin ilim nisabının zekâtıdır. Nisabı olmayan, nasıl ve nereden zekât verir? Eğri ağacın gölgesi hiç düzgün olur mu?”

Ahmed Gazâlî’nin Lübâb-ül-İhyâ adlı eserinden ba’zı bölümler:

Ahmed Gazâlî, Allahü teâlâya hamdü sena ve Resûlullaha (aleyhisselâm), Âline ve Eshâbına (r.anhüm) salâtü selâmdan sonra şöyle der: İhyâ-i Ulûmiddîn kitabı Arabca bir kitaptır. Tasnifi ve tanzimi pek güzeldir. Çok ince ve derin hakîkatleri ve sırları ihtivâ eder. Anlattığı mevzûlarla alâkalı haberleri, eserleri ve hikâyeleri içine alır. Peygamberlerin, Sıddîkların ve Selef-i sâlihînin yoluna götürür, ihyanın hacmi büyük olduğu için, insanların onunla meşgûl olmayı, onu okumayı terk ettiklerini görünce, Allahü teâlânın yardım ve tevfîki ile; onu, maksatlarını ve fâidelerini içerisine alacak şekilde kısalttım. Allahü teâlâdan, onunla amel etmekte beni muvaffak kılmasını dilerim.

İhya dört kısımdır. Birinci kısım ibâdetlerle alâkalı, ikinci kısım âdetler, üçüncü kısım mühlikât (helâka götüren şeyler), dördüncü kısmı ise, münciyâttır (insanı helak olmaktan kurtaran şeylerdir). Bu dört kısım da, kendi aralarında birçok bölümlere ayrılırlar.

İbâdet kısmının ilk bölümü, ilmin faziletidir. Allahü teâlâ ilmi şerefli kıldı. Onu başka şeylere üstün kıldı. İlim sahiplerini övdü ve onların derecelerini yükseltti. Bunun böyle olduğuna dâir naklî ve aklî delîller şöyledir:

> Naklî delîller: “Allahü teâlâ, kendinden başka ilâh olmadığını, adâleti yerine getirerek (delîllerle) beyân eyledi. Melekler ve âlimler de buna imân ettiler.” (Âl-i İmrân-18) meâlindeki âyet-i kerîmesinde, Allahü teâlâ, önce yüce zâtıyla başladığı şehâdette, ikinci derecede melekleri, üçüncü derecede olarak da ilim ehlini zikretmiştir. “Allah, içinizden îmân edenleri yüceltir. Bunlardan kendilerine ilim verilenler için ise, (Cennette) dereceler vardır.” (Mücâdele-11) meâlindeki âyet-i kerîmenin tefsîrinde İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) buyuruyor ki: “Âlimler ile câhiller arasında, yediyüz derece fark vardır. Her derecenin arası da, beşyüz senelik yol kadardır.” Hazreti Hasen, “Yâ Rabbî! Dünyâda ve âhirette bize iyilikler ver, bizi nârın (ateşin) azâbından koru.” (Bekâra-201) meâlindeki âyet-i kerîmesinin tefsîrinde: “Dünyâdaki hasene (iyilik) ilim ve ibâdet, âhıretteki ise Cennettir” buyurdu. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “De ki, hiç bilenlerle bilmiyenler bir olur mu?” (Zümer-9), “Kulları arasında, Allahü teâlâdan en çok korkanlar âlimlerdir” buyurdu (Fâtır-28).

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: “Âlimler, peygamberlerin vârisleridir” buyuruyor. Peygamberlikten üstün rütbe olamayacağına göre, bu mirasa sâhib olmaktan büyük şeref tasavvur edilemez. Diğer bir hadîs-i şerîfte ise; “Yer ve gök ehli, âlim için Allahü teâlâdan mağfiret diler” buyuruluyor. Hangi makam, âlimlerin bu makamından daha yüksektir? Göklerde ve yerde bulunan melekler, O’nun için istiğfar ediyorlar. Başka bir hadîs-i şerîfte ise; “İlim, şerefli olanın şerefini arttırır. Köleyi, meliklerin, sultanların makamlarına yükseltir” buyuruldu. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bu mübârek sözü ile, ilmin dünyâdaki meyvesinin ne kadar çok olduğunu beyân buyurmuşlardır. Âhıret, ebedi ve daha hayırlı olduğuna göre, ilmin oradaki faydasının daha üstün olacağı açıktır.

Server-i âlem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Kıyâmet gününde üç sınıf insan şefaat eder. Bunlardan; önce peygamberler, sonra âlimler, sonra şehîdler şefaat ederler” buyuruyor. Şehidliğin fazileti çok olmakla beraber, hadîs-i

şerîfte, âlimlerin rütbesi, Peygamberlerden sonra, şehîdlerden önce getirildi.

Diğer hadîs-i şerîflerde şöyle buyuruluyor: “Kıyâmet gününde; Âlimlerin mürekkebi, şehîdlerin kanı ile beraber tartılır.”

“Beş şeye bakmak ibâdettir. Ana-babaya, Kur’ân-ı kerîme, Kâ’be-i muazzamaya zemzeme ve âlime.”

“Yeryüzünde en üstün ve kıymetli ev beş tânedir. Ka’be-i muazzama, benim mescidim (Mescid-i Nebî), Mescid-i Aksa, diğer mescidler ve âlimin kaldığı ev.”

İlim hakkında İslâm büyüklerinin sözleri: Hazreti Ali bin Ebî Tâlib ilim, maldan hayırlıdır. Çünkü; malı, sen koruyacaksın. Fakat ilim seni korur. Mal sarf etmekle azalır, ilim sarf etmekle çoğalır, buyurdu. Yine Hazreti Ali, “Âlim; gündüzleri oruçlu olduğu hâlde harb eden, geceleri de ibâdetle geçiren mücâhid âbidden daha üstündür. Bir âlimin ölümü ile İslâm âleminde bir gedik açılır. Açılan bu boşluğu, onun gibi yetişecek bir âlimden başkası dolduramaz” buyurdu.

Ebü’l-Esved (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Hiçbir şey ilimden üstün değildir. Çünkü sultanlar, insanlara hükmeder. Âimler ise sultanlara hükmeder.”

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh)da buyurdu ki: “Süleymân aleyhisselâm, ilim ile mal arasında serbest bırakıldı. Süleymân aleyhisselâm ilmi seçti. Kendisine ilim ile beraber, mal ve mülk de verildi.”

Abdullah İbni Mübârek’e; “Gerçek insanlar kimlerdir?” diye sorulunca, “Âlimlerdir” cevâbını verdi. “Hakîkatte sultanlar kimlerdir?” diye sorulunca, “Zâhidlerdir” dedi. “Sefil kimseler kimlerdir?” diye sorulunca, “Din kisvesi altında, dünyâ menfaati sağlıyanlardır” diye cevap vererek, âlimlerden başkasını insandan bile saymamaktadır. Çünkü insanları hayvanlardan ayıran en büyük husûsiyet, akıl ve ilimdir, insan, insanlık şerefinin kendisiyle kazanıldığı husûsiyetlerle, gerçek insanlığını kazanabilir. Yoksa insan, kuvvetli olduğu için insan değildir. Eğer böyle olsaydı, deve ondan daha kuvvetlidir. Büyük olmakla da, insan, insan değildir. Çünkü fil ondan daha büyüktür, insanlık, kahramanlık ve cesâret ile de olmaz. Çünkü arslan daha cesurdur. Çok yemek ile de olmaz, çünkü öküzün karnı daha büyük ve daha oburdur. Bilakis insan, ilim için, Allahü teâlâyı bilmek için yaratılmıştır. Ahmed bin Kays, “İlim ile desteklenmeyen her izzetin sonu zillettir” buyuruyor.

Büyüklerden bir zât oğluna; “İlme sarıl. Çünkü sen muhtaç olursan, ilim senin için mal ve sermâye olur. Kimseye muhtaç olmazsan, ilim senin süsün olur” diye vasıyyet etti.

Aklî delîller: ilmin başka şeylere üstünlüğü, iki şey sebebiyledir. Birincisi, ilmin bizzat kendisi tatlı ve lezzetlidir, ikincisi ve en önemlisi de; ilim, insanı âhıret saadetine götürür ve Allahü teâlâya yaklaştırır. İnsanlar için en önemli ve en kıymetli şey, âhırette ebedî saadete kavuşabilmektir. En faziletli şey ise, âhırette ebedî saadete ulaştıran şeydir, İlim, insanı âhırette saadete ulaştırdığı için, en hayırlı amel olmaktadır.

İlim öğrenmenin fazileti ve bunun, naklî ve aklî delîlleri: Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Eğer bilmiyorsanız, zikr ehlinden (âlimlerden) sorunuz” buyuruyor (Nahl-43). Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), hadîs-i şerîflerde şöyle buyuruyor: “İlim öğrenmek, her müslümana farzdır”, “Bir saat ilim öğrenmek, yüz rek’at nafile namaz kılmaktan hayırlıdır.”

Allahü teâlâ, bilmeyenin, bilenden sormasını emretti. Âlime de, câhile güzel bir şekilde cevap vermesini emretti ve şöyle buyurdu: “İsteyeni de azarlama” (Duhâ-10). Resûl-i ekrem bir hadîs-i şerîfte; “Allahü teâlâ kıyâmet günü, bildiği hâlde sustuğu için, âlime azâb eder. Câhile de, câhil olduğu hâlde sorarak cehlini gidermediği, sorup öğrenmediği için azâb eder” buyuruyor. Ebû Zer’in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “İlim meclisine gelmek, bin rek’at nafile namaz kılmaktan, bin hastayı ziyâret etmekten, bin cenâzede bulunmaktan daha hayırlıdır” buyurunca, Eshâb-ı Kirâm “Yâ Resûlallah! Kur’ân-ı kerîm okumaktan da mı daha hayırlıdır?” diye sordular. Bunun

üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Kur'ân-ı kerîm, ancak ilim ile fayda verir" buyurdu.

Feth-el-Mûsulî: "Hasta bir kimse, yemekten, içmekten ve ilâçtan men edildiği zaman ölür, değil mi?" diye sorunca, yanındakiler "Evet" dediler. Bunun üzerine o şöyle dedi: "Kalb, üç gün ilim ve hikmetten alıkonulunca ölür." Kalbin gıdası ilim ve hikmet iledir. Kalb bunlarla canlı kalır, ilimden nasîbini almayan kalb hasta olur. Fakat insan bunun farkına varamaz. Çünkü, o dünyâyı sevdiği ve onunla meşgûl olduğu için, ilimden nasîbini almayı düşünecek fırsatı bile bulamaz. Nitekim, harb zamanında fazla heyecan, korku ve endişeden dolayı, yaranın acısı duyulamaz. İnsanlar, ölüm gelince herşeyi anlıyacaklar, pişman olacaklar. Fakat bu pişmanlık fayda vermiyecektir. İnsanlar uykudadırlar, öldükleri zaman uyanırlar. Ebüdderdâ (radıyallahü anh): "Ya âlim ol, ya talebe, yahut dinleyici ol! Bunların hâricinde olma Yoksa helak olursun" buyurmuştur. Hazreti Ömer buyurdu ki: "Gecelerini ibâdetle, gündüzlerini oruçla geçiren bin âbidin ölümü, bir âlimin ölümünden daha hafif kalır."

İmâm-ı Şafiî ise; "İlim taleb etmek, nafile namazdan daha üstündür" buyurmuştur.

Farz-ı kifâye olan ilimler: Bunlar, esas i'tibâriyle dînî ilimler ve dînî olmayan ilimler diye ikiye ayrılır. Dînî ilimler, yalnız Peygamberlerden öğrenilen ilimlerdir. Dînî ilimler; usûl, fürû', mukaddimât ve mütemmimât olmak üzere dörde ayrılır. Usûl; Edille-i Şer'iyye (Dörd dînî delîl, kaynak), Fürû' ise, bu asıllardan çıkarılan ilimlerdir. Bu, iki kısımdır. Birisi, dünyâ işlerinin tanzimi ile alâkalı ilimlerdir. Fıkıh ilmi bunları anlatır. Bu ilimle uğraşanlara "Fakîh" denir. Diğeri, âhıret işlerinin tanzimi ile alâkalı ilimlerdir. Bunlarda kalbin, iyi ahlâk, kötü ahlâk ve Allahü teâlâ katında sevilen ve sevilmeyen hâllerini bildiren ilimlerdir. Mukaddimât ise, ilimleri elde etmeye yarıyan âlet kabilindendir. Lügat ve nahiv ilmi gibi ilimlerdir. Bunlar, Kur'ân-ı kerîmi ve sünnet-i seniyyeyi bilmeye vesiledir. Mütemmimât da bu saydığımız üç kısmı tamamlıyan ilimlerdir. Mütemmimât da üçe ayrılır, ilki, Kur'ân-ı kerîmin okuma şeklini, harflerin okunuş ve çıkış yerlerini bildiren ilimdir, ikincisi, Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsını anlamakla alâkalı ilimlerdir, tefsîr gibi. Üçüncüsü, Kur'ân-ı kerîmin ahkâmıyla alâkalı ilimlerdir. Nâsih, mensûh, hâss, nass, zâhir gibi husûslar ve bunların ba'zıları ile amel edip, ba'zıları ile amel etmemek keyfiyyeti beyânında olan ilimlerdir. Bunları anlatan ilme Usûl-i fıkh denir. Bunların hepsi övülmüş olan ilimlerdir.

Kötülenmiş ilimler: ilim, ilim olması bakımından kötülenmemiştir. Ba'zı sebeblerle, insanlar hakkında zem edilmiştir. Sihir, tılsımât, şu'beze (gözbağcılık) v.s. gibi.

Mübah olan ilimler: Şiir, târih, tıb, hesab, hendese, astronomi gibi ilimlerdir. Fakat bu ilimlerle uğraşanların bir kısmı doğru yoldan ayrılıp; ilmin emretmediği şeylerle uğraşıp dalâlete düştüler. Küçük çocuk, nehre düşmesinden korkulduğu için nasıl nehir kenarında korunuyorsa, zayıf kimse de bu ilimlerle uğraşırken dalâlete düşmekten korunmalıdır.

Farz-ı ayn olan ilimler: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte bu ilimlere şöyle işâret buyurmuşlardır "İlim öğrenmek, her müslümana farzdır." "Âlimler, buradaki ilimde ihtilâf ettiler. Kelâm âlimlerine göre, bilinmesi lâzım olan ilim kelâm ilmidir. Çünkü tevhîde onunla ulaşılır. Allahü teâlânın zâtı ve sıfatları onun ile bilinir. Fakîhler; ibâdetler, helâl ve haram olan şeyler, fıkıh ilmi olduğunu söylediler. Müfessirler ve hadîs âlimleri ise, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfleri bilmektir; çünkü bütün ilimlere onlarla ulaşılır, dediler. Kısaca, her ilim dalındaki âlim, buradaki ilmin, kendi meşgûl oldukları ilim olduğunu söylediler. Fakat biz, buradaki ilimden maksadın âhıret ilmi olduğunu deriz. Bu ilim iki çeşittir. Biri muâmele ilmi, diğeri mukâşefe ilmidir. Muâmele ilmi: ibâdetler, âdetler, muhlikât (insanı helake ve felakete götüren şeyler) ve münciyât (insanın kurtuluşuna sebeb olan şeylerin) ilmidir. Diğeri mukâşefe ilmidir. Bu ilim, kalbe doğan öyle bir nûrdur ki, kalb kötü sıfatlardan temizlendiği zaman meydana gelir. Peygamberler, insanlara

muâmele ilminden bahsederler ve bu ilmi tebliğ ederler. Âlimler de bu husûsta Peygamberlerin (aleyhisselâm) vârisleridir. Muâmele ilmini meydana getiren ibadet, âdet, muhlikât ve münciyâtın hakîkatlarını, semeresini ve neticesini bilmek, işte bu âhıret ilmidir. Kim bunlardan yüz çevirirse, âhırette helak olur.

Talebenin riâyet etmesi gereken âdâb: Bunlar yedi tânedir: İlki; nefsi, kötü ahlâk ve huylardan temizlemekdir Çünkü ilim öğrenmek, kalbi i'mâr etmekle olur. A'zâların vazîfesi olan namaz, nasıl necâsetten temiz olmadan olmuyorsa, bâtınî ibâdet ve kalbin ilim ile tamiri de ancak kalbi her türlü kötü sıfat ve vasıflardan, fenâ huylardan temizledikten sonra olur. Bu temizlik, hem zâhirî hem de bâtınî temizliği içine almaktadır. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Müşrikler pistir" buyurdu (Tevbe-28). Demek ki, pislik ve temizlik, yalnız dışa bağlı değil, kalb ile de alâkalıdır. Çünkü müşrikler, yeni hamamdan çıkmış ve temiz elbise giymiş olması bakımından temiz olabilir. Fakat onların cevherleri, ya'nî kalbleri şirk pisliği ile kirlenmiştir. Necâset, nefret edilen ve kendisinden uzaklaşılan birşey olduğuna göre, şirk pisliklerinden kaçmak daha mühimdir. Çünkü bâtın pisliği, âhırette insanı helâka götürür.

İkincisi: Dünyâ meşgûliyetlerinden alâkayı kesmektir. Çünkü dünyâ meşgûliyetleri, insanı ilimden alıkoyar. İnsan, bir anda iki şeyle meşgûl olamaz. Çünkü Allahü teâlâ, onda iki kalb yaratmamıştır. Düşünce dağılınca, hakîkatleri idrâk etmek zorlaşır.

Üçüncüsü: Hocaya karşı kibirli olmamak ve ona ukelâlık etmemektir. Bilhassa hastanın tabibe teslim olduğu gibi, hocaya teslim olmak lâzımdır. Sonra talebe hocasının yanında sükût ve teslimiyet üzere olmalıdır. Kısacası kendi görüşüne i'tibâr etmeyip, hocasının görüşüne bağlı kalmalıdır. Eğer bilinmeyen, anlaşılmayan birşey sorulacaksa, hocanın izni ile sormalıdır. Fakat anlayamayacağı, kavrıyamayacağı şeyleri sormamalıdır. Çünkü hoca, talebesinin durumunu ve anlatılacak şeyin zamanını daha iyi bilir.

Dördüncüsü: Daha ilmin başında, ister dünyevî ister uhrevî olsun, âlimlerin ihtilâflarına kulak asmamalıdır. Çünkü bu, zihni zorlar. Doğru düşünceden uzaklaştırır. Mes'eleleri idrâk edemez. Bunun için ilk iş, hocasının kabûl ettiği doğru yolu iyice anlamak ve ondan sonra, diğer mezheb ve şüpheli şeyleri araştırmaktır. Eğer hocası Ehl-i sünnet bir mezhebe bağlı olmayıp, gelişigüzel her mezhebden ve aralarındaki ayrılıklardan bahsederse, ondan vaz geçsin. Çünkü onun sapıtması, doğru yolu göstermesinden çok olur.

Beşincisi: Herşeyin en iyisini almalıdır. Bütün kuvvetini âhıret ilmine harcamalıdır. Önce muâmele ilmini (zâhirî ilimleri) öğrenmeli Muâmele ilmi, mukâşefe ilmini elde etmeğe vesîle olur. Mukâşefe ilmi muâmele ilminin neticesi ve meyvesidir. Mukâşefe ilmi de ma'rifetullaha (Allahü teâlâyı tanımaya) kavuşturur.

Altıncısı: Okumaktan gayesinin, bu anda kalbini kötü huylardan temizleyip, faziletlerle süslemek, gelecekte ise Allahü teâlâya yakın olmak ve O'nun yakınlarından olma mertebesine kavuşmaktır. Bilgisiyle, riyaset, servet, makam, düşük adamlarla mücâdele ve akranlarına üstünlük gayesi göstermemelidir. Gayesi Allah rızâsı olunca, buna en elverişli olan ilmi aramalıdır. Bu da âhıret ilmidir. Bunun yanında, farzı kifâyeden sayılan lügat, nahiv ve benzeri ilimleri de küçümsememelidir.

Yedincisi: İlimlerin, gaye olan nisbetlerini öğrenip, ona göre okuyacağını seçmektir. Bütün kuvvetini, mühim olanın tahsiline sarfetmelidir. Mühimin ma'nâsı, dünyâ ve âhıretini alâkadar edendir. Dünyâ ve âhıretin ikisini bir arada toplamak mümkün olmayınca, âhıret ilmi tercih edilir. O zaman; dünyâ bir konak, beden bir binek, ilimler maksada ulaştıran bir vâsıta, maksad ise Allahü

teâlâya kavuşmaktır? Çünkü, Allahü teâlâya rızâsı kazanılarak kavuşulursa, Cennet ve ebedî ni'metler elde edilir.

Hocanın da riâyet etmesi gereken yedi vazîfe vardır ve şunlardır:

1. Talebelere şefkatli olmak, onları evlâdı gibi kabûl etmektir. Çünkü Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Ben, sizin için, çocuğa karşı bir baba gibiyim" buyurdu. Anne ve babanın çocuğunu dünyâ ateşinden koruduğu gibi, Peygamber efendimiz de, ümmetini âhıret ateşinden korur. Onun için, hocanın hakkı, ana-baba hakkından daha büyüktür. Ana-baba, geçici olan şu fâni hayatın sebebidir. Hoca ise ebedî saadetin teminine vesiledir. Hoca olmasaydı, babasından elde ettiği, sâdece ona dünyâda faydalı olurdu. Âhirette, ebedi hayâtı kazandıracak olan ancak hocadır.

2. Talebelere ders verirken Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) sünneti seniyesine uymaktır. Öğrettiği ilim için, hiçbir karşılık, mükâfat ve teşekkür beklememelidir, öğrettiğini, ancak Allah için öğretmeli ve gayesi Allahü teâlâya ulaşmak olmalıdır.

3. Hocalığın ince husûsiyetlerden biri sayılan bu vazîfesi de, doğrudan doğruya ve tahkir mahiyetinde olmayıp, îmâ ve şefkat yoluyla öğrenciyi kötü huylardan vazgeçirmektir. Çünkü kusuru açıkça söylemek, talebenin haya perdesini yırtar. Hocaya karşı hücum etme cüretini meydana getirir. O işte devam etmesine sebeb olur. Talebeyi açıktan değil de dolaylı ifâdelerle ikaz etmek, özellikle zekî olanları sözden ma'nâ çıkarmaya sevk eder. Bu, sözlerin ma'nâsını anlayan talebe de, ma'nâyı anlamaktan doğan bir sevinç ve ferahlık meydana getirir. O söz, talebenin doğru hareket etmesini sağlar.

4. Bir tek ilim üzerinde ders veren hoca, talebeye diğer ilimlerin lüzumsuzluğunu söylememelidir. Bilakis, fâideli olan her ilmi öğrenmesini talebelere tavsiye etmelidir. Birden fazla ilim öğreten muallimin, talebelere bu bilgileri sırayla ve talebelerin seviyesine göre vermesi gerekir.

5. Hocanın, talebenin anlayış ve kabiliyetine göre ders vermesi lâzımdır. Onun anlıyamıyacağı, seviyesinin üstünde olan şeyleri öğretmemelidir. Yoksa talebeyi dersten soğutur. Onlara, kavrayışlarına göre konuşmalıdır. Bu konuda Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Biz peygamberler topluluğu, insanların akıllarına göre konuşuruz" buyurdu. Talebe söyleneni anlıyabilse, fakat ondan istifâde edecek durumda olmasa, hocanın ona böyle şeyleri söylemesi uygun değildir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Nisa sûresi 5. âyet-i kerîmede meâlen; "Aklı olmayanlara malınızı vermeyin" buyurarak, ilmi, kendisine zararlı olabilecek, kimselerden muhafaza etmenin evlâ olduğuna işâret buyurdu. İlmi lâyık olana vermemek ne kadar zulüm ise, lâyık olmayana vermek de en az onun kadar zulümdür.

6. Anlayışı az ve zekî olmıyan talebeye, onun seviyesine uygun, açık ve net olarak anlaşılabilen şeyleri anlatmak gerekir. Ona, burada senin anlıyamıyacağın daha nice mes'eleler var demekten sakınmak gerekir. Çünkü bu hâl, onun anlayabileceği şeylerde hevesini kırar ve zihnini kurcalar, Hocasının, kendisine karşı ilim öğretirken cimrilik yaptığını zanneder. O, herkesin her ince ve derin bilgileri anlıyabileceğini zanneder.

7. Hocanın, bildiği ve öğrettiği ilmiyle amel etmesi lâzımdır. İşi, sözüne uygun olmalıdır. Hareketleri, sözlerini yalanlamamalıdır. İşi ile sözü birbirinden farklı olursa, kendisine güven kaybolur. Kendisinin yediği bir şeyi, "Öldürücü zehirdir" diye insanlara kötüler ve onları bundan menetmek isterse, insanların o şeye istekleri artarak, "Eğer bu, iyi ve tatlı birşey olmasaydı, kendisi bunu yemezdi" derler. Denmiştir ki: "Sakın, kendin yaptığın işten başkasını menetme! Böyle yapmakla büyük hatâ işlemiş olursun." Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Kendinizi unutur da, başkalarına mı iyiliği emredersiniz?" (Bekâra-44) buyurarak bu durumu kötülemiştir.

Âhıret âlimlerinin ve kötü âlimlerin alâmetleri: Âhıret âlimleri ile dünyâ âlimleri arasındaki ayırıcı farkı bilmek pek mühimdir. Dünyâ âlimleri ile, kötü âlimleri kast ediyoruz. Onların ilim elde etmekteki gayeleri, dünyâ ni'metlerine ve dünyâ

ehli arasında makam ve mevkiye kavuşmaktır. Âhıret âlimleri ile dünyâ âlimlerini, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfleriyle birbirinden ayırmaktadır “Kıyâmet gününde en ağır azâbı görecek olan, Allahü teâlânın ilminden kendisini faydalandırmadığı âlimlerdir.”

“Kişi, ilmi ile âmil olmadığı müddetçe âlim olamaz.”

“Âhır zamanda, câhil âbidler ile fâsık âlimler geleceklerdir.”

“Âdî kimselerle mücâdele, âlimlere karşı üstünlük taslamak ve bu sûretle yalnız insanların teveccühüne mazhar olmak için okumayın! Kim böyle yaparsa, o Cehennemdedir.”

“İlmini artırıp da, ahlâkını düzeltmeyen kimse, Allahü teâlâdan uzaklığını arttırmış olur.”

Hasen-i Basrî buyurdu ki: “Âlimlerin ilmini, hukemânın yollarını kendisinde toplamış, fakat amel bakımından sözü işine uymayan sefih kimseler gibi olma.” Ebüdderdâ (radıyallahü anh); “Bilmeyen kimseye bir defa yazıklar olsun. Bilip de amel etmeyene ise, yedi defa yazıklar olsun” buyurdu. Âlimlerin azâbının, bilmiyeninkinden daha fazla olması, iki sebebtendir: “İlki onlar, kendilerine uyulan, rehber durumundadırlar. Hazreti Ömer buyurdu ki; “Âlim hatâ edince, hâkim de hatâ eder.” ikincisi ise; onlar, ma’siyeti (günahları) bilerek yapmaktadırlar. Kötü âlimlerin pek aşağı hâlleri olduğu gibi, âhırette onlara yapılan azap, câhillerinkinden daha fazla olacaktır. Âhıreti kazanarak, azâbdan kurtulacak ve Allahü teâlâya yakın olacak âlimler, âhıret âlimleridir. Âhıret âlimlerinin alâmetlerinden ba’zıları şunlardır:

1. Onlar, ilimlerinin karşılığında dünyalık istemezler. Âhıret âlimlerinin ilk derecesi, dünyânın önemsizliğini, alçaklığını, geçiciliğini, âhıretin ise kıymetli ve devamlı olduğunu idrâk etmesi, dünyâ ve âhıretin birbirine zıt olduğunu, ikisinin birer kuma gibi olduğunu, birisini râzı edince diğerinin kızacağını, yine bu ikisinin terazinin iki kefesi gibi olduğunu, birisi tercih edilince, diğerinin hafif kalacağını ve sonra dünyâ ile âhıretin doğu ile batı gibi olduğunu, hangisine yaklaşılırsa diğerinden uzaklaşılacağını bilmektir. Kim dünyânın hakîkatini, mihnet ve meşakkatini, lezzetlerinin elemleriyle içice olduğunu, boş olduğunu, iyiliklerinin geçici olduğunu bilmezse, onun aklının selim olmadığı, bozuk olduğu anlaşılır. Bu söylenilenlere, müşâhede (gözlem) ve tecrübe şâhiddir. Bunları böyle bilmeyen ve idrâk edemeyen, âhıret âlimi değildir. Onlar, peygamberlerin Allahü teâlâdan getirmiş oldukları dini bilmeyenlerdir. Böyle kimseler, nasıl âlim sayılabilir. Bütün bunları bilip de, buna rağmen âhıreti dünyâya tercih etmiyenler, şeytanın esîrleri olurlar. Onları, nefislerinin arzu ve istekleri helak etmiş, şekavetleri onlara galip gelmiştir. Bunlar, Kur’ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde övülen, dereceleri yüksek âlimlerden sayılamaz.

Mâlik bin Dinar buyuruyor ki: “Bir kitapda okudum. Allahü teâlâ: “Dünyâyı sevdiği vakit âlime vereceğim en küçük ceza, kalbinden bana yalvarırken duyduğu tadı çıkarmamdır” buyuruyor.”

Şöyle hikâye olunur: Şeytan, Fir’avn’ın sarayına girmişti. Fir’avn’ı istirahat ettiği yerde buldu. Kapıyı çaldı. Fir’avn, “Sen kimsin?” dedi. Şeytan, “Sen, bir de rablık da’vâsına kalkıyorsun. Hiç rab olan, kapının arkasındaki kimseyi bilmez mi?” dedi. Fir’avn şeytana, “En şerlimiz kim?” diye sordu. Şeytan, “Sensin” deyince, Fir’avn “Neden?” diye sordu. Şeytan, “Çünkü ben, bir anda doğu ve batıyı dolaşıyorum da, sana kul olmuyorum. Sen ise, kusurlar ve eksiklerle dolu olduğun hâlde, “Ben sizin en büyük rabbinizim” diyorsun. Sen böyle iken, ben senden daha kötü nasıl olurum?” dedi. Şeytan, bu konuşmalar ile Fir’avn’ın tutmuş olduğu yanlış yolu bırakıp, aklını başına toplamasından korkup, sözüne şöyle devam etti: “Bilmiyor musun bizden daha kötüsü kimdir?” deyince, Fir’avn “Hayır” cevâbını verdi. Bunun üzerine şeytan, “Dünyalık elde etmek için, âhıret amelleri yapan kimsedir” dedi.

2. Âhıret âlimlerinin alâmetlerinden birisi de, işinin sözüne uygun olmasıdır. Hareketleri ile sözleri birbirine uygun olmalıdır. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Yapmıyacağınız şeyi söylemeniz, Allahü teâlânın indinde buğz ve hışım bakımından çok büyüktür” buyuruyor (Saff-3).

Allahü teâlâ Îsâ aleyhisselâma, “Ey Meryem’in oğlu, önce kendine nasihat et. Eğer kendin nasihat kabûl ediyorsan, insanlara da nasihat et. Eğer kendin söylediğini yapmıyorsan,

kendi nasihatini kendin yerine getirmiyorsan, benden utan” buyurmuştur.

Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: “Mi’râc gecesinde bir kavme uğradım, dudakları ateşten makaslarla kesiliyordu. “Siz kimsiniz?” diye sorunca onlar, “Biz hayrı emreder, fakat kendimiz yapmazdık, fenâlıktan men’ eder, halbuki kendimiz yapardık” diye cevap verdiler” buyurdu.

Hâtim-i Esam (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Kıyâmet günü, insanlara ilim öğretip, insanlar onunla amel ettiği hâlde, kendisi ilmiyle amel etmeyen kimseden başka, pişmanlığı daha şiddetli kimse yoktur.”

İbn-i Semmâk dedi ki; “Nice Allahü teâlâyı anan kimse vardır ki, Allahü teâlâdan gâfildir. Nice Allahü teâlâdan korkan kimse vardır ki, Allahü teâlâya cür’ette bulunur. Nice Allahü teâlâya yakın görünen kimse vardır ki, Allahü teâlâdan uzaktır. Nice Allahü teâlânın rızâsına, O’nun emirlerine uyup, yasaklarından sakınmaya da’vet eden kimse vardır ki, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaktan kaçar.”

İbrâhim bin Edhem şöyle anlattı: Bir taşın yanından geçiyordum. Taşın üzerinde, “Bana gel, ibret alırsın” yazılı idi. Yanına gittim. Onu çevirdim. Şöyle bir yazı vardı: “Sen, bildiğin ile amel etmiyorsun. Amel etmeyeceğin şeyi bilmeyi niçin istiyorsun?”

3. Âhıret âlimlerinin alâmetlerinden biri de, tâatları yapmak için istenen, âhırete faydalı olan ilmi, elde etmektir. Faydasız, mücâdelesi çok olan ilimlerden sakınmaktır. Lâzım olan amellerin bilgisini öğrenmeyi bırakıp da, mücâdele ve münâzara ile meşgûl olan kimsenin hâli şöyle anlatılabilir: Kendisinde birçok hastalıklar bulunan bir adam var. Bu sırada, kısa bir süre için mütehassıs bir tabibe tesadüf ediyor. Ona tıbbın ince mes’elelerinden sormakla meşgûl oluyor ve bu kısa zamanı kendisi ile alakası olmayan şeylerle geçiriyor. En mühim olanı, kendi hastalığını tedâvi ettirme fırsatını kaçırıyor. Böyle bir hareket, tam bir düşüncesizliktir. Bu bakımdan insanın, önce kendisine lâzım olan, âhırette hesaba çekileceği amellerin ilmini öğrenmesi gerekir. Yoksa, boş şeyle uğraşır. Hayâtı boşuna geçmiş olur.

4. Yemek, içmek, giymek ve ev ihtiyâçlarında isrâfa meyil etmemek, bunlarda orta yolu (iktisâdı) tercih etmektir. Bu husûsta Selef-i sâlihîne benzemek gerekir. Onlar, kendilerini zorlamadan, bulduklarını yer ve giyerlerdi. Onlar, örtülmesi farz olan yerlerini örtecek, sıcak ve soğuğa karşı koruyacak olan şeyi bulduklarında bunu kâfi görürlerdi.

Büyük zâtlardan birisi: “Giyeceğin en iyisi, bana hizmet edendir. En kötüsü ise, benim kendisine hizmet ettiğimdir” buyurdu.

5. Sultanlardan uzak olmaktır. Onların huzûrlarına girmemeli yanına gitmekten ve onların arasında konuşmaktan sakınmalıdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: “Âlimlerin en kötüsü ümerâya (emir sahipleri) gidenlerdir. Ümerânın en iyileri, âlimlere gidenlerdir” buyurdu.

6. Âhıreti düşünen âlimler, bir konu hakkında fetvâ vermek için acele etmezler. Fetvâ vermekten kurtulma imkânı varsa beklerler. Fetvâ vermekten sakınırlar. Eğer, Kur’ân-ı kerîmin âyet-i kerîmeleri ile, hadîs-i şerîflerin metni ile, icmâ’ ve açık kıyâs ile, o mes’elenin hükmünü açıkça biliyor ise fetvâ verir. Eğer şüphe ettiği birşey sorulursa, bilmiyorum derler. Kendilerini böyle birşey için fetvâ vermekten korurlar. Başkasına havale eder, böylece işi sağlama bağlamış olurlar.”

İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh), “Her istenen fetvâyı veren kimse mecnûndur” buyurdu.

Büyüklerden birisi şöyle dedi: “İlim çok olunca, kelâm az olur.”

7. Murâkabe ve mücâhede sûretiyle, mükâşefe ve muâmele ilmini elde etmeye çalışır. Çünkü nefsle mücâdele, kalb ilminin ince mes’eleleri hakkında müşâhedeye götürür. Böylece kalbde hikmet pınarları fışkırır. Bunlar, kitap, okumakla elde edilemez. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Kim, bildiği ile amel ederse, Allahü teâlâ ona bilmediklerini öğretir” buyurdu.

8. Onlar, yakîni kuvvetlendirmek için çok gayret gösterirler. Çünkü yakîn, dînin sermâyesidir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i

şerîfte; “Yakîni, öğreniniz” buyuruyor. Bunun ma’nâsı, yakîn sahipleriyle buluşun, onlardan yakîn ilmini dinleyiniz. Onlara uymaya devam ediniz. Onların yakînleri gibi, onlara uyanlarda yakîn kuvvetli olur. Yakinin azı, çok amelden iyidir.

Resûl-i ekreme (aleyhisselâm), “Biri var, yakîni güzel, fakat günahı çok, diğeri ibâdette pek gayretli, fakat yakîni az” diye anlatılınca, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “Âdemoğlunun günâhı bulunur. Fakat onun tabiatı akıl, seciyyesi yakîn olursa, günahları ona zarar vermez. Çünkü o, ne zaman günah işlese tövbe ve istiğfar eder. İşlediği günahına pişmanlık duyar. Allahü teâlâ onun fadlını devam ettirir ve bununla Cennete girer” buyurdu.

9. Dâima mahzûn, başı önüne eğik ve sükût hâlinde bulunurlar. Allahü teâlâdan korktuğunu; kıyâfetinde, ahlâkında, işinde, duruşunda, konuşmasında ve sükûtunda belli ederler. Kim ona bakarsa, Allahü teâlâyı hatırlar, görünüşleri ilimlerine şehâdet eder. Âhıret âlimleri; vakûr olmalarıyla, alçak gönüllükleriyle, insanlara, güleryüzlü muâmele etmeleriyle, simalarından bilinirler.

Hazreti Ömer buyurdu ki: “Allahü teâlâ ilim verdiği kuluna, bununla beraber; hilm, tevâzu, güzel ahlâk ve rıfk da verir, işte bu, fâideli ilimdir.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Ümmetimin iyilerinden bir cemâat var ki, ilâhî rahmetin genişliğinden açıkta gülerler, azâbının korkusundan da gizli yerlerde ağlarlar. Bedenleri yerde, gönülleri göklerdedir. Rûhları dünyâda, akılları ise âhırettedir. Yürümeleri vekar iledir” buyurdu.

10. Onlar, amelleri bozan, kalbin huzûrunu kaçıran, vesveseyi hazırlayan ve fenâlığı harekete getiren şeylerden korunmak için, ilim öğrenmeye teşvik ederler.

Dinde asıl, şerden korunmaktır. Onun için denildi ki: “Fenâlığı, fenâlık yapmak için değil, fenâlıktan korunmak için öğrendim. Fenâlığı bilmeyenlerin çoğu, bilmiyerek kendisini fenâlığa kaptırır.”

Sözü ve yaşayışı ile Eshâb-ı Kirâma çok benzeyen Hasen-i Basrî’nin en çok anlattığı ve üzerinde durduğu; kalbe gelen hâtıralar, amellerin bozukluğu, nefsin vesvesesi ve nefsânî isteklerin gizli ve kapalı tarafları idi. Hasen-i Basrî’ye “Yâ Ebâ Sa’îd! Sen başkasından duymadığımız şeyler söylüyorsun. Bunları nereden öğrendin?” diye sorduklarında, “Huzeyfet-ül-Yemânî’den” dedi. Huzeyfe’ye de aynı şekilde, “Sahabenin hiç birinden duymadıklarımızı senden dinliyoruz. Bunları nereden öğrendin?” diye sorduklarında Huzeyfe (radıyallahü anh), “Resûlullahtan öğrendim. Resûlullah bunları yalnız bana öğretti” diyerek şöyle devam ederdi: “Herkes, Resûlullahtan (aleyhisselâm), hayırdan ve en faziletli amelin hangisi olduğunu soruyorlardı. Ben ise, şerden, amellerin âfetinden ve amelleri bozan şeylerden soruyordum. Çünkü bilirim ki, fenâlığı bilmeyen, iyiliği de bilmez. Bunun için Resûl-i ekrem de bunları bana öğretti. Hazreti Ömer, Huzeyfe’ye (radıyallahü anh) kendisinin durumunu sorunca, “Sende nifaktan eser yok” dedi. Hazreti Ömer bir cenâzeye çağırıldığı zaman, eğer orada Huzeyfe (radıyallahü anh) varsa, o cenâzenin namazını kılardı. Yoksa orayı terk ederdi. Huzeyfe (radıyallahü anh) için, sır sâhibi derlerdi.

Kalbin hâllerine ve makamlarına ehemmiyet vermek âhıret âlimlerinin âdetidir. Çünkü, Allahü teâlâya yakınlığa kavuşan kalbtir. Âhıret âlimlerinin bu on alameti, Selef-i sâlihînden olan âlimlerin bütün güzel huylarını içine alır. Öyleyse, kendini ya bu sıfatlarla vasıflandır veya onları kabûl etmekle beraber acziyetini i’tirâf et. Bir üçüncüsü olma.

Akâid: Genel bir akâid bilgisini, çocuğa ilk yetişme çağında iyi bir şekilde ezberletmek lazımdır. Sonra büyüdükçe, kısım kısım bu ezberlediklerine şuurlu olarak vâkıf olurlar. Zaman zaman, gerek çocukların ve gerekse halkın akâid bilgisini kuvvetlendirmek lâzımdır ki, i’tikâdları, inançları sarsılmasın. Fakat onların akîdelerini kuvvetlendirmede ta’kib edilecek yol, onlara kelâm ve cedel ilmini öğretmek değildir. Bilakis onlara Kur’ân-ı kerîmi, dînî bilgileri, ibâdetlerle meşgûl olmayı, sâlih kimselerle beraber olmayı öğretmekle ve “onlardaki Allah korkusunu ve onun huzûrunda boyun eğmelerini ve yalvarmalarını anlatmak ve göstermek gerekir.

Münâzara, cedel ve kelâm ilminden çok sakınmak lâzımdır. Münâzaranın bozduğu, yaptığından ve düzelttiğinden daha çoktur.

Taharetin fazileti: Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Orada (Kûba mescidinde), günahlardan ve pisliklerden temizlenmeyi seven kişiler vardır. Allah da böyle çok temizlenenleri sever" buyuruyor (Tevbe-108).

Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Temizlik îmânın yarısıdır" buyurdu. Bu âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfe dikkatle bakanlar, en önemli işin iç temizliği olduğunu anlar. Yoksa, bâtın ma'nevî kirlerle dolu olduğu hâlde, zâhiri su ile temizlemek, îmânın yarısı olmaz.

Hazreti Osman şöyle anlattı: Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) ile beraber idim. Huzûrunda abdest alan birisi var idi. Bu sırada Resûlullah (aleyhisselâm) güldüler. Bunun üzerine "Niçin güldünüz, yâ Resûlallah?" dedim. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), "Allahü teâlânın, abdest alan kuluna olan ikramına güldüm. Abdest alıp a'zâlarını yıkayan her kul, ne zaman bir uzvunu yıkarsa, o uzuvdan su ile beraber günahlar dökülür" buyurdu.

Taharetin dört mertebesi vardır. Birincisi; a'zâları haramlardan ve günahlardan temizlemek. İkincisi; kalbi, kötülenen ve sevilmeyen sıfatlardan temizlemek. Üçüncüsü; kalbini, Allahü teâlâdan başkasının sevgisinden temizlemek. Dördüncüsü; bedeni, zâhirî pislikten temizlemek, ya'nî abdest ve gusül abdesti almak.

Zâhirî temizliğin, kalbdeki nûrun parlamasında büyük te'sîri vardır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Abdest üzerine abdest almak, nûr üzerine nûrdur" buyurdu. Kalbin ma'rifetlerinin te'sîrleri, a'zâlar üzerine aktığı gibi, zâhirî temizliğin de, bâtın üzerinde te'sîri büyüktür.

Namazın fazileti: Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Muhakkak namaz mü'minler üzerine, vakitleri belirli olarak farz olmuştur" buyuruyor (Nisâ-103).

Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm), hadîs-i şerîflerde buyuruyor ki; "Allahü teâlâ, beş vakit namazı kullarına farz kıldı. Eksiksiz olarak, erkân ve âdabına riâyetle o namazları kılan kimseyi, Allahü teâlânın Cennete koyacağına va'di vardır. O namazları istenildiği gibi kılmayan kimseye, Allahü teâlânın bir va'di yoktur. Allahü teâlâ dilerse ona azâb eder, dilerse onu Cennetine koyar."

"Siz birini mescide girerken gördüğünüz zaman, onun imanlı olduğuna şehâdet ediniz."

Resûlullaha (aleyhisselâm), en faziletli amel sorulunca; "Farzları eda etmek, haramlardan sakınmak" buyurdu.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) birgün Ebû Hüreyre'ye (radıyallahü anh); "Kalemin senin hakkında günah yazmamasını ister misin?" diye sordular. O da, "Evet, yâ Resûlallah" dedi. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Allahü teâlânın farz kıldığı şeyleri yap, haram kıldıklarından sakın, sana fâidesi olmayan sözü terk et, konuşma" buyurdu.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), namazın fazileti ile ilgili olarak hadîs-i şerîflerde buyurdu ki:

"Su, pisliği giderdiği gibi, beş vakit namaz da, günahları giderir."

"Namaz, Cennetin anahtarıdır."

"Kıyâmet gününde, kulun önce namazına bakılacaktır. Eğer namazı tamam ise, diğer amelleri kabûl olunur. Eğer namazı eksik ise, diğer amelleri kendisine çevrilir."

"Allahü teâlâ buyurdu ki: Kulum, farzları eda etmekle benim azâbımdan kurtulur. Nafilelerle ise bana yaklaşır."

Resûlullah (aleyhisselâm) Ebû Hüreyre'ye (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: "Ailene namazı

emret. Allahü teâlâ sana ummadığın yerden rızık gönderir."

Cemâatin fazileti: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Cemâatle kılınan namaz, yalnız kılınan namazdan yirmiyedi derece daha üstündür."

"Bizim ile münâfıklar arasındaki fark, yatsı ve sabah namazlarında bulunmaktır. Onlar bu iki namazda bulunmazlar."

Sa'îd bin Müseyyib buyurdu ki: "Yirmi senedir, ben ezanı mescidde dinledim."

Hâtim-i Esam (radıyallahü anh) dedi ki: "Cemâati kaçırınca, sâdece Ebû İshâk Buhârî beni ta'ziye ederdi. Halbuki benim bir oğlum vefât etseydi, şehrin bütün insanları beni ta'ziye ederdi. Görülüyor ki, dînen günah olan birşey, insanların yanında, dünyâya âit üzüntülerden daha hafif kalmaktadır." Şöyle rivâyet edilir: "Selef-i sâlihîn, cemâatle tekbîri kaçırdıkları zaman, birbirlerine üç gün ta'ziyede bulunurlardı. Cemâati kaçırdıkları zaman ise, yedi gün ta'ziyede bulunurlardı."

Ka'b-ül-Ahbâr (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Dört kimse için ma'zeret yoktur. Birincisi, Mekke-i mükerremeye gidecek kadar imkânı olup da hacca gitmeyen, ikincisi, önüne konulmuş yemek olduğu hâlde, kapıda duran fakiri eli boş olarak geri çeviren. Üçüncüsü, emr-i ma'rûf ve nehy-i münkere (iyiliği yapıp, kötülükten men etmeye) gücü yettiği hâlde bunu terk eden. Dördüncüsü, ezanı duyup da ona icabet etmiyen kimse."

Ebû Sa'îd-i Hudrî (radıyallahü anh) şöyle anlattı: "Biz, yedi kişi bir yerde bulunuyorduk. Yanımıza Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) geldi ve "Rabbiniz ne buyuruyor biliyor musunuz?" dedi. Biz, "Allah ve Resûlü bilir" dedik. Bunun üzerine Server-i âlem (aleyhisselâm); "Rabbiniz buyuruyor ki; kim evinde abdest alır, sonra ibadet etmek için câmiye gelirse, onun için benim katımda, kendisine azâb etmiyeceğime dâir bir ahd olur" buyurdu.

Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Kırk gün, iftitah tekbirini kaçırmamak şartıyla, beş vakit namazı cemaat ile kılan kimseye; Allahü teâlâ, biri nifaktan, diğeri de Cehennemden azâd olmak üzere iki berât yazar" buyurdu.

Denildi ki: "Kıyâmet günü bir kavim, yüzleri parlak yıldızlar gibi olduğu hâlde haşr olunacaktır. Melekler: "Siz ne amel işlediniz ki, yüzünüz böyle parlak?" diye sorarlar. Onlar "Ezanı duyunca başka hiçbir şeye bakmaz, hemen abdest alır, cemaata giderdik" derler. Sonra başka bir topluluk getirilir. Bunların yüzleri ise ay gibi parlamaktadır. Melekler onlara da amellerini sorunca, onlar da; "Biz dünyâda iken, vakit girmeden abdest alırdık" derler. Daha sonra başka bir topluluk getirirler. Onların ise yüzleri güneş gibi parlamaktadır. Onlara da amelleri sorulunca, "Biz ezanı mescidde dinlerdik" derler."

Secdenin fazileti: Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen "... Secde eserinden (çok namaz kılmaları yüzünden meydana gelen) nişanları yüzlerindedir." buyurdu (Fetih-29).

Denildi ki: Secde eseri; huşû' nûrudur, bâtından zâhire, kalblerinden yüzlerine vurur ve parlar.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Kulun Allaha en yakın olduğu an, secde hâlidir" buyuruyor. Bu hadîs-i şerîf, "Secde et de (Rabbinin rahmetine) yaklaş" (Alâk-19) âyet-i kerîmesinin açıklamasıdır.

Rivâyet edilir ki: "İmâm-ı a'zam Ebu Hanîfe, vefâtı kendisine ma'lûm olunca, secdeye vardı. Secde vaziyetinde iken rûhunu teslim etti."

İsmâil bin Ahmed emîr idi. Hastalandı, ölümüne yakın, üzerinde kilit bulunan bir sandık çıkardı. Herkes, onun içinde mücevher ve kıymetli şeyler var zannetti. Onu açtıklarında, içerisinde toprak bulunan bir kese gördüler. "Bu toprak nedir?" diye sordular. O şöyle cevap verdi. "Secde ettiğim yerlerin toprağıdır. Ne zaman Allah için secde etsem, o yerin toprağını toplardım, öldüğüm zaman, bu topraktan bir kerpiç yapıp, onu kabrimde, yanağımın altına koyun. Belki Allahü teâlâ, bana merhamet eder de, benden kabir azâbını kaldırır" diye vasıyyette bulundu. Vefâtından sonra onun dediği gibi yaptılar.

Bir gece onu rü'yâda gördüler. Hâlinin nasıl olduğunu sorduklarında; "Rabbim beni, üzerine secde ettiğim toprağın hürmetine affetti ve kabir azâbını üzerimden kaldırdı" dedi.

> Huşû'un fazileti: Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Muhakkak mü'minler felah buldular (yani, Cennette ebedî kalmakla saadete kavuştular.) Onlar namazlarında Allahü teâlâdan korkarlar (O'na tezellül ve tevâzu gösterirler. Öyle ki, sağlarında ve sollarında olan kimseleri bilmezler)." buyuruyor. (Mü'minûn-1, 2). Allahü teâlâ bu âyet-i kerîmede, mü'minleri imânlarından sonra, huşû' ile kıldıkları namazları sebebi ile medh buyurdu. Sonra kurtulanların vasıflarını saydıktan sonra meâlen; "Onlar ki, namazlarını gereği üzere devamlı kılarlar" buyurdu (Mü'minûn-9). Sonra bu sıfatların semeresi hakkında da meâlen; "İşte bu vasıfları toplayanlar, vâris olanlardır ki, onlar, Firdevs Cennetine vâris olacaklardır" (Mü'minûn-10, 11) buyurup, âyet-i kerîmenin evvelinde, onları felaha, sonunda ise Firdevs Cennetine vâris olmakla vasfetti. Âyet-i kerîmedeki medhe kavuşabilmek için, namazı, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) işâret buyurdukları gibi kılmak lâzımdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "Namaz kıldığın zaman (nefsine, hevâsına ve ömrüne) veda eden (ve mevlâsına teveccüh eden) gibi namaz kıl" buyurmuştur.
>
> Yine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde buyurdu ki: "Sahibini fenâlıktan alıkoymıyan namaz, Allahtan uzak olmaktan başka birşeyi arttırmaz."
>
> "Allahü teâlâ, bedeni ile beraber kalbi hazır olmayan kimsenin namazına bakmaz (değer vermez)."

Namazda, kalbi hazır etmenin ilâcı, hatıra gelen düşünceleri atmaktır. Birşeyi def ve yok etmek için, önce sebebini yok etmek lazımdır. Bunun için de sebebi iyi tesbit etmek lâzımdır. Hatıra gelen düşüncelerin geliş sebebi, ya insanın dışındaki bir sebepten dolayıdır. Veya namaz kılanın içindeki bir sebepten dolayıdır. Haricî sebebler şöyle söylenebilir: Kulağa gelen sesler ve gürültüler, göze çarpan şekiller. Bunlar namaz kılan kimseye sür'atle te'sîr ederek, insanı meşgûl etmeye başlar. Sonra zihin onlar vasıtasıyla başka düşüncelere dalar. Böylece, düşünceler zincirleme olarak birbirini ta'kib eder. Gözler ve kulaklar, çeşitli düşüncelere sebeb olur. Fakat, derecesi ve himmeti yüksek olan kimselerin, duyu organlarına gelenler, onları namazlarından alıkoymaz. Onlara te'sîr edemez. Onlar huşû' ve kalb huzûru ile namazlarına devam ederler.

Şöyle anlatılır: "Müslim bin Yesâr birgün mescidde namaz kılıyordu. O esnada, mescidin direklerinden biri düştü. Câmide bulunan herkes dışarı kaçtığı hâlde, onun olaydan haberi yoktu. Çünkü o, namazda hiçbir şey düşünmediği ve duymadığı için, birşeyden haberi olmadı."

Himmeti ve kuvveti zayıf olan kimsenin, düşüncesi namazda çeşitli mes'elelere takılarak darmadağın olur. İşte bunun ilâcı, bunun sebeplerini bilip, onlardan kurtulmaktır. Bu ilâçlardan ba'zısı şunlardır: Namaz kılan kimse, önünde zihnini meşgûl edecek birşey bırakmamalı. Namazı duvara yakın kılmalı ki, gözün mesafesi daralsın. Çünkü gözün görüş mesafesi genişledikçe, zihni de dağılır. Nakışlı ve boyalı yaygılar üzerinde namaz kılmamalı. Bunlar göz vasıtasıyla kalbi meşgûl eder. İbn-i Ömer (radıyallahü anh), namaz kılacağı yerde; kılıç, kitap, kalem gibi hiçbirşey bırakmazdı. Hepsini ortadan kaldırırdı. (Çünkü bunlar, namaz kılanın önünde, göz vasıtasıyla düşüncesini meşgûl etmektedirler.)

Himmetleri kuvvetli olanlar, namazın kemâlini, sağlarında ve sollarında olanları tanımamakta görürler.

Büyüklerden bir zât buyurdu ki: "Namaz, âhıret işlerindendir. Namaza girince, dünyâdan çıkmış olursun."

Hâtim-i Esam'a nasıl namaz kıldığı sorulunca, şöyle cevap verdi: "Namaz vakti gelince, temiz bir kalb ile niyet ederek abdest alırım. Abdest uzuvlarımı yıkar, kalben de tövbe ederim. Sonra câmiye giderim. Bütün a'zâlarım, namaz için hazır hâle gelinceye kadar beklerim. Namaza başlayacağım zaman Mescid-i Harâm-ı gözümün önüne getirir, Makâm-ı İbrâhim'i iki kaşım arasında tutar, Cenneti sağımda, Cehennemi solumda, Sıratı ayaklarımın altında, can alıcı meleği arkamda düşünür, kalbimi Allahü teâlâya teslim eder,

sonra ta’zimle Allahü ekber der, hürmetle kıyâm, heybetle kırâat, tevâzuyla rükû’, tazarru’ (kendini alçaltma, yalvarma) ile secde, hilm ile cülus (tehıyyattaki oturuş), şükürle selâmı yerine getiririm. Benim namazım böyledir.”

Bâtınî sebeblere gelince, bunlar zâhirî sebeplerden daha kuvvetli ve çetindir. Çünkü dünyâ işleri hakkında düşüncesi iyice dağılmış olan bir kimse, kalbini birşey üzerine veremez. Devamlı bir daldan diğerine konar. Kalbine gelen düşünceler onu meşgûl etmek için kâfidir. Bunun ilâcı ise, âhırete âit işleri düşünmektir. Kendisini Allahü teâlânın huzûrunda duruyor kabûl eder. Eğer zihnini kurcalayan ve meşgûl eden şeyler bununla gitmezse, kalbinin huşû’una mâni olan şeyleri terk etmekten başka çâresi yoktur. Şüphesiz kalbini meşgûl eden bu şeyler, kendisince mühim olan şeylerdir. Bunların kendisi için mühim olması, nefsinin arzu ve istekleri sebebiyledir. Onun için, nefsini bu şehvetlerinden (arzu ve isteklerinden) sıyırarak onu cezalandırır. Nefsini bu bağlarından koparır. Bu şöyle açıklanabilir: Birisi başını dinlemek için bir ağacın altında oturduğunda ağaçtaki kuşların sesi onun kalbini karıştırır. O kimse, kuşlara bir dal parçası atarak kovalar, kendi hâlinde oturmaya devam eder. Fakat kuşlar yine bağırıp çağırmaktadır. Bu sefer, küçük odun parçalarıyla onları kovalar. Bu sırada ona bir ses, “Eğer onlardan kurtulmak istiyorsan, bu ağacı sök oradan çıkar” der. Şehvet ağacı da böyledir. Kalbe gelen bu hâtıraların ve şehvetlerin tek sebebi vardır. O da dünyâ sevgisidir. Dünyâ sevgisi her hatânın başıdır. Bu bakımdan dünyâ sevgisini kalbden çıkarmalıdır.

Namazı kılarken, kalbde huzûrun hâsıl olması için gerekli şeylerin beyânı: Eğer âhıreti isteyenlerden isen, namazı ta’dili erkana uyarak, huşû’ içerisinde, kulluğun ve acziyetinin idrâkinde olarak kıl Müezzinin sesini işittiğin zaman, kalbinde, kıyâmet günündeki çağırılmanın korkusunu hazır’ et Müezzinin ezanını işittiğinde, içinde sevinç ve neş’e duyuyorsan, bil ki, kıyâmet gününde sen müjde ve kurtuluşunla çağırılacaksın. Selef-i sâlihîn ezanı duyunca, her işini bırakır, namaz kılmak için cemâate koşarlardı.

Abdest ile namaz kılacağın yere geldiğin zaman, kalbindekilerden gâfil olma. Kalbini tövbe ve istiğfarla temizle. Çünkü kalb, Rabbinin nazargâhıdır. Sen avret mahallini örttüğün zaman, bunun ma’nâsını şöyle bil: Sen bedenini insanların gözlerinden sakladın, örttün. Çünkü senin avret mahallini insanlar görmekteydi. Fakat senin içindeki gizli kusurlarını göremiyorlar. Bunu ancak Rabbin bilir. Öyleyse, içindeki bu kusurlarını ve ayıplarını, namaz kılacağın yere girmeden dışarıda bırak. Şunu iyi bil ki, Allahü teâlâ herşeyi görür. Ondan hiçbir şey gizli kalmaz. İçteki bu ayıpları, sâdece pişmanlık, haya ve Allah korkusu temizler. Bunları kalbe getirmekle havf (Allah korkusu) ve haya ordularını harekete geçirerek nefsini öldürürsün. O zaman, Allahü teâlânın huzûrunda günahlarından dolayı pişmanlık duymuş, sonra Rabbinin huzûruna, korku ve hayadan başı eğik olarak dönen suçlu bir kulun duruşu gibi durursun. Kıbleye yöneldiğin zaman şöyle düşün: Gerçek bir kıbleye dönüş, senin sâdece Kâ’be-i muazzamaya dönüşündür, işte bunun gibi, kalbin Allahü teâlâya yalvarması, kalbin Allahü teâlâdan başkasının sevgisini kendisinden uzaklaştırması ile olur. Ayakta iken; kıyâmet gününde Allahü teâlânın huzûrunda bulunduğunu hatırla Allahü ekber diye tekbîr alınca, kalbinin dilini yalanlamaması lazımdır. Allahü teâlâ senin yalancı olduğunu bilir. Nitekim Allahü teâlâ, münâfıkların içlerinden tasdik etmedikleri hâlde dilleriyle “Muhammed (aleyhisselâm) Allahın Resûlüdür” sözlerinin de yalan olduğunu bilmektedir. Eğer hevân, (arzu ve isteklerin) sana Allahü teâlânın emrinden daha galip ise, sen hevana, Allahü teâlâdan daha çok itaat ediyorsun demektir.

E’ûzü’yü okuyunca, şeytanın senin düşmanın olduğunu, senin, Allahü teâlâya yalvarıp yakarmanı, Allahü teâlâya secde etmeni, hasedinden dolayı kalbini Allahü teâlâdan çevirmek için fırsat kolladığını, kibrinden dolayı Âdem’e (aleyhisselâm) secde etmemesi yüzünden la’nete uğradığını bil. Şeytana itaat etmekten çok sakın. Çünkü şeytana itaat büyük günahtır. Kırâatleri (Fâtiha ve zamm-ı sûreyi) okuyunca, okuduklarının ma’nâsını bil. Allahü teâlânın o okuduklarında sana olan emrini ve yasaklarını bil. Rükû’ yaptığın zaman, Rabbinin azamet ve kibriyâsını çok yüce, kendi nefsini ise hor ve hakîr olarak gör. Allahü teâlâ her büyükten daha büyüktür. Bu ma’nâyı kalbine ve diline yerleştirmek için, Rabbini tesbihi tekrarla. (Ya’nî “Sübhâne Rabbiyel-azîm” de!)

Secde ettiğin zaman, en şerefli a’zân olan yüzünü, ayak altında çiğnenen toprak üzerine koy. Çünkü, sen topraktan yaratıldın ve yine oraya döneceksin. Bu anda Allahü teâlânın büyüklüğünü hatırlayarak, “Sübhâne Rabbiyel-a’lâ” de ve bunu tekrar ile bu inancını kuvvetlendir. Teşehhüdde otururken, Allahü teâlânın huzûrunda olduğunu düşünerek edebli bir şekilde otur ve “Ettehiyyâtü” duâsını, ma’nâsını

bilerek oku. Selâm verdiğin zaman, hazırda bulunanlara ve meleklere selâm vermeyi ve namazın sona erdiğini niyet etmelisin. Allahü teâlânın fadlı ve keremi ile bu ibadeti yapmaya muvaffak olduğunu bilerek O'na şükretmeyi ve bu namazı, son namazın olduğunu ve belki gelecek namaz vaktine kavuşamayacağını hatırlayarak, gizli ve aşikâr kusurlarından dolayı Allahü teâlâdan kork ve haya et. Bununla beraber, namazını Allahü teâlânın fadlı ve keremiyle kabûl edeceğini ümit et.

Huşû', ta'zim ve haya gibi bâtınî şartlara riâyet ederek, yalnız Allahü teâlânın rızâsı için kılınan namazlar, mükâşefe ilminin kapısı demek olan ilâhî nûrların kalbde parlamasını temin eder. Yer ve gök inceliklerini, rubûbiyyetin sırlarını keşfeden Allahü teâlânın veli kulları, bu mertebeye ancak namazda ve özellikle secdede yükselebilirler. Zîrâ kulun Rabbine en yakın olduğu an secde hâlidir.

> Sadakanın fazileti: Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Mallarını Allah yolunda harcayanların hâli, her başağa yüz dâneli yedi başak bitiren bir tohumun hâli gibidir. Allah dilediği kimseye daha kat kat verir. Allahın ihsânı çok geniştir, herşeyi hakkıyla bilendir" buyuruyor (Bekâra-261).
>
> Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), sadakanın fazileti hakkında buyuruyor ki: "Bir hurma da olsa sadaka verin. Çünkü o bir hurma açlığı giderir, suyun ateşi söndürdüğü gibi hatâları da söndürür, yok eder."
>
> "Bir hurmanın yarısıyla bile olsa, Cehennem ateşinden sakının. Onu da bulamazsanız, tatlı ve güzel söz ile Cehennem ateşinden sakının."
>
> "Sadaka, yetmiş kötülüğün kapısını kapatır.",
>
> "Gizli sadaka, Allahü teâlânın gazâbını söndürür."

Hazreti Îsâ (aleyhisselâm); "Kim birşey isteyeni eli boş çevirirse, onun evine melekler bir hafta uğramaz" buyurdu.

Lokman Hakim oğluna dedi ki: "Bir günah işlediğin zaman, bir sadaka ver."

> Abdullah bin Ömer (radıyallahü anh), sadaka olarak şeker dağıtır ve Kur'ân-ı kerîmden meâlen; "Sevdiğiniz şeylerden sadaka vermedikçe, siz, Cennete kavuşamazsınız" (Âl-i İmrân-92) âyetini okur: "Allahü teâlâ bilir ki, benim en çok sevdiğim şey şekerdir" derdi.

Ubeydullah bin Ömer buyurdu ki: "İnsanlar kıyâmet günü çok aç, susuz ve çıplak olarak haşr olacaklar, ancak Allahü teâlâ için yedireni, Allahü teâlâ doyuracak, Allahü teâlâ için içireni, Allahü teâlâ içirecek ve Allahü teâlâ için giydireni yine Allahü teâlâ giydirecektir."

> Sırrî-yi Sekatî buyuruyor ki: "Sadakada dört haslet vardır. Birincisi, sadaka senin yanında iken azdır. Onu verdiğin zaman çok olur. İkincisi, o seninle beraber olunca yok olur. Onu verince bakî olur. Üçüncüsü, senin yanında olunca, senin olmaz. Verdiğin zaman senin olur. Dördüncüsü, seninle olunca, sen onu korursun. Onu verdiğin zaman, o seni korur. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Sadaka, sahibinden yetmiş belâyı def eder" buyurdu."

İhlâs sahiplerinden bir kısmı, sadakanın gizli verilmesinin, bir kısmı da, açıktan verilmesinin daha faziletli olduğunu söylediler.

> Zekât ve sadakayı gizli vermenin sırları: Birincisi, sadaka alanın gizli kalmasına sebeb olur. Böylece alanın şeref ve haysiyeti kırılmamış olur.

İkincisi, sadakayı gizli vermek, alanı ve vereni insanların diline düşmekten ve sû-i zanlarına kapılmaktan kurtarır. Çünkü, insanlar birbirlerini kıskanırlar. Sadaka alan için, zengin olduğu hâlde aldı veya hakkından fazla aldı deyip, aleyhinde dedikodu yaparlar. Haset, sû-i zan ve gıybet büyük günahlardandır. Bunun için sadakayı gizli verip, insanları böyle günahlardan korumalıdır.

Üçüncüsü, gizli vermek, verenin amellerini gizlemesine yardımcı olur. Çünkü gizli vermek, açıktan vermekten daha üstündür. Bir şahıs âriflerden birine, herkesin gözü önünde birşey verdi. O zât, bunu kabûl etmedi. Bunun üzerine o şahıs, "Allahü teâlânın sana gönderdiğini neden reddediyorsun?" diye sordu. Ârif olan o zât da, "Sen herkesin görmesini

isteyerek bunu bana verdin. Sâdece Allahü teâlânın görmesine kanâat etmedin. Ben de sana riyanı, ya'nî Allahü teâlânın rızâsı için değil de, herkes görsün diye verdiğin şeyi, sana geri iade ettim" dedi.

Dördüncüsü, aşikâre sadaka almakta, zelîl ve hakîr olmak vardır. Halbuki, müslümana zillet yakışmaz.

Beşincisi, sadakayı gizli almakta ortaklık şüphesinden sakınmak vardır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), bir hadîs-i şerîfte; "Kime, yanında başkaları da olduğu hâlde bir hediye verilirse, yanındakiler de ona bu hediyede ortaktırlar" buyurdu.

Zekât ve sadakayı aşikâre vermenin sırları: Birincisi, sadakayı açıktan vermek, kişinin doğruluk ve ihlâsına delîldir.

İkincisi, ârif olan kimse, sâdece Allahü teâlânın rızâsını gözetir. Ârif kimse için, gizlide ve açıkta vermek arasında hiçbir fark yoktur. O, her ikisinde de Allahü teâlânın rızâsı için verir. Zâten, açıkta ve gizlide verirken, niyette bir değişiklik olursa, riya olur.

Üçüncüsü, sadakayı açıktan vermekte, ni'mete şükür sünnetini yerine getirmek ma'nâsı da vardır. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Rabbinin ni'metini (ya'nî, Kur'ân-ı kerîmde bildirilenleri insanlara) anlat (ki, bu, ni'metin şükrüdür)." buyuruyor (Duhâ-11). Ni'meti gizlemek, ni'meti verene nankörlük olur. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Onlar cimrilik ederler, insanlara da cimriliği tavsiye ederler. Allahın kendilerine fadlından verdiği şeyleri saklarlar. Biz de böyle ni'metleri gizleyen nankörlere hor ve rüsvay edici bir azap hazırladık" buyurdu (Nisâ-37).

Bütün bunlara göre, kesin olarak gizli vermenin veya açıktan vermenin mi daha üstün olduğunu söyliyemeyiz. Durum şahıslara, niyetlere göre değişir. Fakat her ikisinde de önemli olan, ihlâs sahibi kimsenin nefsini murâkabe altına alması lâzımdır ki, nefsinin ve şeytanın hîle ve oyununa gelmesin! Verirken sâdece Allahü teâlânın rızâsını gözeterek verebilsin. (Âlimlerin ekserisi, sadakayı açıkta vermenin şartlarını yerine getirmek güç olduğundan, gizli verilmesini tavsiye etmişlerdir.)

Zekât vermenin âdabı: Bunlar yedidir. Birincisi: Zekâtın farz oluşunun hikmetini anlamaktır. Zekâtın farz oluşunun hikmeti üçtür: 1. İmtihandır. Çünkü Kelime-i şehâdeti söylemek, tevhîdi kabûl etmek ve ibâdete lâyık olanın sâdece Allahü teâlâ olduğuna şehâdet etmektir. Şehâdetin hakkıyla yerine gelebilmesinin şartı, muvahhid (Allahü teâlânın birliğini kabûl eden) için, Allahü teâlâdan başka sevdiği ve rızâsını gözettiği birisi daha olmamalıdır. Çünkü Allahü teâlâyı gerçek sevmek ve rızâsını gözetmek, O'ndan başkasının bu sevgide ortak olmasını kabûl etmez, işte bu sevginin derecesi, kulu sevdiği şeylerden ayırmak sûretiyle tecrübe edilir. Mal da kulun sevdiği bir şeydir. Çünkü mal, kulun dünyâ lezzet ve zevklerinden faydalanmasına vesile olur. Bu sebeble, kulun îmânında ne derece kuvvetli ve samîmi olduğu tecrübe edilmek için, o çok sevdiği malından Allahü teâlânın rızâsı ve emrini yerine getirmek için harcaması istenir. Ancak Allahü teâlâ zekâtın miktarını ta'yin etti. Çünkü insanların çoğunun mala olan sevgisi çoktur. Onlardan, mallarından verecekleri miktar hafifletildi. Mallarının çokluğuna göre, verilmesi gereken zekât miktarını verince, Allahü teâlâya karşı, o husûstaki kulluk vazîfesini yapmış sayılmaktadırlar. Fakat, insanlar arasında yüksek derecelere erişmiş öyle kimseler vardır ki, onlar hiçbir zaman dinar ve dirhem biriktirmezler. Hattâ onlardan birisine ikiyüz dirheme ne kadar zekât düşer diye sorulduğunda, o şöyle cevap verdi: "Sıradan bir müslüman için, fıkıh kitaplarının hükmüne göre (dinin emri) beş dirhem vermesi gerekir. Fakat bizim gibilere gelince, bütün malımızı vermemiz gerekir." Bu sebebledir ki, Hazreti Ebû Bekr Sıddîk, bütün malını, Hazreti Ömer, malının yarısını getirdi. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Çoluk çocuğuna ne bıraktın? Yâ Ömer!" buyurunca Hazreti Ömer "Getirdiğim kadar da onlara bıraktım" cevâbını verdi. Server-i âlem (aleyhisselâm) aynı soruyu Hazreti Ebû Bekr'e sorunca, "Allah ve Resûlünü bıraktım" diye

cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "İkinizin arasındaki fark, sözlerinizin arasındaki fark gibidir" buyurdu.
2. Mü'mini cimrilik sıfatından temizlemektir. Çünkü cimrilik, helâka sebep olan şeylerdendir, insan cimrilikten, ancak malını vermeye alışmakla kurtulabilir. Bir şeyin sevgisinin kaybolması, ancak o şeyden ayrılmak için nefsi zorlamakla olur. Sonunda nefs buna alışır. Bu ma'nâda zekât, zekât sahibini cimrilik kirinden temizler. Kişinin cimrilikten temizlenmesi, malından harcamasına göre değişir. Allah için sarfettiği malın ve bu sebeple içinde duyduğu ferahlık ve sevincin derecesine göre cimrilikten kurtulabilir.
3. Verilen ni'metlere şükretmektir. Allahü teâlânın, kullarının bedenlerinde ve mallarında olmak üzere iki ni'meti vardır. Bedenî ibâdetler, beden ni'metinin şükrünü, mâlî ibâdetler ise, mal ni'metinin şükrünü yapmak içindir.

İkincisi: Zekâtı vaktinde vermektir. Zekât vermek kendisine farz olan kimse, zekâtın geciktirilmesindeki âfet ve günâhı, fakiri sevindirmenin ehemmiyetini düşünerek, bir an önce bu borcunu ödemelidir.

Üçüncüsü: Riya ve gösterişten korunmak için gizli vermektir. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Eğer sadakaları gizler de, onları gizli olarak fakirlere verirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmını örter" buyuruyor (Bekâra-271). Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Üç şey iyilik hazînelerindendir. Bunlardan birisi de, verdiği sadakayı gizlemektir" buyurdu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), bu konuda meşhûr olan hadîs-i şerîfte buyuruyor ki: "Allahü teâlânın rahmet gölgesinden başka bir gölgenin bulunmadığı kıyâmet gününde, yedi kimseyi Allahü teâlâ rahmetinde gölgelendirecektir. Bunlardan birisi de sağ eli ile verdiği sadakayı, sol elinin haberi olmıyacak şekilde gizliliğe dikkat edendir." Büyüklerimiz sadakayı gizli vermekte o kadar titiz ve dikkatli hareket ettiler ki, ba'zısı bir a'mânın avcuna koydu, ba'zısı da fakirin eline başkası vasıtasıyla ulaştırdı. Böylece, kendilerinin bilinmemesini istiyorlardı. Bütün bunlar, Allahü teâlânın gazâbını söndürmek, riya ve şöhretten uzak kalabilmek içindi. Fakat açıktan vermek, başkasının da kendisine uyarak vermesine sebep olacaksa veya istiyen kimse herkesin yanında isterse, o zaman açıktan verilebilir. Çünkü Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Gerçekten Allahın kitabını okuyanlar, namazı gereği üzere kılanlar, kendilerine rızk olarak verdiğimiz şeylerden gizli ve aşikâr harcıyanlar, asla ziyan etmiyecek bir ticâret (sevâb) umabilirler" buyurdu (Fâtır-29).

Dördüncüsü: Kişi verdiği sadakayı, verdiği kimsenin başına kakarak ve ona eziyet ederek, sadakasını ifsâd etmemesi lâzımdır. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Ey îmân edenler, sadakalarınızı, insanlara gösteriş için malını harcayan, Allaha ve âhıret gününe inanmayan kimse gibi, başa kakmak ve eziyet etmek sûretiyle boşa çıkarmayın..." buyuruyor (Bekâra-264). Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ise, bir hadîs-i şerîfte; "Başa kakanın sadakasını Allah kabûl etmez" buyurdu.

Beşincisi: Vermiş olduğu şeyi az görmektir. Denilir ki, iyilik üç şeyle tamam olur. Birincisi, verdiğini az ve küçük görmek, ikincisi, vermekte acele etmek, üçüncüsü, gizli vermektir. Yapılan tâat küçük görülürse, Allahü teâlânın katında büyük ve çok olur.

Altıncısı: Malından en sevdiğini, en iyisini, en helâlini ve en temizini vermektir.

Yedincisi: Vereceği kimseleri iyi seçmelidir, önce, dünyâya önem vermiyen takvâ sahibi kimseleri aramalıdır. Takvâ sahibi kimse, aldığı zekâtı ve sadakayı, takvâsına yardımcı olacak şekilde kullanır. Böylece o sadakayı veren kimse de, onun yapmış olduğu tâata ortak olur. Sonra, ilim sahiblerini aramalıdır. Onlara zekât veya sadaka vermekle, onun ilmî çalışmasına yardım edilmiş olur. Niyet düzgün olduğu zaman, ilim ibâdetlerin en şereflisidir. Sonra dindar kimseleri araştırarak, zekât ve sadakaları onlara vermelidir. İyiliğin bunlara yapılması, isteyenlere vermekten kat kat daha sevâbtır. Zekât ve sadaka verilecek kimsenin, hastalık veya

başka bir sebeple, geçimini te'mine gücünün yetmemesi lâzımdır. Akrabalar yardımda öne alınmalıdır. Böylece, onlara hem yardım edilmiş ve hem de sıla-i rahm vazîfesi yerine getirilmiş olur. İyi kimseler de, tanıdık kimselerden öne alınır. Bu şartlar yerine getirilebilirse büyük ni'mettir.

Orucun fazileti: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Oruç sabrın yarısıdır", "Sabır imânın yarısıdır? buyurduğuna göre, oruç imânın dörttebiridir. Sonra oruç, diğer rüknler arasında Allahü teâlâya has olmakla seçkin bir yeri vardır. Hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ buyuruyor ki: "Her iyiliğin mükâfatı, on mislinden yediyüz katına kadardır. Yalnız oruç bana mahsûstur, onun mükâfatını da ancak ben veririm," Allahü teâlâ, Zümer sûresinin onuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; "(Allah yolunda) sabredenlere, mükafatları hesâbsız verilecektir" buyuruyor. Orucun sevâbı, takdîr ve hesap sınırını aşmıştır. Sâdece onun faziletini bilmek yeterlidir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), bir hadîs-i şerîfte; "Nefsim elinde (kudretinde) olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha hoştur. Allahü teâlâ, oruçlu kimseye orucunun mükâfatını vereceğini ve duâsını kabûl edeceğini va'd etmiştir" buyurdu.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), hadîs-i şerîflerde orucun faziletini şöyle belirtiyor: "Oruçlu iken iki sevinç vardır. Birisi iftar zamanındaki sevinç, diğeri Allahü teâlâya kavuştuğu zamanki sevincidir."

"Herşeyin bir kapısı vardır. İbâdetin kapısı da oruçtur."

"Oruçlunun uykusu ibadettir."

"Cennet, dört kimseyi iştiyâkla ister. Kur'ân-ı kerîmi okuyanı, açları doyuranı, dilini muhafaza edeni, Ramazân-ı şerîfte oruç tutanı."

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: "Eğer Allahü teâlâ, göklerin ve yerin konuşmalarına izin vermiş olsaydı, muhakkak onlar, Ramazân-ı şerîf orucunu tutan kimseyi Cennetle müjdelerlerdi" buyuruldu.

İbn-i Mes'ûd'un (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: "Eğer kullar, Ramazân-ı şerîfte olanları bilmiş olsaydılar, bütün senenin Ramazan olmasını temenni ederlerdi" buyuruldu.

Oruç, şeytanı kahr ve perişan eder. Çünkü şeytanın aldatma vâsıtası şehvetlerdir. Şehvetler, yeme ve içme ile kuvvet bulur. Bu sebeple, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Şeytan kanın damarda dolaştığı gibi, insanoğlunun içinde dolaşır. Oruç ile onun yolunu daraltınız" buyurdu.

Yine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), Âişe vâlidemize (radıyallahü anha); "Yâ Âişe! Cennetin kapısını çalmaya devam et" buyurdu. Aişe vâlidemiz (radıyallahü anha), "O ne ile ve nasıl olur yâ Resûlallah?" diye sorunca, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), "Oruçla" diye cevap verdi.

Oruç, şeytanı kahrederek ümidini keser, kapılarını kapatır ve yollarını daraltır. Böylece oruçla şeytana karşı çıkan, Allahü teâlânın düşmanını kahretmekle, Allahü teâlânın dinine yardım etmiş olur. Allahın dinine yardım eden de, Allahü teâlânın yardımına kavuşur. Allahü teâlâ, Muhammed sûresinin yedinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Ey îmân edenler! Eğer Allahın dinine yardım ederseniz. O, size zafer verir ve ayaklarınızı (savaşta) kaydırmaz" buyuruyor.

Allahü teâlâ orucun kendisine âit olduğunu bildirdi. Çünkü her amelin bir karşılığı vardır. Orucun karşılığı ise, Allahü teâlâya kavuşmaktır. Kıyâmet gününde kul, hasımları (kendisinden alacağı olanlar) olduğu hâlde gelir. Birisi onun namazının sevâbını, birisi zekâtının sevâbını, birisi haccının sevâbını alır. Bu kimse üzerinde daha borç kalır. Hasımları, onun orucunun sevâbından ister. Bunun üzerine Allahü teâlâ, "Onun orucu bana âittir. Onu almanız için size izin yoktur" buyurur. Orucun, bu derece pek yüksek fazileti vardır.

Orucun bâtınî şartları: Bilinmelidir ki, orucun miktarına göre üç derecesi vardır. Bunun en azı, Ramazân-ı şerîf orucu ile yetinmek. Çünkü bu, her müslümana farzdır. Bundan sonra nafile oruçlar içerisinde en iyi oruç tutma şekli, Dâvûd aleyhisselâmın orucudur. Dâvûd aleyhisselâm, bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Bu şekildeki oruç, farz ve vâcib oruçların dışında en faziletli oruçtur. Devamlı oruç tutmaktan daha faziletlidir. Abdullah bin Ömer, oruç için Peygamber efendimize (aleyhisselâm) sorunca; "Bir gün tut, bir gün tutma" buyurmalarının sırrı budur. Abdullah bin Ömer (radıyallahü anh), "Bundan daha faziletlisini istiyorum" deyince, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) "Daha faziletlisi yoktur" buyurdu. Bir gün tutup, bir gün tutmamak, insanda daha te'sîrli olmaktadır. Devamlı tutmak ise, bu te'sîri azaltmaktadır.

Faziletli günlerde de oruç tutmak müstehabtır. Ramazân-ı şerîften sonraki kıymetli ve faziletli günler; Arefe günü, Aşure günü, Zilhicce'nin ilk on günü, Muharrem'in ilk on günüdür.

Oruç tutmanın, orta şekli, senenin üçte birini oruçla geçirmektir. Her haftadan Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutulur ve Ramazân-ı şerîf de buna ilâve edilirse senenin dört ayından birkaç gün fazlası oruçla geçirilmiş olur. Bu miktar, üçte birinden fazladır. Böyle oruç tutmak, nefse hafif gelir ve sevâbı da boldur.

Oruç altı şey ile tamâm olur:

Birincisi: Bütün kötülenen ve mekrûh olan şeylerden gözü sakındırmaktır.

İkincisi: Dili; gıybet, yalan, koğuculuk, ağız bozukluğu, kaba söz ve mücâdeleden korumak, zikir, tesbih ve Kur'ân-ı kerîm okumakla meşgûl etmektir. Dilin orucu budur.

Üçüncüsü: Kulağı, dînen dinlenmesi haram olan herşeyden muhafaza etmektir. Konuşulması yasak olan herşeyin, dinlenmesi de haramdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Gıybet eden ve dinleyen, günahta ortaktırlar" buyurdu.

Dördüncüsü: El ve ayak gibi diğer uzuvlarını, günah ve kötü şeylerden, mi'desini iftar vakti şüpheli şeyleri yemekten korumaktır. Yoksa, günah olan şeylerden sakınmadıktan sonra, orucun hiçbir sevâbı kalmaz. Çünkü oruç, zâten helâl olan şeylerden belirli bir müddet içerisinde sakınmaktır. Oruçlu iken, helâl olan şeylerden bile sakındıktan sonra, oruçlu bir kimsenin haram olanlarla meşgûl olması ne demektir? Bunun ma'nâsı gayet açıktır. Bu, bir saray yapıp, sonra bir şehri yıkan kimseye benzer.

Beşincisi: İftar vakti, karnını şişirinceye kadar yememelidir. Çünkü, orucun rûhu ve onun sırrı, kötülüklere düşmekte şeytanın yardımcısı olan kuvveti zayıflatmaktır. Bu ise, ancak yemeği azaltmakla mümkündür. Yemeği azaltınca, kalb saf ve parlak olur.

Altıncısı: İftardan sonra, kalbinin ümid ile korku arasında olmasıdır. Çünkü oruçlu, orucu kabûl edilip, Allahü teâlânın yakın kullarından mı, yoksa orucu kabûl edilmeyip, Allahü teâlânın sevmediği ve râzı olmadığı kullarından mı oldu, bilemez. Fakat bu ikisinden birisinin doğru olduğu muhakkaktır.

Bilinmelidir ki, fıkıh âlimleri, orucun sahih olması için bir takım zâhirî şartlar bildirmişlerdir. Âhıret âlimleri ise, orucun sahih olması ile, orucun fıkıh kitaplarında bildirilen zâhirî şartları yanında orucun Allahü teâlânın indinde kabûl olmasını, orucun kabûl olması ile de maksûda erişmeyi kasdediyorlar. Bu ise, şehvetlerden sakınmakla meleklere benzemektir. Çünkü melekler, şehvetlerden münezzehtirler. İnsanın mertebesi, hayvanların mertebesinden yüksektir. Çünkü insanlar, akıl nûru ile şehvetlerini kırmak gücüne sahiptirler. Fakat insanlar, meleklerin mertebesinden aşağıdadır. Çünkü insanlarda şehvet vardır. İnsanlar, şehvetleriyle mücâdele etme durumundadırlar. Şehvetlerine düşkün oldukları zaman, esfel-i sâfilîne (en aşağı derecelere) düşerler, hayvanlar sınıfına dâhil olurlar. Şehvetlerini kırdıkları zaman, a'lâ-i illiyyîne (en yüksek derecelere) çıkarlar. Meleklerin ufkuna katılırlar. Melekler, Allahü teâlâya yakın varlıklardır. Allahü teâlâya kullukta, O'nu zikir ve tesbihte meleklere uyan, ahlâkını, meleklerin ahlâkına benzetenler, onlar gibi Allahü teâlâya yakın olurlar. Burada Allahü teâlâya yakınlık, mekân bakımından değildir. Sıfatlar iledir, işte bu, kalb sahiblerine göre orucun sırrıdır.

Haccın fazileti: Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "... Azık ve binek bakımından yoluna gücü yeten her kimsenin, o Beyti haccetmesi, insanlar üzerine Allahın hakkıdır, farzdır..." buyurdu (Âl-i İmrân-97). Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm), bir hadîs-i şerîfte; "Evinden hac veya umre yapmak niyetiyle çıkan kimse, eğer (yolda) ölürse, kıyâmete kadar hac ve umre sevâbı ona verilir" buyurdu.

Ehl-i Beyt'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "İnsanların günahı en büyük olanı, Arafat'ta vakfe yapıp, Allahü teâlânın kendisini af ve mağfiret etmiyeceğini zanneden kimsedir" buyurdu. Yine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Hacılar ve umre yapan kimseler, Allahü teâlâya gelen topluluklardır ve O'nun ziyâretçileridir. Onlar eğer Allahü teâlâdan birşey isterlerse, Allahü teâlâ istediklerini onlara verir. Eğer kendilerinin af ve mağfiret olunmasını isterlerse, onları af ve mağfiret eder. Duâ ederlerse, duâlarını kabûl eder. Şefaat olunmalarını isterlerse, şefâat olunurlar" buyurdu.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), şöyle duâ buyururlardı: "Allahım! Hac edeni ve onun af ve mağfiret olunmasını istediği kimseyi af ve mağfiret eyle."

Hazreti Ali buyurdu ki: "Dört kimse amele (günahsız olarak) baştan başlar: Hasta olan iyileştiği zaman. Müşrik (Allahü teâlâya ortak koşan), tövbe edip müslüman olunca, Cum'aya ve hacca giden kimse döndükleri zaman." Mücâhid (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: "Hac için gelen kimse Mekke-i mükerremeye ayak bastığı zaman, onu melekler karşılar ve deveye binmiş olarak gelenlere selâm verirler, merkebe binmiş olarak gelenlerle müsâfeha ederler. Yürüyerek gelenlere sarılırlar."

Ali bin Muvaffak şöyle anlattı: "Bir sene hacca gitmiştim. Arefe gecesi olunca, Minâ'da Hîf mescidinde uyudum. Rü'yâmda; semâdan üzerlerinde yeşil elbiseler bulunan iki meleğin indiğini gördüm. Birisi diğerine, "Bu sene, Kâ'be-i muazzamayı kaç kişinin ziyâret ettiğini biliyor musun?" diye sordu. Diğeri "Bilmiyorum" dedi. Soran melek, "Altıyüzbin kişi ziyârette bulundu" dedi. Yine "Kaç kişinin haccı kabûl oldu, biliyor musun?" diye sordu. Diğeri yine bilmediğini söyleyince, soruyu soran melek; "Altı kişinin haccı kabûl oldu" dedi. Sonra, her iki melek havaya doğru yükselip, kayboldular. Ben korku ile uyanıp çok üzüldüm. Altı kişinin haccı kabûl olunca, benim bu altı kişi arasında olmam pek zor, diye düşündüm. Arafat'tan ayrılıp Meş'ar-i harama geldim. Geceyi orada geçirdim. İnsanların çok olmasına rağmen pek azının haccının kabûl olmasının üzerinde düşünmeye başladım: Bu düşünce ile uyuya kaldım, önceki gördüğüm iki melek, yine aynı sûretleri üzere geldiler. Biri diğerine, "Bu gece Allahü teâlânın nasıl ve ne ile hükmettiğini biliyor musun?" dedi. Diğeri, "Bilmiyorum" dedi. Bunun üzerine soruyu soran, "Allahü teâlâ altı kişiden herbirine, yüzbin kişi verdi. Onların haccını, bu altı kişinin yüzüsuyu hürmetine kabûl etti" dedi. O sırada ben sevinçle uyandım."

Bil ki, hacdan sonra Mekke-i mükerremede ikâmet etmek, üç sebepten iyi görülmemiştir. Birincisi; Kâ'be-i muazzamaya devamlı yakın olmaktan ve orayı devamlı görmekten dolayı kendisinde, bıkkınlık ve usanma meydana gelmesi, bu sebeble gerekli edeb ve hürmeti gösterememe korkusudur.

İkincisi; insan, Mekke-i mükerremeden ayrılınca, içinde tekrar oraya kavuşma isteği ve oranın hasreti doğar, orayı yeniden ziyâret etme iştiyâkı ile dolup taşar.

Üçüncüsü; bu muhterem beldede hatâya düşmek, günah işlemek korkusudur.

Denildi ki: "Mekke-i mükerremede, iyiliklerin mükâfatı kat kat verildiği gibi, fenâlıkların cezası da kat kat verilir."

Haccın zâhirî edebleri:

1. Hacca gidecek olan kimsenin önce tövbe etmesi, zulüm ile almış olduğu şeyleri sahiplerine geri vermesi, borçlarını ödemesi, nafaka ve ihtiyâçlarını görmekle mükellef olduğu kimselerin, hacdan dönünceye kadarki ihtiyâçlarını hazırlaması gerekir. Yanında bulunan emânetleri sahiplerine teslim eder. Yanına, gidip gelinceye kadar kendisine rahatça yetecek, helâlinden azık alır. Yola çıkmadan önce sadaka verir.

2. Kendisine, hayır husûsunda yardımcı olacak, unuttuğu herhangi bir husûs olursa hatırlatacak, sâlih bir arkadaş arar.

Memleketinden ayrılırken, dost ve akrabalarına veda ederek, duâlarını ister. Çünkü Allahü teâlâ, onların duâlarını bereketlendirir.

> Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), yolculuğa çıkmak isteyene şu duâyı yapardı: “Allahü teâlâ seni, rahmet ve himâyesine alsın, takvâyı sana azık etsin, günahlarını bağışlasın ve nerede olursan ol, yönünü hayra çevirsin.”

3. Yola çıkacağı zaman, iki rek’at namaz kılar. Birinci rek’atta Fâtiha’dan sonra Kâfirun sûresini, ikinci rek’atta Fâtiha’dan sonra İhlâs sûresini okur. Namazdan sonra şu duâyı yapar: “Allahım! Bizi ve aile efradımızı, dost ve akrabalarımızı rızâna ulaştır, ni’metlermden mahrûm etme. Sıhhat ve selâmetler ihsân eyle.”

> 4. Evinden çıktığı zaman;
> “Bismillâhirrahmânirrahîm. Tevekkeltü alellah ve lâ havle ve lâ-kuvvete illâ billâh” duâsını okur.

5. Birbirlerini korumakta ihtiyâtlı olmaktır. Biri uyuduğu zaman, diğeri uyumamalı ve arkadaşını korumalıdır. Bu sünnettir. Ona bir düşman veya bir yırtıcı hayvan gelirse, Âyet-el-kürsî, Şehidellahü ennehü lâ ilahe illâhü, İhlâs ve Mu’avvizeteynleri okur.

6. Mekke-i mükerremeye girince, mümkün ise gusül abdesti alır. Kâ’be-i muazzamayı görünce, gerekli duâları okur.

7. Mescid-i harama girdiği zaman, Hacer-ül-esved’in olduğu yere gider, sağ eli ile ona dokunur ve onu öper.

8. Tavâf-ı kudüm yapar. Bu, Hacer-ül-esved’e dokunup öptükten sonra, hiçbir şeye bakmadan yapılan tavaftır. Tavaf yaparken abdestli olmalıdır. Tavafta konuşmak caizdir. Tavafa Hacer-ül-esved’den başlar. Kâ’be-i muazzama ile kendisi arasında üç adım miktarı bir mesafe bırakmalıdır.

9. Tavafı yediye tamamlayınca, Mültezem denilen yere gelir. Burası, Hacer-ül-esved ile Kâ’be-i muazzamanın kapısı arasındaki kısım olup, yapılan duâların kabûl edileceği bir yerdir. Sağ yanağını duvara değdirerek burada şöyle duâ eder: “Ey şu mukaddes mabedin Rabbi olan Allahım! Beni Cehennem ateşinden azâd eyle, şeytanın şerrinden ve her türlü kötülükten koru. Taksimatına kanâat edenlerden eyle. Bana verdiğini, benim için mübârek eyle. Allahım! Bu beyt senin beytin, bu kul senin kulun, bu makam, sana Cehenneminden sığınanların makamıdır. Allahım! Beni senin rızâna mazhar olan cemâatinden eyle.”

10. Tavafı bitirince, Safa ile Merve arasını yedi kere sa’y eder (gider, gelir).

Hac ile ilgili diğer vazîfeleri de bitirince, Medîne-i münevvereyi ziyârete gider. Şehre girmeden önce gusül abdesti alır. Medîne-i münevvereye girince gerekli duâyı okur. Sonra Mescid-i Nebevî’ye gelir. Minberin yanında iki rek’at namaz kılar. Sonra Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerine gelir. Uzakta durur. Duvarlara dokunmaz. Duvarı öpmez. Resûlullah efendimize selâm verip, gerekli duâları yapar. Sonra, Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) ve onun iki sahabesine (Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer’e)(r.anhüm) selâm verir.

Perşembe günü Uhud’a gitmek müstehabdır. Burada, Uhud şehidlerinin kabrini ziyâret eder. Hergün Bakî’ kabristanına giderek, Hazreti Osman, Hasen bin Ali, Hazreti Fatıma, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) oğlu İbrâhim’in ve diğer Ehl-i beytin kabirlerini ziyâret eder. Sonra Mescid-i Nebevî’ye gelir. Orada namaz kılar. Mescid-i Nebevî’nin yanında bulunan kuyudan su içer ve oradan abdest alır. Sonra, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) abdest aldığı diğer kuyulardan abdest alır. Bundan kasdı, şifâ ve teberrüktür. Bu kuyular yedi tanedir.

Bunları bitirip Medîne-i münevvereden ayrılmaya niyet edince, Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) veda etmek için kabr-i şerîflerine gelir. Allahü teâlâdan, tekrar buralara gelmeyi kendisine nasîb etmesini, yolculukta her türlü kazadan ve belâdan muhafaza etmesini diler. Sonra iki rek’at namaz kılar. Zikredilen bu edeblere riâyet etmek lâzımdır. Memleketine varınca, önce mescide giderek iki rek’at namaz kılar. Evine yerleşince, Allahü teâlânın Kâ’be-i muazzamayı, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerini ziyâret gibi, kendisine bahşettiği büyük ni’metleri hatırından çıkarıp, isyana dalarak gaflete düşmemelidir. Kabûl olmuş haccın alâmeti; dünyâya kıymet vermeyip (ya’nî dünyâda Allahü teâlânın haram kıldığı şeylerden ve şüphelilerden sakınıp, mübahlara fazla dalmayıp), âhırete ve âhırette saadetine vesile olacak işlere kıymet vermektir.

Haccın batınî edebleri:

Bu edebler çok olup, ba'zıları şunlardır: 1. Yanına, helâl yoldan kazandığı azık almalıdır. Ticâret düşüncesi ile hacca gitmemelidir. Ticâret düşüncesi, hem kalbi meşgûl eder, hem de düşünce çok ve zihin dağınık olur. Kendisini tamamen Allahü teâlânın zikrine ve emirlerini hakkıyla yerine getirmeye vermelidir. Ehl-i beyt yoluyla gelen hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) şöyle buyurmuştur: "Âhır zamanda insanlar dört sınıf olarak hacca gider. Birincisi, sultanlar ve idâreciler olup, bunlar seyahat için hacca giderler. İkinci sınıf zenginlerdir. Bunlar, ticâret için hacca giderler. Üçüncü sınıf fakirler olup, dilenmek için hacca giderler. Dördüncü sınıf ise, Kur'ân-ı kerîm okuyucularıdır ki, bunlar da gösteriş ve şöhret için giderler." Bunların hiçbirisi haccın faziletine kavuşamazlar.

2. Yanına bol azık alıp, cimrilik ve isrâf etmeden, gönül rızâsı ile muhtaçlara vermektir.

3. Refes, fusûk ve cidali terketmektir. Refes; her türlü boş ve kötü söze denir. Fusûk; Allahü teâlâya itâattan çıkmak demektir. Cidal; güzel ahlâka yakışmayan tavır ve hareketlerdir.

4. Eğer mümkün ise, yürüyerek hacca gitmektir. En faziletlisi budur. Yoksa, birşeye binerek gitmelidir.

5. Mütevâzi bir hâlde olmaktır. Zayıflar ve miskinler cemâatinden ayrılıp, mütekebbirler defterine kayıt olmamak için, süs ve zînetten kaçınmalıdır.

6. Yanına binek almak ve ona fazla yük yüklememektir. Bineğe hafiflik olmak için, sabah ve akşam vakitlerinde binmemek müstehabdır.

7. Kendisine vâcib olmasa da, Allahü teâlâya yakınlık için kurban keserek kan akıtmaktır. Fakat keseceği kurban, besili ve iyi olmalıdır.

8. Durumu iyi olduğu zaman da, kendisine bir musibet isâbet ettiği zamanda da, iyilik ve sükûn hâlini muhafaza etmelidir. Bu, haccın kabûl olduğunun alâmetidir.

9. Kendisine sâlih bir arkadaş edinmesi lâzımdır. Denilir ki, haccın kabûl olmasının alâmeti; günahları terk etmek, kötü arkadaşları bırakıp, sâlih kimselerle beraber olmak, gaflet, oyun ve eğlence meclislerini bırakıp, Allahü teâlânın rızâsının gözetildiği yerleri seçmektir.

Bunlardan başka haccın diğer edebleri:

1- Niyetini düzelterek, ihlâs üzere olmaktır. Niyetin hâlis olması, riya ve gösterişten sakınmakla olur.

2- Zulüm ile almış olduğu şeyleri hak sahiplerine vermek ve günahlardan tövbe etmektir.

3- Azıktır. Hac yolculuğuna çıkarken fazla azık ve harçlık alma ihtiyâcını kendisinde hissediyorsa, âhıret yolculuğunun daha uzun olduğunu ve bu yolculukta daha fazla azığa ihtiyâcı olduğunu hatırlamalıdır. Âhıret yolculuğunun azığı ise takvâdır.

4- Bineği te'min ettiği zaman, Allahü teâlânın bu bineği kendisinin emrine verdiğini düşünmeli ve bundan dolayı da yürüme zahmetinden kendisini kurtardığı için O'na şükretmelidir. Öldüğü zaman konacağı tabutu hatırlamalıdır.

5- Evinden çıkarken, dünyâdan çıkıp âhırete gitmeyi hatırlamalıdır.

6- Hacca giderken çöllerde karşılaştığı eziyet, sıkıntı ve yorgunluk sırasında, kıyâmet günündeki yorgunluğu hatırlamalıdır.

7- İhramı giydiği zaman, kefene sarılmayı hatırlamalıdır. Çünkü ölünce, aynı onlar gibi bezlere sarılacak ve hattâ bu yolda ölürse, onlara sarılacaktır.

8- Kâ'be-i muazzamaya baktığı zaman, Allahü teâlânın azametini hatırlamalı ve adetâ beyti değil de, beytin Rabbini görüyor gibi kendine çeki düzen vermelidir.

9- Kâ'be-i muazzamayı tavaf ederken, bu tavafı ile, kendisini Arş'ın etrâfında dönen meleklere benzetmelidir. Tavaftan maksad, kalbinin Allahü teâlâyı anarak tavaf etmesidir.

10- Kâ'be-i muazzamanın avlusunda, Safa ile Merve arasındaki sa'y, bir kölenin efendisinin avlusunda gelip

giderek, hizmetteki samimîliğini ifâde ve efendisinin merhamet nazarına kavuşmayı ummaya benzer.

11- Arafat'ta vakfe yaptığı ve insanların kendi lisanlarına göre konuştuklarını ve seslerini işittiği zaman, kıyâmet gününde ümmetlerin peygamberleriyle birlikte toplanmalarını hatırlar.

Bu onbir âdâb, hac farizasını yerine getirirken, kalbin vazîfeleridir.

Kur'ân-ı kerîm okumanın ve Kur'ân-ı kerîm ehlinin fazileti:

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Sizin en hayırlınız, Kur'ân-ı kerîmi öğrenen ve öğreteninizdir" buyurdu.

Birgün Resûl-i ekrem: "Demir paslandığı gibi, kalbler de paslanır" buyurdu. Eshâb-ı Kirâm, "Kalbin pası ne ile giderilir yâ Resûlallah?" diye sorunca, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Kur'ân-ı kerîm okumak ve ölümü hatırlamakla" buyurdu.

İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Kur'ân-ı kerîm okuyunuz. Çünkü siz, Kur'ân-ı kerîm okumanıza karşılık ecir sahibi olursunuz. Onun her harfine karşılık on sevâb verilir."

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Hangi evde Kur'ân-ı kerîm okunursa, orada bolluk ve bereket çoğalır. O evden şeytanlar çıkar, oraya melekler gelir. Hangi evde Kur'ân-ı kerîm okunmazsa, o evde darlık, sıkıntı ve huzûrsuzluk olur. O evden melekler çıkar, şeytanlar girer."

Süfyân-ı Sevrî buyurdu ki: "Kişi Kur'ân-ı kerîm okuduğu zaman, bir melek onun iki gözünün arasından öper."

Gafletle Kur'ân-ı kerîm okuyanları, İslâm âlimleri zem etmişler ve şöyle demişlerdir:

İbn-i Ömer (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Biz öyle bir zamanda yaşadık ki, ba'zılarımız Kur'ân-ı kerîm tamamen nâzil olmadan îmân etti. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) her sûre nâzil olunca, helâl ve haramını, emir ve yasaklarını öğretir, hepsini tatbik ederdi. Şimdi bir takım insanlar var ki, Kur'ân-ı kerîm nâzil olduktan sonra îmân ettiler. Bunlar, şimdi îmândan önce Kur'ân-ı kerîmi öğretiyorlar ve sonuna kadar okudukları hâlde, içinde bildirilen emir ve yasaklardan habersizdirler."

İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmi, onunla amel edilsin diye indirdi."

Büyüklerden birisi de buyurdu ki: "Kul, Kur'ân-ı kerîmden bir sûreyi açıp, okuyup bitirinceye kadar, melekler ona rahmet okur. Yine bir kimse vardır. Kur'ân-ı kerîmden bir sûre açar. Okuyup bitirinceye kadar, melekler ona la'net eder." "Niçin böyle olur?" diye soranlara da, "Helâlini helâl ve haramını haram tanırsa, melekler ona rahmet okur. Böyle olmazsa ya'nî helâli helâl ve haramı haram tanımazsa, melekler ona la'net eder" diye cevap verdi.

Kur'ân-ı kerîm okuma âdâbı:

1. Kur'ân-ı kerîm okuyan kimse abdestli olmalı, kıbleye karşı yönelmeli, bağdaş kurarak oturmamalı, biryere yaslanmamalı, kibirli bulunmamalı, başı öne eğmeli, namazda oturuyormuş gibi oturmalıdır. En faziletli olan Kur'ân-ı kerîm okunması, namazda ve mescidde okunan Kur'ân-ı kerîmdir.

Hazreti Ali (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Kim Kur'ân-ı kerîmi namazda ayakta olarak okursa, her harfine elli sevâb verilir. Kim namazın dışında abdestli olarak okursa, yirmibeş sevâb, kim de ezbere fakat abdestsiz okursa, on sevâb verilir."

2. Kur'ân-ı kerîmi hatim ederken riâyet edilecek en güzel düstûr, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) düstûrudur. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Kim, Kur'ân-ı kerîmi üç günden daha az zamanda okursa, o, Kur'ân-ı kerîmi anlamaz" buyurdu. Çünkü üç günden evvel hatim yapılırsa, Kur'ân-ı kerîmin tertîli (tecvîd üzere okunması) kaybolur.

Bu sebeble, Eshâb-ı Kirâmın bir kısmı, Kur'ân-ı kerîmi bir haftada hatmederlerdi. Hazreti Osman, Zeyd bin Sabit, İbn-i Mes'ûd, Übey bin Ka'b bu Sahâbilerdendir. Bunlar, Kur'ân-ı kerîmi yedi bölüme ayırmışlardır. Birinci bölüm; Bekâra'dan En'âm'a kadar, ikinci bölüm; En'âm'dan Yûsuf sûresine kadar, üçüncü bölüm; Yûsuf sûresinden Tâhâ sûresine kadar, dördüncü bölüm; Tâhâ sûresinden Ankebût sûresine kadar, beşinci bölüm; Ankebût'dan Zümer sûresine kadar, altıncı

bölüm; Zümer'den Vâkıa sûresine kadar, yedinci bölüm de, Vâkıa'dan Kur'ân-ı kerîmin sonuna kadar idi. Onlar, Kur'ân-ı kerîme Cum'a gecesi başlar, Perşembe gecesi bitirirlerdi.

3. Kur'ân-ı kerîmi tertîl ile yavaş ve güzel, (tecvîde uygun) okumalıdır. Bu, tefekküre vesîledir. Tefekkür ise, ta'zim ve hürmete vesile olur.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Bekâra ve Âl-i İmrân sûrelerini, tertil ile ve düşünerek okumam, tertîle riâyet etmeden bütün Kur'ân-ı kerîmi okumamdan daha hayırlıdır."

4. Kur'ân-ı kerîmi ağlıyarak okumalıdır. Böyle okumak müstehabtır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Kur'ân-ı kerîmi okuyunuz ve ağlayınız. Eğer ağlıyamazsanız, ağlamaya çalışınız" buyurdu.

Sâlih el-Mürrî şöyle anlattı: "Bir gece rü'yâmda, Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda Kur'ân-ı kerîmi hatim ettim. Resûlullah (aleyhisselâm) bana, "Ey Sâlih! Kur'ân-ı kerîmi okudun, fakat gözyaşın hani?" buyurdular.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) buyurdu ki, "Sübhânellezi'nin secde âyetini okuduğunuz zaman ağlamadıkça, secdede acele etmeyin. Eğer gözünüz ağlıyamıyorsa, kalbiniz ağlasın. Kalbin ağlaması mahzûn olmaktır."

5- Okunan âyet-i kerîmenin hakkına riâyet etmektir. Secde âyeti okunduğu zaman hemen secdeye kapanmalı, başkasından secde âyetini duyduğu zaman, onunla beraber secde etmeli, abdestsiz secde etmemelidir.

6- Okumaya başlarken E'ûzü besmele çekmektir. Bitirince de duâ eder ve Allahü teâlâdan istediği şeyleri niyaz eder.

Müslim-i Sigar, babasının şöyle anlattığını nakletti: "Birgün denizde idik. Bu sırada deniz şiddetli dalgalanmaya başladı. Dalgalar gemimize vuruyordu. Hepimiz korktuk. Bu sırada birisi Kur'ân-ı kerîmi eline alıp, "Yâ Rabbî! Kelâmın (Kur'ân-ı kerîm) bizimle beraber iken, bizi denizde boğacak mısın?" diye yalvarınca, Allahü teâlânın kudreti ile deniz sâkinleşti."

7- Okuyan, kendi işiteceği kadar sesli okumalıdır.

Duânın fazileti: Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde şu âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruyor ki: "Bana duâ edin, ben de size karşılığını vereyim..." (Mü'min-60).

"(Ey Resûlüm), Kullarım sana benden sorarlarsa, muhakkak ki ben çok yakınımdır. Bana duâ edince, duâ edenin duâsını kabûl ederim. O hâlde, onlar da benim da'vetime koşsunlar ve bana hakkıyla îmân etsinler ki, doğru yola ulaşmış olsunlar." (Bekâra-186).

Nu'man bin Beşir'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) "Duâ, ibâdetin ta kendisidir" buyurdu.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) duânın fazileti hakkında buyurdu ki: "Duâ ibâdetin özüdür."

"Allahü teâlânın fadlından isteyin. Allah kendisinden istenmesini sever."

"Kul, duâsında üç şeyden birine kavuşur. Ya duâ sayesinde günahı bağışlanır, ya peşin bir mükâfat alır veya âhırette karşılığını bulur."

Ebû Bekr'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte de Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "Bir kul günah işler, sonra güzelce abdest alır. Sonra da, iki rek'at namaz kılar. Allahü teâlâdan affını dilerse, Allahü teâlâ onu af ve mağfiret eder" buyurdu.

Âhıreti kazanmak istiyen kimsenin, sabah ve akşam namazlarının sonunda, okunması bildirilen duâlarla meşgûl olması gerekir. Akşam ve sabah ezanını işitince okunacak duâlar vardır. Bir meclisten ayrılırken, günahlara keffâret olacak duâlar vardır. Yeni elbiseler giyildiği zaman da okunacak duâlar vardır. Şunu iyi bilmelidir ki, her işi yaparken, önceden okunması gereken duâlar vardır.

Duânın âdabı: Duânın edebleri on tanedir. 1. Duâ için şerefli ve kıymetli vakitleri seçmelidir. Sene içerisinde Arefe günü, aylardan Ramazân-ı şerîf

ayı, hafta içerisinde Cum’a günü, saatler içerisinde seher vakti, duâ için kıymetli vakitlerdir.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: “Gecenin üçte biri kalınca Allahü teâlâ birinci kat semâya tecellî ederek: “Yok mu istiğfar eden, onu mağfiret edeyim. Yok mu isteyen, dilediğini vereyim. Yok mu duâ eden, duâsını kabûl edeyim” buyurur.”

2. Duâ için, kıymetli vakitleri ganîmet ve fırsat bilmelidir. Düşmana hücum edeceği vakit, beş vakit namazın akabinde, ezan ile ikâmet arasında, yağmur yağarken ve iftar vaktinde duâyı fırsat bilmelidir.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İslâm ordusu ile küffâr ordusunun karşılaştığı, yağmurun yağdığı ve farz namazlarının kılındığı zaman semâ kapıları açılır. Bu vakitlerde duâyı fırsat biliniz.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde buyurdu ki: “Namazlar, en hayırlı vakitlere kondu. Onun için, namazların arkasından duâ ediniz.”

“Ezan ile ikâmet arasında yapılan duâ red olunmaz.”

“Oruçlu kimsenin duâsı red olunmaz.”

Vakitlerin şerefi, hâllerin şerefli olmasından dolayıdır. Çünkü seher vakti, kalblerin saf ve kalbleri karıştıran şeylerin bulunmadığı bir vakittir. Arefe, iki bayram ve Cum’a günleri de Allahın rahmetine hazırlanma vaktidir. Vakitlerin şerefli olma sebeblerinde nice esrâr vardır ki, beşer onu anlayamaz.

3. Kıbleye dönüp ellerini kaldırarak duâ etmektir. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: “Muhakkak ki, Rabbiniz Hayy (diri) ve Kerîmdir. Kulu ellerini kaldırıp kendisinden bir şey istediği zaman, onu boş çevirmekten haya eder” buyurdu.

Duâ ederken, gözler semâya doğru kaldırılmaz. Parmağı ile işâret edilmez. Duâsını bitirdiği zaman, ellerini yüzüne sürer.

4. Sesini, gizli ile sesli arasında olacak şekilde alçaltmaktır. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Rabbinize yalvararak ve gizlice duâ edin...” buyurdu (A’râf-55).

5. Duâda yapmacık sözlerden sakınmaktır. Duâ edenin hâli, yalvaran bir kimsenin hâli gibi olmalıdır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Duâda secî’den, yapmacık sözlerden kaçının” buyurdu. Secî’den maksad, sözü söylemede, zorlanmaktır. Bu ise yalvarmaya uygun değildir. Resûlullahtan (aleyhisselâm) nakledilen duâlar, güzel, ölçülü ve fasihtir. Fakat bu duâlarda zorlama yoktur.

6. Duâ ederken huşû’ içinde Allahü teâlâdan korkarak ve kabûlünü umarak, istediği şeyde ısrarla durmaktır. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Bütün bu Peygamberler, hayırlara (ibâdetlere) koşarlar, (rahmetimizi) umarak ve (azâbımızdan) korkarak bize duâ ederlerdi. Onlar bize karşı çok itaatkardılar” buyurdu (Enbiyâ-10)

Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Allahü teâlâ bir kulunu sevdiği zaman, yalvarışını duymak için, ona ba’zı belâ ve musibet verir” buyurdu.

7. Şartlarına uygun yaptığı duânın, kabûl edileceğine inanmaktır. Bu husûsa samimî olarak ümit bağlamalıdır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: “Allahü teâlâya, kabûl edeceğine inanarak duâ ediniz.”

Süfyân bin Uyeyne (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Kişinin kusurları onu, duâ etmekten alıkoymasın. Çünkü Allahü teâlâ, mahlûkâtın en kötüsü olan İblîs’in bile, “Yâ Rabbî! Bana kıyâmet gününe kadar mühlet ver” şeklindeki duâsını bile, kabûl etti.”

8. Duâda ısrarlı olmak ve dileğini devamlı tekrarlamaktır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) düâ ettiği zaman, üç defa tekrar ederdi. İstedikleri zaman, üç defa isterlerdi.

Büyüklerden bir zât buyurdu ki: “Yirmi seneden beri Allahü teâlâdan istiyorum, henüz dilediğime kavuşamadım. Fakat yine de, duâmın kabûl olacağından ümidliyim”

> 9. Duâya, Allahü teâlâyı anararak başlamalıdır. Hamd ve senadan önce, doğrudan istekleri ile duâya başlamamalıdır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Senadan önce duâya başlayan kimse, duâsının kabûl olunmamasını hak etmiştir.”
>
> Duâdan önce ve sonra Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) salât-ü selâm getirmelidir. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Allahü teâlâdan birşey dileyeceğiniz zaman, salevât-i şerîfe ile başlayın.” buyurdu.

Önce Allahü teâlâya hamdü sena, sonra Resûlullaha salât-ü selâm getirilip, sonra dilekler yapılır. Duâyı bitirirken de, Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) salât-ü selâm getirilir.

10. Duânın kabûl olmasında asıl olan, batınî edebdir. O da tövbe etmek, helâlleşmek ve bütün varlığı ile Allaha bağlanmaktır. Bu husûs, duânın kabûl olunmasında önemli bir sebeptir.

Ka’b-ül-Ahbar (radıyallahü anh) şöyle anlattı: Mûsâ aleyhisselâm zamanında, insanlara şiddetli bir kıtlık isâbet etti. Mûsâ aleyhisselâm onlarla beraber yağmur duâsı için çıktı. Fakat üç defa duâyı tekrarlamalarına rağmen yağmur yağmadı. Bunun üzerine Allahü teâlâ Mûsâ’ya (aleyhisselâm), “Ben sizin duânızı kabûl etmiyeceğim. Çünkü aranızda, koğuculuk yapan kimse var” diye vahyetti. Mûsâ aleyhisselâm, “Yâ Rabbî! Onu bize bildir de, aramızdan çıkaralım” dedi. Allahü teâlâ, “Yâ Mûsâ! Sizi koğuculuktan nehyediyorum. Eğer onu size bildirirsem, ben koğuculuk yapmış olurum” diye vahyetti. Hazreti Mûsâ (aleyhisselâm) İsrailoğullarına, “Hepiniz, koğuculuktan tövbe ediniz” dedi. Onlar da tövbe ettiler. Bunun üzerine Allahü teâlâ onların duâsını kabûl ederek onlara yağmur gönderdi.

Eğer, duânın kazaya ne fâidesi olacak. Ezelde takdîr edilen şey mutlaka olacaktır. Duâ onu değiştiremez denirse cevâb olarak şöyle denilir: “Duânın belâyı def edip, Allahü teâlânın rahmetini istemek de kazadandır. Ya’nî Allahü teâlâ ezelî ilmi ile, kulun duâ edeceğini bildiğinden, ona gelecek olan belâyı defeder, böylece takdîr eder. Duâ kalkan gibidir. Gelen oku geri çevirir.

> Geceyi ihyâ etmenin fazileti: Şunu iyi bil ki, insanlar bu âlemde yolculuk halindedirler. Onların ilk konakları beşik, sonuncusu ise kabirdir. Hakîkî vatan, ya Cennet veya Cehennemdir. İnsanın ömrü, sefer mesâfesini teşkil eder. Yıllar konak yerleri, aylar fersahlar, günler kilometreler, nefesler metrelerdir, Yapmış olduğu iyilik, tâat ve ibâdetler azığıdır. Ömrünün en kıymetli sermâyesi vakitleridir. Şehveti ve şehevî arzuları, yolunu kesen eşkiyadır. Kazancı ve kârı; Cenneti ve oradaki ebedî ni’metleri elde etmek, Allahü teâlânın rızâsına ve cemaline mazhar olmaktır. Zarar ise; Cehennemde çeşitli azâblara ma’rûz kalmak, Allahü teâlânın rahmet ve cemâlinden uzaklaşmaktır.

Kim hesapsız Cennete girmek isterse, vakitlerini Allahü teâlânın beğendiği şeylerle geçirsin. Kim âhırette, hasenat kefesinin ağır gelmesini isterse, vakitlerinin çoğunu ibâdet ve tâatla geçirsin. Kim sâlih bir amel işler, sonra da günah işlerse, onun durumu tehlikelidir. Fakat ümit kesilmiş de değildir. Af, Allahü teâlânın keremindendir. Umulur ki, Allahü teâlâ onu affeder.

> Sen zannetme ki, güneşin ve ayın seyrinden maksad, sıralı ve düzenli bir hesaptır. Gölgenin, nûrun ve yıldızların yaratılmasından maksad, sâdece insanların dünyâ işlerinde yardımcı olmak içindir. Bilakis insanların, vakitlerini ve zamanlarını onlar vasıtasıyla bilip, âhıret ticâreti ve tâatlerle meşgûl olmaları içindir. Allahü teâlâ Furkan sûresi altmışikinci âyet-i kerîmesinde meâlen; “Düşünüp ibret almak veya şükretmek isteyen kimseler için, gece ile gündüzü birbiri ardınca geçiren yine O’dur” buyuruyor.

Yûsuf bin Mihrân şöyle nakletti: Büyüklerimden şöyle duydum: Arşın altında horoz sûretinde bir melek vardır. Gecenin ilk üçte biri geçince, iki kanadını vurarak “Geceyi ibâdetle geçirenler kalksın” der. Gecenin yarısı geçince, yine iki kanadını vurur ve “Teheccüd namazı kılanlar kalksın” der. Gecenin üçte ikisi

geçince, “Namaz kılanlar kalksın” der. Fecir doğunca, “Gâfiller kalksın” der.

Gece ibâdetine kalkmayı kolaylaştıran zâhirî sebepler:

1. Çok yemek yememektir. Çok yemek ve içmekle uyku basar. Geceyi ibâdetle geçirmek insana ağır gelir. Büyük zâtlardan ba’zısı, sofranın başında durur ve talebelerine, “Çok yemeyin, çok içmeyin, uykunuz gelir, ölüm zamanında çok pişmanlık duyarsınız” derdi. Bu husûs çok önemlidir. Mi’deyi fazla yiyecek ve içecekle doldurmamalıdır.

2. Gündüz kendisini fazla yormamalıdır. Yorgunluk sebebiyle, sinirler de zayıflar. Bu ise uyku getirir.

3. Öğleden önce biraz uyumalıdır. Buna kaylûle denir. Bu sünnettir. Aynı zamanda, geceyi ibâdetle geçirmeye yardımcı olur.

4. Gündüz günah işlememelidir. Günah işlemek kalbi karartır. Günahlar, kişiye rahmet kapılarının kapanmasına sebep olur. Birisi Hasen-i Basrî’ye (radıyallahü anh) “Ben geceyi ibâdetle geçirmek istiyorum. Fakat bir türlü kalkamıyorum” deyince, “Günahların seni bağlıyor” cevâbını vermiştir. Çünkü hayırlı işler, başka hayırlı işlere vesile olur. Kötülükler de, kötülüğe sebep olur. Hayrın da şerrin de azı, kendi cinsinden olan şeylerin çoğunu çeker. Bunun için âlimlerden birisi, “Oruç tuttuğun zaman, kimin yanında ve nasıl bir lokma ile, iftar ettiğini düşün. Çünkü insanın yediği bir lokma ile, kalbi değişir. Bütün günahlar da kalbde kasavet meydana getirerek, geceyi ibâdetle geçirmesine mâni olur. Haram yemek, kalbe menfî yönde te’sîr eder. Alınan helâl lokma, kalbe öyle bir te’sîr eder ki, kalbi cilâlandırır ve iyiliğe, ibâdete çeker.”

Gece ibâdetine kalkmayı kolaylaştıran bâtınî sebepler:

1. Kalbin, müslümanlara kin beslemekten, bidatlerden ve fuzûli dünyâ meşgalelerinden kurtulmasıdır. Dünyâ düşüncelerine dalmış kimsenin, geceyi ihyâ etmesi kolay olmaz. Gece ibâdet için kalksa bile, ibadet ederken, sâdece kendisince mühim dünyâ işleri hakkında düşünür ve ibâdeti hep vesvese ile geçer. Böylelerinin durumu hakkında denilir ki: “Sen, uyandığın zaman da yine uykudasın.” Bu gibilerin uyanıklığı da gafletle geçtiği için, uyku ile uyanıklıkları arasında bir fark yoktur.

2. Devamlı Allah korkusu ve âhırette hâlinin ne olacağı korkusudur. Kul, âhıretin güçlüklerini ve Cehennemin derekelerini düşündüğü zaman uykusu kaçar ve korkusu artar. Bu sayede de, gece ibâdetine devam eder. Nitekim büyük âlim Tâvûs (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Cehennemi düşünmek, âriflerin uykusunu kaçırır.”

Şöyle anlatılır: Basra’da Suheyb adında, bütün geceyi ibâdetle geçiren bir köle vardı. Efendisi ona, “Senin bu gece ibâdetin, gündüz iş yapmana mâni oluyor” deyince, o da, “Cehennemi hatırladığım zaman, gözlerime uyku gelmiyor” dedi. Yine başka bir hizmetçi vardı. O da bütün gecesini ibâdetle geçirirdi. Ona, “Biraz da kendine acı, bütün geceyi ibâdetle geçiriyor, gündüz de çalışıyorsun” denildi. O zaman hizmetçi şöyle cevap verdi: “Cehennemi hatırladıkça korkum artıyor, Cenneti hatırladıkça şevkim artıyor. Onun için gözüme uyku girmiyor. Geceleri devamlı ibâdet ve tâatle meşgûl oluyorum.”

3. Gece ibâdetinin faziletini, bu husûstaki âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf ve büyüklerin sözlerinden öğrenmektir. Böylece, insanın içinde onun sevâbını kazanmak için bir şevk ve istek hâsıl olur. Bu şevk onda, daha fazla sevâb kazanma ve Cennetin yüksek derecelerine kavuşma arzusunu arttırır.

Şöyle anlatılır: “Sâlih zâtlardan birisi, bir gazâdan dönmüştü. Çoluk-çocuğu onu evde bekliyorlardı. O zât, eve gitmeden doğru mescide gidip, sabaha kadar ibâdetle meşgûl oldu. Sabahleyin evine gittiğinde hanımı, “Seni bekledik. Fakat gelmedin” dedi. O zât bunun üzerine şöyle dedi: “Ben gazâdan dönünce, mescidde sabaha kadar namaz kıldım. Bütün gece, Allahü teâlânın, Cennette mü’minlere vereceği ni’metleri düşündüm.”

4. Geceyi ihyâ etmek, Allahü teâlâya olan sevginin en şerefli yollarındandır. Kişi Allahü teâlâyı sevince şüphesiz Allahü teâlâyı yalnız iken anmaktan, bütün gece ona yalvarıp yakarmaktan tad alır. Bu lezzetlerden uzak kalmak istemez.

Geceyi ihyâ etmenin miktarının keyfiyeti:

1. Bütün geceyi ihyâ etmek: Bu, kendilerini Allahü teâlâya ibâdete adamış ve ona münâcaattan tad alanların mertebesidir. Bu, onlar için gıda, kalbleri için hayattır. Bu,

Tabiînden olan Selef-i sâlihînden bir cemâatin yoludur. Ebû Hanîfe, Sa'îd bin Cübeyr, Fudayl bin Iyâd, Ebû Süleymân Dârânî, Malik bin Dinar, Rebî bin Haysem ve başkaları bunlardandır (r.aleyhim). Bunlar, yatsı abdesti ile sabah namazını kılarlardı.

2. Gecenin yarısını ihyâ etmek: Bu şekilde ibâdet yapanlar pek çoktur. Bunun en güzeli, evvelâ gecenin üçtebirini yatıp uyuduktan sonra ibâdet için kalkarak, sonradan altıda birini uyumaktır. Bu sûretle gecenin ortasını ibâdetle geçirmiş olur. Bu, en faziletli mertebedir.

3. Gecenin üçte birini ihyâ etmek: Bunun en güzeli, gecenin yarısını uyuduktan sonra kalkıp namaz kılmak, sonradan altıda birini uyumaktır. Abdullah bin Ömer'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "Allahü teâlâya en sevimli namaz, Davud'un (aleyhisselâm) namazıdır. O, gece yarısı uyur, üçtebirinde kalkar, namaz kılar ve sonra altıdabirini uyurdu" buyurdu. Öyleyse gecenin birinci yarısında ve son altıda birinde uyumak gerekir. Aradaki zamanı da ibâdetle geçirmelidir. Gecenin sonunda uyumak müstehabdır.

4. Vakit ta'yin etmemek: Aynı zamanda bu yol Abdullah İbni Ömer'in (radıyallahü anh), Sahâbe-i Kirâmdan azîmet sahiplerinin ve Tabiînden bir cemâatin yoludur. Onlar, gecenin evvelini uyku bastırıncaya kadar ihyâ ederlerdi. Uyku gelince uyurlar, uyanınca tekrar ibâdet ve tâatla meşgûl olurlardı. Uykuları gelince tekrar uyurlardı.

5. Miktarı en az olan mertebedir. Dört rek'at veya iki rek'at namaz kılmaktır.

Yemek yeme âdabı: Akıl ve basiret sahiplerinin gayeleri, Allahü teâlâya ve mükâfat yeri olan Cennete kavuşmaktır. Bu da, ancak ilim ve amel ile mümkündür, ilim ve amele devam edebilmek, ancak bedenin haramlardan ve şüphelilerden korunması ile olur. Bu bakımdan ba'zı âlimler, yiyip içmeği de dînin icâblarından saymışlardır. Allahü teâlâ Mü'minûn sûresi ellibirinci âyet-i kerîmesinde meâlen;

".... Helâl şeylerden yiyiniz ve sâlih amel işleyiniz. Çünkü ben, ne yaparsanız bilirim" buyuruyor, ilim öğrenip amel etmek ve takvâya ermek isteyen kimse, yemeği bir intizâm içinde yemelidir. Çünkü din uğruna yapılan herşeyde, dînin nûrları parlamalıdır. Bu nûrlar ise, insanın dizginlerini toplayacak olan sünnet ve edeblerdir. Bunlara dikkat ederek yemek yenilirse, haram lokma yemekten korunulmuş, ecir ve sevâba kavuşulmuş olur.

Yemeği yemeden önceki âdâb: Yiyeceğin helâl olması lâzımdır. Allahü teâlâ helâl yenmesini emrediyor. Elleri yıkamalıdır. Hadîs-i şerîfte: "Yemekten önce elleri yıkamak, yoksulluğu, yemekten sonra yıkamak ise, günahları giderir" buyuruldu. Yemek, yere serilen yaygı üzerine konulmalıdır. Çünkü bu, tevâzu hâline daha yakındır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), yemeği yaygı üzerinde yerdi. Sofraya edebli bir şekilde oturmalıdır. Sağ ayağı dikip, sol ayak üzerine oturmak sünnettir.

Yemeği ibâdet ve tâatlara kuvvet bulmak niyetiyle yemelidir. Yoksa yemek, lezzet almak, keyiflenmek için yenmez. Yemeği fazla yememeli, az yemelidir. Yemeği ibâdete kuvvet kazanmak niyetiyle yemenin doğruluğu, doymadan önce yemeği bırakmakla anlaşılır. Çünkü doymak, ibâdete mâni olur. Doymadan sofradan kalkmak, ibâdete yardımcı olur. Acıkmadan yemek yememeli, doymadan önce kalkmalıdır. Böyle yapan kimsenin tabibe ihtiyâcı olmaz. Yemeği yalnız yememelidir. Hadîs-i şerîfte: "İnsanların en şerlisi, yalnız yiyen, başkasına vermiyen, yardım etmiyen ve kölesini dövendir" buyuruldu.

Sofra başındaki âdâb: Yemeğin evvelinde Besmele çekmek, sonunda Elhamdülillah demek. Bunlar seslice söylenir ki, başkalarının da hatırlayıp söylemesine sebep olur. Sağ el ile ve önünden yemektir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir keresinde, "Önünden ye" buyurdu. Fakat meyva bundan müstesnadır.

Çeşitli meyvalar bulunan tabağın ortasından almak caizdir. Yemeğe tuzla başlayıp, tuzla bitirmelidir. Çünkü bunda şifâ vardır. Böyle yapmak sünnettir. Lokmayı küçük almalı ve iyice çiğnemelidir. Ağzındaki lokmayı yutmadıkça, diğer lokmayı almamalıdır. Ağzında lokma varken, diğer lokmayı alırsa, yemekte acele etmek olur. Tabağın ve ekmeğin ortasından yememelidir. Her ikisinin de bir kenarından başlayıp, öylece yemeğe devam etmelidir. Hiçbir yemeği kötülememeli, yemek hoşuna giderse yemeli, hoşuna gitmezse yememelidir. Sıcak yemeğe üflememelidir. Yenilebilecek derecede soğuyuncaya kadar beklemelidir. Doymadan evvel sofradan kalkmalıdır. Yemek yerken fazla su içmemelidir. Lokma boğazında kaldığı veya susadığı zaman su içmelidir. Susadığı zaman içmesi, tıbbî yönden faydalıdır. Su içerken bardağı sağ eliyle alıp, Besmele çekerek, üç nefesde içmelidir. Ayakta ve yatarak su içmemelidir. Üzerine su damlamaması için, bardağın altına dikkat edilmelidir. İçmeden önce, bardağın içinde birşey olup olmadığını kontrol etmek için bakmalıdır. Suyu içtikten sonra Elhamdülillah demelidir.

Yemekten sonra müstehab olan şeyler altı tanedir:

İlki: Elleri yıkamaktır, ikincisi: Sofra kaldırılmadan kalkmamalıdır. Üçüncüsü: Sofradaki yemek ve ekmek kırıntılarını toplamaktır. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Düşen ekmek ufaklarını yiyen darlık görmez. Çocuğu da ahmak olmaz” buyurdu. Dördüncüsü: Yemekten sonra dişlerinin arasını kürdan ile temizlemektir. Dişler arasından çıkarılan parçaları yutmamalıdır. Beşincisi: Dişlerini kürdanla temizledikten sonra, su ile çalkalamaktır. Altıncısı: Yediği yemeğe karşılık Allahü teâlâya hamd etmelidir. Helâl olan kazancından yedikten sonra, şöyle duâ etmelidir: “Allahım, bizi helâl rızık ile doyur. Bize hayırlı ve sâlih işler yapmak nasîb eyle. Bu yemeğin bize, sana ibâdet etmekte yardımcı olmasını nasîb eyle. Bu yemekten kazandığımız kuvveti, günah işlerde harcamaktan sana sığınırız.”

Cemâat hâlinde yemek yerken riâyet edilecek âdâb:

Bunlar altı tanedir, ilki: Yemeğe önce ev sahibi, sonra yaş ve fazilet bakımından yüksek olanlar başlar. Şayet kendisi bu mevkide ise, diğerlerini bekletmemek için hemen başlamalıdır.

İkincisi: Yemek yerken susmamalıdır. Yemek yerken sâlihlerin hikâyelerinden ve daha başka güzel şeylerden bahsetmelidir.

Üçüncüsü: Yemekte arkadaşından fazla yememeğe gayret etmektir. Meselâ, iki arkadaş birlikte (ortak olarak) yemek yerler. Biri diğerinin fazla yemesinden rahatsız olur ve buna rızâ göstermez ise, fazla yiyenin, yediği o fazlalık diğerinin hakkı olur. Bu yüzden birisi ile beraber yemek yerken; onu kendisine tercih ederek yemelidir.

Dördüncüsü: Arkadaşını kendisine, “Buyur ye” demeye mecbûr bırakacak kadar az yememelidir. Çünkü, bu yapmacık bir harekettir. Özellikle birisi ile yemek yerken, her zamanki âdeti üzere yemelidir. Ancak, kişi yalnız iken edeble yemelidir ki, bir toplulukta yemek yerken, edebe riâyet ederek yesin ve yapmacık bir iş yapmaya ihtiyaç duymasın. Bir kimsenin, arkadaşlarını kendisine tercih ettiğinden dolayı az yemesi güzeldir. Abdullah bin Mübârek hazretlerine hurma takdim edildiği zaman, onları arkadaşlarına bırakır ve “Kim fazla yerse, her çekirdeğe karşılık, ona bir dirhem vereceğim” derdi. Sonra çekirdekleri sayar, kimde fazla çekirdek olursa, çekirdeklerinin sayısınca ona dirhem verirdi. Bunu, yiyenlerin utanıp da çekinmelerini gidermek için yapardı.

Beşincisi: Ev sâhibi, arkadaşları yemek yerken onların yediklerine bakmamalıdır. Bu sebeple arkadaşları belki utanırlar. Hattâ, onlarla ilgilenmiyormuş ve kendisi ile meşgûl olmuyormuş gibi yapmalıdır. Misâfirden önce yemekten el çekmemeli, doyduysa bile yer görünmelidir.

Altıncısı: Arkadaşlarının tiksinmesine sebep olacak hareketlerde bulunmamalıdır. Elini tabağa doğru daldırmamalı, ağzını yemeğe doğru eğmemeli, ağzından birşey çıkaracağı zaman sofraya arkasını dönmeli ve sol eli ile almalıdır. Yemekte tiksinti verecek iğrenç sözlerden konuşmamalıdır.

Ziyârete gelen Kardeşlerine yemek vermenin fazileti ve âdâbı:

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Üç şey vardır ki, kul onlar için hesaba çekilmez. Sahur yemeği, iftar yemeği ve dostları ile yediği şeyler" buyurdu.

Büyük zâtlardan bir kısmı, dostlarıyla beraber yemek yerken fazla, yalnız iken az yerlerdi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) yine bir hadîs-i şerîfte; "Kim kardeşini doyuncaya kadar yedirir ve kandırıncaya kadar su içirirse, Allahü teâlâ onu Cehennemden uzaklaştırır" buyurdu.

Yemeği hazırlama âdabı: Bunlar beş tanedir. İlki: Yemeği hazırlamada acele etmektir. Yemek için misâfiri fazla bekletmemelidir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Acele şeytandandır. Fakat şu beş şeyde acele etmek müstesnadır. Bunlar; misâfiri yedirmek, cenâzeyi defn etmek, bekârı evlendirmek, borcunu ödemek, günaha tövbe etmektir" buyurdu.

İkincisi: Yemekleri sıra ile takdim etmelidir. Et yemeğini önce getirmek, misâfire iyi bir ikramdır.

Üçüncüsü: Sofrada bakla bulundurmalıdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Melekler bakla bulunan sofraya gelirler" buyurdu.

Dördüncüsü: Ev sahibi, misâfirden önce elini yemekten çekmemelidir. Onlardan sonra sofradan kalkmalıdır. Büyük zâtlardan ba'zısı, yemeğe da'vet ettiği kimseleri yemekle başbaşa bırakıp, yemeği bitirmelerine yakın onların yanına gelir, sofraya oturur ve Besmele ile yemeğe başlardı. Misâfirlerine "Haydi siz de bana yardım edin" derdi Böylece onların doymalarına yardım ederdi.

Beşincisi: Yemeği, yetecek miktarda ikram etmelidir. Yemeği az getirmek, mürüvvetin noksanlığını, fazla getirmek ise, işin yapmacık olduğunu gösterir. Fakat, ev halkının da hakkını ayırmak lâzımdır. Çünkü misâfirden birşey artmayabilir. Bundan dolayı da evdekileri zor duruma sokmamalıdır.

Kazanç ve geçim âdabı: Allahü teâlâ âhıreti, dünyâda yapılan amellere, sevâbın ve mükâfatın verildiği yer yaptı. Dünyâyı da kazanç ve geçim uğrunda sıkıntı, mihnet, meşakkat ve imtihan yeri yaptı. İnsanlar kazanç husûsunda üç kısımdır. Birincisi; dünyâ geçimi kendisini âhıretinden alıkoyan kimsedir ki, helâka uğrayanlardandır, ikincisi; âhıreti kendisini dünyâ geçiminden alıkoyan kimsedir. Bu kimse, âhırette kurtuluşa erenlerdendir. Üçüncüsü ise; âhıreti kazanmak için dünyâ ile meşgûl olanlardır. Bu kimsenin durumu, i'tidâle en yakın ve orta bir yoldur. Maişeti te'min ederken doğru yola yapışılmazsa, iktisâd ve i'tidâl rütbesine kavuşulamaz. İktisâd mertebesinde olan kimse, dünyâyı gaye değil, sâdece âhıreti elde etmek için bir vasıta görür.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde kazanç hakkında şöyle buyurmuştur:

"Günahlardan bir kısmına, maişet talebi uğrunda çekilen mihnetler keffâret olur."

"Doğru ve dürüst olan tacir, kıyâmet gününde sıddîklar ve şehîdlerle beraber haşr olunur."

"Dilencilikten korunmak, Aile efradına bolluk göstermek ve etrâfındakilere yardımda bulunabilmek maksadıyla, helalinden ve meşrû şekilde dünyalık taleb eden kimse, yüzü, ondördüncü gecesindeki ay gibi parlak olduğu halde Allahü teâlâya kavuşur."

"Allahü teâlâ, san'atkâr olan kulunu sever."

"Ticârete sarılınız. Çünkü rızkın onda dokuzu ticârettedir."

Lokman Hakîm oğluna; "Ey Oğul! Helâl kazanç ile yoksulluktan korun. Yoksul düşen kimse üç musibetle karşılaşır Birincisi, din zayıflığıdır. Çünkü fakirlik, insanı kötülüğe sürükler. İkincisi, akıl zayıflığıdır. Çünkü ihtiyâç düşüncesi, insanı şaşırtır. Üçüncüsü, mürüvveti ve insanlığı kaybolur" diye nasîhat etti.

Hazreti Ömer buyurdu ki: "Sizden biriniz, oturduğu yerde, "Allahım rızkımı ver" demesin. Biliyorsunuz ki, gökten ne altın yağar, ne de gümüş."

Ebû Kılâbe bir zâta; “Seni geçimi te’min ederken görmem, hiç çalışmayıp sâdece câmi köşesinde görmemden daha sevimlidir” dedi.

Evzâî, birgün İbrâhim bin Edhem ile karşılaştı. İbrâhim bin Edhem omuzunda bir miktar odun taşıyordu. Bu hâli gören Evzâî ona, “Yâ İbrâhim! Bu yaptığın nedir? Dostların senin ihtiyâcını te’min ederler” deyince, İbrâhim bin Edhem; “Yâ Ebâ Amr! Böyle söyleme. Zîrâ, helâl kazanç uğrunda zorluklara katlanan kimseye Cennet vâcib olur, diye duyduğum için, kendi nafakamı kendim te’mine çalışırım” dedi.

Ticâret, ya yetecek miktarı te’min için yapılır veya servet ve mal yığmak için yapılır. Şayet, hayır ve hasenat düşünmeden, sâdece mal ve mülkünü çoğaltmak, servet yığmak için yapılan ticâret kötülenmiştir. Kendi geçimini te’min etmek için ticâretle uğraşmak pek faziletlidir.

> Ticârette adâlet ve zulüm: Ticâret yapan kimsenin, ticârette zulmü bırakması, adâletle muâmele etmesi lâzımdır. Ticârette zulüm yapılınca, bundan başkası zarar görür. Ticâretteki zulüm birkaç kısma ayrılır. Birisi, zararı umûmî olan zulüm ki, bu da iki kısma ayrılır. Birincisi karaborsacılıktır. Herkesin ihtiyâcı olan yiyeceklerde olur. Satıcı elindeki yiyecekleri satmak için fiyatların yükselmesini bekler. Bu umûmu ilgilendiren bir zulümdür. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Bir kimse yiyecek maddesini kırk gün hapsettikten sonra onu tasadduk etse (sadaka olarak verse) yine de ihtikârının (karaborsacılığının) günâhına keffâret olmaz” buyurdu.

Tabiînden bir zât, birisine şöyle nasîhatta bulundu: “Oğlunu iki ticârete ve iki san’ata verme, iki ticâretten birisi, yiyecek maddeleri satmaktır. Çünkü bu ticâretle uğraşan, yiyecek maddelerinin pahalılaşmasını ister, ikincisi, kefen satmaktır. Bunu satan kimse de insanların ölmesini arzu eder. San’atlara gelince, birisi kasaplıktır. Bu san’at, kalbin katılığına ve merhametsizliğine sebep olur. Diğeri ise kuyumculuktur. Bu da, dünyâyı altın ve gümüşle süslemeye çalışır.”

İkincisi; piyasaya sahte para sürmektir. Paranın sahte para olduğunu bilmeyerek alan zulme uğramış olur. Kendisine sahte para verilen kimse, derhal o parayı imha etmelidir. Ticâretle uğraşan kimseler, sahte parayı tanımalıdır.

Üçüncü kısım; zararı yalnız muâmele ettiği kimseye dokunandır. Alış-veriş ettiği herkesin, kendisinden zarar gördüğü kimse zâlimdir. Adâlet ise, müslüman kardeşine zarar vermemekle olur. Satıcı, övmek sûreti ile ve yemîn ile malını satmamalıdır. Malında bir kusur varsa, alıcıya onu söylemelidir.

Şakîk-i Belhî şöyle anlattı: Ebû Hanîfe’nin (radıyallahü anh) bir ticâret ortağı vardı. İsmi Bişr idi. İmâm-ı a’zam ona yetmiş elbise gönderdi. Ayrıca bir mektûp yazarak, bu elbiselerin içerisinde kusurlu elbise vardır. Kusurları şunlar şunlar, diye ona bildirdi ve onu satarken müşteriye kusurunu da bildirmesini istedi. Ancak Bişr, onu kusurunu söylemeden sattı. Ebû Hanîfe hazretleri geri dönen Bişr’e, “O elbiseyi dediğim gibi sattın mı?” diye sordu. Ortağı da, “Söylemeyi unuttum” dedi. Bunun üzerine İmâm-ı a’zam, kendisine verilen paranın hepsini sadaka olarak dağıttı. “Madem ki ona şüphe karıştı, benim öyle paraya ihtiyâcım yoktur” dedi. O elbiselerden İmâm-ı a’zam hazretlerinin eline, otuzbin dirhem geçmişti.

Tüccârı, dünyâ meşgûliyetleri, âhıretinden alıkoymaması lâzımdır. Yoksa ömrü zayi olur. Ticârete başlarken niyeti düzeltmelidir. Kazancı ile dîne yardımcı olmaya, çoluk-çocuğuna yetecek kadar maişet kazanmaya niyet etmelidir. Bunu yapabilirse, o tüccâr Allahü teâlâ yolunda gazâ yapanlardan olur.

> Birgün Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) Eshâbı ile birlikte oturuyordu. Gücü kuvveti yerinde bir genç yanlarından geçti. Eshâb-ı Kirâm, “Yazık şu gence, keşke gençliğini ve kuvvetini Allah yolunda çalışırken harcasa idi” dediler. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) “Böyle demeyiniz. Eğer, o kendisini dilenmekten men etmek için çalışıyorsa, o da Allah yolundadır. Eğer ana-babasına yardımcı olup, onları da dilenmekten men etmek için çalışıyorsa, yine Allah yolundadır. Eğer mal çokluğu ile övünmek için çalışıyorsa, şeytanın yolundadır” buyurdu. Ahmed Gazâlî’nin Kelime-i

tevhîd hakkında yazdığı El-Hısn-ül-hasîn adlı eserinden ba’zı bölümler:

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) bildirdiği bir hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ şöyle buyurdu: “La ilahe illallah, benim kal’amdır. Kim benim kal’ama girerse, azâbımdan emîn olur.”

“La ilahe illallah” sözü, en büyük kal’adır. Allahü teâlânın birliğini bildiren yüce bir sözdür. Kim onu kendisine kal’a edinirse, ebedî saadeti ve ni’metleri elde eder. Kim de bu mübârek kelimeyi kendisine kal’a edinmezse, ebedî azâba düçâr olur.

Bu kelime, kalb dâiresini kuşatan bir kal’a olmazsa, bu kelimenin rûhu ve ma’nası kalbe tam sinmezse, kalbe hâkim olup nefsin, hevânın ve şeytanın buraya girmesine mâni olan bir muhafız olmazsa, insan bu kal’anın dışında kalır. Bu kelimeden nasîbin dil ile olmasın. Bu kelimeden nasîbin, onun rûhu ve ma’nâsı olsun. Bu kelimeyi rûhuna sindir. Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm) ve diğer peygamberler böyle yapmıştır. Kelime-i tevhîdden nasîbin böyle olursa, dünyâ ve âhıretin sermâyesini, iki dünyânın saadetini kazanmış, Allahü teâlânın velî kullarının zümresine katılmış olursun. Eğer bu sözden nasîbin dil ile söylemekten ibâret kalırsa, bu, münâfıkların başı Abdullah bin Übey ve diğer binlerce kalbinden îmân etmiyen münâfıkların nasîbidir. Eğer Kelime-i tevhîdden nasîbin böyle olursa, dünyâ ve âhırette hüsrana uğrarsın. Bu ise apaçık bir zarardır. Böyle olunca, düşman zümresine katılırsın. Münâfıklar Cehennemin en alt derekesindedirler.

La ilahe illallah sağlam bir kal’adır. Fakat onun üzerine tekzîb mancınığı diktiler, tahrip taşları ile taşladılar, muhalefet ve nifak çekiçleri ile onun yıkılmasına yardımcı oldular. Sonra insanların kalblerine düşman girdi. İnsanlar, Lâ ilahe illallah kelimesinin ma’nâsından uzaklaştılar. Onlarda sâdece dilin Kelime-i tevhîdi söylemesi kaldı. Böyle insanlar, sâdece kal’ayı söylemiş oldular. Nasıl ki ateşin ismini söylemek, insanı yakmadığı, suyun ismi insanı boğmadığı, ekmeğin ismi insanı doyurmadığı, kılıcın ismi insanı kesmediği gibi, kal’anın ismi de insanı düşmandan korumaz. Bunlar gibi, Kelime-i tevhîdin sâdece lafzını söyleyip, ma’nâsından haberdâr olmamak da, insanı âhıret azâbından korumaz.

Bu hadîs-i kudsî, pek derin ma’nâlar taşımaktadır. Bir kimsenin dili, ateş kelimesini söylemekle yanmaz. Yine bir kimse, bin dinar sözünü söylemekle zengin olmaz. Bu bakımdan, söz bir kabuktur, ma’nâsı ise özünü teşkil eder. Söz sedef ise, ma’nâ incidir, öyleyse, öz kaybedilirse, kabuk ne işe yarar. Cevher inci kaybedilirse, sedefin ne kıymeti var. İşte, Lâ ilahe illallah kelimesi de, ma’nâsı ile birlikte, aynen rûh ile cesed gibidir. Rûhsuz cesed fâide vermediği gibi, bu kelimenin de ma’nâsından haberdâr olunmadığı ve cân-ı gönülden kabûl ederek söylenmediği zaman fâide vermez.

Îmânı kâmil olanlar, bu kelimenin hem sûretine, hem de ma’nâsına sarıldılar. Onlar, onu dilleriyle söylemek sûretiyle zâhirlerini, ma’nâsı ile de bâtınlarını süslediler. Bunlar gibi olmıyanlar ise, bu kelimenin lafzına yapıştılar, ma’nâsını bıraktılar. Böylece bâtınları îmândan nasîb alamadı. Onların kalbleri kapkaranlıktır. Bu sözü söylemek sûretiyle, dünyalık olan maksadlarına erdiler.

Görülmüyor mu, insanlar Lâ ilahe illallah diyor, fakat nefsinin arzu ve isteklerine, paraya ve dünyâya tapıyor. Yarın, kıyâmet gününde Allahü teâlâ, “Ey kulum! Olmıyan şeyi niçin söylüyorsun?” buyurup, “Yalan söyledin” deyince ne cevap vereceksin. Halbuki sen, dünyâ malına ve paraya kulluk ediyorsun. Ey insanoğlu! Niçin Allahü teâlâdan başkasıyla lezzet alıyorsun? Halbuki bütün herşey O’nun elindedir. O, bütün bu mülklerin sahibidir. Mülkünde istediği gibi tasarruf eder. Âlemde, ancak O’nun dilediği ve O’nun irâde ettiği şey olur. Onun için, O’ndan başkasıyla lezzet alma. Rahmetinden ümid kesme. Çünkü O’nun rahmetinden, ancak kâfirler ümid keserler.

La ilahe illallah dendiği zaman, onun meskeni, mekânı insanda sâdece dil olursa, onun kalbde hiçbir meyvesi olmaz. O zaman insan münâfık olur. Eğer bu kelimenin insandaki yeri kalb olursa, o insan mü’min demektir. Eğer bu kelimenin insandaki yeri rûh olursa, Allahü teâlâya âşık demektir. Onun için, sen dilin ile mü’min olmaktan sakın. Kalbinle mü’min ol. Bu kelime, kıyâmet günü Arasat’ta, “Yâ Rabbî, bununla şu kadar sene beraber oldum. Benim hakkımı tanımadı, hürmetimi gözetmedi” diye senin hakkında da’vâcı olur. Bu kelime, kıyâmet günü lehinde veya aleyhinde şahitlik eder.

Kelime-i tevhîdin ma’nâsının yerleştiği kalbi, hiçbir şey köle ve kul edinemez. Çünkü onun, sâdece Allahü teâlâ ile ünsiyeti

vardır. Sâdece O'nun zikri ile mutmain olur. Böyle olunca, kalb başkalarının köleliğinden kurtulmuş olur. Bu bakımdan hürdür. Hür ise, satılamaz ve satın alınamaz. Fakat nefs, şehvetlerine ve dünyâ lezzetlerine meyl edince, her lezzet ve şehvet, onu kendisine köle edinir. O zaman nefs köle durumundadır. Böyle insanlar, Kelime-i tevhîdin ma'nâsını kalblerine yerleştirmeyenlerdir.

Se'âdet ağacı "La ilahe illallah" ağacıdır. Kim onu tasdik dikişi ile diker, ihlâs suyu ile sular, sâlih amel ile gözetirse, onun kökleri sağlam ve sabit olur. Hiçbir şey onu sarsamaz. Yaprakları yeşerir, meyveleri bol ve kat kat olur. Rabbinin izni ile, her zaman meyve verir. Bu ağacın meyvesi; gafletten uyanıklık, tövbe, zühd, vera', tevekkül, teslimiyet ve bâtınî güzel sıfatların hepsidir. Bu ağacı, tekzib ederek diktiğin, riya suyu ile suladığın, kötü ameller ve çirkin işlerle, ahdi bozmak ve emâneti gözetmemek sûretiyle onu zayi ettiğin zaman, onun kökleri sağlam ve sabit olmaz. Yaprakları yeşermez ve meyve vermez. Kökleri parçalanır.

Kim bu ağaca sığınırsa, zafere erişir.

> Böyle yapmayan, hüsrana uğrar. Kim bu ağaca bağlanırsa, iki dünyâda mes'ûd ve bahtiyar olur. Kim de buna bağlanmazsa, iki cihanda bedbaht olur. Bu ağacın dallarından bir dala yapışan kimseyi, bu dal, yüksek derecelere kavuşturur. Lâ ilahe illallah öyle bir kelimedir ki, kendisine yapışan kurtulur. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Lâ ilahe illallah deyinceye kadar insanlarla muharebe etmeye emrolundum" buyurdu.

La ilahe illallah öyle bir kelimedir ki, Allahü teâlânın vahdaniyetini tanımayı sağlar. Onun meyvesi, Allahü teâlânın bir olduğunu ikrârdır. "Ey insanoğlu! Allahü teâlâ seni, tevhîdini bilmen için yarattı. Âlemdeki bütün herşeyi de, senin için yarattı." Ve bunlar arasındaki hayvanları, bitkileri sana hizmetçi kıldı. Yer senin ikâmet etmeni sağlar. Melekler seni muhafaza eder. Güneş sana ışık verir. Hepsi senin için yaratılmıştır. Sen, sâdece Allahü teâlâyı bir bilip, O'na kulluk için yaratıldın, öyleyse bütün mahlûkât, Allahü teâlânın vahdaniyetini ve bir olduğunu kabûl edip, bunu ikrâr için yaratılmıştır. Ey insanoğlu! Allahü teâlâ bütün eşyayı senin için yarattı. Seni de kendisi için yarattı. Sen ise, Allahü teâlânın senin için yarattığı şey ile meşgûl oldun, ni'metin sahibini unuttun. Sana gelen bağış ve lütuflarından faydalandın. Vereni hatırlamadın. Böylece ni'metin şükrünü eda etmedin. Sana verdiği ihsân ve lütuflarının hürmetine riâyet etmedin. Ni'met sahibine şükür, O'nun verdiği ni'mete teşekkür etmektir. Bu da, kendisine verdiği ni'metten dolayı O'na senada bulunmakla olur.

Ey insanoğlu! Sâdece Allahü teâlâ verir, öyleyse, sâdece O'nunla meşgûl ol ve O'na yönel, Bu hâsıl olursa, senin için bütün ni'metler hâsıl olur.

Ey insanoğlu! Allahü teâlâdan başkasına yöneldiğin, onlara iltifât ettiğin müddetçe, "La ilahe illallah" kelimesini söylemeye devam et. Çünkü o, sendeki iyi olmayan şeyleri yok eder. Sana övülen iyi hasletleri getirir.

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 147

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 97

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 60

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 60

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 196

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 83

7) Mîzân-ül-i'tidâl cild-1, sh. 150

8) Lisân-ül-mîzân cild-1, sh. 293

9) Câmi'-ü kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 293

10) Tabakât-ül-evliyâ sh. 102

11) Keşf-üz-zünûn

AHMED-İ NÂMIKÎ CÂMÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Ali Nâmıkî Câmî olup, künyesi Ebü'l-Hasen'dir. Eshâb-ı Kirâmdan (r.anhüm) Cerîr bin Abdullah'ın (radıyallahü anh) soyundandır. Horasan'da yetişen evliyânın en büyüklerinden idi. Horasan'da bulunan Cam kasabasındandır. 441 (m. 1049) senesinde doğdu. 536 (m. 1142) senesi Receb ayında vefât etti. Kabri Meşhed ile Herat arasındaki yolun tam ortasında Türbe-i Câmî bahçesindedir.

Ahmed Câmî hazretleri ümmî idi. Ya'nî okula gitmemişti. Yirmiiki yaşında iken tövbe etmek nasîb oldu. Tövbesini Sîrâc-üs-sâirîn kitabında şöyle anlatır:

"Yirmiiki yaşında idim. Allahü teâlâ bana tövbe etmeyi nasîb etti. Arkadaşlarla yiyip içerdik. Birgün içki getirmek sırası bende idi. Kırk küp içkimiz vardı. Gittim hiçbirinde şarap yoktu. Şaşırdım kaldım. Sonra merkebi alıp şarap bulunan bağ tarafına gittim. Oradaki şarapları merkebe yükledim. Merkep yürümekte inat ediyordu. Yürümesi için şiddetle dövüyordum ki, aniden bir ses işittim. "Ahmed niçin bu hayvanı incitirsin? Onu biz yürütmüyoruz. Arkadaşların özrünü kabûl etmezse, biz kabûl ederiz" diyordu. Hemen yere kapandım ve "Yâ Rabbim, tövbe ettim. Bundan sonra asla şarap içmeyeceğim. Emreyle merkep yürüsün. O insanlara mahcûb olmayayım" dedim. Merkeb yürümeye başladı. Arkadaşların yanına varıp şarabı önlerine koyduğumda, bana sen de iç dediler. Ben tövbe ettim, dedim. Yine de bana içirmek için ısrar ettiler. Aniden kulağıma yine bir ses geldi. "Yâ Ahmed! Ellerinden al, iç ve içtiğin bardaktan onlara da içir" diyordu. Hemen alıp içtim şarap bal şerbeti olmuştu. Allahü teâlânın kudreti ile şarap şerbete çevrilmişti. Orada bulunanlara tattırdım, hepsi tövbe ettiler ve dağıldılar. Dağa çıktım, uzun müddet insanlardan uzak durdum, ibâdet ve nefs terbiyesi ile meşgûl oldum. Nice seneler sonra birgün kalbime "Ahmed! Hak yoluna böyle mi giderler? Kavminden senin üzerinde hakları olan birçok insanı bıraktın" düşüncesi geldi. İnsanların arasına döndüm ve elime bir odun alıp, evvelki şarap küplerini kırmaya başladım. Köyün muhtârına beni şikâyet edip, "Ahmed delirdi. Şarap küplerini parçalıyor" demişler. Muhtâr bir adam gönderip beni evden çıkardı ve atların bulunduğu ahırda hapseyledi. Ben de ahırın bir köşesine oturup ellerimi başıma koydum ve:

"Katır, şarap küpüyle dâima döner durur.
Ey gönül! Allah için sen de gel bir defa dön"

beytini okudum. Bu sözlerimi işiten ahırdaki atlar, önlerindeki otları yemeyi bırakıp, başlarını duvarlara vurmaya başladılar. Gözlerinden yaşlar akıttılar. Ahırın bakıcıları bu hâli görüp muhtâra haber verdiler. Muhtâr da gelip beni serbest bıraktı ve özür diledi.

Ben yine dağa dönüp gittim. Nice yıllar orada kalıp, ibâdet ve tâat ile meşgûl oldum. Bir taraftan da düşünüyordum. Ba'zı kimselerin üzerimde hakları vardı. Acaba onları nasıl ödeyecektim. Bu düşünceler içindeyken, kalbime şöyle bir nidâ geldi. "Ahmed! Sen, insanı Allahü teâlâya kavuşturan yolda iyi gidiyorsun. Allahü teâlânın lütfuna ve keremine olan tevekkülün sebebiyle, O, senden alacaklı olanların borcunu, nihâyetsiz hazînesinden fazlasıyla ihsân eder. Gerçekte rızıkların hakîkî sahibi de odur..." Bundan sonra Allahü teâlâ, nihâyetsiz ihsân hazînesinden benim üzerimde hakları olanların ve bize muhabbeti olanların her birine, hergün bir batman (7692) gr. buğday verirdi. Şöyle ki, alacaklılar her sabah o bir batman buğdayı kilerlerinde bulurlardı. Bu buğday, o gün evdekilerin hepsine yeterdi. Hattâ misâfirleri gelse, onlara da yeter artardı. Bir zaman sonra, bana verilen ma'nevî bir işâret üzerine tekrar insanlar arasına döndüm ve onlara doğru yolu göstermeye başladım. Sirâc-üs-sâirîn kitabını yazdığım âna kadar 80 bin kişi elimde tövbe etti."

Ahmed Câmî'nin (radıyallahü anh) oğullarından Zâhirüddîn Îsâ, babasının elinde 600 bin kişinin tövbe ederek doğru yolu bulduklarını bildirmiştir.

Kendisine sordular ki, "Biz geçmiş velilerin kitaplarını, kerâmetlerini okuyor ve âlimlerden dinliyoruz. Ama sizde meydana gelen hâller çok azında meydana gelmiştir. Bunun sebebi hikmeti nedir?" Buyurdu ki: "Velîlerin çektiği bütün sıkıntıları çektik. Allahü teâlâ onlara ayrı ayrı verdiği kerâmetleri, ihsân ederek, Ahmed'e hepsini verdi. Her dörtyüz yılda, bir Ahmed'e böyle ihsânlarda bulunur ve bu ihsânları da herkes görür."

Nitekim Ahmed Câmî'den dörtyüz sene sonra gelen İmâm-ı Rabbânî Müceddid-i Elf-i Sânî Ahmed Fârûkî hazretlerine de Allahü teâlâ böyle ikramlar, hattâ daha büyük makamlar ihsân eylemiştir. Bu, Allahü teâlânın husûsi bir ihsânıdır, dilediğine nasîb eder. O'nun ihsânı boldur.

Huzûrunda okunan Kur'ân-ı kerîm âyetlerini, üç-dört derece tefsîr ederdi.

Ebû Sa'îd Ebü'l-Hayr hazretlerinin, ibâdet ederken giydiği bir hırkası vardı. Hattâ, bu hırkanın Hazreti Ebû Bekr'e âit olduğu, elden ele, ona kadar gelmiş olduğu da söylenirdi. Ahmed Nâmıkî hazretlerine hırkayı ulaştırması için, Ebû Sa'îd'e (radıyallahü anh) ma'nevî bir işâret gelmişti. Ebû Sa'îd'in (radıyallahü anh) oğlu Ebû Tâhir hazretleri, babasında bulunan bu mübârek hırkayı taşımak selâhiyyetinin kendisine verilmesini arzu ediyordu. Ebû Sa'îd (radıyallahü anh), keşf yoluyla oğlunun bu düşüncesini anlayıp, sizin istediğiniz bu selâhiyyeti başkasına verdiler" buyurdu. Orada bulunanlar bu sözlerle ne demek istediğini anlıyamadılar. Sonra oğlu Ebû Tâhir'e vasıyyet edip buyurdu ki: "Benim vefâtımdan çok yıllar sonra, uzun boylu, şöyle şöyle şekilde, adı Ahmed olan bir genç hânekâhın kapısından girip gelir. Sen de o zaman, talebelerin içerisinde benim yerimde oturmuş olursun. Bu hırkayı muhakkak ona teslim eyle!"

Ebû Sa'îd (radıyallahü anh) vefât edip aradan uzun yıllar geçince, Ebû Tâhir (radıyallahü anh) bir gece rü'yâsında, babası Ebû Sa'îd'in (radıyallahü anh) dostlarıyla birlikte, acele olarak bir yere gittiklerini gördü. Böyle acele ile nereye gittiklerini sordu. Ebû Sa'îd "Sen de gel! Evliyânın kutbu geliyor" buyurdu. O da acele etmek istedi. Fakat o anda uyanıverdi. Ertesi gün Ebû Tâhir (radıyallahü anh), talebelerin içerisinde babasının yerinde oturmuş idi. Babasının ta'rîf ettiği şekilde bir genç içeri girdi. Ebû Tâhir (radıyallahü anh) geleni hemen tanıdı. Ona çok izzet ve ikramlarda bulundu. Çok hürmet gösterdi. Babasının emânet ettiği hırkayı çok seviyor, bunu başkasına teslim etmenin kendisine çok zor geleceğini düşünüyordu. Bu sırada, gelen genç (Ahmed Câmi), "Ey efendim! Emânete riâyet lâzımdır" deyince, Ebû Tâhir (radıyallahü anh) buna sevinip kalktı, Ebû Sa'îd'in kendi elleriyle astığı yerden hırkayı alıp, gelen gencin sırtına giydirdi. Ahmed Câmi hazretlerine gelinceye kadar, evliyâdan 22 kişinin bu hırkayı giydikleri bildirilmiştir.

Ahmed-i Nâmıkî Câmî hazretleri uzun riyâzetler ve mücâhedelerden (nefsin isteklerini yapmamak ve nefsin istemediklerini yapmaktan) sonra, insanlar arasına dönüp, bir taraftan onlara İslâmiyeti anlatırken, diğer taraftan yüzlerce eser yazmıştır. Âlimlerin herbirisi bu kitapları çok beğenmiştir. Çok yüksek velî idi. Bütün mahlûkâta karşı çok merhametli idi. Çok cömert idi. Herkese maddî ve ma'nevî iyilik ederdi. Sıkıntısı olanlar kendisine müracaat ederlerdi.

Büyüklerden Hâce Ebü'l-Kâsım isminde biri vardı. Malı, çok, hayrı da çok idi. Dâima âlimlerin ve velîlerin hizmetlerinde bulunurdu. Geçmiş evliyânın kabirlerini ziyâret eder, mübârek rûhâniyetlerinden feyz alırdı. Hikmet-i ilâhî başına öyle bir hâl geldi ki, bütün malı elinden çıktı. Çok muhtaç bir hâle geldi. Kime gideceğini bilemiyor, kimseden birşey istiyemiyordu. Yaşlı ve zayıf olduğu için, çalışıp kazanması da mümkün değildi. Birgün sıkıntılı olarak câmide oturuyordu. Yaşlı bir zât içeri girip iki rek'at namaz kıldı. Sonra bir köşede sıkıntılı ve üzüntülü bir hâlde oturan Ebü'l-Kâsım'ın yanına gelip selâm verdi. Bu nûr yüzlü ve çok heybetli bir zât idi. Heybeti Ebü'l-Kâsım'ı kaplamıştı. Ebü'l-Kâsım, selâma cevap verdi. Gelen zât, "Niçin sıkıntılı oturuyorsunuz?" dedi. O da, içinde bulunduğu durumu anlattı. Gelen zât, "Ahmed bin Ali'yi (Ahmed Câmî'yi) tanır mısın?" dedi. Ebü'l-Kâsım, "Evet. Eski dostumdur" dedi. O zât, "Onun yanına git. O, kerâmet sahibi bir kimsedir. Senin derdine derman olur" dedi. Ebü'l-Kâsım, ertesi gün Ahmed Câmî hazretlerinin yanına gitti. Selâm verdi. Ahmed Câmî (radıyallahü anh), selâmını alıp, "Ne hâldesin?" buyurdu. O da hâlini anlattı. Ahmed Câmî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Kaç gündür seni düşünüyordum. Başına bir iş gelmiş olabileceğini tahmin etmiştim. Fakat sen hiç üzülme, İnşâallah, Allahü teâlâ işini kolaylaştırır. Bir çâresi bulunur. Biz de duâ edelim." Ahmed Câmî hazretlerinin bu güzel sözleri, Hâce Ebü'l-Kâsım'ı rahatlatmıştı. Ertesi gün tekrar Ahmed Câmî'nin (radıyallahü anh) huzûruna geldi. Ahmed Câmî (radıyallahü anh) onu görür görmez: "Allahü teâlâ senin işini kolaylaştırdı. Senin bir günlük ihtiyâcın ne kadardır?" diye sordu. O da, bir günlük ihtiyâcına yetecek altın miktarını söyledi. Ahmed Câmî hazretleri, "Senin ihtiyâcını şu taşa havale eylediler. Hergün gelir ihtiyâcın kadar altını oradan alırsın" buyurdu. Hâce Ebü'l-Kâsım "Peki efendim" deyip teşekkür etti ve o taşın yanına gitti. Taşın altında bir miktar altın vardı. Onu aldı. Tekrar Ahmed Câmî'nin (radıyallahü anh) huzûruna gidip, "Efendim. Ma'lûmunuz olduğu gibi ben ihtiyârım. Çocuklarım da var. Ben öldükten sonra onların hâlleri nice olur?" dedi. Bunun üzerine, "Hıyânet etmemek şartı ile, oğullarından hangisi gelirse, o altını alır" buyurdu.

Hâce Ebü'l-Kâsım, hergün gider ihtiyâcı kadar altını alırdı. Bu hâl, vefâtına kadar devam etti. Vefât ettikten sonra uzun yıllar oğulları gelip oradan altın aldılar, içlerinden biri hıyânet

edinceye kadar böyle devam etti. Biri hıyânet edince bir daha o taşın altında altın bulamadılar.

Bir zamanlar, Ahmed Câmî hazretleri Herat'a gitmek istedi. Bu haber tellâllar vasıtasıyla Herat ve civarında yayıldı. Genç-ihtiyâr bütün halk sokaklara döküldü. Herkes, kendisini görmekle şereflenmek, mübârek sözlerini duyabilmek arzusuyla yanıyordu. Bir taht yaptırarak onun üstünde oturmasını ve tahtı da omuzlarında taşımak istediklerini bildirdiler. Kabûl etmedi ise de, çok ısrar etmeleri üzerine çaresizlikten kabûl etti. O zamanda bulunan en büyük velîlerden dört kişi, tahtın kollarından tuttular. Böylece bir saat kadar gittiler. "Tahtı yere koyunuz. Size ba'zı söyleyeceklerim var" buyurdu. İndirdiler, "İrâde nedir, bilir misiniz?" diye sordu. "Siz buyurunuz" dediler, "İrâde, söz dinlemektir" buyurdu. "Böyledir" dediler. "O halde siz atlarınıza bininiz, tahtı da diğerleri taşısınlar. Biz de sizinle aynı hizada bulunmuş oluruz" buyurdu. Onlar da kabûl edip, tahtı başkalarına verdiler. Herkes bereketlenmek için tahta birkaç adım taşırlar, sonra sırayla diğerleri alırdı. Fakat, o kadar insan toplanmıştı ki, çoğuna bu sıra gelmedi. Şehre geldikleri zaman, Şeyh-ül-İslâm Abdullah-i Ensârî hazretlerinin konağına indiler.

> Herat şehrinde Abdullah Zâhid isminde bir zât vardı. Senenin oruç tutması caiz olmayan beş günü hâriç, otuz senedir bütün sene boyunca oruç tutardı. Herkes tarafından tanınır, sözleri kıymetli ve dinlenir idi. Ahmed-i Nâmıkî Câmî hazretlerinin Herat'a geldiğini haber alıp, hanımına: "Elbisemi getir. Üstâd Ahmed hazretlerinin büyük velî olduğunu söylüyorlar. O gelmiş. Bakalım hâli nasıldır?" dedi. Hanımı dedi ki; "Eğer onu denemek, imtihan etmek için gidiyorsan sakın gitme ki, o senin zannettiğin gibi değildir. Eğer sohbetinde bulunmak, sözlerinden istifâde etmek niyetin var ise, git ve ne derse riâyet eyle. Eğer söylediklerine uymazsan ziyan edersin." Zâhid, "Haydi elbisemi getir! Sen böyle şeyleri bilmezsin" dedi. Elbisesini giyip, Ahmed Câmi'nin (radıyallahü anh) huzûruna gelip, selâm verdi. Ahmed Câmî (radıyallahü anh) selâmını aldı ve "Bize selâm vermeye niyet ettiğin zaman, hanımının sana ne söylediğini hatırlıyor muydun? Söz dinler misin?" buyurdu. Zâhid, "Söylenilen söz doğru olduktan sonra niçin tutmayayım, niçin söz dinlemiyeyim" dedi. Bunun üzerine buyurdu ki; "Geri dön. Falan mahalleye git Muhammed Kassâb-ı Mervezî'nin dükkânında, kenarda çengelde asılı olan kuzu etini satın al. Bakkâldan da biraz pekmez ve yağ al. Kendi elinle evine götür. Çünkü hadîs-i şerîfte; "Bir kimse kendi ihtiyâcını kendi taşırsa, kibirden uzak olur" buyuruldu. Eti pişir, tatlıyı da yanına alıp, hanımınla beraber ye. Sonra gusül eyle. Sonra, bir zamana kadar isteyip de elde edemediğin birşey varsa, gel Ahmed Câmi'ye talebe ol. Onun sözünden hiç çıkma!" buyurdu. Zâhid, bana yapamayacağım şeyleri söylüyor. Ben otuz senedir gündüz birşey yemiyorum ki, diye düşündü. Bunun üzerine Ahmed Câmî hazretleri, "Zâhid, neler düşünüyorsun? Haydi! Bunlar kolaydır. Korkma! Eğer bunları yapmak sana çok zor geliyorsa Hâce Ahmed'den (Kendisinden) yardım iste!" buyurdu. Zâhid kalktı ve Ahmed Câmî hazretlerinin söylediklerini yerine getirdi. Eti pişirdiler. Tatlı yaptılar ve yediler. Sonra hamama gidip gusledince, şehrin dört duvarı arasında bulunan şeyler kendisine keşf olunmaya, onları görmeye başladı. Sonra Ahmed Câmi'nin (radıyallahü anh) yanına geldi. Ahmed Câmî (radıyallahü anh) kendisine buyurdu ki; "Ahmed'in bunda kabahati yoktur. Eğer şehrin dört duvarı içinde olan şeylerin keşfini değil de, dünyânın dört bucağı arasında bulunan şeylerin keşfini isteseydin, elbette o da verilirdi."

Ahmed-i Nâmıkî Câmî hazretleri, Herat'ta bulunduğu sırada, birgün Abdullah-i Ensârî'nin (radıyallahü anh) konağına da'vet ettiler. Ahmed Câmi'nin hizmetçisi, yola çıkmaları için ayakkabılarını önüne koydu. Ahmed Câmî hazretleri, "Bir saat beklememiz îcâb ediyor. Bir iş var" buyurdu. Beklediler. Bir saat sonra, bir Türkmen, hanımı ve yanlarında 12 yaşlarında bulunan oğulları ile geldiler. Bu çocuğun babası dedi ki, "Efendim! Allahü teâlâ bize çok mal verdi. Bundan başka çocuğumuz yoktur. Bu da a'mâ olup gözleri görmemektedir. Her tarafı gezdirdik. Gitmediğimiz doktor kalmadı. Fakat hiç birisi bir çâre bulamadı. Biz biliyoruz ki, siz Allahü teâlâya her ne duâ ederseniz cenâb-ı Hak lütfedip kabûl eder. Eğer, çocuğumuzun göz nûruna kavuşması için duâ ederseniz çok

bahtiyar oluruz. Tek gözleri açılsın, îcâb ederse bütün malımızı feda etmeye hazırız, ihsân ederseniz, lütfederseniz çok seviniriz. Eğer bu arzumuz yerine gelmezse, üzüntümüzden mahvoluruz.” Ahmed Câmî hazretleri bu sözleri dinledikten sonra, “Nasıl olur? Ölüleri diriltmek, cild hastasını iyi etmek Îsâ aleyhisselâmın mu’cizesi idi. Bu hâlde Ahmed kim olur ki, bu hastalığın tedâvisini benden istiyorsunuz?” buyurdu. Sonra ayağa kalkıp yürümeye başladı. Biraz sonra, “Biz ederiz biz” dedi. Orada bulunan herkes bu sözü işittiler. Fakat birşey anlayamadılar. Bundan sonra hemen geri dönüp bir yere oturdu ve “O çocukcağızı bana getirin” buyurdu. Getirdiler, iki mübârek başparmağını çocuğun iki gözüne sürüp, “Azîz ve celîl olan Allahü teâlânın izni ile açılın” buyurdu. O anda çocuğun gözleri açıldı. Parlak ve görür oldu. Bundan sonra orada bulunan ileri gelenler dediler ki; “Efendim, birinci defa “Ölüleri diriltmek ve cild hastalarını iyi etmek mu’cizesi Îsâ aleyhisselâma âittir. Kendiniz için, bu yolda Ahmed kim olur ki?” dediniz. Daha sonra da “Biz ederiz biz” dediniz. Bu iki sözünüz arasındaki irtibâtı anlıyamadık. İzah buyurur musunuz?” Bunun üzerine Ahmed Camî hazretleri şöyle anlattı: “Evvelki söz kendime âit idi. Bundan başkasını diyemezdim. Ama sonradan bana şöyle ilham ettiler: “Ey Ahmed! Ölüleri, Îsâ aleyhisselâm mı diriltti? Dilsizleri ve cild hastalarını o mu iyi etti? Biz ederiz biz. Geri dön. O çocuğun gözlerinin açılması için seni sebeb kıldık.” Bu söz kalbime öyle ilham olundu ki, ağzımdan da çıkıverdi O söz ve fiillerin hepsi Allahü teâlâdan idi. Ahmed’i (Beni) sadece vâsıta kıldı.”

Birgün Herat’ta bulunan ba’zı âlimler, Ahmed Camî hazretlerine geldiler. Aralarında sohbet ederlerken, söz ma’rifet ve tevhîd konusuna gelince Ahmed Camî (radıyallahü anh), “Siz ma’rifet ve tevhîd hakkındaki sözleri taklid ile söylüyorsunuz” buyurdu. Onlar, “Nasıl olur. Bizim her birimizin zihninde, Allahü teâlânın varlığına binlerce delîl vardır. Siz ise bizim bunları taklid ile söylediğimizi söylüyorsunuz” dediler. Onlara, “Eğer her biriniz onbin delîl hıfzetse, yine mukallidsiniz” buyurdu. “Bize bu sözünüzün doğru olduğunu isbât edebilir misiniz?” dediler. O da, hizmetçiye bir leğen ve üç tane inci getirmesini emretti. Ahmed Câmî (radıyallahü anh) incileri leğendeki suyun içine bıraktı ve “Her kim sözünde sâdık ise, leğenin yanına gelip Bismillâhirrahmânirrahîm dese, bu üç inci tanesi bir tane olur” buyurdu. Onlar, “Bu şaşılacak bir şeydir” dediler. Ahmed Câmi “Siz deyiniz! Sıra bana gelince ben de söyleyeceğim” buyurdu. Onlar, sıra ile dediler. İncilerde herhangi bir değişiklik olmadı. Sıra kendisine gelince, leğen üzerine gelerek “Bismillâhirrahmânirrahîm” dedi. O üç tane inci leğen üzerinde yuvarlanmaya başladı. “Allahü teâlânın izni ile durunuz!” deyince inciler durdu. Birbirine karıştı ve deliksiz bir tane inci oldu. Hepsi hayret ettiler.

Ahmed Câmî hazretleri şöyle anlatıyor: Bir zaman nefsim benden zerdali istedi. “Bir yıl oruç tutarsan zerdali veririm” dedim. Nefsim bunu kabûl etti. Bir yıl oruç tuttum. Bir yıl, tamam olunca nefsim bana seslenip, “Ben hizmetimi bitirdim. Sen de verdiğin sözü yerine getir!” diyordu. Babamdan miras kalan bir bağım vardı. Oraya gittim. Bağda bir hayvan öldürülmüş ve karnı deşilmişti. Mi’desinde çiğnenmeden yutulan zerdaliler vardı. Onlardan bir tane alıp temizledim. Nefsim feryâd edip, “Senin bana vermeyi söz verdiğin zerdali böyle hayvan mi’desinden çıkarılan zerdali değil idi” dedi. Ben “Bu da zerdalidir. Eğer i’tirâz edersen, bunu da vermem” dedim. Nefsim kabûl etmedi. “Tek bana bunu verme! Başka birşeyde istemem dedi. Sonra birkaç tane daldan kopararak elime aldım. Dostum Ebû Tâhir’in (radıyallahü anh) yanına vardım. Getirdiğim zerdalileri önüne koydum. Bana “Ahmed! Bize vakıf zerdalisi mi getirdin?” dedi. “Vakıf değildir. Kendi ağacımdan, kendi elimle toplayıp getirdim” dedim. “Vakıf zerdalisi getiriyorsun, sahibiyim diye bize veriyorsun, bizi görmüyor sanıyorsun” dedi. Ben edebsizlik olmasın diye susuyordum, içimden de Allahü teâlâya münâcaat edip, “Yâ Rabbî! Sen de biliyorsun ki, bu zerdalileri, babamdan bana miras kalan bağdaki kendi ağacımdan toplayıp getirdim. O ise vakıf zerdalisi olduğunu söylüyor. Bu işin doğrusunu onun kalbine ilham eyle!” dedim. Biraz sonra Ebû Tâhir oğlunu çağırıp, “Git, kendi süründen bir koyun getirip kes. Açlık Ahmed’in başına ve beynine vurmuş, ne söylediğini bilmiyor. Vakıf zerdalisini, kendi malı sanıyor. Çorba ve et pişirsinler” dedi. Bunlar olurken ben oturuyordum. Çorba ve eti pişirip getirdiler. Benim gönlüme, bu etten ve çorbadan yememek geldi. Çünkü helâl değildi. Sâdece kuru ekmekten yedim. Ebû Tâhir “Niçin yemiyorsun?” dedi. “Böyle hoşuma gidiyor” dedim. Israr etti. Gönlüme gelen ilhamı anlattım. Oğlunu çağırıp, koyunu nereden getirdiğini sordu. Oğlu, “Sürü uzak gitmişti. Siz acele istediğiniz için, eti falan kasabtan aldım” dedi. Kasabı çağırdılar. Kasab dedi ki, “Bu koyunu bekçi haksız olarak bir yerden almış. Bana getirdi. Ben de kestim. Yarısını bekçi alıp gitti. Diğer yarısını da, oğlunuz gelince ona sattım”

dedi. Bu hâl anlaşılınca, Ebû Tâhir başını önüne eğdi. Ben de kalkıp yakında bulunan mağaraya gittim. Orada bana bir ağlama hâli geldi. “Yâ Rabbî! O etin durumunu ona gösterdin. Zerdalinin de durumunu ona ihsân eyle” diye münâcaatta bulundum. Bu sırada Ebû Tâhir mağaraya geldi. Arkasından Hızır (aleyhisselâm) geldi ve “Ey Ebû Tâhir! Ahmed’in malına vakıf dersin. Şüpheli ete helâl dersin. Bunu kimden öğrendin? Ahmed’in mertebesi çok yüksektir” buyurdu. Ebû Tâhir o zaman mes’eleyi anlamış oldu.

Ahmed-i Nâmıkî Câmî hazretleri, Miftâh-ün-necât isimli kıymetli eserinde buyuruyor ki, “Ehl-i sünnet ve cemâatten olmanın şartları hakkında çok mes’eleler vardır. Bu mes’eleleri bilmek, namazı, orucu, haccı bilmek gibi farzdır. Bunlar öyle farzdır ki, i’tikâd doğru olup da, namazda, oruçta ve diğer ibâdetlerde bir noksanlık olursa ve bu noksanlık kasden olmazsa affedilebilir. (Eğer affolunmazsa, insan Cehenneme girse bile, sonunda yine kurtulur.) Fakat, Ehl-i sünnet ve cemâat i’tikâdında bir sarsıntı olursa, bid’at sahibi olunmuş olur. Ve bid’at sahibini de Allahü teâlâ affetmez. İ’tikâdda bid’at sahibi olan bir kimseye azâb vâcib olur. Ehl-i sünnet ve cemâat i’tikâdına çok sarılmak ve bid’atten çok sakınmak lâzımdır. Bu sözlerimizin senedlerini de bildirelim ki, söylediklerimiz boş söz zannedilmesin. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz buyurdu ki:

> “Allahü teâlâ, halifelerime rahmet etsin.” Denildi ki, “Yâ Resûlallah, sizin halîfeleriniz kimlerdir?” “Sünnetimi ihyâ edenler ve onu Allahü teâlânın kullarına öğretenlerdir” buyurdu. Yine buyurdu ki: “Yâ Ebâ Hüreyre! Sen insanlara benim sünnetimi öğret ki, kıyâmet gününde senin için parlak bir nûr olsun, önce ve sonra gelenler sana gıbta etsin.” Yine buyurdu ki: “Ben insanlarla, onlar “La ilahe illallah” diyene kadar savaşmakla emrolundum. İnsanlar bunu (Kelime-i tevhîdi) söyleyince, benden kanlarını ve mallarını korumuş olurlar. Ancak İslâmiyetten doğan haklar bundan müstesnadır. Onların hesapları ise (kalblerindekini bilen) Allahü teâlâya âittir.” Yine buyurdu ki: “Ümmetim yetmişüç fırkaya ayrılacaktır. Bunların yalnız biri Cennete girecek, ötekilerin hepsi Cehenneme gidecektir.” Yine buyurdu ki: “Şefaatim, Kelime-i şehâdeti ihlâs ile söyleyen, dili kalbini, kalbi de dilini tasdik eden kimse içindir.” Bu tür haberler çoktur. Daha fazlasını söylersek söz uzar. Allahü teâlâya ve Resûlüne îmân etmiş olan mü’min ve i’tikâdı düzgün bir kimseye bu anlattıklarımız yeter. Eğer buna imânı yoksa, onun sünnet ve cemâat ile zâten alâkası yoktur. Biliniz ki, Ehl-i sünnet ve cemâatin mes’eleleri (alâmetleri) çoktur. Ama onun esâsı ve kaidesi on mes’eleye dayanır. Bu on mes’eleyi mutlaka bilmek lâzımdır.

Ebü’l-Hasen bin Ali’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm); “Sünnet ve cemâat üzere olana, Allahü teâlâ her bir gün için, bin nebi sevâbı yazar ve her bir gün için, ona Cennette bir şehir bina eder. Kaldırdığı ve koyduğu her adım için ona on iyilik yazar. Cemâat ile namaz kılana, her bir rek’ati için bir şehid ecri (sevâbı) yazar.” Eshâb-ı Kirâm, (aleyhimürrıdvân) dediler ki, “Yâ Resûlallah! Bir kişinin sünnet ve cemâat, üzere olduğu ne zaman (ne ile) bilinir?” buyurdular ki; “Şu on haslet kendisinde mevcût ise (o kişinin Ehl-i sünnet ve cemâat üzere olduğu) bilinir. 1. Cemâati terk etmez, 2. Eshâbımı söz ile kötülemez, sövmez. 3. Bu ümmete (Müslüman ümmete) kılıçla karşı çıkmaz. Kılıç çekmez. 4. Kaderi tekzîb etmez(kadere inanır), imânda şüphe etmez, 6. Allahü teâlânın dininde münazaa (i’tirâz, münâkaşa) etmez, 7. Ehl-i kıble olarak ölen kimsenin cenâze namazını kılmayı terk etmez, 8. Tevhîd ehli bir kimseye günahı sebebi ile (büyük bir günah işlese bile) kâfir demez, 9. Seferde ve hazerde (mukim iken ve yolcu iken) mest üzerine meshi terk etmez, 10. İyi veya günahkâr olan İmâmın arkasında namaz kılar ve cemâati terk etmez. Bu hasletlerden birisini terkeden, sünnet ve cemâati terketmiş olur.” Gerek hadîs-i şerîfler ile bildirilen, gerek din imamlarımız tarafından Ehl-i sünnet şiârı olarak, Selef-i sâlihînden bize ulaşan bu on haslete sahip kimsenin, Ehl-i sünnet ve cemâatten olduğu anlaşılır. “La ilahe illallah Muhammedün Resûlullah” diyen kimsenin, erkek olsun kadın olsun, iyi olsun kötü olsun, mü’min olduğu kabûl edilir. Ona kız verilir ve onunla evlenilir. Ona mü’minlerden mîrâs düşer. Onun

mirası da mü'minlere düşer. Ona mü'minlere âit hükümler tatbik edilir. Vefât ettiği zaman cenâze namazı kılınır. Mü'minlerin kabristanına defn olunur. Eğer Kelime-i şehâdeti kalbi ile de tasdik ederek gönülden söyleyip ve bu hâl üzere Allahü teâlâya kavuşmuş ise, onun yeri Cennettir. Eğer kalbten söylememiş ise, münâfık olur. Zâhire göre şehâdet söylediği için, onu mü'minlerin ahkâmına tâbi tutarlar. Eğer nifak üzere Allahü teâlânın huzûruna varırsa, onun yeri derk-i esfel (Cehennemin en aşağı derecesi) olur. Şöyle ki, Nisa sûresinin 145. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Muhakkak ki münâfıklar, Cehennemin en aşağı tabakasındadırlar (Cehennemin dibindedirler)..." buyuruldu.

Kelime-i şehâdeti söyleyen bir kimseye, töhmet (zan) ve taassub (husûmet) ile, "Mü'min değildir" demek için kimseye müsâade verilmemiştir. Nitekim Nisa sûresinin 94. âyet-i kerîmesinde meâlen; ".... Size İslâm selâmı veren kimseye. Dünyâ hayatının geçici ni'met ve menfaatine göz dikerek sen mü'min değilsin demeyin..." buyuruldu. Öyle ki, Kelime-i şehâdet söyleyenlerin hepsini mü'min kabûl etmelidir. Büyük günâhları varsa, bu sebeple kendilerine küfür ve nifak damgasını vurmamalıdır. Kendi îmânında ve onların îmânında şüphe etmemelidir. Çünkü Allahü teâlâ, günahkârları mü'min olarak isimlendirdi ve Nûr sûresi 31. âyet-i kerîmesinde meâlen; "..... Ey mü'minler! Hepiniz Allahü teâlâya tövbe ediniz ki, dünyâ ve âhıret saâdatine kavuşasınız" buyurdu: Âsîlere tövbeyi emreden (olanların îmânını kabûl eden) Allahü teâlâya muhalefet etmek uygun değildir. Allahü teâlânın bu emrinde şüphe etmek ve bunu red etmek de asla caiz değildir. Mü'minlerin sözünü ve şehâdetini red etmek ve onları yalancı zannetmek de hiç uygun değildir. Çünkü ateşperest, putperest, yahudi gibi küfür, şirk ve dalâlet ehli bir kimseden bu Kelime-i şehâdeti işiten bir mü'min bunu işittiğine dâir şâhidlik ederse, bütün İslâm kadıları, o kimsenin müslüman olduğuna hükmederler." Yine Miftâh-ün-necât isimli kitabında yazılı bir hadîs-i şerîfte,

> Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Hazreti Ali'ye buyurdu ki: "Yâ Ali! Altıyüzbin koyun mu istersin, yahut altıyüzbin altın mı veyahut altıyüzbin nasihat mı istersin?" Hazreti Ali dedi ki, "Altıyüzbin nasihat isterim." Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Şu altı nasîhata uyarsan, altıyüzbin nasîhata uymuş olursun. 1. Herkes nafilelerle meşgûl olurken, sen farzları ifâ et. Ya'nî farzlardaki rüknleri, vâcibleri, sünnetleri müstehabları ifâ et. 2. Herkes dünyâ ile meşgûl olurken, sen Allahü teâlâyı hatırla, ya'nî din ile meşgûl ol, dine uygun yaşa, dine uygun kazan, dîne uygun harca. 3. Herkes birbirinin ayıbını araştırırken, sen kendi ayıplarını ara. Kendi ayıplarınla meşgûl ol 4. Herkes dünyâyı i'mâr ederken, sen dinini i'mâr et, zînetlendir. 5. Herkes halka yaklaşmak için vâsıta ararken, halkın rızâsını gözetirken, sen Hakkın rızasını gözet. Allahü teâlâya yaklaştırıcı sebep ve vâsıtaları ara. 6. Herkes çok amel işlerken, sen amelinin çok olmasına değil, ihlâslı olmasına dikkat et."

Ahmed Câmî hazretlerinin yazmış olduğu kıymetli eserlerden ba'zıları şunlardır:

Enîs-üt-Tâbiîn, Sirâc-üs-sâirîn, Ravdat-ül-müznibîn ve Cennet-ül-müştakîn, Bihâr-ül-hakîka, es-Sırr-ül-mektûm, Misbâh-ül-ervâh, Miftâh-ün-necât (Bu kitâb Farsçadır ve İhlâs Vakfı tarafından neşredilmiştir), Divân.

> Ahmed-i Nâmıkî Câmî, Miftâh-ün-necât kitabında buyuruyor ki: Tövbe, müslüman olsun olmasın, her akıllı kimsenin ihtiyâcı olan bir şeydir. Bir iş yapan ve onun kötü olduğunu gören herkesin pişman olup tövbe etmesi vâcib olur. Tövbe etmezse, kendine zulüm etmiş olur. Allahü teâlâ Hucurât sûresi onbirinci âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki; "Ey îmân edenler! Bir kavim, diğer bir kavimle alay etmesin. Olur ki, alay edilenler Allah indinde alay edenlerden daha hayırlıdır. Kadınlar da, diğer kadınlarla alay etmesinler! Olur ki, alay edilen, eğlenceye alınan kadınlar, kendilerinden daha hayırlıdırlar. Birbirinizi ayıplamayınız ve birbirinizi kötü lakablarla çağırmayınız. Bir kimse îmân ettikten sonra,

fâsıklık ne çirkin bir addır. Kim ki bu menâhiden (yasak edilen şeylerden) tövbe etmezse, işte onlar zalimlerdir.” insanlar ya zâlim, veya tâib (tövbe edici) olur denildi. Tövbe etmiyen zâlimdir. Tövbe etmiyen insanlar, kendilerini zulme ve fitneye attılar. Cenâb-ı Hak ile anlaşmaya sâdık kalmadılar ve ahde vefa etmediler. Bu sebeple, insanların çoğu zâlim oldular. Tevbe sûresi 111 ve 112. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyuruluyor ki: “Muhakkak ki Allahü teâlâ mü’minlerden nefslerini cihâda, mallarını sadaka ve infâka sarfedenlere, karşılığında Cenneti vermekle, (bunları onlardan) satın aldı ki, onlar Allah yolunda cihâd ederler, öldürürler, öldürülürler. Onlara va’d olunan Cennet haktır ki, Tevrat, İncîl ve Kur’ân’da sâbitdir. Kim ki, Allahü teâlâdan sevâb taleb ederek cihâdda ahdine vefa ederse, niyetinde ihlâs üzere olup, riya ve şöhretten kaçınırsa, Allahü teâlânın va’d-i kerîmiyle olan mübâyeaya (alış-verişe) **mesrûr** olur. Sevinin ki, bu alış-veriş sizin için büyük bir saadettir.”

“Şirk, nifak ve ma’siyetlerden (günâhlardan) tövbe edenler, Allahü teâlâya itaat edip, ihlâs ile ibâdet edenler, genişlikte de darlıkta da Allahü teâlânın ni’metlerine hamd edenler, oruç tutanlar, (ve Allah yolunda cihad edenler, ilim öğrenenler), rükû’ ve secde edenler (beş vakit namazı şartlarına uygun olarak kılanlar), iyiliği (Allahü teâlâya îmân, tâat ve Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine tâbi olmayı) emredenler, kötülükten (küfür ve masiyetlerden) nehyedenler, Allahü teâlânın ahkâmının, emirlerinin hududunu koruyan ve riâyet edenler var ya, işte bu güzel sıfatlarla vasıflanmış olan mü’minleri Cennet ile müjdele.”

Tövbenin, belirli bir vakit ve şarta ihtiyâcı yoktur. Bütün insanların ise tövbeye ihtiyâcı vardır. İnsanların en iyisi enbiyâdır (nebiler ve resûllerdir). Onlardan biri de Yahyâ (aleyhisselâm) idi ki, onun hakkında âyet-i kerîmede meâlen; “O, kavminin efendisi ve nefsini şehvetten hapsedicidir.”buyuruldu (Âl-i İmrân-39). Bununla beraber yine, onlara da istiğfar vâcib olmuştur. İnsanların en üstünü olan peygamberler tövbeye ihtiyâç duyarsa, kimin haddîne düşer ki, tövbeye ihtiyâcı olmadığını söylesin. İnsanların en iyisi olan Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kalbimde (envâr-ı ilâhiyyenin gelmesine engel olan) perde hâsıl oluyor. Bunun için her gün, 70 kerre istiğfar ediyorum.” Ve yine buyurdu: “Allahü teâlâya hergün yüz kerre istiğfar ediyorum.” A’râf sûresi 23. âyet-i kerîmede Allahü teâlâ meâlen buyuruyor ki; “Âdem (aleyhisselâm) ile Havva dediler ki, “Yâ Rabbî! Biz kendimize zulmettik. Eğer sen bizi mağfiret ve bize merhamet etmezsen, biz ziyan edenlerden oluruz.” Allahü teâlâ, Ahkâf sûresi 15. âyet-i kerîmede meâlen buyuruyor ki; “İnsan kırk yaşına girdiği zaman şöyle demiştir: Yâ Rabbî! Senin râzı olmadığın her şeyden tövbe edip sana yöneldim. Dînimi senin için hâlis edenlerdenim ve senin emrine mutî’lerdenim (itaat edenlerdenim).” Yûsuf sûresi 97. âyet-i kerîmede meâlen bildirildiğine göre, oğulları Ya’kûb aleyhisselâma, “Ey bizim babamız! Allahü teâlâdan bizim için günahlarımızın mağfiretini iste. Gerçekten biz günahkârlardan olduk dediler” buyuruldu.

Allahü teâlâ, Tahrîm sûresi 8. âyet-i kerîmede bütün mü’minlere hitaben meâlen buyuruyor ki; “Ey îmân edenler! İşlediğiniz günahlara, ölünceye kadar bir daha işlememek üzere nefsine nasihat eden tâibler (tövbe edenler) gibi- Allahü teâlâya tövbe edin!...” Tâiblerin (tövbe edenlerin) makamı, bütün makamların en faziletlisi ve üstünüdür. Hakîkî tâib, cenâb-ı Hak katında (indinde) bütün halkın en azîzi, en kıymetlisi ve en sevgilisidir.”

Allahü teâlâ onlar hakkında, Bekâra sûresinin 222. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyuruyor: “Allahü teâlâ, (günahlarına) tövbe edenleri ve fevahişden (pisliklerinden) temizlenenleri sever.” Tövbe, bütün mü’minlere farzdır. Nûr sûresi 31. âyet-i kerîmede meâlen; “Ey mü’minler! Hepiniz, Allahü teâlâya tövbe ediniz! Tövbe etmekle kurtulabilirsiniz” buyuruluyor. Yûnus sûresi 63.

âyet-i kerîmede meâlen; “(Evliyâ) onlardır ki, Allahü teâlâya îmân edip, O’na muhalefet etmekten sakınırlar” buyuruldu. Felah ve kurtuluşların hepsi tövbededir. Her farzın belli bir vakti vardır. Namaz, oruç, abdest, gusül, zekât, hac ve benzeri ibâdetlerin hepsinin vakitleri ve şartları vardır. O vakit gelmezse, o farz ilgili kimseye farz olmaz. Halbuki, zâhiren ve bâtınen her verdiğin nefes için tövbe ve istiğfar sana vâcib olur. İnsanların en büyüğü (iyisi, kıymetlisi) olan Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Ey insanlar! Allahü teâlâya tövbe ve istiğfar ediniz. Zîrâ ben, günde yüz kerre Allahü teâlâya tövbe ediyorum.” Ekseriya insanın her verdiği nefeste bir günah bulunur. Bilhassa dünyâya rağbet edenler için bu böyledir. Bunlar dünyâyı severler. Dünyâyı sevenler, her günahın başındadırlar. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Dünyâya düşkün olmak, günahların başıdır.” Gerçekten bil ki, bir gündüz ve gece 24 saattir, insan, her saatte ortalama bin nefes verir. 24 saatte insandan 24000 nefes çıkar. Bu nefesleri dünyâya rağbet ve dünyâ sevgisi için verince, hepsi ma’siyet (günah) olur. Hergün onun hesabına 24000 günah yazılır. O, bunu bilmez, farketmez. Hâl böyle olunca bak ki, istiğfar (tövbe) yapmak lâzım mı, değil mi? insan tövbe edince ve tövbenin şartını yerine getirince, onun bütün nefesleri tâat (ibâdet ve sevâb) olur. Şimdi bu sermâye, eğer bu zahmete değerse, tövbenin şartını yerine getirirsin. Dinle ki, tövbenin şartı nedir? Tövbenin şartı üç şeydir. Pişmanlık, dil ile özür dilemek (istiğfar) ve beden ile günahtan kaçınmak (terk). Tövbenin aslı (kökü) bu üç şeyin hakîkatindedir. İhlâs ve doğrulukla bunları yerine getiren kimse cenâb-ı Hakkın evliyâsından bir velî olur. Sıddîklardan bir sıddîk ve ebdâllerden bir ebdâl olur. Çünkü herşeyin anahtarı tövbedir. Bütün dostlukların başı tövbedir. Nitekim hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Cenâb-ı Hakka, tâib (tövbe sahibi) gençten daha sevgilisi yoktur.” O genç, kendi nefsî arzusunu kontrol altına alır, cenâb-ı Hakkın rızâsını kendi hevesine tercih eder. İşte onun kavuştuğu iyi saadet ve iyi talih budur. Hem cenâb-ı Hak indinde ve hem bütün mahlûkat nazarında onun sahip olduğu üstün (izzetli) huy budur. Gökte melekler, havada kuşlar, denizde balıklar, çöllerde, sahralarda ve denizlerde vahşî hayvanlar, aşağıda ve yukarıda bulunan bütün yaratıklar hepsi onu sever ve ona yakın olmak isterler. Onun dileğini cenâb-ı Hak yaratır, ihsân eder.

Hikâye: Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh), yol kesici iken tövbe etti. Malları sahiplerine geri verdi. Bir yahudi geriye kaldı, fakat Fudayl’ın ona verecek birşeyi yoktu. Yahudiye dedi ki, “Hiç malım kalmadı ki seni hoşnut edeyim, bana hakkını helâl et.” Yahudi dedi ki, “Ben, bana mal vermediğin müddetçe helâl etmemeğe yemîn ettim.” Fudayl, “Eğer benim verecek birşeyim olsaydı, seninle böyle konuşmazdım” dedi. Yahudi “Elini şu elbisenin altına sok, orada bir kese altın vardır. Onu çıkar bana ver ki, yemînim yerine gelsin de, hakkımı sana helâl edeyim” deyince, Fudayl (radıyallahü anh) elini o elbisenin altına soktu ve bir avuç altın çıkardı ve ona verdi. Yahudi dedi ki, “Bana İslâmı arzet (bildir)”. Ben Tevrat’ta okudum ki, ümmet-i Muhammed’den doğru ve ihlâs ile tövbe edenin elinde toprak altın olur. Ben senin bu söylediğinde doğru olup olmadığını bilmek istedim. Bu elbisenin altında hiç altın yoktu. Bildim ki Muhammed’in (aleyhisselâm) dîni hakdır ve senin tövben haktır (gerçektir).” Bunu söyledi ve onun elinde müslüman oldu. Bunun gibi vak’a (olay) çoktur. Tövbe, öyle herkesin değerini bileceği bir sermâye değildir. Tövbe, insanların kurtuluşudur. Gönlün hayatı ve canın besinidir (gıdasıdır). Âhıretin meyvasıdır. Mü’minin sürûrudur. Günahlar demetinin şifâsıdır. Hastaların yarasının merhemidir. Düşenlerin yapışacağı iptir. Yolunu kaybetmişlerin rehberidir. Söz dinleyicilerin işitme anahtarıdır. Konuşanların sözünün sıdkıdır. Müstekim olanların istikametinin (doğruluğunun) adımıdır. Sâlihlerin basiret nûrudur. Allahü teâlânın azâbından korkanların korkusunun istirahatıdır. Reca’

sahiplerinin ümidinin müjdecisidir. Nitekim cenâb-ı Hak, Yûnus sûresi 63. âyet-i kerîmede meâlen; “(Evliyâ) onlardır ki, Allahü teâlâya îmân edip, O’na muhalefet etmekten sakınırlar” buyurdu. Yine Yûnus sûresi 64. âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyurulmaktadır: “Onlar için dünyâ hayâtında (Kur’ân-ı kerîm ile), âhırette (ihsân ile) müjdeler vardır. Allahü teâlânın kelimelerinde (sözlerinde, va’dlerinde) hiçbir değişme yoktur, İşte bu müjde, en büyük kurtuluştur.”Şimdi sözün başına dönelim: Tövbenin şartı nedir? Tâib (tövbe edici) nasıl yaşamalıdır ki, tövbe makamı doğru olsun? Ve, bu sözü geçen makamlara ulaşsın. Bunları anlatalım: Tâibin önce cenâb-ı Hakkın emrini gözetip, Tövbeyi cenâb-ı Hakkın kitabında bildirdiği gibi yapması gerekir. Allahü teâlâ, Tahrîm sûresi sekizinci âyet-i kerîmede meâlen; “Ey îmân edenler! Günahlarınızdan, Allahü teâlâya tövbe-i nasûh ile (ölünceye kadar bir daha günah işlememek üzere, nefsine nasihat veren tövbe ediciler gibi) tövbe edin!...” buyurmaktadır. Rivâyet edildi ki, âyet-i kerîmede bildirilen tövbe-i nasûh, kulun geçmişte işlediği günaha pişman olması ve bundan sonra da o günaha dönmemeye kat’î olarak karar vermesidir. Yine bildirildi ki, tövbe-i nasûh dört şeyi kendinde toplar. 1. Lisan (dil) ile istiğfar, 2. Günahı işleyen a’zâ ile günahı terketmek (pişman olmak), 3. Bu günahı bir daha hiç işlemeyeceğine kat’î olarak karar vermek, 4. İnsanı günah işlemeye sevkeden kötü arkadaşlardan uzaklaşmaktır. Kalb pişman olmalı, dil duâ etmeli, yalvarmalı, a’zâ da günahdan çekilmelidir. Nasûh’un yaptığı tövbe gibi tövbe etmelidir. Üstâd İmâm Ebû Bekr Surbânî’nin (radıyallahü anh) tefsîrinde yazıyor ki, “Bu Nasûh, yol kesicilikten tövbe etmiş bir kimse idi. Tövbe edip herkesin hakkını geri verdi. Herbirini hoşnut etti. Hiç malı kalmadı. Biri gelip hakkını istedi üzerindeki peştemalı çıkardı. Orada bir akarsu vardı. O akarsuyun içine oturdu. Peştemalı o kimseye verdi. Allahü teâlâ bize bildirdi ki; Tövbeyi, Nasûh’un yaptığı gibi yapınız. Ve her alacaklınızı mümkün olduğu kadar hoşnut ediniz. Geriye kalanı, ben kendi hazinelerimden hoşnut ederim.” Her makama göre ayrı ayrı tövbe etmek lüzumunu çok iyi bilmelidir. Âsî olanın işlediği günaha tövbe etmesi lâzımdır. İtaat edenin, bu hâlini üstün (iyi) görmekten tövbe etmesi gerekir. Ayrıca, Kur’ân-ı kerîm okuyanların ucubdan (kendini beğenmekten), âlimin hasedden, doğru yolda olanın, bu hâlini kendinden bilmekten ve bütün insanların her husûsta benlik his ve düşüncelerinden tövbe etmesi lüzumu hiç unutulmamalıdır. A’zâları ile günah işleyip, sonra tövbe etmek, gözü, kulağı, dili muhafaza etmek zor değildir. Fakat böyle olmakla beraber, tâiblerin derecesine kavuşmak da kolay olmamaktadır. Zira tövbe edenin, hiçbir nefesini zayi etmemesi gerekir. Kendi gönül kıblesini, kötü işlerine bakmaya yöneltip “Ne yaptım? Söylediğim ne oldu?” gibi düşüncelerle ve insaf gözüyle hareket etmelidir. “Efendisine hizmette kusurlu olana mükâfat verilir mi? Azâbı ve cezası nasıl olur?” diye düşünüp, Cehennem azâbına düşmekten korkması gerekir. Bunları düşündükçe, nedamet ateşi gönlünde yükselip, gönlü yana ve gözleri yaşlar döke ve dili feryâd ede... Vücûdu eriye, gözünü gerekmeyeni görmekten, kulağını gerekmeyeni işitmekten, dilini söylememesi gerekeni söylemekten muhafaza ede. Kötü arkadaşı terk ede. Gidilmemesi gereken yerlere gitmekten, alınmaması gerekeni almaktan sakına. Bütün a’zâlarını, kulluk bağı ile bağlı kıla. Hoşnut edebileceği her hasmını hoşnud ede. Tam hasret ve nedametle ve kalbinde tam bir korku ile devamlı, acaba benim bu hatâ ve zulümlerim affolur mu, yoksa affolmaz mı? Bana ne muâmele yaparlar? Af mı ederler, yoksa azâb mı ederler? diye düşüne. Bir nefesini korkuyla, diğer nefesini ümidle geçire. Gece-gündüz Allahü teâlânın işiyle meşgûl ola. Her vakitte dilini Allahü teâlânın zikri ile ıslata. Bilhassa ba’zı zamanlarda yapılacak ibâdetlerin husûsiyeti vardır. Nitekim Allahü teâlâ Tâhâ sûresi yüzotuzuncu âyet-i kerîmede meâlen; “... Rabbinin (celle şânüh) tevfîk ve hidâyetine hamd edici olduğun hâlde, güneşin doğmasından önce (sabah namazını),

güneş batmazdan önce (ikindi namazını), gecenin bir kısım saatlerinde (akşam ve yatsı) namazlarını ve gündüzün etrâfında da (öğle) namazını kıl ki, Allahü teâlâ senden râzı ola" buyurmaktadır. Yine Nûr sûresi otuzaltıncı âyet-i kerîmede meâlen buyuruldu ki; "... (O mescidlerde), sabah ve akşam Allahü teâlâyı tesbih ve farz namazlar eda olunur." Yine Bekâra sûresinin 238. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruluyor ki; "Farz namazları, vakitlerine, şartlarına ve erkânına riâyetle eda etmeye devam ve muhafaza edin. Hâsseten salât-ı vüstâya dikkat edin." Salât-ı vüstâ, beş vakit namazdan birisidir ki, hangisi olduğu hakkında çeşitli rivâyetler vardır. Ba'zı âlimler dediler ki, salât-ı vustâ, beş vakit namazın içinden, hangisi olduğu bildirilmeyen birisidir ki, kadir gecesinin, Ramazân-ı şerîf ayında ve duâların red olunmadığı icabet saatinin, Cum'a gününde gizlendiği gibi, namazın hangisi olduğu da bildirilmemiştir.

İblîs aleyhillâne, nafileler vasıtasıyla tâibin farzlarını kusurlu hâle getirir. Ey insanlar kendi ahvâlinizi gözetiniz. İblîs aleyhillâne, birçok kimseleri yoldan çıkarmağa çalışmaktadır. Tâib, her vakit için yeni abdest almalıdır ki, şeytan ondan kaçsın ve onun ibâdete meyli artsın. Böylece Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sözü ile amel etmiş olur. Nitekim "Abdestini tazeleyen kimse için, Allahü teâlâ mağfiretini yeniler" buyuruldu. İnsan öyle olmalıdır ki, Cemâatle namazı hiç terketmesin. Cum'a'da hiç kusur etmesin. 12 kilometre bile gitmek gerekse gitmeli, ekseri hâlde evi mescid olmalı, oturunca yüzü kıbleye karşı oturmalıdır. Bakmak mecbûriyeti olan anne-baba, çocuk, hanım gibi kimseleri yoksa, sabaha kadar mescidde olmalıdır. Güneş doğup işrak vakti gelince, kalkıp 12 rek'at namaz kılmalı ki, bu Duhâ namazıdır. Eğer fevt olmuş, ya'nî kazaya kalmış bir farz namazı varsa, bu namazı kaza niyeti ile kılmalı, ondan sonra helâl rızık kesbi (kazancı) ile meşgûl olmalıdır. Başkasının nasîbi (beslenmesi) için çalışırsa, bu kesb daha iyi olur. Dünyâ niyeti varsa kazandığını dünyalığa harceder. Dünyâ niyeti yoksa, kesbi helâldir. Hesabını vereceğini ve cenâb-ı Hakkın, "Niçin yaptın? Ne yaptın?" gibi sorularına cevap vereceğini bilmelidir. Topladığı malı cenâb-ı Hakkın râzı olduğu işlere harcamalıdır. Gönlünü (kalbini) dağıtmayıp, toplamalıdır. Cömert olmalıdır. Cimriliği terk etmelidir. Namaz vakti gelince, vaktin evvelinde kalkıp namaza hazırlanmalıdır. Vaktin evvelinde mescide gelmelidir. Geçmiş namazını kaza etmelidir. Cemâat toplanınca, cemâatle namazı kılmalıdır. Mühim bir işi olmazsa, mescidde kalıp cenâb-ı Hakkı zikretmelidir, ilim sahibi değilse, bir âlimin yakınında oturup, ilim dinleyip, öğrenmelidir. Âlimlerle çok oturup kalkmalı, çok lüzumlu olmadıkça onlardan ayrılmamalıdır.

Üzerine farz olan ilimden bir mes'eleyi öğrenmesi, ona, bütün dünyâdaki kesblerin hepsinden yapacağı ve ele geçireceği altın ve gümüşlerinden daha iyi ve üstündür. Tâib ve tâib olmıyan herkese, ilim öğrenmekten daha iyi hiçbir şey yoktur, işlerin hepsi, ilim ile doğru olur ve ilimsiz hiçbir iş yapılmaz. Nitekim Resûl aleyhisselâmdan, "İşlerin hangisi üstündür" diye üç kerre suâl olundu. Her seferinde "İlimdir" diye buyurdu. Dediler ki; "Yâ Resûlallah! (aleyhisselâm) Biz size işten soruyoruz, siz bize ilimdir, buyuruyorsunuz. Hikmeti nedir?" Buyurdu ki: "Çünkü hiçbir iş, ilimsiz doğru olmaz ve onsuz hiç kıymeti olmaz." öyle ise, tâib eziyet çekip çalışmalıdır ki, yaptığı ziyan olmasın. İlim ile meşgûl olmak gerekir, ilmin ve ibâdetin aslı iki şeyle olur. Gönül diğer şeylerden tamamen kurtulmalı ve mi'de de boş (aç) olmalıdır. İhlâs ile ibâdet de, bu ikisi ile olur. Kimin dünyâya arzu ve isteği olursa, ondan hiçbir şekilde ihlâslı bir iş zuhur etmez. Kimin mi'desi dolu (tok) olursa ve dünyâ işi yaparsa, asla nefsânî arzuları yok olmaz. Onun cenâb-ı Hakkın dergâhında haysiyeti olmaz. Nefsin arzuları, ancak, dünyâdaki mübahların fazlasından diğer insanların haramdan sakındığı gibi sakınmakla ve nefse rahatlık veren her şeyden uzak olmakla ve kötü iş, kötü yer ve kötü yârı terk etmekle ve kötü

düşünce, fesatlık, buğz, hased, kin, ucub, buhl (cimrilik) gibi husûsları kalbden çıkarmakla yok olur. Her işin bir aslı vardır. Bir insanın itaatli kul olmasının aslı dört şeyledir. Birincisi, uzun emelli olmamak, ikincisi, cenâb-ı Hakkın va'dinden emîn olmak, Üçüncüsü, cenâb-ı Hakkın taksimine, verdiğine (rızıklara) râzı olmak. Dördüncüsü, mi'deyi haramdan korumaktır. Kim bu dört şeyi muhafaza ederse ve yerine getirirse, bütün mücâhedeleri yerine getirmiş olur. Nefsini itaat altına almış olur. Nefsin hassaları işe yarar hâle gelir. Tâib bir vücut, yeni eğerlenmiş at gibidir. Eğer atın eğeri ve gemi, gerektiği gibi doğru yapılmışsa, harb yerinde her bakımdan işe yarar. Hem keşf işinde, hem ganîmette, koşmak için ve hem hezimette kaçmak için işe yarar. Eğer at, riyâzet (terbiye) ve gem görmemişse, işe yarayacağı yerde serkeşlik (huysuzluk) eder. Hem kendi kanının dökülmesine, hem de bütün süvarilerin kanının dökülmesine sebep olur. Nitekim Fir'avn'ın atı böyle yapıp, Fir'avn ile beraber suda boğularak helak oldu. İnsan, riyâzetle adam olur ve riyâzet, nefsin arzularının kahrolmasıdır. Allahü teâlâ bize nefsin arzularını kahretmeyi emretti. Nâziât sûresinin 40 ve 41. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyuruldu ki; "Nefsini hevâ ve şehevâttan nehyeden kimsenin, menzil ve karargâhı Cennettir." Nefsinin istekleri peşinde olan kişinin vücûdu köpek misâli gibidir. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki; "İnsanlar, ya âlim veya müteallimdir (talebedir). Bu ikisinden olmayanda hayır yoktur." ilmi olduğu hâlde onunla amel etmiyen, nefsinin arzuları ile iş gören kimse hakkında, A'râf sûresi 176. âyet-i kerîmede meâlen buyuruldu ki: "... Bu kimsenin hâli; koğsan da, kendi hâline bıraksan da, dilini çıkartıp soluyan köpek gibidir..." öyleyse akıllı şu kimsedir ki, bu ikisinden biri ya'nî âlim veya talebe olur. İlim bilmeyen, ilim öğrensin ve bunun sıkıntısını çeksin. Böylece, Resûlullahın buyurduğu hayırsız olmasın. Nefsin hâkim olduğu vücut, köpekten daha fenâdır. Mücâhedeler ve riyâzetler, nefsi terbiye etmekte çok te'sîrlidir. Köpek terbiyecileri, azgın köpeği terbiye ederler. Köpek de, birkaç gün içinde onun emrine uyar. Av ve gösteri zamanında sahibinden ayrılmaz ve sahibine tam itaat eder. Köpek itaat eder hâle gelince, koştuğu zaman onun öldürdüğünü canlı olarak kabûl ederler. Onun yanlışını doğru olarak kabûl ederler. Avı bulamazsa, özrünü kabûl ederler. Avı bulur ve tutarsa, iltifâta mazhar olur. Yaşadığı müddetçe, bakıcıları ona hizmet eder. Birkaç gün eziyet çeken ve biraz hüner sahibi olan köpeğin hâli böyle olursa, ilim sahibi olan müslümanların hâlini düşünmelidir. İnsan, tövbe ederek nefsin arzularını yok edip, ilim ve ibâdet mücâhedesi yapınca, Allahü teâlâ da onu kendi lütuf ve kerem deryasından nasîbsiz bırakmaz. Affedilen tâib (tövbe edici), Allahü teâlânın seçtiği ve beğendiği kimsedir. Onun gönlü, cenâb-ı Hakkın nazargâhıdır. İlim öğrenip, riyâzet çekip, kendi nefsinin hevâsını terk edip, Allahü teâlânın rızâsını istemiştir, iki cihanın sahibi cenâb-ı Hakkın rahmet ve ihsânı, yarattığı bir kulundan az olmaz. Cenâb-ı Hak söz veriyor ve Şûra sûresinin 25. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyuruyor: "Allahü teâlâ kullarını, işledikleri günahlara pişmanlıkla yaptıkları tövbelerini kabûl eder ve dilediği kimsenin (büyük ve küçük) seyyiâtını (kötülüklerini, günahlarını) affeder." Yine Allahü teâlâ, Furkân sûresi 70. âyet-i kerîmede meâlen; "(Günahına) tövbe eden, Allahü teâlâya ve Resûlüne îmân eden, (İslâmın erkânı üzerine) sâlih amel işliyen kimselerin günahlarını, Allahü teâlâ sevâba tebdil eder (çevirir)" buyuruyor. Cenâb-ı Hak, tâiblere (hakîkî tövbe edenlere) bu müjdeyi vermiştir. Biz de, tövbe işinde ve cenâb-ı Hakkın râzı olduğu işlerde tembel olmayalım. Tövbe etmek se'âdet alâmetidir. Tövbe eden, tövbenin şartlarını yerine getiren, yukarıda anlattığımız vasıfları ele geçiren kimsenin geçtiği topraklar, diğer topraklara karşı övünür. O kimsenin oturduğu yer, diğer yerlere karşı övünür. Tâib, bir dereden, nehirden veya denizden geçerse, ihlâs, tövbe, safavet ve gönül sıdkı ile Besmele çekse, o sular, kıyâmete kadar onun için sevâbı ona âit olmak üzere tesbîh ve tehlîl ederler ve cenâb-ı Haktan onun için af talep

ederler. Onu aydınlatan güneş, ay ve yıldızlar da, onun için istiğfar ederler. Cenâb-ı Hak, onu halkın gönlünde tatlı (sevimli) kılar. Göklerdeki melekler, onun için istiğfar ederler. Onu, seçilmiş kimselerin gönlüne sevgili kılarlar, ölürken beşaret bulur (müjdelenir). Kabir ona Cennet bahçelerinden bir bahçe olur. Kıyâmette yüzü ak olarak haşr olur. Sırat'tan kolay geçer. Hesabı ihsân ile kolay geçer. Cennette yüksek derece bulur. Tövbe cevheri, herkesin ele geçireceği birşey değildir. O öyle bulunmaz bir incidir ki, herkes onun değerini bilemez. Tövbesi sebebiyle yüzbinlerce günahkârı affederler.

Bir kimse tövbekârların makamına ulaşamazsa, tövbeden ümidini kesmemelidir. Tâibleri kendine dost edinmelidir. Onlarla oturup kalkmalıdır ki, cenâb-ı Hakkın rızâsına muvafık (uygun) hâle gelsin. Nitekim cenâb-ı Hak, Bekâra sûresi 222. âyet-i kerîmede meâlen; "Allahü teâlâ (günahlarına) tövbe edenleri sever ve fevâhişden (pisliklerden) temizlenenleri de sever" buyuruyor. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "İbâdetlerin başı hubb-i fillah (sevdiğini Allah için sevmek) ve Allahü teâlânın bütün dostlarını sevmektir." Tâiblere ve bütün mü'minlere iyilik dilemelidir. Onlara duâ etmelidir. Şundan dolayı ki, Resûlullah (aleyhisselâm) buyuruyor ki: "Bir kimse erkek ve kadın mü'minler için günde 25 kerre istiğfarda bulunursa, Allahü teâlâ, onun kalbinden gıll (kin) ve hasedi giderir. Bu günde onu, ebdâllerden yazar. Kıyâmet günü, o kimse için, bütün mü'min ve mü'minelerin hepsi, "Yâ Rabbi! O bizim için istiğfarda bulunurdu. Sen de onu mağfiret et" derler ve böyle söylemiyen bir kimse kalmaz." Yine Resûlullah (aleyhisselâm) buyuruyor ki: "Abdestli olarak uyu! Eğer ölürsen, şehîd olarak ölürsün, küçük büyük herkese hürmet göster!" Sen saadet hangisinde olduğunu bilmezsin. Tövbe ile kabre giren, annesinden yeni doğmuş gibidir. Nitekim Resûlullah efendimiz buyuruyor ki: "Tövbe eden, günah işlememiş gibi olur." Muslihlerin (ıslâh-ı nefs etmişlerin) ve tâiblerin arasında olursan ve başka hiçbir iyilik olmasa bile, sonunda sende bir nedamet peyda olur. Kendini tekdir edersin. Emîr-ül-mü'minîn Ali (radıyallahü anh) buyurur: "Pişmanlık tövbedir."

İnsanlar, yaptıkları hatalı işlere pişman olurlar ve âhıret işlerine rağbet ederlerse, dünyâ işlerinden kalbleri soğur. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Bir kimse dünyâdan kaçırdığı birşeye esef ederse (üzülürse), Cehenneme bin yıllık yol yaklaşmış olur. Âhıretten kaçırdığı birşey için esef ederse, Cennete bin yıllık yol yaklaşmış olur." Bunun ma'nâsını iyi anlamalı. Aklı başa toplamalı, insaf etmeli, cenâb-ı Hakka kimse hile yapamaz. Binlerce ilim meclisini kaçırdık. Binlerce hayırlı işi kaçırdık. Biliniz, boş ve gıybet dolu sözleri kulağımız dinliyor. Hiçbirine pişmanlık duymuyoruz. Eğer bir parça ekmek bizden bir dervişe geçse veya birkaç kuruş paramız ziyan olsa, rüzgâr ağaçlarımızdan birkaç meyva düşürse veya su götürse, o kadar hasret ve nedamet çekiyoruz ki, onun üzüntüsü günlerce sürüyor. Hâlimiz ve yolumuz böyle iken, bir de kalkmış, biz salah ehliyiz diyoruz. Dünyâ (hâşâ) ma'bûdumuz olmuş. Şu hadîs-i şerîfi hiç unatma ki, böylece kalbini dünyâya yöneltmekten vazgeçip, cenâb-ı Hakka çeviresin. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Yâ Rabbî, bana rızık ver!" diye duâ eden bir köylüye rastladı. Buyurdu ki: "Ey köylü! Allahü teâlânın ezelde senin için takdîr etmiş olduğu rızkı mı istiyorsun?" (o kimse) "Evet" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm): "Kim Allahü teâlânın kendisi için takdîr etmiş olduğu rızkı (endişe ederek) isterse, Allahü teâlâyı itham etmiş olur. Kim de Allahü teâlâyı itham ederse, kâfir olur. Sen Allahü teâlânın ihsânından iste!" buyurdu. Ama biz işi kolaya aldık ve ne söyliyeceğimizi düşünmüyoruz. Gaflet ve sefâhet atına dizgin takmışız. Bizi hep kötü arkadaşa götürmektedir. Birisi kalkıp diğer birine yardım ve hizmet etse, ona teşekkür ederler ve o kimse, ona ve evlâtlarına yardım eder. Eğer bir kimse insanların kapısından cenâb-ı Hakkın dergâhına dönerse ve tövbe ederse, binlerce insan ve cin şeytanları ortaya çıkıp onu aldatmağa çalışır. Ey temiz kalbli kimse! Ne oldu da kendini sıkıntıya atıyorsun?

Bizim kayyûm olan Rabbimiz vardır ve bütün halkın rızkını vericidir. Bu dünyânın ötesinde, âhıret vardır. Bütün dost ve düşman orada hazır olacaklardır. Orada mahcûb olma. Asıl mahcubluk kıyâmet gününde olacaktır. Esas ihsân oradaki, mahrûm kalma da oradakidir. Allah ve hesâb zorluğu korkusundan dolayı gözden çıkan bir damla yaş, dünyâ ve içindeki herşeyden daha iyidir. Nitekim Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Gözleri Allah korkusundan ağlıyan kimseye, Allahü teâlâ Cehennemi haram kılar ve onu Cennete sokar. Cennette onun için iki bostan vardır" buyurdu ve "Kıyâmet gününde hesap için Allahü teâlânın huzûrunda duracağından korkarak, O'na muhalefeti terkeden ve O'na itaate yönelen kimse için, iki Cennet vardır." (Rahmân-46) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Onu Cennetin kısımlarından olan Âdn Cennetine indirirler, onun Cennette iki bahçesi olur, biri dünyâdan daha iyidir. Şu âyet-i kerîmede meâlen; "Kıyâmet gününde hesap için Allahü teâlânın huzûrunda duracağından korkarak, O'na muhalefeti terkeden ve O'na itaate yönelen kimse için iki Cennet vardır" buyuruldu (Rahmân-46). Nebi (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma yüzbinkırk kelime (söz) söyledi. (Bu sözlerin üstünlüğü, kıymeti yanında) insanların sözlerini işitince onlara hiddetlendi. Mûsâ aleyhisselâmın Allahü teâlâ ile mükâlemesinde (konuşmasında) Allahü teâlâ ona buyurdu ki, "Yâ Mûsâ! Dünyâda iş yapanlar (amel işleyenler) içinde en çok sevdiğim kimse, zâhid olanlardır. Bana en çok yaklaşan kimse, haram kıldıklarımdan kaçınan kimsedir. Bana en çok sevgili olan âbid, bana ibâdet ederken benim korkumdan ağlıyan kimsedir." Mûsâ aleyhisselâm dedi ki; "Yâ Rabbî! Sen onlar için ne hazırladın? Onlara karşılık, mükâfat olarak ne vereceksin?" Allahü teâlâ buyurdu ki, "Zâhidlere Cenneti mübah kılarım. Orada nereyi isterlerse oraya inerler (Diledikleri yerlere girerler, otururlar). Haramlardan sakınanlara (vera' sahiplerine) gelince, onları hesaba çekmekten haya ederim ve onları hesapsız olarak Cennete sokarım, ibâdetlerinde benim korkumdan ağlıyanlara gelince; onlar için, hiç kimsenin kendileriyle beraber olamıyacağı (başkalarına nasîb olmayan) Refîk-ül-a'lâ (en iyi dostluk, en üstünlük) mertebesi vardır. Zîrâ, Resûl aleyhisselâm diğer bir hadîs-i şerîflerinde buyuruyor ki; "Ey insanlar! Allahü teâlâya tövbe ve istiğfar ediniz! Zira ben, günde yüz kerre Allahü teâlâya tövbe ediyorum."

Ahmed-i Nâmıkî Câmî hazretleri, Miftâh-ün-necât isimli kıymetli kitabının son faslında buyuruyor ki; "İyi bir arkadaş, iki cihan için de büyük saadettir. Maksada çabuk ulaşmayı sağlar, insanlar birlikte yaşarlar ve arkadaşsız olamazlar. Babamız olan Âdem aleyhisselâm, en güzel yer olan Cennette bulunduğu hâlde, kendisine insan olarak bir arkadaş gerektiğini hissetti ve bunu istedi. Onun sol kaburga kemiğinden Hazreti Havva vâlidemiz yaratıldı.

İyi arkadaşa sahip olunca, çok hamd etmeli ve hep iyi kimselerle beraber bulunmalıdır ki, kıyâmette pişmanlık çekilmesin. Kur'ân-ı kerîmde bu hâl bildirilmektedir. İnsana ulaşan her felâket, kötü arkadaş sebebiyle gelir. Ondan çok uzak durmalıdır. Arkadaşın iyiliği veya kötülüğü, mutlaka, asıl, neseb, akrabalık gibi sebeblere bağlı değildir. Eshâb-ı Kehf'e yakın olup, onlardan ayrılmayan Kıtmir isimli köpek, Kur'ân-ı kerîmde onlarla beraber zikrolundu.

İyi arkadaş, insanı derekelerden (aşağılıklardan) derecelere (yükseklikler) ulaştırır. Kötü arkadaş ise, bunun tersini yapar.

Herkes ile arkadaş olma! Konuştuğun kimselerin akıl ve anlayışlarına uygun konuş. Tekebbür etme! Sırrını kimseye söyleme! Herkesin sözüne aldanma! insanların sözlerine değil, işlerine bak! Kendi kendisine faydası olmayan kimseden çok sakınmalıdır. Nerede kaldı ki, onun başkasına fâidesi olsun. Kötü bir kimse ile arkadaş olan iyi bir kimse, eğer onu kendisine çevirip iyi yapabilirse ne a'lâ, eğer bunu yapamaz, kendisi de ona benzer ve onun gibi olursa, o zaman çok fenâdır.

Tasavvuf büyükleri, öyle zâtlardır ki, günahkâr, serseri, hırsız, bid'at sahibi, yolunu şaşırmış v.s. kimseleri kendilerine benzetir, düzeltirler. Bu Allah adamlarının, kendilerine has

güzel koku ve renkleri olur. O kokuyu ve rengi tadan, onlara benzer.

Kendi zan ve kafasına göre davranarak, başkalarını düzeltmeye çalışmak, çoğu zaman fayda yerine zarar hâsıl edebilir. Bunun için çok dikkatli ve uyanık olmalı, bir kimsenin saadetine vesile olayım derken, o kimsenin -hattâ kendinin bile- felâketine sebep olmamalıdır.

Tanıştığınız, görüştüğünüz, beraber olduğunuz kimsenin iyi arkadaş mı, kötü arkadaş mı olduğunu anlamakta dikkat edilecek husûs ve ölçü şöyledir: Gördüğünüz, görüştüğünüz, beraber olduğunuz, birlikte oturup kalktığınız kimse, sizin Allahü teâlâyı hatırlamanızı ve unutmamanızı, O'nu dil ve gönül ile anmanızı sağlıyor, bunu tazeliyor ve kalbinizi uyanık tutuyorsa, işte o iyi arkadaştır. Ama beraber olduğunuz kimse, Allah korusun cenâb-ı Hakkı ve O'nun zikrini size unutturuyorsa, gerçekten bil ki, o kimse kötü arkadaştır. Ondan sakınmak elbette çok lâzımdır. (Ondan, yırtıcı arslandan kaçar gibi hattâ daha çok kaçmalıdır. Çünkü arslanın yapacağı, olsa olsa canını almaktır. Arslan insanın canını alabilir, onu öldürebilir. Fakat îmânına zarar veremez. Kötü arkadaş ise, insanın hem îmânının ve hem de canının gitmesine, onun ebedî felâketine sebeb olur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 321

2) Kâmûs-ül-a'lâm cild-1, sh. 797

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 189

4) Nefehât-ül-üns trc. sh. 392

5) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 980

6) Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 122

AHMED RIFÂÎ

Evliyânın büyüklerinden. "Vilâyet-i Uzmâ" sahibi, dörtler diye isimlendirilen kutublardan biridir. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) soyundan olup, seyyiddir. İsmi, Ahmed bin Sultân Ali bin Yahyâ bin Sabit bin Ebü'l-Fevârîs Hazım Ali bin Ahmed Murtezâ bin Ali İşbilî bin Rüfâe Hasen bin Mehdî bin Muhammed bin Hasen bin Ahmed Sâlih bin Mûsâ bin İbrâhim Murtezâ bin Mûsâ Kâzım bin Ca'fer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Ali Zeynel Âbidîn bin Hüseyn bin Ali bin Ebî Tâlib'dir (r.anhüm). Ahmed Rıfâî hazretleri, Benî-Rufâe kabilesine mensûp olduğu için, kendisine Rıfâî denilmiştir. Anne tarafından da nesebi, Hazreti Hâlid bin Zeyd Ebû Eyyûb-el-Ensârî'ye (radıyallahü anh) dayanır. Bunun için kendisine, "Ebü'l-Alemeyn (iki sancak sahibi) künyesi verilmiştir. Ebü'l-Abbâs da denir. Bu künyenin kendisine verilmesi, nesebinin, Hazreti Fâtıma vâlidemiz sebebiyle Peygamber efendimize (aleyhisselâm) ve "Mihmandâr-ı Resûlullah" olan Hazreti Hâlid bin Zeyd'e dayanması sebebiyledir.

Ahmed Rıfâî hazretlerinin dayısı, büyük âlim Mensûr (radıyallahü anh) şöyle anlattı: "Birgün ma'nevî âlemde Peygamber efendimizi gördüm. Bana, "Ey Mensûr! Kız kardeşin, kırk gün sonra Ahmed isminde bir çocuk dünyâya getirecek. Bu çocuğu, Aliyyül Kâri Vâsıtî'nin terbiyesine teslim et. Bu zât, Allah indinde azîzdir, sakın ihmâl etmeyiniz" buyurdular. Tam kırk gün sonra Ahmed dünyâya teşrîf etti." Doğumu 512 (m. 1118) senesinin Receb ayının ilk yarısının bir Perşembesine rastladı. Yine burada 578 (m. 1182) senesi, Cemâzil-evvel ayının 22. Perşembe günü, ikindi vaktinde, altmışaltı yaşında iken vefât etti.

Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) yedi yaşında iken babası vefât etti. Onu, dayısı Mensûr Betâihî, husûsî bir ihtimâm ile büyüttü, ilim öğretti. Önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Kur'ân-ı kerîm hocası Abdülmelik Harnutî'dir (radıyallahü anh). Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) anlattı: "Ben Henüz yedi yaşında idim. Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit bilgilerde ma'rifet sahibi olan hocam Abdülmelik Harnutî'yi ziyârete gittim. Bana vasıyyetinde bildirdi ki, "Yâ Ahmed! Sana şu diyeceğim şeyleri hafızanda tut, ezberle ve hiç unutma!" Ben de, "Peki efendim" dedim. Buyurdu ki: "Başkalarına iltifât edip gezen, hedefine varamaz ve hakîkate kavuşamaz. Şüpheden kurtulamıyanın, dünyevî düşünenin, nefsî arzularının peşinde olanın; felaha, hidâyete kavuşması düşünülemez. Bir kimse, kendi kusurunu, noksanını bilmiyorsa, onun bütün zamanı da noksan geçer." Bu kıymetli sözleri hemen ezberledim. Bir yıl bu sözlere göre amel ettim. Bir yıl sonunda kendisinden yine nasihat istediğimde buyurdu ki: "Hakîkî âlimleri, evliyâyı

tanıyâmamak çok kötüdür. Tabibin hasta olması ne fenâ, akıllı kimsenin câhil kalması ne kötüdür."

Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh), çocukken bir grub evliyânın yanından geçiyordu. Hepsi kendisine bakıyorlardı. Birisi; "La ilahe illallah Muhammedün Resûlullah, bu mübârek ağaç (çocuk) büyümeye başladı" dedi. İkincisi; "Biraz sonra dallanır", üçüncüsü; "Kısa zamanda gölgesi etrâfı doldurur", dördüncüsü; "Çok geçmeden meyve verir ve ay gibi etrâfa ışıklarını salar", beşincisi; "Yakında, insanlar onun kerâmetlerini, fevkalâde hâllerini görürler. O, insanların hacetlerini (ihtiyâçlarını) istediği kimse olur", altıncısı; "Pek kısa zamanda şânı pek yücelir", yedincisi; "Onun talebeleri pek fazla olur" dediler.

Ahmed Rıfâî'yi (radıyallahü anh), dayısı, bir müddet sonra Vâsıt şehrine, büyük âlimlerden ilim öğrenmek üzere gönderdi. Vâsıt'a göndermesinin sebebi, rü'yâda Peygamberimizin (aleyhisselâm) emr-i şerîfleri olmuştur. İslâm âlimleri umûmiyetle Vâsıt'a gelir, talebelere ders verirlerdi. Büyük âlim Aliyyül Kâri Vâsıtî hazretleri ve yine dayısı Ebû Bekr el-Ensârî el-Vâsıtî hazretleri de Vâsıt'ta bulunuyordu. Bu büyük âlimler, Ahmed Rıfâî'yi (radıyallahü anh) öyle yetiştirdiler ki, o, tasavvufta zamanının bir tanesi oldu. Aliyyül Kâri 578 (m. 1182)'de vefât etti. 1016 (m. 1607)'de vefât eden Aliyyül Kâri başkadır ki, bu, hakîkî Ehl-i sünnet âlimlerine dil uzatmıştır. Ahmed Rıfâî, Aliyyül Kâri ve İshâk Şîrâzî hazretlerinden bütün ilimleri öğrendi. Büyük bir fıkıh, hadîs, tefsîr âlimi oldu. Tasavvufta emsaline az rastlanacak büyük vilâyet derecelerine kavuştu. Allahü teâlânın emirlerini harfiyyen yapar, yasaklarından büyük bir titizlikle kaçardı. Bildikleriyle amel eder ve başkalarına da tavsiye ederdi. Birgün birisi gelip duâ istedi. "Benim şimdi bir günlük nafakam var, onun için duâm kabûl olmaz. Onu bitirdiğim zaman gel, sana duâ edeyim" buyurdu ve öyle yaptı.

Ahmed Rıfâî hazretlerinin, namaz kılarken benzi sararır, kendinden geçerdi. Gönlünde hissettiklerini, zâhirinden ta'kib etmek mümkündü. Fakat heybetinden kimse cesâret edip soramazdı. Birgün kendisi, "Namaza kalktığım zaman sanki Allahü teâlâ bana Kahhâr sıfatıyla tecellî edecek diye korkuyorum" buyurdu.

Seyyid Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh); orta boylu, nûr yüzlü, buğday benizli idi. Saçları siyah, sakalı seyrek, alnı açık ve geniş idi. Gözlerine sürme çeker, devamlı tebessüm eder hâlde bulunurdu, öyle güzel konuşurdu ki, kalbleri harekete getirir, sohbetine doyum olmazdı. Kürsüde oturarak konuşurdu. Konuşmaya başlayınca, sesini, uzaktakiler de yakındakiler gibi işitirlerdi. Çevre köydeki kimseler de, aynı şekilde duyarlardı, insanlar evlerinin üzerine çıkar, Seyyid Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) yanlarındaymış gibi dinlerlerdi. Öyle ki, bütün kelimeleri eksiksiz anlaşılırdı. Hattâ sağırlar, yarım işitenler, onun sohbetine katıldıkları zaman, Allahü teâlânın ihsâniyle kulakları açılır, söylenilenleri işitirler ve anlarlar idi. Beyaz gömlek giyer, pirinç unundan ekmek yaptırıp yerdi. Misâfirler için verdiği yemek hâricinde başka birşey yemezdi. Yemeği soğutarak yer, misâfirsiz iftar yemeği yemezdi. Kendisine âit olan misâfir konağı, hergün dolup taşar, günde iki öğün yemek çıkardı. Yolda her rastladığı kimseye, hattâ çocuklara bile selâm verirdi. Hastaların sıhhatlerini sormak için uzak yollara gitmekten üşenmez, onları ziyâretten zevk alırlardı. İhtiyârlara, a'mâlara, sıkıntıda olanlara yardımcı olurdu. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm); "Kim, saçı sakalı ağarmış müslüman bir kimseye ikram ederse, Allah da ona ihtiyârladığında hürmet ve ikramda bulunacak kimseleri vazîfelendirir, ona ikram ederler" hadîs-i şerîflerinde bildirildiği gibi hareket etmeyi düstur edinmişti.

O kadar mütevâzi idi ki, hiç bir mecliste baş köşeye geçmez ve seccade üzerinde oturmazdı. Dâima az konuşur ve "Sükûtla emr olundum" buyururdu. Birçok defa azamet-i ilâhiyye tecellisine mazhar olup, güneşin karşısında buzun eridiği gibi kendisi de bir avuç su gibi kalıncaya kadar erir, sonra ilâhî rahmet yetişerek eski hâlini bulurdu. Daha sonra da cemâatine hitaben; "Cenâb-ı Hakkın lütfu olmasa, yanınıza dönemezdim" derdi. Ezâ ve cefâya tahammülü bir darb-ı mesel olmuştur.

Ahmed Rıfâî hazretlerinin talebelerine bağlılığı çok fazlaydı. Onların arasında bulunmanın, onlarla sohbet etmenin, büyük sevâblar hâsıl eden ibâdet olduğunu buyurur ve talebelerine

de kendi talebelerine böyle yapmalarını tavsiye ederdi. Allah adamlarıyla beraber olmayı sever, onların duâlarını almaya çalışırdı. Düşkünleri çok sever, her zaman onları himâye etmeye çalışırdı. Eli, ayağı olmayan veya cüzzam gibi ağır hasta olan kimseleri yanına alır, onları bizzat kendi elleriyle yıkar, temizler ve elbiselerindeki yırtıkları yamardı. Bunlardan haz duyduğunu bildirir, talebelerini de teşvik ederdi. Acıkmış bir fakiri görse, gider kendi eliyle yiyecek hazırlar, beraberce yerlerdi. Buyururdu ki, "Bütün evliyâlık yollarından geçirildim. Fakat fakirlik, başkaları gözünde hakîr olmak ve hastalık gibi Allahü teâlâya yakın ve daha uygun yol göremedim." Bir yere gidip de dönerken, yanında hazır bulundurduğu ipine, topladığı odunları bağlardı. Bunları getirir, şehirde bulunan dul, yetim, fakir, hasta olanlara dağıtırdı. Dünyâ malına hiç kıymet vermez, onları dîne hizmette kullanırdı. Kendisi için, dünyalık nâmına hiçbir şey alıkoymazdı. Bütün malını fakir müslümanlara dağıtırdı.

Ahmed Rıfâî hazretleri hacca gitmişti. Hac dönüşü Medîne-i münevverede Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) mübârek türbesini ziyâreti esnasında şu meâldeki manzûmeyi söyledi:

"Uzaktık, toprağını öpmek için efendim,
Kendim gelemez, vekîl rûhumu gönderirdim.

Şimdi seni ziyâret ni'meti oldu nasîb,
Ver mübârek elini, dudağım öpsün Habîb!"

Şiir bitince, Peygamberimizin (aleyhisselâm) kabrinden mübârek elleri göründü. Seyyid Ahmed Rıfâî de, son derece ta'zim ve hürmetle eli öptü. Orada bulunan herkes hayretle hâdiseyi gördü. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mübârek ellerini öptükten sonra, Ravda-i mutahharanın kapılarının eşiklerine yattı. Ağlayarak, oradaki cemâatin cümlesine, "Üzerime basarak geçiniz" diye yalvardı. Âlimler başka kapılardan çıkmağa mecbûr oldu. Diğer kimseler üzerine basarak kapıdan çıktılar. Bu kerâmet pek meşhûr olup, dilden dile günümüze kadar gelmiştir.

> Büyüklerden biri, Ahmed Rıfâî'ye (radıyallahü anh) duâ etmesi için bir hasta getirdi. Hasta birkaç gün kaldığı hâlde, Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) hiçbir şey söylemedi. Bunun üzerine hizmetçisi Ya'kûb, "Efendim! Acaba niçin bu hasta için duâ etmiyorsunuz?" dedi. Buyurdu ki: "Ey Ya'kûb! Cenâb-ı Hakkın izzetine yemîn olsun ki, Allah katında, benim kabûl olunacağı va'd olunan yüz hacetim vardır. Şimdiye kadar hiçbirini dilemedim." Ya'kûb, "Bir tanesi bu biçâre hastaya sarf edilse nasıl olur?" deyince, Ahmed Rıfâî hazretleri, "Sen benim edebe aykırı hareket eden bir kimse olmamı mı istiyorsun" buyurup, A'râf sûresi ellidördüncü: "Dikkat ediniz, halk ve emir Ona mahsûstur. Âlemlerin Rabbi Allah çok yücedir" meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu, sonra: "Ey Ya'kûb, aslında fakir olan bir kişi, bir hacet istirhâm edip, kabûle mazhar olduğu zaman, eski vekar ve şerefinden de bir kademe kaybeder" buyurdu. Hizmetçisi Ya'kûb: "Efendim, namazlardan sonra her zaman duâ ettiğinizi görüyorum" deyince de, Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh): "O başka, bu başkadır. Namazlardan sonra yapılan, ilâhi emre uymak için yapılan kulluk duâsıdır. Bu ise hacet duâsıdır ve husûsî şartları vardır" buyurdu. Bu konuşmadan iki gün sonra o hasta şifâ buldu.

Ahmed Hanâzirî hazretleri anlatır: Bir gece Ahmed Rıfâî hazretlerinin türbesinde kalmıştım. Türbedâr, burada vâki' heybetten uyuyamıyacağımı söyledi ise de, Allahü teâlâya tevekkül ederek yattım. Yatsı namazı vakti türbenin kapısı büyük bir gürültüyle açıldı. Biraz sonra birisinin yanıma gelip oturduğunu hissettim. Bana: "Bu gece, mübârek bir gecedir. Kur'ân-ı kerîm okumaz mısın? Beraber okuyalım" dedi. Ben de, "Peki" diyerek, Nahl sûresinden, Necm sûresine kadar beraber okuduk. Sabahleyin o zât, iki ekmek ile, iki kab getirdi. Kabların birinde süt, öbüründe bal vardı. Doyuncaya kadar yedim. O zât bir anda kayboldu. Sonra türbedâr geldi ve: gece hep seni düşündüm, aklım sende kaldı; çünkü burada kimse uyuyamaz" dedi. Başımdan geçeni anlattım. Türbedâr: "Seninle birlikte Kur'ân-ı kerîm okuyan ve sana yemek getiren, büyük mürşidimiz Seyyid Ahmed Rıfâî hazretleridir" dedi.

Sirâc, Tâc-ül-Ârifîn Ebü'l-Vefâ'dan (radıyallahü anh) naklederek şöyle bildirdi: Ebü'l-Vefâ hazretlerinin yanına genç bir kimse geldi. Gelen kimseye "Tövbe et" buyurdular. O da tövbe ve istiğfar edip, "Efendim! Siz alınlarda yazılı olanları okur musunuz?" dedi. Ebü'l-Vefâ (radıyallahü anh), o gence dikkatlice nazar edip teveccüh buyurdular. O anda genç kendinden geçti. Orada bulunanlar, Ebü'l-Vefâ'ya (radıyallahü

anh) “Bu kimdir?” diye sordular. O da, “Bu kimsenin alnında, Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin talebesi olacağı yazılıdır. Seyyid Ahmed Rıfâî ki, yakında zuhur eder, hakîkatlerin toplandığı bir yol, duyulmamış gizli bilgilerin sahibidir, insanlar onun hâline onun zamanına kadar yaşar mı?” dediler. O da, “Evet” buyurdu. Dedikleri gibi oldu.

Hazreti Seyyidin kız kardeşinin oğlu Ebü’l-Hasen Ali demiştir ki, “Birgün Seyyidin husûsî odasının kapısında oturmuştum, önünde bir kimsenin sesini duydum. Dikkatle bakınca, yanında birisini gördüm. Asla görmediğim bir sûrette idi. Bir saat kadar konuştular. Sonra, o şahıs husûsî odanın duvarındaki pencereden, parlak şimşek gibi havadan geçip gitti. Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin huzûruna varıp, “Bu şahıs kim idi?” diyi sordum. “Sen onu gördün mü?” buyurdular. “Gördüm” dedim. Buyurdu ki, “O, öyle bir kimsedir ki, Allahü teâlâ, Atlas Okyanusu’nu onunla hıfzeder. Dört kutubdan biridir. Üç gündür mahcur olmuştur, uzaklaştırılmıştır. Kendisinin haberi yoktur.” “Efendim! Mahcûrluğuna (vazîfesinden uzaklaştırılmasına) sebep nedir?” dedim. Buyurdu ki, “O, Atlas Okyanusu’ndaki adalardan birinde oturur. Orada üç gün üç gece yağmur yağdı. Hatırından geçti ki, keşke bu yağmur şehirlere, köylere yağaydı. Böyle düşündüğüne hemen istiğfar etti. Fakat bu i’tirâzın kalbine gelmesi sebebiyle mahcur olmuş, uzaklaştırılmıştır.” Ben de, “Efendim, ona bu hâlini bildirdiniz mi?” dedim. “Sen bildirir misin?” buyurdular. “Evet” dedim. “Başını önüne eğ” buyurdular. Eğdim, kulağıma bir ses geldi: “Yâ Ali, başını kaldır. Başımı kaldırdım. Kendimi Atlas Okyanusu’ndaki adalardan birinde gördüm. Kendi kendime şaştım. Biraz yürüdüm. O zâtı gördüm. Ona selâm verip, hâdiseyi anlattım. Bana and verdi ve dedi ki; “Sana her ne dersem tut.” “Peki” dedim. “Hırkamı boğazıma tak ve beni yerde sürükleyerek götür ve Allahü teâlâya, i’tirâz edenin cezası budur deyip bağır” dedi. Hırkasını boğazına geçirdim ve sürüklemek istedim. Bir ses duydum, “Ey Ali, onu bırak. Zîrâ gökteki melekler onun için ağlıyorlar, inliyorlar. Allahü teâlâ ondan hoşnut oldu.” Bu sesi duyunca, kendimden geçtim. Kendime gelince, kendimi dayımın yanında buldum. Yemîn ederim ki, nasıl gidip geldiğimi bilemedim”

Ahmed Rıfâî’nin (radıyallahü anh) talebelerinden iki tanesi birbirlerini çok severlerdi. Birbirlerine olan bu yakınlık ve duydukları ma’nevî hazdan kendilerinden geçerlerdi. Birgün böyle bir anda, bir tanesi ellerini kaldırıp, “Yâ Rabbî! Cehennemden azâd olduğuma dâir bu âciz kuluna bir belge gönder” deyiverdi. Öbürü, “Hak teâlânın keremi çoktur, fadl ve ihsânı hududsuzdur” dedi. Böyle konuşurlarken, aniden gökyüzünden beyaz bir kâğıt indi. Kâğıdı aldılar, içinde bir yazı göremediler. Seyyid Ahmed’in (radıyallahü anh) önüne geldiler. Hâllerini anlatmayıp, o kâğıdı ona verdiler. Kâğıda bakınca, Allahü teâlâya secde etti. Secdeden başını kaldırınca: “Allahü teâlâya hamd olsun ki, eshâbımın Cehennemden azâd olduğunu, âhıretten önce, dünyâda bana gösterdi” buyurdu. “Efendim, bu kâğıt beyazdır” dediler. Buyurdu ki: “Kudret eli siyah ile yazmaz. Bu, nûr ile yazılmıştır.”

Seyyid Hasen (radıyallahü anh) anlattı: Birgün Hocam Seyyid Ahmed Rıfâî’nin (radıyallahü anh) huzûruna bir kimse gelip, “Efendim! Abdest almak için kuyudan su çıkarıyordum. Bir arslan gelip öküzüme saldırdı, parçaladı ve yedi. Ben şimdi ne yapayım?” dedi. Hocam, “O arslanı bana çağırınız. Korkmayınız, ondan size zarar gelmez” buyurdu. Ben de, “Peki efendim” dedim. Arslanı arayıp buldum. Hocam Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin çağırdığını söyledim. Arslan geldi. Hocamın huzûrunda yüzünü yere koydu. Hocam arslana, “Ey Arslan! Bu fakirin hizmetini gören öküzü niçin yedin?” buyurdu. Arslan, Allahü teâlânın izniyle dile gelip, “Ey efendim! Ceddîn Muhammed aleyhisselâmın hatırı için bana gadap edip, bedduâ etmeyiniz. Zîrâ bir haftadır birşey yemedim, çok açtım. Çaresiz kaldım, affedeceğinizi ümid ederim” dedi. Hocam, arslanın özrünü kabûl etti ve “Suçunu bir şartla affediyorum. O da; yediğin öküzün yerine bu fakire hizmet edeceksin” buyurdular. Arslan kabûl edip, o kimsenin hizmetinde bulundu.”

Bir köpek cüzzam hastalığına yakalanmıştı. Hiç kimse köpeği bu iğrenç hâlinden dolayı kapısına koymadı. Köpek, bu şekilde kapılardan kovula kovula, Seyyid Ahmed Rıfâî’nin (radıyallahü anh) kapısına geldi. Dermansız, yara bere içinde idi. Köpeğin bu hâlini gören Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh), onu alıp, şehirden dışarı bir yerde ona bir gölgelik yaptı. Köpeği orada tedâviye başladı. Temizledi, yarasına merhem sürüp karnını doyurdu. Kırk gün bu şekilde tedâvi gören köpek sıhhate kavuştu. Cüzzamdan eser bile kalmadı. Sonra köpeği güzelce yıkayıp şehre getirdi. Kendisine, “Efendim! Bu köpeğe çok ilgi gösterdiniz. Acaba hikmeti nedir?” diye sordular. Onlara “Kıyâmet günü Rabbim bana, “Bu köpeğe niçin acımadın? Onu uğrattığım bu belâdan niçin kurtarmadın? Aynı belâya seni de düşürmem ihtimâlini niçin düşünmedin?” diye

sormasından korktum. Ey insanlar! Kalblerinizi Allahü teâlânın yarattıklarına karşı merhamet hissiyle doldurunuz. Cenâb-ı Hakkın sizi de aynı derde müptelâ kılmasından korkunuz" buyurdular.

Birgün Ahmed Rıfâî'nin (radıyallahü anh) paltosunun eteğinde, evin kedisi gelip uyudu. Namaz vakti geldiğinde kediyi uyandırmağa kıyâmadı. Bir müddet onu şefkatle seyretti. Uyanmıyacağını anlayınca kedinin yattığı yeri kesti. O haliyle kalkıp namaza gitti. Geldiğinde kedi uyanıp oradan gitmişti. Kesik parçayı paltosuna tekrar dikti. Öyle ki, kesildiği yer hiç belli değildi.

Seyyid Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) birgün, abdest alırken elini uzatmış bir hâlde bir müddet bekledi. Bu sırada, talebelerinden hizmetini gören Ya'kûb oraya geldi. Hocasının elini uzatmış hâlde bekler görünce, tutup o elini öptü. O zaman Ya'kûb'a, "Ey Ya'kûb! Zavallı hayvanı niçin rahatsız ettin" buyurdu. Bu sözden birşey anlamıyan Ya'kûb, "Efendim, anlayamadım, acaba zavallı hayvandan neyi kastediyorsunuz?" diye sorunca, "Rızkını elimden yemekte olan sineği kaçırdın" buyurarak, hayvanlara olan merhametini izah etmek istediler.

Ahmed Rıfâî hazretleri, birgün etrâfına toplanmış olan yakınlarına, "İçinizde, benim bir ayıbımı, kusurumu görüp de söylemeyen var mıdır? Varsa lütfen söyleyiniz" buyurdular. Orada bulunanlardan bir tanesi dedi ki, "Efendim, ben sizde bir kusur görüyorum." Bunu işiten Seyyid hazretleri hiç üzülmedi, söyleyeni kınamadı ve "Ey kardeşim! Lütfen kusurumu söyleyiniz" buyurdu. O kimse, "Bizim gibi, size lâyık olmayan kimseleri huzûrunuza kabûl buyurmanızdır" deyince, başta Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) olmak üzere oradakiler ağlamaya başladılar. Bir ara Ahmed Rıfâî, "Hepinizden daha aşağı olduğumu biliyorum ve sizlerin hizmetçinizim" buyurarak onları teselli edip, tevâzu gösterdiler.

İbrâhim Bestî isminde bir kimse, Ahmed Rıfâî hazretlerini hiç sevmezdi. Hakkında uygun olmayan çirkin şeyler söylerdi. Birgün hakaret dolu bir mektûp yazıp, birisiyle gönderdi. Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) gelen kimseye, mektûbu sesli olarak okumasını söyledi. O kimse, her türlü iftiranın bulunduğu bu mektûbu okuyunca, Seyyid hazretleri, sükûnetle dinlediler ve doğru söylemiş. Eğer Allahü teâlânın indinde şüpheli bir durumum yoksa, insanların bana ettiği iftiralara hiç aldırış etmem" buyurdular ve mektûbuna cevap olarak şunları yazdırdılar: "Muhterem "İbrâhim Bestî hazretleri, Allahü teâlâ beni dilediği gibi ve istediği yerde yarattı. Sizin doğruluğunuza güveniyorum. Hayır duâlarınızdan beni mahrûm bırakmamanızı ve haklarınızı helal etmenizi yüksek zâtınızdan istirhâm ediyorum." Bu tevâzu dolu mektûbu alan İbrâhim Bestî çok şaşırdı. Yüzünü yerlere sürüp dışarı çıktı gitti. Nereye gittiği ve nerede olduğu bilinemedi.

Bir kimse Ahmed Rıfâî hazretlerini çekemez, onu hep kötüler, aleyhinde konuşurdu. Onun yüksek hâllerini inkâr eder, hiçbirini kabûl etmezdi. Ahmed Rıfâî hazretlerinin talebelerinden kimi görse, önceden hazırladığı mektûbu eline verip, hocasına götürmesini tenbîh ederdi. Ahmed Rıfâî hazretleri de mektûbu açınca, "Ey Mülhid, ey bid'atçı, ey zındık... gibi çok çirkin şeylerin yazılı olduğunu görürdü. Mektûbu getiren talebesine bir miktar para verip, o kimseye götürmesini ve "Sen benim sevâb kazanmama vesile oluyorsun, cenâb-ı Hak sana hayırlar ihsân etsin" diye söylediğimi bildiriniz" der idi. Bu kimse, uzun müddet bu şekilde kötü hakaretlerine ve iftiralarına devam etti. Sonunda âciz kaldı. Ahmed Rıfâî'nin (radıyallahü anh) verdiği bu cevaplardan çok utanmaya başladı. Yaptığı hareketlerden pişman olup, tövbe etti. Özrünü beyân etmek üzere, af dilemek için, Ahmed Rıfâî'nin (radıyallahü anh) huzûruna doğru hareket etti. Bulunduğu şehre yaklaşınca başını açtı, üzerinden örtüsünü çıkardı, boynuna da bir yular taktı. Bir kimseye de bu yuları tutup, çeke çeke Seyyid hazretlerinin huzûruna götürmesini rica etti. Ahmed Rıfâî onu bu hâlde görünce, "Ey kardeşim! Seni bu hâle getiren nedir?" diye sordular. O da, "Yaptıklarım" dedi. Seyyid Ahmed (radıyallahü anh), "Ey kardeşim! Yaptığınız sâdece birer hayırdır" buyurdular. O kimse yaptıklarına pişman olduğunu bildirerek özür diledi, özrü kabûl edilince, Ahmed Rıfâî'nin (radıyallahü anh) sâdık talebelerinden oldu.

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerine, sıkıntılı, dertli, ihtiyâcı olanlar gelirler, ondan duâ isterlerdi. Ayrıca ihtiyâçlarının karşılanması için kendisine gelenlere, mürekkep kullanmadan, parmağıyla kâğıda ba'zı şeyler yazıp verirdi. Allahü teâlânın izniyle hacetleri hâsıl olurdu. Bir kimse Seyyid hazretlerine hacetinin hâsıl olması için geldi. O da parmağıyla yazdığı bir kâğıdı ona verdi. Aradan bir hayli zaman geçtikten sonra o kimse, tecrübe için aynı kâğıdı tekrar getirip, Seyyid hazretlerine hacetini anlatıp, "Efendim! Bu kâğıda bir duâ

yazarmısınız? dedi. O da, “Bu kâğıda daha önce bir kerre yazı yazılmış. Bir daha yazarsak, yazılar birbirine karışır, okunmaz hâl alır” buyurdular.

Fıkıh âlimlerinden Yûsuf Ebû Zekeriyâ (radıyallahü anh), Ahmed Rıfâî hazretlerini ziyâret için Ümmü Ubeyde kasabasına gitti. Gördüklerini şöyle anlattı: Seyyid Rıfâî hazretleri, binlerce kişiye câmide va’z-u nasihat veriyordu. Nasihat ederken, cemâat arasındaki âlimler, kendisine pekçok suâller sordular. Sorulan suâller pek zor, anlaşılması ve cevaplarını vermek güç idi. Seyyid hazretleri her sorunun cevâbını ânında en ince teferruatına kadar açıklıyordu. Ne kadar sorulduysa, hepsine cevap verdi. Dayanamadım, suâl soranlara, “Yeter artık. Ne kadar sorarsanız sorunuz, hepsine cevap verileceğini anladınız” dedim. Bu sözüm üzerine Seyyid Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) tebessüm edip, “Ey Ebû Zekeriyyâ! Dünyâ fânidir. Bırakınız ben hayatta iken sorsunlar” buyurdular. “Bu dünyâ fânidir” buyurduğunda, binlerce cemâat fevkalâde heyecana kapıldı, içlerinden beş kişi orada vefât etti. Orada hazır bulunanlar içinden, ibâdetlerini tam yapmıyan binlerce kimse tövbe edip doğru yola geldi.

Haddâdiye köyünde, çocukları doğduktan sonra ölen bir kadın vardı. O kadın, “Eğer doğacak olan çocuğum yaşarsa, onu Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin hizmetine vereceğim” diye va’d etti. Aradan zaman geçti, bir kız çocuğu oldu. Fakat doğan çocuk hem kambur, hem de topal idi. Çocuk büyüdüğünde, diğer çocukların alaylarına mâruz kalıyordu. Seyyid Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh), birgün bu çocuğun köyüne gitti. Halk, kendisini köyün dışında karşıladılar. Bunlar arasında, sakat olan çocuk da vardı. Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) yaklaşınca, çocuk birden ileri fırlayıp ellerini öptü ve “Efendim! Siz, annemin de üstadısınız. Beni ne olur şu istihzâlardan, alaylardan kurtarınız!” diye yalvardı. Onun bu yalvarışı Ahmed Rıfâî’ye (radıyallahü anh) çok te’sîr etti ve mübârek gözyaşlarını tutamadı. Çocuğun başını ve sırtını okşayıp duâ ettiler. Çocuk derhal şifâya kavuştu. Kamburluğu ve topallığı kalmadı. Bunu gören halk, Ahmed Rıfâî hazretlerine “Şeyh-ül-azca (topal kızın hocası)” lakabını verdiler.

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretleri, herkese iyilik eder, kimsenin kalbini kırmaz ve kin tutmaz idi. Hiçbir zaman büyüklük taslamaz, çok mütevâzi idi. Birgün yoldan geçen kendini bilmez bir grup, Ahmed Rıfâî’ye hakaret etmeye başladılar. Uygun olmayan sözler sarfettiler. Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh), onların bu hakaretleri karşısında başını açtı, yerlere yüzünü sürdü, toprağı öptü. Onlara, “Benim hatâlarımı ikaz eden büyüklerim, efendilerim! Bu kölenizi bağışlayın” buyurdu. Sonra o kimselerin ayaklarına kapandı, ellerini öptü ve “Ne olur, benden râzı olunuz. Sizler çok yumuşak huylu kimselersiniz. Şüphesiz sizin bu yumuşaklığınız beni bu hâle getirdi” buyurdu. Onun bu hâli, o kimseleri âciz bıraktı, ezildiler. Ne yapacaklarını şaşırdılar. Nihâyet, “Senin gibi hakîr bir kimse görmedik. Bu kadar hakaret ettiğimiz hâlde, senin rengin bile değişmedi, tahammül ettin ve yine tevâzu gösterdin” dediler. Ahmed Rıfâî hazretleri de, “Bendeki bu hâl, sizin bereketiniz ve himmetinizin sayesinde olmuştur efendim” buyurdu.

Birgün hizmetçisi Ya’kûb’a buyurdular ki: “Ey Ya’kûb, şuradaki hurma ağacına bak! Başını dik tuttuğu için bütün yükü Allahü teâlâ ona taşıttırıyor. Halbuki şu gördüğün kabak fidesi, dallanıp yapraklanınca hemen yanağını toprağa koyup tevâzu gösteriyor. Onun da yükünü, ağırlığını, Allahü teâlâ başkalarına yüklüyor.”

Ahmed Rıfâî hazretleri, birgün nasihat ederken buyurdular ki; “Allahü teâlâ, bir kimseyi evliyâlık makamlarına çıkarmak dilerse, önce ona kendi nefsini terbiye etme vazîfesini verir. Eğer nefsini terbiye etmeyi başarır, doğru yola kavuşursa, ona başka bir vazîfe verir. Bu defa çoluk çocuğunu doğru yola getirme, terbiye etme vazîfesini verir. O da, onlara iyilik eder, iyi geçinirse, bu sefer de komşularını ve o mahallede bulunanları doğru olan hak yola getirme vazîfesini verir. Şayet onlara da iyilik eder, yardımcı olur, iyi geçinirse, vazîfesi yine değiştirilir. Bulunduğu bölgenin idâresi kendisine verilir. Onlarla da iyi geçinirse, bu defa memleketinin idâresi kendisine verilir. Bunu da başarır, kendisi dînin emirlerini yapar, yasaklarından şiddetle kaçınır, Allahü teâlâyı unutmaz ise, mevkii biraz daha yükseltilir. Bu defa, yer ile semâ arasındakilerin idâresi kendisine verilir. Buradaki varlıkların sayısını ancak Allahü teâlâ bilir. Bütün bunlar, birer imtihandır. Hepsinde başarı kazanırsa, yükselmeye başlar. Çok yüksek makamlara kavuşup “Gavs”lık makamı kendisine verilir. [Resûlullah (aleyhisselâm) efendimize tam uyan bir kimse, ona uymakla nübüvvet derecelerini bitirince, mansab makam ehlinden ise, “İmamet makamı” verilir. Vilâyet-i kübrâ derecelerini bitirene, “Hilâfet makamı” verilir. Zil derecelerinde imamet makamına uygun olan, “Kutb-i irşâd makâmı”dır.

Hilâfet makamına uygun olan da, “Kutb-i medar makamı”dır. Aşağıda bulunan bu iki makam, sanki, yukarıda olan o iki makamın zilli gibidirler. “Gavs”, kutb-i medardan başkadır (daha üstündür). Kutb, işlerinin bir çoğunda Gavs’dân yardım ister. Ebdâlin makamlarına getirilmesinde Gavs’ın da te’sîri vardır. Bu, Allahü teâlânın öyle bir ihsânıdır ki, dilediğine verir. Allahü teâlânın ihsânları pek çokdur.] Bundan sonra insanlık sıfatları silinir. Allahü teâlânın sıfatlarından biri olur. Allahü teâlânın gizli sırlarına vâkıf olmaya başlar. O hâle gelir ki, onun nazarı olmadan ne bir bitki biter, ne de bir yaprak yeşerir. Sonra Allahü teâlâ ile, insanların anlayamıyacağı bir kelâm ile konuşur. O kelâmın mahiyetini insanlar anlıyamaz. Çünkü o, uçsuz bucaksız bir deryadır. Bu deryada pekçok âlimler ve evliyâ boğuldular. Bu deryanın sahilinde bile Ehl-i sünnet i’tikâdını kaybettiler. Ehil olmayanlar şöyle dursun.”

Hayâtı hep dine hizmet ile geçti. Bid’at sahiplerine nasihat eder, onların gittiği yolun bozuk olduğunu bildirir, kurtuluşlarına vesile olurdu, insanların hidâyete kavuşmaları için pekçok eser yazmıştır. Bunlardan; el-Burhân-ül-müeyyed, Şerh-üt-tenbîh, el-Hikem-ür-Rıfâîye, en-Nizâm-ül-hasl li Ehl-il-ihtisas, el-Akâid-ür-Rıfâîye gibi...

Vefât etmeden önce Kelime-i şehâdet getirdi ve “Dünyâda âhıret için çalışıp yorulan, pişman olmaz, rahata kavuşur. Her hayr işleyenin ameli kendisine sunulacaktır. Her şer, kötü iş yapanın da ameli, kıyâmet gününde önüne çıkacaktır...” buyurdu.

Hizmetini gören Ya’kûb anlattı: Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) ishalâ yakalanmıştı, iç organları erir, def-i hacet yoluyla dışarı çıkardı. Bu hastalık bir ay kadar devam etti. Kendisine, “Efendim. Hiç birşey yemediğiniz hâlde, bu gelenler neredendir?” diye sordular. Onlara, “Bu gelen ettir. Dışarı çıkıyor. Bu artık eridi, kalmadı. Şimdi, kemiklerimin içinde bulunan ilik kaldı. O da bugün çıkar, biter. Yarın da Allahü teâlâya gitme günüdür” buyurdular, iyice ağırlaştığı zaman kendisine, “Efendim! Kavuşmak vakti yaklaştı herhalde!” dedim. Buyurdu ki, “Evet, öyle görünüyor. Hastalığımın şu son zamanında ba’zı hâdiseler cereyan etti. İnsanların üzerine büyük bir belâ gelmekte idi. Bu belâlara karşı kendi vücûdumu feda edip, bu belânın giderilmesi için Allahü teâlâya yalvardım. Allahü teâlâ da kabûl buyurdu.” Bundan sonra mübârek yüzünü toprağa sürmeye başladı. Yüzü gözü toz toprağa bulanmış bir hâlde ağlıyarak “Yâ Rabbî! Affet!” diye yalvardı. Sonra, “Yâ Rabbi! insanların üzerine gelecek olan dert ve belâlar için beni tavan yap ki, belâlar benim üzerime olsun” diye münâcaatta bulundu.

Vefâtında o kadar insan toplandı ki, mahşeri bir kalabalık meydanları dolduruyordu. Binlerce insan mübârek cenâzesini taşımak için gayret gösterdiler. Defalarca cenâze namazı kılındı. Dedesinin türbesine defn edildi. Mübârek kabr-i şerîfleri, her zaman ziyâretçilerle dolup taşmakta, ziyâret edenler rûhâniyetinden istifâde etmektedirler. Ahmed Rıfâî hazretlerinin tefsîr ettiği kırk adet hadîs-i şerîf bir kitap hâline getirilmiş, “Hâletü Ehl-il-Hakîkât” ismi verilmiştir. Bu eserde, Ahmed Rıfâî hazretleri, hadîs-i şerîfleri menkıbelerle izah etmiştir. Bu eserde, Allahü teâlâya olan muhabbetin herşeyden üstün olduğunu şu misâl ile izah etti:

“Hazreti Îsâ aleyhisselâm yolda giderken, ba’zı insanlara rastladı. O kimselerin vücutları zayıflamış, yüzlerinin rengi değişmişti. Bu hâli gören Hazreti Îsâ aleyhisselâm, “Nedir bu hâliniz? Siz, bu hâle düşmenizin hikmetini söyleyiniz” buyurdu. Onlar da, “Cehennem ateşinin korkusu bizi bu hâle getirdi” dediler. Bunu işiten Hazreti Îsâ (aleyhisselâm), “Allahü teâlâ korkanları, selâmete erdireceğini va’d etmiştir ve bunu zât-ı ilâhisi için bir hak saymıştır” buyurdu ve yoluna devam etti. İkinci bir grup insana rastladı. Onları da diğerlerinden daha çok zayıflamış, renkleri değişmiş bir hâlde buldu. Bunlara da, “Bu hâle gelmenizin hikmeti nedir?” diye sordu. Onlar da, “Biz Cennete âşıkız, onun hasretiyle bu hâle geldik” dediler. Hazreti Îsâ (aleyhisselâm) onlara, “Allahü teâlâ sizin gibilerin arzu ve isteklerini vermeyi zât-ı ilâhisi için hak kabûl etmiştir” buyurdu ve yoluna devam etti. Bu defa daha da zayıflamış ve renkleri değişmiş bir gruba rastladı. Onlara, “Sizlerin bu hâle gelmenizin hikmeti nedir?” diye sordu. Onlar da, “Bizler Allahü teâlânın aşkından bu hâle geldik” deyince, Hazreti Îsâ (aleyhisselâm), “Siz Allahü teâlâya yakın olan kimselersiniz” buyurdular, bu sözlerini üç defa tekrar ettiler.”

Nefsî arzuları bırakıp, Allahü teâlâya tam bağlanmanın ve sâdık kul olmanın üstünlüğünü anlattıktan sonra şu misâlleri verdi:

İbrâhim bin Edhem hazretleri anlattı:

Birgün kırda giderken bir çobana rastladım. Ona, “Yanınızda içmek için süt veya su gibi birşey var mıdır?” diye sordum.

Çoban, “Acaba hangisini daha çok seversiniz?” diye sordu. Ben de, “Su” dedim. Bunun üzerine çoban elindeki âsâsıyla orada bulunan bir kayaya vurdu. Taştan su akmaya başladı, içtim. Kar gibi soğuk, baldan daha tatlı idi. Hiç sesimi çıkarmadan, çobana hayretle bakmaya başladım. Benim bu hâlimi gören çoban, “Niçin hayret ediyorsun? Kul, gönülden Allahü teâlâya bağlanırsa, herşey onun emrine verilir. Bunda hayret edilecek bir durum yoktur” dedi.

Eshâb-ı Kirâmdan Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh), bir misâfiriyle şehir dışına çıktı. Yürürlerken önlerinde bir geyik koşarak gidiyordu. Bir takım kuşlar da gökyüzünde uçuyorlardı. Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh), “Misâfirime bir geyik ile, etli bir kuş gelsin” buyurdu. O anda bir geyik ile bir kuş orada hazır oldular. Bu durumu gören misâfir hayret ederek, “Yeryüzündeki hayvanları ve gökyüzündeki kuşları emrine hazır kılan Allahü teâlâ kemâl sıfatlara sâhib, noksan sıfatlardan uzaktır” dedi. Misâfirinin hayretini gören Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) “Niçin şaşıyorsunuz? Allahü teâlâya itaat edene âsî olanı hiç gördünüz mü?” buyurdu.

Abdülvâhid bin Zeyd anlattı: “Eyyûb-i Sahtiyânî (radıyallahü anh) ile beraber Şam yolunda yürürken önümüze, sırtında odun yüklü bir kimse çıktı. Ona, “Rabbin kimdir?” diye bir suâl sorduk. Bu sözümüze üzüldü ve “Bize de böyle sorulur mu?” deyip ellerini semâya doğru açıp, “Yâ Rabbî! Şu odunları altına çevir” diye duâ etti. Odun hemen altın oldu. Sonra tekrar, “Yâ Rabbî! Bu altınları odun eyle!” dedi. Altınlar odun olmuştu. Bize dönerek, “Gördünüz değil mi?... Âriflerin hikmetli işleri bitmez. Fakat kimseye de belli etmek istemezler. Beni mecbûr ettiniz” dedi. Bu mübârek zâta böyle bir suâl sorduğumuza pişman olduk ve oldukça mahcûb olduk. Dedim ki, “Efendim! Acaba yanınızda yiyecek birşeyler var mıdır?” Bize yanında taşıdığı bir kavanozu gösterdi. İçinde bal vardı. Rengi kardan beyaz ve kokusu miskten güzel idi. O balı bize vererek, “Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. O’na yemîn ederek söylüyorum ki, bu balı arı yapmamıştır” dedi. Balı yemeğe başladık. Öyle tatlı idi ki, hayâtımızda böyle bir bal yememiştik. Bizim hayretimizi görünce, “Allahü teâlâyı bilen bir kimse için şaşılacak bir durum yoktur. O’na kulluk eden, O’nun işine hayret etmez. Bunun gibi harikulade şeyleri görmek için de Allahü teâlâya ibâdet edilmez. Böyle yapanlar câhildirler. Çünkü bu gibi şeylerle oyalananlar, hedefe varamazlar” buyurdu. Bu zâtı ikimiz de tanıyâmamıştık. O günden sonra bir daha da hiç görmedik.”

Hirem bin Hayyân anlattı: “Birgün Dicle nehri kenarında yürüyordum. Bana doğru bir kimse geliyordu. Yaklaşınca selâm verdi. Yüzünde insanı hürmet etmeye sevkeden bir heybet, bir nûr vardı. Hatırını suâl ettim. Bana, “Ey Hayyân oğlu Hirem! Bu suâllerden vazgeç! Rabbimiz Sübhân’dır, O’nun her dediği olur. Sen, sana lâzım olan işleri yapmaya bak” buyurdu. Ona, “Allahü teâlânın rahmeti, bereketi senin üzerine olsun, benim ve babamın ismini nereden biliyorsunuz?. Halbuki, bu zamana kadar sizi hiç görmedim” dedim. Bana, “Ârifler ma’rifet nûruyla bakarlar. Onlara gizli birşeyin olmadığını öğrenmedin mi?” buyurdu.”

Dedelerinden Ârif-ül-Vâsıtî (radıyallahü anh) anlattı: “Çölde gidiyordum. Oturan bir kimse ile karşılaştım. Selâm verdim, cevâbını verdi. Önce konuşmak istemedi. Biraz sonra, “Allahü teâlânın zikri ile meşgûl olmak lâzım. Çünkü, O’nu hatırlamak kalblerin şifâsıdır. Ne yazık ki, insanoğlu bundan gâfildir. Halbuki ölüm ona çok yakındır. Allahü teâlâ her an onu görmektedir” dedi ve ağlamaya başladı. Ben de ağladım. Bir müddet sonra ona, “Efendim! Sizin, bu çöl ortasında tek başınıza kalmanızın hikmeti nedir?” dedim. Bana, “Yalnız değilim, Allahü teâlâ benimledir. Bunun için hiç yalnızlık hissetmiyorum” dedi. Kalkıp hızlı hızlı yürümeye başladı. Bir taraftan da “Ey benim Allahım! insanların çoğu seni bırakmış, başkalarıyla meşgûller. Halbuki sen, bütün yaratılmışların yaratanısın. Ey kimsesiz kalanların sığınağı! Ey herşeyin sahibi olan Allahım!” diyordu. Ben de peşinden ta’kib etmeye başladım. Bir ara bana dönerek, “Rabbim, sana afiyetler ihsân eylesin. Bana değil, benden daha hayırlı olana koş. Beni en hayırlı olanla başbaşa bırak, beni meşgûl etme. Geriye dön!” dedi ve gözden kayboldu. Bir daha da onu hiç görmedim.”

Zünnûn-i Mısrî hazretleri anlattı: “Hep üzüntülü olduğum zamanlar, kimselerin olmadığı yerlere giderdim. Birgün böyle gezerken, bir kimse ile karşılaştım. Kuru otları üzerine örtmüş yatıyordu. Onu böyle gören, ölmüş sanırdı. Selâm verdim. Cevâbını verdi. Bana, “Ey genç! Nereden geliyorsun?” diye sordu. “Mısır’dan geliyorum” dedim. “Nereye gidiyorsun?” diye sordu. “Beni yaratan Allahü teâlâya!” dedim. Bunun üzerine, “İstediğini bulabilmen için dünyâyı ve âhireti bırakmalısın. Ancak o zaman O’na kavuşabilirsin” dedi. Ben de, “Doğru söylüyorsunuz. Fakat bende yakîn hâsıl olması için bunu izah etmenizi istirhâm ederim” dedim. “Sözümü yanlış anlamayınız. Allahü teâlânın bize ihsân ederek verdiği şeyler, söylediklerimizden daha büyüktür. Biz, Rabbimizin ihsânı

olarak verdiği ma'rifet ile herşeyi ölçer, ona göre konuşuruz" dedi. Ben de, "Efendim! Sözlerinizi yanlış anlamıyorum. Nûr üstüne nûr sahibi olabilmek için ve yakîn hâsıl olması için nasîhatlarınızı istirhâm ediyorum" dedim. Bunun üzerine, "Öyle ise başınızı yukarı kaldırıp bakınız!" buyurdu. Başımı semâya doğru kaldırdığımda yerle gök arasını altın olmuş gördüm. Pırıl pırıl parlıyordu. "Gözlerini kapa, sonra aç!" buyurdu. Dediğini yaptığımda, herşeyi eski halinde gördüm ve "Bu âleme hangi yoldan gidilir?" diye sordum. "Allahü teâlâ ile ol. Eğer O'nun kulu isen ve arzu ettiğine kavuşmak istiyorsan böyle yaparsın" buyurdu.

Dünyâya aldanan, âhıreti unutan kimseleri anlattıktan sonra şu misâlleri verdi:

Hazreti Mûsâ (aleyhisselâm) ile Hızır'ın (aleyhisselâm) kıssası Kur'ân-ı kerîmde buyurulmaktadır. Yıkılmak üzere olan bir duvarın içinde bir hazînenin olduğu haber verilince, Hızır aleyhisselâm o duvarı tamir etti. Eshâb-ı Kirâmdan Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) o hazînede şu yazıların bulunduğunu haber verdi. "Rahmân ve Rahim olan Allahü teâlânın ismi ile ölüme inanan kimseye şaşıyorum ki, nasıl neş'eleniyor? Kadere bütün kalbiyle inanmış kimseye şaşıyorum ki, niçin mahzûn oluyor? Cehennemin varlığına inanmış kimseye hayret ediyorum ki, nasıl gülebiliyor? Dünyânın birgün yıkılacağını bilen kimseye hayret ediyorum ki, ona nasıl bağlanıp, sarılıyor? Allahü teâlâ vardır, birdir ve Muhammed aleyhisselâm onun kulu ve resûlüdür."

Hanis bin Abdullah (radıyallahü anh) bir nasîhatında buyurdu ki: "Hayret ettiğim bir kimse vardır. Geceleri, sabahlara kadar ibâdet eder, gündüzleri oruç tutar ve hiç günâha girmez. Böyle olduğu hâlde, bu kimseyi devamlı gözyaşları içinde ağlar görürsün. Bir kimse de vardır ki, geceleri sabahlara kadar yatar, güneş hep üzerine doğar ve gündüzleri de boş işlerle oyunla, eğlence ile geçirir. Her türlü günâhı işlemekten çekinmez. Durumu böyle olduğu hâlde, o kimseyi hep güler bulursun."

İnsanın kendi kusur ve hatâlarını görmesinin üstünlüğünü anlatırken buyurdu ki;

İbrâhim bin Edhem (radıyallahü anh); "Yedi yıl insanların arasında bulundum. Hiç kimsenin kendi hatâsını, başkasının hatâsına tercih etmediklerini gördüm. "Müslüman bir kimse şöyle bir hatâ işledi" dedikleri zaman, "Keşke kamçı ile bana vursalardı da bu sözleri duymamış olsaydım" diyeni görmedim."

Hac mevsimi idi, Mekke'de her taraf çok kalabalıktı. Fadıl isminde bir kimse, Arafat'a çıktı. Kalabalığa bakarak, "Bu insanlar ne kadar temiz. Bunların safiyetini günahkâr hâlimle ben kirletiyorum. Keşke bu kimselerin arasında olmasaydım" diyerek hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Bir zaman sonra başını kaldırıp, sakalını tuttu ve "Vah benim kusur ve kabahatlerime... Hatâlarımdan dolayı bana yazıklar olsun. Başkasının beni övmesine ne kadar da aldanmışım... Eyvah!..." diyerek kendi kusurlarını sayıp dökmeğe başladı.

İki âlim zât karşılaştı. Aralarında şöyle bir konuşma geçti. Biri, "Kardeşim, sana olan muhabbetim çok fazladır" dedi. Diğeri ise, "Ey kardeşim! Eğer sen benim nefsimin ne kadar kötü olduğunu bir bilseydin, benden nefret eder, hiç sevmezdin. Bana buğz eder, beni bırakıp kaçar idin" dedi.

Abdullah Müzenî'nin oğlu ile Mütrif bin Abdullah, Kâ'be-i muazzamada karşılaştılar. Mütrif bin Abdullah, "Yâ Rabbî! Benim günahlarım pekçok, bu günahlarım sebebiyle, Hac için gelmiş olan bu kadar insanların haccını red etme" diyor idi. Onun bu sözlerini duyan arkadaşı Bekr bin Abdullah Müzenî, "Bu sözleri söyleyenin makamı, derecesi kimbilir ne kadar yüksektir. Keşke burada bulunmasaydım. Bu güzel yer, benimle kirlenmektedir. Yâ Rabbî! Benim hatâ ve günahlarım sebebiyle hac için gelmiş bu kimseleri mahrûm bırakma" diye yalvarmaya başladı.

Atâ Selemi ismindeki bir şahıs da, nereden bir kuvvetli rüzgâr esmeye başlarsa, sızlanarak, "Yâ Rabbî! Bu benim yüzümden oluyor! Eğer insanlar, aralarına Atâ Selemî'yi almasalardı rahat ederlerdi" der, kendi nefsini kötülerdi. Ba'zan da, "Ey Atâ Selemi! Belki de Cehenneme atılacak ilk insan sen olacaksın. Bunu nasıl hatırından çıkarabiliyorsun" derdi.

Kibirli olmanın ve başkalarından birşey istemenin kötülüğünü anlatırken buyurdu ki:

> İmâm-ı Zeynelâbidîn anlattı: Büyüklerden birinin yanında oturuyordum. Oradaki kitaplardan birini açıp okumaya başladım. Okurken yazıda bir hatâ gördüm. Yazıyı düzeltmek için, o zâtın elindeki

bıçağı almak istedim, “O bıçağı verirseniz, şu yanlışı kazıyarak düzeltebilirim” dedim. Elindeki bıçağı verdi. Hatâyı kazıdım, geri iade ettim. Bana dönerek dedi ki, “Bir daha böyle şey yapmayınız. Başkalarından birşey istemeyiniz. Benden bıçağı istemekle dilenci durumuna düştün. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Sevban’a (radıyallahü anh) “Hiç kimseden birşey isteme” buyurdu. Bundan sonra Hazreti Sevban hiçbir şey istemedi. Yolculuk yaparken elinden kamçısı düşse, binek üzerinde bile olsa, iner kendisi alırdı. “Şu kamçımı verir misiniz?” demezdi.”

Dünyâya meyl etmemenin üstünlüğünü anlatırken buyurdu ki:

Büyüklerden biri anlattı: “Birgün Mescid-i harama gitmiştim. Bir genç gördüm ki, iyice zayıflamış ve rengi açlıktan sararmıştı. Onun o hâli beni çok duygulandırdı, gence acıdım. Cebimdeki kesede, yüz altın kadar vardı. Keseyi çıkarıp gence uzattım. “Kardeşim şu keseyi al, ihtiyâçlarına sarfet” dedim. Bana bakmadı bile. Çok ısrar ettim. Israrımı birkaç defa tekrarladım. Nihâyet başını kaldırdı ve “Ey efendi, benim şu anda içinde bulunduğum hâli, Cennete bile değişmem. Senin verdiğin şu âdi dünyalığa mı değişeyim” dedi.

Hazreti Ali birgün Hazreti Ebû Bekr’in yanına ziyârete gittiğinde sordu: “Yâ Ebâ Bekr! Resûlullahın (aleyhisselâm) halîfesi olmakla şereflendin. Sen hepimizden de üstünsün. Bu dereceye nasıl vardın? Anlatır mısın?” Hazreti Ebû Bekr de; “Şu beş şey ile: 1. İnsanları iki gruba ayrılmış gördüm. Bir kısmı dünyâ, bir kısmı âhıreti istiyorlardı. Ben âhıreti, ya’nî Allahü teâlâyı istedim. 2. İslâmiyetle şereflendikten sonra, bir gün bile mi’demi yiyeceklerle tam olarak doldurmadım. 3. Ağzıma hiç içki koymadım. 4. Önüme, biri dünyâya âit, diğeri de âhırete âit olan iki iş çıkınca, âhıreti dünyâya tercih ettim. 5. Peygamber efendimizle arkadaş olmakla şereflendim. Bu arkadaşlığımı, elimden geldiğince iyi yapmaya gayret gösterdim.” Bunları dinleyen Hazreti Ali, “Mübârek olsun yâ Ebâ Bekr” dedi.

Sırrî-yi Sekatî (radıyallahü anh) anlattı: “Otuz yıllık bir arkadaşım var idi. Onu aramak için yola çıktım. Çok aradım. Fakat bulamadım. Belki dağlardadır diye dağları dolaşmaya başladım. Sonunda onu, bir taşın üzerinde oturuyor buldum. Yanına geldim, çok dalgındı. Elbisesinden çektim, kafasını kaldırmadan; “Ey Sırrî! Beni bırakıp git! Allahü teâlâ gayyûrdur (çok gayretlidir). Seni başkası ile meşgûl bulmasın. Dön, O’nunla beraber ol” dedi.”

İnsanların kendini beğenmesi ile ilgili olarak buyurdu ki:

“İlminin fazla, amelinin çok olması ile gurûra kapılan bir kimse, ma’rifet sahibi değildir. Çünkü şeytan da pek fazla bilgiye sahip idi. Mantık yürütmek sûretiyle, ateşin topraktan daha hayırlı olduğunu iddia etti. Halbuki meleklere hocalık yapıyordu. Sonunda kendi nefsinin üstün olduğunu söyleyip kibirlendi. Böylece Allahü teâlânın gadabına uğradı ve la’nete müstehak oldu. Ebedî olarak rahmet dergâhından kovuldu. Ey oğlum! Sakın! Çok sakın! iyi ibâdetlerine, yüksek ilmine aldanma. Çünkü Belâm-ı Baûrâ ve Bersisa, en çok ibâdet edenlerden idiler. Fakat sonunda, nefs ve şeytana uyarak dünyâya bağlandılar. Âhıretlerini ziyan ettiler. Rezîl rüsvâ oldular.

Ey oğlum! Kalbinde ufak bir leke görürsen, oruç tut. Gitmezse, az konuşmaya bak. Gitmezse, günahlardan şiddetle kaç. Yine gitmezse, her hâli iyi bilen Allahü teâlâya yalvarmaya, sızlanmaya başla.

Bilgisizlik ölümdür. Allahü teâlâ ilim verdikçe canlanma başlar. Her bilgi bir vebaldir. Bu vebalden amel etmekle kurtulmak mümkün olur. Her amel fayda vermez. Fayda vermesi Allahü teâlâ için yapılmaya bağlıdır. İhlâs elde edilmedikçe, kurtuluşa erilmez.”

Sâlih müslüman ve iyi bir kul olmanın şartlarını şöyle izah buyurdu:

“Sâlih müslümanlar, Allahü teâlânın hükmüne boyun eğerler, gelen şiddet ve belâlara sabrederler, aza kanâat ederler. Allahü teâlâdan başkasından korkmazlar ve kimseden birşey beklemezler. Ancak Allahü teâlâdan isterler, insana, yüksek makamları veren, azîz eden, aşağı düşüren, zelîl edenin Allahü teâlâ olduğunu bilirler. Sâlih müslümanlar, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnet-i şerîflerine tam uyarlar. Onların korkusu, son nefes içindir. Onlar, az konuşurlar, öfkelerini tutarlar, şehvetlerini yenerler. Nefslerinin arzularını yapmazlar. Allahü teâlâyı unutturacak bütün engelleri ortadan

kaldırarak, hep O'nunla beraber olmaya bakarlar. Böylece nefslerini alçaltıp, rûhlarını yükseltirler.

Nefse, Allahü teâlânın kaza ve kaderine rızâ göstermek kadar zor gelen birşey yoktur. Çünkü, kadere râzı olmak, Allahü teâlânın hükmüne boyun eğmek, nefsin isteklerine zıttır. Nefs bunları istemez. Se'âdete kavuşmak, nefsin rızâsını terk edip, Allahü teâlânın rızâsına koşmakla mümkündür. Se'âdete kavuşanlara müjdeler olsun."

Allahü teâlânın hükmüne râzı olmayı anlatırken buyurdu ki:

"Hazreti Mûsâ (aleyhisselâm) Allahü teâlâya münâcaatmda; "Yâ Rabbî! Beni "Kelîmullah" olmakla şereflendirdin, benimle konuştun. Daha önce kimseyle konuşmadığın hâlde ne için beni seçtin? Acaba yaptığım hangi amel sebebiyle bana bu ihsânı yaptın?" diye suâl eyledi. Verilen cevapta; "Yâ Mûsâ! Senden râzıyım. Râzı olmama sebep, hükümlerime râzı olman oldu" buyuruldu."

Ebû Süleymân-ı Dârânî (radıyallahü anh) anlattı: "Rızâ bakımından az birşeye sahip olsaydım, beni Cehenneme atsalar da yine râzı olurdum. "Başa gelen herşeye râzı olmak" hâline kavuşanlar, irfan sahipleri, âriflerdir, önce gelen Peygamberlere (aleyhimüsselâm) Allahü teâlâ vahy etti ki: "Cebrâil aleyhisselâm yeryüzüne indiğinde, ibâdet ile meşgûl olan bir kimse gördü. Hoşuna gittiği için, "Yâ Rabbî! Bu kimse ne iyi" dedi. Cenâb-ı Hak da, "Yâ Cibril; Levh-il-mahfûz'a bak!" buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm Levh-il-mahfûz'da o kimsenin Cehennemlikler arasında yazılı olduğunu gördü. Allahü teâlâya, "Yâ Rabbî! Bu işin hikmeti nedir?" diye sordu. Cenâb-ı Hak, "Ben yaptığım işten sorumlu değilim. Hiç kimse kullarım hakkındaki ilmime akıl erdiremez" buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm "Yâ Rabbî! izin verirsen o kimseye gidip durumu bildireyim" dedi. İzin verilince, o kimsenin yanına gitti ve "Senin yaptığın ibâdetleri Allahü teâlâ kabûl etmedi. Levh-il-mahfûz'da senin Cehennem ehli arasında olduğunu gördüm" deyince, o kimse düşüp bayıldı. Cebrâil aleyhisselâm onun ayılmasını bekledi. O zât ayılınca şöyle mırıldanıyordu: "Ey benim Allahım! Sana hamd ederim. Bütün hamd eden kulların sana nasıl hamd ediyorsa, ben de öyle hamd ederim." Sonra Cebrâil aleyhisselâma dönerek, "O bizim Rabbimizdir. Bütün ilmi, kudretinin kemâli, rahmeti ve şefkati ile benim hakkımda öyle uygun görmüş. O'na yine hamd ederim. O beni benden daha iyi bilir" dedi ve secdeye kapandı. Secdede cenâb-ı Hakkı tesbih etmeye başladı. Bu durumu Cebrâil aleyhisselâm Allahü teâlâya arz edip, o şahıs hakkında üzüldüğünü bildirdi. Allahü teâlâdan yeni bir emir geldi. Cebrâil aleyhisselâm tekrar Levh-il-mahfûz'a bakması bildirildi. Bu defa Levh-il-mahfûz'da, o kimsenin Cennetlik olduğu yazılı idi. Cebrâil aleyhisselâm, cenâb-ı Haktan hikmetini suâl ettiğinde, "Kullarım, işlerime akıl erdiremezler" buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm, bu durumu da o kimseye bildirmeyi arzu edince, izin verildi. O zâtın yanına gidip, "Müjdeler olsun sana! Yerin Cennet oldu" dedi. O kimse bu sözlere hiç şaşmadı ve eski hâlini hiç bozmadı. Eskisi gibi yine hamd etmeye, cenâb-ı Hakkı tesbih etmeye devam etti."

Allahü teâlânın hükmü ve kazası dört kısımdır: 1. Ni'met: Allahü teâlâ, bir kimseye ni'met verince, o kimsenin, gelen ni'metlere şükür etmesi ve hakkına râzı olması lâzımdır. 2. Dert ve belâ: Bir derde, belâya ve sıkıntıya uğrayan kimsenin, sabırla karşılık vermesi, buna da râzı olması lâzımdır. 3. İbâdet: Bir kimsenin, ölünceye kadar emirleri yapması, yasaklardan kaçınması ve bunları kendisine ihsân eden Allahü teâlâya hamd etmesi lâzımdır. 4. Günahlar Başkalarına zulüm ederek kul haklarına düçâr olan ve Allahü teâlânın emirlerini yapmayıp, yasaklarından kaçınmayarak günah işlemiş olan, hemen tövbe etmelidir. Allahü teâlânın râzı olduğu yolları aramalıdır.

Abdülvâhid bin Zeyd'e (radıyallahü anh) sordular; "Bir kimse, Allahü teâlâya daha çok kulluk etmek için yaşamak istiyor. Bir başkası da, Allahü teâlâya bir an önce kavuşmak için ölmek istiyor. Bunların hangisi daha hayırlı ve kıymetlidir?" Cevâbında buyurdu ki; "Bunların ikisi de yanılmaktadır. Kıymetli olan odur ki, bütün işlerini Allahü teâlâya bırakır. Yaşatırsa hakkında hayırlı, öldürürse yine hakkında hayırlıdır. Kulluğuna doğru olarak devam etmelidir, işte kulluk böyle olur. Râzı olmak budur. Ârif olanlar, sahibinin işinden zevk alırlar. Asıl ma'rifet de bunu anlamak ve buna göre hareket etmektir."

> Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: "Allahü teâlâ, Levh-il-mahfûz'a önce şunları yazdı: Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. Muhammed O'nun kulu ve Resûlüdür. Verdiğim hükme râzı olan, belâlara sabreden, ni'metlere şükreden kimseyi doğrular arasına yazdım. O kimse, kıyâmet günü onların arasında dirilir. Hükmüm dışında birşey bekleyen, belâlara

karşı sabırlı olmayan, ni'metlere şükür yolunu tutmayan da benden başka ilâh arasın."

Bütün işleri Allahü teâlâya havale etmeyi anlatırken buyurdu ki:

"Allahü teâlâ, bir hadîs-i kudsîde buyurdu ki: "Hangi kul olursa olsun, belâ geldiği zaman, kullara koşar da, onlardan yardım dilerse, bütün yüce sebebler onun elinden çıkar. Bundan sonra, o nefsinin elinde perişan olur. Bir kimse, belâya düçâr oldukta, halkı atar da, bana koşarsa, o istememiş olsa bile, her arzusunu yerine getiririm. Bana duâ etmeye kalkmadan, her ihtiyâcını bilir veririm."

Bir rivâyete göre, Allahü teâlâ, Hazreti Davud'a (aleyhisselâm) vahyetti ki; "Ey Dâvüd! Kullarımdan herhangi biri, yaratmış olduklarımı bir yana atıp bana sığınırsa, bu hâlinden dolayı, yedi kat semâ ve içindekiler, yedi kat yer ile içindekiler o kimseye düşman olsalar, yine de onun için bir kurtuluş yolu açarım, izzetime ve celâlime yemîn ederim ki, bu böyledir. Yine izzetime, celâlime ve azametime yemîn ederim ki, bir kimse beni bırakır da, mahlûkâtımdan herhangi birine gönül bağlarsa, bütün sebeb yollarını keserim. Kalbini, hırs ve içinden çıkılmaz meşgûliyetlerle doldururum. Ömrü, dünyânın ömrü kadar da olsa, bitirip tüketemiyeceği ümitlerle doldururum." "Ey Dâvûd! O kimdir ki, bana duâ eder de duâsını kabûl etmem? Kapımın, çalana açılmadığını kim gördü? Mahlûkatımın arzu ettiklerini ben veririm. Onların her istediği, bende mevcûttur. Bütün ümitlerin yeri benim. Bana âşık olanların kalblerini, yeryüzünde nazargâhım kıldım. O kalbleri, bana daha da yanaşsın ve fazla iştiyâk duysunlar diye, her yandan boşalttım. Sâdece kendi sevgimi doldurdum. Dostlarıma müjdele ki, onlara her an ni'metlerimi saçıyorum. Bana şükrettikleri ve beni unutup başkalarına meyil etmedikleri için bunu yapıyorum. Onlara hadsiz, hudutsuz bana kavuşma arzusu veriyorum ki, bir an bile beni unutmasınlar. Onlara ünsiyet (yakınlık) kapılarımı açtım. Bana duâ etmeden isteklerini yerine getirdim, izzetime, celâlime yemîn ederim ki, onları Firdevs Cennetine koyup cemâlimi göstereceğim. Ben onlardan, onlar da benden râzı oluncaya kadar iyiliklerimi onlara yağdıracağım. Yeryüzünde olanlara haber gönder. Beni sevenlerin sevgilisiyim. Benimle olmak isteyenlerle beraberim. Bana yakın olmak isteyenlerin can yoldaşıyım. Emîrlerime itaat edenlere, muti sıfatımla tecellî ederim. Beni, başkalarına tercih edenleri seçerim.

Yâ Dâvûd! Sevdiğinden birşey saklayan sevgili hiç görülmüş müdür? iyi kimselerin, bana muhabbeti artar. Benim de onlara her an artmaktadır. Beni arayan bulur. Benden başkasını arayan, beni kaybeder. Kulumun en büyük işi benim muhabbetim olursa, onu kendi zikrimle rahatlatırım. Onu sever, aramızdaki mesafeyi kaldırır ve perdeyi aralarım. Herkes gaflet içinde beni unutmuş iken, o ayık olur. İşte bunlar, hakîkat ehlidirler. Sevgimi, kalbi ve dili ile beni zikredene verdim. Kalbine muhabbetimi yerleştirdim. Benden râzı olursan, ben de senden râzı olurum. Verdiklerime şükredersen, iki cihanda azîz ederim. Gönderdiğim belâlara sabır etmeyenler, bizden bir talepte bulunmasınlar. Ben bir kulumu sevince, onun kalbini korkumla doldururum. Bana kavuşmak için onu şevk sahibi yaparım. Bundan sonra o kul, tâatıma cân-ı gönülden koşar. Dostlarımı, kubbelerimin altında gizlerim. Onları, ancak sevdiklerime tanıtırım. Onlara müjdeler, saadetler olsun. Beni unutanı bile unutmam, dâima beni zikredeni hiç unutur muyum? Ben, cimrilere bile ihsânlarımı bolca yağdırırken, nasıl olur da cömertlere cimrilik ederim. Dileği olan kullarıma müjdele! Ben merhametliyim, kullarıma acırım. Bana severek kulluk yapanı, Cennetime koyarım. Bana kulluk etmiyeni de, Cehenneme hiç acımadan atarım. İzzetime, celâlime yemîn ederim ki, ancak beni arzu edenler, bana yakın olurlar. Beni seveni (imtihan için veya derecelerini yükseltmek için) belâlara düçâr ederim. Benden kaçmak isteyeni de yakarım. Günahkâr olanlara benim gafûr (mağfiret edici, bağışlayıcı) olduğumu bildir. Korkarak bana gelenlere azâb etmem. Beni severek geleni, ayrılık üzüntüsüne sokmam. Utanarak bana yöneleni, kıyâmet günü utandırmam. Cennetim, rahmetimden ümidini kesmeyenleredir. Yaptığı hatâyı, benim affımdan daha büyük bilenlere gadab ederim. Bir kimsenin cezasını hemen vermek istesem, önce rahmetimden ümidini kesenleri cezalandırırım. Fakat, acele etmek benim şânımdan değildir. Geceleri sevdiklerimin kalbine tecellî ederim. Onlar, benimle huzûr içinde kelâm ederler. Benim sevdiğim, hayra ehil olan kullara saadetler olsun. Onların yeri ne kadar güzeldir."

Allahü teâlâya olan sevgiyi anlatırken buyurdu ki:

Abdullah bin Zeyd anlattı: "Bir kış günü, karlar arasında yatan bir kimse gördüm. Uyuyordu ve yüzünde ter damlacıkları

vardı. Uyandırarak sordum, “Ey Âdemoğlu! Soğuk sana te’sîr etmiyor mu?” Cevâbında, “Allahü teâlânın muhabbetiyle olana soğuk te’sîr etmez” dedi. “Muhabbet nasıl olmalıdır?” dedim. “Kişinin kendi yaptığı az hatâyı çok görmek. Allahü teâlâdan gelen küçük bir ihsânı büyük görmek” diye cevap verdi. “Bana nasihat eder misiniz?” diye sordum. Cevâbında, “Bütün işlerini Allahü teâlânın rızâsı için yap ki, Allahü teâlâ da senden râzı olsun.”

> Allahü teâlâ, şükreden kullarına ni’metlerini artıracağını va’d etti. Belâlara sabr eden için, Zümer suresi onuncu âyetinde meâlen; “Ancak sabırlı olanların mükâfatı, bolca ve hesapsız verilir” buyurdu. Feth-i Mûsulî’yi (radıyallahü anh) birgün sıtma nöbeti tuttu. Bu derdin kendisine geldiğine şükredip, bin rek’at namaz kıldı. Buyurdu ki, “Ben O’nu nasıl hatırlayabilirdim ki, Rabbim, yaptığım günahları affetmek için sıtma hastalığını ihsân etti.”

Eshâb-ı Kirâmdan Ebû Hüreyre (radıyallahü anh), yolda arkadaşlarına rastladı. Nereye gittiklerini sorunca, “Pazardan evin ihtiyâçlarını almaya gidiyoruz” diye cevap verdiler. Bunları dinleyen Hazreti Ebû Hüreyre, “Eğer mümkün olsa da, bana da ölüm alsanız. Allahü teâlâya kavuşma arzum pek ziyâdeleşti. Çok susadığımda, su içmeye olan ihtiyâcımdan çok, ölüme hasretim, ölüp, Allahü teâlâya kavuşmak bana çok tatlı gelmektedir” buyurdu ve ağlamaya başladı. Hem ağlıyor, hem de, “Ey benim Allahım! Sen beni gördüğün hâlde, ben seni göremiyorum...” diyordu. Öyle çok ağladı ki biraz sonra düştü, bayıldı.

> Ey Oğlum! Allahü teâlânın, kalbi imân ve muhabbetle dolu nice kulları vardır. Onlar, her an ölümü beklerler. Bu bekleyiş, çok sevdiği Rabbine kavuşmak içindir. Onlara, bu dünyâda fazla kalmak çok ağır gelmektedir. Bu alçak dünyâ, onlara zindandır. Hakîkî âleme, âhırete göç edinceye kadar rahatlıyamazlar. Onlara ölüm vakti geldiği zaman, Azrail aleyhisselâm yetmiş bin melekle gelir. Bu durumu cenâb-ı Hak, Nahl sûresinin otuzikinci âyetinde meâlen; “Onların canlarını melekler, hoş ve rahat oldukları hâlde alırlar” buyurarak bildirdi. Bu âyet-i kerîmede bildirildiği gibi îmân sahiplerine Azrail aleyhisselâm güzel bir koku ile gelir. En güzel kıyâfetlere ve şekillere bürünür. Sâlih müslüman onu görünce, “Ey Melek-ül-mevt! Merhaba; Emâneti almak için mi geldin?” diye sorar. O da, “Rûhunu almaya geldim. Hangi şekilde dilersen, o şekilde alırım” buyurur. Bunun üzerine sâlih kimse, “Müsâade et, secdeye kapanayım da o zaman al” diye arzusunu bildirir. Melek-ül-mevt de öylece rûhunu alır. Sonra o kimsenin Hafaza melekleri gelip birbirlerine; “Bizim muhafaza edip koruduğumuz sâlih bir arkadaşımız vardı. Artık ondan ayrılma vaktimiz geldi. O çok iyi bir arkadaş idi” derler. Vefât eden sâlih müslümana dönüp, “Ey imanlı, sâlih müslüman! Sen dünyâda iken hep hayırlı, iyi işler yaparak âhıreti kazandın. Yolculuğun mübârek olsun” diyerek onu uğurlarlar. Sonra “Ey itaatkâr nefs! Rabbin senden, sen de ondan râzı olarak Rabbine dön.” (Fecr-27, 28, 29) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okurlar. Bundan sonra derler ki; “Allahü teâlâ sana hayır ihsân eylesin. Sen dünyâda iken hep hayrı severdin. Artık ona kavuştun. Şerden ve şerli kimselerden nefret ederdin. Allahü teâlâ, şimdi seni bütün arzularına kavuşturdu.”

Dâvûd-i Aclî (radıyallahü anh) vefât ettiğinde, cenâzesini kabre doğru götürüyorlardı. Kabre yaklaşınca, kabrinden etrâfa çok güzel koku yayılmaya başladı. Herkes hayret etti. Definden sonra yetmiş gün bu güzel koku etrâfa saçılmaya devam etti. Zamanın sultanına hâdiseyi anlattılar. O, kabre bir başkasını daha defnettirdi. O zaman kabrin etrâfa koku saçması kesildi.

İbn-i Havari, bir kimseyi rü’yâda gördü. Allahü teâlâ ona öyle makamlar, dereceler ihsan etmişti ki, nûru etrâfı güneş gibi aydınlatıyordu. O kimseye, “Allahü teâlâ sana nasıl muâmele eyledi?” diye sordu. O da, “Bizi affetti, ikram ve ihsânlarda bulundu. Allahü teâlâ gafür-ur-rahîmdir (En büyük affedici, bağışlayıcı, merhamet sahibidir)” diye cevap verdi. Bir tavsiyesini istediğinde, “Allahü teâlâyı çok zikreden kimselerin arasında bulun. Çünkü onlar, burada yüksek derecelere, makamlara kavuşmaktadırlar” buyurdu.

> Seyyid Ahmed Rıfâî hazretleri, “Burhân-ül-müeyyed” isimli kitabında, Eshâb-ı Kirâmı

anlatırken buyuruyor ki: Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mübârek sohbetleriyle şereflenen Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) en faziletlisi Sıddîk-ı ekber, Hazreti Ebû Bekr'dir. Sonra Fârûk-ı a'zam, Hazreti Ömer'dir. Sonra Hazreti Osman ve Hazreti Ali'dir (r.anhüm). Eshâb-ı Kirâmın hepsi hidâyet üzeredirler. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîflerinde; "Benim eshâbım, gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız hidâyet üzere olursunuz" buyurdu. Eshâb-ı Kirâmı çok sevmeli, onlara karşı dili muhafaza etmeli, şanlarına uymayan sözleri asla söylememelidir. Onları, lâyık oldukları şekilde medhetmeli, yüksek ahlâkları ile ahlâklanmalıdır.

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Ehl-i beytinin (mübârek hanımları, Hazreti Ali, Hazreti Fatıma, Hazreti Hasen, Hazreti Hüseyn (r.anhüm) ve onların çocukları, torunları) sevgisiyle kalbi doldurmalı, nurlandırmalıdır. Onları sevmek, imânla ölmeye sebebdir. Allahü teâlâyı sevenler, Habîbini de severler. Peygamber efendimize muhabbet edenlerin, O'nun Ehl-i beytini de sevmeleri lâzımdır. Çünkü, "Kişi, sevdiği ile beraberdir" hadîs-i şerîfine göre, Ehl-i beyt, Peygamberimizle beraber olacaklardır. Onları sevenler, onları, kendi nefsine tercih etmelidir. Onların önüne geçmemelidir. Böyle muâmele etmekte, kişiye, hayır ve menfaat hâsıl olur.

Evliyâya hürmeti anlatırken buyurdu ki: "Allahü teâlânın evliyâ kullarının üstünlüğünü kabûl etmeli ve onlara çok hürmet göstermelidir. Çünkü onlara, kıyâmet gününde korku ve hüzün yoktur. Velî olan kimse, cenâb-ı Hakka pek fazla muhabbet besler, îmânları kemâl mertebesindedir ve takvâ üzeredirler. Allahü teâlâ, evliyâsına zorluk göstermez. Ba'zı semâvî kitablarda, "Benim evliyâ kullarımdan birine eziyet eden, bana harp ilân etmiş olur" buyurulmaktadır. Cenâb-ı Hak, evliyâ kullarını korur, onlara eziyet edenlerden intikam alır. Onları sevenleri ise muhafaza eder, korur. Evliyâ ile beraber olmalı, onları sevmelidir. Onlar hakkında kötü olan sözleri hiçbir zaman sarfetmemeli, sû-i zan etmeyip, hüsn-i zan içinde bulunmalıdır.

Allahü teâlânın sevgili kulları olan evliyâyı vesile ederek, cenâb-ı Haktan birşeyler istenebilir. Onları vesile ederek ba'zı ihsânlara kavuşulursa, bu yardımları ve ihsânları evliyâdan bilmemek lâzımdır, ihsânı yapan Allahü teâlâdır. Çünkü veliler, kendiliklerinden birşey yapmazlar. Allahü teâlâ onları çok sevdiği için, onların duâ ve hatırı ile yaratır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîflerinde buyurdu ki; "Saçları dağınık, kapılardan kovulan öyle kimseler vardır ki, birşey için yemîn etseler, Allahü teâlâ onları doğrulamak için o şeyi yaratır." Allahü teâlâ, sevdiği kullarını yalancı çıkarmamak için, yemîn ettikleri şeyleri bile yaratınca, duâlarını elbette kabûl buyurur. Allahü teâlâ Mü'min sûresinin altıncı âyetinde meâlen; "Bana duâ ediniz; duânızı kabûl ederim" buyurdu. Duâların kabûl olması için şartlar vardır. Bu şartları taşıyan duâ, elbet kabûl olur. Herkes bu şartları bir araya getiremediği için, duâlar kabûl olmuyor. Bu şartları yerine getiren velilerin, âlimlerin duâ etmeleri için, onlara yalvarmak, şirk olmaz. Allahü teâlâ, söylenilenleri, sevdiklerinin rûhlarına işittirir. Onların hatırı için istenileni yaratır. Evliyânın rûhlarından yardım istenir. Çünkü, Allahü teâlânın sevdiği kullarının rûhları, diri iken de, öldükten sonra da, Allahü teâlânın verdiği kuvvetle ve izin ile, dirilere yardım ederler. Böyle inanarak evliyâdan yardım istemek, Allahü teâlâdan başkasına tapınmak olmaz. Allahü teâlâya tapınmak, O'na inanmak, O'ndan istemek olur. Aklı olan, bunu pek iyi anlar.

Hazreti İsa (aleyhisselâm), çamurdan kuş yaptı. Allahü teâlâya duâ edip, kuşun canlanmasına ve ölen kimselere tekrar can verilmesine sebep oldu. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) ayrılığına dayanamıyan Hannane ismindeki hurma kütüğünün inlemesi meşhûrdur. Peygamber efendimizin geçtiği yollarda, taşların, ağaçların selâm verdiğini, dost, düşman herkes söylemekdedir. Bütün Peygamberlerde meydana gelen mu'cizelerden daha çok mu'cize Resûlullah efendimizde zuhur etmiştir. Evliyâda meydana gelen kerâmetler, Peygamber efendimizin mu'cizelerinden bir cüz'dür.

Allahü teâlânın sevdiği kulları olan velîler, yalnız iken de, herkesin yanında iken de, dînin emirlerinden kıl ucu kadar dahi ayrılmazlar. Allahü teâlâyı hiç hatırlarından çıkarmazlar. Her işlerinde, Allahü teâlânın rızâsını tahsil etmek için uğraşırlar. Gece namazlarına devam ederler. Bütün amellerinde riyadan şiddetle kaçınırlar. Geçmiş günahları için ağlarlar. Allahü teâlâya affı için yalvarırlar."

Ahmed Rıfâî hazretleri buyurdu ki:

"Herkes bilir ki, dünyâ hayâldir ve dünyâda ne varsa hepsi yok olmağa mahkûmdur. Şeytanın vesveselerine aldanmamalı, kötü kimselerin dostluğundan şiddetle kaçınmalı, onlarla sohbet etmemelidir. Yoksa sonu dünyâda pişmanlık, âhırette ise üzüntü ve hasrettir. O hâlde bu kötü akıbetten sakınmalıdır. Çünkü orada pişman olmak ve mazeret, behâne kabûl edilmez.

İnsan kabrinde amelleriyle başbaşa kalır. Onun için dünyâda, hayırlı işler, âhırette fayda sağlayacak ameller yapmalıdır. Günahlardan sakınmalı, dînin yayılması için gayret etmelidir. Bütün işlerini iyi niyetlerle yapmalıdır. Helâl rızık kazanmalıdır. Fakirlere yardımcı olmalı, akrabaların ihtiyâçlarını karşılamalıdır. Yumuşak sözlü olmalı, herkesin anlayacağı şekilde konuşmalıdır. İnsanlarla güzel geçinip, kimsenin kalbini kırmamalıdır. Öksüzlerin işlerine yardım etmeli, çaresiz kalanlara, dul kadınlara, yaşlı kimselere hizmet edip, duâlarını almalıdır. Merhamet eden merhamet bulur."

Âlimlere karşı hürmetli olmalı, onların huzûrunda edebi muhafaza etmeli ve az konuşmalıdır. Onların hizmetiyle şereflenmeyi büyük bir kazanç bilmelidir."

"Bizim hâlimizden anlamayan, istifâde etmeyen, kavlimizden (sözümüzden) hiç anlayıp istifâde edemez."

"Hayırdan birşey öğrenirseniz, onu insanlara öğretiniz. Böylece bu hayrın meyvelerinden istifâde edersiniz."

Oğlu Sâlih'e "Eğer benim ilmimle amel etmezsen, ben sana baba, sen de bana evlâd değilsin."

"Kalb temiz olursa, dilden güzel sözler meydana çıkar. Çünkü, kalbin mahsûlü, dilin sermâyesidir."

"Dünyâ öyle bir topraktır ki, üzerindekini kendi besler, büyütür ve yine onları kendisi yer. İbret ile bakıldığında, yerde halı gibi serili olan bu toprakta, bizden önce gelip yaşayanların hep uzvlarının olduğu görülür. Aslında bastığımız, toprak değil, önce yaşayanların yüzleri, yanakları ve diğer a'zâlarıdır. İşte dünyânın aslı budur. Bunu bilip, ona göre hareket etmek lâzımdır."

"Hikmetin başı Allah korkusudur."

"Bir kimsede benlikden eser bulunduğu müddetçe, kemâl (olgunluk) mertebesine çıkamaz."

"Kendisinden daha fazla ilmi olan bir kimseyi görüp de, ondan, kibir ve gurûrundan dolayı istifâdeye çalışmayan kimse, en büyük câhildir."

"Eserlerin en makbûlü, aklen yüksek, naklen sahih (doğru), halkın din ve dünyâsına faydalı olanıdır."

"Az bir edebe sahip olmak, edebe aykırı olmayan ilim ve amelden efdaldir. Kendi nefsini iyi idâre edebilen akıllıdır. Nefsini idâre edemiyen ve insanlara güzel muâmeleden gâfil olan câhildir."

"Yolumuz üç şey üzerine bina edilmiştir. Bunlar, istememek, geri çevirmemek ve yığmamaktır (elde malı biriktirmemektir)."

"Biriniz, hayır ile ilgili birşey öğrenirse, onu insanlara öğretmeli ki, faydasına kavuşulsun, öğretme çoğaldıkça, kişiye faydası daha da fazlalaşır."

"Bir kardeş ki dünyâda faydalı olamıyorsa, âhırette hiç faydalı olamaz."

Evlenmek isteyen birisine buyurdu ki: "Bir kimse, Allahü teâlânın rızâsı için evlenirse, bu kendisine yeter ve kötülüklerden korunmuş olur."

"Her gece semâdan çeşitli ihsânlar yağar. Fakat bu ihsânlar, uyanık ve ayık olanlara dağıtılır."

"Rızkın ne ise, ona kavuşursun, hiç üzülme. Hırsa da kapılma. Çünkü hırslı olan kimse aradığını kolay kolay bulamaz. Kul, kanâat sahibi olduğu zaman hürdür, ihtirâsa kapıldığında köle

sayılır. Kalbinden tamâ'ı çıkar ki, ayaklarındaki zincir çözülsün."

"Kıyâmet gününe hazırlan, çünkü gidişin Allahü teâlâyadır."

"Dünyâ ya'nî Allahü teâlâ için olmıyan şeyler alçaktır. Onu sevmek hatâdır. Bir anlık olan dünyâda ibâdet etmeye bak. Dünyâyı isteyen aldanır, âhıreti isteyen mesrûr olur. Dünyâ hatâların kaynağıdır. Âhıret ise, Allahü teâlânın mükâfatları dağıtma yeridir. Dünyâ cefâ yeri, âhıret sefâ âlemidir. Takvânın temeli, dünyâyı bırakmaktır."

"Evlâdım! Kulluk esâsının birincisi, nefsi tanımaktır. Halbuki onu tanıyan çok azdır. Onu tanımak şöyle dursun, varlığını kabûl edenler dahi kıymetli kimseler olarak kabûl edilir. Allahü teâlâ, nefsten daha ahmak, daha çirkin ve ondan daha pis kokulu birşey yaratmadı, irfan sahipleri için, ondan daha dar bir zindan düşünülemez. Nefsini tanıyabilen, her tarafı emîn olan, tehlikelerden korunmuş bir kal'aya sığınmış olur. Tanıyâmıyan, hattâ anlamak istemiyen için tehlike büyüktür. Onu anlamadıkça, şerrinden kurtulmak mümkün değildir. Onu anladıktan sonra, ma'rifet sahibi olunmaz."

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretleri, "Ayât-ı Hırz" ismindeki risalesinde buyurdu ki:

> "Eshâb-ı Kirâmdan Ubeyy bin Ka'b (radıyallahü anh) diyor ki: "Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında oturuyordum. Bir köylü geldi. Kardeşinin ağır hasta olduğunu söyledi. Peygamber efendimiz "Hastalığı nedir?" buyurdu. O köylü "Cin çarpması" dedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Kardeşini buraya getir" buyurdu. Kardeşi gelip oturdu. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, hastaya şu âyetleri okudu. Hasta hemen iyi olup, kalktı." Hastaya okunan âyetler şunlardır: 1. Fâtiha sûresi, 2. Bekâra sûresi başından dört âyet, ayrıca 163. ve 164. âyetleri, Âyet-el-kürsî, yine bu sûrenin son üç âyeti (284, 285, 286), 3. Âl-i İmrân sûresinin 18. âyeti, 4. A'râf sûresinin 54. âyeti. 5. Mü'minûn sûresinin 116. âyeti, 6. Cin sûresinin 3. âyeti, 7. Saffât sûresinin başından on âyet. 8. Haşr sûresinin sonundaki üç âyet, 9. İhlâs sûresi, 10. Felâk sûresi, 11. Nâs suresidir."

Ahmed Rıfâî hazretleri, yine bu risalesinde buyurdu ki:

"Kur'ân-ı kerîmden şifâ âyetlerini ve eserde bildirilen duâları (Hadîs-i şerîflerde ve Eshâb-ı Kirâmın duâlarında geçenleri) usûl ve şartlarına uyarak sırasıyla sar'a hastalarına, eli, ayağı tutmayan felçlilere, üç veya yedi gün okudum. Bi-iznillâhi teâlâ hepsi, sıhhat ve afiyet buldu, şifâya kavuştular. Bir kâğıda yazıp, sihire müptelâ olanların boyunlarına iyice katlayıp, astım. Hepsi sihirden kurtuldular ve bir daha sihire yakalanmadılar. Her kim, Âyât-ı Hırz'ı, duâları ile beraber hergün okursa, ona sihir te'sîr etmez, insan ve cin şeytanlarının şerrinden emîn olur. Kim onu yazıp birşeye sarılmış olarak yanında taşırsa, çeşitli hastalıklardan, sihirden, kerih olan (istenmeyen) her türlü şeyden emîn olur. Her kim duâları ile beraber okursa, duâsı müstecab olur ve arzu ettiği herşeye kavuşur. Ayât-ı Hırz, muhkem kale, sağlam bir burçtur. Kim bu kaleye girerse, korunmuş olur. Hülâsa her ne niyetle okursa, o niyetine kavuşur. (Ayât-ı Hırz, "Teshîl-ül-menâfi" isimli Arabî tedâvi kitabının sonunda vardır.) Ahmed Rıfâî buyurdu ki: "Ayât-ı Hırz'ın bütün husûsiyetlerini yazmak bu küçük risaleye sığmaz. Onun için bu kadarı ile iktifa edildi. Âyât-ı Hırz'ı ve duâlarını okumanın ba'zı şartları vardır. Abdest alıp yedi istiğfar ve onbir salevât okuyup, hastanın sıhhatine niyet ederek, güneş doğduktan ve ikindi namazından sonra, günde iki defa hasta üzerine okumalı, şifâ buluncaya kadar (kırk gün) devam etmelidir.

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin, mü'minlerin îmânlarının kemâle ermesi için gösterdiği yola Rıfâîlik adı verildi. Kendisine tamamen bağlı olan, yolunu bozmıyan, ya'nî her işinde, her sözünde dînimizin emir ve yasaklarına tâbi olanlara da "Rıfâî" denildi. Fakat, zamanla diğer tarikatlar gibi bu yol da bozuldu. Dünyâya düşkün olanlar, dîni dünyalık arzularına âlet edenler, Ahmed Rıfâî hazretlerinin isminden istifâdeye çalıştılar. Şeyh ve tarikatçı olarak ortaya çıkıp, ağızlarına ateş koymak, ağızlarından alevler çıkarmak, bir yanağına bıçak, şiş sokup öteki yanağından çıkarmak, sokak ortasında yatarak üzerinden kamyon geçirtmek gibi işleri yaparak, kerâmet sahibi olduğunu iddia edenler görüldü. Halbuki bunların kerâmet ile hiçbir alâkası yoktur. Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâm zamanında sihirbazların bulunduğunu haber veriyor ve sihir olduğunu beyân buyuruyor. Bu ve benzeri işleri sihirbazlar da yapmaktadırlar.

Allahü teâlâ herşeyi bir sebep ile yaratıyor. Bir iş yapmak, birşey elde etmek için, bu işin sebeplerine yapışmak lâzımdır.

Meselâ buğday hasıl olması için, tarlayı sürmek, tohumu saçmak, ekini biçmek lâzımdır, insanların bütün hareketleri, işleri Allahü teâlânın bu âdeti içinde meydana gelmektedir. Allahü teâlâ, sevdiği insanlara, iyilik, ikram olmak için ve azılı düşmanlarını aldatmak için, bunlara âdetini bozarak sebepsiz şeyler yaratıyor. Peygamberlerden (aleyhimüsselâm), Allahü teâlânın âdeti dışında, kudreti ilâhiyye içinde meydana gelen şeylere “Mu’cize” denir. Peygamberlerin mu’cize göstermesi lâzımdır. Evliyâda, âdet dışı meydana gelen şeylere, “Kerâmet” denir. Evliyânın kerâmet göstermesi lâzım değildir. Bunlar, kerâmet göstermek istemez. Allahü teâlâdan utanırlar. Veli olmıyanlardan meydana gelen âdet dışı şeylere “Firâset” denir. Fâsıklardan, günâhı çok olanlardan zuhur ederse, “İstidrâc” denir ki, derece derece kıymetini indirmek demektir. Kâfirlerden zuhur edenlere ise “Sihir” ya’nî büyü denir.

Yaklaşık olarak son yüz seneden beri tarikat adı altında birçok şeyler uyduruldu. Hakiki İslâm âlimlerinin, Peygamber efendimizden ve Eshâb-ı Kirâmdan alıp, bildirdikleri doğru yol unutuldu. Dinde câhil olanlar, hattâ İslâmiyetin emirlerine açıkça uymayanlar, şeyh ve tarikatçı Ünvanı alarak, zikir ve ibâdet adı altında, dinimizin yasak ettiği birçok bid’atler ortaya çıkardılar. Peygamber efendimiz buyuruyor ki: “Bir kimsenin havada uçtuğunu ve deniz üzerinde yürüdüğünü, yahut ağzına ateş koyup yuttuğunu görseniz, fakat İslâmiyete uymayan bir iş yapsa, kerâmet sahibiyim dese de, onu büyücü, yalancı, sapık ve insanları doğru yoldan saptırıcı biliniz!”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mir’ât-ül-haremeyn cild-3, sh. 144

2) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 295

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 140

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 23

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 312

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1341

7) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 259

8) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 171

9) Tuhfet-ur-râgıb sh. 40

10) El-A’lâm cild-1, sh. 174

11) Burhân-ül-müeyyed sh. 96, 106

12) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 982

13) Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 132

AHMED YESEVÎ

Türkistan’da yetişen büyük velilerden. İsmi, Ahmed bin İbrâhim bin İlyâs Yesevî olup, Pîr-i Türkistan, Hazret-i Türkistan, Hazret-i Sultân, Hâce Ahmed, Kul Hâce Ahmed diye tanınır. Babası Hâce İbrâhim’in nesebi Hazreti Ali’nin oğlu Muhammed bin Hânefiyye’ye ulaşır. Soyu, Hazreti Fâtıma vâlidemize dayanmadığı için seyyid değildir. Annesi evliyâdan Mûsâ isimli bir zâtın kerîmesi olup, sâliha, mütteki ve afif bir hâtun idi. Ahmed Yesevî (radıyallahü anh) daha yedi yaşında iken babası vefât etti. Yetim olarak büyüdü. Doğum târihi kesin olarak bilinememektedir. 562 (m. 1166) senesinde Yesi’de vefât etti. Kabri oradadır. Timur Hân, onun için muhteşem bir türbe yaptırmıştır.

Ahmed Yesevî (radıyallahü anh), daha çocuk iken kendisinde garîb hâller, yaşından beklenilmeyen fevkalâdelikler meydana geliyordu. Hızır aleyhisselâm ile görüşüp sohbet ediyordu. Çok küçükken annesinin, yedi yaşında iken de babasının vefâtı ile, Gevher Şehnaz adındaki ablasının yanında yetişti.

Bu sırada meydana gelen bir hâdise, Hâce Ahmed’in şöhretinin bütün Türkistan’a yayılmasına vesile olur. Menkıbeye göre, o sırada Türkistan’da Yesevî adında bir hükümdâr hüküm sürmekte idi. İdâresi altındaki topraklarda yaşayan bütün velîleri toplatıp, onların duâlarının bereketi ile önemli bir mes’eleyi halletmeyi düşünmüş. Toplanan velilerin duâ ve niyazları neticesiz kalınca, acaba katılmayan veli var mı, diye tahkîk ettirmiş. Tahkîk neticesinde Hâce İbrâhim’in oğlu Ahmed’in, henüz çocuk denecek yaşta olduğu için

çağırılmadığı anlaşılmış. Bunun üzerine, haberci gönderilip gelmesi istenmiş. Çocuk bu durumu ablasına danışınca ablası, “Babamızın vasıyyeti var, senin tanınma zamanının gelip gelmediğini, babamızın türbesi içinde bulunan ekmek sofrası ta’yin edecektir. Eğer o sofrayı açabilirsen, tanınma zamanın geldi demektir, var git!” demiş. Türbeye giden Hâce Ahmed, sofrayı bulup açmış, oradan hükümdârın istediği yere gelmiş. Veliler kendisini orada hazır beklemekte imişler. Hâce Ahmed sofrada bulunan bir parça ekmeği, duâ etmeleri için gösterince, veliler Fâtiha okumuşlar. O da ekmeği hazır bulunanlara taksim etmiş, hepsine kâfi gelmiş. O toplantıda velilerden, maiyet ve ordu erkânından dokuz bin kişi bulunmakta imiş. Bu kerâmeti görenler, Hâce Ahmed’in büyüklüğünü ve mertebesinin yüksekliğini anlamışlar. Hâce Ahmed ise, sırtındaki babasından kalma hırkaya bürünerek, duâsının neticesini beklemekte imiş. Birdenbire gök yüzünden seller boşanarak, her yer suya garkolmuş, velîlerin seccadeleri su üstünde yüzmeye başlamış. Ahmed hırkasından başını çıkarınca, seller durmuş, güneş çıkmış. Hazır bulunanlar baktıklarında, Karaçuk dağının ortadan kalktığını görmüşler. Bu kerâmete şâhid olan hükümdâr, Hâce Ahmed’den, kendi adının kıyâmete kadar bakî kalması için niyazda bulunmasını dilemiş. Hâce Ahmed hazretleri de, “Âlemde her kim bizi severse, senin adınla bizi yâd eylesin” demiş. Bundan dolayı o günden beri ikisinin ismi birlikte, “Ahmed Yesevî” şeklinde anılır olmuş.

Hâce Ahmed, Yesi’li olduğundan, Yesevî diye meşhûr olduğu kabûl edilmektedir.

Ahmed Yesevî (radıyallahü anh), Baba Arslan hazretlerinin talebesidir. Onun kalblere hayat ve huzûr veren sohbetlerine ve teveccühlerine kavuşmakla, kısa zamanda çok yüksek makam ve derecelere kavuştu. Baba Arslan hazretlerinin vefâtından sonra, onun ma’nevî işâreti ile, Buhârâ’ya gitti. Orada Ehl-i sünnet âlimlerinin en büyüklerinden Yûsuf-i Hemedânî’den ma’nevî ilimleri tahsil etti. İnsanlara ilim öğretmek, doğru yolu göstermek için ondan icâzet (diploma) aldı. O büyük zâtın halifelerinden oldu. Onun vefâtından sonra bir miktar Buhârâ’da kaldı. Talebeleri yetiştirmeye başladı. Bir zaman sonra bu talebelerin terbiye ve yetiştirilmesini, Yüsuf-i Hemedânî’nin en büyük talebesi olan Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerine havale edip, kendisi tekrar Yesi’ye döndü. Burada talebe yetiştirmeğe başladı. Talebeleri her geçen gün çoğalıyordu. Büyüklüğü ve şöhreti kısa zamanda, Türkistan, Mâverâünnehr, Horasan ve Harezm’e yayıldı. Kendisinde daha çocuk yaşta iken başlıyan evliyâlık hâlleri ve dereceleri her geçen gün artıyordu. Zamanında bulunan âlimlerin ve evliyânın en büyüklerinden, en üstünlerinden oldu. Hanefî mezhebinde idi. Zâhirî ve batınî bütün ilimlerde derin âlim idi. Yüksek babası ve diğer velîler gibi, o da devamlı olarak Hızır aleyhisselâm ile görüşür, sohbet ederdi. Büyüklüğü ve kerâmetleri herkes tarafından bilinirdi. Dîvân-ı hikmet isimli eserinde, yedi yaşından elli yaşına kadar geçen zaman içinde kavuştuğu ilâhi tecelliler ve çok yüksek dereceleri gayet edib bir lisân ile çok güzel anlatmıştır.

Ahmed Yesevî hazretleri vakitlerinin bir çoğunu Allahü teâlâya ibâdet ve tâat etmekle, talebelerine zâhirî ve bâtınî ilimleri öğretmekle geçirirdi. Çok kısa bir zaman ayırarak, kaşık ve kepçe yapardı. Bir öküzü vardı. Bu öküzün sırtına bir heybe asar, içine de yaptığı kaşık ve kepçeleri koyardı. Bu öküz pazara çıkar, istiyenler kaşık veya kepçe alırlar, ücretlerini yine heybeye koyarlardı. Ücretini vermeyen olursa, öküz o kimsenin peşini bırakmaz, nereye gitse peşinden o da giderdi. Aldığı şeyin ücretini heybeye koymadıkça, o kimsenin yanından ayrılıp başka yere gitmezdi. Öküz, akşam olunca Hâce Ahmed hazretlerinin evine gelirdi. Hâce hazretleri heybedeki paraları talebelerinin ihtiyâçları için sarfederdi.

Ahmed Yesevî hazretlerinin şöhreti, kerâmetleri her tarafa yayılıp, talebelerinin sayısı yüz bine yaklaşınca, kendisini çekemeyenler, Allahü teâlânın evliyâsına düşman olanlar, bu zâta iftira edip, sohbet meclislerinde örtüsüz kadınlar da geliyor, erkeklerle birlikte oturuyorlar dediler ve bunu kendilerine ma’rifet sayarak etrâfa yaydılar. Bu şâyi’ayı duyan makam sahipleri, ba’zı müfettişler vazîfelendirerek bu durumu araştırmalarını emrettiler. Bu müfettişler, Ahmed Yesevî hazretlerinin ders verdiği meclise gelip, gizlice araştırmalar yaptılar. Her şeyin, herkese açık olduğu bu yerde, insanlardan ve kanunlardan saklı uygunsuz bir şeyin bulunmadığını gördüler. Söylenilenlerin tamamen asılsız olduğunu, bu zâta iftira etmek için uydurulduğunu bildirdiler.

Hâce Ahmed Yesevî (radıyallahü anh), kendisine iftira edenlere bir ders vermek istedi. Bunların bulunduğu bir meclise geldi. Elinde ağzı mühürlü bir kutu vardı. Orada bulunanlara hitaben: “Baliğ olduğu günden bu âna kadar, sağ elini avret mahalline hiç uzatmamış bir velî zât istiyorum. Kim vardır? Bu mühim kutuyu ona teslim edeceğim” buyurdu. Hiç

kimse çıkamadı. O sırada, Ahmed Yesevî'nin (radıyallahü anh) talebelerinden, Hâce Atâ isimli zât oraya geldi. Hâce Ahmed hazretleri kutuyu bu talebeye verip, bu kutuyu Horasan ve Mâverâünnehr memleketlerine götürmesini emretti.

Talebe kutuyu alıp, bildirilen yere vardı. Her tarafa haber salınıp, âlimler ve Hâce hazretlerine iftira edenler geldiler. Herkes, bu kutunun içinde ne olduğunu merak ediyordu. O talebe, toplananlara, bu kutuyu hocası Ahmed Yesevî hazretlerinin gönderdiğini söyleyip kutuyu açtı. Kutu açılınca, herkes gördükleri manzara karşısında donakaldılar. Kutunun içinde bir miktar ateş ve bir miktar da pamuk vardı. Ateş kıpkırmızı olarak duruyor, pamuğa birşey olmuyordu. Bu hâli gören herkes hayretler içinde kaldılar. Hâce hazretlerinin bu kerâmeti karşısında, onu sevenlerin muhabbeti daha da arttı. Kendisine muarız olanlar da hatâlarını anlayıp tövbe ettiler. Hazreti Hâceye hediyeler gönderip kendisinden özür dilediler. Bunların çoğu Hâce hazretlerinin talebesi oldular.

Merv şehrinde Mervezî nâmında bir müderris var idi ki, Ahmed Yesevî hakkında söylenilen uygunsuz ve uydurma sözler ona kadar gitmişti. Bu yalanlara aldanıp, kendisini (güya) imtihan etmek, şüphesini gidermek niyetiyle, ma'iyyetine dörtyüz müşavir ve kırk tane de müftü alarak yola çıktı. Her tarafta talebeleri olduğunu, her zaman sohbetinde binlerce kişinin hazır bulunduğunu öğrenmişti. “Ben üçbin mes'ele ezberledim. Hepsine ayrı ayrı suâl sorar, onları imtihan ederim” diye düşündü. Bu sırada Ahmed Yesevî hazretleri hânekâhında bulunuyordu. Talebesi Muhammed Dânişmend'e “Bakar mısın, bize kimler geliyor?” buyurdu. Mervezî'nin ma'iyyetiyle birlikte hafızasında üç bin mes'ele ile geldiğini bildirdi. Hâce hazretlerinin emri ile Muhammed Dânişmend, o üçbin mes'eleden binini, Mervezî'nin hafızasından sildi. Sonra talebelerinden Süleymân Hakîm Atâ'ya aynı şekilde emretti. O da öyle yaptı. Mervezî, hafızasında sâdece bin mes'ele kalmış olarak Yesi'ye geldi. Hâce hazretlerinin yanına gelip, “Allahın kullarını doğru yoldan ayıran sen misin?” dedi. Hazreti Hâce, hiç kızmadı. Karşılık da vermedi. “Şimdilik üç gün misâfirimiz ol! Ondan sonra görüşürüz” buyurdu. Üç gün sonra bir kürsü kuruldu. Mervezî kürsüye çıktı. Hâce Ahmed hazretleri, Muhammed Hakîm Atâ'ya tekrar emredip, o bin mes'eleyi Mervezî'nin hafızasından silmesini emretti. Hakîm Atâ da öyle yaptı. Mervezî, kürsü üstünde birşeyler konuşmak istedi. Fakat hafızasında hiçbir mes'elenin bulunmadığını anladı. Nihâyet, defterini açıp oradan okumak istedi. Fakat defterinin sahifelerindeki yazıların da silinmiş olduğunu gördü. Sahifeler bomboş idi. Bu hâli gören Mervezî, kusurunu anlayıp hemen orada tövbe etti. Bütün ma'iyyetiyle beş sene kaldı. Çok mertebelere, yüksek derecelere kavuştu. Ahmed Yesevî (radıyallahü anh) bunu, yanında beş kişi ile beraber, insanlara Allahü teâlânın dinini doğru olarak anlatmak vazîfesiyle Horasan'a gönderdi. Bunlar; Muhammed, Seyfeddîn, Sa'deddîn, Behâüddîn ve Kemâl isimlerindeki talebeleri idi. Oraya gidip halkı irşâd ettiler (r.aleyhim).

Horasan'da bulunan evliyâ, Ahmed Yesevî hazretlerinin büyüklüğünü, üstünlüğünü bildikleri ve ona olan muhabbet ve bağlılıklarının daha da artması için, kendisiyle görüşmek, sohbetinde bulunmak istediler. Büyük bir toplantı tertîb ettiler. Hâce hazretlerini de bu toplantıya da'vet etmek için, evliyâdan birini Yesi'ye gönderdiler. Allahü teâlâ, evliyâsını çok sevdiği için, onlara diğer insanların yapmaktan âciz oldukları birçok şeyleri kolay kılmıştır. Meselâ, bir anda bir yerde, biraz sonra oraya çok uzak olan başka bir yerde bulunabilirler. Veya aynı anda başka başka yerlerde görülebilirler. Bu, Allahü teâlânın bir ihsânıdır, işte, Ahmed Yesevî hazretlerini toplantıya da'vet etmek üzere yola çıkan velî, Allahü teâlânın izni ile turna misâli uçarak Yesi'ye doğru geliyordu. Hâce hazretleri bu hâli keşfederek, yanına talebelerinden ba'zılarını aldı. Bunlar da turna şeklinde uçmaya başladılar. Nihâyet, Semerkand yakınlarında bir nehir üzerinde karşılaştılar. Bu sırada aşağıda büyük bir tüccâr, nehirden geçerken akıntıya kapılıp, malı ve hayvanları suya gitti. Bu tüccâr, su içinde boğulmamak için gayret ederken, bu sudan selâmetle kurtulması hâlinde, kalan malının yarısını Allah rızâsı için vereceğini nezretti (adadı). Hâce Ahmed Yesevî (radıyallahü anh), Allahü teâlânın izni ile tüccârın sıkışık ve zor durumunu keşfederek aşağıya indi. Boğulmak üzere olan tüccârı çekip sahile çıkardı. Sonra turna şeklinden, normal hâline döndü. Bu duruma çok teaccüb eden tüccâr, kendisini kurtaran bu zâtın ellerine sarılıp çok teşekkür etti ve malının yarısını bu zâta verdi.

Hâce hazretleri istenilen yere geldi. Bir zaman oradakilerle sohbet edip, sonra memleketine döndü. Nehirden kurtardığı tüccârın verdiği parayı da, talebelerinin ihtiyâçlarına sarfetti.

Ahmed Yesevî (radıyallahü anh), daha çocukluğundan itibâren, Resûlullah efendimizin sünnetine tam tâbi olmakta hiç gevşeklik göstermemişti. 63 yaşına geldiği zaman, Resûlullah efendimiz o sene âhirete teşrîf ettiklerinden, 63 yaşından

sonra yeryüzünde bulunmayı kendisine münâsip görmeyip yer altında kendisine mahsûs bir hücre yaptırdı. Oraya merdiven ile inilirdi. Mezar misâli olan o yerde, vefât edinceye kadar, devamlı sûrette, ibâdet ve tâat ile ve Allahü teâlâyı düşünmekle meşgûl oldu. Talebelerine ilim öğretmeye de orada devam etti. Kendisini vefât etmiş, kabre konmuş şekilde hissederek, bambaşka bir huşû' ile ibâdetlerini yaptı. Burada evliyâlık yolundaki makam ve dereceleri kat kat arttı. 63 yaşından, vefât ettiği 125 veya 133 yaşlarına kadar, orada ibâdet etti.

Zamanın hükümdârı Kazan Hân, Ahmed Yesevî hazretlerinin Cum'a namazını nerede kıldığını merak edip, Hâce'nin talebelerinin en ileri gelenlerinden Muhammed Dânişmend'i ona gönderip sordu. Bu sırada müezzinler Cum'a namazı için ezan okuyorlardı. Talebe, Hâce'nin huzûruna vardığında henüz bir şey söylemeden, “Gel elimden tut! Cum'a namazına, bugün seninle beraber gidelim” buyurdu. Talebe “Peki efendim” deyip hocasının elinden tuttu. O anda kendilerini, büyük bir câmi içinde saflar arasında oturuyor gördü. Talebe, namazdan sonra hocasını ne kadar aradıysa da bulamadı. Câminin kayyımı, talebenin bu telâşlı hâlini görünce ona “Ey derviş! Burası Mısır'dır ve bu câmi Câmi-i Ezher'dir. Senin hocan, nice zamandır Cum'a namazlarını burada kılar” dedi. Talebe bir hafta orada kaldı. Ertesi Cum'a namazında hocası ile buluşup, namazdan sonra bir anda Yesi'ye geldiler. Hâce hazretleri, talebesine gördüklerini gidip Kazan Hân'a anlatmasını söyledi. Talebe, Kazan Hân'ın yanına gelip başından geçenleri bir bir anlattı. Halbuki Kazan Hân'ın kendisini Hâce hazretlerine gönderdiği sırada başlıyan ezan, henüz bitmemişti. Kazan Hân ve orada bulunanlar, Hâce hazretlerinin bu kerâmeti karşısında birşey diyemediler. Onun büyüklüğünü, üstünlüğünü daha iyi anladılar.

Yesi şehrine yakın bir yerde, Sabran (Savran, Şûrî) diye bir kasaba vardı. Bura ahalisinin çoğu hıristiyan olup, müslüman Yesi halkına ve bilhassa Ahmed Yesevî hazretlerine çok düşmandı. Ahmed Yesevî hazretlerinin büyüklüğü, kerâmetleri etrâfa yayıldıkça ve ona bağlı olanların sayılan her geçen gün arttıkça, Sabranlılar daha çok rahatsız oluyorlar Hâce hazretlerine olan düşmanlıkları daha da artıyordu.

Birgün Hazreti Hâce'ye iftira etmek istediler. Bir yere toplandılar, içlerinden birinin öküzünü getirip mezbahada kestiler. Sâdece ayaklarını bıraktılar. Ertesi gün de kadıya gidip şikâyet ettiler. Öküzlerinin çalındığını, mezbahada kesildiğini, kanları akarak acele ile götürüldüğünü, kan izlerini ta'kib ettiklerini, öküzlerinin Ahmed Yesevî'nin (radıyallahü anh) tekkesine girdiğini anladıklarını bildirdiler. Kâdı izin verip, Hâce'nin tekkesine girip, öküzlerini arayabileceklerini bildirmesi üzerine, gelip durumu bildirdiler. Hazreti Hâce, kalb gözleri ile ve yüksek firâseti ile, iftiracıların hazırladıkları çirkin tertîbi görmüş ve anlamıştı. Talebeler bundan habersiz olduklarından, çok şaşırdılar. Nihâyet içeri girmelerine izin verildi. İftiracılar, doğruca gece bıraktıkları öküzün yanına vardılar. Tam maksatlarına kavuşmuş olduklarını zannediyorlardı ki, Hâce hazretlerinin kerâmeti tecelli edip, iftiracıların hepsi bir anda köpek oldular. O öküz etine hücum edip hemen bitirdiler. Böylece esas halleri anlamış oldu.

Yine birgün aralarında anlaşıp, Hâce'yi hırsızlıkla itham etmeye karar verdiler. Bir sığırı kesip parçaladılar ve gece gizlice Hâce'nin hânekâhının bir yerine bıraktılar. Hazreti Hâceden başka hiç kimse de, bunların yaptıklarını farketmediler. Ertesi gün bu sığırı aramak behânesi ile, o kasaba halkından bir çok kimse tekkenin önünde toplandılar. Sığırlarını aramak için içeri girmek istediklerini söylediler. Hâce hazretleri çok müteessir olup, bu ahmakların yaptıklarına çok üzüldü ve “Girin köpekler! Girin itler!” diye söyledi. Gelenler, hep birden içeri girdiler. Hâce hazretlerini üzmenin dünyâdaki çok ufak bir cezası olarak, hepsi birer köpek şekline girip, parçalanmış sığır etine hücum ettiler. O eti yiyip bitirdiler. Bu hâle düştüklerine çok üzülüp, mahcûb ve pişman olduklarını bildirdiler. Hâce hazretleri merhamet edip, bunları eski hâline çevirdi. Fakat bu hainliklerine bir alâmet olmak üzere, vücûdlarında bir belirti kaldı. Hattâ bu belirti hâli, onlardan çocuklarına dahi intikâl etti.

Emîr Timur Hân, Buhârâ'ya gitmek üzere yola çıktığında Türkistan'a uğradı. Hızır aleyhisselâm da beraberlerinde idi. Timur Hân, orada rü'yâsında Ahmed Yesevî'yi (radıyallahü anh) gördü. Kendisine; “Ey yiğit' Buhârâ'ya çabuk git! İnşâallah orada sana fetih nasîb olur. Senin başından çok hâdiseler geçse gerek. Zâten oradaki insanlar da senin gelmeni bekliyorlar” buyurdu. Timur Hân uyanınca, bu müjdeye çok sevinip, Allahü teâlâya şükretti. Ertesi gün Türkistan hâkimine çok para verip, Ahmed Yesevî (radıyallahü anh) türbesi üzerine çok mükemmel bir türbe yaptırması için emir verdi. O da, hakîkaten çok güzel bir türbe yaptırdı. Bugün hâlâ bu türbe bütün haşmetiyle durmaktadır.

İngiliz müsteşriki Dr. Eugene Schuyler'in yazdığı Türkistan seyahatnamesi isimli eserinde, Hâce Ahmed Yesevî'nin (radıyallahü anh) câmii ve Timur Hân tarafından kabri üzerine yaptırılan muhteşem türbesi hakkında özetle diyor ki: "Bu büyük câminin arka kısmında türbeli ikinci bir mescid daha ilâve edilmiş durumda olup, câminin dış avlu kapısı fevkalâde büyük ve kemerlidir. Kapının yanında penceresiz olarak, üstü çentikli olarak yükselen iki tane yuvarlak kule yükseliyor. Kapının, büyük bir san'at eseri olarak işlenmiş iki katlı tahta kapısı üzerinde bir pencere vardır. Duvarlar işlenirken, iyi pişmiş dört köşeli tuğlalar kullanılmıştır. Kufi yazılarla süslenmiş olan kubbe, binayı daha da güzelleştirmektedir. Zelzeleler ve sâir sebeblerle çoğu yerlerinin dökülmüş, harabe hâline gelmiş olduğu bu muazzam bina, ilk hâlinde kimbilir ne kadar daha güzeldi?

Câminin avlusunda çok güzel bir medrese var. Arka kısmında bir kubbe, içinde Arslan Babâ'nın, Ahmed Yesevî'nin ve hanım efendisinin bulunduğu türbe var. Burada başka kimselerin bulunduğu da söylenilmektedir."

Türkistan'ın her tarafından akın akın gelerek Hâce hazretlerinin türbesi ziyâret edilmekte, Câmi-i hazret isimli bu câmide namaz kılınmaktadır.

Ahmed Yesevî (radıyallahü anh) halifelerinden Seyyid Mensûr Atâ (radıyallahü anh), Hâce hazretlerinin yer altında bulunan ve "Çilehâne" denilen hücresini görünce ilk defa çok üzüldü. Bu dar yerde, çok sıkıntılı bir hâldedir herhalde diye düşündü. Böyle düşünce içinde iken birdenbire gördü ki, o daracık zannettiği yerin bir ucu doğuda, diğer ucu ise batıda. Bu hâl karşısında kalbinden geçirdiklerinin yersiz olduğunu anlayıp, kendi kendine dedi ki; "Allahü teâlâ, evliyâsına sıkıntı çektirmez. Diğer insanların onlarda sıkıntı görmeleri, çok acı çekiyor zannetmeleri, hakîkatte onlar için bir ni'mettir. Bu saadet sahibleri, görünüşte çok acı zannedilen o sıkıntılardan öyle zevk ve tad alırlar ki, iyiliklerinde o tadı duymazlar. Allahü teâlâ, bu mübârek veli kulu için, daracık bir hücreyi çok geniş yapar. Ma'nevî bakımdan Öyle lezzetler, tadlar ihsân eder ki, zâhir olarak çektiği sıkıntılar, o lezzetler yanında hiç kalır. Onun rûhu, zevk ve neş'eden uçmaktadır. Vücûdunu bin parçaya bölseler ne gam..."

Hâce Ahmed Yesevî'nin (radıyallahü anh) yetiştirdiği talebelerin her biri bir memlekete giderek, İslâmiyeti doğru olarak öğretip yayıyorlardı. Hâce hazretlerinin talebelerinden bu şekilde olanlar ve Moğolların katliâmından kaçıp kurtulmak sûretiyle Anadoluya gelenler çok olmuş, onun yolu Anadolu'da da tanınmış ve yayılmıştır.

Hâce hazretleri, herkese iyilik eder, kendisinden hiç kimseye rahatsızlık gelmezdi. Bütün insanların saadeti, rahatları için gayret ederdi. Dergahı fakir ve yoksullar, yetim ve çaresizler için sığınak yeriydi.

Anadolu'nun, Türklere yurt olması için büyük gayretler gösterdi. Telkinleri ile, adetâ Alparslan'ın Malazgirt zaferini, Anadolu'nun Müslüman Türklere yurt olmasını daha önceden hazırlamış oldu.

Tasavvuf yolunda Ahmed Yesevî hazretlerine bağlananların ba'zı bariz husûsiyetleri vardır. Yeseviyye yolunda bulunan bir müridin, riâyet etmeleri mecbûrî lâzım olan belli başlı edebler şunlardır: 1. Kendisinden dinini öğrendiği üstadının, talebelerin hepsinden efdal olduğunu bilmek ve ona tam tâbi ve teslim olmak. Ona uyarak, onun huzûrunda hergün çeşit çeşit yemekler yemek, geceleri uyumak, ona uymaksızın kendi anlayış ve görüşüne uyarak, geceleri nafile namaz kılmaktan ve gündüzleri nafile oruç tutmaktan farksız hattâ daha fâidelidir. Çünkü birincisinde, tâbiiyyet ve teslimiyyet var. İkincisinde ise, kendi bildiğine göre hareket etmek vardır. 2. Mürîd gayet uyanık, zekî ve dikkatli olmalı ki, hocasının sözlerinden, rumuzlarından ve işâretlerinden hemen anlıyabilsin. 3. Hocasının bütün sözlerinden ve işlerinden râzı ve ona itaatkâr olmalıdır. 4. Hocasının husûsî hizmetinde veya bildirdiği, emrettiği bir hizmeti yaparken gayet atîk, dikkatli, ağırbaşlı olmalı, fakat ağır canlı olmamalıdır. İsteksizlik, gevşeklik hâli, hocasının rızâsızlığına sebeb olabilir. Onun rızâsızlığı ise, silsile yoluyla Peygamber efendimize, dolayısıyla Allahü teâlâya gider. 5. Sözünde sağlam, güvenilir ve va'dinde sâdık olmalıdır. Hocasının büyüklüğü husûsunda hiçbir zaman şek ve şüpheye düşmemeli ki, Allah korusun, bu hâl hüsrana sebeb olur. 6. Ahde vefa ve hocasına olan tâbiiyyet ve teslimiyyetinde çok sağlam olmalıdır. 7. Hocasının ufak bir işâreti ile bütün mal ve mülkünü onun emrettiği yere feda etmeye hazır olmalı, bunda en ufak bir tereddüt hâli bulunmamalıdır. 8. Hocasına âit husûsî hâl ve sırları tutmasını bilmeli, bunları uygun olmayan şekilde ifşa etmekten çok sakınmalıdır. 9. Hocasının bütün hareketlerini, sözlerini ve nasihatlerini dikkatle ta'kib etmeli, bunda ve bunlara uymakta

kaçamak ve gevşeklik yapmamalıdır. Bunları yapmakta ihmalkâr davranmanın zararlarını düşünmelidir. 10. Allahü teâlâya kavuşmak yolunda, kendisini vesile, vâsıta yaptığı hocası için, her fedâkârlığı yapmağa hazır olmalıdır. Onu sevenlere dost olmalıdır. Onu sevmeyenlere, onun sevmediklerine ve istemedikleri şeylere meyl ve muhabbet etmeyi öldürücü zehir bilmelidir.

Ahmed Yesevî hazretlerinin en mühim eseri, “Dîvân-ı hikmet”tir. Bu eserde, o zamanda kullanılan ve herkesin anlıyabileceği sâde bir lisan ile söylenmiş manzûmeler vardır. Bu manzûmelerin konuları umûmiyetle şunlardır: insanları müslüman olmaya teşvik edici, Muhammed aleyhisselâmı öven, O’na tâbi olmakla çok yüksek derecelere kavuşmuş olan velilerin hâllerinin anlatıldığı kısımlardır. Eserde, Muhammed aleyhisselâma ümmet olmanın büyük se’âdet olduğu, insanı se’âdet-i ebediyyeye kavuşturan İslâmiyet yolunda bulunmanın kıymeti, Allahü teâlâyı ve O’nun dostlarını herşeyden çok sevmenin lüzumu, âhırete, Cennet ve Cehenneme inanmanın ve onlara hazırlanmanın ehemmiyeti, dünyânın geçici olduğu, buradaki lezzetlere, zevklere, mal, mevki, görünüş ve gösterişlere aldananların zavallılıkları çok güzel dile getirilmiştir. Herkes tarafından anlaşılması gayet kolay olan bu şiirler çok rağbet görmüş, kısa zamanda çok uzaklara kadar yayılmıştı. Ahmed Yesevî hazretleri, bu şiirleri ile İslâmiyete çok hizmet etmiş, binlerce insanın müslüman olup saadete kavuşmasına vesile olmuştur.

Ahmed Yesevî (radıyallahü anh) buyurdu ki:

“Ey Dostlar! Sakın ola ki, câhil olanlarla dostluk kurmayınız.”

“Akıllı ve uyanık kimse isen, dünyâya hiçbir zaman gönül bağlama. Şeytan seni kandırıp, dünyâya meyletmeni temin ederse, artık seni idâresi altına almış demektir. Bundan sonra seni felâketlerden felâketlere sürükler de haberin bile olmaz.”

“Himmet kuşağını çok kuvvetli bir şekilde beline sarmayan insan, dünyâya olan meyl ve muhabbetten kurtulamaz. Allah yolunda göz yaşları dökerek ağlamadıkça, Allahü teâlâya âit ince sırlara kavuşamaz ve bu yolda hiç ilerleyemez.”

“İslâmiyetin emir ve yasaklarına uymakta gevşek davranan kimse, insanı Allahü teâlâya kavuşturan yolda ilerleyemez. Gönlü ve kalbi ile dünyâ düşüncelerinden sıyrılıp, yalnız Allahü teâlâya yönelmedikçe, hakîkat meydanında bulunmak mümkün değildir. Bunlar hakkı idrâk etmekten uzaktırlar.”

“Ey dostlar! Bir kimse, Allahü teâlânın aşkı ile yanıp yoğrularak, bu deryanın çok mahir bir dalgıcı olmadıkça, bundan çok daha derin olan vahdaniyet denizine giremez. Zira ki, ona girmek için çok usta bir dalgıç olmak lâzımdır.”

“Gönlünde Allahü teâlânın aşkını taşıyanlar, dünyâ ile tamamen alâkalarını kesmişlerdir. Halk içinde Hak ile olurlar. Bir an Allahü teâlâyı unutmazlar.”

“Ahkâm-ı İslâmiyyeyi tam bilmeyen, tatbik etmeyen bir kimse, evliyâlık yolunda bulunmağa kalkarsa, bunun îmânını şeytan çalar. Emîr ve yasaklara uymakta gevşek olanlar, sonra da evliyâlık yolunda bulunduğunu, ilerlediğini, hattâ kendisinde ba’zı hâllerin meydana çıktığını zanneden kimseler bu noktada çok yanılırlar. Bu hâllerinin rahmânî olduğunu zannederler. Halbuki bilmezler ki, abdestte, namazda alış-verişte öyle noksanları vardır ki, yediği içtiği haramdır. Kendisinde var zannettiği o hâller, şeytanın oyunudur. Şeytan onu idâresine almış, istediği gibi hareket ettirmekte, o ise velî olduğunu zannetmektedir. Bunlar ne kadar zavallı ve bedbahttırlar.”

“Çeşitli günahlar sebebiyle, paslanmış bir hâl alan gönüller için çâre şudur ki, Allahü teâlâya çok tövbe, istiğfar etmeli. Her zaman Allahü teâlâyı düşünmeli, O’nun râzı olduğu, beğendiği işleri yapmalı, hiçbir zaman O’ndan gâfil olmamalıdır.”
“Malının çokluğu dillere destan olan Karun bile, malının hayrını, fâidesini göremedi. Nihâyet toprak altında yok olup gitti.”

“Kâfir bile olsa, hiç kimsenin kalbini kırma. Kalb kırmak, Allahü teâlâyı incitmek demektir.”

“Nefse uymak yolunda bulunan kimse rüsvâ olmuştur. Artık, yatarken, kalkarken onun yoldaşı şeytandır.”

“Garîblere merhamet etmek, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetidir. Nerede bir garîb görsen, ona olan merhametinden dolayı gözyaşların akmalıdır.”

“Gönlü kırık, zavallı ve garîb birini görsen, yarasına merhem ol. Onun yoldaşı ve yardımcısı sen ol.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Reşehât sh. 14

2) Cevâhir-ül-ebrâr sh. 74

3) Dîvân-ı Hikmet

4) Künh-ül-ahbâr cild-5, sh. 54

5) Nefehât-ül-üns sh. 487

6) Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 133

AKÎL (UKAYL) EL-MÜNBİCÎ

Şam'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Derviş olmak için Ömeriyye'ye giden Ukayl el-Münbicî, orada derviş değil, mürşid oldu. Sohbetlerinde birçok âlim ve velî yetişti. Adiy bin Müsâfir bunlardandır. Ukayl hazretlerinin doğum ve vefât târihleri hakkında kesin bir bilgi yoktur. Görüştüğü âlimler ve yetiştirdiği talebelerden, onun altıncı asırda vefât ettiği anlaşılmaktadır. Ukayl el-Münbicî kırkdokuz sene ömür sürdü, Münbic'de vefât etti. Kabri meşhûr olup, ziyâret mahallidir.

Büyük âlim Ukayl'ın davranış ve konuşmaları hikmetli idi. Birgün, Şeyh Mesleme hazretlerinin talebelerinden birkaçı ile birlikte Fırat nehri kenarına geldiler. Herbiri seccadesini su üzerine serip üstüne binerek karşıya geçtiler. Ukayl el-Münbicî de seccadesini serdi. Üzerine oturmasıyla suya battı ve bir müddet sonra karşı kıyıdan çıktı. Fakat üzerinde en küçük bir yaşlık görülmedi. Talebeler, bu durumu gidip hocaları Şeyh Mesleme hazretlerine arzedince, buyurdu ki: "O, rahmet deryasına dalanlardan biridir." Bu sebeple ona Gavvâs dendi.

Ukayl el-Münbicî, şarktaki köylerden birinde iken, başka bir yere gitmek istedi. Kaldığı köyün minaresine çıktı ve halka seslenip oraya çağırdı. Halk oraya toplanınca, minarenin şerefesinden kendisini hava boşluğuna bıraktı ve derhal uçmaya başladı. Peşinden gidenler onu Münbic denilen köyde buldular. Bu sebeple de kendisine Tayyar (havada uçan) denildi.

Birgün Münbic'de bir dağ kenarında idi. Yanında da sâlih, temiz kimselerden müteşekkil bir topluluk vardı. Bunlardan biri, "Sâdık bir kul olmanın alâmeti nedir?" diye sordu. Ukayl el-Münbicî de, "Sâdık bir kul, bu dağa hareket et dese, hareket eder" buyurdu. O esnada dağ sallanmaya başladı. Yine oradakilerden biri, "Tasarruf sahibi olmanın alâmeti nedir?" diye sorunca, "Karadaki hayvanlar, denizdeki balıklar toplansınlar dese, derhal toplanırlar" buyurdu. Daha sözünü bitirmeden dağdan hayvanlar inmeğe başladı. Balıkçılar da, Fırat'ın çeşit çeşit balıkla dolduğunu haber verdiler. Onlardan biri tekrar, "Zamanın en üstünü olmanın alâmeti nedir?" diye sordu. Ukayl hazretleri buna da, "Ayağını şu kayaya vursa, pınarlar fışkırır" der demez, oradaki kayadan sular fışkırdı ve sonra tekrar eski hâline döndü. Şeyh Osman bin Merzûk şöyle anlatır: "Ukayl el-Münbicî hazretleri, Şeyh Mesleme hazretlerinin talebelerinden hâl sahibi onyedi kişi ile beraber bir mağarada oturdular. Herbiri asasını (baston) orada bir yere koydu. O esnada ba'zı kimseler gelip, bu asaları yerlerinden alıp kaldırdılar ve Ukayl el-Münbicî'nin asasını almak istediklerinde onu kaldırmaya muvaffak olamadılar. Bu durumu gören bu sâlih kişiler, hocalarının yanına dönüp durumu arz ettiklerinde, Mesleme hazretleri, "Asayı kaldıranlar bu zamandaki Allahü teâlânın velî kullarıdır. Kaldırdıkları her âsâ, sahibinin derecesi kadardı. Fakat Ukayl'ın asasını kaldıramadılar, çünkü onun derecesi çok yüksek idi" buyurdu.

Ukayl el-Münbicî, birgün sefer hazırlığını yapıp evinden çıktığında, kendisini uğurlamak için bekleyen büyük bir topluluğu ve talebelerini gördü ve "Bak senin için ayakta bekliyorlar" diye içinden geçirdi. Sonra da ağlamaya başlayarak şu meâldeki şiiri söyledi: "Sizi sevmekte ben haddimi aştım. İnandım ki, sizin sebebinizle ben merhamet olunurum. Büyükleri sevmek, seven kerîm olmasa bile, onları sevmek sebebi ile ikrama kavuşur."

Ukayl hazretleri buyurdu ki: "Ma'rifet odur ki, ona kavuşmakla Allahü teâlâ her şeyden üstün tutulur."

"Allahü teâlâdan korkmak, her işin başıdır. Fakat bu herkesde başkadır."

"Yol ikidir: Ciddiyet, sıkıntıya tahammül. Bir de haddi aşmamak ve beklemektir."

“Bir kimse kendisi için üstünlük iddia eder veya söz söylemekde ileri giderse, o ma’rifet sahibi olamaz ve Allahü teâlâyı tanıyamaz.”

“İnsanların iyi taraflarını görmeli, günahlarını araştırmamalıdır.”

“İddiacı, herşeyde kendini ileri sürer ve gösterir. Böyle kişilerden sakınmak lâzımdır.”

“Nefsinin arzu ve istekleriyle mücâdele eden kimse, Allahü teâlâya karşı irfan sahibi olur. Kalben, halktan kurtulursan, Allahü teâlâyı tevhîd etmiş olursun.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kalâid-ül-cevâhir sh. 94

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 136

3) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 153

ALÂÜDDÎN-İ SEMERKANDÎ (Muhammed bin Ahmed)

Hanefî fıkıh âlimlerinden. “Tuhfet-ül-fukahâ” kitabının sahibidir. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Ebî Ahmed es-Semerkandî’dir. Künyesi, Ebû Bekr veya Ebû Mensûr’dur. Türkistan’ın Semerkand şehrindendir. “Alâüddîn-i Semerkandî” lakabı ile meşhûr oldu. Bir ara Haleb’de kaldı. Sonra Buhârâ’ya yerleşti. Doğum târihi hakkında kaynak eserlerde hiçbir târihe rastlanmamıştır. Hanefî mezhebindeki büyük fıkıh âlimlerinden Sadr-ül-İslâm Ebü’l-Yüsr el-Pezdevîden ve Ebü’l-Mu’în Meymûn el-Mekhûlî’den fıkıh ilmini öğrendi. “Tuhfet-ül-fukahâ” ismindeki meşhûr fıkıh kitabını yazdı. Kızı Fâtıma-i fakîhe de, büyük bir fıkıh âlimi idi. Onu, talebelerinin büyüklerinden ve “Bedâyı’ ve Sanayi’” kitabının sahibi Ebû Bekr el-Kâşânî ile evlendirdi. 539 (m. 1144) yılında Buhârâ’da vefât etti.

Alâüddîn-i Semerkandî’nin birinci hocası Sadr-ül-İslâm Pezdevî, İsmâil bin Abdüssâdık’tan, o da Ebû Muhammed Abdülkerîm bin Mûsâ bin Îsâ el-Pezdevî’den, o da İmâm-ı Ebû Mensûr-ı Mâtürîdî’den, o da Ahmed bin İshâk Ebû Bekr el-Cürcânî’den, o da İmâm-ı Muhammed Şeybânî’den ve o da İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’den olmak üzere nakil ile gelen fıkıh ilmini tahsil etti. O, ayrıca İmâm-ı Ebû Yûsuf yolu ile gelen fıkıh ilmini de tahsil etmiştir. Onun ikincisi hocası Ebü’l-Mu’în Meymûn el-Mekhûlî de, babası Mekhûl’den, o da kendi babası Ebü’l-Mutî’ Mekhûl’den, o da Ebû Bekr el-Cürcânî’den, o da Ebû Süleymân’dan, o da İmâm-ı Muhammed bin Hasen eş-Şeybânî’den gelen ilimleri tahsil etmişti. Böylece iki yoldan da Hanefî fıkhını tahsil etmek imkânını bulmuştur.

Alâüddîn-i Semerkandî’nin yetiştirdiği en büyük talebelerinden birisi, kendi kızı Fâtıma idi. O, “Fâtıma-i fakîhe” diye meşhûr olmuştu. Babasından fıkıh ilmini tahsil etmiş ve büyük bir fakîhe olarak yetişmişti. Babasının yazdığı “Tuhfet-ül-fukahâ” kitabını ezberlemişti. Bu hanım fıkıh âlimi, o dereceye yükselmişti ki, babasının verdiği fetvâlarda imzası görülürdü. Fâtıma’nın kocası Ebû Bekr el-Kâşânî de, Alâüddîn-i Semerkandî’nin en büyük talebelerindendir. Kâşânî, fıkıh ilmini tahsil ettikten sonra, hocasının “Tuhfet-ül-fukahâ” kitabını şerh ederek, “Bedâyı’-üs-sanâyı’ fî tertîb-iş-şerâyı’” ismini vermiştir. Hocası Alâüddîn-i Semerkandî tarafından çok beğenilen bu kitabına mükâfat olarak, kızı Fâtıma-i fakîhe ile evlendirildi. Böylece hocasının dâmâdı oldu. Hanefî mezhebinin kıymetli fıkıh kitaplarından birisi olan “El-Hidâye”nin sahibi Burhanüddîn-i Mergınânî’ye 545 (m. 1150) yılında bütün mesmû’âtı (diğer âlimlerden öğrendikleri) için de icâzet veren Muhammed bin Hüseyn bin Nasr bin Abdülazîz el-Bendânîcî de, Alâüddîn-i Semerkandî’nin talebesidir.

Sem’ânî onun hakkında diyor ki, “O, Buhârâ’ya yerleşmiş olup, fetvâ, münâzara, usûl ve kelâm ilimlerinde üstün bir âlimdir. Bana icâzet vermiştir.”

Alâüddîn-i Semerkandî’nin çok kıymetli eserleri vardır. Bunlardan ba’zıları, bugüne kadar intikâl etmiş olan fıkıh ve usûl ilimlerine dâir olan eserlerdir. Ba’zıları da, kaynaklardan sırf isimleri öğrenilebilen fıkıh kitaplarıdır. Başlıcaları şunlardır:

1. Mîzân-ül-usûl fî nectâic-il-ukûl: Fıkıh usûlüne dâir bir eserdir. Bugüne kadar intikâl eden eserlerindendir.

2. Tuhfet-ül-fukahâ: Hanefî fıkhını, ne çok geniş ve ne de çok kısa olmadan, kolay anlaşılır ve tertipli bir şekilde anlatan, hem ilmî ve hem de pratik bir eserdir. Bu kitap, talebesi ve dâmâdı olan Ebû Bekr el-Kâşâni tarafından “Bedâyı’-üs-

sanâyı” eseriyle şerh edilmiştir. Bu eser, Ebü’l-Hüseyn el-Kudûrî’nin işlemediği konuları ele almak, delîllerini vermek ve bunları bir sistem içinde izah etmek için yazılmıştır ki, bu husûs eserin başında açıkça gösterilmektedir. Bu kitap, Muhammed Zeki Abdülberr tarafından yeniden tab edilerek neşredilmiştir. Beyrut’ta basılmıştır.

Ayrıca onun, “El-Lübâb fî usûl-il-fıkh”, “El-Mebsût”, “Şerh-üt-Tahâvî”, “Ez-Ziyâdât”, “Şerh-ül-Câmi’-il-kebîr”, “Şerh-i manzûmât-in-Nesefî” ve daha başka değişik konularda eserleri bulunduğunu kaynak eserleri zikretmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-Fevâid-ül-behiyye (Lüknevî) sh. 158

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 228

3) El-A’lâm cild-5, sh. 317

4) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 273, 274

5) Tabakât-ül-fukahâ (Taşköprüzâde) sh. 95

6) Tâc-üt-terâcim varak-175 a

7) Cevâhir-ül-mudıyye varak-114 a

ALİ BİN ABDULLAH EL-CÜZÂMÎ (Ebü’l-Hasen el-Endülüsî)

Endülüs’te yetişen tefsîr, hadîs ve kelâm âlimlerinden. İsmi, Ali bin Abdullah bin Muhammed Sa’îd bin Mevhûb el-Cüzâmî’dir. Künyesi, Ebü’l-Hasen’dir. Meriyye şehrinden olup, 440 (m. 1048) senesinde doğdu. Endülüs’te Mâlikî âlimi olan ve Lizbon kadılığında da bulunan Ebû Ömer bin Abdülberr’in icâzet verdiği büyük âlimlerdendir. Tefsîr, hadîs ve usûl-i din (kelâm) ilimlerinde kıymetli eserler yazdı. 532 (m. 1137) senesi Cemâzil-evvel ayının onaltıncı günü vefât etti.

Mâlikî âlimlerinin büyüklerinden olan Ebü’l-Hasen el-Cüzâmî, ömrünü ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirdi. Hâfızası ve anlayışı son derece kuvvetli olan bir âlimdi. Ebü’l-Abbâs İbni Dilhâs el-Uzrî’den çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Başkasından rivâyette bulunmadı. Kâdı Ebû İshâk bin Verdûn ve Kâdı Ebû Bekr İbni Sâhib el-Ahbâs ve başkalarından hadîs-i şerîf dinledi. Ebû Ömer bin Abdilberr ve Ebü’l-Velîd el-Bâcî, ona icâzet verdiler. O, yüksek ilim ve ma’rifet sâhiplerindendir. Beytüllâhı (Kâ’be-i şerîfi) ziyâret edip hac vazîfesini yapmak için gittiğinde, ondan çok kimseler ilim aldılar, istifâde ettiler.

Tefsîre dâir yazdığı çok faydalı, güzel bir eseri vardır. Ayrıca onun usûl-i din (kelâm) ilmi hakkında yazdığı “Kitâb-ül-usûl” adındaki eseri de kıymetlidir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 409

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 34

3) Kitâb-üs-sıla cild-2, sh. 405

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 140

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 99, 100

ALİ BİN ABDULLAH EL-ENDÜLÜSÎ (Ebü’l-Hasen İbni Ni’me)

Endülüs’te yetişen tefsîr, kırâat, hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ali bin Abdullah bin Halef bin Muhammed bin Abdurrahmân bin Abdülmelik el-Belensî el-Endülüsî’dir. Künyesi Ebü’l-Hasen olup, İbn-i Ni’mediye meşhûr oldu. 490 (m. 1097) senesinden sonra Endülüs’ün Meriyye şehrinde doğdu. Daha küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı, ilim tahsili için Kurtuba’ya gitti. Sonra Belensiye’ye yerleşti. 567 (m. 1172) senesi Ramazan ayında orada vefât etti.

Mâlikî mezhebi âlimlerinden olan Ali bin Abdullah’ın, fıkıh ve tefsîr ilimlerinde yüksek bir yeri vardı. Bu ilimleri çok iyi bilirdi. Arab dili ve edebiyatı ilimlerine dâir daha önce yazılmış eserlerin ma’nâlarını da ezberlemişti. Gayet fasih (açık) bir lisanla konuşurdu. Âlimlerin ve halkın yanında fazilet sahibi olan, hürmet ve saygı gösterilen bir zât idi. Vera’sı çoktu. Haramlardan ve şüphelilerden çok sakınırdı. Haram işlemek korkusundan mübahların çoğunu terk ederdi.

Ali bin Abdullah el-Endülüsî, önce Ebü'l-Hasen bin Şefi, Mûsâ bin Hamis el-Mukrî ed-Darîr ve İbn-i Bâşse'den ilim alıp Kur'ân-ı kerîmin kırâatini öğrendi. Arab dili ve edebiyatını Ebû Muhammed el-Batalyûsî'den, fıkıh ilmini de; Ebü'l-Velîd bin Rüşd'den ve Ebû Abdullah bin el-Hâc'dan tahsil etti. Ebû Muhammed bin İnâb'dan, İbn-i Mugîs'ten, Ebû Ali bin Sekkere'den ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Böylece çeşitli ilimlerde yüksek derecelere ulaştı. O, Şarkî Endülüs'te yetişen âlimlerin sonuncusu oldu. Kırâat ve fetvâ reîsliği onunla sona erdi. İnsanlar kendisinden çok istifâde etti. Başka memleketlerden birçok kimse gelip, kendisinden ilim öğrendi. Ebû Ca'fer bin Avnillâh el-Hassâr, kendisinden Kur'ân-ı kerîmin çeşitli kırâatlerini öğrenenlerdendir. İmâm-ı Zehebî, "Tabakât-ül-kurrâ" isimli eserinde ondan bahsetmektedir. "Tabakât-ün-nühât" adındaki eserde de zikredilmektedir.

İbn-ül-Ebbâr diyor ki, "O, kuvvetli bir ilme sahip olup, fıkıh ve tefsîr ilimleri ile Resûlullahtan gelen haberleri ve yolları ezberlemişti. Lisan ilminde en önde bulunuyordu. Fasîh konuşmada mahirdi. Vera' ve zühd sahibiydi. Âlimler ve câhiller yanında ta'zim görürdü. Belensiye hatîbliğine ta'yîn edilmişti. Kırâat ve fetvâ işleri reîsliği onunla sona erdi. Birçok kimse kendisine gelip, ilminden istifâde ettiler."

Kıymetli eserler bıraktı. Tefsîr ilmine dâir yazdığı "Reyy-üz-zam'ân fî tefsîr-il-Kur'ân" adındaki eseri, birçok büyük cildler halindedir. Ayrıca "El-Îmân fî şerh-i Sünen-in-Nesâî" adında, hadîs ilmine dâir kıymetli bir eseri daha vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 134

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 223

3) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 171

4) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 407

5) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 23

ALİ BİN AHMED EL-YEZDÎ

Fıkıh, hadîs ve kırâat âlimi. İsmi, Ali bin Ahmed bin Hüseyn bin Ahmed bin Hüseyn bin Hamaveyh olup, künyesi Ebü'l-Hasen'dir. Yezd kabilesine mensûp olduğu için el-Yezdî de denilen Ali bin Ahmed, 473 (m. 1080)'de doğdu. Çok fakir idi. İlim öğrenmek için Bağdad, İsfehan, Kûfe ve Mekke'ye gitti. Zamanının en büyük âlimlerinden ders alarak şafiî mezhebi fıkıh âlimi oldu.

Ali bin Ahmed, hadîs ve kırâat ilmini Ebû Bekr Muhammed bin Mahmûd es-Sekafi, Ebü'l-Mekârim Muhammed bin Ali bin Hasen el-Fûnî el-Ma'rûfi, Ebû Ali Hasen bin Ahmed el-Haddâd, Muhammed bin Abdülkerîm bin Haşiş, Ebü'l-Hasen Ali bin Muhammed bin Allâf, Ebû Ali bin Nebhân, Ebû Sa'd Muttarriz ve İbn-i Murdeveyh'den öğrendi. Ayrıca Bağdad'da Ebü'l-Kâsım er-Rebeî, Ebü'l-Hüseyn bin et-Tüyûrî'den hadîs-i şerîf işitti. Fahr-ül-İslâm eş-Şâşî ve Ebû Ali el-Fârûkî'den de fıkıh öğrendi. 551 (m. 1156)'de vefât etti.

Ali bin Ahmed, zühd ve vera'da çok dikkatliydi. Haramlardan kaçar, şüpheli korkusuyla mübahların çoğunu terkeder, dünyâya hiç meyletmezdi. Nitekim, onun kardeşiyle ortaklaşa kullandığı bir sarığı ile bir elbisesi olduğu ve herhangi bir ziyâretçi geldiğinde, biri o ziyâretçiyi karşılamaya çıksa, diğeri üryan olduğundan misâfire çıkamazdı.

Birgün Ali bin Ahmed rü'yâsında, Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördü. Peygamber efendimiz kendisine, "Ey Ali, Receb ayının orucunu bizimle birlikte tut!" buyurdu. Hakîkaten Ali bin Ahmed Receb ayının bir gecesinde vefât etti. Bu da, ma'nevî derecesinin yüksekliğini göstermektedir.

Ali bin Ahmed, fıkıh ve zühde dâir eserler yazdı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Subkî) cild-4, sh. 271

2) El-İber, cild-4, sh. 143, 144

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 159

4) En-Nücûm-üz-zâhire cild-5, sh. 324

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 14

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) varak, 183 b.

ALİ BİN AHMED EZ-ZEYDÎ

Fıkıh ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Ali bin Ahmed bin Muhammed bin Ömer bin Sâlim ez-Zeydi'dir. Şafiî mezhebine mensûp idi. 529 (m. 1134) senesinde doğdu. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı. Kısa zamanda fıkıh ilminde yüksek derecelere kavuştu. Ali bin Ahmed; İbn-i Nasır, İbn-üz-Zâgûnî, Nasr bin Nasr el-Ukberî, Muhammed bin Abdullah er-Raddî, Ebü'l-Vakt es-Seczî'den ve pekçok âlimden hadîs-i şerîf öğrendi. İbn-ül-Hüseyn ve Kâdı Ebû Bekr'den hadîs-i şerîf yazdı. Kendisinden de; İbrâhim bin Şiar, Ebü'l-Hattâb el-Âlimî, Ömer bin Ahmed Bekrün ve Dâvûd bin Ali bin Müslime hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Ali bin Ahmed ez-Zeydî'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf: “Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir yere gidiyorlardı. Eshâbına rastladı. O kimse, yanındaki kardeşine haya ile ilgili nasihat ediyordu. Bunu işiten sevgili Peygamberimiz (aleyhisselâm); “Haya îmândandır” buyurdu.”

Ali bin Ahmed (radıyallahü anh) zühd sahibi idi. Haramlardan şiddetle kaçar, şüpheli olmak korkusu ile mübahların çoğunu terk eder ve dünyâ malına karşı en küçük bir muhabbet beslemezdi. Vezir Adûdeddîn bin Mesleme, nezrettiği bin dînârı Ali bin Ahmed'e (radıyallahü anh) verdi. Bunu işiten halîfe el-Mustadın da bin dinar hediye gönderdi. Halîfenin annesi Benefşâ hâtun dahi bin dinar hediye gönderdi. Bu üç bin dînârı alan Ali bin Ahmed, hiç kendisine harcamayıp, bu para ile bir mescid yaptırdı. Pekçok kitap alıp, onları da vakfetti.

Ali bin Ahmed, günlerini talebelerine ders vermekle ve ibâdet etmekle geçirirdi. Allahü teâlâ, bu zâtın muhabbetini bütün halkın ve âlimlerin kalbine yerleştirmişti. Uzaktan ve yakından herkes ziyâretlerine gelir, onun kalblere şifâ veren sözlerini işitmekle şereflenirlerdi. Ali bin Ahmed, çok mütevâzî, güleryüzlü, güzel huylu ve pek cömert bir zât-ı muhterem idi.

Abdülvâhid bin Mes'ud anlattı: “Ali bin Ahmed'den işittim, “Sünnetleri farz gibi bil. Günahı küfür gibi, şehveti zehir gibi, insanlarla alâkadar olmayı ateş gibi, yiyecekleri de hastalık gibi bil” derdi.”

Kerâmetler, faziletler sahibi Ali bin Ahmed, 575 (m. 1180) senesi Şevval ayı, onaltıncı Salı günü tâ'ûn hastalığına yakalanarak vefât etti. Vakfettiği câminin çevresine defnedildi.

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 27

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1361

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 212

4) Tabakât-ül-huffâz sh. 481

ALİ BİN AKÎL EL-BAĞDÂDÎ

Bağdad'da yetişen fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. Kırâat ve usûl ilimlerinde de âlim idi. İsmi, Ali bin Akîl bin Muhammed bin Akîl'dir. Künyesi, Ebü'l-Vefâ olup, 431 (m. 1040) târihinde Bağdad'da doğdu. Ali bin Akîl, başta el-Cevherî olmak üzere, Ebû Bekr bin Nişvân, Ebû Ya'lâ bin Ferrâ, Rızkullah et-Temîmî, Ebü't-Tayyib et-Taberî, İbn-i Sabbâg ve Dâmigânî'den fıkıh, hadîs, kırâat ve usûl dersleri aldı.

Kendisinden ise; Ebü'l-Ma'mer el-Ensârî, Ebü'l-Muzaffer es-Subtî, Ebü'l-Kâsım en-Nâsihî ve daha pekçok âlim ilim öğrenmiş ve rivâyetlerde bulunmuştur. Bu arada İbn-üs-Sem'ânî, Ali bin Akîl'in kendisine icâzet (diploma) verdiğini de zikretmektedir. Ali bin Akîl, dâima ilim ve halka hakkı tavsiye etmek, Allahü teâlânın emirlerini bildirmek, yasaklarından men etmekle ömrünü geçirdi Hanbelî mezhebinin fıkıh ilmini öğrenen Ali bin Akîl (radıyallahü anh), münâzara ilmini çok iyi bilirdi. Bozuk fırkalar ile pekçok münâzara edip, Ehl-i sünneti müdâfaa etti. Onları herzaman kuvvetli delîllerle susturdu. Yollarının bozukluğunu anlattı. 513 (m. 1119) senesinde Bağdad'da vefât etti.

Ali bin Akîl'in eserlerinin çokluğu dikkati çekmektedir. Nitekim, bir rivâyete göre 400, diğer bir rivâyete göre de 600 eseri vardır. Bunlardan Kitâb-ül-fünûn, el-Fusûl fî fürû'il-fıkh el-

Hanbelî (10 cild), el-İntisâr li Ehl-il-hadîs, el-Vâdıh fî usûl-il-fıkh (3 cild), Tafsil-ül-ibâdât alâ naim-il-Cennât isimli eserleri meşhûrdur.

“Nebzetün min Füsûl-il-âdâb ve mekârim-ül-ahlâk” isimli eserinde Ali bin Akîl buyuruyor ki:

Selâmda öncelik; yürüyenden oturana, binek üzerindekinden yaya yürüyene ve oturana selâm vermesidir. Selâm veren bir kimseye, yayaya, süvariye cemâatten birisinin selâmına karşılık vermesi, oturmak isteyen birine, cemâatten birisinin otur demesi kâfidir. Selâm, “Selâmün aleyküm” diye verilir ve “Aleyküm selâm” şeklinde alınır. “Ve rahmetullahi ve berakatüh” ilâve etmek ise müstehabdır. Bundan fazla ziyâde etmek müstehab değildir.

Yabancı kadınlara selâm vermek mekrûhtur. Zîrâ onlara selâm verilince cevap vermeleri icâb etmekte, böylece sesleri duyulmakta, fitne çıkması mümkün olmaktadır. Acuze kimselere (ihtiyâr kadınlara) selâm vermekte bir beis yoktur. Zîrâ ortada fitne korkusu yoktur. Çocuklara selâm vermek caizdir. Böylece onlara selâm öğretilmiş olur. Onlara güzel ahlâk sevdirilmiş ve alıştırılmış olur. Girerken olduğu gibi, ayrılırken de selâm vermek müstehabdır. Girerken selâm vermek daha kuvvetli müstehabdır. Müslümanların, birbiri ile karşılaştığı zaman müsâfeha etmeleri sünnettir.

Din ve ilim sahibi, yaşlı müslümanların elini öpmekte bir beis yoktur. Âdil İmâm, anne ve baba ve dindar, müttekî, ilim ve kerem sahiblerine ve seyyidlere karşı ayağa kalkmak müstehabdır. Bunlardan başkaları için ayağa kalkılmaz.

“Yürürken böbürlenmek ve kibirlenmek mekrûhtur. Ancak orta hâlli yürümelidir. Zîrâ, kibirli yürüyenlere Allahü teâlâ buğz eder.”

“İnsanların, farkında olmadan ortaya çıkan kusurlarını görmemelidir.”

“On şey fıtrattandır. Beşi başta, beşi bedendedir. Başta olanlar, mazmaza, istinşak, dişleri misvaklamak, bıyıkları kısaltmak ve sakalların kenarlarını düzeltmek. Bedende olanlar ise; etek temizliği, koltuk altı temizliği, tırnakları kesmek, istincâ ve sünnet olma.”

“İhtiyârlayıp da (saçda ve sakalda) beyazlaşan kılları yolmak mekrûhdur. Hadîs-i şerîfte, bu kılların Allahü teâlânın nûru olduğu ve yine ölümü hatırlatıcı, tûl-i emelleri yok edici, güzel amele teşvik edici olduğu bildirilmiştir.”

> “Yemeğe Besmele ile başlanır, Elhamdülillah diyerek bitirilir. Sağ eliyle önünden yemeli, yemeğin ortasından yememeli, kenarlarından yemelidir, ölçü budur. Zîrâ böyle yapmak, yemeğe bereket getirir. Sünen kitablarında bildirilen hadîs-i şerîfte Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Sıcak yemeğe ve soğuk yemeğe üflenmez.” Bir yere dayanarak yemek mekrûhtur. Yemekte yanlarında bulunanların ağzına lokmayı vermekte mahzur yoktur. Zîrâ Resûlullah efendimiz de (aleyhisselâm) böyle yaparlardı.”

“Uyumak isteyen kimse kapısını kapatır. Su kaplarının ağzını bağlar, yemeklerin üstünü örter, lâmbasını söndürür. Bunların, Peygamber efendimizin sünnetlerinden olduğu bildirilmiştir.”

“Mescide namaz veya i’tikâf için giden kimsenin, soğan, sarımsak gibi kötü koku yapan şeyleri yememesi gerekir. Peygamber efendimiz böyle şeyleri yiyenleri mescide gelmekten men etmiştir. Düğün velimesine icabet sünnettir. Sünnet velimesine icabet sünnet değildir. Zîrâ sonradan ortaya çıkmıştır. Da’vete icabet edip, birşey yemese de icabet etmiş olur. Da’vete icabet edilen yerde, münker (haram olan şeyler) varsa, oraya gitmek haram olur. Eğer orada mekrûh olan bir iş varsa, oraya gitmesi mekrûh olur. Âlimlerin, İslâmiyete uymayan şeylere göz yuman kimsenin da’vetine gitmeleri mekrûhtur. Zîrâ halkın gönlünde i’tibârlarını kaybederler. Müslümanların hasta kardeşlerini ziyâret etmesi, cenâzesinde hazır bulunması, ölen kimsenin ailesine ta’ziye etmesi müstehabdır. Zimmi hastaları da ziyârette bir beis yoktur. Zîrâ, Resûlullah efendimiz de bir yahudiyi ziyâret etti.”

> “Büyük günahları ve kabahatleri bilinmeyen kimseyi gıybet etmek haramdır. Âyet-i kerîmede meâlen buyuruldu ki: “Ey îmân edenler! Zannın bir çoğundan sakınınız. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. (Müslümanların ayıp ve kusurlarını) **araştırmayın;** bir kısmınız bir kısmınızı (arkasından hoşlanmıyacağı sözle) çekiştirmesin. Hiç sizden biriniz, ölü kardeşinizin etini yemek

> ister mi? Bundan tiksindiniz (değil mi?) O hâlde (gıybet etmekte) Allahtan korkun. Muhakkak ki Allah, tövbeleri kabûl edendir ve çok merhametlidir.” (Hucürât-12). Fâsıkı kötülüğünden sakındırmak için, evlenecek kimselere, evleneceği kimsenin kusurunu söylemek haram değildir. Böyle yapanlara nasihat sevâbı verilir. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: (Fâsıkta olan şeyi (kötülüğü) söyleyerek insanları ondan sakındırınız.)”

“Gıybet; müslüman kardeşini, arkasından yüzüne söyleyemeyeceğin bir ayıb, bir noksanlık ile zikretmendir.”

> “Dili tutmak, mâlâya’nî (boş ve lüzumsuz şeyleri) konuşmaktan uzaklaşmak müstehabdır. En iyisi susmaktır. Konuşulacaksa, başkasına ve kendisine faydalı olacak şeyi konuşmalıdır. Meselâ, Kur’ân-ı kerîm okumak, ilim öğretmek, Allahü teâlâyı zikretmek, emr-i ma’rûf ve nehy-i münkerde bulunmak, insanların arasını bulmak gibi. İpek giymek erkeklere haram, kadınlara mübahtır. Altını zînet olarak takınmak da böyledir. Elbise üzerine canlı hayvan resmi yapmak caiz değildir. Zira hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: (Canlı sûret bulunan eve melekler girmez.)”

“Mescidde tırnak kesmek, koltuk altlarını temizlemek, bıyıkları kısaltmak gibi temizlik hareketlerinin yapılması mekrûhtur.”

Anne ve babaya iyilik vâcibdir. Ahmed bin Hanbel’e “Anne ve babaya iyilik farz mıdır?” diye sorulunca buyurdu ki: “Farz diyemem, ancak o vâcibdir. Onlar küfre teşvik ederlerse, haram işlemeyi isterlerse itaat edilmez.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Lisân-ül-mîzân cild-4, sh. 243, 244

2) Mir’ât-ül-cinân cild-3, sh. 204

3) El-Kâmil fit-târih cild-1, sh. 198

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 35, 40

5) Keşf-üz-zünûn, sh. 71, 1447, 1955

6) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 85, 130, 312, 342, 254, 299, 338

7) Esmâ-ül-ârifîn cild-1, sh. 695

8) Brockelmann, Gal: 7 cild-1, sh. 398, 687

ALİ BİN FÂ’ÛS EL-BAĞDÂDÎ

Bağdadlı hadîs âlimlerinden. Takvâ, vera’ ve zühdü ile meşhûrdur. İsmi, Ali bin Mübârek bin Ali bin Fâ’ûs el-Bağdâdî el-İskâf el-Mukrî olup, künyesi Ebü’l-Hasen’dir.

Haramlardan çok sakınırdı. Hattâ şüpheli korkusuyla mübahların çoğunu terk eder ve dünyâya kat’iyyen meyletmez, gönül vermezdi. İnsanların, dîne olan bağlılığından dolayı kendisine hayran kaldığı kimselerdendi: Kâdı Ebû Ya’lâ, Ebû Mensûr Abdülbâkî bin Muhammed ve başka âlimlerden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf dinledi.

Kendisinden de; Ebû Muammer el-Ensârî ve Ebü’l-Kâsım bin Asâkir hadîs-i şerîf öğrendiler.

Cum’a günleri, Cum’a namazından sonra talebelerine hadîs-i şerîf okurdu. Günlerini hep oruçlu geçirdiği hâlde, Cum’a günü oruçlu olmadığını talebelerinin görmesi için su içerdi.

İbn-i Fâ’ûs, 521 (m. 1127) senesi Şevval ayının 19. Cumartesi günü vefât etti. Ertesi gün Kasr Câmii’nde cenâze namazı kılınıp, Ahmed bin Hanbel’in (radıyallahü anh) kabri yanına defnedildi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 173

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 64

ALİ BİN HEYTÎ

Irak'ta yaşayan evliyânın en büyüklerinden. Heyt, Fırat nehrinin yukarı kıyısında, Enbâr'ın yakınlarında bir beldedir. Kadsiye'ye 50 km. kadar uzaklıktadır. Abdullah bin Mübârek'in kabri buradadır. Petrol kuyularının bulunduğu bir yerdir. Reziran denilen beldede ikâmet ederdi. Daha küçük yaşta Allahü teâlânın, ihsânlarına kavuşmuş, yedi yaşında iken kalb gözü açılmış idi. Kendisinin çok kerâmetleri görüldü. Gayb âleminden haberler verirdi. 564 (m. 1168) senesinde, yüzyirmi yaşlarında Reziran'da vefât etti. Kabri bilinmekte ve ziyâret edilmektedir.

Ali bin Heytî (radıyallahü anh), Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ hazretlerinin talebesidir. Hocasından en çok istifâde edenlerdendi. Hocası, onu diğer talebelerinden önde tutar, onun üstünlüğünü bizzat kendisi söyler ve çok överdi.

Ali bin Heytî de (radıyallahü anh) pekçok talebe yetiştirdi. Yetiştirdiği talebeler, zamanın en büyük âlimleri oldular. Ali bin İdrîs el-Ya'kûbî bunlardan biridir. Yüksek hâl sahibi kimseler huzûruna gelir, ona talebe olmakla şereflenir, pek büyük makamlara kavuşurlardı. Bütün âlimler ve tasavvuf büyükleri, onun üstünlüğünde ittifâk ettiler.

Ali bin Heytî, Allahü teâlânın insanlara izhâr edip bildirdiği kullarından biriydi. Allahü teâlâ, insanların gönüllerine onun heybetini (sevgiden doğan korkusunu), kalbelerine sevgisini yerleştirdi, insanlara rehber eyledi.

Dinin emirlerini yapmak ve yasaklarından kaçmakta çok titiz olup, mütevâzi idi. Âlimler onun büyüklüğünü kabûl ederler, ona hürmet gösterirlerdi. Zamanının kutublarından olup, "Kutbiyyet-i uzmâ" künyesi ile meşhûr oldu. Kutubluk, evliyâlığın en yüksek derecesidir. (İki çeşit kutub vardır. Birisi, "Kutb-i irşâd"dır ki, herkese rüşd ve imân bunun vâsıtası ile gelir. İslâmiyeti korur, Dîn-i İslâm başı boş kalmaz. Din düşmanları, pervasızca dini yıkmağa, değiştirmeğe saldıramaz. Diğeri de "Kutb-i Medâr"dır. Buna "Kutb-ül-akdâb" ve "Kutb-i ebdâl" de denir. Kutb-i ebdâl, âlemde her zaman bulunur. Dünyâda her şeyin; var olması ve varlıkta durabilmesi için feyz gelmesine vâsıta olur. Kutb-i irşâd ise, âlemin irşâdı ve hidâyeti için feyzlerin gelmesine vâsıta olur. Herşeyin yaratılması, rızıkların gönderilmesi, dertlerin, belâların giderilmesi, hastaların iyi olması, bedenlerin afiyette olması, Kutb-i ebdâl'in feyzleri ile olur. İmân sahibi olmak, hidâyete kavuşmak, ibâdet yapabilmek, günahlara tövbe etmek ise, Kutb-i irşâd'ın feyzleri ile olur. Her zamanda, her asırda Kutb-i ebdâl'in bulunması lâzımdır. Hiç bir zaman bunsuz olamaz. Çünkü, âlem bununla nizâm bulmaktadır. Bunlardan biri ölünce, bunun yerine başkası ta'yin edilir. Fakat, Kutb-i irşâd'ın her zaman bulunması lâzım değildir, öyle zamanlar olur ki, âlem imandan ve hidâyetten büsbütün mahrûm kalır. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz o zamanın Kutb-i irşâdı idi. O zamanın Kutb-i ebdâli de, Hazreti Ömer ve Hazreti Veysel Karanî idi. Kutb-i irşâd ile, bütün insanlara imân ve hidâyet gelmektedir. Kalbi bozuk olanlara gelen feyzler, dalâlet, kötülük hâline döner. Şeker hastasına verilen kıymetli gıdaların, onun kanında zehir hâline dönmesine benzer. Yahut safrası bozuk olana tatlının acı gelmesine benzer.)

Ali bin Heytî'ye (radıyallahü anh), birgün gâibden bir hitâb geldi. Buyuruyordu ki: "Ey benim kulum Ali! Sana mülkümde istediğin gibi tasarruf etme yetkisi verdim."

Ali bin Heytî buyurdu ki: "Gece karanlığında, küçük bir karıncanın bir kaya üzerinde yürüdüğünü dahi Rabbim bana bildirir, ondan bile haberim olurdu. Bildirmemiş olsa, bir hatâ işledim de onun için bildirmedi diye düşünür, korkudan ödüm patlardı."

Ali bin Heyti hazretleri, Allahü teâlânın izniyle a'mâyı gördüren, baras hastalarını iyileştiren, ölüyü dirilten evliyâdan idi. Bir kimsenin, konuşamıyan bir çocuğu vardı. Bu zâtı vesile ederek Allahü teâlâya yalvardı. Allahü teâlâ bu zâtın hürmetine çocuğun dilini açtı.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, Ali bin Heytî'yi çok sever, över, hürmet eder ve yüksekliğini anlatırdı. Ali bin Heytî de (radıyallahü anh) ona çok hürmet ve saygı gösterirdi. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerini ziyârete gitmeden önce gusl abdesti alır, talebelerine de aldırır ve derdi ki: "Kalblerinizi temizleyiniz, zikirlerinizi kötü şeylerden koruyunuz. Çünkü sultânın huzûruna gidiyoruz." Oraya varınca elbisesine çeki düzen, verip, kapıda beklerdi, içeriden Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, "Ey kardeşim, buyurunuz" deyince huzûruna varır, yanında titreyerek otururdu. Titrediğini görünce, "Niçin

titriyorsun, sen Irak'ın asayiş me'mûrusun!" buyurdu. O da, "Ey efendim! Siz sultansınız. Beni korkunuzdan rahata erdirir misiniz? Eğer korkunuzdan bana güven verirseniz ancak emîn olurum" der, Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri de, "Ey kardeşim, sana korku yok" buyururlardı.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri buyururdu ki; "Bütün evliyâlar bizim ziyâfetimizdeler (sohbetimizle bereketlenir, bu ziyâfetten istifâde ederler). Biz de Ali bin Heytî'nin ziyâfetindeyiz (feyz ve bereketlerinden istifâde ediyoruz). Ali bin Heytî'nin (radıyallahü anh) yanında iki önemli giyeceği (biri takke, biri de elbise) vardı. Bunlar elden ele dolaşarak kendisine kadar gelmişti. Ebû Bekr bin Hevvâr (radıyallahü anh), bir gece rü'yâsında Hazreti Ebû Bekr efendimizi gördü. Hazreti Ebû Bekr, kullandığı hırkasını, Ebû Bekr bin Hevvâr'a hediye etti ve giymesini emretti. İbn-i Hevvâr, emri yerine getirip, hırkayı giydi. Sabah uyandığında, gece rü'yâda giydiği hırkayı üzerinde buldu. O hırkayı ölmeden önce Şembekî'ye emânet etti. O da Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ'ya, o da Ali bin Heytî'ye emânet etti. Ali bin Heytî de Ali bin İdrîs'e verdi. Bu zâtta hırka kayboldu, nerede olduğu bulunamadı.

Ali bin Heytî (radıyallahü anh) anlattı: "Tâc-ül-ârifîn Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, kendilerine "Ricâl-i gayb" ismi verilen evliyâdan on kimse ile görüşüp konuştu. Hepimizin makamı birdi. Bir müşkilimiz olsa, Ebü'l-Vefâ hazretelrine gider müşkilimizi hallederdik. Birgün toplanıp geldik. Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ'yı uyuyor bulduk. Fakat bütün a'zâları tesbih ediyor, Sübhânallah diyordu. Oturduk, bir müddet onu seyredip tesbihini dinledik. Sanki bütün a'zâları diyordu ki, "Suâllerinizi sorunuz, derdinize çâre bulunur." Biz de, müşkilimizi suâl ettik. Hazreti Seyyid, müşkilimizi, uyuduğu hâlde halletti. Maksadımız hâsıl olunca oradan ayrıldık."

Ali bin Heyti hazretleri bir tarafa gidiyordu. Yol üzerinde iki topluluk, ellerinde kılıçları ile çarpışıyorlardı. Ortada bir ölü vardı. Her iki grup da birbirlerini, bu kimseyi öldürmekle suçluyorlardı. Bunlar kavgaya devam ederken, Ali bin Heytî (radıyallahü anh) hâdise yerine gelip, öldürülen şahsın yanına oturdu. Elini ölünün alnına koyup, "Ey Allahü teâlânın kulu! Seni kim öldürdü?" diye sordu. Bu söz üzerine, ölü olarak yerde yatan kimse gözlerini açıp, Ali bin Heytî'yi (radıyallahü anh) başucunda görünce kalktı diz üstü oturdu. Gözlerini kavga yapanların üzerinde gezdirip, "Beni öldüren kimse filancadır" diyerek ismini ve babasının ismini söyledi, tekrar düşüp öldü.

Ali bin Heytî (radıyallahü anh), Irak'ın Nehr-ül-mülk beldesinin bir köyüne gidip sahibini hiç tanımadığı bir evin kapısını çaldı. Misâfir olarak kabûl edilmesini rica etti. Ev sahibi de tanımadığı bu yabancı misâfiri kabûl etti. Misâfir olan Ali bin Heytî hazretleri, ev sahibine kapının önünde dolaşmakta olan tavuğu işâret ederek, "Bu tavuğu tutun ve benim yanımda kesin" buyurdu. Ev sahibi i'tirâz etmeyip, tavuğu kesti. Bu sefer misâfir, "Tavuğun karnını yarınız" deyince, ev sahibi yine "Peki" deyip karnını yardı. Bir de ne görsün, altın boncuklardan yapılmış bir gerdanlık. Meğer, ev sahibi, kız kardeşine altın boncuklardan bir gerdanlık hediye etmiş, kız kardeşi de gerdanlığı iki gün önce kaybetmiş. Kızın beyi de, "Bu gerdanlığı bul, yoksa seni öldürürüm!" demiş. Gerdanlık bulunmayınca, o gece öldürmek üzere kararını verdiğinden, herkes üzüntü içinde bekliyorlarmış. Gerdanlık bulununca, kadının suçsuz olduğu anlaşıldı. Ali bin Heytî hazretleri, Reziran'dan kalkıp buraya kadar gelmesinin sebebini izah edip, "Kız kardeşinin temizliği, beyinin kötü niyeti ve tavuğun karnındaki altınları bildiğim için, Rabbimden, bu durumu açıklamak ve sizi helak olmaktan kurtarmak için izin isteyerek geldim" buyurdu.

> Bir kısım âlimler ve büyük bir grup cemâat, Ali bin Heytî hazretlerini ziyârete gittiler. Ali bin Heytî, onlara uzun bir sohbette ve nasîhatta bulundu. Herkes çok memnun ve mesrûr oldular. Sâdece içlerinde, âlim görünüşlü birkaç kimse kalblerinden i'tirâzda bulundular. Ali bin Heytî, kimlerin i'tirâz ettiğini anladı ve herkes evine dağıldıktan sonra, i'tirâz eden âlimlerin evlerine teker teker ziyârete gitti. Herbirinin yanına geldiğinde, yüzlerine dikkatlice bakarak ayrıldı. Ali bin Heytî'nin (radıyallahü anh) âlimlere o bakışı ile, onlarda bildikleri ne kadar ilim varsa hepsi gitti. Bütün ilimlerini unuttular. Hattâ Kur'ân-ı kerîmi dahi ezberden okuyamaz oldular. Bir ay kadar bu hâl devam ettikten sonra, yaptıkları hatâyı anladılar. Toplanıp Ali bin Heytî hazretlerinden özür dilemeye geldiler. Tövbe ve istiğfar edip, elini öptüler, affedilmeleri için yalvardılar. Bunun üzerine Ali bin Heytî (radıyallahü anh) özürlerini kabûl edip, onları

affetti. Bir sofra kurdurup onları da'vet etti. Yemeğe başladılar. Daha birinci lokmada, unuttukları bütün ilimler kendilerine iade edildi.

Ali bin Heytî'nin (radıyallahü anh) zamanında, Acem padişahı Bağdad'da oturan halîfe ile savaş etmek üzere askerini gönderdi. Halîfenin askeri az olduğu için, Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinden yardım talebinde bulundu. O sırada Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, Ali bin Heytî hazretleri ile beraber sohbet ediyorlardı. Abdülkâdir-i Geylânî (radıyallahü anh), Ali bin Heytî'ye bakarak, "Gidiniz, Acem askerlerinin Bağdad'a girmelerine mâni olunuz" buyurdu. Ali bin Heytî de, "Peki, başüstüne efendim" diyerek izin alıp evine gitti. Hizmetçisine, "Acem askerlerinin geldiği tarafa git. Acem ordusunun kumandanlarından üç kimseyi, falanca bölgede ağaçların altına oturmuş bulacaksın. Onlar, gölge yapsın diye büyük bir bezi ağaçtan ağaca çadır gibi bağlamışlardır, İşte onlara, "Ali bin Heytî, buradan derhal gitmenizi istiyor" de! Şayet, "Biz emirsiz gitmeyiz" derlerse, "İşte ben, o emir üzerine geliyorum, dersin" buyurdu. Hizmetçi "Peki efendim" diyerek hemen yola çıktı. Ali bin Heytî hazretlerinin tarif ettiği şekilde onları gördü. Yanlarına varıp, "Ali bin Heytî'nin emri var. Derhal toparlanıp gitmenizi istiyor" dedi. Hiç i'tirâz etmeden kalktılar. Çadırlarını, eşyalarını toparladılar. Askerlerine emir verip geri döndüler.

Ebû Hasen Çevşekî anlattı: "Bir yere gidiyordum. Yolda bir hurma ağacının altında Ali bin Heytî'yi (radıyallahü anh) oturuyor gördüm. Yanında ve etrâfta kimse yoktu ve beni görmemişdi. Hurma mevsimi olmadığı hâlde, ağacın dalları yeşildi ve üzerinde hurmalar görünüyordu. Bir ara bir hurma dalı kendiliğinden uzandı, Ali bin Heytî hazretlerinin elinin hizasına geldi. O da hurmayı koparıp yedi. Ben merakla bekliyordum. Bir müddet sonra ağacın altından kalkıp gitti. Hemen ağacın yanına vardım, yerde taze bir hurma kalmıştı. Onu aldım ve yedim. Hayâtımda öyle tatlı bir hurma yememiştim ve misk gibi kokuyordu."

Ebû Muhammed Mes'ûd anlattı: Ali bin Heytî'nin (radıyallahü anh) Reyhâne isminde sâliha bir hizmetçisi vardı. Lakabı da Sitül Behâ idi. Reyhâne birgün hastalandı. Hastalığı ağırlaştı. Sekerât-ül-mevtinden önce, canının taze hurma istediğini bildirdi. O zaman Reziran beldesinde taze hurma mevsimi değildi. Ali bin Heytî hazretlerinin, Ketfân taraflarında Abdüsselâm isminde sâlih bir arkadaşı vardı. Orada, o mevsimde taze hurma bulunurdu. Ali bin Heytî (radıyallahü anh), Ketfân beldesi tarafına dönüp, "Yâ Abdüsselâm! Kendi taze hurmalarından bir miktar acele buraya getir" diye buyurdu. Allahü teâlânın izniyle bu sesi, kilometrelerce uzakta olan Abdüsselâm işitti. Hemen taze hurma toplayıp, yine Allahü teâlânın yardımı ile bir anda Reziran'a, Ali bin Heytî'nin yanına geldi. Taze hurmaları Reyhâne'ye verdi. Hurmaları yiyen Reyhâne'ye Abdüsselâm dedi ki: "Yâ Reyhâne! Şu sekerâtınız ânında, niçin dünyâya meyledip hurma istediniz? Sabır etseydiniz, pekçok sevâblara kavuşurdunuz." Reyhâne de: "Ben Ali bin Heytî hazretlerinin yıllarca hizmetiyle şereflendim. Son anda böyle ufak bir istekte bulunmamı çok mu görüyorsun? Öyle görüyorum ki, dünyâya asıl sen meyl edecek ve hıristiyan olacaksın" dedi. Biraz sonra vefât etti. Sonra Abdüsselâm Bağdad'a gitti. Yolda birkaç tane hıristiyan kadını görüp onlardan birine gönlü meyletti. O kadına evlenme teklifinde bulundu. O kadın da, hıristiyan olursan kabûl ederim dedi. Abdüsselâm nefsine mağlûb olup hıristiyan oldu ve onların memleketinde bir müddet kaldı. Bir çocukları oldu. Bir zaman sonra Abdüsselâm hastalandı. Bir kimse, Abdüsselâmın durumunu Ali bin Heytî'ye (radıyallahü anh) bildirdi. Ali bin Heytî, "Reyhâne'nin gadap ettiği bir kimseye, ben de gadap ederim. Lâkin Abdüsselâm'ın Hıristiyanlarla haşr olmasına dayanamam" dedi. Talebelerinden Ömer Bezzâz'a, "Şu su testisini al! Abdüsselâmın yanına gidip üzerine, bu suyu boşalt!" buyurdu. Ömer Bezzâz da, "Peki efendim" deyip, tarif edilen hıristiyan beldesine geldi. Abdüsselâm'ı buldu ve üzerine o suyu döktü. Su üzerine değer değmez, Abdüsselâm, hasta yatağından ayağa fırladı ve Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu. Bu hâdiseyi gören hanımı, çocuğu ve evde bulunan diğer akrabâları hayret ettiler. Onlar da Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldular. Abdüsselâm, Ali bin Heytî hazretlerinin bereketi ile îmâna, eski sıhhatine ve ilmine tekrar kavuştu.

Ali bin Heytî'nin siması çok güzel, yakışıklı idi. Çok zarif ve kibar olup pek mütevâzi idi. Güzel ahlâk sahibiydi. Herkese iyilik ederdi. Çok zekî ve akıllı olup, Îsâr sahibiydi. Ya'nî kendisine lâzım olanı, ihtiyâcı olanlara verirdi. Diğer müslümanların rahatını, kendi rahatına tercih ederdi. Onun talebeleri de, onun yolunda yürüdüler, izinden ayrılmadılar. Ali bin Heytî hazretlerinin, ince bilgiler üzerinde pek kıymetli sözleri vardır. Buyurdu ki:

“Şeriat, teklif yolu ile gelmiştir. Hakîkat ise, tarifle ya’nî irfan yolu ile elde edilir, (İslâmiyet iki kısma ayrılır. Birincisi; teklif, ya’nî emir ve yasakları bildiren kısmıdır ki, buna şerîat denir, ikincisi de; bu emirleri zevk alarak yapmak, yasaklardan nefret ederek kaçmak hâlidir ki, buna hakîkat, yanî tasavvuf denir. Dînin emirlerini yapmak ve hakîkatin hâllerine kavuşmak, hep nefsin tezkiyesi, ya’nî temizlenmesi ve kalbin tasfiyesi, ya’nî parlatılması içindir. Nefs temizlenmedikçe ve kalb selâmet bulmadıkça, hakîkî îmân hâsıl olmaz. Felâketlerden, azâblardan kurtulmak için hakîkî îmâna kavuşmak lâzımdır, îmânın tadını alan İslâmiyetten ayrılmak istemez. Müslümanların birinci vazîfesi: i’tikâdı düzeltmek, Ehl-i sünnet vel-cemâat âlimlerinin bildirdiklerine uygun olarak inanmaktır.

Çünkü, Cehennemden kurtulacağı bildirilmiş olan bir fırka bunlardır, ikinci olarak lâzım olan şey; fıkıh bilgilerini öğrenmek ve herşeyi bu bilgiye göre yapmaktır, İki kanat gibi olan bu i’tikâd ve amel elde edildikten sonra, mukaddes âleme uçmalıdır.)”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 160

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 165

3) Kalâid-ül-cevâhir sh. 90

ALİ BİN İBRÂHİM ED-DIMEŞKÎ (İbn-i Neciyye)

Hanbelî âlimlerinden. İsmi, Ali bin İbrâhim bin Necâ bin Ganâim el-Ensârî ed-Dımeşkî’dir. Lakabı “Zeynüddîn” idi. Künyesi Ebü’l-Hasen olup, “İbn-i Neciyye” diye meşhûr oldu. 508 (m. 1114) senesinde Şam’da doğdu. Sonra Mısır’a gidip yerleşti. O, Hanbelî âlimlerinden Şeyh Ebü’l-Ferec eş-Şîrâzî’nin torunudur. Tefsîr ve fıkıh âlimlerinden olup, vâ’izlik de yapardı. 600 (m. 1203) senesinde Mısır’da vefât etti. İzzüddîn İbni Hâle’nin kabrinin yakınındaki Sâriye türbesine defnedildi. Cenâzesinde çok kimse bulundu.

İbn-i Neciyye Dımşek’te (Şam’da) iken, Ebü’l-Hasen Ali bin Ahmed bin Kays’tan hadîs-i şerîf dinledi. O, dayısı Şeref-ül-İslâm Abdülvehhâb’ın derslerini de ta’kib edip, ondan tefsîr ilmini öğrendi. Ondan çok istifâde edip, âlim oldu. Va’z ve nasihati çok severdi. Devamlı insanlara va’z ve nasîhatta bulunurdu.

Şeyh Ebü’l-Hasen bin Necâ, Bağdad, Şam, Mısır, İskenderiyye ve daha başka yerleri dolaşarak hadîs-i şerîf öğrenip rivâyet etti. Ondan da, birçok kimseler hadîs-i şerîf dinlediler. Hâfız es-Silefî, “Mu’cem-i Şüyûh-i Bağdad” adındaki eserinde ondan bahsetmektedir. Kendisinden; İbn-i Halîl, Ziyâ-ül-makdisî, Ebû Süleymân bin Hâfız Abdülganî, Abdülganî bin Süleymân, Hatîb-i Merdâ ve daha bir çokları hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. O, el-Münzerî, Ahmed bin Ebü’l-Hayr Selâme ve Muhammed bin Ebi’d-Debiyye için de icâzet (diploma) vermiştir.

Nâsıhuddîn anlatıyor. “İbn-i Neciyye bana dedi ki: Dayım Abdülvehhâb, evinde benim için bir va’z meclisi kurdurup bir kürsî hazırladı. O zaman, on yaşlarında idim. Kendi cemaatını bana gönderir ve: “Şimdi bunlara anlat” derdi. Ben de gelenlere va’z ve nasihat ederdim. Dayım da ağlardı. Bu mecliste, doksan yaşlarında ve henüz unutkanlığı bulunmayan bir ihtiyâr da bulunuyordu. O, “Esmâ-ül-füsûl” adında bir cildlik eseri ezberlemişti. O, bu mecliste hitâbette bulunmaz ve va’z etmezdi. Fakat kurrâ’nın peşini ta’kibeder, sonra bir mukrî (okuyucu) Kur’ân-ı kerîmden âyet-i kerîmeler okuduğu zaman, o da bunları tefsîr eder, onlar hakkında geniş bilgi verirdi. Daha sonra, kendisinin seçtiği çeşitli konular hakkında geniş açıklamalarda bulunurdu.”

Sultan Nûreddîn Mahmûd bin Zengî, 564 (m. 1168) senesinde onu Bağdad’a elçi olarak gönderdi. Orada, Sa’d-ül-hayr bin Muhammed el-Ensârî’den çok hadîs-i şerîf dinledi. Bu büyük hadîs âlimi, kızını da onunla evlendirdi. İbn-i Neciyye, daha sonra hanımını alıp Mısır’a döndü. Gelişinde, hem hocası ve hem de kayınbabası olan Sa’d-ül-hayr’ın bütün kitaplarını da yanında götürdü. Böylece Sa’d-ül-hayr’ın kitapları Mısır’a nakledilmiş oldu. O, ayrıca Abdussabûr bin Abdüsselâm el-Hirevî’den, Abdülhâlık bin Yûsuf ve daha başka âlimlerden de hadîs-i şerîf dinledi.

Bağdad’da iken, Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî ve daha başka evliyâ ile sık sık bir araya gelirlerdi. Câmi-i Mensûr’da va’z ve nasihat ederdi.

Nâsıhuddîn diyor ki; “O, isâbetli bir görüş sahibiydi. Büyük devlet adamı ve İslâm mücâhidi olan Selâhüddîn-i Eyyûbî, her zaman ona danışır, fikrini alır, onun bildirdiği şekilde hareket ederdi.”

Ebû Şâme diyor ki; “Selâhüddîn-i Eyyûbî, onunla her zaman mektûplaşırdı. Aynı yerde bulunduklarında, kendisi ve çocukları, onun meclisinde hazır bulunurdu. Onun yanında büyük bir mertebesi vardı. Ona çok hürmet ve saygı gösterirdi.”

Yine Nâsıhuddîn diyor ki; “Bir zamanlar Mısır’da devleti, Eshâb-ı Kirâma dil uzatan ve sapık bir inancı yayan kimseler ele geçirmişlerdi. Bunlar Resûlullahın ve Eshâbının bildirdiği yolda olan Ehl-i sünnet i’tikâdındaki müslümanlara çok eziyet ediyorlardı. Devlet adamlarından bu i’tikâdda olanları Mısır’dan çıkarıyorlardı. Fakat İbn-i Neciyye, Mısır’a gelip onlar arasına yerleşerek, onlara nasihat edip doğru îmânı anlatmaya başladıktan sonra, artık Ehl-i sünneti Mısır’dan çıkarmamaya başladılar. Melik Azîz Osman bin Selâhüddîn, ona dedi ki: “Herhangi birşey hakkında maslahatı, iyi olan tarafı gördüğün zaman, hemen onu bana yaz. Ben ancak senin re’yinle amel edeceğim” dedi.

Sultan Selâhüddîn, 580 (m. 1184) senesinde Şam’da iken, Şeyh İbn-i Neciyye ona bir mektûp yazarak, Mısır’a gelmesini teşvik edip, orasının güzelliklerini anlattı. Sultan da ona, kâtibi Ammâd’ın el yazısı ile, Şam’ın Mısır’dan daha faziletli yer olduğunu bildiren bir mektûp yazdı. Sonunda da, “Biz senin gibi vatanımıza cefâ etmeyiz. Çünkü vatan sevgisi îmândandır” yazılıydı.

Selâhüddîn-i Eyyûbî, Kudüs’ü fethettiği zaman, o da berâberindeydi. Orada, bir va’z kürsüsünün üzerinde ayağa kalkarak, cemâate ilk defa o konuştu. O gün herkes buna şâhid olmuştu.

Zeynüddîn İbn-i Neciyye, çok cömert bir kimseydi. Onun sofrasında çeşit çeşit yemekler bulunur, çoluk-çocuğunun nafakasını çok bol tutardı. İbn-ül-Cevzî’nin torunu İbn-ül-Muzaffer diyor ki; “İbn-i Neciyye çok miktarda mal kazanmıştı. Bolluklar içinde rahat yaşadı. Fakat dünyâ malına hiç i’tibâr etmezdi. Evinde yirmi kadar câriyesi, hizmetçileri vardı. Onun evinde, meliklerin evlerinde yapılmayan yemekler yapılır, bunlar fakirlere dağıtılırdı. Ayrıca sultanlar ve halîfeler, ona çok miktarda mallar verirdi. Bununla beraber, fakir olarak öldü. Elindekilerin hepsini, evindekilere nafaka olarak harcadıktan sonra, diğerlerini fakirlere dağıttı. Kefenini, arkadaşlarının birinden te’min ettiler.”

Nâsıhuddîn bin el-Hanbelî diyor ki; İbn-i Necâ’nın, ömrünün sonuna doğru borçlarının çokluğundan dolayı başı sıkıntıya girdi. Sultan Azîz Osman, bu durumu öğrenince, ona 4.000 (dörtbin) Mısır dinarının üzerinde ihsânda bulundu. O, bana dedi ki: “Ömrümde iki defa böyle muhtaç durumda kaldım.”

Yine Nâsıhuddîn şöyle anlatıyor: İbn-i Neciyye bana dedi ki: “Ben, annemin duâsı sebebiyle mes’ûd bir hayat yaşadım. O, sâliha bir hanım olup, Kur’ân-ı kerîmi ezberlemişti. Ayrıca dînî ilimleri de çok iyi bilirdi.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 436

ALİ BİN MUHAMMED EL-FEZÂRÎ

Endülüs’te yetişen âlimlerden. Künyesi Ebü’l-Hasen’dir. İsmi, Ali bin Muhammed bin İbrâhim bin Abdurrahmân bin Dahhâk el-Fezârî olup, İbn-ül-Mukrî diye tanınmıştır. Doğum târihi kat’î olarak bilinmemekte olup, 557 (m. 1162) senesinde Gırnâta’da vefât etti. 552 veya 553 senelerinde vefât ettiği de rivâyet edilmiştir. Fıkıh, hadîs, kelâm ve başka birçok ilimde derin âlim idi.

Ebü’l-Kâsım bin Verd, Ebû Muhammed bin Semmâk, Ebû Muhammed bin Adiyye, Ebû Mervân bin Merre ve başka âlimlerden ilim öğrendi. O yüksek âlimlerden öğrendiği ilimden, insanların istifâde etmesi için büyük gayret gösterdi. Bu husûsta birçok kıymetli kitap yazarak insanlara fâideli olmaya çalıştı.

Ebü’l-Kâsım Gâfikî (radıyallahü anh) diyor ki; “Ali bin Muhammed el-Fezârî (radıyallahü anh) fakîh (fıkıh âlimi) muhaddis (hadîs âlimi) idi. Gırnata’da bir müşkili bulunanlar kendisine danışır, istişâre ederlerdi. Rivâyeti sağlam bir zât idi. Kelâm ilminde de çok yüksek idi. Din düşmanlarına, İslâmiyete

saldıranlara kuvvetli ve te'sîrli cevaplar vererek onları sustururdu."

Daha çok kitap yazmak sûretiyle, kalemle İslâmiyete hizmet eden bu âlim, çeşitli ilimlere âit birçok eser yazmıştır. Bu kıymetli eserlerinden ba'zılarının isimleri şunlardır: Es-Sedâd fî şer-ir-reşâd, Medârik-ül-hakâik, Netâic-ül-efkâr, Tenbîh-ül-müteallimîn, Kitâb-ül-Îsâr, Şerh-ül-mübhemât, Şemâil-ün-Nebî (aleyhisselâm).

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 177

2) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1059

3) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 210

ALİ BİN MUHAMMED EZ-ZEYTÛNÎ

Hanbelî mezhebindeki fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ali bin Muhammed bin Ali bin Zeytûnî el-Hanbelî el-Bağdâdî olup, künyesi Ebü'l-Hasen'dir. Berânedesî diye de tanınır. Berânedes, Bağdad'ın bir köyüdür. 498 (m. 1104)'de doğdu. İbn-i Katî'î der ki; "Ali bin Muhammed'e doğumunu sordum. Bana "Bilmiyorum, fakat 508 (m. 1114) senesinde Kur'ân-ı kerîmi hatmettim" diye cevap verdi."

Ali bin Muhammed hazretleri; İbn-ül-Hüseyn, İsmâil bin es-Semerkandî, Ebû Gâlib bin el-Bennâ ve daha pekçok âlimlerden hadîs-i şerîf öğrendi.

Vezir İbn-i Hübeyre, Basra'da bir medrese yaptırdığında, oranın eğitim, öğretim işini Ali bin Muhammed'e verdi. O da, medresedeki talebelere fıkıh ve hadîs-i şerîf ilimlerini öğretti. Güvenilir, sâlih bir zât idi. 586 (m. 1190) senesinde vefât etti. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in (radıyallahü anh) kabrinin yanına defnedildi.

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 366

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 286

ALİ BİN MÜSLİM ES-SÜHREVERDÎ

Şam'da yetişen Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Hasen olup ismi, Ali bin Müslim bin Muhammed bin Ali es-Sülemî es-Sühreverdî'dir. Lakabı Cemâl-ül-İslâm'dır. Ali bin Müslim hazretleri, fıkıh ilminin yanında, fen ilimlerinde de söz sahibi idi. 533 (m. 1139) senesi Zilka'de ayında, bir sabah namazını kılarken, secdede iken Şam'da vefât etti. Sahâbe-i Kirâmdan (r.anhüm) ba'zılarının bulunduğu Bâb-üs-sagir denilen kabristana defnedildi.

Cemâl-ül-İslâm; Ebû Nasr bin Tallâb, Ebü'l-Hasen bin Ebi'l-Hadîd, Abdülazîz el-Kettânî, Gânim bin Ahmed bin Ali bin Muhammed el-Missîsî, Fakîh Nasr-ül-makdisî ve birçok âlimden hadîs-i şerîf öğrendi. Fıkıh ilmini ilk önce Kâdı Ebi'l-Muzaffer Abdülcelîl bin Abdülcebbâr el-Mervezî'den öğrendi. Daha sonra Şam'da, Fakîh Nasr-ül-makdisî'nin ve Gazâlî'nin derslerine devam etti. Gazâlî, fıkıh âlimi Nasr-ül-makdisî'nin vefâtından sonra, Onun ders makamına geçmesini Ali bin Müslim hazretlerine emretti. Çünkü Ali bin Müslim'in anlayışını ve ilmini hep överdi. Cemâl-ül-İslâm, fıkıh âlimi Nasr-ül-makdisî'nin yanında ders müzakerecisi olup, ilim öğrenenlere ders tekrarı yapardı.

Kendisinden ise; Hâfız Ebü'l-Kâsım bin Asâkir ve onun oğlu el-Kâsım, Es-Silefî, İsmâil el-Cenzevî, Berekât-el-Huşûî ve birçok âlim ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Gazâlî hazretleri Şam'dan ayrılırken buyurdu ki: "Buradan ayrılırken arkamda öyle bir genç bıraktım ki, yaşarsa hizmeti çok büyük olur. O da, Cemâl-ül-İslâm'dır." Gerçekten Gazâlî hazretlerinin buyurduğu gibi oldu ve Ali bin Müslim, ilmi, ihlâsı ve firâseti ile dînimize hizmet etti. Cemâl-ül-İslâm hazretleri, bir müddet Şam'da Gazâliyye dergâhında müderrislik yaptı. Mezhebinin inceliklerini bilen ve ferâiz, tefsîr, usûl ilimlerinde İmâm idi.

Tebyin adlı eserde onun hakkında; "Ali bin Müslim, Ebî Hâtem el-Kazvinî'nin "Tecrid-üt-tecrîd" kitabını ezbere bilirdi.

Güzel yazısı vardı. Fetvâları çok sağlam olup, Şam ahâlisi ona göre amel ederdi.

Cemâl-ül-İslâm hazretleri, hastaları ziyâret eder, cenâzelerde bulunurdu. Derslerine muntazaman devam ederdi. Güzel ahlâk sahibi idi. Tefsîr ve fıkıh ilmine dâir eserler yazdı. O, ilim meclisleri kurdu ve bu meclislerde kaybolan sünnetleri anlatır, onları ortaya çıkarıp yayardı. Sünnete muhalif olan kimselere de cevap verdi. Kendisinden sonra yerini dolduracak kimse olmadı. O, fıkıh, tefsîr, usûl, ferâiz, hesâb ilminde söz sahibi idi. Rü'yâları da ta'bir ederdi." yazmaktadır.

İbn-i Asâkir de; "O, usûl, fıkıh, tefsîr, va'z, ferâiz, hesâb ilminde âlim idi. Rü'yâları ta'bir ederdi" demektedir.

Ali bin Müslim'in yazmış olduğu eserlerden biri de, "Kitâbü Ahkâm-il-hunsâ"dır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 241

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 235

3) Tabakat-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1 sh. 435

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 102

5) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 26

ALİ BİN ÖMER HARRÂNÎ

Hanbelî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Ali bin Ömer bin Ahmed bin Ammâr bin Ahmed bin Ali el-Harrânî olup, künyesi Ebü'l-Hasen'dir. 510 (m. 1116) senesinde Harran'da doğdu. Bağdad'da Hâfız Ebü'l-Fadl bin Nasır ve daha pekçok âlimden ilim öğrendi. Kendisinden de; Ebü'l-Muhâsin Ömer bin Ali el-Kureşî ed-Dımeşkî, Ebü'l-Feth Nasrullah bin Abdülazîz ilim tahsil ettiler. 559 (m. 1164) senesinde Arefe gecesi vefât etti.

Ali bin Ömer; takvâ, vera' ve zühd sahibi bir kimse idi. Haramlardan şiddetle kaçar, şüpheli korkusuyla mübahların çoğunu terkeder, dünyâya meyletmez, muhabbet etmezdi. Herkese emr-i ma'rûf ve nehy-i münker ederdi. Allahü teâlânın emirlerini bildirir, yasaklarından kaçınmayı tavsiye ederdi. Va'z ve nasihatlarında muamelât konularına ağırlık verirdi. Alış-veriş, kira, şirketler, faiz, miras gibi konuları izah eder, bunların nasıl yapılacağını uzun uzun anlatırdı. İnsanların saadete kavuşması için hazırladığı eserlerden "Tefsîr-i Kebîr"i meşhûrdur. "El-Müzehheb fil-mezheb", "El-Bedîa", "El-Mebsûtât-ül-Vesîa" isimli eseri de vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 418

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 183

3) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 241

ALİ BİN VEHB-İ SİNCÂRÎ

Irak'da yaşayan evliyânın büyüklerinden. Hayâtı Sincâr'ın Bazâr kasabasında geçti. Kendisi şöyle anlatır: "Küçük yaşta ilim tahsiline başladım. Yedi yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledim. Onüç yaşında Bağdad'a gittim. Orada büyük âlimlerden fıkıh, tefsîr, kelâm, hadîs ve tasavvuf ilimlerini öğrendim. Vaktim, hocalarımdan ders görmekle ve mescidde ibâdet ederek geçiyordu. Bir gece uyumuştum, rü'yâmda Ebû Bekr-i Sıddîk-ı (radıyallahü anh) gördüm. Bana "Ey Ali bin Vehb! Sana bu takkeyi giydirmek bana emredildi" buyurdu. Koynundan çıkardığı bir takkeyi başıma giydirdi. Uyandığımda takkeyi başımda gördüm. Birkaç gün sonra, rü'yâmda Hızır aleyhisselâmı gördüm. Bana, "Yâ Ali! İnsanların arasına karış. Onlara dînin emir ve yasaklarını anlat ki, senden istifâde etsinler" buyurdu. Ondan sonraki günlerde, üç defa Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâmda gördüm. Bana, "İnsanlar arasına karış, senden istifâde edecekler" buyurdular. Artık insanların arasına karışmaya başladım. Ertesi gün rü'yâmda gâibden bir ses bana, "Ey kulum! Yarattığım bu yerde seni seçtiğim kullarımdan eyledim. Bütün işlerinde sana yardım ettim. Seni, kullarıma rahmet olarak yarattım. Onların arasına karış. Kur'ân-ı kerîmde bildirdiğim emir ve yasaklarımı kullarıma anlat, âyetlerimi onlara açıkla" buyurdu. Bu günden sonra, insanlar bana akın akın gelmeye

başladılar. Onlara hocalarımdan öğrendiklerimi anlatmaya başladım.”

Ali bin Vehb-i Sincârî (radıyallahü anh), âlim, velî, güzel huylar ve faziletler sahibi idi. Çok güzel konuşurdu. İnsanlar, onun tatlı ve kalblere şifâ olan sözlerini işitmek için etrâfına toplanırlardı. Evliyânın büyükleri dahi onun sohbetlerini kaçırmazlar talebesi olmakla şereflenirlerdi. Bunlar, Süveyd-i Sincârî, Ebû Bekr-i Gârî, Sa’d-i Senabihî gibi büyükler idi. Altıncı asrın sonlarında, seksen yaşlarında Sincâr’da vefât etti. Allahü teâlânın ismini söyleyerek hiç yemîn etmedi. Allahü teâlâya olan hayasından, başını yerden kaldırmazdı. Keşif, kerâmet sahibi bir kimse idi. Vefât ettiğinde, talebeleri arasında kırk tanesi, büyük mertebeler, yüksek dereceler sahibi idi.

Ali bin Vehb (radıyallahü anh) birgün talebeleriyle otururken, Magribli Abdurrahmân isminde bir kimse geldi. Torbasından çıkardığı bir gümüş külçeyi Ali bin Vehb’in önüne koyup, “Efendim! Bu gümüşü, fakirlere dağıtmanız için size getirdim. Uygun gördüğünüz kimselere verebilirsiniz” dedi. Ali bin Vehb de, “Fakir olan kim varsa, birer bakır tabak alıp buraya gelsin” diye o kasabada oturanlara haber gönderdi. Herkesin yanlarında getirdiği tabakları, gümüş külçenin etrâfına koydurdu. Sonra kendisi ayağa kalkıp yürüyünce, gelen kapların bir kısmı altın, bir kısmı gümüş ile doldu, iki kaba ise hiçbir şey dolmadı. Gelen gümüş külçeden hiç eksilme olmadı. Herkes tabağını alıp götürünce, Magribli Abdurrahmân bu işin hikmetini sordu. Ali bin Vehb (radıyallahü anh), “Kabı altın ile dolanlar günâhı az olup, Allahü teâlânın sevdiği evliyâya muhabbeti olan kimselerdi. Tabağı gümüş ile dolanlar, günahları diğerlerine göre biraz daha çok olanlardır. Tabağına hiçbir şey dolmayanlar da, âlimlere, evliyâya muhabbet beslemiyen ve onları sevmiyen kimselerdi. Ey Abdurrahmân! Görüyorsun, bizim altına, gümüşe ihtiyâcımız yok. Allahü teâlâ bunların hepsini bize ihsân etti. Fakat biz, âhıreti dünyâya tercih ettik. Getirdiğini geri al” buyurdu.

Ali bin Vehb (radıyallahü anh) zirâat ile de uğraşır, tarlasını eker, çıkan mahsûlün onda birini uşr zekâtı olarak ayırır, müslüman fakirlere dağıtırdı. Birgün çift sürerken öküzün biri öldü. Öküzün boynuzundan tutup, “Yâ Rabbî! Bunu bize dirilt” diye duâ etti. Allahü teâlâ, haram yemiyen, günah işlemiyen bu sevdiği kulunun hatırını kırmadı, duâsını kabûl edip öküzü diriltti. Ali bin Vehb sabanla toprağı sürerken sabanın kulpuna dokunmazdı. Tohumu toprağa atar atmaz, hemen çimlenerek boy vermeye başlardı.

Vefât ettiğinde, talebeleri kabrinin etrâfında toplandılar, üzüntü içinde birbirlerini ta’ziye ediyorlardı. Üzüntülerinden, oradaki ba’zı bitkilerin yapraklarını koparıp koklamaya başladılar. O anda, Allahü teâlânın izni ile, Ali bin Vehb’in (radıyallahü anh) mezarının etrâfındaki yaprakların herbiri, ayrı ayrı renklerde çiçekler açtı, etrâfa misk gibi kokular dağıldı.

Sağlığında, bir grup fakir kimse gelip, kendisinden yiyecek bir tatlı istediler. O da içeri girip su dolu bir tencereye narın yenecek kısımlarını doldurdu. Bu tencereyi fakirlerin önlerine koydu. Fakirler onu yediklerinde, hayatlarında böyle güzel ve hoş kokulu bir tatlı yemediklerini belirttiler.

Ali bin Vehb’in (radıyallahü anh) oğlu anlatır: “Babamın zamanında Hemedan halkından Muhammed bin Ahmed isminde bir zât vardı. Onun basireti ya’nî kalb gözü açık idi. Arş’a kadar bütün melekût âlemini görürdü. Bir ara bu hâlini kaybetti. Çok tövbe ve istiğfar etti. Büyük bir velînin kendisine teveccüh ve duâ etmesi ile buna kavuşabileceğini anladı. Eski hâline yeniden kavuşabilmek için, diyar diyar dolaştı. Sincâr’da babamın medhini duyup, huzûruna geldi. Babam ona izzet, ikramda bulunduktan sonra, “Ey Muhammed Hemedânî üzülme! Allahü teâlânın izniyle eski hâlinden daha ziyâdesine kavuşacaksın” deyip gözlerini yummasını emretti. Gözlerini yuman Muhammed Hemedânî, melekût âlemini Arş’a kadar seyretti. Sonra gözlerini açtırıp buyurdu ki; “Bu gördüğün eski hâlin idi. Şimdi de yeni hâlini göreceksin.” Yine gözlerini yumdurdu. Bu defa hiç görmediği yerleri görüp, yedi kat yerin altından, Arş-ı a’lâya kadar seyretti. Tekrar buyurdu ki; “Cenâb-ı Hak sana öyle bir kerâmet ihsân edecek ki, bir anda ufuklara ulaşacaksın.” Bu söz üzerine Muhammed Hemedânî, bir adımda Sincâr’dan memleketi olan Hemedan’a vardı.”

Ali bin Vehb, bir bahçede talebelerine ders verirken, zamanın âlimlerinden Mûsâ Zûlî ile Adî bin Müsâfir huzûruna geldi. Kendisine, “Yâ Ali bin Vehb! Tevhîd ne demektir?” diye sordular. O da, “İşte bu demektir” buyururken, orada bulunan, koca bir kayayı gösterdi. Kaya bir anda ikiye bölünmüştü. Orada bulunanlar hayret ettiler. Bunu işitenler gelip kayayı ziyâret ettiler ve duâlarının kabulü için Ali bin Vehb’i Allahü teâlâya vesile yaptılar.

Ali bin Vehb'in (radıyallahü anh), hasta kalblere şifâ olan pek güzel sözleri vardır. Buyurdu ki: "Allahü teâlâ, sevdiği kulunun kalbine, kendini arzu etme isteğini yerleştirir."

"Talebe iki kısımdır. Mürîd olanlar severler, kalblerine kendilerine âit olan bir isteği, arzuyu getirmezler. Gayretleriyle tasavvuf derecelerine yükselmeye başlarlar. Murâd olanları ise sevilirler, da'vetlidirler, çekilirler ve yükseltilirler. Onun için murâdlar çok kıymetlidirler. Murâd olunanların başı ve sevilenlerin önderi Muhammed aleyhisselâmdır. Başkaları ona tufeyl olarak, yanısıra kabûl olunmaktadırlar. Onlara aradığını buldururlar ve gideceği yolu tamamlarlar. Artık onların nazarında kâinatın hiçbir kıymeti yoktur. Hep Allahü teâlâyı düşünürler. Bu yolda fenâ makamına kavuşurlar."

"Zühd, üç kısımdır. Farz olan, fazilet olan ve Hakka yakınlığa sebeb olan zühddür. Haramlardan kaçmakla yapılan, farz olan zühddür. Şüpheli olanlardan kaçmak da fazilet olan zühddür. Mübahların fazlasından sakınmak da, Hakka yakınlığı sağlayan zühddür."

"İhlâs, bütün işleri, insanların rızâsı için değil, Allahü teâlânın rızâsı için yapmaktır."

"Ebedî olarak yaşamak istiyorsanız, Allahü teâlânın emirlerini yapınız, yasaklarından kaçınınız ve cenâb-ı Hakkı devamlı hatırlayınız. Ondan gelenlere râzı olunuz. O zaman, âhıretinizi kazanır, Cennette ebedi, sonsuz olarak yaşarsınız."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kalâid-ül-cevâhir sh. 95

2) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 162

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 138

ÂMİR BİN MUHAMMED EL-ENSÂRÎ

Fıkıh âlimlerinden. Adı, Amir bin Muhammed bin Amir bin Half el-Ensârî'dir. 484 (m. 1091) senesinde doğdu. 569 (m. 1174)'de vefât etti. Fakîh (fıkıh âlimi) olup, fıkıh mes'elelerini ezbere bilirdi. Aklının ve anlayışının kuvveti, fetvâlarındaki basireti, görüşünün kuvvetliliği bakımından kendi şehrinde, Belensiye ve diğer çevre memleketlerde tanınıp, meşhûr oldu. Muhammed bin Sehnûn'dan sonra bir müddet kadılık yaptı. Zamanının hadîs âlimi idi. Yaşadığı asırda memleketinde bulunan âlimlerin içinde benzeri yoktu. Kırâat ilmini, Alî bin Zerve el-Murâdî'den öğrendi. Ebü'l-Kâsım bin Nahhâs ile görüşüp sohbet etti. Ebü'l-Velîd bin Rüşd ve Ebû Abdullah el-Havlânî'den icâzet aldı. Ayrıca, Ebû Bahr el-Esedî, Ebû Bekr bin Arabî, Ebü'l-Hüseyn bin Vâcib, Ebû Ali es-Sadefi ve başka birçok büyük âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. Zamanında bulunan büyük zâtlardan pekçoğu ile görüştü. Kendisinden de, Menûr bin Tâhir, Ebü'l-Kâsım bin el-Berrâk, Abdülmun'îm bin el-Fers ve başka birçok kimseler rivâyetlerde bulundular.

Âmir bin Muhammed el-Ensârî hazretleri, birçok eser te'lîf etmiş olup, Câmi'ül-besît ve Bugyet-üt-tâlib-ün-neşît bunlardandır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 55

2) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 216

ATTÂBÎ (Ahmed bin Muhammed)

Tefsîr ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi Künyesi, Ebû Nasr olup ismi, Ahmed bin Muhammed bin Ömer'dir. Buhârâ'da Attâbiyye mahallesinde doğduğu için Attâbî ve Buhârî nisbet edildi, İmâm ve Zeynüddîn lakabları verildi. 586 (m. 1190) yılında Buhârâ'da vefât etti. Kelâbâd'daki "Yedi kadı kabristanı"na defnedildi.

Temel din bilgilerini ve din bilgilerine yardımcı olan âlet ilimlerini öğrenen Ebû Nasr Attâbî, Arabî ilimler, tefsîr ve fıkıh ilminde birçok âlimden ders aldı. Dört mezhebin inceliklerine vâkıf oldu. Hanefî mezhebinin usûl ve fürû' bilgilerinde çok yükseldi. Muhammed Şeybânî hazretlerinin kitaplarına şerhler ve açıklamalar yaptı. Dünyâ malına kıymet vermezdi. Çok cömert olup, güzel ahlâklıydı. Allahü teâlânın dinine hizmet için çalışır, taliplerine din bilgilerini öğretirdi. Allahü teâlânın

emir ve yasaklarını öğretmekten bir an geri durmaz, insanlara nasihatlerde bulunurdu. Pekçok talebe yetiştirdi. Hanefî mezhebi fukahâsının meşhûrlarından Şems-ül-eimme Kerderî ve Hâfız-üd-Dîn gibi âlimler onun talebeleri arasındaydı. İmâm-ı a'zam hazretlerinin talebelerinden İmâm-ı Muhammed Şeybânî hazretlerinin eserlerini şerhetti. "Şerh-i Câmi'-il-kebîr", "Şerh-i Ziyâdât", "Muhtasâr-ül-câmi" ", "Şerh-i câmi'-is-sagîr", "Câmi'-i cevâmî" (veya "Fetâvâ-i Attâbî") ve "Tefsîr-i Attâbî" adlı kitaplar onun eserleri arasındadır, İmâm-ı Muhammed Şeybânî'nin "Ziyâdât"ını şerhederken, "Vasıyye" kısmında matematikle ilgili bilgiler de vermektedir, İmâm-ı Zeynüddîn Ebû Nasr Attâbî'nin, yukarıda saydığımız kitaplarından "Şerh-ül-câmi'-is-sagîr"den başka kitapları kütüphânelerde mevcûttur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Fevâid-ül-behiyye sh. 36

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 83

3) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 6

4) Tabakât-ül-fukahâ sh. 100

5) Cevâhir-ül-mudiyye cild-1, sh. 114

6) Keşf-üz-zünûn, sh. 453, 563, 567, 568, 611, 693, 969

7) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 140

8) El-A'lâm cild-1, sh. 216

AYN-ÜL-KUDÂT HEMEDÂNÎ (Abdullah bin Muhammed)

Fıkıh âlimlerinden. İsmi, Abdullah bin Muhammed bin Ali bin Hasen bin Ali el-Meyancî es-Sühreverdî el-Hemedânî'dir. Künyesi Ebü'l-Me'âlî'dir. Kâdıların gözbebeği anlamına gelen "Ayn-ül-Kudât" lakabiyle tanınır. Ahmed Gazâlî, Muhammed bin Hamevî'den ilim öğrendi. Sem'ânî, "Abdullah, asrının fazilet sahibi zâtlarından idi. Zekâ ve üstün hâlleri, güzel ahlâkı darb-ı mesel hâline gelmişti. Fakîh, fâdıl, şiirde mehâretli ve ince üsluplu olup, Allahü teâlânın ihsânlarına kavuşan, kerâmetler sahibi bir kimse idi. Tasavvuf yolunda dil ile ifâdesi mümkün olmayan şeyleri çok güzel izah eden eserler yazdı" demektedir. 525 (m. 1131) târihinde vefât etti.

Ayn-ül-Kudât Hemedânî (radıyallahü anh) halk arasında çok sevilen, i'tibâr edilen bir zât idi. Bu sebepten kendisini çekemiyenler, hased edenler çıktı. Vezir Ebü'l-Kâsım, bunlardan biriydi. Fakat sultanın sevdiği, devletin ileri gelenlerinden olan Azîz ise, Abdullah Ayn-ül-Kudât'a çok hürmet eder, muhabbetini izhâr ederdi. Bir ara Azîz, bir musibete düçâr olup, bulunduğu mevkiden ayrılınca, vezir Ebü'l-Kâsım, Abdullah Ayn-ül-Kudât imzasıyla, dînin emir ve yasaklarına aykırı olan bir yazı hazırladı.

> Devrin âlimlerini toplayıp, bu yazıyı okuttu ve "Böyle söyleyen bir kimsenin dînimizdeki yeri nedir?" diye sordu. Âlimler de, "Öldürülmesi lâzımdır" diye cevap verdiler. Böyle bir iftiraya düçâr olan Abdullah Ayn-ül-Kudât, Hemedan'da idâm edilerek şehid oldu. Ahmed er-Rûyânî anlattı: "Abdullah Ayn-ül-Kudât'ın öldürülme zamanı yaklaşıp, asılmak için darağacına getirildiğinde, Şuarâ sûresinin son âyetini, meâlen; "Zâlimler yakında nereye rücû edeceklerini (döneceklerini) bilecekler" okudu."

Abdullah Ayn-ül-Kudât'ın hazırladığı eserler: "Zübdet-ül-hakâik" (Bu eserinde, tasavvuf ehlinin sözleri yer alır.), "Medar-ül-uyûb fit-tasavvuf', "Er-Risâlet-ül-yemîniyye"dir.

> Abdullah Ayn-ül-Kudât, "Zübdet-ül-hakâik" isimli kitabında buyuruyor ki: İmâm-ı Muhammed Gazâlî'nin (radıyallahü anh) eserlerini mütâlaaya başladım. Tam dört yıl okudum ve inceledim, öyle hoşuma gitti ki, maksadıma kavuştuğumu anladım. Ve kendi kendime, "Ey gönül! Artık Allahü teâlâya kavuşturan yolu buldun. Bundan sonra senin dünyâya meyletmenin sebebi nedir?" dedim. Huccet-ül-İslâm İmâm-ı Gazâlî'nin (radıyallahü anh) eserlerini okumasaydım, şimdiye kadar öğrendiğim ilimlerle yetinmeye karar verecektim, Bu sırada memleketim olan Hemedan'a, İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin kardeşi, büyük velîlerden Ahmed bin Muhammed Gazâlî (radıyallahü anh) geldi. Onun sohbetine yirmi gün kadar devam

etmekle şereflendim. Bu yirmi gün içinde, daha önce bende bulunmayan tasavvuf dereceleri, keşifler hâsıl olmaya başladı, öyle bir aşk hâli hâsıl oldu ki, bir an önce bu fâni âlemden çıkıp, Allahü teâlâya kavuşmak istiyordum. Nûh aleyhisselâmın ömrü kadar yaşasam, yine ölmiyecek miyim? Bu dünyâda kim ebedî kalıp, âhırete göç etmedi? Bundan sonra aldığım her nefeste âhırete olan iştiyâkım (arzu ve isteğim) artıyordu.

Birgün Hemedan'ın ileri gelen âlimleri ile sohbet ediliyordu. Bir ara babam vecde gelip, keşflerini, ma'nevî âlemde gördüklerini anlatmaya başladı. Bunun yanısıra, orada bulunmıyan Ahmed Gazâlî'yi (radıyallahü anh) gördüğünü, elbisesinin rengini, hattâ o anda orada sohbeti dinlemekte olduğunu ve kendisini kimsenin görmediğini söyledi. Orada bulunanlardan birisi aşka gelip,

“Benim, ölüme olan arzum çok fazlalaştı” dedi. Ben de, “Madem ki ölümü çok istiyorsun, öyleyse öl!” dedim. O kimse birden tuhaflaştı. Orada ölüverdi. O sohbette zamanın müftüsü de vardı. Bana dönerek, “Diriyi öldürdüğün gibi, ölüyü de diriltebilir misin?” dedi. Ben de, “Ölen kimdir?” diye sordum. Dediler ki, “Fakîh Mahmûd'dur.” Ellerimi açıp, “Yâ Rabbî! Bu fakîh Mahmûd kuluna can ver!” deyince, Allahü teâlânın izniyle derhal dirildi.

Aynı eserde buyuruldu ki: Biliniz ki, ilim üç kısımdır. Birincisi, Âdemoğlunun ilmidir, ikincisi, meleklerin ilmidir. Üçüncüsü ise, mahlûkâtın ve mevcûdatın ilmidir. Bu kısımlardan başka dördüncü kısım vardır ki, bu da Allahü teâlânın ilmidir. Bu ilme, ilm-i meknûn (sır ilmi) de denir. Bu ilmi, Allahü teâlâdan başka kimse bilmez.

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki, “İlim Çin'de de olsa alınız.” Başka bir hadîs-i şerîfte de buyuruldu ki: “Ümmetimin âlimleri, İsrâiloğullarının peygamberleri gibidir.”

Bu kitap, muhibler (Allahü teâlânın dostlarını sevenler) nasîblensin diye hazırlandı. Kitaptan, herkes anlıyabildiği kadarını anlıyacaktır.

Kur'ân-ı kerîmin her harfi, her kelimesi, belki bir köye, belki de bir âlemedir. Belki de her bir kelime, bir talibin maksûdudur. Zeyd'e denilen, Amr'a denilmez. Hâlid'de gördüğünü Bekr'de göremezsin. Sen zanneder misin ki, “Elhamdulillâhi Rabb-il-âlemîn” (Âlemlerin Rabbine hamd olsun) den Ebû Cehl nasîb aldı? Hayır. O, ancak “Kul yâ eyyühel kâfirûn” (Ey Resûlüm de ki: Ey kâfirler...) âyetini işitti. Zira onun nasîbi küfür idi ve kâfirlere olan hitabı işitti. Ancak “Elhamdülillah” Kur'ân-ı kerîmin hepsi, Resûlullah efendimizin nasîbi idi. Onu tam olarak anlamak yine onun nasîbi oldu.

Abdullah İbni Abbâs (radıyallahü anh) şöyle anlattı: “Bir gece Emîr-el-mü'minîn Ali bin Ebî Tâlib'in (radıyallahü anh) hizmetinde idim. Sabaha kadar, **“Bismillahillezî...”** ile başlayan âyet-i kerîmeleri tefsîr etti. Kendimi onun yanında, deryaya karşı bir bardak suya benzettim.” Her deryanın bir haddi bir sınırı vardır. Ancak Allahü teâlânın kelâmının bir haddi, sınırı yoktur. Ondan ne kadar kabiliyetin varsa, ona göre bir şeyler alabilirsin.

Kalbinin ürperdiği işi yapma! Nefsine uyma! Şüphe ettiğin işlerde kalbine danış! Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: **“Nefse sükûnet ve kalbe ferahlık veren iş, iyi iştir. Nefsi azdıran, kalbe heyecan veren iş günahtır.”** Yine hadîs-i şerîfte; **“Helâl olan şeyler bellidir. Haramlar da bildirilmiştir. Şüpheli olanlardan kaçınız. Şüphesiz bildiklerinizi yapınız!”** buyuruldu. Bu hadîs-i şerîf gösteriyor ki, şüphe edilen ve kalbi sıkan şeyi yapmamalıdır. Şüphe edilmeyeni yapmak caiz olur. Şüpheli birşeyle karşılaşınca, eli kalb üzerine koymalı. Kalb çarpması artmazsa, o şeyi yapmalı. Eğer fazla çarparsa, yapmamalıdır. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: **“Elini göğsüne koy! Helâl şeyde kalb sâkîn, olur. Haram şeyde çarpıntı olur. Şüpheye düşersen yapma! Din adamları fetvâ verseler de yapma!”** Îmânı olan kimse, büyük günâha düşmemek için, küçük günahtan kaçar.

“Her beldeye tabîb-i hazık olan bir âlim lâzımdır. Bu âlim sebebiyle insanlar tedâvi olur, dertlerine derman bulur. Bu âlimi terk edenler, ilâcı terk etmişler demektir. Böyle kimselere

lâyık olan, hastalık içinde bulunmaktır. Enfâl sûresi 23. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Eğer Allahü teâlâ, ezelî ilminde onlarda hayr ve saadet takdîr etmiş olsaydı, onlara hakkı işittirirdi." Ya'nî Allahü teâlâ onları hayırlı eyleseydi, onlara hayrı işittirirdi.

İnsanların söz taşımalarını dinleme. Zira hadîs-i şerîfte; "Nemmam (koğucu, söz taşıyan) Cennete giremez" buyuruldu. İnsanların ayıplarını görme. Hadîs-i şerîfte; "İnsanların ayıplarını araştırmayınız" buyuruldu. Sonra müşkil bir mes'ele olursa, ehlini buluncaya kadar sabret Nefsine uyarak sabrı elden bırakma! Zira nefsin senin en büyük düşmanın olup, sabretmene mâni olmaya çalışır. Sen her halükârda sabrı terketme! Mûsâ aleyhisselâm ile Hızır aleyhisselâmın kıssasını unutma! O kıssa hadîs-i şerîfte şöyle anlatılır:

"Mûsâ (aleyhisselâm) **Beni-İsrâil'in arasında hutbe okumak için ayağa kalktığında, kendisine insanların hangisi en âlimdir diye soruldu. Mûsâ** (aleyhisselâm) **"En âlim benim" dedi. Allahü teâlâ ona: "İki denizin kavuştuğu yerde benim kullarımdan bir kul var, o senden daha âlimdir" diye vahy indirdi. Mûsâ** (aleyhisselâm) **"Ey Rabbim! Benim için onunla buluşmanın yolu nedir?" diye sordu. Kendisine: "Azık olarak bir zenbilin içine tuzlu bir balık koyarak sırtına al. Bu balığı nerede kaybedersen, o zât oradadır" denildi. Mûsâ** (aleyhisselâm) **yola revân oldu. Onunla birlikte hizmetçisi de yola çıktı. Bu zât Yûşâ bin Nun idi. Mûsâ** (aleyhisselâm) **bir zenbilde bir balık taşıyordu. Hizmetçisi ile birlikte yürüyerek gittiler. Nihâyet bir kayaya vardılar. Orada gerek Mûsâ** (aleyhisselâm) **gerekse hizmetçisi bir miktar istirahat ettiler. Derken zenbildeki balık harekete gelerek zenbilden çıktı ve denize düştü. Allahü teâlâ o ânda suyun akıntısını kesti. Hattâ** (su) **kemer gibi oldu. Balık için bir kanal meydana gelmişti. Mûsâ** (aleyhisselâm) **ile hizmetçisi için şaşacak bir şey olmuştu. Mûsâ** (aleyhisselâm) **uyumuş olduğu için bu hâli görmedi. Mûsâ'nın** (aleyhisselâm) **hizmetçisi bu hâli gördü ama ona söylemeyi unuttu** (unutturuldu)**. Günlerinin kalan kısmı ile o geceyi de yürüdüler. Mûsâ** (aleyhisselâm) **sabahleyin hizmetçisine: "Sabah kahvaltımızı getir. Gerçekten bu yolculuğumuzda müşkilâtla karşılaştık" dedi. Hizmetçi: "Gördünmü, kayaya geldiğimizde gerçekten ben balığı unuttum. Ama onu hatırlamayı bana ancak şeytan unutturdu ve balık denizde şaşılacak bir şekilde yolunu tuttu" dedi. Mûsâ** (aleyhisselâm)**: "İşte bizim istediğimiz buydu" dedi. Hemen izlerini ta'kib ederek geriye döndüler. Kendi izlerini ta'kib ediyorlardı. Nihâyet kayaya geldiler. Orada örtünmüş bir adam gördüler. Üzerinde bir elbise vardı. Mûsâ** (aleyhisselâm) **ona selâm verdi. Hızır** (aleyhisselâm) **O'na: "Ve aleykümselâm sen kimsin?" dedi. "Ben Mûsâ'yım!" deyince, Hızır** (aleyhisselâm) **"Benî-İsrâil'in Mûsâ'sı mı?" diye sordu. Mûsâ** (aleyhisselâm) **"Evet" dedi. Hızır** (aleyhisselâm), **"Sen, Allahü teâlânın ilminden bir ilmi bilmektesin ki, Allah onu sana öğretmiştir. Onu ben bilmem. Ben de Allahın ilminden bir ilim üzereyim ki, onu bana öğretmiştir. Sen bilemezsin" dedi. Mûsâ** (aleyhisselâm) **ona; "Sana öğretilenden, hakkı bana öğretmek şartıyla sana tâbi olabilir miyim?" diye sordu. Hızır** (aleyhisselâm), **"Sen benimle beraber sabıra takat getiremezsin, iyice bilmediğin bir şeye nasıl sabredebilirsin ki? Birşey yok ki, ben onu yapmağa me'mur olurum. Sen onu görürsen sabredemezsin" dedi. Mûsâ** (aleyhisselâm)**: "Beni inşâallah sabırlı bulacaksın. Sana hiç bir husûsta karşı gelmem" dedi. Hızır** (aleyhisselâm) **ona: "O hâlde bana tâbi olursan, bana hiçbir şey sorma. Tâ ki kendim sana ondan birşey anlatıncaya kadar!" dedi. Mûsâ** (aleyhisselâm), **"Pekâlâ!" cevâbını verdi. Sonra Hızır'la Mûsâ** (aleyhisselâm) **deniz sahilinden yürüyerek yola devam ettiler. Derken yanlarına bir gemi uğradı. Bunlar kendilerini gemiye almaları husûsunda gemicilerle konuştular. Gemiciler**

Hızır'ı derhal tanıdılar. İkisini de ücretsiz olarak gemiye bindirdiler. O sırada bir serçe gelerek, geminin kenarına konup, denizden bir yudum su aldı. Hızır (aleyhisselâm), **"Yâ Mûsâ! Benim ilmim ile senin ilmin, Allahü teâlânın ilmi yanında, serçenin denizden azalttığı su kadar bile değildir" dedi. Sonra Hızır** (aleyhisselâm) **geminin tahtalarından birine vurarak onu çıkardı. Bunun üzerine Mûsâ** (aleyhisselâm) **ona: "Bir cemâat bizi parasız gemilerine bindirdiler. Sen onların gemisine kastederek içindekileri batırmak için mi deliyorsun? Gerçekten çok büyük bir iş yaptın" dedi. Hızır** (aleyhisselâm)**, "Ben sana, benimle beraber sabıra güç getiremezsin demedim mi!" dedi. Mûsâ** (aleyhisselâm)**, "Unuttuğumdan dolayı beni kınama. Bu işte benim başıma güçlük de çıkarma" dedi. Bundan sonra gemiden çıktılar. Sahilde yürürlerken bir de baktılar ki, bir çocuk diğer çocuklarla oynuyor. Hızır** (aleyhisselâm) **hemen onun kafasından tutarak eliyle başını kopardı ve çocuğu öldürdü. Bunun üzerine Mûsâ** (aleyhisselâm)**, "Ma'sûm birisini, kısas hakkın olmaksızın öldürdün! Gerçekten yadırganacak birşey yaptın" dedi. Hızır** (aleyhisselâm)**, "Ben, sana benimle beraber sabıra güç getiremezsin demedim mi?" dedi. Mûsâ** (aleyhisselâm)**, "Bundan sonra birşey sorarsam, bir daha benimle arkadaşlık etme. Benim tarafımdan özür derecesine vardın" dedi. Yine yürüdüler, nihâyet bir köye vararak, köylülerden yiyecek istediler. Onlar, kendilerini misâfir kabûl etmekten çekindiler. Bu şefer o köyde yıkılmak üzere olan bir duvar buldular. Hızır** (aleyhisselâm) **onu doğrulttu. Mûsâ** (aleyhisselâm) **ona, "Bir kavim ki, kendilerine geldik de bizi ne misâfir aldılar, nede doyurdular. Dilesen bunun için ücret alabilirdin" dedi. Hızır** (aleyhisselâm)**, "Artık bu seninle benim aramızın ayrılmasıdır. Sabredemediğin şeyin te'vîlini sana haber vereceğim" dedi ve şöyle izah etti. "Birincisi; gemi, denizde çalışan bir takım fakirlerin idi. Onun için ben gemiyi kusurlu yapmak istedim ki, arkalarında, her sağlam gemiyi zorla almakta olan bir hükümdâr vardı. Gemiyi zaptedecek hükümdâr geldiği vakit, gemiyi delinmiş bulacak ve bırakıp gidecek. Fakirler de onu tahta ile tamir edeceklerdi, ikincisi; oğlan büyüseydi, kendisi kâfir olacağı gibi, anne ve babasını da küfre sevkedecekti. Bu sebeble biz, onun yerine annesiyle babasına, ondan daha faydalı ve daha merhametli bir evlât vermesini Allahü teâlâdan diledik. Üçüncüsü; bu duvar, şehirde iki yetim çocuğa âit idi. Altında onlara âit bir define vardı. Babaları da sâlih bir kimse idi. Allahü teâlâ diledi ki, ikisi de rüştlerine ersinler** (âkil ve baliğ olup evlenecek çağa gelsinler) **definelerini çıkarsınlar. Bu, Allahü teâlânın bir merhametidir. Ben bunları kendi isteğimle yapmadım. İşte senin, üzerinde sabredemediğin şeylerin içyüzü budur."**

Tâlib, maksûdunun (sevdiğinin) yolunda, olmalıdır. Onlar ihlâslı olurlar. Zîrâ ihlâs, bu yolun kesin şartlarındandır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Kim ihlâs üzere olursa, onun kalbine hikmet menba'ları (nurları) akar."

Kalb Allahü teâlânın evidir. Dâvûd aleyhisselâm, "Yâ Rabbî! Seni nerede arayayım" deyince, cevâb olarak; "Ben, benim için kalbleri kırılmış, benim için kalbleri harâb olmuşların (evliyânın) yanındayım" buyuruldu. Yine bu ma'nâdaki hadîs-i kudsîde buyuruldu ki: "Yere ve göğe sığmam, ancak mü'min kulumun kalbine sığarım."

Hakîkî îmâna kavuşan kimseler, Allahü teâlânın himâyesinde olurlar. Hakîkate vâsıl olmuşlardır. Bunlar hakkında hadîs-i kudsîde buyuruldu ki: "Evliyâm kubbem (örtüm) altındadır. Onları benden başkası tanımaz. Bunların halleri, halkın anlayışlarına sığmaz. Halkın bunlar hakkında bildikleri, benzetme ve temsilden öteye geçmez. Bunlar öyle bir kâfiledir ki, Allahü teâlâya

verdikleri ahde vefa gösterirler.” Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki; “Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, kalbleri güneşten daha parlak, fiilleri (amelleri) peygamberlerin amelleri gibidir (ya’nî kerâmetleri vardır). Onlar, Allah katında şehîdler mertebesindedirler.”

Başka bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Size bir kavim bildiriyorum ki, onların Allah katında mertebeleri benim gibidir. Ancak onlar, peygamberler şehîdler değildir. Enbiyâ ve şühedâ onlara gıbta ederler. Onlar birbirine, Allah rızâsı için muhabbet ederler.”

Başka bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “İnsanlar üç kısımdır. Birinci kısım, hayvanlara benzer. İkinci kısım, meleklere benzer. Üçüncü kısım, Peygamberlere benzer.” Birinci kısımda olanların maksadı, hayvanlar gibi yiyip içmektir. Bunlar hakkında A’râf sûresinin 179. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki; “Onlar dört ayaklı hayvanlar gibidir. Belki daha da aşağıdırlar.” ikinci kısımdakilerin maksadı, melekler gibi tesbih, namaz, oruç gibi ibâdetlerdir. Üçüncü kısım insanların hizmeti, maksadı, aşk-ı ilâhi, rızâyı Bârî, muhabbetullah ve Allahü teâlâya teslim olmaktır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: “İlim taleb etmek, kadın-erkek her müslümana farzdır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 132

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 128

3) Keşf-üz-zünûn sh. 901

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 455

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 75

6) Nefehât-ül-üns sh. 471

AZZÂZ BİN MÜSTEVDÎ EL-BETÂİHÎ

Irak’da yetişen büyük evliyâdan. Azzâz bin Müstevdî, Betâih’de senelerce talebe yetiştirmek ile meşgûl oldu. Talebeleri terbiye etmekte büyük bir mehâret sahibi idi. Birçok âlim ve sâlihler, Azzâz bin Müstevdî hazretlerinin sohbetinde bulunup, kendisinden ders aldılar ve tasavvuf yolunda yükseldiler. Doğum târihi kesin olarak bilinmeyen Azzâz el-Betâihî, altıncı asırda vefât eden Mensûr el-Betâihî’nin vefâtından az önce vefât etti.

Azzâz el-Betâihî hazretleri, çok kerâmet sahibi bir zât idi. Bir kerâmeti şöyle anlatılır: “Birgün Azzâz el-Betâihî dağ yolunda giderken, azgın bir arslanın gencin birisine saldırıp, onu parçalamak üzere olduğunu gördü. Hemen oraya koştu ve yerden küçük çakıl taşlarından alıp o arslana attı. Arslan cansız yere düştü. Gencin yanına gittiğinde, onun kırık bacağını gördü ve kırık yerlerini elleriyle sıvazlayınca, genç, hiçbir şey olmamış gibi derhal ayağa kalktı. Koşarak köyüne döndü.”

Şeyh Abdüllatîf şöyle anlatır: “Azzâz el-Betâihî hazretleri hurmalıktan geçiyordu. Canı hurma istedi. O esnada hurma dalı eğildi ve bir hurma salkımı önüne geldi. Ondan yediler. Dal tekrar doğrulup eski hâline geldi.”

Kendisi şöyle anlatıyor: “Önceleri beni bir hâl kapladı. Bu hâl kırk gün kadar sürdü. Bu süre zarfında ne yedim ne içtim, ne de herhangi bir şeyle uğraşacak hâlde idim. Daha sonra eski hâlime döndüm. Bir ara canım sıcak buğday ekmeği, balık ve menba suyu istedi. Bir nehir kenarına gittim. Dalgalar arasında karaltılar gördüm. Bana doğru yaklaştılar. Daha sonra bunların üç tane balık olduğunu gördüm. Onların birinin sırtında iki ekmek, diğerinin sırtında kabın içinde kızarmış balık, üçüncüsünün sırtında ise içinde su olan bir kap vardı. Her biri sırtında olan şeyleri benim önüme bıraktılar. Bana, bir insanın diğerine hizmet etmesi gibi hizmetleri oldu. Sonra geldikleri yere döndüler. Ekmekler, tam arzu ettiğim gibi sıcak buğday ekmeği idi. Ekmekleri, kızarmış balığı yiyip, pırıl pırıl kabtan da menba suyunu içip karnımı doyurdum. Fakat yediklerimden hiçbir şey eksilmemişti. Sofrayı olduğu gibi bıraktım ve duâ edip ayrıldım.”

Şöyle anlatılır: Halîfe el-Muktedi biemrillâh, Azzâz el-Betâihî hazretlerinin Bağdad'a gelmesini rica etti ve kendisiyle sohbet etmek istedi. Bağdad'da halîfenin huzûruna geldiğinde, etrâfına bir nazar etti. O anda oradaki bütün perdeler paramparça oldu. O zaman halîfeye buyurdu ki: Şu an bir acem ordusu senin üzerine gelmektedir. Fakat senin ordun galip gelecektir. Azzâz el-Betâihî hazretlerinin buyurduğu gibi oldu. Halîfe zafer sebebiyle çok sevindi. Fakir fukaraya çok ihsânlarda bulundu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 133

2) Kalâid-ül-cevâhir sh. 82

3) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 151

BATALYÛSÎ (Abdullah bin Muhammed)

Endülüs'te yetişen Mâlikî âlimlerinden. İsmi, Abdullah bin Muhammed bin es-Siyyüd el-Batalyûsî'dir. Endülüs'ün Batalyûs (veya Batalyevs) şehrinde doğup büyüdüğü için "Batalyûsî" diye meşhûr oldu. Künyesi Ebû Muhammed'dir. "Siyyüd-ül-Batalyûsî" diye de tanınmaktadır. 444 (m. 1052) senesinde doğdu. Sonra Belensiye şehrine yerleşti. Birçok ilimlerde ve bilhassa Arab dili ve edebiyatında büyük bir âlim olarak yetişti. Çok kitabı vardır. Birçok kıymetli eserlere şerhler, açıklamalar yaptı. 521 (m. 1127) senesi Receb ayının ortalarında Belensiye'de vefât etti.

Batalyûsî; kardeşi Ali bin Muhammed, Ebû Bekr Âsım bin Eyyûb, Ebû Sa'îd el-Verrâk, Ebû Ali el-Gassânî ve daha birçok hadîs âliminden hadîs-i şerîf rivâyet etti. O, edebiyat ve lügat ilimlerinde bir derya idi. Yaşadığı devirde, bu iki ilmi ondan daha çok bilen ve bunlarda onun önüne geçen birisi olmadı. Bütün insanlar onun yanında toplanıyorlar, daha önce öğrendiklerini ona okuyorlar ve ondan yeni bilgiler iktibas ediyorlardı. Derslerini ta'lim etmesi, öğretmesi o kadar güzeldi ki, herkesin anlıyacağı şekilde telkin ediyordu. Çok güzel kitaplar te'lîf etti. Nahiv ilminde daha önce yazılanların hepsine vâkıftı. Kurtuba vâlisi İbn-ül-Hac kendisine büyük bir saygı gösterirdi. Çok güzel şiirleri vardır.

Yazdığı eserlerinin başlıcaları şunlardır:

1. El-İktidâb fî şerh-i edeb-il-küttâb, 2. Şerh-i Sıkt-iz-zend, 3. El-Müselles: Lügat ilmine dâirdir. 4. Şerh-ül-muvatta' li-İmâm-ı Mâlik. 5. Et-Tenbîh alel-eshâb il-mûcibe li-ihtilâf-il-ümme. 6. Şerh-i dîvân-il-mütenebbî:

Endülüs'ten başka yere çıkmamış bir eserdir. 7. İslâh-ül-hulel-il-vâki'. 8. El-Hulel fî şerh-i ebyât-il-cümel. 9. El-Mesâil-ül-mensûre, 10. Sebeb-i ihtilâf-il-fukahâ.

"İlim hakkında söylediği bir beytin açıklaması şöyledir:

"İlimle meşgûl olup, ona kardeş olan, ölümünden sonra bile diridir. Halbuki onun cesedi, toprağın altında çürümüştür."

"Cehâlet sahibi, toprağın üstünde yürüyor olsa bile ölmüştür. Dirilerden zan ediliyor. Halbuki o, yok olmuştur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 96

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 64

3) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 140, 141

4) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 55

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 121

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 454

BEGAVÎ

Horasan'da yetişen hadîs âlimlerinin en büyüklerinden. İsmi, Hüseyn bin Mes'ûd bin Muhammed olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. Lakabı Muhyissünne ve Rüknüddîn'dir. Kürk yapıp satardı. Buna nisbetle el-Ferrâ diye tanınır. Babasının bu işi yaptığı, bunun için İbn-ül-Ferrâ diye tanındığı da rivâyet edilmiştir. Şafiî mezhebi âlimlerindendir. 436 (m. 1044)

senesinde Horasan'da Herat ile Merv şehirleri arasında bulunan. Bâg köyünde doğdu. 516 (m. 1117) Şevval ayında Merv'de vefât etti. Hocası Kâdı Hüseyn'in yanına defn olundu.

İmâm-ı Begavî (radıyallahü anh), fıkıh, hadîs, tefsîr, edebiyat ve diğer ilimlerde meşhûr olup, zamanının bir tanesi idi. Fıkıh ilmini Kâdı Hüseyn bin Muhammed'den öğrendi ve onun en yüksek talebesi oldu. Ayrıca, Ebû Bekr es-Sayrafî, Ebü'l-Fadl el-Hanefî, Ebü'l-Hasen eş-Şîrâzî ve başka birçok âlimler ile görüşüp kendilerinden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ebû Mensûr el-Attârî, Ebü'n-Necîb-i Sühreverdî, Ebü'l Mekârim Fadlullah en-Nûkânî (veya Nevkânî) ve başka birçok zâtlar kendisinden ilim öğrenip icâzet (diploma) aldılar.

İmâm-ı Begavî hazretleri, zamanında bulunan âlimlerin önderi, müslümanların müftîsi, tefsîr sahiblerinin büyüğü, hadîs ehlinin İmâmı idi. Kırâat ilminde de büyük ihtisası vardı.

Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet etmekte çok dikkatli idi. Çok ibâdet ederdi. Zühd, vera' ve takvâ sahibi olup, haram ve şüphelilerden uzak dururdu. Hattâ, şüpheli olmak korkusuyla mübahların çoğunu dahi terkederdi. Bütün hareketleri salâh, doğruluk üzere idi. Kanâat ve tevekkül sahibi idi. Sâde bir hayâtı vardı. Fakirlik hâlinde yaşardı, ilk zamanlarda, yemek olarak kuru bir ekmekle iktifa ederdi. Dostları, sâdece kuru ekmek yemenin, hastalığa sebep olabileceğini söyleyip, başka şeyler de yemesi için ısrar etmelerinden sonra, ekmeğin yanında, bir parça zeytinyağı, kuru incir veya üzüm yemeye başladı, ilmi ile amel eder, Selef-i sâlihînin ve daha önce yaşamış büyüklerin yolundan kıl kadar ayrılmazdı.

Talebelere ders okuturken, temizlik üzerinde çok dururdu. Çok kitap tasnif etmiştir. Fıkıhda, Kitâb-üt-tehzîb, hadîsde; Şerh-üs-sünne, Mesâbih, tefsîrde; Meâlim-üt-tenzil, Kitâb-ül-cem'ı beyn-es sahihayn ve Fetâvâ-i Begavî fetvâ kitabı, yazdığı eserlerin en önemlileridir.

(Şerh-üs-sünne) kitabını te'lîf ettiği zaman, Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâda gördü. Kendisine: "Sünnetimi ihyâ ettiğin, yaşattığın gibi, Allahü teâlâ da seni yaşatsın" buyurmuştu.

(Mesâbih) kitabı, konusunda te'lîf edilmiş olan hadîs kitablarının, ya'nî amel, i'tikâd ve îmân bakımından en şümûllüsüdür. İmâm-ı Begavî bu kitabı, İslâm âleminde, hattâ dünyâca isim yapmış en büyük, en sağlam hadîs kitablarından derlemiş, her hadîsi hangi kitaptan aldığını bildirmişdir. Bu kitapta 4719 hadîs-i şerîf vardır.

Büyük âlim İmâm-ı Begavî buyuruyor ki:

"Kaza, kader bilgisi, Allahü teâlânın kullarından sakladığı sırlardan biridir. Bu bilgiyi, en yakın meleklere ve şeriat sahibi olan Peygamberlerine "aleyhimüsselâm" bile açmadı. Bu bilgi, büyük bir deryadır. Kimsenin, bu denize dalması, kaderden konuşması caiz değildir. Şu kadar bilelim ki, Allahü teâlâ, insanları yaratıyor. Bir kısmı şakidir. Cehennemde kalacaktır. Bir kısmı da sa'îddir. Cennete gidecektir. Bir kimse, hazret-i Ali'den (radıyallahü anh) kaderi sordukda, "Karanlık bir yoldur. Bu yolda yürüme!" buyurdu. Tekrar sorunca: "Derin bir denizdir" buyurdu. Tekrar sordu. Bu defa: "Kader, Allahü teâlânın sırrıdır. Bu bilgiyi senden sakladı" buyurdu."

> İmâm-ı Begavî, Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) haber veriyor ki, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimize biri gelip, bir altınım var ne yapayım dedi. "Bununla kendi ihtiyâçlarını al" buyurdu. Bir altınım daha var dedi. "Onunla da çocuğuna lâzım olanları al" buyurdu. Bir daha var dedi. "Onu da, ailenin ihtiyâçlarına sarf et" buyurdu. Bir altınım daha var dedi. "Hizmetçinin ihtiyâçlarına kullan" buyurdu. Bir daha var deyince, "Onu kullanacağın yeri sen daha iyi bilirsin" buyurdu.
>
> İmâm-ı Begavî (Mesâbih) kitabında bildiriyor ki, gasîl-ül-melâike adı ile şereflenmiş olan Hanzala'nın oğlu Abdullah (radıyallahü anh) dedi ki, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Bile bile bir dirhem gümüş değerinde faiz yemek, otuz zinâdan daha çok günahtır."
>
> Yine Mesâbih kitabında, İmrân bin Hasin'in bildirdiği hadîs-i şerîfte; "Ümmetimin en hayırlı ve en üstünleri, zamanımda bulunanlardır. Onlardan sonra en hayırlıları, onlardan sonra gelenlerdir. Onlardan sonra öyle insanlar gelir ki, istenmeden şahitlik ederler ve emîn olmazlar. Hâin olurlar. Adaklarını yerine getirmezler, keyflerine, şehvetlerine düşkün olurlar" buyuruldu.

Yine bu kitapta, Câbir bin Abdullah'ın bildirdiği hadîs-i şerîfte; "Beni gören ve beni görenleri gören müslümanların hiçbiri Cehenneme girmez" buyuruldu.

İmâm-ı Begavî'nin rivâyet ettiği diğer hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

"Âlimin yanılmasından sakının ve onunla münâsebeti kesmeyin, düzelmesini bekleyin."

"Mecliste olanlar yerlerini alıp oturdukları zaman, birisi bir kardeşini da'vet ederek yer verirse; o, bir ikramdır, onu kabûl etsin. Şayet yer göstermezse, müsait olan bir yer bulsun ve oraya otursun."

"Kimin emrine me'mûr verilir ve kendisi amir olur da onlara gerekli nasîhatta bulunmazsa, Allah, Cenneti ona haram eder."

Hazreti Râfi bin Ebû Râfi şöyle anlatıyor; "Hazreti Ebû Bekir'in hilâfet makamına seçildiğini haber alınca, hemen Medîne-i münevvereye geldim. Kendisiyle görüşüp, "Ey Resûlullahın (aleyhisselâm) halîfesi! Siz, iki kişiye dahî başkan olmamayı tavsiye ederdiniz. Nasıl oldu da, bu vazîfeyi kabûl ettiniz" dedim. Bana buyurdu ki, "Resûlullah (aleyhisselâm), Allahü teâlâya kavuştu. Bu insanlar ise, daha yeni küfürden dönüp İslama girmişlerdi. Şimdi, O'nun vefâtı ile, dinlerinden dönerler, ihtilâfa düşüp birbirlerine girerler diye korktum. İstemiyerek de olsa bu vazîfeyi kabûl ettim." Bunun üzerine ben birşey demedim."

Eshâb-ı Kirâmdan Hazreti Berâ bin Mâlik, Yemâme cengindeki hâllerini şöyle anlatıyor: "O gün Müseylemet-ül-Kezzâb'ın üzerine yürüdüğümüzde, karşımıza iri kıyım birisi çıktı. "Yemâme ayısı" diye bilinen bu kimsenin elinde beyaz bir kılıç vardı. Hemen hücum edip, bir kılıç darbesiyle ayaklarını kestim. Sırtüstü yere düştü. Kendi kılıcımı kınına koydum ve onun elindeki meşhûr kılıcı aldım. Bununla boynuna vurduktan sonra, parçalanıncaya kadar o kılıç ile cihâd ettim."

"Hazreti Ömer halifeliği zamanında, birgün üzüntülü bir şekilde yolda giderken Hazreti Ebû Zer ile karşılaştı. Ebû Zer (radıyallahü anh), "Sizi üzüntülü, kederli görüyorum. Bir şeyiniz mi var?" diye sordu. Hazreti Ömer, "Beşir bin Âsım (radıyallahü anh) biraz önce, Resûlullah efendimizin şu sözünü nakletti; "Kim müslümanların bir işinin başına geçerse, o hesap günü Cehennemin üzerindeki bir köprüye getirilerek orada durdurulur. Şayet dürüst hareket etmişse kurtulur. Eğer düzgün hareket etmemişse, köprünün üzerine bastığı yeri delinir.

Yetmiş yıllık mesafeden aşağı düşer." Hazreti Ömer, hadîs-i şerîfi okuyup bitirince, Hazreti Ebû Zer, "Siz, bunu Resûlullahtan (aleyhisselâm) duymadınız mı?" dedi. Hazreti Ömer "Hayır" deyince, Hazreti Ebû Zer şöyle dedi: "Ben de Resûlullahtan (aleyhisselâm) şunu işittim. Buyurdu ki; "Müslümanlardan birisini bir me'mûriyete ta'yin eden, hesap günü Cehennemin üzerindeki bir köprüye getirilerek durdurulur. Eğer me'muriyete ta'yin edilen dürüst bir kimse ise, o kurtulur. Dürüst bir kimse değilse, köprü delinir. Oradan, zifiri bir karanlıkta, yetmiş yıllık mesafeden aşağı düşer." Bu hadîs-i şerîflerin hangisi size daha çok te'sîr etti?" diye sordu. Hazreti Ömer "Her ikisi de bana te'sîr etti. Buna göre, bu kadar ağır mes'ûliyetiyle bu hilâfeti kim üzerine alır?" buyurdu. Hazreti Ebû Zer, "Allahü teâlâ bu işi, kim dürüst ve mütevâzî ise ona verir. Biz sizin hakkınızda iyilikten başka birşey bilmiyoruz. Şayet âdil olmayan birini bir me'muriyete ta'yin etmiş iseniz, onun da vebalinden kurtulamazsınız" buyurdu.

Avf bin Mâlik (radıyallahü anh) anlattı: Bir gece Peygamberimiz (aleyhisselâm), bize bir yerde durup dinlenmemizi emr buyurdular. Herkes devesini çöktürdü. Gece bir müddet sonra dikkat ettiğim hâlde, Resûlullahı (aleyhisselâm) göremeyince telâşlandım. Aramaya başladım. Sağa sola bakarak gidiyordum. Muâz bin Cebel ve Ebû Mûsâ'nın da aynı telâşa kapıldıklarını gördüm. Bu şekilde baka baka dolaşırken, vadinin üst taraflarından, değirmen uğultusuna benzer bir ses geldiğini işittik. Daha sonra Peygamberimizi görüp telâşımızı anlatınca, buyurdular ki: "Geceleyin Rabbimin katından gelen bir melek, ümmetime şefaat etmekle,

onların yarısının Cennete girmesini kabûl etmek arasında beni muhayyer bıraktı. Ben de şefaat etmeyi tercih ettim.” Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz böyle buyurunca ben, “Yâ Resûlallah! Acaba bize de şefaat edecek misiniz?” diye sordum. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Elbette, sizler de şefaat edeceğim kimselerdensiniz” buyurdular. Daha sonra, Peygamber efendimizle (aleyhisselâm) birlikte kervanın yanına geldik. Onlar da Peygamber efendimizin kaybolmasından endişeye kapılmışlardı. Resûlullah (aleyhisselâm): “Bana Rabbimden bir melek geldi. Ümmetimin yarısını Cennete sokmakla, onlara şefaat etmem arasında beni muhayyer bıraktı. Ben de ümmetime şefaat etmeyi tercih ettim” buyurdu. Onlar da Peygamber efendimize (aleyhisselâm), “Yâ Resûlallah! Acaba biz de şefaat edeceklerinin arasında var mıyız?” diye sordular. Resûlullah (aleyhisselâm), Eshâbının etrâfına toplanmalarını beklediler ve buyurdular ki: “Şefaatim, ümmetimden Allaha hiçbir şeyi ortak koşmadan ölenleredir. Sizler de şahit olunuz!”

“Ka’b bin Adiy (radıyallahü anh) anlattı: Hire hey’eti ile beraber Resûlullaha (aleyhisselâm) gelmiştik. Bize İslâmiyeti anlattı. Müslüman olduk ve memleketimize döndük. Çok geçmeden Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) vefât haberi geldi. Bu haber arkadaşlarımı şüpheye düşürdü. “Eğer o, Peygamber olsaydı, ölmezdi” dediler. Ben, onların yanlış düşündüklerini anlatıp, “Ondan önce gelen peygamberler de ölmüştür” diyerek, İslâmiyetten ayrılmadım. Daha sonra Medine’ye gitmeye karar verdim. Hazreti Ebû Bekr’in yanına gelerek hâdiseyi anlattım.

Beni, Mısır kralı Mukavkıs’a elçi olarak gönderdi. Mısır’a gittim ve geldim. Hazreti Ebû Bekr’in vefâtından sonra, Hazreti Ömer de beni Mukavkıs’a elçi olarak gönderdi O sırada, Rumlar ile yaptığımız Yermük savaşı devam ediyordu. Neticeyi bilmiyordum. Götürdüğüm mektûbu Mukavkıs’a teslim ettim. Mukavkıs, “Rumların, Arabları öldürüp hezimete uğrattığını biliyor musun?” dedi. Ben, “Hayır” deyince, “Niçin?” dedi. Ben de, “Çünkü, Rabbimiz, sevgili Peygamberimize (aleyhisselâm) İslâmiyeti bütün dinlere hâkim kılacağını va’d etti. O, va’dinden dönmez” dedim. O zaman Mukavkıs, “Hakîkaten Arablar Rumları, Ad kavmi gibi kılıçtan geçirdiler. Peygamberiniz doğru söylemiş...” dedi. Bundan sonra Mukavkıs bana, Eshâb-ı Kirâmın (radıyallahü anh) ileri gelenlerini sordu. Onlar için hediyeler verdi. Resûlullahın (aleyhisselâm) amcası Abbâs’a (radıyallahü anh) da hediyeler gönderdi. Hazreti Ömer’e durumu bildirdikten sonra, onun emrine girdim. Hazreti Ömer, devlet me’mûrlarına maaşlarını ta’yin ederken, benim maaşımı da Adiy bin Ka’b oğullarının arasına yazdı.”

“Hazreti Âişe vâlidemiz (radıyallahü anha) anlattı: Eshâb-ı Kirâm bir mes’ele hakkında ihtilâfa düştükleri zaman, babam imdâda yetişirdi. Onlara kesin hükmü bildirir, ihtilâftan kurtarırdı. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) vefât edince, Eshâb-ı Kirâm “Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) nereye defnedelim” diye ihtilâfa düştüler. Hiç kimse bu husûsta bir şey bilmiyordu. Babam, “Ben, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizden duydum, “Her Peygamber, vefât ettiği döşeğin altına defnedilir” buyurdu” dedi. Eshâb-ı Kirâm (radıyallahü anh), Resûlullahın (aleyhisselâm) mirası ile ilgili olarak ihtilâfa düştüklerinde, babam Ebû Bekr, “Ben Resûlullahtan “Biz Peygamberler miras bırakmayız. Bizim bıraktıklarımız sadaka olur” buyurduğunu işittim” dedi ve onları ihtilâftan kurtardı.”

“Muhammed bin İbrâhim et-Teymî (radıyallahü anh) anlattı: Abdullah (radıyallahü anh) Müzeyneliydi. Abdullah, küçük yaşta yetim kalmıştı. Amcası onu kucağında büyüttü. Ona her zaman çok iyi davranırdı. Abdullah’ın (radıyallahü anh) müslüman olduğunu işitince, ona çok kızdı. Üzerinden elbisesini bile soydu. Bunun üzerine Abdullah, annesinin yanına gitti. Durumu anlatınca, annesi kendi çizgili entarisini bozarak oğluna iki parçadan meydana gelen bir elbise dikip giydirdi. Ertesi gün, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Abdullah’a (radıyallahü anh), “Sen Zülbicâdeyn (iki parçalı elbisesi olan) Abdullah, kapımdan ayrılma” buyurdular. O da Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin kapısından hiç ayrılmadı. Abdullah (

radıyallahü anh) birgün kapıda yüksek ses ile Allahü teâlâyı zikr ediyordu. Hazreti Ömer bunu görünce, “Abdullah acaba yüksek sesle zikr yaparak gösteriş mi yapıyor?” diye sorunca, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), “Hayır, samîmi olarak yalvarıp yakaranlardan birisi” buyurdular.”

İbn-i Mes’ûd da (radıyallahü anh) şöyle anlattı: “Tebük savaşında idik. Bir gece kalktım. Karargâhın bir yerinde ateş yakılmıştı. Hemen o tarafa yürüdüm. Baktım ki, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Hazreti Ebû Bekr, Hazreti Ömer de orada idiler. Zülbicâdeyn Abdullah vefât etmiş, ona bir mezar kazmışlar. Resûlullah (aleyhisselâm) kabre indiler, Abdullah’ı lahdin içine yerleştirdiler. Üstüne toprak attıktan sonra, Resûlullah (aleyhisselâm); “Yâ Rabbî! Ben bu akşama kadar ondan memnundum. Sen de ondan hoşnut ol” diye duâ buyurdular.”

İmâm-ı Begavî hazretlerinin Mesâbih-i şerîf isimli kitabından alınan ba’zı hadîs-i şerîfler:

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

“Eşyadan bir çift şeyi Allah yolunda sadaka eden kimse, Cennet kapılarından da’vet olunur. Cennette çeşitli kapılar vardır. Çok namaz kılanlar, namaz kapısından da’vet olunur. Cihâd edenler, cihâd kapısından, sadaka verenler, sadaka kapısından, oruç tutanlar, Reyyân kapısından da’vet olunur.”

Hazreti Ebû Bekr, bu hadîs-i şerîfi işitince, “Yâ Resûlallah! Bu kapıların yalnız birinden çağırılmakta zorluk yoktur. Acaba bu kapıların hepsinden çağrılan kimse var mıdır?” diye sorunca, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Evet vardır, ümit ediyorum ki, sen o kimselerdensin” buyurdular.

“Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm); “Bize, her ikram edene, iyilik edene mükâfatını verdik. Fakat Ebû Bekr’in iyiliğinin, ikramının karşılığını veremedik. Ona Hak teâlâ hazretleri kıyâmette ikramda bulunacak, mükâfatını verecektir. Bana, Ebû Bekr’in malının verdiği fayda gibi, hiç kimsenin malının faydası olmadı. Eğer dost edinseydim, Ebû Bekr’i dost edinirdim. Fakat ben Hak teâlâ hazretlerinin dostuyum” buyurdular. Hazreti Ömer, “Hazreti Ebû Bekr, bizim seyyidimiz, hayırlımızdır, Resûl-i ekreme hepimizden çok sevgilidir” buyurdu.”

Hazreti Aişe vâlidemiz anlattı: “Fahr-i Kâinat (aleyhisselâm) son hastalığında bana; “Yâ Âişe! Bana, baban Ebû Bekr’i ve kardeşin Abdurrahmân’ı çağır. Bir vasıyyetimi yazdırayım. Çünkü benden sonra birisinin çıkıp, ben halîfe olmak istiyorum, diye söyliyeceğinden korkuyorum. Hâlbuki Hak teâlâ ve mü’minler Ebû Bekr’den başkasının halîfe olmasını istemezler” buyurdu.

Hazreti Ömer rivâyet etti: “Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Allahü teâlâ hakkı, Ömer’in dili ve kalbi üzerine koymuştur” buyurdular. Bu hadîs-i şerîften hemen sonra “Biz Ömer’in söylediğinin hak olduğunu, kalblerin onun sözüyle sükûn bulduğunu uzak görmezdik” hadîs-i şerîfini Hazreti Ali haber vermiştir.

Câbir bin Abdullah (radıyallahü anh) rivâyet etti: “Hazreti Ömer, Hazreti Ebû Bekr’e; “Ey Allahın Resûlünden sonra insanların en hayırlısı” diye hitap etti. Hazreti Ebû Bekr, “Yâ Ömer! Sen bana böyle söylüyorsun, fakat Resûl-i ekremden duydum, “Ömer’den hayırlı bir kimse üzerine gün doğmamıştır” buyurdular. Ukbe bin Âmir’in (radıyallahü anh) haber verdiği bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm); “Ben, peygamberlerin sonuncusuyum. Benden sonra peygamber gelmiyecektir. Eğer, benden sonra peygamber gelseydi, Ömer peygamber olurdu” buyurdu.

Hazreti Âişe vâfidemiz rivâyet etti: “Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) ile beraberdik. Bir ara dışarıda bir gürültü ve çocuk sesleri duyduk.

Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) dışarı baktılar, Habeşlilerin oynadığını, çocukların da seyr ettiğini gördüler. Bana, “Yâ Âişe! Gel seyret” buyurdular. Ben de gidip, çenemi Peygamberimizin (aleyhisselâm) mübârek omuzuna dayayıp seyretmeğe başladım. Bir müddet sonra bana, “Doymadın mı?” buyurdular. “Hayır, doymadım” dedim. Maksadım, O’nun yanında ne derece kıymetimin olduğunu anlamaktı. O sırada Hazreti Ömer göründü. Hemen halk Habeşlilerin etrâfından dağıldı.”

Ebû Sa’îd-il-Hudrî (radıyallahü anh) rivâyet etti: “Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Sizin gök yüzündeki ışıklı yıldızlara baktığınız gibi, Cennet halkı da illiyyîn ehline bakar. Ebû Bekr ve Ömer onlardandır. Fakat onlar, bu mertebeden de yükseğe çıkıp Naîm Cennetine girerler.” (İlliyyîn, Cennetlerin en şerefli mertebeleridir.)”

Hazreti Enes rivâyet etti: “Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Ebû Bekr ve Ömer, Cennetteki erkeklerin, Peygamberlerden (aleyhimüsselâm) sonra seyyididir” buyurdu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) mescide girdiği zaman, Hazreti Ebû Bekr ve Ömer’den başka hiç kimse başını yukarı kaldırmazdı. İkisi sanki, Peygamberimize (aleyhisselâm) tebessüm ederlerdi. Resûlullah efendimiz de onlara bakar tebessüm ederdi.” İbn-i Ömer (radıyallahü anh) anlattı: “Resûlullah (aleyhisselâm) birgün mescide girdiler. Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer, birisi sağında birisi de solunda idi. Resûl-i ekrem efendimiz onların ellerinden tutmuştu. “Biz kıyâmet gününde bu şekilde kalkarız” buyurdular.”

Ebû Sa’îd-il-Hudrî (radıyallahü anh) rivâyet etti: Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Her Peygamberin gökte ve yerde ikişer veziri vardır. Benim gök ehlinden olan vezirlerim Cebrâil ve Mikâil’dir (aleyhimesselâmı. Yer halkından olan vezirlerim, Ebû Bekr ve Ömer’dir.”

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) anlattı: “Hazreti Ömer, vefât etmişti. Mübârek vücûdu teneşir üzerine konmuştu. Halk toplanmış duâ ediyordu. Birisi arkamda dirseklerini omuzuma dayamış, “Allahü teâlâ sana rahmet eylesin yâ Ömer! Ümid ediyorum ki, Hak teâlâ seni iki sahibin ile beraber kılar. Çünkü çok defa Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm) işittim; “Ben me’mûr oldum. Ebû Bekr ve Ömer de me’mûr oldu. Ben işledim, Ebû Bekr ve Ömer de işlediler. Ben çıkarıldım. Ebû Bekr ve Ömer de çıkarıldı” buyurdu. Arkama döndüm, arkamdaki Hazreti Ali idi.”

Hazreti Âişe vâlidemiz anlattı: “Resûlullah (aleyhisselâm) evinde yatıyordu. Mübârek baldırları, ya’nî mübârek topukları ve dizleri arası açık idi. Hazreti Ebû Bekr, kapıya gelip izin istedi. Habîb-i ekrem izin verdiler. Hâllerini değiştirmediler. Sonra Hazreti Ömer gelip izin istedi. Ona da izin verdiler. Mübârek baldırları açık olarak yattıkları vaziyette sohbet ediyorlardı. Hazreti Osman gelip izin isteyince, Resûl-i ekrem oturdu ve örtündü. Hepsi gittikten sonra Server-i âleme, “Babam Hazreti Ebû Bekr içeri girdi, hiç hareket etmediniz. Hazreti Ömer içeri girince yine aynı vaziyette durdunuz. Hazreti Osman içeri girince doğrulup oturdunuz ve elbisenizi düzelttiniz. Bunun hikmeti nedir?” diye sordum. Cevabında, “Osman çok haya sahibi bir kimsedir. Eğer o hâlde izin verseydim, içeri girip söyliyeceğini anlatmazdı” ve devamla, “Meleklerin haya ettiği bir kimseden ben haya etmez miyim” buyurdular.”

“Hazreti Osman şehid edildiği gün, kendisi evinin muhasara edildiğini anladı. Muhasara edenlere hitaben, “Hak teâlâya yemîn ediyorum ki, siz bilmiyorsunuz. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) Medine’ye teşrîf etti. Rûme kuyusundan başka içilecek tatlı su yoktu. “Kim Rûme kuyusunu satın alır, kendi kovası ile müslümanların kovasını aynı tutarsa, ona Cennetteki kovası, Rûme kuyusundaki kovasından hayırlı olur” buyurdular. Kendi param ile o kuyuyu satın aldım. Siz, bugün beni o kuyunun suyunu içmeye bırakmıyorsunuz.

Deniz suyu gibi tuzlu su içiyorum” buyurdu. Hepsi birden, “Evet öyledir” dediler.

Hazreti Osman, “Allahü teâlâya yemîn ediyorum. Mescid, Eshâb-ı Kirâma (radıyallahü anh) dar geliyordu. Resûlullah (aleyhisselâm), “Falanın yerini kim satın alıp mescide katarsa, Cennette o yerden daha iyisine kavuşur” buyurdu. O yeri kendi malım ile satın aldım, mescide kattım. Siz bugün beni bu mescidde iki rek’at namaz kılmağa bırakmıyorsunuz” dedi. Hepsi, “Evet” dediler.

Hazreti Osman, “Allahü teâlâya yemîn ediyorum. Tebük gazâsında İslâm ordusunu kendi malım ile teçhiz ettiğimi bilmiyor musunuz?” buyurdu. Hepsi birden “Evet” dediler. Hazreti Osman, “Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) Mekke’de Sebir dağına çıkmıştı. Yanında Ebû Bekr, Ömer ve ben vardık. Dağ sallanmaya başladı. Hattâ taşları döküldü. Resûlullah (aleyhisselâm) mübârek ayağı ile dağa vurdu. “Yâ Sebir! Sakin ol. Üzerinde bir nebi, bir sıddîk ve iki şehîd vardır” buyurdular. Hepsi tasdik ettiler. Hazreti Osman, “Allahü ekber, Kâ’benin Rabbine yemîn ederim ki, ben şehidim” diye üç kerre tekrarladı. Sonra, “Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bana, muhasara edenlere mukâbele etmeyip, sabır etmemi vasıyyet buyurmuştu” dedi.” Abdullah İbni Ömer (radıyallahü anh) şöyle anlattı: “Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) Eshâb-ı Kirâmı birbirleri ile kardeş yapıyordu. Hazreti Ali o sırada orada yoktu. Biraz sonra gelip, “Yâ Resûlallah! Eshâb-ı Kirâmı birbirleri ile kardeş kıldın. Beni kimse ile kardeş yapmadın” diye arzedince, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), “Sen, benim dünyada ve âhırette kardeşimsin” buyurdular.”

Ebû Sa’îd-il-Hudrî’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Eshâbımın hiçbirine dil uzatmayınız. Onların şanlarına yakışmayan şeyler söylemeyiniz! Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, sizin biriniz Uhud dağı kadar altın sadaka verse, Eshâbımdan birinin bir müd arpası kadar sevâb alamaz.”

Hazreti Ömer’in rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

> “Eshâbıma dil uzatmakta Allahü teâlâdan korkunuz! Benden sonra onları kötü niyetlerinize hedef tutmayınız! Nefsinize uyup, kin bağlamayınız! Onları sevenler, beni sevdikleri için severler. Onları sevmiyenler, beni sevmedikleri için sevmezler. Onlara el ile, dil ile eziyyet edenler, gücendirenler, Allahü teâlâya eziyyet etmiş olurlar ki, bunun da muâhazesi, ibret cezası gecikmez, verilir.”

Abdullah bin Zübeyr’in (radıyallahü anh) babasından rivâyetle bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

“Kıyâmet günü Eshâbımdan her biri, kabirlerinden kalkarken, vefât ettiği memleketin bütün mü’minlerinin, önlerine düşerek ve onlara nûr ve ışık saçarak Arasat meydanına götürür.”

> Havz ve şefaat babında bildirilen hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Benim havzımın iki ucunun arası, Île ile Aden arasındaki mesafeden uzaktır. Suyu kardan beyaz, baldan tatlıdır. Bardakları yıldızların sayısından fazladır. Bir kimse kendi havzına başkalarının devesinin girmesine nasıl mâni olursa, ben de ümmetimden başkalarını havzımdan men ederim.” (Île, Kızıldenizin kuzeyindedir. Aden ile arasındaki mesafe birbuçuk aylık yol olup, takriben 1620 km.dir.) Eshâb-ı Kirâm, “Yâ Resûlallah! O gün bizi tanır mısınız?” diye sordular. “Evet tanırım. Çünkü, sizin abdest a’zalarınız nurlu olacak, başka hiçbir ümmette bu alâmet olmayacaktır” buyurdu.”

> Hazreti Enes’in rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Kıyâmet günü insanlar Arasat’ta toplanır. Bir kısmı diğerinin üzerine dalga vurur, birbirlerine karışırlar. Mahşer halkı hep birden, Âdem aleyhisselâma gelirler, “Rabbinden bizim için şefaat dile!” derler. Âdem (aleyhisselâm), “Ben şefaate izinli değilim. İbrâhim aleyhisselâma gidiniz. O Allahü teâlânın Halîlidir” der. İnsanlar ona gelirler. Oda: “Ben şefaate izinli değilim.

Mûsâ aleyhisselâma gidiniz. O, Kelimullahtır” der. Ona gelirler: “Ben de şefaat edemem. Îsâ aleyhisselâma gidiniz. O, Rûhullahtır” der. Ona giderler. O da: “Ben şefaate izinli değilim. Muhammed aleyhisselâma gidiniz” der. Mahşer halkı bana gelirler. Ben: “Şefaat ederim” derim. Şefaat etmek için Rabbimden izin isterim, izin verilir. Hak teâlânın bana bildireceği hamdler ile hamd ederim. Şimdi o hamdler hafızamda yoktur. Sonra yere kapanır, secde ederim. Hak teâlâ bana: “Yâ Muhammed! Şefaat et, kabûl olunur” buyurur. Ben: “Yâ Rabbî! Ümmetime rahmet et, onlara merhamet et” ma’nâsına gelen, “Ümmeti ümmeti” derim” (İki kere buyurması, te’kid için veya nidâ içindir ki, ümmeti kendisine yaklaşsınlar, ateşten korunsunlar. Zîrâ nûr-i şerîfleri ateşi söndürür) Sonra bana: “Yâ Muhammed! Var, kalbinde arpa ağırlığında îmânı olanı ateşten çıkar” buyurulur. Ben de gider, kimin kalbinde arpa ağırlığında îmânı varsa, ateşten çıkarır geriye dönerim. Yine o hamdler ile hamd ederim ve secde ederim. Yine bana, “Yâ Muhammed! Söyle, işitilir, iste, verilir. Şefaat et, kabûl olunur” buyurulur. Ben: “Ya Rabbî! Ümmetime rahmet et!” derim. O zaman, “Kalbinde zerre kadar veya hardal danesi kadar îmânı olanları ateşten çıkar” buyurulur. Giderim, kalbinde zerre kadar îmânı olanları ateşten çıkarırım. Yine dönerim, secdeye varır, niyaz ederim. Ve kalbinde zerre kadar îmânı olanları ateşten çıkarırım. Yine döner, secdeye varır, niyaz ederim. “Git, kalbinde hardal danesinden de çok az îmânı olanları da ateşten çıkar” buyurulur. Gider, böyle îmânı olanları da ateşten çıkarırım. Dördüncü defa da Rabbimden, Lâ ilahe illallah diyenlere de şefaat etmemi isterim. Allahü teâlâ: “Onları ateşten çıkarmak senin üzerine değildir. Fakat, İzzetim, Celâlim, Kibriyâm hakkı için onları elbette ateşten, çıkarırım” buyurur.”

Bilâl bin Hâris’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Benden sonra unutulmuş bir sünnetimi meydana çıkaran kimseye, bunu işliyenlerin sevâbı kadar ecir verilir. Bunların sevâbında azalma olmaz. Buna karşılık, bid’at ve sapıklık çıkaranlardan, Allahü teâlâ ve Resûlü râzı olmaz. Bu bid’ati işliyenlerin günahları kadar, bid’ati çıkaranın üzerine yükletilir. Bid’at işliyenlerin günahlarında hiç bir azalma olmaz.”

Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Siz öyle bir zamanda geldiniz ki, Allahü teâlânın emirlerinin ve yasaklarının onda birini yapmaz iseniz, helak olur, Cehenneme gidersiniz. Sizden sonra öyle müslümanlar gelecek ki, Allahü teâlânın emirlerinin ve yasaklarının onda birini yapabilseler, Cehennemden kurtulurlar.”

Yine Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Allahü teâlâ, bu ümmet için her yüz sene başında, bu dîni kuvvetlendiren bir müceddid meydana çıkarır.”

Kur’ân-ı kerîmin faziletleri bölümünde bildirilen hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Allahü teâlâ, gökleri ve yeri yaratmadan bin yıl önce, Tâhâ ve Yâsîn sûrelerini meleklere okudu. Ya’nî ma’nâlarını ilham etti. Melekler Kur’ân-ı kerîmi duyunca, bu Kur’ân-ı azîmüşşânın indirildiği ümmete müjdeler olsun. Veya Tûbâ ağacı onlar için olsun. Bu Kur’ân-ı hakimi yüklenen kalblere ve okuyan dillere de müjdeler olsun, dediler.”

Tesbih, tahmîd ve tehlîlin sevâbı bölümünde bildirilen hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Mi’râc gecesi, İbrâhim aleyhisselâma rastladım. Bana: “Ümmetine selâm söyle. Cennetin toprağının temiz olduğunu, suyunun tatlı, zemininin düz ve ağaçsız olduğunu, orada dikilen fidanın, Sübhânallahi velhamdülillahi ve lâ ilahe illallahü vallahü ekber olduğunu haber ver” dedi.”

İmâm-ı Begavî hazretleri “Me’âlim-üt-tenzîl” isimli kitabında buyuruyor ki:

“İnsan (Hel etâ) sûresi sekizinci âyet-i kerîmenin nüzûl (inme) sebebini, âlimler şöyle bildirirler: Bir zaman, Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyn hasta olmuşlardı. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm),

Eshâb-ı Kirâm ile torunlarını ziyârete gitti. Hazreti Ali ve Hazreti Fâtıma'ya hitaben; "Bu iki ciğer köşeleriniz için bir adak adayın" buyurdular. Onlar da, Fıdda ismindeki hizmetçileri ile beraber, çocukları sıhhate kavuşursa, Allahü teâlânın rızâsı için, üç gün oruç tutacaklarını nezr ettiler (adadılar). Hazreti Hasen ve Hazreti Hüseyn sıhhat bulunca, yiyecek birşeyleri olmadığı için, Hazreti Ali, bir Yahudiden üç sa' (12,6 litre hacmindeki kab dolusu) arpa borç aldı. Üçü de nezrlerini yerine getirmek için oruç tutmaya başladılar. Arpanın üçte birini hizmetçileri öğütüp, beş tane ekmek pişirdi. Çünkü hepsi beş kişi idiler, iftar vakti Hazreti Fatıma (radıyallahü anha), ekmeklerin her birini hazret-i Ali'nin, Hasen ve Hüseyn'in, hizmetçileri Fıdda'nın ve birini de kendisinin önüne koydu. Kapıya bir miskin geldi (Miskîn, bir günlük yiyeceği bile olmayan fakire denir.) "Ben müslüman fakirlerinden biriyim. Açım. Yemek istemeye geldim" dedi. Önlerindeki beş ekmeği de miskine verdiler. Kendileri su ile iftar edip, ertesi gün için oruca niyet ettiler. Ertesi gün hizmetçi, kalan unun yarısını öğüttü. Bu undan beş tane ekmek pişirip iftara hazırladı, iftar vakti oldu. Tam ekmekleri yemeye başlayacaklardı ki, kapıya bir yetim gelip yemek istedi. Beşi de ekmeklerini o yetime vererek, yetimi sevindirdiler. Kendileri su ile iftar edip, ertesi gün oruca niyet ettiler. Üçüncü gün, hizmetçi, arpanın kalan kısmını öğütüp, beş tane ekmek yaptı. İftar vakti ekmekleri yiyecekleri sırada kapıya birisi gelip, esîrlikten yeni kurtulduğunu, üç gündür birşey yemediğini söyleyince, ellerindeki ekmekleri buna verdiler. Resûlullah (aleyhisselâm) bunların hâllerini, açlıklarını haber alınca çok üzüldüler. Sonra Cebrâil aleyhisselâm geldi. "Yâ Resûlallah mübârek olsun. Hak teâlâ Ehl-i beytin hakkında âyet-i kerîme gönderdi" diyerek, insan (Hel etâ) sûresini okudu.

Hazreti Ali, Medine dışına çıktı. Bir kimsenin kuyudan su çekip, hayvanlarını sulamakta olduğunu gördü. Ona yaklaşıp, "Sana ücretle kuyudan su çekeyim mi?" buyurdu. O da, "İyi olur" dedi. Bir kova suyu, bir avuç hurma karşılığı ücretle çekmek üzere anlaştılar. Hazreti Ali (radıyallahü anh), su çekmeye başladı. Son kovayı çekerken, ip koptu ve kova da kuyuya düştü. O kimse kovanın gittiğine üzülerek, Hazreti Ali'nin mübârek yüzüne bir tokat vurdu. Sonra, Hazreti Ali ile anlaştıklarına göre hurmaları verdi. Hazreti Ali hiç karşılık vermedi. Mübârek elini kuyunun içine uzattı. Allahü teâlânın izni ile kovayı çıkarıp o kimseye verdi. Ve oradan ayrıldı. Evine gelip, hurmaları, Hazreti Fâtıma'ya verdi. Birlikde yerken Hazreti Fâtıma, Hazreti Ali'nin yüzündeki tokat izini görüp, sordu. O ise, gizledi.

Diğer taraftan, Hazreti Ali'ye tokat vuran kimse, onun elini uzatıp kuyudan kovayı çıkarmasına hayret etmişti. Derin derin düşünmeye başladı. Kalbinde bir değişiklik, yumuşaklık hissetti. Kendini çok suçlu ve mahcûb hissetti. "O şahıs, Muhammed aleyhisselâmın dînine tâbidir. Eğer o din hak olmasaydı, o zât, derin kuyuya elini uzatmakla kovayı çıkaramazdı. Ben ise, böyle bir zâtın yüzüne tokat vurdum. Bu küstahlığı yapan el bana lâzım değildir" deyip, tokat vurduğu elini kesti. Bu kesik eli, diğer eline alıp, huzûru ile şereflenmek ve kendisinden özür dilemek niyetiyle Hazreti Ali'nin yanına gelip kapıyı çaldı. Resûlullah efendimiz de içeride idi. Hazreti Ali kapıyı açınca, elinin biri kesilmiş, kanlar akar hâlde diğer elinde duruyor görünce hayret etti. Gelen kimse bir taraftan ağlıyordu. Hazreti Ali içeri girip, durumu haber verdi. Peygamberimiz (aleyhisselâm), "Sana hakaret eden kimsedir. Söyle içeri gelsin" buyurdular. O kimse içeri girdi. Resûlullah (aleyhisselâm), onu bu hâlde görünce üzüldü. "Niçin böyle hatâ işledin?" diye sordular. O kimse ağlıyarak yaptığı hatâyı anlatıp, özür diledi ve îmân etmekle şereflendi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) kesik eli yerine koydu. Mübârek ağzının tükrüğünden bir miktar sürüp duâ buyurdu. Allahü teâlânın kudreti ile, o kimsenin eli, eskisinden daha sağlam oldu."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-2, sh. 259

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 136

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 61

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 75

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 48

6) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 12

7) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 157

8) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1257

9) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 193

10) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 102

11) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 990

12) Eshâb-ı Kirâm sh. 315

BEKÂ BİN BATÛ

Irak'ta yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Bekâ bin Batû Irâkî'dir. Sıddîkûn denilen evliyânın önde gelenlerindendir. Nehr-ül-mülk köylerinden Nânbûs'ta yaşadı. Doğum târihi kat'î olarak bilinememektedir. 553 (m. 1158) senesi civarında, orada vefât etti. Kabri bilinmekte ve ziyâret edilmektedir.

Bekâ bin Batû (radıyallahü anh), şaşılacak kerâmetler ve üstünlükler sahibi, derecesi çok yüksek bir zât idi. Evliyânın sultânı Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî (radıyallahü anh) bu zâtı çok över, kendisinden hürmet ile bahsederdi.

Bekâ bin Batû hazretleri, birgün deniz sahilinde oturuyordu. Bulunduğu yere yakın, sahilden bir gemi geçiyordu, içinde askerler ve halktan bir grup, bir yere gidiyorlardı. Gemide bulunan ba'zı kimseler içki içip eğleniyorlar, diğer yolcuları rahatsız ediyorlardı. Bekâ hazretleri karada idi. Fakat, keşf hâli ile onların yaptıklarını anlayıp üzülüyor, rahatsız oluyordu. Denizin kenarından geminin kaptanına seslendi. "Allahtan kork!" buyurdu ve ba'zı nasihatlerde bulundu. O azgın kimseler, buna iltifât etmediler. Buna daha çok üzülen Bekâ hazretleri, derhal suya emredip: "Ey üzerindeki gemiyi taşıyan deniz! O günahkârları içine al!" buyurdu. Derhal denizin suları yükseldi. Dalgalar çoğaldı. Gemi batmaya başladı. Gemidekiler feryâd ediyorlardı. Bekâ hazretleri, Allahü teâlânın izni ile su üzerinde yürüyerek, batmakta olan geminin yanına geldi. Gemidekiler, yaptıklarına pişman olduklarını, tövbe ettiklerini açıkladılar. Bekâ hazretleri su üzerinde namaz kılıp, sonra Allahü teâlâya duâ etti. Daha duâsını bitirmeden su sâkinleşti, dalgalar durdu ve gemidekiler kurtuldu. Bu kimseler, bu hâdise ile Bekâ hazretlerinin büyüklüğünü anladılar. Kendisini sık sık ziyâret edip, sohbetlerinde bulundular.

Zamanında bulunan fıkıh âlimlerinden üçü, bir akşam Bekâ bin Batû hazretlerini ziyârete geldiler. Yatsı namazını onun arkasında kıldılar. Namazdaki kırâatini (okumasını), arzu ettikleri gibi bulmadılar. Bunun için sû-i zanda bulundular. O gece, Bekâ bin Batû hazretlerinin talebelerinin yanında misâfir oldular. Üçü de o gece ihtilâm oldular. Yakında bulunan nehirde gusl etmek için, tekkenin kapısından çıktılar. Nehre indiler. Gusl ediyorlardı. Bir de baktılar ki, büyük bir arslan gelip bunların elbiselerinin üzerine yattı. Soğuğun da çok şiddetli olduğu bir geceydi. Donacaklarını iyice anlamışlardı ki, tam o sırada Bekâ hazretleri tekkeden çıktı. Arslan onu görünce hemen yanına koştu. Yüzünü ayaklarına sürmeye başladı. O kimseler bu hâli görünce kabahatlerini anlayıp, tövbe ve istiğfar ettiler. Bekâ hazretleri hakkında yanlış düşündüklerini anladılar. Onun bu kerâmetini görünce, ona olan sû-i zanları muhabbete dönüştü. Bundan sonra kendisini çok sevdiler. Allahü teâlânın velî kullarından birisi hakkında sâdece kalbden yanlış düşünen kimseye, büyük bir arslan musallat olursa, evliyâya açıktan muhalefet ve düşmanlık edenlerin hâllerinin ne kadar tehlikeli olduğunu düşünmelidir.

Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, Bekâ bin Batû'yu (radıyallahü anh) çok sever, kendisinden medh ile bahseder ve "Diğer evliyâya verilen derecelerin, yüksekliklerin hepsi ölçü ile verildi. Ama Bekâ bin Batû (radıyallahü anh) bundan müstesna. Ona verilenlerin hepsi sayısız, ölçüsüz verildi" buyururdu.

Baka bin Batû (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Fakr hâli odur ki, kalbden Allahü teâlâdan başka herşey ile olan bağ koparılmalı, dünyâ sevgileri oraya girmemelidir. Böyle bir sevgisi varsa, silmeli. Çünkü bu sevgi, birçok meşgûliyyetler çıkarır. Evliyâlık yolunda bulunmaya mâni olan sebebler meydana çıkarsa ve herhangi bir kimsenin kalbi, o maddî ve geçici mülklere bağlanırsa, o kimse bu yolda bulunamaz. Kalbden, mülk sevgilerinin ayrılmış olduğunun alâmeti, hiçbir

hâlde kulda bir değişiklik olmamalıdır. Ya'nî bir kalbde dünyâ muhabbetinin bulunup bulunmadığının alâmeti, bir şeyin olması ile olmaması arasında fark olmamasıdır. Bu şeylerin varlığı veya yokluğu onda değişiklik yapmamalıdır. Mülklerin varlığı onu şımartmamalı, yokluğu ise onu harekete geçirmemelidir. Hâl böyle olunca, hiçbir tehlikeli hâl ona te'sîr etmez. Hattâ bunun hâli öyle olur ki, bir mülke sâhib ise, onun hâli, mülkü yok gibi olur. Şayet bir mülke sâhib değil ise, onun hâli, sanki dünyâya sahipmiş gibi olur. Görenler böyle hissederler. Böyle bir kimse, dünyâda ve âhırette kendisi için bir makam görmez. Hâline bakar ve kendini birşey görmeyen, bir talepte bulunmayan kimseye benzetir. Kulun Allahü teâlâya kavuşmak yolunda bulunması, yukarıda bildirilen bu sıfatların hakîkatine vardıktan sonra başlar. İşte bu hâllerin sahibleri, yüksek derece ve makam sahibidirler."

"Kendisinden daha aşağı derecede olan birinin nasihatini kabûllenmek, yüksek derecelerden birine sahip olmağa işârettir."

"Bir kalb, insanları kötülükten çekmek ve onlara fâideli olmak için çırpınmıyorsa, o kalb viranedir."

"Nefsine karşı Allahü teâlâdan yardım istemiyen kimse, nefsine yenilir, mağlûp olur."

"Bir kimse, evliyâlık yolunun bidayetinde (başlangıcında) bu yolda bulunanların edebleri ile edeblenmezse, bu kimsenin bu yolda nihâyete varması nasıl düşünülebilir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 367

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 147

BEKR EZ-ZERENCERÎ

Mâverâünnehr'de yetişen Hanefî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Bekr bin Muhammed bin Ali el-Ensârî olup, künyesi Ebü'l-Fadl'dır. Buhârâ'nın Zerencer kasabasında, 427 (m. 1036) senesinde doğdu. Dedeleri, Eshâb-ı Kirâmdan Câbir bin Abdullah Ensârî'ye (radıyallahü anh) dayanır. Şems-ül-eimme Ebû Sehl es-Serahsî ve Şems-ül-eimme Abdülazîz bin Ahmed el-Hulvânî'den fıkıh ilmi tahsil etti. Ensâb ve târih ilmini de iyi bilirdi. Kendi beldesinde "Küçük Ebû Hanîfe" ismini vermişlerdi. Mes'eleleri hıfzetme (ezberleme) husûsunda, zekâsı darb-ı mesel hâline gelmişti.

Ortaya çıkan yeni mes'elelerde fetvâ için kendisine müracaat olunurdu. Uzun bir ömür yaşadı. Onun vâsıtasıyle ilim her yere yayıldı. Kendisinden çok rivâyette bulunuldu. Abdülazîz bin Muhammed el-Hulvânî, Ebû Sehl Ahmed bin Ali, Ebû Hafs Ömer bin Mensûr el-Hâfız, Ebû Mes'ûd Ahmed bin Muhammed bin Abdullah el-Becelî el-Hâfız, Ebü'l-Kâsım Meymûn bin Ali bin Meymûn, Ebû Abdullah İbrâhim bin Ali et-Taberî, Ebû Ya'kûb Yûsuf bin Mensûr el-Hâfız, Ebû Amr Muhammed bin Abdülazîz el-Kantarî ve başka âlimlerden hadîs-i şerîf öğrendi. Zamanında birçok âlimden rivâyet etmekte benzeri yok idi.

Kendisinden; Belh'de Ebû Ca'fer Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Ca'fer, Serahs'de Ebû Abdullah Muhammed bin Ya'kûb el-Kâsânî, Semerkand'da Ebü'l-Fadl Muhammed bin Ali, Buhârâ'da Ebû Muhammed Abdulhalîm bin Muhammed hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. 512 (m. 1118)'de Buhârâ'da vefât etti.

El-Emâlî ve Menâkıb-ı İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe isimli eserleri vardır. Menâkıb-ı İmâm-ı a'zam isimli eseri, Süleymâniye Kütüphânesi, Kasîdecizâde kısmı, 677 numarada mevcûttur.

> Bekr ez-Zerencerî, "Menâkıb-ı İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe" isimli eserinde buyuruyor ki: İmâm-ı a'zamın ismi, önceki âlimler ve Resûlullah (aleyhisselâm) tarafından bildirilmiştir. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte Resûlullah efendimiz buyurdular ki; "Ümmetimde Nu'mân isminde, Ebû Hanîfe künyesinde bir zât vardır. O, ümmetimin ışığıdır." (Bunu üç kere tekrar ettiler.) Hazreti Ali Kûfe'de buyurdu ki: "Size, şehrimiz olan Kûfe'den çıkacak, Kur'ân ilimlerinde yüksek, kalbi ilim ve hikmetle dolu, Ebû Hanîfe künyesinde bir zâtı bildiriyorum. Âhır zamanda bir kavim, Râfizîlerin Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer'e düşmanlıkları sebebiyle helak olmaları gibi, ona düşman olarak helak olurlar."

İbrâhim Nehâî, Hammâd bin Ebî Süleymân'a buyurdu ki: "Ebû Hanîfe'ye yetişirsen, benden ona selâm söyle." Bundan sonra da Ebû Hanîfe'yi meth etti.

İmam-ı a'zam hazretleri, Eshâb-ı Kirâmdan dört kişiyi gördüğü için Tâbiîndendir. Bunlar, Abdullah bin Ceza ez-Zebîdî, Enes bin Mâlik, Abdullah bin Ebî Evfâ ve Ebü't-Tufeyl Amir bin Vâsıle'dir (r.anhüm). İmâm-ı a'zam buyuruyor ki: "95 yılında hacca gittim. Orada Mescid-i haramda Resûlullahın Eshâbından Abdullah bin Ceza ez-Zebidi. (radıyallahü anh) ile karşılaştım. Buyurdu ki: Resûlullahtan işittim ki, "Kim Allahın dininde fakîh olursa, Allahü teâlâ ona bütün işlerinde kâfidir. Ona ummadığı yerden rızık verir" buyurdu. Enes bin Mâliki (radıyallahü anh) ise, 95 senesinde Basra'da gördüm. Buyurdu ki; Resûlullahtan işittim ki, "İlim öğrenmek, her müslümana farzdır" ve "Hayra delâlet eden, hayrı yapan gibidir" buyurdu.

İmâm-ı a'zam hazretleri, Tabiînin büyüklerine de yetişmiş, onlarla görüşmüştür. Bunların en meşhûrları; Alkame bin Mersed, Atâ bin Ebî Rebâh, Atâ bin Yesâr, Talhâ bin Mutarrif, Amir bin Şerâhil eş-Şa'bî, Katâde bin Diâme es-Sedûsî, Atiyye bin Sa'îd el-Avfî, Yezîd bin Süheyb, Amr bin Dînâr, Kays bin Ebî Bekr bin Ebî Mûsâ Eş'arî, Mekhûl eş-Şâmî, Yezîd bin Abdurrahmân, Muhammed Bâkır, Muhammed bin Şihab ez-Zührî, Habîb bin Ebî Sabit, Müslim bin Abdullah, Nâfi' Mevlâ, İbn-i Ömer, Âsım-ül-Ahvâl, Amr bin Mürre, Muhammed bin Münkedir, Avn bin Abdullah, Adî bin Sabit, Sabit el-Benânî, Hişam bin Urve, Sa'îd bin Mesrûk, Tâvûs-ül-Yemânî, Mensûr bin Mu'temir, Muhammed bin Sûka, Eyyûb-i Sahtiyânî gibi pekçok âlimlerdir. Bunların hepsinden hadîs-i şerîf aldı ve rivâyet etti. İmâm-ı a'zam, Alkame bin Mersed'den, o da Büreyde'den, o da babasından rivâyet etti: "Birgün Resûlullah efendimizle oturuyorduk. Buyurdu ki, "Kalkın, Yahudi olan hasta komşumuzun ziyâretine gidelim." Evine vardık. Resûlullah efendimiz, nasıl olduğunu sorduktan sonra, Yahudiden Kelime-i şehâdet getirmesini istedi. Adam babasına baktı, o da sükût etti. Resûlullah (aleyhisselâm) tekrar Kelime-i şehâdet getirmesini istedi. O zaman babası "Kelime-i şehâdet getir" dedi ve Yahudi müslüman oldu. Resûlullah buyurdu ki: "Allaha hamd olsun ki, benimle Cehennemden bir kimseyi azâd etti." "İmâm-ı a'zamın, Ebû Sa'îd-il-Hudrî'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Kim benim söylemediğim bir sözü bana isnâd ederse, Cehennemde oturacağı yere hazırlansın."

Ebû Sa'îd-il-Hudrî (radıyallahü anh) şöyle bildirdi: Peygamber efendimizden, İsrâ sûresinin 79. âyet-i kerîmesinde bildirilen "Makâm-ı Mahmûd"u sordum. Buyurdu ki; "Makâm-ı Mahmûd, Makâm-ı Şefaattir. Allahü teâlâ, îmân ehlinden bir kavme günahları sebebiyle azâb edecek, sonra onları Muhammed aleyhisselâmın şefaati ile Cehennemden çıkaracak, sonra onları Heyvân denilen nehre atacaktır. Onlar orada küçük günahlarından yıkandıktan sonra Cennete girerler. Bunlara, Cehennemden azâd olunmuşlar ismi verilir. Onlar bu ismin kaldırılmasını Allahü teâlâdan ister ve bu isim onlardan kaldırılır."

İmâm-ı a'zam hazretlerinin rivâyetine göre, Resûlullah (aleyhisselâm), kaza ve kaderin değişmiyeceğini, her şeyin ezelde takdîr edilmiş olduğunu anlatınca, Eshâb-ı Kirâm da, "Ezeldeki takdîre güvenelim, ibâdet yapmıyalım" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) bunlara, "İbadet yapınız. Herkese, ezelde takdîr edilmiş olan şeyi yapmak kolay olur" buyurdu. Sonra Leyl sûresi 5, 6, 7, 8, 9, 10. âyet-i kerîmelerini okudu. Bu âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruldu ki:

"Fakat kim (malından, hakkullahı) eda eder (şirk ve isyandan) sakınır, sözün en güzelini (Kelime-i tevhîdi veya Cenneti veyahut infâk ettiği malın karşılığı olan va'd-i ilâhiyi) tasdik ederse, biz onu (yolun) kolayına müyesser kılarız. Kim cimrilik ederse (infâk etmezse) ve Allahü teâlânın sevâbına ihtiyâç göstermezse ve en güzel

> kelimeyi yalanlarsa, biz de ona, en güç akıbete götüren yolu kolaylaştırırız.”

İmâm-ı a’zamdan rivâyette bulunan büyük âlimlerden ba’zıları: Süfyân-ı Sevrî, Ebû Hamza Sekrî, Ebû Ca’fer Râzî, Ebû Avâne Vaddâh, Hammâd bin Zeyd, Yahyâ bin Zekeriyyâ, Mis’âr bin Kedâm, Ebû isme Nûh bin Ebî Meryem, Veki’ bin Cerrah, Abdullah bin Mübârek, Abdullah bin İdrîs el-Kûfi, Cerîr bin Hazım el-Basrî, Süfyân bin Uyeyne, Hafs bin Gıyâs, Huşeym bin Beşîr, Abdûrrezzâk bin Hemmâm, Hammâd bin Seleme ve daha bir çokları ondan ilim öğrenip rivâyette bulundular. Bu fakîhlerin hepsi, İmâm-ı a’zamın üstünlüğünü önceleri anlıyamamış, onu görüp dersinde bulunduktan sonra onun üstünlüğünü anlamış ve ikrâr etmişlerdir, İmâm-ı A’meş’e bir mes’ele sorulduğu zaman, soran kimseyi İmâm-ı azama gönderirdi.

Yûsuf bin Halîl diyor ki; “Biz kendimizi fıkıh âlimi sanır ve meclis kurardık. Ne zaman ki İmâm-ı a’zamın meclisine uğradım, sanki gözümden perde kalktı da gerçek fıkıh âliminin kim olduğunu anladım.”

Mis’âr bin Kedâm buyurdu ki: “İmâm-ı a’zamla beraber ilim taleb ettik. O bizi geçti. Onunla zühd taleb ettik yine bizi geçti. Onunla kelâm taleb ettik. Burada da bizi geçti.”

Yahyâ bin Nadr diyor ki: “Ebû Hanîfe, bir kimse ile konuştuğu zaman hiç kızmazdı. Herkes ona hürmet ederdi. O da karşısındakine saygı gösterirdi. O insanlar içinde ahlâkı en güzel, en yumuşak, nefsine hâkim, çok cömert, gece çok namaz kılan ve dünyâya hiç düşkün olmayan mübârek bir zât idi.”

Emîr-el-mü’minîn, İmâm-ı a’zama 80 dinar ve câriyeler teklif ettiği hâlde, o ne bir câriye, ne de bir dinar kabûl etmiştir. Sabahın erken saatlerinden akşama kadar, evinin yanında bulunan mescidde ders okutur, akşamdan sonra da arkadaşları ile sabaha kadar fıkıh müzâkere ederdi. İmâm-ı a’zam hazretleri âyet-i kerîmeleri kendi reyi ile tefsîr etmez, mutlaka bu konudaki hadîs-i şerîfleri veya Sahâbe-i Kirâmın rivâyetlerini arar, onları bulduğu zaman onlarla âyet-i kerîmeden hüküm çıkarırdı. Abdullah bin Mübârek, İmâm-ı a’zama dil uzatan birisine, “Otuz sene, yatsı ile sabah namazını aynı abdestle kılan kimseye dil uzatmaya utanmıyor musun?” dedi. Ahmed bin Yahyâ diyor ki, “Ebû Hanîfe, Ramazan ayı geldiğinde, biri gündüz, biri gece olmak üzere, günde iki, ayda altmış defa hatim yapardı.”

Abdullah bin Mübârek buyuruyor ki: “İmâm-ı a’zam, kırkbeş sene beş vakit namazı bir abdestle kılmıştır. Gece kıldığı iki rek’atlik namazda Kur’ân-ı kerîmi hatmetmiştir.”

> İmâm-ı a’zamın menâkıbı ve üstünlüğü: Ebû Bekr-i Sıddîk, nasıl ki, Eshâb-ı Kirâmın en üstünü, en faziletlisi, en fakihi, en âlimi, en vera’ ve takvâ sahibi, en cömerdi ise, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe de Tabiînin en âlimi, en müttekîsi, en vera’ sahibi, en fakîhi, en zahidi, en cömerdi idi. İmâm-ı a’zamın Kûfe’de bir dükkânı vardı ve burada kumaş satardı. Hazreti Ebû Bekr’in de Mekke’de kumaş dükkânı vardı ve kumaş satardı, İmâm-ı a’zam, bu husûsta da Hazreti Ebû Bekr’e ittibâ etmek istemiştir. Kazanılan paranın dörtbin dirhemini ayırır, geri kalanını dağıtırdı ve Hazreti Ali’nin rivâyet ettiği şu hadîs-i şerîfi söylerdi: “Mü’minlere, başkasına muhtaç olmaması için dört bin dirhem kâfidir.” İmâm-ı a’zamın dükkânında bir ortağı vardı. Adı Hafs bin Süleymân el-Bezzâz idi. “Birgün İmâm-ı a’zam dükkânında yok idi. Ortağı Hafs da orada oturuyordu. Dükkâna Medine’den biri gelip ipekli kumaş almak istedi. Hafs ipekli kumaşı çıkardı. Müşteri, “Bunu kaça satıyorsun?” diye sordu. “Bin dirhem” dedi. Halbuki kıymeti dörtyüz dirhem idi. Müşteri, parayı verip kumaşı aldı. İmâm-ı a’zam gelip durumu öğrenince, bin dirhemi kabûl etmedi. Medine’ye giderek müşteriyi buldu. Parayı verip kumaşı geri aldı. Sonra müşteriye, “Bunu benden dörtyüz dirheme satın al” deyip, malı yeniden sattı, işte İmâm-ı a’zamın vera’ı böyle fazla idi.

Birisi İmâm-ı a’zama bir miktar mal emânet bırakmış idi. Başkasına söylemeden bu zât vefât etti. Geride de ufak bir çocuk bırakmış idi. Çocuk büyüdüğü zaman, İmâm-ı a’zam onu çağırarak, babasının bırakmış olduğu emâneti ona verdi. Hâlbuki İmâmdan başka kimsenin bu emânetten haberi yok idi.

İmâm-ı a’zam, dükkânında bir mal satarken, eğer malın bir kusuru varsa, satış esnasında söylerdi. Bir defasında ortağı olan Hafs bin Süleymân el-Bezzâz, bir malın aybını söylemeyi unuttu. Bunun üzerine İmâm-ı a’zam bütün bu malın parasını sadaka olarak verdi. İmâm-ı a’zam gece namazlarında gömlek, sarık ve cübbe giyerdi. Bütün bunların toplam kıymeti binbeşyüz dirhem idi. Her gece için husûsî giyinirdi. Buyururdu ki, “Allah için süslenmek, insanlar için süslenmekten daha hayırlıdır.”

İmâm-ı a’zam hazretleri oğlu Hammâd’la beraber teravih için Ömer bin Zerr’in mescidine giderlerdi. Bu gittikleri mesafe 3 mil idi. Bir defasında İmâm-ı a’zamın annesi, bir mes’eleyi öğrenmek istedi ve oğluna dedi ki, “Git bu mes’eleyi Ömer bin Zerr’e sor!” İmâm-ı a’zam hazretleri gidip bu mes’eleyi Ömer bin Zerr’e sordu. Ömer, “Sen bu mes’eleyi benden daha iyi bilirsin” deyince İmâm-ı a’zam, “Ben annemin emrine muhalefet etmem” dedi. Ömer bin Zerr, “Bu mes’elenin cevâbı nedir?” diye sordu, İmâm-ı a’zam mes’elenin cevâbını söyleyince, Ömer bin Zerr de, “Öyle ise git, annene böyle söylediğimi bildir” dedi.

Mis’âr bin Kedâm diyor ki, “İmâm-ı a’zam birgün farkında olmadan bir çocuğa karşı ayağını uzatmıştı. Çocuk “Ey İmâm! Kıyâmet günü kısastan korkmuyor musun?” dedi. Bunu duyan İmâm hemen bayıldı. Saatler sonra ayıldı ve buyurdu ki: “Korkuyorum. Çünkü o, Hazreti Ebû Bekr’den rivâyet edilen şu hâdiseye uygun konuştu. “Bir defasında Hazreti Ebû Bekr, evinden mescide namaz kılmak için çıktı. Yolda, ayağı bir karıncaya basarak onu öldürdü. Hazreti Ebû Bekr, karıncayı kaldırdı ve ağlamaya başladı. Allahü teâlâdan karıncanın diriltilmesini diledi. Allahü teâlânın izni ile karınca dirildi ve Hazreti Ebû Bekr, karıncadan yetmiş defa özür diledi. Bu özür dileme, kıyâmet günü kısas yapılması korkusundan idi.

Şakîk-i Belhî (radıyallahü anh), İmâm-ı a’zam hazretlerinin cömertliğini şöyle anlattı: “Küfe de Ebû Hanîfe isminde bir zâtın yetiştiğini duydum. Onu görmek için Belh’den Kûfe’ye geldim. Kendisini gördüm. Anlattığı şeyler beni hayretten hayrete düşürüyordu. Birgün arkasından yürüyordum. Sokakta, Ebû Hanîfe hazretlerini gören bir kimsenin yolunu değiştirdiğini gördüm, İmâm hazretlerinin kendisini görmemesi için, başka bir sokağa girdi. Hazreti İmâm, bu durumun kendisi ile alâkalı olduğunu anlayıp, hemen o sokağa girdi. Adama yaklaşıp, “Beni görünce niçin dönüp bu sokağa girdin?” diye sordu. Adam mahcûb bir şekilde, “Efendim, sizden on bin dirhem gümüş karşılığı veresiye bir kumaş satın almıştım. Vâde günü geçtiği hâlde borcumu ödeyemedim. Sizi görünce de, utancımdan bu sokağa girdim” dedi. Hazreti İmâm, “Kardeşim o on bin dirhemi size hediyye ettim. Yeter ki, siz dünyâ malı için bizden utanmayasınız” buyurdu. Ben bu hâli görünce, Ebû Hanîfe hazretlerinin dünyâ için çalışmadığını, din için çalıştığını anladım ve bundan sonra da, o vefât edene kadar yanından (sohbetinden) ayrılmadım.

Ticâretten hâsıl olan gelirini ilim erbâbına dağıtırdı. Sâdece Ebû Yûsuf hazretlerine hergün yüz dirhem verirdi. Birşey yese, birşey giyse, onun mislini, benzerini, ihtiyâcı olana sadaka olarak verirdi. Meselâ, bir elbise giyse, aynısından ihtiyâcı olanlara da hediye ederdi. Talebelerinden biri kendisine kıymetli, çok güzel bir elbise hediye ettiğinde, o da karşılık olarak, onun verdiğinden daha kıymetli, güzel bir elbiseyi talebesine hediye etti.

İhsanı o kadar çok idi ki, oğlu Hammâd mektebde Fâtiha’yı öğrenince, bunu öğreten hocaya bin dirhem hediye etmiştir.”

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 74

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 33, 34

3) Fevâid-ül-behiyye sh. 56

4) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 273

5) Tabakât-ül-fukahâ sh. 77

6) Menâkıb-ı İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe (Süleymâniye Kütüphânesi Kasidecizâde kısmı No: 677).

BENÂ BİN MUHAMMED BİN MAHFÛZ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebü’l-Beyân olup ismi, Benâ bin Muhammed bin Mahfûz el-Kureşî’dir. İbn-ül-Havrânî de denir. Ebü’l-Beyân hazretleri, aynı zamanda şâir ve lügat âlimi idi. 551 (m. 1156) senesi Rebî’ül-evvel ayında Şam’da vefât etti. Bâb-üs-sagir denilen yere defnedildi.

Ebü'l-Beyân hazretleri, ilmiyle âmil ve Allahü teâlâdan çok korkan bir zât idi. Ömrünü, ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirdi. Çok ibâdet ederdi. Sünnet-i seniyye üzere yaşayan, hâller ve makamlar sahibi idi. Ebü'l-Beyân; Ebü'l-Hasen bin Mevâzinî, Ebü'l-Hasen Ali bin Ahmed bin Kubeys el-Mâlikî ve birçok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf dinledi. Kendisinden ise; Kâdı Es'âd bin el-Müneccî, Yûsuf bin Abdülvâhid bin Vefâ es-Sülemî, Ahmed el-Irâkî, Abdurrahmân bin Hüseyn bin Abedan ve birçok âlim ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Sübkî hazretleri, Tabakât'ında Onun için; "Ebü'l-Beyân, zâhid, vera' sahibi, lügat ve fıkıh âlimi idi. Çok şiirleri ve eserleri vardır."

Celâlüddîn el-Basravî ise, Tuhfet-ül-enâm fî fadâil-iş-Şam adlı eserinde; "Ebü'l-Beyân, İmâm, âlim, zâhid, âbid ve vera' sahibi idi. Nahiv, lügat ve fıkıh âlimi idi. Menkıbeleri çoktur. Fazilet sahibi idi" demektedir.

Batâihî şöyle anlatır: "Birgün Şam'da bir câmide, Ebü'l-Beyân hazretleri ile, Şeyh Reslân hazretlerini gördüm. Oradan ayrılıp, birlikte yüksek bir tepeye çıktılar. Orada oturup sohbete başladılar. Bende peşlerinden gittim. Az sonra yanlarında bir zât beliriverdi. Sanki havada duruyordu. Ebü'l-Beyân hazretleri ile Şeyh Reslâm hazretleri, o gelen zâtın huzûrunda edeble durdular. Çeşitli şeylerden suâl ettiler. Bir ara o gelen zât Ebü'l-Beyân'ı işâret ederek, şu anda yeryüzündeki evliyânın büyüğü sizsiniz dedi. Ebü'l-Beyân hazretleri de ona, Ebü'l-Abbâs diye hitâb ediyordu. Daha sonra bu zâtın, Hızır aleyhisselâm olduğunu anladım."

Şöyle anlatılır: "Ebü'l-Beyân hazretlerinin vefâtından sonra, talebeleri onun evinde bir araya geldiler. Melik Nûreddîn eş-Şehîd, kendilerine bir haberci gönderip dağılmalarını söyledi, içlerinden Şeyh Nasır isminde bir zât, gelen haberciye hitaben; "Sen bizim bu mübârek yerden dağılmamızı bildiriyorsun. Şimdi geriye dön ve seni gönderen zâta bildir ki: Hâmile olan hanımın doğum yapacak. Allahü teâlânın sana erkek bir evlâd vermesi için duâ ve niyazda bulun. Ebü'l-Beyân hazretlerinin yerindeki talebelerine dokunma" dedi. Haberci, geriye dönüp bunu arzettiğinde, Melik Nûreddîn "Vallahilazîm bunu hiç düşünmemiştim" deyip, oraya bin dirhem ve yüz çeki odun gönderdi. Sonra oraya bir tekke yaptırdı."

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 369

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 160

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 79

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 318

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 235

6) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 312

BERK

Şam'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Altıncı asrın sonlarında vefât etti. Zamanında bulunan tasavvuf büyüklerinin önde gelenlerinden idi. Hâl ve hareketleri, güzel ahlâkı ile herkes tarafından sevilir, çok hürmet edilirdi. Kendi hâlinde yaşar, sıkıntıda olanların yardımına koşardı. Apaçık kerâmetleri herkes tarafından görülürdü.

Birgün, Şam kadısı hayvanına binmiş olarak bir yerden geçiyordu. Baktı ki, Berk hazretleri ileride bir yerde ayakta duruyor, önünde bir hırka ve elinde de kalın, büyük bir sopa var. Çok hiddetli bir şekilde, elindeki sopayla o hırkaya hücum ediyor ve sopayla vuruyordu. Her vurduğunda da, o hırkadan kan fışkırıyor, çıkan kanlar etrâfa yayılıyordu. Kendinden geçmiş bir hâlde, arada bir "Allah!" diye haykırarak, sanki harb meydanında imiş gibi o hırkayı dövüyordu. Bu hâli dikkatle ve hayretle seyreden kadı efendi, hayvanından indi. Yerde, bir miktar daha Berk hazretlerini seyretti. Allahü teâlânın izni ile basiret (kalb) gözü açıldı. Bu durumun, Berk hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu anladı. Fakat teferruatını bilemiyordu.

Bir zaman sonra Berk hazretleri o hâlden ayrılıp, normal (zâhir) hâline gelince, "Efendim! Bu ne hâldir? Bu durumu izah eder misiniz?" dedi. Berk hazretleri cevâbında şöyle anlattı: "Şu anda Mensûre vak'ası meydana geldi. Müslümanlarla kâfirler harb ediyorlardı. Müslümanlara yardım ettim. Allahü teâlânın izni ile müslümanlar gâlib, kâfirler zelîl ve perişan

oldular. Bu gördüğün kanlar, kâfirlerin kanlarıdır. Sen, şimdi bu günün târihini tut. Bir zaman sonra bu hâdisenin haberi gelir. Bu târih ile karşılaştırırsın. Aynı gün ve saatte olduğunu görünce, bu söylediklerime daha yakînen inanmış, iyice anlamış olursun.” Berk hazretlerinin bu sözlerini hayretle dinleyen kadı efendi, bu hâdisenin târihini, saatini not edip ayrıldı. Aradan bir zaman geçtikten sonra, bu hâdisenin haberi geldi. Bu hâdisede bulunanlardan bir grup kadının huzûruna geldiler. Hâdiseyi şöyle anlattılar: “Harbin şiddetli ânında, havada bir kimse görüldü. Elinde büyük bir sopa vardı. O sopa ile düşmanların başlarına vuruyor, vurdukça da kan fışkırıyordu. O kimsenin sıfatları da şöyle idi.” Kâdı efendi bunları dinledikten sonra, hayreti ve Berk hazretlerine olan muhabbeti daha da arttı. Çünkü anlatılan hâdisenin târihi ve müslümanlara yardım eden zâtın vasıfları, Berk hazretlerine aynen uyuyordu.

Berk hazretlerinin, buna benzer daha nice kerâmetleri zikredilmiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 366

BERRÜVÎ (Muhammed bin Muhammed)

Şafiî âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Muhammed bin Ahmed bin İsmâil bin Abdullah el-Berrüvî et-Tûsî’dir. Künyesi Ebû Mensûr’dur. 517 (m. 1123) senesinin Zilka’de ayında, Tûs şehrinde doğdu. İmâm-ı Gazâlî’nin talebelerinden Muhammed bin Yahyâ’dan Şafiî fıkhını öğrendi. Memleketi olan Tûs’tan Bağdad’a geldi. Bütün halk ve âlimler tarafından, üstün bir kabûle mazhar oldu. Nizâmiyye Medresesi yakınında bulunan Behâiyye Medresesi’nde ders okutması için ta’yini yapıldı. Nizâmiyye medresesi’nde de va’z ve nasihat ederdi. Kelâm, fıkıh usûl, belagat ve münâzara ilimlerinde yüksek bir âlimdir. Hılâf ve Cedel ilimlerine dâir yazdığı “Ta’lîka” kitabı meşhûrdur. Bir ara Şam’a geldi. Sümeysâtıyye hânekâhına yerleşip, bir müddet orada kaldı. Emâlî’den ders okuttu. Sonra Bağdad’a döndü. 567 (m. 1171) senesi, Ramazan ayının onaltıncı Perşembe günü Bağdad’da vefât etti. Cenâze namazını Cum’a günü Câmi-i Kasr’da halîfe Müstedî biemrillah kıldırdı. Aynı gün, Bâb-ı İbriz kabristanına, Ebû İshâk-ı Şîrâzî’nin türbesine defnedildi.

Berrüvî, Tûs şehrinde yetişen büyük âlimlerdendir. İmâm-ı Gazâlî’nin talebesi olan Muhammed bin Yahyâ’nın yetiştirdiği talebelerinin büyüklerindendir. Eş’arî mezhebi i’tikâdında olup, Şafiî fakîhlerinin en üstünlerindendir. Bağdad’a geldiğinde Behâiyye Medresesi’nde hergün ders vermeye başladı. Meclisinde çok kimse hazır olurdu. Câmi-i Kasr’da ilmî münâzaralar yapar, bu iş için yanına birçok müderrisler ve meşhûr kimseler gelirdi. Nizâmiyye Medresesi’nde de va’z ve nasihat ederdi. O sırada bu medresenin reîs-ül-müderrisi Ebû Nasr Ahmed bin Abdullah eş-Şâşî idi. Kendisine çok i’tibâr gösterirdi.

Berrüvî, Muhammed bin İsmâil el-Fârisî ve Abdülvehhâb bin Şah eş-Şâzyâhî’den hadîs-i şerîf dinleyip rivâyet etti.

İbn-i Debîsi onun hakkında diyor ki; “Zamanının ileri gelen âlimlerinin bir tanesiydi. Fıkıh, kelâm, münâzara, hüsn-i hat ve belagat ilimlerinde önde tutulurdu.”

İbn-i Cevzî diyor ki; “Bağdad’da bizim yanımıza gelmişti. Va’z ve nasihat etmek için bir meclis kurdu. Eş’arî mezhebinin i’tikâd bilgilerini yayarak, yeniden ortaya çıkardı. Birçok münâzaralarda bulundu.”

İki kıymetli eseri vardır. Birisi, Hılâf ilmine dâir olan “Ta’lîka”sı, diğeri de, Cedel ilmine dâir yazdığı, “El-Mukterih fil-mustalih” kitabıdır, ikinci eserin şerhini, Takıyüddîn Ebü’l-Feth Muzaffer bin Abdullah el-Mısrî yapmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 279

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 389

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 225

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 269

5) Keşf-üz-zünûn sh. 424, 1793

6) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 224

BURHÂNEDDÎN-İ MERGINÂNÎ

Büyük fıkıh, hadîs ve tefsîr âlimi. Künyesi, Ebü'l-Hasen olup ismi, Ali bin Ebî Bekr bin Abdülcelîl er-Reşadânî el-Mergınânî'dir.

Şeyh-ül-İslâm, el-İmâm ve Burhâneddîn lakabları olup, Burhâneddîn-i Mergınânî ismiyle meşhûr olmuştur. Burhâneddîn-i Mergınânî, 511 (m. 1117) senesi Receb ayının sekizinci Pazartesi günü, ikindi namazından sonra doğdu. 593 (m. 1197) senesi Zilhicce ayı dördüncü Salı günü akşamı, Buhârâ'da Cengiz askerleri tarafından şehîd edildi.

Burhâneddîn-i Mergınânî hazretleri, Hazreti Ebû Bekr soyundandır. Fakîh, İmâm, muhaddis, müfessir ve muhakkik idi. Zühd ve vera' sahibi olup, fen ilimlerinde ve edebiyat bilgilerinde emsali yoktu. Zamanındaki insanlar, onun gibisini görmedi. Devrinin müctehidi idi.

Burhâneddîn-i Mergınânî; fıkıh ilmini zamanın meşhûr âlimlerinden okumuştur. Bunlar arasında: Tevhîd ve kelâm ilmine dâir "El-Akâid-ün-Nesefiyye" sahibi Müftîyüs-sakaleyn Necmüddîn Ebû Hafs Ömer en-Nesefî, İmâm es-Sadr eş-Şehîd Hüsâmeddîn Ömer bin Abdülazîz, "Tuhfe" sahibi Alâüddîn es-Semerkandî'nin talebesi olan İmâm Ziyâüddîn Muhammed bin el-Hüseyn Bendenicî ve "Hulâsat-ül-beyân" sahibinin babası İmâm Kıvamüddîn Ahmed bin Abdürreşîd Buhârî yer almaktadır. Kendisinden ise; Şem-ül-eimme Abdüssettâr, Mahmûd bin Hüseyn el-Astrüşânî, Burhân-ül-İslâm Zernûcî ve birçok âlim hadîs-i şerîf dinleyip ilim öğrendi.

İmâm Fahrüddîn Kâdıhân, "El-Muhît-ül-burhânî" sahibi es-Sadr-ül-kebîr Bürhânüddîn, "El-Fetâvây-üz-zâhiriyye" sahibi üstâd ve İmâm Zâhirüddîn Ahmed bin Muhammed el-Buhârî ve Üstâd Zeynüddîn Ebû Nasır Ahmed bin Muhammed bin Ömer el-İtâbî ve zamanındaki büyük âlimler, Burhâneddîn-i Mergınânî'nin üstünlüğünü ve ilminin çokluğunu bildirmişlerdir. Burhâneddîn-i Mergınânî hazretlerinin müctehidler arasındaki yerini, Kemâlpaşazâde Ahmed bin Süleymân efendi, "Vakfuniyyât" adlı eserinde şöyle açıklamıştır: Fıkıh âlimleri yedi tabakadır. Birincisi; İslâmiyette müctehid olan âlimlerdir. Bunlar, "Edille-i erbe'â"dan hüküm çıkarmak için, usûl ve kaideler koymuşlar ve koydukları esaslara göre, ahkâm çıkarmışlardır. Dört mezheb İmâmı bunlardandır, ikincisi; mezhebde müctehidlerdir. Bunlar, mezheb reîsinin koyduğu kaidelere uyarak, dört delîlden ahkâm çıkaran İmâm-ı Ebû Yûsuf, İmâm-ı Muhammed ve benzerleridir. Üçüncüsü; mes'elelerde müctehid olanlardır. Bunlar, mezheb reîsinin bildirmediği mes'eleler için, mezhebin usûl ve kaidelerine göre ahkâm çıkarırlarsa da, İmâma uygun çıkarmaları şarttır. Tahâvî, Hassâf Ahmed bin Ömer, Abdullah bin Hüseyn Kerhî, Şems-ül-eimme Halvânî, Şems-ül-eimme Serahsî, Fahr-ül-İslâm Ali bin Muhammed Pezdevî, Kâdîhân Hasen bin Mensûr Fergânî ve benzerleri bu tabakadandır. Dördüncüsü; Eshâb-ı tahric olup, ictihâd derecesinde olmayıp müctehidlerin çıkardığı, kısa, kapalı bir hükmü açıklayan âlimlerdir. Hüsâmeddîn-i Râzî bunlardandır. Beşincisi; Erbâb-ı tercih, müctehidlerden gelen birkaç rivâyet arasından birini tercih ederler. Ebü'l-Hasen Kudurî ve "Hidâye" sahibi Burhâneddîn Ali Mergınânî bu tabakadandır. Altıncısı; mukallidler olup, bir mes'ele hakkında gelen çeşitli haberleri, kuvvetlerine göre sıralayıp yazmışlardır. Kitablarında red edilen rivâyetler yoktur. "Kenz-üd-dekâik" sahibi Ebü'l-Berekât Abdullah bin Ahmed Nesefî, "Muhtâr" sahibi Abdullah bin Mahmûd Mûsulî, "Vikâye" sahibi Burhân-üş-şerî'a, Mahmûd bin Sadr-üş-şerî'a Ubeydullah ve "Mecma'ul-bahreyn" sahibi İbn-üs-sa'ati Ahmed bin Ali Bağdadî bunlardandır. Yedincisi: Za'îf haberleri, kuvvetlilerinden ayıramayan mukallidler. Bunlar, okuduklarını iyi anladıkları ve anlamıyan mukallidlere açıkladıkları için, fıkıh âlimlerinden sayılmışlardır.

Burhâneddîn-i Mergınânî hazretleri birçok eser yazmıştır. Bunlardan ba'zıları şunlardır:

1. Bidâyet-ül-mübtedî: Süleymâniye Kütüphânesi Turhan Vâlide Sultan kısmında, 101 numarada, 612 (m. 1215) tarihli bir yazması bulunan bu kitap, Eş-Şeybânî'nin "El-Câmi'-üs-sagîr" ve Kudûrî'nin "Muhtasar" adlı eserlerinin muhtevâsını bir araya getirmiştir.

Kendisi Bidâyet-ül-mübtedî hakkında şöyle anlatır: önceleri, daha gençken arzu ederdim ki, hacmi küçük muhtevâsı büyük ve içinde mes'elelerin her çeşidi bulunan bir kitap bulunsun. Nihâyet, Kudûrînin Muhtasarı'nı, benim arzuladığım şekilde bir kitap olarak buldum. Bu kitap kısa, hem de zengin muhtevâlı ve güzel bir uslûb ile yazılmıştır. Ayrıca gördüm ki, bu zamandaki âlimler, büyük-küçük herkesi, el-Câmi'üs-sagîr'i

ezberlemeye teşvik ediyorlar. Bunun üzerine bu iki kitabı birleştirip, bir kitap hâline getirmeye karar vererek bu işe koyuldum ve kitap bitince ona, “Bidâyet-ül-mübtedî” adını vedim.

Burhâneddîn-i Mergınânî hazretleri, bu kitapta bâbları, teberrüken el-Câmi’-üs-sagîr’in sıralanışına göre sıralanmıştır. Buyurdu ki: “Eğer bu kitabıma bir şerh yapmayı başarabilirsem, ona da (Kifâyet-ül-müntehî) diye ad vereceğim.” Daha sonra bu işe başlamış ve şerh bittikten sonra da esere Kifâyet-ül-müntehî adını verdi.

2. Kifâyet-ül-müntehi: Bu eser Lüknevînin bildirdiğine göre seksen cildlik olup, benzeri olmayan bir kitaptır. Ancak çok uzun olduğundan, herkesin okuyup istifâde edememesi sebebiyle müellif, metni bir daha ihtisar ederek kısaltarak, kısa fakat gerekli bilgileri koyarak, ona da “Hidâye” adını vermiştir.

3. El-Hidâye Mergınânî hazretlerinin 573 (m. 1178) yılı Zilka’de ayında, bir Çarşamba günü öğleden sonra kaleme almaya başladığı bir eserdir. Zamanla bu eseri, halk arasında büyük bir rağbet gören ve herkesçe sevilip beğenilen, ellerden hiç düşmeyen bir kitap oldu. Bu kitap hakkında, Hidâye sahibi Şeyh-ül-İslâm’ın mahdûmu İmâm İmâüddîn bir methiye yazdı. Orada; “Hidâye öyle bir kitaptır ki, kendisini okuyup anlıyanları hidâyete eriştirir ve körlüğü yok eder. Öyleyse ey akıllı kişi, ona yapış, onu elden bırakma. Kim ona yapışırsa, arzuların en üstününe kavuşmuş olur” dedi. Muhammed bin Abdülhay el-Lüknevî hazretleri der ki: “Bu sözleri kabûl edebilmek için, Hidâye sahibinin, onu onüç yılda tamamladığını ve bu uzun süre içinde hep oruçlu olup, bir günü olsun (bayramlar hâriç) oruçsuz geçirmediğini, oruçlu olduğunu da gizliyerek, hiç kimseye sezdirmemeye çalıştığını hatırlamak yeter.” Rivâyete göre, hizmetçisi ona yemek getirdiği zaman, “Bırak oraya git” buyurur ve hizmetçi gittikten sonra yemeği ya talebelerinden birine veya bir başkasına yedirir ve hizmetçi dönüp kabları boş görünce, kendisinin yediğini zannederdi.

Hidâye kitabını bizzat Mergınânî’den ilk okuyan kişi, Şems-ül-eimme el-Kerderî’dir. Âlimlerden büyük çoğunluğu, Hidâyeye şerh ve haşiyeler yapmışlardır. Hidâye’nin sağlamlığını ve kıymetini isbât için de, birçok âlimler, ondaki hadîsleri tahric ederek sıhhatini ortaya koydular. Bunlardan biri, İmâm Muhyiddîn Abdülkâdir bin Muhammed el-Kureşî el-Mısrî’dir. Kitabının adı da “El-İnâye bi ma’rifeti ahâdîs-il-Hidâye”dir. Diğeri Şeyh Alâüddîn’dir. Bunun da kitabının adı, “El-Kifâye fî ma’rifeti ahâdîs-il-Hidâye’dir. Şeyh Cemâlüddîn bin Abdullah bin Yûsuf ez-Zeylâî de, bu konuda “Nasbürrâye li ahâdîs-il-Hidâye” adında bir eser yazdı.

“Hidâye” kitabı, asırlardır Osmanlı medreselerinde fıkıhta okutulan temel bir kitap oldu. Hanefî fıkıh âlimlerinden İbn-i Hümâm’ın Hidâye şerhi olan “Feth-ül-kadir” kitabı çok kıymetlidir.

Hidâye’nin 1234’de Calcutta’da (iki cild hâlinde), 1888 de Kazan’da, 1279’da Bombay’da; 1876, 1881 ve 1302-1312’de Luckhinar; Cownpare’de 1289-1290’da; 1320, 1314’de Luckhnow’da tekrar Farsça tercümesiyle birlikte, Delhi’de 1306, 1328, 1331’de ve Kâhire’de 1282’de basılması, onun İslâm âleminin şark ve garbında ne derece hüsn-i kabûl gördüğüne delâlet eder. Gulâm Yahyâ tarafından Farscaya yapılan tercümesinden, Hamilton tarafından İngilizceye tercümesi yapıldı ve 1791’de Tahore’de tekrar basıldı. Bu İngilizce tercümeden Rusçaya da tercümesi yapılmıştır.

4. Kitâb-üt-tecnîs vel-mezîd

5. Mecmû-ün-nevâzil

6. Kitâbün fil-ferâid

7. Kitâb-ül-müntekâ

8. Menâsik-ül-hac

Burhâneddîn-i Mergınânî hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları:

> Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Sizden biriniz uykudan kalktığında, elini yıkamadıkça, elini su dolu bir kaba sokmasın. Zira o, elinin nasıl gecelediğini bilemez.”
>
> “Namazda iken kahkaha ile gülen, yeniden abdest alıp, namazını yeniden kılsın.”
>
> “Allahü teâlâ bir kuluna iyilik etmek isterse, onu dinde fakîh yapar.”

Hazreti Ebî Bükre’den şöyle rivâyet edildi: “Resûlullahı (aleyhisselâm) abdest alırken gördüm. Ellerini üç defa yıkadı.

Üç defa ağzına, üç defa da burnuna su verdi. Üç defa yüzünü yıkadı. Kollarını dirsekleriyle yıkayıp, başlarını mesh edip, iki ayağını yıkadılar."

Hidâye kitabından ba'zı bölümler:

"İlmin bayrak ve sancaklarını yükseklere dikip dalgalandıran İslâmiyetin hükümlerini belirleyip ortaya koyan, insanlığa doğru yolu göstermek için Peygamberler (aleyhimüsselâm) gönderen ve o Peygamberlerden sonra, onların gittiği yola insanları da'vet etmek için âlimleri, o Peygamberlere halef ve vâris kılan Allahü teâlâya hamd ve sena olsun.

İslâm âlimleri, vazîfelerini tam ma'nâsıyla yerine getirmişler ve hayâtın ne kadar ihtiyâçları (zor-kolay) varsa, hepsine ışık tutacak mes'eleleri açıklamışlar, dînî ve içtimaî hayatta rehberlik etmişlerdir."

"Resûlullah (aleyhisselâm) misvak kullanırlardı. Misvak olmadığında, mübârek parmaklarıyla dişlerini ovarlardı. Abdest almadan önce dişleri misvâklamak sünnet-i müekkededir. Misvağı kuvvetle sürmemelidir. Çünkü dişleri bozar. Hafif sürülünce, dişleri ve diş etlerini kuvvetlendirir. Misvak olmadığı zaman, sağ elin baş parmağını sağ yandaki dişler üzerine, ikinci küçük parmağını sol dişler üzerine üç kerre sürerek temizlemelidir."

"Guslün (boy abdestinin) farzı üçtür: Bunlar; mazmaza (ağıza su vermek), istinşâk (burna su vermek) ve bütün bedeni yıkamaktır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "On şey sünnettir: Bıyığı kısaltmak, sakalı uzatmak, misvak kullanmak, mazmaza-istinşak, tırnak kesmek, ayak parmaklarını yıkamak, koltuk altını ve kasıkları temizlemek, su ile istincâ" buyurdu.

"Namaz kılanın bedeninde, elbisesinde ve namaz kıldığı yerde necâset (pislik) varsa, temizlemesi farzdır. Allahü teâlâ Müddessir sûresi dördüncü âyetinde meâlen: "Elbiseni de (dâima) temiz tut" buyurdu.

"Beş vakit namaz için ve Cum'a namazı için ezan okunması sünnettir. Sabah namazı için okunan ezanda "Hayye alel felâh"dan sonra, iki defa "Essalâtü hayrun minennevm (Namaz uykudan hayırlıdır) okunur, ilk ezan okuyan Bilâl-i Habeşî'dir (radıyallahü anh). Bir sabah namazı vakti, Hazreti Bilâl-i Habeşî Resûlullahın (aleyhisselâm) evine gelerek, "Essalâtü hayrun minennevm" diye seslenince, Resûlullah; "Bu ne güzeldir. Onu sabah ezanında oku" buyurdular. Böylece sünnet oldu. İkâmet de ezan gibidir. "Hayye alel felâh"dan sonra, "Kad kâmetissalâh" diye söylenir."

"Hasta bir kimse, ayakta namaz kılmaya gücü yetmezse oturur. Rükû'unu, secdesini yerde yapar. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), İmrân bin Husayn'e buyurdu ki: "Namazını ayakta kıl. Buna gücün yetmezse, oturarak kıl, buna da gücün yetmezse, îmâ ile kıl." Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), bir hastayı ziyâret etti. Bunun, eli ile yastık kaldırıp, üzerine secde ettiğini görünce, yastığı aldı. Hasta, odun kaldırarak bunun üstüne secde etti. Odunu da aldı ve "Gücün yeterse, yere secde et! Yere eğilemezsen, yüzüne birşey kaldırıp, bunun üzerine secde etme! İmâ ederek kıl ve secdede, rûkû'dan daha çok eğil?" buyurdu.

"Ölüm alâmetleri görüldüğünde, hastaya Kelime-i tevhîd söylemesi için telkin yapılır. Söylemesi için sıkıştırılmaz. Okunup ona duyurulur, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Ölmek üzere olan hastalarınıza, Lâ ilahe illallah söylemesini telkin ediniz" buyurdu.

"Cenâze yıkanacağı zaman, teneşir üzerine sırt üstü, kıbleye karşı konur. Cenâzenin avret yerleri (göbek ile diz arası) örtülür. Ağzı ve burnu hâriç abdest aldırılır. Sonra üzerine su dökülür. (Çok sıcak ve çok soğuk olan su ile yıkanmaz.) Güzelce sabun ile de yıkandıktan sonra kefenlenir."

"Âkil ve baliğ bir müslüman, zulüm ile haksız olarak, vurucu veya kesici silâhlarla ve harpte din düşmanları ile Allah için cihâd ederken, düşman tarafından öldürülen kimselere şehid denir. Bunlar dünyâda yıkanmaz. Kefene sarılmaz. Üzerindeki elbise ile defnolunur. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte;

“Şehidleri yaralarıyla, kanlarıyla birlikte gömünüz. Onları yıkamayınız” buyurdu.

“Üzüm şarabı, sözbirliği ile haramdır. Helâl diyen İslâmiyetten ayrılır. Sa’îd bin Müseyyib; “Geçmiş ümmetlerin hıyânet yapmalarına, kâfir olmalarına sebep, şarap içmeleri idi” buyurdu. Emîr-ül-mü’minîn Osman (radıyallahü anh) hutbe okurken, “Ey insanlar! Şarap içmekten sakınınız. Biliniz ki, şarap içmek bütün kötülüklerin anasıdır” buyurdu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Şarabda deva, ilâç hassası yoktur. Hastalık yapar” buyurdu.”

“Erkeklere ipek giymeye izin olmayıp, kadınlara helâldir. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), erkeklerin ipek elbise giymelerini yasak etti. Eshâb-ı kiramdan birçoğu tarafından rivâyet edildiği üzere, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) birgün bir elinde ipek, diğer elinde altın tutarak çıkageldi ve buyurdu ki: “Bu ikisi, ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına ise helaldir.” Erkek çocukların da altın kullanmalarına ve ipek elbise giymelerine izin verilmemiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 45

2) Tabakât-ı fukahâ sh. 98

3) Fevâid-ül-behiyye sh. 141

4) El-Cevâhir-ül-mudiyye sh. 383

5) Keşf-üz-zünûn sh. 227, 228, 352, 569, 1250, 1251, 1622, 1660, 1830, 1852

6) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 702

7) El-A’lâm cild-4, sh. 266

8) Brockelmann Gal-1 sh. 466 Sup-1, sh. 644

9) Hidâye

10) Nasb-ur-râye

CÂKÎR EL-KÜRDÎ

Irak’ta yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Düşem (veya Düsem) olup lakabı Câkîr veya Câkbir el-Kürdî el-Geylânî’dir. Irak’ta Samerrâ’ya bir günlük mesafede bulunan Kontrat-ür-Rasâs yakınlarında bir sahrada yaşardı. Hanbelî mezhebi âlimlerinin büyüklerindendir. 550 (m. 1155) senesinde orada vefât etti. Vefâtı için başka târihler de rivâyet edilmiştir. Kabri, orada bilinmekte ve ziyâret edilmekte olup, kendisini sevenler, mübârek rûhundan istifâde etmektedirler, insanlar vefâtından sonra ona yakın olmak, bereketinden istifâde etmek için, kabri etrâfında bir köy i’mâr ettiler.

Tâc-ül-ârifîn Ebü’l-Vefâ hazretleri, Câkîr hazretlerini över, yüksekliğini anlatırdı. Câkîr’e (radıyallahü anh), Ali bin Heytî (radıyallahü anh) ile bir takke gönderip, bunu kendisine yaklaşmak için başına koymasını emretti. Takkeyi vermek ve bu emrini bildirmek için huzûruna çağırmadı. Buyurdu ki: “Câkîr’in benim talebem olması için Allahü teâlâya duâ ettim. Allahü teâlâ duâmı kabûl buyurdu. Onu bana verdi.”

Irak’ta bulunan evliyâ, sözbirliği ile bildiriyorlar ki; “Câkîr (radıyallahü anh), yılanın derisinden soyunduğu gibi, nefsin bütün arzularından soyunmuştur.”

Câkîr (radıyallahü anh), Irak’ta bulunan evliyânın büyüklerinden, âriflerin güzidelerinden, muhakkik (tahkîk edici, araştırıcı) olan âlimlerin imamlarından idi. Zamanında bulunan evliyâ içinde bir tane olup, onların temel direklerinden biri idi. Çok yüksek derecelerin, kerâmetlerin sahibi idi. Yetiştirdiği talebelerin hepsi, çok kıymetli mübârek zâtlardır. “Bana talebe olmaya gelen herkesin ismini, nasıl olduğunu, Levh-il-mahfûz’da görmedikçe, hiç kimseyi talebeliğe almadım” buyurdu.

Ebû Muhammed el-Hamîdî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Üstadımız Câkîr’in (radıyallahü anh) nafakası gâibden idi. Ne yiyip-içtiğini, nafakasının nereden geldiğini kimse bilmezdi. Birgün yanında idim. Çobanları başında olduğu hâlde sığırlar oradan geçiyordu, ineklerden birisini göstererek. Bu hayvan, kırmızı bir buzağıya yüklüdür. Falan ay ve falan günde doğurur. Doğan o kırmızı buzağıyı, büyüyünce bana vermek

için nezr ederler. Falan gün fakirler onu keserler. Falan ve falan kimseler de ondan yerler" buyurdu. Sonra başka bir ineği işâret ederek, "Bu inek dişi bir buzağıya yüklüdür. O buzağının vasıfları şöyle şöyledir. Bu inek falan zamanda doğum yapacaktır. Büyüyünce, onu da benim için nezrederler. Fakirlerden filan kişi onu keser. Falan ve falan kimseler de ondan yerler. O ette, kırmızı bir köpeğin de nasîbi vardır" buyurdu. Râvî diyor ki, "Vallahi Câkîr'in vasfettiği şeylerin hepsinin aynen vâki olduğunu gördüm. Anlattıklarından hiçbiri noksan olmadı, ikinci anlattığı buzağı kesilip tekkeye getirildiği sırada, kırmızı bir köpek içeri girdi. O etten bir parça kapıp gitti."

"Birgün, Câkîr hazretlerine yiğit bir genç gelerek, "Bugün sizden, bana ceylân eti ikram etmenizi (yedirmenizi) istiyorum" dedi. O anda bir ceylân gelerek, Câkîr hazretlerinin huzûrunda durdu. O da bu ceylânın kesilmesini emretti. Bu emir üzerine ceylân kesilip, pişirildi. O yiğit de bu etten yedi." Râvî diyor ki, "Yedi sene hocam Câkîr'in (radıyallahü anh) hizmetinde bulundum. Bundan başka, bu yakınlarda hiç ceylân görmedim."

Rivâyet edildiğine göre, Câkîr hazretlerinin huzûruna bir talebesi gelerek, "Efendim! Ticâret için deniz yolu ile Hindistan'a gitmek istiyorum. Uygunsa müsâdenizi duânızı istirhâm etmek için geldim" dedi. Câkîr (radıyallahü anh) o talebeye: "Bir sıkıntı durumu meydana gelirse, benim ismimi hatırla, Allahü teâlânın izni ile imdâdına yetişirim" buyurdu. Talebe, "Peki efendim" deyip ayrıldı. Aradan altı ay geçti. Birgün Hazreti Câkîr ayağa fırlayıp eliyle ba'zı işâretler yaptı ve "... Bunları bizim hizmetimize bağlıyan Allahü teâlânın şânı ne yücedir. O, bütün noksanlıklardan münezzehtir. Yoksa biz, bunlara güç yetiremezdik." (Zuhruf-13) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyup, sağa sola birkaç adım yürüdü. Sonra oturdu. Orada bulunanlar bu hâlden birşey anlayamayıp sebebini sordular. "Filân kardeşiniz, denizde boğulmak üzere idi. Allahü teâlânın izni ile kurtuldu" buyurdu. Onlar, deniz yolculuğunda bulunan arkadaşlarını hatırlayıp rahatladılar. Bir ay sonra o talebe geldi. Hemen hocasının ayaklarına kapanıp, "Efendim, şayet siz olmasaydınız biz helak olacaktık" diyerek, ayaklarını öpmek istediyse de müsâade edilmedi. Daha sonra, yalnız kaldıklarında arkadaşları sordular. Şöyle anlattı: "Denizin ortasında gemimiz yol alırken, şimâl tarafından bir fırtına çıktı. Dalgalar arasında, gemimiz battı. Herkes sulara gömüldü. Helak olacağımı zannedip çok korktum. Dalgaların bizi tuttuğu, boğulmak üzere olduğumuz sırada, hocamın sözünü hatırladım. Irak tarafına dönerek "Yâ Hazreti Câkîr! Hâlimizi görüp anla! Bizim imdâdımıza yetiş!" dedim. Daha sözümü bitirmemiştim ki, hocamızı yanımızda gördüm. Bir gemide idi. Şimâl tarafına işâret etti. Fırtına durdu. Sonra geminin direğine yaslanıp denize doğru, "... Bunları bizim hizmetimize bağlayan Allahü teâlânın şânı ne yücedir. O, bütün noksanlıklardan münezzehtir. Yoksa biz bunlara güç yetiremezdik." (Zuhruf-13) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyup, sağa sola birkaç adım attı. Cenuba (güneye) doğru eliyle işâret etti. O taraftan tatlı bir rüzgâr esti. Câkîr hazretleri su üzerinde yürüyerek gözden kayboldu. Cenûb tarafından çıkan o tatlı rüzgâr, bizi gitmek istediğimiz tarafa ulaştırdı. Böylece biz, onun bereketi ile kurtulmuş olduk." Arkadaşları yemîn ederek, "Hocamız bir an gözümüzden ayrılmadı. Sen de oraya bizzat geldiğini, sizi kurtardığını söylüyorsun" dediler. Bu hâdise üzerine talebeleri anladılar ki: "Allahü teâlâ, evliyâsına pekçok kerâmetler ihsân etmiştir. Evliyânın, aynı anda başka başka yerlerde görülmesi de, onların kerâmetleri nev'îndendir. Hattâ bu büyük velînin, birisi şarkta, diğeri garbda olan iki talebesi olsa ve bu iki talebe aynı anda vefât edecek olsalar, son nefeste, şeytanın onların îmânlarını çalmamaları için, her ikisinin de imdâdlarına yetişir.

Câkîr hazretlerinin vefâtından sonra, yerine kardeşi Ahmed, ondan sonra Ahmed'in oğlu Gars, ondan sonra bunun oğlu Muhammed geçip talebelere ders vermişlerdir. Rahmetullahi aleyhim.

Câkîr el-Kürdî hazretleri, "Şunlar ki, Rabbimiz Allahü teâlâdır deyip, (O'nun rubûbiyyetini ve vahdâniyetini i'tirâf ve ikrârdan) sonra (gizlide ve

açıkta yalnız Allahü teâlâdan korkmak ve yalnız O'ndan ümidli olmakla, amellerinde ihlâs ve) istikâmet üzere oldular." (Fussilet-30) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyup, burada geçen "İstikâmet üzere oldular" kelimesinin tefsîrinde şöyle buyuruyor: "İstikâmet üzere olmak demek, müşâhede üzere bulunmak demektir. (Allahü teâlâdan başka hiçbir şeyin sevgisinin kalbde bulunmamasına müşâhede denir.) Çünkü Allahü teâlâyı tanıyan, O'ndan başka hiçbir şeyi bilmez. O'ndan başka herşeyi unutur. Kim birşeyi severse, O'ndan başka birşeye muttali olmaz. Başka şeye itaat etmez, tâbi olmaz."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 378

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 145

3) Kalâid-ül-cevâhir sh. 112

4) Tabakât-ül-evliyâ sh. 425

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 305

CÜNEYD-İ GEYLÂNÎ (Cüneyd bin Ya'kûb)

Usûl, hılâf, hadîs, edebiyat ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Kâsım olup ismi, Cüneyd bin Ya'kûb bin Hasen bin Haccâc bin Yûsuf'tur. 451 (m. 1059) yılında Geylân köylerinden birinde doğdu. Doğum yerine nisbetle Geylânî denildi. Bağdad'da Bâb-ül-Ezc'de yerleşti. 546 (m. 1151) yılında vefât etti. Cenâze namazını Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri kıldırdı.

Zamanın ileri gelen âlimlerinden ilim öğrenen Ebü'l-Kâsım Cüneyd-i Geylânî, memleketindeki âlimlerden aldığı bilgileri, Bağdad'da tamamladı. Ebû Muhammed Temîmî, Kâdı Ebü'l-Hasen, Ebü'l-Hasen Hakkâri, Ebü'l-Hasen bin Allâf, Talhâ bin Âkûlî ve daha birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf işitti. Ya'kûb Berzebînî'den fıkıh ilmi öğrendi. Ebû Mensûr bin Cevâlikî'den edebiyat ilimlerini tahsil etti. Fıkıh usûlü, mezhebler arasındaki farklılıklar, hadîs-i şerîf ve Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim oldu. Müslümanlara faydalı olmak ve Allahü teâlânın dînini yaymak için çok çalıştı. Kıble ve namaz vakitlerinin ta'yini husûsunda kıymetli bilgileri ihtivâ eden büyük bir eser yazdı. Fazilette, dîne bağlılıkta, güzel ahlâkta örnek bir kimseydi. Haram ve şüphelilerden şiddetle kaçar, mübahların bir çoğunu terk ederdi. İnsanlara sık sık emr-i ma'rûfta bulunur, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretirdi. Ebü'l-Abbâs bin Lübeyde'nin; "Hadîs ilminde doğru, güvenilir ve zâhid bir zât idi. Onun hakkında iyilikten başka birşey bilinmez" dediği, kitaplarda yazılıdır.

Cüneyd-i Geylânî hazretlerinden birçok âlim ilim öğrendi. İbn-i Asâkir ve Sem'ânî gibi büyük âlimler, ondan ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet edenler arasındaydı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile zeyli cild-1, sh. 216

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 142

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 162

CÜNEYD-İ MÜTEAHHİR KÂYİNÎ (Cüneyd bin Muhammed)

Hadîs, tasavvuf ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebü'l-Kâsım olup ismi, Cüneyd bin Muhammed bin Ali'dir. Ebü'l-Kâsım bin Ebî Mensûr da denildi. Babası Debbâg diye bilinirdi. 462 (m. 1069) yılında Nişâbûr'la İsfehân arasında bir köy olan Kâyin'de doğdu. İsmi ve künyesi, meşhûr Cüneyd-i Bağdadî hazretleriyle karıştırıldığı için, Cüneyd-i Müteahhir (sonraki Cüneyd) denildi. Doğum yerine nisbetle Kâyinî denildi. 547 (m. 1152) yılında Herat'ta vefât, etti.

Küçük yaşta, babası Ebû Mensûr Debbâg'ın verdiği derslerle ilim tahsiline başlayan Ebü'l-Kâsım Cüneyd Kâyinî, kendi memleketinde yüksek din ilimlerini tahsil edebilecek bir ilmî seviyeye erişti. Hadîs-i şerîf ilimleri ile ilgili tahsiline de, babasının dersleriyle başladı. Tabes'te Ebü'l-Fadl Muhammed bin Ahmed Taberî'den hadîs-i şerîf ilmi tahsil etti. Vezir nizâm-ül-mülk, fakîh Muhammed bin Abdurrezzâk Mâhuvânî, Ebü'l-Feth Mutahhar bin Muhammed bin Ca'fer Beyî ve daha birçok

kimseden ilim öğrendi. İsfehân, Nişâbûr, Merv ve Herat’a gitti, İmâm Ebü’l-Muzaffer Sem’ânî, Ebü’l-Ferec Zâz ve daha birçok âlimden fıkıh ilmi öğrendi. Hadîs ve fıkıh ilimlerinde âlim oldu. Tasavvuf âlimi Abdülazîz bin Abdullah Kâyinî’nin sohbet ve feyzlerinden istifâde etti. O mübârek zâtın temiz gönlünden akan, ölü kalbleri dirilten nûrlarla, kalbi canlanıp parladı. Onun rehberliğinde tasavvufta yüksek derecelere yükseldi. Eli, Allahü teâlânın rızâsı için uzanır, gözü Allahü teâlânın rızâsı için bakar, kulağı O’nun rızâsı için duyar, ayakları O’nun rızâsı için gider, kalbi O’nun rızâsı için çarpar oldu. İnsanlara devamlı iyilik eder, kimseyle münâkaşa etmez, kimseye kızmaz, Allahü Teâlâ’nın emir ve yasaklarını yaymak ve O’nun dînini öğretmekten başka iş düşünmez, oldu. Resûlullahın (aleyhisselâm) ahlâkıyla ahlâklanıp, hâlleriyle hâllendi. Vakitlerini, yalnız Allahü teâlânın dînine hizmette kullandı. İlim öğrenmek ve öğretmekle uğraşır, arta kalan zamanda da ibâdetle vakit geçirirdi.

İran’da Firûzâbâd şehrinde yerleşti. Oradaki dergâhında, yıllarca ilim ve irfanı yayıp, birçok karanlık gönlü aydınlattı. Ömrünün sonuna doğru Herat’a gitti ve orada vefât etti. Pekçok talebe yetiştirdi. Onları hem ilimde ilerletti, hem de tasavvufta yüksek derecelere ulaştırdı. Onun talebeleri arasında; Hâfız Ebû Sa’d Sem’anî, Hâfız Ebü’l-Kâsım bin Asâkir ve Hâfız Ebü’l-Fadl bin Nasır ve daha birçok âlim vardı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-7, sh. 54

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 365

DEYLEMÎ

Hadîs ve târih âlimi. Künyesi Ebû Şücâ olup ismi, Şireveyh bin Şehredâr bin Şireveyh ed-Deylemî el-Hemedânî’dir. 445 (m. 1053) senesinde doğdu. 509 (m. 1115) senesinde vefât etti. Hadîs öğrenmek ve dinlemek için; Hemedan, Bağdad, Kazvin ve İsfehân’a gitti.

Deylemî; Ebü’l-Fadl Muhammed bin Osman el-Kümesânî, Yûsuf bin Muhammed bin Yûsuf el-Müstemlî, Ebü’l-Ferec Ali bin Muhammed bin Ali el-Carîri el-Becelî, Ahmed bin Îsâ bin Abbâd Dîneverî’den; Hemedan’da Ebû Mensûr Abdülbâkî bin Ali el-Attâr, Ebü’l-Kâsım bin el-Burî’den, İsfehân’da Ebû Amr bin Mende’den ve birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf dinledi.

Kendisinden ise; oğlu Şehredâr, Muhammed bin Fadl el-İsferâînî, Ebü’l-A’la Ahmed bin Muhammed bin Fadl el-Hâfız, Hâfız Ebû Mûsâ el-Medînî, Hâfız Ebü’l-A’lâ Ahmed bin Hasen bin Ahmed el-Attâr, Muhammed bin Ebi’l-Kâsım es-Sâvî, Ebü’l-Fütûh et-Tâî ve birçok âlim ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

İbn-i Salah, Ebû Şücâ Deylemî hakkında; “Deylemî muhaddis idi. Hadîs-i şerîf öğrenmek için birçok beldeleri dolaştı. Ahlâkı güzel bir zât idi. Zekî ve Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) sünnetini iyi bilirdi. Az konuşurdu” demektedir.

Deylemî’nin 558 (m. 1163) senesinde vefât eden oğlu Şehredâr da babası gibi hadîs âlimi idi. Şehredâr babasının yazmış olduğu Firdevs-ül-Ahyâr kitabının senetlerini tahric etti. Bu kitabı güzel bir şekilde tertîb ederek, el-Firdevs-ül-kebîr adını verdi.

Deylemi hazretleri birçok eser yazmıştır. Bunlardan ba’zıları şunlardır: 1. Târîh-i Hemedan, 2. Firdevs-ül-Ahyâr: İçinde on bin hadîs-i şerîf vardır. 3. Riyâd-ül-üns li ukalâ-il-üns fî ma’rifeti ahvâl-in-Nebî, 4. Târîh-ül-hulefâ, 5. Kitâb-ı Hilâyât-il-menâmât.

Firdevs-ül-Ahyâr adlı eserinde, rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zılarında, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyuruyor ki:

> “Nefsini tanıyan Rabbini tanır.”
>
> “Öldükten sonra da, hayatda olduğum gibi bilirim.”
>
> “Ümmetimin müctehidleri arasındaki ayrılık, rahmet-i ilâhîdir.”
>
> “Eshâbıma dil uzatanlardan başka, herkese şefaat edebilirim.”
>
> “Ümmetimden, günahları çok olanlara şefaat edeceğim.”

“Diğer peygamberlere altı şeyle üstün kılındım. Bana cevâmi-ul-kilem (az sözle çok şey ifâde etmek) verildi. (Uzak bir mesafede olan düşmanlarımın kalbine) korku verilmekle yardım olundum. Bana ganîmet malları helâl kılındı. Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı. Bütün insanlara gönderildim ve benimle peygamberlik son buldu.”

“Meryem dünyâ kadınlarına üstün kılındığı gibi, Hadîce de peygamber hanımlarına üstün kılındı.”

“Kur’ân-ı kerîmin başka sözlere üstünlüğü, Allahü teâlânın mahlûkata üstünlüğü gibidir.”

“Dîninizde en hayırlı şey vera’dır.”

“İlmin fazileti, ibâdetin faziletinden hayırlıdır.”

“Âlimin âbide üstünlüğü yetmiş mislidir. Gizli yapılan (nafile) ibâdetin, aşikâra yapılan (nafile) ibâdete üstünlüğü de yetmiş mislidir.”

“Ramazan ayındaki Cum’a günlerinin fazileti, Ramazan ayının diğer aylara üstünlüğü gibidir.”

“Namazı ilk vaktinde kılmanın, namazı son vaktinde kılmaya üstünlüğü, âhıretin dünyâya üstünlüğü gibidir.”

“Misvâkda on haslet vardır. Ağzı temizler. Rabbinin rızâsını kazanmana sebeb olur. Şeytanı üzer. Hafaza meleklerini sevindirir, diş etlerini kuvvetlendirir, ağzı tayyib eder (güzel kokutur). Balgamı keser, acılığı giderir, gözleri kuvvetlendirir, sünnete uyulur.”

“Zinâda altı âfet vardır. Bunun üçü dünyâda, üçü de âhırettedir. Dünyâda olanlar: Yüzünün nûru gider. Rızkı kesilir. Kötülüğe koşar. Âhırette olanlar ise: Allahü teâlâ gazâb eder. Hesabı zor olur. Ebedî olan Cehenneme girer.”

“Düğün yemeğinde, Cennet kokularından bir miskal vardır.”

“Fâtıma benden bir parçadır. Kim ona buğz ederse, bana buğz etmiş demektir.”

“Beş şey İslâmın fıtratındandır. Misvak kullanmak, sünnet olmak, tırnakları kesmek, bıyıkları kısaltmak, kasık traşı olmak. Zîrâ bu beş şey, mü’minlerin temizliğidir. Bunları yapana Allahü teâlâ, vücûdundan düşen her bir kıl için on sevâb yazar.”

“Cüzzam hastalığından kaçtığınız gibi, dünyâdaki fuzûli işlerden kaçınınız. Leşten tiksindiğiniz gibi, nefslerinizi dünyâdan tiksindiriniz. Kalblerinizi, âhıreti tefekkür ile aydınlatınız. Fuzûli dünyâ işlerinizden ve günahlarınızdan Allaha tövbe ediniz ki, kıyâmet gününün şiddetinden korunasınız.”

“Tâ’ûndan (vebadan) kaçan kimse, (Allah yolunda) savaştan kaçan kimse gibidir. Tâ’ûna sabreden kimseye, şehid sevâbı verilir.”

“Lokman Hakim oğluna şöyle nasihat etti: Yavrucuğum, âlimlerin meclislerinde devamlı bulun. Hükemânın sözlerini dinle. Zîrâ Allahü teâlâ, yağmur suyu ile ölü toprağı ihyâ ettiği gibi, hikmet nûruyla da ölü kalbi diriltir. Yavrucuğum, ilimden bilmediğini öğren. Bildiğini bilmeyenlere öğret. Allahü teâlâyı zikreden bir kavim gördüğünde, onlarla beraber otur. Olur ki, Allahü teâlânın rahmetine kavuşmuşlardır. Sen de onlar sebebiyle rahmete kavuşursun.”

“İhlâs sûresi Kur’ân-ı kerîmin üçte birine muâdildir.”

“Kur’ân-ı kerîm okumak balgamı keser.”

“Ey Cebrâil! Mikâil’e ne oldu da hiç gülmüyor? diye sorduğumda; “O, Cehennem yaratıldığından beri gülmüyor” dedi.”

“Hikmet ona bölündü. Dokuzu bana, biri de insanlara verildi.”

“Kabir, âhıretin ilk durağıdır.”

“Kabir, mü’minler için Cennet bahçelerinden bir bahçe, kâfirler ve fâsıklar için ise, Cehennem çukurlarından bir çukurdur.”

“Kabir, etleri ve yağları yer ama, îmân ve ma’rifeti yiyemez.”

“Kanâat, bitmeyen bir mal ve tükenmeyen bir hazînedir.”

“Allahü teâlâ, ni’metinin eserini, kulunun üzerinde görmeyi sever.”

“Toplu olarak yemek yiyiniz. Ayrı ayrı yemeyiniz. Zîrâ toplulukta bereket vardır.”

“Her iyilik bir sadakadır. Kardeşini güler yüzle karşılaman ve kendi kovandan onun kovasına su boşaltman bir sadakadır.”

“Herşeyin bir menbaı vardır. Takvânın menbaı da, âriflerin kalbleridir.”

“Herşeyin bir yolu vardır. Cennetin yolu da ilimdir.”

“Herşeyin bir anahtarı vardır.

Göklerin anahtarı da, Lâ ilahe illallah sözüdür.”

“Herşeyin bir zekâtı vardır. Bedenin zekâtı da oruçtur.”

“Herşeyin bir şifâsı vardır. Kalbin şifâsı da Allahü teâlâyı zikretmektir.”

“Herşeyin bir zekâtı vardır. Evin zekâtı da ziyâfettir.”

“Her ümmetin bir emîni vardır. Bu ümmetin emîni de Ebû Ubeyde bin Cerrâh’tır.”

“Her peygamberin bir refîki (arkadaşı) vardır. Benim de Cennette refîkim Ebû Bekr’dir.”

“Peygamberlerin ümmetinde bir halîli (dostu) vardır. Benim de halîlim Osman bin Affân’dır.”

“Her ümmetin bir hâkimi vardır. Bu ümmetin hâkimi Ebû Hüreyre’dir.”

“Her ümmetin bir fitnesi vardır. Ümmetimin fitnesi de maldır.”

“Şayet ümmetim, Ramazan’da olan şeyi bilselerdi, bütün senenin Ramazan olmasını temenni ederlerdi.”

“Eğer benim bildiğimi bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız.”

“Ümmetime zor gelmeyeceğini bilseydim, her namaz vakti misvak kullanmalarını emrederdim.”

“Şayet Ebû Bekr’in îmânı bir kefeye, bütün bu ümmetin îmânı öbür kefeye konsa, Ebû Bekr’in îmânı daha ağır gelirdi.”

“Hiçbir gün yoktur ki, kabir ehline Cennetteki veya Cehennemdeki yeri gösterilmesin.”

“Yanı başındaki komşusu aç yatarken, kendisi tok yatan mü’min değildir.”

“İnsanlara galip gelen kuvvetli değildir. Esas kuvvetli, nefsine galip gelendir.”

“Oruç, sâdece yemekten ve içmekten el çekmek değildir. Oruç, boş şeylerden ve kötü sözlerden el çekmektir.”

“Kul ile küfür veya şirk arasında, ancak namazı terk etmek vardır.”

“Büyüklerimize hürmet etmeyen, küçüklerimize merhamet etmeyen, âlimlerimizin hakkını tanımayan bizden değildir.”

“Mi’râc’da Rabbimden, benden sonra Ali bin Ebî Tâlib’i halîfe yapmasını istedim. Melekler dedi ki: Yâ Muhammed! Allahü teâlâ dilediğini yapar. Senden sonra halîfe Ebû Bekr’dir.”

“Kavmi, Nûh’u bayılıncaya kadar dövüyorlardı. O ayılınca, “Allahım! Kavmime hidâyet ver (doğru yola ilet). Çünkü onlar bilmiyorlar” derdi.”

“Ölmek üzere olan kimselere Kelime-i tevhîdi, telkin ediniz. Çünkü bu, dile söylemesi kolay gelir, fakat mizanda ağır gelir. Eğer Lâ ilahe illallah bir kefeye, gökler ve yer diğer kefeye konsa idi; Lâ ilahe illallah, gökler ve yerden ağır gelirdi.”

“Bütün çocuklar, müslümanlığa uygun ve elverişli olarak dünyâya gelir. Bunları, sonra anaları, babaları, hıristiyân, yahudi ve dinsiz yapar.”

“Cum’a günlerinde bir an vardır ki, mü’minin o anda ettiği duâ red olunmaz.”

“Kim Cum’a günü Kehf sûresini okursa, onun için ayağını bastığı yerden göğe kadar bir nûr fışkırır. Bu nûr, kıyâmet günü onun yolunu aydınlatır. O kişi, iki Cum’a arasında işlemiş olduğu günahlarından mağfiret olunur. Bu iki Cum’a arası Deccâl çıksa ona uymaz.”

“Kim her gece Yâsîn-i şerîf sûresini okursa, sanki Kur’ân-ı kerîmi yedi kere okumuş gibi olur.”

“Kim Cum’a gecesi Yasin ve Saffât sûrelerini okuduktan sonra, Allahü teâlâdan bir dilekte bulunursa, Allahü teâlâ onun dileğini verir.”

“Kim A’râf sûresini okursa, Allahü teâlâ onun ile İblîs arasına bir perde koyar. Kıyâmet günü Âdem aleyhisselâm ona şefaatçi olur.”

“Her kim abdest aldıktan sonra “İnnâ enzelnâhü” sûresini (Kadr sûresini) bir kere okursa, Hak teâlâ hazretleri, o kimseyi sıddîklardan yazar, iki kere okursa, şehidlerden yazar. Üç kere okursa, Peygamberlerle haşr eder.”

“Herşeyin dayandığı bir direk vardır. Dînin temel direği fıkıh bilgisidir.”

“Kim sıkıntı zamanında Ayet-el-kürsî’yi ve Bekâra sûresinin son âyetlerini okursa, Allahü teâlâ ona yardım eder.”

“Kim farz namazlarının ardından Âyet-el-kürsî okursa, onun Cennete girmesine ölümden başka mâni yoktur.”

“Kim Bismillâhirrahmânirrahîm’i okursa, Allahü teâlâ her harfine karşılık dörtbin iyilik yazar, dörtbin günahını siler ve onu dörtbin derece yükseltir.”

“Kim her gece Vâkıa sûresini okursa, ona asla fakirlik isâbet etmez.”

“Kim Ramazân-ı şerîf ayında, Cum’a günü yüz kere İhlâs sûresini okursa, onun için kıyâmet gününde bir nûr mevcûd olur ki, o, o nurla Cennete koşar.”

“Kim kabristana uğrar, onbir kere İhlâs sûresini okur, sonra sevâbını orada yatan mevtalara verirse, kendisine orada yatan ölülerin sayısınca sevâb verilir.”

“Kim Allahü teâlânın kitabından bir âyet-i kerîme öğretirse, o âyet-i kerîme okunduğu müddetçe ona sevâb yazılır.”

“Kim güzelce abdest alır, sonra üç defa “Eşhedü en lâ ilahe illallahü vahdehü lâ şerîkeleh ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlünü” derse, Allahü teâlâ onun için Cennetin sekiz kapısını açar. O kimse istediğinden Cennete girer.”

“Kim güzelce abdest alır, sonra namaz kılmaya kalkınca, onun kulağından gözünden, ellerinden ve ayaklarından günahları çıkar.”

“Abdestli iken kim abdest alırsa, Allahü teâlâ onun için on hasenat yazar.”

“Kim her Cum’a bana kırk salevât okursa, Allahü teâlâ onun kırk senelik günahını siler.”

“Kim Ramazân-ı şerîf orucunu tutar, peşinden de Şevval ayından altı gün oruç tutarsa, bütün seneyi oruçla geçirmiş gibi olur ve anasından doğduğu gibi günahlarından temizlenir.”

“Vefâtımdan sonra hac edip kabrimi ziyâret eden, hayatda iken beni ziyâret eden kimse gibidir.”

“Kim çok yemeği ve içmeği adet edinirse, kalbi katı olur.”

“Kim Allah için tevâzu gösterirse, Allahü teâlâ onu yükseltir. Kim kibirli olursa, Allahü teâlâ onu alçaltır. Kim kanâat ederse, Allahü teâlâ onu zengin kılar. Kim Allahü teâlâyı çok zikrederse, Allahü teâlâ onu sever.”

“Kim haram olan bir dirhemi bırakırsa, Allahü teâlâ ona karşılık Cenneti verir. Kim şüpheli olan bir dirhemi bırakırsa, Allahü teâlâ ona peygamberlerden bir peygamberin sevâbını verir.”

“Kim kesin olarak, Allahü teâlâyı kendisinin Rabbi, benim de O’nun nebisi olduğumu kalbinden sâdık olarak bilirse (ve inanırsa), Allahü teâlâ onun etini, Cehennem ateşine haram kılar.”

“Kim az bir rızka râzı olursa, Allahü teâlâ da onun az amelinden râzı olur. Allahü teâlâdan ferahlık beklemek ibâdettir.”

“Kim bir namazı unutur veya namaz vaktinde uyuyakalırsa, uyanınca ve o namazı hatırlayınca hemen kılsın.”

“Kim bir kötülüğü duyar ve onu yayarsa, onu yapan gibidir. Kim de bir iyiliği işitir ve onu yayarsa, onu yapan gibidir.

“Komşusunun aç olduğunu bildiği hâlde kendisi tok olan kimse için, kıyâmet gününde Allahü teâlâ, “Ona zakkumdan yediriniz...” buyurur.”

“Kim müslüman kardeşine gıyabında yardım ederse, Allahü teâlâ da ona, dünyâda ve âhırette yardım eder.”

“Kimin yanında bir Cemâat gelip oturursa, o onlardan izin almadan kalkmasın. Kim oturan iki kişi görürse, izin almadıkça onların yanına oturmasın. Bir kimse izin almadıkça, iki kişinin arasına oturup, aralarını ayırmasın.”

“Kim bir zayıfın sultâna arz edemediği ihtiyâcını sultâna arzederse, Allahü teâlâ, sıratı geçerken onun ayaklarını sabit kılar.”

“Kim sâlih bir kul ile müsâfeha eder veya kucaklaşırsa, Allahü teâlâ ona Cenneti vâcib kılar. Kim bir âlimle müsâfeha ederse, sanki o, Arşın direkleri (rüknleri) ile müsâfeha yapmış gibidir. Kim onunla kucaklaşırsa, günahları af ve mağfiret olur ve hesâbsız Cennete girer.”

“Allahü teâlâya ve âhıret gününe îmân eden, komşusuna eziyet etmesin.”

“Ümmetimden bir kardeşinin ihtiyâcını giderip onu sevindiren kimse, beni sevindirmiş olur. Kim beni sevindirir se, Allahü teâlâyı sevindirmiş olur. Kim Allahü teâlâyı sevindirirse, Allahü teâlâ onu Cennete koyar.”

“Bir hastanın ihtiyâcını giderinceye kadar gayret sarfeden kimsenin, günahlarını Allahü teâlâ affeder. Anasından doğduğu gibi temiz olur.”

“Kim Cennet için ağlarsa, Cennete girer. Kim dünyâ için ağlarsa, Cehenneme girer. İnsanlar onun âhıret için ağladığını sanırlar. Halbuki dünyâ için ağlamaktadır.”

“Allahü teâlânın rızâsı için bir mescid yapan kimseye, Allahü teâlâ Cennette bir ev yaptırır.”

“Allahü teâlânın kendisini ni’metle bürüdüğü kimse, Allahü teâlâya çok hamd etsin. Günahı çok olan, Allahü teâlâdan af ve mağfiret istesin. Rızkında yavaşlık, gecikme olan, “La havle ve lâ-kuvvete illâ billah”ı çok söylesin. Bir topluluğun bulunduğu eve giren kimse, onların emrettiği yere otursun. Çünkü onlar, evlerinin durumunu daha iyi bilirler. Kim bir topluluğun yanında kalırsa, onların izni olmadan oruç tutmasın.”

“Allahü teâlâyı çok zikreden kimse, nifaktan uzaktır.”

“Kim mü’min kardeşine ikram ederse, Allahü teâlâ da ona ikram eder.”

“Kim güzelce abdest alır, namazını kılar, malının zekâtını verirse, Allahü teâlânın gadabına mâni olur. Dilini hapseden, iyilikte bulunan, günahı için Allahü teâlâdan af ve mağfiret dileyen, aile efradına nasihatta bulunan kimse, îmânının hakîkatlarını tamamlamış olur. Cennet kapıları ona açılır.”

“Kişinin, mü’min kardeşinin artığından içmesi tevâzudandır. Bir kimse mü’min kardeşinin artığından içince, ona yetmiş sevâb yazılır. Ondan yetmiş günah silinir ve yetmiş derece yükseltilir.”

“Arş’ın üzerinde; Lâ ilahe illallah Muhammedün Resûllullah, Ebû Bekr-is-Sıddîk, Ömer-ül-Fârûk, Osman-üş-şehîd ve Aliyy-ül-Mürtezâ yazılıdır.”

“Namaz kılanın hâli, tacirin hâline benzer ki, tüccâr sermâyesini elde etmedikçe kazancı onun için hâlis olmaz. Aynı şekilde, namaz kılan kimse farzı eda etmedikçe, nafile namazları kabûl olmaz.”

“Kendisinde Allahü teâlâ anılan ev ile anılmayan evin hâli, diri ile ölünün hâline benzer.”

“Kişinin, misâfiri ile birlikte evinin kapısına kadar çıkması sünnettir.”

“Allahü teâlâ ipek giyene ve altın yüzük takan erkeklere la’net etsin.”

“Zengine, malından dolayı tevâzu eden fakire, Allahü teâlâ la’net eylesin. Fakirden kim bunu yaparsa, dîninin üçte ikisi gider.”

“Dünyâda rezîl olmak âhırette rezîl olmaktan daha ehvendir.”

“Âhır zamanda, helâl bir dirhem ve i’timâd edilecek bir kardeş bulunmayacaktır.”

“Mi’râc gecesinde bir kavme uğradım. Bunların bakırdan tırnakları olup, yüzlerini ve etlerini tırmalıyorlardı. “Ey Cebrâil! Bunlar kimlerdir?” diye sordum. “Onlar, insanları gıybet edenler ve onların namuslarına ve ırzlarına düşman olanlardır” dedi.”

“Allahü teâlâ, kıyâmet günü olunca mahlûkâtını bir alana toplar. Sonra kullarından birisine: “Ey kulum! Benim kendisinin eliyle ni’met gönderdiğim falancaya teşekkür ettin mi?” buyurur. Kul “Hayır, yâ Rabbi! Ben, o ni’metin senin indinden (tarafından) olduğunu bildiğim için, o ni’mete karşı sana şükürde bulundum” der. Bunun üzerine Allahü teâlâ: “Kendisi eliyle (vâsıtasıyla) ni’met gönderdiğim kimseye teşekkür etmeyince, bana şükretmiş olmazsın” buyurur.”

Hadîs-i kudsîde buyuruluyor ki: “İnsanoğlunun, oruç müstesna her ameli kendisi içindir. Çünkü oruç, benim içindir. Onun mükâfatını (bizzat) ben vereceğim. Oruç bir kalkandır. Biriniz oruçlu olduğunuz zaman çirkin işler yapmasın, bağırıp çağırmasın. Biri ona söver veya tecâvüzde bulunursa şöyle desin: “Ben oruçlu bir kişiyim!”

“Muhammed’in nefsi yed-i kudretinde olana yemîn ederim ki, oruçlunun Allah indindeki ağız kokusu, misk kokusundan daha güzeldir. Oruçlunun sevineceği iki hâli vardır. Biri, iftar ettiği zaman iftarı ile sevinir. Diğeri ise, Rabbine mülâki olduğu zaman, tuttuğu oruçtan dolayı memnunluk duyar.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-7, sh. 111

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1259

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 24

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 315

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 104

6) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 599

7) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1254

8) Brockelmann Gal-2, sh. 344

9) Tabakât-ül-huffâz sh. 457

10) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 373, 404, 417, 428, 997

11) Vehhâbiye Nasihat sh. 127

DÎBÂCÎ (Muhammed bin Ahmed Makdîsî)

Kelâm, hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi, va'iz. Künyesi Ebû Abdullah olup ismi, Muhammed bin Ahmed bin Yahyâ bin Huyeyy'dir. Baba tarafından, Muhammed bin Abdullah bin Amr (veya Ömer) bin Osman bin Affân'a (radıyallahü anh), anne tarafından ise; Fâtıma bint-i Hüseyn bin Ali bin Ebî Tâlib'e nisbet edilir. 462 (m. 1069) yılında Beyrut'ta doğdu. Hazreti Osman soyundan olduğu için Osmânî, Filistin ahâlisinden olduğu için Makdîsî ve Nablûsî denildi. Yüzünün çok güzel olmasından dolayı Dîbâcî lakabı verildi ve bu lakabıyla tanındı. Altmışbeş yaşında iken 527 (m. 1133) yılında Bağdad'da vefât etti.

Küçük yaşta, yüksek din bilgilerine temel olan bilgileri öğrenen Ebû Abdullah Dîbâcî Makdîsî, fıkıh ve hadîs ilimlerini Nasr-ül-makdîsî'den ve Mekke'de Hüseyn bin Ali Taberî'den öğrendi. Mekkî bin Abdüsselâm Makdîsî ve daha birçok âlimden ilim tahsil etti. Birçok defa Mekke-i mükerremeye gidip hac etti. İslâm memleketlerinin çeşitli yerlerinden gelen âlimlerle görüştü. Onların ilimlerinden istifâde etti. Hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim oldu. Eş'arî mezhebi kelâm bilgilerini çok iyi bilirdi. Bağdad'a gidip yerleşti. Câmi-ül-Halîfe'de va'zlar verip, Nizamiye Medresesi'nde ilim öğretti. İhtilaflı mes'eleleri çözer, Şafiî mezhebine göre fetvâ verirdi. Va'z ve nasihatlerinde insanlara, Ehl-i sünnet i'tikâdını anlatır, Peygamberimizin (aleyhisselâm) ve Selef-i sâlihînin bildirdikleri şekilde dînini öğrenmeyenlerin, sapıtmaktan kurtulamayacaklarını izah ederdi. Güzel ahlâkı, ilmi, hitâbeti, cömertliği ile insanları kendisine celbederdi. Birçok kimse onun meclisinde bulunmak için can atardı. Uzak beldelerden gelip va'zlarına iştirâk ederlerdi. Vakitlerini, yalnız Allahü teâlânın rızâsı olan işler için harcar ve yalnız O'nun rızâsı için çalışırdı. Haram ve şüpheli şeylerden çok sakınır, mübahları da zarûret miktarı kullanırdı. Onun işi, ilim öğrenmek ve bildiklerini insanlara öğretmekti, ilimden artakalan zamanını ibâdetle geçirirdi. Herkesin işini görür, gelenleri boş çevirmezdi. Bir mü'mine âhırette menfaatine olacak birşeyi öğretmeye, binlerce altın para vererek dünyâsını ma'mûr etmekten daha çok kıymet verirdi. Bir mü'mine Allahü teâlânın dînine âit bir hüküm öğrettiği zaman, kendisini böyle hayırlı bir işe vesile ettiği için Allahü teâlâya şükrederdi. Bu onun şevkini arttırır, Allahü teâlânın dînini daha çok kimseye öğretmek için çalışırdı. Pekçok talebe yetiştirdi. Yahyâ bin Sa'd bin Yûnus, İsmâil bin Ebî Turâb Kattân, Ebü'l-Fadl bin Nasr ve daha birçok âlim kendisinden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Onun va'zlarından ve derslerinden istifâde etmiş olan İbn-i Cevzî, Dîbâcî'den aşağıda açıklaması yazılı beyitleri nakleder:

"Ey göz yaşlarım! Gel gözlerimden boşan. Ağlamak bana lâyıktır. Çünkü işlediğim günahlar bende sağlam bir kalb bırakmadı. Günahlar vura vura kalbimi iyice eskitti. Bir de ihtiyârlığa açıkça karşı koyuyoruz. Her ne kadar kalbimin yarası iyileşti desem de, kalbim günahlarla yaralıdır. Yaralarından kurtulduğu bir gün yoktur. Âhırette kurtuluş ve ni'metler, ancak haşre îmânlı ve kalbi müsterih olarak gelenler içindir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 88

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 528

3) EL-Bidâye ven-nihâye cild-12 sh. 205

4) Tebeyyîn Kizb-il-müfteri, sh. 321

EBÛ ABDULLAH EL-KUREŞÎ (Muhammed bin Ahmed)

Mısır'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Abdullah olup ismi, Muhammed bin Ahmed bin İbrâhim el-Kureşî el-Hâşimî'dir. Hazreti Hasen soyundandır. Âriflerin ileri, gelenlerinden ve açık kerâmetleri görünen bir zât idi. Yüksek

makamlar, Rabbanî hakîkatler ve ma'nevî ilimler sahibi idi. Ebû Abdullah Kureşî, 599 (m. 1202) senesinde Beyt-i Makdis'de vefât etti. Oraya defn edildi. Kabri hâlen ziyâret edilmektedir. Burada yapılan duâların kabûl olduğu çok tecrübe edilmiştir.

Ebû Abdullah Kureşî, zarif, güzel, edebli, ilim sahiplerine son derece saygısı ve sevgisi bulunan bir zât idi. Velî ya'nî Allahü teâlânın sevgili bir kulu olduğu yüzünden belli olurdu. Halk arasında hikmetle konuşarak, insanların kalblerine şifâ akıttı, insanlar onun bu hikmetli sözleriyle ilim ve îmân sahibi oldular.

Kerâmet sahibi birçok âlim ondan ders aldı. Fıkıh âlimlerinden bir çoğu da sohbetlerinde bulundu. Kendisinden; Kâdı'l-kudât İmâdüddîn bin es-Sükkerî, Allâme Şihâbüddîn Ebü'l-Hasen, Ebü'z-Zâhir Muhammed el-Ensârî, Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Ali el-Ensârî el-Kastalânî ve birçok âlim ders aldı.

Münâvî onun hakkında; "Muhammed bin Ahmed el-Kureşî hazretleri aslen Endülüslüdür. Sonra Mısır'a geldi. Oradan da Beyt-ül-makdis'e (Kudüs'e) yerleşti. Mısır ve Endülüs'de yetişen evliyânın büyüklerindendir. Dâima Allahü teâlânın kudretini düşünürdü" demektedir.

Ebû Abdullah Kureşî hazretleri, cüzzam hastalığına yakalandı. Namaz vakitlerinde bu hastalık tamamen yok olur, namazdan sonra tekrar bedeninde görülürdü. Ebû Abdullah Kureşî'nin birçok kerâmetleri ve menkıbeleri vardır.

Hanımı şöyle anlatır: "Birgün onun yanından çıkmıştım. Odada yalnız idi. Sonra bulunduğu odadan ba'zı sesler işittim. Birisiyle konuşuyordu. Konuşmaları bitinceye kadar bekledim. Sonra odaya girerek kiminle konuştuğunu sorduğumda, "O Hızır aleyhisselâm idi. Bana uzak bir yerden meyva getirmiş. Onu yememi istedi ve şifâ olacağını söyledi. Ben de, bu hâlimle daha iyi olduğumu belirterek ona teşekkür ettim ve o meyvaya ihtiyâcım olmadığını söyledim", buyurdu."

Kendisi anlatır: "Birgün sahilde yürürken, bir ot bana seslenerek, "Ey Ebû Abdullah, ben sendeki hastalığın şifâsıyım" dedi. Bunun üzerine ben, Allahü teâlâyı unutturmayan bu hâlime şükrederek o çiçeği koparmadım."

> Şöyle anlatılır: "Ebû Abdullah Kureşî, şehrin vâlisi ile beraber bir yerde yemek yerken, vâli yemekten elini çekti. Ebû Abdullah, "Eğer elinizi çekmeniz, benim şu yaralı elim sebebi ile ise mes'ele yok" buyurdu ve eli gümüş gibi parlayan bir el oldu. Onda hiçbir hastalık yoktu."

Yine şöyle anlatılır: Abdullah Kureşî'nin mürîdlerinden biri, birgün evinden işine giderken, hanımına bir arzusu olup olmadığını sordu. Hanımı, "Kızına sor" dedi. O zât kızına dönerek, "Ne arzu ediyorsan söyle" deyince kızı, "Benim isteğime senin gücün yetmez" dedi. Bunun üzerine o zât kızına, "Allahın izniyle dediğini yapmaya çalışırım, istersen bin altın olsa bile" deyince kızı, "O hâlde beni Abdullah Kureşî ile evlendir" dedi. O zât buna çok şaşırdı. Çünkü, Abdullah Kureşî cüzzamlı olduğu için, dış görünüşüne göre hiçbir kadın onunla evlenmeye râzı olmazdı. Bunun üzerine, kızına söz verdiği için Abdullah Kureşî'nin yanına gitti ve durumu ona anlattı. Abdullah Kureşî o zâta, "Kâdıyı çağır" dedi. Adam kadıyı çağırdı. Kâdı geldi ve kızla onun nikâhını kıydı. Kızı, Abdullah Kureşî'nin yanına girmesi için hazırladılar. Bütün hazırlıklar bitince, herkes evden ayrıldı. Abdullah Kureşî ile kız evde yalnız kaldıklarında, Abdullah Kureşî hamama girdi. Hamamdan çıktığı zaman, uzun boylu ve yakışıklı bir sûret almıştı. Üzerinde güzel bir elbise vardı. Abdullah Kureşi kızın yanına girince, kız onu tanımıyarak hemen örtündü. Abdullah Kureşî "Örtünme, ben Kureşî'yim. Yabancı değilim" deyince kız, "Sen Kureşî değilsin" dedi. Bunun üzerine Abdullah Kureşi "Allah adına yemîn ederim ki, ben Kureşi'yim" deyince, kız inandı ve "Bu ne hâldir?" diye sordu. Abdullah Kureşi, "Bundan sonra, seninle olduğum zaman böyle kalacağım. Ama başkaları ile beraber olunca, öbür şeklimle (ya'nî cüzzamlı) olacağım. Fakat bu durumu, ben ölünceye kadar kimseye söyleme" dedi.

Bunun üzerine gelin hanım "Kimseye söylemiyeceğime söz veriyorum, istersen benim yanımda dururken de cüzzamlı olarak kalabilirsin" dedi. Abdullah Kureşî, onun kendisiyle dış görünüşü için değil de, ilmi için evlendiğini anlıyarak "Allahü teâlâ sana bolca hayırlar ihsân etsin" diye duâ etti. Hanımı bu durumu, Abdullah Kureşî hazretleri ölünceye kadar kimseye anlatmadı.

Kendisi şöyle anlatır: "Bir kere Minâ'da iken çok susamıştım. Su bulamadım. Su alacak param da yoktu. Bir kuyunun yanına gittim. Kuyunun başında bir takım insanlar vardı. Su kabını uzatarak, biraz su vermelerini istedim. Onlar bana eza edip, su kabımı uzak bir yere fırlattılar. Kırık bir kalb ve üzgün

olarak su kabımı almak için oraya gittiğimde, içi tatlı su dolu bir havuz gördüm. Kanıncaya kadar o sudan içtim ve kabımı doldurdum. Başka yerde olan arkadaşlarıma haber verdim. Onlar da gelip o havuzdan içtiler. Sonra başımdan geçen hâdiseyi onlara anlattım. Daha sonra, önceden gittiğim kuyunun yanına hep beraber gittik. Orada sudan bir eser yoktu. O zaman anladım ki, bu Allahü teâlânın bir imtihanı idi."

Yine kendisi anlatır: "Bir sefer Mekke-i mükerremeye giderken, Bedir mevkiine uğradık. Orada bir kişi, parasını Mekke'de almak üzere hacılara hurma satıyordu. Bu zât bana da hurma vererek, "Parasını Mekke'de ödersin, ölürsen helâl ederim" dedi. Daha sonra o kişi sefere çıkacağını söyliyerek, yanımıza gelip benden verdiği hurmaların parasını istedi. Ben de, "Ama, şu anda size borcumu ödiyecek param yok. Üstelik parayı Mekke'de verirsin demiştin" dedim. O ise ısrarla parasını istiyerek, bana eziyet ve sıkıntı verdi. Sıkıntı ve üzüntü içinde Bedir Mescidi'ne girdim. Orada ihlâs ile Allahü teâlâya duâ ve niyazda bulundum. Sonra mescidden çıktım. Yolda ihram elbiseleri içinde birisi karşıma çıktı ve bir miktar para verdi. Onları saydım, gördüm ki, borcum kadardı. Derhal borcum olan kişiye giderek borcumu ödedim. Borcumu ödeyince, o kişi bana daha çok eziyet etmeye başladı, "Paraları saklıyorlar, yalan söylüyorlar, bir de yemîn ediyorlar. Dirhemler, sizinle, siz dirhemlerle berabersiniz" dedi. Bunun üzerine bu Allahü teâlânın bir imtihanıdır diye düşünerek ona tek kelime söylemedim."

Kendisi şöyle anlatır: "Bir arkadaşımla beraber gemiyle bir yere gidiyorduk. Arkadaşım çok susadı. Su alacak paramız yoktu. Yalnız bende, kadifeden olan bir ihram vardı. Onun mukabilinde su satın almak istedik. Gemideki bulunanlardan kimse bize su satmadı. Arkadaşıma ihramı verip, "Bunu geminin kaptanına götür" dedim. Arkadaşım gitti. Daha sonra üzüntülü bir hâlde geldi. Kaptanın kendisini yanından kovduğunu ve elindeki su testisini fırlattığını söyledi. O zaman "Allahü teâlâ bizlerin yardımcısıdır" dedim. Su kabını alıp, denize daldırıp çıkardım ve arkadaşıma verdim. Allahü teâlânın izniyle deniz suyu tatlı bir su olmuştu. Arkadaşım kanıncaya kadar içti. Sonra ben içtim. Sonra yanımızda suyu olmayan bir başkası da içti. İkinci sefer daldırdığımda, Allahü teâlânın ihsânıyla su kabı, un ve et ile dolu çıktı. Unu ve eti pişirerek yedik. Üçüncü defa kabı denize daldırdığımda, bildiğimiz tuzlu deniz suyu çıktı. Anladım ki, bizim ihtiyâcımız tamâm olmuştu."

Fıkıh âlimi Ebû Tâhir şöyle anlatır: "Birgün Kudüs'te bir medresenin önünden geçtim. Fıkıh âlimleri medresenin kapısında, üzerlerinde süslü elbiseler olduğu hâlde toplanmışlardı. Daha sonra, Ebû Abdullah Kureşî hazretlerinin yanına döndüm. O gece orada kaldım. Ertesi gün Abdullah Kureşî bana, "O medreseye git. Orada hoca ol!" dedi. Bu, büyük ve olması imkânsız bir işti. Oraya gidince, kapıcıların beni içeri almıyacaklarını zannettim. Fakat hiçbiri, içeri girmeme mâni olmadılar, içeri girdim. Müderris bir yere oturmuş, etrâfında da birçok zâtın dâire hâlinde ders halkası teşkil ettiklerini gördüm. Ben de onların arasına katılmak istedim. Onlar, beni hakîr görerek yer açmadılar. Bunun üzerine, ben onların arkalarına oturdum. Daha sonra medreseye bir zât geldi. Müderris onu görünce, yüzünün rengi değişti ve ona doğru giderek karşıladı. Oradakiler de peşi sıra gittiler. Ben, orada birisine gelenin kim olduğunu sordum. Ondan, münâkaşa ve münâzarası çok kuvvetli birisi olduğunu, o gelince kimsenin ona cevap yetiştiremediğini, herkesin ondan korkup çekindiğini öğrendim. O kişi baş köşeye oturup konuşmaya başlayınca, bende birşeyler olduğunu hissettim. Onun sorularına ben cevap vermeye başladım. Neticede, onun söyliyecek birşeyi kalmadı. Oradakiler ve müderris, benim böyle ona hiç zorlanmadan cevap vermeme çok şaşırdılar. Bu sebebten dolayı, bana hürmet ve saygı göstermeye başladılar. Münâzara eden o kişi, müderrise dönerek benim kim olduğumu sordu. Müderris bilmediğini söyleyince, "Medreseler bu gibiler için inşâ edilmiştir" dedi. Müderris buna çok sevindi ve yanıma gelerek benim kim olduğumu sordu. Ben de söyleyince, "Sizi bu medreseye hoca kabûl ettik" dedi. Ben, Abdullah Kureşî'nin yanına gitmek üzere kalkınca, hepsi kalkarak bana, "Bizim âdetimiz medresemize hoca kabûl ettiğimiz kişiyi, evine kadar uğurlarız" dediler. Medreseden çıkınca, büyük bir kalabalık arkamdan yürümeye başladı. Ben gelmemelerini söyleyince, onlar kabûl ettiler ve geri döndüler. Daha sonra Abdullah Kureşî'nin huzûruna varınca, "Ey Tâhir! Niye onların gelmelerine mâni oldun? Âdetlerini yerine getirselerdi" buyurunca ben de, "Efendim, zâtı âlinizin hatırını düşünerek onlara mâni oldum" dedim. Bu olanlar onun kerâmetiydi. Abdullah Kureşî'nin vefâtına kadar o medresede hocalık yaptım."

Yine kendisi şöyle anlatır: "Mısır'da büyük bir kıtlık oldu. Duâ etmeye başladım. Rü'yâmda bana, "Bu husûsta sizin

hiçbirinizin duâsı kabûl olmaz" denildi. Bunun üzerine, o memleketten ayrılıp Şam'a gittim. Orada İbrâhim aleyhisselâmın kabrini ziyâret ettim. Ziyâret sırasında, Hazreti İbrâhim'in (aleyhisselâm) kabri şerîf-i yanında uyuyakaldım. Rü'yâmda İbrâhim aleyhisselâm beni karşıladı. Ona, "Ey Halîlullah! Mısır'da büyük bir kıtlık var. Duâ buyurunuz" diye arz ettiğimde, Hazreti İbrâhim (aleyhisselâm) kıtlığın kalkması için duâ etti. Daha sonra uyandım. Bir süre sonra Mısır'da kıtlığın kalktığını öğrendim."

Kendisi anlatır: "Önceleri, çarşıdan un satın alıp eve gelirken, yolda benden isteyenlere verirdim. Eve geldiğimde, heybemdeki un torbasının hiç verilmemiş gibi olduğunu görürdüm. Birgün yine un alıp eve geliyordum. Yolda muhtaç birisine rastladım. Unu benden isteyince, her zamanki gibi hâline acıyıp verdim. Yolda, evdekilere ne diyeceğimi düşünerek yürürken, elimde birşey hissettim. Avcumda, fakire verdiğim unun değeri kadar para duruyordu. Hemen çarşıya gidip, o parayla un alıp evime götürdüm."

Şöyle anlatılır: "Bir kişinin, gece devamlı ağlayıp hiç kimseyi uyutmayan bir çocuğu vardı. Böyle her gece ağlaması, tam dört yıl devam etti. Bu hâle dayanamayan çocuğun annesi ve babası, Abdullah Kureşi hazretlerinin huzûruna gelerek durumu anlattılar. Bunun üzerine Abdullah Kureşî, çocuğun annesi ve babası ile evlerine gidince, çocuğa; "Ey Yûsuf! Bu gece ağlama" dedi. Çocuk o günden sonra hiç ağlamadı."

Ebû Abdullah bin Es'âd, Abdullah Kureşî'nin şöyle anlattığını nakletti: Bana hocam Ebü'r-Rabî birgün şöyle dedi: "Sana bitmek tükenmek bilmeyen bir hazîne öğreteyim mi?" Ben de, "Evet" deyince, Ebü'r-Rabî bana, "Şu duâyı devamlı oku" dedi.

Okumamı istediği; duâ şöyle idi: "Yâ Allah, yâ Vâhid, yâ Mûcid, yâ Cevâd, yâ Bâsit, yâ Kerîm, yâ Vehhâb, yâ ze't-Tavl, yâ Ganî, yâ Mugnî, yâ Fettâh, yâ Razzâk, yâ Alîm, yâ Hayy, yâ Kayyûm, yâ Rahmân, yâ Rahim, yâ bedîassemâvâti vel-ard, yâ ze'l-celâli vel ikram...yâ Hannân, yâ Mennân infehni minke bi nafhati hayrin tugninî bihâ ammen sivâk... İn testeftihü fekâd câekemü'l-feth... İnnâ fetehnâleke fethan mübînâ... Nasrun minellahi ve fethun karîb... Allahümme yâ Ganî; yâ Hamîd, yâ Mubdî, yâ Muîd, yâ Vedûd, yâ ze'l-arşil Mecîd, yâ Fe'âlün limâ yürîd, ikfihi bihelâlike an harâmike ve agninî bi fadlike ammen sivâke vahfaznî bimâ hafizte bihizzikr... Vensurnî bimâ nasarte bihirrusül... İnneke alâ küllî şey'in kadîr..." Sonra bana şöyle dedi: "Her kim bu duâyı namazlardan sonra, özellikle Cum'a namazından sonra okursa, Allahü teâlâ onu hertürlü kötülükten muhafaza eder. Düşmanlarına karşı muzaffer kılar, ona ummadığı yerlerden rızıklar verir, geçimini kolaylaştırır. Borcu dağlar kadar büyük ve kabarık olsa dahi, Allahü teâlânın lütfu keremi ve inâyeti ile öder."

Kendisi şöyle anlatır: "Birgün Abdullah el-Muâviri'ye gittim. Bana "Ey şerîf! Başın darda kaldığı zaman, yapacak olduğun bir duâ öğreteyim mi?" diye sordu. Ben de "Evet" dedim. Bunun üzerine şu duâyı öğretti: "Yâ Vâhid, yâ Ehâd, yâ Vâcid, yâ Cevâd, İnfehnâ minke bi nefhati hayrin inneke alâ külli şey'in kadîr..." Abdullah el-Muâvirî bu duâyı bana öğretmek için okuduktan sonra başım hiç darda kalmadı, rızkım çoğaldı."

Şöyle anlatılır: "Abdullah Kureşî hazretleri bir gece rü'yâsında, "Mısır'da veba hastalığı olacak" diye bir ses duydu. O da, "Ben içlerinde iken de bu hastalık gelir mi?" diye sorunca o ses, "Onların arasından çık. Muhakkak bu hastalık onlara gelecektir" dedi. Bunun üzerine Abdullah Kureşî hazretleri Mısır'dan ayrılarak Şam'a gitti. Sonra o hastalık rü'yâsında söylendiği gibi Mısır'da görüldü."

Abdullah Kureşî hazretlerinin, vefâtına yakın gözleri kör oldu. Hanımının yanına girince cüzzam hastalığından kurtulduğu gibi, gözleri de açılıyordu. Birgün gözleri açılmış, vücûdu cüzzam hastalığından kurtulmuş bir hâlde, gümüş gibi bembeyaz bir tenle dostlarının yanına girdi. Onlar Abdullah Kureşî'nin bu hâline çok şaşırdılar ve "Bu hâl ne?" diye sormaktan kendilerini alamadılar. Bunun üzerine Abdullah Kureşî, "Allahü teâlâ bana önce afiyet elbisesini giydirdi. Sonra beni imtihan etmek için hastalık elbisesini giydirdi. Şimdi de gördüğünüz gibi, yine afiyet elbisesini giymiş bulunuyorum" diye izah etti.

Abdullah Kureşî hazretleri buyurdu ki: "Evliyâya dil uzatan, onlara karşı edeb dışı harekette bulunan ve onları inkâr eden kimse, en kötü hâl üzere ölür."

"Allahü teâlânın velî kullarını hakîr görmek, kötü işleri yapmaya bir vesiledir."

“Her kim Allahü teâlânın ârif bir kulunu veya bir velisini üzerse, onun kalbi mühürlenir. Onları üzmeye devam eden, i’tikâdı bozulmadıkça ölmez.”

“Allahü teâlâya kullukta edebden ayrılma! O’na karşı haddini aşma! Seni isterse kendisine ulaştırır.”

“Tevekkülde bir makamı olmayan, noksan bir insandır.”

“Allahü teâlâya kavuşturan doğru yoldan ayrılmayınız: Çünkü O’na bu yoldan başka bir yolla kavuşulamaz.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tâbakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 159

2) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 114

3) Kalâid-ül-cevâhir sh. 123

EBÛ ALİ EL-FÂRİKÎ

Fıkıh âlimlerinden. İsmi, Hasen bin İbrâhim bin Ali bin Berhûn el-Fârikî olup, künyesi Ebû Ali’dir. Şafiî mezhebi âlimlerindendir. Meyyâfârikîn şehrinden olduğundan oraya nisbetle Fârikî denilmiştir.

433 (m. 1041) senesi Rebî’ül-evvel ayının onuncu günü Diyâr-ı Bekr civarında bulunan ve bugün Silvan diye bilinen Meyyâfârikîn şehrinde doğdu. Doğumunun Rebî’ül-âhır ayında olduğu da rivâyet edilmiştir. 528 (m. 1133) senesinde Muharrem ayının 22’sine rastlayan Çarşamba günü Vâsıt şehrinde, talebelerine ders okuttuğu medresesinde vefât etti.

Ebû Ali el-Fârikî hazretleri, ilim tahsiline doğum yeri olan Meyyâfârikîn şehrinde, Ebû Abdullah Muhammed el-Kâzerûnî’nin yanında başladı. O vefât edince, Bağdad’a gidip Ebû İshâk-ı Şîrâzî’den ve Ebû Nasr İbn-üs-Sabbâğ’dan okudu. Ebû İshâk hazretlerinin el-Mühezzeb isimli eserini ve İbn-üs-Sabbâğ hazretlerinin eş-Şemâil isimli eserini okuyup ezberledi. Ayrıca Ebû Ca’fer Muhammed bin Ahmed bin el-Müslime, Abdullah bin Muhammed es-Sarîfînî Ebü’l-Hüseyn İbn-ün-Nakûr ve başka birçok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf dinledi. Kendisinden ise, İbn-i Asâkir, Ebû Sa’d bin Ebû Asrûn ve başka zâtlar ilim öğrenmişlerdir.

Ebû Ali el-Fârikî, büyük âlimlerin derslerinde bulunmak ve ilim öğrenmekteki arzusu, iştiyâkı ve istidâdı (ilim alma kabiliyeti) fevkalâde olduğundan, kısa zamanda ilimde çok yüksek derecelere kavuştu. Zamanında bulunan âlimlerin en büyüklerinden oldu. Vera’ ve zühd sahibi idi. Şüpheli olan şeylerden çok uzak dururdu. Dünyalık şeylere meyl ve i’tibâr etmezdi. Vâsıt şehrine kadı ve vâli olarak ta’yîn edildi. Ve uzun müddet bu vazîfede kaldı. Sonra bu vazîfeden ayrılıp yine aynı şehirde fıkıh dersi okutmaya ve hadîs-i şerîf rivâyet etmeye başladı. Vefâtına kadar buna devam etti. İslâmın şerefini, vekarını korumak için, gayet vakûr ve heybetli bulunurdu. Hakkı, doğruyu söylemekten korkmaz ve çekinmezdi. Bu husûsta hiçbir zaman gevşeklik göstermez, kınayanların kınamasına aldırmazdı. Hüküm sürdüğü (Vâli ve kadı olduğu) sırada hiç kimseye boyun eğmedi, hatır için bir karar vermedi.

Ebû Tâhir es-Silefî (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: “Vâsıt şehrinde bulunan hadîs âlimlerinden Ebü’l-Kerem Humeys bin Ali bin Ahmed el-Hûzî’ye, Ebû Ali el-Fârikî’den suâl ettim, cevaben buyurdu ki: “O, fıkıh ilminde önde gelen âlimlerdendir. Ebû Tagleb’den sonra Vâsıt şehrine kadı oldu. Aklı, dirayeti, adâleti, davranışları ve güzel hâlleri ve diğer bakımlarda üstünlükleri, kendisi hakkında zan edilenlerden daha çoktu.”

İbn-üs-Sem’ânî (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: “Ebû Ali el-Fârikî hazretleri, Mühezzeb ve Şâmil kitaplarını ezberlemişti. Biz ders için huzûruna vardığımızda, “Dün gece, Mühezzeb kitabının dörtte birini, filan kimseye tekrar ettim. Ondan bir önceki gece de, filan kimseye Şâmil kitabının dörtte birini tekrar ettim” buyurdu.

Ebü’l-Hasen el-Yezdî şöyle anlatıyor: “Ben Ebû Ali el-Fârikî’nin huzûrunda Şâmil kitabını okurdum. O da beni dinlerdi. Kitabın benim okuduğum nüshasında yanlışlıkla bir mes’ele terkedilmiş yahut da aslından düşmüş olsa, ben de öyle yanlış okusam, ezberinden düzeltirdi. Birgün kendisine, “Efendim! Siz bu Şâmil kitabını ezbere biliyorsunuz (değil mi?) dedim: “Sen bana ezbere biliyorsun diyorsun” buyurdu. Bundan başka sarahaten herhangi birşey söylemedi. Fakat bununla bana, “Evet, onu ezbere biliyorum” demek istedi.

Ebû Ali el-Fârikî hazretleri, yüz yaşlarına yaklaştığı hâlde, insanların en akıllısı, hafızası en kuvvetli, en zeki', en dikkatli ve uyanık olanı, idi. Hattâ işitme ve görme gibi hassasiyetleri ile sanki yirmi yaşlarındaki bir kimse gibi idi.

Ebû Ali Hasen bin İbrâhim el-Fârikî'nin (radıyallahü anh) ba'zı eserleri vardır. El-Fevâid alel-mühezzeb fî fürû'-il-fıkh bunlardandır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-2, sh. 178

2) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1302, 1913

3) El-bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 206

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 85

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-7, sh. 57

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 256

7) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 77

8) Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 195

EBÛ BEKR BİN HÜVÂRÂ EL-BETÂİHÎ

Irak'ta yetişen evliyânın büyüklerinden. Ebû Bekr bin Hüvârâ el-Betâihî, Irak'ta Betâih'te yaşardı. Hicri beşinci asrın sonları ile altıncı asrın başlarında yaşamıştır. Doğum ve vefât tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Irak'ta bulunan Kürtlerin, Hüvârin veya Hüvâriyyîn kabilesine mensûptur. O zamanda Irak'ta bulunan evliyâ arasında şânı yüce, kadri yüksek bir zât idi. Evliyâdan bir çoğu kendisine talebe olup ilim öğrenmiş, istifâde etmişlerdir.

Önceleri, Betâih beldesinde yol kesicilik yapardı. Bu yolda beraber oldukları arkadaşları vardı. Bu da onların reîsi idi. Bir gece tenhâda, bir kadının kocasına, "Çabuk buraya gel! Nerede ise İbn-i Hüvârâ ve arkadaşları gelip bizi bulurlar, yakalarlar" dediğini duydu. Gizliden de bir ses duydu ki; "Allahü teâlâdan korkma zamanın gelmedi mi?" diyordu. Bunlar kendisine çok te'sîr etti. Ağlamaya başladı, "İnsanlar benden korkuyorlar, ben ise Allahü teâlâdan korkmuyorum. Olacak iş değil" dedi. Eski hâline tövbe edip Allahü teâlâya yöneldi. Arkadaşları da tövbe edip, eşkiyalıktan vazgeçtiler. İbn-i Hüvârâ, bundan sonra tam bir dönüşle Allahü teâlâya yöneldi. Tam bir sıdk ve ihlâs ile ve kuvvetli bir irâde ile Allahü teâlâya giden yolda ilerlemeye, yükselmeye başladı. Allahü teâlânın lütfu, inâyeti ve tevfîki ile kısa zamanda zamanının meşhûr evliyâsından oldu.

İbn-i Hüvârâ (radıyallahü anh), Hazreti Ebû Bekr'in rü'yâda kendisine hırka ve takke giydirdiği ilk zâttır. Şöyle ki; İbn-i Hüvârâ hazretleri, bir gece rü'yâsında Resûlullah efendimizi gördü. Yanlarında da Hazreti Ebû Bekr vardı. İbn-i Hüvârâ, Peygamber efendimize, "Yâ Resûlallah! Bana bir hırka giydirir misiniz?" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm), "Ben senin Peygamberinim. (Hazreti Ebû Bekr'i işâret ederek) Bu da senin üstadındır" buyurup, sonra Hazreti Ebû Bekr'e döndü ve "Adaşın olan İbn-i Hüvârâ'yı giydir!" buyurdu. Hazreti Ebû Bekr de ona, hırka ve takke giydirip, başını okşadı, alnını sıvazladı. Sonra da, "Allahü teâlâ, bunu sana mübârek eylesin" buyurdu. Resûlullah (aleyhisselâm) de İbn-i Hüvârâ'ya hitaben "Yâ Ebâ Bekr! Sen Irak'ta, ümmetimden tasavvuf ehli olanların, ölmüş olan yolunu yaşatacaksın. Allahü teâlânın dostlarından hakîkat ehli olanların, yok olan yollarını canlandıracaksın. Bu yolda olanların öncüsü, ışığı, yol göstericisi olacaksın. Bu yolun önderliği, kıyâmete kadar sende kalacak. Senin ortaya çıkman ile, Allahü teâlânın rahmet rüzgârları esecek. Senin meydana çıkman ile, Allahü teâlânın yardım, lütuf ve ihsânı bol bol gönderilecek" buyurdu. İbn-i Hüvârâ (radıyallahü anh) uyandığında, kendisine rü'yâda giydirilen elbise ve takkeyi üzerinde buldu. O zaman Irak ufuklarında, herkesin rahatlıkla duyabileceği bir nidâ geldi ki, "Muhakkak ki İbn-i Hüvârâ, Allahü teâlâya vâsıl (olan evliyâdan) oldu" diyordu. Bundan sonra, her taraftan insanlar, onu görmek için akın akın yollara düştüler. Bu rü'yâdan hemen sonra, onda Allahü teâlâya yakın olmak alâmetleri görülmeye başladı.

Ebû Muhammed Şenbekî ve başka birçok velî, kendisinden ilim ve feyz almışlardır, insanlar akın akın gelip, bereketli sohbetlerinden istifâde ederlerdi. O zamandaki evliyâ ve âlimler, ona; saygı, hürmet ve ta'zimde ve sözlerine i'tibar etmekte ittifâk hâlinde idiler. Bir ihtilâf meydana gelirse, son söz onun olurdu. Hâl ve hareketleri, sûreti, ahlâkı çok güzel idi. Tam bir edeb ve tevâzu sahibi idi. Dînin hükümlerine uymakta çok sabırlı ve gayretli idi. Bunda gevşeklik göstermezdi. Dîne bağlı olanlara, Ehl-i sünnet olanlara çok ikramda bulunurdu.

Azzâz bin Müstevdâ anlattı: "Ebû Bekr bin Hüvârâ'yı dinlemeye gelen ricâl-i gayb ismi verilen velîler, başlarını eğmiş olarak onun sohbetlerini dinlerken, yayılan nûrlar, Betâih şehrini aydınlatırdı. O, duâsı kabûl olan tasavvuf ehli, çok yüksek bir velî idi."

Ahmed bin Ebü'l-Hasen Ali er-Râfi'î (radıyallahü anh) şöyle anlattı: "Birgün kadının biri İbn-i Hüvârâ hazretlerine gelerek, "Oğlum nehir kenarında boğuldu. Kendisinden başka da kimsem yoktu. Azîz ve celîl olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Allahü teâlâ sana öyle bir kuvvet ve izin vermiştir ki, oğlumu bana geri getirebilirsin. Eğer bunu yapamazsan, seni Allahü teâlâya ve Resûlüne şikâyet ederim ve derim ki; "Yâ Rabbî! içim yanarak büyük bir üzüntü ile ona gittim. O ise, üzüntümü gidermeye muktedir olduğu hâlde bunu yapmadı." İbn-i Hüvârâ hazretleri kadını dinledikten sonra, başını önüne eğip bir müddet murâkabe etti ve "Oğlunun nerede boğulduğunu bana göster!" buyurdu. O kadın İbn-i Hüvârâ'yı oğlunun boğulduğu yere götürdü. Bir de baktılar ki, boğulan çocuğun cesedi, boğulduğu yerde su üzerinde duruyor, İbn-i Hüvârâ (radıyallahü anh), suda yüzerek çocuğun yanına vardı. Çocuğu omuzunda taşıyarak kıyıya çıkardı ve annesine teslim edip, "Onu al!" buyurdu. Kadıncağız oğlunun sağ olduğunu gördü. Kadın ile oğlu oradan ayrıldılar. Oğlu kendisi ile beraber yürüyor, elinden tutuyordu. Sanki hiçbir şey olmamış gibiydi. Bir defa, Vâsıt ile Behmût arasında zelzele oldu. Zelzele, yedi kat yerlere uğramıştı. Ya'nî her taraf bu zelzelenin te'sîri ile sallanmıştı, İbn-i Hüvârâ hazretleri, zelzeleye hitaben, "Ey Allahın mahlûku, sakin ol!" buyurdu. Zelzele Allahü teâlânın izni ile dile gelip, yalnız sana itaat etmekle emrolundum" dedi ve sâkinleşti."

Ebû Muhammed Şenbekî hazretleri şöyle anlattı: Bir defasında Ebû Bekr İbn-i Hüvârâ'nın yanına gitmiştim. Huzûrunda büyük bir arslan vardı. Arslan, İbn-i Hüvârâ'nın huzûrunda burnunu (yüzünü) toprağa sürüyordu. İbn-i Hüvârâ da sanki ba'zı suâllere cevap veriyormuş gibi arslana bir şeyler söylüyordu. Biraz sonra arslan oradan ayrılıp gitti. Ben İbn-i Hüvârâ'ya yaklaşıp, "Size hayvanlarla konuşup onlara faydalı olmak gibi ni'metleri sana ihsân eden Allahü teâlâ için bana söyler misiniz? O arslan size ne dedi? Siz ona ne söylediniz?" dedim. Buyurdu ki, "Yâ Şenbekî! Arslan bana dedi ki, "Üç gündür yiyecek olarak birşey tatmadım. Açlık beni çok rahatsız etti. Seher vakti Allahü teâlâya yalvardım. Bana, "Senin rızkın, Hemâmiyye köyündeki bir inektir. Onu parçalayıp yiyeceksin. Onu avlarken sana da bir zarar isâbet edecek" denildi. Ben ise şimdi, bana geleceği bildirilen o zarardan korkuyorum. Ne yapayım?" Ben de arslanın anlattıklarını dinledikten sonra ona, "Sana isâbet edecek olan zarar, sağ tarafında hafif bir yaradır. O yara sebebiyle bir hafta elem çekersin. Sonra yara iyi olur" dedim. Çünkü o köydeki bir ineğin bu arslanın rızkı olduğunu, o ineği avlarken o köyden onbir kişinin çıkıp buna hücum edeceklerini, adamlardan üçünün çarpışma sırasında ağır, arslanın da sağ tarafından yaralanacağını, yaralılardan birinin öleceğini, bir saat sonra ikincisinin ve yedi saat sonra üçüncüsünün öleceğini, arslanın da bir hafta sonra yarasının iyi olacağını Levh-i mahfûz'da görmüştüm" diye anlattı.

> Şenbekî devamla, "Bu anlattıklarını hayretle dinledikten sonra, hâdiseyi ta'kib etmek üzere Hemâmiyye köyüne doğru yola çıktım. Oraya vardığımda bir de ne göreyim? Arslan benden önce oraya varmıştı ve durum aynen İbn-i Hüvârâ'nın bildirdiği gibi olmuştu. Bir hafta sonra İbn-i Hüvârâ'nın yanına geldim. Baktım ki yine o arslan, İbn-i Hüvârâ'nın huzûrunda duruyordu ve yarası da iyileşmiş idi."

İbn-i Hüvârâ hazretleri Betâih'te birgün, suyu çok aşağılarda olan bir kuyudan abdest almak istedi. O anda, Allahü teâlânın izni ile kuyunun suyu yükseldi. Su gayet tatlı ve hoş idi.

Ebû Bekr İbn-i Hüvârâ hazretleri bir defasında sohbet ederken, "Irak'ın en yüksek sekiz evliyâsı şunlardır. Ma'rûf-i Kerhî, Ahmed bin Hanbel, Bişr-i Hafî, Mensûr bin Ammâr, Sırrî-yi Sekatî, Sehl bin Abdullah-i Tüsterî, Cüneyd-i Bağdadî ve Abdülkâdir-i Geylânî" buyurdu. O zaman Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri henüz tanınmamış olduğundan, dinliyenler

suâl ettiler: “Efendim, saydığınız âlimlerden yedisini duyduk biliyoruz da, Abdülkâdir-i Geylânî’yi duymadık. O kimdir?” dediler. Buyurdu ki: “Iraklıdır. Çok şerefli bir zâttır. Bağdad’da yaşar. Çok yüksek bir zât olduğunun herkes tarafından bilinip tanınması çok yakındır. Sıddîklardan ve zamanının en büyük, en yüksek evliyâsından biridir.” Dinliyenler, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin henüz meydana çıkmadığını, İbn-i Hüvârâ’nın, onun geleceğini kerâmet olarak anlayıp müjdelediğini ve Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin tanınmasının çok yakın olduğunu anlayıp sevindiler.

Ebû Bekr el-Betâihi hazretleri buyurdu ki:

“Kırk Çarşamba kabrimi ziyâret edene, sonunda kendisine Cehennemden (kurtulduğuna dâir) berât verilir.”

“Benim bu haremime (türbeme) giren bir cesedi ateşin yakmaması için Rabbimden ahid (söz) aldım.” (Nakledilir ki, bu zâtın türbesine, herhangi bir şekilde balık ve başka bir et girmiş olsa, daha sonra o eti ateş yakmaz. O et kızartılamaz, yemek ve başka birşey yapılamaz.)

“Allahü teâlâya yakınlık; güzel edebe riâyet, devamlı korku ve ibâdete devam etmekle olur. Resûlullaha (aleyhisselâm) yakınlık; sünnetine tam tâbi olmak ve ilme canla başla sımsıkı sarılmakla olur.”

“Ehli (aile efradı) ile sohbet, güzel ahlâk ile olur. Dostlarla sohbet, günaha sebep olmayacak şekilde, onlarla hoş olmak, şakalaşmakla olur. Câhiller ile sohbet, onlara devamlı duâ etmekle, onlara acımakla olur.”

“Allahü teâlâ ile olmak, O’ndan başkasından uzaklaşmaktır. O’ndan başkasından uzaklaşmak da O’nunla olmak demektir.”

“Havf (korku), seni Allahü teâlâya ulaştırır. Çünkü korku, nefeslerinin birinde Allahü teâlâya karşı bir saygısızlık bulunmayacağından emîn olmamandır.”

“İnsanları, hor, hakîr ve aşağı görmen, senin için tedâvisi mümkün olmayan büyük bir hastalıktır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 255

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 132

3) Kalâid-ül-cevâhir sh. 78

EBÛ BEKR HOCENDÎ (Muhammed bin Abdüllatîf)

Hadîs ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimi, vâ’iz. Künyesi Ebû Bekr olup ismi, Muhammed bin Abdüllatîf bin Muhammed bin Sabit bin Hasen bin Ali bin Muhammed bin Ebî Sufra’dır. İsfehan’da tahsil görüp yetişti. Bulunduğu memleketlere nisbetle Ezdî, İsfehânî ve Hocendî denildi. Dedelerinden Muhalleb’e nisbetle de Muhallebi denildi. Dîn-i İslâm’a hizmetinden dolayı Sadrüddîn lakabı verildi.

İlim tahsiline İsfehan’da başlayan Ebû Bekr Hocendî, İsfehan’da: Ebû Ali Haddâd, Gazâim bin Ahmed Ebü’l-Kâsım İsmâil bin Fadl bin Ahmed Serrâc ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Sultanların yakınlığını kazandı. Sultanlar kendisinden, yapacakları işlere dâir fikirler alırlar, onlara uygun olarak hareket ederlerdi. Bağdad’a gitti. Nizamiye Medresesi’ne müderris ta’yin edildi. Halîfenin sarayı bahçesindeki Kasr Câmii’nde va’zlar verdi. Din düşmanı, sapık kimselerle münâzaraları oldu. Karşısında kimse tutunamazdı. Onunla münâzara etmek için karşısına çıkanlar, susarak onu dinlemek mecbûriyetinde kalırlardı. Karşısına çıkan, heybet ve haşmetinden korkardı. Ehl-i sünnet düşmanı bid’at fırkaları, ilmî delîllerle karşısına çıkamayınca, kuvvet zoru ile susturmak için çeşitli faaliyetlerde bulundular. Sapıkların herhangi bir kötülük yapma ihtimâline karşı, muhafaza için yanında silâhlı askerler bulunurdu. Va’z ederken askerler çevresinde nöbet beklerlerdi. Bağdad’da ulemânın reîsi durumunda idi. “Sadr-ül-Irak” olarak bilinir ve i’tibâr edilirdi. İyi niyetli olan herkes onu sever, canına kasteden düşmanları dahi onu takdîr ederlerdi. Çok cömert olup, insanların ihtiyâcını görmek için, varını yoğunu seferber ederdi. Yaptığı iş ve söylediği sözde yalnız Allahü teâlânın rızâsını düşünür, O’nun rızâsı için olmayan birşeye teşebbüs etmezdi. Haram ve şüphelileri terk eder, mübahları da ihtiyâcı kadar kullanır, daha fazlasına i’tibâr etmezdi. İnsanlara vermiş olduğu va’zlarında, Ehl-i sünnet i’tikâdını öğrenmenin ehemmiyetini anlatır, fıkıh bilgilerine vâkıf olmayanın günaha düşmekten kurtulamayacağını bildirirdi. Va’zlarında ve hutbelerinde ezberden hadîs-i şerîf

okur, insanlar da yazardı. Onu görüp, istifâde edenlerden İbn-i Sem'ânî, "O, faziletli bir İmâm, dilinden bal akan bir münâzaracı, çok üstün bir vâ'iz, nefs terbiyesi ve cömertlikte yüksek bir kimse idi" diyerek övmektedir.

Nizamiye Medresesi müderrisliği sırasında ve İsfehan'da pekçok talebe yetiştirdi. Va'zlarında insanlara Ehl-i sünnet i'tikâdını öğretirdi. Şafiî mezhebine göre fetvâ verirdi. Oğlu Abdüllatîf de talebeleri arasındaydı.

552 (m. 1157) yılında Bağdad'dan İsfehan'a giderken, Hemedan'la Kerec arasındaki bir köyde akşam vakti konakladı. Sabahleyin ölü bulundu. Ehl-i sünnet düşmanı sapıkların sû-i kastı neticesi öldürüldüğü söylendi, ölüm haberi İsfehan'da duyulunca, büyük karışıklıklar çıktı. Cenâzesi İsfehan'a götürülerek, orada defn edildi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-6, sh. 133

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 237

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 163

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 490

5) El-A'lâm cild-6, sh. 217

6) El-Kâmil fit-târih cild-11, sh. 86

EBÛ BEKR İBN-İ ARABÎ

Hadîs, tefsîr ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Bekr olup ismi, Muhammed bin Abdullah bin Muhammed bin Abdullah, bin Ahmed bin el-Arabî'dir. Ebû Bekr bin el-Arabî Endülüs âlimlerinin sonuncusudur. Hadîs, tefsîr, fıkıh ilimleri yanısıra, kelâm, usûl-i fıkıh, târih ve edebiyat ilimlerinde de söz sahibi idi. Şarka (ya'nî Şam, Musul, Bağdad gibi şehirlere) giden âlimlerden hiçbiri, Ebû Bekr bin el-Arabî kadar ilim ile mücehhez bir hâlde Endülüs'e dönmemiştir.

Ebû Bekr bin el-Arabî, 468 (m. 1075) senesinde İşbiliyye'de doğdu. Babası Abdullah bin Muhammed ve dayısı Ebü'l-Kâsım el-Hasen bin Ebî Hafs el-Hevzenî âlim idiler. Ebû Bekr bin el-Arabî ilk tahsilini bu iki zâtdan aldı. Ayrıca Ebû Abdullah es-Serkastî'den de ders aldı. Bu üç zât, Ebû Bekr İbni Arabî'nin ahlâkının güzel, idrâkinin geniş, zekâsının ve ilminin mümtaz olmasında yardımcı oldular. Kendisi, "Dokuz yaşında, Kur'ân-ı kerîmi iyice ezberledim" demektedir. Onaltı yaşında kırâat, şiir ve lügat ilimlerini çok iyi öğrendi ve bu ilimlerde söz sahibi idi.

Onyedi yaşına geldiği 485 (m. 1092) senesinde, babası ile birlikte İşbiliyye'den ayrılarak Kuzey Afrika'ya geçtiler. Burada Becâye liman şehrinde bir müddet kaldılar. Bu beldenin Ebû Abdullah el-Külâî gibi meşhûr ve büyük âlimlerinden ders aldı. Sonra doğuya doğru giderek, Mehdiyye limanına geldiler. Ebû Bekr İbni Arabî burada ise; Ebü'l-Hasen bin Ali bin Muhammed bin Sabit el-Haddâd el-Halânî ve Ebû Abdullah Muhammed bin Ali el-Mâzirî'den ders aldı. Burada ayrıca El-İşârât kitabının şerhlerini ve birçok kitap okudu.

Mısır'a doğru yola çıkdıklarında, denizde fırtınaya yakalandılar. Bu durumu Ebû Bekr İbni Arabî şöyle anlatır: "Biz, kabirden ölünün çıkması gibi, denizden Ka'b bin Süleym diyarına çıktık. Çok yorgun ve bitkin idik. Biz, Ka'b bin Süleym'in yanına sığındık. Ka'b bin Süleym bizi yedirdi, içirdi, bize giyecek verdi."

Ebû Bekr İbni Arabî ve babası, Ka'b bin Süleym'in yanında fazla kalmıyarak, Mısır'a doğru yola çıktılar. 485 (m. 1092) senesinin sonlarında Mısır'a geldiler. O zaman Mısır'da Ehl-i sünnet âlimi az idi. İbn-i Arabî, Mısır'da; Ebü'l-Hasen bin el-Hüseyn Muhammed el-Hal'î el-Mevsilî, Ebü'l-Hasen bin Şeref, Mehdî el-Verrâk ve Ebü'l-Hasen bin Dâvûd el-Fârisî'den ilim tahsil etti.

İbn-i Arabî, babasıyla Mısır'dan Kudüs'e gitti. O zaman Endülüs'ün Mâlikî mezhebi büyük âlimlerinden Ebû Bekr Muhammed bin Velîd Tartûşi de Kudüs'de idi. İbn-i Arabî, Ebû Bekr Tartûşi ile görüşerek, ondan da ilim tahsil etti. Kudüs'ten Şam'a giden İbn-i Arabî, buradaki âlimlerden ilim tahsil etti. Burada ilim tahsil ettiği âlimlerden ba'zıları şunlardır: Şafiî mezhebi fıkıh âlimi Ebü'l-Feth Nasr bin İbrâhim el-Makdisi, Ebû Muhammed Hibetullah bin Ahmed el-Ensârî, Ebü'l-Fadl Ahmed bin Ali bin el-Furât.

Şam'dan Abbâsîlerin başşehri Bağdad'a giden İbn-i Arabî, burada da ilim tahsiline devam etti. Bağdad âlimlerinden, hadîs, akâid, usûl-i fıkıh, Arabî lisan ilimleri ve edebiyat ilimlerini tahsil etti. Bağdad'da Ebü'l-Hüseyn el-Mübârek bin Abdülcebbâr es-Sayrafî, Ebü'l-Hasen Ali bin el-Hüseyn bin Ali el-Bezzâz, Ebü'l-Meâlî Sabit bin Bendâr el-Bakkâl el-Mukrî, Kâdı Ebü'l-Berekât Talhâ bin Ahmed el-Akûli el-Hanbelî, Ebû Bekr Muhammed bin Ahmed bin Hüseyn bin Ömer eş-Şâşî, Ebû Âmir bin Sadûn el-Abderî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed bin Abdülkâdir el-Yûsufî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ bin Ali et-Tebrîzî, Ebû Muhammed Ca'fer bin Ahmed es-Sirâc el-Hanbelî, Ebû Bekr Muhammed bin Tarhân et-Türkî eş-Şâfiî gibi birçok âlimden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf dinledi.

İbn-i Arabî, babasıyla birlikte daha sonra hac için Mekke-i mükerremeye gitti. Orada hadîs âlimi Ebû Abdullah el-Hüseyn bin Ali bin el-Hüseyn et-Taberî'den hadîs-i şerîf dinledi. Hac görevini yerine getirdikten sonra, tekrar Bağdad'a gitti. Bağdad'da İmâm-ı Gazâlî'nin sohbetlerine iki sene kadar devam etti. 492 (m. 1099) senesinde, babasının ihtiyârlaması sebebiyle memleketlerine gitmek için yola çıktılar. İbn-i Arabî, yol üstündeki şehirlerde bulunan İslâm âlimlerinden ilim tahsiline devam etti. Sonra babası ile birlikte İskenderiyye'ye geldiler, İbn-i Arabî, babasının vefât ettiği 493 (m. 1100) senesinde İskenderiyye'den ayrılarak, memleketi olan İşbiliyye'ye döndü. İşbiliyye'ye döndüğü zaman âlimlerden ve halktan meydana gelen büyük bir kalabalık tarafından karşılandı. Birçok âlim İbn-i Arabî'den ilim öğrenmek için evine akın ettiler. Bunun üzerine ibn-i Arabî evini medreseye çevirdi. Medresede birçok ilimden ders vermeye başlayan İbn-i Arabî'den; Kâdı Iyâd bin Mûsâ ve oğlu Muhammed bin Iyâd, Ebü'l-Kâsım Halef bin Abdülmelik, Ebû Abdullah Muhammed bin Mücâhid el-İşbilî, Ebû Cafer bin Bâzis, Ebû Abdullah Muhammed bin Abdurrahmân el-Hazrecî, Ebû Abdullah Muhammed bin Abdullah bin Halîl el-Kaysî, Ebü'l-Hasen bin en-Ni'me, Ebû Bekr Muhammed bin Hayr el-Emevî el-İşbilî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân bin Muhammed bin Ceyş, Şârih-üs-siyre Abdurrahmân bin Abdullah es-Süheylî, Ebü'l-Abbâs bin Abdurrahmân es-Sakar el-Ensârî, Ebü'l-Hasen Ali bin Atîk el-Kurtubî ve daha birçok âlim ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti.

İbn-i Arabî hazretleri, kırk sene hocalık ve müftîlik yaptı. 543 (m. 1148) yılında doğduğu yer olan İşbiliyye'de vefât etti. İbn-i Arabî hazretleri birçok eser yazmıştır. Yazdığı eserlerden ba'zıları şunlardır: 1. Envâr-ül-fecr fî tefsîr-il-Kur'ân: Bu eseri İbn-i Arabî yirmi senede hazırlamıştır. Kitap 80.000 varak olup, yüzaltmış bin sahifedir. Çok muazzam bir tefsîr olan bu eser, elden ele dolaşarak telef olmuş, maalesef günümüze ulaşmamıştır. 2. Ahkâm-ül-Kur'ân: Bu eserde, Kur'ân-ı kerîmin sâdece ahkâm âyetlerini tefsîr eden İbn-i Arabî, âyet-i kerîmelerin fıkhî hükümleri ve bu hükümlerle ilgili mezheblerin ictihâdlarını beyân etmiştir. Bu eser (m. 1958) yılında Mısır'da, dört cild hâlinde basılmıştır. 3. Arıdât-ül-Ahvezî: Bu eser İmâm-ı Tirmizî'nin "Es-Sahîh"ine yazılan kıymetli bir şerhdir. Bu eser de Mısır'da, onüç cild halinde basılmıştır, İbn-i Arabî'nin ilk yazdığı eserdir. 4. Kanûn-üt-te'vîl tefsîr-il-Kur'ân, 5. En-Nâsih vel-Mensûh fîl-Kur'ân, 6. Kitâb-ül-müşkileyn (Müşkil-ül-Kitâb ve Müşkil-üs-Sünne), 7. Kitâb-ün-nireyn fis-Sahihayn, 8. Tertîb-ül-mesâlik, 9. Et-Tefsîr-üt-tafdîl beyn-et-tahmîd vet-tehlil, 10. El-İnsâf fî mesâil-il-hılâf: Yirmi cildlik bir eserdir. 11. Kitâbü Setr-il-Avret, 12. Sirâc-ül-müridîn, 13. El-Hılâfiyyât, 14. Tebyîn-üs-sahih, 15. El-Mahsûl, 16. El-Avâsım minel-kavâsım: Çok kıymetli bir eserdir, İki defa basılmıştır. Eshâb-ı Kirâmın büyüklüğü ve üstünlüğünün anlatıldığı bu eserde, Ehl-i sünnet düşmanlarının Eshâb-ı Kirâmdan ba'zıları hakkındaki asılsız iddiaları çok kuvvetli bir şekilde çürütülmüş, Ehl-i sünnetin haklılığı, tereddüte mahal bırakmıyacak bir tarzda isbât edilmiştir.

El-Avâsım minel-Kavâsım adlı eserden ba'zı bölümler:

"Medine halkı, Yezid'i hilâfetten hal' etmek istedikleri zaman, Abdullah İbni Ömer, yakınlarını ve çocuklarını toplayıp: "Buna, Allahın ve Resûlullahın halîfesi olarak bi'at ettik. Allahın ve Resûlullahın halifesi ile harb etmekten daha büyük gadr olmaz" dedi. Abdullah bin Ömer, Yezîd'e bî'at ederken, "Bu bî'at hayırlı ise râzı oluruz. Kötü olursa sabr ederiz" dedi. Hamid bin Abdurrahmân diyor ki; "Yezîd'e bî'at olunurken, bir Sahâbînin yanına gittim. Bana, "Yezîd bu ümmetin hayırlısı değildir. Ondan daha âlimler, ondan daha şerefli kimseler var diyorsunuz. Ben ise, bu ümmetin birlik olmasını, ayrılıklarından daha çok severim. Ümmet-i Muhammed'in girip rahat ettiği bir yere giren kişi, rahatsız olur mu? Elbette olmaz" dedi. Yezîd'in şarab içmesine gelince, buna inanmak için iki âdil şahidin, gördüm diyerek haber vermesi lâzımdır, Leys bin Sa'd, "Emîr-ül-mümінîn Yezîd, altmışdört senesinde vefât etti" dedi. Bu sözü, Yezîd'in adâletini haber vermektedir. Onu âdil bilmeseydi, Emîr-ül-mü'minîn demezdi. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel "Kitâb-üz-zühd"de diyor ki, Yezîd hutbe okurken,

“Hasta olan kimse, en iyi amelini araştırıp, hep onu yapsın! En kötü amelini de araştırıp onu terk etsin” dedi. Bu yazısı, Yezîd’in sözünü huccet kabûl ettiğini gösteriyor. Ona şarap içmeyi, fâsık ve fâcir olmayı iftira eden tarihçilerin utanmaları lâzımdır. Tarihçilerin çoğu din bilgilerinden câhildirler. Bid’at deryasına düşmüşlerdir. Çoğu Eshâb-ı Kirâmı ve Selef-i sâlihîni kötüleyebilmek için hadîs uydurmaktan çekinmemişlerdir. Bunların maksadları din değil, dünyâ idi. İnsanların en zararlısı, zeki olan câhiller ve hîlekâr olan bid’at sahipleridir. Mal satın almak için âdil olan tacir aranıyor da, Selef-i sâlihîn hakkında bilgi almak için dinden ve hele adâletten nasîbi olmayanların sözleri, yazdıkları nasıl kabûl olunur?”

Kur’ân-ı kerîmin toplanması, tertîbi ve yazılması: Âlimler ittifâkla Zeyd bin Sabit’in (radıyallahü anh) şöyle anlattığını bildirdiler: Yemâme savaşında yetmiş Kur’ân-ı kerîm hafızının şehîd olması üzerine, Hazreti Ebû Bekr, birisi ile beni çağırttı. Huzûruna gittiğimde, Hazreti Ömer de onun yanında idi. Hazreti Ebû Bekr bana: “Ömer (radıyallahü anh) bana geldi. Yemâme muharebesinde yetmiş Kur’ân-ı kerîm hafızının şehîd olması pek tehlikeli bir hâdisedir. Diğer muharebelerde, Kur’ân-ı kerîm hafızının şehîd düşmesiyle, Kur’ân-ı kerîmin çoğunun kaybolmasından endişe ediyorum. Bu bakımdan, Kur’ân-ı kerîmin toplanmasının isâbetli olacağına inanıyorum” dedi. Ben de kendisine: “Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) yapmadığı bir işi nasıl yapabilirim?” deyince, Hazreti Ömer bana, “Vallahi bu iş hayırdır” dedi. Bana bu işi yapmam için ısrar ettiler. Nihâyet Allahü teâlâ bu işin yapılması için gönlüme rahatlık verdi. Ben de bu işte Ömer’in (radıyallahü anh)gördüğü hayrı gördüm. Ebû Bekr (radıyallahü anh) da bana: “Sen, genç ve akıllı bir kimsesin. Sana bu husûsta söyleyecek bir sözümüz de yok. Sen, Resûl-i ekreme (aleyhisselâm) gelen vahiyleri de yazıyordun. Sen, kimde Kur’ân-ı kerîmden birşey varsa, onları araştır ve topla” dedi. Ben de, nerede Kur’ân-ı kerîmden bir sahife veya birşey varsa onları topladım. Topladığım sahifeler, vefâtına kadar Hazreti Ebû Bekr’in yanında, sonra da Hazreti Ömer’in yanında kaldı. Hazreti Ömer’in vefâtından sonra, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) zevcesi ve Hazreti Ömer’in kızı Hazreti Hafsa’nın yanında kaldı. Nihâyet Hazreti Osman’ın halifeliği zamanında Ermenistan ve Azerbeycan’ın fethi için Şamlılar ve Iraklılardan müteşekkil bir ordu buralara gönderilmişti. Huzeyfe (radıyallahü anh) da onların arasında idi. Bu sırada Iraklılarla Şamlılar arasında ihtilâf meydana geldi. Her grup kırâatlerinin doğru olduğunu söylüyordu. Çünkü Kûfeliler Abdullah bin Mes’ûd’dan, Basralılar Ebû Mûsâ el-Eş’arî’den, Şamlılar Ubey bin Ka’b’dan, Humuslular Mikdâd bin Esved’den Kur’ân-ı kerîm öğrenmişlerdi. Az kalsın aralarında fitne zuhur ediyordu. Huzeyfe (radıyallahü anh) sefer dönüşü Hazreti Osman’a, Şamlılarla Iraklılar arasındaki bu kırâat ihtilâfını arz etti. Bu husûstaki endişesini belirterek, “Bu ümmet, böyle bir ayrılığa düşmeden onlara yetiş” dedi. Bunun üzerine Hazreti Osman, Hazreti Hafsa’daki Kur’ân-ı kerîmi çoğaltmak için getirtti. Hazreti Osman; bana, Abdullah bin Zübeyr’e, Sa’îd bin Âs’a, Hanis bin Hişâm’a emir verip Kur’ân-ı kerîmi çoğalttırdı. Hazreti Osman, Kureyşli olan heyete; “Eğer Zeyd bin Sabit ile Kur’ân-ı kerîmden herhangi bir şeyde aranızda ihtilâf olursa, Kureyş lisânı ile yazınız. Çünkü Kur’ân-ı kerîm Kureyş lisânı üzere, indi” dedi. Onlar Hazreti Osman’ın bu emrine uydular. Kur’ân-ı kerîmin sahifelerini mushaf hâline getirerek çoğalttılar. Hazreti Osman, Hazreti Hafsa vâlidemizden aldığı sahifeleri tekrar kendisine iade etti. Bütün İslâm ülkelerine, çoğaltılan Kur’ân-ı kerîmden gönderildi. Kur’ân-ı kerîmin bu şekilde toplanıp çoğaltılması, Hazreti Osman’ın en büyük iyiliklerindendir. Müslümanların icmâ’ ettiği bir husûs: “Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) kendisinden sonra yerine halife olacak kimseyi sarih (açık) bir şekilde bildirmemiştir, İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) anlattı: “Hazreti Ali, Resûlullah (aleyhisselâm) hasta iken huzûrlarına girdi. Biraz kaldıktan sonra dışarı çıkınca, Abbâs bin Muttalib kendisine, “Ey Ebâ Hasen! Resûlullah (aleyhisselâm) nasıl

sabahladı?” diye sorunca Hazreti Ali (radıyallahü anh), “Hamd olsun iyileşti” dedi. Abbâs (radıyallahü anh) Hazreti Ali’nin elini tutarak, “Vallahi! Bana Resûlullahın vefât edeceği geliyor. Çünkü ölüm zamanlarında Abdülmuttalib oğullarının yüzlerini iyi tanırım. Haydi bizi Resûlullaha götür vefâtlarından sonra bu işi kimin üzerine alacağını soralım. Eğer bu işi üzerine alacak aramızda ise onu biliriz. Eğer aramızda değilse, bize tavsiyede bulunur” dedi. Bunun üzerine Hazreti Ali bunu sormaktan çekindi.”

“Allahü teâlânın dinini insanlara anlatan, dînin muhafızları durumunda olan âlimler dört sınıftır. Birincisi: Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm) gelen haberleri muhafaza eden âlimlerdir. Bunlar, insanların maddî varlıkları için lüzumlu olan ihtiyâçları koruyan bekçi durumundadırlar, ikincisi: Usûl âlimleridir. Allahü teâlânın dînini bid’at sahiplerinden korurlar. Bunlar, İslâmın kahramanlarıdır. Bunlar, İslama bid’at karıştırılmasına mâni olur. Üçüncüsü: ibâdetin temellerini, muamelâtın kaide ve şartlarını zabtedip, helâl ile haramı birbirinden ayıran ve din bilgilerini ortaya koyan âlimlerdir. Dördüncüsü: Bunlar, kendilerini Allahü teâlâya ibâdet ve tâat yapmaya vermişlerdir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1294

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 141

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 296

4) El-Avâsım minel-Kavâsım mukaddimesi sh. 10

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 242

6) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 228

7) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 281

8) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 162

9) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 34

10) Tabakât-ül-huffâz sh. 467

11) Kitâb-üs-sıla cild-2, sh. 590

12) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 245, 348, 1047

13) Eshâb-ı Kirâm sh. 406

14) El-feth-ül-mübin fî tabakât-il-usûliyyîn cild-2, sh. 28

EBÛ BEKR KAFFÂL EŞ-ŞÂŞÎ

Fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Hüseyn bin Ömer’dir. Künyesi Ebû Muhammed, lakabı Fahr-ül-islâm’dır. Pekçok âlim yetişmiş olan Mâverâünnehr’e bağlı Şaş beldesinden olduğundan, buraya nisbetle “Şâşî” denilmiştir. 429 (m. 1037) senesinde Meyâfarkîn’de (Silvan’da) doğdu. 507 (m. 1113)’de vefât etti. Hocası Ebû İshâk’ın kabri yanına defn edildi. Ebû Bekr Kaffâl eş-Şâşî, Şafiî mezhebi fıkıh âlimi olarak yetişmiştir. Doğduğu yerde Ebû Abdullah bin Bennân el-Kazrûnî’den, Kâdı Ebû Mensûr Tûsî’den fıkıh ilmini öğrendi. Sonra ilim öğrenmek için Tus’a ve Irak’a gitti. Bağdad’ta Şeyh Ebû İshâk Şîrâzî’den ilim öğrendi. Bağdad’a gittiği sırada Bağdad hilâfet ve ilim merkezi idi. Her taraftan çok sayıda talebe ilim öğrenmek için, âlimler ise ilmi mütâlâalar yapmak ve kütüphânelerden istifâde etmek için Bağdad’a geliyordu. Bağdad’da bulunduğu sırada Ebû İshâk Şîrâzî’den, Ebû Nasr bin Sebbag’dan fıkıh ilmini öğrendi. Ebû Nasr Şîrâzî’nin “Eş-Şâmil” adlı fıkıh ilmine dâir eserini okudu. Daha sonra okuduğu bu kitaba 20 cildlik bir şerh yazdı. Yazdığı bu şerhe “Şâfî” ismini verdi. İlim öğrenme husûsunda son derece gayretli olup, hadîs ilminde de şu zâtlardan rivâyette bulundu: Meyâfarkîn’de; Muhammed bin Bennân el-Kazrûnî, Bağdad’da; Ebû İshâk Şîrâzî, Ebû Ca’fer bin Muhammed bin Ahmed bin Mesleme, Ebû Bekr el-Hatîb, Ebü’l-Ganâim bin Me’mûn, Ebû Ya’la bin Ferrâ ve diğerleri, Mekke’de; Heyâc bin Muhammed Hatînî’dir.

İlimde iyi yetişmiş olup, fıkıh âlimlerinin ihtilâflarını bilirdi. Yazdığı “Hilye” kitabını Halîfe Mustazharbillah’a takdim ettiği için, “Sahibi Hilye” lakabıyla tanındı, önce kendi yaptırdığı medresede bir müddet ders verdi. Tâc-ül-mülk’ün yaptırdığı Nizamiye Medresesi’ne müderris olarak ta’yin edildi Ta’yin edildiği bu meşhûr medresede, daha önce Ebû İshâk Şîrâzî ve İmâm-ı Gazâlî gibi âlimler ders vermişti. Medresede ilk dersini

vereceği sırada, mendilini gözlerine tutup çok ağladı ve müderrislerin âdeti üzerine kürsîye çıkınca, ağlayarak şu ma'nâda bir beyt söyledi. "Memleketlerde âlim kalmadığı için, biz âlim sayılıyoruz. Yoksa ilimde yüksek mertebelere ulaşmak kolay bir iş değildir..." Kendinden önce gelen kıymetli âlimlere olan hürmeti ve sevgisi sebebiyle söylediği bu beyti, zaman zaman söyler ve ağlardı. Ebû Kâsım Zencânî şöyle demiştir: "Ebu Bekr Şâşî ile birlikte fıkıh ilmi öğreniyorduk. O, ilimde, vera'da ve zühddeki hâlinden dolayı Cüneyd-i Bağdadî diye isimlendirilmişti."

Ebû Bekr Şâşî'den ilim alıp rivâyette bulunan âlimler şu zâtlardır: Ebû Ma'mer el-Ezcî, Ebû Bekr bin en-Nekûr, Ebû Tâhir Ahmed bin Ahmed, Ebû Tâhir Acemî ve diğerleri.

> **Eserleri:** Fıkıh ilminde çok kitap yazmıştır. Tesbit edilen eserleri şunlardır: 1-Müstezhari, bu eserini halîfe Mustezhirbillah için yazmıştır. Eserin asıl ismi "Hilyet-ül-ulemâ"dır. 2- El-Mu'temed, bu eseri Hilyet-ül-ulemâ adlı eserinin bir nev'î şerhidir. 3-. Et-Tergîb fil-mezheb, 4- Eş-Şâfiî fî şerhi muhtasâr-ül-Müzenî, 5- El-Umdet, meşhûr bir muhtasardır. 6- Eş-Şâfi şerh-iş-Şâmil li Ebî Nasr bin Sebbag.

Hilyet-ül-ulemâ adlı eserinde, fıkhî mes'eleleri dört mezhebe göre ayrı ayrı muhtasar olarak (kısaca) anlatmıştır. Bu eser, mezhebleri tanımak husûsunda benzeri az bulunan bir eserdir.

Fıkıh âlimi olan Muhammed bin Abdullah-i Kurtubî şöyle anlatmıştır: "Ebû Bekr-i Şâşî hazretlerinin yanına gittim, ölüm hastalığında idi. Öyle hasta idi ki, kendinden geçmiş idi. Ne zaman ki kendine geldi. Ona içmesi için bir miktar su getirdiler. "Benim hiç suya ihtiyâcım yoktur. Melekler bana şimdi bir yudum içirdiler ve ben yemekten ve içmekten kesildim" dedi. Sonra vefât etti."

Vâ'iz Ebü'l-İzz de şöyle demiştir: "Ebû Bekr Şâşî hazretlerinin cenâzesinin yıkanması ile şereflendim. Bana yardım edenlerden birisi onun cenâzesine su döktüğü zaman, su onun üzerindeki örtüyü kaldırdı ve avret yeri açılırken baktım ki, elini avret yerinin üzerine koyup kapattı."

Bir şiirinin tercümesi şöyledir: "Ey Genç, sen taze bir fidan, çamurun yumuşak, tabiatın elverişli iken ilim öğren, ilim öğrendikten sonra, senin anlatıp başkalarının dinlemesi, şeref ve övünç olarak sana yeter."

1) Hilyet-ül-ulemâ sh. 15

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 70

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1241

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 177

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 16

6) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 219

7) Keşf-üz-zünûn sh. 401, 690, 1025, 1169, 1635, 1733

8) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 253

9) Kâmûs-ül-a'lâm cild-5, sh. 3343

EBÛ FETH-İ VÂSITÎ

Mısır'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Ebü'l-Feth-i Vâsıtî hazretleri, evliyânın önde gelenlerinden olup, Seyyid Ahmed er-Rıfâî hazretlerinin talebelerindendir. 580 (m. 1184) senesinde İskenderiyye'de vefât etti. Kabri orada tanınmakta ve ziyâret edilmektedir. Ahmed Rıfâî hazretleri kendisine, insanlara doğru yolu göstermesi için İskenderiyye şehrine gitmesini işâret etti. O da hemen yola çıkıp, İskenderiyye şehrine gitti. Sayısız kimseler ondan ilim ve edeb öğrendiler. Abdüsselâm el-Füleybî, Abdullah-i Beltâcî ve Behram ed-Demîrî (r.aleyhim) bunlardandır. Büyüklüğünü anlıyamayıp kendisine i'tirâz edenler, yüksekliğini inkâr edenler çıktı. Hattâ bunun için bir meclis topladılar. Kuvvetli ve kat'î delîllerle kendisine i'tirâzda bulunanları susturdu. Onlar da bu zâtın büyüklüğünü takdîr etmeye mecbûr oldular. Kendisini inkâr edip i'tirâz da en aşırı gidenlerden birisi de İskenderiyye şehrinde bulunan Attârîn Câmii'nin hatîbi olan zât idi. Bir Cum'a günü minbere çıktı. İç ezanı okunuyordu. Tam o sırada, gusletmesi icâb ettiğini, cünüb olduğunu hatırladı. Ebü'l-Feth-i Vâsıtî de o câmide idi. Hatîbin hâlini kalb gözüyle

keşfedip, kolunu ona doğru uzattı. Hatîb, Ebü'l-Feth hazretlerinin cübbesinin kolunun uzun bir sokak olduğunu gördü. Hemen o sokağa girip devam etti. Sokağın içinde temiz bir su gördü. O suda gusletti. Geldi ve minbere çıkıp oturdu. Bu durumu, cemâatten hiç kimse farketmemişti. Ebü'l-Feth hazretleri, hatîbin bu hâlini cemâatin gözünden setretti, gizledi. Hatîb, Ebü'l-Feth'in (radıyallahü anh) ayrı ayrı birkaç kerâmetini bir arada görünce çok hayret etti. Şöyle ki, kendisinin cünüb olduğunu anlamıştı. Ne yapacağım diye telâşa düştüğünü anlamıştı. Kolunu uzatmasıyle, elbisesinin yeni, Allahü teâlânın izni ile bir sokak gibi olmuştu. O sokağa doğru girip gidince su görmüştü. O suda guslederek geri gelip minbere çıkmıştı. Bütün bunlar Allahü teâlânın izni ile bir anda olmuştu ve cemâatten de hiçbir kimse bu durumu farketmemişti. Ya'nî bu durum başkalarının gözlerinden setredilmişti.

Bizzat kendisinin şâhid olduğu bu hâdise karşısında hatîb, Ebü'l-Feth hazretlerinin büyüklüğünü inkâr etmekten ve ona dil uzatmaktan vazgeçip, tövbe etti ve Ebü'l-Feth hazretlerinin ileri gelen talebelerinden oldu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 285

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 202

3) Tabakât-ül-evliyâ sh. 489

EBÛ HAFS ÖMER CENZÎ

Tefsîr, nahiv ve edebiyat âlimi, şâir. Künyesi Ebû Hafs olup ismi, Ömer bin Osman bin Hüseyn bin Şuayb'tır. 478 (m. 1085) yılında Azerbaycan ile Şirvan arasındaki Cenz şehrinde doğdu. Doğduğu yere nisbetle Cenzî denildi. 550 (m. 1155) yılında Merv'de vefât etti.

Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberleyen Ebû Hafs Ömer bin Osman Cenzî, din ilimlerini ve yardımcı ilimlerden olan Arabçayı öğrenmek için ilim sahibi kimselerin derslerine devam etmeye başladı. Arabca ve Arab edebiyatı ilimlerinde zamanın en büyük âlimlerinden ilim öğrenip, devrinin Arabçayı en iyi bilen âlimlerinden oldu. Bağdad'a gitti. Büyük âlimlerin sohbetlerinde bulunup derslerine devam etti. Ebü'l-Muzaffer Ebyurdî'den edebiyat öğrendi. Abdurrahmân Dûnî'den hadîs-i şerîf ilimleri öğrenip, "Sünen-i Nesâî"yi okudu. Basra ve Huzistan taraflarına gitti. Gittiği yerlerdeki âlimlerin ilminden istifâde etti. İlimde çok yükseldi. Zamanının allâmesi, asrının bir tanesi oldu. Tefsîr ilminde de yüksek ilim sahibi idi. Sem'ânî'nin bildirdiği gibi, eşsiz bir tefsîr yazdı. Ancak, tefsîrini tamamlamaya ömrü vefa etmedi. Bu kıymetli eser eksik kaldı. Vaktini, Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için harcar, O'nun emrine muhalif hiçbir iş işlemezdi. İnsanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretir, Selef-i sâlihînin güzel yaşayışını, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) güzel ahlâkını anlatırdı. Güzel ahlâkı, üstün ilmi ve keskin zekâsı ile insanların sevgi ve saygısını kazandı. Büyük küçük herkes, görüşlerinden istifâde için onunla istişâre etmek isterdi. Haram ve şüpheli şeylerden çok sakınır, mübahların çoğunu da terk ederdi.

Pekçok talebe yetiştirdi. Kendisinden, oğlu Abdurrahmân ile zamanının büyük âlimlerinden olan Sem'ânî ve daha birçok âlim ilim öğrenip rivâyette bulundu. Fahr-ül-mülk'ün çocuklarına Arabî ilimler ve edebiyat öğretir, din bilgileri ta'lim ettirirdi.

Yetiştirdiği yüksek ilim sahibi talebelerinin yanında, birçok kıymetli eser de yazan Ebû Hafs Ömer Cenzî'nin tamamlayamadığı "Tefsîr-ül-Kur'ân" adlı bir kitabı bilinmektedir. Ayrıca "El-Muktefâ fil-emr ven-nehy" adlı bir eseri daha vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 4

2) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 221

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 783

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 296

5) Mu'cem-ül-üdebâ cild-16, sh. 62

6) İnbâh-ur-ruvât cild-2, sh. 329

EBÜ'L-ABBÂS EL-İRBİLÎ (Hıdır bin Nasr bin Akîl)

İslâm âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Hıdır bin Nasr bin Akîl bin Nasr el-İrbilî olup, künyesi Ebü'l-Abbâs'tır. 478 (m. 1085) senesinde İrbil şehrinde doğdu. 567 (m. 1172) senesi Cemâzil-âhır ayının 14. Cum'a günü orada vefât etti. Vefâtına dâir başka târihler de rivâyet edilmiştir. Ders verdiği medresenin yanında defn olundu. Rûhâniyetinden istifâde edebilmek için, birçok kimse kabrini ziyâret etmektedir.

İlim öğrenmek için Bağdad'a geldi. Orada hep ilim öğrenmekle meşgûl oldu. Kiyâ el-Herrâsî, Ebû Bekr eş-Şâşî ve başka birçok âlim ile görüşüp kendilerinden ilim öğrendi. İlimde epey yükselip, tahsilini tamamladıktan sonra İrbil'e döndü. İrbil emîri Ebû Mensûr Şereftekîn bin Abdullah ez-Zeynî bu zât için İrbil'de Medreset-ül-Kal'a'yı yaptırdı. O zaman sene 532 idi. Ebü'l-Abbâs hazretleri bir zaman o medresede ders okuttu ve İrbil'de ilk ders okutan zât oldu. Kardeşinin oğlu, Ebü'l-Kâsım Nasr bin Akîl, Sâhib-ül-istiksâ diye bilinen Ebû Amr Osman bin Îsâ bin Derbâs el-Hizbânî ve başka birçok zât kendisinden istifâde etmişlerdir.

Zamanında bulunan şafiî mezhebi âlimlerinin en büyüklerinden olan Ebü'l-Abbâs el-İrbilî, bilhassa tefsîr ve fıkıh olmak üzere, ferâiz, hılâf ve diğer ilimlerde derin âlim idi. Vefâtından sonra yerine kardeşinin oğlu ve en büyük talebesi olan Nasr bin Akil geçip ders vermeye devam etti.

İbn-i Hilligân diyor ki; "Ebü'l-Abbâs Hıdır bin Akîl el-İrbilî, fıkıh âlimlerindendir. Mezhebinin inceliklerine vâkıf, fâdıl, fazilet sahibi, çok kıymetli bir zât idi. Fıkıh, tefsîr ve bunlardan başka ilimlerde çok güzel eserler tasnif etmiştir. Kitaplarından birinde, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) hutbelerinden 26 adedini senedleriyle birlikte zikretmiştir. Ahâliden birçok kişi, bu zâttan ilim öğrenmekle meşgûl oldular ve kendisinden çok istifâde ettiler. Devamlı ibâdetle meşgûl olan sâlih bir zât idi. Zühd ve vera' sahibi idi. Haram ve şüphelilere kat'iyyen yaklaşmaz, dünyâya kıymet vermezdi. Kanâat sahibi idi. Az bir şeye râzı olur, çoğa meyletmezdi. Sözleri te'sîrli idi."

Hâfız İbn-i Asâkir de, Târih-i Dımeşk isimli meşhûr eserinde, Ebü'l-Abbâs el-İrbilî hazretlerinin Şam'a geldiğini, orada bir müddet kaldıktan sonra İrbil'e döndüğünü bildirmekte ve kendisini çok övmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-7, sh. 83

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 118

3) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 163

4) Tabakat-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 13

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 237

6) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 86

7) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 287

8) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 102

9) El-A'lâm cild-2, sh. 307

EBÜ'L-BEREKÂT EMEVÎ HAKKÂRÎ

Irak ve Doğu Anadolu evliyâsının büyüklerinden. Künyesi Ebü'l-Berekât olup ismi, Sahr bin Sahr bin Misâfir bin İsmâil bin Mûsâ bin Mervân bin Hasen bin Mervân'dır. Hocası Adiy bin Misâfir'in kardeşinin oğludur. Emevî ve Hakkâri nisbet edildi. Aslen Lübnan'da Baalbek yakınlarında Beyt-i Far beldesinde doğdu. Altıncı asrın sonlarında Hakkâri'de vefât etti. Amcasının inşâ ettirdiği ve kendisinin medfûn olduğu zaviyeye defnedildi.

Her ferdi, Allah aşkıyla yanıp tutuşan bir ailenin evlâdı olan Ebü'l-Berekât Emevî hazretleri, küçük yaşta yüksek ilim sahibi âlimlerin meclislerine devam etti. Gençliğinin baharında ilimle doldu. Kalbi Allah aşkı ile yandı. Tasavvufta en üstün makamlar, ilimde yüksek dereceler sahibi, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin halîfelerinden olan amcası Adiy bin Misâfir, o sırada Hakkâri dağlarında, bıkıp usanmadan insanları Allah yoluna çağırmaktaydı. Ona olan sevgisi, Ebü'l-Berekât hazretlerinin ana ve babasını, akraba ve yakınlarını, yemyeşil verimli memleketleri bırakıp, Hakkâri gibi dağlık ve

sert kış şartlarına sahip bir memlekete gitmesine sebep oldu. O, orada amcasının elinde kısa zamanda yüksek makamlara ulaştı. Üstünlükleri dillere destan oldu. Sevgisi gönüllerde yeşermeye, Allah aşkı ile terennüm ettiği şiirler dillerde dolaşmaya başladı. Üstadı ve amcası Adiy bin Misâfir hazretleri onun için; Ebü'l-Berekât gerçek bir velîdir" buyurup, Hakkâri dağlarındaki talebelerinin yetiştirilmesi ile vazîfelendirdi.

Doğu evliyâsının birçokları ile görüştü. Yüce makamlara, üstün ahlâk ve davranışlara sahip oldu. Allahü teâlâya yakın olmaktan bahsedilince, sözü o alır, vilâyetin üstünlük ve hükümleri onun dilinden dinlenirdi. O, Allahü teâlânın ölü kalbleri diriltmek, karanlık gönülleri aydınlatmak, hikmetli sözleri söylemek, Allah adamlarını yetiştirmekle vazîfelendirdiği bir mübârek kimseydi. O, zühd ve takvâda eşsiz, dünyâya kıymet vermez, Allahü teâlânın rızâsına muhalif hiçbir söz ve harekette bulunmazdı. Tevâzu ve kerâmetler sahibi, akıl ve zekâda üstün bir kimse idi. O, değil haram ve şüphelilerin yanından geçmek, helâlden kullandığı şeylerin hesabını nasıl vereceğini düşünürdü. Mübahları, yaşamak için zarurî olduğu miktarda kullanırdı.

Amcası Şerefüddîn Adiy bin Misâfir'in vefâtından sonra, ondan aldığı ilim ve feyzi insanlara yayan Ebü'l-Berekât Emevî hazretleri, birçok talebe yetiştirdi. Doğu evliyâ ve ulemâsının birçoğu, onun ilim ve feyzlerinden istifâde etti. Sâlih kimseler, gelip onun meclisinde bulundular. Onun yetiştirdiği evliyâdan biri de, oğlu Ebü'l-Mefâhir Adiy bin Ebi'l-Berekât hazretleriydi.

Dostlarından Ebü'l-Feth Nasr bin Rıdvan anlatır: "Bir ilkbahar günü Ebü'l-Berekât hazretleriyle birlikte, yanımızda birçok Allah dostu da olduğu hâlde, zaviyeden çıkıp dağa doğru tırmandık, içlerinden biri, "Bugün canımız ne kadar da nar istiyor. Acı tatlı farketmez" dedi. Daha sözünü bitirmeye fırsat kalmadan, etrâftaki meşe ağaçları narla doldu. Ebü'l-Berekât hazretleri, narları toplayıp yememizi söyledi. Toplayıp yiyerek karnımızı doyurduk. Daha sonra zaviyeye geri döndük. Bir saat sonra hocamızdan ayrılarak, biraz önce nar yediğimiz yere gittik. Ağaçlarda narın eseri bile yoktu."

Talebelerinden Nasrullah bin Ali Humeydî, birgün yüksekçe bir dağın tepesine yakın bir yerinde yürüyordu. Ebü'l-Berekât hazretleri de dağın eteğinde oturuyordu. Birden bir rüzgâr çıktı. Nasrullah bin Ali'yi rüzgâr önüne katıp, dengesini kaybettirdi. Yuvarlanmaya başladı. Ebü'l-Berekât hazretleri rüzgârın dinmesi için duâ etti. O anda rüzgâr dindi ve Nasrullah da bulunduğu vaziyette kıpırdayamadan durdu. Ebü'l-Berekât hazretleri rüzgâra emredip, Nasrullah'ı aldığı yere bırakmasını söyledi. Allahü teâlânın izni ile rüzgâr da onun emrini hemen yerine getirdi.

Ebü'l-Fadl Meâli bin Temîmî Mûsulî anlatır: "Yedi sene Ebü'l-Berekât hazretlerine hizmet ettim. Birgün yemek yedikten sonra elini yıkıyor, ben de su döküyordum. Bana, "İstediğin birşey var mı?" diye suâl buyurunca, "Evet, duânız bereketiyle Kur'ân-ı kerîmi ezberlemek isterim" dedim. O da, "Allahü teâlâ sana kolaylık versin, her uzağı yakın etsin. Kur'ân-ı kerîmi ezberlemekte yardımcın olsun" diye duâ etti.. Ondan sonra Kur'ân-ı kerîmi kısa zamanda hıfzettim. Allahü teâlâ onun duâsı bereketiyle, bana uzak olan yer yakın, güç olan şeyleri de kolay eyledi."

Oğlu Ebü'l-Mefâhir anlatır: "Babam birgün namaz kılan birinin elleri ile oynadığını gördü. Ona emr-i ma'rûf yaparak, namazda lüzumsuz hareketin namazı bozacağını anlattı. Adam inat edip, aynı hareketi yapmaya devam etti. Bunun üzerine babam hiddetlenip: "O oynadığın eller kefenin olsun" deyiverdi. O anda, adamın elleri hayatıyetini kaybedip, hareket edemez oldu. Adam buna inanmayıp çekip gitti. Birkaç gün sonra ağlayarak babamın huzûruna geldi. İyi olması için duâ istedi. Babam "Artık, onun çâresi yok, ben sana Allahü teâlânın rızâsı için öfkelendim, öfkenin oku da o ellere saplandı. Gayr-i ihtiyâri o sözleri söyledim. Artık senin kurtuluşun zor" buyurdu. Adam çok geçmeden vefât etti."

Âriflerden Cârullah Ebû Hafs Ömer bin Muhammed Magribî anlatır: "Ebü'l-Berekât bin Sahr hazretlerinin tasarrufları açık, kerâmetleri Çok, devamlı Allahü teâlâ ile beraber, halka karşı çok merhametli, insanları kırmayan bir hâli vardı. Bu hâller onun huyu olmuştu. Birgün Laliş köyündeki zâviyesinde sohbetiyle, şereflenmekteyim. Yufka içinde, kızarmış koyun eti yemek hatırımdan geçti. Çok geçmedi ki, bir arslan ağzında dürülmüş yufka ekmekle kapıdan girdi. Ebü'l-Berekât hazretlerine doğru yürüdü. Ebü'l-Berekât hazretleri beni gösterdi. Arslan da getirip, benim önüme koyup gitti. Ekmeğin içinde kızarmış koyun eti vardı. O sırada yukarıdan bir adam indi. Onun inmesi ve ekmeği görmesiyle, benim biraz önceki et yeme arzum tamamen kayboldu. Ona ikram ettik. Hepsini yedi. Ebü'l-Berekât hazretleriyle bir müddet sohbet ettikten

sonra, geldiği gibi gitti. Ebü'l-Berekât hazretleri bana, "Yâ Ömer! istek dediğin bu adamın arzusu gibi olur. Onun isteği öyle şiddetlidir ki, başkalarının isteğini izâle eder ve arzu ettiği anda onu yapması gerekir. Şu anda o, tâ Çin'e gitti" buyurdu.

Kalblere şifâ olan mübârek sözlerinden ba'zıları:

"Muhabbet sarhoşluğu ile mest olan bir kimse, ancak mahbûbunu görmekle ayılabilir. Çünkü muhabbetin sarhoşluğu, sabahı müşâhede olan bir gecedir. Meyvesi mücâhede olan doğruluk gibi."

"Muhabbetin esâsı üç şeydedir. Bunlar; vefa, edeb, mürüvvettir."

"Vefâ; kalbin ezeliyetin nûru ile ünsiyet peyda edip, Allahtan başkasına muhabbeti bırakarak, O'na yakîninde ısrarlı olmasıdır."

"Edeb; kulun, Allahü teâlâya karşı vazîfelerini, vakitlerini nasıl ayarlayacağını, kendini O'ndan uzaklaştıran şeylerden nasıl korunacağını bilmesidir."

"Mürüvvet ise; Allahü teâlâdan başka hiçbirşeyi hatırlamayan kalble zikre devam etmek, sözlerinde ve işlerinde Allahü teâlânın emrine uymak, içte ve dışta Allahtan başka herşeyden uzak durmak, kendisine bir sermâye olan vaktini iyi değerlendirmekten ibârettir."

Bir kulda bu üç haslet (vefa, edeb ve mürüvvet) bulunursa, Allahü teâlâya yakîn olmanın tadını tatmış olur. Onun gönlüne O'ndan ayrı kalmanın korkusundan bir kor düşmüş olur. Ona kavuşmak ateşiyle yanmaktan kurtulamaz.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kalâid-ül-cevâhir sh. 109

2) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 253

EBÜL-FEREC İBNİ CEVZÎ

Tefsîr, hadîs, târih ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebü'l-Ferec olup ismi, Abdurrahmân bin Ali bin Muhammed bin Ali bin Ubeydullah bin Abdullah bin Kâsım bin Nadar bin Kâsım bin Muhammed bin Abdullah bin Abdurrahmân bin Kâsım bin Muhammed bin Ebî Bekr Sıddîk'dır (r.anhüm). Ebü'l-Ferec, büyük dedesi Ca'fer-ül-Cevzî'ye âit "El-Cevzî" nisbetinden dolayı, "İbn-i Cevzî" diye meşhûr oldu. El-Kuraşî, et-Teymî, el-Bekrî, el-Bağdâdî nisbeti de, kendisine isnâd olunan sıfatlardandır, İbn-i Cevzî, Hanbelî mezhebine mensûp büyük bir müfessir, kudretli bir edîb, târih ve terâcim (biyografi) müellifidir.

İbn-i Cevzî'yi, İbn-i Teymiyye'nin talebesi olan İbn-i Kayyim el-Cevziyye ile karıştırmamalıdır. İbn-i Kayyim 691-751 (m. 1292-1350) târihleri arasında yaşamıştır. Aralarında birbuçuk asırlık bir zaman farkı vardır. Ayrıca i'tikâd ve fikrî bakımdan da çok farklı şahsiyetlerdir. Ebü'l-Ferec Ehl-i sünnet, diğeri ise aşırı görüşleri dolayısıyla Ehl-i sünnetin başına ciddî gaileler açmış bid'at ehli birisidir.

İbn-i Cevzî hazretlerinin doğum târihi ihtilaflıdır. Kendisi bir yazısında şöyle demektedir: "Doğum târihimi araştırmadım. Ancak, babam 514 senesinde vefât etmişti. Annem, babamın vefâtında benim üç yaşlarında olduğumu söyledi." Bu açıklamayla İbn-i Cevzî'nin doğuma 511 (m. 1120) senesi olmaktadır. İbn-ül-Kati'î "İbn-i Cevzî'den doğum târihini sordum. O zaman, "Doğumumu kesin, bilmiyorum. Ancak hocamız İbn-i Zâgûnî'nin vefât ettiği sene bülûğ çağına erdiğimi biliyorum" dedi" demektedir.

İbn-i Cevzî Bağdad'ın Habîb sokağında dünyâya geldi Babası vefât ettiğinde, kendisi çok küçüktü. Ona annesi ve halası baktı. Büyüyünce, halası onu Ebü'l-Fadl bin Nasır mescidine götürdü, İbn-i Cevzî burada va'z dinlemeye başladı. Burada ilk va'z dinlemeye başladığı zaman beş yaşlarında idi. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi.

Kendisi şöyle anlatır: "Hocam İbn-i Nasır, beni küçüklüğümde birçok âlim zâtlara götürdü. Onlardan ilim dinletti. Dinlediğim âlimlerin hepsinden bana icâzet (diploma) aldı. Hocalarımın büyüklüklerini bilen, onların hâllerine vâkıf olan arkadaşlarıma, hocalarımın herbirinden bir söz söyledim. Ders aldığım hocalarımın sayısı seksenyedi idi."

Hocaları: İbn-i Cevzî hazretleri, çok sayıda âlimden ders okudu. Kendisi, bu hocaların büyük ve tanınmış olanlarını bildirdi. Bunlar; İbn-ül-Husayn, Kâdı Ebû Bekr Ensârî, Ebû Bekr Mezrefî, Ebû Kâsım Harirî, Ali bin Abdülvâhid Dîneverî, Ebü'l-Se'âdâd Mütevekkil, Ebû Gâlib İbn-ül-Bennâ, Ebû Abdullah el-Barî', Ebü'l-Hasen Ali bin Ahmed el-Müvâhid, Ebû Gâlib el-Mâverdî, Ebü'l-Hasen bin er-Râgûnî, Ebû Mensûr bin Hayrûn, Ebü'l-Kâsım es-Semerkandî, Abdülvehhâb el-Enmâtî, Abdülmelik el-Kerûhî, Ebü'l-Kâsım Abdullah bin Muhammed el-İsbehânî, Ebû Sa'îd ez-Zevzenî, Ebû Sa'îd el-Bağdâdî, Yahyâ bin et-Tarrâh, İsmâil bin Ebî Sâlih el-Müezzin, Ebü'l-Kâsım Ali bin Muallâ, Ebû Mensûr Kazzâz, Abdülcebbâr bin İbrâhim bin Abdülvehhâb bin Mende'dir.

İbn-i Cevzî, hocalarından; Müsned, Câmi'-i Tirmizî, Târih-ül-Hatîb gibi büyük kitapları dinledi. Sahîh-i Buhârî'yi Ebü'l-Vakit'den dinledi. Sahîh-i Müslim'i, diğer cüzleri eline geçmediği için Nüzûl bahsine kadar okudu. Ayrıca Ebiddünyâ ve başka hadîs âlimlerinin tasniflerini dinledi. Kendisi ayrıca, Ebû Hâkim ve Ebû Ya'lâ bin Ferrâ'dan fıkıh öğrendi. Edebi, Ebû Mensûr Cevâlîkî'den öğrendi.

Ebü'l-Ferec, Ebû Hâkim Nehrivânî'nin yanında yardımcı idi. İbn-üs-Senihal'in yaptırdığı medresede Ebû Hâkim, Ebü'l-Ferec'e fıkıh ve ferâiz okuttu. Bâb-ül-Özc'de Ebû Hâkim'in ders verdiği bir medrese vardı. Daha sonra Ebû Hâkim, bu medresede ders vermeyi tamamen Ebü'l-Ferec'e bıraktı. Halîfe Müstadî, Ebü'l-Ferec'e çok hürmet ederdi. Ebü'l-Ferec halîfe için "El-Mesbah-ül-Mudî' fî devlet-il-Mustadî" adlı eseri yazdı. Ayrıca "En-Nasrü alâ Mısr" adlı eseri de halife için yazıp, halifeye arz etti. Bundan sonra halîfe ona, Bâb-ı Bedr'de kendi huzûrunda va'z etmesi için, 568 (m. 1172) senesinde izin verdi. Ayrıca bununla birlikte birçok hediyeler de verdi.

Kendisi şöyle anlatır: "İkindiden sonra vereceğim va'z için insanlar duhâ vaktinden i'tibâren gelmeye başlarlardı. Bâb-ı Bedr'de bir hafta ben va'z verirdim. Bir hafta da Ebü'l-Hayr Kazvînî va'z verirdi. Benim va'zımı dinlemeye çok kalabalık bir insan grubu gelirdi. Onunkinde ise, çok az kimse olurdu. Ramazân-ı şerîfin son günü va'z verme sırası bana gelmişti. Halk duhâ vaktinden i'tibâren hazır oldular. Hava çok sıcak idi ve insanlar oruçluydu. Bu sırada ben bir hâdiseye çok hayret ettim. Başında "Darbûne" isminde bir gölgelik taşıyan bir adam, öğleden ikindiye kadar on kişiyi gölgelendirdi. Ona beş kırat (o zamanın para birimi) verdiler. Halbuki bu paranın çok az miktarı ile çok sayıda yelpaze alınırdı. O sırada bir adam, "Bu kalabalıkda yüz dinarımı çaldılar" diye bağırınca, halîfe hemen onun yüz dinarını verdi. Yine aynı sene Aşure günü Mensûr Câmii'nde verdiğim va'zı dinlemek için binlerce kişi toplanmıştı.

Irak'a gittiğimde Harbiye halkı, kendilerine va'z etmemi istediler. Onlara, Rebî'-ül-evvel ayının altısına gelen Cum'a gecesinde va'z verdim. Oradan ayrılırken, Harbiye halkı büyük bir kalabalık ile uğurladı. Oradan ayrıldıktan sonra, akşamdan sonra Basra'ya girdim. Oranın halkı beni çok sayıda mumla karşıladı. Orada da halka va'z verdim. Basra'dan çıkıp tekrar Harbiye'ye geldiğim zaman, halk beni sayısız mumlarla karşıladı. Her taraf ışıklarla dolu olduğundan toprağı göremiyordum. Harbiye halkı, kadın-erkek, çoluk-çocuk evlerinden karşılamaya çıktıklarından, şehrin girişi sanki bir pazar yerini andırıyordu. Harbiye'ye girdiğim zaman, yolların da dolu olduğunu gördüm. Yine burada va'z vermem istendi. Va'z verdiğim zaman, Harbiye ile Basra arasında verdiğim va'zı dinlemek için gelen insanların sayısını saymak adetâ mümkün değildi.

Ebü'l-Ferec, daha sonra Darb'i Dinar'da bir medrese yaptırdı. Orada ilk dersi 570 (m. 1174) senesinde verdi. Medresenin açıldığı ilk gün, çeşitli ilimlerden ondört ders verdiği bildirildi. Aynı sene kürsüde Kur'ân-ı kerîmi tefsîr etmesi son buldu. "Binefşa"da bulunan medreseyi Ebû Ca'fer bin Sabbâg'dan teslim aldı. Vakıf defterine şöyle yazdı: "Burası "İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in talebeleri için vakf edilmişti. Şimdi bana teslim edildi." Medresede ders verdiği zaman, Kâdı'l-kudât, Hacîb-ül-bâb ve Bağdad fukahâsı hazır bulundu. Kendisine hilât giydirildi. Ebü'l-Ferec'in derslerini ta'kib etmek için gelen binlerce halk, medresenin kapısında birikti. O da, usûl ve fürû' hakkında birçok ders verdi. Anlatmasındaki güzellik, ikna etme ve senedleri ortaya koymadaki üstünlüğü, bid'at ehli ve bozuk i'tikâd ehli olanların kalblerine büyük bir üzüntü verdi.

Birara Eshâb-ı Kirâm düşmanlığı çoğaldı. Mahzen sahibi (Hazîne bakanı) halîfeye mektûp yazdı. Mektûpta "Eğersen İbn-i Cevzî'den yardım istemezsen, Eshâb-ı Kirâm düşmanı olanlarla mücâdele edemezsin" diye bildirdi. Halîfe de İbn-i Cevzî hazretlerine yardım etmesi için mektûp yazınca, o da va'z kürsüsünden insanlara şöyle hitâb etti. "Emîr-ül-mü'minîn'e Eshâb-ı Kirâm düşmanlarının çoğaldığı haberi

ulaşmış. Bid'at ehli olanları yok etmek için ferman çıkardı. Size söylüyorum. Halktan Sahabeye dil uzatanları duyarsanız bana haber verin. Onun evini başına yıkayım, ömür boyu hapse attırayım. Eğer vâ'izlerden birisi de Sahabeyi zemmederse, onlara da aynı şekilde zem etmeği yasaklıyorum." Bu va'zın te'sîri büyük oldu. Halk, Eshâb-ı Kirâm düşmanlarından uzaklaştı.

574 (m. 1178) senesi Aşure günü, İbn-i Cevzî, halîfenin de hazır bulunduğu bir cemâate va'z verdi. Va'z esnasında halîfeye hitaben "Allahü teâlâ seni insanların başına âmir olarak vazîfelendirdi. Birinin sana teşekkür eden olmasını istemez misin?" deyip, hapistekilerin durumunu îmâ edince, halîfe bütün tutukluları serbest bıraktı. Aynı sene Emîr-ül-mü'minîn, İmâm-ı Ahmed hazretlerinin kabir taşını yenilemek istedi. Bunun için İbn-i Cevzî'ye müracaat etti. İbn-i Cevzî hazretleri kendi eliyle mezar taşını yaptı ve üzerine şunları yazdı: "Emîr-ül-mü'minîn Müstadî billâh'in emriyle yapılmıştır. Bu kabir, Tâc-üs-sünne (Sünnetin tâcı), vâhid-ül-ümmet (ümmetin bir tanesi), alil himmet (yüksek arzulu), âlim-ül-âbid (ilmiyle ibâdet eden), fakîh ve zâhid olan İmâm-ı Ahmed hazretlerinin kabridir." Daha sonra bu yazıya "Vera" sahibi, mücâhid, kitâbullah ve sünnet-i Resûlullah ile amel eden" sözleri ilâve edildi. Halifenin böyle bir iş yapmasına halk çok şaşırdı. Çünkü halîfelerin âdeti, halîfeden başkasına İmâm-ül-İmâm demezlerdi. İmâm-ı Ahmed için kabir taşında; İmâm-ül-İmâm Ebû Abdullah Ahmed bin Muhammed bin Hanbel Şeybânî yazıldı.

Talebeleri: İbn-i Cevzî hazretlerinden birçok âlim ve halk, hadîs ve diğer ilimleri dinlediler. Ondan birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Onlardan ba'zıları şunlardır: Oğlu Sâhîb Muhyiddîn, torunları Ebü'l-Muzaffer ve Şeyh Muvaffaküddîn, Hâfız Abdülganî, İbn-i Debîsi, İbn-i Katî'î, İbn-i Neccâr, İbn-i Halîl, İbn-i Abdüddâim, Necîb Abdüllatîf-il-Harrânî İbn-i Cevzî'den son icâzet (diploma) almış olan âlim, el-Fahr Ali bin Buhârî'dir.

Ebü'l-Ferec İbni Cevzî'nin fazileti: Ebü'l-Ferec beş medresede ders verdi. Yüzbinden fazla kişi onun va'zları sebebiyle tövbe etti. Binlerce kişi Eshâb-ı Kirâma düşmanlığı bıraktı. Va'zlarında o kadar insan toplanırdı ki, başka hiçbir âlimin va'zında bu kadar kalabalığa rastlanmazdı. Va'z meclislerinde halîfe, vezir, sâhib-ül-mahzen (hazîne bakanı) ve büyük âlimler bulunurdu. Ebü'l-Ferec İbni Cevzî'nin va'z meclislerinin benzeri yoktu. Onun verdiği va'zlar büyük faydalar sağladı. Gâfilleri uyandırdı. Câhiller onun sözlerinden çok şeyler öğrendiler. Günahkârlar onun meclisinde tövbe ettiler. Birçok müşrik, orada müslüman oldu.

Kitâb-ül-kısâs ve el-Müzekkirîn adlı eserlerinde şöyle yazmaktadır "Ben insanlara devamlı va'z ettim. Onları tövbe etmeye ve takvâ sahibi olmaya teşvik ettim. Bu kitabı yazıp bitirdiğimde, benim yanımda yüzbin kişiden fazla insan tövbe etmişti. Yirmibinden fazla kimse müslüman olmuştu. Yine o kadar kimsenin kalbine Allah korkusu yerleşmişti."

Torunu Ebü'l-Muzaffer şöyle anlatır: "Dedemin va'z meclisinde en az onbeşbin kişi olurdu. Çoğunlukla bu sayı çok daha fazla olurdu. Allahü teâlâ, onun meclisinde olanların kalblerine doğruluğu koyardı. Kendisi dünyâdan el çekmişti. Az bir dünyalıkla yetinirdi. Kendisini, ömrünün sonlarında minberde dinledim. Şöyle diyordu: "Bu iki parmağımla, ikibin cild kitap yazdım. Elimde yüzbin kişi tövbe etti. Yirmibinden fazla yahudi ve Hıristiyan elimde müslüman oldu."

İbn-i Cevzî hazretleri, her yedi günde bir, Kur'ân-ı kerîmi hatim ederdi. Cum'a namazı ve va'z vermek hâriç, evinden hiç çıkmazdı. Asla kimse ile şaka yapmazdı. Helâl olduğu kesin olarak bilinmeyen şeyi yemezdi. Bu; âdetini ömrünün sonuna kadar devam ettirdi.

İbn-ül-Kati"î onun hakkında; "İnsanlar İbn-i Cevzî'nin, sözünden fâidelenirdi. Bir mecliste yüz kişi, ba'zan daha çok kimseler tövbe ederdi. Mensûr Câmii'nde, senede bir veya iki gün va'z verirdi. Va'z verdiği yer tıklım tıklım olurdu. Onu dinlemeye binlerce insan gelirdi" demektedir.

İmâm Nâsıhüddîn bin el-Hanbelî ise, Ebü'l-Ferec hakkın da: "Başkalarında bir arada olmayan ilimlerin hepsini kendisinde toplamıştı. Va'z meclisleri Bağdad'ın seçilmiş kişilerini bir araya getirirdi. Orada kafiyeli güzel sözler söylenir, Kur'ân-ı kerîm okunur ve Allahü teâlânın rahmeti oraya yağardı. Dinleyenlere gelen feyz ve ihsânlarla, bütün güzellikler bir arada bulunurdu. On küsur yaşından vefâtına kadar va'z etti.

Onu ilimden başka birşey meşgûl etmedi. Mekke hâriç sefere çıkmadı. O, Bağdad halkı, bütün müslümanlar ve Hanbelî mezhebi için bir ni'mettir. Bâb-ı Bedr'deki va'z meclisine halîfe Müstadî de gelirdi. Derb-i Dinar Medresesi'nde, Bâb-ül-Ezc'de ve Dicle kenarında va'z meclisleri olurdu. Ben İmâm-ı Ahmed'in menkıbelerini ondan dinledim, Şam'dan onun için geldim" demektedir.

Hâfız İbn-üd-Debîsî, "Zeylü Târih-i İbn-i Sem'ânî" adlı eserinde: "İbn-i Cevzî şu ilimlerde kitap tasnif etmişti: Tefsîr, fıkıh, hadîs, va'z, rekâik, târih vb. Hadîs ilimlerini çok iyi bilirdi. Hadîs râvîlerinin hâl tercemelerini, cerh ve ta'dîlle ilgili tasnifleri vardır. Fıkıh ve ahkâm konularında delîl olunan bütün bilgiler ile ilgili ve delîl olarak kullanılmayan uydurma hadîsleri terk etme ve tanıma husûsunda eserleri vardır. Va'zlârında ince ibâreler, yüksek işâretler, derin ma'nâlar vardı. Söz söyleme bakımından, O zamandaki insanların en güzeli idi. Sözleri en iyi şekilde dizen, dili en tatlı olan, açıklamaları en fâideli olan o idi. Ömründe ve amelinde bereket vardı, insanlar ondan, kırk seneden fazla va'z dinlediler. Kitaplarını tekrar tekrar okudular. İbn-i Cevzî Vasıt'ta kendi nefsi için, bana şu şiiri söyledi:

Bekle ferah gününü, ey dünyâda sakin olan,
Yolculuğa azık hazırla, ayrılacak refakatçin,

Gözyaşlarıyla ağla günahlarına, orada susuz kalacaksın,
Razı mısın bakîyi yok etmeğe, ey zamanını kaybeden?"

Sonra benim için de şu şiiri söyledi: "Az bir azığa râzı olursan, insanlar arasında sevilen olursun. Nefsinin azığı senin huyun, Yaradılışın benim için inci olursa, Başka yakut ve inci için üzülme." Muvaffak Abdüllatîf de İbn-i Cevzî hakkında: "İbn-i Cevzî'nin sûreti latif, görünüşü tatlı, sesi yumuşak, hareketleri ölçülü, latifeleri çok güzel idi. Meclisinde binlerce kimse olurdu. Zamanını boşa geçirmezdi. Bir günde dört forma yazardı. Bir senede elli veya altmış cild kitap ortaya çıkardı. Her ilimden bilgisi vardı. Fakat tefsîrde a'yânda (büyüklerden), hadîsde hafızlardan, târihde geniş bilgisi olanlardan idi. Hanbelî fıkıh ilminde İmâm idi. Va'zlârında çok güzel kâfiye yapması, kendisine has bir alışkanlığı idi. Kitaba bakmadan konuşursa çok güzel, rivâyetle konuşursa çok edebli idi. Sıhhatini korumağı gözetirdi. Mizacı latif idi. Aklında kuvvet, zihninde keskinlik ifâdesi vardı. Daha çok piliç yerdi. Meyve yerini tutan içeceklerden içerdi. Kıymetli elbiseler giyerdi Elbiseleri, beyaz yumuşak kumaştan ve güzel kokulu idi. Yetim olarak büyüdü. Hazır cevap olan İbn-i Cevzî, tatlı espiriler yapardı" dedi.

İbn-ül-Bezûrî, yazdığı târih kitabında, İbn-i Cevzî için: "İbn-i Cevzî, Hanbelî mezhebinde kendisine başvurulan ve zamanında parmakla gösterilen İmâm idi. Çeşitli medreselerde ders verdi. Derb-i dinâr'da kendisi için medrese yaptı. Yazdığı kitaplarını o medreseye vakf etti. Bütün ilimlerde derin âlim idi. Zamanındaki edîblerin en üstünü, fadılların en yükseği idi. Çok sayıda kitap yazdı. Sayısı kendisine sorulduğunda, "Üçyüzkırkdan fazladır" dedi. Bunlardan ba'zısı yirmi cildlik bir kitap, ba'zısı bir kitap forması kadardı. Her alanda kitap yazdı. Zamanının bir tanesi idi. Onun gibisine bir daha rastlanacağını zannetmiyorum" diye uzun uzun yazmaktadır.

İbn-i Neccâr, İbn-i Cevzî'nin kitaplarından biraz bahsettikten sonra şöyle demektedir: "Bu kadar kitabın ve kitaplardaki bilgilerin ezberlenmesi, tam vâkıf olunması ve kitap miktarı düşünülürse, onun ilimdeki yeri anlaşılır. Münâcaatın tatlılığının zevkine varmıştı. Şüphesiz ki, onun va'zlardaki sözleri ve ma'rifetleri, zevkten uzak nakil yapan gibi değil, onun sözlerinde zevk, nakil ve kendi tercihi bir arada idi."

İbn-i Kadsî Târih kitabında şöyle yazmaktadır: "Ebü'l-Ferec İbni Cevzî gece namaz kılar, gündüz oruç tutardı. Gece iyice karanlık olduktan sonra sâlihleri ziyârete giderdi. Muvaffaküddîn el-Makdisî onun hakkında; "İbn-i Cevzî, zamanındaki halkın va'zda önderi idi. Çeşitli ilim dallarında güzel kitaplar yazdı. Herkes tarafından hüsn-i kabûl görürdü. Fıkıh öğretir ve bu konuda kitap yazardı. Hadîsde hafız idi. Bu dalda da kitap yazdı. İbn-i Cevzî bir kitap görse ve onu beğense, hemen onun gibisini yazardı. Her ne kadar daha önce bu konuda bir çalışması olmasa da fehminin kuvveti, zihninin keskinliği ile kitap yazardı. Hocası İbn-i Nasır onu çok meth ederdi. Ebü'l-Ferec "Telbîh" kitabını yazınca, hocası İbn-i Nâsır'a arz etti. Ebü'l-Ferec o zaman otuz yaşındaydı. Hocası kitabın üzerine şöyle yazdı: "Âlim, zâhid Ebü'l-Ferec, topladığı bu kitabı bana okudu. Kitabı çok güzel derlenmiş buldum. Bu konuda böyle bir başka kitap tasnif edilmemiştir." İbn-i Cevzî, çok kitaplar mütâlâa etti. Onlarda olan en güzel yakut ve incileri aldı. Târihlerden topladığı Sahâbe-i Kirâmın isimlerini, künyelerini, ömürlerini tasnif etmiş, anlaşılır bir şekilde kısaltmıştır. Allahü teâlâ ilminden bizleri fâidelendirsin. Allahü

teâlâ, müslümanların fâidelenmesi için ehl-i sünnete yardım etmesi için, bid'atleri ve hizibleri yok etmesi için, onun ilmiyle kendisini ve başkalarını fâidelendirsin ve ömrünü sonuna ulaştırsın" demektedir.

İmâm Ebü'l-Abbâs da İbn-i Cevzî hakkında: "Ebü'l-Ferec müftî idi. Tasnif ve te'lîfleri çok idi. Çeşitli konularda eser yazdı. Saydım, binden fazla olduğunu gördüm. Daha sonra görmediğim eserlerini de gördüm" demektedir.

Hapse girmesi: İbn-i Cevzî'nin hayâtının sonlarına doğru uğradığı iftira ve hapse girmesi şöyle anlatılır. "Vezîr İbn-i Yûnus el-Habelî, vezîrliği sırasında Rükn Abdüsselâm bin Abdülvehhâb bin Abdülkâdir-i Geylânî hakkında bir meclis toplamıştı. Bu mecliste onun sapıklığı delîlleri ile anlatınca, vezir, Rükn Abdüsselâm'ın kitaplarını yaktırdı. "Rükn Abdüsselâm, zındık, yıldıza tapan bir kişi idi. Vezîr İbn-i Yûnus, Abdüsselâm'ı dedesinin medresesinden çıkardı. Medreseyi İbn-i Cevzî'ye teslim etti. Vezirliği İbn-i Kassâb isminde bir Ehl-i sünnet düşmanı ve habis biri ele geçirdiğinde, Rükn Abdüsselâm, İbn-i Yûnus'u tutuklatmaya çalıştı. İbn-i Yûnus'un arkadaşlarını araştırdı. Rükn Abdüsselâm, İbn-i Kassâb'ın yanına giderek: İbn-i Yûnus'un sevdiği bir kişi de Cevzî'dir. Ebû Bekr evlâdındandır. İbn-i Yûnus dedemin medresesini ona verdi. Onunla meşveret ederek İbn-i Yûnus benim kitaplarımı yaktırdı" dedi. Bunun üzerine İbn-i Kassâb, halîfe Nâsır'a yazdı. Halîfe de Ehl-i sünnet düşmanlarına meyyal idi. Ayrıca, İbn-i Cevzî va'zlarında seni kötülüyor diye halîfeye şikâyet ettiler. İbn-i Kassâb, İbn-i Cevzî'ye, medreseyi Rükn Abdüsselâm'a teslim etmesini emr etti ve İbn-i Cevzî'nin evine gelerek onu azarladı ve kaba davrandı. Evini ve kitaplarını mühürledi. Çoluk-çocuğunu dağıttı. Halîfenin emriyle onu tutukladı. Daha sonra, yanında sâdece düşmanı Rükn Abdüsselâm olduğu hâlde, ev kıyâfetiyle bir gemiye bindirilerek Vasıt'a götürdüler: Rükn Abdüsselâm vâliye, "Düşmanımı kuyuya atmak için izin ver" dedi. Vâli ona mâni oldu ve "Ey zındık, senin sözünle mi onu kuyuya atacağım. Halîfenin yazısını getir. Benim mezhebimden olsaydın, sana canımı feda eder, malımı da hizmetine sunardım" dedi. Vâliden yüz bulamıyan Rükn Abdüsselâm Bağdad'a geri döndü.

İbn-i Cevzî Vasıt'a getirildiğinde, büyük halk kalabalığı toplandı, İbn-i Abdülkâdir, "İbn-i Cevzî medresenin vakıf mallarında haksız tasarruf yaptı. Şu şu malları aldı" diye büyük yalanlar söyledi, İbn-i Cevzî, halkın önünde bu iddiaları kabûl etmeyip, doğrusunu ve yaptığı iyi şeyleri anlattı. Fakat İbn-i Cevzî'ye inanmayan vâli, halîfenin emri ile İbn-i Cevzî için Derb-i dinâr'da bir hücre ayırttırdı ve oraya haps ettirdi. İbn-i Cevzî, bu hücrede beş sene mahbus olarak kaldı. Ona inanan halktan bir kısmı hücresine gelir, ondan va'z dinlerlerdi, İbn-i Cevzî onlara ba'zı şeyleri yazdırırdı.

İbn-i Cevzî hapiste iken elbisesini kendisi yıkar, yemeğini kendisi pişirirdi. Suyu kuyudan kendisi çekerdi. Hamama gitmeğe veya başka birşey için yanında bekçi olduğu hâlde dışarı çıkmasına izin verilmezdi. Yaşı sekseni geçmişti. Hapiste zamanını Kur'ân-ı kerîm okuyarak ve Allahü teâlâya ibâdet ederek geçirirdi. Akşam ile yatsı arasında üç-dört cüz Kur'ân-ı kerîm okurdu.

İbn-i Cevzî'nin çok sevdiği oğlu Yûsuf, o hapiste iken büyüdü ve va'z vermeye başladı. Babası gibi çok güzel va'z veriyordu. Va'zlarının güzelliğini halîfe Nâsır'ın annesi de duydu. Kendinin de bulunacağı bir mecliste va'z vermesini, İbn-i Cevzî'nin oğlundan istedi. O da; "Babam, oğlunuz halîfe Nasır tarafından haps ettirildi. Eğer onu serbest bıraktırırsanız, biz de sizin isteğinizi yerine getiririz" diye halîfenin annesine haber gönderdi. Bunun üzerine halifenin annesi, halîfe Nâsır'dan İbn-i Cevzî'yi serbest bırakmasını istedi. O da İbn-i Cevzî'nin serbest bırakılmasını emretti. İbn-i Cevzî, hapisten kurtulunca Bağdad'a döndü. Bağdad halkı onu büyük bir sevinç içinde karşıladılar. Cumartesi günü Ümmül Halîfe türbesinin yanında va'z vereceği halka duyuruldu. Halk Cum'a namazından sonra türbenin etrâfında yer tutmaya başladı. O gece çok yağmur yağdı. Yollar su ile doldu. Halk, gece yağmur dinince hemen yerleri temizlediler. Kireç ve toprak serpip, yaygılar yaydılar. İbn-i Cevzî hazretleri, sabah erkenden va'z kürsüsüne çıktı. Medreselerde ders veren âlimler ve büyük evliyâ da orada hazır bulundular, İbn-i Cevzî'nin sesi Allahü teâlânın bir lutfu olarak kalabalığın en sonundakine kadar gidiyordu.

İbn-i Cevzî, vefâtına kadar ilim yaymağa, va'z vermeğe ve kitap yazmağa devam etti.

Vefâtı: İbn-i Cevzî, 597 (m. 1201) senesi Ramazân-ı şerîf ayının yedisi Cumartesi günü, Ümmül Halîfe türbesinin yanında son va'zını verdi. Bu va'zdan sonra beş gün hasta yattı. Cum'a gecesi akşam ile yatsı arasında evinde vefât etti. İbn-i Cevzî'yi Ziyâeddîn bin Sekine ve Ziyâeddîn bin el-Cübeyr seher vaktinde yıkadılar. Sabahleyin, bütün Bağdad halkı evin önüne toplandı. Dükkânların hepsi kapatıldı. Tabutu va'z verdiği yer olan Ümmül Halîfe türbesinin altına götürüldü. Oğlu İbn-i Kâsım namazını kıldırdı. Sonra Mensûr Câmii'ne götürüldü. Burada da cenâze namazı kılındı. Çok kalabalık vardı. Görülmemiş bir gündü. Ahmet İbni Hanbel'in kabrinin yanında kazılmış mezara, ancak Cum'a namazı vakti ulaşıldı. O sene Ramazan ayı Temmuz'a rastladığı için çok sıcaktı, İbn-i Cevzî'nin vefâtına insanlar çok üzüldü ve ağladılar. Ramazan ayı boyunca kabri yanında hatimler okuyarak geceleyenler çok oldu.

Şöyle anlatılır: "Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerini yazdığı kalemleri açarken çıkan küçük yonga parçacıklarını topladı ve kendisi: "Ben ölünce, beni yıkayacağınız suyu bunlarla ısıtınız" diye vasıyyet etti. İbn-i Cevzî hazretlerinin vasıyyeti yerine getirildi. Yonga parçacıkları suyun ısınmasına yettiği gibi, bir miktar da arttı."

Ebü'l-Ferec İbni Cevzî hazretlerinin, İbn-i Abbâs'dan bildirdiği hadîs-i şerîf şöyledir: Abd-i Kays kabilesinin temsilcileri Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) yanına geldiler. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) onlara îmân etmelerini emretti ve buyurdu ki; "Allaha îmân nedir, bilir misiniz?" Onlar da, "Allah ve Resûlü bilir" dediler. Resûlullah efendimiz bunun üzerine "Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına, Muhammed aleyhisselâmın O'nun peygamberi olduğuna inanmak, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve ganîmetlerin beşte birini (hak sahiplerine) vermektir" buyurdular.

İbn-i Cevzî buyurdu ki: "Kim kanâat ederse, geçimi iyi olur. Kim tama' ederse (dünyâ lezzetlerini haram yollardan ararsa), geçim sıkıntısı çeker."

"Hâin korkak, sâlih kimse cesur olur."

"İyi niyetle mal kazanmak, mal kazanmamaktan iyidir."

"Dünyâ arzuları olmıyan kimsenin, sultanlarla görüşmesinde zarar yoktur."

"Dünyâ Allahü teâlânın evidir. Sahibinin izni olmadan bu evde tasarrufta bulunan hırsızdır."

Birgün münâcaatında buyurdu ki: "Yâ ilâhî! Senden haber veren dile azâb etme! Sana delâlet eden ilimlere bakan göze de azâb etme! Senin hizmetinde yürüyen ayağa, Resûlünün hadîslerini yazan ele de azâb etme! İzzetin hakkı için beni Cehenneme atma! Cehennem ehli de, dünyâ da biliyordu ki, ben senin dînini muhafaza etmeğe çalıştım.

Yâ Rabbî! Senin için dökülen göz yaşlarına rahmet et! Sana kavuşamadığı için yanan ciğere rahmet et! Sana karşı âcizim, yalvarırım."

Birgün birisi: "(Yâ Rabbî, seni tesbîh ederim) mi, efdaldir, yoksa (Yâ Rabbî, senden bağışlanmayı dilerim) mi efdaldir?" diye sorunca, İbn-i Cevzî hazretleri, "Kirli elbisenin sabuna ihtiyâcı vardır, kokuya değil" buyurdular. (Ya'nî önce istiğfar, sonra tesbîh etmelidir.)

Bağdad'da Ehl-i sünnet ile bid'at fırkaları arasında mücâdele çıktı. Hangi tarafın haklı olduğu hakkındaki konuşma uzadı. İki taraf da İbn-i Cevzî'nin cevâbına râzı olup, hükmünü, geçmişi kapatacak bir belge olarak kabûl edeceklerdi, içlerinden birisi İbn-i Cevzî'ye, "Âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra, insanların, ya'nî ümmetin en üstünü kimdir?" diye sordu. İbn-i Cevzî hiç düşünmeden, "Kızı, O'nun nikâhı altında bulunandır" dedi. İki taraf da bu söze râzı oldular. Çünkü Hazreti Ebû Bekr'in kızı, Peygamber efendimizin nikâhı altında ve Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kızı da Hazreti Ali'nin nikâhı altında idi. Bu cevâbı her iki taraf da kendilerine çektiler.

Eserleri: İbn-i Cevzî'nin yazmış olduğu eserlerin sayısı çoktur. Kendisi, üçyüzkırkdan fazla

olduğunu söylemektedir. Hadîs ve hadîsin bölümlerine dâir yazdığı kitaplar gibi kimse tasnif yapmamıştır. Bir eser yazarken, kitabın tertîbini, bâblara ayrılmasını güzel yapardı. Toplama ve yazma konusunda çok kabiliyetli idi.

Kendisi "İlk tasnif ve te'lîf ettiğim eser, onüç yaşında iken Kur'ân-ı kerîm ilimleri ve Kur'ân-ı kerîm ilimleriyle ilgili tasniflerin tesbiti kitabıdır" demektedir.

Bilinen eserlerinin başlıcaları şunlardır:

1. Zâd-ül-mesîr fî ilm-it-tefsîr: Dört cildlik bir eserdir. 2. Teysîr-ül-beyân fî tefsîr-il-Kur'ân, 3. Teysîr-ül-beyân fî tefsîr-il-garîb, 4. Garîb-ül-garîb, 5. Nüzhet-ül-uyûn en-nevâzır fil-vücûhi ven-nezâir, 6. El-İşâretü ilel kırâat-il-muhtâre, 7. Tezkiret-ül-müntebihi fî uyûn-il-müstebeh, 8. Fünûn-ül-efnân fî uyûni ulûm-il-Kur'ân, 9. Vird-ül-egsân fî fünûn-il-efnân, 10. Umdet-ur-râsih fî ma'rifet-il-mensûh ven-nâsih, 11. El-Musaffâ bi ekfi ehl-ir-rüsûh min ilmin nâsih vel-mensûh, 12. Sebt-üt-tesânif fî usûl-iddîn, 13. Muntekâd-ül-mu'temed, 14. Minhâc-ül-vüsûl ilâ ilm-il-usûl, 15. Beyân-ü gaflet-ül-kâil bi kademi efâlil ibâd, 16. Gavâmid-il-ilâhiyyât, 17. Meslek-ül-akl, 18. Minhâc-ü ehl-il-isâbe, 19. Es-Sirr-ül-masûn, 20. Def'u Şibh-it-teşbîh, 21. Er-Reddü alel müteassıbil anîd, 22. Sebt-üt-tesânif fî ilm-il-hadîs-i vez-zühdiyyât, 23. Câmi'-ül-mesânid bi elhas-il-esânid, 24. El-Hadâik, 25. Nefy-ün-nakl, 26. El-Müctebâ, 27. En-Nüzhe, 28. Mültekat-ül-hikâyât, 29. İrşâd-ül-mürîdîn fî hikâyât-is-Selef-i sâlihîn, 30. Ravdât-ün-nâkil, 31. Gurer-ül-eser, 32. Et-Tâhkîk fî ehâdîs-it-ta'lik, 33. Elmedih, 34. El-Mevdû'ât minel ehâdîs-il-merfû'ât, 35. El-Ilel-ül-mütenâhiye fil-ehâdîs-il-vâhiye, 36. El-Keşfü lî müşkil-is-sahîhayn, 37. Ed-Duâfâü vel-metrûkîn, 38.İ'lâm-ül-âlimi ba'de rusûhihi bi hakâik-ı nâsih-il-hadîsi ve mensûhihi, 40. İhbârü ehl-ir-rüsûhi fil-fıkhı vet-takdisü bi mukadder-il-mensûhi minel hadîs, 41. Es-Sehm-ül-musib, 42. Ehâyir-üz-zehâir, 43. El-Fevâidü an-iş-şüyûh, 44. Menâkıb-ü-Eshâb-il-hadîs, 45. Mevt-ül-hasâr, 46. Muhtasarât, 47. El-Meşihat, 48. El-Meselselât, 49. El-Muhteseb fin-neseb, 50. Tuhfet-üt-tullâb, 51. Tenvîr-u medellehüm-iş-şeref, 52. El-Elkâb, 53. Fedâil-i Ömer bin el-Hattâb 54. Fedâil-i Ömer bin Abdülazîz, 55. Fedâil-i Sa'îd bin el-Müseyyeb, 56. Fedâil-il-Hasen-il-Basrî 57. Menâkıb-ül-Fudayl bin Iyâd, 58. Menâkıb-ü Bişr-i Hafî 59. Uyûn-il-hikâyat, 60. Menâkıb-ı İbrâhim bin Edhem, 61. Menâkıb-ı Süfyân-i Sevrî, 62. Menâkıb-ı Ahmed bin Hanbel, 63. Menâkıb-ı Ma'rûf-i Kerhî, 64. Menâkıb-ı Râbi'a-i Adviyye, 65. Mesîr-ül-azm-is-sâkin ilâ eşref-il-emâkin, 66. Safvet-üs-sufuvve, 67. Minhâc-ül-kâsidîn, 68. El-Muhtâr min ahbâr-il-ahyâr, 69. El-Kâti'u lî muhal-il-huccâc bi muhâl-il-huccâc, 70. Ucâlet-ül-muhtazar lî şerhi hâl-il-hadar, 71. En-Nisâü ve mâyeteallahü bi âdâbihinne, 72. İlm-ül-hadîs el-menkûl fî enne Ebâ Bekr ümmerresûl, 73. El-Cevher, 74. El-Muğlâk, 75. Sebtü mâyeteallahü bit-tevârîh, 76. Telkîhu fühûmu ehl-il-eser fî uyûn-it-tevârihi ves-siyer, 77. El-Muntazam fî târih-il-mülûki vel-ümem, 78. Şüzûr-ül-uhûd fî târih-il-ma'hûd, 79. Tarsîk-üz-zarâif fî târîh-is-sevâlif, 80. Menâkıb-ı Bağdad, 81. Sebt-ül-müsannefüt fil-fıkhı, 82. El-İnsâf fî mesâil-il-hılâf, 83. Cinnet-ün-nazar, 84. Muhtasar-ül-muhtasar fî mesâil-in-nazar, 85. İ'med-üd-delâil fî müştehez-il-mesâil, 86. El-Mezhebü fil-mezheb, 87. Mesbûk-üz-zeheb, 88. En-Nebze, 89. El-İbâdât-ül-hums, 90. Eshâb-ül-hidâye lî erbâb-il-bidâye, 91. Keşf-üz-zalameti anid-diyâ fî redd-i da'vâ, 92. Redd-ül-levmi ved-daymi fî savmi yevmil-gayyim, 93. Sebt-ül-musannefât fî ulûm-il-va'z, 94. El-Yevâkît fil-hutab, 95. El-Mütehab fin-nevb, 96. Mesannefâtihi fil-va'z (yüz cildden fazla bir eser), 97. Nesîm-ür-riyâd, 98. El-Lü'li, 99. Kenz-ül-müzekker, 100. El-Ezc, 101. El-Letâif, 102. Künûz-ür-rûmûz, 103. El-Muktebîs, 104. Zeyn-ül-kasas, 105. Muvâfık-ül-merâfık, 106. Şâhid ve meşhûd, 107. Vâsılât-ül-uhûd min şâhid ve meşhûd, 108. El-Leheb, 109. El-Müdhiş, 110. Saba necd, 111. Muhaddeset-ül-akl, 112. Lukat-ül-cem'ân, 113. Meânî'-il-meânî', 114. Fütûh-ül-fütûh, 115. Et-Teâzî-ül-mülûkiyye, 116. El-Ahd-ül-mukîm, 117. İkâz-ül-vesnân miner-rekâdât bi ahvâl-il-hayvan ven-nebât, 118. Mekes-ül-mecâlis-il-bedriyye, 119. Nüzhet-ül-edîb, 120. Münteh-il-müntehâ, 121. Tebsiret-ül-mübtedî', 122. El-Yâkûte, 123. Tuhfet-ül-vu'âz, 124. Sebtü tesânif fî fünûni zemm-il-hevâ, 125. Sayd-ül-hâtır, 126. Ahkâm-ül-iş'ar bi ahkâm-il-iş'âr, 127. El-Kısâs vel-müzâkirîn, 128. Takvîm-ül-lisân, 129. El-Ezkiyâ', 130. El-Humkî, 131. Lukat-ül-menâfi' fit-tıb, 132. Eş-Şeybü vel-hudâb, 133. Âmâr-ül-a'yân, 134. Es-Sebât indel memat, 135. Temvîr-ül-gabeş fî fadl-is-sevâd vel-habeş, 136. El-Hıssü alâ hıfz-il-ilm ve zikrü kibâr-il-huffâz, 137. İşrâf-ül-mevâli, 138. İ'lâm-ül-ahyâ'bi aglât-il-ahyâ', 139. Tahrîm-ül-mahall-ilmekrûh, 140. El-Mısbâh-ül-mudî' lî da'vet-il-İmâm-il-Müstadı', 141. Atf-ül-ulemâ alel-ümerâ, 142. En-Nasru alâ nısr, 143. El-Mecd-ül-adûdî, 144. El-Fecr-ün-nûrî, 145. Menâkıb-üs-setr-ir-refi', 146. Makultûhü minel eş'âr, 147. Elmakâmât, 148. Minresâilî, 149. Et-Tıbb-ur-rûhânî, 150. El-Uzlet, 151. Er-Riyâdat, 152. Beyân-ül-hatâi ves-sevâb an-ehâdîs-iş-şîhâb, 153. El-Bâz-ül-eşheb

el-munkıdu alâ men halefel mezheb, 154. En-Nûr fî fedâ-il-il-eyyâmi veş-şükr, 155. Tahrîb-üt-târih-il-eb'âd fî fedâil-i makbereti Ahmed, 156. Menâkıb-ül-İmâm-iş-Şâfiî, 157. Fünûn-ül-elbâb, 158. Minhâc-ül-isâbe fî muhabbet-is Sahabe, 159. Ez-Zurafâ vel-mütehâbbin, 160. Takvîm-ül-lisân, 161. Menâkıb-ü Ebî Bekr, 162. Menakıb-ü Ali, 163. Fedâil-ül-Arab, 164. El-Menfeatü fil-mezâhib-il-erbe'a, 167. El-Muhtâr minel eş'ar, 168. Rüûs-ül-kavâir, 169. El-Mürtecel fil-va'z, 170. Nesîm-ur-riyâd, 171. Zahîret-ül-vâ'iz, 172. Es-Zecr-ül-muhavvef, 173. El-Üns vel-muhabbet, 174. El-Matrâb-ül-melheb, 175. Ez-Zind-ül-vera' fîl-va'z-in-nâsır, 176. El-Fâhir fî eyyâm-il-İmâm-in-nâsır, 177. El-Mecd-üs-salâhî, 178. Lugat-ül-fıkh, 179. Akd-ül-hanâsır fî zemm-il-hilâfet-in-nâsır, 180. Fî zemm-i Abdülkâdir, 181. Garîb-ül-hadîs, 182. Milh-ül-ehâdîs, 183. El-Füsûl-ül-va'ziyye alâ hurûf-ül-mu'cem, 184. Selvet-ül-ahzân, 185. El-Ma'şûk fil-va'z, 186. El-Mecâlis-ül-Yûsüfiyye fil-va'z, 187. El-Va'z-ül-makberî, 188. Kıyâm-ül-leyl, 189. El-Muhâdese, 190. El-Münâcaat, 191. Zâhir-ül-cevâhir fil-va'z, 192. Kenz-ül-müzekkir, 193. En-Nûhhat-ül-havâtim, 194. El-Murtekâ limen-ittekâ, 195. Kavâid-üt-tarîka fil-cem'-i beyn-eş-şerî'a vel-hakîka, 196. Merec-ül-bahreyn fil-cem'-i beyn-et-tarîkayn, 197. Dürret-ül-iklîl fit-târih, 198. El-Emsâl.

Bu eserlerin 80 tanesi cildli olup, diğerleri küçük kitapçıklar halindedir.

> 199. El-Mugnî: Seksenbir cildlik tefsîr kitabıdır. Meşhûr tefsîr kitaplarındandır. Bu eserden ba'zı bölümler aşağıdadır:

"Büyüklerden biri şeytana, "Senin gibi mel'ûn olmak istiyorum ne yapayım?" dedi. İblîs sevinip, "Benim gibi olmak istersen, namaza ehemmiyet verme ve doğru-yalan, herşeye yemîn et, ya'nî çok yemîn et!" dedi. O kimse de, "Hiçbir namazı bırakmayacağım ve artık yemîn etmiyeceğim" dedi."

"Medine'de kuraklık oldu. Hazreti Aişe'ye gelip, yalvardılar. O da, "Resûlullahın türbesinin tavanını deliniz" buyurdu. Öyle yaptılar. Çok yağmur yağdı. Mübârek kabr-i şerîfi ıslandı."

"Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mi'raca götürülmesinin hikmetlerinden biri de şudur ki; insanlar ve cinler, Muhammed Mustafâ'nın (aleyhisselâm) şerefini yeryüzünde biliyorlardı. Zehirli yılanlar ve haşerât da mağarada şerefini öğrenmişlerdi. Allahü teâlâ göktekilerin de (meleklerin de) sevgili Peygamberinin şerefini yakînen bilmelerini diledi. Böylece âlemde, O'nun şeref ve yüksekliğini Allahü teâlânın sevgilisi olduğunu bilmeyen kalmasın istedi."

"Namazın kabûl şartları onikidir: Altısı dışında, altısı içte, özdedir. Dışta olan altı şart; huşû', takvâ, haram yemeği terk, boş sözü, tenbelliği ve tehiri, geciktirmeyi terk etmektir, içte, özde olan altı şart ise; ihlâs, tefekkür, korku, ümid, kusurunu görmek ve müşâhededir."

> "Hazreti Ebû Bekr'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Her namaz vakti geldikte, melekler nidâ ederler ve derler ki, ey Âdemoğulları kalkınız ve nefsleriniz için yakılmış olan ateşi namaz ile söndürünüz" buyurdu."

> "Üç âyet-i kerîme, üç şeyle beraber inmiştir. Bunlardan herbiri, yanındaki olmadıkça kabûl edilmez. Biri, meâlen; "Allahü teâlâya ve Resûlüne itaat ediniz"dir. Allahü teâlânın emrine itaat, Resûlünün emrine itaatsiz kabûl olmaz demektir, ikincisi, meâlen; "Allahü teâlâya ve ananıza, babanıza şükür ediniz"dir. Allahü teâlâya şükür, ana-babaya şükürsüz olmaz. Üçüncüsü, meâlen; "Namazı kılın ve zekatı verin" dir. Malı nisâb miktârını geçip de zekâtını vermiyenin, namazı makbûl olmaz."

> "Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) birgün buyurdu ki: "Benî-İsrâil peygamberlerinden dördü, seksener sene Allahü teâlâya ibâdet ettiler, bir an âsi olmadılar. Bunlar; Eyyûb, Zekeriyyâ, Harkil ve Yüşâ'dır." Eshâb-ı Kirâm bu hadîs-i şerîfi duyunca hayret ettiler. Bunun üzerine Cebrâil (aleyhisselâm) gelerek, "Ey Muhammed! Senin ümmetin, bu peygamberlerin bir an Allahü teâlâya âsî olmadan seksen senelik ibâdetlerine şaşarlar. Muhakkak ki, Allahü teâlâ sana ondan iyisini gönderdi" deyip; "Kadir gecesi, bin aydan daha hayırlıdır" meâlindeki âyet-i kerîmeyi, okudu (Kadir-3)".

> "Emîr-ül-mü'minîn Ömer (radıyallahü anh), Muhacir ve Ensârı toplayarak onlardan Kadir

gecesinin hangi gece olduğunu sordu. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh); “Allahü teâlâ tektir, teki sever. Allahü teâlâ katında tek sayıların en sevgilisi yedidir” dedi. Hazreti Ömer; “Bu nasıldır?” diye sorunca İbn-i Abbas: “Allahü teâlâ, gökleri yedi kat yarattı. Yeri yedi kat eyledi. Günleri yedi yarattı, insanı yedi şeyden yarattı. Rızkını yedi şeyden yaptı” dedi. Hazreti Ömer, “Bu kadarı bana yeter” buyurdu. Fakat âlimler bunlara daha eklemişlerdir ve demişlerdir ki: Büyük denizler yedidir, tavaf yedidir, sa’y yedidir, a’zâlar yedidir, secde yedi a’zâ iledir, neseben evlenmesi haram olanlar yedidir, sebeble olanlar yedidir, sütle olanlar yedidir, Eyyûb aleyhisselâmın belâsı yedidir, Kur’ân-ı kerîm yedi harf üzere inmiştir, Lâ ilahe illallah Muhammedün resûlullah yedi kelimedir, Eshâb-ı Kehf yedidir, Fâtiha sûresi yedi âyettir, ülül-azm peygamberler yedidir, melekler yedi sınıftır.” “Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Kadir gecesinde bir kere İnnâ enzelnâ sûresini okuyan, başka zamanda Kur’ân-ı kerîm hatim edenden daha sevgilidir. Kadir gecesinde bir tesbih, bir tehlîl, bir tahmîd söyliyen, benim yanımda, yediyüzbin tesbih, tahmîd ve tehlîlden kıymetlidir. Bu gece çobanın koyunu sağma müddeti kadar namaz kılan, ibâdet edeni, bir ay bütün geceleri sabaha kadar ibadetle geçirenden daha çok severim” buyuruyor”

“Kâ’b-ül-Ahbâr’ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Kadir gecesi üç defa Lâ ilahe illallah söyleyenin, birincisinde bütün günahları mağfiret olunur, ikincisinde, Cehennemden kurtulur. Üçüncüsünde, Cennete girer” buyurdu.”

“İbrâhim aleyhisselâm Kâ’be binasını yapmayı bitirince, Cebrâil (aleyhisselâm) gelip kendisine, “Allahü teâlâ bütün âleme seslenmeni ve insanları hacca çağırmanı buyuruyor” dedi. Nitekim Hac sûresi yirmiyedinci âyetinde meâlen; “Bütün insanlara haccı ilân et, gerek yaya olarak, gerek her uzak yoldan binek üzerinde, senin huzûruna gelsinler” buyuruldu. İbrâhim aleyhisselâm: “Ey Rabbim! Benim sesim her yere yetişmez” dedi. “Ey İbrâhim! Senden seslenmek, bizden ulaştırmak” cevâbını duydu, İbrâhim aleyhisselâm bir tepenin üzerine çıktı. Parmağını kulağına koyup, yüzünü dört tarafa çevirerek “Ey insanlar! Size Kâ’beyi ziyâret farz kılındı. Rabbinizin emrine uyun” dedi.”

“İbn-i Abbâs’ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Allahü teâlâ her gün bu hâne (Kâ’be) üzerine yüzyirmi rahmet gönderir. Altmışı tavaf edenlere, kırkı namaz kılanlara ve yirmisi Kâ’beye bakanlaradır” buyurdu.”

200. El-Vefâ bi ahvâl-il-Mustafâ: Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) hayâtını anlatan iki cildlik bir eseridir. El yazmalarının yanında Pakistan’da baskısı yapılmıştır. Bu eserden ba’zı bölümler:

İbrâhim aleyhisselâmın Resûlullah için duâsı: İbrâhim aleyhisselâm Kâ’beyi bina ettiğinde şöyle duâ etti: “Yâ Rabbî! Onlara içlerinden bir peygamber gönder.” İbn-i Süddî:

“O, Muhammed aleyhisselâmdır” dedi. Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Ben, annemin rü’yâsında gördüğü, Îsâ aleyhisselâmın müjdelediği, ceddim İbrâhim aleyhisselâmın duâ buyurduğu peygamberim” buyurdu. Mu’âviye (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Amine hâtun, Resûlullaha hâmile iken bir nûr gördü ki, o nurda Şam saraylarını gördü.”

Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) baba ve dedeleri ve şerefi: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde buyurdu ki: “Allahü teâlâ, İsmâil (aleyhisselâm) evlâdından, Kinâne ismindeki kimseyi ve onun sülâlesinden, Kureyş ismindeki zâtı beğendi, seçti. Kureyş evlâdından da, Hâşimoğullarını sevdi. Onlardan da beni süzüp seçti.”

“Allahü teâlâ, insanları yarattı. Beni, insanların en iyi kısmından vücûde getirdi. Sonra, bu kısımlarından en iyisini Arabistan’da yetiştirdi.

Beni, bunlardan vücûde getirdi. Sonra evlerden, ailelerden en iyilerini seçip, beni bunlardan meydana getirdi. O hâlde, benim rûhum ve cesedim, mahlûkların en iyisidir. Benim silsilem, ecdadım, en iyi insanlardır.”

“Allahü teâlâ, herşeyi yoktan var etti. Herşey içinde insanları sevdi, kıymetlendirdi. İnsanlar içinde de seçtiklerini Arabistan’a yerleştirdi. Arabistan’daki seçilmişler arasında da beni seçti. Beni, her zamandaki insanların seçilmişlerinde, en iyilerinde bulundurdu. O hâlde, Arabistan’da bana bağlı olanları sevenler, benim için severler. Onlara düşmanlık edenler, bana düşmanlık etmiş olurlar.”

Ağaçlar ve taşların Resûlullaha (aleyhisselâm) selâm vermesi: Câbir bin Semûra’nın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “Peygamberlik bildirilmeden önce Mekke’de, bana devamlı selâm veren bir taş vardı. Şimdi bile onu tanıyorum” buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Bana peygamberlik bildirildiğinde, bütün taş ve ağaçlar, “Esselâmü aleyke yâ Resûlallah” diyerek selâm verirlerdi.” Resûlullahın insanları İslama da’veti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) Peygamberliğinin ilk zamanlarında, insanları gizlice İslama da’vet etti. Hazreti Ebû Bekr bu zamanda ilk îmân eden erkek idi. Üç sene sonra İslama da’vetini açıktan yapmaya başladı. İmâm-ı Zührî şöyle anlatır: “Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) İslâm dînini önceleri gizli, daha sonra açıkça söyledi. Allahü teâlâ dilediklerine imân ni’metini ihsân etti. Tâ ki imân edenler çoğaldı, önceleri Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) Mekkeli kâfirlerin topluluklarına uğradığında, onlar Resûl-i ekremi (aleyhisselâm) işâret ederek, “İşte Abdülmuttalib’in torunu yine semâdan kendisine gelen şeylerden konuşuyor” derlerdi. Ne zaman Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) onların ibâdet ettikleri putları kötüleyip, kâfirlerin baba ve dedelerinin küfür üzere öldüğünü söyleyince, O’na eziyet sıkıntı vermeye ve düşmanlığa başladılar. Resûlullahın (aleyhisselâm) Cennetteki derecesi: Peygamber efendimiz bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: “Vesile, Allahü teâlânın indinde bir derecedir. Onun üzerine bir derece (makam) yoktur. Allahü teâlâdan, benim için vesileyi vermesini isteyiniz.” Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Üzerime salevât okuduğunuz zaman, Allahü teâlâdan benim için vesileyi isteyiniz” buyurunca, orada bulunan Eshâb-ı Kirâm: “Yâ Resûlallah, vesîle nedir?” diye sordular. O zaman buyurdu ki: “O, Cennette en yüksek derecedir. Oraya kimse kavuşamaz. Ancak bir kişi kavuşur. O bir kişinin de ben olmasını ümid ederim.” Yine bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Kim bana salevâti şerîfe okuyup, “Yâ Rabbî! O’nu yakınında kıl derse, kıyâmet gününde şefaatim ona helâl olur” buyurdu.

201. Telbîsü İblîs: Bu eserde; şeytanın insanları aldatma yollarını ve bu yollarla bid’at ve günaha düşmelerini, sünnetten ayrılmalarını anlatır. Bu eserin birçok el yazması, nüshalar hâlinde günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca Kâhire’de 1347 (m. 1928) senesinde basılmıştır. İbn-i Cevzî, eserinin mukaddimesinde, kitabını hangi gaye ile yazdığını anlatmaktadır. Bu eserini onüç bölüme ayıran İbn-i Cevzî, sırasıyla şu konuları bölümler hâlinde izah etmiştir: 1. Sünnet ve cemaata sarılma, 2. Bid’atleri kınama, 3. Şeytanın fitnelerinden sakınma, 4. Aldatma ve gurûr, 5. Şeytanın akîdelerdeki aldatmaları, 6. Şeytanın âlimleri aldatması, 7. Şeytanın devlet adamlarını aldatması, 8. Şeytanın âbidleri aldatması, 9. Şeytanın zâhidleri aldatması, 10. Şeytanın sûfîleri aldatması, 11. Şeytanın dindarları aldatması, 12. Şeytanın avamı aldatması, 13. Şeytanın bütün insanları aldatması.

Bu eserin mukaddimesi ve ba’zı bölümleri:

“Akıl sahiplerinin ellerine adâlet terazisini veren, peygamberlerini, mükâfat ile müjdeleyici, azâb ile korkutucu olarak gönderen ve kendilerine doğru ile eğriyi açık olarak gösteren, kitapları indiren ve kâmil, din olarak İslâmiyeti seçen Allahü teâlâya hamd ederim. O, sebepleri yaratandır, İhlâs ile O’nun bir olduğuna şehâdet ederim. Muhammed aleyhisselâm O’nun kulu ve Peygamberidir. Allahü teâlâ O’nun hidâyet nûru ile, küfür ve şirk karanlıklarını ortadan kaldırdı. Muhammed

aleyhisselâma, O'nun Âline ve Eshâb-ı Kirâma. Tabiîn hazerâtına, kıyâmete kadar sayısız salât, selâm ve hayır duâlar olsun. Bilmelidir ki; Allahü teâlânın insana verdiği ni'metlerin en büyüğü akıldır. Akıl, O'nu tanımaya yarıyan bir vâsıtadır. Öyle bir vâsıtadır ki; peygamberleri tanıma ve kabûl etmeğe yarar. Allahü teâlânın gönderdiği din olan İslâmiyet, ışık gibidir. Akıl göz misâlidir. Eğer göz açık ve sağlam olursa, güneşin varlığını görür. Akıl peygamberlerin sözlerini duyup mu'cizelerini görünce, onları kabûl eder ve bilemeyeceği, anlıyamayacağı şeylerde de artık onlara uyar.

Allahü teâlâ, insanoğlunun atası olan Adem aleyhisselâma peygamberlik verdi ve akıl ni'metiyle insanları ni'metlendirdi. Adem aleyhisselâm, vahy ile Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenip, evlâdına öğretti. Hak yol üzere oldular. Ne zaman ki; Kâbil, nefsine uyup kardeşini öldürdü. Nefs ve arzuları insanları parçaladı ve dalâlet, sapıklık çöllerine saptırdı, öyle oldu ki, doğru i'tikâd ve ahlâkı bırakıp, fırkalara ayrıldılar. Peygamberlere ve akıl sahiplerine karşı geldiler. Kendi arzu ve isteklerini bayrak yapıp, putlara taptılar ve kendilerinden öncekilerin âdetlerini herşeyin üstünde tuttular. İblîs (şeytan) kendi arzusunu onlar üzerinde gerçekleştirince, onlar da ona uydular. Ancak, mü'min olabilenler bundan kurtulabildi."

Sünnet ve cemaata sarılma: Hazreti Ömer Cabiye denilen yerde insanlara bir hutbe okudu ve Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfini bildirdi: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Kim Cennetin ortasında olmak isterse, cemaatte bulunsun. Muhakkak şeytan, yalnız kalan kimseyle beraberdir, iki kişi olunca, o yaklaşamaz." Arfece'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Allahü teâlânın rahmeti cemaat üzeredir. Şeytan, cemâate katılmayıp, muhalefet eden kimse ile beraberdir" buyurdu.

Muâz bin Cebel'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Sürüden uzak kalan koyunu kapan kurt gibi, şeytan da insanın kurdudur. Parça parça olmaktan sakının. Cemâat hâlinde olun. Mescidlere koşun" buyurdu.

Ebû Zer'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "İki kişi, bir kişiden hayırlıdır. Üç kişi, iki kişiden, dört kişi de, üç kişiden daha hayırlıdır. Cemâate koşunuz. Muhakkak ki Allahü teâlâ, ümmetimi hayır üzere toplar" buyurdu.

İbn-i Ömer'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte ise, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Benî-İsrâil, yetmişbir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehenneme gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasâra da, yetmişiki fırkaya ayrılmıştı. Yetmişbiri Cehenneme gitmiştir. Bir zaman sonra, benim ümmetim de yetmişüç kısma ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir fırkası kurtulur" buyurdular. Orada bulunan Eshâb-ı Kirâm, bu fırkanın kimler olduğu sordukda: "Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir" buyurdu.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh): "Bid'atden alıkoyan, sünnete çağıran, Ehl-i sünnetten bir kimseye bakmak ibâdettir" buyurdu.

Evzâî şöyle demektedir: "Sünneti seniyyeye uymakta sabırlı ol. Ehl-i sünnet olanlarla birlikte ol. Onların dediğini söyle onların el çektiği, vazgeçtiği şeylerden vazgeç. Selef-i sâlihînin yolunda bulun. Onlara genişlik olan şey, senin için de genişlik olur."

Rü'yâmda bana, "Ey Abdurrahmân Cevzî, sen iyiliği, emreder, kötülükten nehyedersin" dendi. Ben de, "Rabbimin bana ihsânıdır. Rabbimden İslâm üzere ölmeyi istiyorum" dedim. O zaman bana, "Sünnet-i seniyye üzerine ölmeyi istiyorum, de!" buyuruldu.

Süfyân-ı Sevrî: "Söz ancak amel ile birlikte olursa makbûl olur. Söz ve amel, ancak doğru niyetle niyet, amel ve söz de, ancak sünnet-i seniyyeye uymakla doğru olur" buyurdu.

Abdurrahmân Cevzî (radıyallahü anh) oğluna: "Ey oğlum Yûsuf, tâ doğudaki bir kimsenin sünneti seniyyeye uyduğunu duyarsan, ona selâm gönder. Batıdaki bir kimsenin de sünnet-i seniyye üzere olduğunu haber alırsan, ona da selâm gönder. Zîrâ Ehl-i sünnet ve cemâatden az kimse kaldı, insanın

saadeti; bir Ehl-i sünnet âlimini tanıması ve ona uymasına bağlıdır. Eyyûb-i Sahtiyanî: “Ehl-i sünnetten bir kimsenin ölüm haberini söylemen, bir uzvumu kaybetmek gibidir” buyuruyor.”

Yûsuf bin Esbât şöyle demektedir: “Etrâfım Ehl-i sünnet düşmanlarıyla dolu idi. Allahü teâlâ bana, evliyâsından olan Süfyân hazretlerini tanımağı ve onu sevmeği nasîb ederek, o bataktan kurtardı.”

Mu’temir bin Süleymân şöyle anlatır: Üzgün bir hâlde babamın yanına geldiğimde, bana üzüntümün sebebini sordu. Ben de arkadaşımın vefât ettiğini söyledim. Babam o zaman “O sünnet-i seniyyeye bağlı idi. Öyle vefât etti.” dedi. Ben de onu tasdik ettim. Bunun üzerine, “Ona üzülmende haklısın” dedi.

Süfyân-ı Sevrî; “Sünnet-i seniyyeye uyanlar için hayrı isteyiniz. Muhakkak ki onlar gariptirler” buyurdu.

> Yûnus bin Abdülâ’lâ şöyle der: “İmâm-ı, Şafiî hazretlerinin şöyle dediğini işittim: Hadîs-i şerîf âlimlerinden birini görsem, sanki Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Eshâbından birini görmüş gibi olurum.”

Cüneyd bin Muhammed buyurdu ki: “İnsanlardan ancak, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) ve O’nun yolunda giden Ehl-i sünnet i’tikâdındaki kullar Allahü teâlâya kavuşturan yolu bulur. Başkaları bulamaz.”

> **Bid’at ve bid’at sahiplerinin kötülüğü:** Bid’at demek; dinde bulunmayan bir inanışı, bir işi, bir özü, bir sözü veya ahlâkı, sonradan ortaya çıkarmak veya dinde sonradan ortaya çıkmış böyle bir bozukluğu yaymak ve bundan sevâb beklemek demektir. Bid’at sahibi demek ise; bir bid’ati meydana çıkaran veya çıkmış bir bid’ati yapan demektir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: “Bildirdiğim bu dinde bulunmıyan bir şey, sevâb umarak meydana çıkarılırsa, bu şey red olunur” buyuruyor.

İbn-i Abdürrazzâk şöyle anlatır: “Tâvûs bin Keysân, oğlu ile bir yerde oturuyorken, oraya bid’at ehlinden biri gelip ba’zı şeyler söyledi. Tâvûs hazretleri parmaklarını kulaklarına götürdü ve oğluna da, “Oğlum, bunun sözlerini işitmemen için kulaklarını tıka, çünkü bu kalb zayıftır, işitilenler ona zarar verir i’tikâdını bozar” buyurdu. O kişi de kalkıp gitti.”

Selâm bin Ebî Muti’de şöyle anlatır: “Bid’at ehlinden biri gelip Eyyûb-i Sahtiyânî hazretlerine, “Size bir kelime söylemek istiyorum” deyince, o da, “Hayır! Yarım kelime olsa da senden dinlemek istemiyorum” buyurdu.”

Süfyân-ı Sevrî buyurdu ki: “Şeytana, bid’at işlenmesi, günahtan daha sevgili gelir. Günahtan dönülür. Bid’at işlemekten dönmek çok zordur. Bid’at sahibi ile konuşup ondan birşey işiten kimseye, onun sözlerinden Allahü teâlâ bir fayda vermez. Onunla musâfeha eden, İslâmiyete olan bağını kesmiş olur.”

Müemmil bin İsmâil şöyle anlatır: “Abdülazîz bin Ebî Davud’un cenâzesinde bulundum. Tâbutu, Safa kapısına kondu ve namazını kılmak için insanlar saf tuttular. O zaman Süfyân-ı Sevrî hazretleri geldi. Herkes onun geldiğini görünce, Süfyân hazretleri de geldi dediler. Fakat Süfyân-ı Sevrî hazretleri safları yarıp ilerledi ve cenâzenin önünden geçip gitti. Namazını kılmadı. Çünkü, meyyitin bid’at ehli olduğu söyleniyordu.”

Sa’îd-ül-Kerîrî de şöyle anlatır: Süleymân Teymî hastalandı ve o hâlde iken çok ağladı. Kendisine ağlamasının ölümden korkmak sebebiyle mi olduğunu sorduklarında, “Ağlamam, ölüm korkusuyla değildir. Birgün ehl-i bid’at birisine selâm verdim. Bunun için âhirette Rabbime nasıl hesap vereceğimi düşünüp, ağlıyorum dedi.”

Fudayl bin Iyâd buyurdu ki: “Bid’at sahibi ile oturan, onunla görüşen kimseden sakınınız.”

> Bid’at sahibini seven kimsenin ibâdetlerini, Allahü teâlâ yok eder ve kalbinden îmân nûrunu çıkarır. Yolda bid’at sahibi ile karşılaştığın zaman, yolunu değiştir. Bid’at sahibinin ibâdeti, Allahü teâlâ katında kabûl olmaz. Kim ona yardım ederse, İslâm dînini yıkmaya çalışmış olur. Ehl-i bid’at sahibine kız verilmez. Bid’at sahibi ile düşüp kalkan kimse hikmetli konuşamaz. Bid’at sahibini sevmiyen, ona buğzeden kimsenin günahlarını, Allahü teâlânın mağfiret etmesi umulur. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i

şerîfte; “Bid’at sahibini güleryüzle karşılayan veya ona iyilik eden, Allahü teâlânın Muhammed aleyhisselâma göndermiş olduğu İslâmiyeti beğenmemiş olur” buyurdu. Nadr-ül-Hârisî buyurdu ki: “Bid’at sahibine kulak veren, onu dinliyen kimseden, doğruluk gider ve nefsine tâbi olur.”

Leys bin Sa’îd: “Bid’at sahibi birinin su üzerinde yürüdüğünü görsem, yine ona i’tibâr etmem” buyurdu.

İmâm-ı Şafiî ise; “Bid’at sahibi birini havada uçarken görsem, yine ona i’tibâr etmem” buyurdu.

Bişr-i Hafî (radıyallahü anh) şöyle anlattı: “Birgün çarşıda iken, Müreysi adındaki bid’at sahibi birinin öldüğü haberini aldım. Orada secde edecek bir yer bularak, onun ölümü sebebiyle secdeye vardım ve Allahü teâlâya hamd ettim.”

Ehl-i sünnet ve Ehl-i bid’at: Ehl-i sünnet; Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) ve onun Eshâb-ı kirâmına uyan, onların gösterdikleri yolda gidenlerdir. Ehl-i bid’at ise; dinde önceden olmayan birşeyi ortaya çıkarıp, ibâdet olarak yapanlardır. Kendilerinin bir dayanağı da (delîlide) yoktur. Ehl-i sünnetin ise, mezhebi belli ve sözleri, delîlleri açıktır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Yeryüzünde ümmetimden hak üzere olan bir topluluk kıyâmete kadar bulunup, onlara kimse zarar veremez.”

Şeytanın hileleri ve bunlardan korunmak: İnsan, yaratılmasıyla birlikte, kendisine faydalı olan şeyleri elde etmesi için arzu ve şehvet ve kendisine zarar veren şeylerden korunması için de gadap verildi. Zarar ve faydayı ayırıp, adâlet gösteren akıl ni’meti de ihsân edildi. Böyle olmakla birlikte, şeytan denilen, bir varlık da yaratıldı. O, insanı durmadan isrâfa, doğru yoldan ayrılmağa teşvik eder. Akıllı olanın, bu düşmandan sakınması lâzımdır. Onun düşmanlığı, Âdem aleyhisselâm zamanından beri devam etmektedir. Şeytan herşeyini, Âdemoğlunun dînini, îmânını, ahlâkını çalmak için ortaya koymuştur.

Allahü teâlâ ondan sakınmayı, Kur’ân-ı kerîmde meâlen şu âyet-i kerîmelerde bildirdi: “Ey insanlar, yeryüzündeki şeylerden, helâl ve temiz olmak şartıyle yiyin, şeytanın izini ta’kib etmeyin. Çünkü o, hakîkaten size apaçık bir düşmandır.” (Bekâra-168). “Şeytan sizi, fakir olacaksınız diye korkutur. Size cimrilik ve sadaka vermemeği emreder. Allah ise (sadaka ve zekât vermekle) size mağfiret va’d ediyor. Allahın kudreti geniştir, herşeyi kemâliyle bilendir” (Bekâra-268). “Muhakkak şeytan, şarabda ve kumarda aranıza kin ve düşmanlık düşürmek; sizi Allahı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak ister. Artık siz, bunlardan sakınmazmısınız?” (Mâide-91)

“Ey insanlar! Muhakkak Allahın va’di (öldükten sonra dirilmek, hesaba çekilmek) vukû’ bulacaktır. O hâlde, sakın dünyâ hayâtı sizi aldatmasın. Şeytan da sakın sizi Allahın dîninden aldatıp kaydırmasın. Hakîkaten şeytan (öteden beri) size düşmandır. Siz de onu düşman edinin. Çünkü o, etrâfına toplanan avânesini, ancak Cehennemlik olsunlar diye çağırır” (Fâtır-5, 6). “Şeytana itaat etmeyin, o size açık bir düşmandır diye size nasihat vermedim mi? Ey Âdemoğulları!...” (Yâsîn-60).

Şeytanın ilk i’tirâzı, Âdem aleyhisselâma secde etmemek oldu. Allahü teâlânın secde ediniz emrine karşı geldi. Kur’ân-ı kerîmde Sad sûresi yetmişaltıncı âyetinde meâlen buyurulduğu üzere; “İblîs şöyle dedi: Ben ondan daha hayırlıyım. Beni bir ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.” Kendi üstünlüğünü ileri sürdü, İsrâ sûresi altmışikinci âyetinde meâlen; “İblîs; baksana şu üzerime mükerrem kıldığın kimseye! Eğer kıyâmet gününe kadar beni geciktirirsen, yemîn ederim ki, Âdem’in zürriyetini (neslini) azı müstesna olmak üzere, muhakkak kandırıp kendime bağlarım, demişti” buyurulduğu gibi, şeytan kibrini ortaya koydu. Sad sûresi yetmişyedinci ve yetmişsekizinci âyetinde

meâlen; “(Allah) buyurdu ki: Hemen çık oradan (Cennetten). Çünkü sen, (benim rahmetimden) koğulmuşsun ve muhakkak sûrette hesap gününe kadar la’netim senin üzerinedir” buyurulduğu üzere la’netlenmeye ve Cehenneme müstehak oldu.

Şeytan insanı kötü bir işe teşvik ettiği zaman, ondan şiddetle kaçınmalıdır ve o iş kötüdür demelidir. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde E’ûzü okumayı emretti. Nahl sûresi doksansekizinci âyetinde meâlen, Peygamberine (aleyhisselâm); “Kur’ân-ı herim okuyacağın zaman E’ûzü... söyle” buyurmuştur. Ya’nî Allahın rahmetinden uzak olan ve gazâbına uğrayarak dünyâda ve âhırette helak olan şeytandan, Allahü teâlâya sığınırım, korunurum, yardım beklerim. Ona haykırır, feryâd ederim. Gecenin sonunda da (seher vaktinde) Felâk sûresini okumayı emretti.

Hazreti Âişe vâlidemizin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “Şeytan sizden birinize gelir ve der ki, “Seni kim yarattı?” O da, “Allahü teâlâ” der. Şeytan tekrar, “Peki Allahı kim yarattı?” der. Böyle deyince ona, “Âmentü billahi ve Rasûlihi” deyin. Ya’nî “Ben Allahü teâlâya ve O’nun Peygamberine inandım demektir” buyurdu.

Âlim bir zât talebesine, “Şeytan seni kötülüğe düşürmek istediği zaman ne yaparsın?” diye sordu. O da, “Onunla mücâdele eder, ona karşı dururum” dedi. Hocası tekrar, “Şeytan tekrar dönüp gelir, seni günaha sokmak isterse ne yaparsın?” diye sorunca talebe, “Ona karşı durur dediğini yapmamaya çalışırım” dedi. Hocası bir kaç defa aynı soruyu tekrarlayınca, talebe hep mücâdele ederim, dedi. Bunun üzerine hocası “Senin bu işin çok uzun sürer. Sen bir koyun sürüsünün yanından geçerken, o sürünün köpeği sana havlasa veya oradan geçmene mâni olsa, bu durumda ne yaparsın?” diye sorunca talebe, “Onu taşlar ve kendi gayretimle def etmeye çalışırım” dedi. O zaman o zât buyurdu ki: “Bu işin uzun sürer. Lâkin sen o sürünün sahibine seslenip yardım istesen, o köpeğin zararından kolayca kurtulmuş olurdun.” (Ya’nî, Allahü teâlâdan şeytana karşı yardım ister, O’na iltica edersen, onun aldatmasından korunursun.)

Şeytan insana durmadan vesvese verir. Namaza başlarken niyet etmede vesvese eden çoktur. Ağzıyla tekrar tekrar niyyet söyler. Bu olmaz. Namaza kalkan farzı eda için kalkmıştır. Niyetin yeri kalbtir. Sözle söylemek niyet olmaz. Vesveseli kişi, sözü doğru söyleyeyim diye niyet etmiye çalışır. Böylece niyet olmaz. Niyeti kalb ile yapmalıdır.

Şeytanın zenginleri aldatma yolları: İlki, malı kazanma yönündendir. Malı kazanırken, haramdan mı, helâlden mi, ehemmiyet vermezler. Alış-veriş bilgisinden habersiz olarak kazanırlar. Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Öyle bir zaman gelir ki, kişi kazandığı malın helâlden mi, haramdan mı olduğunu bilmez.”

İkincisi, o malda cimrilik etme yönündendir. Bu sebeple zekâtını vermezler veya bir kısmını verirler. Kötü malı, iyi gösterip satarlar. Şeytan kendilerini böyle yapmaları için aldatır. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İlk basılan parayı şeytan aldı. Onu öptü ve gözlerine, göbeğine sürdü. Sonra da, “Ben seninle insanları azdırır, seninle küfre sokarım, insanoğlunun paraya sevgisi ile bana ibâdet edişini çok severim” dedi.”

İbn-i Şakîk ve İbn-i Abdullah da buyurdular ki: “Şeytan, bütün arzu ve istekleriyle gelerek insanı aldatmaya çalışır. Yorulduğu zaman onun malının üzerine oturur ve onun malıyla hayır yapmasına mâni olur.”

Üçüncüsü, çok zenginlik yüzünden olup, zengin şeytana uyarak kendini fakirlerden hayırlı görür. Bu ise cahilliktir. Fazilet mal zenginliği ile değildir.

Dördüncüsü, malı dağıtma ve hayır yapma yönündendir. Şeytan, insanı kandırarak malını isrâf etmesi, hayır olmayan işlerde harcamasını sağlar. Ba’zan da sadaka vermesini hayır yapmasını isteyerek, onun böbürlenmesini ve büyüklenmesini sağlar. Bunun sonucu, insan kibir sahibi olur. Kibir, Allahü teâlânın kötülediği bir özelliktir.

Şeytanın müslümanları aldatması: Şeytan, insanı kandırmak için çok çalışır. Müslümanlardan ba’zıları, namazlarını âdet olarak kılarlar senelerce, insanlardan nasıl gördü

ise öyle ibâdet eder. Fâtiha'yı doğru dürüst okuyamaz. Namazın doğru olması için gereken farz ve vâcibleri bilmez ve öğrenmez.

Öyle müslümanlar da vardır ki, cemâatle namaz kılarken İmâmdan önce secdeye gider, İmâmdan önce rükû'ya ve secdeye gitmenin emre muhalefet olduğunu bilmez. Namazına zarar geleceğini düşünmez. Abdest alırken uzuvlarını tam yıkamazlar. Abdest ve gusülde, parmağında yüzük olanlar onu oynatıp altını ıslatmazlar. Yüzüğün altına su ulaşmazsa, o abdest ve gusül olmaz. Müslümanlardan ba'zıları alış-veriş ilmini bilmezler. Bu sebeble akidleri fâsid ve bâtıl olur. Gıybet eden çok kimse vardır. Şeytan böyle olan kimseleri, doğruyu öğrenmemeleri için devamlı aldatmaktadır.

Şeytanın herkesi aldatması: Birçok yahudi ve hıristiyanın kalbine, zaman zaman İslâmiyete meyl (sevgi) gelir ve o esnada şeytan onu engeller ve "Acele etme, düşünme taşınma zamanın var" diyerek mâni olur. Nihâyet o kişiler, îmân etmeden ölür giderler. Şeytan günahkâr kimselere de aynı hileyi yapar. Onlar bugün tövbe ederim, yarın tövbe ederim, derken günler gelip geçer. Böylelikle azâba sürüklenirler. Bunun yanında, insanları, işlerinde tembelliğe sürükliyerek işlerini sonraya bırakmalarını sağlar. Onların dünyâ ve âhıret sıkıntılarına düşmesine sebep olur.

Şeytanın zâhidleri aldatması: Ba'zı kimseler, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerde dünyânın kötülendiğini işitir ve kurtuluşun, onu terk etmekle olduğunu düşünür. Kötülenmiş olan dünyâ nedir? anlamaz. Şeytan onu, "Sen âhırette, ancak dünyâyı terkle kurtulursun" diye aldatır. O kimse de, dağların yolunu tutar. Cemiyetten, cemâatten, ilimden uzaklaşır ve vahşî hayvan gibi olur. Ona, bunun hakîkî zühd olduğu tahayyül ettirilir. Fakat asla böyle değildir. O, falandan, onun, kafasına estiği yere gittiğini işitmiş, filandan, onun bir dağda ibâdet ettiğini duymuştur. Ekseriya onun bir ailesi olmuş, fakat kendilerinden uzaklaşması neticesinde yok olmuştur. Yahut bir annesi olmuş, ayrılışına ağlamıştır. O, umûmiyetle namazın esaslarını, lâzım geldiği gibi tanımamıştır. Onun, içinden çıkamıyacağı davranışları çok olmuştur. Şeytan bu kimseyi, ancak ilminin azlığı dolayısıyla aldatabilir. O, hakîkatleri anlayan bir İslâm âliminin sohbetinde bulunsa, o âlim ona dünyânın lezzetlerinin kötülenmediğini öğretir. Allahü teâlânın ihsân ettiği, insanlığın bekâsı için zarurî olan, ona ilim tahsili ve ibâdet husûsunda yardımda bir sebeb olan yiyecek, içecek, giyecek ve içinde namaz kılacağı bir ev nasıl kötülenir. Kötülenen; ihsân edilen bu şeylerin, yerinden başka yerde kullanılması veya onun ihtiyaç miktarı değil de isrâf üzere teminidir. Issız dağlara çıkmak yasaktır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), kişinin tek başına gecelemesini bile yasak etti. Onun topluluk ve cemiyeti terk etmesi, kazanç olmayan bir hüsrandır, ilim ve âlimlerden uzaklaşma, cehâletin çokluğunu gösterir. Böyle yaparak ana-babadan uzaklaşma, itaatsizliktir. Bu ise, büyük suçlardandır. Ama bütün bunlara rağmen bir dağa çıktıkları duyulanların durumları, şu ihtimalleri taşır: Onların çoluk-çocuğu, ana-babası yoktur. Topluca ibâdet etmek için bir yere gitmişlerdir. Âlimlerden biri şöyle dedi: "İbâdet etmek için bir dağa çıktık. Süfyân-ı Sevrî hazretleri yanımıza gelerek bizi geri döndürdü."

Şeytanın zâhidleri aldatması, onları zühdle meşgûliyet yüzünden ilimden alıkoyması ile ilgili olarak, Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Onlar, daha aşağı olanı, daha iyi olanla değiştirdiler" buyuruyor. (Bekâra-61). Bunun açıklaması: Zahidin faydası, kapısının eşiğini aşamaz. Âlimin faydası ise, başkalarına ulaşır. Onun nice ibâdet edenlerden doğruya sevkettiği kimseler vardır. Onlara "Zühd, mübah şeyleri terktir" fikrini aşılaması da şeytanın aldatması arasındadır. Bu düşünce yüzünden, onlar arasında arpa ekmeğinden fazla yemiyen vardır. Onlar arasında meyvayı tutmayanlar vardır. Yine onlar arasında, bedeni kuruyuncaya kadar yemeği azaltanlar, nefsine yün giymekle azap edenler, ona serin suyu men edenler vardır. Bu. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm), Eshâb-ı Kirâmın ve onları ta'kib edenlerin yolu değildir.

Allahü teâlânın Resûlü, et yer ve onu severdi. Tavuk yer ve helvayı severdi. Serin su ona lezzet verirdi. Dinlenmiş suyu tercih ederdi. Bir kişi, “Ben hurma yemiyeceğim, zira onun şükrünü yapamıyorum” deyince Hasen-i Basrî hazretleri, “Bu ahmak adam, acaba içtiği suyun şükrünü yapabiliyor mu?” buyurdu. Süfyân-ı Sevrî sefere çıktığı zaman, yolluğu arasında kızartılmış et ve tatlı taşırdı, insan bilmeli ki; nefsi kendisinin bineğidir. Ona, maksadına ulaşabilmesi için yumuşaklıkla muâmele etmesi gereklidir. Ona yetecek kadar iyi gelen şeyleri alsın, aşırı tokluğu, şehevi arzuları, taşkınlığı ve ona çok sıkıntı veren şeyleri terk etsin. Zira bunlar, bedene ve dîne zarar verir.

Göçebe yaşıyan topluluklar, eğer yün giyerler ve süt içmekle yetinirlerse, onları kınamayınız. Zîrâ bedenlerinin bineği olan nefsleri bunu taşır. Şehir halkı da yün giyer ve salça yerlerse, aynı şekilde onları da kınamayın ve bunlar hakkında, “Nefslerinin isteklerini yerine getiren” demeyiniz. Çünkü bu topluluğun tabiî âdetidir. Beden, ni’metler içinde büyümüş ise, biz sahibini, ona eza verecek şeyi yüklemesinden men ederiz. Zâhidâne yaşar ve şehvetlerini terk etmeği tercih ederse, onun için ne iyidir. Fakat bunu yapmazsa, nefsi taşkınlık yapar. Bu da uyku ve tenbelliği arttırır. Bu kimse, terkinin zarar vereceği ve vermiyeceği şeyi bilmeğe muhtaçtır ki, nefsine eza etmeden uygun miktarda alsın. Bir topluluk, kuru ekmeğin beden ihtiyâcı için kâfi geldiğini zannetti. Fakat bu kâfi gelse bile bununla yetinme, bedenin a’zâlarının ekşi, tatlı, serin ve diğer şeylere ihtiyâcı olacağı cihetinden eza verir. Bünyeye, mülayime teveccüh eden bir temayül hassası konulmuştur. O, ba’zan tatlıya, ba’zan ekşiye meyleder. Bunun bir çok sebebleri vardır.

Zâhid görünenlerin, zühdün sâdece yiyecek ve giyeceğin azı ile kanâat etme olduğunu düşünmesi, şeytanın aldatması arasındadır. Onlar, kalbleri baş olma ve mevki peşinde oldukları hâlde, bundan memnundurlar. Fakirlere değil de, zenginlere ikramda bulunurlar, insanların önünde, sanki Allahü teâlânın azametini müşâhededen çıkmışlar gibi birbirlerine huşû’ ederler. Ba’zan onlardan biri, kendisine zühd sahibi desinler diye verilen hediyeyi redd eder. Halbuki onlar, halkın kendilerine gidip gelmeleri ve ellerini öpmelerinden doğan imkânlar içinde, dünyâ dostluklarının en geniş kapısı içindedirler. Zira dünyâdaki gayeleri baş olmaktır.

Şeytanın kadınları aldatması: İblîs’in kadınları aldatması çoktur. Bunlardan birisi, öğle vakti hayızdan temizlenen kadının, ikindiden sonra gusül abdesti alıp, sâdece ikindiyi kılmasıdır. Halbuki ona öğle namazı da farz olmuş, fakat o bunu bilmemektedir. Kadınlar hamama girdiklerinde üzerlerine birşey örtmezler ve derler ki: “Bizi gören veya gözetleyen kimse yoktur. Burada bulunanlar, benim kızkardeşim, annem, câriyem bulunur. Onlar da benim gibi kadındırlar, öyleyse biz kimden dolayı örtüneceğiz?” “Halbuki başkasının yanında avret mahallini açmak haramdır. Kadının avret yerlerine, annesi veya kızı bile olsa bakması haramdır. Ancak kız çocuğu yedi yaşına gelmemiş ise, bu durumdan müstesnadır. Yedi yaşından sonra kız çocuğunun, bu yerlerini kadınlara karşı örtmesi lâzımdır.

Kadın, ayakta kılmaya muktedir olduğu hâlde namazını oturarak kılarsa, namazı bâtıl olur. Fakat kadınların birçoğu buna dikkat etmez. Çocuğun pisliği üzerine bulaşınca, çoğu zaman temizlemez. Bir yere gideceği zaman üstünü başını temizler. Namaza gelince gevşek davranır. Namazın vâciblerinden birşey bilmez veya sormaz. Namaz kılarken örtünmeye dikkat etmeyip açılır. Namazı bâtıl olur. Fakat buna aldırış etmez.

Kadının kocasına karşı kötü konuşması uygun değildir. Başkalarının yanında, bu çocuklarımın babası diye konuşması, kocasının izni olmadan evinden ayrılması caiz değildir. Ben günah için çıkmadım demesi değil, izinsiz çıkması günahtır. Onun izinsiz çıkması fitneye sebep olur. Aralarında, kabirlere devamlı gidip, matem tutan kadınlar da vardır. Ba’zı kadınlar da kocaları çağırdığı zaman itaat etmez ve bunu günah değil zanneder. Halbuki bundan nehyedilmişlerdir. Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm): “Bir kadın, kocası çağırdığında gelmez ve bu

hâlde gecelerse, sabaha kadar melekler ona la’net ederler” buyurdu.

Kadın kocasının malından başkalarına verir. Halbuki kocasının izni olmadan ve onun râzı olacağını bilmeden, başkasına birşey vermesi caiz değildir. Fakat kadınlar, çakıl taşları ile yıldız falına bakanlara veya muhabbet muskası yazanlara para verirler. Bunların hepsi haramdır.

Şeytanın erkekleri aldatması: Erkekler ise, kendilerine haram olan giyeceği giyerler ve altını ziynet olarak kullanırlar. Ba’zıları da bunları sâdece Cum’a ve bayram günleri takınır ve giyerler. Erkekler, bir haramı gördükleri hâlde bunu düzeltmekte gevşek davranırlar. Hattâ bir kimse, kardeşini veya bir yakınını içki içerken ve ipek elbise giyerken görse, bunu düzelteceği yerde, kendisi de onlara ortak olmaktadır. Yine ba’zıları, evinin önüne barikat yaparak insanların geçmesine mâni olmakta, toplanan yağmur suyunu da dağıtmıyarak günâha girmektedir. Zîrâ müslümanlara eziyet haramdır. Ba’zıları da, hamama peştemalsız girmektedir ve başkalarının avret yerlerine bakmaktadırlar.

Erkeklerin birçoğu, zevcelerinin haklarını gözetmemektedir. Onları, mehirlerini kendisine hediye etmeye zorlamaktadır.

Ayrıca erkekler, para ile hâkimin lehlerine karar vereceğini zannederler. Ba’zıları da yanında çalışan kimselerin hakkını tam olarak vermezler.

Bu konularda fazla yazsak, cildleri doldurur. Az yazarak çok şeye delâlet ettik. Allahü teâlâ, hepimizi şeytana uymaktan muhafaza buyursun. Âmin.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 157

2) Zeylü Tabakat-ı Hanâbile cild-1, sh. 399

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1342

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 28

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 329

6) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 254

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 52, 523

8) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 140

9) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 270

10) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 17

11) Kâmûs-ül-a’lâm cild-1, sh. 749

12) Tabakât-ül-huffâz sh. 477

13) El-Vefâ bi ahvâl-il-Mustafâ

14) El-Mugni

15) Telbîsü İblîs

16) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 184, 395, 408, 587, 978

EBÜ’L-HASEN BETÂİHÎ (Ali bin Asâkir)

Kırâat, hadîs, Arabî ilimler ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü’l-Hasen olup ismi, Ali bin Asâkir bin Merhâb bin Avam’dır. 490 (m. 1097) yılında doğdu. Irak’ta Basra ile Vâsıt arasında bulunan, nehir kıyısındaki köylerden Betâih’de doğduğu için Betâihî nisbet edildi. Gözleri görmediği için Darir ve kırâat âlimi olduğu için Mukrî denildi. 572 (m. 1177) yılında Bağdad’da vefât edip, İsmâil bin Cevâlikî’nin kıldırdığı cenâze namazından sonra, Bâb-ı Harb kabristanına defnedildi.

Gözleri görmeyen Ebü’l-Hasen Betâihî, küçük yaşta Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Temel dîn bilgilerini ve âlet ilimlerini öğrendi. Arabî ilimlerde ilerledi. Hâfızası ve zekâsı çok kuvvetli idi. Ezberlediğini hiç unutmazdı. Ezberlemesi için de bir defa duyması kâfi gelirdi. Bu vasıflara sahip olması, onun; kırâat, hadîs ve fıkıh ilminde ilerlemesine vesile oldu. Zamanın meşhûr kırâat âlimlerinden Ebü’l-İzz Kalânisî, Ebû Abdullah Debbâs Bari’, Sıbt-ül-Hayyât, Ebû Bekr Mezrufî, Ebû Sa’d

Tayûrî, Ebû Tâlib bin Yûsuf, Ebü'l-Hüseyn bin Ferrâ ve daha birçok âlimden kırâat ilmini öğrendi. Edebiyat ilmini Ebü'l-Berekât Ömer bin İbrâhim Zeydî'den Kûfe'de öğrendi. İbn-i Husayn, Ebü'l-Hüseyn bin Zagvânî, Ebû Bekr bin Abdülvâkî, Ebû Mensûr Kazzâz Mezrufî, Ebü'l-Kâsım Semerkandî ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf işitti. Kırâat ilminde, çeşitli okuyuş şekillerini, yanlış kırâatleri, kırâatlerin çeşitli âlimlerden geliş yollarını, kırâatin zabtı ve tecvîd ilimlerini çok güzel öğrendi. Zamanında Irak'ın kırâat ilminde İmâmı oldu. Nahiv ve lügat ilminde mehâret sahibi, hadîs-i şerîf ilminde âlim, doğru ve güvenilir idi. Fıkıh ilminde dört mezhebin hükümlerini bilir, Hanbelî mezhebine göre fetvâ verirdi. Bağdad'da Hilâfet sarayında Kasr Câmii'nde kırâat ve hadîs ilimleri öğretirdi. İlimdeki üstünlüğü, haramlardan sakınması, dünyâya değer vermemesi, güzel ahlâkı ve cömertliği ile insanlara örnek oldu. İnsanlara nasihatlerde bulunur, Ehl-i sünnet i'tikâdını doğru olarak öğrenip, öğrendiğine göre îmânını düzeltmeyen kimsenin, sapıkların tuzağına düşeceğini, fıkıh bilgilerini öğrenip uygun amel etmeyenin günahtan kurtulamayacağını anlatırdı. Yalnız Allahü teâlânın rızâsı için çalışır, O'nun kullarını Cehennem azâbından kurtarmaya gayret ederdi.

Daha sonra Abbasî halîfesi olacak olan Nasır ve vezîr İbn-i Hûbeyre başta olmak üzere, devlet büyüklerinden birçoğu ondan kırâat ilmi öğrenip icâzet aldı. Abdülazîz bin Dülef, Ebü'l-Hasen İbn-ül-Cümrâ ve daha birçok âlim ondan kırâat ilmini öğrendi. Ondan hadîs-i şerîf ilmini öğrenip rivâyette bulunanlar arasında; Hâfız İbn-i Ahdar, Abdülganî Makdisî, Abdülkâdir Ruhâvî, Ahmed bin Benderîcî, Şeyh Muvaffıkuddîn, Şihâb bin Râcih gibi âlimler vardı. Talebeleri de hocaları gibi, dîn-i İslâmın yayılması ve dînî ilimlerin öğrenilip öğretilmesi için gayret ettiler. Ebü'l-Hasen Betâihî, yetiştirmiş olduğu yüksek ilim sahibi talebeleri yanında, kıymetli eserler de yazdı. Bunlardan "Kitâb fil-kırâat" bilinen yegâne eseridir.

Ebü'l-Hasen Betâihî'nin hilâfet sarayına alınması, vezîr ve halîfeye kırâat ilmi öğretmesi hâdisesini talebesi Ahmed bin Benderîcî şöyle anlatır:

Ebü'l-Hasen Betâihî'nin de bulunduğu bir mecliste, hilâfet sarayında namaz kıldırıp ders veren Mes'ûd bin Hüseyn de vardı. Ebü'l-Hasen, o zamana kadar kenarda kalıp, kendisini bildirmediği için, insanlar tarafından tanınmıyordu. O, mecliste de halkın arasında oturuyordu. Mes'ûd bin Hüseyn, kırâat ilmi üzerinde söz sahibi olduğunu iddia edip, kırâat âlimi İbn-i Süvâr'dan kırâat öğrendiğini söyledi. Ebü'l-Hasen, onun Bağdad'a İbn-i Süvar'ın ölümünden sonra geldiğini biliyordu. "Sen yalan söylüyorsun" dedi. Haber vezîre ulaştığında, tahkîkat yaptırdı. Mes'ûd bin Hüseyn, iddiasını isbât için, İbn-i Süvâr'ın yazısına benzer şekilde yazan Kâtib Ebû Rüveyh'in hattı ile icâzet olduğunu söylediği bir vesîka getirdi. Ebü'l-Hasen Betâihî, icâzetnamenin sahte ve hattının İbn-i Süvâr'a değil, Kâtib Ebû Rüveysh'e âit olduğunu isbât etti. Vezîr, Mes'ûd bin Hüseyn'i huzûrundan kovdu. Mes'ûd, elde ettiği ilim ve makamla gurûrlanması ve yalan söylemesi sebebiyle, insanlar arasında hor ve hakîr oldu. Namaz kıldırması men edildi. Betâihî'nin ilmini ve faziletini takdîr eden vezîr İbn-i Hübeyre, Mes'ûd bin Hüseyn'in yerine namaz kıldırıp, saray mensûplarına din ve kırâat bilgileri öğretmek üzere hilâfet sarayındaki Kasr Câmii'nde ona vazîfe verdi. Vefâtına kadar bu vazîfeyi îfâ etti. Vefâtından sonra kitaplarının, Bâb-ı Ezc'deki Hanbelî medresesine vakfedilmesini vasıyyet etti. Kendi hattıyla yazdığı birçok kitap; vefâtından sonra medrese talebelerinin istifâdesine sunuldu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile zeyli cild-1, sh. 335

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 242

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 150

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 172

EBÜ'L-HASEN CÛSUKÎ

Irak velîlerinin büyüklerinden. Ebü'l-Hasen künyesi olup, Dicle kenarında bir belde ve doğduğu yer olan Cûsuk'a nisbetle Cûsukî denildi. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin halîfelerinden, Ali bin Hîtî'nin talebesi idi. Hicrî altıncı asır sonlarında vefât etti. Doğum yeri olan Cûsuk köyüne defnedildi.

Allahü teâlânın dostlarının büyüklerinden, kerâmet, harikulade hâller ve insanları sapıklıktan kurtarmada yüksek dereceler sahibi olan Ebü'l-Hasen Cûsukî, temel din bilgilerini

öğrendikten sonra, gençliğinin baharında Ali bin Hîtî'nin hizmetine girdi. Ali bin Hîtî hazretleri, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin, "Bağdad'a gelen her velî bizim misâfirimizdir. Biz de, Ali bin Hîtî'nin misâfiriyiz" buyurduğu ve sık sık karşılıklı ziyâretlerde bulundukları bir büyük zât idi. Nehr-ül-melik civarında Rezirân köyünde ikâmet ederdi. Allahü teâlânın izniyle ölüleri dirilttiği, hastalara şifâ dağıttığı, körlük ve sağırlık a'râzlarını giderdiği meşhûr olan Ali bin Hîtî hazretlerinin hizmetinde yıllarca kalan Ebü'l-Hasen Cûsukî, onun ilim ve feyzlerinden çok istifâde etti. Evliyânın büyükleriyle sohbet etti. Ali bin Hîtî'nin yanında kemâle geldi. Maddî ve ma'nevî bütün ilimlerin inceliklerine kavuştu. Kalbi bütün kirlerden temizlendi. Gönlünde Allah aşkından başka bir sevgi, dilinde Allah adından başka bir söz bulunmaz oldu. Allahü teâlâya olan aşkını, şiirlerinde terennüm eyledi. İşi, sözü, düşüncesi, tefekkürü, herşeyi Allahü teâlânın râzı olduğu şeylere yöneldi. Hücreleri, zerreleri de Allahü teâlâyı zikreder oldu. Kimsenin duymadığı, kimsenin haberdâr olmadığı hâllere kavuştu. Ali bin Hîtî hazretlerinin halîfesi oldu.

Pekçok talebe yetiştirdi. Feyz ve nûrları her tarafa yayıldı. Çöller, Allah aşkıyla parladı, ölü kalbleri diriltti. Zulmet dalgalarını, beldelerden, insanlardan kaldırdı. Pekçok insan onun feyziyle kemâle geldi. Birçok kimse doğruyu görüp îmân ile şereflendi. Beldeler, sâlih ve temiz insanlarla doldu. Allah aşkı gönüllerden çıkmaz, Rabbin adı dillerden düşmez oldu. İnsanlar, Ebü'l-Hasen Cûsukî hazretlerine duâlar ettiler. Vefâtında çok üzüldüler. Mezarını kendi köyüne yapıp, devamlı ziyâret ettiler. Öldükten sonra da feyz ve bereketinden istifâde ettiler.

Ömer Bezzâz anlatır: Ali bin Hîtî hastalanmıştı. Kendisini, başta Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri olmak üzere, Bekâ bin Batû, Ebû Sa'îd Kaylevî, Ahmed Cûsuki Sarsarî gibi büyükler ziyâret ettiler. Ali bin Hîtî, hizmetinde bulunan Ebü'l-Hasen Cûsukî'ye sofrayı kurmasını emretti. Ebü'l-Hasen sofrayı kurdu. Ancak, ekmeği koymağa kimin önünden başlayacağında tereddüt etti. Bir miktar düşündükten sonra, ekmeğin hepsini birden sofranın ortasına koydu. Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, "Ne güzel hizmetçin var? Sofrayı hemen hazırladı" buyurarak iltifât etti. Ali bin Hîtî de, "Ben de, hizmetimde bulunan bu kimse de senin emrindeyiz" diye karşılık verdi. Arkasından Ebü'l-Hasen'e dönüp; "Bundan sonra üstadın Abdülkâdir-i Geylânî hazretleridir. Artık ona hizmet edeceksin!" deyince, Ebü'l-Hasen ağlamaya başladı. Bunun üzerine, Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri "Hasen, emdiği memeden başka meme emmek istemiyor, bırak üstadından feyz almaya devam etsin" buyurdu.

Abdurrahmân bin Ebü'l-Hasen anlatır: Ümran Büreydî Dârânî ile birlikte Ebü'l-Hasen Cûsukî'yi ziyâret için yola çıktık. Cûsuk'un karşısından Dicle'yi geçtik. Yolun kenarında, görünüşü çirkin ve pis kokulu bir adamın zincirlerle bağlı olduğunu gördük. Bize, "Ne olur, Ebü'l-Hasen'e söyleyin de beni çözüversin. Beni bu hâle o koydu" diye yalvardı. Ebü'l-Hasen'in huzûruna vardık. Durumu arzetmeye kalmadan kendisi söze başladı: "Sizin yolda gördüğünüz şeytandı. Onu cezalandırdım. Çünkü o, ikide bir gelip imân sahiplerini saptırmak için çabalıyor, onlara vesvese veriyordu. Kaç defa gelmemesi için tenbîh ettim. Sözünde durmadı. Gelip, dostlarımı rahatsız etti. Bende Allahü teâlânın izniyle onu yakalayıp bağladım" buyurdu.

Yahyâ bin Mahfûz Debîkî anlatır: Bir vakit yolum Cûsuk'a düştü. Ebü'l-Hasen hazretleri, çölde perişan bir vaziyette dönüp duruyor ve şunları söylüyordu: "Ben, benden ayrıldım. Hasretimin verdiği sıkıntıdan çöllere düştüm. Mahbûbumu hatırladıkça da, hatırlamanın verdiği sevinçle mest olup her yerde O'nun adını çağırmaktayım." Sonra uzun zaman ağladı ve şu beyti söyledi: "Rûhum herşeyi ile sana yöneldi. Eğer senin uğrunda ölecekse, varsın ölsün. Bütün varlığı ile senin için ağlıyor. Ağlamaktan paramparça olup ölecek denilinceye kadar ağlasın." Bu beytten sonra öyle bir haykırışla haykırdı ki, peşinden düşüp bayıldı. "Sana olan aşkımı, sana şikâyet ediyorum. Parmaklarım yalnız seni işâret ediyor. Gözüm senden başkasına bakmıyor ve senden başka tarafa çevrilmiyor, hep sana doğru dönüyor" meâlindeki beyitleri söyleyerek ayıldı. Sonra yüzüne tatlı bir tebessüm yayıldı ve: "Senin yüce ma'nâların tecellî edip gelince, beni benden alacak gibi oldu! Bana kendini tanıttın, seninle ne zaman halleştiysem, hep kendimden geçtim. Artık bir kerecik bile görmesem, bir defâcık unutsam bana yazık olur, helak olurum" beyitlerini terennüm eyledi. Onun bu hâlini seyreden meyvalı bir hurma ağacı! "Ne duruyorsun ey Üstâd! Gel meyvamdan ye!" diye nidâ etti. Ebü'l-Hasen gidip ondan bir miktar meyva yedi. Yanındaki kuru hurma ağacı da: "Ne duruyorsun gel, önümdeki sudan abdest al!" dedi. O sırada, ağacın dibinden buz gibi bir su, gürül gürül akmaya başladı. Ebü'l-Hasen gidip o sudan abdest aldı. Bolca içti. Kupkuru

ağaç yeşerip başı meyve ile doldu. Bir miktar da onun meyvasından yedi.

Ebü'l-Hasen Cûsukî hazretleri buyurdu ki:

"Âlimlerin bozulmasının alâmeti ikidir: Biri, bildiklerini yapmazlar, bilmedikleriyle amel ederler, ikincisi, yapmamaları emredilen şeyleri yaparlar."

"Faidesiz söz söylemek ve herkesle haşir-neşir olmak, Allahtan yüz çevirmenin alâmetidir."

"Bir kimsenin Cehennemlik olduğu, üç şeyde açıkça görülür: Kendisine ilim verilir, amelden mahrûm edilir. Amel verilir, ihlâstan mahrûm edilir. Allah adamlarının sohbetleri ile şereflenir, onlara hürmet etmez."

"İlim yükseltir, cehâlet alçaltır." "Doğruluk insana emniyet verir, akrabayı ziyâretin devamlı olması icâbeder. Akrabayı ziyârete gitmemek musibettir." Sabır şecaat, yalan acizlik, doğruluk kuvvettir."

"İslâmiyetin emir ve yasaklarını öğreterek, seni yanlış yollara düşmekten sakındıracağını bilmediğin kimselerle arkadaşlık etme!"

İki beytinde şöyle demektedir:

"Gözlerimin göremediğini gören kalbim seni arzuluyor,
Gönlüme ümid etme ve isteme arzusunu sen verdin.

Bana bu isteği verdiğin gibi, isteyeceğimi de bilmektesin.
Kalbim, yalnız seni istiyor ve ben, gönlümde senden başkasına yer ayırmadım."

Onun duâlarından biri şöyle idi: "Ey gök ve yerdeki varlıkların, rüzgârların, uğultuların, kalblerdekilerin ve hatırlardakilerin, a'zâların hareketlerinin, gözlerin bir anlık parıldamalarının, varlığına ve birliğine şahit olduğu, âlemlerin Rabbi olduğunu i'tirâf ettiği, kuvvet ve kudretine hayran kaldığı yüce Allahım! Bütün yer ve göktekilerin hayret ettiği kudretin hakkı için Muhammed'e, (aleyhisselâm) Âline, Eshâb ve soyundan gelenlere rahmet et!" Bu duâyı okuyup arkasından haceti ile ilgili duâyı söyleyenin duâlarının kabûl olduğu çok görülmüştür.

1) Kalâid-ül-cevâhir sh. 102

EBÜ'L-LEYS AHMED BİN ÖMER

Hanefî fıkıh âlimi. İsmi, Ahmed bin Ömer bin Muhammed bin Ahmed bin İsmâil bin Ali bin Lokman bin Şeyh-ül-İslâm Ebû Hafs en-Nesefî olup, "Mecd" ismiyle tanınırdı. 507 (m. 1113)'de doğan Ahmed bin Ömer, Semerkandlıdır. Dedesinden, babasından ve daha pekçok âlimden fıkıh ve hadîs-i şerîf öğrendi. İlim öğrenmeye karşı, babası gibi çok gayretli idi. 552 (m. 1157)'de vefât etti:

Ebû Sa'd onun hakkında şöyle anlattı: "Ahmed bin Ömer, imamlar ve muhaddislerin evlâdındandır. Fakîh, fâdıl, vâ'iz, kemâl sahibi bir zât idi. Birbirimizi ziyâret ederdik. 551 (m. 1156) yılında Buhârâ'ya, oradan da hacca gitmek niyetiyle Bağdad'a geldi. Bağdad'da iki ay kaldı. Bu sırada Emîr-el-mü'minîn Muktefi biemrillah ve Sultan Muhammed Şah arasında harp vardı, insanlar büyük bir sıkıntı içindeydiler. 552 (m. 1157) senesinin Safer ayında Bağdad'dan hacca doğru yola çıktı. Bistam'ı geçip Kümis'e ulaştıklarında, Bâtınî bozuk fırkasından olan bir grup eşkiya yolu kestiler. Âlimlerden ve hacca giden diğer kâfileden, yetmişden fazla insan öldürdüler, öldürülenler arasında Ahmed bin Ömer (radıyallahü anh) de vardı, ikisi boynunda biri başında olmak üzere, üç yerinden yara almıştı. Bistamlılar, Ahmed bin Ömer'i (radıyallahü anh) Bistam'a nakletmek istediler. Güneşin te'sîri ve sıcağın fazlalığından götüremediler, oraya defnettiler.

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 32

2) Tabakât-üs-seniyye cild-1, sh. 481

3) Cevâhir-ül-mudiyye cild-1, sh. 86

4) Fevâid-ül-behiyye sh. 29

5) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1922

6) İzâh-ül-meknûn cild-2, sh. 616

EBÛ MİDYEN MAGRİBÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Şu'ayb bin Hasen (veya Hüseyn veya Sinân) olup, künyesi Ebû Midyen Magribî'dir. Aslen Endülüs'teki Bicâye şehrindendir. Bir müddet Fas'ta ikâmet etti. Endülüs şehirlerinden Tilmisan'da 594 (m. 1197) senesinde vefât etti. Vefâtı için 580, 590 ve başka târihler de bildirilmiştir. Vefât ettiğinde seksen yaşlarındaydı. Kabri orada tanınmakta ve ziyâret edilmektedir. Kabrini ziyâret edip, kendisini vesile ederek yapılan duânın kabûl edildiği çok tecrübe edilmiştir. Muhammed el-Hevârî (radıyallahü anh), bu husûsta Tenbîh isimli bir kitap yazmıştır.

Ebû Midyen hazretleri, ilim öğrenmeye başladığı ilk zamanlarında başından geçen hâdiseleri şöyle anlatmıştır: "Talebeliğimin ilk günlerinde, Fas hâricinde rahatça ibâdet edebileceğim boş bir yer bulmak için ayrıldım, ibâdet için boş bir yer buldum. Orada yerleştim. Bir ceylan gelip bana sığındı. Onunla yakınlık kurdum. Ayrıca, Fas'a bitişik bir köyün köpekleri de etrâfımda dolaşıp beni korurlardı. Ben, artık orada ikâmet ediyordum. Birgün Fas'ta, Endülüs'ten tanıdığım bir kimse ile karşılaştım. Onun yardıma ihtiyâcı vardı, imdâdına yetişmek icâb ettiğini düşünerek, elbisemi on dirheme sattım. Parayı o kimseye vermek üzere gittim. Fakat kendisini bulamadım. Yolumun üzerinde bulunan köyden geçerken, her zaman etrâfımda dolanıp beni korumak isteyen köpekler, bu defa bana saldırdılar. Geçmeme izin vermiyorlardı. Zorlukla kurtulup, yalnız kaldığım yere ulaştım. Ceylân geldi, eskisi gibi bana yaklaşıp beni koklamadı. Kendisine yaklaşmak istediğimde benden ayrıldı. Uzaklaştı. Beni hoş görmedi. Huysuzlaşıyor, yerinde duramıyordu. Ben, bu ceylânın ve köpeklerin bana niçin böyle davrandıklarını düşünmeye başladım. Nihâyet cebimdeki on dirhemden olduğunu anladım. Sonra Fas'a geri giderek, tanıdığım Endülüslüyü bulup on dirhemi ona verdim. Aynı köyden geçerken, köyün köpekleri bu sefer çıkıp etrâfımda dolaşmaya, bana yaklaşmaya başladılar. Yalnız kaldığım yere gelince, ceylan gelip o da yakınlık gösterdi, önümde hareket ediyor, sanki seviniyor gibi hareketler yapıyordu. Epey müddet orada kaldım. Bir zaman sonra büyük âlim Ebû Ya'zî hazretlerinin haberleri, sözleri, kerâmetleri, dilden dile nakledilerek bana kadar gelince, kalbim ona karşı muhabbetle doldu. Ba'zı kimseler ile beraber kendisine gittik. Bizi karşıladı. Yanında ders okumaya başladık. Kendisinden çok istifâde ettik. Bir müddet sonra hac için kendisinden izin istedim. Bana, "Yolunun üzerinde bir arslan ile karşılaşırsan ondan korkma! Şayet korkacak olursan ona, (Ehl-i beyt-i Resûl hürmetine yolumdan çekil!) de!" buyurdu. Ben de "Peki" deyip ayrıldım. Yolda aynen dediği gibi oldu. Ben de bildirdiği şekilde hareket ettim."

Hocası Ebû Ya'zî hazretleri, Ebû Midyen Magribî'yi çok sever, fazlası ile yakınlık gösterir, çok överdi. Diğer talebeleri arasında buna ayrıca husûsen çok iltifât gösterip, diğerlerinden Üstün tutardı. Hocasından tefsîr ve hadîs öğrendi.

Ebû Midyen hazretleri hac yolculuğu sırasında, birçok yerlere uğrayıp âlimler ile görüştü. Harem-i şerîfte Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri ile karşılaştı. Onun sohbetlerinde bulundu. Kendisinden çok hadîs-i şerîf dinledi. Abdülkâdir-i Geylânî (radıyallahü anh) kendisine sûfîlik hırkası giydirdi. Onun yanında çok nûrlara ve sırlara kavuştu. Ebû Midyen (radıyallahü anh), Abdülkâdir-i Geylânî'nin sohbetinde bulunmakla iftihar eder ve onu, kendilerinden ilim öğrendiği hocalarının en büyüklerinden sayardı.

Ebû Midyen Magribî, Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden, evliyâlık yolunun önde gelenlerindendir. Kendisinden de, Muhyiddîn-i Arabî ve başka birçok büyük zâtlar ilim öğrenmişlerdir. Fıkıhda ve diğer ilimlerde de derin âlim, sâlih, kerâmetler sahibi bir zât idi. Haram ve şüphelilerden çok sakınırdı. Büyüklüğü herkes tarafından bilinir, her taraftan insanlar akın akın sohbetine gelirlerdi. Herkes kendisine talebe olmak isterdi. Bütün evliyâ onun şerefini ve yüksek mertebesini kabûl etmişlerdi. Yanına gelenler, huzûrunda edeble durur, konuşmasını dinlerlerdi, İnce, kibar ve zarif bir zâttı. Mütevâzi, zâhid ve vera' sahibi idi. Şüpheli şeylere yaklaşmayan, hakîkat ehli idi.

O, sözleri kalblere te'sîr eden fazilet sahibi, hakîkî âlimlerin büyüklerindendir. Allahü teâlâyı tanıyan evliyânın efendisi diye tanınır, Onların imâmı ve üstünü olmakla bilinir. Herkes onun kerâmet sahibi bir velî olduğunu bilir ve ona göre kendisine hürmet ederlerdi. Evliyâdan bir zât, rü'yâsında bir kimse

gördü. O kimse evliyâdan olan bu zâta dedi ki, “Ebû Midyen’e şöyle söyle: İlmi yay! Yarın yüksek kimselerle birlikte bulun, kimseye aldırma! Sen zürriyetlerin babası olan Âdem aleyhisselâmın durumundasın.” Bu zat ertesi gün rü’yâsını Ebû Midyen hazretlerine anlattı. Rü’yâyı dinledikten sonra, buyurdu ki: “Ben buralardan ayrılıp, tenhâda yalnız kalmak, kendi başıma bulunmak istiyordum. Her şeyden uzaklaşmak niyetinde idim. Senin bu rü’yân ise, benim bu niyetime mâni oluyor. Meclis kurup, insanlara ilim öğretmemi emrediyor. “Yarın yüksek kimselerle beraber bulunacaksın” sözü, “Allahü teâlâyı zikredenlerin, O’nun hatırlandığı, emirlerinin anlatıldığı yerin Cennet bahçelerine benzetildiği” hadîs-i şerîfe işârettir. “Yüksek kimseler”, Cennet ehlinin “İlliyyîn” denilen yüksek tabakasına işârettir. “Zürriyyetlerinin babası olan Âdem aleyhisselâmın durumundasın” sözü şuna işârettir ki, Âdem aleyhisselâma, nikâh (izdivaç) verildi ve nikâh yapması emrolundu. Fakat bu nikâhdan meydana gelecek zürriyetin hepsinin mü’min ve itaatkâr olması kuvveti ona verilmedi.” insanları hidâyete kavuşturmak kuvveti yalnız Allahü teâlâya mahsûstur, işte bunun gibi, bize de ilim verildi ve onu yaymak, öğretmek emredildi. Fakat, bu ilim öğrettiklerimizin hepsinin muvaffak olmaları, hepsinin bize tâbi olmaları kudreti bize verilmedi.”

İmâm-ı Yâfi’î diyor ki; “Meşrıkta (doğuda) bulunan evliyânın reîsi Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî ve Magribde (batıda) bulunan evliyânın reîsi de Ebû Midyen Magribî’dir (r.aleyhim).”

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, Fütühât-ı Mekkiyye isimli kıymetli eserinde şöyle anlatıyor insanlardan bir çoğu, bereketlenmek için Ebû Midyen hazretlerine ellerini sürerlerdi ve ellerini öperlerdi. Kendisine suâl edildi ki, “Efendim! Bu hâl karşısında hiç nefsinize bir düşünce gelir mi?” Cevâbında buyurdu ki: “Hacer-ül-esved’e bu zamana kadar, nebiler, resûller ve veliler el sürüp, onu öptüler. Ona, onu taş olmaktan çıkaracak bir düşünce gelir mi? Gelmez, işte ben de bu hükümdeyim. Bana da öyle bir düşünce gelmez.”

İbn-i Sa’d et-Tilmisânî, Necm-üs-sâkıb isimli eserinde diyor ki, “Ebû Midyen Magribî (radıyallahü anh), evliyânın en büyüklerinden, en yükseklerinden bir büyük veli idi. Allahü teâlâ, onu hem zâhirî ve hem de bâtını ilimlerde yüksek kıldı. Allah için hidâyete da’vet edici idi. Etrâftaki beldelerden akın akın ziyâretine gelinirdi. Herkes tarafından evliyânın büyüğü olarak tanınırdı.”

Tâlidi ve başkaları, Ebû Midyen hazretlerinin huzûrunda, kerâmet sahibi binlerce veli zâtın yetiştiğini bildirmişlerdir.

O zamanda bulunan âlimlerden Ebû Bekr-i kebîr şöyle anlatır: “Ebû Midyen (radıyallahü anh) Allahü teâlâyı tanıyan evliyânın büyüklerinden, zühd ve fazilet sahibi, kerâmetler ve hârikalar deryasının dalgıcı, ma’rifet ve sırlardan çok şeylere kavuşmuş olan bir veli idi. Tevekkülün (Allahü teâlâya i’timâd etmenin) son derecesinde idi.”

Ebû Midyen hazretlerinin kalbi, her an Allahü teâlâ ile meşgûl idi. Hayâtının son kelimesi “Allah” olmuştur. Âlimlerin bildirdiklerine göre, Ebû Midyen (radıyallahü anh), o zamanda bulunan âlimlerin en yükseği idi. Hadîs ilminde de çok yüksek olup, daha ziyâde, İmâm-ı Tirmizî hazretlerinin Câmi’ isimli meşhûr eserindeki hadîs-i şerîfleri, râvîler ile beraber rivâyet ederdi. İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin ihyâ isimli eserini de çok okurdu. Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinde çok derin olup, çok mes’ele ezberlemişti. Kendisinden bir mes’elede fetvâ istense, ânında cevap verirdi. Bir va’z meclisi vardı. Orada insanlara İslâmiyetin doğru bilgilerini anlatırdı. İnsanlar etrâfına toplanırdı. Va’z edeceği zaman, kuşlar üzerinde uçuşmaya başlardı. Va’z başlayınca, kuşlar da durup dinlerlerdi. Söylediği çok güzel sözlerin te’sîri ile, bu kuşların ba’zısı düşüp ölürdü.

Ebû Midyen hazretlerine birgün, Allahü teâlâya muhabbet ve O’ndan haya etmek husûsunda suâl edildi. Cevâbında buyurdu ki: “Onun evveli, Allahü teâlâyı devamlı olarak zikretmek, her an O’nu hatırlamak, ortası, zikredilene yakınlık ve sonu ise O’ndan başka birşeyi görmemek, her görünen şeyde, o şeyi yaratan Allahü teâlânın büyüklüğünü düşünmektir.”

Yine birgün kendisine, “Allahü teâlânın emirlerine tam teslim olmanın alâmeti nedir?” diye suâl edildi. Cevâbında buyurdu ki, “Nefsi, Allahü teâlânın hükümlerinin îfâ edildiği meydana göndermek, ona devamlı olarak Rabbimizin râzı olduğu şeyleri yaptırmak, bu husûsta çekeceği elem ve sıkıntılarda ona şefkat göstermemektir.”

Kerâmet ve menkıbeleri çoktur. Her haliyle cenâb-ı Hakkın seçtiği kullarından idi. Kabrinin yanında yapılan duâların kabûl olduğu, birçokları tarafından tecrübe edilmiştir.

Ebû Midyen Magribî, birgün deniz sahilinde yürüyordu. Düşmanlar esîr alıp sahildeki gemiye koydular. Gemide çok sayıda müslüman esîr vardı. Yakalıyan kimseler, gemiyi hemen hareket ettirmek istediler. Fakat bütün uğraşmalarına rağmen buna muvaffak olamadılar. Müslüman esîrler "Son olarak getirdiğiniz o şahıs, Allahü teâlânın sevgili bir kuludur. O gemide olduğu müddetçe bu gemiyi hareket ettiremezsiniz" dediler. Bunun üzerine Ebû Midyen hazretlerini serbest bıraktılar. Fakat o, "Gemideki bütün müslüman esîrler serbest bırakılmadıkça, dışarı çıkmam" dedi. Düşmanlar baktılar başka çâre yok, bütün esîrleri bıraktılar. Gemi de normal şekilde hareket edip yoluna devam etti. Abdürrezzâk hazretleri anlatır: "580 (m. 1184) yılında, Hızır aleyhisselâmla buluştum. Ona Ebû Midyen hazretlerini sordum. Şöyle cevap verdi: "Bu zamanda o sıddîkların imamıdır. Onun sırrı, ilâhi irâdeden doğar. Allahü teâlâ ona, kudsiyet perdelerini açabilmesi için, saklı sırdan bir anahtar vermiştir. Şu anda, peygamberlerin sırlarını kendinde toplayan onun gibi başka bir kimse yoktur." Bir defasında evine kapandı. Bir yıl dışarı çıkmadı. Yalnız Cum'a namazlarına çıktı. Halk onun ayrılığına dayanamayıp, kapısı önüne yığıldı. Evden çıkıp, kendilerine nasihatte bulunmasını istediler. Sonunda ikna ettiler, dışarı çıktı. Evinin bahçesinde bir ağaç vardı. Üzerine serçe kuşları konmuştu. Kendisini görünce kaçtılar. Bu hâle çok üzüldü, hemen içeri girip buyurdu ki: "Eğer sizlere ders için faydalı olsaydım, bu kuşlar benden kaçmazdı."

Bir yıl daha evinde kaldı. Sonra halk yine toplandılar ve sohbetini tekrar istediler. Dışarı çıktı. Bu sefer kuşların kendilerinden kaçmadıklarını gördü. Ve onlarla konuşmaya başladı, öyle konuşmalar yapardı ki, kuşlar gelip önünde kanat çırparlar, sevinç gösterisi yaparlardı. Hattâ bir kısmı da düşüp can verirdi. O konuşmaları dinliyen cemâatten ba'zıları, kendinden geçerek düşüp bayılırdı.

> Birgün, bir sözüne i'tirâz için biri huzûruna geldi. Ebû Midyen Şuayb bin Hüseyn hazretleri onu görünce sordu: "Niçin geldin?" "Sizden istifâdeye geldim." "Koynunda ne var?" "Kur'ân-ı kerîm var, efendim." "Kur'ân-ı kerîmi çıkar ve herhangi bir sahifesini aç! Kendi düşünceni oradan oku!" buyurdu. O şahıs, Kur'ân-ı kerîmden bir sahife açtı ve Şu'ayb aleyhisselâmın kıssasında geçen, "Şu'ayb'ı yalanlıyanlar, ziyan etmişlerdir." (A'râf-92) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Ebû Midyen hazretlerinin adı da Şu'ayb idi. O kimseye hitaben "Bu sana yetişir mi?" buyurdu. Gelen şahıs, suçunu i'tirâf edip tövbe etti ve hâlini düzeltti.

Magrib'de, müslümanlarla frenkler arasında harp çıkmıştı. Frenkler galip gelmek üzere iken, Ebû Midyen kılıcını alıp, talebelerinden biri ile sahraya çıktı. Bir kum tepesi üzerine oturdu. Uzaktan sahrayı dolduran domuzlar görüldü. Yakına gelinceye kadar bekledi. Sonra kılıcını kaldırıp, başlarına vurmaya başladı. Bir çoklarını öldürdü. Nihâyet, istikâmetlerini çevirip dönüp kaçtılar. "Bunlar nedir?" diyenlere, "Frenklerdir. Allahü teâlâ onları mağlûb ve perişan etti" buyurdu. Bir zaman sonra, düşmanın kırıldığı haberi geldi. Askerler gelip dediler ki: "Eğer siz ön safta olmasaydınız, mağlûb olmuştuk." Hâlbuki, Ebû Midyen hazretlerinin bulunduğu yer ile harbin olduğu yer arasında bir aylıktan çok mesafe vardı.

Birgün yakınları ile otururken başını önüne eğmiş vaziyette duruyordu. Bu esnada: "Allahım, ben de onlardanım. Sen ve meleklerin şahidim olun, duydum ve kabûl ettim" dedi. Bu konuşmayla neyi kastettiği sorulduğunda, buyurdu ki: "Şu anda Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri Bağdad'da (Benim iki ayağım bütün evliyânın boyunları üzerindedir.) buyurdu. Onu kabûllendim" dedi.

Kendisi Cezayir'de idi. Târihini tuttular, gerçekten aynı gün ve aynı saatte, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin bu sözü söylediği tesbit edildi.

> Ebû Midyen hazretlerinin derslerine devam eden talebelerden birisi, bir gece hanımına çok hiddetlendi. Onu boşamaya kat'î olarak karar verdi. Sabahleyin, ders için hocasının meclisine geldiği zaman, Ebû Midyen hazretleri bu talebeye hitaben, "Zevceni nikâhında tut! (Onu boşama) Allahtan kork!" (Ahzâb-37) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Talebe, "Vallahi ben bu durumu hiç kimseye anlatmadım" dedi. Ebû Midyen hazretleri buyurdu ki: "Mescide girdiğim zaman, sırtında bulunan hırkanın üzerinde bu âyet-i kerîmenin yazılı olduğunu gördüm. Aranızdaki mes'eleyi ve senin niyetini böylece anlamış oldum."

Birgün deniz kenarında abdest alıyordu. Yüzüğü denize düştü. “Yâ Rabbî! Yüzüğümü bir sebeb ile göndermeni istiyorum” dedi. O anda denizden bir balık çıktı. Ağzında Ebû Midyen hazretlerinin yüzüğü vardı. Yüzüğünü balığın ağzından alıp, Allahü teâlâya şükretti.

Yine birgün, içine yiyecek bir şeyler koyarak, azığını alıp yola çıktı. Yolda giderken azığı düştü, içindeki yiyecekler parça parça olup, dağıldı. Bu hâli görünce çok mahzûn olup, “Yâ Rabbî! Azığımı eski hâline döndür. Sen herşeye kadirsin” dedi. Allahü teâlânın izni ile azığı bir anda eskisi gibi oldu. Öyle ki, içindekiler sanki hiç yere düşmemiş gibiydi.

Allahü teâlâ, bütün vahşî hayvanları onun emrine vermişti. Ravd kitabında, Ebû Midyen hazretlerinin en büyük talebelerinden olan Ebû Muhammed Abdürrezzâk’dan, naklederek diyor ki: Bir defasında bir merkeb gördü. Bir arslan saldırmış, onu yiyordu; yarısını bitirmişti. Sahibi de uzaktan bakıyor, yanına yaklaşamıyordu. Bu hâli biraz seyretti. Sonra merkeb sahibinin yanına gitti. “Benimle gel” dedi. Birlikte arslanın yanına gittiler. Sonra merkebin sahibine baktı ve üzülmüş görünce: “Tut şu arslanın kulağından al götür, merkebin yerine kullan” dedi. Adam “Efendim! Ben ondan korkarım” dedi. “Korkma sana birşey yapamaz” buyurdu. Adam arslanın kulağından tuttu, üzerine bindi, gitti. Bu hâli gören insanlar hayretle onlara bakıyorlardı.

Bir zaman sonra o adam, arslan ile birlikte Ebû Midyen hazretlerinin huzûruna gelerek, “Efendim! Bu arslan ben nereye gidersem oraya gidiyor. Bana çok itaat ediyor, yanımdan ayrılmıyor. Fakat ben, alışkın olmadığım için kendisinden çok korkuyorum. Onunla birlikte olmaya takat getiremiyorum” dedi. Ebû Midyen (radıyallahü anh) arslana, “Şimdi git! Bir daha dönme! Ne zaman Âdemoğluna eziyyet verirseniz, onlar da size musallat olurlar” buyurdu.

Muhyiddîn-i Arabî (radıyallahü anh), Fütûhât-ı Mekkiyye kitabında şöyle anlatıyor: “Büyük zâtlardan biri ile uzak bir dağa gittik. Orada önümüze keskin bakışlı bir yılan çıktı Arkadaşım bana: “Ona selâm ver, selâmına mukâbele edecektir” dedi. Selâm verdik. Selâmımıza cevap verdi. Sonra bize, “Neredensiniz?” dedi. “Bicâyedeniz” dedik. “Ora halkı ile Ebû Midyen’in arası nasıl?” dedi. Hakkında uygun olmayan şeyler söyleyenler çıkıyor” dedik. Bu cevâbımıza şaştı ve: “Allaha yemîn olsun ki, bu Âdemoğullarına şaşıyorum. Yine Allaha yemîn ederek diyorum ki, Allahü teâlâ, kullarından birine velâyet tâcını giydirsin de, sonra onu kötü gören olsun. Böyle birşey olacağını hiç sanmıyordum” dedi. “Ebû Midyen’i sana kim tanıttı?” dedim. “Yâ, şaştınız mı? Sübhânallah... Acaba yeryüzünde onu tanımıyan bir hayvan varmıdır? Allaha yemîn ederim ki, Allahü teâlâ bir kimseyi velî yaparsa, kullarının kalbine de onun sevgisini verir. Bundan sonra onu kim sevmezse, ya kâfirdir veya münâfıkdır” dedi.

> Bicâye’deki ilim talebeleri, “Mü’min ölünce, Cennetin yarısı ona verilir” hadîs-i şerîfinde ihtilâf edip, hadîs-i şerîfin görünüş ma’nâsına göre, iki mü’min ölünce. Cennetin bütünü onların olur. Bu ise mümkün değildir. En iyisi gidelim, bu hadîs-i şerîfin ma’nâsını Ebû Midyen hazretlerinden suâl edelim, dediler. Nihâyet Ebû Midyen hazretlerine geldiler. Ebû Midyen (radıyallahü anh) o sırada talebelerine ders veriyordu. Risâle-i Kuşeyrî’den anlatıyordu. Gelir gelmez, ne için geldiklerini anlayıp: “Bundan murâd, kendi Cennetinin yarısı ona verilir, kabrinde onunla ni’metlenmek ve sevinmek için, ona Cennetle arasındaki perde açılır. Diğer yarısı da kıyâmette verilir” buyurdu. Talebeler, Ebû Midyen hazretlerinin bu kerâmetini görünce, ona olan muhabbet ve bağlılıktan daha da artarak döndüler.

Vaktinin evliyâsı çeşitli yerlerden gelip, vâki mes’eleleri kendisine suâl ederler, tatmin edici ve geniş cevap alarak dönerlerdi.

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri anlatıyor: “Ebû Midyen’in hatırından gizlice birşey geçse, cevâbını, üzerindeki elbisede yazılı bulurdu. Birgün hanımını boşamayı hatırından geçirdi. Birden elbisesinde, “Hanımını boşama” yazısını gördü.”

> Bir defa namazda, “Cennette kendilerine zencefil karıştırılmış Cennet şerbetinden dolu bir bardak da içirilir.” (İnsan-17) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okumuştu. Namazdan sonra dudaklarını yalamaya başladı. Sebebini soranlara, “O şerbetten bir bardak içtim. Onun tadından dudaklarımı yalıyorum” buyurdu.

Yine bir defasında namazda, “Muhakkak ki iyiler, Na’îm Cennetindedirler. Fâcirler ise, Cehennemdedirler.” (İnfitâr-13, 14) meâlindeki âyet-i kerîmeleri okudu. Namazdan sonra, “Her iki kısımda olanların yerleri, Cennet ve Cehennem bana gösterildi” buyurdu.

Evliyâdan birisi Şeytana, “Ebû Midyen ile aran nasıldır?” diye sordu. Şeytan dedi ki: “Onun kalbine bir vesvese getiremem. Benim hâlim, okyanusa bevletmek gibidir. Koskoca okyanus bununla kirlenmez, olduğu gibi temiz durur. Ne zaman kalbine bir vesvese verecek olsam, benim vesvesem yok olup, te’sîrsiz hâle geliyor.”

Ebû Midyen hazretleri devlet ve siyâset işlerine karışmaz, kendi hâlinde yaşardı. Fitne ve fesat durumu olursa, hiç bulaşmamak icâb ettiğini bildirir, böyle bir durum ile karşılaşılması hâlinde nasıl davranılacağına işâretle, “Ne tanın, ne de tanı” buyururdu.

Bicâye’de dururdu. Vaktin sultânı kendisini Tilmisan’a istedi. Hattâ biraz da mecbûr tuttu. Teberrüken Tilmisan’da bulunmasını istiyor, kendisinden feyz alıp, istifâde etmek niyetini besliyordu. Tilmisan’a gelir gelmez, birden değişti ve: “Bizim sultanla işimiz yok, bu gece mü’minleri ziyâret etmek isteriz” dedi. Bineğinden indi. Kıbleye döndü. Kelime-i şehâdet getirdi, “İşte geldim, işte geldim” dedi. Sonra da: “Rabbim, sana acele geldim, tâ ki râzı olasın.” (Tâhâ-84) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Sonra “Allah” deyip rûhunu teslim etti.

Ebû Midyen Magribî (radıyallahü anh) buyurdu ki:

“İlim ganîmettir. Sükût kurtuluştur. Halktan birşey ummamak rahatlıktır. Zühd afiyettir. Bir göz açıp kapayacak kadar Allahü teâlâyı unutmak, O’nun verdiği emânete hıyânettir.”

“Almayı, vermekten daha tatlı gören, hâl sahibi olamaz.”

“Fakirliğin kendine has bir nûru vardır ki, onu gizlediği müddetçe durur. Açığa vurdu mu nûr gider.”

“Velî olduğu söylenen kimse, dînin emir ve yasaklarına aykırı hareket ederse, ondan sakınmak lâzımdır.”

“Bir kimse halkı doğru yola da’vet ettiği hâlde, kendisi bu yolda değilse, halkı fitneye düşürür.”

“Ebdâl, ma’rifet sahibinin (İrşâd kutbunun) hükmü altındadır. Çünkü ebdâlin mülkü, yerle gök arasındadır. Ama irşâd kutbunun mülküne, Arş’dan yerin dibine kadar herşey dâhildir.”

“Çok az da olsa nefsine uyan kimse, hür değildir. Hürriyetin tadını alamaz.”

“Hâlis olarak evliyâlık yolunda bulunmanın alâmeti, fakr hâli, ya’nî varlığını Allah yolunda harcamaktır.”

“Nefs, ihlâs sahibini doğru yoldan kaydıramaz.”

“Allahü teâlâ bana; talebelerimin hepsine ve beni sevenlere çok hayırlar vereceğini va’detti.”

“Allahü teâlânın emirlerini yapıp yasaklarından sakınmakla huzûr bulmak, Cennettir. Bu hâlden yüz çevirmek, ateştir.

Allahü teâlâya yakınlık, lezzettir. O’ndan ayrılmak, O’na karşı yabancılık, ölümdür.”

“Kalb, birçok tarafa yönelebilir. Onu hangi tarafa yönlendirirsen, başka her tarafa kapanır. Bir kimse hem dünyâya ve hem de âhırete yönelemez. Bunlardan biri diğerine mâni olur.”

“Yaratılmış olan birşeye, şehvet arzusu ile bakan kimse, o şeyden ibret alamaz ve o şeyden fâidelenemez.”

“Bütün evliyânın kerâmetleri, efendimiz Muhammed aleyhisselâmın mu’cizelerinin neticeleridir. Bizim bu yolumuz da, O’nun (aleyhisselâm) yoludur. Biz bu yolumuzu, senedle, icâzetle, Ebû Ya’zî’den aldık. O da aynı şekilde, Cüneyd-i Bağdadî’den, o, Sırrî-yi Sekatî’den, o, Habîb-i Acemî’den, o, Hasen-i Basrî’den, o, Hazreti Ali’den aldı (r.anhüm). O da Resûlullahtan (aleyhisselâm), O da Cebrâil’den (aleyhisselâm) ve O da, âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâdan aldı.”

“Benim makamım ubûdiyyettir (Allahü teâlâya teveccüh ve ikbâl, ya’nî O’na yönelmektir). İçim ve dışım O’nun ilmi ile doldu. Her tarafım O’nun nûru ile aydınlandı.”

“Mukarreb odur ki, kendisine kalb-i selîm (küfür, dalâlet, günahlar ve sâir âfetlerden sâlim, ihlâs ile dolu olan kalb) verilen kimsedir. Öyle ki, Allahü teâlâdan başka herşeyden kurtulmuşdur. O kalb, Allahü teâlânın rızâsından başka birşey bulunmayan bir kaptır, İşte bu ve bunun gibi güzel hasletlere sâhib olan zâta mukarreb denir.”

“İnsanlarla birlikte bulunmakta güzel ahlâk, onlarla iyi geçinmektir. Âlimler ile beraber olmakta güzel ahlâk, onlara ihtiyâcı olduğunu bilmek ve onları edebe uygun olarak dinlemekle olur. Ma’rifet ehli ile bulunmakta güzel ahlâk, sükûn üzere, ümitli ve sabırlı olarak beklemekle olur. Yüksek evliyâ ile beraber olmakta güzel ahlâk, kırıklık hâlinde bulunmakla olur.”

“Allahü teâlâ, vicdanlardaki gizli sırlara, insanın her nefeste ve her hâldeki hâline muttali’dir, hepsini bilir. Hangi kalbi kendisine yönelmiş görürse, onu felâketlerden, sıkıntılardan sapıklıklardan ve fitnelerden muhafaza eder.

“Kim dünyâyı (insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeyleri) istemekle meşgûl olursa, Allahü teâlâ onu zillete mübtelâ kılar.”

“Kalbinde, kendisini kötülükten koruyan bir kuvvet bulunmayan kimse, harâb olmuştur.”

“Normal insanların bozulmasının alâmeti, âmirlerinin kendilerine zulmetmesiyle meydana çıkar, Büyük zâtların, ileri gelen âlimlerin bozulmasının alâmeti de, dinde çeşitli karışıklıkların ve fitnelerin ortaya çıkmasıdır.”

“Nefsini tanıyan kimse, insanların övmelerine aldırmaz.”

“Sâlihlerin hizmetinde bulunan kimse yükselir. Allahü teâlânın, kendisini, sâlihlere hürmet etmekten mahrûm ettiği kimse, insanlardan gelen sıkıntılara mübtelâ olur.”

“İhlâsın alâmeti, her an Allahü teâlâyı müşâhede etmek, O’ndan başkasını hatırına bile getirmemektir.”

“Hatâsı olan kimsenin, bu hatâsına üzülerek, kalbinin kırık, boynunun bükük olması, itaatkâr olan kimsenin, itâatına güvenerek kendini kıymetli sanmasından, kırıcı hareket etmesinden hayırlıdır.”

“Hakiki âlim; yol gösterici zât, güzel ahlâkı ile sana doğru yolu gösteren, gidişatı ile seni kuvvetlendiren, nûrları ile senin bâtınını aydınlatan zâttır.”

Ebû Midyen Magribî (radıyallahü anh) vefâtından sonra rü’yâda görülüp, “Allahü teâlâ sana ne muâmele eyledi?” diye soruldu. Cevâbında buyurdu ki: “Allahü teâlâ beni huzûrunda durdurup “Yâ Şu’ayb! Sağındakiler nedir?” buyurdu. “Yâ Rabbî! Senin ihsânındır” dedim “Solundakiler nedir?” buyurdu. “Yâ Rabbî! Bunlar senin takdîrindir ve benim hatâlarımdır. Affını dilerim” dedim, “İyiliklerini çok arttırdım, hatâlarını da mağfiret ettim, sana ve seni sevenlere müjdeler olsun” buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 39

2) Kâmûs-ül-a’lâm cild-1, sh. 759

3) El-A’lâm cild-3, sh. 166

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 303

5) Ed-Dîbac-ül-müzehheb sh. 127

6) Kalâid-ül-cevâhir sh. 108

7) Tabakât-ül-evliyâ sh. 437

8) Nefehât-ül-üns terc. sh. 605

9) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 417

10) Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 203

11) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 154

12) El-Bustân fî zikr-il-evliyâ, vel-ulemâ bi Tilemsân sh. 108

EBÛ MUHAMMED EL-BASRÎ (Kâsım bin Abdullah)

Basra’da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Kâsım bin Abdullah el-Basrî olup, künyesi Ebû Muhammed’dir. Doğum

târihi kat'i olarak bilinememektedir. 580 (m. 1184) senesinde Basra'da vefât etti. Herkesçe bilinen bir yere defn olundu. Kabri tanınmakta ve ziyâret edilmektedir.

Zamanında Irak'ta bulunan evliyânın gözbebeği, âriflerin; Allahü teâlâya yakın olanların üstünü idi. Mâlikî mezhebi âlimlerinden idi. Bu mezheb hükümlerine göre fetvâ verirdi. Sohbetlerinde fıkıh ilmini ve tasavvufî hakîkatleri anlatırdı. İnsanlar, onun yüksek ma'nâlı, kalblere te'sîr eden kıymetli sözlerini dinleyip istifâde edebilmek için, sohbetlerine koşarlardı. Her biri pekçok ma'nâları ifâde eden veciz sözleri, insanlar arasında dilden dile dolaşırdı.

Haram ve şüpheli olan şeylere hiç yanaşmaz, dünyâya meyil ve i'tibâr etmezdi. Devamlı olarak ibâdet ve tâatle, Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği işleri yapmakla meşgûl olurdu. Kendi hâlinde yaşardı. Kimseye karışmazdı, ne yiyip ne içtiğini, nafakasının nereden geldiğini kimse bilmezdi. Çok defa Hızır aleyhisselâm ile görüşüp sohbet ederlerdi. Kerâmetleri pekçoktur.

> Ebû Abdullah-i Belhî (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: "Birgün Mekke-i mükerremede, Mescid-i haram içinde bulunan Makâm-ı İbrâhim denilen yerde oturuyordum. Duhâ vakti idi. Birden Ebû Muhammed el-Basrî hazretlerini gördüm. Yanında dört kişi daha vardı. Kâ'be-i muazzamayı yedi defa tavaf edip namaz kıldılar. Sonra Benî Şeybe kapısından çıktılar. Ben de onlara tâbi olup, arkalarından gittim, içlerinden birisi beni geri çevirmek istedi. Fakat Ebû Muhammed hazretleri mâni olup, "Onu bırak, mâni olma!" buyurdu. Sonra herbirini, diğerinin önüne gelecek şekilde bir hizâya getirdi. En sonlarında ise ben vardım. Sonra onlardan herbirinin, adım atarken bir öndekinin ayak izine basmasını, başka yere basmamasını emretti. Önümüzden yürümeye başladı. Biz de arkasından emrettiği şekilde yürüyorduk. Altımızda yer katlanıyor, çok mesafe kat ediyorduk. Az bir zaman sonra Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) bulunduğu Medîne-i münevvereye ulaştık. Duhâ vakti ile öğle namazı vakti arasındaki az bir zamanda, Mekke'den Medine'ye gelmiştik. Hâlbuki, bu mesafe takriben oniki günlük yol idi. Öğle namazını Mescid-i Nebî'de kıldık. Namazdan sonra aynen evvelki gibi yola çıktık. Az bir zaman sonra kendimizi Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'da bulduk, ikindi namazını orada kıldık. Sonra yine aynı şekilde yola çıktık. Akşam namazını bir sed üzerinde kılıp, aynı şekilde yola devam ettik. Yine az bir zaman içinde büyük bir dağın başına vardık. Namaz vakti gelince yatsı namazını kıldık. Ebû Muhammed hazretleri dağın en yüksek yerinde oturdu. Biz de etrâfında idik. Dağın her tarafından, ona ba'zı kimseler gelmeye başladı. Her birisi heybetli kimselerdi. Ebû Muhammed hazretlerinden, güneş misâli nûr yayılıyordu. Ve gelenlerin her biri ise, ay gibi parlıyordu. Her biri gelip selâm veriyor ve Ebû Muhammed hazretlerinin huzûrunda oturuyordu. Sonra diğer ba'zı kimseler, havadan inip yanına geldiler. Bunlar da havada yürüyorlar, şimşek çakması gibi parlıyorlardı. Ba'zıları Ebû Muhammed hazretlerine birşeyler soruyorlar, o da cevap veriyor, onlarla konuşuyordu, öyle tatlı sohbet ediyor ve öyle güzel konuşuyordu ki, bu hâl karşısında o heybetli kimselerden ba'zıları düşüp bayılıyor, ba'zıları ayakta titreyerek zor duruyorlardı. Ba'zıları göz yaşlarını sel gibi akıtıyorlardı. Ba'zıları feryâd ediyorlar ve ba'zıları da havada döne döne gidiyorlar, gözden kayboluyorlardı. Öyle bir hâl idi ki, sabah namazı vakti olup, orada bulunanlar ile beraber sabah namazını kılıncaya kadar, sanki dağın altımızda sallandığını hissediyorduk. Sonra dağın arka tarafına indi. Biz de peşinden indik. Bir de ne görelim, önümüzde sonu görülmeyen, bembeyaz, çok nurlu ve tatlı bir yer vardı. Miskden daha tatlı olan kokusu her tarafa yayılıyordu. Biz orada ba'zı kimseler gördük. Çeşitli tesbihler söyliyerek, Allahü teâlâyı zikrediyorlardı. Öyle ki, zikri onların benzeri bir şekilde yapan işitilmemiştir. Onların nûrları gözleri kamaştırıyordu. Şayet insanların eceli muayyen bir zamana kadar yaşaması şeklinde takdîr edilmiş olmasaydı, onları gören ve Allahü teâlâyı zikrettikleri tesbihleri işitenler, o anda vefât ederlerdi. Ebû Muhammed hazretleri

de, Allahü teâlânın zikri ile kendinden geçmiş bir hâlde, sağa, sola sallanıyordu. Ayakta zor duruyordu. Allahü teâlâya şöyle niyazda bulunuyordu: “Yâ Rabbi! Sana olan şevk beni sarsıyor. Senden ayrı olmak beni perişan ediyor. Azâbından çok korkuyor isem de, rahmetinden ümitsiz değilim. Bana gazâb etmenden korkuyorum ve bu hâl beni mahvediyor. Senin muhabbetin ile şaşkın hâldeyim. Senin yakınlığın, beni derleyip toparlıyor ve sevindiriyor. Seninle beraber olmak, benim en büyük sürûrumdur.” Bu hâl duhâ vaktine kadar devam etti. Sonra geldiğimiz yere döndük. Orası, dünkü gördüğümüz gibi değildi. Kimseler yoktu. Sonra yürüdü. Biz hep kendisini ta’kib ediyorduk. Altın ve gümüşlerle süslü olan bir şehre geldik. Orada, dalları birbirine girmiş çok güzel ağaçlar, tatlı suların aktığı nehirler, dallarda dizilmiş ve olgunlaşmış çok meyveler vardı. Biz o şehre girdik. Olgun meyvelerden yiyip, tatlı sulardan içtik. Ebû Muhammed hazretleri, bizlere birer tane elma almamızı emretti. Emîr icâbı hepimiz birer elma aldık, yalnız Mekke-i mükerremede benim onlarla birlikte gitmemi istemeyip, beni reddeden kimse elma alamadı. Ebû Muhammed hazretleri ona, “Bu, senin edebte kusur etmen ve bu kimsenin hatırını kırman sebebiyledir” buyurup, beni işâret etti. Sonra bana, “Bunun için Allahü teâlâdan mağfiret iste! Bu yol, edebi muhafaza ve edebin hükümlerine riâyet etmek üzerine kurulmuştur.” Ben, o şahıs için cenâb-ı Haktan mağfiret diledim. O kimsede, mahcûb bir şekilde çok tövbe ve istiğfar etti. Bundan sonra Ebû Muhammed (radıyallahü anh), “Şimdi sen de arkadaşların gibi bir elma al!” buyurdu. O talebe de elini uzattı ve elmayı aldı. Ebû Muhammed (radıyallahü anh), “Burası evliyâ şehridir. Buraya velî olmayan giremez. Sen velî olduğun için buraya girdin. Fakat bir defa edebe riayetsizlik etmen sebebiyle, o ni’metten mahrûm olmuş idin. Fakat tövbe ve istiğfardan sonra tekrar o elmadan alabildin” buyurdu. Sonra yürüdük, ba’zı yerlerden geçtik. Araziye isâbet eden bir felâket sebebiyle kurumuş olan bir ağaç gördük. Onun için duâ ettiler. Hemen ağaç yeşillendi, yaprak açtı. Bir de baktım ki, Mekke-i mükerremeye gelmişiz, öğle namazı vakti idi. Namazı kıldık.. Sonra, kendisi hayatta olduğu müddetçe bu durumdan hiç kimseye birşey konuşmamam için benden söz aldı. Sonra kayboldular. Onları hiç göremedim. Bir zaman sonra, Ebû Muhammed hazretlerini görmek arzusu bende dayanılmaz olunca Basra’ya gittim. Yanında günlerce kaldım. Birgün Basra’nın dışına çıktı. Ben de yanında idim. Eshâb-ı Kirâmdan (r.anhüm) Talhâ bin Ubeydullah’ın türbesine geldik. Kabr-i görünce geriye döndü. Sonra dönüp kabri ziyâret etti. Başı öne eğik, çok saygılı ve çok edebli olarak, mahzûn bir hâlde idi. Sonra ben ziyâret ederken, dönüp tekrar gitmesinin hikmetini suâl ettim. “Birinci defa gittiğimde, Talhâ (radıyallahü anh) oturuyordu. Üzerinde çok kıymetli yeşil bir elbise, başında inci ve mücevherlerle süslü çok güzel bir tâc vardı. Yanında ise, iki tane hûrî vardı. O durumda gidip ziyâret etmekten haya ettim. O hûrîler gittikten sonra ziyâret ettim” buyurdu. O hayatta olduğu müddetçe ben bu hâli hiç kimseye anlatmadım.”

Menâvî (radıyallahü anh) buyurdu ki, “Ebû Muhammed-i Basrî (radıyallahü anh) Mâlikî mezhebi âlimlerindendir. Hızır aleyhisselâm ile sık sık bir araya gelir sohbet ederlerdi. Kerâmetleri pekçoktur. Kendisini sevenlerden birisi şöyle anlatıyor Ebû Muhammed-i Basrî hazretlerini ziyâret için Basra’ya gelmiştim. Geçtiğim yerlerde hayvan sürüleri, araziler, hurmalıklar gördüm. Bunların kime âit olduğunu sordum. Hep, Ebû Muhammed hazretlerine âit olduğunu söylediler. Hatırıma geldi ki, bunlar hükümdârların işidir. Acaba Allah adamlarından birisi, kalbini böyle şeylerle niye meşgûl ediyor? Bu düşüncelerle yoluma devam ettim. Kur’ân-ı kerîmden En’âm sûresini okuyordum. Kalbimden öyle niyet ettim ki, o zâtın kapısına vardığım zaman hangi âyet-i kerîmeyi okuyor olursam, o âyet benim hâlimi bildirsin. Bu niyetlerle ve En’âm sûresini okuyarak, o zâtın dergâhının eşiğine ayağımı koyduğumda, En’âm sûresinin “Onlar ki,

> Allahü teâlânın kendilerini hidâyetine eriştirdiği kimselerdir. Sen de onların gittiği yoldan yürü...” meâlindeki 90. âyetini okuyordum. Ben henüz içeri girmek için izin istemeden, hizmetçi acele ile çıkıp beni karşıladı ve beni Ebû Muhammed hazretlerinin yanına götürdü. Ben bu hâle çok hayret ettim. Ebû Muhammed (radıyallahü anh), bana ismim ile hitâb ederek: “Yâ Ömer! Benim malım diye yeryüzünde gördüğün şeylerin hepsi emânettir. Onlara âit en ufak bir muhabbet, bu kulun kalbinde yoktur. Allah adamları bunları, Allahü teâlânın dînine hizmet ve O’nun kullarına yardım için ellerinde bulundurur. Ama zerre kadar bunlara muhabbet etmez ve bunlarla kalbini hiç meşgûl etmez. Zâten, kalbinde zerre kadar dünyâ düşüncesi bulunan kimseye, Allahü teâlâyı tanımak nasîb olmaz. Nerede kaldı ki, bunlara gönül vermiş olsunlar.” Bu hâli görünce, benim hayretim ve Ebû Muhammed hazretlerine olan muhabbet ve bağlılığım daha da arttı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 235

EBÛ NASR RÛYÂNÎ (Şüreyh bin Abdülkerîm)

Şafiî mezhebi usûl ve fürû’ âlimi ve kadı. Künyesi Ebû Nasr olup ismi, Şüreyh bin Abdülkerîm bin Şeyh Ebü’l-Abbâs Ahmed’dir. Taberistan’da Rûyân şehri halkından olduğu için Rûyânî nisbet edildi. Baba ve dedeleri de aynı nisbetle anıldı. Dedesi, “Cürcâniyyât” kitabının yazarı olan Şeyh Ebü’l-Abbâs Ahmed bin Muhammed bin Ahmed Rûyânî Taberî idi. Ba’zı kimseler, onu yanlışlıkla, “Bahr” kitabının yazarı olan Abdülvâhid bin İsmâil’in torunu olarak göstermektedirler. Hâlbuki Fahr-ül-İslâm Abdülvâhid bin İsmâil, Ebû Nasr Rûyânî’nin amcasının oğlu idi. Rûyân şehrinde doğan Ebû Nasr Rûyânî, 505 (m. 1117) yılında vefât etti.

Taberistan’daki ilim merkezlerinden biri olan Rûyân’da doğup, dedesi Ebü’l-Abbâs Ahmed bin Muhammed ve babası Kâdı Ebû Muammer Abdülkerîm bin Ahmed gibi, zamanının en ileri gelen âlimlerinin huzûrunda ilim tahsiline başlayan Ebû Nasr Rûyânî, küçük yaşta temel din ve alet (yardımcı) ilimlerini öğrendi. Başkalarının yüksek din ilimlerini öğrenmeye başladığı yaşlarda, o, ders verecek hâle geldi. Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini ve mezheb içindeki değişik ictihâd ve fetvâları, diğer mezheblerle olan farkları çok iyi bilirdi. Taberistan’da Âmil şehrine kadı ta’yin edildi. Uzun yıllar orada kadılık yaptı. İnsanlar üzerinde hüküm vermek ve onların mes’elelerini halletmek husûsunda engin tecrübe ve bilgi sahibi oldu. Bu tecrübe ve bilgilerinden istifâde ile “Edeb-ül-kâdı ve “Ravdât-ül-hukkâm ve zînet-ül-ahkâm” kitaplarını yazdı. Edeb-ül-kâdı adlı kıymetli eseri, sonra gelen kadıların müracaat kitaplarından biri ve İmâm-ı Süyûtî hazretlerinin medhine mahzar oldu.

Pekçok talebe yetiştirdi. Kâdılığı esnasında vermiş olduğu âdil hükümlerle, insanların huzûr içinde yaşamalarına vesîle oldu. Vaktini, yalnız Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için harcardı. Haram ve şüphelilerden şiddetle kaçar, mübahların birçoğunu terkederdi. Kazancından kendine yetecek kadar ayırır, fazlasını fakirlere dağıtırdı, insanlara bir din mes’elesini öğretmekten çok hoşlanır, sık sık Allahü teâlânın dînini öğrenmek ve öğretmenin ehemmiyetinden bahsederdi. Bir hutbesinde, kendisiyle ilgili bir suâle şöyle cevap verdi: “Din bilgilerinin esâsı ve dalları, mezheblerin ayrılıkları ve ittifâkları hakkında pekçok kitap yazdım. Bunlara, gençliğimin başlangıcından, olgunluk günlerimin sonuna kadar olan zamanımı harcadım. Böylece altmış yaşına geldim.

Kâdılık edeblerini gördüm. Kâdılıkta ve hüküm vermede ehil oldum, ömrüm kadılık ve hüküm vermekle geçti. Kâdılık yaparken ve kitap tasnif ederken, benden önce gelenlerin bilgilerine tâbi olup, insanlara ilimde önder olmuş kimseleri örnek aldım. Bu iş, bize dedelerimizden kaldı. Kuyuyu temizleyerek, insanları suya kandırmak bizim boynumuza borçtur. Nitekim, Sinân bin Fahl-Tâî bir beytinde bunu ne güzel anlatır:

Elbette bu su, baba ve dedemin suyudur.
Kazarak temizlediğim kuyu, benim kuyumdur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Süyûtî) cild-7, sh. 102

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 569

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 298

4) El-A'lâm cild-3, sh. 161

EBÜ'N-NECÂ EL-FEVÎ EL-MAGRİBÎ

Evliyânın meşhûrlarından. 532 (m. 1137) senesinde vefât etmiştir. Talebelerinin en meşhûrlarından ve en yakını olan Şeyh Atîk şöyle anlatmıştır: "Biz onunla birlikte Musul'a gitmiştik. Yanında kırk kişi idik. Ayrıca Musul'a kadar birçok şehirden ileri gelenler bize katılmıştı. Musul'a varınca, Ebü'n-Necâ'nın yanımızdan ayrıldığı bir sırada, yanımıza meşhûr velî Kadîbülbân geldi. Ebü'n-Necâ'nın nerede olduğunu sorunca, Ebü'n-Necâ gitti dediler. Bunun üzerine Kadîbülbân, bu gidişin Ebü'n-Necâ için hayırlı olmadığına dâir ba'zı şeyler söyledi. Bu sözler orada bulunanların hoşuna gitmedi. Hatta Kadîbülbân'a kızdılar. Bu sırada Ebü'n-Necâ çıkageldi. Sanki peşinden koştuğu birşeye yetişmiş gibi bir hâli vardı. Size kim geldi dedi. Onlar da Kadîbülbân'ın geldiğini söylediler. Ebü'n-Necâ, Kadîbülbân doğru söylemiş Musul'un meşhûr âlimi ile aramızda ba'zı tatsız durumlar oldu dedi. Sonra Kadîbülbânla görüştüler. Ebü'n-Necâ'ya dedi ki: "Bana, memleketinden buraya kadar gördüğün meşhûr kimseleri söyle, sana onların ne durumda olduklarını söyliyeyim" dedi. Ebü'n-Necâ kimi söylemişse, onun ne durumda ve derecede bir kimse olduğunu söylüyordu. Bu, çeyrek insan eder. Bu, yarım insan mertebesindedir. Bu, tartıya gelir bir adamdır, şu ise kâmil birisidir, şeklinde söylüyordu. Sonra Ebü'n-Necâ'ya şöyle dedi: "Şark ile garb arasında, nice iyi tanınmış ve meşhûr kimseler vardır ki, Allahü teâlânın katında sivrisinek kanadı kadar değeri yoktur dedi. (Kadîbülbân: Hasen isminde mübârek bir zâttı. Çok kerâmetleri anlatılırdı. Ebü'n-Necâ ile görüşmüş, Abdülkâdir-i Geylânî (radıyallahü anh) ile muasırdır. Abdülkâdir-i Geylânî'nin (kuddise sirruh), onun hakkındaki kanâati iyi idi. Allahü teâlâya yakîn sahibi bir velîdir. Musul'da vefât etti.)

Ebü'n-Necâ hazretleri görülmemiş derecede ibâdet ve tâat yapardı. Meleklerin zikirlerini, tesbihlerini işitirdi. Bunu bizzat kendisi söylemiş ve "Zikir ile gıdâlanıyor ve yemekle doyar gibi doyuyorum" demiştir.

Yine kendisi şöyle anlatmıştır: "Bir defasında Şam'da Rebve dağı üzerinde idim. "Yâ Rabbî havada uçan nasıl uçar?" dedim. Bu sözü söyler söylemez, bir kuvvet beni alıp havaya kaldırdı. Semâda o kadar yükseltti ki, Şam şehri gözüme küçük bir para gibi gözüküyordu. Dedim ki: "Yâ Rabbî! Ben şehâdet ederim ki, sen herşeye kadirsin." Sonra tekrar yerime indirildim."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-evliyâ (İbn-i Mulakkin) sh. 435

2) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 391

EBÛ ÖMER BİN AYYÂD ENDÜLÜSÎ (Yûsuf bin Abdullah)

Kırâat, hadîs ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Ömer olup ismi, Yûsuf bin Abdullah bin Sa'îd bin Ebî Zeyd bin Ayyâd'dır. 505 (m. 1111) yılında, Endülüs'te bir beldede doğdu. Belensiye'de yerleşti. Memleketine nisbetle, Reyî ve Endülüsî denildi. 575 (m. 1180) yılında yetmiş yaşlarında iken bir bayram günü şehîd edildi.

Memleketinde ilim tahsiline başlayan İbn-i Ayyâd, Ebû Abdullah bin Ebî İshâk'tan kırâat dersleri aldı. 528 (m. 1133) yılında Belensiye'ye geldi. Bu sırada Büyük âlimlerin ilimlerinden istifâde edebilecek temel bilgilere sahip olmuştu. Belensiye'de, kırâat ilminin en meşhûr üstâdları olan Ebû Mervân bin Sakîl, Ebü'l-Hasen bin Hüzeyl, Ebü'l-Hasen bin Ni'me'den kırâat ilmini öğrendi. Ebü'l-Velîd Debbag, Tarık bin Nefis ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf öğrendi. Ebü'l-Kâsım bin Verdân ve Ebû Muhammed bin Atıyye'den ilim öğrenip icâzet aldı. Kırâat, hadîs ve fıkıh ilimlerinde âlim oldu. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleriyle birlikte ezberden bilirdi. Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinin inceliklerine vâkıftı. Vaktinin bir ânını boşa geçirmez, ilim öğrenmek veya öğretmekle meşgûl olurdu, ilimle uğraşmaktan arta kalan zamanlarda ibâdet ederdi. Allahü teâlânın dînine hizmet etmek ve O'nun kullarını Cehennem azâbından kurtarmak için çalışırdı. Haram ve şüphelilerden sakınır, mübahların birçoğunu terk ederdi.

Tevâzu, hayır ve iyilikte derecesi çok yüksekti. Yüzü, en sıkıntılı ânında bile gülerdi, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretir, nasihatlerinde Selef-i sâlihînin yolunu öğrenip, inanç, hâl ve hareketlerini onlara uydurmalarını bildirirdi.

Pekçok talebe yetiştirdi. Kendisinden; oğlu Ebû Muhammed, Ebü'l-Haccâc bin Abde, Ebû Muhammed bin Galebûn ve daha birçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. İlim öğrettiği talebeleri yanında, birçok kıymetli eser de yazdı. Hadîs âlimlerinin haberlerini, hayat hikâyelerini yazdı. Onların güzel halleriyle kitaplarını süsledi. Bu eserlerinden ba'zıları şunlardır: "El-Erbeûn fil-hasır", "El-Kifâye fî merâtıb-ir rivâye", "El-Mezhec-ür-râik fil-vesâik", "Ez-Zeyl alâ Sılat-i İbn-i Beşküvâl", "Tabakât-ül-fukahâ" (İbn-i Abdilberr'den kendi zamanına kadar), "Kitâb-ül-mürtedâ fî şerh-il-müntekâ".

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1366

2) Tabakât-ül-huffâz sh. 484

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 254

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 552

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 313

EBÛ SA'ÎD KAYLAVÎ

Evliyânın ve bütün ilimlerde söz sahibi olan imamların büyüklerinden. Hüseyn bin Ali bin Ebû Tâlib (r.anhüm) evlâdından olduğu için seyyiddir. Irak'ın Nehr-ül-melik kasabalarından biri olan Kaylaviye'de yaşadı. Yine orada 557 (m. 1162) senesinde vefât etti. Kabri orada olup, ziyâret edilmektedir.

Allahü teâlânın sıfatlarında bilgi sahibi, kerâmetleri görülen bir zât idi. Kaylaviye ve çevresindeki insanlar huzûruna gelip bilmediklerini sorarlar, ondan fetvâ alırlardı. O kadar çok gelen olurdu ki, yüksek bir kürsî yaptırmak mecbûriyetinde kaldı. Kürsî üzerinde, insanların dertlerine çâre olur. Nasihatleri ile pekçok kimselerin doğru yola gelmesine sebep olurdu. Talebelerinden Ebü'l-Hasen el-Kureşî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Medînî, Halîfe bin Mûsâ, Mübârek bin Ali el-Ceylî, Muhammed bin Ali el-Keydî meşhûrdur.

Ebû Sa'îd Kaylavî, Hızır aleyhisselâm ile görüşürdü. Abdülkâdir-i Geylânî (radıyallahü anh) ile sohbet ederlerdi. Gavs-ı a'zam Abdülkâdir-i Geylânî'ye çok hürmet eder, edebli davranırdı. Birgün Abdülkâdir-i Geylânî, Ali bin Heytî ve Ebû Sa'îd Kaylavî (r.aleyhim) ve pekçok kimseler bir yerde toplandılar. Gavs-ı a'zam (insanlara ve cinlere nasihat eden) Abdülkâdir-i Geylânî, Ali bin Heytî'ye "Konuşunuz" buyurdu. O da, "Efendim! Huzûrunuzda nasıl konuşabilirim?" dedi. Bunun üzerine Ebû Sa'îd'e "Siz konuşunuz" buyurdular. O da az birşey konuştuktan sonra, "Efendim! Emrinize uymak için konuştum, size olan hürmetimden dolayı da sustum" dedi. Konuşmasını, tasavvufun yüksek dereceleri üzerine yapmıştı. Orada bulunanlar, onun konuşmasını tam olarak anlıyamadılar ve i'tirazlarda bulundular. Ebû Sa'îd (radıyallahü anh), izin isteyip bir şiir okudu. Bu şiiri dinleyen Abdülkâdir-i Geylânî (radıyallahü anh), oturduğu yerde birden vecde gelip, Allahü teâlânın izniyle havada uçmaya başladı. Orada oturanlar hayretler içinde kaldılar ve arkasından, talebelerin okuduğu medreseye gittiler. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî'yi (radıyallahü anh) orada buldular.

Ebû Sa'îd Kaylavî (radıyallahü anh), abdest alacaktı. Talebelerinden Ebü'l-Hasen Ali el-Kureşî kendisine ibrik götürüyordu, ibrik birden elinden düşüp parçalandı. Talebe çok telâşlandı. Ebû Sa'îd talebesine şefkatle bakarak, yerdeki ibriğin bir parçasını eline alır almaz, diğer parçaları ona yapışmış gördüler. Hattâ içi su ile dolu idi.

Yine bir defasında kıra gitti, öğle vakti olduğunda, kıbleye dönerek ezan okumaya başladı. "Allahü ekber" dediğinde, tekbîrin heybetinden yer sarsıldı, ba'zı yerler çatladı.

Birgün, Ebû Sa'îd'in huzûruna iki sandık getirdiler. O sırada talebelerine ders veriyordu. Sözünü yarıda kesip gelenlere, "Sizler, Eshâb-ı Kirâma dil uzatan, haklarında kötü sözler söyleyen kimselersiniz. Bu sandığın içindekilerle beni imtihan etmek için geldiniz" dedi. Kürsüden inip sandıkların yanına geldi. Birinin kapağını açtığında, içinde bir çocuğun oturmakta olduğu görüldü. Çocuğun elinden tutup, "Kalk!" deyince, çocuk, içinden fırlayıp dışarıda koşmaya başladı. Diğer

sepetin ağzını açtığında, onun da içinde bir çocuğun olduğu görüldü. O çocuğun alnına parmağını dokundurup, “Topal ol!” dedi. Çocuk dışarı çıktığında topallayarak yürüdüğü görüldü. Çocuğu getirenler hayretten dona kaldılar. Çünkü önceki sepete topal bir çocuk, diğerine de sağlam bir çocuk koymuşlardı. Topal olan çocuk sağlam, sağlam olan da topal olmuştu. Onlar bu hâli görünce derhal tövbe ettiler ve dediler ki, “Yemîn ederiz ki, bu çocukların durumlarını Allahü teâlâdan başka kimse bilmiyordu.” Ebû Sa’îd’in (radıyallahü anh) duâlarını cenâb-ı Hak kabûl eylerdi. Çok hasta olan bir kimseyi ziyâret etse, hasta sıhhate kavuşur, iyileşirdi. Bir kimseye şefkatle baksa, o şahıs kötü ahlâklı bile olsa, sâlih bir müslüman olurdu. Her kim onu üzerse, o da helak olurdu.

Vefâtı ânında oğlu Sa’îd, “Babacığım, bana vasıyyet eder misin?” dedi. O da oğluna, “Evlâdım! Abdülkâdir-i Geylânî’ye karşı çok hürmetli ol!” buyurdu. Orada bulunan âlimlerden Muhammed el-Medînî, “Ey efendim! Abdülkâdir-i Geylânî’nin hâlinden bize anlatır mısınız?” dedi. O da, “O bu zamandaki evliyânın çiçeğidir. Yeryüzündeki insanların, Allahü teâlâya en yakın ve O’na en sevimli olanıdır” buyurdu.

Ebû Sa’îd Kaylavî buyurdu ki: “Velînin kalbinde dünyâ malına karşı hiçbir muhabbet olmamalı, kalbi, bütün kötü huylardan temizlenmelidir. Hiç kimse ile münâkaşa etmemeli, herkesle hoş geçinmelidir. Elinde olanları muhtaçlara verip, onlara hizmeti ganîmet bilmelidir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 276

2) Kalâid-ül-cevâhir sh. 106

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 147

EBÛ ŞÜCA’ EL-FARADÎ (İbn-i Dehhân)

Bağdad’da yetişen âlimlerden. İsmi Muhammed bin Ali bin Şuayb’dır. Künyesi İbn-i Dehhân olup, bu isimle tanınmıştır. Lakabı Fahreddîn el-Bağdâdî, el-Faradî’dir. Doğum târihi bilinmemekte olup, 590 (m. 1194) senesinde vefât etti. Fıkıh, riyaziyat (matematik), felek (astronomi), târih, edebiyat, nahiv, lügat ve ferâiz (mîrâs) ilimlerinde âlimdir. Musul’a gidip Vezir Cemâleddîn İsfehânî ile tanışıp arkadaş oldu. Sonra Sultan Selahaddîn’in, Meyafarkin (Silvan) dîvânının yönetim vazîfesine ta’yin edildi. Bundan sonra Dımeşk’a (Şam’a), bir müddet sonra da oradan Mısır’a gitti. Mısır’dan tekrar Dımeşk’a dönüp, orada yerleşti. “Târih-i Erbil” adlı eserin müellifi Ebü’l-Berekât İbn-ül-Mustevfî onun için; “Faziletli ve geniş kültüre sâhib, güzel şiirler yazmış olan bir âlimdir” demiştir. Yıldızlarla ilgili bilgilerde (Astronomide) ve ferâiz ilminde derin âlim idi. Ferâiz ilmi ile ilgili geniş cedveller ve tasnifler yapmıştır. “Garîb-ül-hadîs” adlı onaltı cildlik, güzel ve tertîbli bir eseri vardır. Dımeşk’tan hacca gidip dönerken, Irak yolunda “Halle” denilen yere vardığında, yolda devesinin ayağı tökezlenip devrildi. Bu sırada devesinin semerinden bir ağaç yüzüne çarptı ve bu sebeble vefât etti. “Garîb-ül-hadîs” adlı eserinden başka, “Takvîm-ün-nazar fî mesâil-ül-hılâf, “Et-Târîh”, “El-Mâidetü vel-fâidetü fin-nevâdir vel-ferâiz” adlı eserleri olup, ferâiz ilminde mîrâs taksimini cedvel hâlinde ilk gösteren âlimlerdendir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 15

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-5, sh. 12

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 304

4) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 180

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 103

6) El-A’lâm cild-6, sh. 279

7) Zeylü Ravdateyn sh. 9

EBÛ TÂLÎB EL-İSFEHÂNÎ (Mahmûd bin Ali)

İsfehan’da yetişen fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Mahmûd bin Ali bin Ebû Tâlib bin Abdullah bin Ebü’r-Recâ et-Temîmî el-İsfehânî olup, künyesi Ebû Tâlib’dir. Kâdıyy-ül-İsfehânî diye ma’rûftur. 585 (m. 1189) senesi Şevval ayında İsfehan’da vefât etti.

Ebû Tâlib el-İsfehânî hazretleri, Şafiî mezhebi âlimlerindendir. Fıkıh ilmini şehîd Muhammed bin Yahyâ'dan öğrendi. Başka âlimler ile de görüşüp, kendilerinden istifâde etti. Birçok ilimlerde, bilhassa hılâf ilminde çok yükseldi. Bir müddet ders okuttu, İsfehan'da birçok kimse bu zâttan fıkıh ve diğer ilimleri öğrendiler ve yüksek derecelere kavuştular. Çoğu meşhûr âlimlerden oldu. Ebû Tâlib el-İsfehânî (radıyallahü anh) vâ'iz idi. İnsanlara va'z ve nasihat ederdi. Va'z vermekte zamanındaki âlimlerin dayanağı, önderi idi. Hılâf ilmine âit, Ta'lîka ve Tarîka isimli eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 284

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-5, sh. 174

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild 12, sh. 182

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-7, sh. 286

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 175

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 404

7) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 299

EBÛ VEFÂ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebü'l-Vefâ olup ismi, Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Zeyd bin Hasen el-Ârif bin Zeyd bin İmâm-ı Zeynel'âbidîn bin İmâm-ı Hüseyn bin Aliyy-ül-Murtezâ bin Ebî Tâlib'dir (radıyallahü anh). Lakabı ise. Tâc-ül-arifin'dir.

Fakat Kakis diye de anılır. Seyyid Ebü'l-Vefâ 417 (m. 1026) senesi Receb ayının onikinci günü Irak'ın Kusende denilen mevkiinde dünyâya geldi. Seyyid Ebü'l-Vefâ, kerâmet ve hârikada asrının reîsiydi. Zamanın birçok âlimleri ondan istifâde etti ve feyz aldı. Binlerce talebesi vardı. 501 (m. 1107) senesi Rebî'ül-âhır ayının yirminci günü, seksendört yaşında iken vefât etti. Cenâzesini Adiyy bin Müsâfir yıkadı, kefenledi ve defnetti.

Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin babasının ismi, Seyyid Muhammed Arîzî' olup, zamanının büyük evliyâsından idi. Menkıbeleri, kerâmetleri çok olan bir zât idi. Yaşadığı beldenin hâkimi, seyyidlere çok eziyet vermeye başlayınca, orayı terk ederek Benî-Nercis kabilesinin yaşadığı köye yerleşti. Bu kabilede yaşıyanlar, dînî yönden çok zayıf idiler. Seyyid Muhammed Arîzî, akşam, yatsı ve sabah ezânlarını okuyarak, namaz kıldı. Ezan sesini duyan oradaki halkın, cenâb-ı Hakkın izniyle, kalbleri yumuşadı ve hepsi namaz kılmaya başladılar. Oranın halkı Seyyid Muhammed Arîzî hazretlerini göndermiyerek, orada yerleşmesini sağladılar. Benî-Nercis kabilesinin reîsi Ömer bin Şirküve bin Ebî Ammâr Nercî'nin Fâtıma isimli bir kızı vardı. Künyesi Ümmü Gülsüm idi. Seyyid Muhammed Arîzî bununla evlendi.

Seyyid Muhammed Arîzî hastalandı. Bu hastalığının ölüm hastalığı olduğunu anladı. Bulunduğu beldenin halkını çağırarak onlara, "Doğru yoldan ayrılmayın. Size gösterdiğim yol üzere olun ve bu yolda ilerleyin" diye vasıyyette bulundu. Hanımına ise, "Yâ hâtun! Erkek bir çocuk dünyâya getirsen gerek. Bu çocuk, büyüyünce yüce bir zât olur. Çok kerâmetleri görülür ve pekçok kimselere doğru yolu gösterir ve kerâmetlerinin ba'zıları daha doğmadan görülür. Bunları bilesin ve bundan gâfil olmayasın" diye vasıyyet etti. Vefâtından sonra, o beldenin halkı oradan göç ettiler. Bu göç esnasında, yolları bir bostan kenarından geçti. Kâfileden birkaç kişi, bostandan izinsiz kavun aldılar. Kesip kervandakilere dağıttılar. Bir parça da Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın annesine verdiler. Annesi o kavunun sahibinden izinsiz alındığından habersiz olduğu için, verilen parçayı yedi. O kavun parçasını yedikten sonra, hemen karnında bir ağrı vâki oldu ve yediklerini çıkarmak için istifra etti. Bu durum kabilenin ileri gelenlerine anlatılınca, Seyyid Muhammed Arîzî hazretlerinin söylemiş olduğu, doğum öncesi kerâmetlerinin görüldüğünü anladılar. Bir süre sonra kâfileyi eşkiyalar bastı ve bütün eşyalarını aldılar. Kâfiledekiler çaresiz, üzüntülü bir şekilde dururlarken, Allahü teâlânın izniyle, eşkiyaların karşısına arslanlar ve yırtıcı hayvanlar çıktı. Onlara saldırmaya başladı. Eşkiyalar, canlarını kurtarmak için, aldıktan bütün eşyâları bırakıp kaçtılar. Kâfiledekiler, eşyalarını eksiksiz olarak aldılar.

Ebü'l-Vefâ hazretleri, babasının vefâtından iki ay sonra dünyâya geldi. Dünyâya gelir gelmez, o beldede bir takım değişiklikler oldu. Ekinler gelişti, hayvanlar çoğaldı. Her yerde

bolluk ve bereket kendini gösterdi. Hiç âfet görülmez oldu. Beldede herkes zengin oldu.

Ebü'l-Vefâ hazretleri, daha bebek iken oruç tutmaya başladı. Ramazan ayında, gündüzleri annesinin memesinden süt emmez, sâdece geceleri süt emerdi. Ne zaman Allahü teâlânın ismi zikredilse, başını oynatır, dilini hareket ettirirdi. Bebekliğinden i'tibâren Allahü teâlâya ibâdet eden Ebü'l-Vefâ hazretleri, birgün annesiyle birlikte bir yere gitmek için yola çıktılar. Yolda, doğmadan önce annesinin kavun yiyip, o kavunu çıkarmak mecbûriyetinde kaldığı ve eşkıyâların baskınına uğradığı yere geldiler. Ebü'l-Vefâ annesine, "Ey ana! Burasının neresi olduğunu hatırladın mı?" diye sordu. Annesi, "Ey oğul, burasının neresi olduğunu hatırlamadım." diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebü'l-Vefâ, o günkü hâdiseleri anlatmaya başladı: "Ey anne! Burası, babamın vefâtından sonra göç ederken konakladığınız ve kâfileden birkaç kişinin bostandan kavun çaldıkları yerdir. Kavun yerlerken, canın çekmiştir diye sana da vermişlerdi. Sen de bilmeden verilen kavunu yemiştin. O zaman bana hamileydin. Ben karnında sana ızdırab vermiştim. Çünkü o yediğin haram lokma idi. Sonra size eşkiyalar saldırdılar. Üzerinizdeki elbiselere varıncaya kadar, herşeyinizi almışlardı. Siz, çok üzülmüş idiniz. Bunun üzerine Allahü teâlâ meleklerine, aslan ve yırtıcı hayvan sûretine girerek eşkıyâların üzerine saldırmalarını emretti. Melekler de O'nun emrini yerine getirerek, eşkıyâların üzerine saldırdılar. Bundan dolayı eşkiyalar bütün aldıklarını bırakarak kaçtılar. Siz de bütün malınıza ve eşyalarınıza kavuştunuz, işte o yer burasıdır." Annesi bunun üzerine, "Ey oğul! Sen o zaman daha doğmamış idin. Bunları nereden biliyorsun?" diye sorunca Ebü'l-Vefâ, "Bana Allahü teâlâ bildirdi anneciğim" dedi. Sonra, "Bana Ramazân-ı şerîfte meme verdin. Ben ise memeyi ağzıma alıp emmezdim. Çünkü Hak teâlâ bana hidâyet nûruyla muâmele ederdi. Bunun için meme emmeye ihtiyâcım kalmazdı. O vakit, sen beni hasta sanıp üzülürdün, iftar vakti meme emdiğimi görüp, hasta değilmiş diye sevinirdin" deyince annesi, "Ey Oğul! Baban senin için "Çok kerâmetleri görülür" derdi. Bunlar, o kerâmetlerin ba'zılarıdır" dedi. Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Ey ana! Doğru söylüyorsun" dedi.

Kendisine Ebü'l-Vefâ denilmesinin sebebi şöyle anlatılır: Ebü'l-Vefâ daha on yaşında iken, Şenbekî hazretleri onun vasıflarını işitip, görmek istedi. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri çoğunlukla tenhâ yerlere gider, buralarda Allahü teâlâya ibâdet ederdi. Şenbekî hazretleri, sık ağaçların bulunduğu ormanlık bir yerde onu ibâdet ederken buldu. Yanında, bir köpekle arslan birbirleriyle oynuyorlardı. Şenbekî hazretleri, Ebü'l-Vefâ'nın arkasından yanına vararak selâm verdi. Ebü'l-Vefâ hazretleri selâmı aldıktan sonra Şenbekî hazretleri, "Sana bir suâlim vardı. Şimdi iki oldu" dedi. Ebü'l-Vefâ, "Buyur, kaç suâl sorarsan sor" deyince Şenbekî hazretleri, "Arslanla köpek yaradılış i'tibâriyle birbirine düşman birer hayvandır. Hâl böyle iken, nasıl oluyor da senin köpeğinle bu arslan oynuyor, bunun sebebi nedir?" diye sordu. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Allahü teâlâ kudret ve inâyeti ile kalbimi temizlediğinden beri, köpeğimle bu arslan dost ve arkadaş oldu" dedi.

Şenbekî hazretleri, "İkinci suâlim ise, herkesin bir derecesi vardır. Sana selâm verdim. Selâmımı iade ederken niçin ayağa kalkıp, bana doğru dönüp de selâmımı iade etmedin?" diye sorunca, Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Yâ Şenbekî! Bu husûsta Allahü teâlâ meâlen şöyle buyuruyor: "Evlere kapılarından gelin ve Allahtan korkun ki, kurtulasınız" (Bekâra-189). Eğer sen karşımdan gelse idin, senin selâmını iade ederken ayağa kalkardım. Fakat sen, âdet olanın aksini yaparak arkamdan geldin. Ben de senin bu hareketinin karşılığında, ayağa kalkmadan selâmını aldım" diye cevap verdi.

Daha sonra Ebü'l-Vefâ hazretlerinin evine beraber gelip, bir süre sohbet ettiler. Sonra Şenbekî hazretleri, "Ey Muhammed! Sende nihâyetsiz bir nûr müşâhede ettim ve başının üzerinde Hak teâlânın nûrundan bir âlem gördüm ki, kıyâmete kadar senin evlâdının kerâmetleri zâhir olup, dillerde söylense gerektir. Sana bu müjdeyi vermeye ve talebeliğime da'vete geldim" dedi. Ebü'l-Vefâ hazretleri de, "Annemden izin alıp öyle geleyim" dedi. Bir süre sonra annesinden izin alarak, Şenbekî hazretlerinin yanına gitmek için yola çıktı. Yolda, bütün hayvanlar ona selâm verirdi. Huzûruna vardığında Şenbekî hazretleri, "Merhaba Ebü'l-Vefâ'ya! Ahdine vefa eyledi, sözünde durdu" dedi. Bunun üzerine ona, Ebü'l-Vefâ künyesi verildi.

Hocası Şenbekî hazretlerinin yanına geldiği zaman kuşluk vakti idi. Öğle vakti olunca, müezzin öğle ezanını okumak için kalkarken, Ebü'l-Vefâ ona, "Daha vakit girmedi. Sabret, Arş'ın horozu ezanı okuduktan sonra okursun" dedi. Bunun üzerine hocası Şenbekî, "Sen Arş'ın horozunun sesini duyuyor musun?" diye sordu. O da, "Evet" diye cevap verdi.

Tâc-ül-ârifîn lakabının verilmesi ise şöyle anlatılır: Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri ile hocası, birgün inzivâya çekildiler. Üç gün kimse ile görüşmeden sohbet ettiler. Dördüncü gün hocası ona, "Yâ Ebü'l-Vefâ! Her yıl bu gece, bütün ricâl-i gayb ehli falan yerdeki sahrada hazır bulunurlar. Orada Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm) onlarla beraber bulunur. Şayet o gecenin ma'nevî feyzinden nasîbini almak istersen, bu gece orada hazır bulunalım" dedi. Seyyid Ebü'l-Vefâ bu teklifi kabûl etti. Gece vakti olunca, hocası ve Seyyid Ebü'l-Vefâ o sahraya çıktılar. Orada birçok evliyânın ibâdet ettiklerini, niyazda bulunduklarını gördüler. Onlar da bu grubun içine girerek ibâdetle meşgûl olmaya başladılar.

Bu esnada gök gürültüsünü andıran bir ses duyuldu. Ondan sonra nûrdan bir taç zâhir oldu. Onun ışığı her tarafı aydınlattı. O nûrdan taç, Allah dostu velîlere doğru geldi. Orada bulunanlar ona ellerini uzattılar ise de ona erişemediler. Nûrdan taç, en sonunda Ebü'l-Vefâ hazretlerinin mübârek başına indi. Hocası bunun üzerine "Cenâb-ı Hakdan gelen bu taç sana mübârek olsun, yâ Tâc-ül-ârifîn" dedi. Orada bulunanlar da Ebü'l-Vefâ'ya, Tâc-ül-ârifîn dediler. Tâc-ül-ârifîn ismini alan ilk zât Ebü'l-Vefâ hazretleridir.

Derecesi günden güne artan Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ hazretleri, yetiştiği çevrede Arabca konuşulmadığı için, Arabcayı bilmiyordu. Bir gece Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâsında gördü. Rü'yâsında Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), mübârek parmağını kendi ağzına götürüp, mübârek tükürüğüne bulaştırarak Ebü'l-Vefâ'nın ağzına sürdü. Sabahleyin kalktığında, o kadar güzel Arabca konuşmaya başladı ki, Arabistan'da doğup büyümüş olan ve güzel konuşan kimseler onun kadar fasîh ve belîğ konuşamazlardı.

Ebü'l-Vefâ hazretleri hocasının izniyle Buhârâ'ya gitti. Orada zâhirî ilimlerin hepsini tahsil etti. Tahsilini yaparken, nesebi hakkında kimseye birşey söylemedi. Tahsilini tamamladıktan sonra memleketine dönmek isteyince, arkadaşları ona, "Zâhirî ilimlerin hepsini öğrendin. Memleketine gitmek istiyorsun. Buna şükran olmak için, bizlere bir ziyâfet çekmen gerekmez mi?" dediler. Bunun üzerine "İsteğinizi memnuniyetle yerine getirmek isterim. Fakat fakirim, bu isteğinizi yerine getiremiyeceğim için üzgünüm" dedi. Arkadaşları bu özrünü kabûl etmeyiz, biz ziyâfet isteriz" dediler. Bunun üzerine çaresiz tekliflerini kabûl etmek zorunda kaldı. Fakat ne yapacağını bilemiyordu. Ziyâfet verecek parası yoktu. Bir süre düşündükten sonra Buhârâ melikine gitmeye karar verdi. Melikin yanına varınca ona, "Ben İmâm-ı Ali'nin evlâtlarındanım. Buhârâ'ya ilim öğrenmek için gelmiştim. Tahsilimi tamamladım. Ve memleketime dönmek istedim. Arkadaşlarım gitmeden önce kendilerine ziyâfet vermemi istediler. Fakat ben fakirim, durumum onlara ziyâfet vermeye müsait değildir. Senden, bana yardımcı olmanı istiyorum. Bu yardımın şüphesiz ind-i ilâhide boşa gitmez" dedi. Buhârâ meliki onun bu konuşmasını önemsemedi ve "Burada Seyyid çok olur. Senin İmâm-ı Ali hazretlerinin torunu olduğun ne ma'lûm?" dedi. Bu duruma çok üzülen Ebü'l-Vefâ, melikin huzûrundan çok müteessir olarak çıktı. O gece melîk rü'yâsında kıyâmet kopmuş gördü. O sırada kendisi, anlatılamıyacak derecede susamıştı. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Kevser havuzunun başında bölük bölük gelen ümmetine su dağıtmakta idi. Buhârâ meliki Kevser şarâbından içmek için havuzun başına vardı ve "Yâ Resûlallah! Ben de senin ümmetindenim, bana da Kevser şarâbından ihsân eyle. Çok susuzum" dedi. Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm), "Burada bana ümmetinim diyen çok olur. Fakat bana gerçek ümmet olanlar bildirilir" buyurdular. Melîk "Yâ Resûlallah! Ben de gerçek ümmetindenim" deyince, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), "Benim neslimden Ebü'l-Vefâ kendisini sana bildirdiği zaman, sen ona i'timâd etmedin. Bana gerçek ümmet olan, benim neslime hakaret nazarıyla bakar mı?" buyurdu. O sırada melîk uykusundan uyandı. O kadar korktu ki, hemen adamlarını sağa sola göndererek, Ebü'l-Vefâ hazretlerini aramalarını emretti. Fakat Ebü'l-Vefâ hazretlerini hiçbir yerde bulamadılar. Bunun üzerine kendisi, Ebü'l-Vefâ hazretlerini bulmak için yola düştü. Onun arkasından yetişip tövbe etti ve önüne kırk yük mal koydu. Sonra fakirlere sadaka dağıttı.

Ebü'l-Vefâ hazretleri, Buhârâ'dan tekrar hocası Şenbekî hazretlerinin yanına döndü. Hocası Ebü'l-Vefâ'ya çok izzet ve ikramda bulundu. Orada bulunanlar bu duruma çok şaşırdılar. Bunun üzerine Şenbekî hazretleri, Ebü'l-Vefâ'nın üstünlüklerini orada bulunanlara anlattı. Hocası, Ebü'l-Vefâ için ırmak kenarında büyük bir ziyâfet verdi. Ziyâfette Ebü'l-Vefâ hazretlerini tanımayan birçok kimse bulunuyordu. Ziyâfette birçok ilmî konuşmalar yapıldı. Bu arada Şenbekî hazretleri, "Allahü teâlânın kulları arasında öyleleri vardır ki, hırkasını suya atsa suya batmaz ve su onu götürmez" dedi ve hırkasını suyun üzerine bıraktı. Hırka suda hiç batmadı ve

olduğu yerden de bir yere gitmedi. Sonra Şenbekî hazretleri kalkıp, o hırkanın üzerinde iki rek'at namaz kıldı. Allahü teâlânın izniyle, hırka hiç ıslanmamıştı. Namazdan sonra hırkasını alıp silkeledi. Hırkadan toz döküldü. Bunun üzerine Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ hırkayı aldı. Şenbekî hazretleri, talebesi Ebü'l-Vefâ'nın, kendisinden daha büyük kerâmet göstereceğini biliyordu. Ebü'l-Vefâ'nın boşluğa bıraktığı hırka, havada durmaya başladı. Ebü'l-Vefâ hırkanın üzerine çıkıp, iki rek'at namaz kıldı. Ebü'l-Vefâ hazretlerinin üzerinde namaz kıldığı bu hırkanın, yerden yüz arşın (68 m.) yükseklikte olduğu rivâyet edilir. Bu kerâmet, Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ hazretleri hakkında sû-i zanda bulunanları tövbe ettirdi. Hocası oradakilere, "Her müridin saadeti şeyhindedir. Fakat benim saadetim, talebem Ebü'l-Vefâ'dandır" buyurdu. Ebü'l-Vefâ, hocasıyla birlikte üç gün üç gece sohbet ettikten sonra, üçüncü yolculuğuna çıktı. Bu yolculuğu oniki yıl sürdü.

Üçüncü seyahatinin sonunda, Allahü teâlânın kudretiyle yolu, Kisrine adıyla bilinen bir köye düştü. O köyde Şeyh Acemî adında velî bir zât var idi. Kerâmet sahibi olan bu zâta, o beldenin halkı büyük bir zevk ile hizmet ederdi. Şeyh Acemî, o köye gelen misâfiri yemek yemeden göndermezdi. Ebü'l-Vefâ hazretleri, bu zâtın evinin yanındaki mescide namaz kılmak için girdiğinde, cemâat namaza durmuştu. O da namaza durdu. Namaz bittikten sonra Ebü'l-Vefâ hazretleri gitmek isteyince, Acemî hazretleri "Sizi da'vet ediyorum. Fakirhâneye buyurun, yemek yiyelim. Da'vete icabet etmek sünnettir" dedi. Bunun üzerine Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ da'veti kabûl etti ve Acemî hazretlerinin evine gittiler. Birlikte yemek yiyip, sohbet ettiler. Aralarında yakınlık hâsıl oldu ve arkadaş oldular. Acemî hazretlerinin ısrârı üzerine, Seyyid Ebü'l-Vefâ üç gün üç gece orada kaldı. Dördüncü gün Acemî hazretleri köyün bütün halkına, Seyyid Tâc-ül-ârifîn'in gitmek istediğini anlattı. Bunun üzerine halk, Ebü'l-Vefâ hazretlerine, "Sizden burda yerleşip kalmanızı istirhâm ediyoruz. Buradaki müslüman halk, sizden istifâde etsin. Sayenizde birçok kimseler hidâyete kavuşsun" diye ısrar ettiler. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri "İstihâreye yatayım. Allahü teâlâ ne buyurursa ona göre hareket ederim" dedi. Bu sırada Acemî hazretleri bu sözü yerinde bularak, "Yâ Seyyid! Bir arzum daha var. Bu fakirin kızını almak için de istihâreye yat. Bakalım ne buyurulacak. Ertesi gün Ebü'l-Vefâ, "Bana, ceddim Hazreti Ali'nin kabrine senin ile beraber gitmem ve o ne buyurursa ona göre hareket etmem buyuruldu" dedi. Bunun üzerine Acemî hazretleri ile Ebü'l-Vefâ hazretleri birlikte mezarlığa gittiler. Burası Hazreti Ali'nin esas kabr-i şerîfi değildi. O gece orada uyudular. Ebü'l-Vefâ hazretleri rü'yâsında atası Hazreti Ali'yi gördü. Ali (radıyallahü anh), ona orada kalıp Acemî'nin kızını almasına izin verdi. Ebü'l-Vefâ, sabah olunca Acemî hazretlerine durumu anlattı. Bu duruma çok sevindi ve büyük bir âlim, halk ve sâlihler topluluğu önünde kızını ona nikahladı. Bu hâtunun ismi Huseyna olup, gayet güzel, zahide ve âbide idi. Hanımı, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin hizmetini görmekle ve ibâdetle meşgûl olurdu.

Daha sonra Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ hazretleri, Kalmine'ye geldi ve orada yerleşti. Burada halka hakîkî müslümanlığı anlatmaya ve talebe yetiştirmeye başladı. Ebü'l-Vefâ hazretlerinin talebeleri çok idi. Bunlardan yüksek derecelere ulaşanlardan ba'zıları şunlardır: Ali İbni Heytî, Bekâ İbni Batû, Mâcid-i Kürdî, Ahmed-i Baklî, Ramazân-ı Mecnûn, Muhammed Mısrî, Muhammed Kemahî, Mahmûd Keyyâl, Şerafüddîn Ebü'l-Abbâs, Ali İbni Üstâd, Receb-i Vâsıtî, Ebû Bekr-i Busti, Mukbil Hadim, Ebü'l-İzz Kalânisî, Muhammed Türkmânî Hâmid-i Sûfî, Hüseyn-i Râî, Ali İbni Asfer, Şihâbüddîn İbni Akîl, Muhyiddîn-i Mendelcî, Ebû Bekr-i Zinharân, Abdurrahmân Düceylî, Osman Mi'berânî, Askeri-i Şevdî, Abdurrahmân Tafsuncî, Seyyid Matar.

Ebü'l-Vefâ, ilim öğretmekle meşgûl olduğu sırada, bir gece rü'yâsında Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördü. Rü'yâsını şöyle anlatır: "Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) Eshâbı ile beraber oturuyordu. Ben Eshâbdan bir zâta, "Bu topluluk nedir?" diye sordum. O zât da, "Seyyid Ebü'l-Vefâ'ya, Allahü teâlâ yedi yâren verdi. Bu topluluğun gayesi, onları ta'yin etmektir" dedi. Ben bunu duyunca, bir köşede edeble oturdum. O ta'yin olacak kimseleri görmek için beklemeye başladım. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); İmâm-ı Hasen, İmâm-ı Hüseyn ve İmâm-ı Zeynel Âbidîn'e, "Gidin, Tâc-ül-ârifîn'in akrabasından Seyyid Matar, Seyyid Kâzım, Seyyid Muhammed, Seyyid Ali İbni Kamîs, Abdurrahmân Tafsuncî, Ali İbni Hayti, Seyyid Askeri-i Şevdî adlı yedi kimseyi alıp getirin" buyurdu. Onları alıp, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) huzûruna getirdiler. Ben bu zâtları görünce çok sevindim. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "Yâ Hasen, yâ Hüseyn, yâ Zeynel Âbidîn! Gidiniz, oğlunuz Ebü'l-Vefâ'yı getirin" buyurdu. Bu emir üzerine onlar gelip, beni Peygamber efendimizin huzûruna götürdüler. Ben selâm verip, Peygamberimizin mübârek elini öptüm. Peygamber efendimiz

(aleyhisselâm) bana, “Merhaba yâ Ebü’l-Vefâ! Allahü teâlâ sana hem dünyâda hem âhırette yâren olarak bu yedi kişiyi verdi” buyurdu. Ben “Yâ Resûlallah, bunların derecesi nedir?” diye suâl edince, “Yâ Ebü’l-Vefâ! Senin yârenin olan bu yedi kişi dünyâ ve âhırette sa’îd kimselerdir. Bunların nesli kıyâmete kadar kesilmeyip, bütün dünyâya yayılsa gerektir” buyurdu. Sonra o zâtlara dönerek, “Birer ellerinizi Seyyid Ebü’l-Vefâ’nın sırtına, birer ellerinizi de benim elimin altına koyup bî’at ediniz, ona yâren olunuz” diye emir buyurdu. Onlar bu emri yerine getirdiler.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Ebü’l-Vefâ’ya dönerek, “Yâ Ebü’l-Vefâ! Sana yedi yâren verdik. Kim bunlara ihlâs ve sıdk ile riyasız muhabbet besler ve mürîd olursa, kıyâmet gününde benim bayrağım altında haşrolunur. Benim evlâdım olan Seyyidlere kim hürmet ederse, aynen bana hürmet etmiş olur. Bana hürmet eden, Allahü teâlâya hürmet etmiştir. Allahü teâlâya hürmet eden, Cenneti kazanmıştır. Benim evlâdıma kim hürmet etmezse, bana hürmet etmemiş olur. Bana hürmet etmiyen, Allahü teâlâya hürmet etmemiştir. Allahü teâlâya hürmet etmeyenin yeri ise Cehennemdir.

Ey Ebü’l-Vefâ! Sana ve yârenlerine vasıyyetim olsun. Kıyâmete kadar kimseyle kavga ve anlaşmazlık çıkarmayın. Çünkü kavga ve anlazmazlık karışan silsilenin nesli helâka uğrar. Ey Ebü’l-Vefâ! Benim sünnetimi yerine getirip bu yedi yâreninin eteğine yapışan saadete ulaşır. Bunlardan uzaklaşan ise, benden uzaklaşmış olur” buyurdu. Ben bu ahde sâdık kalacağımı söyledim ve yedi zâtı da cân-ı gönülden yârenliğe kabûl ettim. Peygamber efendimiz duâ ettiler. Kapı çalınmasıyla uyandım.”

Hanıma, “Git, bak kim gelmiş?” dedim. Hanım kapıyı açınca, o yedi zâtı gördü ve bana “Yedi kişi geldi, seni soruyorlar” dedi. Ben de onları içeri da’vet ederek, onlara yemek yedirdim ve “Gelmenizin sebebi nedir?” diye sordum. Onlar da, “Rü’yâmızda Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördük. Bize Tâc-ül-ârifîn Seyyid Ebü’l-Vefâ sizin zâhiren ve bâtınen atanız oldu. Ona gidin, buyurdu” dediler. Ben de onlara gördüğüm rü’yâyı anlattım. Onlar zâhiren de bana bî’at ettiler.

Tâc-ül-ârifîn Seyyid Ebü’l-Vefâ’yı, halka hizmet edip gâfilleri doğru yola sokmak için devamlı çalışır gören Ehl-i sünnet düşmanları, onu çekemediler. Halîfe Kâim biemrillah’a, “Zeynel Âbidîn oğullarından bir kimse vardır. Ona büyük bir halk topluluğu tâbi oldu. Hilâfet benim hakkımdır diye iddiada bulunuyormuş. Şimdiden çâresine bakılmazsa, ileride büyük bir fitne olur” diye Ebü’l-Vefâ hazretlerine iftira ederek şikâyet ettiler. Bu şikâyet üzerine halîfe hayli tasalanıp, şüpheye düştü. Ebü’l-Vefâ hazretlerinin nasıl bir zât olduğunu merak ederek, onu çağırmak için adam gönderdi.

Gönderdiği kimseler, Tâc-ül-ârifîn’in yanına gelip, “Halîfe hazretleri sizi istiyor” dediler. O da, “Da’vete icabet etmek lâzımdır” deyip, halîfenin yanına gitmeye niyet etti. Bunu duyan halk, “Sizinle biz de gelelim” dediler. Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretleri onları bundan men etti ise de, Dicle kenarına vardığında, arkasında büyük bir halk kalabalığı vardı. Bunları geri döndüremedi. Bu kalabalık için, ba’zı kimseler onbin kişi, ba’zıları da daha fazla idi, dediler.

Kıyıda bekleyen gemiciler. Ebü’l-Vefâ hazretlerinin arkasında o kalabalığı görünce, “Halîfenin huzûruna bu kadar adam götürmek doğru olmaz” diyerek, gemilerine binip oradan uzaklaştılar. Sâdece Osman Mi’berânî adındaki bir gemici, Ebü’l-Vefâ nasıl bir zâttır? dedikleri gibi kerâmet ehli midir?” diye merak ederek ve bunları öğrenmek için orada kaldı. Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretlerinin yanına gelerek, “Yâ Seyyid, gemi şimdi ücrete tâbidir. Karşıya geçebilmen için ücret vermen gerekir” dedi. Ebü’l-Vefâ da hizmetçisine, “Hazırda ne varsa ver” buyurdu. O da, hazırda olan yüzelli dînârı Osman Mi’berânî’nin önüne koydu. O zaman o, “Ben böyle bir ücret istemiyorum” deyince Tâc-ül-ârifîn, “Nasıl bir ücret istiyorsun?” diye sordu. Osman Mi’berânî de, “Yarın kıyâmet gününde, Sırat köprüsünü geçmeme kefil olmanı ve açık bir delîl göstermeni isterim” dedi. Bunun üzerine Tâc-ül-ârifîn murâkabeye daldı. Sonra da Osman Mi’berânî’ye dönüp, “Allahü teâlânın isminde ibret vardır. Sırat’ı geçersin İnşâallah!” dedi. Osman, “Yâ Seyyid, buna açık bir delîl istiyorum” dedi. Bunun üzerine Seyyid Ebü’l-Vefâ, Allahü teâlâya duâ etti. O anda Osman’a bir hâl oldu ve kendini kaybetti. Bir süre sonra tekrar kendine geldi. Daha sonra Tâc-ül-ârifîn ve yanındaki büyük âlimler gemiye binerek, halk ise, kimi suyun üzerinden yürüyerek, kimi bir adımda karşıya geçtiler.

Ba’zı kimseler ve oğlu, Osman Mi’berânî’ye, “Kendini kaybettiğin zaman ne gördün?” diye sordular. O da, “Kıyâmetin kopmuş olduğunu gördüm. Halk mahşer yerine toplanmış, kimi sevinçli kimi üzüntülü idi. Sırat köprüsü

kurulmuş idi. İnsanlar Sırat'tan geçmeye başladılar. Fakat pek az kimse Sırat'ı geçebildi. Çoğu Sırat köprüsünden yuvarlanarak, Cehenneme düştü. Ben bu durumu görünce, içime bir korku düştü. O anda yanıma Ebü'l-Vefâ hazretleri geldi. Elimi tutup beni Sırat köprüsünün yanına götürdü. Besmele çekti ve "Durma geç" dedi. Tâc-ül-ârifîn'in bu sözlerinden sonra, "Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ hürmetine, Osman Mi'berânî ve onun zürriyeti geçsin" diye bir nidâ işittim. Bunun üzerine ben, Besmele çekerek Sırat köprüsüne ayak bastım ve yıldırım gibi geçtim. Arkama baktığım zaman, bir grup insanın arkamdan geldiğini gördüm. "Bunlar senin zürriyetindir" diye bir nidâ duydum" diye anlattı.

Tâc-ül-ârifîn Bağdad'a yaklaştığı zaman, bütün halk onu karşılamaya geldi. Büyük bir hürmetle şehrin kapısından içeri aldılar. Ebü'l-Vefâ hazretleri câmiye girdi. Câmiye o kadar çok insan geldi ki, iğne atsan yere düşmezdi. Tâc-ül-ârifîn minbere çıkıp, halka va'z ve nasîhatta bulundu ve hakîkatleri açıkladı. Daha sonra, halkı geçmiş günahları için tövbe etmeye da'vet etti. Allahü teâlânın inâyetiyle, halkın kapalı olan göz ve kalbleri açıldı. Çok kimseler Ebü'l-Vefâ hazretlerinin huzûrunda tövbe etti. Yatsı namazına kadar, halkın huzûruna gelip tövbe etmesi sürdü. Yatsı namazından sonra Ebü'l-Vefâ hazretleri hizmetçisine, "Halka söyleyin, kalabalık yapmasınlar, evlerine gitsinler" dedi. Bunun üzerine halkın büyük çoğunluğu evlerine gitti ise de, bir kısmı kalıp ibâdetle meşgûl oldular. Bu durum halifeye bildirildi. Halife kıyâfet değiştirerek, Tâc-ül-ârifîn'in bulunduğu câmiye geldi. Onun nûra gark olmuş bir hâlde oturmakta olduğunu, yanındaki zâtların Allahü teâlâya ibâdet ettiklerini, kendilerini ilâhi bir rûhâniyetin nûrunun sarmış olduğunu gördü. Halifenin yanında Şafiî mezhebi fıkıh âlimi Sa'îd İbni Ebî Nasr da bulunuyordu. Halife ona, "Ben bu Seyyid Ebü'l-Vefâ'yı imtihan etmek istiyorum, sen ne dersin?" diye sordu. Sa'îd İbni Ebî Nasr ise, "İmtihan etmeye gerek yoktur. Zira hak üzere oldukları gün gibi açıktır" dedi. Halîfe onun sözünü hiç kale almadı. O Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerini imtihan etmek ve böylece kalbini tatmin etmek istiyordu. Câmiden ayrılarak sokakları ve kalabalık yerleri dolaşmaya başladı. Bir yerde kadınlar toplanmış, Allahü teâlâya ibâdetle meşgûl idi. Halîfe bunların arasına girip bir kadının eline yapışıp sıktı. Kadın, tebdil-i kıyâfetle dolaşan halîfeyi tanıyarak, "Yâ halîfe! Benden uzak dur. Ben Allahü teâlâya ibâdetle meşgûlüm" dedi. Halîfe bu duruma çok şaşırdı. Biraz ileride gördüğü bir kızın etini tutup sıktı. O kız da halîfeyi tanıyarak, "Ey halîfe! Utanmıyor ve Allahü teâlâdan korkmuyor musun? Şayet biraz önce elini tutup sıktığınız benim kızkardeşim olmasaydı, seni bağırarak rezîl rüsvâ ederdi. Yanımdan git. Şimdi biz Allahü teâlâdan başkasıyla meşgûl olmayız" dedi. Halîfe utanılacak bir duruma düştü. Saîd İbni Ebî Nasr, "Yâ emîr-ül-mü'minîn! Ben size denemeye lüzum yok dememiş miydim. Zira onun nûru buradaki bütün halka sirayet etmiş. Bu zâtın velî olduğu ma'lûmunuzdur. Fakat ille de tecrübe etmek istiyorsanız, ulemâdan ve fukahâdan yüce kimselerin hazır bulunduğu bir meclisde Tâc-ül-ârifîn'e çözülmesi zor konularla ilgili sorular sorulsun. Eğer o âlimler, Ebü'l-Vefâ'yı sorulara cevap veremez hâle getirirlerse, Tâc-ül-ârifîn da'vâsında yalan söylüyordur. Fakat sorulan sorulara cevap verirse, onun arkasını bırakmaktan başka çâre yoktur" dedi.

Bu teklif, halîfenin hoşuna gitmedi. Güvendiği hizmetçilerinden biri olan Muhammed Kadirî'ye yedi parça hamur tulumu vererek Ebü'l-Vefâ hazretlerine gönderdi. Ve hizmetçisine; "Bunları al, Ebü'l-Vefâ'ya götür. Ona selâmımı söyle. Halîfe size, erkeklerle kadınların bir arada meclis kurmasını ve bu gönderdiklerimi yemelerini, çünkü onun bulunduğu meclise böyle gerekir dedi" diyesin.

Muhammed Kadirî, o yedi parça hamur tulumunu alıp, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin huzûruna gitti. Fakat korkusundan halîfenin söylediklerini ona söyleyemedi. Halîfeye de gidip, "Emriniz üzere Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın huzûruna gittim. Fakat söylediklerinizi korkumdan söyleyemedim" diyemezdi. Tâc-ül-ârifîn hazretlerine, Allahü teâlânın izniyle bu durum ma'lûm oldu. Muhammed Kadirî'yi yanına çağırıp ona, "Yâ Muhammed Kadirî! O tulumların içinde yağ ve baldan başka birşey yok. Bu yağ ve balları, halîfe dervişlere gönderdi, diyesin" dedi. Sonra içeriye seslenerek, "Ey dervişler, tabaklarınızı getirin. Halîfe sizlere yağ ve bal göndermiş" dedi. Dervişler tabaklarını alıp getirince, Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Ey Muhammed Kadirî! Bunları eşit şekilde dağıt" diye buyurdu. Muhammed Kadirî tulumlardan birini açınca, içinde bembeyaz bal olduğunu gördü. Bal çok temiz ve güzel idi. Allahü teâlânın kudreti, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin himmetiyle, tulumun içindeki hamur, bembeyaz bir bal olmuştu. Dervişlere bu balı taksim etti. Daha sonra tulumlardan birini daha açınca, icindekinin yağ olduğunu gördü. Bunu da dervişlere dağıttı. Dervişlerin tabakları yağ ve bal ile doldu. Balın güzel kokusu hiç unutulmadı.

Tâc-ül-ârifîn, bir kabın içinin bir tarafına ateş, bir tarafına pamuk, bunların ortasına da kar koyarak, Muhammed Kadirî ile halîfeye gönderdi. Ebü'l-Vefâ hazretleri bununla halîfeye, "İşte erkeklerin şehveti ateş, kadınların ki ise pamuk gibidir. Ateşle pamuk bir arada durmaz. Bu kabda karın, ateşin pamuğu yakmasına mâni olduğu gibi, araya bir velînin himmeti girerse, ateşin pamuğu yakmasına mâni olur" demek istedi. Halîfe kabı açıp içindekileri görünce, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin ne demek istediğini çok iyi anladı. Kabın içindekileri boşalttırarak, içine yılan yavrusu koydurdu ve Muhammed Kadirî'ye, "Bu kabı alıp Ebü'l-Vefâ'ya götür, içinde ne olduğunu kimseye söyleme" dedi. Muhammed Kadirî o kabı alıp, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin huzûruna getirip önüne koydu. Seyyid Ebü'l-Vefâ o zaman, "Ey Muhammed Kadirî! O mahcûb halîfeden getirdiğin kab nedir? O hiç utanmaz mı?" dedi. Muhammed Kadirî, "Yâ Seyyid! Halîfe bunun içinde olanı söylemememi ve senin keşif yoluyla bilmeni istedi" dedi. O zaman Seyyid Ebü'l-Vefâ, "Halîfeniz evliyâyı böyle âdi bir şeyle mi imtihan eder? Bu çok âdi bir harekettir" buyurdu. Küçük bir çocuk olan kardeşinin oğlu Seyyid Matar'a dönerek, "Yâ Matar! Bu kabın içinde ne olduğunu keşif yoluyla bunlara söyle" buyurdu. O da, "Yâ Seyyid! Bütün makamları, yerleri keşif yoluyla inceledim. Bir yılan yavrusunu, annesinin yanında göremedim. Meğer o yavru tutulup, bu kaba konmuş. Bu kabın içindeki yılan yavrusudur" dedi. Muhammed Kadirî bunları duyunca kendini kaybetti. Bir süre sonra kendine gelince, üzerinde bulunan değerli elbiseleri çıkararak, yamalı ve ucuz bir elbise giydi. Varını yoğunu fakirlere dağıttı. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin eline yapışarak, cân-ı gönülden ihlâs ile tövbe etti ve Ebü'l-Vefâ hazretlerinin talebesi olmak istedi. Bu isteği Seyyid hazretleri tarafından kabûl edildi.

Halîfe bunları duyunca, çok huzûrsuz oldu. Sebebi ise, en yakın adamı olan Muhammed Kadirî'nin Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerine talebe olması ve diğer yakınlarını da o zâta talebe olacağından, makamının elden çıkacağından korkması idi. Hâlbuki, Tâc-ül-ârifîn hazretlerinin nazarında, onun makamının hiç önemi yok idi. Halîfe hâlâ tereddüt içinde idi. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerini bir daha imtihan etmek istedi. Bunun için helâl yoldan kazanılmış yüz dînârın içine, haram yoldan kazanılmış on dînâr koydu. O on dînârın üzerine, kendisinin anlıyabileceği bir işâret koydu. Bunların hepsini bir kese içine koyarak, adamlarından birine verdi ve "Bunları Ebü'l-Vefâ'ya götür, talebelerine dağıtsın" dedi. Gönderdiği kimse, Ebü'l-Vefâ'nın huzûruna gelerek, halîfenin dediğini söyledi. Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Keseyi çevir de mührü açılsın" buyurdu. O kimse söylenileni yaptı ve kesenin içindekileri bir tabağa boşalttı. Seyyid Ebü'l-Vefâ, "Şunları ayır. Şunları da, şunları da" diyerek, halîfenin karıştırdığı haram yoldan kazanılmış olan on dînârı birer birer ayırdı. Helâl yoldan kazanılmış olan yüz dînârı alıp kabûl etti. On dînârı da bir keseye koydurarak, "Bu dinarlar, fakirlere nafaka olarak harcanamaz. Götür kendisi harcasın" diyerek, halîfeye geri gönderdi. Halîfe, on dinârı eline alınca gördü ki, hepsi işâretlediği ve haram yoldan kazanılmış olan dinarlar idi. O zaman anladı ki, Tâc-ül-arifîn Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, Allahü teâlânın veli kullarındandır.

Doğruyu inkâr eden sapık kimseler, halîfenin huzûruna gelip, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri için, "Bu kimse, uzakta iken yakınınıza getirdiniz. Buraya gelmesiyle, bütün Bağdad halkı ona tâbi oldu. Muhammed Kadirî, senin en yakın adamın ve en sâdık hizmetçin idi. O dahi seni terk edip ona talebe oldu" dediler. Bu ve buna benzer kötüleyici sözler söylediler.

Muhammed Kadirî, Ebü'l-Vefâ'ya talebe olunca, kendisine Ebü'l-Vefâ hazretleri buyurdu ki: "Sana, halifenin karşısında iftihar edebileceğin ve onun seni o vaziyette görüp niyetini düzeltebileceği bir vazîfe vereyim." Onu talebelerin helasını silip süpürmek ve temizliği ile uğraşma işiyle vazîfelendirdi. Muhammed Kadirî bu vazîfeyi kabûl edip, ihlâs ve gönül rızasıyla, seve seve talebelerin helâsını temizlemeye başladı. Halifenin yanında ve onun yakın adamlarından olmayı, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin yanında bulunarak, dervişlerin helâsının temizliğiyle uğraşmaya tercih ediyordu!

Ba'zı kimseler halîfeye, "Senin en yakın adamın ve en iyi hizmetçin Muhammed Kadirî, Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın en iyi itaat eden talebelerinden olmuş ve senin yanında olmayı ve sana hizmet etmeyi, talebelerin helâsını temizlemeye tercih ediyor. Senin adamlarını ayartıp, kendi hizmetinde tutan bu gibi kimseleri şehirde bulundurmanız doğru değildir. Eğer biraz daha burada kalırsa, bütün adamlarınızı ayartıp yanında çalıştıracak" dediler. Böyle sapık kimselerin sözleri, halîfe üzerinde etkisini gösterdi. Ulemâyı toplıyarak, onlarla meşveret etti ve onlara "Nasıl hareket edelim?" diye sordu. Bunlar sükût edip bir cevap vermediler. Ba'zıları, "Şehirden uzaklaştıralım" dediler. Ba'zıları da, "Câmilerde, minberlerde va'z ve nasihat etmesine ve halkın tövbe etmesi için meclisler

tertip etmesine müsâade etmeyiniz" dediler, İbn-i Akîl ise, "Yâ Emîr-ül-mü'minîn! Ulemâ toplansın. Bunların herbiri, ayrı ayrı gayet güç suâller hazırlayıp ona sorsunlar. Şayet o suâlleri cevaplandırırsa ne âlâ. Yok bu suâlleri cevaplandırmaktan âciz ise, gerisini siz bilirsiniz" dedi. İbn-i Akîl'in bu teklifi halîfenin hoşuna gitti ve "Ne kadar ulemâ ve büyük fıkıh âlimi var ise toplansınlar, içinden çıkılması zor olan ne kadar güç mes'ele ve suâl varsa ona sorsunlar. Eğer bu suâllere cevap verebilirse, onu kendi hâline bırakalım. Şayet bu suâlleri cevaplandıramazsa, kürsüsünü başına yıkıp şehirden sürelim" dedi. Sonra Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerine durumu bildirdiler. O da, "İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretlerinin türbesinin batı tarafında, gömülü bir minber vardır. O minber demirdendir. O demir minberi halîfenin topladığı âlimlerin, bana suâl soracakları yere koysunlar. Sonra etrâfında ateş yakıp, kıpkırmızı oluncaya kadar kızdırsınlar. O minberin üzerine çıkıp, Allahü teâlânın izniyle, soracakları suâllerin hepsinin cevâbını veririm" buyurdu.

Onun bu sözleri halifeye iletildi. Halîfenin emri ile o yeri kazdılar. Ebü'l-Vefâ hazretlerinin dediği gibi o minberi buldular. Binbir güçlükle onu çıkarıp, geniş bir alana koydular. Etrâfına ve yanına çok büyük odunlar yığdılar. Sonra odunları ateşe verdiler. Ateş, üç gün üç gece yandı. Minber ateşin te'sîriyle kıpkırmızı oldu. Bağdad halkının hepsi, o alanda toplanmış idi. Halifenin ve ulemânın oturacağı yerin yakınındaki ateşi temizlediler. Halife minbere yakın bir yere oturdu. Halkın birçoğu, "Bu ateşten kıpkırmızı olmuş demire, insanoğlunun yaklaşması hiç mümkün mü? Nerde kaldı üzerine çıkıp oturmak ve kendisine sorulan suâllere cevap vermek" dediler. Halîfeye daha önce Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerini kötüleyenler de o alana geldiler. Ebü'l-Vefâ hazretlerinin, ateşten kızarmış minberin üzerinde yanmasını ve ona sorulacak suâllere cevap verememesini istiyorlardı. Suâl soracak olan âlimlerin sayısı kırk kadar idi. Bunların onu Hanefî mezhebi, onu Şafiî mezhebi, onu Mâlikî mezhebi, onu da Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi idi. Dört mezhebde, o zamanda onlar kadar âlim kimse yoktu. Onlar gelip yerlerini aldıktan sonra, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin minbere çıkması istendi. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, Besmele çekerek minbere çıktı. Peygamber efendimize salât-ü selâm getirdikten sonra hutbe okudu. Ateşten kıpkırmızı olan demir minberin üzerinde, ayağını bile kıpırdatmadı. Bu hâldeki minber, vücûdunu zerre kadar incitmedi.

Bu hâli gören halîfe, âlimler ve halk çok şaşırdılar. Halîfenin, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri hakkındaki tutumu değişti. Hiç kimsenin onu inkâr edecek hâli kalmadı. Başta halîfe olmak üzere, orada bulunan herkes, Tâc-ül-ârifîn'in Allahü teâlânın velî bir kulu olduğunu kabûl ve tasdik ettiler. Esâsında bu durumu, Tâc-ül-ârifîn'i sevmeyen ve ona düşman olanlar, onu halîfenin gözünden düşürmek için hazırlamışlardı.

Daha sonra Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Kim suâl sormak ve münâzara etmek istiyorsa gelsin" dedi. Fakat kalabalık meydandan, özellikle o kırk âlimden hiç kimse ona cevap vermedi. Sapıklar, âlimlere "Biz sizi niye buraya getirdik? Hazırladığınız suâllerinizi sorsanıza" dediklerinde, âlimler "Vallahi biz, gerçekten cevâbı zor sorular hazırlamıştık. Fakat şimdi onların hiçbirini hatırlıyamıyoruz. Bildiğimiz bütün herşeyi de unuttuk" dediler. O âlimlerin arasından bir zât, "İslâm nedir?" diye sordu. Seyyid Ebü'l-Vefâ "Hangi İslâmı soruyorsun. Senin İslâmından mı soruyorsun, yoksa benim İslâmımdan mı?" diye söyleyince o zat, "İslâm iki türlü müdür diyorsun?" dedi. Seyyid Ebü'l-Vefâ, "Evet iki türlüdür. Sizin İslâmınız, îmânınızın aynıdır. Sen; Allahü teâlâ birdir, eşi ve benzeri yoktur. Muhammed Mustafâ (aleyhisselâm) hak peygamber diye dilinle söyler, kalbinle buna inanırsın. Hak teâlânın ve Resûlünün emrini tutup onunla amel edersin. Ama bizim İslâm anlayışımız ve kabûl edişimiz ba'zı değişiklikler arz eder. Şöyle ki: Biz, îmânın yanında, hiçbir zaman Allahü teâlâdan gâfil olmamak İslâmdır, deriz. Sizin orucunuz; Ramazân-ı şerîfte fecrin ağarmasından, güneş batıncaya kadar, yemeden-içmeden sakınmak ve akşam olunca da iftar etmektir. Bizim orucumuz ise; yiyeceklerden, giyeceklerden ve bütün kâinattan uzak durmaktır. Biz, dünyâ ni'metlerinden, sâdece ibâdet ve tâatte güç kazanmak için faydalanırız. Ve bizim için esas, bütün ahlâk bozucu şeylerden uzak durmaktır. Zekâta gelince; altından bu kadar, gümüşten şu kadar ve davardan şu kadar deyip, fıkıh kitaplarında beyan buyurulduğu gibi verirsiniz. Bizim zekâtımız; mevcûd olan herşeyi, fazla fazla vermektir ve Allahü teâlânın indinde makbûl olan nesnelerle zenginlik hâsıl edip, bütün varlıklardan el çekmektir.

Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, sonra haccı ve diğer emirleri çok açık bir şekilde anlattı. Sonunda, "Bu anlattığım İslama kim sahiptir?" diye sorunca, hiç kimse cevap vermedi. Bunun üzerine Ebü'l-Vefâ hazretleri: "Ey Cemâat! Benim için çok şiddetli bir ateş kızdırdınız, ama Allahü teâlâ söndürdü. Ba'zı

zor suâller hazırlayarak, onların cevâbının verilmemesiyle beni âciz bırakmak istediniz. Fakat, Allahü teâlâ beni değil, sizi âciz bıraktı. Siz istiyordunuz ki, kendiniz fesahat ve belagatla konuşup suâl sorasınız. Ben ise, fesahat ve belagattan uzak olarak suâllerinizi cevaplandırayım. Fakat siz de gördünüz, ben de fasîh ve beliğ söz söylemeye muktedir imişim" dedi ve "Hani bana sormak için suâl hazırlayanlar nerede? Gelsinler, suâllerini sorsunlar!" diye üç sefer yüksek sesle seslendi. Hiç kimse cevap vermeyince kendisi, "Bana sormak için hazırladığınız hâlde, Allahü teâlâ tarafından size unutturulan suâlleri, O'nun yardımıyla sizlere ben sorayım ve cevâbını vereyim" dedi.

Suâl hazırlayan kırk âlimden ilkine, "Yâ falan! Senin hazırladığın suâl şu değil miydi?" diye sorunca, ondan "Evet" cevâbını aldı. "İşte cevâbı da budur" diyerek, o suâli çok güzel bir şekilde açıkladı. Verdiği cevâbı orada bulunan herkes çok beğendi. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, orada bulunan diğer otuzdokuz âlimin hazırladıkları suâlleri tek tek söyleyerek, cevaplarını gayet açık bir şekilde söyledi. Bu durum, başta halîfe ve orada bulunan kırk âlim olmak üzere, herkesi hayretler içinde bıraktı. Orada bulunanların hepsi, Ebü'l-Vefâ hazretlerine hayran oldular. Tâc-ül-ârifîn sonra onlara, "Ey âlimler! Ey fakîhler! Biliniz ki, medresede öğrenilen ve kâğıt üzerine yazılan ilim zamanla unutulur. Fakat Ledün mektep ve medresesinde öğrenilen ilm-i ledünnî'nin kâğıdı gönül sahifesidir. O, gönül sahifesine yazılır ve asla unutulmaz. İlm-i ledünnî'yi öğrenin. Bu ilmi öğrenen, iki cihanda mes'ûd olur, saadete erer ve bahtiyar bir hayat yaşar" dedi. Daha sonra minberden inerek iki rek'at namaz kıldı ve bir kenara oturdu. Oradaki halkın ba'zıları, onun yanına gelerek oturdular, İbn-i Akîl ve İbn-i Hübeyre de Tâc-ül-ârifîn hazretlerinin yanına gelerek himmet istediler. Ebü'l-Vefâ onlara, "Siz, beni fasîh ve beliğ konuşamayan acemi bir kimse mi sanmıştınız?" diye sorunca onlar, "Evet öyle zannediyorduk" dediler. Seyyid Ebü'l-Vefâ, "Biliniz ki, Allahü teâlânın lütfu kime erişmişse, o kimse eğer nâkıs ise kâmil olur. Dilsiz ise konuşur. Konuşması düzgün değilse fasîh olur. Kör ise gözleri görür. Ne eksiği varsa, hepsi tamamlanır, hiçbir eksiği kalmaz. Allahü teâlâ bana da lütufta bulundu. Ceddim Muhammed Mustafâ (aleyhisselâm), gece rü'yâmda görünüp, ağzıma mübârek tükürüğünden bulaştırdı. O sabahtan beri çok fasîh ve beliğ konuşmaktayım" buyurdu. Bunun üzerine İbn-i Hübeyre, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerinin eline sarılarak, cân-ı gönülden tövbe etti.

Tâc-ül-ârifîn Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, daha sonra ikinci defa büyük bir va'z ve nasîhat verdi. O sırada, daha halîfenin kalbinde inkâr kokusu vardı ve henüz utanma duygusu onu tam olarak kaplamamış idi. Çünkü Ehl-i sünnet düşmanları münâfıklar, Ebü'l-Vefâ Hazretleri hakkında gece-gündüz çeşit çeşit yalanlar söylüyor ve ona iftira ederek, doğruyu bâtıl olarak göstermeye çalışıyorlardı. Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın va'zını dinlerken halifeye bir hâl oldu ve onun anlattıklarını cân-ı gönülden dinlemeye başladı. "Çok güzel yâ Tâc-ül-ârifîn" diyerek kendini kaybetti. Bu durum, birkaç defa daha tekrarlandı. Ebü'l-Vefâ hazretlerini kötüleyenler, onun böyle söylemesine çok şaşırdılar. Kendisine gelince ona, "Sizinle Seyyid Ebü'l-Vefâ arasında bir yakınlık yok iken, ona bu şekilde seslenmenizin sebebi nedir?" diye sordular. Halîfe, "Vallahi o sözü kendi isteğimle söylemedim. Minberin üzerinde yeşil bir kuş bulunuyordu. O kuş, "Çok güzel yâ Tâc-ül-ârifîn" deyince, kendi isteğim olmadan o kuşun sözlerini tekrarladım" dedi. Sonra Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri minberden inince, birçok kimse yanına gelerek tövbe etti. Yaptıklarından izdırap duyan halîfenin, Tâc-ül-ârifîn hazretlerinin yardımıyla kalbi yumuşadı ve düşmanların sözlerine bakmıyarak ona bî'at etmek istedi. Tenhâ bir yerde va'z kürsüsü kurmaları için adamlarını görevlendirdi. Sonra da Ebü'l-Vefâ hazretlerine, gelip bize tenhâ bir yerde va'z versin. Lütfedip bizi şereflendirsin" diye haber gönderdi. Seyyid Ebü'l-Vefâ "Canla başla" dedi ve va'z kürsüsü kurulan yere gitti ve va'zu nasîhat etti. O mecliste, o kadar çok ilmi-ledünnî ve feyz saçtı ki, anlatılması mümkün değildir. Orada bulunanların hepsi, derecelerine göre hisselerine düşeni aldılar. Halîfe ve hazır bulunan âlim ve fakîhler ona hayran kaldılar. Bunların arasında Tâc-ül-ârifîn için, "Bu kadar ilmi nereden öğrendi? Bu kadar çok kitap bilgisine nasıl sâhib oldu ve nasıl mütâlâa edebildi? Zâhirî ve bâtınî ilimlerde bir benzeri olmıyan bu zât, hangi âlimlerden, nerede ve ne zaman ders aldı?" diye hatırlarından geçirenler oldu. Onların bu düşünceleri ona ma'lûm oldu ve "Ey insanlar! iyi bilin ve anlayın. Cenâb-ı Hak bir kuluna ihsân edip feyz vermişse, o kimse zâhirî ve bâtınî ilimlerde öyle söz sahibi olur ki, sizin âlimlerinizin uzun yıllar çalışarak elde ettikleri çok ilim, O'nun verdiği ilme nazaran denizde bir damla gibidir. Bir tarafın ilim öğreteni Allahü teâlâ, bir tarafın ilim öğreteni insan olursa, hangi tarafın ilminin daha

tutarlı olduğunu siz kıyâs ediniz” buyurdu. Orada bulunanlar, onun bu sözünü işitince çok ağladılar. Bu konuşmadan sonra, birçok kimsede derecesine göre bir hâl hâsıl oldu. Birçok kimseler düşüp bayıldılar. Halîfeyi de dehşet kaplıyarak vücûdunu bir titreme aldı. Kalbinde Allah korkusu yer edip, evliyâ sevgisi hâsıl oldu. Tâc-ül-ârifîn hazretleri, minberden inip halîfenin yanına geldiler. Elleriyle halîfenin vücûdunu sıvazladı. O titreme hâli halîfeden gitti. Bunun üzerine halîfe, “Yâ Seyyid, bana hassaten va’z et” dedi. Ebü’l-Vefâ hazretleri de, “Yâ Emîr-ül-mü’minîn! Sen gerçeği gördün. Amma sen bir inat yüzünden bunu anlamadın veya anlamak istemedin. Bir kimseye kendisinin va’zı te’sîr etmezse, başkasının va’zı te’sîr etmez. Fakat ben sana bir kıssa anlatayım, sen ondan hisse çıkar:

Bir çoban, güttüğü koyunlara şefkatli ve merhametli davransa, onları incitmezse ve zayıf-sağlam demeden her birini iyi ve otlu yerlerde otlatırsa, sıcak bastığı vakitlerde ağaç altlarına götürüp onları gölgelendirirse, susadıklarında onları güzel berrak sulardan sularsa, hülâsa ne kadar iyi beslerse, koyunlar besili olur ve sürü çabuk artar. Koyunların sütleri de çok olur. Koyunları böyle olan sürü sahibi de, çobandan memnun olarak daha fazla ücret verir. Eğer bunları yapmayıp da tersini yaparsa, koyunların sütleri ve sayısı azalır. Sürü sahibi memnun kalmıyarak çobanı işten çıkarır, onun yerine başka çoban getirir.

İşte böyle olduğu gibi, ey halîfe! Bir bakıma sen de bir çobansın. Sana itaat eden teb’an da koyun gibidir. Sen insaf ve adâletle hareket ederek onlara zulüm etmezsen, Allahü teâlâ da senin hukukunu görerek, adâletle hareket ettiğin için seni makamında devamlı tutar ve sen de böylece ülkeni günden güne genişletebilirsin. Eğer teb’ana şefkat ve merhametle davranmazsan, onlara eza, cefâ ve zulüm edersen, Hak teâlâ seni memleket padişahlığından ve hilâfet makamından alır. Böylece hem bu dünyâda, hem de âhırette kovulmuş olursun.

Ey Emîr-ül-mü’minîn! Şimdi iyi düşün ve gözünü aç. Kendi hâline dikkatle bak. Hangi taraftansın? Ona göre amel et ve durumunu düzelt. Kimseye güvenme, âhırete yarayacak işi kendin gör” buyurdu. Bunun üzerine halîfe, “Ey Seyyid! Allahü teâlâ seni ve ecdadını, bütün mü’minlere yardım ve onlardan faydalanmaları için gönderdi. O yardım ve faydadan, bugün özellikle ben istifâde ettim, idârem altında bulunan âmirlere, halka adâlet üzere muâmelede bulunup, kimseye zulüm etmemeleri için emir göndereceğim. Söylemek benden, emrimi yerine getirmek ise onların vazîfesidir. Eğer emrimi yerine getirmezlerse, günaha girer ve yarın Allahü teâlânın huzûrunda kendileri mes’ûl olurlar” dedi.

Tâc-ül-ârifîn Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretleri, “Ey halîfe! Güzel söylüyorsun, fakat sâdece dil ile söylemek yetmez. Yapılan işi tartarak yapmak ve her durumda adâlete riâyet etmek lâzımdır. Ey halîfe! Şüphen olmasın ki, günün birinde öleceksin. Burada öyle bir amel işle ki, yarın kıyâmet günü o amelin sana fâidesi dokunsun. Günün birinde seni, seni yaratan yüce bir varlığın huzûruna götürecekler. O herşeyi bilir, hiçbir şey O’na gizli kalamaz. Burada işlediğin herşeyin karşılığını orada göreceksin. Şunu hiç unutma ki, Allahü teâlâ seni bir damla meniden yarattı. Sana can verdi, akıl verdi. Göz, kulak, ayak ve dil verdi. Bunlara benzer daha nice a’zâlar ve saymakla bitmeyecek ni’metler verdi. Bütün bunları insanoğlunun emrine amade kıldı. Böyle ni’metler verdiği insanlar üzerine hükmetmen ve emir vermen için, Allahü teâlâ seni hâkim kıldı ve halîfe yaptı. Sana tâbi olan bütün insanların hâlleri senden sorulacaktır. Bu yüzden makamınla öğünüp mağrur ve gâfil olmayasın” deyince, halîfe çok ağladı ve harareti arttı, içmek için su istedi. Bir maşrapa su getirdiler. Tam suyu içeceği sırada, Ebü’l-Vefâ hazretleri, “Ey halîfe, suyu içme! Sabret” dedi. Bunun üzerine halîfe onun diyeceğini beklemeye başladı. Tâc-ül-ârifîn, “Ey halîfe! Çok susamış bir hâlde sahrada olsan ve bir damla içecek su bulamasan, susuzluktan ölecekmiş gibi olsan. Bir kimse elinde bu maşrapayla sana su getirse ve karşında tutarak, “Şayet saltanatının yarısını bana verirsen, şu suyu sana vereceğim” dese ne yaparsın?” deyince halîfe, “Susuz ölmektense, diri kalıp yaşamak daha iyi olacağından, saltanatımın yarısını verir, bir maşrapa dolusu soğuk suyu alırdım” dedi.

Bunun üzerine Ebü’l-Vefâ hazretleri, “Suyu içtiğinizi kabûl edelim. O içtiğin su, bir müddet sonra idrar olarak yol bulup çıkmak istese, fakat Allahü teâlâ o suyu veren kimseye bir imkân verse, o kimse seni, idrarını yapamaz hâle getirse ve sen de idrârını yapamazsan, o zaman da o kimse, “Eğer saltanatının diğer yarısını da bana verirsen, idrârını yapmanı sağlarım. Yoksa seni bu hâlde bırakırım” dese ne yaparsın?” diye sordu. Halîfe cevap olarak, “Eza, cefâ içinde çaresiz kalmaktan dirlik iyidir. Saltanatımın yarısını ona verir, o zahmetli hâlden kurtulurum” dedi ve elindeki suyu içti. Seyyid

Ebü'l-Vefâ hazretleri başını kaldırıp, "Ey halîfe! Bil ki, yarısı bir içim suya, yarısı da bir defa idrar çıkarmak karşılığında elden çıkacak olan bir devlete, bir makama, ârif olan kimse hiç tama' eder mi? Onun için, beylik ve makamın benim yanımda zerre kadar bir değeri yoktur" buyurdu. Bunun üzerine halîfe, "Ey Seyyid! Beni mazur görünüz. Sizin asıl hâlinizi bilememişim. Biliyorsun ki, nefs kâfirdir, insana türlü türlü endişeler verir ve kişi, kendisini vesveseye iten herkesin sözüne uyar" dedikten sonra, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin elini öptü ve "Ey Seyyid! Bu andan i'tibâren senin emrinden dışarı adımımı atmayacağım. Yapacağım işleri, önce sizinle istişâre edeceğim. Ondan sonra o işleri yapacağım" dedi. Ebü'l-Vefâ hazretleri de, "Yâ Emîr-ül-mü'minîn! Benim sana, senin de bana ihtiyâcın yok. Fakat ne yaparsan Allahü teâlânın emrinden dışarı çıkma, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnetini bırakma. Dâima Allahü teâlâdan kork, Resûlünden utan" dedi. Bunun üzerine halîfe, "Ey Seyyid! Bana, gönlümün dünyâya karşı aşırı ve fazla bir hırs göstermiyeceği bir nasîhatta bulun?" deyince, Ebü'l-Vefâ hazretleri, "Dünyânın lezzetleri üç şeyde toplanmıştır. Bunların ilki yemek-içmek, öbürü giyinmek, diğeri ise cimâ'dır. Yiyeceklerin en tatlısı baldır. Bal, küçük ve zayıf olan arıdan hâsıl olur. O hayvancığı, insan dilerse kolayca öldürebilir. Giyeceğin en iyisi ipek olup, onu da küçücük bir böcek yapar. O böcek, gökgürültüsüyle ölür. Cima' ise, bir bevli yerli yerine ulaştırmaktır. Bu da bir anlık lezzettir. Dünyânın, insan için geçen süre kadar bile kıymeti yoktur. Kâmil ve ârif olan kimse dünyâya gönül bağlamaz. Böyle zâtların gönülleri, Allahü teâlâdan bir ân bile uzak olmaz" buyurduktan sonra, talebelerinden birine işâret etti. Talebesi hâl ehlinden olduğu için, hocasının ne için işâret ettiğini hemen anladı. Ebü'l-Vefâ hazretleri onun eline, o zamana kadar görülmemiş bir inci koydu, incinin pırıltısından her taraf ışıl ışıl olmuştu. Halîfe bunu görünce, Seyyid Ebü'l-Vefâ'dan bakmak için izin istedi. Ebü'l-Vefâ hazretleri o inciyi halîfeye verdi. Halîfe eline alınca, o inci basit bir taş oluvermişti. Onu tekrar geri verdi. Seyyid Ebü'l-Vefâ o taşı eline alınca, yine pırıl pırıl parlayan bir inci oluverdi. Halîfe o inciyi tekrar eline aldığında, yine değersiz bir taş oluverdi. Halîfe onu tekrar Seyyid Ebü'l-Vefâ'ya geri verince, o taş, tekrar gözleri kamaştıran, parlaklığıyla insanları cezbeden bir inci oldu. Halîfe bu duruma çok şaşırdı. Bunun neden ileri geldiğini anlıyarak, cân-ı gönülden tövbe etti. Adâlet üzere hareket edeceğine, kimseye zulüm etmiyeceğine gönülden söz verdi.

Daha sonra Emîr-ül-mü'minîn, çeşitli yemekler hazırlamaları için adamlarına emir verdi. Tâc-ül-ârifîn hazretlerine ziyâfet verecekti. Adamları çok miktarda ve çeşitli yemekler hazırladılar. Sofralar kurularak, o yemekleri onların üzerlerine koydular. Halîfe ve Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, talebeleriyle sofraya oturdular. Seyyid Ebü'l-Vefâ talebelerine, "Ramazan Mecnûn aranızda mı?" diye sorunca, Ramazan Mecnûn "Buradayım" diyerek ayağa kalktı. Ebü'l-Vefâ "Ey halîfe! Önce bu Mecnûn'un karnını doyur" dedi. Halîfe de, "Hay hay, yemeğin sonu yoktur. Ne kadar isterse yesin" deyince, Ebü'l-Vefâ hazretleri Ramazan Mecnûn'a işâret etti. Ramazan Mecnûn yemekleri yemeğe başladı. Orada bulunan bütün yemekleri yedi ve ey halîfe! Daha yemek yok mu? Karnım doymadı" dedi. Halîfe de, "Bağdad'da ne varsa yersin, fakat yine doymazsın" deyince, Ramazan Mecnûn, "Bugün rızkımı senden talep ettim, aç kaldım" dedi. Bunun üzerine halîfe özür diledi ve tövbe istiğfar etti. Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, yola çıkmak için sonra halîfeyle vedâlaştı. Halîfe ona, şehirden çıkıncaya kadar refakat etti. Seyyid Ebü'l-Vefâ talebeleriyle Bağdad'dan uzaklaştıktan sonra, halîfe, Mâcid-i Kürdî'yi istedi. Seyyid Ebü'l-Vefâ, Mâcid'e izin verince, Mâcid, halîfenin yanına geldi. Halîfe kâtibine: "Kasendi'nin etrâfında olan bütün köylerin uşrlarını Seyyid Ebü'l-Vefâ'ya yaz" diye emîr verdi. Kâtip, halîfenin bu emrini yazdı. Halîfe, bunu Mâcid-i Kürdî'ye vererek, "Bunu Seyyid Ebü'l-Vefâ'ya götür. Fakat Seyyid hazretleri beldesine varmadan bunu ona verme ve gösterme" dedi." Mâcid-i Kürdî, "Peki" diyerek mektûbu aldı ve Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın arkasından yetişti. Ona hiçbir şey söylemedi. Hepsi gemiye bindiler. Fakat gemi, ne yaptıysalar bir türlü hareket etmedi. Bunun üzerine Ebü'l-Vefâ hazretleri, Allahü teâlânın yardımıyla geminin neden yürümediğini anladı ve Mâcid-i Kürdî'yi yanına çağırdı. Ona, "Ey Mâcid sende birşey var" dedi. Mâcid de, "Evet yâ Seyyid var" deyince, "Nedir o?" diye suâl etti. Mâcid, "Bende halîfenin size gönderdiği bir mektûp var" deyince Ebü'l-Vefâ, "Daha önce bana onu niye vermedin" dedi. Mâcid de, "Yerinize varmadan size vermememi ve ondan bahsetmememi halîfe vasıyyet etmişti. Ondan dolayı vermedim" deyince Ebü'l-Vefâ, "Yâ Mâcid! Görüyorsun ki gemi hareket etmiyor. Ne yapmamız lâzım? Getir mektûbu bir göreyim" dedi. Mâcid-i Kürdî mektûbu cebinden çıkarıp hocasına verdi. Seyyid Ebü'l-Vefâ mektûbu okuduktan sonra, yırtıp, parça parça ederek suya attı. O anda gemi, kendi kendine hareket etti. Çok hızlı bir şekilde varacağı yere vardı. Ba'zı kimseler, "O kâğıtda her hâlde Seyyid

hazretlerine birşey vakfedilmişti. Seyyid hazretleri neden böyle yaptı acaba? Kendisi kabûl etmedi, bari zürriyetine veya talebelerine verseydi” dediler. Bu durum Ebü’l-Vefâ hazretlerine ma’lûm oldu ve “Ey insanlar! Velî olan kimsenin, Allahü teâlâdan başka birşey istemesi, Ondan başka birşeye gönül bağlaması doğru değildir. Ben ve benim soyumun, benim silsilemin, kıyâmete kadar Allahü teâlâdan başka hiç kimseye muhtaç olmayacağına ve bütün âlemin onlara muhtaç olacağına inanıyorum” buyurdu.

Ebü’l-Vefâ hazretlerinin kerâmetleri ve menkıbeleri:

Şöyle anlatılır: Ebü’l-Vefâ hazretleri, bir seyahatinde bir köye uğramıştı. Köy halkına va’z ve nasihatte bulundu. Daha sonra köylülerden biri gelip, “Efendim, köyümüzün bir büyüğü var. Herkes ona saygı duyar. Bu zât, aynı zamanda benim babamdır. Kendisine bir hastalık geldi Kırk yıldır ayağa kalkamıyor. Sizin sayenizde şifâ bulacağını ümid ediyor. Müsâade ederseniz sizin yanınıza getirilmesini istiyor” dedi. Ebü’l-Vefâ hazretleri bir süre tefekküre daldıktan sonra, “Getirin bir göreyim” dedi. O zâtı getirdiler. O zâtı gördükten senra, keşif yoluyla onun bozuk bir inançta olduğunu anlayıp, “Allahü teâlâ sana şifâ ihsân eder de ayağa kalkarsan, bozuk inancından vazgeçip, doğru i’tikâda girer misin?” buyurdu. O zât, “Ben iyileşirsem, bütün köy halkıyla beraber sizin talebeniz olur, ne emir buyurursanız yaparız. Bozuk i’tikâdımızdan da vazgeçer, öğreteceğiniz doğru i’tikâdla, i’tikâdımızı düzeltiriz” dedi. Bunun üzerine Ebü’l-Vefâ hazretleri iki rek’at namaz kıldı ve duâ etti. Bundan sonra da, “Allahü teâlânın izniyle ayağa kalk” buyurdu. O zât, hemen ayağa kalktı. Sanki vücûdunda hiçbir şey yoktu. Köy halkı ve o zât, tövbe ettiler. Bozuk inançlarından vazgeçtiklerini söylediler. Köyden ayrılmadan önce, Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretleri, o zâta, “Sakın, tövbeni bozma! Dalâlete düşenleri görürsen de onlara doğru yolu göster. Eğer ahdini bozacak olursan, büyük bir hastalığa düçâr olursun” dedi.

Dört yıl sonra, civar köyler onlara baskı yapıp, “Tövbenizden dönmezseniz sizi öldürürüz” diye tehdit ettiler. “O zât senin tövbeni bozduğunu nereden bilsin” deyip, uzun konuşmalardan sonra tövbe eden zâtı ikna ettiler. O zât tövbesini bozduğu anda, hemen eski hâline döndü. Derhal oğullarını Ebü’l-Vefâ hazretlerine gönderdi Ebü’l-Vefâ hazretleri de, “Ben, o zaman söylemiştim. Erenlerin attığı ok geriye dönmez” buyurdu.

Ebü’l-Vefâ hazretleri şöyle anlatır: “Kalmine’de iken, birgün sahraya çıkmış tenhâ bir yerde ibâdet ediyordum. Bir süre sonra, uzakta bir tepenin üzerinde birbirleriyle şakalaşıp konuşan iki kişi gözüme ilişti. Onlara dikkatle bakıyordum. Nihâyet bunların ortalarında bir kişi peydah olarak onlardan birini bıçakla öldürdü. Sonra bıçağı diğerinin eline verdi. Onları o hâlde bırakarak, ölen kimsenin kavmine, “Falanı, falan yerde öldürdüler” diye haber verdi. Öldürülen kimsenin kavmi toplanıp geldiler. Adamlarının öldürülmüş olduğunu ve elinde kanlı bir bıçak olan bir kişinin de orada durduğunu gördüler. Hemen onu yakaladılar. Ben, olanları başından beri görüyordum. O kişiyi öldüren kimse kalabalığın arasında bulunuyordu. O, öldürdüğü kimseyi yıkadı, kefenledi ve imamlık edip namazını kıldırdı ve kabrine koyup üzerini toprakla örttü. O kavim, ölüyü defnettikten sonra dağıldılar. Fakat öldüren kimse orada kaldı.

Ölünün kabrinden bir avuç toprak alıp, üzerine birşeyler okuyarak kavminin arkasından serpti. Kabirden bir avuç toprak daha aldı ve yine üzerine birşeyler okuyarak havaya doğru savurdu. Daha sonra ölünün mezarından bir avuç toprak daha alarak üzerine birşeyler okudu ve kabrin üzerine serpti. Bunun hakîkatini öğrenmek için, hemen o zâtın yanına gittim ve “Esselâmü aleyküm” deyip ona selâm verdim. “Ve aleyküm selâm yâ Tâc-ül-ârifîn!” deyip selâmımı aldı. Ona, “Ey kardeşim! Sana birşey soracaktım, fakat şimdi sorum iki oldu” deyince bana, “Sor yâ Ebü’l-Vefâ!” dedi. Ben ona, “Sen benim adımı nereden bildin?” diye sorunca, “Ben senin adını ve lakabını, daha sen yaratılmadan levh-i mahfûzda gördüm” dedi. Ben ona, “Ey kardeşim, sen Allahü teâlâya yakın olanlardan imişsin. Fakat bu cinâyeti niçin işledin?” diye sorunca, “Ben Azrâilim. Allahü teâlânın emriyle bu işi yaptım. Hikmet-i ilâhi böyle tecellî etti. O kimse şimdi şehîd olsa gerektir” dedi. Ben ona yine, “Kabirden alıp avuç avuç saçtığın o toprak neydi? diye sordum. Azrail (aleyhisselâm), “Yâ Tâc-ül-ârifîn! O kavmin arkasından birinci avuç toprağı, Allahü teâlânın emriyle serptim. Kavmin, katil diye yakaladıkları o kimseye merhamet ve şefkat etmeleri içindi. Çünkü o kimsenin hakîkatte hiç suçu yoktur. İkinci olarak göğe saçtığım bir avuç toprak da, Allahü teâlânın emriyleydi. Bu zâtın cenâze namazını kılmak için gelmiş olan sâlihlerin rûhlarının makamlarına geri dönmeleri için serptim. Üçüncü defa saçtığım toprak da, gene Allahü teâlânın emriyleydi. Onu kabrin üstüne, meyyitin kabir azâbı görmemesi için serptim”

deyince ben, “Hakîkati şimdi öğrendim. Fakat ey Azrail aleyhisselâm! Benim bir dileğim var. Hak teâlâdan izin iste de, ikimiz kardeş olalım” dedim. O zaman Azrail (aleyhisselâm), “Yâ Tâc-ül-ârifîn! Ben seninle nasıl kardeş olurum? Çünkü annenin, babanın ve bütün yakınlarının canını ben aldım. Bir süre sonra, senin de canını ben alacağım. Bu yüzden biz nasıl kardeş olabiliriz?” deyince ben, “Ey Azrail! Ben rûhumu kabzetmenden korkmam ve incinmem. Çünkü dosta ulaşmak benim için saadettir. Fakat, ecelim yaklaştığı zaman bana bildirmeni isterim” dedim. Azrail (aleyhisselâm), “Şayet Allahü teâlâ izin verirse bildiririm” dedi ve gitti.

Şöyle anlatılır. “Seyyid Ebü’l-Vefâ, birgün bir berbere traş oluyordu. Traşın yarısına geldiğinde, berber, Ebü’l-Vefâ hazretlerinin gözden kaybolduğunu gördü. Berber, hayret ve dehşet içinde kaldı. Bir saat sonra Ebü’l-Vefâ hazretleri gelip, berberin önüne tekrar oturdu. Berber, yarım kalan traşını tamamladı ve Ona, “Yâ Seyyid! Bu ne hâldir?” diye sordu. Seyyid Ebü’l-Vefâ, Irak’ın Behendak şehri yakınlarında Vâdiîn Never denilen bir yer vardır. Sen, şimdi derhal oraya git. Oraya vardığında büyük bir kâfile göreceksin. Onların arasında, yeşil yün elbise giymiş ve bir kır katıra binmiş bir zât vardır. Ona selâm ver ve “Bulunduğun adağı bana ver” de. Ondan adadığı onbin dinar parayı al ve nereye harcarsan harca” dedi. Berber, “Yâ Seyyid! Beni sizin gönderdiğinize dâir bir nişan, bir alâmet ister. O zaman ben ne diyeyim?” diye sorduğunda, “Yürü git. Hiçbir şey istemez” dedi. Berber bir nişan ve alâmet istemekte ısrar edince Seyyid hazretleri, “Git ve ona, “Denizde sizin geminizi büyük bir balık batıracağı esnada, siz feryâd etmiştiniz. Bu sırada başının yarısı traş olmuş, yarısı traş olmamış bir zât gelerek, o balığı parçalayarak öldürmemiş miydi?” diye sor. O da, “Evet, öyle olmuştu” derse, “On bin dînâr nezretmiştin. Ebü’l-Vefâ eliyle sarf olunacaktır. Beni o gönderdi ve onun vekîliyim. Ver de götüreyim” de. Sana nişan, alâmet işte budur. Şimdi git ve o parayı al” dedi.

Berber hemen yola çıktı ve kâfileyi bulunca o zât ile görüştü. Seyyid Ebü’l-Vefâ ile aralarında geçen konuşmayı tek tek anlattı. O zât, “İnandım ve kabûl ettim” dedi ve çıkarıp onbin dînârı berbere verdi. Berber o parayla, Behendak şehrine bir mescid ve kendi köyündeki kervansaraya da bir çeşme yaptırdı.

Abdülhamîd Sûfî şöyle anlatır: “Birgün, Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretleri ile başbaşa oturmuş konuşuyorduk. Bir ara sordum: “Yâ Ebü’l-Vefâ! Siz, küçük ve büyük, ehil ve nâehil herkesle beraber yemek yiyor, herkesi sohbetinizde bulunduruyorsunuz. Bunun sebebi nedir?” Bunun üzerine Ebü’l-Vefâ hazretleri buyurdu ki: “Ey Abdülhamîd, şimdi Fâtiha sûresini oku!” Besmele çekip, okudum. Sonra “Allahü teâlâ burada “Rabbül âlemin” buyuruyor. Çünkü Allahü teâlâ, âlemlerin Rabbi ve Halikıdır. Beni de âleme, insanları Hakka da’vet etmem için gönderdi Bizim kimseyi sohbetimizden men etmemiz reva değildir. Sohbetimize gelenler fâsık iseler, inşâallah Allahü teâlâ onlara tövbe nasîb eder, sâlih iseler, salâhları ziyâdeleşir” buyurdu.

Şöyle anlatılır: “Ebü’l-Vefâ hazretleri birgün Kuşende yakınlarında talebeleri, dost ve arkadaşlarıyla hurma fidanları dikiyordu. Talebeleri ve yanındakiler çok fidan diktiler. Ebü’l-Vefâ hazretleri kendi eliyle kırk hurma fidanı dikti. Her fidanı dikerken, “Kökü toprakta gayet kuvvetli, sağlam olsun ve ihtiyâç sahibi olan kimseler yesin” derdi. Her talebesi kırk fidan dikti. Her fidan dikilişinde Seyyid hazretleri kendi dikerken söylediği sözü söyledi. Bu dikim işinin üzerinden yedi sene geçip, bütün fidanlar büyüyüp hurma verdiler. O yıl büyük bir kıtlık oldu. Uzaktan yakından gelen halk, Ebü’l-Vefâ hazretlerinin hurma bahçesine geldiler. Bütün gün hurma topladılar. Ertesi gün gördüler ki, ağaçlardan hiç hurma toplanmamış gibi ağaçlar hurma dolu. Bu hâdise günlerce tekrarlandı. Kıtlık sürmeye devam edince, halk üzerinde kötü te’sîrleri görünmeye başladı. Ebü’l-Vefâ hazretleri bundan dolayı çok üzüldü. Allahü teâlâya şöyle niyazda bulundu: “Yâ ilâhî! Şayet senin yolunda eğri isem, sen doğrult. Eğer hatâ etti isem, sen affet. Gözüm ve gönlümü senden başkasına muhtaç etme. İlâhî! Kullarından ni’metini ve refahı kesme. Halka verdiğin bu belâ benim suçumdan ise, sana tövbe ettim, kusurumu i’tirâf ettim.” Onun bu niyazı üzerine, çok geçmeden şu hitâb-ı ilâhî geldi: “Yâ Ebü’l-Vefâ! Bu kıtlık senin kusur ve kabahatinden değil. Çünkü sen hurma fidanları diktiğin zaman, “Kökü toprakta gayet kuvvetli, sağlam olsun ve ihtiyâç sahibi bulunan kimseler yesin” demiştin. Duânı kabûl buyurdum ve her hurma mahalline sarfolundu.” Ebü’l-Vefâ hazretlerinin gönlüne, hurma ağaçlarını kestirmek ilhamı geldi. Talebelerine o hurma ağaçlarının hepsini kesmelerini emretti. Bütün hurma ağaçlarını kestiler. Bunun üzerine Ebü’l-Vefâ şu hitâb-i ilâhîyi

işitti: “Şimdiden sonra, bolluk ve bereket günleridir” Ondan sonra bolluk ve bereket arttı. Halk refah içinde yaşadı.”

Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretlerinin Muhammed Mısrî isimli bir talebesi vardı. Çoğu defa hocasına; “Talebe için hocanın üzerine düşen vazîfe ve hocası için talebeye vâcib olan nedir?” diye sorardı. Hocası da, “Büyük bir gayretle ciddî olarak kendini hocana teslim edersen o zaman görürsün. Görmek, işitmekten daha güzeldir” diye cevap verirdi. Muhammed Mısrî, gece-gündüz cân-ı gönülden ve ihlâs ile hocasına hizmet ederdi. Bu hâl üzere uzun bir zaman geçti. Birgün hocası Muhammed Mısrî’ye, “Ey Muhammed! Derhal Mısır’a git. Bana bin dinar nezir olunmuştur. Onu al ve getir” buyurdu. Muhammed Mısrî hemen asasını alıp yola çıktı. Muhammed Mısrî, yolu bilmiyordu ve azığı yok idi. Bin dînârı nezreden kimdir, nerededir, bilmiyordu, işte bu hâl üzerine yola koyuldu. Allahü teâlâ onu, sıdkı ve ihlâsı bereketine sağ sâlim Mısır’a ulaştırdı. Mısır’a yaklaşınca kendi kendine, “Nereye gitsem, o kimseyi nasıl bulsam?” diye düşünürken, yanına katıra binmiş, güzel elbiseler giyinmiş bir tacir geldi ve selâm verdi. Muhammed Mısrî de selâmını aldı. Genç tacir, “Nereden geliyorsun?” diye sorunca o, “Irak diyarından geliyorum” dedi. Genç tacir, “Ebü’l-Vefâ hazretlerinin talebelerinden hiç kimseyi tanıyor musun?” deyince, Muhammed Mısrî, “Ben onun talebelerindenim” dedi. Buna çok sevinen tacir, “Adın nedir?” diye sordu. O da, “Adım Muhammed’dir” diye cevap verdi. Tacir, “Ey Muhammed! Çok önemli bir işim vardı. Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretlerinin himmetiyle bu işim oldu. Bunun için, Seyyid hazretlerine vermek üzere bin dînâr nezir etmiştim. Onun talebelerinden birini bulup, bu bin dînârı teslim etmek arzusuyla sahraya çıkmıştım. Elhamdülillah Allahü teâlâ beni seninle karşılaştırdı ve bugün, “Irak tarafından bir kimse gelecek!” diye kalbime ilham verdi. Allaha şükür seninle karşılaştım ve muradıma erdim. Ey Muhammed! Sen lütfedip bu bin dînârı Ebü’l-Vefâ hazretlerine teslim eder misin?” dedi. Bunun üzerine Muhammed Mısrî, Ebü’l-Vefâ ile aralarında geçen konuşmayı anlatınca, tacir buna hayret etti ve Muhammed Mısrî’yi evine götürdü. Üç gün üç gece misâfir etti. Giderken bin dînârı teslim ederek, “Varınca Seyyid hazretlerinin mübârek ayağını benim için öp” dedi. Muhammed Mısrî tacirle vedâlaştıktan sonra, Mısır’da bulunan evliyâdan ba’zılarını ziyâret edip şehirden çıkmağa niyyet etti. Bir sokaktan geçerken, gözü bir çardağın altında oturan güzel bir kadına ilişti. Nefsinin esîri olarak, uzun süre hayran hayran o kadına baktı. O kadın bir kişiyi gönderip, “Eğer burada durmaktan gayesi bana kavuşmak ise istediğimi versin, bana kavuşsun. Şayet dileğimi vermeye kudreti yoksa burada beklemesin, gitsin” dedi.

Muhammed Mısrî, “Gözüm gördü, gönlüm sevdi. Bana bir kolaylık sağlasın” dedi. O kişi bunu gidip kadına iletti. Bir saat sonra tekrar o kişi gelerek, “Ey derviş! Sen bu sevdadan vazgeç. O seni güldürmez. Çünkü onun seninle bir gece sohbet etmesi bin dinardır. Bu parayı zenginlerden başkasının vermeye gücü yetmez” deyince, Muhammed Mısrî bin dînârı o adama vererek, aklından Ebü’l-Vefâ’ya, “Mısır’a gittim. Ama o nezreden kimseyi bulamadım” demeyi geçirdi. O kişi bin dînârı götürüp kadına verdi. Sonra Muhammed Mısrî’yi kadının yanına çıkardılar. Gece olunca Muhammed Mısrî kadınla başbaşa kaldı. Hazırlanan çeşitli yemeklerden yediler. O anda, gâibden bir el peydah olarak onlara dokundu, İkisi de kendilerinden geçip yere düştüler. Kadın daha önce kendine geldi. Muhammed Mısrî’nin henüz daha kendine gelmediğini görünce, onun başını ovuşturmaya başladı. Muhammed Mısrî’nin aklı başına gelince kalkıp, kadına bakmadan kapıya doğru yürümeye başladı. Kadın arkasından gelerek parayı ona vermek istediyse de, Muhammed Mısrî parayı almadan gitti. Kadın arkasından yetişip ona, “Bu hâl nedir ki, bize vâki oldu?” diye sorunca o da, “O bize dokunan hocamın elidir” dedi. Sonra acele ile giderken kadın, “Ne olur, beni de yanına götür. Onun yanına varıp tövbe edeyim” diye ricada bulundu. Önce kadınla beraber yalnız gidemiyeceği için bu ricayı kabûl etmeyen Muhammed Mısrî, kalmine’ye bir kervanın gideceğini öğrenince kadının gelmesine râzı oldu. Kadın, malını mülkünü terk ederek, kervanla birlikte yola çaktı. Allahü teâlânın izniyle Kalmine’ye vardılar. Ebü’l-Vefâ hazretlerinin makamına varınca, Muhammed Mısrî, “Acaba kadınla beraber mi gitsem, yoksa ben önce gidip izin aldıktan sonra mı kadını götürsem?” diye tereddütte kaldı. O düşünceyle Ebü’l-Vefâ hazretlerinin huzûruna yaklaşırlarken, Ebü’l-Vefâ hazretleri, “İkisi beraber gelsinler” buyurdu. Muhammed Mısrî ve kadın, korku içinde Ebü’l-Vefâ hazretlerinin yanına geldiler. Ebü’l-Vefâ hazretleri onlara tebessümle bakarak: “Yâ Muhammed! Her zaman bana Talebenin hocası üzerinde, hocanın da talebesi üzerinde olan hakkı nedir?” diye sorardın. Şimdi bu durum zâhir oldu. Sen de bunu kendi gözünle gördün. Hocanın talebesi üzerindeki hakkı şunlardır: Hoca talebesini uzak bir yere gönderdiği zaman, talebe sebebini araştırmadan denilen yere gitmelidir.

Bu yolculuğu esnasında yiyeceği yemeği ve yol arkadaşı istememelidir. O yolculuktan maksadın ne olduğunu bilmemelidir. Talebenin hocası üzerinde hakkı ise, hoca, talebesini doğru yoldan ayırmamalıdır. Talebe bir suç işlediği vakit, hocası o suçtan ve o günahtan onu kurtarmalı ve affettirmelidir. Yaptığı hizmetten gayenin ne olduğunu bilmelidir. Sen bizim ihlâslı talebemiz olduğun için sana, "Mısır'a git, bize nezrolunmuş bin dînârı al, getir" dedim. Sen hiç suâl sormadan azık ve arkadaş istemeden, Allahü teâlâya tevekkül ederek yola çıktın. Biz de Allahü teâlânın yardımıyla seni doğru yoldan ayırmayıp, Mısır'a kadar sağ-sâlim ulaştırdık. Bin dinar nezreden şahısla görüştürdük. Bu kadınla aranızda hâsıl olacak günahtan seni koruduk" dedi. Kadın, Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın önünde tövbe ederek sâliha bir hâtun oldu. Ebü'l-Vefâ hazretleri, o hâtunu Muhammed Mısrî'ye nikahladı."

Kusende beldesinde, Abdülehad isimli bir kimse yaşıyordu. O kimse birgün, "Allahü teâlâ dileğimi kabûl ederse, Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerine bin dînâr vereceğim" diye adakta bulundu. Allahü teâlâ dilediğini kabûl etti. Bu zât da bin dinarı götürüp Ebü'l-Vefâ hazretlerine verdi. Seyyid Ebü'l-Vefâ bu parayı talebelerine hemen orada dağıttı. Abdülehad, Ebü'l-Vefâ hazretlerinden bir hâtıra istedi. Ebü'l-Vefâ hazretleri bu zâta bir yün iplik hediye ederek, "Bu yün ipliği yanında bulunduğu müddetçe, inşâallah belâlardan emîn olursun" buyurdu. Bu zât vedâlaşıp memleketine gitmek üzere yola çıktı. Giderken ormanda bir aslanla karşılaştı. Aslan hızla üzerine doğru geldiğinden, artık sonunun geldiğini düşündü. Kaçacak bir yer de bulamadı. Çaresiz bir durumda iken, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin verdiği yün ip hatırına geldi. Hemen ipi çıkarıp aslana doğru tuttu. Yün ipi gören azgın aslan hemen durdu. Sâkinleşti ve yavaş yavaş o zâtın yanına yaklaştı. Yün ipi saygıyla yüzüne sürdü ve sonra o zâta hiçbir şey yapmadan gitti.

Şöyle anlatılır: "Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri birgün yanında talebeleri ile birlikte Dicle kıyısına gitti. Ebü'l-Vefâ ve yanındakiler, Allahü teâlâya ibâdet etmeye başladılar. O sırada oraya doğru bir gemi geliyordu. Geminin içindekiler, zevk ve sefâ içinde eğleniyorlardı. Allahü teâlâdan korkmadan her türlü ahlâksızlığı yapıyorlardı. Bu durumu gören talebelerden ba'zıları Ebü'l-Vefâ hazretlerinin yanına gelerek, "Yâ Seyyid! Şu hayâsızları görüyor musunuz? Allah korkusu hiç kalmamış, bu insanlar kuldan da utanmıyorlar. Sizin burada olduğunuzu bildikleri hâlde, hayâsızca ahlâksızlıklarına devam ediyorlar. Bize izin verin onları edebe da'vet edelim veya siz duâ edin, Allahü teâlâ bunları kahhâr sıfatıyla kahretsin" dediler. Bunun üzerine Ebü'l-Vefâ, Allahü teâlâya şöyle duâ etti: "Yâ İlâhi! Bunları yeryüzüne nasıl güzel getirmişsen, nasıl dilemiş güzelce yaratmışsan, âhırette de bunları öyle yap." Orada bulunanlar, Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın bu şekilde duâ etmesine şaşırdılar. Kimisi ibâdetlerine devam etti. Kimisi de gemidekilerin akıbetini merakla beklemeye başladılar.

Aradan bir saat bir zaman geçtikten sonra, o geminin içinde bulunan insanlar, yalın ayak, başı açık bir hâlde ağlayarak Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın huzûruna geldiler. Hepsi tövbe ve istiğfar ettiler. Onların bu durumlarını ve akıbetlerini merak edenlerden ba'zıları gelip, "Seyyid hazretlerinin önünde tövbe etmenize sebep nedir?" diye sordular. O kimseler, "Buraya geldiğimiz zaman, ne kadar içkimiz varsa su oldu. Ne kadar saz, cümbüş gibi çalgı âletlerimiz varsa hepsi bozuldu. Geminin kendisi de parça parça olup dağılmaya yüz tuttu. Bizim de kalbimize bir hâl geldi. Hepimiz hayrette kaldık. Sonra gemimizin içini bir nûr kapladı. Sebebini araştırmak için etrâfımıza bakınca, kıyıda durmakta olan Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretlerini gördük. Allahü teâlâya tövbe etmemiz müyessermiş; mübârek cemâlini görüp geldik, elinde tövbe ve istiğfar ettik" dediler.

Şöyle anlatılır: "Ebü'l-Vefâ hazretleri büyüğe ve küçüğe çok güzel muâmele eder, herkese güzel söyler ve hiç kimsenin kalbini incitmemeye çalışırdı. Kendisi ne yerse, talebelerine dostlarına ve yakınlarına da onu verirdi. Kendisini yeme-içme ve giyim-kuşam husûslarında onlardan farklı görmezdi ve "Ben ne isem, siz de aynen benim gibisiniz" buyururdu. Birgün mutfak işlerine bakan talebe, Ebü'l-Vefâ hazretlerinin tabağına yemeğin yağından biraz fazla koydu. Bundan dolayı Ebü'l-Vefâ hazretlerinin incineceğinden korktu. Yağın üzerini yemekle örtmek ve diğer tabakları da onun tabağıyla aynı seviyede tutmak sûretiyle özrünü örtmeye çalıştı. Yemek tabağını götürüp, Seyyid Ebü'l-Vefâ'nın önüne koydu. O anda yağ, yemeğin üzerine çıktı. Ebü'l-Vefâ kendi tabağındaki yağın diğer tabaklardan fazla olduğunu gördü ve o yemeği yemedi. Bütün yemekleri kazana döküp karıştırmalarını ve herkesin yemeğini eşit vermeleri için emir verdi. Yemeklerin hepsini tekrar kazana boşalttılar. Karıştırdıktan sonra, herkese eşit miktarda olarak yemek dağıtıldı. Bu sırada Ebü'l-Vefâ

hazretleri aşçıyı çağırarak ona, “İstiğfar et. Bir daha böyle yapma. Herkese nasıl yemek veriyorsan, bana da aynısını ver. Hepsi bir ve beraber olsun. Çünkü Allahü teâlâya kul olma husûsunda hepimiz beraberiz. Ayırım yapmanın bir ma’nâsı yok” buyurdu.

Şöyle anlatılır: “Tâc-ül-arifîn Ebü’l-Vefâ hazretlerini, birgün ziyâret için bir tüccâr geldi. Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretleri onu görünce, sabra âit bir kaç âyet-i kerîme okudu. Çünkü tüccâr, ticâret yapmak ve para kazanmak gayesiyle sefere çıkacağı için, Ebü’l-Vefâ’dan izin isteyecekti. Tacir, Tâc-ül-ârifîn’in bu âyet-i kerîmeleri neden okuduğunu anlamıyarak, “Yâ Seyyid! Büyük bir sefere çıkmak için izin istiyorum. Bu konuda ne buyurursunuz?” dedi. Ebü’l-Vefâ, “Olacak olan herşey olur. Onun olmamasına çâre yoktur” buyurdu. Tacir, Seyyid Ebü’l-Vefâ’ya veda edip niyet ettiği sefere çıktı. Yolda giderken karşısına eşkiyalar çıktı. Ve bütün mallarını aldılar. Tüccâr dönüp durumu Ebü’l-Vefâ hazretlerine anlattı. Ebü’l-Vefâ, “Allahü teâlâ böyle takdîr etmişti, böyle oldu” dedi. Tüccâr ağlıyarak, “Yâ Seyyid! Benim hâlim nice olur? Bana yardım et!” dedi. Bunun üzerine Seyyid Ebü’l-Vefâ, “Mal bâki kalacak bir nesne değildir. Sen onu kaybetmenin, ondan ayrı olmanın üzüntüsünü nasıl olsa çekecektin. Fakat sen şimdi çekiyorsun. Artık bundan sonra dünyâ malına değer verme ve ona muhabbet besleme. Yine eline geçse bile, tekrar kaybedersin. Allahü teâlâya ibâdet etmek hepsinden iyi, menfaatli ve güzeldir” buyurunca tüccâr, “Yâ Seyyid! O malı istememin sebebi şudur: Onunla hacca gidecek sonra da ticâreti bırakıp ibâdetle meşgûl olacaktım” dedi. Ebü’l-Vefâ hazretleri, “Eğer hacca gitmeye büyük bir arzun varsa benimle gel” dedi. Tüccâr, Seyyid Tâc-ül-ârifîn’in ardına düştü. Beraber sahraya çıktılar. O gün Arefe idi. Ebü’l-Vefâ tüccâra, “Ayağını benim izlerime bas” dedi. Tüccâr, Ebü’l-Vefâ’nın ardından birkaç adım yürüdükten sonra, kendilerini Mekke’de hacıların içinde buldular. Ebü’l-Vefâ hazretleri tüccâra haccın âdâb ve erkânını öğretti. Haccı beraberce tamamladıktan sonra, Ebü’l-Vefâ tüccâra: “Evliyâullahdan ba’zı kimseleri görmek ister misin?” diye sordu. Tüccâr, “Evet” cevâbını verince, Ebü’l-Vefâ, “Şu taife evliyâullah tâifesidir” diye bir topluluğu işâret etti. Tüccâr onların yanına gitmek için Seyyid Ebü’l-Vefâ’dan izin istedi. Onların yanına varınca konuşmaya başladılar. Onlar bir ara tüccâra, “Seyyid Ebü’l-Vefâ’yı terk edip bize mi geldin?” deyince tüccâr, “Seyyid hazretleri sizi çok medh etti” dedi. Onlar, “Allah hakkı için, aramızda ona tâbi olmayan bir kimse yoktur. Hepimiz ona tâbiyiz. Eğer doğru yola ve Allahü teâlâya kavuşmak istiyorsan, onun hizmetinden ayrılma. Onun gibi bir kimse yoktur” dediler. Bunun üzerine tüccâr hemen geri döndü. Fakat Ebü’l-Vefâ hazretlerini bıraktığı yerde bulamadı. Aklına karma karışık düşünceler geldi. O anda, “Bize sıdk ve ihlâs ile gelen kimsenin, hiç tereddüt etmeyip, kötü düşünceler taşımaması gerekir!” diye bir nidâ duydu. Bu nidâ üzerine tüccâr, yüzünü Kâ’be duvarına sürdü ve “Yâ Rabbî! Beni Tâc-ül-ârifîn’e yetiştir” diyerek uzun süre duâda ve niyazda bulundu. Böyle cân-ı gönülden duâ ederken bir zât gelerek onu devesine bindirdi ve Tâc-ül-ârifîn hazretlerine yetiştirdi. Tüccâr onun yanına varır varmaz, önünde tövbe etti ve hâlis talebelerinden oldu.”

Ebü’l-Kays adındaki bir talebesi, ona talebe oluşunun sebebini şöyle anlatır: “Ben, önceleri tüccâr idim. Epey malım mülküm var idi. Birgün, eşden, dosttan borç alarak bir sefere çıktım. Gayem daha çok para kazanmaktı. Gemide giderken büyük bir fırtına çıktı. Gemimiz battı. Ben bir tahta parçasına, tutunarak ve bir hayli mücâdele vererek kıyıya ulaştım. Daha sonra binbir eziyetlere katlanarak evime geri döndüm. Alacaklılar derhal gelmeye başladılar. Durumu onlara anlattım. Fakat hiçbirisi kabûl etmiyerek, verdikleri malları ve paraları istediler. Ne kadar yalvardıysam fayda vermedi. Bunun üzerine evimden kaçıp, dağlarda dolaşmaya başladım. Acıktığım zaman ot yiyordum. Açlıktan halsiz düştüğüm birgün, ilerden bir kervanın geçtiğini gördüm. Onlara doğru yürümeye çalıştım. Fakat mecalim olmadığı için orada bulunan suyun dibinde yığılıp kaldım. Kervandakiler su ihtiyâçlarını gidermek için benim bulunduğum yere geldiler, içlerinden biri beni tanıdı. Beni yakaladı. Bırakması için yalvardı isem de, beni alıp kervanın yanına getirdi. O anda cenâb-ı Hakkın izniyle, sıdk ve ihlâsla “Yâ Tâc-ül-ârifîn Ebü’l-Vefâ, imdat!” diye bağırdım. Daha ismini söyleyip bitirmeden, hemen karşımda bir kimse belirdi. Borçlu olduğum kimseden, beni bırakması için rica etti. Alacaklı olan kişi bu zâtın ricasını hiç nazar-ı dikkate almadı. O zaman o zât, “Sana olan borcu ne kadardı?” diye sordu.

Alacaklım, “Bin dinardı” diye cevap verdi. O zât bana dönerek, “Doğru mu söylüyor? O kadar mı borcun var?” diye sordu. Ben de, “Evet, o kadardır” dedim. O zât bana bin dinar vererek, “Bunu alacaklına ver” dedi. Ben, o bin dînârı alacaklıma verdim. Ondan kurtuldum. Fakat sonra da aklıma, “Bu zât bin dînâr verip bana bu ihsânı yaptı. Beni onların elinden kurtardı.

Acaba maksadı nedir? Beni niçin kurtardı?” diye bir düşünce geldi. Ben böyle düşünürken yüzüme bakarak, “Şimdi, yetiş yâ Tâc-ül-ârifîn, diye bağıran sen değil miydin?” diye sorunca, “Evet, bendim” dedim. “Şimdi bilesin ki, her kim sıkıntıda olup da, sıdk ve ihlâs ile beni çağıracak olursa, ben onun yardımına her durumda yetişirim. Senin öteki alacaklıların olan Horasanlı kişileri de râzı ettik. Bunun için hiç üzülme. Şimdi hemen evine git, hanımın ve çocukların ile görüş” dedi. Ben de, “Ey Seyyid! Ben çok zayıf düştüm. Sonra Horasan’da malım mülküm kalmadı. Ben oraya nasıl, hangi yüzle varabilirim?” dedim. Bana “Üzülme yürü, Horasan önünde durmaktadır” buyurdu. Bu durumu görünce ve kendilerine talebe olmak istediğimde, bana bin dînâr vererek evime gönderdiler. Bin dînârı alarak evime gittim. Gördüm ki, hanımım ve çocuklarım neş’e içinde idiler. Bütün alacaklılarım beni ziyârete geldi. Bu duruma hayret ettim. Ve hanımıma, “Ben bu kişilere borçlu vaziyetteyim, fakat hepsi beni ziyârete geldiler. Hepsi de sevinçli idiler. Beni görünce daha çok memnun oldular. Hiçbirisi alacaklarından söz etmediler. Nedeni nedir?” diye sordum. Hanımım şöyle anlattı: “İki gün evveline kadar çok sıkıntı içindeydik. Ama iki gün önce akşam üstü birisi kapıyı çalınca, “Kimsin?” dedik. O da “Bir garip kimseyim. Ebü’l-Kays, alacaklılarına versinler diye benimle bin dînâr ve bir miktar mal gönderdi” dedi. Çok sevinerek kapıyı açtık, gönderdiğin malı ve parayı aldık. Alacaklılarına haber göndererek borçlarını ödedik. Parayı getiren kimseye, “Ebü’l-Kays ne zaman gelecek?” diye sorduk. O da bize, “İnşâallah iki gün sonra kendisi de burada bulunur” deyip gitti. Söylediği gibi, iki gün sonra da sen geldin. “O parayı getiren nasıl bir kimseydi?” deyince, hanımım bana o zâtın hâlini, vasfını anlattı. Ben de anladım ki, o zât Tâc-ül-ârifîn Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretleridir. Ben de onlara başımdan geçenleri bir bir anlattım. Bu hikâyeyi anlatırken, cân-ı gönülden Ebü’l-Vefâ’nın yanına gitmeyi arzuladım. Evimde birkaç gün daha kaldıktan sonra, hanımım ve çocuklanmla vedâlaşarak, Ebü’l-Vefâ hazretlerinin yanına gitmek için yola çıktım. Sağ-sâlim Ebü’l-Vefâ hazretlerinin bulunduğu şehre vardım, önünde tövbe ettim ve onun himmet ve bereketiyle kısa zamanda yüksek derecelere ulaştım.”

Kûsende’de Ehl-i sünnet düşmanı bir kişi ortaya çıkmıştı. Avamdan ve câhil halktan birçok kimse ona tâbi oldular. Ba’zı kimseler gelip o kişiyi Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretlerine şikâyet ettiler. O da, “İnşâallah kısa zamanda doğru yolu bulur” dedi. Bunun üzerine aradan bir süre geçti. O kişinin hâlinde değişiklikler olmadı. Küsende müslümanlarından ba’zıları gelip, Seyyid Ebü’l-Vefâ’ya yine şikâyet ettiler. O, önceki buyurduğu gibi cevap verdi. Birgün Tâc-ül-ârifîn’in yolu o Ehl-i sünnet düşmanı kişinin bulunduğu köye uğradı. Köy halkı ve o kişi, Ebü’l-Vefâ hazretlerini karşıladılar. Köylüler Ebü’l-Vefâ’nın bir süre orada kalmasını rica ettiler. O da bu da’veti kabûl etti. Bir yere oturmadan, o Ehl-i sünnet düşmanı kişiyi tanıdı ve ona, “Su ibriğini eline al ve arkamdam gel” buyurdu. O bozuk i’tikâd sahibi kişi, su ibriğini alarak Ebü’l-Vefâ hazretlerini ta’kib elti. Seyyid Ebü’l-Vefâ sahraya çıktı ve bir yerde durdu. O kişinin getirdiği ibrikten abdest aldı. Tam abdestini bitirdiği sırada, karşıdan bir aslanla bir kaplan geldiler. O kişi onları görünce korkudan titremeye başladı. Canından ümidini kesmişti.

Kaçmak istedi. O zaman Ebü’l-Vefâ hazretleri: “Korkma birşey olmaz” dedi. Aslan yaklaşıp Ebü’l-Vefâ hazretlerinin ayağına yüzünü sürdü ve hürmetle karşısında oturdu. O kişi bu duruma çok şaşırdı. Ebü’l-Vefâ hazretleri, “Ey zavallı! Bu, Allahü teâlânın bir ihsânı, bir hediyesidir. Peygamberimizin (aleyhisselâm) sünnetine tâbi olup, bütün Eshâbına sevgi göstermenin, muhabbet etmenin semeresidir” buyurdu. O bozuk i’tikâd sahibi kişi, “Ey Seyyid! Sahabenin efdali kimdir?” diye sorunca, Ebü’l-Vefâ hazretleri, “Hazreti Ebû Bekr, sonra Hazreti Ömer, sonra Hazreti Osman, sonra Hazreti Ali daha sonra altı Sahabedir. Bunlara Aşere-i mübeşşere denilmekte olup, hepsi on kişidirler” buyurdu. O kişi, “Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) amcasının oğlu Hazreti Ali’nin üzerine başka kimseleri takdim eden, ya’nî onları üstün tutan kimse yarın âhırette ne cevap verir?” deyince Ebü’l-Vefâ, “Allahü teâlâ ve Resûlünün katında ona cevap şudur:

Bir kimseyi Allahü teâlâ ve Resûl aleyhisselâm takdim edip, bir diğerine karşı faziletli kılmışsa, biz de öyle yaparız. Çünkü Allahü teâlânın ve Resûlünün emrine muti olup, Kur’ân-ı kerîme ve Resûlünün kavline boyun eğmek bize farzdır” buyurunca o kişi, “Sen, ceddînin üzerine birkaç yabancı kimsenin üstün tutulmasını ister misin?” dedi. Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretleri, “Hakka tâbi olmak daha iyidir. Aksi takdîrde insan nefsinin arzu ve isteklerine tâbi olup, insanın helak olması ihtimâli olabilir” buyurdu. Bunları dinleyen o kişiyi bir hâl aldı ve “Yâ Seyyid! Açıkça ve yakînen anladım ki, sözün haktır” dedi. Sonra tövbe ve istiğfar etti. Köye döndüklerinde

ona tâbi olanların hepsi de tövbe ve istiğfar ederek doğru yola girdiler.”

Şöyle anlatılır: “Birgün Ebü’l-Vefâ hazretlerine bir tüccâr gelip, para kazanmak niyetiyle sefere çıkmak istediğini, bu sebepten izin için geldiğini söyledi. Seyyid Ebü’l-Vefâ ona izin vererek, “Ticâret maksadıyla çıkacağın bu seferde çok kâr eder ve inşâallah sağ sâlim geri dönersin” dedi. Tüccâr, Seyyid hazretlerinin yanından ayrıldıktan sonra, tanıdığı ve sözüne güvendiği başka bir zâtın yanına gitti. Yapacağı bu sefer için onun fikir ve düşüncesini almak istedi. O zât ise, “Sen bu sefere gitme. Bu seferde para kazanamıyacağın gibi, belki sermâyen ve canın elden gidebilir” dedi. Bunları işitince hayrette kaldı. Çünkü, iki zât ayrı şeyler demişlerdi. Bir türlü karar veremedi. Bir müddet düşündükten sonra Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretlerinin söylediği şekilde hareket etmeye karar verdi. Ticâret için sefere çıktı ve çok para kazandıktan sonra, memleketine dönerken şehire az bir mesafede konakladı. Geceyi orada geçirdi. Rü’yâsında, eşkiyaların gelip ona saldırdıklarını, ne kadar malı ve parası varsa hepsini aldıklarını, kendisini de yaraladıklarını gördü. Tüccâr uykudan uyanınca mallarının hepsinin yerinde durduğunu gördü. Anladı ki, gördüklerinin hepsi rü’yâ imiş. Sevinip Allahü teâlâya şükr ederek yoluna devam etti. Şehre girince Ebü’l-Vefâ hazretlerinin huzûruna çıktı. O daha birşey söylemeden Tâc-ül-ârifîn hazretleri, “Ey kişi! Senin yüzünden birçok meşakkatler çektik. Bizden sonra gidip bir başkasıyla meşveret ettin. O kimsenin söylediği hâdiseleri sana rü’yânda gösterdik. Hayli zahmetten sonra eşkiyaları kovaladık. Böylece mes’ele halledildi ve maksad yerine geldi. O zâtın sözleri de rü’yânda çıkmak sûretiyle doğrulanmış oldu” buyurdu. Daha sonra orada bulunanlara dönerek, “Ey insanlar! Herhangi bir konuda tereddüte düştüğünüz zaman, o konudaki düşüncenizi, fikir ve görüşlerini beğenip takdîr ettiğiniz, Allahü teâlânın velî bir kuluna söyleyiniz. Onunla meşveret ediniz. Onun fikrini aldıktan sonra sakın başka bir kimseye söylemeyiniz. Olur ya, belki fikir ve düşüncesine müracaat ettiğiniz ikinci kimse, önce söylenmiş olan sözün tersine bir söz söyleyebilir.. Bu durum ise, fikirlerine müracaat edilmiş olan her iki zâtın da sözlerine güvensizliği mûcib olur. Kişi tereddüte düşer, işler müşkil bir hâl alır ve neticede araya bir fitne girebilir. Görüş ve düşüncesine i’timâd ettiğiniz bir ârif “Olabilir” veya “Olamaz”, “Böyle yapma, şöyle yap” gibi söz söylerse, o söz yerine gelse gerektir. Çünkü o sözleri onun kalbine ilham eden, diline söyleme kudreti vererek ona o sözleri söyleten Allahü teâlâdır. Âriften kötü bir söz sâdır olması imkânsızdır. Zîrâ ârifin her hâl ve hareketi, İslâmiyet çerçevesi içinde Allahü teâlâ iledir” buyurdu.

Ebü’l-Vefâ hazretleri, vefâtına yakın hastalandı. Bütün talebeleri, arkadaşları, dostları başına toplandı. Başında bulunanlara dedi ki: “Bilin ve anlayın ki, her nesne yoktan var edilmiştir. Her canlı ölümü tadacaktır. Allahü teâlâ, Cenneti ve Cehennemi de biz kullar için yaratmıştır. Cennete gitmeyi arzulayan, ona giden yola gitsin! Bu yola âit amelleri işlesin! Bu yolun aksi Cehennem yoludur. Bundan başka yol yoktur.

Ey insanlar! Size, ceddim Muhammed aleyhisselâmın yolunu gösterdim. Bu yolun dışındaki herşey bid’attir. Bid’ate tâbi olmak, dalâlete, bu da helak olmaya sebeptir. Takvâyı elden bırakmayın! Bütün nesnenin nûru takvâdandır. Dâima Allahü teâlâyı hatırlayın! Gönlünüzde dâima O bulunsun! Allahü teâlâyı unutan kimselerden olmayınız! Dâima Allahü teâlâ ile olup, iki cihanda saadete kavuşunuz.” Ebü’l-Vefâ hazretlerinin vefâtına, talebelerinden biri çok üzüldü. Definden sonra onu mezarının başından bir türlü ayıramadılar. Birgün bir atlı peydah oldu. Yanına yaklaştı. Talebe başını kaldırıp atlıya baktığında gördü ki, heybetli bir kimse, kır bir ata binmişti. O tarafa bakmaya cesâret edemedi. O atlı iyice yaklaşıp, selâm verdi. Talebe selâmı aldı. Bu sesi tanımıştı, iyice baktığı zaman, bu atlının Ebü’l-Vefâ hazretleri olduğunu anladı. Hemen yanına koşup ellerini öptü ve “Efendim, sizin için öldü diyorlar siz ölmemiş miydiniz?” dedi. Ebü’l-Vefâ hazretleri buyurdu ki: “Ey oğul, doğru söylerler. Fakat sen iyi bilesin ki, cesetler ölür, rûhlar ölmez. Şimdi evine git. Bu sırrı ehil olmayan kimselere söyleme. Beni ne zaman görmek istersen buraya gel!”

Seyyid Ebü’l-Vefâ hazretleri buyurdu ki: “Az yiyip, az uyuyun. Çok tefekkür edin. Geceyi ibâdetle geçirin! Çok yemek, insanı uyuşuk yapar. Uyuşuk olan gâfil olur, gâfil olan mahzûn olur. Bu da insanı felâkete götürür.”

“Takvâ bir ağaçtır. Bu ağacın kökü Peygamber efendimizdir. Budakları Sahabe ve Tabiîndir. Meyvası ise sâlih ameldir.”

“Nerede olursanız olun, ne yaparsanız yapın, Allahü teâlâ sizi görür. Onun için, yasaklanan yerlerde değil, emredilen yerlerde bulunun.”

“Talebenin dikkat etmesi gereken ve kendine lâzım olan şeyler şunlardır: a) Kalbini ve niyetini kötülüklerden temizlemek, b) Farz ve sünnetleri yerine getirmeye çok hırslı olmak, c) Bid’atlerden ve fitnelerden uzak bulunmak, d) Tevâzu ehli olmak, e) Devamlı iyi düşüncelerle meşgûl olmak, f) Yimeye, içmeye ve giyime çok dikkat etmek, g) Dînin hudûdlarından bir zerre bile dışarı çıkmamak, h) Ahdine vefa etmek, asla yalan söylememek, i) Kendini beğenmişler taifesinden olmamak, k) İbâdet ve tâatinden dolayı gurûrlanmamak.”

“Vaktini boş yere harcayan kimse câhildir.”

“Dünyâya aşırı düşkün, mağrur ve fitneci kimselerle dostluk kurup onların bulunduğu yerlerde bulunmayın. Bunlarla birlikte olanın gideceği yer Cehennemdir.”

“Her kim mevlâsına kavuşmak isterse, yolunun üstünde kendisini bekleyen zahmet ve meşakkatlere sabredip, göğüs germelidir. Meselâ keten bitkisi, zahmet ve meşakkatlere sabredip göğüs gerer, sonunda da kâğıt olur, üzerine Allahü teâlânın ismi yazılır. Muazzez ve mükerrem olur. Allahü teâlânın isminin azîzliğini ve bereketini görmez misin ki; keten önce toprağın altına habsolunur. Sonra yeryüzüne çıkıp büyüdükten sonra koparılır, vatanından olur. Ayrıca gurbet acısı çeker. Sıcağa bırakılır, güneşin hararetinde kalır. Sonra dövülür ve posası ayrılır. Daha sonra daha temiz hâle gelmesi için tarağın dişlerinden geçirilir. Eğrilir, bükülür, en sonunda ibrişim olup, insan eliyle kumaş yapılır. Bütün bunlar oluncaya kadar, haddi ve hesabı olmayan eziyet çeker, meşakkatlere katlanır. Burada da kibirli olduğu sürede, o kibir gidinceye kadar sıkılır. Bu elemden parça parça olup, lüzumsuz oluncaya kadar kurtuluş yoktur. Lüzumsuz olunca da çöplüğe atılır. Ayaklar altında sürünür. Kâğıt İmâl edicisi onu o hâlde yerlerde sürünürken görür ve kâğıt yapmak için alır. Temizce yıkadıktan sonra, yepyeni, bembeyaz, pırıl pırıl kâğıt yapar. (O zamanlar kâğıt, eski kumaş parçalarından yapılıyordu.) Kâğıdın üzerine Allahü teâlânın ismi, Kur’ân-ı kerîm, hadîs-i şerîf ve meârif-i ledünnî yazılır, işte keten, öyle hadsiz ve hesapsız eziyet ve meşakkatler çeker ki, anlatmakla bitirilemez. İşte bu böyle olduğu gibi, talebenin hocasına nisbeti de böyledir. Keten o kadar zahmet ve meşakkat yüzü gördükten sonra kâğıt olup, üzerine yazı yazılarak nasıl değeri artıp ellerde dolaşıyorsa, talebe de zahmet ve meşakkatler çekerek, o yollardan geçtikten sonra azîz olup, derecesi yükselir.”

“Eğer azığınız takvâ olursa, kıyâmet gününde selâmette olursunuz.”

“Dünyâ, zıll-i zâildir. Ona güvenen nâdimdir. O seninle kalırsa da, sen onunla kalmazsın. Dünyâdan çıkmadan önce, kalbinden dünyâ sevgisini çıkar. Dünyâ lezzetlerine aldanmıyan, Cennet ni’metlerine kavuşur, iki âlemde azîz ve muhterem olur. Dünyâ harâbdır. Şerbetleri serâbdır. Ni’metleri zehirli, safâları kederlidir. Bedenleri yıpratır. Emelleri arttırır. Kendini kovalıyandan kaçar. Kaçanı kovalar. Ni’metleri geçici, hâlleri değişicidir. Dünyâya ve buna düşkün olanlara inanılmaz. Selâmeti ve doğru yolu, ancak dünyâyı terk eden kimseler bulabilir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 134

2) Mir’ât-ül-Harameyn cild-3, sh. 134

3) Tâc-ül-arifîn Menâkıb-ı Ebi’l-Vefâ sh. 1-409

EBÛ YA’ZÎ MAGRİBÎ

Magrib (Fas) evliyâsının büyüklerinden. Ebû Ya’zî künyesi ve Magribî nisbetiyle tanınır. Magrib’de yetişen birçok evliyâ ondan feyz aldı. Magribliler ona, kendi aralarında büyük baba ma’nâsına gelen dede lakabını verdiler.

Hicrî altıncı asrın son yarısında vefât edip, Fas’ta Bâît kasabasında defnedildi. Kabri ziyâret edilmektedir.

Ebû Ya’zî Magribî, kerâmetleri herkes tarafından görülüp bilinen, ilim sahibi bir velî idi. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin Magrib’deki halîfelerinden olması, onun şarktan aldığı ilim ve feyzi, garbta yaymakla meşgûl olduğunu göstermektedir. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin yolu, Magrib’te onun vasıtasıyla yayıldı. Magrib evliyâsının büyükleri ondan feyz aldılar. Şarktan birçok kimseler gelip, onun ilim ve feyzinden istifâde için adetâ birbirleriyle yarıştılar. Magrib ve Meşrık’a nâmı yayıldı. Darda kalan her Magribli ondan yardım isterdi. Yağmur yağmadığı zaman Allahü teâlâya duâ eder, yağmur yağardı.

Hayvanlar ve kuşlarla sohbet eder, onlarla yaşardı. Bilhassa ilk zamanlarında, onbeş sene hiç şehre inmeden ormanda yaşadı. Yalnız ot tohumları ile gıdasını te'min etti. Elde ettiği ilim ve feyzi Magrib'de yaydı.

Talibleri, Magrib ve Meşrik'ten gelip onu buldular. Meclisinde bulunmakla şereflendiler. Magrib'de şanları duyulan evliyâ onun elinde yetişti. Mâlikî mezhebi âlimlerinin meşhûrlarından ve Magrib evliyâsının büyüklerinden Şeyh Ebû Medyen künyesi ile bilinen Şuayb bin Hasen Endülüsî, talebelerinin büyüklerindendir. Ebû Ya'zî Magribî hakkındaki bilgileri, Ebû Medyen hazretleri vermektedir.

Ebû Ya'zî Magribî'nin yanına arslanlar ve kuşlar gelir, o da onlarla sohbet ederdi. Arslanlar yaramazlık yapıp hayvanlara ve insanlara saldırdıkları vakit, onları yanına çağırır, kulaklarını çekerek azarlardı. Hattâ ba'zan: "Haydi! Ey Allahın köpekleri! Buralardan gidin, rızkınızı başka yerde arayın. Sizi bir daha burada görmeyeceğim" buyururdu. Arslanlar da uslu uslu çeker giderlerdi.

Talebelerinden Muhammed Afrikî anlatır: Dağa odun için gidenleri, arslanlar rahatsız edince, gelip Ebû Ya'zî hazretlerine şikâyet ettiler. "Arslanlar bize saldırıyor, odun toplayamıyoruz. Lütfedip bir çâresine bakıverseniz" dediler. O da, hizmetinde bulunanlardan birine: "Git, sesin çıktığı kadar şöyle bağır: (Ey Arslanlar, Ebû Ya'zî Magribî sizin buradan göçmenizi ve buralarda görünmemenizi emrediyor)" buyurdu. Hizmetçi ormana gidip, avazı çıktığı kadar bağırıp, emredilen sözleri söyledi. Bütün arslanlar, yavrularını yanlarına alarak, başka diyarlara çekilip gittiler. Bir tek arslan bile kalmadı.

Ebû Medyen Şuayb bin Hasen Endülüsî anlatır: "Magrib'de kıtlık oldu. Her canlı, açlık ve sıkıntı çekiyordu. Birgün Ebû Ya'zî Magribî hazretlerinin yanına gittim. Bir meydanda oturuyordu. Çevresini çepeçevre arslan ve kaplan gibi yırtıcı hayvanlar ve kuşlar kuşatmışlardı. Hepsi sessizce durmaktaydılar. Hiçbiri diğerine saldırmıyor, tam bir teslimiyet içerisinde bulunuyorlardı. Yanlarına yaklaşınca, üstadımın onlarla sohbet ettiğini gördüm. O sırada büyükçe bir kuş geldi ve açlıktan şikâyet etti. Ebû Ya'zî hazretleri de: "Falan yere git, senin rızkın oradadır" buyurdu. Kuş da uçup gitti. Diğer hayvanlara da çeşitli yerler ta'rîf etti. Onlar da dağılıp gittiler. Daha sonra bana dönüp: "İşte görüyorsun, böyle, günde binlerce kuş ve vahşî hayvan gelip açlıktan yakınırlar, ben de onlara rızıklarının nerede olduğunu söylerim. Gidip oradan yerler. Bu hayvanlar benim yanımda durmaktan hoşlandılar. Açlık pahasına benim yanımda kaldılar. Benim için, uzun zaman açlık çektiler. Bu bana Allahü teâlânın bir lütfudur. Benimle beraber kalmayı arzu ederseniz kalabilirsiniz" buyurdu.

Ebû Medyen'in dostlarından biri Ebû Ya'zî hazretlerine gelerek kuraklıktan şikâyet edip: "Efendim, bu yıl çok sıkıntıdayım. Havalar kurak gidiyor. Tarlam çoraklaştı. Hiçbir şey vermez oldu. Siz duâ buyurun da, çocuklarımızın rızkını te'min edelim" dedi. Ebû Ya'zî hazretleri, o şahsın tarlasına doğru gitti. Onun tarladan geçmesiyle, yağmurun başlaması bir oldu. Tarla yemyeşil oldu, bol mahsûl verdi. O yıl Magrib'de o kadar kuraklık oldu ki, o tarladan başka hiçbir yer ekilemedi."

Buyurdular ki:

"Hâller, rûhen olgunlaşmamış olan, yolun başlangıcındakileri etki altına alır, istedikleri gibi yönlendirirler. Fakat rûhen tekâmül etmiş olanlar, hâlleri etki altına alırlar ve onları istedikleri gibi kullanırlar."

"Te'sîri, kulun işinde ve hâlinde görülmeyen hakîkat, hakîkat değildir."

"Hak'tan fazileti taleb eden, ona vâsıl olur."

"Kimseye faydası olmayan, kimseden faydalanamaz."

"Tek olmayan, tek olanla beraber olamaz."

"Sözün hası odur ki, ya O'na işâret etmeli, ya da O'ndan haber vermelidir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kalâid-ül-cevâhir sh. 92

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 136

3) Bustân fî zikr-il-evliyâ vel-ulemâ bi-Tilimsân sh. 108

ES'AD BİN EBÎ NASR EL-MİHENÎ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Feth olup ismi, Es'ad bin Fadl el-Mihenî'dir. Es'ad el-Mihenî 461 (m. 1069) senesinde doğdu. 527 (m. 1133) senesinde Hemedan'da vefât etti. Es'ad el-Mihenî fıkıh ve hılâf ilminde üstün derecelere sâhib idi. El-Gazzi kendisini çok medhetti.

Es'ad el-Mihenî, fıkıh ilmini İmâm Ebü'l-Muzâffer Mensûr bin Muhammed es-Sem'ânî'den ve Merv şehrinde el-Muvaffak el-Hirevî'den öğrendi.

Ebû Sa'd bin Sem'ânî onun hakkında: "El-Mihenî fıkıh ilminde mütehassıs olup, emsallerinden çok üstün idi. Merv'deki Nizamiye Medresesi'nde ders verdi ve pekçok kimse kendisinden fıkıh öğrendi. Daha sonra oradan Gazne'ye gitti. Orada çok izzet ve ikram gördü. Oradan Hindistan'ın meşhûr şehri Lâhor'a gitti. Orada da insanlara ilim ve fazileti yaydı. El-Mihenî, çok olan malını ve mülkünü, Allahü teâlânın yolunda sarf etti. Lâhor'dan sonra Irak'a gitti ve oradaki Nizamiye Medresesi'nde ders vermeye başladı. Şânı orada da yayılınca, ilim öğrenmek için yüzlerce kişi onun derslerine koştu" demektedir.

Ebû Bekr Muhammed bin Ali el-Hatîb, Es'ad el-Mihenî hazretlerine ömrünün sonlarına doğru hizmet etmiş, Kazvinli bir fıkıh âliminden şöyle nakletti: "Vefâtı yaklaştığı zaman, ben Es'ad el-Mihenî hazretlerinin odasında idim. Bize "Beni yalnız bırakınız, dışarı çıkınız!" dedi. Biz de onun bu isteğini yerine getirmek için dışarı çıktık. Fakat ben kapıda durup içerisini dinledim. Es'ad el-Mihenî hazretleri, "Allahü teâlânın katında makbûl olup da, dünyâda kaçırdığım şeylere" diyerek dövünüyor ve ağlıyordu! Vefât edinceye kadar bu sözü söyledi ve ağladı."

Hâfız Ebû Sa'd es-Sem'ânî yine onun hakkında; "Es'ad el-Mihenî, Selçuklu Sultânı Mahmûd tarafından Merv'e elçi ta'yin edildi. Oradan Hemedan'a gitti ve vefâtına kadar orada kaldı" demektedir.

Birçok eser yazan Es'ad el-Mihenî'nin en meşhûr eseri, Ta'lîkatün fil-fıkhı vel-hılâftır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müeliifîn cild-2, sh. 250

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 42

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 42

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1288

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 80

6) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 207

FAHRÜZZAMÂN EL-BEYHEKÎ (Mes'ûd bin Alî bin Ahmed)

Tefsîr ve usûl âlimlerinden. İsmi, Mes'ûd bin Ali bin Ahmed bin Abbâs es-Savânî el-Beyhekî olup, künyesi Ebü'l-Mehâsin ve lakabı Fahrüzzamân'dır. 544 (m. 1149) senesi Muharrem ayının 23. günü vefât etti.

Tefsîr, fıkıh ve usûl gibi naklî ilimlerden başka, edebiyat ve şiir gibi edebî sahada da çok derin idi. Herkes tarafından tanınmıştı. Akranı arasında bir tane idi.

Çeşitli ilimlere dâir tasnif ettiği kıymetli kitaplardan ba'zıları şunlardır: Tefsîr-ül-Kur'ân, Tezkire, Tevabi' ve Levâmi', Şerh-ül-hamâse, Sıyâk-ül-elbâb, İ'lâk-ül-mülevvibîn ve ahlâk-ül-ehavîn, Tenkîh, Dîvân-i Şi'r.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 227

2) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 284

3) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 318

4) El-A'lâm cild-7, sh. 219

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 428

6) Keşf-üz-zünûn sh. 125, 384, 444, 481, 503, 692, 1084, 1955

FÂTIMA BİNTİ ALÂÜDDÎN-İ SEMERKANDÎ

Hanefî âlimlerinden. İsmi, Ebû Bekr bin Mes'ûd bin Ahmed Alâüddîn-i Şâşî'dir. "Alâüddîn" ve "Melîk-ül-ulemâ" lakabları ve "Kâşânî" nisbetiyle meşhûr oldu. Kâşân, Türkistan'da Seyhun nehrinin kuzeyindeki Fergana bölgesinde bulunan Şâş'ın arkasında, sağlam bir kalenin de bulunduğu büyük ve güzel bir beldedir.

Çeşitli harbler, bu şehri harabeye çevirmiştir. Alâüddîn-i Kâşânî, bu beldede doğup yetiştiği için oraya nisbetle Kâşânî denildi. "Kâsânî" de denilmektedir. "Tuhfet-ül-fukahâ" ve "Usûl" kitablarının sahibi Alâüddîn Muhammed bin Ahmed es-Semerkandî'den fıkıh ilmini öğrendi. Oda, Sadr-ül-İslâm Ebü'l-Yüsr Pezdevî'den ilim öğrendi. Pezdevî'nin hocası da, Ebü'l-Maîn Meymûn el-Mekhûlî idi. O da, Mecd-ül-eimme Serahkî'den fıkıh öğrenmişti. Hocasının "Tuhfe" kitabını şerh ederek, "Bedâyi'-üs-sanâyı' fî tertîb-iş-şerâyi" adını vermiştir. Hocasının kızı Fâtıma-i fakîhe ile evlenip, onun dâmâdı oldu. Çok yer dolaştı. Bir ara Konya'da bulundu. Sonra Haleb'e gidip yerleşti. Orada Halâviyye Medresesi'ne müderris ta'yin edilip ders okuttu. Hanımı, kendisinden önce vefât etti. Kâşânî de, 587 (m. 1191) senesi Receb ayının onunda, İbrâhim sûresini okumakta iken, yirrniyedinci âyet-i kerîmeye gelince, rûhunu teslim edip rahmet-i ilâhiyyeye kavuştu.

Halîl İbrâhim (aleyhisselâm) makamında bulunan hanımının kabri yanına defnedildi. Haleb'in dışında bulunan kabirleri çok güzel ve latîf bir ziyâretgâhtır. Kâşârirnin hanımı Fâtıma-i fakîhe, büyük fıkıh âlimi Alâüddîn-i Semer'kândî'nin kızıdır, İlminin, ahlâkının vie cemâlinin güzelliği her yere yayılmış, babasının yazdığı "Tuhfet-ül-fukahâ" kitabını ezberlemişti. Onunla evlenmek için, çok fakîhler talip olmuşlardı. Hattâ Türk sultanlarından da teklif gelmişti. Hiçbirine vermedi. O sırada Kâşânî, Alâüddîn-i Semerkândî'ye gelip fıkıh öğrenmeye başladı. O da, onunla meşgûl oldu. Bütün eserlerini okutup ezberletti. Usûl ve füru' ilimlerinde emsalleri arasında çok yükseldi. Hocasının "Tuhfe" kitabını şerh ederek ona takdim etti. Hocası tarafından çok beğenildi. Hocası bundan ziyadesiyle memnun kalmıştr. Bunun mükâfatı olarak, kızı Fâtıma-i fakîhe ile onu evlendirdi. Hanımı; nikâhının mehri olarak bu şerhini kabûl etti. Başka bir şey istemedi. Bundan dolayı asrındaki büyük fıkıh âlimleri, onun için; "Tuhfe'sini şerh etti, kızını aldı" dediler.

Kasanı, hanımı Fâtıma-i fakîhe ve babâsi Alâüddîn-i Semerkândî, üçü de aynı zamanda fetvâ verirlerdi. Bir evde üç müftî olup, herbirinin fetvâsı çok yere yayılmıştı. İbn-ül-Adîm, onun hakkında diyor ki, "Benim babam, Fâtıma-i fakîhe'nin Hanefî mezhebinin mes'elelerine vâkıf olduğunu ve mezhehi "çok iyi naklettiğini, çok defa o, kocası, Alâüddîn-i Kâşânî'nin fetvâlarındaki noksanlıkları gösterdiğini ve kocasının da, onun re'yine rücû ettiğini bildirdi. Kocası, ona çok hürmet ederdi. İlk defa, babası ve kendisi tarafından imza edilen fetvâlar çıkardı. Evlenince de, her üçünün imzası ve elyazısı bulunan müşterek fetvâlar çıkardılar."

Haleb şehrindeki Halâviyye Medresesinin fakîhlerinden birisi olan Dâvûd bin Ali diyor ki, "Ramazân-ı şerîfte, fakîhler için iftar yemeği vermeği ilk olarak âdet hâline getiren Fâtıma-i fakîhe'dir. Kolundaki iki bileziği çıkarıp sattığını öğrendik. Aldığı paralarla yiyecek satın alıp, her gece fukahâya (fıkıh âlimlerine) yemek verdi. O zamandan bugüne kadar, o hâl ve âdet devam edip gelmekedir."

Hanefî fıkhında büyük bir âlim olan Alâüddîn-i Kâşânî, çok yeri dolaşmış ve geniş ilmî faaliyetlerde bulunmuştur. Güzel yüzlü idi. Müslümanlara hizmet etmeyi çok severdi. Cesâreti çoktu. Ehl-i sünnet i'tikâdının temsilcilerinden olan bu büyük âlim zamanındaki mu'tezile i'tikâdındaki bid'at ehli ile sık sık mücâdele eder, onların bozuk, yanlış fikirlerini kuvvetli delîllerle çürütürdü. Bir defasında; "Bir mes'elede iki müctehidin ictihâdları ayrı ayrı olunca, onların ikisi de isâbet etmiş midir? Yoksa, onlardan birisi hatâ etmiş sayılır mı?" mes'elesi konu edilmişti. Orada bulunanlardan birisi İmâm-ı a'zam hazretlerinden naklen, onun; "Her müctehid, ictihâdında isâbet etmiş sayılır" dediğini bildirdi. Alâüddîn-i Kâşânî, hemen ona: "Hayır! Bilâkis o, iki müctehidden birisi isâbet etmiştir. Diğeri ise ictihâ dında hatâ etmiş olur, buyurdu. Çünkü hak, ya'nî doğru, bir tanedir. Sizin dediğiniz, mu'tezilenin görüşüdür" diye cevap verdi.

Alâüddîn-i Kâşânî, bir ara Konya'da Selçuklu sultânı birinci Mes'ûd'un sarayında bulunmuştu. Orada bulunan âlimlerle aralarında geçen ilmî münâzaralar, kendisinin hükümdârla arasının açılmasına sebeb oldu. Hattâ bir ara onu saraydan uzaklaştırmak istedi. Kâşânî'nin kıymetini bilen vezîri araya girip: "Bu büyük ve muhterem bir âlimdir. Onu buradan göndermiyelim" diye sultâna ricada bulundu. Bunun üzerine, Haleb Atâbeki Sultan Nûreddîn Zengî'nin yanına gönderildi. Haleb'de çok iyi karşılanan Kâşânî, ilminin büyüklüğü sebebiyle kısa zamanda meşhûr oldu. Herkes, kendisinin

ilmine hayran olmuştu. Oradaki âlimlerin isteği üzerine, bizzat Sultan Nûreddîn Zengî tarafından 543 (m. 1148) târihinde inşâ edilen Halâviyye Medresesi'ne müderris olarak ta'yin edildi. Kendisinden evvel orada, Radıyüddîn es-Serahsî ders okutmakta idi. Kâşânî'nin Halâviyye Medresesi'nde okuttuğu derslere birçok talebe devam etmiş ve hepsi de derslerinden çok istifâde ederek, aralarında yüksek âlimler yetişmiştir. Oğlu Mahmûd ve "Mukaddimet-ül-Gazneviyye" kitabının sahibi Ahmed bin Mahmûd, ondan fıkıh ilmini öğrenerek yetişen âlimlerdendir.

Bir aralık Şam'a gelen bu büyük Hanefî âliminin meclisinde, orada bulunan Şafiî fakîhleri toplanıp, Şafiî ve Hanefî mezhebleri arasındaki farklı bir mes'elede onun konuşmasını istediler. Daha sonra da birçok mes'ele ortaya koydular. Kâşânî de, ta'yin edilen her mes'ele hakkında konuşmaya başladı. Her birisi için, "Buna bizim mezhebimizin âlimlerinden filân filân kimseler şöyle dediler" diye cevaplar verdi. Her mes'elede, İmâm-ı a'zam Ebû Kanîfe'nin mezhebindeki âlimlerden birisinin, bir ictihâdı bulunduğunu bildirdi. Onun her mes'eledeki derin ilmine hayran kaldılar. O şekilde meclis tamamlanmış oldu.

İbn-i Adîm anlatıyor: Hanefî mezhebinin büyük fıkıh âlimlerinden Ahmed bin Yûsuf bin Muhammed el-Ensârî bana bildirdi ki, Kâşânî, Haleb'den memleketine dönmek istemişti. Hanımı da istekli olduğundan, gitme arzusu fazlalaştı. Âdil bir sultân olup, âlimleri de çok seven Nûreddîn Mahmûd-i Şehîd, durumu öğrenince, Kâşânî'ye hemen bir haberci gönderip yanına çağırdı. Haleb'de kalmasını te'mine çalıştı. O da, "Yolculuğa hazırlandık, aynı zamanda hanımım da hocamın kızı olur. Bu yüzden memleketimize dönmemiz gerekiyor" deyip, kalmalarının mümkün olmayacağını beyân etti. Sultan, mektûp ile birlikte haberci bir kadın gönderdi. Kadın gidip, Kâşânî'nin hanımına, sultanın ricasını bildirdi. Haleb'de kalmalarını çok arzu ettiğini söyledi. O da emre uyup, Haleb'de kaldı. Vefât, edinceye kadar başka bir yere gitmedi. O vefât edince, Haleb'in dışında bulunan Halîl İbrâhim (aleyhisselâm) makamına defnedildi. Burası çok mübârek bir yer olup, kocası Kâşânî, ölünceye kadar her Cum'a gecesi gelip hanımını ziyâret etmeyi terk etmedi. Hanımının kabri yanında yaptığı duâsı kabûl olurdu. Bu hâl, Haleb'de meşhûr olmuştu. Onların kabirleri, bütün ziyâretçilerin yanında "Karı-koca kabri" diye bilinmektedir.

Hanefî âlimlerinden Muhammed bin Hamîs diyor ki: "Kâşânî'nin ölümü zamanında yanında idim. Kur'ân-ı kerîm okumakla meşgûldü, İbrâhim sûresinin yirmiyedinci; "Allahü teâlâ mü'minleri, dünyâda ve kabirde, kavl-i sabit olan Kelime-i şehâdet üzere tesbit ve tahkim etti." meâlindeki âyet-i kerîmeye geldi. "Ve fil-âhıreti" kelâmını söyleyince, rûhu bedeninden ayrılıp, bir ânda Cennet-i a'lâya gitti."

Başlıca eserleri şunlardır:

1. Bedâyı'-üs-sanâyı' fî tertîb-iş-Şerâyı': En mühim eseri, bu kitabıdır. El yazması üç cild olan bu eser, yedi cild hâlinde basılmıştır. Bu kitap hakkında, Hanefî fıkhına dâir yazılmış tertîb bakımından ilk sistemli eserdir, denilmiştir. Hocasının "Tuhfet-ül-fukahâ" kitabının şerhi olmakla beraber, değişik bir tarzda hazırlanmıştır. Şerh olduğu hiç belli değildir. Sanki metnin taklididir. Meselâ metin, husûsî işâretlerle şerhten ayrılmamıştır. Ayrıca bu eserde, "Tuhfe"nin tertîb ve sistemi ta'kib edilmemiş, bilakis yepyeni bir tertîb ortaya konmuştur. Yalnız şu kadar var ki, Kâşânî bu eserinde, hocasının kitabının ifâdelerini değişik bir tertîble aynen muhafaza etmiş, "Tuhfe"ye sâdık kalmıştır.

Kâşânî, bu kitabını, eski ve yeni birçok eserlerden toplayarak hazırladığını, ifâde ederek, "Ben hocama uydum ve doğru yolu buldum" demektedir.

2. Sultân-ül-mübîn: Dînin usûl, akâid (îmân esasları) bilgilerini içine elan bir eserdir. Fakat yazma veya matbû' olarak mevcût değildir.

3- Kitâb-ül-Cehl.

Kâşânî (radıyallahü anh) "Bedâyı-üs-Sanâyı" kitabının mukaddimesinde buyuruyor ki:

"Hakîkat şudur ki, Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit ilimleri öğrendikten sonra, "Helâl ve haram veya ahkâm ilmi" diye isimlendirilen fıkıh ilmini öğrenmekten daha şerefli, üstün bir ilim yoktur. Bunun için, Allahü teâlâ peygamberler gönderdi, kitaplar indirdi. Çünkü, O'nun bildirmesi olmadan, sırf akıl ile bunları bilmek mümkün değildir. Nitekim Allahü teâlâ Bekâra sûresi 269. âyet-i kerîmede meâlen: "Hak teâlâ, dilediği kuluna faydalı ilim verir ve onun icâbları ile amel ettirir. Hattâ bunun sebebiyle, onu rızâsına erdirir. Kime hikmet verilmiş ise, ona çok hayır verilmiştir ki, o hayır

âhırettendir” buyurmaktadır. Birçok tefsîr âlimleri, bu âyet-i kerîmedeki “Hikmet’ten muradın, fıkıh ilmi olduğunu bildirdiler. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz de buyurdu ki: “Dinde, Allahü teâlâya fıkıhtan daha faziletli bir şeyle ibâdet edilmedi. Şeytana karşı birfakîh, bin âbidden (ibâdeti çok yapandan) daha kuvvetlidir.”

Birgün Hazreti Ömer’in yanına Şam’dan bir adam gelip, “Sana gelmemin sebebi şudur ki, namazımı doğru olarak kılabilmek için, teşehhüdü (Ettehiyyâtü... duâsını) öğrenmeye geldim” dedi. Hazreti Ömer (radıyallahü anh) onun ilim için olan bu gayretine bakıp çok ağladı. Hattâ ağlamaktan sakalları ıslanmıştı. Sonra buyurdu ki: “Yemîn ederek söylüyorum. Muhakkak ki ben, Allahü teâlânın sana sonsuz olarak azâb etmeyeceğini ümid ederim”. Bu şekilde ilim öğrenmek için gösterilen gayretleri bildiren haberler ve eserler, sayılamıyacak kadar çoktur.

Kâşânî (radıyallahü anh) aynı kitapta buyurdu ki:

“Abdest; yıkamak ve mesh için kullanılan bir isim olup, Allahü teâlâ, Maide sûresi 6. âyet-i kerîmede meâlen: “Ey îmân edenler! Namaza kalkacağınız zaman, yüzünüzü ve ellerinizi dirseklerinizle beraber yıkayın, başınızı (ıslak el ile) mesh edin ve ayaklarınızı da (topuklarınızla beraber) yıkayın!” buyurdu.

“Rükû’ ve secdesi olan namazlarda kahkaha, yanî sesli gülmek, hem ahdesti bozar ve hem de namazı bozar.”

“Cum’a namazının farzından sonra, İmâm-ı a’zama göre dört rek’at, İmâmeyn’e göre altı rek’at sünnet kılınır. Cum’a yalnız bir mescidde kılınır diyen âlimlere göre, dört rek’at daha (Âhır zuhur) kılmak lâzımdır.”

“Cum’a ve bayram namazlarında, hutbenin bir kısmını Arabca, bir kısmını da başka bir dil ile okumak, Arabî nazmı bozar. Bu ise mekrûhtur.”

“Keffâret için ibâha, ya’nî kendisini doyurması için fakire, Fülûs (kâğıt para) da verilebilir.”

“Mekke’deki evleri, hac zamanında hacılara kira ile vermek mekrûhtur.”

“Abdullah bin Abbâs (r.anhümâ) buyurdu ki, Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında oturuyorduk. Bir köylü, tavşan kebabı hediyye getirdi. Bize “Yiyiniz!” buyurdu. Muhammed bin Saffân (radıyallahü anh) dedi ki, iki tavşan yakaladım, kestim. Resûlullaha sordum, ikisini de yememi buyurdu.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tuhfet-ül-fukahâ (Taşköprü zâde) sh. 95, 102

2) Fevâid-ül-behiyye (Lüknevî) sh. 53

3) Miftâh-ül-se’âde (Taşköprü-zâde) cild-2, sh. 273, 274, 285

4) Keşf-üz-zünûn sh. 230

5) Tam İlmihal Se’âdet-i Ebediyye sh. 1028

GAZÂLÎ

(Bkz. İMÂM-I GAZÂLÎ)

HÂMİD BİN EL-HACER

Fıkıh âlimlerinden. İsmi, Hâmid bin Mahmûd bin Hâmid bin Muhammed bin Ebî Amr el-Harrânî olup, künyesi Ebü’l-Fadl’dır. 513 (m. 1119)’de Harran’da doğdu. El-Hatîb, el-Fakîh, ez-Zâhid, Ebü’l-Fadl, Takıyyüddîn gibi nisbetlerle tanınır. Harran’da hatîblik, müftîlik, müderrislik yaptı.

Bağdad’da el-Hâfız Abdülvehhâb el-Enmâtî, Yahyâ bin Hubeyş el-Fârûkî, Amr bin Abdullah bin Ali el-Harbî ve başka âlimlerden hadîs-i şerîf öğrendi. Fıkıh tahsil edip, derin âlim oldu. Bağdad’a geldiğinde, Seyyid Abdülkâdir hazretlerinin medresesine gitti. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin derslerine devam etti. Onun eshâbından oldu. Harran ahâlisinden birçok kimse kendisinden ilim öğrendiler. El-Hatîb Fahrüddîn, Ebü’l-Feth Nasrullah bin Abdûs ve başka âlimler bunlardandır. Yine Harran’da Ebü’l-Mehâsin Ömer bin Ali el-Kureşî ed-Dimeşkî, Ebü’l-Hasen bin el-Katî’î gibi hadîs toplayan zâtlar kendisinden hadîs-i şerîf öğrendiler.

Oğlu İlyâs’dan nakledilir ki, “Babam, Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleriyle bir yere ziyârete gitti. Beraberinde bir

cemâat de vardı. Babam, topluluktan ayrılıp bir kenara çekildi. Elbisesini başının üzerine kaldırdı. Şeyh Abdülkâdir, “Bu kimdir?” diye sordu. Bu fakîh Hâmid el-Harrânî’dir dediler. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî (radıyallahü anh), “Onun meliklerle (sultanlarla) alâkası olacak” buyurdu. Hakîkaten de öyle oldu. Nâsıhuddîn bin Hanbelî anlatır: “Vâli Nûreddîn Muhammed, Harran’da Hâmid bin el-Hacer için bir medrese yaptırdı. Hâmid, bu medresede ders verirdi.”

Hâmid bin el-Hacer, haramlardan şiddetle kaçar, şüpheli korkusuyla mübahların fazlasını terkeder, dünyâ malına karşı en küçük bir muhabbet beslemezdi. Zühd ve vera’da, Harran’da meşhûr idi. 570 (m. 1175) senesinde Harran’da vefât etti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile (zeyli) cild-1, sh. 332

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 181

HAMMÂD BİN HİBETULLAH HARRÂNÎ

Hadîs, târih ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü’s-Senâ olup ismi, Hammâd bin Hibetullah bin Hammâd bin Fadl bin Fadlî’dir. 511 (m. 1117) yılında Harran’da doğdu. Doğum yerine nisbetle Harrânî denildi. Tüccâr ve Saffar lakabları verildi. 598 (m. 1202) yılında Harran’da vefât etti.

Küçük yaşta Harran’daki âlimlerin ilminden istifâde edip, temel din bilgilerini ve âlet ilimlerini öğrendi. Daha sonra çeşitli ilim merkezlerine seyahatlerde bulundu. Bağdad’da Ebü’l-Kâsım Semerkandî, Ebû Bekr bin Zagûnî, Sa’îd bin Bennâ; “Herat’ta Mes’ûd bin Muhammed bin Gânim, Abdüsselâm bin Ahmed, Mısır’da İbn-i Rifâa Sa’di, İskenderiyye’de Hâfız Ebû Tâhir Silefî ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf öğrenip ilim tahsil etti. Gittiği yerlerdeki âlimlerin kitaplarını, seyahat ettiği diğer şehirlerde yaydı.

Allahü teâlânın dînine hizmet etmek için öğrendiği hadîs-i şerîfleri ezberledi. Âlimlerin hayatlarını, hadîs-i şerîf rivâyet edenlerin üstünlüklerini öğrendi. Onların güzel ahlâklarını, örnek hayatlarını, ibretli sözlerini kitaplarında yazdı. Vakitlerini, ilim öğrenmek, öğretmek ve ibâdet etmekle geçirirdi. Çok sabırlı ve cömert idi. Güler yüzü, tatlı dili ile insanlara emr-i ma’rûf yapar, doğru yolu gösterirdi. Allahü teâlânın dînine hizmet etmenin ehemmiyetinden sık sık bahseder, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bilmeyenlere öğretmeyenlerin mes’ûliyetten kurtulamayacaklarını anlatırdı.

Pekçok talebe yetiştirdi. Yetiştirmiş olduğu âlimler, kendisinden aldıkları ilmi insanlara yaydılar. Muvaffakuddîn, Abdülkâdir Revhâvî, Hâfız Ziya, İbn-i Abdiddâim, Necîb Harrânî, Sehâvî Mukrî ve daha birçok âlim ondan ilim, öğrenenler arasındaydı.

Güzel şiirler ve kıymetli kitaplar yazan Ebü’s-Senâ Hammâd bin Hibetullah, kendi memleketinin âlimleri ve târihi hakkında “Târih-i Harran” adlı bir eser yazdı. Bu kitabının birinci cildini yalnız, “Ahmed” ismindeki zâtlara ayırdı. Diğer eserlerinin isimleri bilinmemektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile (zeyli) cild-1, sh. 434

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 335

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 73

HAMMÂD BİN MÜSLİM DEBBAS

Bağdad’da yaşayan evliyânın büyüklerinden. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî’nin (radıyallahü anh), tasavvuf ilmini öğrendiği hocalarındandır. Aslen Şamlıdır. Fakat hayâtı Bağdad’da geçti. Doğum târihi bilinmemekte olup, 525 (m. 1131) senesinde vefât etti. Kabri Şinûzî kabristanındadır. Şam’da Bâb-ı Musul kabristanında olduğu söyleniyorsa da, doğru olan Bağdad’da olduğudur.

Hammâd bin Müslim Debbas (radıyallahü anh), talebelerini en güzel terbiye eden, yetiştiren âlimlerden biri idi. Keşf ve kerâmet sahibi evliyânın başta gelenlerindendir. Zamanında yaşayan evliyâ ve âlimler kendisine bağlıydılar. Abdülkâdir-i Geylânî (radıyallahü anh) gibi, evliyânın baş tâcı olan bir zâtın hocası idi. Abdülkâdir-i Geylânî, hocası Hammâd’ı (

radıyallahü anh) çok över, kerâmetlerini anlatırdı. Yine evliyânın büyüklerinden Tâc-ül-arifîn Ebü'l-Vefâ (radıyallahü anh) Bağdad'a geldiğinde onun evinde kalır ve çok hürmet ederdi. Ebû Necîb Sühreverdî buyurdu ki: "Hammâd bin Müslim, benim karşılaştığım Bağdad evliyâsının en büyüklerinden idi. Onun büyüklüğünü, talebesi Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî'ye (radıyallahü anh) bakarak anlamak mümkündür. Abdülkâdir-i Geylânî, hocasının büyüklüğünü anlatan en büyük delîldir."

Hammâd bin Müslim (radıyallahü anh), yapılması haram olan birşeyle karşılaşsa veya başkaları tarafından yapılan bir haram işi görse, hatâyı kendisinde bulur, tövbe ve istiğfar ederdi. Birgün yolda giderken, bir evden çalgı ve şarkı söyleyen bir kadının sesini işitti. Hemen tövbe ve istiğfar ederek evine gelip evdekilere, "Biz hangi günahı işledik de, bugün yolda bir günah ile karşılaştım?" diye sordu. Ailesi de, "Akşam eve, içinde canlı resmi olan bir tabak getirmişlerdi" dedi. Tabağı getirip kırdılar. "Bir daha da böyle birşey kabûl etmeyiniz" buyurdu.

Ebû Necîb Sühreverdî anlattı: "Halîfe Müsterşid'in hizmetçilerinden birisi, Hammâd bin Müslim'i ziyâret etti. Hammâd bin Müslim o kimseye, "Sen, yüksek derecelere kavuşacak kabiliyette bir kimsesin. Dünyâya gönül bağlama, âhırete yönel ki, sonunda pişman olmayasın" buyurdu. Hizmetçi bu sözü kabûl etmedi. Çünkü kendisinin, halife Müsterşid'in yanında büyük bir yeri vardı. Başka birgün, o hizmetçi Hammâd bin Müslim'i (radıyallahü anh) ziyâret etti. Hizmetçiye, aynı sözleri yine buyurdu. Hizmetçi, bu doğru sözü dinlemekten kaçınınca, "Allahü teâlâ, seni, Rabbimizin indinde daha yüksek derecelere çıkarmak için, dilediğim şekilde hareketi bana bildirdi. Şayet kabûl etmezsen, seni baras hastalığına uğratmakla emrolundum" buyurdu. Ebû Necîb der ki, "Vallahi, Hammâd Debbas'ın sözü daha tamam olmamıştı ki, hizmetçinin vücûdunu baras hastalığı kapladı. Hizmetçi kalktı, halîfenin huzûruna gitti. Halîfe doktorları çağırdı. Onu tedâvi için toplandılar. Fakat bir türlü tedâvi edemediler. Halîfe, hizmetçinin saraydan çıkarılmasını emretti. Hizmetçi saraydan çıkarılınca, doğru Hammâd bin Müslim'e geldi. Ne emrederse yapacağını ve sâdık bir talebe olacağına söz verdi. Bunun üzerine hizmetçinin gömleğini çıkarttırıp, "Ey baras! Bu vücuttan çıkıp, dilediğin yere git!" buyurunca, hizmetçinin vücûdu bir ânda eski hâline geldi, sıhhate kavuştu. Hizmetçi, ölünceye kadar Hammâd bin Müslim'in talebesi olmakla şereflendi. Dünyâyı bırakıp, âhıretini kazandı.

Hammâd bin Müslim'in tasavvufa âit pek kıymetli sözleri vardır. Buyurdu ki:

"Allahü teâlâya kavuşmanın en yakın yolu, onun sevgisidir. Sevginin saf hâli, nefsi mutmain etmekle mümkündür. Nefs mutmainne olmadıkça, hakîkî Allah sevgisi tadılamaz."

"Fenâ makamına kavuşmak (Allahü teâlâda fânî olmak) isteyen, O'ndan gelen herşeye, dert ve belâlara râzı olmalıdır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 135

2) Kalâid-ül-cevâhir sh. 81

3) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 409

HASEN BİN AHMED ATTÂR (Ebü'l-Alâ Hemedânî)

Kırâat ve hadîs âlimlerinden. Edîb ve evliyâ bir zâttır. Künyesi Ebü'l-Alâ'dır. Hemedanlı olduğu için de "Hemedânî" denilmiştir. Kırâat ilmini İsfehan'da; Ebû Ali Haddâd ve diğer âlimlerden, Vâsıt'ta; Ebü'l-İzz Kalânisî'den, Bağdad'da; Bari' ed-Debbâs'dan, Ebû Bekr el-Müzrefî'den ve diğer âlimlerden öğrendi. Hadîs ilmini ise, önce Abdurrahmân ed-Devnî'den ve sonra İsfehan'da Ebû Ali Haddâd'dan öğrendi. Daha çok bu hocasının yanında kalıp, uzun müddet ondan ilim öğrendi. Horasan'da da Ebû Abdullah Ferâvî'den ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etti. Daha sonra Bağdad'a gidip Ebü'l-Kâsım bin Beyân'dan, Ebû Ali bin Nebhan'dan, Ebû Ali bin Mehdî'den, Ebû Tâlib Yûsufî'den, İbn-i Hasin'den ve daha pekçok âlimden hadîs-i şerîf işitip, ilim aldı. Bundan başka, Bağdad'a ayrıca iki defa daha gidip, ilmî incelemeler yaptı. Ders verdi. İbn-i Sekine ve diğerleri ondan kırâat ilmini öğrendiler. Bağdad'a ilim için yaptığı dört seferden sonra Hemedan'a döndü. Hemedan'da bir kütüphâne yaptırıp, kitaplarını bu kütüphâneye vakfetti, bağışladı. Bu kütüphânede, büyük âlimlerin gayet güzel hatla yazılmış eserleri bulunuyordu.

Hasen bin Ahmed, ömrünün son zamanlarında kırâat ve hadîs dersleri vermeyi bırakıp, daha çok işittiği hadîs-i şerîfleri rivâyet etti. Ondan hadîs-i şerîf işitip, ilim alan zâtlardan bir kısmı şunlardır: İbn-i Asâkir, Muhammed el-Hamâmî el-Vâ'iz, Ebü'l-Mevâhib bin Sasrî, Abdülkâdir er-Rehâvi, Yûsuf bin Ahmed eş-Şîrâzî ve daha pekçok âlim ondan hadîs-i şerîf işitip ilim almıştır. Kendisinden icâzetli olarak en son rivâyette bulunan âlim İbn-i Mukayreverî'dir.

İbn-i Sem'ânî onun hakkında: "Hâfız, mutkîn (sağlam), mukrî, fâzıl, hüsn-i sîret ve doğru istikâmet sahibi, cömert, garîblere yardım eden bir zât idi" demiştir, İbn-i Cevzî ise, Tabakâtında onun hakkında şöyle demiştir: "Hâfız (yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle bilen), mutkîn (hadîs ilminde sağlam güvenilir bir âlim), istikâmet sahibi ve cömert idi. Kırâat ve hadîs rivâyeti kendisinde son bulan âlimlerdendir" Diğer bir eserinde ise, "Kırâat ve hadîs ilminde zamanının en meşhûr âlimidir" demiştir.

Talebesi Abdülkâdir Rehâvî de şöyle demiştir: "O, çok hadîs-i şerîf işitmesiyle, usûl ilmindeki üstünlüğü ile, elinde bulunan nüshalar bakımından ve kendi hattı ile yazdığı hadîs-i şerîflerin rivâyetindeki güvenilirliği bakımından, ilimde zamanındaki âlimleri aşmıştır. Neseb, târih, isimler ve künyeler, kıssalar ve siyer husûsundaki hıfzı, ezberi bakımından çok ileri derecede ilim sahibi idi. Birgün biz, onun dersinde bulunuyor idik. Hazreti Osman ile ilgili bir mes'ele soruldu. Kâğıdı alıp, ezberinden yazmaya başladı. Biz de oturuyorduk. Uzunca bir fetvâ yazdı. Bu fetvâsında Hazreti Osman'ın nesebini, doğum ve vefât târihini, çocuklarının isimlerini, Hazreti Osman hakkında söylenen şiirlerden bir kısmını ve onunla ilgili pekçok husûsu yazmıştı."

Kırâat ilminde de o kadar meşhûr olmuştu ki, kırâat âlimlerinin ismi: geçtiği zaman, onların doğum ve vefât târihlerini, kimden ilim aldıklarını, isnadlarını birer birer sayardı. Nahiv ve lügat ilminde de âlim idi. Lügat ilminde, "Cemhere" adlı kitabı ezberlemişti. Hemedan'da ondan ders almak sûretiyle, çok nahiv ve lügat âlimi yetişmiştir.

Dünyâ malına karşı düşkünlük göstermez idi. Bağdad ve İsfehan'a defalarca yaya ve kitapları omuzunda olduğu hâlde gidip gelmiştir. Kendisi şöyle demiştir: "Bağdad'da bir mescidde kalıyordum ve mısır ekmeği yiyordum." Edîb Ebü'l-Fâzıl bin Nebbân şöyle anlatmıştır: "Hâfız Ebû Alâ'yı (Hasen bin Ahmed) Bağdad'ın bir mescidinde gördüm. Ayakta olduğu hâlde birşeyler yazıyordu. Çünkü lâmba çok yüksekte idi. Sonra Allahü teâlâ onun şânını herkesin yanında yükseltti. O, memleketi Hemedan'a vardığında, onu görüp de hürmet için ayağa kalkmayan kalmamıştır. Hattâ çocuklar ve yahudiler bile ona hürmeten ayağa kalkarlardı. Çok defa Mişkan'a Cum'a namazı kılmaya giderdi. Şehir halkı onu şehir dışında karşılardı. Çocuklar ve müslüman olmayanlar da onu karşılayıp da'vet ederlerdi. Kendisine bir deve veya birşey hediye edilse, talebelerine verirdi. Şüpheli şeyleri yemezdi. Ayrı bir medrese ve kendine mahsûs bir yer istemez, kendi evinde ders verirdi. Günün yarısını hadîs-i şerîf dersi Vererek, yarısını da kırâat dersi ve diğer dersleri vererek geçirirdi. Meclisine herkes gelip ondan istifâde eder, onu severdi. Mütevâzi giyinir, edeblere son derece riâyet ederdi. Birisi meclisine sol ayakla girse, çıkıp sağ ayakla girmesini isterdi. Hürmeten kıbleye karşı birşey koymazdı. Bir günde otuz fersah (180 km.) yol yürüyebilirdi. Bu hâl, onun nâdir hâllerinden (kerâmetlerinden) idi. Talhâ bin Muzaffer Alesî şöyle anlatmıştır: "Bağdad'da İbn-i Cevâlikî'nin kitapları satılıyordu. Hasen bin Ahmed de orada bulunuyordu. Kitaplarından bir bölümüne altmış dinar istendi. Hasen bin Ahmed, parasını öbür Perşembeye vermek üzere satın aldı. Memleketi Hemedan'a gidip evini altmış dinara sattı. Parayı, söylediği gün getirip teslim etti. Bu hâlini kimse bilmiyordu. Daha sonra duyuldu."

İbn-i Cevzî şöyle anlatmıştır: "İşittim ki, vefâtından sonra rü'yâda şöyle görülmüştür. Kendisi duvarları kitapla örülmüş bir şehirde, etrâfında da pekçok kitap bulunduğu hâlde görülmüş. "Bu ne haldir?" diye sorulunca, "Allahü teâlâdan dünyâda meşgûl olduğum gibi meşgûl olmayı istedim. Bunu bana ihsân etti" buyurmuştur."

Hasen bin Ahmed hazretlerinin eserlerinden bir kısmı şunlardır: El-Hâdî ilâ ma'rifet-il-mekâtı' vel-mebâdî fî resm-il-mushaf, Kitâb-ül-edeb fî hisân-ül-hadîs, Gâyet-ül-ihtisâr fî kırâat-il-aşer lieimmet-il-emsâr, Zâd-ül-müsâfir (50 cild), Müfredât-ül-kurrâ.

---

1) Tabakat-ı Hanâbile (zeyli) cild-1, sh. 324

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 197

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1324

4) Esmâ-ül-müellifîn, cild-2, sh. 97

5) Tabakât-ül-huffâz sh. 473

6) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 231

7) Tabakat-ül-müfessirîn cild-1, sh. 128

8) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 494

HASEN BİN HATÎR EN-NU'MÂNÎ

Tefsîr, fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. Lügat, nahiv, kırâat, kelâm, mantık, astronomi, edebiyat, târih ve tıb ilimlerinde mütehassıs idi. Hîre hükümdârı Nu'mân bin Münzir'in soyundan geldiği için en-Nu'manî, Şîrâz'a gidip orada tahsil yaptığı için el-Fârisî denmiştir. 547 (m. 1152)'de Nu'maniye'de doğan Hasen bin Hatîr'in künyesi Ebû Ali'dir. Ez-Zâhir ismiyle tanınır. Her türlü ilimdeki üstünlüğünü gören Sultan Osman bin Selâhaddîn, onu, Kudüs'ten Kâhire'ye da'vet etti. Hasen bin Hatir (radıyallahü anh) Kâhire'ye gidip, oranın âlimlerine kelâm ilmine dâir ders verdi. Orada çok kıymetli eserler yazıp, 598 (m. 1202) senesinde vefât etti.

Kâhire halkının çok sevdiği ve saygı gösterdiği Hasen bin Hatîr, tefsîr ilminde Tâc-ül-kurrâ'nın "Kitâbu lübâb-it-tefsîr'ini; fıkıhta İmâm-ı Gazâlî'nin "Kitâb-ül-veciz"ini ve Muhammed bin Hasen eş-Şeybânî'nin "Kitâbu câmi-üs-sagîr"ini; kelâm ilminde Şihristânî'nin "Kitâbu nihâyet-il-ikdâm"ını; lügatta İbn-i Dureyd'in "Kitâb-ül-cemhere"sini Ebû Ali'nin "Kitâb-ül-izâh"ını ve Sâhîb bin Abbâd'ın "Arûz"unu ezberledi. Talebelerinden Ebû Ca'fer Muhammed bin Abdülazîz el-İdrîsî ve el-Hasenî es-Sa'îdî meşhûrdur.

İbn-i Neccâr onun hakkında şöyle demektedir: "Hasen bin Hatir, tefsîr, kırâat, meânî, fıkıh, usûl, kelâm, mantık, hesab, heyet (astronomi) ve tıp ilminde âlimdir. Ayrıca lügat, nahiv, arûz, ahbâr ve arab şâirlerini iyi bilirdi."

Hasen bin Hatîr, Kur'ân-ı kerîm tefsîri de hazırlamıştır. Bu eserden başka, "Kitâb fî şerh-is-sâhihayn (Kitâb-ül-huccet)", "Kitâb fî ihtilâf-is-Sahâbe vet-Tâbiîn ve fukahâ-il-Ensâr", "Telhîs-ül-if-sâh an-şerhi meânis sahîh"i vardır. Hutbeleri; va'z evrakları da bunlara eklenebilir.

1) Mu'cem-ül-üdebâ, cild-8, sh. 100-108

2) Cevâhir-ül-mudiyye, varak, 58 a

3) Bugyet-ül-vuât, sh. 219

4) Keşf-üz-zünûn, sh. 33, 122, 460, 486, 600

5) Ravdât-ül-Cennât, sh. 223

HASEN BİN MÜSLİM (Zâhid Ebû Ali Fârisî)

Tasavvuf ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi, zâhid. Künyesi, Ebû Ali olup ismi, Hasen bin Müslim bin Hasen'dir. 504 (m. 1110) yılında Bağdad civarında Hûrâ köyünde doğdu. Daha sonra Fârisiyye denilen bir köye gitti ve oraya yerleşti. Doğduğu ve yerleştiği yerlerden dolayı, Hûrî ve Fârisî nisbet edildi. Zâhid-i Irak lakabı verildi. 594 (m. 1198) yılında Fârisiyye'de veya Kâdisiyye'de vefât etti.

Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberleyen Zâhid Ebû Ali Fârisî, zamanın ileri gelen âlimlerinden kırâat, hadîs ve fıkıh dersleri aldı. Ebü'l-Bedr Kerhî'den, hadîs ve fıkıh ilmini öğrendi. Bağdad'da birçok âlimin sohbetinde bulunup, ilimlerinden istifâde etti. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin ölü kalbleri dirilten sohbetlerinde bulundu. Kalbi, günahların kirlerinden kurtuldu. Resûlullahın (aleyhisselâm) güzel ahlâkıyla ahlâklandı. Bütün hâl ve hareketlerini Resûlullahın (aleyhisselâm) ve Selef-i sâlihînin hâl ve hareketlerine uydurmak için gayret etti. Hep Allahü teâlânın varlığını ve ni'metlerini düşünür, lüzumsuz konuşmazdı.

Kimsenin işine karışmaz, kimse ile münâkaşa etmezdi. Mümkün olduğu kadar az konuşur, dâima Allahü teâlânın ismini zikretmekle meşgûl olurdu. Her işinde Selef-i sâlihînin bildirdiği bilgilere uyar, dinin bütün hükümlerine tâbi olarak çalışır ve ilimden arta kalan zamanda ibâdetle meşgûl olurdu.

Gündüzleri hep oruçlu olup, geceleri namaz kılardı. Devamlı Kur'ân-ı kerîm okurdu. Allah aşkı ile kalbi yanar, gözlerinden hiç yaş eksik olmazdı. Yaptığı her işi Allahü teâlânın rızâsı için yapardı. O'nun rızâsı olmayan her işi terkederdi. Hanbelî mezhebihe göre fetvâ verirdi. Halîfe, devlet adamları ve halktan kimselerin yanında, yırtıcı hayvanlarda kendisini ziyâret ederlerdi. Ziyâretine gelen insanlara nasihatlerinde, Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerinden, Selef-i sâlihînin İslâmiyete hizmetlerinden, güzel sözlerinden ve örnek hayatlarından bahseder, Allahü teâlânın emirlerine uyup yasaklarından sakınmayanların, Cehennem ateşinden kurtulamayacağını anlatırdı.

Pekçok talebe yetiştirdi. Bulunduğu beldeler feyzleriyle nurlandı. Gönüller, Allah aşkı ile yandı. Talebeleri, kimsenin kavuşamayacakları üstünlüklere eriştiler. Hocalarının kerâmetlerini gördüler, Allahü teâlâya şükrettiler. Ondan aldıkları ilim ve feyzi, insanlara yaymak için gayret ettiler. Kerâmetlerinden biri şöyledir: Talebelerinden biri, hocasının yanında kaldığı birgün ihtilâm olmuştu. Gusl abdesti almak için nehre gitti. Ağaçların arasında elbiselerini çıkardı. Peştemalını çekip gusl abdesti almak için nehre girdi. O, gusl abdesti alırken, yırtıcı bir hayvan gelerek elbisesinin üstüne yatıp uyudu. Talebe, nehirden çıkınca ne yapacağını şaşırdı. Hem korkuyor, hem üşüyordu. O sırada Ebû Ali Fârisî hazretleri geldi. Cübbesinin yeni ile hayvana dokunup, "Ey mübârek hayvan! Biz sana misâfirlerimizi rahatsız etme demedik mi?" buyurdu. Hayvan kalkıp sessizce uzaklaştı. Talebede elbisesini alıp giydi.

1) Tabakât-ı Hanâbile (zeyli) cild-1, sh. 395

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 316

HASEN BİN SÂFİ EL-BAĞDÂDÎ (Melik-ün-Nuhât)

Şafiî âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Hasen bin Safi bin Abdullah bin Nizâr bin Ebü'l-Hasen el-Bağdâdî, künyesi Ebû Nizâr, meşhûr lakabı ise Melik-ün-Nuhât'dır. 489 (m. 1096) senesinde Bağdad'da Dâr-ür-rakîk sokağında dünyâya geldi. Genç yaşında ilme yöneldi. Zemânının en meşhûr âlimlerinden ilim öğrendi. Fıkıh, kelâm, usûl-i fıkıh, edebiyat ve nahiv ilimlerinde meşhûr oldu. Bilhassa nahiv ilminde öyle bir dereceye ulaşdı ki, "Melik-ün-nuhât" (nahivcilerin sultanı) lakabını aldı ve bu isimle zikredildi.

520 (m. 1126)'de Bağdad'dan ayrıldı. Bir müddet Vâsıt şehrinde kaldı ve orada ilim öğretti. Horasan, Kirman ve Gazne gibi belli başlı ilim merkezlerini dolaştı. En son Dımeşk'a geldi ve buraya yerleşti. 568 (m. 1173) senesi Şevval ayının sekizine rastlayan Salı günü Dımeşk'de vefât etti. Bâb-üs-sagîr kabristanına defn olundu.

Ebû Nizâr (radıyallahü anh), Şerîf Ebû Tâlib ez-Zeynebî'den hadîs ilmini, Ahmed el-Unsuhî'den Şafiî fıkhını, Ebü'l-Feth Burhân'dan usûl-i fıkıh, Es'ad el-Mihenî'den dört mezhebin mukayeseli fıkhını, Ebû Abdullah el-Kayrevânî'den kelâm ilmini, Ebü'l-Hasen Ali bin Zeyd el-Fasîhî'den de nahiv ilmini öğrendi.

Mu'cem-i Yâkut'da diyor ki: "Ebû Nizâr, doğru i'tikâdlı (Ehl-i sünnet i'tikâdında), kerîm, hâlleri güzel olan bir zât idi."

Nahiv ilminde el-Hâvî (iki cild), el-Umd, el-Müntehâb, Şafiî fıkhında el-Hâkim, usûl-i fıkıhda Muhtasâr-ı usûl-i fıkh, kelâmda Muhtasar fî usûlüddîn, on cildlik uslûb-ül-hak fî ta'lîl-il-kırâat ve Dîvânı vardır. Dîvânında Peygamberimizi (aleyhisselâm) medh eden çok kıymetli şiirleri vardır.

Vefâtından sonra rü'yâda görülüp, Allahü teâlânın kendisine nasıl muâmele ettiği sorulunca; bir şiiri sebebiyle Allahü teâlânın kendisini affettiğini haber verdi.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 63

2) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 504

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 230

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 227

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 92

6) Keşf-üz-zünûn sh. 391, 624, 628, 815

HATÎB HASKEFÎ (Yahyâ bin Selâme)

Edebiyat ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi, şâir ve hatîb. Künyesi Ebû Fadl olup ismi, Yahyâ bin Selâme bin Hüseyn'dir. 459 (m. 1067) yılında, Diyârbekr civarında Tanza köyünde doğdu. Dîn-i İslama hizmetlerinden dolayı Muinüddîn lakabı verildi. Hısn Keyfâ'da tahsil görüp, Meyyâfârikîn'e hatîb ta'yin edilmesinden dolayı Hatîb-i Haskefi denildi. 551 (m. 1156) yılında Meyyâfârikîn'de vefât etti.

İbrâhim bin Abdullah bin İbrâhim Tanzî gibi hadîs ve fıkıh âlimlerinin yetiştiği, Diyârbekr civarında bir köy olan Tanza'da doğan Hatîb Haskefi, ilk tahsilini orada yaptı. Din ve âlet ilimlerinde temel olan bilgileri öğrendi. Yine aynı bölgedeki ilim merkezlerinden olan Hısn Keyfâ'ya (Bugün Mardin'in Gercüş ilçesine bağlı Hasankeyf'e) gitti. Orada ilim tahsili yaptıktan sonra Bağdad'a gitti. Bağdad'da Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden fıkıh, Ebû Zekeriyyâ Hatîb Tebrîzî'den fıkıh ve edebiyat ilimlerini öğrendi. Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim, Arabî ilimlerde mütehassıs oldu. Edebiyat ilimlerinde ve şiir yazmada derecesi çok yükseldi. Memleketine döndü. Meyyâfârikîn'e hatîb ve fetvâ reîsi ta'yin edildi, insanlar etrâfına toplanır, ona fetvâ sorarlardı. Hitâbet ve belagatı çok üstündü. Allahü teâlânın dînini insanlara öğretmek için va'z ve nasihatlerde bulunurdu, insanların ihtiyâçlarını görür, onların yanlış hareketlerine sabreder ve Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenmeleri için çalışırdı.

Birçok talebe yetiştirdi. Kıymetli kitaplar yazdı. "Dîvân-i şiir", "Ümdet-ül-iktisâd fin-nahv" ve "Dîvân-i resâil" adlı kitaplar onun eserleri arasındadır.

1) Vefeyât-ül-a'yân cild-6, sh. 205

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 330

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 438

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 168

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 238

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 201

HAYÂT BİN KAYS EL-HARRÂNÎ

Harran'da yetişen evliyânın büyüklerinden, âriflerin ileri gelenlerinden. İsmi, Hayât bin Kays bin Rahhâl bin Sultan el-Ensârî el-Harrânî'dir. Irak'a bağlı Harran şehrinde doğup yetiştiği için "Harrânî" nisbeti ve "Şeyh-ül-Kıdve" lakabı ile meşhûr oldu. Doğum târihi hakkında, kaynaklarda bir bilgiye rastlanamamıştır. Ömrünün 50 senesine yakınını Harran'da geçirmiş büyük bir velîdir, insanlar ve ba'zı sultanlar, onu ziyâret edip duâsını alırlar, onunla beraber olmakla bereketlenirlerdi. Yüksek hâllerin ve kerâmetlerin sahibi olup, ehliyeti, ihlâsı, iffeti ve dînine çok bağlı olan bir zât idi. Cömertliğiyle meşhûrdu. 581 (m. 1185) yılında orada vefât etti. Harran'ın dışına defnedildi. Kabri, ziyâretçilere açık bulundurulmaktadır.

Büyük bir velî olan Hayât bin Kays hazretlerinin çok kerâmetleri görülmüş, akılları durduracak hayret verici hâlleri müşâhede edilmiştir. Büyük himmet sahibi olup, yüksek makamlara kavuşmuştu. Keşf ve kerâmetleri, açık ve meydanda olan bir zât idi. Allahü teâlâya yakınlık derecesi bakımından yüksek bir mevkide bulunuyordu. Hakîkat ilimlerinde derin bilgisi vardı. Sayısız kerâmetleri yanında, hikmetlerle dolu, yüksek hakîkatleri açıklayan sözleri de çoktur, ilimde ve tarikatta o kadar yükselmişti ki, himmet ve tasarrufları "Yed-i Beyzâ"ya benzetilirdi. Yed-i Beyzâ, Mûsâ aleyhisselâmın mu'cize olarak gösterdiği beyaz ve parlak olan sağ eli olup, istediği vakit yakasına sokup çıkardıkça, güneş gibi bir ilâhî nûr parlamağa başlardı. Düşmanları bu nûr-i ilâhîyi gördüklerinde, hemen kaçıp dağılırlardı. Bu ta'bir, mecaz olarak, kerâmet ve harikulade hâller ve meziyetler hakkında da kullanılırdı. O, her yönden ilim ve hâl sahiplerine ışık tutmuş ve kendisine ilim, hâl ve zühd yönünden reîslik verilmiştir. Bu husûslarda, birçok evliyâ kendi talebelerinin terbiyesini ona havale etmişler ve onun sayesinde çok kimseler makam ve hâl sahibi olmuşlardır. Ondan sayısız kimseler, ders ve feyz almışlardır. Yetiştirip me'zûn ettiği talebelerinin sayısı da hayli kalabalıktır. Yetiştirmiş olduğu talebeler, karanlık bir gecede parlayan yıldızlar misâli, seçilmiş ve kerâmet ehli zâtlardır.

Evliyânın büyüklerinden birçoğu, onun hâllerini beğenip, söylediklerini tekrar etmişler ve birçok âlim de, onun büyüklüğünü her vesile ile dile getirmişlerdir. Âlim ve câhil, herkes ondan istifâde etmiş, Harran halkının başı sıkıştığında doğruca ona koşmuştur. Meselâ Harran ovasında, ba'zan günlerce suyun damlası bulunmaz olurdu. Halk, bunun çâresini bulmuştu. Hemen Hayât bin Kays hazretlerine koşar, onun duâsını alır, duâsının himmet ve bereketiyle yağmur yağar, halk susuzluktan kurtulurdu. Bu husûsta onun yardımları saymakla bitirilemez. Sultan Nûreddîn Zengî onu ziyâret edip, hıristiyanlara karşı yaptığı cihâdda azîm ve gayretini kuvvetlendirirdi. O da, onun muvaffak olması için duâ ederdi. Sultan Selâhaddîn-i Eyyûbî de ziyâret eder, ondan duâ isterdi. Duâsını alarak yaptığı harbi kazanırdı.

Hayât bin Kays el-Harrânî hazretlerinin kerâmetleri meşhûrdur. Oğlu Ebû Hafs Ömer şöyle anlatır: Şeyh Zagib er-Rahâbî, babamın ziyâretine gelmişti. Babam ise, sabah namazından sonra evinin kapısında oturmuş, kendi işi ile meşgûl oluyordu. Zagîb er-Rahâbî gelip kapının diğer tarafına oturdu. Babam, onunla hiç konuşmadı. Şeyh Zagib, buna alındı ve içinden: "Tâ Rahâbe'den geldim de, bana hiç iltifât edip konuşmadı. Hiç böyle olur mu?" diye düşündü. Babam ona hemen şöyle seslendi: Benim hakkımda kalbinden geçirdiğin şu i'tirâzından dolayı, sana bir zarar geleceğinden korkuyorum. Bunun dış a'zâlarında mı, yoksa iç a'zâlarında mı meydana gelmesini istersin?" O da:, "Dış a'zâlarımda olsun!" deyince, babam elini uzattı, o ânda gözlerinden bir tanesinin şekli ve yeri değişip rahatsızlandı. Adam kalkıp hürmet gösterdi ve oradan ayrıldı ve memleketi olan Rahâbe'ye döndü. Birkaç sene sonra, kendisine bir yerde tesadüf ettiğimde, gözünün iyileşmiş olduğunu gördüm. Sebebini sorunca: "Bir zikir halkasına iştirâk ettim. Orada babanızın talebelerinden biri ile görüştüm. Ellerini hasta gözüme koyunca, hemen iyileşip eski hâline döndü" diye cevap verdi. O gün, baban benim gözüme parmağı ile işâret ettiği zaman kalb gözüm açılmış, onun feyzi ile birçok garîb şeyler görmüştüm."

Abdüllatîf bin Ebi'l-Ferec anlatır; "Harran'da bir câmi yapılıp, sıra mihraba gelince, kıble husûsunda Hayât bin Kays hazretleri ile câmiyi yapan zât arasında ihtilâf çıktı. Sonunda Hayât bin Kays ustaya: "Önüne bak, kıbleyi göreceksin!" buyurdu. O zât da, önüne baktığında bir de ne görsün, Kâ'be önünde duruyordu! Bunu gören o zât, düşüp bayıldı."

Necîbüddîn Abdü'l-Mün'îm el-Harrânî anlatır: "Birgün, Hayât bin Kays hazretleri ile beraberindekiler, yolculuğa çıkmışlardı. Yorulunca, bir yerde dinlenmek istediler. Ümm-i Gâylân denilen bir ağacın altında istirahate çekildiler. Bir aralık hizmetçisi, Hayât bin Kays'a: "Ben, hurma yemek istiyorum!" dedi. O da, ona: "Şu ağacı salla, hurma düşer ve yersin!" deyince, hizmetçi: "Bu ağaç Ümm-i Gâylân denilen bir ağaçtır, hurma ağacı değildir" dedi. Hayât bin Kays hazretleri, "Ben sana o ağacı salla diyorum" deyince, hizmetçi ağacı sallamak zorunda kaldı. Ağacı sallayınca, misk gibi yaş hurma dökülüverdi. Dökülen hurmaları yediler, doydular ve sonra orasını terk ettiler:"

Sâlih bin Gânim bin Ya'lâ anlatır! "Güzel bir günde, Yemen'den Hind Denizine bir sefere çıkmıştık. Denizin ortasına ulaştığımız zaman, şiddetli esen fırtına ve dalgalara tutulmuştuk. Gemimiz hasara uğrayıp delindi. Ben, bir tahta parçasına tutunarak, kimsenin yaşamadığı bomboş bir adaya ulaştım. Çok gezdiğim hâlde hiç kimseyi göremedim. Orada bir mescid görüp, içeriye girdim. Mescidde bulunan dört kişi, kıbleye yönelmiş, tâat ve zikir ile meşgûl oluyorlardı. Selâmlaştıktan sonra hâlimi hatırımı sordular. Ben de, onların hâllerini müşâhede etmeye devam ettim. Yatsı namazı vakti olunca, Hayât bin Kays hazretleri içeriye, girdi. Onların yanına yaklaşıp selâm verdi. Namaz kılmak için öne doğru geçti. Onu İmâm yapıp, yatsıyı cemâatle kıldılar. Sabaha kadar ibâdet, tâat ve zikir ile meşgûl oldular. Sabah namazı da kılındı. Namazdan sonra Hayât bin Kays hazretlerinin: "Ey tövbe, edenlerin sevgilisi! Ey âriflerin neş'e, sevinç kaynağı! Ey âbidlerin gözbebeği! Ey yalnızların dostu! Ey sığınanların sığınağı ve ey ümidini kesenlerin dayanağı! Ey sıddîkların kalplerinin kendisine meylettiği ve sevgililerinin kalblerinin kendisiyle dost olduğu ve korkanların himmetinin kendisine bağlandığı yüce Rabbim!" diye münâcatta bulunduğunu, yalvardığını işittim. Sonra ağladı. O sırada etrâfı aydınlatan nûrlar gördüm. Onlar sebebiyle, ayın ondördündeki parlaklık gibi her taraf aydınlanmıştı. Sonra o mescidden: "Sevenin, sevgiliye gitmesi, büyük bir iştir. Çünkü, kalbte korkulardan meydana gelen dehşetli üzüntü vardır. Ey sevgili! Ben ıssız çölleri yürüyerek katediyorum. Karşılaştığım bütün ovalar ve dağlar, beni hep sana gönderiyor" ma'nâsındaki beyitleri söyleyerek çıkıp gitti. Orada bulunanlar, bana: "Bu zâta tâbi ol!" dediler. Ben de, onun peşine takıldım. Yer ve gök, denizler ve dağlar, sahralar, onun ayağı altında dürülüyordu. O, her

adımını atışında, “Yâ Rabbî! Hayât’a hayat ver!” diyordu. Az zaman sonra, bir anda yeryüzü bizim için katlanıp, hemen Harran’a geldik. Oradakiler henüz sabah namazını kılıyorlardı.”

Ebû Abdullah el-Kureşî diyor ki: “Vefâtlarından sonra kabirde, hayatlarındaki gibi kerâmetleri ve tasarrufları devam eden dört evliyâ gördüm. Bunlar: Ma’rûf-i Kerhî, Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî, Ukâyl-i Münbecî ve Hayât bin Kays el-Harrânî hazretleridir.”

Hikmetlerle dolu, kalblere te’sîr eden sözlerinden ba’zıları şunlardır:

“Vefânın hakîkati, gaflet uykularından uyanmaktır ve bütün gayelerin, her türlü dünyâ arzularından kurtulup, uzaklaşmasıdır. Hakka yönelip, ezelde verilen ahde sadâkat göstermektir.”

“Kalbinde, Allah korkusu bulundurmak ve sıddîklerin hâlleri ile hallenmek isteyen kimse, her işinde sünnet-i seniyyeye yapışmalı, onu mutlaka yerine getirmeli ve helâl lokma yemelidir, insanın meleklik sıfatından mahrûm olması, haram yemesi ve Allahü teâlânın yarattıklarına eziyet etmesi sebebiyledir.”

“Kalb yumuşaklığını, Allah adamı olan evliyânın sohbetlerine devam etmekte aramalıdır. Kalb nûrunu da, sohbete olan gayreti devam ettirmede aramalıdır.”

“Sâdık talebenin alâmeti şudur ki; bir ân dahi olsun, Rabbini zikretmekten, O’nu hatırlamaktan ayrılmamalı ve O’nun hakkını gözeterek, farzlara ve sünnetlere devam etmeli, dünyânın geçici zevklerinin sevgisini kalbe sokmayıp atmalı ve kalbinde dâima cenâb-ı Hakkın sevgisini bulundurmalıdır.”

“Vera’ ve zühdden ayrılma. Zühde, ibâdet etmek niyetiyle sarılmalı, yoksa kendisinin zühd sahibi olduğunu gösterip, dünyalıklara kavuşmak için onu vesîle etmemelidir.”

“Muhabbet, ya’nî Allahü teâlâyı sevmek, ma’rifetin (ya’nî O’nu tanımanın) ve Hakka giden yolun en büyük nişanıdır. Bâki (ya’nî sonsuz var) olan sevgiliye, muhabbet ile kavuşulur.”

1) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 153

2) Kalâid-ül-cevâhir sh. 115

3) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 410

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 269

5) Tabakât-ül-evliyâ sh. 430

6) Nefehât-ül-üns sh. 612

HİBETULLAH BİN MÜBÂREK ES-SEKATÎ

Hanbelî âlimlerinden. İsmi, Hibetullah bin Mübârek bin Mûsâ bin Ali bin Yûsuf es-Sekatî’dir. Künyesi Ebü’l-Berekât’tır. 445 (m. 1053) senesinde Bağdad’da doğdu. Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok seyahatler yaptı. Birçok âlimden hadîs-i şerîf dinleyip yazdı. Kâdı Ebû Ya’lâ’dan fıkıh ilmini öğrendi. Arab dili ve edebiyatında da pek mahirdi. Çok güzel şiirleri vardır. 509 (m. 1115) senesi Rabî’ül-evvel ayının yirmiüçüncü günü Bağdad’da vefât etti. Cenâze namazını, Ebü’l-Hattâb Câmii’nde, büyük fıkıh âlimi el-Kelûzânî kıldırdı. Sonra Bâb-ı harb mezarlığına götürülüp, Mensûr bin Ammâr’ın kabri yanına defnedildi.

Hadîs ilmine karşı büyük arzusu bulunan Hibetullah bin Mübârek, önce memleketi olan Bağdad’da, sonra da Vâsıt, Basra, Kûfe, Musul, İsfehan, Cibâl ve daha başka yerleri dolaşarak birçok hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf dinledi. Hadîs-i şerîf toplayıp yazmada büyük gayretler gösterdi. Hadîs-i şerîfleri ve Arab dilini iyi bilirdi. Fazileti, üstünlüğü çok olan bir zât idi. Büyük hadîs âlimi Dâre Kutni’nin eshâbından, arkadaşlarından ve talebelerinden, İbn-i Şâhin’den, İbn-i Habbâbe’den, el-Muhlis’ten, el-Harbî’den ve onların derecesindeki âlimlerden ve diğerlerinden hadîs-i şerîfler yazdı. Kendi akranı olan âlimlerden de hadîs-i şerîfler bildirdi. Bu husûsta o derece ileri gitti ki, birçok hadîs âlimlerinin rivâyet ettiği hadîsleri topladı ve onların yazdıklarını tahric etti, hangi hadîs kitaplarında olduğunu bildirdi. Bu husûsta sekiz büyük cild halinde “Mu’cem-üş-Şüyûh” isminde bir eser yazdı. Ayrıca onun “Târîh-i Bağdâd” kitabına yaptığı zeyli, ilâvesi de kıymetli bir târih eseridir.

O, güvenilir bir hadîs âlimidir. Büyük hadîs âlimi es-Silefî onu övmekte ve kendilerine yetiştiği hadîs hafızlarının en büyüklerinden saymaktadır.

Onun “El-Ikd-ül-ferid fî ittisâl-il-esânîd” isminde kıymetli bir eseri daha vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 114

2) Tabakât-ı Hanâbile (zeyli) cild-1, sh. 114

3) El-A’lâm cild-8, sh. 75

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 26

5) Keşf-üz-zünûn sh. 1735

HUBÛŞÂNÎ (Necmüddîn Muhammed bin Muvaffak)

Hadîs, tasavvuf, kelâm ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü’l-Berekât olup ismi, Muhammed bin Muvaffak bin Sa’îd bin Ali bin Hasen bin Abdullah’tır. 510 (m. 1116) yılında Nişâbûr yakınlarında Hubûşân köyünde doğdu. Doğduğu yere nisbetle Hubûşânî denildi. Allahü teâlânın dînine olan büyük hizmetinden dolayı Necmüddîn lakabı verildi. 587 (m. 1191) yılında Kâhire’de vefât etti. İmâm-ı Şafiî hazretlerinin türbesinde İmâm’ın ayak ucuna defnedildi.

Memleketinde temel din bilgilerini ve yardımcı ilimleri öğrendikten sonra Nişâbûr’a giden Necmüddîn Ebü’l-Berekât Hubûşânî, İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin talebesi ve oradaki Nizamiye Medresesi müderrisi Muhammed bin Yahyâ Nişâbûrî’ye talebe oldu. Hadîs, fıkıh ve kelâm ilimlerinde kendini yetiştirdi. Çeşitli ilim merkezlerini ziyâret edip, âlimlerin ilminden istifâde etti. 565 (m. 1169) yılında Mısır’a gitti. Kâhire’de bir mescidde ikamet etti. Ebü’l-Es’ad Hibetürrahmân bin Kuşeyrî’den hadîs ilmi öğrendi. Daha sonra İmâm-ı Şafiî hazretleri için bir türbe yaptırdı. Yine türbenin yanına Selâhaddîn-i Eyy’ûbî tarafından yaptırılan medreseye 575 (m. 1180) yılında müderris ve mütevelli ta’yin edildi O sırada Selâhaddîn-i Eyyûbî, Fatımî halifesi Adid’in veziri idi. Selâhaddîn-i Eyyûbî, Ehl-i sünnet ulemâsını Mısır’a çekerek medreseler açıyor, çoğunluğu sağlayarak Eshâb-ı Kirâm düşmanlarını bertaraf etmek istiyordu. Selâhaddîn-i Eyyûbî, Hubûşânî’yi çok sever, izzet ve ikramda kusur etmezdi. Onun her istediğini yapar, Ehl-i sünnet i’tikâdını ve güzel ilimleri yayması için elinden gelen imkânı seferber ederdi. Allahü teâlânın sevgili kullarından olan Hubûşânî de, Selâhaddîn-i Eyyûbî’nin zafer kazanması için duâ ederdi. Emr-i ma’rûf yapar, doğru yolu öğrenmeleri ve Ehl-i sünnet ve cemâat yolunun kılıcı Selâhaddîn-i Eyyûbî’nin etrâfında toplanmaları için insanlara nasihatlerde bulunurdu. Mısır Fatımî halifesi uzun bir rahatsızlıktan 567 (m. 1171) yılında ölünce, hâkimiyeti zâten elinde tutmaya kararlı olan Selâhaddîn-i Eyyûbî, hemen ilk Cum’a günü hutbelerde Abbasi halifesi adına hutbe okutmaya karar verdi. Ancak, Fatımî ordusu içinde hâlâ bozuk i’tikâdlılar, Ermeni okçular ve yabancı askerler büyük yekûn tutmaktaydı. Sudan ve yukarı Mısırlıların ne yapacağı anlaşılamıyordu. Bu yüzden Selâhaddîn-i Eyyûbî, herhangi bir fitne zuhurundan endişeliydi. Halk tarafından çok sevilen, sözünde ve işinde doğruluğu ve dininde sağlamlığı ile tanınan, dinin yıldızı Ebü’l-Berekât Hubûşânî, fitne zuhurunu önlemek için câmide hazır bulundu. Hatîb hutbeye çıkınca, minberin önünde oturan Hubûşânî, elinde asası ayağa kalktı. Hatîbden, hutbede Abbasi halifesinin ismini zikretmesini istedi. Böyle mübârek bir zâtın emri ile okunan hutbeyi, halk sükût içinde dinledi. Hiçbir hâdise çıkmadı. Haber Bağdad’a ulaşınca, büyük memnuniyet uyandırdı. Selâhaddîn-i Eyyûbî’nin üstün gayretleri ve Ehl-i sünnet ulemâsının duâ ve desteğiyle, fiilen ortadan kalkmış olan Eshâb-ı kirâm düşmanı olan Fatımî halifeliği, ikiyüzyetmişiki senelik ömrünü tamamlayarak, resmen ilga edilmiş oldu. Selahaddîn-i Eyyûbî, Emîr Nûreddîn Zengî’nin emrinde fetihlere ve dîn-i İslâmın yayılması işine devam etti. Önceden başlattığı ilim ve irfan hareketini daha da geliştirdi Nûreddîn Zengi’yi örnek alarak, çeşitli İslâm memleketlerindeki âlimleri topladı. Hanefî, Hanbelî, Mâlikî ve Şafiî mezhebi âlimleri için medreseler yaptırdı. Ehl-i sünnet i’tikâdına uymayan sapık inanışlı kimselerin halk üzerinde bıraktığı kötü izleri ve zulmeti gidermek için çalıştı. Emîr Nûreddîn Zengî’nin vefâtından sonra 570 (m. 1175) yılında, Bağdad’daki Abbasî halifesi el-Müstedî’nin gönderdiği temliknâme ile bağımsızlığı tasdik edildi. Bağımsızlığını kazandıktan sonra, kahraman İslâm askerlerinden güçlü, ordular kurdu. Âdil idâresi ile halkına kendisini sevdirdi. Müslümanları katlederek Kudüs’e yerleşen

zâlim haçlı askerlerinin tasallutundan mübârek beldeleri kurtardı. Çıktığı seferlere Ebü'l-Berekât Hubûşânî hazretlerinin duâsını almadan çıkmazdı.

Sultan Selâhaddîn-i Eyyûbî, zalim haçlı askerlerine karşı Remle tarafına sefere çıkmadan önce Hubûşânî hazretlerine geldi. Ona veda edip duâsını almak istedi. Ebü'l-Berekât Hubûşânî, halkın üzerinden vergi yükünü hafifletmesini istedi. O bunu yapamayacağını söyledi Hubûşânî, bu hâle incindi. "Allah sana yardım etmesin" sözü, gayr-i ihtiyâri ağzından çıktı. Âsâsıyla Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin başlığına dokundu. Selâhaddîn-i Eyyûbî, oradan ayrılıp savaşa gitti. Savaş neticesinde haçlı askerlerine karşı muzaffer olamadı. Ordusu dağıldı. Haçlılardan çok, Sina çölünün sıcağı askerlerini kırdı. Selâhaddîn-i Eyyûbî, çıktığı bütün seferlerde Hubûşânî hazretlerinin duâsını alırdı. Bu seferinde muvaffak olamamasının sebebinin, duâ yerine bedduâ alması olduğunu düşündü. Seferden döner dönmez, Hubûşânî hazretlerinin elini öpüp duâsını aldı. Bu hâdiseden sonra, Hubûşânî hazretlerine karşı sevgisi arttı. Kalbini incitmek tehlikesinden dolayı korku içinde bulundu.

Birgün Hubûşânî, İmâm-ı Şafiî hazretlerinin türbesinin yanında ders vermekteydi. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin veziri Kâdı Fadıl, İmâm-ı Şafiî hazretlerini ziyâret için türbeye girdi. Hubûşânî'nin ders vermekte olduğunu görünce, onun tarafına oturdu. Sırtını İmâm-ı Şafiî'nin türbesine dönmüştü. Hubûşânî, ikaz etti. "Kalk, kalk! Yönünü İmam'a dön!" buyurdu. Kâdı Fadıl, "Her ne kadar ona sırtımı dönmüş isem de, gönlüm ondan ayrı değildir" diye cevap verdi. Ebü'l-Berekât Hubûşânî bu sözü beğenmedi. O yüce imamın karşısında kendisine hürmet için İmâm-ı Şafiî hazretlerine karşı edebsizlik yapılmasına tahammül edemeyip onu azarladı. Sonra, "Biz böyle yapmayız. Hem kalıbımızla hem kalbimizle ona yöneliriz" dedi.

Birgün Melik-ül-Azîz Osman, merkebe binerek Hubûşânî hazretlerini ziyârete geldi Hubûşânî, melikle müsâfeha ettikten sonra su isteyip elini yıkadı ve şöyle ilâve etti. "Ey Oğlum! Siz merkebin yularını tutarsınız, hizmetçileriniz de dikkat göstermezler, elinize merkebin teri bulaşabilir. O yüzden elimi yıkadım" buyurdu. Melik Azîz de, "Öyleyse, yüzünüzü de yıkamanız icâb edecek. Çünkü, müsâfehadan sonra elinizi yüzünüze sürdünüz." dedi. Necmüddîn Hubûşânî de, "Evet, haklısınız" buyurup yüzünü yıkadı.

Necmüddîn Ebü'l-Berekât Hubûşânî hazretleri, İmâm-ı Şafiî hazretlerine büyük hürmet gösterirdi. Onun türbesini Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin yardımıyla yeniden tamir ve tanzim ettirdi. Yanına, onun mezhebinin öğretileceği bir medrese yaptırdı. İmâm-ı Şafiî hazretlerinin yanına defnedilmiş olan, Allahü teâlâyı yaratıklarına benzeterek, Ehl-i sünnet ve cemâat âlimlerinin yolundan ayrılan mücessime sapıklarından İbn-i Kîzânî ve diğerlerinin kabirlerini, başka taraflara naklettirdi. Bu işleri yaparken Hubûşânî, "Sıddîk ile zındık bir arada bulunmaz. Yâ'ni, Resûlullahın (aleyhisselâm) bildirdiklerine şeksiz şüphesiz inanan bir kimse ile, onun dinine inandığını sanıp, müslümanları, uydurduğu bozuk yoluna çekmeye çalışan sapık bir kimsenin, aynı yere defnedilmesi uygun değildir" buyururdu. Mücessime sapıklarının bu işlere tepkileri, Hubûşânî hazretlerinin, azîmet, celâliyet ve haşyeti karşısında eriyip gitti. Ebü'l-Berekât Hubûşânî hazretleri, dünyâ malına hiç ehemmiyet vermezdi.

Başkalarının ehemmiyet verdiği, mal, makam, mevki ve rütbe onu hiç ilgilendirmezdi. Mal varlığı olarak bir kilimi vardı. Kilim diriliğinde cepkeni (örtüsü), vefâtında kefeni oldu. Kilimi satıp, parasıyla kefen aldılar. Mütevellisi olduğu medreseden bir lokma yemedi. Meliklerden çok yakınlık görmesine rağmen, onlara hiç iltifât etmedi. Bir dirhem paralarını almadı.

Hemşehrisi bir tacir onun nafakasını temin ederdi. Sahip olduğu kilimi Mısır'a, doğduğu yer olan Hubûşân'dan gelirken getirmişti. İlim, vera' ve takvâda onun gibisi görülmemişti. Ömrünü, sâdece Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için harcadı. Onun rızâsına muhalif bir söz söylememeye, bir iş yapmamaya gayret eder, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmekle meşgûl olurdu.

Pekçok talebe yetiştirdi. Birçok kıymetli eser yazdı. Bunlardan, Şâfiî mezhebi fıkıh mes'elelerini ihtivâ eden onaltı cildlik "Tahkîk-ül-muhît" kitabı meşhûrdur. "Muhit", hocası Muhammed bin Yahyâ Nişâbûrî'nin eseridir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-7, sh. 14

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 288

3) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 210

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 239

5) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 406

6) El-A’lâm cild-7, sh. 342

7) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 493

8) Mu’cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 68

HÜSÂMEDDÎN-İ RÂZÎ (Ali bin Ahmed)

Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi bilinmeyen Hüsâmeddîn-i Râzi’nin ismi, Ali bin Ahmed bin Bekr Mekkî’dir. Rey’de doğdu. Bir süre sonra Şam’a geldi. İslâmın düşmanlarına karşı verdiği cevapların keskin bir kılıç gibi olmasından dolayı Hüsâmeddîn lakabı verildi. Dedesine nisbetle İbn-i Mekkî, doğum yerine nisbetle Râzî denildi. 598 (m. 1201) yılında Şam’da vefât etti.

Doğduğu bölgedeki belli başlı ilim merkezlerinde, yüksek ilim sâhibi âlimlerden ilim öğrenen Hüsâmeddîn-i Râzî, Sultan Selâhaddîn Eyyûbî’nin, âlimlerin ilmine hürmet edip, onlar için medreseler açması neticesi, ehl-i ilim için çok câzip bir hâle gelen Şam’a gitti. Şam’daki âlimlerin de ilminden istifâde edip, dînimizin ana ilimlerinde yüksek bilgiler kazandı. Dört mezhebin fıkıh ve usûl bilgilerine, Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerinin inceliklerine vâkıf oldu. Mezhebler arasındaki ictihâd farklılıklarını çok iyi bilirdi. Şam’da Sadiriyye medresesi’ne müderris ta’yin edildi. Burada birçok talebe yetiştirdi. Allahü teâlânın dinini, O’nun kullarına yaymak için çalıştı. Güzel ahlâkı, tatlı dili ve güleryüzü, cömertliği ve ihsânları ile insanların sevgisini kazandı. Onlara, emr-i ma’rûf yapıp, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretti. Haram ve şüpheli şeylerden çok sakınır, mübahların birçoğunu da terk ederdi. Allahü teâlâdan korkusundan yüzü sararır, devamlı göz yaşı dökerdi. Bir müslümana, kaşları çatık olarak baktığı hiç görülmedi. Vaktini, ilim öğrenmek, öğretmek ve ibâdetle geçirirdi.

Bir taraftan talebelerine Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerini öğretirken, bir taraftan da bu güzel bilgileri kitaplara geçirdi. “Muhtasâr-ı Kudûrî”yi şerhedip, “Hülâsât-üd-delâil fî tenkîh-il-mesâil” adını verdi. Bir çocuğunun ölümü üzerine “Selvet-ül-humûm” adlı eserini yazdı. Fetvâları, “Fetâvâ-yı Hüsâm” diye bilinen fetvâ kitabında toplandı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mifâh-üs-se’âde cild-2, sh. 283, 603

2) Cevâhir-ül-mudiyye cild-1, sh. 353

3) Fevâid-ül-behiyye sh. 118

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 703

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 30

6) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1015

İBN-İ ARÎF (Ahmed bin Muhammed Sanhâcî)

Endülüs evliyâsının büyüklerinden, kırâat ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü’l-Abbâs olup ismi Ahmed bin Muhammed bin Mûsâ bin Atâullah’tır. Magrib’den gelip Endülüs’te yerleşen Berberîlerden Sanhâce kabilesine mensûp olduğu için Sanhâcî, Endülüs’deki Meriyye şehrinde yerleştiği için Meriyyî ve Endülüsî nisbet edildi. 481 (m. 1088) yılında doğdu. 536 (m. 1142) yılında Merrâkeş’te vefât etti.

Küçük yaşta Kur’ân ilimlerini öğrenmeye başlayan İbn-i Arîf; Mevlâ-i Mu’tasım Ebû Hâlid Yezid, Ebû Bekr Ömer bin Ahmed bin Rızk, Ebû Muhammed bin Abdülkâdir bin Muhammed Karvî, Ebü’l-Kâsım Halef bin Muhammed bin Arabî, Kâdı Iyâd ve daha birçok âlimin ilminden istifâde etti. Kâdı Iyâd ve İbn-i Beşküvâl’le mektûblaştı. Değişik ilimlerde söz sahibi oldu. Bilhassa kırâat ilmine karşı ayrı bir arzu ve isteği vardı. Yedi kırâat imamının kırâatlerini, rivâyet ve tarîklerini, aralarındaki farklılıkları ve okunuş şekillerini çok iyi bilirdi. Kırâat râvîlerinin bütün husûsiyetlerine vâkıftı. Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinde, târih ve tasavvufta âlim idi. Birçok kerâmetleri görüldü.

İnsanlar, sohbetinden çok hoşlanır, meclisinde bulunmaya can atarlardı. Sohbetlerinde Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirirdi. İbn-i Hazım gibi doğru yoldan sapmış olan kimselerin sapık fikirlerini, kuvvetli delîllerle çürüttü. Onun keskin zekâsı, kuvvetli delîlleri ve engin bilgisi karşısında tutunamayan sapık

kimseler, halkın İbn-ül-Arîfin etrâfında toplanmasına haset ettiler. Onu sultan Ali bin Yûsuf bin Tâşfin'e şikâyet ettiler. "Etrâfına halkı toplayıp, senin saltanatına göz dikiyor" dediler. Sultan, adamlarını gönderip onu gemiyle Merrâkeş'e getirtti. Yolda veya Merrâkeş'e ulaştığı günün akşamı vefât etti. Sultan, İbn-ül-Arîfîn böyle birşeyle ilgisi olmadığını anlayıp, kendisinin aldatıldığını öğrenince, yaptıklarına pişman oldu; İftiracıların elebaşısı olan Meriyye şehri ileri gelenlerinden Ebü'l-Esved'i cezalandırdı. İbn-ül-Arîf, sultânın da katıldığı kalabalık bir Cemâat tarafından kılınan cenâze namazından sonra Merrâkeş'te toprağa verildi. Sevenleri, yıllarca kabrini ziyâret edip bereketlendiler. Kabri başında yaptıkları duâlarla arzularına kavuştular. İlimde çok yüksek, ibâdette gayretliydi. Dünyâ malına hiç kıymet vermez, eline geçenleri fakirlere sadaka olarak dağıtırdı. Birşeye başkasının ihtiyâcı varken; kendi ihtiyâcına harcetmezdi. Haram ve şüpheli şeylerden kaçar, günaha düşerim korkusuyla mübahları da zarûret miktarı kullanırdı. Vaktini, namaz kılmak, Kur'ân-ı kerîm okumak, ilim öğrenmek ve insanlara emr-i ma'rûf yapmakla geçirirdi Yalnız Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için gayret eder, O'nun dininin yayılması için çalışırdı.

Pekçok talebe yetiştirdi. Sohbetleriyle, insanlara ilim ve feyz saçtı. Muhyiddîn-i Arabî, Ebû Abdullah Gazâlî, Ebû Rebi' Kefif-i Maliki gibi büyükler onun talebeleri arasındaydı. Çok güzel şiirler söyledi, kıymetli kitaplar yazdı. "Metâli-ül-envâr ve Menâbi-ül-esrâr" ve "Mehâsin-ül-mecâlis" adlı eserler onun yazdığı kitaplar arasındadır. "Mehâsin-ül-mecâlis" basılmıştır.

Talebesi Ebû Abdullah Gazâlî anlatır: "Birgün hocam İbn-i Arîfîn huzûrundan dışarı çıktım. Boş bir arazide yürümeye başladım. Gördüğüm her ağaç, yaklaştığım her ot dile gelip bana: "Beni kopar! Ben filan hastalığa iyi gelirim. Filanca hastalığın şifâsı bendedir" demekteydi. Ben bu hâle hayret ettim. Geri dönüp durumu hocama anlattım. Bana, "Biz seni böyle diyesin diye mi terbiye ettik. Allahü teâlâ takdîr etmedikçe, hiçbir şey sana fayda ve zarar veremez. Sana fayda veririz diyen otların ve ağaçların sana bir faydası oldu mu?" buyurdu. "Efendim! Tövbe ettim" dedim. Devam ederek buyurdu ki: "Hak teâlâ seni imtihan etmiştir. Ben sana Allahü teâlânın yolunu gösterdim. Seni O'ndan başkasına ısmarlamadım. Eğer gerçekten tövbe ettiysen, geri dön, o ağaç ve otlar sana söz söylemezler." Geri dönüp, ot ve ağaçların yanından geçtim. Hiçbir kelime işitmedim. Allahü teâlâya şükredip, hocamın huzûruna gelerek durumu arzettim. "Allahü teâlâya hamd ve şükürler olsun ki, sana kendi yolunda bulunmayı nasîb etti. Seni, bir kısım, insanlar gibi yanlış yollara saptırmadı" buyurdu.

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri Fütuhat'ında anlatır: "Birgün İşbiliyye'de hocam Ebü'l-Abbâs İbni Arîf'in meclisinde bulunmakla şereflenirken, içimizden biri, bir kimseye sadaka olarak birşeyler vermek istedi. Bir diğeri, "Sadakayı akrabana vermek daha evlâdır" dedi. Bu hali gören Ebü'l-Abbâs İbni Arîf, "Sadakayı Allahü teâlâya karîb (yakın), olanlara vermek daha evlâdır" buyurdu."

1) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 58

2) Kitâb-üs-sile cild-1, sh. 385

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 112

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 168

5) İzâh-ül-meknûn cild-2, sh. 497

6) Keşf-üz-zünûn sh. 1609

7) Nefehât-ül-üns sh. 607

İBN-İ ASÂKÎR (Ali bin Hasen)

Hadîs ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Kâsım olup ismi, Ali bin Hasen bin Hibetullah bin Abdullah bin Hüseyn ed-Dimeşkî eş-Şâfiî'dir. İbn-i Asâkir lakabı ile meşhûr oldu. Bu lakabı ailesinde ilk alan odur. Ancak bu lakabı almasının sebebi bilinmemektedir. Ayrıca Sadr-ül-huffâz, Nâsır-üs-sünne, Cemâl-üs-sünne, el-Hâfız lakabları da vardır. İbn-i Asâkir 499 (m. 1105) senesinde Şam'da doğdu. 571 (m. 1175) senesinde, doğduğu yerde vefât etti. Cenâzesinde zamanın sultânı Selahaddîn-i Eyyûbî de hazır bulundu. Bâb-üs-sagîr kabristanına defn edildi.

İbn-i Asâkir'in yetiştiği çevre: İbn-i Asâkir'in yetişmiş olduğu çevrenin, dünyâya geldiği evin, ilime yönelmesinde ve yetişmesinde büyük rolü oldu. O, hadîs ve fıkıh ilminin meşhûr olduğu bir evde yetişti. Bu evde, Şam'ın en büyük âlim ve kadıları yetişti. İbn-i Asâkir, doğduğu günden i'tibâren âlimden başka kimse görmedi ve ilimden başka birşey işitmedi. Annesine bir rü'yâsında, "Hâmile olduğunda, şânı ve şerefi üstün birisini dünyâya getireceksin" denildi. Babasına rü'yâsında ise, "Senin bir oğlun olacak. Onunla sünnet-i seniyye ihyâ edilecektir." denildi.

Babası Hasen bin Hibetullah, vefâtı: 519 (m. 1125) sâlih ve âdil bir zât idi. Fıkıh âlimi Nasr-ül-Makdisî ile beraber bulundu ve ondan Sahîh-i Buhârî'yi dinledi. Ebü'l-Fadl bin Hayrûn'dan icâzet aldı. Altıncı asırda, ilmî şöhreti bulunan, İmâm, muhaddis ve ulemâ ile dolu bir evin reîsi idi.

Büyük ağabeyi Hibetullah bin Hasen, vefâtı: 563 (m. 1167) fıkıh âlimi idi. Asrının ileri gelen ulemâsından hadîs dinledi. Şam'da Ebi'l-Hasen bin el-Müslim ve Nasrullah bin Muhammed'den fıkıh ilmini öğrendi. Hılâf ilmini Es'ad Mihenî'den öğrendi. El-Gazâliyye Medresesi'nde de ders okuttu. Diğer ağabeyi Muhammed bin Hasen hakkında fazla bilgi olmamakla beraber, Şam'da kadılık yaptı. Annesi, el-Kureşî hânesindendi. Bu hâne, ilim ve irfanla tanınmıştır. Nesebi Benî-Ümeyye kabilesine dayanmaktadır. Şam kadıları uzun süre bu aileden çıkmıştır. Anne tarafından dedesi Yahyâ bin Ali bin Abdülazîz, vefâtı: 534 (m. 1139) fıkıh ilmini Nasr-ül-makdisî'den dinledi. Hadîs ilmini el-Kettânî'den öğrendi. Hatîb-i Bağdadî ile görüştü. Yahyâ bin Ali, fıkıh ve hadîs ilmi yanısıra, nahiv ve arûz ilmini de iyi biliyordu. Şam'da bir süre kadılık yaptı.

İbn-i Asâkir'in iki tane dayısı vardı. Bunlar da Şam kadılığı yapmış büyük âlimler idi. Birisi Ebü'l-Meâlî Muhammed bin Yahyâ'dır. Vefâtı 537 (m. 1142). Nasr-ül-makdisî'den fıkıh ilmini öğrendi. Bağdad'a giderek hadîs dinledi. Hadîs" dinlemek için ayrıca Mısır'a gitti. Tekrar Şam'a döndüğünde kadılık yaptı. Diğeri, Ebü'l-mekârim Sultan bin Yahyâ vefâtı: 530 (m. 1135) olup, ilim öğrenmek için Irak'a gitti ve orada va'z ve nasihatte bulundu. Şam'a döndüğünde, kadılık görevinde babasına vekîllik yaptı. Orada da va'z ve nasihat etti. Sultan bin Yahyâ güzel sesli ve iyi bir hatîb idi.

İbn-i Asâkir'in kızkardeşi, Muhammed bin Ali bin Muhammed bin el-Feth es-Sülemi'nin nikâhı altında idi. Sülemî'nin evi de ilim ve fazilet yuvası idi.

Hocaları: İbn-i Asâkir, 505 (m. 1111) yılında daha altı yaşında iken babası ve kardeşinin teşvikiyle ilme başladı, İlim öğrendiği hocaların sayısı binüçyüze ulaştı. Hadîs ilmini Şam'da; Ebü'l-Kâsım en-Nesib, Kıvam bin Zeyd, Sebî' İbni Kırat, Ebü'l-Hasen Sülemî, Ebû Tâhir el-Hanâî, Ebü'l-Hasen İbni Mevâzîni'den, Bağdad'da; Ebü'l-Kâsım bin Hasin, Ebü'l-Hasen Dîneverî, Ebü'l-İzz İbni Kâdîş, Ebû Gâlib İbni Bennâ, Ebû Abdullah el-Bâri', Kâdı el-Maristân ve başkalarından, Mekke'de; Abdullah bin Muhammed el-Gazzâl, Ali bin Hasen Belhî ve Ömer bin İbrâhim Zeydî'den, Kûfe'de; Ebû Abdullah el-Ferârî, Hibetullah bin Zebidî ve Abdülmün'im bin Kuşeyrî'den, Nişâbûr'da; Sa'îd bin Ebi Recâ, Hüseyn bin Abdülmelik el-Hallâl'dan, İsfehân'da; Yûsuf bin Eyyûb Hemedânî'den, Merv'de; Temim İbni Ebî Sa'îd el-Cürcânî'den dinledi. Fıkıh ilmini Şam'da Ebül Hasen Sülemî'den ve Bağdad'da Ebî Sa'd Kirmânî'den öğrendi. Diğer hocalarının isimleri, Târih-i Dımeşk adlı eserin, neşredilen kısmının sonunda mevcûttur.

Talebeleri: İbn-i Asâkir, 533 (m. 1138) senesi ile 571 (m. 1175) senesi arasında aralıksız ders verdi. Bu esnada eserlerini tasnif ve te'lîf etti. İbn-i Asâkir talebe yetiştirirken bile, hadîs dinlemek için hiçbir fırsatı kaçırmadı. Emr-i ma'rûf ve nehy-i münkerden bir ân bile geri kalmadı. Ders okutması o kadar meşhûr oldu ki, nasıl kendisi ilim öğrenmek için uzak yerlere gittiyse, başkaları da ilim tahsil etmek için uzak yerlerden onun yanına geldiler. Sultanlar dahî ilim meclisine gelir sohbetini dinlerlerdi. Hakkı söylemekten hiçbir zaman çekinmedi. Yetiştirdiği talebelerden ba'zıları şunlardır: "Ma'mer bin Fakir, Ebü'l-Alâ el-Hemedânî, Ebû Sa'd Sem'ânî, oğlu Kâsım Nâsır-us-sünne, Ebû Ca'fer Kurtubî, Zeyn-ül-emnâ Ebü'l-Berekât bin Asâkir, kardeşi Fahrüddîn, yeğeni İzzeddîn en-Nesâbe, Abdülkâdir rûhâvî, Ebü'l-Kâsım bin Sasrî, Yûnus bin Muhammed el-

Fârûkî, Ebû Nasır eş-Şîrâzî, Muhammed bin İbni Ahî el-Beyân, Ebû İshâk İbrâhim İbni Huşuî, Yûnus bin Mensûr Sekbânî Muhammed bin Rûmî, Muhammed bin Gassân el-Hımsî, Müslim bin Ahmed el-Mâzinî, Abdurrahmân bin Râşid Sevâî, Ömer bin Abdülvehhâb Berâziî, Atîk Selmânî, Behâuddîn Ali İbni Cümeyzî, Reşidüddîn bin Mesleme, Sedidüddîn Mekkî bin Alan ve daha yüzlerce kişi ondan ilim öğrenip rivâyette bulundular.

İlmi üstünlüğü: İbn-i Asâkir; fıkıh, hadîs, kırâat, hılâf ve nahiv gibi birçok ilimlerde söz sahibi idi. Fakat hadîs ilmindeki üstünlüğü, diğer ilimlere göre daha fazla idi. Hadîs ilminde İmâm idi. Hâfız Ebû Muhammed Abdülazîm bin Abdullah el-Münzirî: "Hocam Hâfız Ebü'l-Hasen Ali bin Mufaddal el-Makdisî'ye, altıncı asırda yaşıyan hadîs âlimlerinden hangisinin, üstün olduğunu sorduğum zaman buyurdu ki: İbn-i Asâkir'dir" demektedir. Hocası Ebü'l-Hasen bin Kubeys, İbn-i Asâkir'e, "Allahü teâlânın seninle dînini kuvvetlendirmesini ümid ediyorum" dedi. Gerçekten hocasının dediği ortaya çıktı. İbn-i Asâkir büyük bir âlim oldu.

Yine diğer hocası Ebü'l-Feth el-Muhtâr bin Abdülhamîd onun için: "Biz İbn-i Asâkir'in bir benzerini görmedik" dedi.

İbn-i Hallikân onun hakkında: "İbn-i Asâkir, çok faydalı eserler yazdı. Dâima ilim ve ibâdetle meşgûl oldu. Her ân kendini hesaba çekerdi. Dünyâya rağbet etmezdi. Dinî makamlardan imamlık, hatîblik v.s. kendisine teklif edildiğinde, hiçbirini kabûl etmedi. Âdil hükümdâr Nûreddîn Mahmûd bin Zengî, İbn-i Asâkir'e hadîs-i şerîf ilmi öğretmesi için bir medrese inşâ etti. Vefâtına kadar orada ders verdi. Başka birşeyle meşgûl olmadı Dünyânın süsüne, zînetine hiç düşkün olmadı." demektedir.

Hâfız es-Sem'ânî ise: "İbn-i Asâkir; ilmi çok, fazileti yüksek, hıfzı kuvvetli, vekar sahibi bir zât idi" demektedir.

İlmi seyahatleri: İbn-i Asâkir, Şam'da 507 (m. 1113) senesinde Sebi' bin Kırât'ın derslerine, 508 (m. 1114) senesinde Ebi'l-Kâsım Nesib'in 509 (m. 1115) senesinde Ebi'l-Ferec Sûrî'nin ve Kıvâm İbni Ziyâd'ın, 510 (m. 1116) senesinde Ebî Tâhir el-Hanâî'nin derslerine devam etti. Bir yandan da dedesinin sohbetlerinde bulundu. Dedesinden; nahiv, Arabca ve diğer ilimleri öğrendi. Oniki yaşına geldiğinde, hocası Kıvam İbni Ziyâd vefât etti. İbn-i Asâkir, hocasının cenâzesinde ve defninde bulundu. Yine âkıl, bâliğ olmadan, 505 (m. 1111) senesinde Bağdad'ın hadîs âlimi Muhammed Ebnüsî, 507 (m. 1113) senesinde Ebû Gâlib Zehlî, 510 (m. 1116) senesinde Horasan'ın âlimi Ebû Bekr-i Sirevî, 511 (m. 1117) senesinde Ebû Zekeriyyâ İbni Mende ile mektûplaştı. Bu esnada Şam'da, Câmi-i Emevî ilim merkezi idi. İbn-i Asâkir buraya da devam etti. 514 (m. 1120) senesinde Emînidevle Gümüştekin, Şam'da Medrese-i Emîniyye'yi bina ettirdi Bu medrese Şam'da Şâfiîlerin ilk medresesi idi. Bu medresede Ebü'l-Hasen Sülemî ders vermeye başladı. Bunun üzerine İbn-i Asâkir onun derslerine devam ederek, ondan hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh bilgisini öğrendi. O medresede ayrıca Sâin Hibetullah ve Nasr-ül-Makdisî'nin de derslerine devam etti. Bu durum babasının vefâtına kadar devam etti. İbn-i Asakir babasının vefâtından sonra Şam'da fazla kalmadı. 520 (m. 1126) senesinde, hadîs ilmi öğrenmek için yola çıktı. İlk olarak Bağdad'a gitti. Orada bir sene kalan İbn-i Asâkir tekrâr Şam'a döndü. Hacca gidene kadar orada kaldı. 521 (m. 1127) senesinin hac mevsiminde Hacca gitti. Burada Ali bin Hasen Belhî ile karşılaşarak ondan ilim okudu. Ayrıca Mekke ve Medine'de bulunan diğer âlimlerden de ilim öğrendi. Bir müddet daha Mekke'de kaldıktan sonra Irak'a döndü. Orada beş sene kaldı. Bağdad Nizamiye Medresesi'nde bulunan meşhûr âlimlerden ders aldı Sonra sırasıyla Irak'ın diğer şehirleri olan Kûfe, Musul, Rahbe, Cizre ve Mardin'i dolaştı. Buralardaki meşhûr âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi. İbn-i Asâkir Bağdad'da o kadar tanındı ki, Bağdadlılar ona, "Şulet-ün-nâr (Ateş alevi) adını vermişlerdi. İbn-i Asâkir, buralarda öğrendiği hadîs-i şerîfleri, sadece öğrenmekle kalmıyor, aynı zamanda

naklediyordu. 525 (m. 1131) senesinde, başka âlimlerden ilim almak için geri döndü. 529 (m. 1135) senesine kadar Şamda kaldı.

İbn-i Sem'ânî şöyle anlatır: "529 (m. 1135) yılında Nişabûr'da İbn-i Asakir'e rastladım, O benden bir ay önce Nişâbûr'a gelmişti. O, aslında Horasan'a gitmek istiyordu. Fakat oraya gidememişti. Hocası niçin gitmediğini sorduğunda, annesinin izin vermediğini söyledi. İbn-i Asâkir bu şehre ancak annesinin vefâtından sonra gitti. Horasan'da Muhammed Ferâvî'den ders okudu. Oradan Hirat'a gitti."

Hocası Muhammed Ferâvî'nin vefâtından sonra, İbn-i Asakir, bugün Afganistan ve İran topraklarında bulunan Horasan vilâyetinin şehirlerini dolaştı. Buralardaki meşhûr âlimlerden ilim aldı. Aynı zamanda bu seyahatlerde kendisine arkadaşlık eden İbn-i Sem'anî de birçok âlimlerden icâzet almıştır.

İbn-i Asâkir'in gittiği şehirler şunlardır: "Ebher, Ebyurd, Erciş, Esedâbâd, İsfehân, Bistâm, Beyhek, Tebrîz, Tun, Cey, Hulvân Harbârkân, Hüsrevcûnd, Huy, Damgan, Rey, Zencân, Zurderaverd, Semnân, Taberân, Tûs, Gışt, Mürgâb, Mürned, Mışkân, Merşahcân, Müheynet, Nevşene, Nevkân, Nişâbûr, Hirât, Hemedân ve Yakûdiyye. İbn-i Asâkir'in bu şehirlerde ne kadar kaldığı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ancak bu seyahatlerin dört sene devam ettiği ve 533 (m. 1138) senesinde sona erdiği bilinmektedir.

İbn-i Asâkir, 533 (m. 1138) senesinde Bağdad'a geri döndü. Bağdad'dan da Şam'a geldiğinde 34 yaşında idi. Dedesinin hastalanıp ders veremiyecek hâle gelmesi üzerine, hocalarının izni ile ders vermeye ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmaya başladı.

Asrının Özelliği: İbn-i Asâkir zamanında, Şam'da dört mezhebin de fıkıh âlimleri bulunuyordu. Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden Kaşanî de o esnada Şam'da bulunuyordu. Burada ilmi toplantılar çok miktarda yapılıyordu. Bağdad siyâsî hâkimiyetini kaybetmesine rağmen, fıkıh, hadîs ve diğer ilimlerde hâkimiyetini devam ettiriyordu. Çünkü bu merkezlerde ilme duyulan arzu ve istek çok olup, buralarda ilmi kitaplar da bol idi. Buralarda hadîs rivâyetine, vera' ve takvâya çok dikkat gösteriliyordu. O sıralarda Mısır taraflarına pek rağbet edilmiyordu. Âlimler, o tarafa ilim için gitmeyi vakit kaybı olarak görüyorlardı. Nişâbûr ise âlimler harmanı olup, "Birini kaybetsen diğerini bulursun" deniliyordu. Horasan tarafları da, bilhassa hadîs toplayan için mühim merkez olarak biliniyordu. İbn-i Asâkir, iki âdil hükümdârı gördü. Bunlar; Nûreddîn Mahmûd bin Zengî ve Selâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb'dür. Bu hükümdârlar, kendisinden hadîs-i şerîf dinlediler ve fıkıh öğrendiler. İbn-i Asâkir vefât ettiği zaman, Sultan Selâhaddîn-i Eyyûbî cenâzeyle ilgilendi ve cenâze namazında bulundu.

Eserleri: İbn-i Asâkir, hadîs ve fıkıh ilmine dâir çok sayıda eserler yazdı. Yazdığı eserlerin ba'zıları şunlardır: 1. Kitâb-ül-muvâfakât aleş şüyûh-il-eimmet-is-sikât (Yetmişiki cüz), 2. Kitâbü Avâli Mâlik (Otuz cüz), 3. Et-Tâlî li hadîs-i Mâlik (Ondokuz cüz), 4. Kitâbü Mecmû-ir-Regâib mimma vakaa min ehâdis-i Mâlik minel Garâib (On cüz), 5. Kitâb-ül-mu'cem, (On cüz), 6. Kitâbü men semia minhü minen nisvân (Bir cüz), 7. Kitâbü Mu'cemi esmâ-il-kurâ vel-emsâr (Bir cüz), 8. Kitâbü menâkıb-iş-şübbân (Onbeş cüz), 9. Kitâbü Fadl Eshâb-il-hadîs (Onbir cüz), 10. Kitâbü Tebyîni kizb-il-müfterî alâ Ebil-Hasen-il-Eş'arî (On cüz), 11. Kitâb-ül-muselselât (On cüz), 12- Kitâbü teşrîf-i yevm-il-Cum'a'ti (Yedi cüz), 13. Kitâbü Tecrîd-is-sibâiyyeti (Dört cüz), 14. Kitâb-üs-südasiyyât (Bir cüz), 15. Kitâb-ül-humâsiyyât ve Ahbâru İbni Ebiddünyâ (Bir cüz), 16. Kitâbü takviyet-il-meniyye alâ inşâi Dâr-is-sünneti (Bir cüz), 17. Kitâb-ül-Ahâdis el-Mütehayyirâti fî fedâil-il-aşarati (İki cüz), 18. Kitâbü men vâfahât künyetühû, künyetü zevcetihî (Dört cüz), 19. Kitab-ül-erba'în et-Tivâl (Üç cüz), 20. Kitâbü erbeîne hadîsen, an erbeîne şeyhan min erbeîne Medine (iki cüz), 21. Kitâb-ül-cevâhir vel-leâlî fil-ebdâl-il-avâlî (Üç cüz), 22. Kitâbü fadl Aşûrâ (Üç cüz), 23. Kitâb-ül-i'tizâz bil-Cevhereti (Bir cüz), 24. Kitâb-ül-makâlet-il-Fâdihati lir-risâlet-il-vâ'dıhati (Kalın bir kitap), 25. Kitâbü Ref-it-tahlit (Bir cüz), 26. Kitâb-ül-cevâb-il-Mebsût limen enkera hadîs-il-hubût (Bir cüz) 27. Kitâb-ül-kavî fî

eimmet-il-esânîd fî hadîs-il-müeyyed (Üç cüz), 28. Kitâbü Turukî hadîs-i Abdullah bin Ömer (Bir cüz), 29. Kitâbü men lâ yekûnu mü'teminen lâ yekûnu müezzinen (Bir cüz), 30. Kitâbü zikr-il-beyânî an fadl-i Kitâbet-il-Kur'ân, 31. Kitabü Ref-it-tesrib alâ men fessere ma'nât tesvîb (Bir cüz), 32. Kitâbü fadl-il-kirâm âlâ ehl-il-harami, 33. Kitâb-ül-iktidâi bis Sâdıkı fî hafr-il-hanâdikı (Tek cüz) 34. Kitab-ül-inzâr bi hudûs-il-zilzâl, 35. Kitabü sevâb-is-sabrı ale'l-musâbi bil veledi (İki cüz), 36. Kitâbü manâ kavli Osman (Bir cüz), 37. Kitâbü tertîb-is-Sahâbeti ellezîne fî müsnedi Ahmed (Bir cüz), 38. Kitâbü müselsel-il-Iydeynî (Bir cüz), 39. Kitâbü Hulûl-il-mihneti (Bir cüz), 40. Kitâbü tertîb-is-Sahâbeti ellezîne fî müsnedi Ebî Ya'lâ (Bir cüz), 41. Kitâbü Mu'cem-iş-şuyûhin Nebli (Bir cüz), 42. Kitâbü Abbâr-il-Evzâî ve fâdâilihî (Bir cüz), 43. Kitâbü mâ vakaa minel Avâli lil Evzâî (Bir cüz), 44. Kitâbü Ahbâri Ebî Muhammed Saîd bin Abdülazîz ve avâlihî (Bir cüz), 45. Kitâbü Avâli Süfyân-es-Sevrî ve haberuhû (Dört cüz), 46. Kitâbü icâbet-is-suâl fî ahâdisi şu'beti (Bir cüz), 47. Kitâbü Rivâyâti Sakinî Dâriyâ (Altı cüz), 48. Kitabü men nezele mezzete ve haddese bihâ (Bir cüz), 49. Kitâbü ehâdîsi cemâati men kefera susiyye (Bir cüz), 50. Kitabü ehâdisî Suneâ-iş-Şam (İki cüz), 51. Kitabü ehâdisi Ebi'l Eş'as es-Su'nânî (Üç cüz) 52. Kitâbü ehâdisî Huneş vel-mat'am ve Hafas-as-San'aniyyîn (Bir cüz), 53. Kitabü Fadl-ir-Rebvetî ven-Niyrabi ve men hadese bihâ (Bir cüz), 54. Kitâbü hadîs-i ehli karyet-il-Hımyeriyyin ve Kayniyyeti (Bir cüz), 55. Kitâbü hadîs-i ehli fezâyâ ve beyti Hânis ve beyti Kufâ (Bir cüz), 56. Kitabü hadîs-i ehli Kanyet-il-Balât (Bir cüz), 57. Kitâbü hadîs-i Selmete bin Ali el-Hüseynî el-Balâtî (İki cüz), 58. Fadâilü Makâm-ı İbrâhim, 59. Kitâb-ül-Ebdâl, 60. Kitabü Fadl-il-cihâd, 61. Müsnedü Mekhûl ve Ebû Hanîfe, 62. Kitabü Fadlı Mekke, 63. Kitabü Fadl-il-Medîneti, 64. Kitabü Fadâil-il-Beyt-il-makdis, 65. Kitâbü Fadli Kureyş ve Ehl-il-Beyt vel-Ensâr vel-Eş'ariyyîn ve zemmir Rafidati, 66. Kitabü Kebir fis sıfatı vel-Eşrafî alâ ma'rifetil Etrâf (Kırksekiz cüz), 67. El-Müstefid fil-Ehâdis-is-Sibâiyyet-il-Esânid, 68. Târih-i Medînet-i Dımeşk (Kısaca Târih-i Dımeşk diye tanınır): İbn-i Asâkir'in en meşhûr eseridir. Bu eseri yazmakla hadîs ilminde ve muhaddisler arasında önemli bir mevki işgal etmiştir. Zîrâ ondan başka hiç kimseye seksen cild Şam târihi yazmak nasîb olmamıştır. Bu târih İslâm âleminde şehir târihleri içinde en geniş ve en büyük olanı idi. Târih-i Dımeşk şehir târihleri içinde yazılan ilk kitap değildir. Bundan önce İmam-ı Kuşeyrî, Rakka tarihi, Hâkim Nişâbûrî, Nişâbûr târihi, Ebû Nuaym, İsfehan tarihi, Hatîb-i Bağdadî ise, Bağdad tarihi yazmışlardır. Târih-i Dımeşk'tan önce Şam ve civarı hakkında yazılan eserler vardı. Ebû Zür'a'nın târihi, Kalânisî'nin tarihi ve İbn-i Mihne'nin telifleri bu kabilden eserlerdir. Ancak İbn-i Asâkir'in eseri bütün bu kitapları ihtivâ ettiği gibi, bunlarda bulunmayan bilgileri de ihtivâ etmektedir. Kendisinden önce böyle geniş muhtevâlı bir eser yazılmadığı gibi kendisinden sonra da şehirler hakkında böyle bir eser yazılmamıştır. Arab tarihi bakımından bir benzeri bulunmayan bir eserdir. Tabakât kitaplarında, İbn-i Asâkir'in bu eseri ne zaman yazmaya başladığına dâir bir kayıt yoktur. Ancak böyle geniş bir eseri yazmaya çok önceden başlanılması icâb etmektedir. İbn-i Sem'anî, "Onu 533 (m. 1138) senesinde Nişâbûr'da gördüğümde, Târih-i Dımeşk adlı eserine başlamış idi" demektedir. Bu sözden anlaşıldığına göre İbn-i Asâkir bu eserini, seyahatlerine başlamadan önce yazmaya başlamıştır. Sultan Nûreddîn Zengî'nin 549 (m. 1154) senesinde Şam'a girdiğinde bu eseri bitirdiği kabûl edilecek olursa, yirmi seneye yakın zamanda ilk bölümü bitirmiştir. Bu zamanda, 175 cüz haline gelmişti. Bundan sonra İbn-i Asâkir eserine yeni yeni ilâveler yapmaya başlamış ve eserini, nihâyet seksen cildde tamamlamıştır.

İbn-i Asâkir eserinin birinci cildinde, Şam'ın târihini, fethini, mescidlerini, kiliselerini, şehir giriş ve çıkışlarını, nehirlerini anlatmış, ondan sonra şehre gelen veya şehre bağlı bölgelere uğrayan ve icâzet alanların hâl tercümelerini anlatmıştır, İbn-i

Asâkîr bu hâl tercümelerinde sâdece Şam şehri ve civarını değil, aynı zamanda eyalete ya'nî, Sayda, Haleb, Ba'lebek, Remle v.b. şehirlere uğrayanları da kitabına almıştır. Kitabı harf sırasına göre tertîb etmiş, önce Ahmed isminde olanları almış, sonra İbrâhimlerle devam etmiştir. Kitabında önce senetleri, ondan sonra da rivâyetleri bildirmiştir. Muhaddislerin vefâtlarını umûmiyetle sonda ve ortada vermiştir. O kadar çok hadîs-i şerîf kaydetmiştir ki, Târih-i Dımeşk, bu bakımdan hadîs kitabı olarak da kabûl edilmektedir, İbn-i Asâkir, hâl tercümelerini anlatırken, âlimlerin ilim aldıkları zâtları şehir şehir ayırarak tertîbe, koymuştur.

İbn-i Hallikân, Târih-i Dımeşk'ı, Târih-i Bağdad'a benzetmekte ise de, bu, birçok bakımdan mümkün değildir, İbn-i Asâkir eserinde, Şam'ın topografyasını v.b. şeylerini de belirtmiştir. Ancak, Hatîb-i Bağdadî bunları zikretmemiştir. Bu bakımdan Hatîb-i Bağdâdî'nin târihine benzetmek mümkün değildir.

Târih-i Dımeşk'a birçok zeyller yazılmıştır. Kâsım İbn-i Musannet, Sadrüddîn Bekrî, Ömer bin Hacib, Kâsım bin Muhammed el-Bezâlî Târih-i Dımeşk'a zeyl yazan âlimlerdendir. Aynı zamanda, bu kitabı kısaltan birçok âlim de olmuştur. Bunlardan ba'zıları şunlardır. Kâsım bin Ali bin Asâkir, Ebû Sâine, Ahmed bin Abdüddâim Makdisî, İbn-i Mensûr, İbn-i Şühbe, İmâm-ı Süyûtî, Abdülkâdir Bedrân (Bu zâtın Tehzîbi İbn-i Asâkir adlı kısaltması yedi cild halinde basılmıştır.)

Târih-i Dımeşk 1953 yılında Şam'da, Selâhaddîn Müneccid başkanlığında bir hey'et tarafından yayınlanmaya başlamıştır.

Târih-i Dımeşk'dan ba'zı bölümler:

Tebük Seferi: Hıristiyan Arablar, Herakliüs'e, "Şu peygamberlik da'vası ile ortaya çıkmış bulunan kişi vefât etti! Müslümanlar, şimdi kıtlık ve yokluk içindeler. Eğer, onları dinine katmayı istiyorsan, şimdi tam sırasıdır!" diye mektûp yazdılar. Bu mektûp üzerine Herakliüs, kırkbin kişilik bir orduyu, Kubad'ın kumandasında müslümanlarla savaşmak için yola çıkardı.

> Bu durumu haber alan Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) müslümanları savaşa çağırıyor, savaşa teşvik ediyor ve mâli yardımda bulunmalarını emrediyordu. Resûl-i ekremin bu da'vet ve emrine uyarak, müslümanlar pekçok yardımda bulundular. İlk yardımı Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mağara arkadaşı Ebû Bekr (radıyallahü anh) getirdi. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) ona, "Aile efradına ne bıraktın, yâ Ebâ Bekr?" diye sual edince o, "Onlara, Allahü teâlâyı ve Resûlünü bıraktım" dedi. Hazreti Ebû Bekr'in hemen arkasından, Hazreti Ömer malının yarısını yardım olarak getirdi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ona da, "Ailene ne bıraktın, yâ Ömer?" diye süâl edince o, "Onlara, getirdiklerim kadar bıraktım" dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "İkinizin arasındaki fark, sözleriniz arasındaki fark gibidir" buyurdu.

Eshâb-ı Kirâm, gücü yettiği kadar yardım etmeğe çalışıyordu. Fakat münâfıklar, siz gösteriş için veriyorsunuz diye Eshâb-ı Kirâm ile alay ediyorlardı. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Kim bugün, bir sadaka verirse, sadakası kıyâmet günü Allah katında onun lehinde şâhidlik yapacaktır" buyurdu. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) bu mübârek sözleri üzerine, mü'minler daha fazla yardım etmeye başladılar. Fakat münâfıklar, yine onlarla alay ediyorlardı. Hazreti Osman bin Affân ordunun üçte birini teçhiz, etti. Böylece Hazreti Osman müslümanların en fazla yardım edeni oldu. Hazreti Osman, ordunun üçte birinin ihtiyâçlarını öyle iyi karşılamıştı ki, su tulumlarını tamir ederken kullanacakları çuvaldızı bile teçhizatın içine koymuştu. Hazreti Osman'ın bu yardımı üzerine, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), "Bundan sonra, yapacağı işlerden dolayı Osman'a sorumluluk yok" buyurdu. Müslüman erkekler, ellerinden geldiği kadar yardıma çalışırken, kadınlar da ellerinden gelen her türlü yardımı yapmaya çalışıyorlardı. Eslem kabilesinden Ümmü Sinân gördüklerini şöyle anlatır: Hazreti Âişe vâlidemizin evinde bulunan Resûl-i ekremin, önünde bir yaygı vardı. Yaygının üzerinde küpeler, fildişi eşyalar yüzükler ve mü'minlere savaşta faydalı olacak kadınların gönderdiği pekçok eşyalar vardı. Tebük seferine

hazırlandıkları zaman, müslümanlar çok sıkıntılı bir zamanda idiler.

Ordu hazırlıklarını tamamlayınca, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) orduyu seniyyet-ül-vedâda topladı. Münâfıkların dışında, gazâya katılmayan yok denecek kadar azdı. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) orduyu toplayıp harekete karar verince, Muhammed bin Mesleme'yi Medine'de kendi yerine bıraktı. Sefere başlıyacağı sırada Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) **"Yanınıza fazla ayakkabı alınız. Yedek ayakkabınız bulunduğu müddetçe sıkıntı çekmezsiniz."** buyurdu. Ordu hareket ettiği zaman, Abdullah bin Übeyy Müslümanları korkutmak için olmayacak sözler söyledi.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) Seniyyet-ül-Veda'dan Tebük'e hareket edeceği zaman, ordunun bayraklarını ve sancaklarını açtırdı. En büyük sancağı Hazreti Ebû Bekr'e, en büyük bayrağı da, Zübeyr bin Avvâm'a verdi. Evs kabilesinin bayrağını Üseyd bin Hudayr'a, Hazrec kabilesinin sancağını Ebû Dücâne'ye, bir rivâyet'e göre Hubab bin Münzir'e verdi. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) kumandasındaki İslâm ordusu, onbini süvari olmak üzere, otuzbin kişi idi. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), ensârdan her boya; bayrak ve sancağı olan her kabileye sancak ve bayraklarını almalarını emretti.

İslâm ordusu Tebük'e vardığı zaman, Rumlarla, Amile, Lahm ve Cüzam gibi hıristiyanlaştırılmış Arab kabilelerinden müteşekkil olan Rum ordular birliği dağılmıştı, İslâm ordusunun onlarla çarpışması mümkün olmadı. Rum orduları, Peygamberimiz (aleyhisselâm) ve ordusuyla savaşmaktan korktular.

Üsâme bin Zeyd'in ordu komutanı ta'yin edilmesi: Urve (radıyallahü anh) şöyle anlatır: Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), Hazreti Üsâme'ye, sekizbin kişilik bir kuvvetle Şam tarafına gitmesini emir buyurduktan sonra ona: "Haydi! Allahü teâlânın emriyle yürü!" buyurdu. Ordugâh bugün Sikâyet-i Süleymân denilen Cürf mevkiinde kuruldu. İşlerini ve savaş hazırlığını bitiren bütün müslümanlar, Üsâme'nin (radıyallahü anh) karargâhına koşuyordu. İlk Muhacirlerin hepsi, bu orduya çağırılmışlardı. Münâfıklardan ba'zısı, Hazreti Üsâme'nin komutanlığı hakkında iyi olmayan sözler söylediler. Hazreti Ömer bu husûsta konuşanlara kızarak derhal durumu Resûl-i ekreme (aleyhisselâm) bildirdi. Bu durumu öğrenen Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) hasta haliyle ve başı sargılı olarak hemen minbere çıktı ve onlara şöyle dedi: "Ey İnsanlar! Üsâme'yi kumandan ta'yin ettiğim için ba'zılarınızın ileri geri konuştuğunu duydum. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Üsame'yi kumandan ta'yin etmemi kınıyorsunuz. Daha önce Üsâme'nin babasını kumandan yapmamı da kınamıştınız. Yemîn ederim ki, nasıl babası kumandanlığa lâyık olduğunu göstermiş ise, Üsâme de, babasından sonra kumandanlığa lâyık kimsedir. Babası nasıl en sevdiklerimden idiyse, Üsâme de sevdiğim kimselerdendir. Üsâme de, babası da her türlü hayrı yapacak yaratılışta kimselerdir. Onlardan hayırlı işler bekleyiniz. Şüphe yok ki, Üsâme sizin en hayırlılarınızdandır." Sonra minberden inerek, mübârek hânelerine gittiler.

Hazreti Üsâme ile birlikte gazâya gidecek müslümanlar, aralarında Hazreti Ömer olduğu hâlde Peygamberimiz ile vedalaşmaya geldiler. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) onlara, "Üsâme'yi gazâya göndermeyi ihmâl etmeyin! Üsâme mutlaka gazâya gitsin" buyurdu. Bu sırada Ümmü Eymen (r anhâ) içeri girdi ve Resûl-ı ekreme: "Yâ Resûlallah! Ordusu biraz daha kuvvetleninceye kadar Üsâme'yi ordugâhında bıraksaydın. Zîrâ, Üsâme bu durumuyla savaşa katılırsa ondan başarı beklenemez." deyince, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); Üsâme mutlaka savaşa çıksın" buyurdu. Mü'minler Resûl-i ekremle (aleyhisselâm) vedâlaştıktan sonra ordugâha döndüler.

Ertesi gün, Üsâme (radıyallahü anh) Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) ziyâret için tekrar geldi. Resûl-i ekrem çok ağır hasta ve baygın vaziyette yatıyordu. Üsâme (radıyallahü anh),

gözlerinden yaşlar boşanarak Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) huzûruna girdi. Resûlullah (aleyhisselâm) konuşmuyordu. Yalnız ellerini gökyüzüne doğru kaldırıyor ve Üsâme'nin üzerine döker gibi yapıyordu. Üsâme (radıyallahü anh), O'nun kendisine duâ etmekte olduğunu anladı. Bu ziyâretten sonra, Üsâme (radıyallahü anh) tekrar karargâha döndü. Ertesi gün, Üsâme (radıyallahü anh) tekrar sıhhate kavuşmuş olan Resûl-i ekremin huzûruna geldi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ona, "Haydi Allah yardımcın olsun!" buyurdu. Daha sonra Üsâme (radıyallahü anh) Peygamberimize veda etti. Resûlullahın (aleyhisselâm) durumu çok iyiydi. Üsâme (radıyallahü anh) karargâha varınca hareket emrini verdi. Ordunun Cürf'den ayrılacağı sırada, Üsâme'nin (radıyallahü anh) annesinin gönderdiği bir kişi gelerek, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) ölüm döşeğinde olduğunu haber verdi. Ordugahtaki müslümanların ileri gelenleri, acele olarak Resûlullah efendimizin yanına geldiler. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) Rebi'ül-evvel ayının onikisinde, Pazartesi günü güneş batarken, Allahü teâlânın rahmetine kavuştu. Bunun üzerine bütün müslümanlar, Cürf mevkiinden Medine'ye döndüler. Büreyde bin Husayb da (radıyallahü anh), Üsâme'nin (radıyallahü anh) sancağını ordugahtan getirerek, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kapısının önüne dikti.

Hazreti Ebû Bekr halîfe olarak seçildiği zaman, Büreyde'ye (radıyallahü anh) sancağı Üsâme'nin evine götürmesini ve Üsâme'nin (radıyallahü anh) müslümanlarla savaşa çıkmadıkça sancağı kat'iyyen açmamasını söyledi. Büreyde (radıyallahü anh) şöyle anlatır: "Emîr-ül-mü'minînin emri üzerine, sancağı Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) evi önünden çıkarıp Üsâme'nin evine götürdüm. Daha sonra, o sancağı Üsâme'nin ordusuyla birlikte Şam'a kadar taşıdım. Sefer dönüşü sancağı tekrar Üsâme'nin evine getirdim. Sancak, Üsâme ölünceye kadar onun evinde dürülü olarak kaldı."

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) defninden sonra, Hazreti Ebû Bekr Üsâme'ye (radıyallahü anh): "Resûlullahın sana gitmeni emrettiği tarafa yürü!" dedi. Müslümanlar yeniden Cürf'deki karargâhlarında toplanmaya başladılar. Büreyde (radıyallahü anh) da sancağı çıkararak ordugâha getirdi. Bu savaş hazırlığı Eshâb-ı Kirâmın ileri gelenlerinin hoşuna gitmemişti. Bir grup Eshâb-ı Kirâm Hazreti Ebû Bekr'in huzûruna gelip: "Ey Allahü teâlânın Resûlünün halifesi! Bu büyük orduyu bölmeyelim. Yahudi, hıristiyan, mürted ve münâfıklar dine saldırıyorlar. Bu kadar kuvveti kendimizden uzak tutmayalım. Rumlarla savaşı ileri bir tarihe erteleyelim" dediler. Hazreti Ebû Bekr onlara, "Başka söyleyeceğiniz birşey var mı?" diye sorunca onlar, "Hayır! Söyleyeceklerimiz duyduklarından ibârettir" dediler. Bunun üzerine Hazreti Ebû Bekr, "Kuvvetimiz olmadığını, her tarafın boş olduğunu görerek, kurtlar gelip çoluk çocuğumuzu çekip götürmeye kalkışsalar, yine bayrağını Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) mübârek eliyle verdiği Üsâme'nin ordusunu Şam'a göndereceğim. Yalnız Üsâme'den, Ömer'i burada bırakmasını isteyeceğim. Allaha yemîn ederim ki! Şayet Üsâme, Ömer'i burada bırakmayı kabûl etmezse, onu bırakması için zorlayacağım" dedi. Eshâb-ı Kirâm bu sözlerden sonra, Hazreti Ebû Bekr'in Üsâme'yi ordunun başında göndermekte kararlı olduğunu anladılar. Bu konuşmadan sonra Hazreti Ebû Bekr, Üsâme'nin (radıyallahü anh) yanına gitti ve ondan Hazreti Ömer'in Medine'de yardımcı olarak kalmasını istedi. Hazreti Üsâme bunu kabûl etti. Hazreti Ebû Bekr, Üsâme'ye (radıyallahü anh), "Ömer'in kalmasına gönül rızasıyla izin veriyor musun?" diye tekrar sordu. Üsâme de (radıyallahü anh), "Evet" cevâbını verince, Hazreti Ebû Bekr onun yanından memnun olarak ayrıldı. Münâdilere (tellâllara), müslümanlara şu çağrıyı yapmalarını emretti? "Kararım şudur ki, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) hayatında Üsâme ile berâber savaşa gitmek üzere ayrılanların hepsi savaşa gidecektir. Üsâme ordusuyla savaşa çıkmayanları, yaya olarak ordunun arkasından göndereceğim."

Bir süre sonra Hazreti Ebû Bekr ordunun ma'neviyatını yükseltmek ve orduyu uğurlamak için karargâha gitti. Ordu yola çıktığında, Hazreti Üsâme at üzerinde, Hazreti Ebû Bekr ise yaya olarak yürüyordu. Bu hâl üzere bir saat kadar yürüdüler. Bir ara Üsâme (radıyallahü anh), "Ey Resûlullahın (aleyhisselâm) halifesi! Ya sen de hayvanına bin, veya ben ineyim" deyince Hazreti Ebû Bekr, "Allahü teâlâya yemîn ederim ki, sen inmeyeceksin, ben de binmeyeceğim. Allah yolunda bir saat olsun ayaklarımı tozlatsam ne olur? Hiç

şüphesiz ki, gazilere, attıkları her adım başına yediyüz sevâb yazılır, derecesi yediyüz defa yükseltilir ve yediyüz günâhı affedilir. Savaş bitinceye kadar bu şekilde devam eder" diye cevap verdi.

Üsâme'nin (radıyallahü anh) ordusu, yolda İslâmiyetten dönmek isteyen kabilelere uğradıkça onlar "Eğer müslümanlar kuvvetli olmasalardı, böyle bir ordu çıkaramazlardı" diyorlardı. Üsâme (radıyallahü anh), ordusuyla Rumları yenilgiye uğrattı. Sağ sâlim olarak geri döndü. İslâm ordusunun bu zaferi, İslâmiyeti terk etmek isteyen kabilelerin, İslama bağlılıklarını kuvvetlendirdi.

Hazreti Ebû Bekr'in, zekât vermeyenler ve dinden ayrılanlar hakkında okuduğu hutbe:

Sâlih bin Kaysan (radıyallahü anh) şöyle anlattı: Ba'zıları İslâm dininden çıkınca, Hazreti Ebû Bekr minbere çıkarak şu hutbeyi okudu:

"Size doğru yolu açık olarak gösteren, mallar vererek zengin eden Allahü teâlâya hamd olsun. Hiç şüphesiz, Allahü teâlâ Muhammed aleyhisselâmı tek başına, İslâmı da garip olarak gönderdi. Daha önceki Peygamberlere gelen kitaplara inananlar, mukaddes kitaplarını tahrib ederek, aslında olmayan şeyleri bu mukaddes kitaplara eklediler. Ümmî Arabların ise, Allahü teâlâ hakkında hiç bilgileri yok idi. Ne Allahü teâlâya kulluk, ne de O'na ibâdet ediyorlardı. Toprağı sert bir arazide, bâtıl bir dine inanarak, güç şartlar altında yaşıyorlardı. Fakat Allahü teâlâ onları Peygamberi Muhammed aleyhisselâm vasıtasıyla biraraya toplıyarak, herşeyi ile şerefli bir millet hâline getirdi. Hak teâlâ onları birbirlerine yardımcı kıldı. Düşmanlarına karşı da onlara yardım etti. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) vefât edinceye kadar durumları iyiydi. Fakat Peygamberimizin vefâtından sonra, şeytan kendilerine musallat olarak, onları tekrar dalâlete düşürdü.

> Allahü teâlâ Âl-i İmrân sûresi yüzkırkdördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; "Muhammed ancak resûldür. Ondan evvel daha nice peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi O, ölür veya öldürülürse, ökçeleriniz üstünde gerisin geriye mi döneceksiniz (ya'nî Muhammed aleyhisselâmın vefâtı ile İslâmiyeti inkâr ederek, küfür olan eski dininize mi döneceksiniz). Kim (böyle) iki ökçesi üzerinde (ardına) dönerse (ya'nî dinden dönerse, dinden dönmesiyle) elbette Allahü teâlâya hiçbir zarar yapmış olmaz (bilâkis zararı kendisinedir) Allahü teâlâ (ni'metine) şükr edenlere (ve İslâm da sebat edenler) bol ni'metler verecektir" buyuruyor.

Bugün birçok müslümanlar, hayvanlarının zekâtlarını vermediler ve dinlerine fazla bağlı olmadıkları için dinlerinden döndüler. Siz de, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) zamanındaki ba'zı hasletlerinizi kaybettiğiniz için, o günkü gibi kuvvetli değilsiniz. Resûlullah (aleyhisselâm) sizleri, doğru yolu gösteren, yoksul bularak zenginleştiren Allahü teâlâya emânet etmiştir. Bir ateş çukurunun kenarında iken, sizi ateşe düşmekten koruyan Allahü teâlâya teslim etmiştir. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Allahü teâlânın sözünü ve va'dini yerine getirinceye kadar, İslâm dini uğruna savaşmaktan geri durmayacağım. Bizim saflarımızda savaşarak ölenler, şehîd olarak Cennet ehli arasına karışacak, sağ kalanlar ise yeryüzünde hükümran olacaklardır. Allahü teâlâ Nûr sûresi ellibeşinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Allah içinizden îmân edip de güzel amelde (ve harekette) bulunanlara yemîn ile va'd etti ki, kendilerinden evvel gelenleri (İsrâiloğullarını) nasıl (kâfirlerin) yerine getirdi (hâkim kıldı) ise, onları da yeryüzünde muhakkak (müşriklerin) yerine geçirecek (hükümran edecek), onlara, kendileri için beğendiği dini (İslâmı) her hâlde payidar kılacak, onları korkularından (üzerlerinden korkularını kaldırdıktan sonra hâllerini)kat'î bir emînliğe çevirecektir. (Tâ ki) onlar (bu güvenlik içinde) bana ibâdet etsinler, bana hiçbir şeyi ortak tutmasınlar. Kim bundan sonra, nankörlük ederse, artık onlar fâsıkların ta kendileridir" buyuruyor."

"Birgün Ebüdderdâ (radıyallahü anh), Şam taraflarına gitmek için halife Hazreti Ömer'den izin istedi. Hazreti Ömer, "Sana ancak, oraya vâli olarak gidersen izin veririm" deyince Ebüdderdâ,

“Vâlilik yapmayı kabûl etmem” dedi. Hazreti Ömer, “Ben de senin oraya gitmene izin vermem” dedi. Bunun üzerine Ebüdderdâ: “Ben oraya gidersem, halka Resûlullah efendimizin sünnetini öğretir, onlara namaz kıldırırım” deyince, Hazreti Ömer onun Şam’a gitmesine izin verdi. Bir süre sonra yanında Yerfe ile birlikte Şam’a giden Hazreti Ömer, akşam olup hava iyice kararınca ba’zı Eshâb-ı Kirâmın evlerine gitti. Onların evlerinde, yerlerin ganîmet mallarından ipek ve atlas halılarla kaplı ve kapılarının kilitli olduğunu gördü. Daha sonra Hazreti Ömer, Yerfe’ye “Şimdi seninle kardeşime gidelim, onun evinde hiçbirşey yoktur. Aydınlanmak için kandil bile asık değildir. Kapısı kilitli değildir. O yerde oturur, atının eğerine yaslanır. Üzerinde, kendisini soğuktan dahi korumayan ince bir elbise vardır. Selâm verirsin, selâmını alır. Yanına girmek için izin istediğin zaman seni tanımaya lüzum görmeden içeri girmene müsâade eder” dedi. Ebüdderdâ’nın kapısına vardıklarında Hazreti Ömer, Ebüdderdâ’ya selâm verdi. O da selâmı aldı. Hazreti Ömer içeri girmek için izin isteyince, Ebüdderdâ “Girin” dedi. Hazreti Ömer kapıyı ittiğinde kapının kilitli olmadığını gördü, içeri girdiklerinde oda karanlıktı. Hazreti Ömer etrâfı yoklamaya başladı. Yastık olarak atının eğerini kullanıyordu. Ebüdderdâ’nın altında yatak diye birşey yoktu. Yerde yatıyordu. Sırtında ise ince bir kaftandan başka birşey yoktu. Ebüdderdâ (radıyallahü anh), “Bu kim? Mü’minlerin emîri mi?” diye sorunca Hazreti Ömer, “Evet” dedi. Bunun üzerine Ebüdderdâ (radıyallahü anh) “Bir seneden beri gözlerim yolda, senin gelmeni bekliyordum” dedi. Hazreti Ömer de, “Sana Allahü teâlâ merhamet etsin. Rahat yaşaman için sana izin vermedim mi?” deyince Ebüdderdâ (radıyallahü anh) “Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) bize söylediğini hatırlıyor musun yâ Ömer?” dedi. Hazreti Ömer, “Hangi hadîs-i şerîfi yâ Ebüdderdâ?” diye sorduğunda Ebüdderdâ (radıyallahü anh) “Resûlullah (aleyhisselâm), “Siz, yolcu gibi, kendinize yetecek kadar dünyâ malıyla yetininiz” buyurdu” dedi. Hazreti Ömer, “Evet, hatırladım” dedi. Ebüdderdâ (radıyallahü anh), “Böyle bir emirden sonra ne yapabiliriz yâ Ömer?” deyince, her ikisi sabaha kadar ağladılar.”

“Eshâb-ı Kirâmdan Sa’îd bin Amir el-Cemhî, Hazreti Ömer’e: “Yâ Ömer! Ben sana ba’zı tavsiyelerde bulunmak istiyorum” deyince Hazreti Ömer, “Buyur, söyle! Dinliyorum” dedi. Sa’îd bin Âmir (radıyallahü anh), “Sana, halkın işlerini yaparken, Allahü teâlâdan korkmanı tavsiye ederim. Allahü teâlânın emirlerini yerine getirirken insanlardan korkma. Sözün başka, fiilin başka olmasın, insanın kendi yaptığı ve yerine getirdiği nasîhatları başkalarına söylemesi güzeldir. Bir mes’ele hakkında iki ayrı hüküm verme, işlerin karışır, doğru yoldan sapmış olursun. Delîli olan iddianın lehine karar ver ki, kararın isâbetli olsun. Allahü teâlâ sana yardım etsin, mü’minleri de senin vâsıtanla mes’ûd yaşatsın.. Allahü teâlânın işlerinin başına seni geçirdiği uzak ve yakında olan müslümanlarla ilgilen ve onların müşkillerini çöz. Kendin ve ailen için sevdiklerini, mü’min kardeşlerin için de sev. Kendin ve ailen için beğenmediklerini, mü’min kardeşlerin için de beğenme. Hak uğrunda mücâdeleye devam et. Allahü teâlânın emirlerini yerine getirirken, hiçbir dedikodudan ve kınamadan korkma” dedi. Bunun üzerine Hazreti Ömer, “Bu söylediklerine kimin gücü yetebilir?” deyince, Sa’îd bin Amir “Senin gibi birisinin. Allahü teâlânın Ümmet-i Muhammed’in başına geçirdiği kimsenin. Onunla Allahü teâlânın arasına kimse giremez” dedi”

Umeyr bin Sa’d kendisi şöyle anlatır: “Hazreti Ömer, beni Humus’a vâli olarak gönderdi. Aradan bir sene geçtiği hâlde, benden haber alamayınca Hazreti Ömer bana, “Bu mektûbu alınca gel. Bu âna kadar elinde biriken vergiyi de getir” diye bir mektûp yazdı. Ben de içine azığımı koyduğum heybemi ve çanağımı aldım. Mataramı belime takdım. Sopamı da yanıma aldım. Humus’tan Medine’ye kadar yürüyerek geldim. Medine’ye vardığımda, saçım sakalım uzamış, üstüm başım toz içinde ve rengim değişmiş idi. Bu hâl ile selâm vererek Hazreti Ömer’in huzûruna girdim. Hazreti Ömer hemen, “Bu hâlin ne?” dedi. Ben de ona, “Hâlimde ne var? Sıhhatli ve canlı değil miyim?” dedim. Hazreti Ömer tekrar “Yanında ne var?” diye sordu. Ben, “Yanımda azığımı koyduğum heybem, içinde yemek yediğim çanağım, içmek ve abdest almak için su taşıdığım mataram, dayanağım ve düşman saldırısına karşı silâh olarak kullandığım sopadan başka birşeyim yok. Vallahi

bu dünyâ benim eşyalarımdan değerli değil" dedim. Hazreti Ömer "Yürüyerek mi geldin?" diye sorunca, "Evet" dedim. Hazreti Ömer, "Sana, binebileceğin bir hayvan verecek bir müslüman yok muydu?" diye sordu. Ben de, "Onlar, kendiliklerinden birşey vermediler. Ben de istemedim" dedim. Hazreti Ömer, "Seni nereye göndermiştim? Neler yaptın?" diye sorunca ben: "Söyleyeceklerimle seni üzmek istemediğimden anlatmayı arzu etmiyorum. Sen beni vâli olarak gönderdin. Ben de gönderdiğin yere giderek, oranın halkından iyi insanları topladım. Onları vergi me'mûru ta'yin ettim. Toplanan vergileri, verilmesi gereken yerlere dağıttım. Eğer o vergilerden birşey artmış olsaydı, onu da sana getirirdim" dedim. Bunun üzerine Hazreti Ömer, "Ey Umeyr, yeniden vâli ta'yin edildin" deyince ben hemen, "Ben, ne senin adına, ne de senden sonra başka birisi adına vâlilik yapmak istemiyorum. Günahtan kurtulmadım, belki de kurtulmıyacağım yâ Ömer!" dedim ve izin istiyerek evime döndüm. Medine ile evim arası çok uzaktı. Ben yola çıkınca, Hazreti Ömer arkamdan Haris adındaki bir zâtı gönderdi. Haris yanıma geldiğinde, ben duvarın yanında oturmuş gömleğimi temizliyordum. Bana selâm verdi. Ben de selâmını aldım. Haris'e, "Nereden geliyorsun?" diye sorduğumda, "Medine'den geliyorum" dedi. Haris, evimizde üç gün misâfir kaldı. Bizim, arpadan başka yiyecek hiçbir şeyimiz yoktu. Onu Hâris'e yediriyor, kendimiz de aç kalıyorduk.. Haris giderken, bana çıkarıp yüz dinar verdi ve "Bunları mü'minlerin emîri gönderdi. Bununla ihtiyâçlarını gör" dedi. Ben, "Bunlara ihtiyâcım yok" diyerek geri verdiğimde hanımım, "İhtiyâcın varsa sen kulları, yoksa ihtiyâç sahiblerine ver" dedi. Dinarları koyacak birşeyimiz yok idi. Hanımım, elbisesinden bir parça yırtarak verdi. Ben de dinarları onun içine koydum. Sonra bunları şehidlerin ve fakirlerin çocuklarına dağıttım. Sonra Hâris'e, "Medine'ye varınca, Hazreti Ömer'e selâm söyle" dedim. Haris Medine'ye dönünce, durumu Hazreti Ömer'e, anlatmış! Sonra Hazreti Ömer tekrar bana, derhal Medine'ye gelmem için bir mektûp yazdı. Hazreti Ömer'in yanına gittim. Bana, "Paraları ne yaptın" dedi. Ben de "Kendim için harcadım" dedim. Bana bir miktar yiyecek ve iki elbise verilmesini emretti. Ben, "Yiyeceğe ihtiyâcım yok. Evde bir miktar yiyecek var. Onları bitirinceye kadar, Allahü teâlâ yenisini verir" diyerek yiyecekleri kabûl etmedim. Elbiseleri de başka birisine vermek üzere aldım ve evime geri döndüm."

Antere (radıyallahü anh) şöyle anlatmaktadır Bu olaydan bir süre sonra, Umeyr vefât etti. Hazreti Ömer onun ölümünü duyunca çok üzüldü. Yanındakilere beraber Garkad mezarlığına yürüyerek geldi. Arkadaşlarına, "Herbiriniz, yapmak istediğiniz hayırları söyleyiniz" dedi. Birisi: "Ey Emîr-ül-mü'minîn! Allah rızâsı için bir köle alarak azâd etmeyi arzuluyorum." dedi. Diğeri, "Ey mü'minlerin emîri! Ben de malımı Allah yolunda harcamak istiyorum" dedi. Bir başkası da, "Benim gücüm kuvvetim yerinde olduğu için Kâbe'ye gelen hacılara, kova ile zemzem suyu çekip dağıtmak istiyorum" dedi. Hazreti Ömer bin Hattâb ise: "Ben, Umeyr bin Sa'd gibi adamlarımın olmasını ve onları müslümanların başına idâreci ta'yin etmek istiyorum" dedi.

Esba bin Nübâte şöyle anlatır: "Bir kimse Hazreti Ali'nin yanına gelerek: "Yâ Emîr-el-mü'minîn! Benim bir ihtiyâcım var. Önce Allahü teâlâya arzettim. Şimdi ise sana söylüyorum. Şayet ihtiyâcımı giderirsen Allahü teâlâya hamd eder, sana da teşekkür ederim. Eğer ihtiyâcımı gidermezsen, yine Allahü teâlâya hamd eder, seni de mazur görürüm" dedi. Bunun üzerine Hazreti Ali ona, "İhtiyâcın neyse, toprağın üzerine yaz. Çünkü ben, senin yüzünde birşey istemenin verdiği ezikliği ve üzüntüyü görmek istemiyorum" deyince, o kişi toprağın üzerine, "Ben muhtacım" diye yazdı. Hazreti Ali: "Bana bir elbise getirin" dedi. Hemen elbiseyi getirdiler. Hazreti Ali elbiseyi adama verince, adam elbiseyi alıp giyerek şöyle dedi: "Sen bana, güzelliği kaybolacak ve eskiyecek bir elbise giydirdin. Ben ise, seni medhedeceğim. Övgü, damlaları, dağları ve ovaları dirilten yağmur gibidir. Yaşadığın sürece, yapacağın bir iyiliği yapmaktan çekinme. Çünkü her kul yaptığından sorulacaktır" dedi. Bunun üzerine Hazreti Ali: "Bana bir miktar para getirin" dedi. Yüz dinar getirildi. Hazreti Ali, o paraları da o kişiye verdi. Ben dayanamayarak, "Yâ Emîr-el-mü'minîn! Elbise verdin. Bir de yüz dinar veriyorsun, niye?" deyince, o, "Evet! Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) "Herkese bulunduğu yere göre muâmele edin" buyurduğunu işittim. Bu adama bu lâyıktır" dedi"

Abdullah bin Ziyâd şöyle anlatır: "Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh), Sa'îd bin Âmir'e bin dinar verdi. Sa'îd bin Âmir, "Benim ihtiyâcım yok, benden daha çok ihtiyâcı olanlara veriniz" dedi. Bunun üzerine Hazreti Ömer. "Acele etme. Sana Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) bir sözünü nakledeyim. O zaman bunları ister al, ister alma.

Birgün Resûlullah (aleyhisselâm) bana birşey verdi. Bende almak istemedim. O zaman Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), “Kime, istemeksizin, arzu etmeksizin birşey verilse, o, Allahü teâlânın rızkıdır, onu alsın, geri çevirmesin” buyurdu” dedi. Sa’îd bin Amir, “Sen gerçekten bunu, Resûlullahtan (aleyhisselâm) duydun mu?” diye sorduğunda Hazreti Ömer, “Evet” dedi. Bunun üzerine Sa’îd bin Âmir verilen bin dinârı kabûl etti.”

“Hazreti Ömer, Irak’a İslâm ordusunu gönderince onlar, kısa zamanda Allahü teâlânın yardımıyla zafer kazandılar. Kiliseleri câmi ve puthâneleri mescid yaptılar. Sağ sâlim ve ganîmetlerle döndüler. Hazreti Ömer’in huzûruna vardıklarında, halîfe ordusuna hiç bakmadı. Ne yaptınız? diye suâl bile etmedi. Halîfenin bu muâmelesi Eshâb-ı Kirâma çok ağır geldi Hazreti Ömer’in oğlu Abdullah’ı mescidde görüp, halîfenin onlara karşı alâkasızlığından şikâyet ettiler. Hazreti Abdullah: “Babamın huzûruna bu elbiselerinizle mi çıktınız?” dedi. Onlar, “Evet” dediler.

Meğer İslâm ordusu, İran’ın süslü elbiselerinden giymişlerdi. Eshâb-ı Kirâm, Hazreti Abdullah’ın işâretiyle gidip elbiselerini değiştirip, eski elbiseleriyle Hazreti Ömer’in yanına gittiler. Bu sefer Hazreti Ömer bunları iyi karşılayıp, her birinin ayrı ayrı hâlini, hatırını sordu. Eshâb-ı güzînden birisi cesâretle, “Yâ Emîr-el-mü’minîn! İlk görüşmemizde bize hiç iltifât etmediniz, ikinci görüşmemizde çok iyi karşıladınız. Bunun sebebi nedir?” diye sordu. Hazreti Ömer: “Sizi, elbiselerinizi değiştirmiş görünce kendi kendime: “Eshâb-ı güzîn benim hayâtımda elbiselerini değiştirdiler. Birkaç gün sonra, Allah korusun kalblerini değiştirirler. Dünyâyı sevmeleri artar. Yarın kıyâmet gününde Resûlullaha (aleyhisselâm) kavuşunca, “Yâ Ömer! Senin halifeliğin zamanında benim Eshâbım elbiselerini değiştirdiler, sonra kalbleri değişti. Niçin mâni olmadın?” diye hitâb eder, azarlar diye korktum. Onun için, İran’ın süslü elbiselerini giydiğiniz zaman her biriniz gözüme bir belâ dikeni gibi göründünüz. Fakat elhamdülillah elbiselerinizi değiştirince, endişe ettiğim tehlike ortadan kalktı. Size iyi muâmelede bulundum” buyurdular.

Sonra ele geçirdikleri ganîmetleri Hazreti Ömer’e verdiler. Hazreti Ömer ganîmetleri gaziler arasında eşit bir şekilde dağıttı. Bir süre sonra Hazreti Ömer oradan ayrılınca, Eshâb-ı Kirâm, Hazreti Ömer’in daha iyi giyinmesi hakkında konuştular, iyi ve süslü elbiseler giymeli ki gelen elçilere heybetli gözüksün dediler. Bu durumu ancak Ali bin Ebî Tâlib söyleyebilir dediler. Durumu Hazreti Ali’ye anlattıklarında, “Ben böyle birşeyi Hazreti Ömer’e söyliyemem. Siz Resûlullahın zevcelerine gidin. Onlar mü’minlerin anneleridir. Ancak bunu Hazreti Ömer’e onlar söyleyebilir” dedi. Bunun üzerine Eshâb-ı Kirâm Hazreti Aişe’nin yanına gittiler, durumu ona anlattılar. Hazreti Âişe vâlidemiz, bu durumu Hazreti Ömer’e söylemeyi kabûl etti. Hazreti Aişe, Hazreti Hafsa ile birlikte Hazreti Ömer’in huzûruna gitti. Hazreti Aişe, “Yâ Emîr-el-mü’minîn! Sana birşey söylememe müsâade eder misin?” deyince Hazreti Ömer, “Ey mü’minlerin annesi! Buyur söyle” dedi. Bunun üzerine Hazreti Âişe: “Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir yol ta’kib ederek Cennete gitti. Ne dünyâya heves etti, ne de dünyâ ona heves etti. Ebû Bekr de Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) sünnetini ihyâ edip, yalancı peygamberlerle savaşarak yine onun izinde yürüdü. Bâtılı savunanların delîllerini çürütürken, halk arasında adâletle hükmetti. Allahü teâlâyı hoşnut etti. Allahü teâlâ da onu Peygamberine kavuşturdu. O da, ne dünyâya heves etti, ne de dünyâ ona heves etti. Allahü teâlâ sana kisra ve kayserin ülkelerinin fethini ve hazînelerini nasîb etti. Onların bütün mal ve mülkleri senin eline geçti. Allahü teâlâdan, İslâm dinini daha güçlendirmesini niyaz ederiz. Senin yanına birçok ülkelerden elçiler geliyor. Fakat senin elbisenin on iki yerinde yama var. Onu güzel bir elbiseyle değiştirsen daha iyi olur. Gelenlere karşı daha heybetli gözükürsün” deyince, Hazreti Ömer ağlamaya başladı. Sonra şöyle dedi: “Allah aşkına söyle; Yâ mü’minlerin annesi! Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) vefât edinceye kadar, hiç doyuncaya kadar buğday ekmeği veya bir günde iki defa yemek yedi mi?” Hazreti Âişe: “Hayır yemedi” dedi. Hazreti Ömer, “Hiç Resûl-i ekreme (aleyhisselâm) topraktan bir karış yükseklikte sofra kuruluyor muydu? Yemek

istediğinde sofrayı yere koyduruyor ve yüksek sofra tahtasını kaldırtmıyor muydu?" diye sorunca onlar, "Evet" dediler. Hazreti Ömer yine onlara: "Siz Peygamberin zevceleri ve bütün mü'minlerin annelerisiniz. Sizin, bütün mü'minlerde özellikle benim üzerimde hakkınız var. İyi biliyorum ki, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) kaba kumaştan elbise giyerdi ve kumaşın sertliği vücûduna zarar verirdi. Siz bunu biliyor muydunuz?" deyince onlar, "Evet" dediler. Hazreti Ömer: "Yine biliyor musunuz, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) tek katlı bir örtü üzerinde yatardı. Senin evinde hurma liflerinden sert bir yaygı yok muydu, yâ Âişe? Bu gündüz yaygı, gece yatak olarak kullanılırdı. Resûl-i ekremin yanına geldiğimizde vücûdunda hasırın izlerini görürdük. Yâ Hafsa! Sen anlatmadın mı, bir gece Resûl-i ekrem rahat uyusun diye yatağı iki kat yapmıştın, O da rahat olarak uyumuş, ancak Bilâl'in ezan sesiyle uyanmıştı ve sana, "Yâ Hafsa, niçin böyle yaptın? Yatağı iki kat yapıp, benim sabah ezanına kadar uyumama, gece namazını kaçırmama sebep oldun. Dünyâ benim neyime? Niçin beni yumuşak yatakla meşgûl ediyorsun?" buyurmuştu. Yâ Hafsa! Bilmiyor musun, Resûl-i ekremin gelmiş geçmiş bütün günahları affedilmişti? Öyle iken bile Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) vefât edinceye kadar aç olarak geceler, Rabbine secde ederek sabahlar, gece gündüz dâima Rabbine niyazda bulunurdu. Ömer de iyi şeyler yemiyor ve yumuşak elbiseler giymiyor. Tuz ve yağ hâriç, iki katığı beraber yemiyor. Eti de, sâdece halktan birinin yediği kadar, ayda bir sefer yiyor" dedi. Bunun üzerine Hazreti Âişe ve Hafsa, Ömer'in (radıyallahü anh) huzûrundan ayrılarak Eshâb-ı Kirâmın yanına gelip durumu anlattılar. Hazreti Ömer rûhunu teslim edinceye kadar bu hâl üzere yaşadı."

Ubeydullah bin Umeyr şöyle anlatır: "Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) vefât ettiği zaman, Mekke vâlisi Attâb bin Esid idi. Mekke halkı, Resûlullahın vefât haberini duyunca çok ağladılar. Vâli Attâb, Kâ'beden çıkıp sokakların birine girdi Bu esnada Süheyl bin Amr yanına geldi ve ona, "Haydi halkı teskin etmek için konuş" dedi. Attâb bin Esîd ise, "Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) vefât ettiği bir zamanda nasıl konuşurum? Bende konuşacak hâl yok" dedi. Bunun üzerine Süheyl bin Amr: "Birlikte gidelim. Ben konuşurum" dedi. Birlikte Kâ'be'ye geldiler. Süheyl bin Amr minbere çıktı. Allahü teâlâya hamd ve senadan sonra, Hazreti Ebû Bekr'in söylediklerini aynen tekrarladı. Süheyl bin Amr, Bedr savaşında esîrlerin arasındaydı. Hazreti Ömer onun öldürülmesini istiyordu. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) Hazreti Ömer'e: "Niçin onu öldürmek istiyorsun? Bırak, belki Allah onu, senin de beğeneceğin bir makama getirir" buyurmuştu. Peygamberimizin (aleyhisselâm) işâret buyurduğu gibi, Allahü teâlâ, Süheyl bin Amr'ı Attâb bin Esîd'in makamına getirdi.

Zeyd bin Eslem şöyle anlatır: Hazreti Ömer, hilâfeti zamanında, bir gece etrâfı kontrol etmek için dolaşıyordu. Bir evde ışık yandığını gördü. Eve yaklaştığında, yaşlı bir kadının yün eğirdiğini gördü. Bu işi yaparken şöyle söylüyordu: "Bütün iyi insanların salât ve selâmı Muhammed Mustafâ'nın üzerine olsun. Seçilmiş iyi kullar sana salevât getirsin. Geceyi ihyâ eder, seher vakitleri ağlardın. Ben de sana kavuşmak istiyorum. Ama ölmek elimde değil. Acaba âhıret, beni sevgilimle birleştirecek mi?" Hazreti Ömer bu sözleri duyar duymaz ağlamaya başladı. Kapıyı çalınca kadın: "Kim o?" diye seslendi Hazreti Ömer de: "Ömer bin Hattâb" dedi. Bunun üzerine kadın: "Ömer bin Hattâb'la benim ne işim var? Bu saatte gelmenin sebebi nedir?" deyince Hazreti Ömer "Allah, aşkına kapıyı aç. Sana birşey yapacak değilim" dedi. Kadın kapıyı açınca Hazreti Ömer: "Ne olur biraz önce söylediğin sözleri bana tekrarla" dedi. Kadın, Hazreti Ömer'in isteğini yerine getirdi. Hazreti Ömer. "Aranıza beni de katmanızı istiyorum" dedi. Bunun üzerine kadın şöyle söyledi: "Beni, sevgilimi ve Ömer'i âhırette bir araya getir. Onu da mağfiret et, ey affı çok Allahım!" Kadın böyle söyleyince, Hazreti Ömer oradan memnun olarak ayrıldı." Sa'îd bin Süfyân şöyle anlatır: "Kardeşim

vefât etmeden, Allahü teâlânın yolunda yüz dînâr sadaka verilmesini vasıyyet etmişti. Onun vasıyyetini yerine getirmek için, Hazreti Osman'ın yanına gittim. Üzerimde, yakası ve kol ağızları ipek işlemeli bir hırka vardı. Hazreti Osman'ın yanında oturan bir kişi beni görünce hemen ayağa kalkıp, yırtmak için hırkamı çekiştirdi. Bunun üzerine Hazreti Osman: "Bırak onu" dedi. O kişi, "Acele ettiniz" diyerek beni bıraktı. Ben Hazreti Osman'a: "Ey Emîr-ül-mü'minîn! Kardeşim, vefâtından önce yüz dinar Allah yoluna sadaka vermemizi vasıyyet etti. Ne yapmamı emredersiniz?" diye sorunca, "Bu mes'eleyi benden başkasına sordun mu?": dedi. Ben de, "Hayır", deyince, "Eğer benden önce birisine sormuş ve o da benim şu söylediklerimden başka birşey söylemişse, seni cezalandırırdım" dedi ve şunları söyledi: "Allahü tealâ bizlere, İslâm dînine girmemizi emretti. Bizler de bunu kabûl ettik. Allahü teâlâya şükür, hepimiz müslümanız. Sonra Allahü teâlâ bize hicret etmemizi emredince, bizler hicret edip Medine'ye geldik. Daha sonra cihâd yapmamız emredilince, cihâd ettik. Siz Şamlılar mücâhidsiniz. Bunun için bu parayı sen, kendine, ailene, komşu ve akrabalarından olan muhtaç olanlara harca. Çünkü bu paranın bir dirhemiyle gidip et alsan, ailenle beraber yesen, tam yediyüz dirhem sadaka vermiş gibi sevâb kazanırsın" dedi. Daha sonra dışarı çıkınca, Hazreti Osman'ın yanındaki ve hırkamı, çekip yırtmak istiyenin kim olduğunu sorunca, Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahü anh) olduğunu söylediler. Bunun üzerine Ali bin Ebî Tâlib'in (radıyallahü anh) evine gittim ve ona, "Benden ne kötülük gördün de öyle hırkamı yırtmaya çalıştın?" diye sorunca, o şöyle dedi: "Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu işittim: "Yakında ümmetim, kadınların ırzına tecâvüzü ve ipek elbiseler giymeyi helâl sayacak." İşte ben de müslümanlar içinde ilk defa sende ipek nakışlı elbise görünce öyle yaptım" dedi"

Kabîsâ bin Züheyb anlatır: "Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Eshâbından biri, bozguna uğrayan düşmanları ta'kib edip, bir

> müşriki yakaladı. Kılıcını çekip tam öldüreceği sırada, o müşrik "La ilahe illallah" dedi. Fakat arkadan gelen bir mü'min, daha sözünü bitirmeden ya'nî "Muhammedün Resûlullah" diyemeden onu öldürdü. Ama yaptığı işten dolayı pişmanlık duydu. Gidip durumu Resûl-i ekreme (aleyhisselâm) anlattı ve "Ölümden kurtulmak için Kelime-i tevhîd'i söyledi" deyince, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Kalbini yardın mı? Unutma ki, dil kalbin tercümânıdır" buyurdu. Bir süre sonra bu kişi öldü. Götürüp gömdüler. Fakat, cesedi toprak üzerine çıktı. Bunun üzerine ailesi gelip durumu Resûl-i ekreme anlattı. Peygamberimiz de, "Tekrar gömün" buyurdu. Fakat yine toprağın üstüne çıktı. Yine Resûl-i ekreme (aleyhisselâm) haber verdiklerinde "Toprak onu kabûl etmedi. Götürüp bir mağaraya atınız" buyurdu."

Ebû Kilâbe'den rivâyet edilir: "Ebüdderdâ (radıyallahü anh) birgün günah işlemiş bir kişiye rastladı. Oradakiler, bu kişi için hiç iyi olmayan sözler söylüyorlardı. Ebüdderdâ (radıyallahü anh) onlara: "Onu bir kuyuya düşmüş görseniz çıkarmıyacakmısınız?" diye sorunca, "Elbette çıkarırız" dediler. Bunun üzerine Ebüdderdâ (radıyallahü anh), "Öyleyse kardeşiniz hakkında böyle söylemeyiniz. Size sıhhat ve afiyet veren Allahü teâlâya şükredin" deyince onlar, "Ona sen kızmıyor musun?" diye sordular. Ebüdderdâ (radıyallahü anh), "Ben onun yaptığı işe kızıyorum. Çünkü yaptığını terk edince, o yine benim kardeşimdir" dedi."

> Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) anlatıyor "Resûl-i ekrem ile beraber oturuyorduk. "Şimdi buraya Cennetlik bir kişi gelecek" buyurdular. Bir süre sonra ayakkabıları elinde, abdest suyu sakalından damlayan Ensârdan bir zât girdi. Ertesi gün aynı şey yine tekrarlandı. Üçüncü gün Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), "Yanınıza Cennet ehlinden olan bir kişi gelecek" buyurdular. Baktık ki, gelen kişi, iki gündür gelen zâttı. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) oradan ayrılınca, Abdullah bin Amr bin As, o zâtı ta'kib etti ve ona, "Babamla münâkaşa ederek, üç gün eve gitmemeye yemîn ettim. Acaba bu süre içinde sizde misâfir kalabilir miyim?" dedi. O zât da

kabûl etti. Abdullah bin Amr, adamın evinde kaldığı zaman zarfında, kendisinden fazla bir ibâdet yaptığını görmemiş. Sâdece gece yatınca, sabah namazına kadar sağa sola dönerken Allahü teâlâyı zikr ediyormuş. Abdullah bin Amr bu üç günü şöyle anlatır: "Bu zaman zarfında nerdeyse adamın yaptıklarını küçük görecektim. Sonra dayanamıyarak, "Ey Allahü teâlânın kulu! Ben ne babamla kavga ettim, ne de üç gün eve gitmemek için yemîn ettim. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) üç gün arka arkaya, "Yanınıza şimdi Cennetlik bir kişi gelecek" dedi. Üçünde de siz geldiniz. Sizin ne yapıp da bu mertebeye eriştiğinizi öğrenmek ve aynı şeyleri yapmak için bu plânı yapmıştım. Fakat seni, öyle fazla bir ibâdet yaparken görmedim. Seni bu dereceye ulaştıran nedir?" dedim. O zât, "Gördüklerinden başka birşey yapmıyorum" dedi. Sonra ben giderken, beni geri çağırıp: "Gördüklerinden başka birşey yapmıyorum ama, ben, hiç bir müslümanı aldatmayı düşünmem. Allahü teâlânın kendisine verdiği bir maldan dolayı kimseye haset etmem" dedi. Ben de, "Tamam, seni Cennet ehlinden yapan budur" dedim."

Hazreti Aişe anlatır: "Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) birgün Eshâb-ı Kirâmı ile oturuyordu; Yanında Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer vardı. Hazreti Abbâs içeri girince, Hazreti Ebû Bekr kalkarak yerini ona verdi. Hazreti Abbâs, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) ile Hazreti Ebû Bekr arasına oturdu. Bu hareketinden dolayı Resûl-i ekrem (aleyhisselâm): "Büyüklerin kadrini büyükler bilir" buyurdu. Sonra amcası Abbâs'a (radıyallahü anh) dönerek birşeyler anlatmaya başladı. Resûlullah (aleyhisselâm), Hazreti Abbâsla konuşurken sesini o kadar alçalttı ki, Hazreti Ebû Bekr ve Ömer'e "Resûlullahın sesine birşey oldu" düşüncesi geldi. Hazreti Abbâs gidince hemen Hazreti Ebû Bekr, "Yâ Resûlallah! Bir rahatsızlığınız mı var?" diye sordu. Resûl-i ekrem "Hayır" cevâbını verince, "Çok yavaş konuştunuz da, ondan sordum" dedi. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm): "Cebrâil size, benim yanımda alçak sesle

> konuşmanız emrini getirdiği gibi, bana da amcam Abbâs'ın yanında alçak sesle konuşmam emrini getirdi" buyurdu."

Ammâr bin Ebî Ammâr anlatır: "Birgün Zeyd bin Sâbit atına binmişti. Bunu gören İbn-i Abbâs (radıyallahü anh), derhal onun atının yularını tuttu. Zeyd bin Sabit "Ey Resûlullahın amcasının oğlu! Bineğimin yularını bırak" deyince İbn-i Abbâs, "Bize, büyüklerimize ve âlimlerimize böyle davranmamız, emredildi" dedi. Bunun üzerine Zeyd bin Sabit, "Elini uzat" dedi. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) elini uzatınca, Zeyd bin Sabit hemen onun elini öptü ve; "Bize de Peygamberimizin Ehl-i beytine böyle davranmamız emredildi" dedi"

Abdülvâhid bin Avn anlatıyor: "Tufeyl bin Amr, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) yanına gelerek müslüman olmuştu. Peygamber efendimiz vefât edinceye kadar Medine'de kalmıştı. Arablar İslâmiyeti terk etmeye başlayınca, mü'minlerle birlikte Yemâme savaşına katılmıştı. Yanında oğlu Amr da vardı. Tufeyl bin Amr, o savaşta şehid düştü. Oğlu Amr da yaralandı ve bir "eli kesildi. Birgün, Amr bin Tufeyl Hazreti Ömer'in yanında iken yemek getirildi. Amr bin Tufeyl hemen kenara çekildi. Bunun üzerine Hazreti Ömer: "Yâ Amr! Kesik elin mi aklına geldi yoksa?" diye suâl edince, Amr bin Tufeyl, "Evet" dedi. Hazreti Ömer: "Vallahi sen yemeği elinle karıştırmadıkça, ben bu yemekten bir lokma yemem. Aramızda senden başka bir a'zâsı Cennette olan kimse yoktur" dedi."

Ebû Matar anlatır: "Birgün mescidden çıkmıştım. Arkamdan birisinin, "Eteğini kısalt. Elbisen kirlenmez ve ayrıca bu Allahü teâlâya bağlılığının ifadesidir. Şayet mü'min isen, saçlarını da kısalt" dediğini duyunca arkama döndüm. Bu sözü söyleyen zâtın Hazreti Ali olduğunu gördüm. Hazreti Ali, çarşıya hayvanların satıldığı yere vardığında: "Alış-veriş yapın fakat yemîn etmeyin. Yemîn, mâlın bereketini giderir ve değerini düşürür" dedi. Hurma satanların yanına vardığında ağlayan bir hizmetçi gördü ve niye ağladığını sordu. Hizmetçi de satıcıyı göstererek, "Bu, bana bir dirhemlik hurma sattı. Fakat efendim hurmayı kabûl etmiyor" deyince Hazreti Ali, "Bu hurmaları al ve parasını ver. Bu hizmetçinin elinde olan birşey değil" dedi. Adam almak istemeyince hemen ben, "Bu zâtın kim olduğunu biliyor musun?" diye sorunca satıcı, "Hayır" cevâbını verdi. Ben de, "Bu zât, mü'minlerin emîri Hazreti Ali'dir" deyince, satıcı hemen hurmaları aldı ve parayı hizmetçiye geri verdi.

Sonra Hazreti Ali oradaki satıcılara, “Yoksulları doyurun ki, kazancınız artsın” dedi. Sonra kumaşların satıldığı kısma geldi. Kendisine bir gömlek satın almak istedi. İlk gittiği satıcı kendisini tanıyınca, ondan gömleği almadı. Başka bir satıcının yanına gitti. O da tanıyınca, ondan da gömlek almadı. Daha sonra bir çocuğun yanına gitti. Ondan üç dirheme bir gömlek satın aldı. Çocuğun babası gelince ona, “Senin oğlun, halifeye üç dirheme bir gömlek sattı” dediler. Bunun üzerine o kimse, “Keşke iki dirheme satsaydın” deyip, Hazreti Ali’nin yanına giderek bir dirhemi geri vermek istedi. Hazreti Ali sebebini sorup öğrenince ona, “Benim rızâmla gömleği bana sattı. Onun rızasıyla ben de gömleği satın aldım” dedi.

Sa’îd bin Müseyyib anlatır: “Mekke feth edilince, Eshâb-ı Kirâm, sabaha kadar Kâ’be’yi tekbîr ve Kelime-i tevhîd söyleyerek tavaf ettiler. Bu durumu gören Ebû Süfyân, Hind’e: “Mekke’nin bu şekilde feth edilmesinin Allahü teâlâdan olduğuna inanıyor musun?” diye sorduğunda Hind, “Evet, bu Allahü teâlâdandır” dedi. Ertesi gün Ebû Süfyân hemen Resûl-i ekremin yanına gitti. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) onu görünce, “Sen Hind’e, Mekke’nin fethinin Allahü teâlâdan olduğuna inanıyor musun?” dedin. O da, “Evet bu gerçekten Allahü teâlâdandır” diye cevap verdi, değil mi?” buyurunca, Ebû Süfyân, “Gerçekten senin Allahü teâlânın kulu ve Resûlü olduğuna şehâdet ederim. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, benim bu sözümü Hind’den başka kimse işitmemişti” dedi.

Amr el-Leysî anlatır: “Birgün Vasile bin Eska’nın yanında idik, yanımıza bir fakir geldi. Vasile bin Eska bir ekmek aldı, yanına biraz para koyarak ona verdi. Bunun üzerine ben, “Yâ Vasile bin Eska! Ailende bu işi yapacak başka kimse yok mu?” diye sorunca o, “Var. Fakat bir kimse birşey alıp bir fakire götürüp verirse, her adımına karşılık bir günahı silinir. Sadakayı fakirin avcuna koyup geri dönerken, her adıma karşılık on günah silinir, dedi” Mücâhid (radıyallahü anh) anlatır: “Abdullah bin Abbâs’ın talebelerinden Atâ, Tâvûs ve İkrime ile birlikte otururken birisi geldi O anda İbn-i Abbâs namaz kılıyordu. O kişi bize, “İçinizde fetvâ verecek var mı?” diye sorunca ben, “Suâlini söyle” dedim. O kişi, “Her zaman abdest bozduktan sonra menî geliyor” dedi. Biz “Gusül abdesti alman lâzım” dedik, İbn-i Abbâs namazını bitirince İkrime’ye, “O kişiyi bana çağır” dedi. O kimse geldikten sonra İbn-i Abbâs, bize dönerek, “Bu zâta verdiğiniz fetvâ ile ilgili Kur’ân-ı kerîmde bir hüküm var mı?” diye sordu. Biz, “Hayır” dedik. Bunun üzerine “Resûlullah efendimizin sünnetinde bunun ile ilgili hüküm var mı?” diye sorunca biz yine, “Hayır” dedik, İbn-i Abbâs yine, “Resûlullahın Eshâbının reylerinde bununla ilgili bir hüküm var mı?” diye sorunca biz yine, “Hayır” dedik. Bunun üzerine “Neye dayanarak fetvâ verdiniz?” diye sordu. Biz de, “Kendi ictihâdımızla” dedik, İbn-i Abbâs: “Resûlullah (aleyhisselâm) bu mevzûda şöyle buyurmuştur: “Bir fakîh, şeytana bin âbidden daha iyi karşı durur” dedi. Sonra o kişiye dönerek, “O beyaz sıvı (meni) şehvetle mi geliyor?” diye sordu. O kişi, “Hayır” dedi. İbn-i Abbâs yine, “Vücûdunda bir bitkinlik hissediyor musun?” diye sorunca o kişi yine “Hayır” dedi. Bunun üzerine İbn-i Abbâs: “O hâlde sadece abdest alman kâfi” dedi”

Haris bin Umeyre anlatır: “Muâz bin Cebel ölüm döşeğinde iken, yanındakiler ağlıyordu. Muâz bin Cebel onlara, “Niçin ağlıyorsunuz?” diye sorunca onlar, “Senin ölümünle kaybolacak ilme ağlıyoruz” dediler. Bunun üzerine Muâz bin Cebel, “İlim ve îmân, kıyâmet gününe kadar kaybolmayacaktır. Arayan herkes onu bulur. Bunlar, kitap ve sünnettir. Allahü teâlânın kitabı Kur’ân-ı kerîm ve Peygamberimizin (aleyhisselâm) sünneti kıyâmet gününe kadar korunacaktır. İlmi; Ömer, Osman ve Ali’den (r.anhüm) alın. Eğer onları kaybederseniz, o zaman şunlardan alın: Ebüdderdâ, İbn-i Mes’ûd, Selmân ve yahudi iken İslâmı kabûl eden Abdullah bin Selâm. Ben, Resûl-i ekremden (aleyhisselâm), Abdullah bin Selâm için, “O, Cennetlik olanların onuncusudur” buyurduğunu işittim. Âlimin yanılmasından korkun. Gerçeği söyleyen kim olursa olsun kabûl edin. Bâtıl olanı söyleyen kim olursa olsun reddedin” dedi.” Muhammed bin Ebi Kayle anlatır: “Bir kişi, Abdullah bin Ömer’e (radıyallahü anh) bir mektûp göndererek, kendisine ilimle alâkalı ba’zı suâller sordu, İbn-i Ömer de ona, “Bana ilimle

ilgili ba’zı suâller soruyorsun. O suâllerin cevâbını mektûpta anlatmam mümkün değil. Sana şu kadarını söyliyeyim ki, müslümanların namuslarına el uzatmadan, kanlarını dökmeden, haksız yere mallarını yemeden ve cemâatlerinden ayrılmadan Allahü teâlâya kavuşabilirsen, bu senin için yeterli olur” diye cevap yazdı.

Hasen-i Basrî anlatır: Birgün bir kişi Hazreti Ömer’e gelerek, “Ey Emîr-ül-mü’minîn! Ben çölde yaşıyorum ve çok işim var. Bana yapabileceğim ve benim Cennete girmemi sağlayacak birşey tavsiye et” deyince Hazreti Ömer, “Elini uzat ve iyi dinle! Allahü teâlâya ibadet eder, namazını kılar, zekâtını verir, hacca gider ve âmirlere itaat edersin. Dâima doğruyu söyle. Gizli şeyleri yapmaktan sakın. Duyulduğunda ve yayıldığında seni utandırmıyacak şeyleri yap, seni utandıracak şeyleri yapma.” Bunun üzerine o kimse, “Yâ Emîr-el-mü’minîn! Bu dediklerini yapacağım ve yarın kıyâmet günü Allahü teâlânın huzûruna çıktığım zaman, bunları bana Ömer bin Hattâb söyledi diyeceğim” dedi. Hazreti Ömer de: “Sen dediklerimi yap. Sonra Rabbine kavuştuğun zaman istediğini söyle” dedi. Tufeyl bin Amr anlatır: Ubeyy bin Ka’b, bana Kur’ân-ı kerîm öğretmişti. Ben de ona bir yay hediye etmiştim. Birgün Ubeyy bin Ka’b, bu yay ile Resûl-i ekremin yanına gitmişti. Resûlullah (aleyhisselâm) kendisine: “Ubeyy, bu yayı sana kim verdi?” diye sorunca o, “Kendisine Kur’ân-ı kerîm öğrettiğim Tufeyl bin Amr verdi” diye cevap verdi. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), “Cehennemden alınan bir ateş parçasını omuzuna asmışsın” buyurdu. Ubeyy bin Ka’b, “Yâ Resûlallah! Onların yemeklerini de yiyoruz” dediğinde, Resûlullah (aleyhisselâm): “Başkası için hazırlanan yemeği yemende bir mahzur yoktur. Fakat sâdece senin için yapılan yemeği yersen, Kur’ân-ı kerîm öğretmenin sevâbını dünyada almış olursun” buyurdu.

Hazreti Âişe anlatır: Eshâb-ı Kirâm bir mes” ele hakkında ihtilafa düştüğü zaman, babam Ebû Bekr hemen imdâda yetişir ve o mes’ele hakkında kesin hükmü verirdi. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) vefât ettiği zaman, defin husûsunda Eshâb ihtilafa düştü. Bunun üzerine babam: “Ben, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) “Her peygamber vefât ettiği döşeğin altına defnedilir” buyurduğunu işittim” dedi. Eshâb-ı Kirâm, Peygamberimizin mirası husûsunda da ihtilafa düştüklerinde, yine babam: “Ben, Resûl-i ekremin “Biz peygamberler miras bırakmayız. Bizim bıraktıklarımız sadaka, olur” buyurduğunu duydum” dedi.

Ukbe bin Amir el-Cühenî anlatır: “Resûl-i ekremle (aleyhisselâm) karşılaştığım zaman bana, “Ey Ukbe! Seni ziyâret etmeyen akrabaları sen ziyâret et. Sana bir şey vermeyene, sen ver. Sana zulm edeni, sen affet” buyurdu. Başka bir zaman karşılaştığımda, “Ey Ukbe! Sana Allahü teâlânın Tevrât, Zebur, İncîl ve Kur’ân-ı kerîmde bir benzerini indirmediği sureleri öğreteyim mi? Her gece onları mutlaka oku. Bu sûreler İhlâs, Felâk ve Nâs sûreleridir” buyurdu. Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) bu emrinden sonra, bu sûreleri hiçbir gece okumadan yatmadım.”

İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh) anlatır: Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) yanına bir kişi gelerek, “Yâ Resûlallah! Kendim, çoluğum-çocuğum ve malım için korkuyorum” dedi. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) ona: “Her sabah ve akşam, Allahü teâlânın adıyla başlıyarak; Allahım, dinimi, nefsimi, çocuğumu ve ailemi ve mallarımı koru, diye duâ et” buyurdu. O kimse öyle duâ etti. Bir ara tekrar Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) yanına geldi. Resûlullah ona, “Korkun gitti mi?” diye sorunca, “Seni hak din ile gönderen Allahü teâlâya yemîn ederim ki, bendeki o korku hâli gitti” diye cevap verdi.

Üseyd bin Hudeyr buyurdu ki: “Eğer şu üç durumdan birisinde bulunduğum gibi olabilseydim, muhakkak Cennetliklerden olur ve bu husûsta hiç şüphem olmazdı. Kur’ân-ı kerîm okurken veya dinlerken olduğum gibi olabilseydim. Resûlullahın (aleyhisselâm) hutbesini dinlediğim zamanki gibi olabilseydim.

Bir cenâzeye katıldığım zamanki gibi olabilseydim, İstisnâsız, katıldığım bütün cenâzelerde kendi kendime cenâzenin akıbeti ne olacak diye düşünmüşümdür.”

İbn-i Amr buyurdu ki: “Bir mü’min bir beldeyi veya o beldenin taşlarıyla yapılmış bir mescidi ziyâret eder ve orada namaz kılarsa, orası şöyle der: Burada Allahü teâlânın rızâsı için namaz kıldı. Allahü teâlâya kavuşacağı gün ona şâhidlik edeceğim.”

İbn-i Mes’ûd buyurdu ki: “Eğer deve ile gidilebilecek bir yerde bir kimsenin İslâm dinini benden daha iyi bildiğini duyarsam, ilmime ilim katmak için, mutlaka onun yanına kadar giderim.”

Hazreti Ali buyurdu ki: “Size gerçek fıkıh âliminin kim olduğunu haber vereyim mi? insanlara, Allahü teâlânın rahmetinden ümid kesecek kadar dini zorlaştırmayan, aynı zamanda, günah işlemelerine fırsat tanıyacak kadar da kolaylaştırmayan, Allahü teâlânın azâbına düçâr olabileceklerine inandırabilen ve başka şeylere rağbet ederek Kur’ân-ı kerîmi terkettirmeyen kimsedir. Dînî bilgisi olmayan kimsenin ibâdetinde, anlayışı olmayanın dînî bilgisinde ve düşünmeden Kur’ân-ı kerîmi okumakta hayır yoktur.”

Abdullah bin Mes’ûd (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Allahü teâlâya âsi olmaktan sakının. Kur’ân-ı kerîm üzerinde ihtilâfa düşmekten kaçının. Kur’ân-ı kerîm üzerinde münâkaşa etmeyin. Kur’ân-ı kerîmdeki âyetler arasında tenakuz yoktur. Kur’ân-ı kerîm ebedîdir. Kur’ân-ı kerîmin vecihlerinden birini inkâr etmek, Kur’ân-ı kerîmin hepsini inkâr etmek demektir.”

Muâz bin Cebel (radıyallahü anh) buyuruyor ki: “Öğrenmek istediğiniz kadar ilim öğrenin. Fakat öğrendiğinizle amel etmedikçe, hiç bir ilmin faydasını göremezsiniz.”.

Huzeyfe (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Ey Kur’ân-ı kerîm okuyanlar! Allahü teâlâya karşı gelmekten sakının. Sizden öncekilerin yolundan yürüyünüz. Vallahi eğer onları ta’kib ederseniz büyük bir yol kat etmiş olursunuz. Şayet onların yolundan ayrılırsanız, dalâlet ve bataklığa düşersiniz.”

İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Allahü teâlânın zikr edildiği meclisler, ilmin yaşatıldığı ve kalblerde huşû’nun meydana geldiği yerlerdir.”

Hazreti Osman (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Hergün, gece ve gündüz en çok sevdiğim şey Kur’ân-ı kerîm okumaktır. Eğer kalbleriniz temiz olsaydı, Allahü teâlânın kelâmı olan Kur’ân-ı kerîmi okumaya doymazdınız.”

Abdullah bin Abbâs buyurdu ki: “Ömer bin Hattâb’ı (radıyallahü anh) çok çok anın, zîrâ Ömer anıldığı zaman adâlet hatırlanmış olur. Adâlet hatırlanınca da Allahü teâlâ zikr edilmiş olur.”

Ebû Ümâme (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Hoşunuza giden veya gitmeyen şeylere sabredin. Doğrusu sabır, güzel bir huydur. Dünyâ sizi şaşkına çevirdi. Eza ve cefâları yavaş yavaş size içirdi Zevk ve süsüyle sizleri kendisine çekti.”

Ebüdderdâ (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Konuşmayı öğrendiğiniz gibi, susmayı da öğrenin. Zîrâ susmak, büyük bir akıllılıktır. Konuşmaktan çok dinlemeye çalış. Seni ilgilendirmeyen husûslarda konuşma.

Hayretini mûcib olmayan şeylere gülme, işin olmayan yere gitme.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kâmûs-ül-a’lâm cild-1, sh. 648

2) Tabakât-üş-Şâfiîyye cild-7, sh. 215

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 294

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1328

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 239

6) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 352

7) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 309

8) El-A’lâm cild-4, sh. 273

9) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 224

10) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 701

11) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 69

12) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 54, 57, 103, 162, 294, 340, 342, 526, 574, 974 cild-2, sh. 1736, 1737, 1836

13) Târih-i Dımeşk Mukaddimesi

14) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 464, 692, 932, 1017

15) Kıyâmet ve Âhıret sh. 117

İBN-İ ATIYYE (Abdülhak bin Gâlib el-Endülüsî)

Endülüs'te yetişen tefsîr âlimlerinden. İsmi Abdülhak bin Gâlib bin Abdürrahmân bin Abdurraûf bin Temmâm bin Atıyye bin Hâlid bin Atıyye bin Hâlid bin Hufâf bin Eslem bin Mükrem el-Muhârikî'dir. Künyesi Ebû Muhammed-i Gırnâtî'dir. "İbn-i Atıyye" diye meşhûr oldu. Endülüs'e yerleşen Kays-ı Gaylân bin Mudır kabilesinden, Zeyd bin Muhârib bin Hasfe'nin evlâtlarındandır.

Endülüs (İspanya), müslüman Arablar tarafından fethedilince, İslâmiyet güneşi her yeri aydınlatmıştı. Çünkü çeşitli Arab kabîlelerinden birçokları, oraya, gruplar hâlinde gelerek yerleştiler ve yeni din olan İslâmiyeti, neşretmeye, ona âit ilimleri her tarafa yaymaya ve böylece hakkın bayrağını yükseltmeye çalıştılar. Bu sırada Kays-ı Gaylân bin Mudur kabilesinden olan, Zeyd bin Muhârib'in evlâtlarından Atıyye bin Hâlid bin Eslem bin Ekrem de Endülüs'e gelmiş ve oraya yerleşmişti. O, bu yerde sağlam ve temiz bir ilim ailesinin filizini dikmiş oldu. Bu aileden şöhret ve fazilet sahibi olan ve İslâm kültürünün yıldızları olup, heryeri aydınlatan büyük âlimler yetişti. Bunların meşhûrlarından ba'zıları şunlardır: Bîre halkından olan Ebû Bekr Kâsım bin Temmâm bin Atıyye el-Muhâribî Gâlib bin Temmâm bin Atıyye, Abdurrahmân bin Gâlib bin Temmâm bin Atıyye, Gâlib bin Abdurrahmân bin Gâlib bin Temmâm'dır. Sonuncusu, "İbn-i Atıyye" künyesi ile meşhûr olan Abdülhak bin Gâlib'in babasıdır. İbn-i Atıyye, Gırnata halkından olup, 481 (m. 1088) yılında doğmuş ve 542 (m. 1148) senesi Ramazan ayının onbeşinde Lûraka denilen yerde vefât etti.

İbn-i Atıyye'nin babası da büyük bir âlim ve hadîs hafızıdır. Hadîs âlimlerinin büyüklerinden olan babası, 469 (m. 1076) senesinde şark memleketlerinde ilim öğrenmek için seyahatler yaptı. O, daha Meriyye'de iken Ebû Muhammed Abdülcebbâr bin Ali bin Selmân bin Ebî Kuhâfe ile karşılaşıp, ondan hadîs-i şerîf yazarak rivâyette bulundu. Mekke'de Ebû Abdullah Hüseyn bin Ali bin Hüseyn et-Taberî ile karşılaşıp ondan hadîs-i şerîf dinledi. Bir müddet Mekke'de kalarak, orada birçok âlimden ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Sonra 491 senesinde, hac ibâdetini yaptıktan sonra Endülüs'e döndü. Hâfız Ebû Ali el-Ceyyânî el-Gassânî'den hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. İbn-i Atıyye'nin babasının doğum tarihi 441 (m. 1049) senesi olup, 518 (m. 1124) yılında vefât etmiştir.

İlim ve fazilette her biri birer yıldız gibi olup, herkesi ve her yeri aydınlatan bir aileye mensûp olan İbn-i Atıyye, tefsîr, fıkıh, hadîs, nahiv, lügât ve edebiyat ilimlerine hakkıyla vâkıf olan bir âlimdir. Bir süre Meriyye şehrinde kadılık (hâkimlik) yapmıştır. Hem nesir, hem de şiir ile yazdığı eserleri, âlimler arasında çok i'tibâr görmüş, ilim ve fazileti övülmüştür. Hele tefsîre dâir yazdığı "El-Muharrar-ül-vecîz fî tefsîr-il-azîz" ismindeki eseriyle "İmâm-ül-müfessirîn" (ya'nî tefsîr âlimlerinin üstadı, en büyüğü) ünvanına lâyık görülmüştür. Onun bu tefsîri, bütün İslâm âleminde büyük bir rağbete mazhar olmuş ve her tarafa yayılmıştır. Bu tefsîrin birinci ve son cildi, Süleymâniye Kütüphânesi Lâleli kısmında (116-120) numaraları ile kayıtlıdır.

İbn-i Atıyye; babası Hâfız Ebû Bekr Gâlib, Ebû Ali el-Gassânî, es-Sadefi, et-Talâ'in azâdlısı Ebû Abdullah Muhammed bin Ferec, Ebü'l-Mutrif eş-Şa'bî, Ebü'l-Kâsım Mukrî, Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Osman bin Mekhûl, Ebü'l-Kâsım bin Ömer el-Hûzenî (el-Hirevî), Ebû Bekr Abdülbâkî bin Muhammed el-Hicâzî, İbn-i Bürrâl, Ebi Muhammed Abdülvâhid bin Îsâ el-Hemedânî ve daha birçok büyük âlimden hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden ilim öğrenip rivâyette bulunan âlimlerin sayısı da pekçoktur. Talebelerinden başlıcaları şunlardır: Oğlu Hamza, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân bin Muhammed el-Ensârî el-Endülüsî (İbn-i Hubeyş künyesi ile meşhûr olup, "İktidâb-ı Sılat-ı İbn-i Büşkevâl" isminde eseri vardır), Abdülmelik bin Muhammed el-Gâfikî, Abdülmünîm bin Muhammed el-Hazrecî (İbn-ül-Fers künyesi ile meşhûrdur), Ebû Ca'fer. Ahmed bin Hasen el-Kadâ'î (Merrâkeş'te vefât etti), Ahmed bin Muadd et-Tecîbî (İbn-ül-İklîşî künyesi ile meşhûrdur), Ali bin Ahmed eş-Şekûrî, (İbn-i Atıyye'den en son rivâyette bulunan kimsedir), Abdullah bin Muhammed el-Hacerî, Muhammed bin Ca'fer bin Hâmid el-Belensî,

Muhammed bin Ahmed el-Musrî, Muhammed bin Abdülmelik el-Kaysî, Muhammed bin Ali el-Ensârî, Ebû Bekr Muhammed bin Hayr el-İşbîlî, Ahmed bin Talhâ el-Muhâribî, Ahmed bin Abdurrahmân bin Mada’ el-Lahmî, Ahmed bin Abdurrahmân bin Muhammed el-Ensârî el-Hazrecî, Ahmed bin Muhammed el-Ensârî el-Vâdî, Abdullah bin Gâlib el-Gırnatî, Ahmed bin Muhammed bin Abdullah el-Ensârî (İbn-ül-yetîm künyesi ile meşhûrdur), Ebû Ali, Mensûr bin Humeys el-Lahmî.

Tefsîr sahibi olan İbn-i Atıyye, ayrıca büyük bir fıkıh âlimidir. Kur’ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin ahkâm (emir ve yasaklara âit hükümlerini) iyi bilen derin bir âlimdir. Arab dili ve edebiyatında, nesir ve şiirde üstün mehâreti vardı. Nesirleri seci’ san’atı ile doludur. Zamanındaki devlet başkanlarından Abdullah bin Müzdelî’nin kardeşi Muhammed’in, Nebre’deki bir savaşta şehîd düşmesi sebebiyle gönderdiği ta’ziye (başsağlığı) mektûplarını seci’ üslûbu ile yazmıştır.

> **Eserleri:** 1. El-Muharrar-ül-vecîz fî tefsîri kelâm-il-vecîz: Bu tefsîr kitabı, Ehl-i sünnet ve cemâat mezhebine uygun olarak yazılmış olup, içinde kırâat vecihlerini (kırâat âlimlerinin okuyuş tarzlarını), ba’zı fıkıh mes’elelerini (meselâ akrabaya, anne ve babaya olan vasıyyetleri) ve kısas hakkındaki fıkıh âlimlerinin ictihâd farklılıklarını bildiren faydalı bilgiler vardır.

İbn-i Atıyye, tefsîrinin mukaddimesinde diyor ki, “Ben bu tefsîri, Selef-i sâlihînin yoluna tâbi olarak yazdım. Bozuk inançları sebebiyle dinden ayrılmış olan ilhad ehlinin sözlerinden kaçınıp, gereken yerlerde onların sözlerini red ettim. Kur’ân-ı kerîmin mübârek lafızlarının açıklanması husûsunda elimden gelen cehdi, gayreti esirgemedim.”

Ayrıca bu tefsîrin mukaddimesinde, tefsîr ilmine, müfessirlerin mertebelerine (tabakalarına) ve Arab kabilelerinden hangilerinin lisanlarını muhafaza edip, hangilerinin muhafaza edememiş olduğuna dâir geniş bilgiler vardır.

Sonra Kur’ân-ı kerîmde Arabca olmayan lafızlar var mıdır, yok mudur? Mes’elesinde de, çeşitli müfessirlerin beyanları zikredilerek bilgi verilmektedir.

İbn-i Haldûn ve “El-Bahr-ül-muhît” ismindeki tefsîr kitabının sahibi Ebû Hayyân, İbn-i Atıyye’nin bu tefsîrini medhetmekte, takdîr ile yâd etmektedirler. Hattâ Ebû Hayyân, onu meşhûr tefsîr âlimi Zemahşerî ile mukayese ederek, bu tefsîrin daha çok mes’eleleri içine almakta olduğunu, daha hâlis ve rivâyet yoluna uygun bulunduğunu bildirmektedir.

Bütün tefsîr âlimleri; bu tefsîre, daha önce yazılan tefsîr kitaplarından daha çok i’timâd edileceğini bildirmektedirler.

2. Fihrist-i İbn-i Atıyye: Kendisinden ilim öğrendiği ve rivâyetlerde bulunduğu hocalarından otuz (30) kadarı hakkında kısa bilgiler vermektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 93

2) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 73

3) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 174, 175

4) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 260

5) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 16

6) Fihrist-i İbn-i Atıyye sh. 9

7) Keşf-üz-zünûn sh. 1613

İBN-İ ATTÂB KURTUBÎ (Abdurrahmân bin Muhammed)

Kırâat, tefsîr, hadîs, lügat, tasavvuf ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Endülüs’te yetişen, her ilimde söz sahibi âlimler silsilesinin son halkalarından biridir. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Abdurrahmân bin Muhammed bin Attâb bin Muhsin’dir. Memleketine nisbetle Kurtubî ve Endülüsî denildi. İbn-i Attâb diye meşhûr oldu. 433 (m. 1041) yılında Kurtuba’da doğdu. 520 (m. 1126) yılında aynı şehirde vefât etti. Kardeşinin oğlu ve talebesi Ebü’l-Kâsım Muhammed bin Abdülazîz bin Muhammed’in kıldırdığı cenâze namazından sonra, Kurtuba kabristanında Rebad mezarlığına defnedildi, Kabr-i şerîfi, uzun yıllar müslümanların ziyâret yerlerinden biri oldu.

Zamanının âlimlerinden olan babası Muhammed bin Attâb'dan, temel din ve âlet (yardımcı) ilimleri öğrenen İbn-i Attâb, kısa zamanda Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Arab dilinin inceliklerini, lügat ve nahiv ilimlerini öğrendi. Kırâat, tefsîr ve dil ilimlerinde âlim oldu. Kırâat ilmini yedi vecih üzere Ebû Muhammed bin Abdurrahmân bin, Muhammed bin Şuayb Mukrî'den öğrendi. "Kitâb-ül-Furûr"u, yazan Saîd'in emriyle Müverrih Ebû Mervân bin Hayyân'dan okuyarak icâzet aldı. Hadîs-i şerîf öğrenmek için seyahatlerde bulundu. Hadîsde insanların dayanağı, fıkıhta danışılacak mercii oldu. Tefsîrde eşi yoktu. Yedi kırâat âliminin kırâatlerini çok iyi bilirdi. Hadîs-i şerîf ilminde en çok rivâyette bulunduğu, hocası Ebü'l-Kâsım Hatem bin Muhammed Trablusî idi. İbn-i Attâb'ın ilim öğrendiği âlimler, zamanının en önde gelen âlimleri idi. Onların herbiri, değişik ilimlerde söz sahibi idi. İbn-i Attâb'a ilim öğretip icâzet veren âlimlerden ba'zıları şuhlardır Ebû Muhammed Mekkî bin Ebî Tâlib Mukrî, Ebû Abdullah Muhammed bin Âbid, Ebû Muhammed Abdullah bin Sa'îd Şenteciyâlî, Ebû Amr Sefâkasî, Ebû Hafs Zehrâvi, Ebû Ömer bin Mugîs, Ebû Ömer bin Abdülberr, Ebû Ömer bin Huza', Kâdı Ebû Abdullah bin Şemmâh Nâfikî, Ebû Zekeriyyâ Kuley'î... Bu mübârek zâtlardan ve bunlar gibi birçok âlimden ilim öğrenen İbn-i Attâb'ın ençok istifâde ettiği âlim, babası Muhammed bin Attâb'tır. Babasından öğrenmiş olduğu bilgiler o kadar çoktu ki, yalnız ondan öğrendiği ilimler ve ondan miras kalan kitablarla, insanların fıkıhla ilgili mes'elelerini, hallederdi.

Önce gelen Endülüs âlimlerinin ilimlerini kendisinde toplayan İbn-i Attâb Kurtubî, talebelerini çok güzel yetiştirdi. İlmini tamamen onlara verdi. Ayrıca kitaplar da yazdı, ömrü boyunca, yalnız Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya gayret eden İbn-i Attâb, haramlardan ve şüpheli şeylerden çok sakınır, onlara yaklaşma korkusundan mübahların birçoğunu da terk ederdi. Tevâzuda (alçak gönüllülükte), yumuşak huylulukta, fazilet ve üstünlükte eşi yoktu, İlmi herkesten çok, Allahü teâlâdan korkusu herkesten fazla idi. İnsanlarla birlikte oturmaktan hoşlanır, onların kendi ilminden istifâdesini kolaylaştırırdı. İnsanlar, her türlü dünyâ ve âhıretle ilgili işlerinde ondan fetvâ alır, onunla istişâre ederlerdi! Uzun ömründe, bir aileden, dede, baba ve oğuldan her üçüne de hocalık yaptı. Allahü teâlânın sevgili kullarının sohbetlerinde bulunarak, kalbinin dünyâ pisliklerinden temizlenmiş olması, söz ve işlerinde dünyâ menfeatına iltifât etmemesi ve yalnız Allahü teâlânın rızâsını düşünmesi, herkes tarafından sevilmesine vesile oldu. İnsanlar, onun nasihatlerini can kulağı ile dinlediler. Çok uzak yerlerden gelerek iştirâk ettikleri sohbetlerinden, birçok şeyi öğrenmiş olarak ayrıldılar, öğrendiklerini yaşamaya ve başkalarına öğretmeye gayret ettiler. Bu mübârek insanların saçmış oldukları ilim, feyz ve bereket sebebiyle, İslâmın kalblere ferahlık veren ılık rüzgârı Endülüs'te yeniden eserek insanları huzûra boğdu. Daha sonra gelenlerin i'tikâdlarının bozukluğu ve barbar Avrupalıların eşi görülmemiş zulmü, müslümanlara acılı günler yaşattı.

Nasihatleri ve sohbetleri ile bir çok kimsenin kalblerini temizlemeye gayret eden İbn-i Attâb, kırâat, tecvîd, tefsîr, lügat, nahiv, hadîs ve Arabî ilimlerde pekçok talebe yetiştirdi. Talebeleri de hocaları gibi birçok ilimde söz sahibi olup, Allahü teâlânın dinini yaymak için çalıştılar.

Pekçok kıymetli eserin müellifi olan İbn-i Attâb'ın en meşhûr eseri, "Şifâ-üs-sudûr" adlı zühd ve incelikleri hakkındaki kitabıdır.

Ebü'l-Kâsım bin Hayr, Kurtuba Câmii'nde gördüğü bir rü'yâyı şöyle anlatır: "Dün rü'yâmda Ebû Muhammed bin Attâb'ı gördüm. Yüzü ay gibi parlıyordu. Ondan saçılan ışıkların aydınlığında, diğer insanların da yüzleri parlamaktaydı. Kendisine yaklaşıp, bu duruma nasıl kavuştuğunu sordum, İlmini müslümanların istifâdesine açık tutması ve onların sıkıntılarına sabretmesi sayesinde bu hâle kavuştuğunu söyledi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 285

2) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 150

3) Kitâb-üs-sile cild-1, sh. 285

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 184

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 518

6) El-A'lâm cild-3, sh. 327

İBN-İ BEŞKUVAL (Halef bin Abdülmelik)

Hadîs âlimi. Künyesi Ebü'l-Kâsım olup ismi, Halef bin Abdülmelik bin Mes'ûd bin Beşkuval bin Yûsuf bin Daha İbn-i Dâke bin Nasr bin Abdülkerîm bin Vâfıd el-Hazrecî el-Ensârî el-Kurtubî el-Endülüsî'dir. Hadîs ilminin yanında diğer ilimlerde de söz sahibi idi. İbn-i Beşkuval 494 (m. 1101) senesinde doğdu. 578 (m. 1182) senesi Ramazân-ı şerîfin sekizinci günü Kurtuba'da vefât etti. İbn-i Abbâs kabristanına defn edildi. Kabri Yahyâ bin Yahyâ'nın kabrine yakındır.

İbn-i Beşkuval önce babasından, sonra Ebû Muhammed bin İtâb, Ebü'l-Velîd Rüşd, Ebû Bahr el-Esedî, Ebü'l-Velîd bin Tarik, Ebü'l-Kâsım bin Bakıy ve kardeşi Ebü'l-Hasen Abdurrahmân, Ebü'l-Kâsım Savâb, Ebû Abdullah bin Mekkî, Ebü'l-Hasen bin Mugîs, Ebû Abdullah bin el-Hâc, Ebü'l-Hasen bin Afif, Ebû Abdülmelik el-Mevrûrî, Ebü'l-Hasen Abbâd bin Serhan, Ebû Abdullah bin Uhtî Gânim, Kâdı Ebû Bekr el-Arabî ve birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf dinledi. Kendisine Ebû Ali bin Sükre es-Sadefî, Ebü'l-Kâsım bin Manzûr ve Bağdad'da Hibetullah İbni Ahmed eş-Şibli ve birçok âlim icâzet (diploma) verdiler.

Kendisinden ise; Hâfız Ebû Bekr bin Hayr, Ebü'l-Kâsım el-Kantari, Ebû Bekr bin Semhûn, Ebü'l-Hasen ibnü Dahhâk, Ebü'l-Kâsım Ahmed bin Muhammed bin Muhammed bin Rüşd, Ahmed bin Abdülmecîd el-Mâlikî, Ahmed bin Muhammed bin Esla', Ebü'l-Kâsım Ahmed bin Yezîd İbni Bakıy, Ahmed bin Iyâş el-Mürsî; Ahmed Ebî Huccet-ül-Kaysî, Sabit bin Muhammed el-Kilâi, Muhammed bin İbrâhim bin Siletân, Muhammed bin Abdullah es-Saffâr, Mûsâ bin Abdurrahmân el-Gırnâtî, Ebü'l-Hattâb bin Dihye, Ebû Amr ve birçok âlim ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Ayrıca Ebü'l-Fadl el-Hemedânî ve Ebü'l-Kâsım icâzet (diploma) aldı.

Ebû Abdullah el-Ebâr onun hakkında: "Rivâyeti çok ve bu rivâyetlerde çok titiz idi, Hâfız olup, târihî haberleri topladı. Endülüs hakkında geniş bilgi verdi. Herkes kendisinden istifâde etti. İnsanlar ona gelip. İlim öğrendiler. Birçok kimseler ondan hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Onu tanıyanlar, içinin ve dışının temiz, tevâzu sahibi, doğru ve sabırlı bir zât olduğuna şâhidlik ettiler. Çeşitli ilimlerde elli kadar kitap tasnif etti. İşbîliyye'de kadılık yaptı. Kendisinden çok sayıda kişi ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu" demektedir.

> İbn-i Beşkuval'ın bildirdiği, Enes bin Mâlik'den rivâyet edilen bir hadîs-i şerîfte Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Benim üzerime çok salevât-i şerîfe okuyunuz. Kim bana bir salevât söylerse, Allahü teâlâ ona on salat (on rahmet) ihsân eder" buyurdu.

> Diğer bir hadîs-i şerîfte ise, "Beni gören kimseye müjdeler olsun. Beni göreni görene de müjdeler olsun. Bunları görene de müjdeler olsun" buyurmuştur.

İbn-i Beşkuval'ın yazmış olduğu eserlerin ba'zıları şunlardır: 1. Silet-ü Târihi İbn-ül-Faradî (İki cild), 2. Gavâmid-ül-esmâ-il-mübhemeti (On cüz), 3. Ma'rifet-ül-Ulemâ-il-efâdılı (iki cild), 4. Turuku hadîs-i Miğfer (Üç cüz), 5. Hikâyât-ül-müstagribeti (Bir cild), 6. El-Kurbetü ilâllahi bissalâti alâ Nebiyyihi sallallahü aleyhi ve sellem ve âlihi ve sellem, 7. Zikru men ravâl Muvatta'an Mâlik (İki cüz), 8. Ahbâr-ül-A'meş (Üç cüz), 9. Tercümet-ün-Nesâî, 10. Ahbâr-ül-Muhâsibî, 11. Ahbâru İsmâil el-Kâdı, 12. Ahbâru İbn-i Vehb, 13. Ahbâru Ebi'l-Mutarrif el-Kanâzeî, 14. Kudâî Kurtuba (Üç cüz), 15. Müselsilât, 16. Hadîsü men kezzebe aleyye bi furûkihi, 17. Ahbâru İbn-i Mübârek (İki cüz), 18. Ahbâru İbn-i Uyeyne.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 105

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 240

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1339

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 312

5) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 114

6) Şezerât-üz-zeheb cild-4 sh. 261

7) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 285, 286 cild-2, sh. 1674, 1707

8) Tabakât-ül-huffâz sh. 477

İBN-İ CEVZÎ

Tefsîr, hadîs, târih ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebü'l-Ferec olup ismi, Abdurrahmân bin Ali bin Muhammed bin Ali bin Ubeydullah bin Abdullah bin Kâsım bin Nadar bin Kâsım bin Muhammed bin Abdullah bin Abdurrahmân bin Kâsım bin Muhammed bin Ebî Bekr Sıddîk'dır (r.anhüm). Ebü'l-Ferec, büyük dedesi Ca'fer-ül-Cevzî'ye âit "El-Cevzî" nisbetinden dolayı, "İbn-i Cevzî" diye meşhûr oldu. El-Kuraşî, et-Teymî, el-Bekrî, el-Bağdâdî nisbeti de, kendisine isnâd olunan sıfatlardandır, İbn-i Cevzî, Hanbelî mezhebine mensûp büyük bir müfessir, kudretli bir edîb, târih ve terâcim (biyografi) müellifidir.

İbn-i Cevzî'yi, İbn-i Teymiyye'nin talebesi olan İbn-i Kayyim el-Cevziyye ile karıştırmamalıdır. İbn-i Kayyim 691-751 (m. 1292-1350) târihleri arasında yaşamıştır. Aralarında birbuçuk asırlık bir zaman farkı vardır. Ayrıca i'tikâd ve fikrî bakımdan da çok farklı şahsiyetlerdir. Ebü'l-Ferec Ehl-i sünnet, diğeri ise aşırı görüşleri dolayısıyla Ehl-i sünnetin başına ciddî gaileler açmış bid'at ehli birisidir.

İbn-i Cevzî hazretlerinin doğum târihi ihtilaflıdır. Kendisi bir yazısında şöyle demektedir: "Doğum târihimi araştırmadım. Ancak, babam 514 senesinde vefât etmişti. Annem, babamın vefâtında benim üç yaşlarında olduğumu söyledi." Bu açıklamayla İbn-i Cevzî'nin doğuma 511 (m. 1120) senesi olmaktadır. İbn-ül-Kati'î "İbn-i Cevzî'den doğum târihini sordum. O zaman, "Doğumumu kesin, bilmiyorum. Ancak hocamız İbn-i Zâgûnî'nin vefât ettiği sene bülûğ çağına erdiğimi biliyorum" dedi" demektedir.

İbn-i Cevzî Bağdad'ın Habîb sokağında dünyâya geldi Babası vefât ettiğinde, kendisi çok küçüktü. Ona annesi ve halası baktı. Büyüyünce, halası onu Ebü'l-Fadl bin Nasır mescidine götürdü, İbn-i Cevzî burada va'z dinlemeye başladı. Burada ilk va'z dinlemeye başladığı zaman beş yaşlarında idi. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi.

Kendisi şöyle anlatır: "Hocam İbn-i Nasır, beni küçüklüğümde birçok âlim zâtlara götürdü. Onlardan ilim dinletti. Dinlediğim âlimlerin hepsinden bana icâzet (diploma) aldı. Hocalarımın büyüklüklerini bilen, onların hâllerine vâkıf olan arkadaşlarıma, hocalarımın herbirinden bir söz söyledim. Ders aldığım hocalarımın sayısı seksenyedi idi."

Hocaları: İbn-i Cevzî hazretleri, çok sayıda âlimden ders okudu. Kendisi, bu hocaların büyük ve tanınmış olanlarını bildirdi. Bunlar; İbn-ül-Husayn, Kâdı Ebû Bekr Ensârî, Ebû Bekr Mezrefî, Ebû Kâsım Harirî, Ali bin Abdülvâhid Dîneverî, Ebü'l-Se'âdâd Mütevekkil, Ebû Gâlib İbn-ül-Bennâ, Ebû Abdullah el-Barî', Ebü'l-Hasen Ali bin Ahmed el-Müvâhid, Ebû Gâlib el-Mâverdî, Ebü'l-Hasen bin er-Râgûnî, Ebû Mensûr bin Hayrûn, Ebü'l-Kâsım es-Semerkandî, Abdülvehhâb el-Enmâtî, Abdülmelik el-Kerûhî, Ebü'l-Kâsım Abdullah bin Muhammed el-İsbehânî, Ebû Sa'îd ez-Zevzenî, Ebû Sa'îd el-Bağdâdî, Yahyâ bin et-Tarrâh, İsmâil bin Ebî Sâlih el-Müezzin, Ebü'l-Kâsım Ali bin Muallâ, Ebû Mensûr Kazzâz, Abdülcebbâr bin İbrâhim bin Abdülvehhâb bin Mende'dir.

İbn-i Cevzî, hocalarından; Müsned, Câmi'-i Tirmizî, Târih-ül-Hatîb gibi büyük kitapları dinledi. Sahîh-i Buhârî'yi Ebü'l-Vakit'den dinledi. Sahîh-i Müslim'i, diğer cüzleri eline geçmediği için Nüzûl bahsine kadar okudu. Ayrıca Ebiddünyâ ve başka hadîs âlimlerinin tasniflerini dinledi. Kendisi ayrıca, Ebû Hâkim ve Ebû Ya'lâ bin Ferrâ'dan fıkıh öğrendi. Edebi, Ebû Mensûr Cevâlîkî'den öğrendi.

Ebü'l-Ferec, Ebû Hâkim Nehrivânî'nin yanında yardımcı idi. İbn-üs-Senihal'in yaptırdığı medresede Ebû Hâkim, Ebü'l-Ferec'e fıkıh ve ferâiz okuttu. Bâb-ül-Özc'de Ebû Hâkim'in ders verdiği bir medrese vardı. Daha sonra Ebû Hâkim, bu medresede ders vermeyi tamamen Ebü'l-Ferec'e bıraktı. Halîfe Müstadî, Ebü'l-Ferec'e çok hürmet ederdi. Ebü'l-Ferec halîfe için "El-Mesbah-ül-Mudî' fî devlet-il-Mustadî" adlı eseri yazdı. Ayrıca "En-Nasrü alâ Mısr" adlı eseri de halife için yazıp, halifeye arz etti. Bundan sonra halîfe ona, Bâb-ı Bedr'de kendi huzûrunda va'z etmesi için, 568 (m. 1172) senesinde izin verdi. Ayrıca bununla birlikte birçok hediyeler de verdi.

Kendisi şöyle anlatır: "İkindiden sonra vereceğim va'z için insanlar duhâ vaktinden i'tibâren gelmeye başlarlardı. Bâb-ı Bedr'de bir hafta ben va'z verirdim. Bir hafta da Ebü'l-Hayr Kazvînî va'z verirdi. Benim va'zımı dinlemeye çok kalabalık bir insan grubu gelirdi. Onunkinde ise, çok az kimse olurdu. Ramazân-ı şerîfin son günü va'z verme sırası bana gelmişti. Halk duhâ vaktinden i'tibâren hazır oldular. Hava çok sıcak idi ve insanlar oruçluydu. Bu sırada ben bir hâdiseye çok hayret ettim. Başında "Darbûne" isminde bir gölgelik taşıyan bir adam, öğleden ikindiye kadar on kişiyi gölgelendirdi. Ona beş

kırat (o zamanın para birimi) verdiler. Halbuki bu paranın çok az miktarı ile çok sayıda yelpaze alınırdı. O sırada bir adam, “Bu kalabalıkda yüz dinarımı çaldılar” diye bağırınca, halîfe hemen onun yüz dinarını verdi. Yine aynı sene Aşure günü Mensûr Câmii’nde verdiğim va’zı dinlemek için binlerce kişi toplanmıştı.

Irak’a gittiğimde Harbiye halkı, kendilerine va’z etmemi istediler. Onlara, Rebî’-ül-evvel ayının altısına gelen Cum’a gecesinde va’z verdim. Oradan ayrılırken, Harbiye halkı büyük bir kalabalık ile uğurladı. Oradan ayrıldıktan sonra, akşamdan sonra Basra’ya girdim. Oranın halkı beni çok sayıda mumla karşıladı. Orada da halka va’z verdim. Basra’dan çıkıp tekrar Harbiye’ye geldiğim zaman, halk beni sayısız mumlarla karşıladı. Her taraf ışıklarla dolu olduğundan toprağı göremiyordum. Harbiye halkı, kadın-erkek, çoluk-çocuk evlerinden karşılamaya çıktıklarından, şehrin girişi sanki bir pazar yerini andırıyordu. Harbiye’ye girdiğim zaman, yolların da dolu olduğunu gördüm. Yine burada va’z vermem istendi. Va’z verdiğim zaman, Harbiye ile Basra arasında verdiğim va’zı dinlemek için gelen insanların sayısını saymak adetâ mümkün değildi.

Ebü’l-Ferec, daha sonra Darb’i Dinar’da bir medrese yaptırdı. Orada ilk dersi 570 (m. 1174) senesinde verdi. Medresenin açıldığı ilk gün, çeşitli ilimlerden ondört ders verdiği bildirildi. Aynı sene kürsüde Kur’ân-ı kerîmi tefsîr etmesi son buldu. “Binefşa”da bulunan medreseyi Ebû Ca’fer bin Sabbâg’dan teslim aldı. Vakıf defterine şöyle yazdı: “Burası “İmâm-ı Ahmed bin Hanbel’in talebeleri için vakf edilmişti. Şimdi bana teslim edildi.” Medresede ders verdiği zaman, Kâdı’l-kudât, Hacîb-ül-bâb ve Bağdad fukahâsı hazır bulundu. Kendisine hilât giydirildi. Ebü’l-Ferec’in derslerini ta’kib etmek için gelen binlerce halk, medresenin kapısında birikti. O da, usûl ve fürû’ hakkında birçok ders verdi. Anlatmasındaki güzellik, ikna etme ve senedleri ortaya koymadaki üstünlüğü, bid’at ehli ve bozuk i’tikâd ehli olanların kalblerine büyük bir üzüntü verdi.

Birara Eshâb-ı Kirâm düşmanlığı çoğaldı. Mahzen sahibi (Hazîne bakanı) halîfeye mektûp yazdı. Mektûpta “Eğersen İbn-i Cevzî’den yardım istemezsen, Eshâb-ı Kirâm düşmanı olanlarla mücâdele edemezsin” diye bildirdi. Halîfe de İbn-i Cevzî hazretlerine yardım etmesi için mektûp yazınca, o da va’z kürsüsünden insanlara şöyle hitâb etti. “Emîr-ül-mü’minîn’e Eshâb-ı Kirâm düşmanlarının çoğaldığı haberi ulaşmış. Bid’at ehli olanları yok etmek için ferman çıkardı. Size söylüyorum. Halktan Sahabeye dil uzatanları duyarsanız bana haber verin. Onun evini başına yıkayım, ömür boyu hapse attırayım. Eğer vâ’izlerden birisi de Sahabeyi zemmederse, onlara da aynı şekilde zem etmeği yasaklıyorum.” Bu va’zın te’sîri büyük oldu. Halk, Eshâb-ı Kirâm düşmanlarından uzaklaştı.

574 (m. 1178) senesi Aşure günü, İbn-i Cevzî, halîfenin de hazır bulunduğu bir cemâate va’z verdi. Va’z esnasında halîfeye hitaben “Allahü teâlâ seni insanların başına âmir olarak vazîfelendirdi. Birinin sana teşekkür eden olmasını istemez misin?” deyip, hapistekilerin durumunu îmâ edince, halîfe bütün tutukluları serbest bıraktı. Aynı sene Emîr-ül-mü’minîn, İmâm-ı Ahmed hazretlerinin kabir taşını yenilemek istedi. Bunun için İbn-i Cevzî’ye müracaat etti. İbn-i Cevzî hazretleri kendi eliyle mezar taşını yaptı ve üzerine şunları yazdı: “Emîr-ül-mü’minîn Müstadî billâh’in emriyle yapılmıştır. Bu kabir, Tâc-üs-sünne (Sünnetin tâcı), vâhid-ül-ümmet (ümmetin bir tanesi), alil himmet (yüksek arzulu), âlim-ül-âbid (ilmiyle ibâdet eden), fakîh ve zâhid olan İmâm-ı Ahmed hazretlerinin kabridir.” Daha sonra bu yazıya “Vera” sahibi, mücâhid, kitâbullah ve sünnet-i Resûlullah ile amel eden” sözleri ilâve edildi. Halifenin böyle bir iş yapmasına halk çok şaşırdı. Çünkü halîfelerin âdeti, halîfeden başkasına İmâm-ül-İmâm demezlerdi. İmâm-ı Ahmed için kabir taşında; İmâm-ül-İmâm Ebû Abdullah Ahmed bin Muhammed bin Hanbel Şeybânî yazıldı.

Talebeleri: İbn-i Cevzî hazretlerinden birçok âlim ve halk, hadîs ve diğer ilimleri dinlediler. Ondan birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Onlardan ba’zıları şunlardır: Oğlu Sâhîb Muhyiddîn, torunları Ebü’l-Muzaffer ve Şeyh Muvaffaküddîn, Hâfız Abdülganî, İbn-i Debîsi, İbn-i Katî’î, İbn-i Neccâr, İbn-i Halîl, İbn-i Abdüddâim, Necîb Abdüllatîf-il-Harrânî İbn-i Cevzî’den son icâzet (diploma) almış olan âlim, el-Fahr Ali bin Buhârî’dir.

Ebü’l-Ferec İbni Cevzî’nin fazileti: Ebü’l-Ferec beş medresede ders verdi. Yüzbinden fazla kişi onun va’zları sebebiyle tövbe etti. Binlerce kişi Eshâb-ı Kirâma düşmanlığı bıraktı. Va’zlarında o kadar insan toplanırdı ki, başka hiçbir âlimin

vaʼzında bu kadar kalabalığa rastlanmazdı. Vaʼz meclislerinde halîfe, vezir, sâhib-ül-mahzen (hazîne bakanı) ve büyük âlimler bulunurdu. Ebü'l-Ferec İbni Cevzî'nin va'z meclislerinin benzeri yoktu. Onun verdiği va'zlar büyük faydalar sağladı. Gâfilleri uyandırdı. Câhiller onun sözlerinden çok şeyler öğrendiler. Günahkârlar onun meclisinde tövbe ettiler. Birçok müşrik, orada müslüman oldu.

Kitâb-ül-kısâs ve el-Müzekkirîn adlı eserlerinde şöyle yazmaktadır "Ben insanlara devamlı va'z ettim. Onları tövbe etmeye ve takvâ sahibi olmaya teşvik ettim. Bu kitabı yazıp bitirdiğimde, benim yanımda yüzbin kişiden fazla insan tövbe etmişti. Yirmibinden fazla kimse müslüman olmuştu. Yine o kadar kimsenin kalbine Allah korkusu yerleşmişti."

Torunu Ebü'l-Muzaffer şöyle anlatır: "Dedemin va'z meclisinde en az onbeşbin kişi olurdu. Çoğunlukla bu sayı çok daha fazla olurdu. Allahü teâlâ, onun meclisinde olanların kalblerine doğruluğu koyardı. Kendisi dünyâdan el çekmişti. Az bir dünyalıkla yetinirdi. Kendisini, ömrünün sonlarında minberde dinledim. Şöyle diyordu: "Bu iki parmağımla, ikibin cild kitap yazdım. Elimde yüzbin kişi tövbe etti. Yirmibinden fazla yahudi ve Hıristiyan elimde müslüman oldu."

İbn-i Cevzî hazretleri, her yedi günde bir, Kur'ân-ı kerîmi hatim ederdi. Cum'a namazı ve va'z vermek hâriç, evinden hiç çıkmazdı. Asla kimse ile şaka yapmazdı. Helâl olduğu kesin olarak bilinmeyen şeyi yemezdi. Bu; âdetini ömrünün sonuna kadar devam ettirdi.

İbn-ül-Kati"î onun hakkında; "İnsanlar İbn-i Cevzî'nin, sözünden fâidelenirdi. Bir mecliste yüz kişi, ba'zan daha çok kimseler tövbe ederdi. Mensûr Câmii'nde, senede bir veya iki gün va'z verirdi. Va'z verdiği yer tıklım tıklım olurdu. Onu dinlemeye binlerce insan gelirdi" demektedir.

İmâm Nâsıhüddîn bin el-Hanbelî ise, Ebü'l-Ferec hakkın da: "Başkalarında bir arada olmayan ilimlerin hepsini kendisinde toplamıştı. Va'z meclisleri Bağdad'ın seçilmiş kişilerini bir araya getirirdi. Orada kafiyeli güzel sözler söylenir, Kur'ân-ı kerîm okunur ve Allahü teâlânın rahmeti oraya yağardı. Dinleyenlere gelen feyz ve ihsânlarla, bütün güzellikler bir arada bulunurdu. On küsur yaşından vefâtına kadar va'z etti. Onu ilimden başka birşey meşgûl etmedi. Mekke hâriç sefere çıkmadı. O, Bağdad halkı, bütün müslümanlar ve Hanbelî mezhebi için bir ni'mettir. Bâb-ı Bedr'deki va'z meclisine halîfe Müstadî de gelirdi. Derb-i Dinar Medresesi'nde, Bâb-ül-Ezc'de ve Dicle kenarında va'z meclisleri olurdu. Ben İmâm-ı Ahmed'in menkıbelerini ondan dinledim, Şam'dan onun için geldim" demektedir.

Hâfız İbn-üd-Debîsî, "Zeylü Târih-i İbn-i Sem'ânî" adlı eserinde: "İbn-i Cevzî şu ilimlerde kitap tasnif etmişti: Tefsîr, fıkıh, hadîs, va'z, rekâik, târih vb. Hadîs ilimlerini çok iyi bilirdi. Hadîs râvîlerinin hâl tercemelerini, cerh ve ta'dîlle ilgili tasnifleri vardır. Fıkıh ve ahkâm konularında delîl olunan bütün bilgiler ile ilgili ve delîl olarak kullanılmayan uydurma hadîsleri terk etme ve tanıma husûsunda eserleri vardır. Va'zlârında ince ibâreler, yüksek işâretler, derin ma'nâlar vardı. Söz söyleme bakımından, O zamandaki insanların en güzeli idi. Sözleri en iyi şekilde dizen, dili en tatlı olan, açıklamaları en fâideli olan o idi. Ömründe ve amelinde bereket vardı, insanlar ondan, kırk seneden fazla va'z dinlediler. Kitaplarını tekrar tekrar okudular. İbn-i Cevzî Vasıt'ta kendi nefsi için, bana şu şiiri söyledi:

Bekle ferah gününü, ey dünyâda sakin olan,
Yolculuğa azık hazırla, ayrılacak refakatçin,

Gözyaşlarıyla ağla günahlarına, orada susuz kalacaksın,
Razı mısın bakîyi yok etmeğe, ey zamanını kaybeden?"

Sonra benim için de şu şiiri söyledi: "Az bir azığa râzı olursan, insanlar arasında sevilen olursun. Nefsinin azığı senin huyun, Yaradılışın benim için inci olursa, Başka yakut ve inci için üzülme." Muvaffak Abdüllatîf de İbn-i Cevzî hakkında: "İbn-i Cevzî'nin sûreti latif, görünüşü tatlı, sesi yumuşak, hareketleri ölçülü, latifeleri çok güzel idi. Meclisinde binlerce kimse olurdu. Zamanını boşa geçirmezdi. Bir günde dört forma yazardı. Bir senede elli veya altmış cild kitap ortaya çıkardı. Her ilimden bilgisi vardı. Fakat tefsîrde a'yânda (büyüklerden), hadîsde hafızlardan, târihde geniş bilgisi olanlardan idi. Hanbelî fıkıh ilminde İmâm idi. Va'zlârında çok güzel kâfiye yapması, kendisine has bir alışkanlığı idi. Kitaba bakmadan konuşursa çok güzel, rivâyetle konuşursa çok edebli idi. Sıhhatini korumağı gözetirdi. Mizacı latif idi. Aklında kuvvet, zihninde keskinlik ifâdesi vardı. Daha çok piliç yerdi. Meyve yerini tutan içeceklerden içerdi. Kıymetli elbiseler giyerdi

Elbiseleri, beyaz yumuşak kumaştan ve güzel kokulu idi. Yetim olarak büyüdü. Hazır cevap olan İbn-i Cevzî, tatlı espiriler yapardı" dedi.

İbn-ül-Bezûrî, yazdığı târih kitabında, İbn-i Cevzî için: "İbn-i Cevzî, Hanbelî mezhebinde kendisine başvurulan ve zamanında parmakla gösterilen İmâm idi. Çeşitli medreselerde ders verdi. Derb-i dinâr'da kendisi için medrese yaptı. Yazdığı kitaplarını o medreseye vakf etti. Bütün ilimlerde derin âlim idi. Zamanındaki edîblerin en üstünü, fadılların en yükseği idi. Çok sayıda kitap yazdı. Sayısı kendisine sorulduğunda, "Üçyüzkırkdan fazladır" dedi. Bunlardan ba'zısı yirmi cildlik bir kitap, ba'zısı bir kitap forması kadardı. Her alanda kitap yazdı. Zamanının bir tanesi idi. Onun gibisine bir daha rastlanacağını zannetmiyorum" diye uzun uzun yazmaktadır.

İbn-i Neccâr, İbn-i Cevzî'nin kitaplarından biraz bahsettikten sonra şöyle demektedir: "Bu kadar kitabın ve kitaplardaki bilgilerin ezberlenmesi, tam vâkıf olunması ve kitap miktarı düşünülürse, onun ilimdeki yeri anlaşılır. Münâcaatın tatlılığının zevkine varmıştı. Şüphesiz ki, onun va'zlardaki sözleri ve ma'rifetleri, zevkten uzak nakil yapan gibi değil, onun sözlerinde zevk, nakil ve kendi tercihi bir arada idi."

İbn-i Kadsî Târih kitabında şöyle yazmaktadır: "Ebü'l-Ferec İbni Cevzî gece namaz kılar, gündüz oruç tutardı. Gece iyice karanlık olduktan sonra sâlihleri ziyârete giderdi. Muvaffaküddîn el-Makdisî onun hakkında; "İbn-i Cevzî, zamanındaki halkın va'zda önderi idi. Çeşitli ilim dallarında güzel kitaplar yazdı. Herkes tarafından hüsn-i kabûl görürdü. Fıkıh öğretir ve bu konuda kitap yazardı. Hadîsde hafız idi. Bu dalda da kitap yazdı. İbn-i Cevzî bir kitap görse ve onu beğense, hemen onun gibisini yazardı. Her ne kadar daha önce bu konuda bir çalışması olmasa da fehminin kuvveti, zihninin keskinliği ile kitap yazardı. Hocası İbn-i Nasır onu çok meth ederdi. Ebü'l-Ferec "Telbîh" kitabını yazınca, hocası İbn-i Nâsır'a arz etti. Ebü'l-Ferec o zaman otuz yaşındaydı. Hocası kitabın üzerine şöyle yazdı: "Âlim, zâhid Ebü'l-Ferec, topladığı bu kitabı bana okudu. Kitabı çok güzel derlenmiş buldum. Bu konuda böyle bir başka kitap tasnif edilmemiştir." İbn-i Cevzî, çok kitaplar mütâlâa etti. Onlarda olan en güzel yakut ve incileri aldı. Târihlerden topladığı Sahâbe-i Kirâmın isimlerini, künyelerini, ömürlerini tasnif etmiş, anlaşılır bir şekilde kısaltmıştır. Allahü teâlâ ilminden bizleri fâidelendirsin. Allahü teâlâ, müslümanların fâidelenmesi için ehl-i sünnete yardım etmesi için, bid'atleri ve hizibleri yok etmesi için, onun ilmiyle kendisini ve başkalarını fâidelendirsin ve ömrünü sonuna ulaştırsın" demektedir.

İmâm Ebü'l-Abbâs da İbn-i Cevzî hakkında: "Ebü'l-Ferec müftî idi. Tasnif ve te'lîfleri çok idi. Çeşitli konularda eser yazdı. Saydım, binden fazla olduğunu gördüm. Daha sonra görmediğim eserlerini de gördüm" demektedir.

Hapse girmesi: İbn-i Cevzî'nin hayâtının sonlarına doğru uğradığı iftira ve hapse girmesi şöyle anlatılır. "Vezîr İbn-i Yûnus el-Habelî, vezîrliği sırasında Rükn Abdüsselâm bin Abdülvehhâb bin Abdülkâdir-i Geylânî hakkında bir meclis toplamıştı. Bu mecliste onun sapıklığı delîlleri ile anlatınca, vezir, Rükn Abdüsselâm'ın kitaplarını yaktırdı. "Rükn Abdüsselâm, zındık, yıldıza tapan bir kişi idi. Vezîr İbn-i Yûnus, Abdüsselâm'ı dedesinin medresesinden çıkardı. Medreseyi İbn-i Cevzî'ye teslim etti. Vezirliği İbn-i Kassâb isminde bir Ehl-i sünnet düşmanı ve habis biri ele geçirdiğinde, Rükn Abdüsselâm, İbn-i Yûnus'u tutuklatmaya çalıştı. İbn-i Yûnus'un arkadaşlarını araştırdı. Rükn Abdüsselâm, İbn-i Kassâb'ın yanına giderek: İbn-i Yûnus'un sevdiği bir kişi de Cevzî'dir. Ebû Bekr evlâdındandır. İbn-i Yûnus dedemin medresesini ona verdi. Onunla meşveret ederek İbn-i Yûnus benim kitaplarımı yaktırdı" dedi. Bunun üzerine İbn-i Kassâb, halîfe Nâsır'a yazdı. Halîfe de Ehl-i sünnet düşmanlarına meyyal idi. Ayrıca, İbn-i Cevzî va'zlarında seni kötülüyor diye halîfeye şikâyet ettiler. İbn-i Kassâb, İbn-i Cevzî'ye, medreseyi Rükn Abdüsselâm'a teslim etmesini emr etti ve İbn-i Cevzî'nin evine gelerek onu azarladı ve kaba davrandı. Evini ve kitaplarını mühürledi. Çoluk-çocuğunu dağıttı. Halîfenin emriyle onu tutukladı. Daha sonra, yanında sâdece düşmanı Rükn Abdüsselâm olduğu hâlde, ev kıyâfetiyle bir gemiye bindirilerek Vasıt'a götürdüler: Rükn Abdüsselâm vâliye, "Düşmanımı kuyuya atmak için izin ver" dedi. Vâli ona mâni oldu ve "Ey zındık, senin sözünle mi onu kuyuya atacağım. Halîfenin yazısını getir. Benim mezhebimden

olsaydın, sana canımı feda eder, malımı da hizmetine sunardım" dedi. Vâliden yüz bulamıyan Rükn Abdüsselâm Bağdad'a geri döndü.

İbn-i Cevzî Vasıt'a getirildiğinde, büyük halk kalabalığı toplandı, İbn-i Abdülkâdir, "İbn-i Cevzî medresenin vakıf mallarında haksız tasarruf yaptı. Şu şu malları aldı" diye büyük yalanlar söyledi, İbn-i Cevzî, halkın önünde bu iddiaları kabûl etmeyip, doğrusunu ve yaptığı iyi şeyleri anlattı. Fakat İbn-i Cevzî'ye inanmayan vâli, halîfenin emri ile İbn-i Cevzî için Derb-i dinâr'da bir hücre ayırttırdı ve oraya haps ettirdi. İbn-i Cevzî, bu hücrede beş sene mahbus olarak kaldı. Ona inanan halktan bir kısmı hücresine gelir, ondan va'z dinlerlerdi, İbn-i Cevzî onlara ba'zı şeyleri yazdırırdı.

İbn-i Cevzî hapiste iken elbisesini kendisi yıkar, yemeğini kendisi pişirirdi. Suyu kuyudan kendisi çekerdi. Hamama gitmeğe veya başka birşey için yanında bekçi olduğu hâlde dışarı çıkmasına izin verilmezdi. Yaşı sekseni geçmişti. Hapiste zamanını Kur'ân-ı kerîm okuyarak ve Allahü teâlâya ibâdet ederek geçirirdi. Akşam ile yatsı arasında üç-dört cüz Kur'ân-ı kerîm okurdu.

İbn-i Cevzî'nin çok sevdiği oğlu Yûsuf, o hapiste iken büyüdü ve va'z vermeye başladı. Babası gibi çok güzel va'z veriyordu. Va'zlarının güzelliğini halîfe Nâsır'ın annesi de duydu. Kendinin de bulunacağı bir mecliste va'z vermesini, İbn-i Cevzî'nin oğlundan istedi. O da; "Babam, oğlunuz halîfe Nasır tarafından haps ettirildi. Eğer onu serbest bıraktırırsanız, biz de sizin isteğinizi yerine getiririz" diye halîfenin annesine haber gönderdi. Bunun üzerine halifenin annesi, halîfe Nâsır'dan İbn-i Cevzî'yi serbest bırakmasını istedi. O da İbn-i Cevzî'nin serbest bırakılmasını emretti. İbn-i Cevzî, hapisten kurtulunca Bağdad'a döndü. Bağdad halkı onu büyük bir sevinç içinde karşıladılar. Cumartesi günü Ümmül Halîfe türbesinin yanında va'z vereceği halka duyuruldu. Halk Cum'a namazından sonra türbenin etrâfında yer tutmaya başladı. O gece çok yağmur yağdı. Yollar su ile doldu. Halk, gece yağmur dinince hemen yerleri temizlediler. Kireç ve toprak serpip, yaygılar yaydılar. İbn-i Cevzî hazretleri, sabah erkenden va'z kürsüsüne çıktı. Medreselerde ders veren âlimler ve büyük evliyâ da orada hazır bulundular, İbn-i Cevzî'nin sesi Allahü teâlânın bir lutfu olarak kalabalığın en sonundakine kadar gidiyordu.

İbn-i Cevzî, vefâtına kadar ilim yaymağa, va'z vermeğe ve kitap yazmağa devam etti.

Vefâtı: İbn-i Cevzî, 597 (m. 1201) senesi Ramazân-ı şerîf ayının yedisi Cumartesi günü, Ümmül Halîfe türbesinin yanında son va'zını verdi. Bu va'zdan sonra beş gün hasta yattı. Cum'a gecesi akşam ile yatsı arasında evinde vefât etti. İbn-i Cevzî'yi Ziyâeddîn bin Sekine ve Ziyâeddîn bin el-Cübeyr seher vaktinde yıkadılar. Sabahleyin, bütün Bağdad halkı evin önüne toplandı. Dükkânların hepsi kapatıldı. Tabutu va'z verdiği yer olan Ümmül Halîfe türbesinin altına götürüldü. Oğlu İbn-i Kâsım namazını kıldırdı. Sonra Mensûr Câmii'ne götürüldü. Burada da cenâze namazı kılındı. Çok kalabalık vardı. Görülmemiş bir gündü. Ahmet İbni Hanbel'in kabrinin yanında kazılmış mezara, ancak Cum'a namazı vakti ulaşıldı. O sene Ramazan ayı Temmuz'a rastladığı için çok sıcaktı, İbn-i Cevzî'nin vefâtına insanlar çok üzüldü ve ağladılar. Ramazan ayı boyunca kabri yanında hatimler okuyarak geceleyenler çok oldu.

Şöyle anlatılır: "Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerini yazdığı kalemleri açarken çıkan küçük yonga parçacıklarını topladı ve kendisi: "Ben ölünce, beni yıkayacağınız suyu bunlarla ısıtınız" diye vasıyyet etti. İbn-i Cevzî hazretlerinin vasıyyeti yerine getirildi. Yonga parçacıkları suyun ısınmasına yettiği gibi, bir miktar da arttı."

Ebü'l-Ferec İbni Cevzî hazretlerinin, İbn-i Abbâs'dan bildirdiği hadîs-i şerîf şöyledir: Abd-i Kays kabilesinin temsilcileri Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) yanına geldiler. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) onlara îmân etmelerini emretti ve buyurdu ki; "Allaha îmân nedir, bilir misiniz?" Onlar da, "Allah ve Resûlü bilir" dediler. Resûlullah efendimiz bunun üzerine "Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına, Muhammed aleyhisselâmın O'nun peygamberi olduğuna inanmak, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve ganîmetlerin beşte birini (hak sahiplerine) vermektir" buyurdular.

İbn-i Cevzî buyurdu ki: “Kim kanâat ederse, geçimi iyi olur. Kim tama’ ederse (dünyâ lezzetlerini haram yollardan ararsa), geçim sıkıntısı çeker.”

“Hâin korkak, sâlih kimse cesur olur.”

“İyi niyetle mal kazanmak, mal kazanmamaktan iyidir.”

“Dünyâ arzuları olmıyan kimsenin, sultanlarla görüşmesinde zarar yoktur.”

“Dünyâ Allahü teâlânın evidir. Sahibinin izni olmadan bu evde tasarrufta bulunan hırsızdır.”

Birgün münâcaatında buyurdu ki: “Yâ ilâhî! Senden haber veren dile azâb etme! Sana delâlet eden ilimlere bakan göze de azâb etme! Senin hizmetinde yürüyen ayağa, Resûlünün hadîslerini yazan ele de azâb etme! İzzetin hakkı için beni Cehenneme atma! Cehennem ehli de, dünyâ da biliyordu ki, ben senin dînini muhafaza etmeğe çalıştım.

Yâ Rabbî! Senin için dökülen göz yaşlarına rahmet et! Sana kavuşamadığı için yanan ciğere rahmet et! Sana karşı âcizim, yalvarırım.”

Birgün birisi: “(Yâ Rabbî, seni tesbîh ederim) mi, efdaldir, yoksa (Yâ Rabbî, senden bağışlanmayı dilerim) mi efdaldir?” diye sorunca, İbn-i Cevzî hazretleri, “Kirli elbisenin sabuna ihtiyâcı vardır, kokuya değil” buyurdular. (Ya’nî önce istiğfar, sonra tesbîh etmelidir.)

Bağdad’da Ehl-i sünnet ile bid’at fırkaları arasında mücâdele çıktı. Hangi tarafın haklı olduğu hakkındaki konuşma uzadı. İki taraf da İbn-i Cevzî’nin cevâbına râzı olup, hükmünü, geçmişi kapatacak bir belge olarak kabûl edeceklerdi, içlerinden birisi İbn-i Cevzî’ye, “Âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra, insanların, ya’nî ümmetin en üstünü kimdir?” diye sordu. İbn-i Cevzî hiç düşünmeden, “Kızı, O’nun nikâhı altında bulunandır” dedi. İki taraf da bu söze râzı oldular. Çünkü Hazreti Ebû Bekr’in kızı, Peygamber efendimizin nikâhı altında ve Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kızı da Hazreti Ali’nin nikâhı altında idi. Bu cevâbı her iki taraf da kendilerine çektiler.

Eserleri: İbn-i Cevzî’nin yazmış olduğu eserlerin sayısı çoktur. Kendisi, üçyüzkırkdan fazla olduğunu söylemektedir. Hadîs ve hadîsin bölümlerine dâir yazdığı kitaplar gibi kimse tasnif yapmamıştır. Bir eser yazarken, kitabın tertîbini, bâblara ayrılmasını güzel yapardı. Toplama ve yazma konusunda çok kabiliyetli idi.

Kendisi “İlk tasnif ve te’lîf ettiğim eser, onüç yaşında iken Kur’ân-ı kerîm ilimleri ve Kur’ân-ı kerîm ilimleriyle ilgili tasniflerin tesbiti kitabıdır” demektedir.

Bilinen eserlerinin başlıcaları şunlardır:

1. Zâd-ül-mesîr fî ilm-it-tefsîr: Dört cildlik bir eserdir. 2. Teysîr-ül-beyân fî tefsîr-il-Kur’ân, 3. Teysîr-ül-beyân fî tefsîr-il-garîb, 4. Garîb-ül-garîb, 5. Nüzhet-ül-uyûn en-nevâzır fil-vücûhi ven-nezâir, 6. El-İşâretü ilel kırâat-il-muhtâre, 7. Tezkiret-ül-müntebihi fî uyûn-il-müstebeh, 8. Fünûn-ül-efnân fî uyûni ulûm-il-Kur’ân, 9. Vird-ül-egsân fî fünûn-il-efnân, 10. Umdet-ur-râsih fî ma’rifet-il-mensûh ven-nâsih, 11. El-Musaffâ bi ekfi ehl-ir-rüsûh min ilmin nâsih vel-mensûh, 12. Sebt-üt-tesânif fî usûl-iddîn, 13. Muntekâd-ül-mu’temed, 14. Minhâc-ül-vüsûl ilâ ilm-il-usûl, 15. Beyân-ü gaflet-ül-kâil bi kademi efâlil ibâd, 16. Gavâmid-il-ilâhiyyât, 17. Meslek-ül-akl, 18. Minhâc-ü ehl-il-isâbe, 19. Es-Sirr-ül-masûn, 20. Def’u Şibh-it-teşbîh, 21. Er-Reddü alel müteassıbil anîd, 22. Sebt-üt-tesânif fî ilm-il-hadîs-i vez-zühdiyyât, 23. Câmi’-ül-mesânid bi elhas-il-esânid, 24. El-Hadâik, 25. Nefy-ün-nakl, 26. El-Müctebâ, 27. En-Nüzhe, 28. Mültekat-ül-hikâyât, 29. İrşâd-ül-mürîdîn fî hikâyât-is-Selef-i sâlihîn, 30. Ravdât-ün-nâkil, 31. Gurer-ül-eser, 32. Et-Tâhkîk fî ehâdîs-it-ta’lik, 33. Elmedih, 34. El-Mevdû’ât minel ehâdîs-il-merfû’ât, 35. El-Ilel-ül-mütenâhiye fil-ehâdîs-il-vâhiye, 36. El-Keşfü lî müşkil-is-sahîhayn, 37. Ed-Duâfâü vel-metrûkîn, 38.İ’lâm-ül-âlimi ba’de rusûhihi bi hakâik-ı nâsih-il-hadîsi ve mensûhihi, 40. İhbârü ehl-ir-rüsûhi fil-fıkhı vet-takdisü bi mukadder-il-mensûhi minel hadîs, 41. Es-Sehm-ül-musib, 42. Ehâyir-üz-zehâir, 43. El-Fevâidü an-iş-şüyûh, 44. Menâkıb-ü-Eshâb-il-hadîs, 45. Mevt-ül-hasâr, 46. Muhtasarât, 47. El-Meşihat, 48. El-Meselselât, 49. El-Muhteseb fin-neseb, 50. Tuhfet-üt-tullâb, 51. Tenvîr-u medellehüm-iş-şeref, 52. El-Elkâb, 53. Fedâil-i Ömer bin el-Hattâb 54. Fedâil-i Ömer bin Abdülazîz, 55. Fedâil-i Sa’îd bin el-Müseyyeb, 56. Fedâil-il-Hasen-il-Basrî 57. Menâkıb-ül-Fudayl bin Iyâd, 58. Menâkıb-ü Bişr-i Hafî 59. Uyûn-il-hikâyat, 60. Menâkıb-ı İbrâhim bin Edhem, 61. Menâkıb-ı Süfyân-i Sevrî, 62. Menâkıb-ı Ahmed bin Hanbel, 63. Menâkıb-ı Ma’rûf-i Kerhî, 64. Menâkıb-ı

Râbi’a-i Adviyye, 65. Mesîr-ül-azm-is-sâkin ilâ eşref-il-emâkin, 66. Safvet-üs-sufuvve, 67. Minhâc-ül-kâsidîn, 68. El-Muhtâr min ahbâr-il-ahyâr, 69. El-Kâti’u lî muhal-il-huccâc bi muhâl-il-huccâc, 70. Ucâlet-ül-muhtazar lî şerhi hâl-il-hadar, 71. En-Nisâü ve mâyeteallahü bi âdâbihinne, 72. İlm-ül-hadîs el-menkûl fî enne Ebâ Bekr ümmerresûl, 73. El-Cevher, 74. El-Muğlâk, 75. Sebtü mâyeteallahü bit-tevârîh, 76. Telkîhu fühûmu ehl-il-eser fî uyûn-it-tevârihi ves-siyer, 77. El-Muntazam fî târih-il-mülûki vel-ümem, 78. Şüzûr-ül-uhûd fî târih-il-ma’hûd, 79. Tarsîk-üz-zarâif fî târîh-is-sevâlif, 80. Menâkıb-ı Bağdad, 81. Sebt-ül-müsannefüt fil-fıkhı, 82. El-İnsâf fî mesâil-il-hılâf, 83. Cinnet-ün-nazar, 84. Muhtasar-ül-muhtasar fî mesâil-in-nazar, 85. İ’med-üd-delâil fî müştehez-il-mesâil, 86. El-Mezhebü fil-mezheb, 87. Mesbûk-üz-zeheb, 88. En-Nebze, 89. El-İbâdât-ül-hums, 90. Eshâb-ül-hidâye lî erbâb-il-bidâye, 91. Keşf-üz-zalameti anid-diyâ fî redd-i da’vâ, 92. Redd-ül-levmi ved-daymi fî savmi yevmil-gayyim, 93. Sebt-ül-musannefât fî ulûm-il-va’z, 94. El-Yevâkît fil-hutab, 95. El-Mütehab fin-nevb, 96. Mesannefâtihi fil-va’z (yüz cildden fazla bir eser), 97. Nesîm-ür-riyâd, 98. El-Lü’li, 99. Kenz-ül-müzekker, 100. El-Ezc, 101. El-Letâif, 102. Künûz-ür-rûmûz, 103. El-Muktebîs, 104. Zeyn-ül-kasas, 105. Muvâfık-ül-merâfık, 106. Şâhid ve meşhûd, 107. Vâsılât-ül-uhûd min şâhid ve meşhûd, 108. El-Leheb, 109. El-Müdhiş, 110. Saba necd, 111. Muhaddeset-ül-akl, 112. Lukat-ül-cem’ân, 113. Meânî’-il-meânî’, 114. Fütûh-ül-fütûh, 115. Et-Teâzî-ül-mülûkiyye, 116. El-Ahd-ül-mukîm, 117. İkâz-ül-vesnân miner-rekâdât bi ahvâl-il-hayvan ven-nebât, 118. Mekes-ül-mecâlis-il-bedriyye, 119. Nüzhet-ül-edîb, 120. Münteh-il-müntehâ, 121. Tebsiret-ül-mübtedî’, 122. El-Yâkûte, 123. Tuhfet-ül-vu’âz, 124. Sebtü tesânif fî fünûni zemm-il-hevâ, 125. Sayd-ül-hâtır, 126. Ahkâm-ül-iş’ar bi ahkâm-il-iş’âr, 127. El-Kısâs vel-müzâkirîn, 128. Takvîm-ül-lisân, 129. El-Ezkiyâ’, 130. El-Humkî, 131. Lukat-ül-menâfi’ fit-tıb, 132. Eş-Şeybü vel-hudâb, 133. Âmâr-ül-a’yân, 134. Es-Sebât indel memat, 135. Temvîr-ül-gabeş fî fadl-is-sevâd vel-habeş, 136. El-Hıssü alâ hıfz-il-ilm ve zikrü kibâr-il-huffâz, 137. İşrâf-ül-mevâli, 138. İ’lâm-ül-ahyâ’bi aglât-il-ahyâ’, 139. Tahrîm-ül-mahall-ilmekrûh, 140. El-Mısbâh-ül-mudî’ lî da’vet-il-İmâm-il-Müstadı’, 141. Atf-ül-ulemâ alel-ümerâ, 142. En-Nasru alâ nısr, 143. El-Mecd-ül-adûdî, 144. El-Fecr-ün-nûrî, 145. Menâkıb-üs-setr-ir-refi’, 146. Makultûhü minel eş’âr, 147. Elmakâmât, 148. Minresâilî, 149. Et-Tıbb-ur-rûhânî, 150. El-Uzlet, 151. Er-Riyâdat, 152. Beyân-ül-hatâi ves-sevâb an-ehâdîs-iş-şîhâb, 153. El-Bâz-ül-eşheb el-munkıdu alâ men halefel mezheb, 154. En-Nûr fî fedâ-il-il-eyyâmi veş-şükr, 155. Tahrîb-üt-târih-il-eb’âd fî fedâil-i makbereti Ahmed, 156. Menâkıb-ül-İmâm-iş-Şâfiî, 157. Fünûn-ül-elbâb, 158. Minhâc-ül-isâbe fî muhabbet-is Sahabe, 159. Ez-Zurafâ vel-mütehâbbin, 160. Takvîm-ül-lisân, 161. Menâkıb-ü Ebî Bekr, 162. Menakıb-ü Ali, 163. Fedâil-ül-Arab, 164. El-Menfeatü fil-mezâhib-il-erbe’a, 167. El-Muhtâr minel eş’ar, 168. Rüûs-ül-kavâir, 169. El-Mürtecel fil-va’z, 170. Nesîm-ur-riyâd, 171. Zahîret-ül-vâ’iz, 172. Es-Zecr-ül-muhavvef, 173. El-Üns vel-muhabbet, 174. El-Matrâb-ül-melheb, 175. Ez-Zind-ül-vera’ fîl-va’z-in-nâsır, 176. El-Fâhir fî eyyâm-il-İmâm-in-nâsır, 177. El-Mecd-üs-salâhî, 178. Lugat-ül-fıkh, 179. Akd-ül-hanâsır fî zemm-il-hilâfet-in-nâsır, 180. Fî zemm-i Abdülkâdir, 181. Garîb-ül-hadîs, 182. Milh-ül-ehâdîs, 183. El-Füsûl-ül-va’ziyye alâ hurûf-ül-mu’cem, 184. Selvet-ül-ahzân, 185. El-Ma’şûk fil-va’z, 186. El-Mecâlis-ül-Yûsüfiyye fil-va’z, 187. El-Va’z-ül-makberî, 188. Kıyâm-ül-leyl, 189. El-Muhâdese, 190. El-Münâcaat, 191. Zâhir-ül-cevâhir fil-va’z, 192. Kenz-ül-müzekkir, 193. En-Nûhhat-ül-havâtim, 194. El-Murtekâ limen-ittekâ, 195. Kavâid-üt-tarîka fil-cem’-i beyn-eş-şerî’a vel-hakîka, 196. Merec-ül-bahreyn fil-cem’-i beyn-et-tarîkayn, 197. Dürret-ül-iklîl fit-târih, 198. El-Emsâl.

Bu eserlerin 80 tanesi cildli olup, diğerleri küçük kitapçıklar halindedir.

> 199. El-Mugnî: Seksenbir cildlik tefsîr kitabıdır. Meşhûr tefsîr kitaplarındandır. Bu eserden ba’zı bölümler aşağıdadır:

“Büyüklerden biri şeytana, “Senin gibi mel’ûn olmak istiyorum ne yapayım?” dedi. İblîs sevinip, “Benim gibi olmak istersen, namaza ehemmiyet verme ve doğru-yalan, herşeye yemîn et, ya’nî çok yemîn et!” dedi. O kimse de, “Hiçbir namazı bırakmayacağım ve artık yemîn etmiyeceğim” dedi.”

“Medine’de kuraklık oldu. Hazreti Aişe’ye gelip, yalvardılar. O da, “Resûlullahın türbesinin tavanını deliniz” buyurdu. Öyle yaptılar. Çok yağmur yağdı. Mübârek kabr-i şerîfi ıslandı.”

“Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mi’raca götürülmesinin hikmetlerinden biri de şudur ki; insanlar ve cinler, Muhammed Mustafâ’nın (aleyhisselâm) şerefini yeryüzünde biliyorlardı. Zehirli yılanlar ve haşerât da mağarada şerefini öğrenmişlerdi. Allahü teâlâ göktekilerin de

(meleklerin de) sevgili Peygamberinin şerefini yakînen bilmelerini diledi. Böylece âlemde, O'nun şeref ve yüksekliğini Allahü teâlânın sevgilisi olduğunu bilmeyen kalmasın istedi."

"Namazın kabûl şartları onikidir: Altısı dışında, altısı içte, özdedir. Dışta olan altı şart; huşû', takvâ, haram yemeği terk, boş sözü, tenbelliği ve tehiri, geciktirmeyi terk etmektir, içte, özde olan altı şart ise; ihlâs, tefekkür, korku, ümid, kusurunu görmek ve müşâhededir."

"Hazreti Ebû Bekr'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Her namaz vakti geldikte, melekler nidâ ederler ve derler ki, ey Âdemoğulları kalkınız ve nefsleriniz için yakılmış olan ateşi namaz ile söndürünüz" buyurdu."

"Üç âyet-i kerîme, üç şeyle beraber inmiştir. Bunlardan herbiri, yanındaki olmadıkça kabûl edilmez. Biri, meâlen; "Allahü teâlâya ve Resûlüne itaat ediniz"dir. Allahü teâlânın emrine itaat, Resûlünün emrine itaatsiz kabûl olmaz demektir, ikincisi, meâlen; "Allahü teâlâya ve ananıza, babanıza şükür ediniz"dir. Allahü teâlâya şükür, ana-babaya şükürsüz olmaz. Üçüncüsü, meâlen; "Namazı kılın ve zekatı verin" dir. Malı nisâb miktârını geçip de zekâtını vermiyenin, namazı makbûl olmaz."

"Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) birgün buyurdu ki: "Benî-İsrâil peygamberlerinden dördü, seksener sene Allahü teâlâya ibâdet ettiler, bir an âsi olmadılar. Bunlar; Eyyûb, Zekeriyyâ, Harkil ve Yüşâ'dır." Eshâb-ı Kirâm bu hadîs-i şerîfi duyunca hayret ettiler. Bunun üzerine Cebrâil (aleyhisselâm) gelerek, "Ey Muhammed! Senin ümmetin, bu peygamberlerin bir an Allahü teâlâya âsî olmadan seksen senelik ibâdetlerine şaşarlar. Muhakkak ki, Allahü teâlâ sana ondan iyisini gönderdi" deyip; "Kadir gecesi, bin aydan daha hayırlıdır" meâlindeki âyet-i kerîmeyi, okudu (Kadir-3)".

"Emîr-ül-mü'minîn Ömer (radıyallahü anh), Muhacir ve Ensârı toplayarak onlardan Kadir gecesinin hangi gece olduğunu sordu. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh); "Allahü teâlâ tektir, teki sever. Allahü teâlâ katında tek sayıların en sevgilisi yedidir" dedi. Hazreti Ömer; "Bu nasıldır?" diye sorunca İbn-i Abbas: "Allahü teâlâ, gökleri yedi kat yarattı. Yeri yedi kat eyledi. Günleri yedi yarattı, insanı yedi şeyden yarattı. Rızkını yedi şeyden yaptı" dedi. Hazreti Ömer, "Bu kadarı bana yeter" buyurdu. Fakat âlimler bunlara daha eklemişlerdir ve demişlerdir ki: Büyük denizler yedidir, tavaf yedidir, sa'y yedidir, a'zâlar yedidir, secde yedi a'zâ iledir, neseben evlenmesi haram olanlar yedidir, sebeble olanlar yedidir, sütle olanlar yedidir, Eyyûb aleyhisselâmın belâsı yedidir, Kur'ân-ı kerîm yedi harf üzere inmiştir, Lâ ilahe illallah Muhammedün resûlullah yedi kelimedir, Eshâb-ı Kehf yedidir, Fâtiha sûresi yedi âyettir, ülül-azm peygamberler yedidir, melekler yedi sınıftır." "Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Kadir gecesinde bir kere İnnâ enzelnâ sûresini okuyan, başka zamanda Kur'ân-ı kerîm hatim edenden daha sevgilidir. Kadir gecesinde bir tesbih, bir tehlîl, bir tahmîd söyliyen, benim yanımda, yediyüzbin tesbih, tahmîd ve tehlîlden kıymetlidir. Bu gece çobanın koyunu sağma müddeti kadar namaz kılan, ibâdet edeni, bir ay bütün geceleri sabaha kadar ibadetle geçirenden daha çok severim" buyuruyor"

"Kâ'b-ül-Ahbâr'ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Kadir gecesi üç defa Lâ ilahe illallah söyleyenin, birincisinde bütün günahları mağfiret olunur, ikincisinde, Cehennemden kurtulur. Üçüncüsünde, Cennete girer" buyurdu."

"İbrâhim aleyhisselâm Kâ'be binasını yapmayı bitirince, Cebrâil (aleyhisselâm) gelip kendisine, "Allahü teâlâ bütün âleme seslenmeni ve insanları hacca çağırmanı buyuruyor" dedi. Nitekim Hac sûresi yirmiyedinci âyetinde meâlen; "Bütün insanlara haccı ilân et, gerek yaya olarak, gerek her uzak yoldan binek üzerinde, senin huzûruna gelsinler" buyuruldu.

İbrâhim aleyhisselâm: “Ey Rabbim! Benim sesim her yere yetişmez” dedi. “Ey İbrâhim! Senden seslenmek, bizden ulaştırmak” cevâbını duydu, İbrâhim aleyhisselâm bir tepenin üzerine çıktı. Parmağını kulağına koyup, yüzünü dört tarafa çevirerek “Ey insanlar! Size Kâ’beyi ziyâret farz kılındı. Rabbinizin emrine uyun” dedi.”

“İbn-i Abbâs’ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Allahü teâlâ her gün bu hâne (Kâ’be) üzerine yüzyirmi rahmet gönderir. Altmışı tavaf edenlere, kırkı namaz kılanlara ve yirmisi Kâ’beye bakanlaradır” buyurdu.”

200. El-Vefâ bi ahvâl-il-Mustafâ: Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) hayâtını anlatan iki cildlik bir eseridir. El yazmalarının yanında Pakistan’da baskısı yapılmıştır. Bu eserden ba’zı bölümler:

İbrâhim aleyhisselâmın Resûlullah için duâsı: İbrâhim aleyhisselâm Kâ’beyi bina ettiğinde şöyle duâ etti: “Yâ Rabbî! Onlara içlerinden bir peygamber gönder.” İbn-i Süddî:

“O, Muhammed aleyhisselâmdır” dedi. Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Ben, annemin rü’yâsında gördüğü, Îsâ aleyhisselâmın müjdelediği, ceddim İbrâhim aleyhisselâmın duâ buyurduğu peygamberim” buyurdu. Mu’âviye (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Amine hâtun, Resûlullaha hâmile iken bir nûr gördü ki, o nurda Şam saraylarını gördü.”

Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) baba ve dedeleri ve şerefi: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde buyurdu ki: “Allahü teâlâ, İsmâil (aleyhisselâm) evlâdından, Kinâne ismindeki kimseyi ve onun sülâlesinden, Kureyş ismindeki zâtı beğendi, seçti. Kureyş evlâdından da, Hâşimoğullarını sevdi. Onlardan da beni süzüp seçti.”

“Allahü teâlâ, insanları yarattı. Beni, insanların en iyi kısmından vücûde getirdi. Sonra, bu kısımlarından en iyisini Arabistan’da yetiştirdi. Beni, bunlardan vücûde getirdi. Sonra evlerden, ailelerden en iyilerini seçip, beni bunlardan meydana getirdi. O hâlde, benim rûhum ve cesedim, mahlûkların en iyisidir. Benim silsilem, ecdadım, en iyi insanlardır.”

“Allahü teâlâ, herşeyi yoktan var etti. Herşey içinde insanları sevdi, kıymetlendirdi. İnsanlar içinde de seçtiklerini Arabistan’a yerleştirdi. Arabistan’daki seçilmişler arasında da beni seçti. Beni, her zamandaki insanların seçilmişlerinde, en iyilerinde bulundurdu. O hâlde, Arabistan’da bana bağlı olanları sevenler, benim için severler. Onlara düşmanlık edenler, bana düşmanlık etmiş olurlar.”

Ağaçlar ve taşların Resûlullaha (aleyhisselâm) selâm vermesi: Câbir bin Semûra’nın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “Peygamberlik bildirilmeden önce Mekke’de, bana devamlı selâm veren bir taş vardı. Şimdi bile onu tanıyorum” buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Bana peygamberlik bildirildiğinde, bütün taş ve ağaçlar, “Esselâmü aleyke yâ Resûlallah” diyerek selâm verirlerdi.” Resûlullahın insanları İslama da’veti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) Peygamberliğinin ilk zamanlarında, insanları gizlice İslama da’vet etti. Hazreti Ebû Bekr bu zamanda ilk îmân eden erkek idi. Üç sene sonra İslama da’vetini açıktan yapmaya başladı. İmâm-ı Zührî şöyle anlatır: “Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) İslâm dînini önceleri gizli, daha sonra açıkça söyledi. Allahü teâlâ dilediklerine imân ni’metini ihsân etti. Tâ ki imân edenler çoğaldı, önceleri Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) Mekkeli kâfirlerin topluluklarına uğradığında, onlar Resûl-i ekremi (aleyhisselâm) işâret ederek, “İşte Abdülmuttalib’in torunu yine semâdan kendisine gelen şeylerden konuşuyor” derlerdi. Ne zaman Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) onların ibâdet ettikleri putları kötüleyip, kâfirlerin baba ve dedelerinin küfür üzere öldüğünü söyleyince, O’na eziyet sıkıntı

vermeye ve düşmanlığa başladılar. Resûlullahın (aleyhisselâm) Cennetteki derecesi: Peygamber efendimiz bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: "Vesile, Allahü teâlânın indinde bir derecedir. Onun üzerine bir derece (makam) yoktur. Allahü teâlâdan, benim için vesileyi vermesini isteyiniz." Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Üzerime salevât okuduğunuz zaman, Allahü teâlâdan benim için vesileyi isteyiniz" buyurunca, orada bulunan Eshâb-ı Kirâm: "Yâ Resûlallah, vesîle nedir?" diye sordular. O zaman buyurdu ki: "O, Cennette en yüksek derecedir. Oraya kimse kavuşamaz. Ancak bir kişi kavuşur. O bir kişinin de ben olmasını ümid ederim." Yine bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Kim bana salevâti şerîfe okuyup, "Yâ Rabbî! O'nu yakınında kıl derse, kıyâmet gününde şefaatim ona helâl olur" buyurdu.

201. Telbîsü İblîs: Bu eserde; şeytanın insanları aldatma yollarını ve bu yollarla bid'at ve günaha düşmelerini, sünnetten ayrılmalarını anlatır. Bu eserin birçok el yazması, nüshalar hâlinde günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca Kâhire'de 1347 (m. 1928) senesinde basılmıştır. İbn-i Cevzî, eserinin mukaddimesinde, kitabını hangi gaye ile yazdığını anlatmaktadır. Bu eserini onüç bölüme ayıran İbn-i Cevzî, sırasıyla şu konuları bölümler hâlinde izah etmiştir: 1. Sünnet ve cemaata sarılma, 2. Bid'atleri kınama, 3. Şeytanın fitnelerinden sakınma, 4. Aldatma ve gurûr, 5. Şeytanın akîdelerdeki aldatmaları, 6. Şeytanın âlimleri aldatması, 7. Şeytanın devlet adamlarını aldatması, 8. Şeytanın âbidleri aldatması, 9. Şeytanın zâhidleri aldatması, 10. Şeytanın sûfîleri aldatması, 11. Şeytanın dindarları aldatması, 12. Şeytanın avamı aldatması, 13. Şeytanın bütün insanları aldatması.

Bu eserin mukaddimesi ve ba'zı bölümleri:

"Akıl sahiplerinin ellerine adâlet terazisini veren, peygamberlerini, mükâfat ile müjdeleyici, azâb ile korkutucu olarak gönderen ve kendilerine doğru ile eğriyi açık olarak gösteren, kitapları indiren ve kâmil, din olarak İslâmiyeti seçen Allahü teâlâya hamd ederim. O, sebepleri yaratandır, İhlâs ile O'nun bir olduğuna şehâdet ederim. Muhammed aleyhisselâm O'nun kulu ve Peygamberidir. Allahü teâlâ O'nun hidâyet nûru ile, küfür ve şirk karanlıklarını ortadan kaldırdı. Muhammed aleyhisselâma, O'nun Âline ve Eshâb-ı Kirâma. Tabiîn hazerâtına, kıyâmete kadar sayısız salât, selâm ve hayır duâlar olsun. Bilmelidir ki; Allahü teâlânın insana verdiği ni'metlerin en büyüğü akıldır. Akıl, O'nu tanımaya yarıyan bir vâsıtadır. Öyle bir vâsıtadır ki; peygamberleri tanıma ve kabûl etmeğe yarar. Allahü teâlânın gönderdiği din olan İslâmiyet, ışık gibidir. Akıl göz misâlidir. Eğer göz açık ve sağlam olursa, güneşin varlığını görür. Akıl peygamberlerin sözlerini duyup mu'cizelerini görünce, onları kabûl eder ve bilemeyeceği, anlıyamayacağı şeylerde de artık onlara uyar.

Allahü teâlâ, insanoğlunun atası olan Adem aleyhisselâma peygamberlik verdi ve akıl ni'metiyle insanları ni'metlendirdi. Adem aleyhisselâm, vahy ile Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenip, evlâdına öğretti. Hak yol üzere oldular. Ne zaman ki; Kâbil, nefsine uyup kardeşini öldürdü. Nefs ve arzuları insanları parçaladı ve dalâlet, sapıklık çöllerine saptırdı, öyle oldu ki, doğru i'tikâd ve ahlâkı bırakıp, fırkalara ayrıldılar. Peygamberlere ve akıl sahiplerine karşı geldiler. Kendi arzu ve isteklerini bayrak yapıp, putlara taptılar ve kendilerinden öncekilerin âdetlerini herşeyin üstünde tuttular. İblîs (şeytan) kendi arzusunu onlar üzerinde gerçekleştirince, onlar da ona uydular. Ancak, mü'min olabilenler bundan kurtulabildi."

Sünnet ve cemaata sarılma: Hazreti Ömer Cabiye denilen yerde insanlara bir hutbe okudu ve Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfini bildirdi: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Kim Cennetin ortasında olmak isterse, cemaatte bulunsun. Muhakkak şeytan, yalnız kalan kimseyle beraberdir, iki kişi olunca, o yaklaşamaz." Arfece'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Allahü teâlânın rahmeti cemaat üzeredir. Şeytan, cemâate katılmayıp, muhalefet eden kimse ile beraberdir" buyurdu.

Muâz bin Cebel'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Sürüden uzak kalan koyunu kapan kurt gibi, şeytan da insanın kurdudur. Parça parça olmaktan sakının. Cemâat hâlinde olun. Mescidlere koşun" buyurdu.

Ebû Zer'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "İki kişi, bir kişiden hayırlıdır. Üç kişi, iki kişiden, dört kişi de, üç kişiden daha hayırlıdır. Cemâate koşunuz. Muhakkak ki Allahü teâlâ, ümmetimi hayır üzere toplar" buyurdu.

İbn-i Ömer'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte ise, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Benî-İsrâil, yetmişbir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehenneme gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasâra da, yetmişiki fırkaya ayrılmıştı. Yetmişbiri Cehenneme gitmiştir. Bir zaman sonra, benim ümmetim de yetmişüç kısma ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir fırkası kurtulur" buyurdular. Orada bulunan Eshâb-ı Kirâm, bu fırkanın kimler olduğu sordukda: "Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir" buyurdu.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh): "Bid'atden alıkoyan, sünnete çağıran, Ehl-i sünnetten bir kimseye bakmak ibâdettir" buyurdu.

Evzâî şöyle demektedir: "Sünneti seniyyeye uymakta sabırlı ol. Ehl-i sünnet olanlarla birlikte ol. Onların dediğini söyle onların el çektiği, vazgeçtiği şeylerden vazgeç. Selef-i sâlihînin yolunda bulun. Onlara genişlik olan şey, senin için de genişlik olur."

Rü'yâmda bana, "Ey Abdurrahmân Cevzî, sen iyiliği, emreder, kötülükten nehyedersin" dendi. Ben de, "Rabbimin bana ihsânıdır. Rabbimden İslâm üzere ölmeyi istiyorum" dedim. O zaman bana, "Sünnet-i seniyye üzerine ölmeyi istiyorum, de!" buyuruldu.

Süfyân-ı Sevrî: "Söz ancak amel ile birlikte olursa makbûl olur. Söz ve amel, ancak doğru niyetle niyet, amel ve söz de, ancak sünnet-i seniyyeye uymakla doğru olur" buyurdu.

Abdurrahmân Cevzî (radıyallahü anh) oğluna: "Ey oğlum Yûsuf, tâ doğudaki bir kimsenin sünneti seniyyeye uyduğunu duyarsan, ona selâm gönder. Batıdaki bir kimsenin de sünnet-i seniyye üzere olduğunu haber alırsan, ona da selâm gönder. Zîrâ Ehl-i sünnet ve cemâatden az kimse kaldı, insanın saadeti; bir Ehl-i sünnet âlimini tanıması ve ona uymasına bağlıdır. Eyyûb-i Sahtiyanî: "Ehl-i sünnetten bir kimsenin ölüm haberini söylemen, bir uzvumu kaybetmek gibidir" buyuruyor."

Yûsuf bin Esbât şöyle demektedir: "Etrâfım Ehl-i sünnet düşmanlarıyla dolu idi. Allahü teâlâ bana, evliyâsından olan Süfyân hazretlerini tanımağı ve onu sevmeği nasîb ederek, o bataktan kurtardı."

Mu'temir bin Süleymân şöyle anlatır: Üzgün bir hâlde babamın yanına geldiğimde, bana üzüntümün sebebini sordu. Ben de arkadaşımın vefât ettiğini söyledim. Babam o zaman "O sünnet-i seniyyeye bağlı idi. Öyle vefât etti." dedi. Ben de onu tasdik ettim. Bunun üzerine, "Ona üzülmende haklısın" dedi.

Süfyân-ı Sevrî; "Sünnet-i seniyyeye uyanlar için hayrı isteyiniz. Muhakkak ki onlar gariptirler" buyurdu.

Yûnus bin Abdülâ'lâ şöyle der: "İmâm-ı, Şafiî hazretlerinin şöyle dediğini işittim: Hadîs-i şerîf âlimlerinden birini görsem, sanki Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Eshâbından birini görmüş gibi olurum."

Cüneyd bin Muhammed buyurdu ki: "İnsanlardan ancak, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) ve O'nun yolunda giden Ehl-i sünnet i'tikâdındaki kullar Allahü teâlâya kavuşturan yolu bulur. Başkaları bulamaz."

Bid'at ve bid'at sahiplerinin kötülüğü: Bid'at demek; dinde bulunmayan bir inanışı, bir işi, bir özü, bir sözü veya ahlâkı, sonradan ortaya çıkarmak veya dinde sonradan ortaya çıkmış böyle bir bozukluğu yaymak ve bundan sevâb beklemek demektir. Bid'at sahibi demek ise; bir bid'ati meydana çıkaran veya çıkmış bir bid'ati yapan demektir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "Bildirdiğim bu dinde bulunmıyan bir şey, sevâb umarak meydana çıkarılırsa, bu şey red olunur" buyuruyor.

İbn-i Abdürrazzâk şöyle anlatır: "Tâvûs bin Keysân, oğlu ile bir yerde oturuyorken, oraya bid'at ehlinden biri gelip ba'zı şeyler söyledi. Tâvûs hazretleri parmaklarını kulaklarına götürdü ve oğluna da, "Oğlum, bunun sözlerini işitmemen için kulaklarını

tıka, çünkü bu kalb zayıftır, işitilenler ona zarar verir i'tikâdını bozar" buyurdu. O kişi de kalkıp gitti."

Selâm bin Ebî Muti'de şöyle anlatır: "Bid'at ehlinden biri gelip Eyyûb-i Sahtiyânî hazretlerine, "Size bir kelime söylemek istiyorum" deyince, o da, "Hayır! Yarım kelime olsa da senden dinlemek istemiyorum" buyurdu."

Süfyân-ı Sevrî buyurdu ki: "Şeytana, bid'at işlenmesi, günahtan daha sevgili gelir. Günahtan dönülür. Bid'at işlemekten dönmek çok zordur. Bid'at sahibi ile konuşup ondan birşey işiten kimseye, onun sözlerinden Allahü teâlâ bir fayda vermez. Onunla musâfeha eden, İslâmiyete olan bağını kesmiş olur."

Müemmil bin İsmâil şöyle anlatır: "Abdülazîz bin Ebî Davud'un cenâzesinde bulundum. Tâbutu, Safa kapısına kondu ve namazını kılmak için insanlar saf tuttular. O zaman Süfyân-ı Sevrî hazretleri geldi. Herkes onun geldiğini görünce, Süfyân hazretleri de geldi dediler. Fakat Süfyân-ı Sevrî hazretleri safları yarıp ilerledi ve cenâzenin önünden geçip gitti. Namazını kılmadı. Çünkü, meyyitin bid'at ehli olduğu söyleniyordu."

Sa'îd-ül-Kerîrî de şöyle anlatır: Süleymân Teymî hastalandı ve o hâlde iken çok ağladı. Kendisine ağlamasının ölümden korkmak sebebiyle mi olduğunu sorduklarında, "Ağlamam, ölüm korkusuyla değildir. Birgün ehl-i bid'at birisine selâm verdim. Bunun için âhirette Rabbime nasıl hesap vereceğimi düşünüp, ağlıyorum dedi."

Fudayl bin Iyâd buyurdu ki: "Bid'at sahibi ile oturan, onunla görüşen kimseden sakınınız."

> Bid'at sahibini seven kimsenin ibâdetlerini, Allahü teâlâ yok eder ve kalbinden îmân nûrunu çıkarır. Yolda bid'at sahibi ile karşılaştığın zaman, yolunu değiştir. Bid'at sahibinin ibâdeti, Allahü teâlâ katında kabûl olmaz. Kim ona yardım ederse, İslâm dînini yıkmaya çalışmış olur. Ehl-i bid'at sahibine kız verilmez. Bid'at sahibi ile düşüp kalkan kimse hikmetli konuşamaz. Bid'at sahibini sevmiyen, ona buğzeden kimsenin günahlarını, Allahü teâlânın mağfiret etmesi umulur. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Bid'at sahibini güleryüzle karşılayan veya ona iyilik eden, Allahü teâlânın Muhammed aleyhisselâma göndermiş olduğu İslâmiyeti beğenmemiş olur" buyurdu. Nadr-ül-Hârisî buyurdu ki: "Bid'at sahibine kulak veren, onu dinliyen kimseden, doğruluk gider ve nefsine tâbi olur."

Leys bin Sa'îd: "Bid'at sahibi birinin su üzerinde yürüdüğünü görsem, yine ona i'tibâr etmem" buyurdu.

İmâm-ı Şafiî ise; "Bid'at sahibi birini havada uçarken görsem, yine ona i'tibâr etmem" buyurdu.

Bişr-i Hafî (radıyallahü anh) şöyle anlattı: "Birgün çarşıda iken, Müreysi adındaki bid'at sahibi birinin öldüğü haberini aldım. Orada secde edecek bir yer bularak, onun ölümü sebebiyle secdeye vardım ve Allahü teâlâya hamd ettim."

> Ehl-i sünnet ve Ehl-i bid'at: Ehl-i sünnet; Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) ve onun Eshâb-ı kirâmına uyan, onların gösterdikleri yolda gidenlerdir. Ehl-i bid'at ise; dinde önceden olmayan birşeyi ortaya çıkarıp, ibâdet olarak yapanlardır. Kendilerinin bir dayanağı da (delîlide) yoktur. Ehl-i sünnetin ise, mezhebi belli ve sözleri, delîlleri açıktır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Yeryüzünde ümmetimden hak üzere olan bir topluluk kıyâmete kadar bulunup, onlara kimse zarar veremez."
>
> **Şeytanın hileleri ve bunlardan korunmak:** İnsan, yaratılmasıyla birlikte, kendisine faydalı olan şeyleri elde etmesi için arzu ve şehvet ve kendisine zarar veren şeylerden korunması için de gadap verildi. Zarar ve faydayı ayırıp, adâlet gösteren akıl ni'meti de ihsân edildi. Böyle olmakla birlikte, şeytan denilen, bir varlık da yaratıldı. O, insanı durmadan isrâfa, doğru yoldan ayrılmağa teşvik eder. Akıllı olanın, bu düşmandan sakınması lâzımdır. Onun düşmanlığı, Âdem aleyhisselâm zamanından beri devam etmektedir. Şeytan

herşeyini, Âdemoğlunun dînini, îmânını, ahlâkını çalmak için ortaya koymuştur.

Allahü teâlâ ondan sakınmayı, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şu âyet-i kerîmelerde bildirdi: "Ey insanlar, yeryüzündeki şeylerden, helâl ve temiz olmak şartıyle yiyin, şeytanın izini ta'kib etmeyin. Çünkü o, hakîkaten size apaçık bir düşmandır." (Bekâra-168). "Şeytan sizi, fakir olacaksınız diye korkutur. Size cimrilik ve sadaka vermemeği emreder. Allah ise (sadaka ve zekât vermekle) size mağfiret va'd ediyor. Allahın kudreti geniştir, herşeyi kemâliyle bilendir" (Bekâra-268). "Muhakkak şeytan, şarabda ve kumarda aranıza kin ve düşmanlık düşürmek; sizi Allahı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak ister. Artık siz, bunlardan sakınmazmısınız?" (Mâide-91)

"Ey insanlar! Muhakkak Allahın va'di (öldükten sonra dirilmek, hesaba çekilmek) vukû' bulacaktır. O hâlde, sakın dünyâ hayâtı sizi aldatmasın. Şeytan da sakın sizi Allahın dîninden aldatıp kaydırmasın. Hakîkaten şeytan (öteden beri) size düşmandır. Siz de onu düşman edinin. Çünkü o, etrâfına toplanan avânesini, ancak Cehennemlik olsunlar diye çağırır" (Fâtır-5, 6). "Şeytana itaat etmeyin, o size açık bir düşmandır diye size nasihat vermedim mi? Ey Âdemoğulları!..." (Yâsîn-60).

Şeytanın ilk i'tirâzı, Âdem aleyhisselâma secde etmemek oldu. Allahü teâlânın secde ediniz emrine karşı geldi. Kur'ân-ı kerîmde Sad sûresi yetmişaltıncı âyetinde meâlen buyurulduğu üzere; "İblîs şöyle dedi: Ben ondan daha hayırlıyım. Beni bir ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın." Kendi üstünlüğünü ileri sürdü, İsrâ sûresi altmışikinci âyetinde meâlen; "İblîs; baksana şu üzerime mükerrem kıldığın kimseye! Eğer kıyâmet gününe kadar beni geciktirirsen, yemîn ederim ki, Âdem'in zürriyetini (neslini) azı müstesna olmak üzere, muhakkak kandırıp kendime bağlarım, demişti" buyurulduğu gibi, şeytan kibrini ortaya koydu. Sad sûresi yetmişyedinci ve yetmişsekizinci âyetinde meâlen; "(Allah) buyurdu ki: Hemen çık oradan (Cennetten). Çünkü sen, (benim rahmetimden) koğulmuşsun ve muhakkak sûrette hesap gününe kadar la'netim senin üzerinedir" buyurulduğu üzere la'netlenmeye ve Cehenneme müstehak oldu.

Şeytan insanı kötü bir işe teşvik ettiği zaman, ondan şiddetle kaçınmalıdır ve o iş kötüdür demelidir. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde E'ûzü okumayı emretti. Nahl sûresi doksansekizinci âyetinde meâlen, Peygamberine (aleyhisselâm); "Kur'ân-ı herim okuyacağın zaman E'ûzü... söyle" buyurmuştur. Ya'nî Allahın rahmetinden uzak olan ve gazâbına uğrayarak dünyâda ve âhırette helak olan şeytandan, Allahü teâlâya sığınırım, korunurum, yardım beklerim. Ona haykırır, feryâd ederim. Gecenin sonunda da (seher vaktinde) Felâk sûresini okumayı emretti.

Hazreti Âişe vâlidemizin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Şeytan sizden birinize gelir ve der ki, "Seni kim yarattı?" O da, "Allahü teâlâ" der. Şeytan tekrar, "Peki Allahı kim yarattı?" der. Böyle deyince ona, "Âmentü billahi ve Rasûlihi" deyin. Ya'nî "Ben Allahü teâlâya ve O'nun Peygamberine inandım demektir" buyurdu.

Âlim bir zât talebesine, "Şeytan seni kötülüğe düşürmek istediği zaman ne yaparsın?" diye sordu. O da, "Onunla mücâdele eder, ona karşı dururum" dedi. Hocası tekrar, "Şeytan tekrar dönüp gelir, seni günaha sokmak isterse ne yaparsın?" diye sorunca talebe, "Ona karşı durur dediğini yapmamaya çalışırım" dedi. Hocası bir kaç defa aynı soruyu tekrarlayınca, talebe hep mücâdele ederim, dedi. Bunun üzerine hocası "Senin bu işin çok uzun sürer. Sen bir koyun sürüsünün yanından geçerken, o sürünün köpeği sana havlasa veya oradan geçmene mâni olsa, bu durumda ne yaparsın?" diye sorunca talebe, "Onu taşlar ve kendi gayretimle def etmeye çalışırım" dedi. O zaman o zât buyurdu ki: "Bu işin uzun sürer. Lâkin sen o sürünün sahibine seslenip yardım istesen, o köpeğin zararından kolayca kurtulmuş

olurdun.” (Ya’nî, Allahü teâlâdan şeytana karşı yardım ister, O’na iltica edersen, onun aldatmasından korunursun.)

Şeytan insana durmadan vesvese verir. Namaza başlarken niyet etmede vesvese eden çoktur. Ağzıyla tekrar tekrar niyyet söyler. Bu olmaz. Namaza kalkan farzı eda için kalkmıştır. Niyetin yeri kalbtir. Sözle söylemek niyet olmaz. Vesveseli kişi, sözü doğru söyleyeyim diye niyet etmiye çalışır. Böylece niyet olmaz. Niyeti kalb ile yapmalıdır.

Şeytanın zenginleri aldatma yolları: İlki, malı kazanma yönündendir. Malı kazanırken, haramdan mı, helâlden mi, ehemmiyet vermezler. Alış-veriş bilgisinden habersiz olarak kazanırlar. Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Öyle bir zaman gelir ki, kişi kazandığı malın helâlden mi, haramdan mı olduğunu bilmez.”

İkincisi, o malda cimrilik etme yönündendir. Bu sebeple zekâtını vermezler veya bir kısmını verirler. Kötü malı, iyi gösterip satarlar. Şeytan kendilerini böyle yapmaları için aldatır. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İlk basılan parayı şeytan aldı. Onu öptü ve gözlerine, göbeğine sürdü. Sonra da, “Ben seninle insanları azdırır, seninle küfre sokarım, insanoğlunun paraya sevgisi ile bana ibâdet edişini çok severim” dedi.”

İbn-i Şakîk ve İbn-i Abdullah da buyurdular ki: “Şeytan, bütün arzu ve istekleriyle gelerek insanı aldatmaya çalışır. Yorulduğu zaman onun malının üzerine oturur ve onun malıyla hayır yapmasına mâni olur.”

Üçüncüsü, çok zenginlik yüzünden olup, zengin şeytana uyarak kendini fakirlerden hayırlı görür. Bu ise cahilliktir. Fazilet mal zenginliği ile değildir.

Dördüncüsü, malı dağıtma ve hayır yapma yönündendir. Şeytan, insanı kandırarak malını isrâf etmesi, hayır olmayan işlerde harcamasını sağlar. Ba’zan da sadaka vermesini hayır yapmasını isteyerek, onun böbürlenmesini ve büyüklenmesini sağlar. Bunun sonucu, insan kibir sahibi olur. Kibir, Allahü teâlânın kötülediği bir özelliktir.

Şeytanın müslümanları aldatması: Şeytan, insanı kandırmak için çok çalışır. Müslümanlardan ba’zıları, namazlarını âdet olarak kılarlar senelerce, insanlardan nasıl gördü ise öyle ibâdet eder. Fâtiha’yı doğru dürüst okuyamaz. Namazın doğru olması için gereken farz ve vâcibleri bilmez ve öğrenmez.

Öyle müslümanlar da vardır ki, cemâatle namaz kılarken İmâmdan önce secdeye gider, İmâmdan önce rükû’ya ve secdeye gitmenin emre muhalefet olduğunu bilmez. Namazına zarar geleceğini düşünmez. Abdest alırken uzuvlarını tam yıkamazlar. Abdest ve gusülde, parmağında yüzük olanlar onu oynatıp altını ıslatmazlar. Yüzüğün altına su ulaşmazsa, o abdest ve gusül olmaz. Müslümanlardan ba’zıları alış-veriş ilmini bilmezler. Bu sebeble akidleri fâsid ve bâtıl olur. Gıybet eden çok kimse vardır. Şeytan böyle olan kimseleri, doğruyu öğrenmemeleri için devamlı aldatmaktadır.

Şeytanın herkesi aldatması: Birçok yahudi ve hıristiyanın kalbine, zaman zaman İslâmiyete meyl (sevgi) gelir ve o esnada şeytan onu engeller ve “Acele etme, düşünme taşınma zamanın var” diyerek mâni olur. Nihâyet o kişiler, îmân etmeden ölür giderler. Şeytan günahkâr kimselere de aynı hileyi yapar. Onlar bugün tövbe ederim, yarın tövbe ederim, derken günler gelip geçer. Böylelikle azâba sürüklenirler. Bunun yanında, insanları, işlerinde tembelliğe sürükliyerek işlerini sonraya bırakmalarını sağlar. Onların dünyâ ve âhıret sıkıntılarına düşmesine sebep olur.

Şeytanın zâhidleri aldatması: Ba’zı kimseler, Kur’ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerde dünyânın kötülendiğini işitir ve kurtuluşun, onu terk etmekle olduğunu düşünür. Kötülenmiş olan dünyâ nedir? anlamaz. Şeytan onu, “Sen âhırette, ancak dünyâyı terkle kurtulursun” diye aldatır. O kimse de, dağların yolunu tutar. Cemiyetten, cemâatten, ilimden uzaklaşır ve vahşî hayvan gibi olur. Ona, bunun hakîkî zühd olduğu tahayyül ettirilir. Fakat asla böyle değildir. O, falandan, onun, kafasına estiği yere gittiğini işitmiş, filandan, onun bir dağda ibâdet ettiğini duymuştur. Ekseriya onun

bir ailesi olmuş, fakat kendilerinden uzaklaşması neticesinde yok olmuştur. Yahut bir annesi olmuş, ayrılışına ağlamıştır. O, umûmiyetle namazın esaslarını, lâzım geldiği gibi tanımamıştır. Onun, içinden çıkamıyacağı davranışları çok olmuştur. Şeytan bu kimseyi, ancak ilminin azlığı dolayısıyla aldatabilir. O, hakîkatleri anlayan bir İslâm âliminin sohbetinde bulunsa, o âlim ona dünyânın lezzetlerinin kötülenmediğini öğretir. Allahü teâlânın ihsân ettiği, insanlığın bekâsı için zarurî olan, ona ilim tahsili ve ibâdet husûsunda yardımda bir sebeb olan yiyecek, içecek, giyecek ve içinde namaz kılacağı bir ev nasıl kötülenir. Kötülenen; ihsân edilen bu şeylerin, yerinden başka yerde kullanılması veya onun ihtiyaç miktarı değil de isrâf üzere teminidir. Issız dağlara çıkmak yasaktır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), kişinin tek başına gecelemesini bile yasak etti. Onun topluluk ve cemiyeti terk etmesi, kazanç olmayan bir hüsrandır, ilim ve âlimlerden uzaklaşma, cehâletin çokluğunu gösterir. Böyle yaparak ana-babadan uzaklaşma, itaatsizliktir. Bu ise, büyük suçlardandır. Ama bütün bunlara rağmen bir dağa çıktıkları duyulanların durumları, şu ihtimalleri taşır: Onların çoluk-çocuğu, ana-babası yoktur. Topluca ibâdet etmek için bir yere gitmişlerdir. Âlimlerden biri şöyle dedi: “İbâdet etmek için bir dağa çıktık. Süfyân-ı Sevrî hazretleri yanımıza gelerek bizi geri döndürdü.”

Şeytanın zâhidleri aldatması, onları zühdle meşgûliyet yüzünden ilimden alıkoyması ile ilgili olarak, Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Onlar, daha aşağı olanı, daha iyi olanla değiştirdiler” buyuruyor. (Bekâra-61). Bunun açıklaması: Zahidin faydası, kapısının eşiğini aşamaz. Âlimin faydası ise, başkalarına ulaşır. Onun nice ibâdet edenlerden doğruya sevkettiği kimseler vardır. Onlara “Zühd, mübah şeyleri terktir” fikrini aşılaması da şeytanın aldatması arasındadır. Bu düşünce yüzünden, onlar arasında arpa ekmeğinden fazla yemiyen vardır. Onlar arasında meyvayı tutmayanlar vardır. Yine onlar arasında, bedeni kuruyuncaya kadar yemeği azaltanlar, nefsine yün giymekle azap edenler, ona serin suyu men edenler vardır. Bu. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm), Eshâb-ı Kirâmın ve onları ta’kib edenlerin yolu değildir. Allahü teâlânın Resûlü, et yer ve onu severdi. Tavuk yer ve helvayı severdi. Serin su ona lezzet verirdi. Dinlenmiş suyu tercih ederdi. Bir kişi, “Ben hurma yemiyeceğim, zira onun şükrünü yapamıyorum” deyince Hasen-i Basrî hazretleri, “Bu ahmak adam, acaba içtiği suyun şükrünü yapabiliyor mu?” buyurdu. Süfyân-ı Sevrî sefere çıktığı zaman, yolluğu arasında kızartılmış et ve tatlı taşırdı, insan bilmeli ki; nefsi kendisinin bineğidir. Ona, maksadına ulaşabilmesi için yumuşaklıkla muâmele etmesi gereklidir. Ona yetecek kadar iyi gelen şeyleri alsın, aşırı tokluğu, şehevi arzuları, taşkınlığı ve ona çok sıkıntı veren şeyleri terk etsin. Zira bunlar, bedene ve dîne zarar verir.

Göçebe yaşıyan topluluklar, eğer yün giyerler ve süt içmekle yetinirlerse, onları kınamayınız. Zîrâ bedenlerinin bineği olan nefsleri bunu taşır. Şehir halkı da yün giyer ve salça yerlerse, aynı şekilde onları da kınamayın ve bunlar hakkında, “Nefslerinin isteklerini yerine getiren” demeyiniz. Çünkü bu topluluğun tabiî âdetidir. Beden, ni’metler içinde büyümüş ise, biz sahibini, ona eza verecek şeyi yüklemesinden men ederiz. Zâhidâne yaşar ve şehvetlerini terk etmeği tercih ederse, onun için ne iyidir. Fakat bunu yapmazsa, nefsi taşkınlık yapar. Bu da uyku ve tenbelliği arttırır. Bu kimse, terkinin zarar vereceği ve vermiyeceği şeyi bilmeğe muhtaçtır ki, nefsine eza etmeden uygun miktarda alsın. Bir topluluk, kuru ekmeğin beden ihtiyâcı için kâfi geldiğini zannetti. Fakat bu kâfi gelse bile bununla yetinme, bedenin a’zâlarının ekşi, tatlı, serin ve diğer şeylere ihtiyâcı olacağı cihetinden eza verir. Bünyeye, mülayime teveccüh eden bir temayül hassası konulmuştur. O, ba’zan tatlıya, ba’zan ekşiye meyleder. Bunun bir çok sebebleri vardır.

Zâhid görünenlerin, zühdün sâdece yiyecek ve giyeceğin azı ile kanâat etme olduğunu düşünmesi, şeytanın aldatması arasındadır. Onlar, kalbleri baş olma ve mevki peşinde oldukları hâlde, bundan memnundurlar. Fakirlere değil de, zenginlere ikramda bulunurlar, insanların önünde, sanki Allahü teâlânın azametini müşâhededen çıkmışlar gibi birbirlerine

huşû' ederler. Ba'zan onlardan biri, kendisine zühd sahibi desinler diye verilen hediyeyi redd eder. Halbuki onlar, halkın kendilerine gidip gelmeleri ve ellerini öpmelerinden doğan imkânlar içinde, dünyâ dostluklarının en geniş kapısı içindedirler. Zira dünyâdaki gayeleri baş olmaktır.

Şeytanın kadınları aldatması: İblîs'in kadınları aldatması çoktur. Bunlardan birisi, öğle vakti hayızdan temizlenen kadının, ikindiden sonra gusül abdesti alıp, sâdece ikindiyi kılmasıdır. Halbuki ona öğle namazı da farz olmuş, fakat o bunu bilmemektedir. Kadınlar hamama girdiklerinde üzerlerine birşey örtmezler ve derler ki: "Bizi gören veya gözetleyen kimse yoktur. Burada bulunanlar, benim kızkardeşim, annem, câriyem bulunur. Onlar da benim gibi kadındırlar, öyleyse biz kimden dolayı örtüneceğiz?" "Halbuki başkasının yanında avret mahallini açmak haramdır. Kadının avret yerlerine, annesi veya kızı bile olsa bakması haramdır. Ancak kız çocuğu yedi yaşına gelmemiş ise, bu durumdan müstesnadır. Yedi yaşından sonra kız çocuğunun, bu yerlerini kadınlara karşı örtmesi lâzımdır.

Kadın, ayakta kılmaya muktedir olduğu hâlde namazını oturarak kılarsa, namazı bâtıl olur. Fakat kadınların birçoğu buna dikkat etmez. Çocuğun pisliği üzerine bulaşınca, çoğu zaman temizlemez. Bir yere gideceği zaman üstünü başını temizler. Namaza gelince gevşek davranır. Namazın vâciblerinden birşey bilmez veya sormaz. Namaz kılarken örtünmeye dikkat etmeyip açılır. Namazı bâtıl olur. Fakat buna aldırış etmez.

Kadının kocasına karşı kötü konuşması uygun değildir. Başkalarının yanında, bu çocuklarımın babası diye konuşması, kocasının izni olmadan evinden ayrılması caiz değildir. Ben günah için çıkmadım demesi değil, izinsiz çıkması günahtır. Onun izinsiz çıkması fitneye sebep olur. Aralarında, kabirlere devamlı gidip, matem tutan kadınlar da vardır. Ba'zı kadınlar da kocaları çağırdığı zaman itaat etmez ve bunu günah değil zanneder. Halbuki bundan nehyedilmişlerdir. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm): "Bir kadın, kocası çağırdığında gelmez ve bu hâlde gecelerse, sabaha kadar melekler ona la'net ederler" buyurdu.

Kadın kocasının malından başkalarına verir. Halbuki kocasının izni olmadan ve onun râzı olacağını bilmeden, başkasına birşey vermesi caiz değildir. Fakat kadınlar, çakıl taşları ile yıldız falına bakanlara veya muhabbet muskası yazanlara para verirler. Bunların hepsi haramdır.

Şeytanın erkekleri aldatması: Erkekler ise, kendilerine haram olan giyeceği giyerler ve altını ziynet olarak kullanırlar. Ba'zıları da bunları sâdece Cum'a ve bayram günleri takınır ve giyerler. Erkekler, bir haramı gördükleri hâlde bunu düzeltmekte gevşek davranırlar. Hattâ bir kimse, kardeşini veya bir yakınını içki içerken ve ipek elbise giyerken görse, bunu düzelteceği yerde, kendisi de onlara ortak olmaktadır. Yine ba'zıları, evinin önüne barikat yaparak insanların geçmesine mâni olmakta, toplanan yağmur suyunu da dağıtmıyarak günâha girmektedir. Zîrâ müslümanlara eziyet haramdır. Ba'zıları da, hamama peştemalsız girmektedir ve başkalarının avret yerlerine bakmaktadırlar.

Erkeklerin birçoğu, zevcelerinin haklarını gözetmemektedir. Onları, mehirlerini kendisine hediye etmeye zorlamaktadır.

Ayrıca erkekler, para ile hâkimin lehlerine karar vereceğini zannederler. Ba'zıları da yanında çalışan kimselerin hakkını tam olarak vermezler.

Bu konularda fazla yazsak, cildleri doldurur. Az yazarak çok şeye delâlet ettik. Allahü teâlâ, hepimizi şeytana uymaktan muhafaza buyursun. Âmin.

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 157

2) Zeylü Tabakat-ı Hanâbile cild-1, sh. 399

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1342

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 28

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 329

6) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 254

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 52, 523

8) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 140

9) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 270

10) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 17

11) Kâmûs-ül-a'lâm cild-1, sh. 749

12) Tabakât-ül-huffâz sh. 477

13) El-Vefâ bi ahvâl-il-Mustafâ

14) El-Mugni

15) Telbîsü İblîs

16) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 184, 395, 408, 587, 978

İBN-İ DEBBÂG ENDÜLÜSÎ (Ebü'l-Velîd Yûsuf bin Abdülazîz)

Hadîs, târih ve edebiyat âlimi. Künyesi Ebü'l-Velîd olup ismi, Yûsuf bin Abdülazîz bin Yûsuf bin Ömer bin Fîre'dir. 481 (m. 1088) yılında Endülüs'te Belensiye köylerinden Onda'da doğdu. Lahmi, Ondî, Endülüsî nisbet edildi. Dâniyye'de kadı iken, 546 (m. 1151) yılında vefât etti. Mersiye'de defnedildi.

Endülüs'te yetişen büyük hadîs âlimlerinin sonuncularından olan Ebü'l-Velîd İbni Debbâg, temel din ilimlerini ve yardımcı ilimleri öğrendikten sonra Mersiye'de; Ebû Ali bin Şükre Sadi'den hadîs-i şerîf ilmini öğrendi. İbn-i Sükre'den; Sahihayn, Sünen-i Dâre Kutnî, Muvatta', Sünen-i Ebî Dâvûd, Ilel-i Dâre Kutnî, Müsned-i Yâ'kûb Sedvisî, Müsned-i Bezzâr, Câmi-i Tirmizî, Garîbeyn-i Hirevî, Sünen-i Bâcî, Mu'cem-i İbn-i Kani' gibi hadîs-i şerîf kitaplarını okudu. Osman bin Ahmed Kaştâlî, Ebû Îsâ bin Abdullah Leysî, İbn-i Attâb, Yûnus bin Mugîs, Ebû Abdullah Ahmed bin Muhammed Havlânî, Halef bin İbrâhim Nehhâs, Abdülkâdir bin Muhammed Sâdfî ve daha birçok âlimden çeşitli kitapları okuyup ilim tahsil etti. Çok çalışıp, yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleriyle beraber ezberledi. Herkesin güvenip i'timâd ettiği bir âlim oldu. Nahiv ve lügat ilimlerinde mahir, şiir ve edebiyatta âlim oldu. Târihî bilgilerde de derin ilmi vardı, istifâde ettiği her âlimin hayâtı ve yaşayışı hakkında ma'lûmât sahibi idi.

Onların hayatlarını anlatan kitaplar yazdı. Dâniye şehrine kadı ta'yin edildi, ömrü boyunca ilim öğrenmek, öğretmek ve Allahü teâlâya ibâdet etmekle meşgûl oldu.

Yaptığı işi Allahü teâlânın rızâsı için yapar, söylediği sözü Allahü teâlânın rızâsı için söylerdi. Bütün hâl ve hareketlerinde Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uyar, her işinde Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine tâbi olurdu. Çok cömert olup, insanların isteğini reddetmezdi. Müslümanların işlerini kolaylaştırmak için uğraşır, kendisine bir müslümanın işinin düşmesini fırsat bilip ona yardım eder, Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için çalışırdı. Haram ve şüpheli şeyleri, çok iyi bilir, haram ve şüpheli şeylerden çok sakınır, mübahların birçoğunu da terk ederdi.

Pekçok talebesi vardı. Talebeleri arasından üstün ilim sahibi kimseler yetişti. Bunlar arasında, "Kitâb-üs-sılâ" yazarı İbn-i Beşkuval, Vezir Ebû Abdülmelik Mervân bin Abdülazîz Tecîbî Belensî, Ahmed bin Mutarref Belensî, Ahmed bin Seleme Levrakî, Muhammed bin Ebi'l-Hasen bin Hüzeyl ve daha birçok âlim vardı. Talebelerinden Ebû Ali Sadfi kendisinden ençok hadîs-i şerîf rivâyet eden âlimlerdendir. Yıllarca hocasının yanında bulunmuştur.

Hadîs-i şerîfler ve râvîleri üzerine birçok kitap yazmış olan Ebü'l-Velîd İbni Debbâg'ın eserlerinden biri, Muhammed bin Müslim Zührî'den başlayıp, Ebû Tâhir Silefî'ye kadar muhaddîs ve fakîhleri tabakalar hâlinde anlattığı "Tabakât-ül-muhaddisîn vel-fukahâ" adlı kitabıdır. Hocası Kâdı Sadfînin hocalarının hayâtlarını da "Mu'cem-şuyûh-ül-Kâdî es-Sadfî" adlı eserinde kaydetmiştir. "Kitâbu fî müştebeh-il-esmâ ve müştebeh-ün-nisbe" de diğer eserleri arasındadır.

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1310

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 142

3) Kitâb-üs-sılâ cild-2, sh. 644

4) Tabakât-ül-huffâz sh. 470

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 552

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 309

7) El-A'lâm cild-8, sh. 238

İBN-İ DECÂCÎ (Sa'dullah bin Nasr)

Kırâat, tasavvuf ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi, edîb ve vâ'iz. Künyesi Ebü'l-Hasen olup ismi, Sa'dullah bin Nasr bin Sa'îd'dir. 482 (m. 1089) yılında Bağdad'da doğdu. Muhazzebüddîn lakabı verildi. İbn-i Decâcî ve İbn-i Hayevânî diye meşhûr oldu. 564 (m. 1169) yılında Bağdad'da vefât etti. Anne ve babasının yanına Bab-ı Harb mezarlığına defnedildi.

Küçük yaşta temel din bilgilerini ve Arabî ilimleri öğrenen Ebü'l-Hasen bin Decâcî, kırâat ilmini Ebü'l-Hattâb bin Cerrah ve Ebû Mensûr Hayyât'tan çeşitli rivâyetlerle öğrendi. Bu âlimlerden hadîs ve fıkıh ilmini de tahsil etti. Ebü'l-Hattâb Kelüzânî, Ebü'l-Hasen bin Allâf, Ebü'l-Kâsım bin Beyân, ibn-i Tayyûrî, Ebü'l-Ganâim Nersî ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf öğrendi. Ebü'l-Hattâb'dan öğrendiği fıkıh' bilgileriyle Hanbelî mezhebinin inceliklerine vâkıf oldu. Ondan yazdığı "Hidâye" kitabını rivâyet etti. İbn-i Akîl'den "El-İntisâr li-Ehl-is-sünne vel-hadîs" kitabını rivâyet etti. Ebû Bekr Dîneverî ile arkadaşlıkları oldu. Bağdad'da ders verdi. Tasavvuf âlimlerinin sohbetinde bulundu. Kalbi kirlerden temizlendi. A'zâları, Allahü teâlânın rızâsına muhalif bir iş yapmaz oldu. Allahü teâlânın büyüklüğünü, ni'metlerinin Üstünlüğünü düşünmekten başka birşey aklına gelmezdi.

Allahü teâlânın kullarına O'nun dinini öğretir, insanları Cehennem ateşinden kurtarmak için gayret ederdi. Resûlullahın (aleyhisselâm) ahlâkıyla ahlâklandı ve halleriyle hâllendi. Selef-i sâlihînin hâl ve hayatlarını okudu, öğrendi. Va'z ve nasihatlerinde, o mübârek insanların hayatlarından örnekler verdi. Çok sayıda insan o mübârek kimselerin anılması bereketiyle onun va'zlarında tövbe etti. Pekçok kimse doğru yolu bulup, sapıklıktan kurtuldu. Nice kimseler, İbn-i Decâcî'nin okuduğu Kur'ân-ı kerîmi dinlemek ve va'zlarından istifâde etmek için uzak şehirlerden geldiler. Onun üstünlüğünü, zamanındaki âlimler şöyle ifâde etmektedirler:

İbn-i Decâcî hakkında İbn-i Haşşâb; "O, fakîh ve va'izdir. İ'tikâdı çok sağlam bir âlimdir. İbn-i Cevzî; "O, fıkıh öğrendi, ders verdi. Münâzara yaptı ve va'z etti. Latîf ve güzel sözlü idi. Vefât edinceye kadar ilim mütâlâası ile meşgûl oldu." İbn-i Nuktâ! "O, faziletli ve güvenilir bir âlim olup, birçok âlim ondan rivâyette bulundu." İbn-i Hüseyn, "O, güzel ahlâklı ve güzel yaşayışlı bir âlimdi. Ebû Bekr Dîneverî'nin arkadaşlarındandı. Kur'ân-ı kerîm okur ve hadîs-i şerîf öğretirdi." İbn-i Neccâr; "O, fakîhlerin ve fâdılların tanınmışlarındandır. Va'zı güzel, sözü yumuşak ve te'sîrli, nazım ve nesirde çok başarılıydı, İbn-i Decâcî, sofilerle birlikte olmayı çok severdi" ve ibn-i Katiî; "İbn-i Decâcî, münâzaracı, vâ'iz, faziletli, fetvâ ve tasnif ehlidir" demektedirler.

İbn-i Decâcî, haram ve şüphelileri terk eder, mübahların birçoğuna da i'tibâr etmezdi. Güler yüzlü, tatlı dilli, hoşsohbet bir zât-ı muhterem idi. Kendisini herkes severdi. O da insanlara karşı çok merhametliydi. Kimseyi incitmez, kimsenin kalbini kırmazdı. Herkese yardımcı olur, elinden gelen izzet ve ikramda bulunurdu, insanlara dünyalık vererek âhıretlerini kazandırmaya çalışırdı.

Pekçok talebe yetiştirdi. Birçok kimse ondan kırâat dersleri aldı. Ondan hadîs-i şerîf rivâyet edip fıkıh ilmi öğrenen âlimler pekçoktu. Ondan ilim öğrenenler arasında; oğlu Ebû Nasr Muhammed, İbn-ül-Ahdar, İbn-i Sekine, Şeyh Muvaffakuddîn, İbn-i İmâd Harrâni, Enceb-ül-Hammâmî ve daha birçok âlim vardı.

Birçok kıymetli eserin yazarı olan Ebü'l-Hasen İbn-i Decâcî'nin "Sıft-ül-milh" ve "Rûh-üt-terk" adındaki eserleri bilinmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 302

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 216

3) İzâh-ül-meknûn cild-2, sh. 17

İBN-İ DEHHÂN (Sa'îd bin Mübârek bin Ali)

İslâm âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Sa'îd bin Mübârek bin Ali bin Abdullah bin Sa'îd bin Muhammed el-Ensârî el-Bağdâdî olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. İbn-i Dehhân en-Nühâvî diye tanınmıştır. Lakabı Tâcüddîn ve Nâsıhuddîn'dir. O zamandaki ba'zı insanlar, bu zât için Zînet-üd-dehr (zamanının süsü) demişlerdir. Bilhassa tefsîr, hadîs, fıkıh ve diğer naklî ilimlerde ve ayrıca, lügat ve nahiv gibi edebi ilimlerde, zamanındaki âlimlerin en meşhûrlarından idi. 494 (m. 1101) senesi Receb ayının 16'sına rastlayan Cum'a gecesi, Bağdad'da Nehr-i tâbık diye bilinen yerde doğdu. 569 (m. 1174) senesinde Fıtr bayramı gecesi vefât etti. Doğumu ve yetişmesi Bağdad'da olmuştur.

İbn-i Dehhân hazretleri, Ebü'l-Kâsım Hibetullah bin Muhammed bin Husayn, Ebû Gâlib Ahmed bin Bennâ ve başka zâtlardan ilim öğrendi. Hadîs-i şerîf dinledi. Rummanî gibi meşhûr âlimlerden de, lügat, nahiv ve diğer edebi ilimleri öğrendi.

Kendisinden ise; Hatîb-i Tebrîzî gibi meşhûr büyük zâtlar ilim öğrenip rivâyetlerde bulunmuşlardır.

İbn-i Dehhân Saîd bin Mübârek (radıyallahü anh), bir ara Bağdad'dan Musul'a gitti. Vezir Cemâleddîn-i İsfehânî kendisini çok güzel karşıladı ve iyilik ve ikramlarda bulundu. Onun himâyesi altında bir müddet orada ikâmet etti ve insanlara ders okutmakla meşgûl oldu. İbn-i Dehhân'ın, Bağdad'da bulunduğu zamanda pekçok kitabı vardı. Musul'a giderken bunları götürmemişti. Fakat bir müddet sonra bunların yanında bulunması ve onlardan istifâdesinin gerekli olduğu kanâatına vardı. Kitaplarını getirmek için Musul'dan birini, Bağdad'a gönderdi. Bu kimse İbn-i Dehhân'ın evine gittiğinde, kitapları harâb olmuş gördü. Evin arkasındaki tabakhâneden sızan sular ve bunların kokusu, kitapları perişan etmişti. Kitapları bu şekilde Musul'a götürdü, İbn-i Dehhân bu hâle çok üzüldü. Kendisine, bu kitapları buhur ile tütsülemesi hâlinde kokunun gidebileceğini bildirdiler. Böyle yapmaya başladı. 30 rıtldan (takriben 13 kg'dan) fazla buhur ile kitapları tütsüledi. Bu esnada gözlerine gelen duman sebebiyle gözleri a'mâ oldu. Bundan sonra bu işi yapmak için halk kendisine yardımcı oldu.

İbn-i Dehhân'ın ilmi yanında, şairliği de çok kuvvetliydi. Güzel şiirleri vardır.

İmâdüddîn el-Kâtib, el-Haride isimli eserinde bu zâtı zikretmekte ve çok övmektedir.

İbn-i Dehhân (radıyallahü anh) birçok eserler tasnif etmiştir. Bunlardan ba'zıları şunlardır. Tefsîr-ül-Kur'ân, Tefsîr-ül-Fâtiha, Tefsîrü Sûret-ül-İhlâs, Şerh-ül-İzâh (40 cild), Ed-Dürûsü fin-nahv, er-Riyâdatü fin-nüktet-in-nahviyye, Dîvan (şiir), Resâil, ed-Dad vez-Zâ.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-ayân cild-2, sh. 382

2) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 587

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 233

4) El-A'lâm cild-3, sh. 100

5) Mu'cem-ül-üdebâ cild-11, sh. 219

6) İnbâh-ur-ruvât cild-2, sh. 47

7) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 455, 471, cild-2 sh. 678

İBN-İ EBÎ ASRÛN (Abdullah bin Muhammed)

Kelâm, ferâiz, kırâat ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Sa'd olup ismi Abdullah bin Muhammed bin Hibetullah bin Mutahhar bin Ali bin Ebî Asrûn'dur. 493 (m. 1099) yılında Musul'da doğdu. Doğduğu yere nisbetle Mûsulî, yerleştiği yere nisbetle Dımeşkî, Temimî ve Hadîsi denildi. Şerefüddîn lakabı verildi. İbn-i Ebî Serî ve İbn-i Ebû Asrûn diye meşhûr oldu. 585 (m. 1189) yılında Şam'da vefât edip, kendi adıyla anılan medreseye defnedildi.

Küçük yaşta, yüksek din bilgilerine temel olan din ve âlet ilimlerini öğrendi. Musul'da, Kâdı Mürtezâ İbni Şehrezûri, Ebû Abdullah Hüseyn bin Hamîs Mûsulî, Müslim Surûcî'den fıkıh ilmi öğrendi. Doğum yeri olan Musul'dan ayrılıp, Bağdad'a geldi. Bağdad'da, meşhûr yedi kırâat imamının kırâatlerini, Ebû Abdullah Hüseyn bin Muhammed Bârî'den öğrendi. Bu yedi kırâat imamının kırâati ile birlikte, diğer üç meşhûr kırâat İmâmı'nın kırâatini, Ebû Bekr Mezrukî, Devan bin Ali Hammâd ve Sıbt-ü Ebû Mensûr Hayyâd diye bilinen Abdullah bin Ali bin Ahmed'den öğrendi. Bağdad'dan Vâsıt şehrine geçip, Kâdı Ebû Ali Fârîkî'den fıkıh öğrendi. Bağdad'da Es'ad Mihenî'ye talebe oldu. Usûl bilgilerini Ebü'l-Feth bin Burhân'dan tahsil etti. Ebü'l-Kâsım İbni Husayn ve Ebü'l-Hasen bin Tavk'den hadîs-i şerîf işitip ilim öğrendi. Bağdad'dan memleketi Musul'a dönerken, birçok ilimde asrının en âlimi idi. 523 (m. 1129) yılında Musul'da ders vermeye başladı. Sonra Sincar'a, bir müddet orada kaldıktan sonra, 545 (m. 1150) yılında Haleb'e gitti. Haleb'te Melik Nûreddîn Zengî tarafından karşılanıp çok iltifât edildi. O asırda Melik Nûreddîn Zengî, Ehl-i sünnet ulemâsı için medreseler tesis etmekteydi. Haleb'te inşâ ettirdiği medresede, İbn-i Ebû Asrûn'un ders vermesini rica etti. Orada 549 (m. 1154) yılına kadar ders verdi. Daha sonra Dımeşk'a gitti. Gazâliyye'de ders verdi. Evkaf nezâretine ta'yin edildi. Sonra Haleb'e gitti. Sincâr, Harran ve Diyâr-ı Rabî'a'da kadılık yaptı. Gittiği yerlerde; Melik Nûreddîn Zengî tarafından kendisi için yaptırılan medreselerde dersler verdi. Nûreddîn Zengî, onun için Hama, Humus ve Ba'lebek'de birer, Dımeşk ve Haleb'te ikişer tane medrese yaptırdı. Dımeşk'daki medrese, "Asrûniyye Medresesi" diye meşhûr oldu. 570 (m. 1174) yılında tekrar Dımeşk'a döndü. 573 (m. 1177) yılında Kâdı'l-kudât ta'yin edildi. Oraya yerleşip bir daha dışarı gitmedi, ömrünün sonuna doğru gözleri görmez oldu. Vefâtına kadar kadılığa devam etti. A'mânın kadılık yapmasının caiz olduğuna dâir de bir kitap yazdı. Zamanının en âlimi, ahlâkı en güzel olanı, dîni en sağlam olanı idi. Usûl ve mezhebde imâm idi. Haram ve şüphelilerden çok sakınır, günaha düşmek korkusuyla mübahların bir çoğunu terkederdi. Müslümanlara emr-i ma'rûf, nehy-i anilmünker yapardı. Dîn bilgilerinin doğru olarak; öğrenilmesi ve öğretilmesi için gayret ederdi. Bilhassa ferâiz ilminin gençlere öğretilmesini arzu eder, Resûlullahın (aleyhisselâm) "Ferâiz ilmini öğrenmeye çalışınız! Bu ilmi gençlere öğretiniz! Ferâiz ilmi, din bilgisinin yarısı demekdir. Ümmetimin en önce unutacağı, bırakacağı şey, bu ilim olacaktır" buyurduğunu hatırlatırdı. Şeyh-ül-İslâm Fahreddîn İbni Asâkir ve daha birçok âlim İbn-i Ebî Asrûn'dan fıkıh, ilmini öğrendi. Ebü'l-Kâsım Sasri, Ebû Nasr İbni Şirâzî, Ebû Muhammed bin Kudâme ve daha birçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

İbn-i Ebî Asrûn, yetiştirdiği birçok talebenin yanında, pekçok kitap da yazdı. Bu kıymetli eserlerinden ba'zıları şunlardır: "Safvet-ül-mezheb alâ nihâyet-il-matlab", "El-İntisâr", "Mürşid", "Ez-Zerî'a fî ma'rifet-iş-şerî'a", (Mezheblerdeki ayrılıklardan bahseder) "Et-Teysîr", "Mebâhis-ün-nazar", (Ferâiz hakkındadır.) "Muhtasar", "El-İrşâd", "Fevâid-ül-Mühezzeb", "Et-Tenbîh fî ma'rifet-il-ahkâm", "El-Muvâfık' vel-muhâlif.

İbn-i Ebî Serî'nin (İbn-i Ebî Asrûn) eserleri, onun dinine bağlılığını ve vera'ını, ilminin büyüklüğünü göstermektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şafiiyye cild-7, sh. 132

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 333

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 143

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 283

5) El-A'lâm cild-4, sh. 124

İBN-İ HÂC KINÂVÎ (Şis bin İbrâhim Kıftî)

Hadîs, nahiv, edebiyat, lügat ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Hasen olup ismi, Şîs bin İbrâhim bin Muhammed bin Haydere bin Hâc'tır. 510 (m. 1116) yılında Mısır'da Kıft beldesinde doğdu. Doğum yerinden dolayı Kıftî, son yerleştiği Kına'dân dolayı da Kınâvî nisbet edildi. İslâmiyete olan hizmetinden dolayı Ziyâüddîn lakabı verildi. Dedesi Hâc'dan dolayı İbn-ül-Hâc diye meşhûr oldu. Ömrünün sonuna doğru Kınâ'ya gitti. Orada 598 (m. 1202) yılında vefât etti.

Zekâ ve hafızasının kuvveti ve gayreti ile küçük yaşta dikkatleri üzerine çeken İbn-i Hac Kınâvî Kıftî, temel din bilgilerini ve yardımcı ilimleri öğrendikten sonra, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân bin Husayn bin Habbâb, Ebû Tâhir İsmâil bin Avf, Ebü'l-Haccâc Yûsuf bin Ali Kadâî gibi zamanın en ileri gelen âlimlerinden ilim öğrenip, icâzet aldı. İskenderiyye'de, hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden Ebû Tâhir Silefî'den hadîs ilmi tahsil edip, hadîs-i şerîf öğrendi. Edebiyat, Arabî ilimler, hadîs ve Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinde zamanın en ileri gelen âlimlerinden oldu. Peygamberimizin (aleyhisselâm) yaşayışını, Selef-i sâlihînin hayâtını, hâl ve hareketlerini çok iyi bir şekilde öğrendi. Vaktinin bir ânını boş geçirmedi. Hep ilim öğrenmek, öğretmek ve bu yolla Allahü teâlânın dinine hizmet ederek, O'nun rızâsını kazanmak için çalıştı. Onun tebessüm etmekten ziyâde güldüğünü kimse görmedi. Her zaman güleryüzlü idi. Kendisine âhırette fayda vermeyeceğini bildiği şeylere hiç iltifât etmezdi. Haram ve şüpheli şeylerden şiddetle kaçar ve mübahların birçoğunu terk ederdi. İlim öğrenmek ve öğretmekten arta kalan zamanını ibâdetle geçirirdi.

İbn-i Hac Şîs bin İbrâhim Kınâvî Kıfti hazretlerine, Mısır sultanları çok iltifât ederlerdi. Hâlbuki o, onlardan hiç hoşlanmazdı. Çünkü o zaman Mısır'da idâre, Eshâb-ı Kirâma (r.anhüm) düşman olan Fâtimî halifelerinin elindeydi. O, bir Ehl-i sünnet âlimi ve âdil bir idâreci olan Vezir Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin idâreye hâkim olmasını arzu ediyor, i'tikâdı bozuk kimselerin işbaşından uzaklaştırılmasını istiyordu. Diğer Ehl-i sünnet âlimlerinin de işbirliği ve müslümanların desteği ile Fatımî halifeliği ortadan kaldırıldı. Vezir Selâhaddîn-i Eyyûbî, Atâbeğ Nûreddîn Zengî'ye tâbi olarak Mısır'ın tamâmına hâkim oldu. Müslümanlara pek faydalı hizmetler yapıp, zâlim haçlı askerlerinden, peygamberler şehri Küdüs-i şerîfi kurtardı. İbn-i Hac Şis bin İbrâhim Kıftî Kınâvî, Mısır'da ve Kına'da birçok talebe yetiştirdi. İnsanlara hadîs-i şerîf ve fıkıh bilgileri öğretti. Ehl-i sünnet âlimlerinden kendisine kadar ulaşan güzel bilgileri insanlara anlatırdı. Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenmeyenin, i'tikâd ve amelinin doğru olamayacağını, yanlışlıklarla dolu i'tikâd ve amelin de, sahibini Cehenneme atılmaktan kurtaramayacağını söylerdi.

Pek kıymetli eserler de yazan İbn-i Hac, değişik mevzûlarda yazdığı eserlerinden ba'zılarını Sultan Selâhaddîn-i Eyyûbî'ye takdim etti. O'nun eserlerinden bir kısmı şunlardır. "Kitâb-ül-işâret fî teşkîl-il-ibâre" "El-Mu'tesâr minel-muhtasar", "Tehzîb zihn-il-vâî fî ıslâh-ir-râyet ver-Râî" (Bu eseri, Selâhaddîn-i Eyyûbî için hazırlamıştır.), "Hazz-ül-galâsim ve ifhâm-ül-muhâsim", "Teâlik fil-fıkh alâ mezheb-il-İmâm Mâlik", "Lü'lüet-ül-meknûne ve Yetimet-ül-masûne (Kasideler mecmûasıdır.), "Letâif-ül-siyâse fî ahkâm-ir-riâse".

Yazmış olduğu güzel şiirleriyle de insanlara nasihat eden İbn-i Hac bir şiirinde şöyle buyurmaktadır:

"Nefsine dikkat et, hırs insanı yorucudur.
Kalbi ve cismi imân yükseltir.

Senin rızkın taksim edilmiştir ve onu bulacaksın.
Her insan rızkına kavuşur, o geri dönmez.

Sen Allahü teâlânın taksiminden şikayetçi olursan,
Küfrün kapısını çalmış olursun."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Fevâid-ül-vefeyât cild-2 sh. 108

2) Bugyet-ül-vuat cild-2, sh. 6

3) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 128

4) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 454

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 311

6) El-A'lâm cild-3, sh. 181

İBN-İ HAKÎM (Muhammed bin Es'ad)

Hadîs, tefsîr, lügat ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi, vâ'iz. Künyesi Ebü'l-Muzaffer olup ismi, Muhammed bin Es'ad bin Muhammed bin Nasr'dır. 484 (m. 1091) yılında Bağdad'da doğdu. Bağdadî, Irâkî ve Hakîmî nisbet edildi, İbn-i Hakim diye tanındı. 567 (m. 1172) yılında Şam'da vefât etti. Bâb-ı Sagîr kabristanına defnedildi.

Zamanın belli başlı ilim merkezlerinden olan Bağdad'da doğması, İbn-i Hakîm'in Arab dilinin inceliklerini küçük yaşta öğrenmesine sebeb oldu. Tefsîr ve hadîs ilimlerinde ilerledi. Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerini mütehassıs âlimlerden öğrendi. Bağdad'da Hüseyn bin Muhammed bin Ali Reîs'ten fıkıh ve hadîs ilimlerini öğrendi. Nûr-ül-Hüdâ Zeynebî, Ebû Ali bin Nebhân ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf ve hadîs ilimlerini öğrendi. "Makâmât" musannifi Harirî'den Arabî ilimler ve edebiyat dersleri aldı. Hadîs, tefsîr ve fıkıh ilimlerinde Bağdad'daki tahsilini tamamladıktan sonra Şam'a gitti. Orada Tarhaniyye Medresesi'nde, daha sonra Mu'înüddevle Emîr Vâsık'ın kendisi için yaptırdığı medresede ders verdi. Sadiriyye Medresesi'nin de müderrislerindendi. Bu arada kadılık da yaptı. Hanefî mezhebine göre fetvâ verirdi. Güzel şiirleri vardı. Hitâbeti çok güzeldi. Peygamberin (aleyhisselâm) ve selef-i sâlihînin örnek hayatlarını ve hallerini çok iyi ezberlemişti; Va'z ve nasihatlerinde Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) hayatlarından, onların Allahü teâlânın dinine yaptığı hizmetlerden ve Peygamberin (aleyhisselâm) bildirdiklerine nasıl uyduklarından bahseder, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına tâbi olmanın ehemmiyetini anlatırdı.

Birçok talebe yetiştirdi. Ebû Muhammed bin Abdülhâlık bin Esed bin Sabit Hanefî, Ebü'l-Mevahib bin Susrî, Ebû Nasr Şirâzî ve daha birçok âlim onun talebeleri arasındaydı.

Ebü'l-Muzaffer Hakimi medreselerde ilim öğretip yetiştirdiği talebeleri ve câmilerde va'z edip irşâd ettiği insanlar yanında, pek kıymetli eserler de yazdı. Daha sonra gelen insanların da ilminden istifâde edip kendisine duâ etmelerini, Amel defterinin kapanmamasını arzu etti. Bunlardan, tefsîr ilminde "Tefsîr-ül-Kur'ân" fıkıh ilminde "Nazm-ı Muhtâsâr-il-Kudûrî", hadîs ilminde, "Şerh-i Şihâb-il-ahbâr" ve lügat ilminde "Şerh-ül-makâmât li'l-Harirî" adlı eserleri sayılabilir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakat-ül-müfessirîn cild-2, sh. 87

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Suyûtî) sh. 29

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 218

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 50

5) El-A'lâm cild-6, sh. 31

İBN-İ HAMÎS KA'BÎ (Hüseyn bin Nasr)

Hadîs, tasavvuf, ferâiz ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi, kadı. Künyesi Ebû Abdullah olup ismi, Hüseyn bin Nasr bin Muhammed bin Hüseyn bin Muhammed bin Hasen bin Kâsım bin Hamis bin Âmir'dir. Musul yakınlarındaki Cüheyne köyünde, 466 (m. 1074) yılında doğdu. Bundan dolayı Mûsulî ve Cüheynî nisbet edildi.

Mensûp olduğu Ka'b kabilesine nisbetle Ka'bî denildi. Din-i İslama olan hizmetleri ve Allahü teâlânın emirlerine uymak ve yasaklarından sakınmaktaki üstün gayretlerinden dolayı "Tâc-ül-İslâm" ve "Mecdüddîn" lakabları verildi. 552 (m. 1157) yılında Bağdad'da vefât etti.

Din ve alet ilimlerine temel olan bilgileri, doğum yeri olan Musul'da öğrenen İbn-i Hamîs, yüksek din ilimlerini öğrenmek için Bağdad'a gitti. Bağdad'da İmam-ı Gazâlî hazretlerinden fıkıh tahsil etti. Tırâd Zeynebî, İbn-i Bâtır ve daha birçok Âlimden hadîs ilmi öğrendi. Fıkıh ilminin inceliklerine ve Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerine vâkıf oldu. Tasavvuf yolunda ilerledi. Tasavvuf yolunda yükselmiş olan büyüklerden feyz aldı. Diğer ilimlerde de söz sahibi oldu. Rahbe'ye kadı ta'yin edildi. Daha sonra Musul'a döndü. Musul'da kitab yazmak ve talebe yetiştirmekle meşgûl oldu. Çok cömertti, insanların ihtiyâcını görmekten çok hoşlanırdı. Bir mü'minin âhıretlik bir işini görmeyi, dünyalık bir mes'elesini halletmeye tercih ederdi. Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretir, insanlara nasihatlerde bulunurdu. Haram ve şüphelilerden şiddetle kaçınır, hesabını verememek korkusundan, mübahları da zarûret miktarı kullanırdı.

Musul'da pekçok talebe yetiştirdi. Kıymetli kitaplar yazdı. Yazmış olduğu eserlerden "Menâkıb-ül-ebrâr ve Mehâsin-ül-esrâr" adlı kitabında, sâlihlerin, evliyânın büyüklerinin hâl ve kerâmetlerini, büyüklüklerini, o büyüklerin yollarını anlatmaktadır. "Tabakât-ül-evliyâ"sında, Allahü teâlânın sevgili kullarının hâllerini yazmaktadır. "Tahrîm-ül-gıybe vemâ fîhâ minel-ukûbe"sinde, gıybet ve afetlerinden bahsetmektedir. "Minhec-ül-mürîd fit-tevhîd"inde, doğru yolu bulup, sırât-ı müstekim üzere gitmek isteyenlerin uyması gereken kaideler anlatılmaktadır. "El-Ferh-ül-muvaddah" adlı eserinde ise, Eshâb-ı Kirâmdan (r.anhüm) Zeyd bin Sâbit'in (radıyallahü anh) ictihâdlarına ve bildirdiği haberlere uygun olarak ferâiz (İslâm miras hukuku) bilgilerini anlatmıştır. Ferâiz husûsunda, İmâm-ı Şafiî hazretleri de, Zeyd bin Sabit hazretlerinin bildirdiklerini esas almıştır. "Ahbâr-ül-menât" ve "Menâsik-ül-hâc" da eserleri arasındadır.

İbn-i Hamîs Ka'bî, "El-Muhtâr min Menâkıb-il-ebrâr ve mehâsin-il-esrâr" adlı eserinden ba'zı bölümler:

"Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Bid'at sahibine hürmet eden kimse, İslâmiyetin yıkılmasına yardım etmiş olur."

Yine hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Allahü teâlâ bid'at sahibinin orucunu, namazını, zekâtını, haccını, umresini, cihâdını farz ve nafile ibâdetlerini kabûl etmez."

Ebüdderdâ hazretleri buyurdu ki: "İyi arkadaşla arkadaşlık; yalnızlıktan, yalnızlık; kötü kimselerle arkadaş olmaktan hayırlıdır."

Yine buyurdu ki: "Bid'at ehli ile dostluk, kalbin nûrlarını giderir. Bid'at sahiplerinin amelini güzel gören Allahü teâlânın gazâbını üstüne çeker."

Abdülvâhid bin Zeyd buyurdu ki: "Dindar kimselerle oturun! Çünkü onlar, söylediklerini yaparlar. Mürüvvet ehli ile oturun! Çünkü onların meclisinde boş şeyler, mâlâya'nî konuşulmaz."

Ebû Medyen buyurdu ki: "Dînini korumak isteyen, bid'at sâhibleriyle konuşmaktan sakınsın. Kalbini korumak isteyen, yabancı kadınlarla konuşmaktan sakınsın."

Ebû Medyen hazretleri yine buyurdu ki: "Bid'at sahipleri ile oturmak kalbi öldürür. Çok küçük bir bid'at işleyen kimseden bile sakınınız."

İmâm-ı Şafiî hazretleri buyurdu ki, "Vakit, düşmanının elindeki bir kılıç gibidir, sen onu kesmessen, o seni keser."

Fudayl bin Iyâd hazretleri buyurdu ki: "Bid'at sahibini seven kimsenin amellerini, Allahü teâlâ yok eder, kalbinden İslamın nûrunu çıkarır. Müslüman, müslümanın yüzüne bakınca kalbi parlar. Müslümanın bid'at ehlinin yüzüne bakması ise, kalbini karartır. Yolda bid'at sahibine rastlarsan, yolunu değiştir. Bid'at sahibine iltifât edip yükseltme. Bid'at sahibine yardım eden, İslâmın yıkılmasına yardım etmiş olur."

Bişr-i Hafî hazretleri buyurdu ki: "Düşmanın senden emîn olmadıkça kâmil olamazsın, dostun emîn olmazsa, sende nasıl hayır bulunabilir."

Yine buyurdu ki: "İtaat etmiyorsan bari asî olma."

Fudayl bin Iyâd hazretleri buyurdu ki: "Dünyânın tamâmı altından olsaydı yine yok olurdu. Âhiret ise, çanak çömlek gibi topraktan olsaydı yine bakî olurdu. Akıllı kimse, geçici olan dünyâyı, altın da olsa reddeder, bakî olan âhireti, çanak çömlek gibi topraktan da olsa kabûl eder. İşin aslı, âhiret bakî ve altın gibi kıymetlidir. Dünyâ ise, fânî ve çanak çömlek gibi kıymetsizdir."

İbrâhim bin Edhem (radıyallahü anh) Basra çarşısında dolaşırken etrâfına toplanan kimseler sordular ki, "Allahü teâlâ, "Ey kullarım! Benden isteyiniz! Kabûl ederim, veririm" buyuruyor. Hâlbuki, istiyoruz, vermiyor?" Cevâbında buyurdu ki, "Allahü teâlâyı çağırırsınız, O'na itaat etmezsiniz. Peygamberini (aleyhisselâm) tanırsınız, O'na uymazsınız. Kur'ân-ı kerîmi okursunuz, gösterdiği yolda gitmezsiniz. Cenâb-ı Hakkın ni'metlerinden fâidelenirsiniz, O'na şükr etmezsiniz. Cennetin, ibâdet edenler için olduğunu bilirsiniz, hazırlıkta bulunmazsınız. Cehennemi, âsîler için yarattığını bilirsiniz, ondan sakınmazsınız. Babalarınızın, dedelerinizin ne olduklarını görür, ibret almazsınız. Ayıbınıza bakmayıp, başkalarının ayıplarını araştırırsınız. Böyle olan kimseler, üzerlerine taş yağmadığına, yere batmadıklarına, gökten ateş yağmadığına şükr etsin! Daha ne isterler?

Duâlarının neticesi, yalnız bu olursa, yetmez mi?”

İbrâhim bin Edhem, birisiyle uzun müddet arkadaşlık yaptı. Ayrılacakları zaman adam: “Bunca zamandır arkadaşız, bende bir ayıp gördüysen söyle de düzelteyim” dedi. İbrâhim bin Edhem hazretleri, “Ben sende hiçbir ayıp görmedim ve göremem de. Git, ayıbını başkasından öğren” buyurdu.

Sırrî-yi Sekati hazretleri buyurdu ki: “Kıyâmet günü, diğer ümmetler peygamberlerinin isimleri ile, (Ey Mûsâ aleyhisselâmın ümmeti, ey Îsâ aleyhisselâmın ümmeti) diye çağrılacaktır. Muhammed aleyhisselâmın ümmetine ise, (Ey Allahü teâlânın dostları! Rabbinize geliniz) denilecek, Muhammed aleyhisselâmın ümmetini ferahlık ve sevinç kaplıyacaktır.”

Yine Sırrî-yi Sekati hazretleri buyurdu ki: “Kişinin dîni, nefsin arzu ve isteklerine galip gelmedikçe mürüvveti kâmil olmaz. Nefsin arzu ve istekleri dînine gâlib gelmedikçe, kişi tehlikeye düşmez.”

Şakîk-i Belhî buyurdu ki: “Allahü teâlâ tâat ehlinin ölülerini kabirde de diri kıldı. Günahkârları ve fâsıkları da, diri iken ölü kıldı.”

Sehl-i Tüsterî hazretleri buyurdu ki: “İlim müstesna, dünyânın hepsi cehâlettir. Kendisiyle amel olunanı hâriç, ilmin hepsi vebaldir. İhlâsla yapılanı hâriç amellerin hepsi boştur, hebadır.”

Yahyâ bin Muâz-ı Râzî hazretleri buyurdu ki: “Üç kimseden kaçınız. Yanlarına yaklaşmayınız. Bunlar: Gâfil, sapık din adamı ve zenginlere yaltakçılık eden hafız ve dinden haberi olmayan tarikatçılardır.”

Yine buyurdu ki: “Âlimler, insanlara babalarından ve annelerinden daha fazla merhametlidirler. Zîrâ anne ve baba, çocuklarını dünyâ tehlikelerinden korurlar. Âlimler ise, insanları kıyâmetin şiddetinden ve dehşetinden korurlar.”

Yine buyurdu ki: “Düşünmeden konuşan pişman olur. Düşünerek konuşan emîn olur.”

> Yahyâ bin Muâz-ı Râzî hazretlerine dünyânın ne olduğu sorulduğunda buyurdu ki: “Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Dünyâ mel’ûndur ve dünyâda Allah için olanlardan başka herşey mel’ûndur.” Mel’ûn olan birşeyi istiyen kimse, o şeyden daha mel’ûndur.” (ölümden önce olan herşeye dünyâ denir. Bunlardan, ölümden sonra fâidesi olanlar, dünyâdan sayılmaz. Âhıretten sayılırlar. Çünkü dünyâ, âhıret için tarladır. Âhırete yaramıyan dünyalıklar, zararlıdır. Haramlar, günahlar ve mübahların fazlası böyledir. O hâlde, mel’ûn olan, kötü olan dünyâ, Allahü teâlânın râzı olmadığı, âhıreti yıkıcı yerlerde kullanılan şeyler demektir.)

Vekî bin Cerrah hazretleri buyuruyor ki: “Bir bid’at sahibinden duyduğum sözün zulmeti, yirmi seneden beri kulağımdan çıkmadı.”

Allahü teâlânın dostlarından ba’zıları buyurdular ki: “Kim gözünü haramdan korursa, Allahü teâlâ da kıyâmet günü onu ateşten korur. Kim kalbini haramdan korursa, Allahü teâlâ onu kıyâmet günü ateşten korur. Kim a’zâlarını haramdan korursa, Allahü teâlâ da onları kıyâmette ateşten korur, Allahü teâlâ, onu insanların tâbi old ğu kimse yapar. Böyle olan kimseler Allahü teâlânın insanlara huccetidir.”

Hikmet sahipleri buyurdular ki: “Yedi sınıf insan ile oturan kimselerde yedi şey artar: Zenginlerle oturan kimsede, şükrün ve Allahü teâlânın ona takdîr ettiği şeye kanâatin azlığı artar. Sultanlarla oturanlarda, kibir ve kalbin kasveti artar. Kadınlarla oturan kimselerde, cehâlet ve şehvet artar. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet etmeyenlerle, ya’nî fâsıklarla oturan kimselerde, günah işleme cür’eti ve tövbeyi sonraya bırakma bedbahtlığı artar. Sâlihlerle oturan kimsenin, ibâdete iştiyâkı artar. Âlimlerle oturan kimsenin, ilmi ve vera’ı (şüpheli şeylerden sakınması) artar.”

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 81

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 139

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 66

4) İzâh-ül-meknûn sh. 557

5) Keşf-üz-zünûn sh. 30, 359, 1653, 1835, 1881

6) Muhtâr min menâkib-il-ebrar ve mehâsin-il-esrâr Süleymâniye Kütüphânesi Murâd Buhârî kısmı, No: 332

İBN-İ KURKÛL (İbrâhim bin Yûsuf Hamzî)

Hadîs ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû İshâk olup ismi, İbrâhim bin Yûsuf bin İbrâhim bin Abdullah bin Bâdîs bin Kâid'dir. 505 (m. 1111) yılında Endülüs'te Meriyye şehrinde doğdu. Mensûp olduğu Bâciye'deki Hamze kabilesine nisbetle Hamzî ve Vehrânî denildi. İbn-i Kurkûl diye tanındı. 569 (m. 1174) yılında Kuzey Batı Afrika'da Fas şehrinde vefât etti.

Endülüs'teki âlimlerden temel dîn bilgilerini ve âlet ilimlerini öğrendikten sonra, hadîs, kırâat ve fıkıh ilimlerini tahsil etti. Daha önce Endülüs'ten Fas'a gitmiş olan Kâdı Iyâd Yahsubî'nin yanına gitti. Onun ilminden istifâde etti. Her türlü ilimde bilgi sahibi oldu. Allahü teâlânın dinini öğrenmek ve öğretmek için Fas'ta yerleşti. Vakitlerini ilim öğrenmek, öğretmek ve ibâdet etmekle geçirdi. Birçok talebe yetiştirdi. Hocası Kâdı Iyâd Yahsubî'nin "Meşârik-ül-envâr alâ sıhâh-il-âsâr" adlı eserini kısaltarak, "Metâli-ül-envâr" adını verdi. Bu kıymetli eserinde, İmâm-ı Mâlik'in "Muvatta"sında ve "Sahîhayn"da geçen ba'zı hadîs-i şerîflerdeki garip lafız ve lügatların açıklamalarını yaptı. Sonra gelen âlimler tarafından şerhler yapılıp istifâde edilen bu kıymetli eserin nüshalarından İstanbul'daki kütüphânelerde hâlen mevcûttur. Bu husûsta bilgi sahibi olmak istiyenler, onlardan istifâde etmektedirler.

İlimde, ibâdet ve ihlâsta, fazilette, sabırda, cömertlikte, tevâzuda, merhamette, Allahü teâlânın emirlerine uymada, haram ve şüphelilerden kaçınmada, emr-i ma'rûf yapmakta ve Allahü teâlânın dînini yaymakta üstün bir gayret sahibi olan Ebû İshâk İbni Kurkûl'un vefâtını, talebelerinden biri şöyle anlatır.

"Fas şehrinde Ebû İshâk İbni Kurkûl'un yanında idim. Şevvâl'in altıncı günü, Cum'a namazını birlikte kıldıktan sonra câmiden çıkmadık. İkindi namazı vakti girmeden önceydi. İhlâs sûresini hızlı hızlı okumaya başladı. Sonra üç defa Kelime-i şehâdet getirdi. "Eşhedü enlâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlüh" diyerek secdeye kapandı ve rûhunu teslim eyledi Allahü teâlâ rahmet eylesin (Âmin)."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 62

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 329

3) Keşf-üz-zünûn sh. 1687, 1715

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 9

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 129

İBN-İ MERZÛK MISRÎ (Sa'd bin Osman)

Hadîs ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi Künyesi bilinmeyen İbn-i Merzûk'un ismi, Sa'd bin Osman bin Merzûk bin Humeyd bin Selâme'dir. Mısır evliyâ ve ulemasının meşhûrlarından Osman bin Merzûk Kurâşi'nin oğludur. Mısır'da doğduğu için Mısrî denildi. İbn-i Merzûk diye tanındı. 592 (m. 1196) yılında Bağdad'da vefât etti. Ma'rûf-i Kerhî'nin yakınına defnedildi.

Mısır'da yüksek din bilgilerine temel olan din ve âlet ilimlerini öğrenen İbn-i Merzûk, oradaki âlimlerin ilimlerinden istifâde ettikten sonra Bağdad'a gitti. Ebü'l-Feth bin Mûsâ'dan Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerini öğrendi. Ebû Muhammed bin Hassâb'dan hadîs-i şerîf ilmini tahsil etti. O sırada Bağdad'da evliyâ sultânı, feyzler menbâı Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri sohbet ediyor, ölü kalbleri diriltiyordu. O mübârek zâtın sohbetlerine iştirâk etti. Kalbi pisliklerden, günahların kirlerinden temizlendi. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) güzel ahlâkını, örnek hayatını öğrendi. Bütün hâl ve hareketlerini Resûlullaha (aleyhisselâm) uydurmak için çalıştı. Allahü teâlânın rızâsını kazanabilmek için ilim tahsil etti. Selef-i sâlihînin örnek yaşayışlarını ve güzel sözlerini öğrendi. Öğrendiklerini, yine Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için insanlara öğretmeye gayret etti. Başkasına muhtaç olandan hiçbir şey istemedi, istek ve hacetlerini, kimseye muhtaç olmayan Allahü teâlâdan talep ederdi. Emânet mala göz dikmedi. Mülkün asıl sahibi olan Allahü teâlâyı düşündü. Onun kendisine lütfettiği bir nefeslik hayatın

bile şükrünü eda etmeğe, gücünün yetmeyeceğini düşünürdü. Ya hayır söyler veya sükût eylerdi. Haram ve şüpheli şeylerden kendisini korur, mübahların da bir çoğunu terk ederdi. Elindekini fakirlere verir, kendisi aç kalmayı tercih ederdi. Allah için ağlar, insanların yaptığı eziyetlere sabreder, eline geçene kanaat eder, herkese ikram ederdi. Çok merhametli idi. Kul hakkına çok dikkat eder, birinin bir gram hakkı kalmaması için i'tinâ gösterirdi. Hayatının sonlarında; insanların fitnesinden kurtulmak için inzivâya çekildi. Evinden dışarı çıkmaz oldu. Sultanlardan, halktan ve devlet adamlarından bir kuruş kabûl etmezdi. Birçok talebe yetiştirdi. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin tekkesinde sohbet ederdi. Namaz kıldığı bir sırada, secde hâlinde iken vefât etti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile (zeyli) cild-1, sh. 384

2) Kalâid-ül-cevâhir sh. 113

İBN-İ NÂDİR MAYORKÎ (Yûsuf bin Abdülazîz Lahmî)

Hadîs, usûl, hılâf ve şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Haccâc olup ismi, Yûsuf bin Abdülazîz bin Ali bin Nâdir'dir. İspanya'nın doğusundaki Mayorka adasında doğduğu için Mayorkî, kabilesine nisbetle Lahmî denildi Dedeleri Nâdir'den dolayı İbn-i Nâdir diye meşhûr ve ma'rûf oldu. Mısır'a gidip İskenderiyye'de yerleşti. 523 (m. 1129) yılında vefât etti.

Yakın çevresinden, temel din bilgilerini ve âlet ilimlerini öğrenen Ebü'l-Haccâc İbni Nâdir, Bağdad'a giderek oradaki büyük âlimlerden ders aldı. Ali bin Süleymân'dan hadîs-i şerîf ilimlerini, Kiyal Hirâsî'den Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini öğrendi. 505 (m. 1111) yılında Şam'a gitti. Daha sonra Mekke'ye gitti, hac etti. İslâm ülkelerinin çeşitli yerlerinden gelerek Mekke-i mükerremede ilim öğretmek ve ibâdet etmekle meşgûl olan âlimlerin ilminden istifâde etti. Orada Ebû Abdullah Taberî'nin ileri gelen talebelerinden oldu. Fıkıh usûlü ilminde, mezhebler arasındaki ictihâd farklılıklarını bilmede ve Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim oldu. Mısır'a gidip İskenderiyye şehrine yerleşti. İskenderiyye şehrinde hadîs ilmini yeniden canlandırdı. Daha sonra başlı-başına bir hadîs mektebi olacak olan Ebû Tâhir Silefî'yi yetiştirdi. Ondan ders alıp ilim öğrenen âlimler arasında; Ahmed bin Müslim bin Recâ Tenûhî, Ebü'l-Kâsım bin Asâkir ve daha birçok âlim vardı.

İbn-i Nâdir Mayorkî, dünyâ malına kıymet vermez, Allahü teâlânın rızâsı için olmayan sözü söylemezdi. Her işini Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine uygun yapmak için gayret sarfederdi. Selef-i sâlihînin ilim ve dindeki gayreti kendisinde de mevcût idi. Durmadan çalışır, ilim öğrenmek ve öğretmek için gayret sarfederdi. Zühd ve takvâda, Allahü teâlânın emirlerini yapıp yasaklarından sakınmakta çok ileri idi. Her işte ve herşeyde Allahü teâlâya muhtaç olduğunu, hiç kimse ve hiçbir şeyin hiçbir şeyi yaratamayacağını, ancak Allahü teâlânın yaratmasına sebep olabileceğini sık sık söylerdi. Her işinde dînin bütün hükümlerine uyarak çalışır, insanlara ve hayvanlara iyilik ve ihsânlarda bulunur, boş zamanlarında hep ibâdetle meşgûl olurdu. Hep Allahü teâlânın büyüklüğünü ve ni'metlerini düşünür, lüzumsuz yere konuşmaz ve dâimâ cenâb-ı Hakkın ismini zikrederdi.

Yetiştirmiş olduğu yüksek ilim sahibi talebelerinin yanında, pekçok kıymetli eser de yazan İbn-i Nâdir Mayorkî; fıkıh, hadîs, usûl ve hılâf ilimlerinde kitaplar yazdı. Bunlardan hılâf ilmine dâir olan "Et-Ta'likât-ül-kübrâ" bilinmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakat-üş-Şafîiyye (Esnevî) cild-2, sh. 423

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4 sh. 67

3) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 405

4) El'A'lâm cild-8, sh. 238

5) Keşf-üz-zünûn sh. 424

İBN-İ NÜCEYYE (Ali bin İbrâhim)

Hadîs, tefsîr ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi, vâ'iz. Künyesi Ebû Tâhir olup ismi, Ali bin İbrâhim bin Necâ bin Ganâyim-ül-Ensârî'dir. Zeynüddîn Ebü'l-Hasen bin Radıyeddîn de denilir. Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi Ebü'l-Ferec Şîrâzî'nin torunudur.

Ebû Tâhir ve Ebü'l-Hasen künyeleri olup, Zeynüddîn ise lakabıdır. 510 (m. 1116) yılında Dımeşk'de doğdu, Oraya nisbetle Dımeşkî denildi. 599 (m. 1202) yılında Kâhire'de vefât etti. Kalabalık bir cemaatin kıldığı cenâze namazından sonra Sariye türbesine defnedildi.

Baba ve dedeleri, annesi ve dayısı gibi en yakın çevresi ilim sahibi kimselerden teşekkül eden İbn-i Nüceyye, tahsile küçük yaşta başladı. İlk önce aile çevresinden, yüksek din bilgilerine temel olacak olan din ve âlet ilimlerini öğrendi. Keskin zekâsı, üstün hafızası ile kısa zamanda ilmini artırdı. Şam'da Ebü'l-Hasen Ali bin Ahmed bin Kays'tan ilim öğrendi. Dayısı Şeref-ül-İslâm Abdülvehhâb'dan; tefsîr, hadîs ve fıkıh bilgileri öğrendi. İlimde çok ilerledi. İlk va'zını dayısının kendi evinde kurduğu kürsüde verdi. Onun kürsüye çıkmasıyla, doksan yaşındaki dayısı ağlamaya başladı. Onun meşgûliyeti, ondan sonra hep va'z üzerine oldu. İnsanlara devamlı emr-i ma'rûfta bulunur, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretirdi. İlminin üstünlüğü ve dindeki sebatından haberdâr olan Sultan Nûreddîn Zengî, onu takdîr ve taltif etti. İstikbâlde daha iyi hizmetler yapması için, büyük âlimlerin ikâmetgâhı olan Bağdad şehrindeki Abbâsî halifesine elçi olarak gönderdi. Bağdad'da zamanın meşhûr fıkıh ve hadîs âlimlerinden Sa'dülhayr bin Muhammed Ensârî'den ilim öğrendi. Sa'dülhayr'ın kızı Fatıma ile evlendi. Bağdad'a yerleşti. Abdüssabûr bin Abdüsselâm, Abdülhâlık bin Yûsuf'un derslerine devam etti. Abdülkâdir-i Geylânî hazretleriyle sohbet etti. Câmi-i Mensûr'da va'zlar verdi. Kayınpederi Sa'dulhayr vefât edince, kitapları kızı Fâtıma'ya kaldı. Fatıma da ilim sahibi bir hanımdı. Beraberce Mısır'a gittiler. İbn-i Nüceyye, Mısır'da Hanbelî mezhebi mensûplarının İmâmı oldu. Onlar, Mısır'a ulaştıklarında, Selâhaddîn-i Eyyûbî daha işbaşına gelmemişti. İkiyüzyetmiş senedir Mısır'da hâkim olup, Ehl-i sünnet i'tikâdındaki hâlis müslümanlara zulüm yapmakla meşgûl olan Fatımî devleti içten ve dıştan yapılan baskılarla bir hayli yıpranmıştı. Fatımî halîfesi, müslümanların baskısıyla sünni vezir ta'yin etmeye başladı. Sonunda Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin amcası Şirkûh vezir, Selâhaddîn-i Eyyûbî de yardımcısı oldu. Şirkûh'un vefâtı üzerine, Selâhaddîn-i Eyyûbî vezir oldu. Sultan Nûreddîn Zengî'nin emir ve desteğiyle Mısır'da sünnî müslümanları teşkilâtlandırıp, dinlerini daha iyi öğrenmeleri için medreseler açtırdı, İbn-i Nüceyye ve Hubûşânî gibi büyük âlimler de İslâm âleminin çeşitli bölgelerinden gelerek, Mısır'daki medreselerin başına geçtiler. Müslümanlara va'zlar vererek Allahü teâlânın emri ve yasaklarını bildirdiler. Bunlardan İbn-i Nüceyye, Kâhire'de Kurâfe Câmii'nde va'zlar verir, müslümanlara nasihatlerde bulunurdu. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin Fatımî halifesi Adid'in ölümünden sonra Abbasi halifesi adına hutbe okutturup Fatımî devletine resmen son vermesinde, Mısır'daki bütün Ehl-i sünnet âlimleri yardımcı oldular. İbn-i Nüceyye, Selâhaddîn-i Eyyûbî aleyhine Adid'in oğlunu halife yapmak için hazırlanan bir komployu ortaya çıkardı. Fitnecilerin elebaşılarından Ammârat-ül-Yemenî ve ileri gelenlerden ba'zıları asılarak idâm edildi. İbn-i Nüceyye, bundan sonra Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin herbiri bir destan olan savaşlarına katıldı. Kudüs'ün fethinde de hazır bulundu. İslâm askerini va'zlarıyla coşturarak haçlı kuvvetlerinin hezimeti ve Selâhaddîn-i Eyyûbî emrindeki İslâm askerinin muzafferiyetine destek oldu. Kudüs'ün fethinden sonra ilk Cum'a günü, orada insanlara va'z verdi. Selâhaddîn-i Eyyûbî, İbn-i Nüceyye'yi çok sever, onun görüşlerini isâbetli bulur ve onunla, istişâre ederdi. Selâhaddîn-i Eyyûbî, İbn-i Nüceyye'yi görüşlerindeki isâbetinden dolayı Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbı, Hazreti Ömer'in vâlisi, Hazreti Mu'âviye'nin müşaviri, Mısır'ın fâtihi, Arabistan'ın meşhûr dâhilerinden Amr İbni Âs'a (radıyallahü anh) benzetir ve onu "Amr İbni As" diye isimlendirirdi. Birçok mal ve mülkün sahibi olan İbn-i Nüceyye'nin elindeki varlık, sanki fakirlere sadaka vermek içindi. Sultan Selâhaddîn-i Eyyûbî ve ileri gelen devlet adamları, fakirler ve ilim tahsili için gelen talebelere maaş bağlatıp hastahâne, hamam ve aşevleri yaptırırken, İbn-i Nüceyye de, fakirler için hergün yemek pişirtir, sadakalar Verirdi. Çok zengin olmasına ve onun cömertliğini bilen devlet büyüklerinin çok yardım etmesine rağmen, zengin olarak ölmemek için. Elindeki bütün malını fakirlere dağıttı. Ömrünün sonunda çok fakir düştü, öldüğünde kefen alacak parası kalmamıştı, ömrünü, Allahü teâlânın dinini öğrenmek, öğretmek ve ibâdet etmekle geçirdi. Allahü teâlâdan çok korkar, haram ve şüpheli şeylerden şiddetle kaçar, harama düşerim korkusundan mübahları da zarûret miktarı kullanırdı. Güzel ahlâklı ve güleryüzlü olması sebebiyle insanlar onu çok sever, nasihatlarını can kulağıyla dinlerlerdi. Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmekte çok gayretliydi. İ'tikâdını Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiklerine göre düzeltip, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymayanın, Cehennem azâbından kurtulamayacağını anlatır, haram yiyenin yedi a'zâsının günâh işlemekten kurtulamayacağını bildirirdi.

İbn-i Nüceyye; Şam, Bağdad, Mısır, İskenderiyye ve başka şehirlerde pekçok talebe yetiştirdi. Bu talebelerinden bir kısmının isimlerini Hâfız Silefî, "Mu'cem-üş-Şüyûh-i Bağdad" adlı eserinde bildirmektedir. İbn-i Nüceyye'den ilim öğrenip rivâyet eden âlimler arasında, Hâfız Abdülgani, İbn-i Halîl, Ziya Makdisî, Ebû Süleymân İbn-ül-Hâfız Abdülgânî, Abdülganî bin Süleymân, Hatîb Merdâ gibi âlimler vardı. Münzerî, Ahmed bin Ebi'l-Hayr Selâme ve Muhammed bin Ebi'd-Debiyye gibi âlimler de, ondan ilm öğrenip icâzet alanlar arasındaydı. Kaynaklarda, kitap yazdığına dâir bilgi verilmeyen İbn-i Nüceyye'nin eser te'lîf edip etmediği bilinmemektedir.

İbn-i Nüceyye kendisi anlatır: "Annem, ilim sahibi sâliha bir kadındı. Hadîs ve tefsîr ilminde çok bilgisi vardı. Bana çok duâ eder, ilim öğrenmemi teşvik ederdi. Dayımdan tefsîr ilmi öğrendim. Annem hergün eve dönünce ne öğrendiğimi sorar, kardeşinin âyet-i kerîmeleri nasıl tefsîr ettiğini kontrol ederdi. Birgün yine sordu. Ben de, şu sûreleri şöyle şöyle tefsîr etti dedim.

Ondan başka şu ma'nâları da sana söyledi mi diye sordu. Söylemedi deyince, "Artık ona gitme" deyip, kardeşinden ilim öğrenmemi men'etti. Babam da ilim sahibi sâlih bir kimse idi. Otuz cildlik büyük bir eser olan "Cevâhir" kitabını ezbere bilirdi. "Cevâhir"i bizim için ezberinden yazdı."

Yine kendisi anlatır. "Va'z için ilk defa Bağdad'da Mensûriye Câmii'nde kürsüye çıkacaktım. Bir seher vakti idi. Kimseye farkettirmeden câmiye vardım. Orada bir sohbet meclisinin teşkil edilmiş olduğunu ve a'mâ bir zâtın da minberin basamaklarına oturarak konuştuğunu gördüm. Temimî ve İbn-i Akil'in sözlerini nakletmekteydi. Hâlbuki ben de aynı şeyleri anlatmayı düşünüyordum. Onlar üzerinde bir hayli çalışıp yorulmuştum. Bu duruma çok üzüldüm. Şimdi ben neyi anlatacaktım. Değişik birşey hazırlamaya vaktim olmadığı için, Allahü teâlâya sığınıp kürsüye çıktım. Cemaate birçok şeyler anlattım.

Allahü teâlânın izniyle hiç sıkıntı çekmedim. Va'zım, cemâat tarafından takdîrle karşılandı."

Zeynüddîn İbni Nüceyye'nin, tahsiline büyük i'tinâ gösterdiği bir oğlu vardı. Bülûğ çağına girince, vaktini eğlence ve boş şeylere harcetmeye başladı. Babası da duâ edip, cenâb-ı Haktan, daha çok günah işlemeden oğlunun canını almasını diledi. Uzun sürmedi. Çok sevdiği evlâdı, ondokuz yaşında iken vefât etti. Cenâze namazında devlet adamları, ulemâ ve halktan pekçok kimse hazır bulundu. Tabut musalla taşına konulunca, namazdan önce İbn-i Nüceyye kürsüye çıktı. Kalabalığa dönüp ellerini açtı ve şöyle duâ etti: "Allahım! Bu oğlum ondokuz yaşında vefât etti. Bülûğ çağına kadar günahları yazılmadı. Ancak onbeş yaşından sonraki günahları yazıldı. Onun günahları üç senedir yazılmaktadır. Bu üç senenin yarısı da uykuda geçti. Geriye birbuçuk sene kaldı. Bu birbuçuk senede bana ve sana asî oldu. Bana olan hakkını ben helâl ettim. Sen de, sana karşı olan günahlarını affet" dedi. Hazır bulunan cemaat, göz yaşları içinde "Amin!" diyerek bu duâya iştirâk etti. Daha sonra geçip cenâze namazını kıldırdı.

> Sultan Selâhaddîn ile çok yakın münâsebetleri bulunan İbn-i Nüceyye'nin çocukları ve kendisi sultanın meclisinde hazır bulunurdu. Sultan Selâhaddîn Mısır'dan Şam'a gidince, sultânın oğlu Melik-ül-Azîz Osman'ın meclisine devam etti. Melik-ül-Azîz Osman ona, "Uygun gördüğün şeyi bana yaz ki, ben ona göre hareket edeyim" derdi. Babası gibi o da İbn-i Nüceyye'nin görüşlerini isâbetli bulurdu. İbn-i Nüceyye ile Sultan Selâhaddîn arasındaki hasreti, Melik-ül-Azîz'in bu samimiyeti ve güzel davranışları önliyemedi. İbn-i Nüceyye, Selâhaddîn-i Eyyûbî'ye Mısır'a gelmesini teşvik eden bir mektûp yazdı. Bu mektûbunda Mısır'ın üstünlük ve güzelliklerini edebi bir şekilde anlattı. Mektûp sultana ulaşınca, katibi İmâdüddîn el-Kâtibe, Şam'ın Mısır'a olan üstünlüklerini anlatan bir mektûp yazdırdı. Mektûbun sonuna, "Biz senin gibi kendi vatanımıza eziyet etmeyiz. "Vatan sevgisi îmandandır" hadîs-i şerîfini unutmayasın" diye yazarak İbn-i Nüceyye'nin Şamlı olduğunu hatırlattı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile (Zeyli) cild-1, sh. 436

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 530

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 340

4) Tabakat-ül-müfessirîn cild-1, sh. 383

5) Hüsn-ül-muhadara cild-1, sh. 551

6) Zeyl-i Ravdateyn sh. 34

İBN-İ UKBERÎ (Muhammed bin Osman)

Hadîs ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi, vâ'iz. Künyesi, Ebû Abdullah olup ismi, Muhammed bin Osman bin Abdullah'tır. Aslen Ukberalıdır. Bağdad'da Zaferiyye mahallesinde 538 (m. 1143) yılında doğdu. Doğum yerine nisbetle Zaferi ve Bağdadî denildi. İbn-i Ukberî diye tanındı. 599 (m. 1203) yılında Bağdâd'da vefât etti. Cedîde kabristanına defn edildi.

Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberleyip temel din bilgilerini öğrenen Ebû Abdullah bin Ukberî, kırâat ilmini rivâyetleriyle birlikte Ebû Bekr bin Bâkıllânî ve Abdullah bin Bekrân Dâhirî'den öğrendi. Ebü'l-Berekât Enbârî ve Ebû Muhammed bin Haşşâbî'den Arabî ilimleri öğrendi. Ebü'l-Ferec Abdurrahmân bin Cevzî'den Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerini ve yazmış olduğu eserlerin bir kısmını okudu. Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Muhammed, Abdülhak bin Abdülhalık bin Yûsuf ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinleyip ilim tahsil etti. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) ve Selef-i sâlihînin hâllerini ve sözlerini ezberledi. Onların örnek ahlâkıyla ahlâklandı. Halleriyle hallendi. Hadîs ilminde ve Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim oldu. Önceleri Cum'a günleri uzun müddet va'z ederdi. Daha sonra evine kapanıp sadece namaz vakitlerinde dışarı çıkar oldu. Sık sık kabirleri ziyâret ederdi. İnsanlarla lüzumu kadar görüşür, yalnız kalmaktan hoşlanırdı. Vaktini, ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirir, diğer zamanlarda da ibâdetle meşgûl olurdu.

Pekçok talebe yetiştirdi. Birçok kıymetli eser yazdı. Bu eserlerinden, âlimlerin hayatları ve örnek yaşayışlarıyla ilgili "Mu'cem"i, bilinen yegâne kitabıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile (zeyli) cild-1, sh. 435

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 343

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 284

4) El-A'lâm cild-6, sh. 261

İBN-İ ZÂGÛNÎ (Ali bin Abdullah)

Kelâm, hadîs, kırâat, ferâiz, târih ve Hanbelî mezhebi, fıkıh âlimi, vâ'iz. Künyesi Ebü'l-Hasen olup ismi Ali bin Ubeydullah bin Nasr bin Ubeydullah bin Sehl bin Sırrî'dir. Bağdadî nisbet edildi, "İbn-i Zâgûnî" diye meşhûr oldu. 455 (m. 1063) yılında Bağdad yakınlarında Zâgün köyünde doğdu. 527 (m. 1133) yılında Bağdad'da vefât etti. Câmi-i Mensûr ve Câmi-i Kasr'da kılınan cenâze namazından sonra, Bâb-ı Harb'de Ahmed bin Hanbel'in kabri yanına defnedildi.

Her müslüman çocuğu gibi, küçük yaşta Kur'ân-ı kerîm ve din bilgilerini öğrenmeye çok hevesli olan Ebü'l-Hasen İbn-i Zâgûnî, Allahü teâlânın kitabının kırâatini bütün rivâyetlerine göre genç yaşta öğrendi. Devrin ileri gelen âlimlerinin derslerine devam edip, temel din ilimlerini ve din ilimlerinin öğrenilmesine yardımcı olan âlet ilimleri tahsil etti. Arab dilinin inceliklerine vâkıf oldu. Mezheblerin usûl bilgilerini, mezhebler arasındaki ihtilâf ve ittifâk edilen mes'eleleri öğrendi. Hanbelî mezhebine göre fetvâ verdi. Birçok âlimden hadîs-i şerîf öğrendi. Târih ve kelâm ilimlerinde çok ilerledi. Hadîs ilmini Ebü'l-Ganâim bin Me'mûn, Ebû Ca'fer bin Mesleme, Ebû Muhammed Sarifîni, Ebü'l-Hüseyn bin Nekûr, Ebü'l-Kâsım bin Yüsra, Ebû Muhammed bin Abdullah bin Ata Hirevî ve daha birçok âlimden öğrendi. Kâdı Ya'kûb Berzebînî'den fıkıh ilmini tahsil etti. Diğer ilimlerde de birçok hocası vardı. Zekâ ve hafızasının üstünlüğü, onun duyduklarını yazmasına mâni olmadı. Hattının da çok düzgün olması birçok kitap yazmasına vesile oldu. Bir âlimin kitabını okumadan önce, hocasının tasdik ettiği bir nüshayı bulur ve ondan, yazar, daha sonra hocasının huzûrunda okuyarak tashih

> ederdi. Bilhassa ferâiz (islam miras hukuku) ilminde çok geniş bilgiye sâhib oldu. Bu ilmi gençlere öğretmeye gayret eder, Resûlullahın (aleyhisselâm) "Ferâiz ilmini öğrenmeye çalışınız! Bu ilmi gençlere öğretiniz! Ferâiz ilmi, din bilgisinin yarısı demektir. Ümmetimin en önce unutacağı bırakacağı şey bu ilim olacaktır" emrini yerine getirmeğe çalışırdı. Bu husûsta kitaplar yazar, ferâiz ilmini daha çok kimsenin öğrenmesine gayret ederdi. Keskin zekâsı ve engin ilmiyle, din düşmanı inançsızlara ve Ehl-i sünnet i'tikâdından ayrılmış olan sapıklara güzel cevaplar, verir, getirdiği kuvvetli delîllerle onları perişan ederdi. Arab diline vukûfiyeti, din ve târihte engin bilgisi, akıl ve anlayışının üstünlüğü ve insanları coşturan hitâbetiyle va'zlar verir, emr-i ma'rûf yapardı. İnsanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirir, Ehl-i sünnet i'tikâdına göre inanıp, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet etmeyenin Cehennem azâbından kurtulamayacağını anlatırdı. Cum'a ve Cumartesi günleri Bağdad'da Mensûriye Câmii'nde kalabalık bir cemaate va'z ederdi. Her ilimde zamanının en önde gelen âlimi olan İbn-i Zâgunî, hadîs ilminde güvenilir, dinde sağlam, zühd, vera' ve takvâda önde idi. Dünyâ malına kıymet vermezdi. Yaptığını, Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için yapardı. Vaktini boşa harcamaz, ilim öğrenmek, öğretmek veya ibâdet etmekle geçirirdi.

Pekçok talebe yetiştirdi. Hadîs ilminde İbn-i Nâsır Ebü'l-Muammer Ensârî, İbn-i Asâkir, İbn-ül-Cevzî, Ömer bin Taberzed ve daha birçok kimseye ilim öğretti. Fıkıh ilminde, Sadaka bin Hüseyn ve İbn-ül-Cevzî'yi yetiştirdi.

İbn-i Zâgûnî, bir taraftan zamanın en mümtaz insanlarına ilim öğretirken, bir taraftan da kendisinden sonra gelenlere ışık tutacak pek kıymetli eserler yazdı. Bunlardan fıkıh ilminde; "El-İknâ", "El-Vâdıh", "El-Hilâf-ül-kebîr", "El-Müfredât" adlı eserleri yazdı. Ferâiz ilminde, "Et-Telhîs", "Avîs-ül-Mesâil-il-hisâbiyye" ve "Ed-Devr vel-vesâyâ" adlı kitapları vardır. "El-İzah fî usûl-iddîn" kelam ilmine dairdir. "Gurer-ül-beyân fî usûl-il-fıkh" adlı eseri ise fıkıh usûlü ile ilgilidir. Abbasi halifesi Müsterşid'in hilafetinin başlangıcı olan 512 (m. 1118) yılından, kendi vefât târihine kadar geçen hâdiselerin târihini yazdı. Haccın Menâsiki, Kur'ân-ı kerîmle ilgili mes'eleler, fetvâlar, hadîs ilmi, ölülerin kabirlerinde işittiklerine dâir kitaplar, onun eserleri arasındadır.

Ali İbni Zâgûnî hazretleri, hocaları yoluyla Câbir bin Abdullah'dan (radıyallahü anh) rivâyetle şu hadîs-i şerîfi nakletti.

> "Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, aile efradından yiyecek birşeyler hazırlamalarını arzu ettiler. Onlar da, "Yâ Resûlallah! Yanımızda sirkeden başka yiyecek katık yok" dediler. Onu getirtti Yemeğe başladılar. Sonra iki defa, "Sirke ne güzel katıktır" buyurdular.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 180

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 80

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 114

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 205

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 296

İBN-İ ZEKÎ (Muhammed bin Ali Kuraşî)

Hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi, vâ'iz. Künyesi Ebü'l-Meâlî olup ismi Muhammed bin Ali bin Muhammed'dir. Kâdı'l-kudât (Başkadı) Zekîyüddîn'in oğludur. 550 (m. 1155) yılında Şam'da doğdu. Hazreti Osman'ın soyundan geldiği için Osmanî, Kureyş kabilesine mensûp olduğu için Kureşi, Şam ehlinden olduğu için Dımeşki denildi. Dîn-i islam'a yaptığı hizmetlerinden dolayı Muhyiddîn lakabı verildi. Babası Zekîyüddîn Ali bin Muhammed'e nisbetle İbn-i Zekî diye meşhûr ve ma'rûf oldu. 598 (m. 1201) yılında Şam'da vefât etti.

Küçük yaşta babasından yüksek din ilimlerine temel olan din ve âlet ilimlerini öğrenen Muhyiddîn İbni Zeki, zamanın ilim merkezlerinden olan Şam'da, birçok âlimin derslerine devam etti. Ailesinin her ferdi de âlim idi. Evde ilimden, Allahü

teâlânın dinine hizmet etmekten başka birşey konuşulmazdı. Onun en meşhûr hocaları arasında; babası Zekîyüddîn Ali bin Muhammed, Abdurrahmân bin Ebi'l-Hasen Dârânî, Ziya bin Hibetullah bin Asâkir ve daha birçok âlim vardı. Bu âlimlerden hadîs-i şerîf ve fıkıh ilimlerini öğrendi. Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim oldu. Belagatı çok yüksekti. Gayet güzel yazı yazar, fasih ve beliğ konuşurdu. Âlim ve fazilet sahiplerine çok kıymet veren Kudüs fâtihi Selâhaddîn-i Eyyûbî ile yakınlıkları vardı. Çünkü Sultan Selâhaddîn, Allahü teâlânın dinine hizmet eden herkesi sever, âlimlere hürmet ederdi. Kudüs fethedilip müslümanlar duruma hâkim olunca, ilk hutbeyi İbn-i Zeki okudu. İlk önce, zamanında Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinin İmâmı olan Şerâfüddîn Ebû Sa'd İbni Asrûn'un nâibliğinde bulundu. Sonra, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin kardeşi Takıyüddîn'in Şam'da inşâ ettirip, 574 (m. 1178) yılında öğretime açtığı Medreset-üt-Takaviyye'de ve diğer medreselerde dersler verdi. Birçok talebe yetiştirdi. Bunlardan İmâdüddîn İbni Hûrîstânî ve Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Muad İklişî meşhûr oldu. Sultan Selâhaddîn-i Eyyûbî, İbn-i Zekî'yi 588 (m. 1192) yılında Şam başkadılığına ta'yin etti. Haleb'i fethedince, oranın kadılığını da verdi. Câmilerin vakıflarına da İbn-i Zekî bakardı. Onun hizmetlerine mani olmak isteyen Eshâb-ı Kirâm düşmanı İsmâiliye fırkası mensûpları, İbn-i Zekî'nin peşine düştüler. Onun hayâtına kasdettilerse de bu arzularında hiçbir şekilde muvaffak olamadılar, ömrünün son günlerinde başkadılıktan ayrıldı. Yerine Şemsüddîn İbni Tayti ta'yin edildi.

Muhyiddîn İbni Zekî hazretleri, yumuşak huylu, tatlı dilli, hoşsohbet bir zât idi. Keskin zekâsı ve üstün ilmi ile insanların işlerini kolayca halleder, herkesin duâsını alırdı. Her seviyeden insanlar, işlerinde onunla istişâre ederler, görüşlerini alırlardı. Bid'at sahibi sapık kimseleri çok güzel cevaplarla susturur, Ehl-i sünnet i'tikâdının üstünlüğünü anlatırdı. Birçok kimsenin bozuk i'tikâdları bırakıp tövbe etmesine vesile oldu. Felsefe adı altında, dehriliği ve sapıklığı yaymağa kalkışanlarla mücâdele etti. Onların bozuk kitaplarını yaktırdı. Hutbe ve va'zlarında çok beliğ ve fasih konuşur, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirirdi. Birçok kimseler kilometrelerce uzaklardan onun va'z ve hutbelerini dinlemek için gelirlerdi, ömrü boyunca, ilim tahsil etmek, ilim öğretmek ve Allahü teâlânın dînini yaymak için çalıştı. Sultan Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin, Allahü teâlânın rızâsı, müslümanların dinlerinin, vatanlarının, ırz ve namuslarının muhafazası ve zâlim haçlı ordularının zulümlerinin bertaraf edilmesi için çıkmış olduğu seferlere iştirâk etti. Barbar haçlı askerlerine karşı İslâm askerlerini teşvik etti. Cihâdın üstünlüğü ve "İ'lâ-yı kelimetullah"ın yayılmasının ehemmiyeti ile ilgili va'zlar verip askerleri coşturdu. Bilhassa Kudüs'ün fethi günü Beyt-ül-Mukaddes'te (Mescid-i Aksâ'da) okuduğu hutbe dillere destan oldu. Bu hutbesinde, kahraman İslâm askerlerine şöyle buyurdu:

"Allahü teâlâya hamd olsun ki, yardımı ile İslâmı azîz kıldı. Kahrı ile şirki zelîl kıldı. Herşeye emri ile nizâm ve intizâm verdi. Kendisine yapılan şükürler ile ni'metleri devamlı kıldı. Kâfirleri mekr-i ilâhisi ile derece derece azâba, yaklaştırdı. Fadlı ile ihsân ederek en güzel akıbeti takvâ sahibi kullarına tahsîs eyledi. Muttekî kullarını Arş'ının gölgesinde gölgelendirmeyi va'd eyledi. Dinini bütün dinlere üstün kıldı. O, öyle bir kudret sahibidir ki, kimse O'na karşı çıkamaz. O, bütün mahlûkâtına karşı galip ve üstündür. Onunla kimse yarışa kalkışamaz. Dilediğini emreder, kimse O'na i'tirâz edemez. Dilediği ile hükmeder. Kimse O'na karşı çıkamaz.

Yine O'na hamd ederim ki, Mescid-i Aksâ'yı şirk ve küfür kirlerinden temizledi. Ben şehâdet ederim ki, Allahü teâlâdan başka ibadete hakkı olan ilah yoktur. O'nun ortağı ve benzeri yoktur. O, tek ve Samed'dir, doğurmamıştır, doğurulmamıştır. Hiçbir şey O'nun dengi ve benzeri değildir. Bu, öyle bir şehâdettir ki, kalbleri şirk ve küfür kirlerinden temizler. Allahü teâlâ bu şehâdetten râzı olur. Yine ben şehâdet ederim ki, Muhammed aleyhisselâm, Allahü teâlânın kulu ve resûlüdür. Muhammed aleyhisselâm, Allahü teâlânın birliği inancını, tevhîd akidesini getirdi. Bu inancı zedeleyecek her türlü şek ve şüpheyi giderdi. Allahü teâlâya ortak koşmak olan şirki kökünden kazıdı. Allahü teâlâ, Peygamberimize (aleyhisselâm) isrâ mu'cizesini lütfetti. Bunun için Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya geldi. Semâları aşıp geçti. Sidret-ül-müntehâ'ya vardı ki, burada olanlar oldu.

> Allahü teâlâ, O'na (Muhammed aleyhisselâma) ve O'nun halifeleri; ilk önce imân etmekle şereflenen Ebû Bekr-i Sıddîk'a, bu mübârek ve mukaddes yerden (Mescid-i Aksâ'dan) putları ilk önce ortadan kaldıran Emîr-ül-mü'minîn Ömer bin Hattâb'a, iki nûr sahibi olmakla ve Kur'ân-ı kerîmi toplamakla şereflenen mü'minlerin emîri Osman bin Affân'a, şirki kökünden kazıyıp, putları kıran mü'minlerin emîri, Ali bin Ebû Tâlib'e, Resûlullah

efendimizin (aleyhisselâm) âline, Ehl-i beytine ve O'nun sevgili Eshâbına ve onlara tâbi olanlara salât etsin (rahmet eylesin). Âmin.

Ey Müslümanlar! Asıl gayeniz olan Allahü teâlânın rızâsına kavuştunuz. Bunun için ne kadar sevinseniz azdır. Çünkü Allahü teâlâ müslümanlar için büyük bir kayıp olan Mescid-i Aksâ'yı ve bu mübârek beldeyi küffârdan alıp fethetmeyi size nasîb ve müyesser kıldı. Yaklaşık yüz seneden beri ehl-i küfrün elinde bulunan bu mübârek beldeyi, hakîkî sahipleri olan müslümanlara teslim ettiniz. Yine müslümanların bu mukaddes beldede tekrar ezân-ı Muhammediyyeyi okumalarını, muzaffer olduklarını zannedip, yıllarca mü'minlere zulmeden müşriklerin kökünün kazındığı günleri, Allahü teâlâ, biz müslümanlara görmeyi tekrar nasîb etti. Tevhîd inancını galip kılarak, şirki ortadan kaldırdı. Çünkü İslâm dîni tevhîd akidesi ve ma'lûm olan emir ve yasaklar üzerine kurulmuştur. Bu beyt (Mescid-i Aksâ), babamız İbrâhim'in (aleyhisselâm) vatanı, Resûlullahın (aleyhisselâm) mi'râcda uğradığı yer, İslâmiyetin ilk günlerinde namazlarımız için kıble, Peygamberlerin (aleyhisselâm) konağı, evliyanın durağı, resûllerin karargâhı, vahyin indiği yerdir. Bu beyt, takvâ üzere kurulmuştur; Bu beyt, Allahü teâlânın kitabında bildirdiği topraklar üzerindedir. Burası öyle bir mesciddir ki, Resûlullah (aleyhisselâm), mukarreb meleklere burada namaz kıldırdı. Burası öyle bir memlekettir ki, Allahü teâlâ, kulu ve resûlü Îsâ aleyhisselâmı burada peygamberlik ile şereflendirdi. Fakat Allahü teâlâ, onu asla, kulluk rütbesinden çıkarmadı. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "Mesih (Hazreti Îsâ) hiç bir zaman Allahın bir kulu olmaktan imtina etmez (çekinmez)." buyurdu. (Nisâ-172).

Evet, bu Beyt-i mukaddes, müslümanların ilk kıblesi, iki mescidin ikincisi, (Birincisi, Mekke-i mükerremedeki Mescid-i Haram'dır.) haremlerin de üçüncüsüdür. Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî'den sonra ziyâret için izin verilen sâdece Mescid-i Aksâ'dır. Siz Allahü teâlânın mümtaz kullarısınız. Allahü teâlâ böyle bir fazileti yalnız size nasîb etti. Size ne mutlu ki, bu büyük fetih sizin elinizle gerçekleşti. Kadisiye, Yermük, Hayber günlerindeki ve Allahü teâlânın kılıcı, Seyfullah Hâlid bin Velîd (radıyallahü anh) zamanındaki İslâmın parlak zaferlerini bir defa daha tazelediniz. Allahü teâlâ sizleri mükâfatlandırsın. Düşmana karşı gösterdiğiniz gayretinizi ve bu yoldaki fedâkârlıklarınızı kabûl eylesin. Size Cenneti ve cemâlini nasîb eylesin. O Cennet ki, saadete erenlerin evidir. Allahü teâlânın bu şükrüne karşı vazîfenizi yapınız. Siz öyle bir fetih yaptınız ki, onun sebebiyle semâ kapıları açıldı. Bu fethin nûrları ile karanlıklar gitti. Mukarreb melekleri, nebileri ve resûlleri memnun ettiniz. Kavuştuğunuz bu ni'met ne büyüktür ki, bu fetih sizi âhır zamanda imânın bayraktarlığını yapan bir ordu kıldı.

Bu Beyt-i Mukaddes, Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde İsrâ sûresi birinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Her ayıptan münezzeh olan Allahü azîmüşşân kulu Muhammed'i (aheyhisselâm) bir gecenin az vaktinde Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya götürdü ki, onun etrâfındaki beldelere ve mekânlara din ve dünyâ bereketleri verdik" diye buyurduğu bir yerdir. Bu Beyt-i Mukaddes, sultanların kıymet verdiği, Resûllerin (aleyhisselâm) övdüğü, içinde Allahü teâlâ tarafından indirilen dört mukaddes kitabın da okunduğu mübârek evdir.

Ey Cemâat! Melekler bile size teşekkür etmektedirler. Çünkü siz bu mübârek beldenin tekrar tevhîd inancına kavuşmasına vesile oldunuz. Kudüs-i şerîfin yollarından şirk ve küfür pisliklerini, haç kırıntılarını temizlediniz. Şimdi sizin için göklerdeki bütün melekler af ve mağfiret diliyor, size duâ ediyorlar. Öyleyse hakkınızdaki bu lütuf ve ihsânları iyi muhafaza ediniz. Bu ni'meti, takvâ ipine sarılmak sûretiyle koruyunuz. Kim bu ipe sarılırsa, kurtulur ve korunur. Nefsinizin arzu ve isteklerine uymaktan sakınınız. Düşmandan korkmayınız. Fırsatları iyi değerlendiriniz. Allah yolunda hakkıyla cihâd ediniz. Ey Allahın kulları! Canlarınızı Allah yolunda satınız. Çünkü O, sizleri en hayırlı kullarından eyledi. Ey Allahın kulları! Şeytanın sizi zelîl kılmasından ve azgınlıktan sakınınız. Eğer bunlardan sakınmazsanız; bu zaferi, kılıçlarınızın keskinliği ve asîl atlarınızın çevikliği ile kazandığınızı zannedersiniz. Vallahi öyle değil! Zafer ve

yardım, ancak Allahü teâlâdandır. Çünkü Allahü teâlâ Azîz'dir, Hakîm'dir.

Ey cemâat! Allahü teâlâ size bu büyük fetih ni'metini ihsân eyledi. Siz de bundan sonra, Allahü teâlânın emirlerine uyup yasaklarından sakınınız. Yoksa, bağı çözülmüş demet gibi darma dağınık olursunuz. Kuvvetiniz gider, kendilerine Allahü teâlânın âyetleri geldiği hâlde, Allahü teâlânın emirlerine uymayıp imandan çıkarak şeytana tâbi olan kimseler gibi olursunuz. Eğer Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymazsanız, doğru yoldan sapan kimselerden olursunuz. Cihada sımsıkı sarılınız. Çünkü cihad, en faziletli ibâdetlerden ve en şerefli işlerdendir. Allahü teâlânın dinine yardım ederseniz, Allahü teâlâ da size yardım eder. Allahü teâlânın size yaptığı yardımlarını unutmazsanız, O size yardımını kesmez. Allahü teâlânın ni'metlerine şükrederseniz, size olan ni'metlerini arttırır.

> Ey Cemâat! Allahü teâlânın dînine yardım ediniz. Bu yoldaki hizmeti, fırsat biliniz. Bütün gücünüzle bu fırsatın kıymetini biliniz. Şunu iyi biliniz ki, işler neticelerine göre kıymet kazanır. Kazançlar miktârlarıyle kıymetlidir. Allahü teâlâ sizi, bu bedbaht düşmana muzaffer kıldı. Hâlbuki, onlar da sizin kadar veya daha fazla idiler. Bunun sırrı büyüktür. Çünkü Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Enfâl sûresi altmışbeşinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Ey mü'minler! İçinizden sabredici yirmi kişi bulunursa (düşmanlarınızdan) ikiyüz kişiye galebe edersiniz" buyurmaktadır.

Allahü teâlâ, emirlerine ve yasaklarına uyma husûsunda bize ve size yardım eylesin. Allahü teâlâ size yardım ederse, sizi kim yenebilir. Eğer size yardım etmez, yalnız bırakırsa, size yardıma başka kimin gücü yetebilir?"

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-6, sh. 157

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 9

3) Ravdateyn cild-2, sh. 110

4) Zeyl-i Ravdateyn sh. 31

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 337

6) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 32

7) En-Nücûm-üz-zâhire cild-6, sh. 181

İBRÂHİM BİN DÎNÂR NEHREVÂNÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Hakîm, lakabı ez-Zâhid, el-Hakîm, el-Verâ'dır. İsmi, İbrâhim bin Dînâr bin Ahmed bin Hüseyn bin Hâmid bin İbrâhim'dir. 480 (m. 1087)'de doğdu. 556 (m. 1161) senesinde vefât etti. Fıkıh ilmini Ebû Sa'd bin Hamze'den öğrendi. Bu ilimde yetişip, meşhûr bir âlim oldu. Ayrıca Ebû Hasen bin Alâf'dan, Ebû Osman bin Mille'den, Ebû Kâsım İbni Beyan'dan, Ebü'l-Hattâb el-Kelvezânî'den, Ebû Ali bin Şihâb'dan, İbn-i Hasîn'den ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitip rivâyet etmiştir.

Bâb-ül-Ezc denilen yerde kendi yaptırdığı medresede ders verir ve orada ikâmet ederdi. Ayrıca ömrünün son zamanlarında İbn-i Şemhal'in yaptırdığı medresede de ders verdi. Pekçok talebe ondan ders alıp ilim öğrendi. İbn-i Cevzî şöyle demiştir: "O, ilmi ile amel eden bir âlim idi. Çok ibâdet eder, çok oruç tutardı. Son derece tevâzu sahibi idi. Yumuşaklığı ve tevâzu'u ile darb-ı mesel hâline gelmiş, benzeri az bulunan örnek bir insan idi." İbn-i Katiî, İbn-i Cevzî'den naklen şöyle demiştir: "İbrâhim Nehrevânî, geceleri namaz kılarak, gündüzleri oruç tutarak geçirirdi. Fıkıh ilminde derin âlim ve çok vera' sahibi idi. Kendi elinin emeği ile geçinirdi. Terzilik yapardı.

Bir elbise dikip de ücreti verilince, o ücretten az bir miktarını alır, gerisini müşteriye hediye ederdi. Benim terziliğim bundan fazla değildir derdi. Kimseden birşey istemezdi."

Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerine dâir ve ferâiz ile ilgili pekçok kitap yazmıştır. Hidâye kitabına yazmaya başladığı şerh dokuz cilde ulaşmıştır. Bu şerhi tamamlayamadan vefât etti. Kendisinden; İbn-i Cevzî, Ömer bin Ali Kureşî ve daha pekçok kimse hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etmiştir.

İbn-i Cevzî şöyle rivâyet eder: "Bir kitabının üzerine bizzat kendi eliyle yazdığı bir yazıyı gördüm, şöyle yazmıştı: (545)

senesi Receb ayının onuncu günü, Cum’a gecesi rü’yâmda gördüm ki, evimin ortasında bir zât ayakta duruyordu. Sen kimsin? dedim. Ben Hızır’ım, insanların canını mutlaka almak için görevlendirilmiş olan meleğin (Azrail’in) geleceği güne hazırlan dedi. Sanki benden bu yakın mı dememi ister gibiydi. Sonra bana dedi ki, senin ömründen oniki sene kaldı. O sırada ben 65 yaşında idim.” İbn-i Cevzî şöyle demiştir:

“Bunu okuduktan sonra, o seneyi beklemeye başladım. Vefât etmeden önce yirmiiki gün hasta yattı. 556 (m. 1161) senesinde vefât etti. Kitaba yazdığı nota göre daha bir sene vardı. Anladım ki, rü’yâyı gördüğü gün, senenin sonuna rastlamış ve o sene sayılmamış, işâret edilen senenin de başında vefât etti. Böylece bir sene eksik olmadı. Ya da Şemsî seneye göre işâret edilmiştir.

---

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 239

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 176

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 31

İBRÂHİM BİN HASEN EL-HAMEVÎ

Şam’da yetişen Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Tâhir olup ismi, İbrâhim bin Hasen bin Tâhir el-Hamevî’dir. Ebû Tâhir el-Hamevî 485 (m. 1092) senesi Zilhicce ayında Hama’da doğdu. 561 (m. 1165) senesi Safer ayında Şam’da vefât etti.

Ebû Tâhir el-Hamevî Bağdad’da fıkıh tahsili yaptı. Ebû Ali bin Nekbân, Ebû Tâlib ez-Zeynebî, Ebû Tâhir el-Hınnâî, İbn-ül-Mevâzinî ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu.

Kendisinden ise. İbn-üs-Sem’ânî, İbn-i Asâkir ve oğlu Kâsım bin Asâkir, Ebü’l-Kâsım bin Sasrâ, Ebû Nasr bin Eş-Şîrâzî ve daha birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Ebû Tâhir el-Hamevî Şam’a geldiği zaman, âdil bir hükümdâr olan Nûreddîn ile görüştü. Görüşme esnasında hükümdâr kâtibine dönerek: “Maaratin Nu’man denilen yerdeki vâlimize, oranın halkının malının tamâmını alması için mektûp yaz. Bana gelen habere göre, oranın halkının tamâmı, birbirlerini şâhid göstererek haksız mal mülk edindiler” dedi. Ebû Tâhir hükümdâra; “Allahü teâlâdan korkunuz. Bir yer halkının tamâmı yalan yere şâhidlik ile itham edilemez” buyurdu. Sultan daha önceki kararının yazılmasında ısrar edince, kâtip fermanı yazıp sultâna, arz etti. Tam bu sırada, o civardan geçmekte olan bir çocuğun şöyle dediği duyuldu: “Hükümdârlığınız devam ettiği müddetçe adâlet ile hareket ediniz. Zarar ve faydayı yerine getirmede iyi idârede bulununuz, yoksa tehlikeli durumlarla karşılaşırsınız.” Bunu işiten sultan, tövbe ve istiğfarda bulunarak yazdırdığı hükmü yırttı. Sonra Bekâra sûresi ikiyüzyetmişbeşinci âyet-i kerîmesini okudu.

---

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 32

2) En-Nücûm-üz-zâhire cild-5, sh. 372

İBRÂHİM BİN MENSÛR EL-MISRÎ (Ebû İshâk el-Irâkî)

Mısır’da yetişen şafiî fıkıh âlimlerinden. İsmi, İbrâhim bin Mensûr bin Müsellem el-Mısrî’dir. Künyesi Ebû İshâk’tır. 510 (m. 1116) senesinde Mısır’da doğdu, önce Mısır’da Kâdı Ebü’l-Meâlî Mücellâ bin Cümî’den fıkıh öğrendi. Sonra Bağdad’a giderek, çok ilim tahsil etti. Orada, Ebû İshâk-ı Şirâzînin talebesi Ebû Bekr Muhammed bin Hüseyn el-Ürmevî’den ve Ebü’l-Hüseyn Muhammed bin Mübârek bin Halli el-Bağdâdî’den Şafiî mezhebinin fıkıh bilgilerini öğrendi. O, yüksek faziletlere sahip bir fıkıh âlimi olarak yetişti. Uzun bir müddet Irak’ta kaldığı için, memleketine dönünce “Irâkî” nisbetiyle meşhûr oldu. Hâlbuki Bağdad’da onu “Mısrî” nisbeti ile tanıyor ve anıyorlardı. Memleketine döndükten sonra, Câmi-i Atîk adı da verilen Mısır Câmii’nde imamlık ve hatîblik vazîfesi yaptı. Birçok kimse kendisine gelip fıkıh ilmi öğrendi. Ebû İshâk’ın “El-Mühezzeb” kitabını şerh etti. 596 (m. 1200) senesi Cemâzil-âhır ayında Mısır’da vefât etti. Sefh-ül-mukattam denilen yere defnedildi.

Büyük bir fıkıh âlimi olarak Mısır’a dönen İbrâhim Irâkî’den, Kâhire hatîbi Ebû Tâhir ve başkaları fıkıh dersi aldılar. İbn-i

Kalyûbî, “Menâkıb-ül-fakîh Ebî Tâhir” kitabında şöyle anlatıyor: “Ben, babamdan işitmiştim. İbrâhim Irâkî’nin ilimle meşgûl olmasının sebebi şudur: Daha evlendiği günün sabahı idi. Komşularından birisi, ona: “Hayızdan istibrâ etmek nedir?” diye sorunca, O da: “İstibrâ nedir?” diye sordu. Suâli soran: “Hanımların hayız görüp temizlenmesidir” diye cevap verdi. O böylece, İslâmiyetin evlenenlere öğrenmeyi emrettiği hayız (âdet) bilgilerini bilmediğini anladı. Hemen ilim tahsil etmeğe karar verip Irak’a gitti. Burada kendisine yol gösterenlerle buluştu. Şafiî âlimlerinin büyüklerinden fıkıh ilmini öğrendi. Bir müddet orada kaldı. Büyük bir fıkıh âlimi olarak Mısır’a döndü.”

İbrâhim Irâkî, vera’ ve güzel hâl sahibi olan bir zât idi. Talebesi Ebû Tâhir şöyle anlatıyor: “Bir gece, canım kadayıf yemek istedi. Fakat benim yanımda onu alacak hiç param yoktu. Nefsimin ona olan arzusu, gittikçe arttı, içimden, “Bakkâl kadayıf yapıcısının komşusudur. O, sana ondan istediğin kadar alıverir ve âdeti vechile, balını da kendisi verir” diyordum. Bu niyetle, ona böyle söylemek için evden çıktım. Ben bu hâlde iken, içimdeki şiddetli arzu, istemeye karşı teşvik ediyor, fakat bir yandan da bundan kaçınıyordum. Bu tereddütler içerisinde bulunurken Şeyh Ebû İshâk-ı Irâkî ile karşılaştım. Bana yazılı bir kâğıt vererek: “Burada yazılı olan latifeler, güzel sözler, kadayıf yemekten daha tatlıdır” buyurdu. Bunlardan, kendimin ihtiyâcı olan şeyleri çıkarıp, önceki kadayıf yemek isteğimden vazgeçtim.”

Ebû İshâk İbrâhim Irâkî’nin, fazileti ve kadr-ü kıymeti yüksek olan bir oğlu vardı. İsmi, Ebû Muhammed Abdülhakem’di. Babasının vefâtından sonra, Mısır Câmii’nin hatîbliğine ta’yin edildi. Onun güzel bir hitâbeti ve latif, tatlı şiirleri vardı.

Ebû İshâk-ı Irâkî’nin en kıymetli eseri, “El-Mühezzeb” kitabına yaptığı şerhidir. Bu eser, orta büyüklükte on cild halindedir. Ayrıca hutbelerini içine alan bir “Dîvân”ı da vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 33

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 323

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 116

4) Tabakât-üş-Şafiiyye cild-7, sh. 37

5) Keşf-üz-zünûn sh. 1912

İKLÎŞÎ (UKLÎŞÎ) (Ahmed bin Muad)

Hadîs, nahiv, lügat, tasavvuf ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü’l-Abbas olup ismi, Ahmed bin Muad bin Îsâ bin Vekîl’dir. Babası, Endülüs’te bir şehir olan Ukliş’ten Dâniye şehrine gelip yerleşti. Ebü’l-Abbâs Uklişî orada doğdu. İklîşî (Uklişî), Tecibî ve Dânî nisbet edildi. Şihâbüddîn lakabı verildi. 550 (m. 1155) yılında veya daha önce Mısır’da (bir rivâyete göre Mekke’de) vefât etti.

Ebü’l-Abbâs İklîşî’nin babası da zamanın ileri gelen âlimlerindendi. İlk derslerini babasından aldı. Küçük yaşta temel bilgilere vâkıf oldu. Yüksek ilimlerde de ilk dersini yine babasından aldı. Arab dilinin nahiv, lügat, şiir ve edebiyatında âlim oldu. Çeşitli şehirleri dolaşıp birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Fıkıh ilminde esas ve fürû’ bilgilerini öğrendi. Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim oldu. Başta babası olmak üzere Kâdı Ebû Bekr İbni Arabî, Ebü’l-Velîd İbni Debbâğ, Kerûhî, Ebü’l-Hasen bin Târık, İbn-i Sükre Sadfî, Gassanî, Ebû Muhammed Abdülhak bin Atiyye, Ebû Muhammed Batalyûsî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Çeşitli ilim dallarında âlim oldu. Doğuya seyahat etti. Fas, Tunus, Mısır ve Mekke’ye gitti. Tasavvuf âlimlerinin büyüklerinden Ebü’l-Abbâs İbni Ârif hazretlerinin meclislerinde bulunup, sohbetlerinden istifâde etti. Tasavvufta yüksek mertebelere kavuştu. Madde ve mana ilimlerinin üstün dereceleri kendisine ihsân edildi. Kalbi her türlü pisliklerden temizlendi. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) yalnız bildirdiklerine değil her hâline ve ahlâkına uyardı. Her işte ve her şeyde Allahü teâlâya muhtaç olduğunu, hiç kimsenin ve hiçbir şeyin, hiçbirşeyi yaratamayacağını, ancak Allahü teâlânın yaratmasına sebeb olabileceğini iyi anlayanlardan (tasavvufta fakir) oldu. Her işinde dinin bütün hükümlerine tamamen uyarak çalışır, çok iyilik yapar, diğer zamanlarını ibâdetle geçirirdi. Hep Allahü teâlânın varlığını, ni’metlerini düşünür, lüzumsuz yere konuşmaz ve dâima Cenâb-ı Hakkın ismini zikrederdi. İnsanlara emr-i ma’rûf yapar, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatırdı. Hiç kimse ile münakaşa ve münâzara etmez, din bilgilerini yaymak için çalışırdı.

Birçok talebe yetiştirdi. Onun kalbinden akan feyzler, Magrib ehlinin gönüllerini yıllarca aydınlattı. Anlatmış ve yazmış olduğu din bilgileri, senelerce dilden dile, kitaptan kitaba; gönülden gönüle nakledildi. Allahü teâlânın dinini öğrenmek ve öğretmek için, onun ilminden istifâde edildi. Yazmış olduğu eserler İslâm âlimleri tarafından yazılarak çoğaltıldı. İmkanlar müsait olunca, matbaa yolu ile daha çok bastırıldı. Arzu edenin zahmetsizce bulabilmesine imkan hazırlandı. Bu kıymetli eserlerinden biri, "Kitâb-ün-necm min kelâm-i Seyyid-il-Arab vel-Acem" adlı kitabıdır. Bu eserde, Arabların ve Arab olmayanların efendisi olan Muhammed aleyhisselâmın hadîs-i şerîfleri toplanmıştır. "Kitâb-ü envar-il-âsâr-il-muhtassa bi-fadl-is-salât alen-Nebiyy-il-muhtâr" adlı eserinde, Peygamberimize (aleyhisselâm) salevat-ı şerîfe getirmenin ehemmiyeti ve salevât-ı şerîfeler anlatılmaktadır. "Ed-Dürr-ül-manzûm fimâ yezil-il-fehum vel-hemûm", "Şifâ üz-zamân fî fadl-ül-Kur'ân", "Hill-ül-evliyâ fî iddet-i esfâr", "Şerh-ül-esmâ-il-hüsnâ", ve "Şerh-ül-bâkiyyat-is-sâlihât", adlı kitâblar da onun eserleri arasındadır. "Kitâb-ün-necm min kelâm-i Seyyid-il-Arab vel-Acem" adlı eserinin mukaddemesinde, kitabı te'lîf sebebini bildiren Ebü'l-Abbâs İklîşî, daha önce yazmış olduğu "Gurer" kitabındaki hadîs-i şerîflerin ezberlenmesini daha kolay hâle getirmek için yazdığını söylemektedir. Bu kitaptaki hadîs-i şerîflerden ba'zılarında buyuruldu ki:

> "La ilâhe illallah kelimesini bilen (inanan) kimse Cennete girer."
>
> "Tevhîd ehlinden biri Cehenneme girerse, günahı kadar azâb görür. (sonra çıkar)."
>
> "Güzel bir abdest alanın hatâları (küçük günahları), bedeninden, hattâ tırnaklarının altından dökülür."
>
> "Abdest üzerine abdest alan kimseye on hasene yazılır."
>
> "Namazı unutan kimse, hatırladığı ânda kılsın."
>
> "Namazdan bir rek'ate yetişen kimse, namaza (cemâate) yetişmiştir."
>
> "İkindi namazını kaçıran kimse, ailesini ve malını kaybetmiş gibidir."
>
> "İkindi namazını terk eden kimsenin amelleri yok olur."
>
> "Oniki rek'at olan kuşluk namazını kılana, Allahü teâlâ Cennette altından bir köşk bina ettirir."
>
> "Fecirden önce oruca başlamayanın orucu yoktur."
>
> "Bir kimse Ramazan orucunu tutar, sonra ona Şevvâl'den altı gün daha oruç ilâve ederse, bütün sene oruç tutmuş gibi olur."
>
> "Bir kimse, Ramazan ayında oruç tutmayı farz bilir, vazîfe bilir ve orucun sevâbını Allahü teâlâdan beklerse, geçmiş günahları affolur."
>
> "Hac edip de beni ziyâret etmeyen kimse, beni incitmiş olur."
>
> "Allah yolunda ayakları tozlanan kimseye, Allahü teâlâ Cehennemi haram kılar."
>
> "Karşılığını Allahü teâlâdan beklediği hâlde, Allah yolunda başı ağrıyan kimsenin bundan önceki günahları affolur."
>
> "Allahü teâlânın ismi yücelsin diye savaşan kimse, Allah yolundadır."
>
> "İlim talebi için çıkan kimse, dönünceye kadar Allah yolundadır."
>
> "Kim Cennet bahçelerindeki ni'metlere kavuşmak isterse, Allahü teâlânın zikrini çok yapsın."
>
> "Kehf sûresinin başından on âyet ezberleyen Deccâl'den korunur."
>
> "Ödemek niyetiyle borç alan kimseye, Allahü teâlâ yardım eder."
>
> "Cum'a günü veya gecesi ölen kimse, kabir azâbından korunur."
>
> "Can boğaza gelmeden tövbe edenin tövbesini Allahü teâlâ kabûl eder."

“Allaha ve âhırete imân eden kimse, annenin evladını sevdiği gibi Süheyb’i sevsin.”

“Sünnetimden (Eshâb-ı Kirâmın, Tabiîn ve Tebe-i tabiîn hazretlerinin gittiği yoldan) yüz çeviren benden değildir.”

“Bir yılan öldüren kimse, bir kâfir öldürmüş gibidir.”

“Kur’ân-ı kerîmi kendi görüşü ile tefsîr eden kimse, isâbet etmiş olsa dahi hatalıdır.”

“Yanında tasadduk edecek malı olmayan kimse, kadın-erkek bütün mü’minlere istiğfarda bulunsun. Zira istiğfarda bulunması da bir sadakadır.”

“Dünyâda ipek giyen, âhırette ondan mahrûm olur.”

“Tavla oynayan kimse, Allahü teâlâ ve Resûlüne isyan etmiştir.”

“Beni rü’yâda gören, doğru görmüştür. Çünkü şeytan, benim şeklime giremez.”

“Kabrimi ziyâret edene şefaatim vâcib oldu.”

“Mü’min necs (pis) olmaz.”

“Allahü teâlâ, kendi rızâsı için olmayan ameli kabûl etmez.”

“Allahü teâlâ birşeyi haram kıldığında, onun bedelini de haram kılar.”

“Allahü teâlâ, sûretlerinize ve servetlerinize bakmaz. Ancak kalblerinize ve amellerinize bakar.”

“Allahü teâlâ dünyâyı, sevdiğine de, sevmediğine de verdi. Dîni ise, sadece sevdiğine verdi.”

“Allahü teâlâ, ni’metinin eserini kulunun üzerinde görmek ister.”

“Allahü teâlâ kalblere nazar etti ve Muhammed aleyhisselâmın kalbini, kulların en hayırlı kalbi buldu.”

“Her peygamberin bir havarisi vardır. Benim de havarim. Zübeyr’dir.”

“Mü’minin amelinin en efdali (üstünü), Allah yolunda cihaddır.”

“Kılıçlar, Cennetin anahtarlarıdır.”

“Selâm, Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsındandır. Aranızda selâmı yayınız.”

“Sirke balı bozduğu gibi, kötü ahlâk da îmanı bozar.”

“Canlı resmi bulunan eve melekler girmez.”

“Melekler, ilim talebesine yaptığından râzı olarak kanatlarını gererler.”

“Ölü, kabre konulduğunda, ayrılanların ayak seslerini işitir.”

“Ölü, kendisini taşıyanları, yıkayanları ve kabre koyanları tanır.”

“Ölünün kemiğini kırmak, günah bakımından sağ iken kırmak gibidir.”

“Benim mescidimdeki namaz, Mescid-i Haram müstesna, diğer mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır.”

“Kalbimde (Envâr-ı ilâhiyyenin gelmesine engel olan) perde hâsıl oluyor. Bunun için günde yüz kerre tövbe ediyorum.”

“Kabirlere oturmayınız. Kabirlere karşı namaz kılmayınız.”

“Biz Peygamberler miras bırakmayız. Bizim bıraktığımız sadakadır.”

“Bî’at-ı Rıdvan’da bulunanların hiçbiri Cehenneme girmez.”

“İçinde köpek, sûret (canlı resmi), cünüp bulunan eve melekler (rahmet melekleri) girmez.”

“Küfürden hiçbir şey Cennete girmez.”

“Beni gören ve beni göreni gören müslümanları Cehennem yakmayacaktır.”

“Mü’min Hazreti Ali’ye buğzetmez, münâfık Hazreti Ali’yi sevmez.”

“Ancak mü’min olanla arkadaşlık et. Ancak müttekî olanla yemek ye!”

“Üç defa izin isteyip de verilmeyen kimse (girmek istediği yerden) geri dönsün.”

“Cebrâil aleyhisselâm komşu hakkından o kadar çok bahsetti ki, komşuyu komşuya vâris kılacak zannettim.”

“Allahü teâlâ, Lût kavminin yaptığı işi yapan topluluğa la’net etsin.”

“Allahü teâlâ, baba ile çocukları arasını, iki kardeş arasını açan kimseye la’net etsin.”

“Allahü teâlâ, bir mü’mine zarar veren veya ona mekr (hîle) yapan kimseye la’net etsin.”

“Cemaatle kılınan namaz, yalnız başına kılınan namazdan yirmiyedi derece daha üstündür.”

“Ümmetim arasından bir dost edinseydim, Ebû Bekr’i (dost) edinirdim.”

“Benden sonra bir peygamber gelecek olsaydı, Ömer peygamber olurdu.

“Kuba’ mescidinde kılınan bir namaz, bir umre gibidir.”

“Îmân, Süreyya yıldızına asılı olsaydı, ona, Fâris’ten birisi erişirdi.” (Bu hadîs-i şerîf, İmâm-ı a’zam hazretlerini müjdelemektedir.)

“Hicret olmasaydı, Ensâr’dan bir kişi olurdum.”

“En üstün zikir, Lâ ilahe illallah söylemektir. En üstün duâ, Elhamdülillahdır.”

“En üstün amel, Allah için sevmek, Allah için buğz etmektir.”

“En faziletli amel, hacc-ı mebrûr’dur.”

“Hamd ile başlanmayan her söz eksiktir.”

“Hata edenlerin en hayırlısı, tövbe edenlerdir.”

“Kişinin her yeri mahvolup çürür. Lakin kuyruk sokumu kemiği çürümez. İnsan ondan çıkmıştı. Yine ondan iade olunur.”

“Her sarhoş eden içki haramdır.”

“Size Cehennemin haram olduğu kimseyi haber vereyim mi? O, cana yakın, geçimli, halim, iş bitiren kimsedir.”

“Size en hayırlılarınızı haber vereyim mi? Onlar, ömürleri en uzun, amelleri en güzel olanınızdır.”

“Size en şerlilerinizi (kötülerinizi) haber vereyim mi? O, ömrü uzun, ameli kötü olandır.”

“Size Cennet hazînelerinden bir hazineyi bildireyim mi? Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh’ı çok söyleyiniz.”

“Allahü teâlâya en sevimli söz, Sübhâne Rabbî ve bihamdihidir.”

“Ümmetimden ba’zısı, bir kişiye ve onun çoluk çocuğuna şefaat eder, o kimseyi şefaati ile Cennete sokar.”

“Sâlih komşu ve geniş ev, kişinin se’âdetindendir.”

“İlle de istemen lâzım ise, sâlih kimselerden iste.”

“Kişinin, çocuğunu terbiye etmesi, bir sâ’ sadaka vermesinden daha iyidir.”

“Üç kişiye Cennet müştaktır (âşıktır). (Bunlar): Ali, Ammâr ve Selmân’dır (r.anhüm)

“Öğleden önce, zevalden sonra (kılınan) dört rek’at namaz, seher namazına muadildir.”

“Aralarında selâm bulunmaksızın, öğleden önce kılınan dört rek’at namaz için, semâ kapıları açılır.”

“İslâm yüksektir. Onun üstünde birşey yoktur.”

“İslâm, alenîdir, imân ise kalbtedir.”

“Îmân kalb ile kesin bilmek (inanmak), dil ile söylemek, erkânı yapmaktır.” (Amel îmândan bir parça değildir, fakat, sâlih ameller, kalbdeki îmânı parlatır.)

“Îmân yetmiş küsur şu’bedir (bölümdür). Hayâ ise, îmândan bir bölümdür.”

“Ensârı sevmek, îmânın alâmetidir. Ensâra buğzetmek, münâfıklığın alâmetidir.”

“Allahü teâlâdan Rab olarak, islâmdan din olarak, Muhammed’den (aleyhisselâm) resûl olarak râzı olan kimse, îmânın tadını tatmıştır.”

“Mü’min Allahü teâlânın garantisindedir.”

“Mü’mine teaccüb edilir ki, ağzına kaldırdığı lokmaya kadar herşeyde (kendisine) ecir verilir.”

“Dünyâda bana, zevcelerim ve güzel koku sevdirildi. Namaz benim için sürûr ve sevinç yapıldı.”

“En çok ümmeti olan Peygamber benim. Cennetin kapısını önce ben çalacağım.”

“Cebrâil ile Mikâil’in, Allahü teâlânın indinde durumları ne ise, Ebû Bekr ile Ömer’in de benim yanımdaki durumları öyledir.”

“Ömer bin Hattâb, Cennet ehlinin sirâcıdır (ışığıdır).”

“Benden sonra, hak, Ömer’in olduğu yerdedir.”

“Abbâs benden, ben Abbâs’tanım.”

“Hasen ile Hüseyn, Cennet gençlerinin efendisidir.”

“Her peygamberin bir refîki vardır. Benim Cennetteki refîkim, Osman’dır (radıyallahü anh)”

“Talhâ ve Zübeyr (r.anhüm) Cennette benim komşularımdır.”

“Ammâr’ın kanını ve etini Cehennemin tadması haramdır.”

“Hâlid bin Velîd, Allahü teâlânın kılıçlarından bir kılıçtır.”

“Âlimin âbide üstünlüğü, benim sizden derecesi en aşağı olana olan üstünlüğüm gibidir.”

“Bir fakîh, şeytana, bin âbidden daha şiddetlidir.”

“Allahü teâlânın rızâsı, babanın rızâsındadır. Allahü teâlânın sahtı (gadabı) babanın kızmasındadır.”

“Kargaşalık zamanında ibâdet, bana hicret gibidir.”

“Sabah namazının iki rek’atı, dünyâ ve içindekilerden daha hayırlıdır.”

“Misvak ağzın temizliği, Rabbin rızâsıdır.”

“Gizli olarak yapılan duâ, açıktan yapılan yetmiş duâdan hayırlıdır.”

“Allah yolunda deniz sahilinde bir gece nöbet beklemek, bir kişinin, çoluk-çocuğu arasında bulunarak yaptığı bin senelik amelinden daha üstündür.”

“Haram olan bir kuruşu (sahibine) geri vermek, Allahü teâlânın katında yetmiş kabûl olmuş hacca eşittir.”

“Gâfiller arasında Allahü teâlâyı anan, gaziler arasında muharebe eden kimse gibidir.”

“Oruçlu kimsenin ağzının kokusu, kıyâmet gününde Allahü teâlânın katında, misk kokusundan daha hoştur.”

“Oruçlu kimse orucunu açtığı zaman, melekler onu ziyâret ederler.”

“Allahü teâlâ, kendisinden haya edilmeye insanlardan daha lâyıktır.”

“Adâletli devlet reîsinin duâsı red olunmaz.”

“Makâm-ı Mahmûd, şefaattir.”

“Zemzem mübârektir, yemekliktir (doymak niyetiyle içen doyar) ve hastalıklara da şifâdır.”

“Minberim, Cennet bahçelerinden bir bahçedir.”

“Hastayı ziyâret eden, Cennet sokaklarından bir sokaktadır. Oturduğu zaman onu rahmet kaplar.”

“Fakirler, Cennete zenginlerden beşyüz sene önce gireceklerdir.

“Yarım günde, ümmetimden yetmiş bin kişi hesâbsız Cennete girerler.”

“Kıyâmet gününde üç sınıf kimse şefaat eder. Peygamberler (aleyhisselâm), sonra âlimler, sonra şehidler.”

“İnsanlar üzerine Öyle bir zaman gelir ki, insanlar o zamanda iyiliği emredip, kötülükten alıkoymazlar.”

“İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelir ki, o zaman çok yağmur yağar, fakat yerden hiçbirşey bitmez.”

“Her kul, nasıl öldü ise, o hâlde diriltilir.”

“Ümmetimden iki sınıf vardır ki, onların İslâmdan nasîbleri yoktur. Bunlar, kaderiyye ve mürciedir.”

“Âhır zamanda râfızi denilen bir kavim gelecektir ki, onlar İslâmı terk ederler.”

“Mehdî, Fâtıma’nın soyundandır.”

“Çocuklar, Cennet ehlinin hizmetçileridir”

“Kulun Allahü teâlâya en yakın olması, secde halindedir.”

“Rü’yânın en doğru olanı, seher vaktinde görülenidir.”

“Etin en iyisi, sırt etidir.”

“İçkiye devam eden, puta tapan gibidir.”

“Misâfirlik üç gündür. Bundan fazlası sadakadır.”

“İçerisinde Allahü teâlânın anılmadığı ev ile anıldığı evin durumu, ölü ile dirinin hâli gibidir.”

“Kâfirin aklı, mü’minin aklının yarısıdır.”

“İpek elbiseler, ümmetimin erkeklerine haram kılındı. Kadınlara helâl kılındı.”

“İki kişilik yemek üç kişiye, üç kişilik yemek dört kişiye kâfi gelir.”

“Yemeğin bereketi, yemekten önce ve sonra elleri yıkamaktır.”

“Sahifesinde (amel defterinde) çok istiğfar bulunan kimseye ne mutlu.”

“Müslüman ol, kurtulursun.”

“Bevlden sakınınız. Çünkü, kabir azâbının çoğu, bevldendir. (Üzerine idrar sıçratmak sebebiyledir).”

“Oruçlu olmanın dışında, buruna su almakta mübalağa edilir (fazla su alınır).”

“Parmaklarınızın arasını hilâlleyiniz ki, Allahü teâlâ da onları kıyâmet gününde ateşle hilâllemesin.”

“Saflarınızı düz yapınız. Çünkü safları düzgün yapmak da namazın ikâmesindendir.”

“Saflarınızı doğru yapınız, düz tutunuz. Çünkü ben, sizi geriden de görürüm.”

“Akşam namazını, yıldızlar doğmadan önce kılmakta acele ediniz.”

“Evlerinizde namaz kılınız. Evlerinizi kabir yapmayınız.”

“Lâ ilahe illallah diyenin (cenâze) namazını kılınız.”

“Şirkten sakınınız. Şirk, karıncanın ayak sesinden daha gizlidir.”

“Bana salât okuyunuz. Duâda gayret ediniz. “Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ Ali Muhammed” deyiniz.”

“Allahü teâlânın, peygamberlerine salât okuyunuz. Çünkü Allahü teâlâ, benim gibi onları da peygamber olarak gönderdi.”

“Ölüm halinde olanların yanında “Lâ ilahe illallah” deyiniz.”

“Mevtalarınıza Yâsin-i şerîf okuyunuz.”

“Kalbleriniz i’tilâf (yumuşak) halinde bulunduğu müddetçe Kur’ân-ı kerîmi okuyunuz. Kalbleriniz ihtilaf halinde (dağınık olunca) okumayı bırakınız. Kalkınız.”

“İnsanlara, sana yapılmasını istediğin şeyi yap.”

“Oğullarınız arasında adâletli olunuz.”

“Duâ etmeden önce, iyiliği emredip, kötülükten sakınınız. Yoksa duânız kabûl olmaz.”

“Sizin üzerinize, başı sanki siyah üzüm gibi olan habeşli bir köle de görevlendirilse, onu dinleyin ve ona itaat edin.”

“Allahü teâlâdan fâideli ilim isteyiniz. Fâidesiz ilimden Allahü teâlâya sığınınız.”

“Allahü teâlâya tövbe ediniz. Çünkü ben günde yüz kerre tövbe ediyorum.”

“Zeytin yiyiniz. Ondan yağ elde ediniz. Çünkü o mübârek bir ağaçtandır.”

Aynı kitapta rivâyet edilen ba’zı hadîs-i kudsîlerde Allahü teâlâ buyurdu ki:

“Sâlih kullarıma hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir beşerin kalbine gelmiyen şeyler hazırladım.”

Allahü teâlâ kirâmen kâtibîn meleklerine buyurdu ki: “Kulum bir günaha yöneldiği zaman, o günahı ona yazmazsınız. O günahı işlerse, onu bir günah olarak yazınız. Kulum bir iyiliği kasdettiği, fakat onu yapmadığı zaman onu bir iyilik olarak yazınız. Eğer o iyiliği yaparsa, ona on iyilik yazınız.”

“Oruç bana âittir. Onun karşılığını ben veririm.”

“Ben zulmü kendime ve kullarıma haram kıldım. Dikkat ediniz. Birbirinize zulm etmeyiniz.”

“Ey Âdemoğlu! Kendini bana ibâdete (kulluğa) ver. Böyle yaparsan, gönlünü zenginlik ile doldurur, fakirliğini gideririm. Böyle yapmazsan, elini meşgûliyetle doldurur, fakirliğini gidermem.”

“Kim bir amel yaparda, onda bana başkasını ortak koşarsa (ya’nî hem benim için, hem onun için o işi yaparsa) onu o ortak koştuğu ile beraber bırakırım.”

Peygamber efendimizden rivâyet edilen ba’zı duâlar:

“Allahım! Benim içimi, dışımdan daha iyi kıl. Dışımı da sâlih (iyi) kıl.”

“Allahım! Beni, iyilik yaptıkları zaman (sevinen), kötü bir iş yaptıklarında, senden af ve mağfiret dileyen kullarından eyle.”

“Allahım! Doğru yola hidâyet ettiklerin (ilettiklerin) arasında bana da hidâyet eyle. Afiyet verdiklerin arasında bana da afiyet ver. Sevdiklerin arasında beni de sev. Verdiğin şeyleri benim için bereketli kıl.”

“Allahım! Seni seven zelîl olmaz, sana düşmanlık eden, azîz olmaz. Her zaman hamd sanadır. Cehennem ehlinin hâlinden sana sığınırım.”

“Allahım! Bana öğrettiğin şeylerden beni fâidelendir. Bana fâideli olanları öğret, ilmimi arttır.”

“Allahım! Sana şükredebilmemde, seni zikr edebilmemde ve sana güzel kulluk edebilmemde bana yardımını lutf eyle.”

“Allahım! Verdiğinle beni kanaatkar eyle. Bana onu bereketli eyle.”

“Allahım! Doğu ile batıyı birbirinden uzak kıldığın gibi, benim ile günahlarım arasını da (öylece) uzak kıl”

“Allahım! Beyaz elbise, kirden temizlendiği gibi, beni de günahlarımdan temizle.”

“Allahım! Şikâktan, nifaktan ve kötü ahlâktan sana sığınırım.”

“Allahım! Ni’metinin benden gitmesinden, verdiğin afiyetin, benden ayrılmasından, intikamının ve bütün gazâbının aniden gelmesinden sana sığınırım.”

“Allahım! Fakirlikten, zilletten sana sığınırım. Zulmetmekten ve zulme uğramaktan sana sığınırım.”

“Allahım! Bildiğim ve bilmediğim şeylerin şerrinden sana, sığınırım.”

“Allahım! işitmemin, görmemin, dilimin, kalbimin ve gözümün şerrinden sana sığınırım.”

> “Allahım! Bizi ni’metine şükredenlerden, onlar sebebiyle sana senada bulunanlardan eyle. Ni’metlerini bize tamamla. Ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allahım!”

Ebü’l-Abbâs İklîşî “Kitâbü envâr-ül-âsâr-il-muhtassa bi fadl-is-salât alen-Nebiyy-il-muhtâr” adlı eserinde, Resûlullaha (aleyhisselâm) salât ve selâm getirmekle ilgili kırk hadîs-i şerîfi nakletmektedir. Bunlardan ba’zıları şöyledir:

> “Ümmetimden kim bana kalbinden ihlâsla salât-ü selâm getirirse, Allahü teâlâ da on salât (rahmet) eder.”

> “Her kim benden bir ilim yazar ve onunla beraber bana salât-ü selâm yazarsa, bu kitap okunduğu müddetçe ona sevâb yazılır.”

> “Kim bana bir kitapta salât-ü selâm getirirse bu kitapta ismim bulunduğu müddetçe, melekler o zâta istiğfarda bulunurlar.”

> “Bir kimse bana bir salât-ü selâm okursa, Allahü teâlâ ona on rahmet verir, on hatâsını affeder.”

> “Cum’a günleri kim bana çok salât-ü selâm okursa, Hak teâlâ onun yüz ihtiyâcını giderir. Bunların yetmişi âhırete, otuzu dünyâya âittir. Hak teâlâ bir melek gönderir. O salevâtı bana tabaklar içinde getirir. Bir de beyaz bir sayfa vardır. Bana o kimsenin ismini, falan oğlu falan diye söylerler ve o sayfaya yazarlar. Kıyâmete kadar yanımda durur.”

Ebü’l-Abbâs İklîşî hazretleri, eserini Peygamber efendimize (aleyhisselâm) salât-ü selâm getirmekle ilgili kırk hadîs-i şerîf ile tezyin ettikten sonra, ba’zı menkıbe ve rü’yâlardan bahsetmektedir. Bunlardan ba’zıları şöyledir:

Muhammed bin Ebi Süleymân anlatır: “Babamı vefâtından sonra rü’yâda gördüm. “Allahü teâlâ sana ne muâmele etti?” diye sordum. Allahü teâlânın kendisini bağışladığını söyledi Hangi amel sebebiyle bağışladığını sordum. “Yazılarımda Peygamber efendimize (aleyhisselâm) salât-ü selâm yazmam sebebiyle” diye cevap verdi.”

Abdullah Fenârî anlatır: “Kâtiplik yapan bir komşum vardı. Vefâtından sonra rü’yâda görüldü. “Allahü teâlâ sana ne yaptı?” diye soruldu. “Allahü teâlâ, hadîs-i şerîf yazarken Resûlullahın (aleyhisselâm) ismi geçtiğinde, O’na salât-ü selâm yazdığım için beni mağfiret etti” dedi.”

Abdullah bin Hakem anlatır: “İmâm-ı Şafiî hazretlerini rü’yâda gördüm. “Allahü teâlâ sana ne ile muâmele etti?” diye sordum. “Allahü teâlâ bana merhamet edip mağfiret etti. Beni düğünde zifafa acele edildiği gibi derhal Cennete koydu. Bol bol ihsânlarda bulundu” buyurdu. Bu derece ihsânlara nasıl kavuştuğunu sordum. “Risale adlı kitabımı yazarken, Resûlullaha (aleyhisselâm) salât-ü selâm yazmamdandır” buyurdu. “Salât-ü selâmı nasıl yazdınız?” diye sordum. “O’nun (aleyhisselâm) isminin geçtiği yerlerde (Sallallahü alâ Muhammedin adede mâ zekerah-üz-zâkirûn ve adedü mâ gafele anh-ül-gâfilûn) diye yazardım” buyurdu. Uyanınca kalktım, Risale kitabına baktım. Buyurduğu gibi salât-ü selâm yazılı olduğunu gördüm.”

> Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek ismi zikredildiğinde salât-ü selâm okumaktan gâfil olmayınız. Zira salât-ü selâmdan gâfil olanlar, insanların en bahilidirler (cimrisidirler). Nitekim Hazreti Ali’nin bildirdiği hadîs-i şerîfte; “Bahîl. İsmim yanında zikredildiği hâlde, bana salevât getirmeyen kimsedir” buyurulmuştur.
>
> Bir başka hadîs-i şerîfte de buyuruldu ki: “Bana salât-ü selâm okumadan bir mecliste toplanıp ayrılanlar, leş kokusu koklayarak dağılmışlardır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 392

2) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 74

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 181

4) Kitâbü envâr-il-âsâr-il-muhtassa bi fadl-is-salâtalen-Nebiyy-il-muhtâr, Süleymâniye-Kütüphânesi Şehid Ali Paşa Numara: 509/2

5) Kitâb-ün-necmi min kelâm-i Seyyid-il-Arab vel-Acem

İKLÎŞÎ (UKLÎŞÎ) (Ahmed bin Muad)

Hadîs, nahiv, lügat, tasavvuf ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü’l-Abbas olup ismi, Ahmed bin Muad bin Îsâ bin Vekîl’dir. Babası, Endülüs’te bir şehir olan Ukliş’ten Dâniye şehrine gelip yerleşti. Ebü’l-Abbâs Uklişî orada doğdu. İklîşî (Uklişî), Tecibî ve Dânî nisbet edildi. Şihâbüddîn lakabı verildi. 550 (m. 1155) yılında veya daha önce Mısır’da (bir rivâyete göre Mekke’de) vefât etti.

Ebü’l-Abbâs İklîşî’nin babası da zamanın ileri gelen âlimlerindendi. İlk derslerini babasından aldı. Küçük yaşta temel bilgilere vâkıf oldu. Yüksek ilimlerde de ilk dersini yine babasından aldı. Arab dilinin nahiv, lügat, şiir ve edebiyatında âlim oldu. Çeşitli şehirleri dolaşıp birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Fıkıh ilminde esas ve fürû’ bilgilerini öğrendi. Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim oldu. Başta babası olmak üzere Kâdı Ebû Bekr İbni Arabî, Ebü’l-Velîd İbni Debbâğ, Kerûhî, Ebü’l-Hasen bin Târık, İbn-i Sükre Sadfî, Gassanî, Ebû Muhammed Abdülhak bin Atiyye, Ebû Muhammed Batalyûsî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Çeşitli ilim dallarında âlim oldu. Doğuya seyahat etti. Fas, Tunus, Mısır ve Mekke’ye gitti. Tasavvuf âlimlerinin büyüklerinden Ebü’l-Abbâs İbni Ârif hazretlerinin meclislerinde bulunup, sohbetlerinden istifâde etti. Tasavvufta yüksek mertebelere kavuştu. Madde ve mana ilimlerinin üstün dereceleri kendisine ihsân edildi. Kalbi her türlü pisliklerden temizlendi. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) yalnız bildirdiklerine değil her hâline ve ahlâkına uyardı. Her işte ve her şeyde Allahü teâlâya muhtaç olduğunu, hiç kimsenin ve hiçbir şeyin, hiçbirşeyi yaratamayacağını, ancak Allahü teâlânın yaratmasına sebeb olabileceğini iyi anlayanlardan (tasavvufta fakir) oldu. Her işinde dinin bütün hükümlerine tamamen uyarak çalışır, çok iyilik yapar, diğer zamanlarını ibâdetle geçirirdi. Hep Allahü teâlânın varlığını, ni’metlerini düşünür, lüzumsuz yere konuşmaz ve dâima Cenâb-ı Hakkın ismini zikrederdi. İnsanlara emr-i ma’rûf yapar, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatırdı. Hiç kimse ile münakaşa ve münâzara etmez, din bilgilerini yaymak için çalışırdı.

Birçok talebe yetiştirdi. Onun kalbinden akan feyzler, Magrib ehlinin gönüllerini yıllarca aydınlattı. Anlatmış ve yazmış

olduğu din bilgileri, senelerce dilden dile, kitaptan kitaba; gönülden gönüle nakledildi. Allahü teâlânın dinini öğrenmek ve öğretmek için, onun ilminden istifâde edildi. Yazmış olduğu eserler İslâm âlimleri tarafından yazılarak çoğaltıldı. İmkanlar müsait olunca, matbaa yolu ile daha çok bastırıldı. Arzu edenin zahmetsizce bulabilmesine imkan hazırlandı. Bu kıymetli eserlerinden biri, “Kitâb-ün-necm min kelâm-i Seyyid-il-Arab vel-Acem” adlı kitabıdır. Bu eserde, Arabların ve Arab olmayanların efendisi olan Muhammed aleyhisselâmın hadîs-i şerîfleri toplanmıştır. “Kitâb-ü envar-il-âsâr-il-muhtassa bi-fadl-is-salât alen-Nebiyy-il-muhtâr” adlı eserinde, Peygamberimize (aleyhisselâm) salevat-ı şerîfe getirmenin ehemmiyeti ve salevât-ı şerîfeler anlatılmaktadır. “Ed-Dürr-ül-manzûm fimâ yezil-il-fehum vel-hemûm”, “Şifâ üz-zamân fî fadl-ül-Kur’ân”, “Hill-ül-evliyâ fî iddet-i esfâr”, “Şerh-ül-esmâ-il-hüsnâ”, ve “Şerh-ül-bâkiyyat-is-sâlihât”, adlı kitâblar da onun eserleri arasındadır. “Kitâb-ün-necm min kelâm-i Seyyid-il-Arab vel-Acem” adlı eserinin mukaddemesinde, kitabı te’lîf sebebini bildiren Ebü’l-Abbâs İklîşî, daha önce yazmış olduğu “Gurer” kitabındaki hadîs-i şerîflerin ezberlenmesini daha kolay hâle getirmek için yazdığını söylemektedir. Bu kitaptaki hadîs-i şerîflerden ba’zılarında buyuruldu ki:

> “La ilâhe illallah kelimesini bilen (inanan) kimse Cennete girer.”
>
> “Tevhîd ehlinden biri Cehenneme girerse, günahı kadar azâb görür. (sonra çıkar).”
>
> “Güzel bir abdest alanın hatâları (küçük günahları), bedeninden, hattâ tırnaklarının altından dökülür.”
>
> “Abdest üzerine abdest alan kimseye on hasene yazılır.”
>
> “Namazı unutan kimse, hatırladığı ânda kılsın.”
>
> “Namazdan bir rek’ate yetişen kimse, namaza (cemâate) yetişmiştir.”
>
> “İkindi namazını kaçıran kimse, ailesini ve malını kaybetmiş gibidir.”
>
> “İkindi namazını terk eden kimsenin amelleri yok olur.”

“Oniki rek’at olan kuşluk namazını kılana, Allahü teâlâ Cennette altından bir köşk bina ettirir.”

“Fecirden önce oruca başlamayanın orucu yoktur.”

“Bir kimse Ramazan orucunu tutar, sonra ona Şevvâl’den altı gün daha oruç ilâve ederse, bütün sene oruç tutmuş gibi olur.”

“Bir kimse, Ramazan ayında oruç tutmayı farz bilir, vazîfe bilir ve orucun sevâbını Allahü teâlâdan beklerse, geçmiş günahları affolur.”

“Hac edip de beni ziyâret etmeyen kimse, beni incitmiş olur.”

“Allah yolunda ayakları tozlanan kimseye, Allahü teâlâ Cehennemi haram kılar.”

“Karşılığını Allahü teâlâdan beklediği hâlde, Allah yolunda başı ağrıyan kimsenin bundan önceki günahları affolur.”

“Allahü teâlânın ismi yücelsin diye savaşan kimse, Allah yolundadır.”

“İlim talebi için çıkan kimse, dönünceye kadar Allah yolundadır.”

“Kim Cennet bahçelerindeki ni’metlere kavuşmak isterse, Allahü teâlânın zikrini çok yapsın.”

“Kehf sûresinin başından on âyet ezberleyen Deccâl’den korunur.”

“Ödemek niyetiyle borç alan kimseye, Allahü teâlâ yardım eder.”

“Cum’a günü veya gecesi ölen kimse, kabir azâbından korunur.”

“Can boğaza gelmeden tövbe edenin tövbesini Allahü teâlâ kabûl eder.”

“Allaha ve âhırete imân eden kimse, annenin evladını sevdiği gibi Süheyb’i sevsin.”

“Sünnetimden (Eshâb-ı Kirâmın, Tabiîn ve Tebe-i tabiîn hazretlerinin gittiği yoldan) yüz çeviren benden değildir.”

“Bir yılan öldüren kimse, bir kâfir öldürmüş gibidir.”

“Kur’ân-ı kerîmi kendi görüşü ile tefsîr eden kimse, isâbet etmiş olsa dahi hatalıdır.”

“Yanında tasadduk edecek malı olmayan kimse, kadın-erkek bütün mü’minlere istiğfarda bulunsun. Zira istiğfarda bulunması da bir sadakadır.”

“Dünyâda ipek giyen, âhırette ondan mahrûm olur.”

“Tavla oynayan kimse, Allahü teâlâ ve Resûlüne isyan etmiştir.”

“Beni rü’yâda gören, doğru görmüştür. Çünkü şeytan, benim şeklime giremez.”

“Kabrimi ziyâret edene şefaatim vâcib oldu.”

“Mü’min necs (pis) olmaz.”

“Allahü teâlâ, kendi rızâsı için olmayan ameli kabûl etmez.”

“Allahü teâlâ birşeyi haram kıldığında, onun bedelini de haram kılar.”

“Allahü teâlâ, sûretlerinize ve servetlerinize bakmaz. Ancak kalblerinize ve amellerinize bakar.”

“Allahü teâlâ dünyâyı, sevdiğine de, sevmediğine de verdi. Dîni ise, sadece sevdiğine verdi.”

“Allahü teâlâ, ni’metinin eserini kulunun üzerinde görmek ister.”

“Allahü teâlâ kalblere nazar etti ve Muhammed aleyhisselâmın kalbini, kulların en hayırlı kalbi buldu.”

“Her peygamberin bir havarisi vardır. Benim de havarim. Zübeyr’dir.”

“Mü’minin amelinin en efdali (üstünü), Allah yolunda cihaddır.”

“Kılıçlar, Cennetin anahtarlarıdır.”

“Selâm, Allahü teâlânın Esmâ-i hüsnâsındandır. Aranızda selâmı yayınız.”

“Sirke balı bozduğu gibi, kötü ahlâk da îmanı bozar.”

“Canlı resmi bulunan eve melekler girmez.”

“Melekler, ilim talebesine yaptığından râzı olarak kanatlarını gererler.”

“Ölü, kabre konulduğunda, ayrılanların ayak seslerini işitir.”

“Ölü, kendisini taşıyanları, yıkayanları ve kabre koyanları tanır.”

“Ölünün kemiğini kırmak, günah bakımından sağ iken kırmak gibidir.”

“Benim mescidimdeki namaz, Mescid-i Haram müstesna, diğer mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır.”

“Kalbimde (Envâr-ı ilâhiyyenin gelmesine engel olan) perde hâsıl oluyor. Bunun için günde yüz kerre tövbe ediyorum.”

“Kabirlere oturmayınız. Kabirlere karşı namaz kılmayınız.”

“Biz Peygamberler miras bırakmayız. Bizim bıraktığımız sadakadır.”

“Bî’at-ı Rıdvan’da bulunanların hiçbiri Cehenneme girmez.”

“İçinde köpek, sûret (canlı resmi), cünüp bulunan eve melekler (rahmet melekleri) girmez.”

“Küfürden hiçbir şey Cennete girmez.”

“Beni gören ve beni göreni gören müslümanları Cehennem yakmayacaktır.”

“Mü’min Hazreti Ali’ye buğzetmez, münâfık Hazreti Ali’yi sevmez.”

“Ancak mü’min olanla arkadaşlık et. Ancak müttekî olanla yemek ye!”

“Üç defa izin isteyip de verilmeyen kimse (girmek istediği yerden) geri dönsün.”

“Cebrâil aleyhisselâm komşu hakkından o kadar çok bahsetti ki, komşuyu komşuya vâris kılacak zannettim.”

“Allahü teâlâ, Lût kavminin yaptığı işi yapan topluluğa la’net etsin.”

“Allahü teâlâ, baba ile çocukları arasını, iki kardeş arasını açan kimseye la’net etsin.”

“Allahü teâlâ, bir mü’mine zarar veren veya ona mekr (hîle) yapan kimseye la’net etsin.”

“Cemaatle kılınan namaz, yalnız başına kılınan namazdan yirmiyedi derece daha üstündür.”

“Ümmetim arasından bir dost edinseydim, Ebû Bekr’i (dost) edinirdim.”

“Benden sonra bir peygamber gelecek olsaydı, Ömer peygamber olurdu.

“Kuba’ mescidinde kılınan bir namaz, bir umre gibidir.”

“Îmân, Süreyya yıldızına asılı olsaydı, ona, Fâris’ten birisi erişirdi.” (Bu hadîs-i şerîf, İmâm-ı a’zam hazretlerini müjdelemektedir.)

“Hicret olmasaydı, Ensâr’dan bir kişi olurdum.”

“En üstün zikir, Lâ ilahe illallah söylemektir. En üstün duâ, Elhamdülillahdır.”

“En üstün amel, Allah için sevmek, Allah için buğz etmektir.”

“En faziletli amel, hacc-ı mebrûr’dur.”

“Hamd ile başlanmayan her söz eksiktir.”

“Hata edenlerin en hayırlısı, tövbe edenlerdir.”

“Kişinin her yeri mahvolup çürür. Lakin kuyruk sokumu kemiği çürümez. İnsan ondan çıkmıştı. Yine ondan iade olunur.”

“Her sarhoş eden içki haramdır.”

“Size Cehennemin haram olduğu kimseyi haber vereyim mi? O, cana yakın, geçimli, halim, iş bitiren kimsedir.”

“Size en hayırlılarınızı haber vereyim mi? Onlar, ömürleri en uzun, amelleri en güzel olanınızdır.”

“Size en şerlilerinizi (kötülerinizi) haber vereyim mi? O, ömrü uzun, ameli kötü olandır.”

“Size Cennet hazînelerinden bir hazineyi bildireyim mi? Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh’ı çok söyleyiniz.”

“Allahü teâlâya en sevimli söz, Sübhâne Rabbî ve bihamdihidir.”

“Ümmetimden ba’zısı, bir kişiye ve onun çoluk çocuğuna şefaat eder, o kimseyi şefaati ile Cennete sokar.”

“Sâlih komşu ve geniş ev, kişinin se’âdetindendir.”

“İlle de istemen lâzım ise, sâlih kimselerden iste.”

“Kişinin, çocuğunu terbiye etmesi, bir sâ’ sadaka vermesinden daha iyidir.”

“Üç kişiye Cennet müştaktır (âşıktır). (Bunlar): Ali, Ammâr ve Selmân’dır (r.anhüm)

“Öğleden önce, zevalden sonra (kılınan) dört rek’at namaz, seher namazına muadildir.”

“Aralarında selâm bulunmaksızın, öğleden önce kılınan dört rek’at namaz için, semâ kapıları açılır.”

“İslâm yüksektir. Onun üstünde birşey yoktur.”

“İslâm, alenîdir, imân ise kalbtedir.”

“Îmân kalb ile kesin bilmek (inanmak), dil ile söylemek, erkânı yapmaktır.” (Amel îmândan bir parça değildir, fakat, sâlih ameller, kalbdeki îmânı parlatır.)

“Îmân yetmiş küsur şu’bedir (bölümdür). Hayâ ise, îmândan bir bölümdür.”

“Ensârı sevmek, îmânın alâmetidir. Ensâra buğzetmek, münâfıklığın alâmetidir.”

“Allahü teâlâdan Rab olarak, islâmdan din olarak, Muhammed’den (aleyhisselâm) resûl olarak râzı olan kimse, îmânın tadını tatmıştır.”

“Mü’min Allahü teâlânın garantisindedir.”

“Mü’mine teaccüb edilir ki, ağzına kaldırdığı lokmaya kadar herşeyde (kendisine) ecir verilir.”

“Dünyâda bana, zevcelerim ve güzel koku sevdirildi. Namaz benim için sürûr ve sevinç yapıldı.”

“En çok ümmeti olan Peygamber benim. Cennetin kapısını önce ben çalacağım.”

“Cebrâil ile Mikâil’in, Allahü teâlânın indinde durumları ne ise, Ebû Bekr ile Ömer’in de benim yanımdaki durumları öyledir.”

“Ömer bin Hattâb, Cennet ehlinin sirâcıdır (ışığıdır).”

“Benden sonra, hak, Ömer’in olduğu yerdedir.”

“Abbâs benden, ben Abbâs’tanım.”

“Hasen ile Hüseyn, Cennet gençlerinin efendisidir.”

“Her peygamberin bir refîki vardır. Benim Cennetteki refîkim, Osman’dır (radıyallahü anh)”

“Talhâ ve Zübeyr (r.anhüm) Cennette benim komşularımdır.”

“Ammâr’ın kanını ve etini Cehennemin tadması haramdır.”

“Hâlid bin Velîd, Allahü teâlânın kılıçlarından bir kılıçtır.”

“Âlimin âbide üstünlüğü, benim sizden derecesi en aşağı olana olan üstünlüğüm gibidir.”

“Bir fakîh, şeytana, bin âbidden daha şiddetlidir.”

“Allahü teâlânın rızâsı, babanın rızâsındadır. Allahü teâlânın sahtı (gadabı) babanın kızmasındadır.”

“Kargaşalık zamanında ibâdet, bana hicret gibidir.”

“Sabah namazının iki rek’atı, dünyâ ve içindekilerden daha hayırlıdır.”

“Misvak ağzın temizliği, Rabbin rızâsıdır.”

“Gizli olarak yapılan duâ, açıktan yapılan yetmiş duâdan hayırlıdır.”

“Allah yolunda deniz sahilinde bir gece nöbet beklemek, bir kişinin, çoluk-çocuğu arasında bulunarak yaptığı bin senelik amelinden daha üstündür.”

“Haram olan bir kuruşu (sahibine) geri vermek, Allahü teâlânın katında yetmiş kabûl olmuş hacca eşittir.”

“Gâfiller arasında Allahü teâlâyı anan, gaziler arasında muharebe eden kimse gibidir.”

“Oruçlu kimsenin ağzının kokusu, kıyâmet gününde Allahü teâlânın katında, misk kokusundan daha hoştur.”

“Oruçlu kimse orucunu açtığı zaman, melekler onu ziyâret ederler.”

“Allahü teâlâ, kendisinden haya edilmeye insanlardan daha lâyıktır.”

“Adâletli devlet reîsinin duâsı red olunmaz.”

“Makâm-ı Mahmûd, şefaattir.”

“Zemzem mübârektir, yemekliktir (doymak niyetiyle içen doyar) ve hastalıklara da şifâdır.”

“Minberim, Cennet bahçelerinden bir bahçedir.”

“Hastayı ziyâret eden, Cennet sokaklarından bir sokaktadır. Oturduğu zaman onu rahmet kaplar.”

“Fakirler, Cennete zenginlerden beşyüz sene önce gireceklerdir.

“Yarım günde, ümmetimden yetmiş bin kişi hesâbsız Cennete girerler.”

“Kıyâmet gününde üç sınıf kimse şefaat eder. Peygamberler (aleyhisselâm), sonra âlimler, sonra şehidler.”

“İnsanlar üzerine Öyle bir zaman gelir ki, insanlar o zamanda iyiliği emredip, kötülükten alıkoymazlar.”

“İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelir ki, o zaman çok yağmur yağar, fakat yerden hiçbirşey bitmez.”

“Her kul, nasıl öldü ise, o hâlde diriltilir.”

“Ümmetimden iki sınıf vardır ki, onların İslâmdan nasîbleri yoktur. Bunlar, kaderiyye ve mürciedir.”

“Âhır zamanda râfızi denilen bir kavim gelecektir ki, onlar İslâmı terk ederler.”

“Mehdî, Fâtıma’nın soyundandır.”

“Çocuklar, Cennet ehlinin hizmetçileridir”

“Kulun Allahü teâlâya en yakın olması, secde halindedir.”

“Rü’yânın en doğru olanı, seher vaktinde görülenidir.”

“Etin en iyisi, sırt etidir.”

“İçkiye devam eden, puta tapan gibidir.”

“Misâfirlik üç gündür. Bundan fazlası sadakadır.”

“İçerisinde Allahü teâlânın anılmadığı ev ile anıldığı evin durumu, ölü ile dirinin hâli gibidir.”

“Kâfirin aklı, mü’minin aklının yarısıdır.”

“İpek elbiseler, ümmetimin erkeklerine haram kılındı. Kadınlara helâl kılındı.”

“İki kişilik yemek üç kişiye, üç kişilik yemek dört kişiye kâfi gelir.”

“Yemeğin bereketi, yemekten önce ve sonra elleri yıkamaktır.”

“Sahifesinde (amel defterinde) çok istiğfar bulunan kimseye ne mutlu.”

“Müslüman ol, kurtulursun.”

“Bevlden sakınınız. Çünkü, kabir azâbının çoğu, bevldendir. (Üzerine idrar sıçratmak sebebiyledir).”

“Oruçlu olmanın dışında, buruna su almakta mübalağa edilir (fazla su alınır).”

“Parmaklarınızın arasını hilâlleyiniz ki, Allahü teâlâ da onları kıyâmet gününde ateşle hilâllemesin.”

“Saflarınızı düz yapınız. Çünkü safları düzgün yapmak da namazın ikâmesindendir.”

“Saflarınızı doğru yapınız, düz tutunuz. Çünkü ben, sizi geriden de görürüm.”

“Akşam namazını, yıldızlar doğmadan önce kılmakta acele ediniz.”

“Evlerinizde namaz kılınız. Evlerinizi kabir yapmayınız.”

“Lâ ilahe illallah diyenin (cenâze) namazını kılınız.”

“Şirkten sakınınız. Şirk, karıncanın ayak sesinden daha gizlidir.”

“Bana salât okuyunuz. Duâda gayret ediniz. “Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ Ali Muhammed” deyiniz.”

“Allahü teâlânın, peygamberlerine salât okuyunuz. Çünkü Allahü teâlâ, benim gibi onları da peygamber olarak gönderdi.”

“Ölüm halinde olanların yanında “Lâ ilahe illallah” deyiniz.”

“Mevtalarınıza Yâsin-i şerîf okuyunuz.”

“Kalbleriniz i’tilâf (yumuşak) halinde bulunduğu müddetçe Kur’ân-ı kerîmi okuyunuz. Kalbleriniz ihtilaf halinde (dağınık olunca) okumayı bırakınız. Kalkınız.”

“İnsanlara, sana yapılmasını istediğin şeyi yap.”

“Oğullarınız arasında adâletli olunuz.”

“Duâ etmeden önce, iyiliği emredip, kötülükten sakınınız. Yoksa duânız kabûl olmaz.”

“Sizin üzerinize, başı sanki siyah üzüm gibi olan habeşli bir köle de görevlendirilse, onu dinleyin ve ona itaat edin.”

“Allahü teâlâdan fâideli ilim isteyiniz. Fâidesiz ilimden Allahü teâlâya sığınınız.”

“Allahü teâlâya tövbe ediniz. Çünkü ben günde yüz kerre tövbe ediyorum.”

“Zeytin yiyiniz. Ondan yağ elde ediniz. Çünkü o mübârek bir ağaçtandır.”

Aynı kitapta rivâyet edilen ba’zı hadîs-i kudsîlerde Allahü teâlâ buyurdu ki:

“Sâlih kullarıma hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir beşerin kalbine gelmiyen şeyler hazırladım.”

Allahü teâlâ kirâmen kâtibîn meleklerine buyurdu ki: “Kulum bir günaha yöneldiği zaman, o günahı ona yazmazsınız. O günahı işlerse, onu bir günah olarak yazınız. Kulum bir iyiliği kasdettiği, fakat onu yapmadığı zaman onu bir iyilik olarak yazınız. Eğer o iyiliği yaparsa, ona on iyilik yazınız.”

“Oruç bana âittir. Onun karşılığını ben veririm.”

“Ben zulmü kendime ve kullarıma haram kıldım. Dikkat ediniz. Birbirinize zulm etmeyiniz.”

“Ey Âdemoğlu! Kendini bana ibâdete (kulluğa) ver. Böyle yaparsan, gönlünü zenginlik ile doldurur, fakirliğini gideririm. Böyle yapmazsan, elini meşgûliyetle doldurur, fakirliğini gidermem.”

“Kim bir amel yaparda, onda bana başkasını ortak koşarsa (ya’nî hem benim için, hem onun için o işi yaparsa) onu o ortak koştuğu ile beraber bırakırım.”

Peygamber efendimizden rivâyet edilen ba’zı duâlar:

“Allahım! Benim içimi, dışımdan daha iyi kıl. Dışımı da sâlih (iyi) kıl.”

“Allahım! Beni, iyilik yaptıkları zaman (sevinen), kötü bir iş yaptıklarında, senden af ve mağfiret dileyen kullarından eyle.”

“Allahım! Doğru yola hidâyet ettiklerin (ilettiklerin) arasında bana da hidâyet eyle. Afiyet verdiklerin

arasında bana da afiyet ver. Sevdiklerin arasında beni de sev. Verdiğin şeyleri benim için bereketli kıl.”

“Allahım! Seni seven zelîl olmaz, sana düşmanlık eden, azîz olmaz. Her zaman hamd sanadır. Cehennem ehlinin hâlinden sana sığınırım.”

“Allahım! Bana öğrettiğin şeylerden beni fâidelendir. Bana fâideli olanları öğret, ilmimi arttır.”

“Allahım! Sana şükredebilmemde, seni zikr edebilmemde ve sana güzel kulluk edebilmemde bana yardımını lutf eyle.”

“Allahım! Verdiğinle beni kanaatkar eyle. Bana onu bereketli eyle.”

“Allahım! Doğu ile batıyı birbirinden uzak kıldığın gibi, benim ile günahlarım arasını da (öylece) uzak kıl”

“Allahım! Beyaz elbise, kirden temizlendiği gibi, beni de günahlarımdan temizle.”

“Allahım! Şikâktan, nifaktan ve kötü ahlâktan sana sığınırım.”

“Allahım! Ni’metinin benden gitmesinden, verdiğin afiyetin, benden ayrılmasından, intikamının ve bütün gazâbının aniden gelmesinden sana sığınırım.”

“Allahım! Fakirlikten, zilletten sana sığınırım. Zulmetmekten ve zulme uğramaktan sana sığınırım.”

“Allahım! Bildiğim ve bilmediğim şeylerin şerrinden sana, sığınırım.”

“Allahım! işitmemin, görmemin, dilimin, kalbimin ve gözümün şerrinden sana sığınırım.”

“Allahım! Bizi ni’metine şükredenlerden, onlar sebebiyle sana senada bulunanlardan eyle. Ni’metlerini bize tamamla. Ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allahım!”

Ebü’l-Abbâs İklîşî “Kitâbü envâr-ül-âsâr-il-muhtassa bi fadl-is-salât alen-Nebiyy-il-muhtâr” adlı eserinde, Resûlullaha (aleyhisselâm) salât ve selâm getirmekle ilgili kırk hadîs-i şerîfi nakletmektedir. Bunlardan ba’zıları şöyledir:

“Ümmetimden kim bana kalbinden ihlâsla salât-ü selâm getirirse, Allahü teâlâ da on salât (rahmet) eder.”

“Her kim benden bir ilim yazar ve onunla beraber bana salât-ü selâm yazarsa, bu kitap okunduğu müddetçe ona sevâb yazılır.”

“Kim bana bir kitapta salât-ü selâm getirirse bu kitapta ismim bulunduğu müddetçe, melekler o zâta istiğfarda bulunurlar.”

“Bir kimse bana bir salât-ü selâm okursa, Allahü teâlâ ona on rahmet verir, on hatâsını affeder.”

“Cum’a günleri kim bana çok salât-ü selâm okursa, Hak teâlâ onun yüz ihtiyâcını giderir. Bunların yetmişi âhırete, otuzu dünyâya âittir. Hak teâlâ bir melek gönderir. O salevâtı bana tabaklar içinde getirir. Bir de beyaz bir sayfa vardır. Bana o kimsenin ismini, falan oğlu falan diye söylerler ve o sayfaya yazarlar. Kıyâmete kadar yanımda durur.”

Ebü’l-Abbâs İklîşî hazretleri, eserini Peygamber efendimize (aleyhisselâm) salât-ü selâm getirmekle ilgili kırk hadîs-i şerîf ile tezyin ettikten sonra, ba’zı menkıbe ve rü’yâlardan bahsetmektedir. Bunlardan ba’zıları şöyledir:

Muhammed bin Ebi Süleymân anlatır: “Babamı vefâtından sonra rü’yâda gördüm. “Allahü teâlâ sana ne muâmele etti?” diye sordum. Allahü teâlânın kendisini bağışladığını söyledi Hangi amel sebebiyle bağışladığını sordum. “Yazılarımda Peygamber efendimize (aleyhisselâm) salât-ü selâm yazmam sebebiyle” diye cevap verdi.”

Abdullah Fenârî anlatır: “Kâtiplik yapan bir komşum vardı. Vefâtından sonra rü’yâda görüldü. “Allahü teâlâ sana ne

yaptı?” diye soruldu. “Allahü teâlâ, hadîs-i şerîf yazarken Resûlullahın (aleyhisselâm) ismi geçtiğinde, O’na salât-ü selâm yazdığım için beni mağfiret etti” dedi.”

Abdullah bin Hakem anlatır: “İmâm-ı Şafiî hazretlerini rü’yâda gördüm. “Allahü teâlâ sana ne ile muâmele etti?” diye sordum. “Allahü teâlâ bana merhamet edip mağfiret etti. Beni düğünde zifafa acele edildiği gibi derhal Cennete koydu. Bol bol ihsânlarda bulundu” buyurdu. Bu derece ihsânlara nasıl kavuştuğunu sordum. “Risale adlı kitabımı yazarken, Resûlullaha (aleyhisselâm) salât-ü selâm yazmamdandır” buyurdu. “Salât-ü selâmı nasıl yazdınız?” diye sordum. “O’nun (aleyhisselâm) isminin geçtiği yerlerde (Sallallahü alâ Muhammedin adede mâ zekerah-üz-zâkirûn ve adedü mâ gafele anh-ül-gâfilûn) diye yazardım” buyurdu. Uyanınca kalktım, Risale kitabına baktım. Buyurduğu gibi salât-ü selâm yazılı olduğunu gördüm.”

> Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek ismi zikredildiğinde salât-ü selâm okumaktan gâfil olmayınız. Zira salât-ü selâmdan gâfil olanlar, insanların en bahilidirler (cimrisidirler). Nitekim Hazreti Ali’nin bildirdiği hadîs-i şerîfte; “Bahîl. İsmim yanında zikredildiği hâlde, bana salevât getirmeyen kimsedir” buyurulmuştur.
>
> Bir başka hadîs-i şerîfte de buyuruldu ki: “Bana salât-ü selâm okumadan bir mecliste toplanıp ayrılanlar, leş kokusu koklayarak dağılmışlardır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 392

2) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 74

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 181

4) Kitâbü envâr-il-âsâr-il-muhtassa bi fadl-is-salâtalen-Nebiyy-il-muhtâr, Süleymâniye-Kütüphânesi Şehid Ali Paşa Numara: 509/2

5) Kitâb-ün-necmi min kelâm-i Seyyid-il-Arab vel-Acem

İMÂDÜDDÎN KÂTİB MUHAMMED EL-İSFEHÂNÎ

İslâm âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Muhammed Safiyyüddîn el-İsfehânî olup, künyesi Ebû Abdullah’tır. Lakabı İmâdüddîn’dir. İbn-i Ehil-azîz ve Kâtib-ül-İsfehânî diye de bilinir. 519 (m. 1125) senesinde Cemâzil-âhır veya Şa’bân ayında İsfehan’da doğdu. 597 (m. 1201) senesi Ramazân-ı şerîf ayının 10. günü Şam’da vefât etti. Bâb-ün-Nasr haricinde bulunan Sûfiyye kabristanında defn olundu.

İmâdüddîn hazretleri, doğum yeri olan İsfehan’da yetişti. Bağdad’a gelip, Nizâmiyye Medresesi’nde fıkıh ve edebiyat öğrendi. Sonra İsfehan’a döndü. Bilâhare tekrar Bağdad’a gelip ilim tahsiline devam etti. Fıkıh ilmini Nizâmiyye Medresesi müderrislerinden olan Ebû Mensûr Sa’îd bin Muhammed bin er-Rezzâz’dan öğrendi. Ebü’l-Kâsım, İbn-ül-Husayn ve Ebû Abdullah el-Fürâvî’den icâzet (diploma) aldı. Ayrıca Ebü’l-Hasen Ali bin Hibetullah bin Abdüsselâm, Ebû Mensûr Muhammed bin Abdülmelik bin Cîrûn, Ebü’l mekârim el-Mübârek bin Ali es-Semerkandî, Mısır’da es-Silefî ve başka birçok âlimlerden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf dinledi. Kendisinden de; İbn-i Halîl, Şihâb el-Küsî, Abdülazîz bin Osman el-İrbilî, Muhammed bin İbrâhim bin Ali el-Ensârî, Tâc-ül-Kurtubî ve diğer başka zâtlar rivâyetlerde bulundular.

Ebû Abdullah el-Kâtib (radıyallahü anh), Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinin ve edîblerinin büyüklerinden olup, bunlardan başka; ilm-i hılâf, şiir, beyân, kitabet, nazm, nesir ve târihte de çok fazla bilgi sahibiydi. İsmi her tarafa yayıldı. Bilhassa kitabette (güzel yazı yazmakta) ma’rûf ve meşhûr olmuş, hattâ Kâtib-ül-İsfehânî diye tanınmıştır.

Bağdad’dan İsfehan’a döndükten sonra tekrar Bağdad’a gelince, kitabet (yazı yazmak san’atı) ile meşgûl oldu. Orada aynı zamanda vezîr Avnüddîn bin Hebîre (Hübeyre) ile yakınlık kurdu. Vezîr onu, Vâsıt ve Basra nâzırlığına ta’yin etti. Vezîr vefât edince, kendini koruyan kimse kalmadığından, sıkıntılı bir hâlde Şam’a gidip, orada hüküm sürmekte olan Nûreddîn Mahmûd bin İmâdüddîn Zengî’nin mütevâli-i umuru Kâdı Kemâleddîn Ebü’l-Fadl bin şehr-i Zûrî ile ve Emîr Kebîr Necmüddîn Eyyûb ile arkadaş oldu. Kâdı Kemâlüddîn, onun ilim ve faziletini takdîr ettiği gibi, Selâhaddîn-i Eyyûbî’nin babası olan Emîr-i Kebîr, İmâdüddîn Kâtib’in amcası Azîz’i tanımış olduğundan, bunların fevkalâde iltifât ve teveccühlerine kavuştu. Kâdı Kemâleddîn’in tavsiye ve

takdîmiyle İmâdüddîn Zengî'nin kâtibi oldu. Arabca ve Farscada kısa zamanda meşhûr oldu.

Bu arada Selâhaddîn-i Eyyûbî ile aralarında büyük bir sevgi ve bağlılık meydana geldi. İmâdüddîn Zengî'nin yanında kıymeti günden güne artıp, sır mahremi ya'nî husûsi müşaviri oldu. Halife Müstencidin zamanında, husûsî sefâretle Bağdad'a gönderildi. Dönüşünde kendi ismine izafetle, Medrese-i İmâd'ın müderrisliği de kendisine verildi.

567 (m. 1171) yılında Eşrâf-ı dîvân'a, ya'nî husûsî meclise girdi. İmâdüddîn Zengî'nin vefâtına kadar, bu durum devam etti. Melik Sâlih tahta geçince, ba'zı çekemeyenleri, melikin çocukluğundan istifâde ederek yalana başvurdular. Araya girdiler. Bu sebeple İmâdüddîn oradan Bağdad'a gitmek için yola çıkdı ise de, Musul'a vardığında ağır ve uzun bir hastalığa yakalanarak bir müddet orada kaldı. Sonra Şam'a gitti ve orada vefât etti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kâmûs-ül-a'lâm cild-5, sh. 3204

2) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 214, 215

3) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 332

4) El-A'lâm cild-7, sh. 26

5) İzâl-ül-meknûn cild-2, sh. 92, 629

6) Vefeyât-ül-a'yân cild-5, sh. 147

7) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 204

8) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-6, sh. 178

İMAM-I GAZÂLÎ

İslâm âlimlerinin büyüklerinden ve en meşhûrlarından. İsmi, Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Ahmed Tûsî, Gazâlî'dir. Künyesi, Ebû Hâmid, lakabı Huccet-ül-İslâm ve Zeynüddîn Tûsî'dir. 450 (m. 1058) senesinde Tûs şehrinin Gazâl kasabasında doğdu. 505 (m. 1111)'de Tûs'da vefât etti. Taberan denilen yere defn edildi. Müctehid idi. İctihâdı şafiî mezhebine yakın olduğu için Şafiî mezhebinde olduğu zannedilir.

İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin babası fakir ve sâlih bir zât idi. Âlimlerin sohbetlerinden hiç ayrılmazdı. Elinden geldiği kadar, onlara yardım ve iyilik eder, onların hizmetinde bulunurdu. Âlimlerin nasihatini dinleyince ağlar ve Allahü teâlâdan kendisine âlim olacak bir evlât vermesini yalvararak isterdi. Yün eğirip, Tûs şehrinde bir dükkânda satardı. Vefâtının yaklaştığını anlayınca, oğlu Muhammed Gazâlî'yi ve diğer oğlu Ahmed Gazâli'yi hayır sahibi ve zamanın sâlihlerinden olan bir arkadaşına bıraktı. Bir miktar mal vererek vasıyyet etti ve ona dedi ki: "Ben kendim, âlim bir kimse olamadım. Bu yolla kemâle gelemedim. Maksadım, benim kaçırdığım kemâl mertebelerinin, bu oğullarımda hâsıl olması için yardımcı olmanızdır. Bıraktığım bütün para ve erzakı, onların tahsiline sarf edersin!" Arkadaşı vasıyyeti aynen yerine getirdi. Babalarının bıraktığı para ve mal bitinceye kadar, onların yetişmesi ve olgunlaşmaları için çalıştı. Sonra onlara dedi ki: "Babanızın, sizin için bıraktığı parayı tahsil ve terbiyenize harcadım. Ben fakirim, param yoktur. Size yardım edemeyeceğim. Sizin için en iyi çâreyi, diğer ilim talebeleri gibi medreseye devam etmenizde görüyorum." Bunun üzerine iki kardeş doğru söze uyup, medreseye gittiler. Sonra ikisi de yüksek âlimlerden olmak saadetine kavuştular (Bkz. Ahmed Gazâlî).

İmâmı Gazâlî, çocukluğunda fıkıhtan bir miktarını kendi memleketinde okudu. Sonra Cürcan'a gitti, İmâm Ebû Nasr İsmâilî'den bir müddet ders aldı. Üç sene sonra Tûs'a döndü. Cürcan'dan Tûs'a dönerken başından geçen bir hadiseyi şöyle anlatır: "Bir grup yol kesici karşımıza çıktı. Yanımızda olan her şeyimi alıp gittiler. Benim ders notlarımı da aldılar. Arkalarından gidip kendilerine yalvardım. Ne olur işinize yaramayan ders notlarımı bana verin dedim. Reîsleri, "Onlar nedir? Nasıl şeylerdir?" diye sorunca, "Onları öğrenmek için memleketimi terk ettim, gurbetlere gittim. Filân yerdeki birkaç tomar kâğıtlardır" dedim. Eşkiyaların reîsi güldü: "Sen onları bildiğini nasıl iddia ediyorsun, biz onları senden alınca ilimsiz kalıyorsun" dedi ve onları bana geri verdi.

Sonra düşündüm, Allahü teâlâ yol kesiciyi beni ikaz için o şekilde söyletti dedim. Tûs'a gelince üç yıl bütün gayretimle çalışarak, Cürcan'da tuttuğum notların hepsini ezberledim. O hâle gelmiştim ki, yol kesici önüme çıksa, hepsini alsa, bana zararı dokunmazdı."

“Memleketinde geçirdiği bu üç seneden sonra, tahsilini devam ettirmek için o zamanın büyük bir ilim ve kültür merkezi olan Nişâbûr’a gitti. Zamanın büyük âlimlerinden olan İmâm-ül-Harameyn Ebü’l-Meâlî el-Cüveynî’nin talebesi oldu. Üstün zekâsını ve çalışkanlığını gören hocası ona yakın alâka gösterdi. Burada Usûl-i hadîs, Usûl-i fıkıh, kelâm, mantık, islam hukuku ve münâzara ilimlerini öğrendi. Hocaları arasında Ebû Hâmid er-Razekanî, Ebü’l-Hüseyn el-Mervezî, Ebû Nasr el-İsmâilî, Ebû Sehl el-Mervezî, Ebû Yûsuf en-Nessâc gibi devrin büyük âlimleri vardır. Nişâbûr’da tahsilini tamamlayınca, büyük bir ilim ve edebiyat hâmisi olan Selçuklu veziri üstün devlet adamı Nizâm-ül-mülk’ün da’veti üzerine Bağdad’a gitti. Nizâm-ül-mülk’ün topladığı ilim meclisinde bulunan zamanın âlimleri, İmâm-ı Gazâlî’nin ilminin derinliğine ve mes’eleleri izah etmekdeki üstün kabiliyetine hayran kaldıklarını i’tirâf ettiler. Üstün vasıflarından dolayı hem âlimler, hem de halk tarafından çok sevildi. O zaman ortaya çıkan sapık fırkaların mensûpları, onun yüksek ilmi ve en zor, en ince mevzûları en açık bir şekilde anlatması, hitâbet ve izah etme kabiliyetinin yüksekliği, zekâsının parlaklığı karşısında perişan ve mağlûb oldular. Bu sırada otuzdört yaşında bulunan İmâm-ı Gazâlî’nin İslâmiyete yaptığı büyük hizmetleri gören Selçuklu veziri Nizâm-ül-mülk, onu Nizamiye Medresesi’nin (Üniversite) başmüderrisliğine, şimdiki ta’biriyle rektörlüğüne ta’yin etti. Bu medresenin başına geçen İmâm-ı Gazâlî, üçyüz seçkin talebeye, lüzumlu olan bütün ilimleri öğretti. Bunlardan başka, pekçok talebe yetiştirdi. Ebû Mensûr Muhammed, Muhammed bin Es’ad et-Tûsî, Ebü’l-Hasen el-Belensi, Ebû Abdullah Cümert el-Hüseyni talebelerinin meşhûrlarındandır. Bir taraftan da kıymetli kitaplar yazan İmâm-ı Gazâlî, ilim ehli, devlet adamları ve halk tarafından büyük bir muhabbet ve hürmet gördü. Şöhreti gün geçtikçe arttı. Nizamiye Medresesi’nde bulunduğu yıllarda, Kitâb-ül-basit fil-fürû’, Kitâb-ül-vasit, el-Veciz, Meâhiz-ül-hılâf adlı kitaplarını yazdı.

Ayrıca İsmâiliyye adındaki sapık fırkanın görüşlerini çürütmek için “Kitâbü fedâih-il-Bâtıniyye ve Fedâil-il-Müstehzeriyye” adlı eserini yazdı. Yine bu sırada Rumcayı öğrenerek felsefecilerin sapıklığını ortaya koymak için eski Yunan ve Latin filozoflarının kitaplarının aslı üzerinde üç sene titizlikle incelemeler yaptı. Bu incelemeleri esnasında ve neticesinde felsefecilerin maksatlarını açıklayan “Mekâsid-ül-felâsife” kitabı ile felsefecilerin görüşlerini reddeden “Tehâfüt-ül-felâsife” kitabını yazdı. Avrupalı filozoflar, o asırda dünyânın tepsi gibi düz olduğunu iddia ederek, ilimlerini ve felsefelerini böyle yanlış bilgiler üstüne kurarken, İmâm-ı Gazâlî dünyanın yuvarlak olduğunu delîller ile isbât ediyor ve diğer fen ilimlerinde de Avrupalıların bilmedikleri doğru bilgileri kitaplarında yazıyordu.

İmâm-ı Gazâlî felsefecilerle ilgili bu çalışmalarını “El-Münkızü aniddalâl” kitabında şöyle anlatmaktadır:

“İşte şimdi filozofların ilimlerinin hikâyesini dinle: Onları birkaç sınıf, ilimlerini de birkaç kısım hâlinde gördüm. Onlara, çokluklarına ve eskileri ile yenileri arasında doğruya yakınlık ve uzaklık farkına rağmen, küfür ve ilhad damgasını vurmak lâzımdır. Filozoflar fırkalarının çokluğuna ve çeşitliliğine rağmen, dehriyyûn, tabiiyyûn ve ilahiyyûn olmak üzere üç kısma ayrılırlar. Dehriyyûn sınıfı eski filozoflardan bir zümredir. Yaratıcının varlığını inkar etmişlerdir ki, bunlar zındıktır. Tabiiyyûn; bunlar da âhırete inanmadılar. Cenneti, Cehennemi, kıyâmeti ve hesabı inkâr ettiler. Bunlar da zındıktırlar. Üçüncü sınıf olan ilâhiyyûn, daha sonra gelen filozoflardır. Bunlar ilk iki sınıfı red etmişlerse de, kendileri de bid’atten ve küfürden sıyrılamamışlardır.” (Üçüncü kısımdan olan bu filozoflar, kendilerinden önce gelenlerin yanlışlarını açık seçik göstermek ve bir yaratıcının olduğunu söylemekle beraber peygamberlere inanmadıkları için küfürde kalmışlardır. Çünkü küfürden kurtulmak için peygamberlere ve onların bildirdiklerine inanmak da şarttır.” İmâm-ı Gazâlî’nin, felsefecilerin görüşlerini çürütmek ve i’tikâdlarına, felsefe karıştıran, sapık fırkalara cevap vermek için yaptığı bu çalışmasını işiten bir takım kimseler, onu felsefeci zannetmişlerdir. Bunun sebebi, felsefe ile tefekkür arasındaki mühim farkı bilmemek olabilir. Felsefeciler aklı rehber edinmişlerdir. Mütefekkirler ise aklı kullanmakla beraber, akla da rehber olarak peygamberleri ve onların bildirdiği îmânı almışlardır. Göz için ışık ne ise, akıl için iman da odur. Işık olmayınca göz göremediği gibi, imân olmayınca akıl da doğru yolda yürüyemez.

İmâm-ı Gazâlî, filozof değil müctehiddir. Zâten İslâmiyette felsefe ve filozof olamaz. İslâm âlimi olur. İslâm dininde, felsefenin üstünde İslâm ilimleri, filozofun üstünde de İslâm âlimleri vardır.

İmâm-ı Gazâlî, bu çalışmalarından sonra, yerine kardeşi Ahmed Gazâlî’yi vekîl bırakarak Nizamiye Medresesi’ndeki vazîfesine ara verdi ve Bağdad’dan ayrıldı. Çeşitli ilmî çalışmalar ve bu maksatla seyahatler yaptı. Bir müddet Şam’da kaldı. Bu sırada en kıymetli eseri “İhyâ-u Ulûmiddîn”i

yazdı. Daha sonra Kudüs'e gitti. Bu sırada Bâtınî denilen sapık fırkaya karşı "Mufassıl-ül-hılâf", "Cevab-ül-mesâil" ve Allahü teâlânın isimlerini (Esmâ-i hüsnayı) anlatan "Maksâd-ül-esma" adlı eserini yazdı. Kudüs'de de bir müddet kaldıktan sonra, oradan hacca gitti. Haccı müteakiben Bağdad'a döndü. Nizamiye Medresesi'nde Şam'da yazdığı İhyâ'sını kalabalık bir talebe kitlesine ders olarak okuttu. Bu seferki tedris hayatı uzun sürmedi. Doğduğu yer olan Tûs'a gitti. Burada yine Batınîlere karşı "Ed-Dürc-ül-merkûm" kitabı ile "El-Kıstâs-ül-müstekîm", "Faysal-üt-tefrika", "Kimyâ-ı Se'âdet", "Nasîhât-ül-mülk" ve "Et-Tibr-ül-mesbuk" adlı kıymetli eserlerini yazdı. On sene kadar süren bu hizmetlerinden sonra, Selçuklu veziri Fahr-ül-mülk'ün ricası üzerine bir müddet daha Nizamiye Medresesi'nde ders verdi. Tasavvufu anlatan "Mişkât-ül-envâr" adlı eserini de bu sırada yazdı.

İmâm-ı Gazâlî hazretlerine "Bağdad'da pek Çok ilim talebesi var iken, orada ilim neşretmekten, öğretmekten niçin vaz geçtiğinizi kimse bilemiyor ve bu kadar uzun zamandan sonra Nişâbûr'a dönmenizin sebebini kimse anlayamıyor" dediklerinde cevap verip izahlar yaptıktan sonra Nizamiye Medresesi'ndeki derslerine ara verip, Bağdad'dan ayrılış sebebini şöyle anlatmıştır: "Ben şer'î ve aklî ilimlere bu kadar alışkanlık peyda edip, her ikisinde de inceleme ve müdârese yaptım. O esnada bulunduğum yolda, bende; Allahü teâlâya, nübüvvete ve âhıret gününe yakînî bir imân hâsıl oldu. İmânın bu üç aslı ile kalbim çok kuvvetlendi. Ayrıca iyice anlamıştım ki, takvâ sahibi olmak nefsin isteklerini bırakmak ve bütün dünyevi arzuları terk etmeden âhıret saadetine kavuşmak imkânsızdır. Hepsinin başı dünyâ alâka ve bağlarını kalbten tamamen kesmek ve bu dâr-ı gurûrdan, aldanma yeri olan dünyâdan uzaklaşıp, ona muhabbet köklerini, gönül bahçesinden söküp atmak ve âhırete dönmek ve azîmet etmek ve cenâb-ı Hakka tam gayret ile dönüp tövbe eylemektir. Bu ise, emelleri kısmak, makamı, malı ve parayı terk etmek, meşgûliyyeti, tutulma ve insanlarla beraber bulunmayı bırakmadan ve kalbin içinde sekîne ve karar hâsıl olmadan tamam olmaz.

Sonra ben hâllerimi düşündüm. Gördüm ki, çeşitli bağ ve tutulmalar içine batmışım. Her tarafımı kuşatmışlar. Amellerimi gözümün önüne getirdim. Gördüm ki, hepsinin üstünü ve güzeli ilim öğretmektir. Öğretmek istediğim ilimlerin, bilgilerin çoğu, önemsiz olup, âhıret için faydasızdırlar. Sonra ilimdeki niyetimi düşündüm. Hâlis, Allah rızâsı için olmayıp, belki makam sevdası ve şöhretle beraber karışık buldum. İşte yakînen anladım ki, helak sâhilindeyim. Eğer hâllerimi düzeltmekle uğraşmazsam helak olur, kendime kötülük ve zarar etmiş olurum. Bir müddet böyle düşündüm durdum. Fakat henüz karar veremedim. Ba'zan Bağdad'dan ayrılmağa, içinde bulunduğum hâlleri bırakmağa karar verir, birgün azîmet yolunu seçer, ayağımı ileri atar, ba'zan biraz daha durayım deyip, adımımı geri alırdım. Bir sabah olmazdı ki, âhıreti istemede sıdk ve rağbet üzere bulunayım da, ona nefsin istekleri ve dünyâ arzusu askerleri saldırıp, akşam olunca beni uzaklaştırmasınlar. Düşüncemi değiştirmesinler. Bir hadde geldi ki, dünyâ arzuları beni, zincirden bağlar ile, kendilerine çeker ve bu ma'nânın hâsıl olması için zorlarlardı, imân sözcüsü de seslenip: "Hadi, çabuk ol! ömründen çok az kaldı, önünde ise, uzun bir yolculuk vardır. Kazandığın, elde ettiğin ilmin hepsi, riya ve aldatmadır. Eğer sen, şimdi âhıret için hazırlanmaz, o sonsuz âlem için azık bulundurmazsan, ne zaman yapacaksın? Şimdi alâkaları kesmez, engelleri kaldırmazsan ne zaman keseceksin ve kaldıracaksın?" derdi. O zaman kalbimde bir rağbet peyda olup, dünyâ ve ehlinden kaçmak, onlardan uzaklaşmak için kesin karar verirdim. Sonra şeytan, aldatma ve hile yoluna başvurup; "Bu düşündüğün hâl, çabuk geçici bir şeydir. Sakın ona uymak yolunu seçme. Zîrâ sen bu görüşü kabûl ve karar verip, bu büyük makamı terk edersen ve eziyetli olmıyan izzet ve şânı bırakıp gidersen, hasımlarla münâzaradan hâsıl olan zevk ve safâdan geçersen, nefsin yine sana gâlib olur. Bu sefer ondan kurtulmaya uğraşırsın. Hâlbuki o zaman bir daha dönemezsin, bî çâre ve dermansız kalırsın" derdi.

İşte nefsin ve şeytanın bâtlı hak gösteren bu aldatma ve hileleri sebebi ile, ben de, dünyâ arzuları ve âhıret isteği arasında tereddüt ve hayret vadisinde altı ay kadar şaşkın, inler ve ağlar hâlde kaldım. Bu zaman 486 (m. 1093) yılının Receb ayında son buldu. Nihâyet aynı ayın sonunda işim ihtiyâr ve irâdeden geçip, aniden Allahü teâlâ, dilime susmak kilidi vurup, mühürledi. Dilim söylemez, kalbim ise çok muzdarib oldu. Öyle oldu ki, kendimi zorladım, gayrete getirmeğe çalıştım. Huzûrumda bulunan üçyüz ilim talebesinin gönlünü almak, hatırlarını şen etmek, bu vesile ile birgün ders vermek için kendimi zorladım. Dilimde söyliyecek kuvvet, bir kelime telâffuz edecek güç bulamadım. Bu dil tutulması, kalbime öyle bir üzüntü ve elem verdi ki, arzu ve isteğim kalmadı. Hazmım kesildi. Ne ağzıma bir lokma alsam, onu çiğneyebilirdim, ne bir damla su içsem, yutabilirdim. Böyle devam edip, kuvvetten düştüm. Zayıfladım. Hattâ doktorlar

hayâtımdan ümid kestiler. Bana ilâç vermekten imtina edip, bu böyle bir durumdur ki, kalbe indi. Ondan uzuvlara sirayet edip, mizacını bozdu, ilâç kabûl etmez, iyileşmez. Ancak kalbini mühim işlerden rahata kavuşturur, herşeyden temizlerse, belki iyileşir dediler.

Bundan sonra, ben aczimi anladım ve gördüm, ihtiyârımın bütün sükûtunu, düşüşünü seyrettim. Yalvararak ve sızlıyarak Allahü teâlâya sığındım. Çaresi olmayan hasta gibi yanarak ve inliyerek duâ ettim. Nihâyet Neml suresi altmış ikinci âyetinde meâlen; “Muzdar olan (sıkıntıya düşen) kimse duâ ettiği zaman onun duâsını kabûl edip fenâlığı kaldıran...” buyurulduğu gibi, Allahü teâlâ duâmı kabûl edip, kalbimi uyandırdı, içimdeki mal ve makam arzusunu kaldırdı. Hepsinden yüz çevirip çocuklarımdan, dostlarımdan, vatanımdan ve eshâbımdan ayrılmağı bana kolay eyledi. Derhal içimden Şam tarafına gitmek arzusu geldi. Ama görünüşte hacca gideceğim dedim. Halifenin ve eshâbımın, maksadımın Şam’da kalmak ve bu sebeble onlardan ayrılmak isteğimi bilmelerini istemedim. Sonra bir daha dönmemek niyeti ile Bağdad’dan çıktım. Fakat düşüncemi gizliyor, aksini bildiriyordum. Bunun için çeşit çeşit ifâde ve izah yollarına başvuruyordum. Onlar ise benimle alay ediyor, beni cevr-ü cefâ oklarına hedef tutuyorlardı. Sanki içlerinde, benim o tür safa ve zevkten yüz çevirmem ve dünyalıklardan kesilmek istememin bir din işi ve yakîn sebebi olduğunu uygun görecek bir kimse yok idi. Onlara göre, benim bulunduğum müderrislik rütbesi, yüksek bir din mevkii olup, ilimlerinin bütünü buraya kavuşabilmek için idi.

Sonra genel vaziyetten maksadın ne olduğunu ta’yin konusunda ihtilaf edip, Irak’tan uzak olanlar sandılar ki, vâli ve hükümdârlardan birşey oldu ki utandı ve orada duramadı dediler. Ama Irak’a ve oradaki devlet adamlarına yakın olanlar, devlet adamlarının bu bağlılıklarını, gitmemem için bana yalvarmalarını, beni zorlamalarını, iltifât ve alçak gönüllülüklerini ve benim onlardan yüz çevirmemi sözlerine iltifât etmeyip, söyledikleri sözlere, okşayıcı ifâdeleri kabûl etmediğimi bilirlerdi. Onlar, bu semâvî bir iştir ki âlimlere ve müslümanlara bir nazar değmesi sonucudur derlerdi.

Nihâyet Bağdad’dan ayrıldım. Yanımda olan malı dağıtmaya başladım. Kendime yetecek ve küçük çocuklarıma kâfi gelecek kadar yanımda bulundurdum. Onda da şöyle bir ruhsat yolu buldum ki, Irak malı, müslümanların işlerini görmek için vakf olunmuştur. Bunun için dünyâda aile nafakası için, bundan almaktan daha sâlih ve temiz bir mal bulamadım. Şam kıt’asına gidip, Şam şehrinde iki sene kadar kaldım. Orada bir meşgalem yok idi. Ancak uzlet, halvet, mücâhede, riyâzet, nefsin tezkiyesi, ahlâkın mükemmelleşmesi ile meşgûl oldum. Bütün bunları tasavvuf ehlinin ilminden öğrendiğim şekilde yaptığım gibi, Allah kelime-i celâlini zikr ile, kalbin tasfiyesi ve hâllere kavuşmakla uğraştım. Böylece yakînen bildim ki, o büyüklerin yolu, ilim ve amel olmadan tamam olmaz. Onların ilimlerinin hâsılı, nefsin geçitlerini ve tehlikelerini aşmak ve kötü ahlâktan temizlenip, kötü sıfatlarının kökünü sökmek ve atmaktır. Bununla kalbi Allahtan başkasına tutulmaktan korumak ve Allahü teâlânın zikri ile süsleyip O’na kavuşmaktır. O zaman bana ilim, amelden kolay geldi O büyüklerin ilimlerini kitaplarından tahsil ve onları mütâlâa ile tamamlamağa koyuldum. Meselâ Ebû Tâlib-i Mekkî’nin (Kut-ül-kulûb) kitabını ve Hâris-i Muhâsibî’nin kitaplarını, Cüneyd-i Bağdâdî’nin, Şiblî’nin, Bâyezîd-i Bistâmî’nin ve başka meşâyıhın (kuddise sirruhum) sözlerini ve onlardan rivâyet edilen yazı ve haberleri mütâlâa eyledim. Herbirinin ilimlerinin maksadlarına muttali oldum. Onların yolundan öğrenerek ve dinliyerek, tahsili mümkün olanı tahsil ettim. Anladım ki, onların seçilmişlerinin seçilmişlerine mahsûs olan ilimlere kavuşmak, öğrenmek ve okumakla mümkün değil. Ancak sıfatların değişmesi ve hâlde zevk ile mümkündür.

Bir müddet Şam mescidinde i’tikaf eyledim. Uzun günlerde minaresine çıkıp, kapısını üstüme kapadım. Orada durdum. Sonra hac farizasını eda için Beyt-ül-harama gidip, Mekke ve Medine’nin bereketi ve Resûlullahın (aleyhisselâm) ziyâreti ile O’ndan imdâd ve yardım istemek arzu ve şevkim harekete geldi Gittikçe arttı. Hazreti Halîlürrahmân’ın (aleyhisselâm) ziyâretinden sonra, Hicaz’a doğru yola çıktım.

Sonra beni, ba’zı arzu ve insanlar ve çocukların ve ailemin istemesi vatanıma çekti. Ben de vatanıma döndüm. Tabiatım bu dönüşten son derece uzak ve benim i’tikâdım üzere bu görüş gayet yanlış olduğu hâlde, vatanıma kavuştuktan sonra, orada da uzlete, çekildim. Zikr ile kalbin tasfiyesine olan aşırı bağlılığımdan, hep uzlet istiyordum. Lâkin günlük olaylar ve çoluk-çocuğun geçim durumu ve hâl darlığı kalbimin safasına mâni olup, maksudun yüzü bulutlandı ve halvetin safâsı bulandı ve safa hâli verecek neticeler ele geçmez oldu. Ancak arasıra bir miktar safa hâsıl olup, yine örtülürdü. Lâkin böyle iken yine kesmeyi tama’ etmeyip, ba’zan bir zuhurat engel, ba’zan o mertebelere dönmek vâki olurdu. O yıl bu hâlde

geçti. O halvetler esnasında hâsıl olan hâlleri saymak mümkün değildir. Faydası olur ümidi. İle bir iki şey bildirelim: Ben ilm-i yakîn ile bildim ki, Allahü teâlâya kavuşanlar ve hidâyet yolunun yolcusu olanlar, bilhassa tasavvuf ehli olan büyüklerdir. En güzel sîret ve ahlâk, onların sîret ve ahlâkları, en doğru yol, onların yolu, en güzel ve en olgun ahlâk, onların ahlâk ve âdetleridir. Belki bütün akıllı insanların akılları, hikmet sahiplerinin hakimane buluşları ve İslâmiyetin esrârını bilen fukahâ ve ulemânın ilimleri toplanıp bir araya gelse, onların siret ve ahlâkından birini tahvil edemez, değiştiremez, ondan hayırlı ve üstün olana çevirmeyi düşünseler, çâre ve yol bulamazlar. Zîrâ onların zâhir ve bâtınında olan bütün hareket ve hareketsizlikler peygamberlik kandilinden alınmıştır. Yeryüzünde ise, peygamberlik nûrunun ötesinde bir nûr yoktur ki, âleme ışık saçsın ve daha çok parlasın. Velhâsıl aklı olan kimse, tasavvuf hakkında ne söyliyebilir ki, tasavvuf ehlinin kalbi, Allahtan başka herşeyden temizlenmez ve başlangıcı, her an Allahü teâlânın zikrine dalmak, nihâyeti ise, büsbütün fenâ fillah olmaktır. Bunun bile son olması, ihtiyârı altında bulunan mertebeye nisbetledir. Keşf mertebesi ve onun evveliyâtındandır. Gerçekte ise bu fenâ makamı tasavvufun başlangıcıdır. (Nitekim İmâm-ı Rabbânî de (kuddise sirruh): Fenâ fillah, bu yolda ilk adımdır buyuruyor.) Ondan önceki hâller, sâlik için sülûk yolunda dehliz, aralık gibidir. Ya'nî vâsıtadırlar. Tasavvufun ilk hâlleri, keşif ve müşâhedenin zuhura gelmesidir. Hattâ bu keşif ve müşâhede sahibleri, uyanık iken, melekleri ve peygamberlerin rûhlarını müşâhede ederler. Onların sesini duyarlar, fayda ve hakîkat iktibas ederler. Sonra o hâl, sûret ve misâllerin müşâhedesinden, başka derecelere yükselir ki, o makam kelimeler ile anlatılamaz. Bahsedilirse, sarih hatâ görünür ve ondan sakınmak mümkün olmaz. Kısaca şöyle diyelim ki, sâlikin hâli, öyle bir kurb ve yakın mertebesine ulaşır ki, bir grup kimseler o makama hulul, bir başka grup ise vusul (kavuşma) ta'bir ederler. Bütün bunlar hâşâ! büyük hatâdır. Bu sebeb ve izahını (Maksad-ül-aksâ) kitabımızda, en ince ve güzel şekilde bildirmişiz. Belki bu hale kavuşan kimsenin, şu beytten fazla bir söz söylemesi uygun olmaz. Beyt:

"Olan oldu fakat ben anlatamam.
Hüsn-i zan et ve haber sorma ondan."

Bu bildirilen hâlleri zevk yolu ile tatmak saadetine kavuşamayıp, şevk sahibi olmıyan, peygamberlik mertebesinin hakîkatinin yalnız ismini anlar. Evliyânın kerâmeti, hakîkatta enbiyânın başlangıcıdır (salevâtullahi ve selâmühü aleyhim).

İmâm-ı Gazâlî hazretleri, elde etmek için uğraştığı mertebelere kavuşunca ve sülûk işini tamamlayınca Tasavvufta da yetişince, ba'zı gönül ve müşâhede sâhibleri, kendisine uzlet, halvet ve mücâhedeleri terk, etmesine işâret ve zaviyeden çıkmasını söylediler. Çünkü bu hâller yalnız kendisi için faydalıdır, ilmin neşrine dönmek ise, umûma faydadır ve daha lüzumludur demek istediler. Bu ma'naya uygun ve sözlerinin doğruluğuna mutabık olarak, çok salihlerden ba'zı vak'alar zâhir oldu. Bütün bunlar, bu hareket bir hayır ve rüşde başlangıçtır diye şehâdet ve delîl idiler ki, Allahü teâlâ onu, beşinci asrın müceddidi olarak seçmiştir. Bu da hadîs-i şerîfte vâki olmuştur ki, Allahü teâlâ her yüz yıl başında bir âlim gönderir ki, ümmetin dinini tecdîd eder, yeniler ve kuvvetlendirir, işte bu şehâdet sebebi ile, îmâmın hüsn-i zannı galib olup, o büyük saadeti ister oldu.

İmâm buyurdu ki: "O esnada bu mühim işi yerine getirmek için 499 (m. 1105) yılı Zilka'de ayında Nişâbûr'a hareket müyesser oldu. Bağdad'dan çıkış ise 488 (m. 1095) yılında oldu. Uzlet müddeti ise onbir seneye ulaşmış idi. Bu bildirilen hareket, Allahü teâlânın takdîriyledir. Uzlet müddetince, asla, o harekete kalbin meyil ve teveccühü yok idi. Nitekim Bağdad'dan çıkış ve o hâllerden ayrılık ve uzlet darlığına giriş, imkân mertebesinde olup, meydana geleceği hatıra bile gelmezdi. Kalbleri ve hâlleri değiştiren Allahü teâlâ: "Mü'minin kalbi, Rahmânın parmaklarından iki parmak arasındadır (kudretindedir)." hadîs-i şerîfi gereğince, kulların kalbinden dilediği kadar değiştirmeğe kadir olduğuna yakîn ve itminan üzere olmak ile, kazaya râzı olup, bu kadar zahmet ve meşakkatleri ihtiyâr ve irâde vâki olmuştur.

Yine biliyorum ki, her ne kadar görünüşte ilim ve neşrine dönmüş isem de, yine" hakîkatta dönmüş değilim. Zîrâ rücû' etmek; dönmek; ilk; hâllere avdet etmektir. Hâlbuki ben o zaman bir ilim neşreder, yayardım ki; onunla makam ve devlet sâhibi olmak, dünyalık ve başkanlık elde etmek isterdim. Ve bütün insanları söz ve hareketlerim ile ona çağırırdım. Ama şimdi, bir ilme da'vet ederim ki, onunla mevki, makam ve mal terk olunur. Sevâb kazanılır. Haşmet ve makamın derecelerinin düşüklüğü bilinir. Hâlâ niyyetim ve kasdım budur. Allahü teâlâ benim bu niyetimi bilicidir. Ve dâima maksadım, nefsimi ve başkalarını ıslâh eylemektir. Lâkin o

maksada kavuşacağımı bilemem. Hele yakînî îmân ile inanmış ve kalbin müşâhedesi ile iyice anlamışımdır ki, her ferdde olan hareket ve kuvvet, Allahü teâlânın ihsânı iledir. Benim her hareketim ve amelim O'ndandır. Allahü teâlâdan yalvararak isterim ki, önce beni ıslâh eylesin, sonra da benimle başkalarını ıslâh eylesin. Evvelâ bana hidâyet verip, sonra benimle başkalarına hidâyet versin. Bana hakkı, sûret-i hakta gösterip, tâbi olmak, uymak nasîb eylesin. Batılı, sûret-i bâtılda gösterip sakınmak müyesser eylesin. Âmin!".

İmâm-ı Gazâlî'nin tasavvufta hocası, silsile-i zeheb (altın silsile) denilen mürşid-i kâmillerden olan Ebû Ali Fârmedî hazretleridir. Onun huzûrunda kemâle geldi. Zâhir ilimlerinde eşsiz âlim olduğu gibi, tasavvuf ilimlerinde de mürşid oldu. Her iki ilme sahip olup, Peygamberimizin (aleyhisselâm) vârisi oldu. Kısa bir müddet daha Nizamiye Medresesi'nde ders verdikten sonra, doğduğu yer olan Tûs'a döndü. Elli beş sene gibi kısa bir ömür süren İmâm-ı Gazâlî, ömrünün son yıllarını Tûs'ta geçirdi. Burada evinin yakınına bir medrese ve bir de tekke yaptırdı. Günleri, insanları irşâd etmekle geçti. Elli yaşını aştığı bu sıralarda "El-Münkızü aniddalâl", fıkhın kaynaklarına (Usûl-i fıkha) dâir "El-Mustasfa" ve Selef-i sâlihîne (Ehl-i sünnet i'tikâdına) tâbi olmayı anlatan "İlcâm'ül-avâm an ilm-il-kelâm" adlı eserini yazdı.

İmâm-ı Gazâlî'nin yaşadığı devirde İslâm âleminde siyâsî ve fikri bakımdan büyük bir kargaşalık hüküm sürüyordu. Bağdad'da Abbasî halîfelerinin hâkimiyeti zayıflamaya yüz tutmuştu. Bunun yanında Büyük Selçuklu Devleti'nin sınırları genişliyor ve nüfuzu artıyordu, İmâm-ı Gazâlî bu devletin büyük hükümdârları Tuğrul Bey'in, Alparslan'ın ve Melikşah'ın devirlerini yaşadı. Melikşah'ın kıymetli veziri Nizâm-ül-mülk, hem savaş meydanlarında zaferler kazanıyor, hem de o zamanın dünyâda mevcût en parlak ilim ocakları olan İslâm üniversitelerini açıyordu, İmâm-ı Gazâlî yirmiüç yaşında iken, doğuda Hasen Sabbah ve adamları, sapık yollardan olan İsmâiliyye fırkasını yaymaya çalışıyorlardı. Mısır'da Eshâb-ı Kirâm düşmanı Fatımî hânedanı çökmeye başlamış, Avrupa'da ise Endülüs İslâm Devleti gerilemeye yüz tutmuştu. Mukaddes toprakları müslümanlardan almak için haçlı seferleri başlamış, bunlardan ilki İmâm-ı Gazâlî zamanında yapılmıştı. Bunlardan birinci haçlı seferine katılan haçlılar. Anadolu Selçuklu hükümdârı Birinci Kılıçarslan'ın üstün gayret ve kahramanlıklarına rağmen 600 binden 40-50 bine düşmek pahasına da olsa, Anadolu'yu geçmiş, Torosları aşmış, Antakya'yı ve bir yıl sonra da Kudüs'ü ele geçirmişlerdi. İslâm alemindeki bu siyâsî karışıklıkların yanında, bir de fikir ve düşünce ayrılıkları vardı. Bütün bunlar; müslümanların birliğini doğrudan doğruya askerî kuvvetle ve ilim yoluyla yıkamayan iç ve dış düşmanların, halk arasında bozuk ve sapık fikirleri yayabilmeleri için çok uygun bir zemin teşkil ediyordu. Müslümanlar arasında i'tikâd birliği sarsılmış, düşünce ve fikirlerde ayrılıklar meydana gelmişti. Bir taraftan Eski Yunan felsefesini anlatan kitapları okuyarak, yazılanları İslâm inançlarına karıştıranlar, diğer taraftan Kur'ân-ı kerîmin âyetlerinin ma'nâsını değiştirerek ve kendi bozuk düşüncelerini katarak açıklamaya kalkışan Bâtınîler ve Mu'tezile ile diğer fırkalar İslâm i'tikâdını bozmaya çalışıyorlardı. Bunlara karşı Ehl-i sünnetin müdâfaasını üslenmiş olan İslâm âlimlerinin başında aklî ve naklî ilimlerde zamanın en büyük âlimi, müctehid ve asrın müceddidi olan İmâm-ı Gazâlî hazretleri geliyordu. O, bir taraftan kıymetli talebeler yetiştirdi. Bir taraftan da sapık fırkaların bozuk inançlarını çürütmek ve müslümanların bunlara aldanmamaları için okuyacakları kıymetli kitaplar yazdı. Ehl-i sünnet i'tikâdını her tarafa yaydı.

Eserleri: İmâm-ı Gazâlî, ömrü boyunca gece gündüz devamlı yazmış büyük bir İslâm âlimidir. Eserlerinin sayısının 1000 (bin)e ulaştığı, Mevdû'ât-ül-ulûm kitabında bildirilmektedir. Bunlardan 400'ünün isimleri Şeyh Ebû İshâk Şîrâzî'nin "Hazâin" kitabında yazılıdır. Eserleri üstünde Avrupalılar geniş ve uzun süren incelemeler yapmışlardır. Bunlardan P. Bouyges adlı müsteşrik, "Essaie de chronologie des Ocuvres de al-Ghazâli" kitabında, İmâm-ı Gazâlî'nin 404 kitabının ismini yazmıştır. Meşhûr müsteşrik Brockelman da "Geschichte Der Arabischen Literatür" adlı eserinde, İmâm-ı Gazâlî'nin eserlerinden 75 tanesinin listesini vermiştir. 1959'da, dört Alman ordinaryüs profesörü, İmâm-ı Gazâlî'nin kitaplarını okuyarak, İslâm dînine âşık olmuşlar ve İmâm'ın kitaplarını Almancaya çevirmişler ve müslüman olmuşlardır.

İmâm-ı Gazâlî'nin vefâtından sonra, İslâm dünyâsının mâruz kaldığı Moğol felâketi esnasında, yakıp yıkılan binlerce kütüphâne içinde, İmâm-ı Gazâlî'nin birçok eseri de yok edilmiştir. Bu sebepten, bu güne kadar eserlerinin tam bir listesi ve tasnifi yapılamamış, ilim dünyâsı, bu husûstaki eksikliğini tamamlayamamıştır.

Eserlerinden bir kısmı şunlardır: 1. İhyâ-u ulûmiddîn, 2. Kimyâ-i Se'âdet, 3. Vasît, 4. Basît, 5. Vecîz, 6. Hulâsa, 7. Erbeîn, 8. Esmâ-ül-hüsnâ, 9. Mustasfâ (Usûl-i fıkha dâirdir.),

10. El-Menhûl (Usûl-i fıkha dâirdir.), 11. Bidâyet-ül-hidâye, 12. Tahsin-ül-meâhiz, 13. El-Münkızü aniddalâl, 14. El-Lübâb-ül-müntehâl, 15. Şifâ-ül-galil fî beyânı meslek-üt-ta'lil, 16. El-İktisâd fil-i'tikâd, 17. Mi'yâr-ün-nazar, 18. Mehakk-ün-nazar (Mahall-ün-nazar), 19. Beyân-ül-kavleyn, 20. Mişkât-ül-envâr, 21. El-Müstazhirî (Bâtınîlere reddiyedir.), 22. Tehafüt-ül-felâsife, 23. El-Makâsıd fî beyâni i'tikâd-ül-evâil (Makâsıd-ül-felâsife), 24. İlcâm-ül-avâm an ilm-il-kelâm, 25. El-Gâyet-ül-kusvâ, 26. Cevâhir-ül-Kur'ân, 27. Beyânü fedâih-il-İmâmiyye, 28. Gavr-üd-devr (Gâyet-ül-gavr fî dirâyet-üt-devr), 29. Keşfü ulûm-ül-âhıre, 30. Er-Risâlet-ül-kudsiyye, 31. Fetâvâ, 32. Mîzân-ül-amel, 33. Kavâsım-ül-Bâtıniyye (Bâtınîlere reddiyedir.), 34. Hakîkât-ür-rûh, 35. Kitâbü Esrârı muâmelât-iddîn, 36. Akîdet-ül-misbâh, 37. El-Minhâc-ül-a'lâ, 38. Ahlâk-ül-envâr, 39. El-Mi'râc, 40. Hüccet-ül-hak, 41. Tenbîh-ül-gâfilîn, 42. Elmeknûn (usûle dâirdir), 43. Risâlet-ül-aktâb, 44. Müsellem-üsselâtîn, 45. El-Kanûn-ül-külliyyü, 46. El-Kurbetü ilellah, 47. Mi'yâr-ül-ilm (Mu'tâd-ül-ilm), 48. Mufassal-ül-hılâf fî usûl-il-kıyâs, 49. Esrâru ittiba-üs-sünne, 50. Telbîsü iblîs, 51 El-Mebâdî vel-gayât, 52. El-Ecvibetü, 53. Acâ-ibü sunillah, 54. Risâlet-üt-tayr, 55. Er-Reddü alâ men tagâ, 56. Kavâid-ül-akâid, 57. Kıstâs-ül-müstekîm, 58. Dürret-ül-fâhire (Kıyâmet ve âhıret adıyla Türkçeye tercüme edilmiş olup, Hakîkat Kitabevi tarafından yayınlanmıştır.), 59. Hülâsât-üt-tasnîf fit-tasavvuf, 60. Acâib-ül-mahlûkât (İlcâm-ül-avâm, el-Münkızü aniddalâl ve Kimyâ-i Se'âdet kitapları Hakîkat Kitabevi tarafından bastırılmıştır.), 61. El-İmlâ fir-reddi alel-İhyâ. Bu eseri, İhyâu ulûmiddîn adlı eserini tenkid etmeye kalkışanlara cevap olarak yazmıştır.

"Eyyühelveled" kitabı Arabcadır. Farsça tercümesi, Bursa'da Orhan Câmii Kütüphânesinde mevcûttur. Bu kitap, 1945'de kurulmuş olan Milletlerarası ilim Yayma Teşkilâtı (UNESCO) tarafından 1951'de Fransızca, İngilizce ve ispanyolca" ya tercüme edilerek hepsi basılmıştır. Türkçesi Hak Sözün Vesîkaları adlı kitabın içinde bir bölüm olarak Hakîkat Kitabevi tarafından yayınlanmıştır.

İmâm-ı Gazâlî'nin Arabca olan beş cildlik "İhyâ-ül-ulûm" kitabı, 1968 senesinde Beyrut'ta Arabca ve 1974'de İstanbul'da Türkçe olarak basılmıştır, ihyâ kitabı dört kısımdır:

1. İbâdâd; ibâdetleri anlatan bölüm.
2. Mu'âmelât; alış-veriş, rehin, kira, havale, vekâlet gibi muâmeleleri anlatır.
3. Mahlikât; insanı felâkete sürükleyen şeyler ve bunlardan sakınmayı anlatan kısım.
4. Münciyât; kurtuluşa götüren şeyler. Bu dört kısımdan her biri kendi arasında on bölüme ve bu bölümler de kısımlara ayrılmıştır. İhyâ'nın Zübdet-ül-İhyâ adıyla ve Ahmed Gazâlî tarafından Lübâb-ül-İhyâ adı altında muhtasarı (özeti) yazılmıştır. Bir cild olan Farsça "Kimyâ-i Se'âdet" kitabı da, 1955'de Tahran'da 1977'de İstanbul'da basılmıştır.

Büyük hadîs âlimi Hâfız Zeynüddîn Ebü'l-Fadl Abdurrahmân el-Irâkî", 1353 yılında "İhya"daki hadîsleri birer birer ele almış, her birinin kaynak ve senetlerini araştırmış, bulmuş ve bu tahriçlerle basılan İhyâ kitabı beş cilde ulaşmıştır. Abdurrahmân Irâkî'nin bu gayretli çalışması, tam 40 yıl sürmüştür. Bu eserin ismi, "Tahrîcü-ehâdis-il-İhyâ"dır.

İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin en kıymetli eseri "İhyâ"sıdır. Osmanlı âlimlerinden Saffet Efendi, "Tasavvufun Zaferi" isimli eserinde, İmâm-ı Gazâlî'nin bu kitabı hakkında şunları yazmaktadır. "Hüccet-ül-İslâm vel-müslimîn İmâm-ı Muhammed Gazâlî'nin "İhyâ-ül-ulûm" kitabı, öyle bir yüce kitap, öyle yüksek bir eserdir ki, Kur'ân-ı kerîmin ve Peygamber efendimizin hadîs-i şerîflerinin ma'nâlarını müslümanlara anlatmak ve Allahü teâlânın kullarını, doğru yola irşâd etmek, İslâm ahlâkını huzûr ve se'âdete kavuşturucu hükümlerini öğretmek için, din âlimleri olarak elimizde bundan başka hiçbir kitap bulunmasaydı, yalnız bu kitap kifâyet ederdi.

"Hüccet-ül-İslâm" adıyla meşhûr olan İmâm-ı Gazâlî, üçyüzbinden fazla hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezbere biliyordu, İslâmın yirmi temel ilmi ile, bunların yardımcıları olan müsbet ilimlerde de söz sahibi idi. Hadîs ve Usûl-i hadîs ilimlerinde ilim deryası olan bu zâtın kitaplarında mevdu hadîs var diyerek, İmâm-ı Gazâlî'de eksiklik aramak, ilmin hakîkatini, İslâm âliminin derecesini bilmemektir. Zamanında yaşıyan ve sonra gelen âlimler, onun kitaplarını senet kabûl etmişler ve netice olarak İmâm-ı Gazâlî'nin kitaplarını ancak mezhepleri kabûl etmiyenlerin dinde reform yapmak için uğraşanların beğenmediklerini bildirmişlerdir.

İmâm-ı Gazâlî hazretleri asrının müceddididir. Vazifesi; din bilgilerinden unutulmuş olanlarını meydana çıkarmak, açıklamak ve herkese öğretmekdir.

Hocası İmâm-ül-Harameyn el-Cüveynî, "Gazâlî, ilimde büyük bir denizdir" demiştir. Talebesi, Muhammed bin Yahyâ, "İmâm-ı Gazâlî, ikinci İmâm-ı Şafiî'dir" demiştir.

Es'ad Mîhenî de; "Gazâlî'nin ilmi ve üstünlüğü, kolay kolay anlaşılmaz. Bunu ancak, onun derecesinde olanlar veya onun aklının kemâline yaklaşabilenler anlar," demiştir, İmâm-ı Sübkî

(radıyallahü anh) de şöyle der: “Bu söz gerçekten doğrudur. Çünkü, ilim bakımından kendisinden daha üstün olan kimsenin ilimdeki derecesini bilmek ve anlamak istiyen bir kimsenin sâlim bir akla ve iyi bir anlayışa sahip olması gerekir. Akıl, doğru ile yanlışı ayırır. Anlayış ile de, karar verir, İşte Gazâlî’nin ilmi zirvede olduğu için, onun ilimdeki derecesini bilmek isteyen kimsenin, aklı tam bir kimse olması lâzımdır. Ayrıca, aklı tam olmakla beraber, ilimde onun mertebesine ve seviyesine yakın olmak da gerekir. Bu bakımdan, İmâm-ı Gazâlî’den sonra gelen kimseler onu, ancak kendi bilgileri derecesinde anlıyabilmişlerdir. Fakat, Gazâlî’yi (radıyallahü anh), Gazâlî’nin kendisini bildiği (gibi bilmek), bunun cevâbı sâdece “Hayır” demektir.

Çünkü Gazâlî’den sonra, onun bir benzeri gelmemiştir. Yetişmemiştir. Sonra, bir kimse Gazâlî’nin derecesine yakın bile olsa, yine Gazâlî’yi Gazâlî kadar bilmesi mümkün değildir. O da Gazâlî’yi sâdece kendi ilminin derecesi kadar anlıyabilir.”

Yine İmâm-ı Cüveynî şöyle demiştir:

“Bir âlimin ilimdeki kadrini, derecesini ve üstünlüğünü, ancak onun seviyesinde olan anlıyabilir.”

Yine bir âlim şöyle demiştir: “Âlimi herkes ilimdeki derecesi kadar anlayabilir. İmâm-ı Şafiî’yi talebeleri arasında en iyi anlayan el-Müzenî idi. O da, hocasını ancak kendi derecesi kadar anlayabildi. Daha fazlasını idrâk edemedi. Resûlullah’ın (aleyhisselâm) kadrini, herkes kendi derecesi kadar anlayabildi. Resûlullahı en iyi anlayan Hazreti Ebû Bekr idi. Çünkü bu ümmetin en faziletlisi Hazreti Ebû Bekr’dir. O da, ancak kendi derecesinin yüksekliği kadar anlayabildi.”

İhyâ’da geçen hadîs-i şerîflerin kaynaklarını tesbit eden Zeyneddîn Irâkî şöyle demiştir: “İhyâ, helâli ve haramı (dîni) anlatan, bu husûsta yazılmış kitapların en büyüklerindendir. İmâm-ı Gazâlî, bu eserde birçok ince mes’eleyi izah etmiş, zâhir ve bâtın ilmini en uygun bir tarzda kaynaştırmıştır. Mes’eleleri, gayet açık, anlaşılır bir şekilde ve güzel bir uslûbla yazmıştır...” İhyâ’yı şerheden Zebîdî’ ise; nakledicilidği, izahı ve kaynaklara bağlılığı ve diğer üstün vasıflarıyla İhyâ gibi bir kitap görmediğini söyleyerek methetmiştir. İhyâ’yı adetâ ezberleyecek derecede okuyup, defalarca baştan sona bitiren Abdülkâdir Ayderus, “Ta’rîf-ül-İhyâ bi fadâil-il-İhyâ” adlı eserinde; “Biliniz ki, İhyâ, bütün üstünlükleri kendinde toplamış olan ve kıymeti anlatmakla bitmeyen bir eserdir, İhyâ’yı uzun uzun inceledim. Her bölümü, her kelimesi üzerinde tekrar tekrar durup, düşünerek anlamaya çalıştım. Hergün onda daha önce farketmemiş olduğum yeni bilgiler, üstün sırlar ve tefekküre sevkeden izahlar buldum. Hiç kimse ondan daha güzel bir eser yazmamış ve hattâ ona yakın bir eser yazmamıştır” diyerek, okunmasını tavsiye etmiştir.

İbn-i Sübkî, İhyâ için şöyle demiştir: “İhyâ, müslümanların önem vermesi ve yayması gereken bir eserdir. Böylece birçok kimsenin doğru yolu bulması, hidâyete kavuşması sağlanabilir. Çünkü bu eseri inceleyip, okuyup da te’sîr altında kalmayan kimse yok gibidir.”

Büyük âlim İbn-i Hacer-i Mekkî hazretleri, “El-A’lâm bi-kavatı’ıl-İslâm” kitabında küfre sebep olan şeyleri anlatırken, İbn-i Sübkî ve başka âlimlerin kitaplarından alarak buyuruyor ki; “İmâm-ı Gazâlî’nin yazılarında kusûr bulan kimse, ya hased edip onu çekemiyendir, yahut da, zındıktır.” Hanefî mezhebi âlimlerinden İbn-i Abidin, “El-Ukûd-üd-düriyye” kitabının sonunda diyor ki, “İmâm-ı Gazâlî âlim değildi, diyen kimse, câhillerin echeli ve fâsıkların en kötüsüdür. O, zamanının Hüccet-ül-İslâmı ve âlimlerin en Ustünü idi. Fıkıh ilminde çok kıymetli kitapları vardır. Şafiî mezhebinin ba’zı hükümleri, onun kitapları üzerine kurulmuştur.”

Batıda Ebü’l-Hasen İbni Harezhem adında bir İmâm vardı, İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin İhyâ kitabını okuyunca beğenmeyip onu yakmayı emretti. Halkın elinde bulunanları da toplayıp bir Cum’a günü yakılmasını kararlaştırdılar. O Cum’a gecesinde Ebü’l-Hasen rü’yâsında gördü ki: Kendi ders okuttuğu câminin kapısından içeri girdi. Bir de ne görsün; câminin içinde Resûlullah (aleyhisselâm) ve yanında Ebû Bekr (radıyallahü anh) ve Ömer (radıyallahü anh) oturuyorlardı, İmâm-ı Gazâlî de orada ayakta duruyordu ve elinde İhyâ kitabını tutup: “Ey Allahın Resûlü! Şu kimse benim hasmımdır” deyip, sonra dizleri üzerine çöktü, İhyâ kitabını Resûlullaha verip: “Yâ Resûlallah, şu kitaba bakınız, eğer bu kimsenin dediği gibi bunda sünnete uymayan, esâsa muhalif olan bir yanlışlık var ise, ben Allahü teâlâya tövbe ettim. Eğer sizin bildirdiğiniz dine uygun ise, bu adamdan hakkımı alıp beni sevindirin” dedi. Bunun üzerine Resûlullah, İhyâ kitabını baştan sona kadar inceledi ve “Vallahi bu elbette güzel bir kitaptır”. buyurdu. Sonra onu Hazreti Ebû Bekr’e ve Hazreti Ömer’e verdiler. Onlar da inceleyerek bu kitap elbette güzeldir dediler. Bunun üzerine Resûlullah: “Adı geçen Ebü’l-Hasen’in elbisesini soyun, iftira edenlere vurulduğu gibi had vurun” buyurdu. Beşinci sopadan sonra Hazreti Ebû Bekr, “Yâ Resûlallah böyle yapması yine senin sünnetini ta’zim için idi. Fakat yanıldı” dedi. İmâm-ı Gazâlî de affetti. Ebü’l-Hasen uyanınca gördüklerini talebelerine anlattı. Tövbe etti. Bir ay,

rü'yâsında yediği sopaların acısından rahatsız oldu, canı yandı. Sonra geçti, fakat ölünceye kadar sopaların izi sırtında görüldü. Bu rü'yâsından sonra dâima İhyâ kitabını okur, ona hürmet ederdi.

Şeyh Ebû Zeyd Endülüsî şöyle anlatmıştır: "Birgün çarşıdan bir kitap satın almıştım. Eve gelip okumaya başladım. Fakat kitabda İmâm-ı Gazâlî hazretlerine dil uzatılıyordu. Kitaba bakarken gözlerim birden bire görmez oldu. Hemen tövbe edip, kitaba baktığıma pişman oldum, istiğfar edip yalvardım. Sonra gözlerim görmeye başladı."

Ebû Zeyd Endülüsî yine şöyle anlatmıştır: "Bir defasında rü'yâmda gördüm ki, İmâm-ı Gazâlî, bir hınzırın (domuzun) boynuna zincir takmış çekip götürüyordu. "Bunu neden böyle gezdiriyorsun?" dedim. "Bu öyle betbaht bir kimsedir ki, zulmete dalmıştır. Bize dil uzatanların hâli ve cezası budur" buyurdu.

İmâm-ı Gazâlî hazretleri şöyle anlatmıştır: "Birgün bana bir taş lâzım oldu. Dışarı çıkıp almak için hangi taşa elimi uzatsam, taş altın veya cevher oluyordu.

Baktım, elimi uzattığım her taş cevher oldu. Nihâyet bir taş bulamadan eve geri döndüm."

İmâm-ı Gazâlî hazretleri, Selçuklu sultânı Sultan Sencer'in padişahlığı sırasında Sultan Sencer ile görüşmüş, ona mektûp yazmış ve bizzat nasîhatta bulunmuştur. Ayrıca, Sultan Sencer'e nasihat adlı bir risale yazmıştır.

Sultan Sencer; Ehl-i sünnet i'tikâdında, dînine bağlı ve bid'atleri reddeden bir pâdişâh idi. 60 sene kadar tahtta kalmış olup, ilme ve ulemâya karşı çok hürmet eder, kendisi de ilimle meşgûl olurdu. O zamanın en meşhûr âlimi olan İmâm-ı Gazâlî hazretlerine hased edenler, İmâm-ı a'zamın aleyhinde bulunuyor diye iftira ederek, Sultan Sencer'e şikâyet etmişlerdi. Bunun üzerine Sultan Sencer, İmâm-ı Gazâlî'yi yanına da'vet edip, görüşmek istediğini bildirdi. Durum İmâm-ı Gazâlî'ye iletilince ba'zı mazeretlerini bildirerek gitmedi. Sultan Sencer'e mazeretini bildirmek ve nasihat etmek üzere bir mektûp gönderdi. Bu mektûbun tercümesi şöyledir: "Allahü teâlâ pâdişâh-ı İslâmı, İslâm beldesinde muvaffak eylesin, nasîbdar kılsın. Âhirette ona, yanında yeryüzü padişahlığının hiç kalacağı mülk-i azîm ve âhiret sultanlığı ihsân etsin.

Dünyâ padişahlığı, nihâyet bütün dünyâya hâkim olmaktan ibârettir, insanın ömrü ise, en çok yüz sene kadardır.

Cenâb-ı Hakkın, âhirette bir insana ihsân edeceği şeylerin yanında, bütün yeryüzü, bir kerpiç gibi kalır. Yer yüzünün bütün beldeleri, vilâyetleri, o kerpicin tozu toprağı gibidir. Kerpicin ve tozunun toprağının ne kıymeti olur? Ebedî sultanlık ve saadet yanında, yüz senelik ömrün ne kıymeti vardır ki, insan onunla sevinip, mağrur olsun? Yükseklikleri ara, Allahü teâlânın vereceği padişahlıktan başkasına aldanma.

Bu ebedî padişahlığa (saadete) kavuşmak, herkes için güç birşey ise de, senin için kolaydır. Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Bir gün adâlet ile hükmetmek, altmış senelik ibâdetten efdaldir." Madem ki Allahü teâlâ sana başkalarının altmış senede kazanacağı, şeyi bir günde kazanma sebebini ihsan etmiştir, bundan daha çok muvaffakiyete fırsat olamaz! Zamanımızda ise iş o hâle gelmiştir ki, değil bir gün, bir saat adâletle iş yapmak, altmış yıl ibâdetten efdal olacak dereceye varmıştır.

Dünyânın kıymetsizliği, açık ve ortadadır. Büyükler buyurdular ki: "Dünyâ kırılmaz altın bir testi, âhıret de kırılan toprak bir testi olsa, akıllı kimse, geçici olan ve yok olacak olan altın testiyi bırakır, ebedî olan toprak testiyi alır. Kaldı ki dünyâ, geçici ve kırılacak toprak bir testi gibidir. Âhıret ise hiç kırılmayan ebediyyen bakî kalacak, olan altın testi gibidir. Öyleyse, buna rağmen dünyâya sarılan kimseye nasıl akıllı denilebilir? Bu misâli iyi düşününüz ve dâima göz önünde tutunuz.

Tûs ahâlisine merhamet et. Çok zulüm görmüşlerdir. Şimdi de sıkıntı içindedirler... Kadınlarıyla, çocuklarıyla, aç ve sefil olarak yaşıyorlar...

Beni yanınıza da'vet etmiş bulunuyorsunuz. Benim hâlim şudur: Elliüç senelik bir ömür yaşamış bulunuyorum. Bunun kırk senesi, ilim öğrenmek ve öretmekle geçti. Yirmi senem, Sultan Şehîd'in (Melikşah'ın) saltanatı zamanında geçti. Sultan Melikşah'dan İsfehan'da ve Bağdad'da bulunduğum sıralarda pekçok iltifât ve ikram gördüm. Çok defa mühim işlerde, Emîr-ül-mü'minîn ile onun arasında elçilik vazîfesi yaptım. Din ilimlerinde, yediyüz kitap yazmaya muvaffak oldum. Ya'nî dünyânın her türlü saadetini gördüm. Fakat hepsini terkettim. Bir müddet Beyt-i Mukaddes'te (Kudüs'te) kaldım. Halîlullah İbrâhim aleyhisselâmın mübârek türbesinde ahdettim, bundan sonra Hiçbir sultânın yanına gitmeyeceğim ve hiç bir sultândan en ufak birşey kabûl etmeyeceğim. Münâzarayı terk edeceğim dedim. Oniki seneden beri bu ahdimde durdum. Bu bakımdan, sultanlar beni bu husûsta ma'zûr gördüler.

Şimdi beni huzûrunuza çağırdığınıza dâir bir haber almış bulunuyorum. Emre itaat olsun diyerek, Mûsâ Rızâ hazretlerinin mübârek türbesine kadar geldim, İbrâhim aleyhisselâmın mübârek makamında yaptığım ahdi bozmamak için, ordugâha kadar da geldim. Bu türbede, kabrin başucunda diyorum ki: "Ey Resûlullahın torunu, sen şefaatçi ol ki, Allahü teâlâ pâdişâh-ı İslâm'ı (Sultan Sencer'i), dünyâ sultanlığında babalarından daha ileriye gitmeye muvaffak etsin. Âhıret sultanlığında, saadetinde ise, Süleymân aleyhisselâmın derecesine eriştirsin. Halîlullah İbrâhim aleyhisselâmın makamında yapılan ahde hürmet etmesi için muvaffakiyet versin. Gönlünü Hakka çevirip, halkı bırakan bir kimsenin (İmâm-ı Gazâlî'nin) kalbini perişan eylemesin." İnanıyorum ki, hakkınızda böyle duâ etmem, Hak teâlânın dergâhına yüz tutmam, resmi olarak yanınıza gelmemden daha faydalıdır, Eğer bunu kabûl etmeyip, gelmem için bir fermanınız olursa, emre itaatin lâzım olduğunu bildiğim için, ahdimi bozarak, fermânınızı kabûl etme yolunu seçerim. Allahü teâlâ dilinize ve gönlünüze öyle şeyler getirsin ki, bununla yarın âhırette utanmaktan muhafaza etsin... Vesselâm."

Bu mektûp Sultan, Sencer'e ulaşınca, madem ki Meşhed'e gelmiş, ordugâhımıza az bir mesafe var. Oradan gelmek güç bir iş değildir diyerek, gelmesini istediğini bildirdi. Bunun üzerine İmâm-ı Gazâlî, Sultan Sencer'in yanına geldi. Huzûruna girince ayağa kalkıp, İmâm-ı Gazâlî'yi karşılayıp kucakladı. Sonra da kendi tahtına onu oturttu. Çok hürmet gösterdi, İmâm-ı Gazâlî oturduktan sonra, yanında bulunan bir talebesine, Kur'ân-ı kerîmden bir miktar oku buyurdu. Talebesi de meâlen; "Allah kuluna kâfi değil mi?" buyurulan, Zümer sûresi 36. âyetini okuyunca, İmâm-ı Gazâlî "Evet" dedi. Daha sonra söze Başladı. Sultâna karşı şöyle konuştu:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahü teâlâya hamd olsun. Kurtuluş ancak müttekîler, takvâ sahibi olanlar içindir. Düşmanlık da ancak zalimleredir. Mülk-i İslâm bakî olsun, İslâm âlimlerinin âdeti şöyledir: İslâm meliklerinin huzûruna girdiklerinde; duâ, sena, nasihat ve bir ihtiyâcın giderilmesi husûsunda konuşma yaparlar.

Duâ husûsunda evlâ olan, gece karanlıklarında Hak teâlâya gizlice münâcaat etmek, yalvarmaktır. Çünkü insanlar arasında yapılan duâlarda riya, gösteriş ihtimâli var. Hâlis olmayan böyle duâlar ise, Hak teâlâ indinde müstecâb değildir. Bu huzûrda medh ve övgüde bulunmak da riyakârlıktan uzak değildir. Yükseklik ve ışık bakımından, güneşin parmakla gösterilip, övülmeye ihtiyâcı yoktur. Güzellik kemâle ulaşınca, övenlerin pazarını bozar, bunların eli boş kalır.

Medih ve senadan maksad ise bir işi yükseltmektir...

Bu dört husûstan en mühim olan, nasihat ve ihtiyâcı gidermektir.

Nasihat Öyle bir mertebedir ki, onun berâtı, izni, Risâlet kaynağından alınır. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Size iki va'iz (nasihatçı) bıraktım, biri susar, biri konuşur. Susan nasihatçı ölümdür, konuşan ise Kur'ân'dır." Dikkat et, susan nasihatçı ölüm, lisân-ı haliyle ne söylüyor ve konuşan nasîhatçı ne söylüyor? Susarak, haliyle nasihat eden ölüm diyor ki: Ben, her canlıyı pusuda beklemekteyim. Zamanı gelince aniden pusudan çıkıp yakalayıveririm. Eğer benim herkes için yapacağım muâmelenin bir benzerini görmek isteyen varsa; padişahlar, vefât etmiş olan pâdişâhlara, emirler de, vefât etmiş geçip gitmiş olan emirlere baksınlar. Melikşâh, Alparslan, Çağrıbey toprak altından halleriyle şöyle nidâ ediyorlar: "Ey Pâdişâh, ey gözümüzün nûru, sakın sakın unutma ki, biz nerelere sevkedildik ve ne korkunç işler gördük. Emrinde bulunanlardan biri aç iken, sen asla bir gece tok olarak uyuma! Biri çıplak iken, sen istediğin gibi giyinme! Şöyle vasıyyet ederler: Benden bir kelime kabûl et ki, bu; "Lâ ilahe illallah"dır. Bunu dâima dilinde tut, yalnız kaldığın zaman bunu söylemeyi asla unutma. Asıl imân, bunu söylemekle istikrâra kavuşur. Buyuruldu ki: "Îmân, suyunu tâatdan alır. Kökü adâlet ile, devamı Hakkı zikretmek ile kâimdir." Bunların hepsini yapıp âhıret azâbından kurtulursan da, kıyâmette suâlden kurtulamazsın. Hadîs-i şerîfte; "Herbiriniz çobansınız ve herkes emri altında bulunanlardan mes'ûldür..." buyuruldu.

Ey Pâdişâh! Hak teâlânın hak ni'metini eda eyle ki, ni'met; doğru îmân, doğru i'tikâd, güleryüz ve güzel ahlâktır ve iyi amellerdir. Bunlardan iyi amel işlemek senin elinde, diğerleri hediyye-i ilâhî'dir. Madem ki Allahü teâlâ bu ni'metleri sana ihsân etmiş, sen de dördüncüden, iyi amel etmekten kendini mahrûm etme ki, küfrân-ı ni'met etmiş olmayasın ve ey ayakta duran emirler! (vezirler, kumandanlar!) Eğer devletinizin mübârek ve dâimi olmasını istiyorsanız, ni'metin kadrini biliniz. Ni'meti, felâket ve bedbahtlıktan ayırd ediniz. Biliniz ki; sizin bu Horasan melikinden başka, göklerin ve yerlerin mâliki olan başka bir pâdişâhınız vardır. Yarın kıyâmette, herkesi hesaba çekecek ve benim ni'metimin hakkını nasıl elde eylediniz,

nasıl yerine getirdiniz? buyuracak. Meliklerin kalbleri, Allahü teâlânın hazîneleridir. Rahmet, azâb ve cezaya dâir yeryüzünde her ne vukû' bulsa, meliklerin gönülleri vasıtasıyla olur. Allahü teâlâ, kendi hazînemi size emânet ettim. Sizin dilinizi o hazînenin kilidi yaptım, korudunuz mu? Yoksa emânete ihânetmi ettiniz? diye soracak. Hazîneye ihânette bulunan bir mazlûmun hâlini pâdişâhtan gizliyendir.
Bir ihtiyâcın arzedilmesine gelince, benim bir umûmî, bir de husûsî olmak üzere iki hacetim vardır. Umûmî olan şudur: Tûs ahâlisi zulümden yanmış helak olmuştur. Soğuk ve susuzluktan mahsûller tamâmiyle mahvolmuştur. Onlara acı! Hak teâlâ da sana acısın. Açlık dert ve belasıyla mü'minlerin boynu ve belleri kırıldı...
Husûsî hacetim ise şudur: Ben, oniki seneden beri halktan uzaklaşmış, bir köşeye çekilmiştim. Sonra Fahr-ül-mülk, Nişabûr Medrese'si müderrisliğini kabûl etmem için ısrar etti. Ben ona, "Bu zaman, benim sözlerimi kaldıramaz. Bu zamanda bir hak söz söyleyenin, kapı ve duvar bile aleyhine geçer" demiştim. Bugün ise iş o raddeye gelmiş ki, işitmiş olduğum sözleri rü'yâda görseydim, karışık rü'yâdır derdim. Bunların aklî ilimler ile alâkalı olanlarında eğer bir kimsenin i'tirâzı varsa, buna şaşılmaz. Çünkü benim sözlerimde, herkesin anlayamayacağı gibi ma'nâlar çoktur. Bununla beraber ben, kime olursa olsun söylemiş olduğum herhangi bir sözümü açıklayıp isbât edebilirim. Böylece mes'eleyi açıklığa kavuştururum. Bu gayet kolaydır. Fakat, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'nin aleyhinde bulunmuşum, diye söz söylüyorlarmış. İşte buna asla tahammül edemem. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, ben, Ebû Hanîfe'nin ümmet-i Muhammed arasında, fıkıh ilminin inceliklerinde ve ma'nâsında en büyük âlim olduğunu kesin olarak kabûl etmekteyim. Her kim ki, bu söylediğimin tersine bir sözüm olduğunu veya birşey yazmış olduğumu söylerse o yalancıdır.
Sizden şunu isterim ki; beni, Nişâbûr'da, Tûs'da ve diğer bütün şehirlerde ders verme işinden affediniz. Kendi hâlimde kalayım. Bu zaman, benim sözlerime tehammüllü değildir vesselâm."
Sultan Sencer, İmâm-ı Gazâlî hazretlerini dikkatle dinledikten sonra şu cevâbı verdi: "Söylediğin bu sözleri duymak ve İmâm-ı a'zam hakkındaki güzel kanâatlerini, Irak ve Horasan âlimlerinin hepsinin duyması için, onları burada toplamamız lâzımdır. Büyük İslâm âlimleri hakkındaki kanâatinizi ve onlara olan hürmet ve sevginizi herkese duyurmak üzere, her tarafa dağıtmak için bu ifâdeleri yazmanızı istiyorum. Tedristen, ders verme işinden muaf tutulma arzuna gelince, bu mümkün değil. Fahr-ül-mülk, seni Nişâbûr müderrisliğine celb edebilmiştir. Biz, senin nâmına medreseler yaptıracağız. Bütün âlimler gelsinler, kendilerine kapalı kalan mes'eleleri öğrensinler, müşkil mes'elelerini halletsinler."
Ancak İmâm-ı Gazâlî hazretleri, ömrünün bundan sonraki son iki yılını, kendi memleketi Tûs'ta kitap yazmak, insanları irşâd etmek ve talebelere ders vermekle geçirdi. 55 yaşında iken vefât etti.
Seyyid Mustafâ Bekrî anlatır: "Ben, Medîne-i münevverede mescid-i Nebevî'nin hizmetkârı, temizleyicisi idim. Her akşam Resûlullah efendimizi rü'yâda görüyordum. Her gördüğümde de tebessüm buyururlardı. Ben de vazîfemi iyi yapmışım diye sevinirdim. Bir akşam Resûlullah efendimizi ağlarken gördüm ve çok üzüldüm. Resûlullah efendimiz bana dönerek buyurdu ki: "Ey Mustafâ, sen üzülme! Hizmetinde bir kusur işlemedin. Benim ümmetimin âlimlerinden, benim ismimi taşıyan birisi vefât etti."
Sonra öğrendik ki, o gün İmâm-ı Gazâlî hazretleri vefât etmiş.
Vefâtı: İmâm-ı Gazâlî hazretleri, 505 (m. 1111) senesinde, Cemâzil-evvel ayının 14. Pazartesi günü, büyük kısmını zikir, tâat ve Kur'ân-ı kerîm okumakla geçirdiği gecenin sabah namazı vaktinde, abdest tazeleyip namazını kıldı. Sonra yanındakilerden kefen istedi. Kefeni öpüp yüzüne sürdü, başına koydu: "Ey benim Rabbim, malikim! Emrin başım gözüm üzere olsun" dedi. Odasına girdi. İçeride, her zamankinden çok kaldı. Dışarı çıkmadı. Bunun üzerine orada bulunanlardan üç kişi içeri girdi. Gördüler ki, İmâm-ı Gazâlî hazretleri kefenini giyip, yüzünü kıbleye dönüp, rûhunu teslim etmişti. Başı ucunda şu beyitler yazılı idi:

Beni ölü gören ve ağlıyan dostlarıma,
Şöyle söyle, üzülen o din kardaşlanma:

Sanmayınız ki, sakın, ben ölmüşüm gerçekten,
Vallahi siz de kaçın, buna ölüm demekten.

Ben sadrın içindeyim, bu cesed ise bana,
Ev gibi, gömlek gibi örtü olmuştu, cana!

Ben bir inciyim, örtüm, hicabım bir sadeftir,
Sübhân ile ülfetim, beni beri etmiştir.

Ben bir serçeyim ve bu beden benim kafesim,

Ben uçtum o kafesten, rehin kaldı bedenim.

Beni tahlîs eyliyen Rabbime hamd ederim,
Bana yüksekte makam verene hamd ederim.

Bu sabah aranızda bir ölü gibi idim,
Ve bir müddet yaşadım ve sonra kefen giydim.

Levh'de durup, okurum yazılı olanları,
Ve bütün nidâları; görüp yaklaşmaları.

Anlayınız sırrımı onda bir haber vardır,
Ve bilin ki sözümün altındaki ma'nâdır.

İşte rihlet eyledim, arkada sizi bıraktım.
Dünyâdaki yurdumu, hayâlimden çıkardım.

Sakın sanmayınız ki, ölüm, dâim ölmektir,
Biliniz ki hayattır ve ne yüksek gayedir.

Sanmayın ölüm, azâb, şiddet, elem çekmektir,
O sâdece bir evden, başka eve geçmektir.

Azığınızı alın ve yola hazırlanın,
Eğer aklınız varsa, başka şeye kanmayın!

Ben kendim nasıl isem, sizi öyle bilirim,
İ'tikâdımca size, hep kendim gibi derim.

Aslında hepimizin unsuru birdir bizim,
Böyle toplandığını görürüz cismimizin.

Bana rahmet okuyun, rahmet olunasınız,
Biz gittik, biliniz ki, sırada siz varsınız.

Yalvarırım Allaha, kendime rahmet için,
Ve Rabbim dostlarıma çok merhamet eylesin.

Son sözüm olsun size "aleyküm selâm" dostlar!

Allah selâmet versin, diyecek başka ne var. Vefâtı, Tûs'da ve duyulduğu İslâm ülkelerinde büyük bir acı uyandırdı, İlim, irfan ehli ve halk onu kaybettiklerine günlerce yandılar, ağladılar. Birçok edîb, âlim ve ârifler, ölümüne mersiyeler yazdı. Çünkü öyle bir kimse vefât etmişti ki, yerinin doldurulması çok güçtü. İmâm-ı Gazâlî hazretleri, kendisini mezarın içine Şeyh Ebû Bekr en-Nessâc'ın koymasını vasıyyet etmişti. Şeyh, bu vasıyyeti yerine getirip mezardan çıktığında, hâli değişmiş, yüzü kül gibi olmuş görüldü. Oradakiler, "Size ne oldu?... Niçin böyle sarardınız, soldunuz efendim..." dediler. Cevap vermedi. Israr ettiler, gene cevap vermedi. Yemîn vererek tekrar ısrarla sorulunca, o da mecbûr kalarak şunları anlattı: "Ne zaman ki, İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin cenâzesini (nâşını) mezarın içine koydum. Kıble tarafından nurlu bir sağ elin çıktığını gördüm. Hafiften bir ses bana şöyle seslendi. Muhammed Gazâlî'nin elini, Seyyid-ül-mürselin Muhammed Mustafâ'nın (sallallahü aleyhi ve sellem) eline koy. Ben denileni yaptım, işte, mezardan çıktığımda benzimin sararmış, solmuş olmasının sebebi budur. Allah ona rahmet eylesin."

İmâm-ı Gazâlî'nin (radıyallahü anh) buyurduğu güzel sözlerden ba'zıları:

"Allahü teâlânın verdiği ni'meti, O'nun sevdiği yerde harcamak şükür; sevmediği yerde kullanmak ise küfrân-ı ni'mettir (ni'meti inkâr etmektir)."

"Belâya şükretmek lâzımdır. Çünkü küfür ve günahlardan başka belâ yoktur ki, içinde senin bilmediğin bir iyilik olmasın! Allah, senin iyiliğini senden iyi bilir."

"Bir sözü söyleyeceğin zaman düşün! Eğer o sözü söylemediğin zaman mes'ûl olacaksan söyle. Yoksa sus!" "Bil ki, kalb ile gıybet etmek, dil ile etmek gibi haramdır. Bir kimsenin noksanını, kusurunu başkasına söylemek doğru olmadığı gibi, kendi kendine söylemek de uygun değildir."

"Sabır, insana mahsûstur. Hayvanlarda sabır yoktur. Çünkü çok noksandırlar. Meleklerin ise sabra ihtiyâcı yoktur. Çünkü çok kâmildirler."

"Allahü teâlânın, her yaptığımızı, her düşündüğümüzü bildiğini unutmamalıyız, insanlar birbirinin dışını görür. Allahü teâlâ ise, hem dışını, hem içini görür. Bunu bilen bir kimsenin işleri ve düşünceleri edebli olur."

"Aklı olan kimse nefsine demelidir ki:
Benim sermâyem, yalnız ömrümdür. Başka birşeyim yoktur. Bu sermâye, o kadar kıymetlidir ki, her çıkan nefes hiçbir şeyle tekrar ele geçmez ve nefesler sayılıdır, azalmaktadır. O hâlde, bu günü elden kaçırmamak, bunu saadete kavuşmak için kullanmamaktan daha büyük ziyan olur mu? Yarın ölecekmiş gibi, bütün a'zâlarını haramdan koru."

“Ey nefsim, sonra tövbe ederim ve iyi şeyler yaparım diyorsan, ölüm daha önce gelebilir, pişman olup kalırsın. Yarın tövbe etmeği, bugün tövbe etmekten kolay sanıyorsan, aldanıyorsun.”
“Astronomi ve anatomi bilmiyen, Allahü teâlânın varlığını ve kudretini anlıyamaz.”
“Üç kimse, Kur’ân-ı kerîmin ma’nâsını anlıyamaz: Birincisi, Arabîyi iyi bilmiyen ve tefsîr okumamış olan câhil. İkincisi, büyük bir günaha devam eden fâsık. Üçüncüsü i’tikâd bilgilerinden birini yanlış anlayıp, anladığına uymadığı için, hak sözü kabûl etmiyen bid’at sahibi de Kur’ân-ı kerîmi anlıyamaz. (Ehl-i sünnet i’tikâdından ayrılmak büyük günahtır. Bunun için, bid’at sahibi olan Kur’ân-ı kerîmin ma’nâsını anlıyamaz. Çünkü bid’atin zulmeti kalbi karartır.”
Eserlerinden seçmeler: İmâm-ı Muhammed Gazâlî (radıyallahü anh), Kimyâ-i Se’âdet kitabında buyuruyor ki, müslüman olan bir kimseye ilk önce “La ilahe illallah, Muhammedün resûlullah” kelimesinin ma’nâsını bilmek ve inanmak farzdır. Bu kelimeye (Kelime-i tevhîd) denir. Her müslümanın, Kelime-i tevhîdin ma’nâsına hiç şüphe etmeden, yalnız inanması yetişir. Bunları, delîl ile isbât etmesi ve akla uydurması farz değildir. Resûlullah (aleyhisselâm) Arablara, delîl ile bilmelerini ve bu delîlleri de söylemelerini, şüphelerini araştırıp, bunların çözülmesini emir buyurmadı. Yalnız inanmalarını, şüphe etmemelerini emir eyledi Herkesin böyle kısaca imân etmesi yetişir. Fakat, her şehirde birkaç din âliminin bulunması farz-ı kifâyedir. Bunların, delîlleri bilmesi, şüpheleri gidermesi, sualleri çözmeleri vâcibdir. Bunlar, mü’minlerin çobanı gibidir. Bir taraftan, onlara i’tikâd, ya’nî imân bilgisi öğretir, İ’tikâdlarını korur. Bir taraftan da din düşmanlarının iftiralarına cevap verirler.

Kelime-i tevhîdin ma’nâsını Kur’ân-ı kerîm bildirmekte ve Resûlullah da (aleyhisselâm) bu bildirilenleri açıklamaktadır. Eshâb-ı kirâmın hepsi, bu açıklamaları öğrendi ve kendilerinden sonra gelenlere bildirdiler. Eshâb-ı Kirâmın bildirdiklerini hiç değiştirmeden, olduğu gibi kitaplara geçirerek bizlere ulaştıran yüksek din âlimlerine (Ehl-i sünnet) denir. Herkesin, Ehl-i sünnet i’tikâdını öğrenmesi, bu inançta birleşmeleri, sevişmeleri lâzımdır. Se’âdetin tohumu, bu i’tikâddadır.
Kelime-i tevhîdin ma’nâsını, Ehl-i sünnet âlimleri şöyle bildiriyor. İnsanlar yok idi. Sonradan yaratıldı, insanların bir yaratanı vardır. Her varlığı, O yaratmıştır. Bu yaratan birdir. Ortağı benzeri yoktur. Bir ikincisi yoktur. O, hep var idi. Varlığının başlangıcı yoktur. Hep vardır. Varlığının sonu olmaz. Yok olmaz. O’nun hep var olması lâzımdır. O, yok olamaz. Varlığı kendindendir. Hiçbir sebebe ihtiyâcı yoktur. O’na muhtâc olmıyan hiçbir şey yoktur. Herşeyi var eden, her varı her an varlıkta durduran O’dur. O, madde değildir, cisim değildir. Bir yerde değildir. Hiçbir maddede bulunmaz. Şekli yoktur, ölçülmez. Nasıldır diye sorulmaz. O deyince, akla hayâle gelen herşey, O değildir. O, bunlara benzemez. Bunlar, hep O’nun mahlûklarıdır. O, mahlûkları gibi değildir. Akla, vehme, hayâle gelen herşeyi, O yaratmaktadır. Yukarıda, aşağıda, yanda değildir. Yeri yoktur. Her varlık, Arş’ın altındadır. Arş ise, O’nun kudreti, kuvveti altındadır. O, Arş’ın üstündedir. Fakat bu, Arş O’nu taşıyor demek değildir. Arş, O’nun lütfu ve kudreti ile vardır. O, ezelde, sonsuz öncelerde nasıl ise, şimdi hep öyledir. Arş’ı yaratmadan Önce nasıl idi ise, ebedî sonsuz geleceklerde de, hep öyledir. O’nda değişiklik olamaz. O’nun sıfatları vardır. (Sıfât-ı sübûtiyye)si sekizdir: Hayât, İlm, Sem’, Basar, Kudret, İrâde, Kelâm, Tekvindir. Bu sıfatlarında da, hiç değişiklik olmaz. Değişiklik olmak, kusurdur. O’nda kusur, noksanlık yoktur.

Allahü teâlâ, kullarına, Peygamberler “aleyhimüsselâm” gönderdi. Bu büyük insanlar vâsıtası ile kullarına, saadete ve felâkete sebep olan işleri bildirdi. Peygamberlerin en yükseği, son Peygamberi olan (Muhammed) “aleyhisselâm”dır. Yeryüzündeki dinli dinsiz herkese, her yere, her millete Peygamber olarak gönderilmişdir. Bütün insanların, meleklerin ve cinnin Peygamberidir. Dünyanın her yerinde, herkesin, O yüce Peygambere tâbi olması, uyması lâzımdır.
İmâm-ı Gazâlî hazretleri (Kimyâ-i Se’âdet) kitabında, beşinci bâbda buyuruyor ki: Bir kimsenin dünyâ ticâreti, âhıret ticâretine mâni olursa, bu kimse bedbahttır, zavallıdır. Bir çömlek almak için, altın kupa verene ne denir? Dünyâ, saksı parçası gibidir. Hem kıymetsizdir, hem de çabuk kırılır. Âhıret ise, altından kupa gibidir ki, hem çok kıymetlidir, hem de dayanıklıdır, kırılmaz. Hattâ hiç tükenmez. Dünyâ ticâretinin âhırete yaraması için ve Cehenneme sürüklememesi için, çok uğraşmak lâzımdır, insanın sermâyesi, dini ve âhıretidir. Bu sermâyeyi kapdırmamak için, çok uyanık olmak lâzımdır.
Dînini kayırmak istiyenler yedi şeye dikkat etmelidir:
1- Her sabah şöyle niyet etmelidir ki, kendisinin ve evlâd ve ailesinin rızkını kazanmak, onları kimseye muhtaç bırakmamak, Allahü teâlâya rahat ve temiz ibâdet edebilmek,

âhıret yolunda yürüyebilmek için, vazîfeme gidiyorum demelidir. O gün müslümanlara iyilik, yardım ve nasihat, emr-i ma’rûf, nehy-i münker yapmağı, kalbinden geçirmelidir. Namazda kusur edenlere, günah işliyenlere, emr-i ma’rûf yapmalı, onlara göz yummamalıdır. Böyle niyet eden bir tüccâr, bir me’mur, bir öğretmen, bir hâkim ve bir subay, vazîfesini yaptığı kadar, hep sevâb kazanır. Onun her işi, ibâdet olur. Dünyâda kazandığı şeyler de, caba olur.
2- En az, binlerce insan çalışmayacak olursa, kendisinin bir gün bile yaşıyâmıyacağını düşünmelidir. Meselâ, çiftçi, fırıncı, dokumacı, demirci, iplikçi ve daha nice san’atkârlar, hep onun için çalışıyor. O hepsine muhtaçtır. Herkes onun için çalışıp, ona hazırlayıp da, onun boş oturması, kimseye fâideli olmaması doğru olur mu? Bu dünyâda herkes yolcudur. Geldik gidiyoruz. Yolcuların birbirlerine yardım etmesi, el ele vermeleri, kardeş gibi olmaları lâzımdır. Her müslüman böyle düşünmelidir. Vazifesine başlarken, müslüman kardeşlerime yardım etmek, onları rahat ettirmek için çalışacağım. Din kardeşlerim benim işimi gördükleri gibi, ben de, onlara hizmet edeceğim demelidir. Her müslüman iyi bilsin ki, bütün san’atler, farz-ı kifâyedir. Bunu düşünerek, bir san’ate yapışmak, ibâdet etmek olur. İster kitaplı kâfirler keşf etsin, ister kitapsız kâfirler bulsun, her san’atı öğrenmek ve hele, harb vâsıtalarını en modern, en ileri şekilde yapmağa çalışmak farzdır. Bu vâsıtaları yapabilmek için, gerekli ilimleri, dersleri mekteplerde, bu niyetle okutmak ve okumak hep ibâdet olur. Namaz kılan insanın bu niyetle, her işi ibâdet olur. Namaz kılmıyanların her hareketi de günah olur. O hâlde, her müslüman, namazını kılmalı, sonra farz olduğunu düşünerek, vazîfesini yapmalıdır. İş görürken niyetin doğru olmasına alamet, insanlara fâideli olan bir meslek, bir san’at seçmektir. Ya’nî, öyle bir iş görmeli ki, eğer o iş olmasa, müslümanlar sıkıntı çekerdi. O hâlde, keyf, oyun ve benzerlerine, san’at dense de ve haram işleyenlere san’atkâr ismi verilse de, bunları yapmak ibâdet olmaz. Hattâ, haram olmıyan, mübah olan, fakat insanlara lüzumlu olmıyan san’atleri seçmemelidir. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki; “En iyi ticaret, bezzâzlıktır, kumaş satmaktır. En iyi san’at, terziliktir.”

3- Dünyâ işleri, âhıret için çalışmağa mâni olmamalıdır. Âhıret için ticaret yeri câmilerdir. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde, Münâfikûn sûresi, dokuzuncu âyetinde meâlen buyuruyor ki: “Mallarınız ve çocuklarınız, Allahü teâlâyı hatırlamanıza mâni olmasın!” Halife Ömer (radıyallahü anh) buyurdu ki, “Ey tüccârlar! Önce âhıret rızkını kazanın! Sonra dünyâ rızkına çalışın!” Ticâretle meşgûl olan büyüklerimiz, sabah ve akşamları âhıret için çalışır, Kur’ân-ı kerîm okur, ders dinler, tövbe ve duâ eder, ilim öğrenir ve gençlere öğretirlerdi. Kelle kebabı, sabah çorbası gibi şeyleri çocuklar ve zimmiler satardı. Çünkü, müslümanlar, sabah, akşam câmilerde bulunurdu, insanların amellerini yazan ikişer melek, her sabah ve akşam değişmektedir. Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki; “Melekler insanların amel defterlerini götürdükleri zaman, başında ve sonunda iyi iş yazılı ise, gün ortasında yapılanları ona bağışlarlar.” Yine buyurdu ki; “Gündüz ve gece melekleri, sabah ve akşam, gidip gelirken birbirleri ile karşılaşırlar. Hak teâlâ, (giden meleklere), kullarımı nasıl bıraktınız? buyurur. Yâ Rabbî! Namazda bulduk ve namaz kılarken bıraktık, derler. Allahü teâlâ da, şâhid olun, onları affettim buyurur.” Müslüman tüccârlar, san’at sahipleri, gündüzleri de, ezan sesini duyunca, işini hemen bırakıp, câmiye koşmalıdır. Büyüklerimiz, “Ticâretleri, satışları, Allahü teâlâyı unutmalarına sebeb olmaz” (Nûr-27) âyet-i kerîmesine ma’nâ verirken diyor ki, demirciler vardı. Demir döğerken, ezan okununca, çekici kaldırmış iken, demire vurmaz, bırakıp namaza koşarlardı. Ve terziler vardı, iğneyi sokunca, ezan okunsaydı, o hâlde bırakıp, cemâate koşarlardı.

4- Çarşıda, işde Allahü teâlâyı zikr, tesbih etmeli, her ân O’nu hatırlamalıdır. Dili ve kalbi boş kalmamalıdır. İyi bilmelidir ki, o ânda kaçırdığını, bütün dünyâyı verse, bir daha eline geçiremez. Gâfiller arasındaki zikrin sevâbı çok olur. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Gâfiller arasında Allahü teâlâyı zikr eden kimse, kurumuş ağaçlar arasında bulunan yeşil fidan gibidir ve ölüler arasındaki canlı gibidir ve harbde kaçanlar arasında, arslan gibi döğüşenler gibidir” Bir kerre de buyurdu ki; “Çarşıya girerken, lâ ilahe illallah, vahde hû lâ şerike leh, lehül mülkü ve lehül hamdü, yuhyî ve yümît ve hüve hayyün lâ yemût, biyedi-hil-hayr, vehüve alâ külli şey’in kadir diyen kimseye, iki milyon sevâb yazılır.” Cüneyd-i Bağdadî “kuddise sirruh” buyurdu ki: “Pazarda çok kimse vardır ki, sofiler halkasında oturanlardan daha kıymetlidirler.” Bir kerre de buyurdu ki: “Öyle kimse tanıyorum ki, pazarda hergün üçyüz rek’at namaz kılmakta ve otuz bin tesbih okumaktadır.” Ba’zısı demiştir ki, bu kimse, kendisidir. Hulâsa, dine, ibâdetine yardım niyeti ile dünyâya çalışanlara, hep böyle sevâb vardır. Yalnız para kazanıp, dünyâ malı toplamak için çalışanlar, sevâbtan mahrûm kalır. Hattâ bunlar, câmide,

namazda iken de, kalbleri dükkânın hesâbındadır. Fikirleri dağınıktır.

5- Dünyâ işlerine çok düşkün olmamalıdır. Sabah namazı kılmadan ve kitap okuyup birkaç şey öğrenmeden işe gitmemeği âdet edinmelidir, ihtiyâcı kadar dünyalık kazanınca, âhıreti kazanmakla meşgûl olmalıdır. Çünkü, âhıret hayâtı sonsuzdur ve ona ihtiyâç daha çoktur ve âhıret ticâretinde iflâs etmek üzeredir. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'nin hocası Hammâd, ticâret yapardı. Baş örtüsü satardı. Hergün, iki habbe kazanınca eşyayı toplar pazardan çıkardı. Büyüklerden ba'zısı dükkâna, haftada iki gün giderdi. Bir kısmı da, Cum'a'dan başka hergün gider, öğle namazında geri dönerdi. Bir kısmı nihâyet ikindiye kadar alış-veriş ederdi. Hepsi ihtiyâcı kadar kazanınca câmiye gider, ibâdetle, ilim öğrenmekle akşamı yapardı.
6- Şüpheli şeylerden kaçınmalıdır. Harama yaklaşan zâten, âsî, fâsık olur. Kalbine sıkıntı getiren şüpheliyi almamalıdır. Zâlimlerle, hile, hıyânet edenlerle, yemîn ile satanlarla, dükkânında haram şey satanlarla alış-veriş etmemelidir. Zâlimlere, fâsıklara veresiye satmamalıdır. Çünkü, öldükleri zaman üzülür. Hâlbuki, zâlimler (ya'nî müslümanlara ve İslâmiyete eli ile, dili ile, kalemi ile zarar yapanlar) ölünce üzülmek günahtır. Onlara yardım etmek caiz değildir. Velhâsıl, herkesle mu'âmele etmemelidir. Doğru insan aramalıdır. Bir zaman vardı ki, bir tacir, her istediği ile mu'âmele edebilirdi. Çünkü, herkes, alış-veriş ilmini biliyor ve bildiğine göre hareket ediyordu. Sonraları öyle zamanlar geldi ki, birkaç kişi ile mu'âmele edilemezdi. Daha sonraları ise, ancak birkaç kimse ile mu'âmele edilebilir oldu. Bir zaman gelmek korkusu vardır ki, alış-veriş edecek kimse bulunamıyacaktır. Bunu çok zaman önce, söylemişlerdir. Bizler, belki de, büyüklerimizin korktuğu o zamana kaldık. Kim ile olursa olsun, alışveriş edilmektedir...
7- Alış-veriş yaptığı kimse ile olan sözlerini, hareketlerini, aldığını, verdiğini iyi ve doğru hesâb etmelidir. Kıyâmette, bunların hepsinden hesâb vereceğini bilmelidir. Büyüklerden biri, bir bakkâlı rü'yâda görüp, Allahü teâlâ sana ne yaptı dedi. Önüme ellibin sahife koydular. Yâ Rabbî! Bu sahifeler kimlerindir dedim. Ellibin kişi ile alış-veriş yapmışsın. Her sahife, bunların birisi ile olan mu'âmeleni göstermektedir dediler. Baktım, her sahifede bir kimse ile olan mu'amelemin inceden inceye yazılmış olduğunu gördüm, dedi. Bir kuruş hile yapan, bir kuruş hak yiyen, cezasını çekecektir ve hiçbirşeyin yardımı olmıyacaktır."

Âhıretin dünyâdan daha iyi olduğuna inanan kimse, bunların hepsini de yapabilir. Bunların hepsini gözetmek, yapsa yapsa, insanı fakîr yapar. Sonsuz saadete, ebedî rahatlığa sebep olacak, birkaç senelik fakirliğe elbette katlanılır. Nitekim birçok kimse, birkaç şey kazanmak için, fırtınalı, karlı havalarda, sıkıntılı yolculuklara, bir rütbeye, dereceye yükselmek için de nice mahrûmiyetlere katlanıyor. Hâlbuki, ölüm gelince, bütün kazançları elden çıkmakta, boşuna didinmiş olmaktadırlar.
Helâl kazanmak: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Helâl kazanmak her müslümana farzdır". Helâl kazanabilmek için, önce helâli öğrenmek lâzımdır. Helal ve haram meydandadır, ikisi arasında şüpheli olanları tanımak güçtür. Şüphelilerden sakınmıyan, harama düşer. Burada da, herkese çok lâzım olanları kısaca bildirelim. Hepsini dört bâb içinde sıralıyalım:

1- Helâl kazanmanın üstünlüğü ve sevâbı: Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Mü'minûn sûresi, elliikinci âyetinde meâlen buyuruyor ki; "Ey Peygamberlerim! (salevâtullahi aleyhim ecma'în) Helâl ve temiz yiyiniz ve bana lâyık ibadetler yapınız!" İşte, Resûlullah (aleyhisselâm) bunun için, "Helâl kazanmak her müslümana farzdır" buyurdu. Ve buyurdu ki; "Bir kimse, hiç haram karıştırmadan, kırk gün helâl yerse, Allahü teâlâ, onun kalbini nûr ile doldurur. Kalbine, nehirler gibi hikmet akıtır.. Dünyâ muhabbetini, kalbinden giderir."

(Dünyalık kazanmak için çalışmak günah değildir. Dünyalık sevgisi, dünyâya gönül bağlamak günahtır.) Sa'd bin Ebî Vakkâs (radıyallahü anh) dedi ki, "Yâ Resûlallah! (aleyhisselâm) Duâ buyur da, Allahü teâlâ, benim her duâmı kabûl etsin!" Cevâbında buyurdular ki, "Duâ kabûl olmak için, helâl lokma yiyiniz!" Bir hadîs-i şerîfte; "Çok kimse vardır ki, yedikleri ve giydikleri haramdır. Sonra ellerini kaldırıp duâ ederler. Böyle duâ, nasıl kabûl olunur?" Bir kerre de buyurdu ki; "Haram yiyenlerin ne farzları, ne de sünnetleri kabûl olmaz." (Ya'nî sevâbına kavuşamazlar.) Yine buyurdu ki; "On liralık elbisenin, bir lirası haram olsa, o elbise ile kılınan namazlar kabûl olmaz." Yine buyurdu ki; "Haram ile beslenen vücûdun ateşte yanması daha iyidir." Yine buyurdu ki; "Malın helâlden mi, haramdan mı geldiğini düşünmiyenler, Cehenneme, neresinden atılırsa atılsınlar, Allahü teâlâ, onlara acımıyacaktır." Yine buyurdu ki; "İbâdet on kısımdır, dokuz kısmı, helâl kazanmaktır." Bir defa da buyurdu ki; "Helâl kazanmak için yorulup, evine dönen kimse, günahsız olarak

yatar. Allahü teâlânın sevdiği kimse olarak kalkar.” Yine buyurdu ki; “Allahü teâlâ buyuruyor ki, haramdan kaçınanlara hesâb sormağa utanırım.” Ve buyurdu ki; “Bir dirhem faiz (almak ve vermek), otuz zinâdan daha günahtır.” Ve buyurdu ki; “Haram maldan verilen sadaka kabûl edilmez.

Saklanırsa, Cehenneme gidinceye kadar, ona yolluk olur.”

Ebû Bekr (radıyallahü anh), hizmetçisinin getirdiği sütü içti. Sonra helâlden olmadığını anlayınca, parmağını boğazına sokarak kay etti (kustu). O kadar zahmetle çıkardı ki, ölüyor sandılar. Sonra, “Yâ Rabbî! Elimden geleni yaptım. Mi’demde ve damarlarımda kalan zerrelerden sana sığınırım” diye yalvardı. Ömer (radıyallahü anh) da, Beyt-ül-mala âit zekât develerinin sütünden, yanlışlıkla verilip içtiği zaman, böyle yapmıştı. Abdullah bin Ömer (radıyallahü anhümâ) buyuruyor ki, “Kanbur oluncaya kadar namaz kılsanız ve kıl gibi oluncaya kadar oruç tutsanız, haramdan kaçınmadıkça, kabûl edilmez, fâidesi olmaz.” Süfyân-ı Sevrî buyuruyor ki, “Haram para ile sadaka veren, câmi yaptıran, hayrat yapan kimse, kirlenmiş elbiseyi idrar ile yıkıyan kimseye benzer ki, daha çok pislenir.” Yahyâ bin Mu’âz buyuruyor ki; “Allahü teâlâya itaat etmek, bir hazineye benzer. Bu hazinenin anahtarı duâ, anahtarın dişleri de helâl lokmadır.” Sehl bin Abdullah-i Tüsterî buyuruyor ki; “Hakiki îmâna kavuşmak için, dört şey lâzımdır: Bütün farzları edeble yapmak, helâl yemek, görünen ve görünmeyen bütün haramlardan sakınmak ve bu üçüne, ölünceye kadar devam etmeğe sabretmek.” Büyükler buyuruyor ki; “Kırk gün şüpheli lokma yiyenin kalbi kararır ve lekelenir.” Abdullah İbni Mübârek buyuruyor ki; “Şüpheli olan bir kuruşu sahibine geri vermeği, bin lira sadaka vermekten daha çok severim.” Sehl bin Abdullah Tüsterî buyuruyor ki, “Haram yiyenlerin yedi a’zâsı, istese de, istemese de günah işler. Helâl yiyenlerin a’zâsı, ibâdet eder. Hayır işlemesi kolay ve tatlı gelir.” Helâl kazanmanın ehemmiyetini gösteren daha nice hadîs-i şerîfler ve büyüklerin sözleri vardır. Bunun içindir ki, vera’ sahibleri haramdan çok sakınmışlardır. Bunlardan biri Veheb İbni Verd idi ki, nereden geldiğini anlamadan birşey yemezdi. Birgün annesi, buna bir bardak süt vermişti. Sütü nereden aldığını ve parasını nereden verdiğini ve kimden aldığını sordu. Hepsini anlayınca, bu koyun nerede otlamış dedi. Müslümanların hakkı bulunan bir yerde otlamıştı. Sütü içmedi. Annesi, oğlum! Allah sana rahmet etsin, iç! dedi. O’na günah işlemekle rahmetine kavuşmak istemem, dedi ve içmedi. Bişr-i Hafî’ye (kuddise sirruh), ne yiyip, nereden geçiniyorsun? dediklerinde, “Herkesin yediği yerden. Amma, yiyip de gülen ile yiyip de ağlıyan arasında çok fark vardır.” buyurdu.

2- Helâl ve haramda vera’ın (Şüphelilerden sakınmanın) dereceleri: Helâlin ve haramın dereceleri vardır. Ba’zı şey helâldir, ba’zısı helâl ve güzeldir. Ba’zısı da daha güzeldir. Haramların da ba’zısı çok fenâ, bir kısmı ise az fenâdır. Nitekim hastalığın dereceleri de çeşitlidir, insanların haramdan ve şüphelilerden kaçınmaları, beş derecedir:

Birinci derece - Bütün müslümanların vera’ıdır ki, İslâmiyetin haram dediği şeylerden kaçınmaktır. Bu en aşağı derecedir. Bu derece vera’dan da nasîbi olmıyanların adâleti yoktur. Bunlara (Âsi) ve (Fâsık) denir. Bunların da dereceleri vardır... İkinci derece - Sâlihlerin vera’ıdır ki, haramlarla beraber, şüphelilerden de kaçınmaktır. Şüpheliler de, üç kısımdır: Ba’zısından sakınmak vâcibdir. Ba’zısından, müstehabdır. Ba’zısından sakınmak ise, vesvesedir, kuruntudur ve fâidesizdir. Meselâ, belki birinin mülküdür diye av eti yememek (ve belki Besmelesiz kesilmiştir veya kitapsız kâfir ve mürted tarafından kesilmiştir diyerek, kasabtan et almamak) ve belki sahibi ölüp vâris eline geçmiştir diye, âriyet ya’nî ödünç aldığı evden çıkmak, hep kuruntudur. Bu şüpheleri gösterecek bir nişan, alâmet olmadıkça, kuru düşünce, vesvese olup, hiç fâidesi yoktur. Üçüncü derece - Müttekîlerin vera’ıdır ki, haram ve şüpheli olmayıp, helâl olup, fakat şüpheli veya harama sebeb olmak korkusu olan şeylerden sakınmaktır. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Bir kimse, tehlikeli olan şeyin korkusundan dolayı, tehlikesiz şeyden sakınmadıkça, müttekî olamaz!” Ömer (radıyallahü anh) buyurdu ki; “Bizler harama düşmek korkusu ile, helâllerin onda dokuzundan kaçındık.” Bunun içindir ki, yüz dirhem gümüş alacağı olan bir kimse, doksandokuz dirhem alırdı. Ağır gelmek korkusundan, tamâmını alamazdı. Ali bin Ma’bed diyor ki, bir evde kiracı idim. Birgün, birisine mektûp yazmıştım. Mektûbu duvarın tozu ile kurutmak hatırıma geldi. Sonra dedim ki, bu duvar, benim malım değildir, kurutmamalıyım. Fakat, yine dedim ki, bu kadarcık şeyin zararı olmaz. Duvardan toprak alıp mürekkebi kuruttum. O gece rü’yâda, birisi dedi ki, “Duvar toprağının zararı olmaz diyenler, yarın kıyâmet gününde anlarlar.” Bu derecede olanlar, en küçük şeyden sakınırlar. Belki, bu şey, büyük şeylere yol açar derler. Yahut, âhırette müttekîlerin derecesinden düşmemek için sakınırlar. Bunun içindir ki, Hasen bin Ali (r.anhümâ) çocuk iken zekât malından ağzına

bir hurma koymuştu. Resûlullah (aleyhisselâm), “Pis pis onu at!” buyurmuştu. Halife Ömer bin Abdülazîz’in yanına ganîmet eşyasından misk getirdiler. Burnunu tıkadı. Bunun fâidesi kokusudur. Bu ise, müslümanların hakkıdır dedi. Büyüklerden biri, bir gece, bir hastanın başında bekliyordu. Hasta ölünce kandili söndürdü. Kandilin yağı, şimdi vârislerin hakkı oldu dedi. Halîfe Ömer (radıyallahü anh) ganîmet malından bir parça miski evine bırakmıştı. Birgün eve gelince, ailesinin baş örtüsünde misk kokusu duydu ve sordu. Miski yerine koyuyordum, elim koktu. Elimi baş örtüme sürdüm deyince, Ömer (radıyallahü anh) baş örtüsünü alıp iyice yıkadı, kokusu kalmayınca geri verdi. Bunun zararı yok idi. Lâkin Ömer (radıyallahü anh) âdet olmasını önlemek istedi. Haram korkusu ile helâli terk ederek, müttekîler sevâbına kavuşmak istedi. Ahmed bin Hanbel’den sordular ki, hadîs-i şerîf yazılı bir kâğıd bulan kimse, sahibine sormadan, bunun kopyasını alabilir mi? Hayır dedi.

İnsan, mübah olan dünyâ işlerine çok dalarsa, şüpheli olanları yapmağa başlar. Belki, helâlden çok yiyen, müttekîlerin derecesine eremez. Çünkü, mi’de helâl ile dolunca, şehvet harekete gelir. Caiz olmıyan şeyler yapılabilir. Kadınlara, kızlara bakmak tehlikesi baş gösterir. Zenginlere, mal, mülk, mevki sahiblerine imrenerek bakmak da, dünyâ hırsını arttırır. Onlar gibi olmak ister. Haram toplamağa başlar. Bunun içindir ki, Resûlullah (aleyhisselâm); “Dünyâya gönül bağlamak, günahların başıdır” buyurdu. Ya’nî mübah olan şeylere düşkün olmak, kalbi dünyâya çevirir. Çok mal toplamak ister. Bunu da, günah işlemeden yapamaz. Mal toplamağı düşündükçe, Allahü teâlâyı unutmağa başlar. Bütün kötülüklerin başı, kalbin Allahü teâlâdan gâfil olmasıdır. Süfyân-ı Sevrî, birisi ile birlikte evin kapısında duruyordu, önlerinden, süslenmiş bir adam geçti. Arkadaşı, bu adama bakarken, Süfyân mâni olup, eğer sizler bakmamış olsanız, böyle isrâf yapmaz idi. Bunun isrâf günâhına, siz de ortak oluyorsunuz buyurdu.

Dördüncü derece - Sıddîkların vera’ıdır. Sıddîklar, harama sebeb olmak korkusu bulunmıyan helâllerden de sakınır. Bunları meydana getiren sebeblerden birine haram karışmış olmasından çekinirler...
Beşinci derece - Mukarrebler ve muvahhidler vera’ı olup, Allahü teâlâ için olmıyan herşeyden, yemekten, içmekten, yatmaktan, söylemekten, sakınırlar. Yahyâ bin Mu’âz ilâç içmişti Zevcesi, odada biraz dolaş dedi. Gezmeğe bir sebep göremiyorum. Otuz senedir hesâb ediyorum. Allah rızâsı için olmıyan bir harekette bulunmadım dedi. Bunlar, din için niyet etmedikçe hareket etmezler. Yemeleri, ibâdete lâzım olan aklı ve kuvveti bulmaları niyeti iledir. Her sözleri, Allah içindir. Başka niyetleri haram bilirler.
Bu dereceleri bildirmekten maksadımız, bunları okuyarak, duyarak, kendimizi anlıyalım. Birinci dereceden de ne kadar uzağız. Lâfa gelince, durmadan söyleriz. Meleklerden, göklerden, kıyâmetin nasıl olacağından, Allahü teâlânın sıfatlarından sorarız, konuşuruz. Helâle, harama İslâmiyetin emirlerine gelince, susarız. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; “İnsanların en kötüsü, köşkler, çeşitli yemekler, renkli elbiseler içinde, boş oturup, herkese hoş gelen, lüzumsuz sözlerle vakit geçirenlerdir.”

3- Helâl ve haramlar: Çok kimseler, dünyâ malını, hep haram sanır. Ba’zısı da, dünyâdaki şeylerden çoğu haramdır der. Burada, insanlar üç türlüdür: Bir kısmı vera’da ileri gidip, yalnız meyve, balık, av eti gibi şüpheli olmıyan şeyleri yeriz der. Bir kısmı da, tenbel, miskin oturup, her istediğimizi yeriz, hiçbirşey ayırd etmeyiz der. Üçüncü kısım, herşey yemeli amma, lüzumu kadar, der. Bunların üçü de yanılmaktadır. Doğrusu şöyledir ki, “Helâl meydandadır. Haram meydandadır. Şüpheliler ikisi arasındadır. Kıyâmete kadar böyledir.” Nitekim, Resûlullah (aleyhisselâm) böyle buyurmuştur.

Nefs muhâsebesi: Allahü teâlâ buyurdu ki; “Kıyâmet günü terazi kuracağım. O gün, kimseye zulm edilmiyecektir. Herkesin, dünyâda yapmış olduğu zerre kadar iyilik ve kötülüklerini meydana çıkarıp, teraziye koyacağım. Herkesin hesabını yapmağa yetişirim.” (Enbiyâ-47). Bunu haber verdi ki, herkes dünyâdan ayrılmadan, kendi hesabına baksın. Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm buyurdu ki: “Akıllı şu kimsedir ki, günü dörde ayırıp, biricisinde, yaptıklarını ve yapacaklarını hesâb eder. İkincisinde, Allahü teâlâya münâcaat eder, yalvarır. Üçüncüsünde, bir san’atda veya ticârette çalışıp, helâl para kazanır. Dördüncüsünde, istirahat eder ve mübah olan şeylerle kendini eğlendirip haram şeyleri yapmaz ve onlara gitmez.” İkinci halife, Ömer-ül-fârûk (radıyallahü anh) buyurdu ki, hesabınız görülmeden evvel, kendinizi hesaba çekiniz! Allahü teâlâ buyurdu ki: “Şehvetlerinizi, (ya’nî nefsin arzularını) haramlardan almamağa uğraşınız ve bu cihâdda sebat ediniz, dayanınız.”

(Âl-i İmrân 200). Bunun içindir ki, aklı olanlar, din büyükleri, bu dünyânın bir pazar yeri gibi olduğunu ve burada, nefs ile alış-verişte olduklarını anlamışlardır.

Bu ticâretin kazancı Cennettir. Ziyanı da Cehennemdir. Ya'nî kârı, ebedî saadet, ziyanı da, sonsuz felâkettir. Bunlar nefislerini, ticaretteki ortak yerine koymuşlardır. Ortak ile, önce şartname yapılır, sözleşilir. Sonra, işlerine, sözünde durup durmadığına dikkat edilir. Nihâyet hesaplaşılıp, hıyânet yapmışsa mahkemeye verilir. Bunlar da, nefsleri ile, bir ortak gibi, sıra ile şu işleri yaparlar: Şirket kurmak, onu murâkabe edip gözetmek, muhâsebe, ya'nî hesaplaşmak, mu'âkabet ya'nî cezalandırmak, mücâhede ya'nî onunla uğraşmak ve muâtebet ya'nî onu azarlamaktır:

1- Birinci iş, şirket kurmaktır. Ticâret ortağı insanın para kazanmakta ortağı olduğu gibi, ba'zan da, hıyânet yapınca, düşmanı olur. Hâlbuki, dünyâda kazanılan şeyler, muvakkatdir (geçicidir). Aklı olan, buna kıymet vermez. Hattâ, ba'zıları, (Geçici olan hayır, sonsuz kalan şerden daha kıymetsizdir) dedi. İnsanın herbir nefesi, kıymetli bir cevher gibidir ki, bunlardan bir hazine yapılabilir. Asıl bunu hesâb etmek icâb eder. Aklı olan kimse, hergün, sabah namazından sonra, hatırına hiçbirşey getirmeyip, ortağı olan nefsine demelidir ki: "Benim sermâyem, yalnız ömrümdür. Başka birşeyim yoktur. Bu sermâye, o kadar kıymetlidir ki, her çıkan nefes, hiçbir şeyle tekrar ele geçemez ve nefesler sayılıdır, azalmaktadır, ömür bitince, ticâret sona erer. Ticârete sarılalım ki, vaktimiz azdır ve âhıret uzun ise de; orada ticâret ve kâr olmaz. Bu dünyâ günleri, o kadar kıymetlidir ki, ecel gelince, bir gün izin istenir, fakat ele geçemez. Bugün, bu ni'met elimizdedir. Aman nefsim, çok dikkat et de, bu büyük sermâyeyi elden kaçırma! Sonra ağlamak, sızlamak, fâide vermez. Bugün, ecelin geldiğini, daha bir gün müsâade etmeleri için, yalvardığını, sızladığını ve sana, birgün bağışladıklarını ve şimdi, o günde bulunduğunu, farz et! O hâlde, bugünü elden kaçırmaktan, bununla, saadete kavuşmamaktan daha büyük ziyan olur mu? Yarın ölecekmiş gibi, dilini gözlerini ve yedi a'zânı haramdan koru!

Cehennemin yedi kapısı var, demişlerdir. Bu kapılar senin yedi uzvundur. Bu uzuvları haramdan korumaz isen ve bugün ibâdet yapmaz isen, seni cezalandırırım! Nefs âsi, emirleri yapmak istemez ise de, nasihat dinler ve riyâzet yapmak, istediklerini vermemek, ona te'sîr eder. İşte nefs muhâsebesi böyle olur. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Akıllı kimse, ölmeden önce hesabını gören, ölümden sonra kendisine yarıyacak şeyleri yapan kimsedir." Bir kerre de buyurdu ki; "Yapacağın her işi, önce düşün, Allahü teâlânın râzı olduğu, izin verdiği bir iş ise, onu yap! Böyle değilse, o işten kaç!" İşte hergün, nefs ile böyle şartlaşmalıdır.

2- İkinci iş, murâkabedir. Ya'nî, nefsi kontrol etmek, ondan gâfil olmamaktır. Ondan gâfil olursan, kendi şehvetlerine ve tenbelliğine döner. Allahü teâlânın, her yaptığımızı, her düşündüğümüzü bildiğini unutmamalıyız, insanlar, birbirinin dışını görür. Allahü teâlâ ise, hem dışını, hem içini görür. Bunu bilen bir kimsenin, işleri ve düşünceleri edebli olur. Zâten buna inanmıyan imansızdır, inanıp da, muhalefet etmek ise, büyük cesârettir. Allahü teâlâ buyuruyor ki: "Ey insan! Seni her ân gördüğümü bilmiyor musun?" (Alâk-4) Bir Habeş, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin huzûruna gelip, "Çok günah işledim. Tövbem kabûl olur mu?" dedikte, "Evet, olur" buyurdu. "O günahları işlerken, O, görüyor mu idi?" dedi; "Evet" buyurunca, Habeş, bir âh! çekti ve yıkılıp can verdi. İmân ve haya böyle olur. Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Allahü teâlâyı görür gibi ibadet ediniz! Siz, O'nu görmüyorsanız da, o sizi görüyor." O'nun gördüğüne inanan, O'nun beğenmediği birşeyi yapabilir mi? Büyüklerden biri, bir talebesini, başkalarından daha çok severdi. Ötekiler, bu hâle üzülürdü. Her birine bir kuş verip, "Bunu, kimsenin görmediği bir yerde kesip getiriniz" dedi. Hepsi tenhâ bir yerde kesip getirdi. O talebe ise, kesmeden getirdi. "Niçin sözümü dinlemedin, canlı getirdin?" buyurdukta, "Kimsenin görmediği bir yer bulamadım. O, heryeri görüyor" dedi. Diğerleri, bunun müşâhede makamında olduğunu anladılar. Mısır mâliye nâzırının zevcesi olan Zelîha, Yûsuf aleyhisselâmı, kendisine çağırınca, önce kalkıp büyük olduğunu sandığı, bir heykelin yüzünü örttü. "Bunu, niçin örttün?" buyurdukta, ondan utandığım için, dedi. "Sen, bir taş parçasından utanıyorsun da, ben yerleri ve yedi kat gökleri yaratan, Rabbimin görmesinden utanmaz mıyım?" buyurdu. Biri, Cüneyd-i Bağdâdî'den (radıyallahü anh) sorup, "Sokakta, kadınlara, kızlara bakmaktan kendimi men' edemiyorum. Bu günahtan kurtulmak için ne yapayım?" dedikte, "Allahü teâlânın seni, senin o kadını görmenden daha çok gördüğünü düşün!" buyurdu. Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâ, Adn ismindeki Cenneti, şu kimseler için hazırladı ki, günah işliyecekleri zaman, O'nun büyüklüğünü düşünüp, O'ndan haya ederek, günahtan kaçınırlar."

Abdullah İbni Dinar diyor ki, Ömer (radıyallahü anh) ile Mekke-i mükerremeye gidiyorduk. Bir çoban, sürüsünü dağdan indiriyordu. Halîfe (radıyallahü anh) buyurdu ki, bu koyunlardan birini bana sat! Ben köleyim. Bunlar benim malım değil, dedi. Efendin ne bilecek, kurt kaptı dersin! O bilmezse, Allahü teâlâ biliyor ya, deyince Ömer (radıyallahü anh) ağladı ve efendisini bulup, bu köleyi satın aldı ve azâd etti ve "Bu sözün, seni bu dünyâda azâd ettiği gibi, âhırette de azâd eder" buyurdu.

3- Üçüncü iş, amellerden sonra yapılacak muhâsebedir. Her gün yatarken, o gün yapdığı işler için nefsi hesaba çekmeli, sermâyeyi, kârdan ve zarardan ayırmalıdır. Sermâye farzlardır. Kâr da, sünnetler ve nafilelerdir. Ziyan ise, günahlardır.

İnsan, ortağına aldanmamak için, onunla hesaplaştığı gibi, nefse karşı daha uyanık davranmak lâzımdır. Çünkü nefs, çok hîleci ve yalancıdır. Kendi arzularını, sana iyi, fâideli gösterir. Her mübahı bile sormalı, bunu niçin yaptın demelidir. Zararlı birşey yaptı ise, tazmin ettirmeli, ödetmelidir. İbn-i Samed, büyüklerden idi. Altmış hicrî senelik hayâtının hesabını yaptı. Yirmibirbinbeşyüz gün idi. Âh! Her gün, en az, bir günah yapmış isem, yirmibirbinbeşyüz günahtan nasıl kurtulurum? Hâlbuki, öyle günlerim oldu ki, yüzlerce günah işlerdim, diye düşünerek, bir feryâd edip yıkıldı. Baktılar, rûhunu teslim etmişti.

Fakat, insanlar, kendilerini hesaba çekmiyorlar. Eğer her günah işledikte, odasına bir kum koysa, birkaç sene içinde oda kum ile dolar. Eğer, omuzlarımızdaki kâtib melekler, her günahı yazmak için, bir kuruş isteseydi, malımızın hepsini vermemiz lâzım gelirdi. Hâlbuki, gaflet ile, çeşitli düşünceler ile, birkaç sübhânallah desek, tesbihi alır, sayar, yüz kerre söyledim deriz de, her gün boşuna, nice şeyler söyleriz, bunları saymayız. Saymış olsak, her gün, binleri aşar. Sonra da terazide sevâb kefesinin ağır basacağını umarız. Bu nasıl akıldır, işte, Ömer (radıyallahü anh) bunun için buyurdu ki; "Amelleriniz tartılmadan evvel, kendiniz tartınız!" Ömer (radıyallahü anh) her akşam, kamçı ile ayaklarına vurup, bugün niçin böyle yaptın? derdi. İbn-i Selâm, odun yüklenmiş, taşıyordu. Sen hammal mısın? dediklerinde, nefsimi tecrübe ediyorum, bakalım nasıl olacak, dedi. Enes (radıyallahü anh) diyor ki, Ömer'i gördüm, kendi kendine diyordu ki, "Yazıklar olsun sana ey nefsim ki, sana, emir-ül-mü'minîn diyorlar. Yâ Allahtan kork veya O'nun azâbına hazırlan!"

4- Dördüncü iş, nefse ceza vermektir. Nefs ile hesâb yapıp, kusurlarını görüp, ceza verilmez ise, cesâret bulur, şımarır. Kendisi ile başa çıkılamaz. Şüpheli şey yemiş ise, aç bırakmalı, yabancı kadınlara bakmış ise, iyi mübahlara baktırmamalı. Her a'zâya böyle ceza vermelidir. Cüneyd-i Bağdadî diyor ki, İbn-il-Kezîtî, bir gece cünüb oldu. Gusl etmeğe kalkarken, nefsi tenbellik etti ve hava soğuk, hasta olursun, sabr et, yarın hamama git dedi. Antâri ile gusl etmeğe yemîn eyledi. Öyle yaptı ve Allahü teâlânın emrinde gevşeklik yapan nefsin cezası budur, dedi.

Birisi, bir kıza baktı, sonra pişman olup, ceza olarak serin su içmemeğe yemîn etti ve içmedi. Eshâb-ı Kirâmdan olan Ebû Talhâ, bağında namaz kılıyordu. Güzel bir kuş, yanına kondu. Ona dalarak, kaç rek'at kıldığını şaşırdı. Nefsine ceza olarak, bağı fakirlere sadaka verdi. Mâlik bin Abdullah-il-Hes'amî diyor ki, Rebâh-ül-Kaysî gelip babamı sordu. Uyuyor dedim, ikindiden sonra yatılır mı dedi ve gitti. Arkasından gittim. Kendi kendine: Ey boşboğaz! Senin nene lâzım ki, başkasının yatmasına karışırsın. Ahdim olsun ki, bir sene başını yastığa koymıyacaksın, diyordu. Eshâb-ı Kirâmdan Temîm-i Dârî, bir defa uykuya dalıp, akşam namazını kaçırmıştı. Nefsine ceza olarak, bir sene uyumamağa ahd etti. Mecma', büyüklerden idi. Bir pencereye bakarak, bir kız gördü. Bir daha yukarı bakmamağa ahd etti.

5- Beşinci iş, mücâhededir ki, ba'zı büyükler, nefsleri kabahat yapınca, ceza olarak çok ibâdet ederlerdi. Abdullah İbni Ömer (radıyallahü anhümâ) bir namazda, cemâate yetişmeseydi, bir gece uyumazdı. Ömer (radıyallahü anh), bir cemâati kaçırdığı için, ikiyüzbin dirhem gümüş kıymetindeki bir malı sadaka verdi. Abdullah İbni Ömer (radıyallahü anhümâ) bir akşam nemâzını geciktirmişti. Hava kararıp iki yıldız görünmüştü. Bu kadar geciktirdiği için, iki köle azâd eyledi. Böyle yapanlar çoktur. Nefsine ibâdetleri seve seve yaptıramıyan kimseye en iyi ilâç, sâlih bir zâtın yanında bulunmaktır. Onun, ibâdetleri zevk ile yaptığını görerek, kendi de alışır. Birisi diyor ki, ibâdet yapmak için, nefsimde tenbellik gördüğüm zaman, Muhammed bin Vâsî' ile sohbet ediyorum. Onunla birlikte bulunmakla, nefsimin bir hafta içinde, ibâdetleri seve seve yaptığını görüyorum. Din bilgisi, aklı ve ihlâsı olan bir Allah adamını bulamıyanlar, daha evvel yaşamış, sâlih insanların hayâtını okumalıdır. Ahmed bin Zerin, sabahtan akşama kadar, bir tarafa bakmazdı. Sebebini sordular. Allahü teâlâ, gözleri, dünyâdaki intizâma, zerreden, göklere kadar, her şeydeki inceliklere ve O'nun kudret ve azametine ibret ile

bakmak için yarattı. İbret almadan, istifâde etmeden bakmak hatâdır dedi. Eshâb-ı Kirâmdan olan Ebüdderdâ diyor ki, dünyâda, üç şey için yaşamak isterim: Uzun gecelerde namaz kılmak için, uzun günlerde oruç tutmak için ve sözleri kalblere deva olan sâlih kimselerin yanında oturmak için. Tabiînin büyüklerinden olan Alkama bin Kays, nefsi ile çok mücâhede ederdi. Nefsine neden bu kadar azâb ediyorsun? dediklerinde, onu çok sevdiğim için, onu Cehennemden korumak için derdi. Sana bu kadar sıkıntı emir olunmadı dediklerinde, yarın başımı dövüp, niçin yapmadım dememek için elimden geldiği kadar yapıyorum, cevâbını verirdi.
6- Altıncı iş, nefsi tekdir etmek, azarlamaktır.
Nefs yaratılışta iyi işlerden kaçıcı kötülüklere koşucudur ve hep tenbellik etmek ve şehvetlerine kavuşmak ister. Allahü teâlâ, bizlere, nefslerimizi, bu huyundan vaz geçirmeği, yanlış yoldan, doğru yola çevirmeği emir buyuruyor. Bu vazîfemizi başarabilmek için, onu ba'zan okşamamız, ba'zan zorlamamız ve ba'zan söz ile, ba'zan da iş ile, idâre etmemiz lâzımdır. Çünkü, nefs, öyle yaratılmıştır ki, kendine iyi gelen şeylere koşar ve buna kavuşmakta iken rastlıyacağı güçlüklere sabr eder. Nefsin, saadete kavuşmasına mâni olan en büyük perdesi, gafleti ve cehâletidir. Gafletten uyandırılır, saadetinin nelerde olduğu gösterilirse, kabûl eder.
Bunun içindir ki, Allahü teâlâ, “Onlara nasihat et! Nasihat, mü'minlere elbette fâide verir” buyurdu. (Zâriyât-55). Senin nefsin de, herkesin nefsi gibidir. Nasihat ve tenbîh, ona te'sîr eder. O hâlde, önce kendi nefsine nasihat et ve onu azarla! Hattâ, onu azarlamaktan hiç geri kalma! Ona de ki: Ey nefsim! Akıllı olduğunu iddia ediyorsun ve sana ahmak diyenlere kızıyorsun. Hâlbuki, senden daha ahmak kim var ki, ömrünü boş şeylerle, gülüp eğlenmekle geçiriyorsun. Senin hâlin, şu katile benzer ki, polislerin, kendisini aradıklarını ve yakalayınca, i'dâm edeceklerini bildiği hâlde, zamanını eğlence ile geçiriyor. Bundan daha ahmak kimse olur mu? Ey nefsim! Ecel sana yaklaşmakta, Cennet ve Cehennemden biri, seni beklemektedir. Ecelinin, bugün gelmiyeceği ne ma'lûm? Bugün gelmezse, birgün elbette gelecek. Başına gelecek şeyi, geldi bil! Çünkü, ölüm kimseye vakit ta'yin etmemiş ve gece veya gündüz, çabuk veya geç, yazın veya kışın gelirim dememiştir. Herkese ansızın gelir ve hiç ummadığı zamanda gelir, İşte ona hazırlanmadın ise, bundan daha çok ahmaklık olur mu? O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!
Günahlara dalmışsın. Allahü teâlâ, bu hâlini görmüyor sanıyorsan, imansızsın! Eğer gördüğüne inanıyorsan, çok cüretkâr ve hayâsızsın ki, O'nun görmesine ehemmiyet vermiyorsun! O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim! Hizmetçin sana itaat etmezse, ona nasıl kızarsın! O hâlde, Allahü teâlânın sana kızmıyacağından nasıl emîn oluyorsun! Eğer O'nun azâbını hafif görüyorsan, parmağını aleve tut! Yahut, kızgın güneş altında bir saat otur! Yahut da, hamam halvetinde fazlaca kal da, zavallılığını, dayanamıyacağını anla! Yok eğer, dünyâda yaptıklarına ceza vermiyecek sanıyorsan, Kur'ân-ı kerîme ve yüzyirmidörtbin Peygambere “aleyhimüssalevâtü vetteslimât” inanmamış oluyorsun ve hepsini yalancı yapmış oluyorsun. Çünkü, Allahü teâlâ, Nisa sûresinin yüzyirmiikinci âyetinde meâlen; “Günah işliyen, cezasını çekecektir” buyuruyor. Kötülük eden, kötülük görür. O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!

Günah işleyince, O kerîmdir, rahimdir, beni affeder diyorsan, dünyâda, yüzbinlerce kişiye niçin zahmet, açlık ve hastalık çektiriyor ve tarlasını ekmiyenlere mahsûlünü vermiyor! Şehvetlerine kavuşmak için, her hileye baş vuruyorsun ve o vakit Allahü teâlâ kerîmdir, rahimdir, istediklerimi zahmetsiz bana gönderir demiyorsun. O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!
Belki inandığını, fakat sıkıntıya gelemiyeceğini söyliyeceksin. Fazla sıkıntıya dayanamıyanların, az bir zahmet ile, bu sıkıntıyı önlemeleri lâzım olduğunu, Cehennem azâbından kurtulmak için dünyâda zahmete katlanmanın farz olduğunu, demek ki bilmiyorsun. Bugün dünyânın bir miktar zahmetine dayanamazsan, yarın Cehennem azâbına ve âhıretteki zillet ve alçaklığa ve tard olmağa, kovulmağa nasıl dayanacaksın? O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!
Para kazanmak için çok zahmet ve aşağılıklara katlanıyor ve hastalıktan kurtulmak için, bir yahudi doktorun sözü ile, bütün şehvetlerinden vaz geçiyorsun da, Cehennem azâbının, hastalıktan ve fakirlikten daha acı olduğunu ve âhıretin dünyâdan çok uzun olduğunu bilmiyorsun. O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!
Sonra tövbe ederim ve iyi şeyler yaparım diyorsan, ölüm daha önce gelebilir, pişman olup kalırsın. Yarın tövbe etmeği, bugün etmekten kolay sanıyorsan, aldanıyorsun. Çünkü tövbe, gecikdikçe zorlaşır ve ölüm yaklaşınca, hayvana yokuş önünde yem vermeğe benzer ki, fâidesi olmaz. Senin bu hâlin, şu talebeye benzer ki, dersine çalışmayıp, imtihan günü

hepsini öğrenirim sanır ve ilim öğrenmek için, uzun zaman lâzım olduğunu bilemez. Bunun gibi, pis nefsi temizlemek için de, uzun zaman mücâhede etmek lâzımdır, ömür, boşuna geçince, bir ânda, bunu nasıl yapabilirsin? ihtiyârlamadan önce gençliğin, hasta olmadan önce, sıhhatin ve sıkıntı çekmeden önce rahatlığın ve ölmeden önce hayâtın kıymetini niçin bilmiyorsun? O hâlde yazıklar olsun sana ey nefsim!
Kışın muhtaç olacağın şeylerin hepsini, niçin yazdan hazırlayıp hiç geciktirmiyorsun ve bunları elde etmek için, Allahü teâlânın merhametine, ihsânına güvenmiyorsun? Hâlbuki Cehennemin zemheriri, kışın soğuğundan az değildir ve ateşinin sıcaklığı, Temmuz güneşinden aşağı değildir. Bunların hazırlığında, hiç kusur etmiyorsun da, âhıret işlerinde gevşek davranıyorsun. Bunun sebebi nedir? Yoksa âhıret ve kıyâmet gününe inanmıyor musun ve kalbindeki bu küfrü, kendinden de mi saklıyorsun? Bu ise, ebedi felâketine sebeptir. O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!
Ma’rifet nûrunun himâyesine sığınmayıp da, öldükten sonra, şehvet ateşinin, canını yakmasından, Allahü teâlânın lütfu ve merhameti ile kurtulacağını sanan bir kimse, kalın elbisesinin himâyesine girmeden, kışın soğuğunun, Allahü teâlânın lütfu ile kendisini üşütmiyeceğini sanan kimseye benzer. Bu kimse, bilemiyor ki, Allahü teâlâ, birçok fâideleri sağlamak için, kışı yaratmış ise de, lütuf ve merhamet ederek, elbise yapılacak şeyleri de yaratmış ve insanlara elbise yapmak için akıl ve düşünce vermiştir. Ya’nî O’nun ihsânı, elbise teminini kolaylaştırmakta olup, elbisesiz üşümemek şeklinde değildir. O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!
Günahların Allahü teâlâyı kızdırdığı için azâb çekeceğini zan etme ve günahlarımın O’na ne zararı var ki, bana kızıyor deme! Zan ettiğin gibi değil. Seni yakacak olan Cehennem azâbı, senin içinde ve şehvetlerinden meydana gelmektedir. Nitekim, insanın hastalığı, yediği zehirden ve içine giren zararlı şeylerden meydana gelmekte olup, tabibin sözlerini dinlemediği için, onun kızmasından hâsıl olmuyor. O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!
Ey nefsim! Anladım ki, dünyânın ni’metlerine ve lezzetlerine alışmışsın ve kendini onlara kaptırmışsın! Cennete ve Cehenneme inanmıyorsan, bari ölümü inkâr etme! Bu ni’met ve lezzetlerin hepsini senden alacaklar ve bunların ayrılık ateşi ile yanacaksın! Bunları istediğin kadar sev, istediğin kadar sıkı sarıl ki, ayrılık ateşi, sevgin kadar çok olur. O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!
Dünyâya niye sarılıyorsun? Bütün dünyâ senin olsa ve dünyâdaki insanların hepsi sana secde etse, az zaman sonra sen de, onlar da toprak olacaksınız! isimleriniz unutulacak, hatırlardan silinecek. Geçmiş pâdişâhları hatırlayan var mı? Hâlbuki sana dünyâdan az birşey vermişler. O da bozulmakta, değişmektedir. Bunlar için, sonsuz Cennet ni’metlerini feda ediyorsun. O hâlde, yazıklar olsun sana ey nefsim!
Bir kimse, kıymetli ve sonsuz dayanıklı bir mücevheri verip, bununla, kırık bir saksı satın alırsa, ona nasıl gülersin? işte dünyâ, alınan saksı gibidir. Onu kırıldı bil ve ebedî cevheri, elinden çıktı bil ve sana pişmanlık ve azâb kaldı bil!
Bunlar ile ve bunlar gibi sözlerle, herkes nefsini azarlıyarak, kendi hakkını ödemeli ve nasihata, önce kendinden başlamalıdır! Allahü teâlâ, doğru yolda gidenlere selâmet ihsân buyursun! Amin.
Dünyâyı tanımak: Biliniz ki dünyâ, din ve âhıret yolunun konaklarından bir menzil. Yolcuları Allahü teâlâya götüren bir yol ve yolcuların azıklarını almaları için kurulmuş açık bir pazardır. Dünyâ ve âhıret iki hâlden ibârettir, ölümden önce olup, ölüme çok yakın olana dünyâ, ölümden sonra olana ise âhıret denir. Dünyâda bulunmaktan maksat âhırete hazırlanmak, azık toplamaktır, insana dünyâda iki şey lâzımdır: Biri; kalbi, öldüren şeylerden korumak ve kalbin gıdasını te’min etmektir, ikincisi; bedeni, helak edici şeylerden korumak ve gıdasını te’min etmektir. Kalbin gıdası ma’rifet, (Rabbini tanımak) ve muhabbettir. (Rabbini sevmektir). Her şeyin gıdası kendine (tabiatına) uygun olur. Kalbin helak olmasına sebep, Allahü teâlânın sevgisini bırakıp, başka şeylerin sevgisine dalmasıdır. Bedeni, kalb için korumak lazımdır. Beden fânidir, geçicidir. Kalb ise ölmez, kalıcıdır. Beden, kalb için hacıyı hacca götüren binek hayvanı, vâsıtası gibidir. Hacca gitmek için hacıya binek vâsıtası lâzım olduğu ve bu vâsıtaya ihtiyâcı olduğu kadar bakması, ilgilenmesi gerektiği gibi kalbi taşıyan bedenle de gerektiği kadar ilgilenmek, ona bakmak lâzımdır. Fakat insan bütün zamanı ona bakmaya ayırırsa, yolda binek hayvanının veya vâsıtasının bakımıyla oyalanıp, kâfileden geri kalır ve helak olur.

Kalbi taşıyan bedenin, beslenmek için yemeye, içmeye, giyinmeye, soğuk ve sıcaktan korunmak için barınacak bir yere, eve ihtiyâcı vardır. Böylece helak olmaktan kurtulur. İşte dünyâda zarurî ihtiyâçları bunlardır. Hattâ dünyânın esâsı bunlardır. Kalbin gıdası ise ma’rifettir. Rabbini tanımasıdır.

Dünyâ üç şeyden ibârettir. Bunlar; bitki, mâden ve hayvan gibi yeryüzünde görülen şeylerdir. Toprak, mesken kurmak ve zirâat yaparak ondan faydalanmak içindir. Mâdenler âlet yapmak için, hayvanlar ise binmek ve yemek içindir. Diğer ikisi de insanın bunlar ile kalbini ve bedenini meşgûl etmesidir. Ya kalbi dünyâyı sevmek ve onu istemekle meşgûl olur. Veya bedenini dünyâ işlerini yapmakla meşgûl eder. Kalbin dünyâ işleriyle meşgûl olması sebebiyle, kalbde helake sebep olan; hırs, bahillik, haset, adavet (düşmanlık) ve bunlar gibi kötü sıfatlar meydana gelir. Bedeni dünyâ ile meşgûl eylemekten, kalbe de bir meşgûliyet doğar, böylece aslını unutur ve tamamen dünyâya dalar.
Dünyânın aslı üç şeydir. Bunlar; yemek, giyinmek ve meskendir, insan için zarurî lâzım olan san'atlar da üç çeşittir. Bunlar zirâat, dokumacılık, marangozluktur. Bunların da kolları vardır. Ba'zı san'atlar bunlara hazırlık içindir. Ba'zısı da bunları tamamlar. Bu sebeple başka san'atlar da meydana gelmiştir. Böylece terzi, dokumacının, demircinin işini, demirci de onların diğer san'atlarda birbirlerinin işini yapmak için bir araya geldiler. Aralarındaki bu muâmelelerde herbiri kendi hakkına râzı olmadı. Diğerinin hakkına tecâvüz etmek istedi. Bu sebeble aralarında düşmanlık ortaya çıktı. Birbirlerine düşman olmaya başladılar. Bu durumda ise, üç şeye daha ihtiyâç hâsıl oldu. Bunlar da; saltanat, siyâset (idâre) ve kadılık (hâkimlik) bir de fıkıh ilmidir.
İşte bu sebepler ile dünyâ meşgalesi çoğalıp, birbirine karıştı. İnsanlar bunlar arasında kendilerini kaybettiler. Bunların aslında yemek, giyinmek, mesken (barınmak) olmak üzere üç şeyden ibâret olduğunu anlayamadılar. Bu üç şey ise beden için lâzımdır. Beden de kalb için lâzımdır, kalbi taşımaktadır. Kalb, Allahü teâlâyı tanımak, bilmek için lâzımdır. O hâlde kendini ve Rabbini unutanlar, yolda oyalanıp kalarak, gideceği yeri unutan kimseye benzer.
Dünyâ ve hakîkati bunlardır. Her kim dünyâda yolculuğa (âhirete) hazırlanmazsa, gözünü, âhirete çevirmez ve dünyâ ile ihtiyâcından fazla meşgûl olursa, dünyâyı tanımamış olur. Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Dünyâ, Hârût ve Mârut'tan daha büyük büyücüdür. Ondan sakınınız." Dünyâ insanı çeşitli yönlerden aldatır. Bu hilelerinden bir kısmı şunlardır:

1. Dünyâ kendini sana devamlı kalacak gibi gösterir. Hâlbuki her gün yok olmaya yaklaşır. Fakat gayet yavaş ve derece derece hareket eder.
2. Dünyânın bir hilesi de, kendini sana veriyor göstermesi, seni kendine âşık etmesidir. Hâlbuki sonra sana aniden düşman kesilir.
3. Bir hilesi de, dışını süsleyip, belâ ve mihnetleri örtmesidir. Dışına bakan câhilleri aldatmasıdır.
4. Bir kimse, ezel ile ebed arasındaki birkaç günlük kısa ömrünü düşünürse, dünyânın geçip gidilen bir yol olduğunu görür. Birinci konak beşik, son konağın mezar ve birinci konak ile son konak arasında kaç konak bulunduğunu anlar. Her yıl bir konak, her ay kısa bir mesafe, hergün bundan daha kısa bir mesafe ve her nefes bir adım gibidir. İnsan ise durmadan yürüyor. Ölüme kiminin çok, kiminin az zamanı kalmıştır, insan ise, dünyâda devamlı kalacakmış gibi gamsız ve düşüncesiz oturmaktadır.
5. Dünyâya lâzım olduğundan fazla dalanlar, lezzetlere dalıp âhirette sıkıntı çekerler, rezalete düşerler. Dünyalığı çok olanlar ölürken, dünyalığı az olanlardan daha çok ayrılık elemi çekerler. Bu elem, ölmekle de sona ermez.
6. İnsanın dünyâ işlerinden karşılaştığı şeyler kendine az gözükür. Bunlarla meşgûliyetin uzun sürmeyeceğini zanneder. Hâlbuki yüz tane meşgaleden biri ortaya çıkar ve ömrü o işte geçer, Îsâ aleyhisselâm buyurdu ki: "Dünyâyı isteyen, deniz suyunu içene benzer, içtikçe hararet basar daha çok susar, içe içe nihâyet ölür. Fakat susuzluğu harareti eksilmez."
7. Dünyâ bir misâfirhâne gibidir. Orada kendilerine ikram edilenler, ikram edilen şeyleri yer, eşyalara göz dikmez, misâfirliği bitince de ayrılıp gider. Eşyalara göz dikip onları alanlar ise, ayrılacakları sırada aldıkları eşyalar ellerinden geri alınınca üzülür, canı sıkılır ve feryâd ederler, işte dünyâ da, böyle yolcuların azıklarını bedava alacakları, fakat içeride olan eşyâları tama'kârlık ederek almayacakları bir misâfirhânedir.
8. Dünyâya düşkün olanlar, dünyâ işleri ile lâzım olduğundan fazla meşgûl olup, âhireti unutanlar; bir gemide bulunup, gemi bir adaya yanaşınca ihtiyâçlarını gidermek için karaya çıkanlar gibidir. Kaptan, hiç kimse fazla kalmasın, hemen ihtiyâcını giderip gemiye binsin der. Akıllı olanlar ihtiyâcını giderip hemen gemiye biner. Gemide daha rahat yer tutarlar. Bir kısmı ise, adanın güzelliğine dalıp onu seyre dalarlar. Oradaki çiçeklere, tatlı tatlı öten kuşlara, bülbüllere, etrâfın güzelliğine bakıp kalırlar. Geri dönünce gemide rahat bir yer bulamazlar, karanlık bir yerde otururlar. Orada sıkıntı çekerler. Başka bir grup ise, yalnız seyretmekle kalmayıp, çiçekleri, süslü ve güzel çakıl taşlarını toplarlar. Yanlarına alıp, gemiye götürürler, yer bulamayıp, dar bir yere sıkışırlar. Topladıklarını

da omuzlarına alırlar Bir müddet sonra, topladıkları o güzel renkli çiçekler solar, kararıp, çürür. Onlardan kötü kokular yayılmaya başlar. Atacak yer bulamazlar. Topladıklarına pişman olurlar. Onların yükünü ve sıkıntısını çekerler. Bir başka grup ise, indikleri adanın güzelliğine şaşar ve öyle dalarlar ki, gemiyi unuturlar. Kaptanın sesini duymazlar. Gemiyi kaçırıp, adada kalırlar. Nihâyet bir kısmı açlıktan ölür. Bir kısmını da yırtıcı hayvanlar öldürür. Bunlardan birinci grup takvâ sahibi mü'minlere benzer, İkinci ve üçüncü grup âsîler, isyankârlar gibidir. İmânın aslını korudular, fakat dünyâdan el çekmediler. Bir kısmı fakirlikten pay aldı. Bir kısmı çok şey toplayıp, yükü ağır oldu. Son grup ise kâfirlere benzer. Çünkü kendilerini, Allahü teâlâyı ve âhıreti unuttular. Bütün varlıklarını dünyâya verdiler. Nahl sûresi 107. âyet-i kerîmede meâlen; "Dünyâ hayâtını âhıret üzerine tercih edip sevmişlerdir" buyuruldu.

Ölümü hatırlamak: Bütün işlerin sonunun ölüm, duracağı yerin mezar, kendisine gelenlerin Münker ve Nekir, ebedî kalacağı yerin. Cennet veya Cehennemden biri olduğunu bilen bir kimse için, ölümü düşünmekten daha mühim, ölüm için azık toplama çâresinden daha yüksek bir tedbir olamaz. Bunu yapanlar ancak akıllı olanlardır. Nitekim Resûlullah (aleyhisselâm): "Akıllı şu kimsedir ki, nefsini emre uydurur ve ölümden sonrası için amel işler, hazırlık yapar" buyurdu. Ölümü hatırlayan bir kimse, bunun için azık toplamakla elbette meşgûl olur. Kabrini Cennet bahçelerinden bir bahçe bulur, ölümü unutup bütün maksadı dünyâ olan, âhıret azığını aklına bile getirmeyenin mezarı, Cehennem çukurlarından bir çukur olur. Bunun için ölümü hatırlamak büyük fazîlettir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Ey dünyâ lezzetlerine dalmış olanlar, bütün lezzetlerin yağma edildiği, yok edildiği zamanı düşünün" buyurdu. Ve yine buyurdu: "Ölüm hakkında sizin bildiklerinizi koyun ve sığırlar bilse idi, hiçbir zaman yağlı et yiyemezdiniz." Âişe (radıyallahü anha), "Yâ Resûlallah, bir kimse şehidler derecesinde olabilir mi?" diye sorunca: "Evet, günde yirmi defa ölümü hatırlayan kimse şehidler derecesinde olur" buyurdu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) yüksek sesle gülen insanlar gördü. Buyurdu ki: "Bu toplantınızı bütün lezzetleri bozan ile karıştırınız." "O nedir?" dediklerinde: "Ölümdür" buyurdu. Enes (radıyallahü anh) anlattı: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Ölümü çok hatırla, seni dünyâda zâhid yapar, günâhlarına keffâret olur." Ve yine buyurdu: "İnsanlara nasihat için ölüm kâfidir." Eshâb-ı Kirâm (aleyhimürrıdvân) bir kimseyi çok övdüler. Resûlullah (aleyhisselâm) "Kalbinde ölüm için ne vardır?" buyurdu. Ölümden bahsettiğini duymadık dediler. "O hâlde sandığınız gibi değildir" buyurdu. İbn-i Ömer (radıyallahü anh) anlattı: Resûlullah'ın (aleyhisselâm) yanında idim. Huzûrunda on kişi daha vardı. Ensârdan biri, "İnsanların en akıllısı ve en kerîmi kimdir?" diye sordu. "Ölümü çok hatırlayan ve âhıret için azık toplamakta çok acele edenlerdir. Dünyânın şerefini, âhıretin keremini götüren akıllılar onlardır" buyurdu. İbrâhim-i Teymî buyurdu ki: Dünyâ rahatını kalbimden kaldıran iki şeydir: ölümü hatırlamak ve Allahü teâlânın huzûrunda korkulu durmak. Ömer bin Abdülazîz her gece âlimleri etrâfına toplar, ölümü ve kıyâmeti bildiren sözler konuşulurdu. O kadar ağlarlardı ki, sanki evlerinden cenâze çıkmış gibi olurlardı. Hasen-i Basrî oturur oturmaz ölümden, âhıretten ve Cehennemden konuşurdu. Bir kadın hazret-i Âişe'nin (radıyallahü anha) yanında kalbinin sertliğinden şikâyet etti. Ölümü çok hatırla, kalbin yumuşar buyurdu. Buyurduğu gibi yaptı, kalbindeki kasvet ve sertlik gitti. Gelip teşekkür eyledi. Rebi' bin Heysem evinde bir mezar kazmıştı. Kalbinde dâima ölümü tutmak için günde birkaç defa orada uyurdu. Bir saat ölümü unutsam kalbim kararıyor, derdi. Ömer bin Abdülazîz bir kimseye ölümü çok hatırla; sıkıntıda isen kalbin rahatlar, ni'mette isen ondan zevk almazsın, buyurdu. Ebû Süleymân Dârânî buyurdu ki: Ümm-i Hârûn'a, ölümü seviyor musun, dedim. Hayır dedi. Niçin? dedim. Eğer bir kimseye âsî olsam onu görmek istemem. Ya, bu kadar isyanım ve günâhım ile Allahü teâlâyı nasıl görmek isterim? dedi.

Ölümü hatırlamak üç şekilde olur. Birincisi, dünyâ ile meşgûl olan gâfilin hatırlamasıdır. Ölümü hatırlar, fakat kendisini dünyâ arzularından alacak diye onu sevmez. Bunun için ölümü kötüler ve bu kötü iş başımıza gelecek. Yazık ki bu dünyâ ve bu güzelliği böyle kalacaktır, der. Ölümü bu şekilde hatırlaması kendisini Allahü teâlâdan uzaklaştırır; fakat dünyâ kendisine sıkıntılı gelir ve dünyâdan nefret ederse faydasız değildir, ikincisi, tövbe edenlerin ölümü hatırlamasıdır. Daha çok korkmak için ölümü hatırlar, tövbesini bozmaz ve geçmişte kaçırmış olduğu fırsatları telâfi eder, çok şükür etmeye gayret eder. Bunun sevâbı büyüktür. Tövbe eden kimse, ölümü kötü görmez. Erken ölmeyi de sevmez. Çünkü ölüme hazırlık yapmadan gitmek istemez, ölümü böyle istememek zararlı değildir. Üçüncüsü, âriflerin ölümü hatırlamasıdır. Onların hatırlaması, öldükten sonra Allahü

teâlâya kavuşmak içindir. Seven, sevdiğinin va'dini, sözünü unutmaz. Dâima O'nu gözetir. Hattâ seve seve ölmek ister. Nitekim Huzeyfe (radıyallahü anh) ölürken buyurdu ki: "Dost geldi ve tam zamanında geldi. Yâ Rabbî, fakirliği zenginlikten, hastalığı sıhhatten, ölümü yaşamaktan çok sevdiğimi biliyorsun, ölümümü kolay eyle ki, seni görmekle rahat edeyim." Bu derecelerin ötesinde, bundan daha büyük derece vardır. Ölümü istemez de, kötü görmez de, ne erken gelmesini, ne de geç gelmesini ister. O, Allahü teâlânın hükmünü hepsinden çok sever. Kendi tasarruf ve arzularına kıymet vermez. Rızâ ve teslim makamına ulaşmıştır. Bunun ele geçmesi, ölümü hatırlayıp çok zaman ölümü düşünmediği zamandır. Çünkü kendisi zâten bu dünyâda O'nun müşâhedesindedir. Kalbi her ân O'nu zikretmektedir. Ölüm ve hayat onun için birdir. Çünkü her nerede olursa olsun, Allahü teâlânın zikrine ve sevgisine dalmıştır.

Ölüm büyük bir iştir ve büyük bir tehlikedir, insanlar bunu bilmiyorlar. Hatırlasalar da kalblerine fazla te'sîr etmiyor. Çünkü kalbleri dünyâ meşgalesine öyle dalmıştır ki, kalblerinde başka bir şeye yer kalmamıştır. Bunun için zikir ve tesbihten de lezzet almazlar. Bundan kurtuluş çâresi, yalnız bir yere çekilmek ve bir saat kadar kalbini dünyâ meşgalelerinden uzak tutmaktır. Nitekim ıssız sahralarda dolaşan bir kimse, başkalarından kendisine bir yardım geleceğini düşünmez, başının çâresine bakar, önceden tedbir alır. İşte yalnız bir yerde oturup, kendi kendine demelidir ki: ölüm yaklaştı, belki bugün gelir. Eğer sana bilmediğin karanlık bir dehlize gir deseler, içerisinde kuyu var mı? Yoksa köpeğe rastlar mıyım veya ne var ne yok bilmiyorum? deyip dizlerinin bağı çözülür, ölümden sonraki işin, mezardaki korkulu hâlinin bundan aşağı olmadığı, gün gibi meydandadır. Bunu düşünmemek ne biçim bir cesârettir. Bunun en güzel çâresi, ölen arkadaşlarına bakmak, onları düşünmektir. Onları hatırlayıp dünyâda her birinin mevkisini, işlerini, sıkıntılarını, neş'elerini dünyâda neye kavuştuklarını, ölümü nasıl unuttuklarını ve beklemedikleri bir zamanda, âhıret için ellerinde azık yokken ölümün gelip onları götürdüğünü düşün! Şimdi mezardaki şekillerin nasıl olduğunu, a'zâlarının birbirinden nasıl ayrıldığını, etlerini, derilerini, gözlerini ve dillerini böceklerin, kurtların nasıl yediğini, onlar bu hâlde iken, varislerinin mallarını taksim edip rahat rahat nasıl yediğini, hanımının seni unutup başka koca aradığını, göz önüne getir! Sonra teker teker bütün arkadaşlarını düşün, seyretmekten, gülmekten, gafletten ve onların meşgûliyetinden vazgeç! Onlar bu hâlde yirmi seneden fazla kalmadılar ve bunlar için çok sıkıntılar çektiler. Kefeni dokunurken, yıkanırken haberleri yoktu, düşünmelidir. Sonra yine kendi kendine demelidir ki, sen de onlar gibisin, gafletin, hırsın, ahmaklığın, onların gafleti, hırsı, ahmaklığı gibidir. Halbuki sana, onların senden önce gitmesiyle ibret alıp kurtulmak saadeti verildi "Ne bahtiyardır o kimse ki, bir başkasını ona nasihata gönderirler" buyuruldu.

Böylece, elini, ayağını, parmaklarını, gözünü, dilini düşünmeli, birbirinden ayrılacaklarını, böceklere, kurtlara yem olacaklarını göz önüne getirmeli. Mezarda pis kokulu bir leş, çürümüş, birbirinden- ayrılmış bir yığın olduğunu hatırlamalıdır. Bu ve bunun gibi sözleri her gün bir saat kendisine söylemelidir. Belki böylece kalbi ölüme karşı uyanık olur. Çünkü zâhiren hatırlamak kalbe te'sîr etmez. Nitekim insanoğlu her zaman cenâzelerin götürüldüğünü görüyor, ölümü uzaktan seyrediyor ve dâima ölümü böyle seyredeceğini sanıyor. Bir defa kendini ölü görmedi ve görmüyor. Böyle görmek aklına bile gelmiyor. Bunun için Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Eshâbına hitâb edip: "Doğru söyleyin, bizim üzerimize bu ölümü yazmadılar mı? Doğru söyleyin, götürülen bu cenâzeler çabuk dönen misâfir midirler? Onları toprağa koyarız, miraslarını yeriz, kendimizin onlar gibi olacağımızı aklımıza getirmeyiz" buyurdu. Ölümü hatırlamamanın en büyük sebebi tûl-i emeldir (uzun emellere kapılmaktır). Bütün kötülüklerin başı budur.

Kalbinden çok yaşayacağını, hayatta çok kalacağını düşünen kimse öleceğini düşünmez, öbür dünyâ için bir iş yapmaz. O kendi kendine der ki, önümüzde daha çok zaman var, istediğin zaman yaparsın. Şimdi rahatına bak. Ölümü yakın gören ise, her ân onun hazırlığı ile meşgûl olur. Bu, bütün saadetlerin başıdır. Resûlullah (aleyhisselâm) Abdullah bin Ömer'e (r.anhümâ) buyurdu ki: "Sabahleyin kalkınca kendine akşama kadar yaşayacağım deme. Sağ iken ölüm için hazırlık yap. Sağlam iken hastalık için hazırlık yap, çünkü yarın Allahü teâlânın katında isminin ne olacağını (Cennetlik mi, Cehennemlik mi olacağını) bilemezsin!" Yine buyurdu: "İki hasletten korktuğum kadar sizin için hiçbir şeyden korkmam: Arzularınıza uymanız ve uzun yaşamak ümidinde bulunmanız." Üsâme (radıyallahü anh) bir ay sonra vermek üzere birşey ödünç aldı. Resûlullah (aleyhisselâm): "Üsâme'ye şaşılır ki, bir ay sonra vermek üzere birşey satın aldı. Bu kadar uzun zaman yaşayacağı ümidindedir. Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki,

gözlerimi kapayacağım zaman, göz kapaklarımın birbirine gelmeden ve gözümü açacağım zaman, göz kapaklarımın birbirinden ayrılmadan öleceğimi sanıyorum. Ağzıma koyduğum bir lokmanın ölüm sebebiyle boğazımda kalmayacağını bir kere düşünmemiş değilim” buyurdu. Sonra buyurdu: “Ey insanlar! Aklınız varsa kendinizi ölü kabûl ediniz. Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, sizin için va’dolunan elbette gelecektir. Ondan kurtulamazsınız.” Resûlullah (aleyhisselâm) küçük abdest bozunca arkasından hemen teyemmüm ederdi. Su yakındır dediklerinde: “O zamana kadar yaşayacağımı bilmiyorum” buyurdu. Abdullah İbni Mes’ûd (radıyallahü anh) diyor ki: Resûlullah (aleyhisselâm) bir kare çizdi, içerisinde doğru bir çizgi, her iki tarafında, balık sırtı gibi girintili çıkıntılı küçük çizgiler çizdi ve buyurdu ki: “Bu karenin içerisindeki bir insandır. Etrâfında bulunan bu kare eceldir. Onu kuşatmıştır, ondan kurtulamaz. İki tarafındaki küçük çizgiler yolundaki âfet ve belâlardır. Birinden kurtulursa, diğerinden kurtulamaz. Sonra düşer, bu düşüş ölüm düşüşüdür. Karenin dış çizgisi onun emel ve ümitleridir. Dâima Allahü teâlânın ilminde, ölümünden sonra olacak işleri düşünür.” Yine buyurdu: “İnsan her gün biraz daha ihtiyârlıyor, fakat iki şeyi gençleşiyor: Mal hırsı ve yaşamak arzusu.” Rivâyet edildi ki: Îsâ aleyhisselâm bir ihtiyâr gördü, elinde sabanı, tarlada çalışıyordu. Yâ Rabbî, onun kalbinden emeli çıkar, diye duâ etti. Saban elinden düştü ve uyudu. Bir müddet geçince: Yâ Rabbî emelini ona ver, dedi. İhtiyâr, kalkıp işine devam etti. Îsâ aleyhisselâm, hayrola ne oldu, buyurdu. İhtiyâr, kalbime geldi ki, niçin böyle çalışırsın? ihtiyârladın, bugün yarın öleceksin, sabanı bıraktım. Sonra yine kalbime geldi ki, ölünceye kadar yemek lâzımdır. Tekrâr kalktım. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Cennete gitmek ister misiniz?” isteriz dediler. “Kısa emelli olun, ölümü dâima göz önüne getirin ve Allahü teâlâdan nasıl haya edilecek ise öyle haya ediniz.” Rey şehrinden bir ihtiyâr, bir kimseye mektûp yazdı ve dedi ki: “Dünyâ rü’yâdır, âhıret uyanıklıktır. Arada ölüm vardır. Bizim içinde bulunduğumuz hâl, dağınık boş rü’yâlardır vesselâm.”

İnsanın kalbinden çok yaşamayı geçirmesi iki sebepledir. Biri cahillik, ikincisi dünyâ sevgisidir. Dünyâ sevgisi gâlib olunca, ölüm sevdiği şeyi ondan alır. Bunun için ölmeyi sevmez. Kendine uygun bulmaz, insan kendine uygun bulmadığı şeyi, kendinden uzaklaştırmak ister. Kendini yemeye, içmeye, eğlenmeye ve oyuna verir. Hepsi kendi kalbinde, kendi arzusuna uygun bir şekil alır. Böylece dâima yaşamak, para sahibi olmak, hanımını, çocuklarını ve dünyalık elde etme sebeplerini aklından geçirir. Hepsinin yerinde olmasını ister. Bu arzularına aykırı olan ölümü unutur. Hatırına gelse de, yarın yaparım der ve önümüzde çok zaman var, ölüm için hazırlık da yapılır, düşünür. Yaşı ilerledikçe biraz daha sabret, ihtiyârlayınca yaparsın der. İhtiyârlayınca şu binaları da yapayım, bu çocukların da ihtiyâçlarını te’min edeyim, onları kimseye muhtaç etmiyeyim. Kalbimin geçim sıkıntısından kurtulması için şu tarlalarımı da sulayayım. Ancak bundan sonra ibâdetten lezzet alırım, der. Bunun gibi dâima te’hir eder. Her meşgûliyetten on meşgûliyet doğar. O ahmak, dünyâdan asla kurtulamayacağını bilmez; boş vakit bulacağını sanır, böylece her gün te’hir eder. Nihâyet ölüm gelir, hasret ve üzüntüyle gider. Bunun içindir ki, Cehennemde bağıranların çoğu bu te’hir edenlerdir. Bunun esâsı dünyâ sevgisidir. Ve ölümü hatırlamamaktır. Nitekim Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu: “Kimi ve neyi seversen sev bir gün ayrılacaksın.”

Cahillik şöyledir ki, gençliğine güvenir ve şunu bilmez ki, ihtiyârlayıp ölünceye kadar binlerce çocuk ve gençler ölüyor. Şehirde ihtiyârların sayısı pek az oluyor.
Çünkü çoğu ihtiyârlamadan ölüyor. Diğer bir sebebi de vücûdu sağlam iken aniden gelen ölümü uzak görür. Aniden gelen ölümün, nâdir olduğunu bilse de, hastalığın aniden geldiğinin nâdir olmadığını bilmez. Çünkü bütün hastalıklar aniden gelir. Hastalık gelince hastalığa bağlı ölüm nâdir sayılmaz. O hâlde dâima ölümü güneş gibi göz önünde tutmak lâzımdır, önüne bir bulut getirip dâima gölgede kalmamalıdır. Tûl-i emelden (Zevk ve sefâ sürmek için çok yaşamayı istemekten) kurtulmanın çaresi, sebeplerini gidermektir. Sebepleri anlaşıldı. O hâlde bunları gidermeye uğraşmalıdır. Dünyâ sevgisinden kurtulmanın çâresini, dünyâ sevgisi kısmında anlattık. Velhâsıl dünyâyı bilen, dünyâyı tanıyan onu sevmez. Çünkü lezzetlerinin birkaç günlük olduğunu, ölümle elden çıkacağını bilir. İçinde yaşadığı zamana bakınca, bulanık ve sıkıntılı olduğunu, hiç kimsenin bunlardan kurtulmadığını anlar. Ahıretin uzunluğunu, ömrünün kısalığını düşünen kimse, âhireti verip dünyâyı satın almanın, rü’yâdaki bir gümüşü, uyanıklıktaki altından çok sevmesi gibidir. Çünkü dünyâ rü’yâ gibidir. Hadîs-i şerîfte: “İnsanlar uykudadır, ölünce uyanırlar” buyuruldu. Cahilliği gidermenin çâresi, temiz düşünmek ve hakîki mâ’rifetle olur. Bu da ölümün kendi elinde olmadığını bilmek, ne zaman geleceğini bilmediğini

düşünmek, gençliğine ve diğer şeylere güvenmemekle elde edilir.

İnsanlar tûl-i emelde farklıdırlar. Ba'zısı devamlı dünyâda kalmak ister. Nitekim Allahü teâlâ meâlen; "Onlardan biri bin sene yaşasaydım ne olurdu der" buyurdu (Bekâra-96). Ba'zısı ihtiyârlayıncaya kadar yaşamak ister, ba'zısı da bir seneden fazla yaşamayı düşünmez, bir sene sonrası için hazırlıkta bulunmaz. Ba'zısı da bir günden fazla yaşamayı ümîd etmez, ertesi günü aklına getirmez. Nitekim Îsâ aleyhisselâm buyurdu: "Yarınki gün için üzülmeyin. Yaşarsanız rızkınız da devam eder. Yaşamazsanız yarınki gün için niye üzülmüş olacaksınız?" Ba'zısı da bir saatten, bir ândan fazlasını düşünmez. Nitekim Resûlullah (aleyhisselâm) küçük abdest bozunca, suyun yanına gidinceye kadar yaşayıp yaşamayacağımı bilmem buyurup, teyemmüm eylerdi. Ba'zısı da ölümü dâima gözünün önünde bulundurur, hiç unutmaz. Nitekim Resûlullah (aleyhisselâm) Muâz bin Cebel'e (radıyallahü anh) imânın hakîkatini sorduğu zaman, bir adımımı atınca, diğerini atacağımı düşünemiyorum, dedi.

Velhâsıl insanlar tûl-i emelde farklıdırlar. Bir ay yaşamak isteyen, kırk gün yaşamak istiyenden daha faziletlidir. Bunun te'sîri işlerinde belli olur. Bir kimsenin uzakta iki kardeşi olsa, biri bir aya kadar, diğeri de bir seneye kadar gelecek olsa, önce bir ay sonra gelecek olan kardeşi için hazırlık yapıp, diğerini te'hir eder. Herkes kendini kısa emelli sanır. Kısa emelli olmanın alâmeti, amel etmeye başlamak, bunun için çok acele etmek ve kendisine verilen bir nefeslik zamanın kıymetini bilmekle olur. Nitekim Resûlullah (aleyhisselâm): "Beş şeyden evvel, beş şeyin kıymetini biliniz: ihtiyârlamadan önce gençliğin, hasta olmadan önce sıhhatin, fakir olmadan önce zenginliğin, meşgûliyetten önce boş zamanın ve ölmeden önce hayâtın kıymetini biliniz" buyurdu. Yine buyurdu: "İki ni'met vardır ki, insanların çoğu bunda aldanmıştır: Sıhhat ve boş zaman." Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Eshâbında gaflet eseri görseydi, aralarında: "Ölüm geldi ve götürdü, kimini şaki, kimini sa'îd" diye söylettirirdi. Huzeyfe (radıyallahü anh) diyor ki: Hiç birgün yoktu ki, sabahleyin bir kimse yüksek sesle bağırıp: "Ey insanlar, göç için hazırlanın" dememiş olsun. Ebû Mûsâ el-Eş'arî, ömrünün sonunda çok mücâhede eyledi. Biraz daha az yapsanız ne olur? dediklerinde: Yarış atları bütün gayretlerini sahanın sonunda gösterirler. Bu zaman, benim ömür meydanımın sonudur. Çünkü ölüm yaklaştı. Bu gayret ve çalışmamdan kat'iyyen dönmem buyurdu.

Can çekişme hâli: Bir kimsenin önünde sekerât-ı mevtten ve can vermenin şiddetinden başka birşey olmasa, aklı varsa, onun korkusundan, dünyâda hiçbir şeyden lezzet almaması gerekirdi. Zira, bir haydudun kapısından içeri gireceğini ve kendisini bir topuz ile vurup öldüreceğini düşünse, bunun korkusundan yemek ve uyumaktan lezzet alamaz. Belki yemeye iştahı olmaz, uyumak istese uykusu gelmez. Melek-ül-mevtin (can alıcı meleğin) gelmesi ve canını alması yakındır. Bu ise haydudların topuzlarından daha korkunç ve müdhiştir. Fakat gelmeyince bunu anlamaz. Can verme acısı şöyledir ki, bütün büyükler söz birliğiyle buyuruyorlar: Bir kimseyi kılıçla parçalamaktan veya vücûdunu ortadan ikiye bölmekten daha zor ve şiddetlidir. Yaranın acımasının sebebi, yara olan yerden rûhun haberi olmasıdır. Kılıç darbelerinin yara yanında rûha ne derece ızdırap vereceği açıkça anlaşılmaktadır. Ateşin acısının çok olması, bütün parçalara sirayet etmesindendir. Canın çıkması öyle bir acıdır ki, rûhun kendinde meydana geliyor ve bütün varlığına işliyor. Can verenin o ânda susması, dayanamadığı, takati olmadığı içindir. Çünkü onun şiddetinden dil söylemez olur. Akıl kendini kaybeder, fakat bunu tadan bilir. Veyahut tatmadan önce peygamberlik nûru ile gören bilir. Nitekim Îsâ aleyhisselâm buyurdu ki: Ey havariler, duâ ediniz. Allahü teâlâ can vermemi kolaylaştırsın.

Ölümden o kadar korkuyorum ki, korkumdan öleceğim. Peygamber efendimiz (s.a.v) mübârek rûhunu teslim ederken: "Yâ Rabbî, can vermenin şiddetini Muhammed'e (aleyhisselâm) kolay eyle" diye duâ etti. Âişe (radıyallahü anha) buyuruyor ki: Can çıkmanın kolay olacağına ümidim yoktur. Çünkü Resûlullahın (aleyhisselâm) nasıl zor can verdiğini gördüm. O zaman buyurdu ki: "Bu can, kemikler ve sinirlerimin arasından çekilip çıkıyor. Yâ Rabbî, bu elemi bana kolay eyle."

Resûlullah (aleyhisselâm) ölüm acısını anlatırdı ve buyururdu ki: "Ölüm acısı, herbiri insanı öldüren üçyüz kılıç darbesi gibidir." Yine buyurdu: "Ölümlerin en kolayı, yünün içerisinden çekilen dikenler gibi olup, onun gibi kolaylıkla çıkmaz." Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hastanın yanına gitti. Hasta ölüm hâlinde idi: "Ne hâlde olduğunu ben bilirim.

Bedeninde hiçbir damar yoktur ki, ayrı bir acı içerisinde olmasın" buyurdu. Ali (radıyallahü anh), "Düşmanlarla ölünceye kadar harbediniz. Bin kılıç darbesi, bana can çıkmaktan daha kolaydır" buyurdu. Benî-İsrâil peygamberlerinden birkaçı bir kabristana gittiler, ölülerden birinin dirilmesi için Allahü teâlâya duâ eylediler. Birisi dirilip kalktı ve: Ey insanlar, benden ne istiyorsunuz! öleli elli sene oldu, hâlâ can verme acısını unutmadım! dedi. Rivâyet edildi ki, bir mü'minin kendi ameli ile kavuştuğu derecelerin üstünde kavuşmadığı dereceler vardır. Canının zor çıkması, bu derecelere kavuşmasına sebep olur. İyilik yapmış olan bir kâfirin, hiç bir alacağı kalmasın diye, canının alınması kolay olur. Haberde bildirildi ki: Mûsâ aleyhisselâm vefât ederken Allahü teâlâ, ölümü kendinde nasıl buluyorsun? dedi. Diri diri kebâb edilen bir kuş gibi, ne uçabilir, ne de ölebilir. Çok dikenli bir dalı bir kimsenin elbisesinin içerisine soksalar ve her bir diken bir damara takılsa ve kuvvetli bir kimse o dikeni çekse, ölürken can vermek buna benzer, dedi.

Can verme acısı: ölüm acısından önce üç korkunç musibet vardır. Birincisi, can alıcı meleği görmesidir. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "İbrâhim aleyhisselâm can alıcı meleğe, günahkârların canını aldığın şekilde seni görmek isterim, deyince, melek: Dayanamazsın, dedi. Olsun istiyorum, dedi. Kendini o sûrette gösterdi: Siyah yüzlü, tüyleri diken diken, siyah elbiseler giymiş, burnundan ve ağzından ateşler çıkıyordu, İbrâhim aleyhisselâm kendinden geçip, düştü. Kendine gelince meleği kendi şeklinde gördü ve ey can alıcı melek, bir günahkâr senin bu şeklini gördükten sonra birşey görmese ona yeter! dedi." İyi amel işleyen, Allahü teâlâya itaat eden kullar için bu korku yoktur. O meleği, en güzel bir şekilde görürler. Onun güzel yüzüne bakmaktan başka rahatlık bilmezler.

Süleymân aleyhisselâm can alıcı meleğe, insanlar arasında neden aynı davranmıyorsun? Birini çabuk götürüyor, diğerini bekletiyorsun, deyince: Bu benim elimde değildir. Hepsi için elime ayrı ayrı bir sahife veriliyor. Emrolunduğum gibi yapıyorum, dedi veheb bin Menbe diyor ki: Pâdişâhın biri birgün ata binmek istedi, elbise giyecekti. Yüz çeşit elbise getirdiler, hiç birini beğenmedi, içlerinden en iyisini giydi. Birkaç at getirdiler, en güzeline bindi. Arkasında bir süvari birliği ile dışarı çıktı. Kibrinden, gurûrundan kimseye bakmıyordu. Can alıcı melek bir fakir şeklinde, yırtık elbiselerle önüne çıktı. Selâm verdi. Selâmını almadı. Atının dizginlerini tuttu. Elini çek, ne yaptığını bilmez bir deli misin? dedi. Benim bir işim var, dedi. Bekle attan ineyim, dedi. Hayır şu ânda, dedi. Peki söyle bakalım, dedi. Ağzını kulağına yaklaştırdı ve ben can alıcı meleğim. Şu ânda canını almak için geldim, dedi. Pâdişâhın rengi attı! Müsâade et eve gideyim; karıma, çocuklarıma veda edeyim dedi. Mühlet vermedi, hemen canını aldı. Pâdişâh attan düştü. Melek-ül-mevt (can alıcı melek) oradan gitti. Bir mü'min gördü, sana bir sözüm var, dedi. Nedir? diye sordu. Ben Melek-ül-mevt'im, dedi. Hoş geldin, geç mi kaldın? Senin yolunu gözlüyordum, bana gelenler içerisinde senden çok sevdiğim yoktur. Hemen canımı al, dedi. Önce işini bitir buyurdu. Benim Allahü teâlâya kavuşmaktan başka mühim hiçbir işim yoktur. Şimdi istediğin gibi canımı al, dedi. Amma bekle abdest alayım, namaza durayım, başım secdede iken canımı al, dedi. Melek, de dediği gibi yaptı. Veheb bin Menbe buyurdu ki: Şân ve şöhret sahibi meşhûr bir pâdişâh vardı. Melek-ül-mevt canını alıp, göğe çıkınca melekler kendisine: Can alırken kimseye acıdığın oldu mu? dediler. Dedi ki, çölde bir kadın hâmile idi. Çocuk doğurdu, bana annesinin canını almam emredildi. Annesinin canını aldım. Çocuğu öylece bıraktım. Annesinin garîbliğine ve o çocuğun yalnız kalıp zayi olmasına acıdım. Bu pâdişâhı gördün mü, yeryüzünde onun gibi kimse yoktu, dediler. Gördüm, dedi. İşte o sahrada bıraktığın çocuk idi, dediler. Her şeyden münezzeh olan Allahü teâlâ çok lutfedicidir, dilediğini yapar, dedi. Hadîs-i şerîfte bildirildi ki: "Şa'bân ayının on beşinci gecesi (berât gecesi) Melek-ül-mevt'in eline bir defter verilir. O sene içerisinde öleceklerin isimleri orada yazılmıştır. Kimi ibadet eder, kimi evlenir, kimi kavga eder; hâlbuki, isimleri ölüler defterine geçmiştir." A'meş diyor ki: Melek-ül-mevt, Süleymân aleyhisselâmın yanına geldi. Acele ile hizmetçilerinden birine baktı. Dışarı çıkınca o hizmetçi, bu adam kimdir ki dikkatli dikkatli bana baktı? diye sordu. Melek-ül-mevt'tir (can alıcı melektir), buyurdu. Belki de benim canımı alacak, rüzgâra emret, beni Hindistan'a götürsün. O buraya gelince beni bulamasın, dedi. Süleymân aleyhisselâm dediğini yaptı. Melek geri gelince, Süleymân aleyhisselâm benim o hizmetçime dikkatli dikkatli bakmanızın sebebi ne idi? diye sordu.

Bana şu ânda onun canını Hindistan'da alacaksın, dediler. O burada duruyordu, dedi. Bir ânda Hindistan'a nasıl gidecek, dedim? Oraya gidince onu orada buldum. Hayret ettim. Bu

hikâyeyi anlatmamızın sebebi, can alıcı meleği görmekten kurtuluş olmadığını bildirmektir.
İkincisi, herkese gösterilen iki meleği görmektir. Hadîs-i şerîfte geldi ki, ölümün sonunda iki melek de ona görünür. Eğer mutî ise ona: Allahü teâlâ sana iyi karşılıklar versin, bizim yanımızda çok iyi ameller işledin, bizi rahata kavuşturdun, derler. Eğer âsî ise: Allah sana iyilik vermesin, bizim yanımızda çok kötülük ve günah işledin derler, bu ânda ölünün gözü göğe dikilir.
Üçüncüsü, Cennetteki veya Cehennemdeki yerini görür. Çünkü, can alıcı melek kendisine, ey Allahın sevgili kulu, müjde sana, Cennetliksin, der. Âsîlere ise: Ey Allahın düşmanı, Cehennem sana müjde olsun, der. Bunun acısı can çıkma acısını bastırır. Bundan Allahü teâlâya sığınırız. Bunlar dünyâda gördüğü hâllerdir ve bunlar, mezarda ve ondan sonra göreceklerinin yanında çok az kalır.
Mezarda ölünün hâli: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Ölüyü mezara koyduklarında mezar der ki: Yazıklar olsun sana ey insanoğlu, ben var iken neye gurûrlandın? Benim sıkıntı ve karanlık ve yalnız ve böceklerle, kurtlarla dolu bir yer olduğumu bilmiyor muydun? Üzerimden geçerken bir ayağın geride, bir ayağın ileride şaşkınca durduğun zaman neye aldanmıştın? Eğer o kimse sâlihlerden ise, bir ses der ki: Ey mezar! Neler söylüyorsun, o doğruluk üzere idi, emr-i ma'rûf, nehy-i münker yapardı. Ona elbette yeşil bahçeler hazırladım. Sonra bedeni nûra çevrilir, rûhu göğe çıkarılır." Rivâyet edildi ki, ölüyü mezara koyarlar ve azâb ederler. Komşuları bağırıp, ey kötü kişi, sen bizden geç kaldın. Biz buraya daha önce geldik. Niçin bizden ibret almadın. Bizim gittiğimizi ve amellerimizin kesildiğini görmedin mi? Sen daha bir müddet yaşadın. Bizim kaçırdığımızı kendin için niye tedârik etmedin. Bunun gibi, yeryüzünün her köşesi feryâd edip der ki: Ey dünyâya aldananlar, niçin bizden önce gidenlerden ve sizin gibi dünyâya aldananlardan ibret almazsınız. Hadîs-i şerîfte, buyuruldu ki: "İyi bir kul mezara konunca, iyi amelleri etrâfını sarar, onu muhafaza ederler. Azâb melekleri ayak tarafından gelince, namaz karşılarına çıkar ve Allah için çok kıyâmda durmuştur, derler. Baş ucundan gelince, oruç karşılarına çıkar. Dünyâda çok susuzluk çekti, der. Bedeni tarafından gelince, hac ve Allah yolunda yaptığı cihâd karşılarına çıkar ve hayır bu beden çok eziyet çekmiştir, derler. Eli tarafından gelince, verdiği sadakalar der ki, buna dokunmayın. Bu el ile çok sadakalar vermiştir. Melekler, çok güzel, mübârek olsun derler ve geri dönerler ve rahmet melekleri gelirler. Ona Cennetten bir yatak getirir ve yayarlar. Mezar ona gözünün görebildiği kadar geniş ve ferah olur. Cennetten bir kandil getirip, kıyâmete kadar onun nûru altında durur." Abdullah bin Übeyd (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etmiştir: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Ölüyü kabre koyarlar, cenâzesinin ardından gelenlerin ayak seslerini duyar. Mezardan başka onunla konuşan olmaz. Mezar der ki, benim nasıl olduğumdan ve bendeki korku ve sıkıntılardan sana söylenilenler azdır. Benim için ne hazırladın?"

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kul ölünce yanına iki siyah ve gök yüzlü melek gelir. Birine Münker, diğerine Nekîr denir. Peygamber hakkında ne dersin, derler. Eğer mü'min ise Allahü teâlânın kulu ve Resûlüdür, şehâdet ederim ki, Allahü teâlâ birdir. Muhammed aleyhisselâm O'nun resûlüdür, der. Mezarını enine boyuna yetmiş arşın büyültürler. Nûr ile doldururlar. Bir gelin gibi neş'eli uyu, seni en çok sevdiğinden başka hiçbir şey uyandırmaz, derler. Münâfık ise bu suâle, bilmiyorum, insanlardan işittim, bir şeyler söylediler, ben de söylerdim, der. Bunun üzerine toprağa, onu sıkıştır, denir. Kaburga kemikleri birbirine geçer, böylece azâb içinde kalır."
Resûlullah (aleyhisselâm) hazret-i Ömer'e (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Yâ Ömer, kendini nasıl görüyorsun? Ölünce sana eni bir arşın, boyu dört arşın bir mezar kazarlar, sonra seni yıkarlar, kefenlerler, mezara koyarlar, sonra doluncaya kadar toprak doldururlar ve dönüp giderler. Münker ve Nekîr gelir. Sesleri gök gürültüsü gibi, gözleri şimşek gibi, sakallarını yere sürerler, dişleriyle mezarını eşerler, seni hareket ettirirler." Hazret-i Ömer (radıyallahü anh); Yâ Resûlallah (aleyhisselâm), o zaman aklım başımda mı olur? diye sordu. "Evet" buyurdu. Öyleyse korkmam, onlara yeterim, dedi.
Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Kâfire mezarda iki azâb meleği musallat ederler. İkisi de kör ve sağır olup, her birinin de elinde demirden, develerin su içtiği kovalar gibi, topuzlar bulunur. Kıyâmete kadar onu döverler. Gözleri yoktur ki, hâlini görüp acısınlar, kulakları duymaz ki, acı feryâdlarını işitsinler."
Hazret-i Aişe (radıyallahü anha) diyor ki: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kabir sıkması vardır, ölüyü sıkar. Ondan bir kişi kurtulsa idi. Sa'îd bin Muâz kurtulurdu." Enes (radıyallahü anh) buyurdu ki: Resûlullahın (aleyhisselâm) kızı Zeyneb (radıyallahü anha) vefât etti. Onu mezara koydu, mübârek yüzü çok sarardı. Mezardan çıkınca yüzü tekrar eski hâline geldi. Yâ Resûlallah (aleyhisselâm), bu ne hâldir?

dedim. "Kabir sıkmasını ve kabir azâbını hatırladım, ona bunların çok az olacağını bana bildirdiler. Bu az kabir sıkması ile beraber, onun feryadını bütün âlem duydu" buyurdu. Yine buyurdu ki: "Kâfirin mezardaki azâbı, doksan dokuz ejderha iledir. Ejderhanın ne olduğunu bilir misin? Her birinin doksan dokuz başı olan doksan dokuz yılandırlar. Onu sokarlar, emerler ve üflerler. Kıyâmete kadar böyle devam eder." Yine buyurdu: "Mezar, âhıret yolculuğunun ilk konağıdır. Bu kolay olursa sonrakiler daha kolay olur. Zor olursa sonrakiler daha zor ve çetin olur."

Bundan sonra olanların birincisi sûr'a üflendiği zamanki korkudur. Sonra kıyâmet günü korkusu. Onun uzunluğu, sıcaklığı çok ve şiddetlidir. Sonra hesâb ve günahlardan sorulma korkusudur. Daha sonra amel defterlerinin sağdan veya soldan verilme korkusudur. Sonra amel defterlerinde görünen kabahat ve kötülüklerin korkusudur. Sonra terazinin sevâb kefesi mi, yoksa günah kefesi mi ağır gelecek korkusudur. Sonra hakları yenen mazlûmların ve onlar için verilecek cevâb korkusudur. Sonra Sırat, sonra Cehennem, zebanîler, bukağılar, zincirler, zakkum, yılan, akrebler korkusudur.
Kötü akıbet (sû-i hâteme): Korkanların çoğu akıbetinin kötü olmasından korkmuşlardır. Çünkü insanın kalbi değişebilir, ölüm zamanı müdhiş bir zamandır. O vakitte kalbin neye karar kılacağı bilinemez. Hattâ âriflerden biri şöyle der: "Bir kimsenin elli sene îmân üzere olduğunu bilsem, yanımdan bir duvarın arkasına gitmek kadar uzaklaşsa, îmân üzere olduğuna şâhidlik edemem! Çünkü kalb hâli değişebilir ve neye döndüğünü bilemem." Bir başkası da demiştir ki: "Evin kapısında şehîd olmayı mı, yoksa odanın kapısında müslüman olarak ölmeyi mi seversin deseler, odanın kapısında ölmeyi isterim. Çünkü evin kapısına çıkıncaya kadar İslâm üzere kalacağımı bilemem." Ebüdderdâ (radıyallahü anh) yemîn ederek buyurdu ki: "Hiç kimse, îmânın ölüm zamanında geri alınmayacağına emîn olamaz." Sehl-i Tüsterî buyurur ki, sıddîklar her nefeste sû-i hâtemeden korkarlar. Süfyân-ı Sevrî (radıyallahü anh) ölüm zamanında inledi ve ağladı. Allahü teâlânın affının senin günâhından büyük olduğunu bilmez misin? dediler. "Tevhîd üzere (îmânla) gideceğimi bilsem, dağlar kadar günâhım olsa yine korkmam" buyurdu. Büyüklerden biri vasıyyet eyledi ve elinde olan şeyi bir kimseye verdi ve: îmânla ölmenin nişanı şöyle şöyledir. O nişanları görünce, bu para ile, şeker ve badem içi satın al ve şehirdeki çocuklara dağıt ve bugün filânın sevinç günü, saadete erdiği gündür de! Eğer bunu görmezsen, insanlara söyle namazımı kılmasınlar, benimle meşgûl olmasınlar. Hiç olmazsa öldükten sonra mürâî olmayayım" dedi. Sehl-i Tüsterî buyurdu ki, mürîd, günâha düşmekten korkar, ârif ise küfre düşmekten korkar, Îsâ aleyhisselâm havarilerine: "Siz günahtan korkarsınız; biz peygamberler küfürden korkarız" buyurdu. Peygamberlerden biri, açlık, susuzluk, elbisesizlik ve daha birçok sıkıntılara mübtelâ oldu. Bu hâl senelerce sürdü. Nihâyet Allahü teâlâya inliyerek yalvardı. Allahü teâlâ: "Kalbini küfürden koruyorum, buna râzı olmuyorsun da, hâlâ dünyâyı mı istiyorsun?" buyurdu. Yâ Rabbî, tövbe ettim, râzı oldum, deyip dünyalık istediği için başına toprak saçtı. Sû-i hâtemenin işâretlerinden biri nifaktır. Bunun için Eshâb-ı Kirâm kendileri için dâima nifaktan korkarlardı. Hasen-i Basrî (radıyallahü anh) buyurur "Bende nifak olmadığını bilseydim, bunu yeryüzünde olan herşeyden daha çok severdim." Yine buyurdu: "İçin dışa, kalbin dile uymaması nifaktandır."

Herkesin korktuğu sû-i hâteme, ölüm zamanında îmânının alınması demektir. Ya'ni îmânsız gitmektir. Bunun çok sebepleri vardır. Bunun ilmi örtülüdür. Fakat bu kitapta söylenebilecek kadarı iki sebeptendir. Birincisi: Bir kimsenin bâtıl bir bid'ate i'tikâd etmesi, inanması ve ömrünü bu i'tikâd üzere geçirmesidir. Bunun hatâ olabileceğini düşünmez.. Ölüm yaklaşınca, iş açığa vurulur. Hattâ hatâsı kendine gösterilir. Bu sebeple, sahib olduğu diğer i'tikâdlarda da şübheye düşmüş olur. Çünkü i'tikâdına i'timâdı kalmaz ve şüphe üzere gider. Bu tehlike bid'at sahibi içindir. Vera' ve zühd sahibi olsa da, kelâm ve delîl yolunu tutan da böyledir. Derin düşünmeyenler ve doğru yolda olup, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde bildirildiği üzere zâhirde müslüman olanlar, bundan (son nefeste imansız gitmekten) emîndirler. Bunun için Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "İhtiyâr kadınların dîni gibi, dîniniz olsun." Ve: "Cennettekilerin çoğu derin düşünmeyenlerdir" buyurdu. Din büyükleri bunun için, kelâmdan, bahis tutmadan ve işlerin hakîkatini incelemekten men etmişlerdir. Çünkü herkesin buna gücü yetemeyeceğini ve bid'ate düşeceklerini bilmişlerdi, İkinci sebep: Aslında îmânın zayıf olması, dünyâ sevgisinin çok ve Allah sevgisinin az olmasıdır, ölüm zamanında bütün arzu ve şehvetlerinin kendisinden alındığını, dünyâdan kahır ile çıkarıldığını ve istemediği yere götürüleceğini görür ve kendisine böyle yapıldığını görünce, kötü düşüncesi artar, o az sevgi de

kalmaz. Tıbkı çocuğunu az seven bir babanın, çocuğundan çok sevdiği bir şeyi bu çocuğu alırsa, çocuğuna düşman olması gibi olup, eskiden olan o az sevgisi de kalmaz. Bunun için şehidlik mertebesi büyüktür. Çünkü o ânda dünyâ gözünden kalkmış, Allah sevgisi kalbini kaplamış, gönlü ölmeye hazırlanmıştır. Böyle bir zamanda gelen ölüm büyük bir kazançtır. Zîrâ böyle bir hâl çabuk değişir, kalb her zaman o güzel hâlde kalmaz. O hâlde kalbinde Allahü teâlânın sevgisi herşeyden kuvvetli olan kimseyi, bu sevgi, kendini bütün varlığı ile dünyâya vermekten men eder. O bu tehlikeden daha emîn olur. Ölüm zamanı gelince, sevgiliyi görmek zamanının geldiğini bilir, ölümü hakîr görmez. Allah sevgisi daha da artar, dünyâ sevgisi büsbütün yok olur. Bu hüsn-i hâtemenin, Îmânla gitmenin alâmetidir. Bu tehlikeden uzak olmak istiyen, bid'atten, uzak olmalıdır. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde olanlara inanır, anladığını kabûl eder, anlamadığı için doğrudur der ve hepsine inanır. Allah sevgisinin kendini kaplamasına, dünyâ sevgisinin azalmasına uğraşır. Bu da ancak, dînin hududunu gözetmekle olur. Böylece dünyâ kendisine aşağı gelir ve ondan kaçar. Buna mukabil, Allah sevgisi kalbinde kuvvetlenir. Dâima O'nu zikreder, O'ndan konuşur. Dünyâyı sevenlerle değil, O'nu sevenlerle sohbet ve arkadaşlık eder. Demek ki, dünyâ sevgisi gâlib olunca tehlike başlamış demektir. Nitekim Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Ey Muhammed, Hicreti terk edenlere de ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, kabileniz, elinize geçirdiğiniz mallar, kesâddan korka geldiğiniz bir ticâret ve hoşunuza gitmekte olan meskenler size Allahtan, O'nun Peygamberinden ve O'nun yolundaki bir cihâddan daha sevgili ise, artık Allahın emri gelinceye kadar bekleye durun. Allah fâsıklar güruhunu hidâyete erdirmez" buyuruldu (Tevbe-24).

Bil ki, din makamlarının birincisi yakın ve ma'rifettir. Ma'rifetten korku; korkudan zühd, sabır, tövbe, sıdk, ihlâs, zikre ve fikre devam doğar. Bundan da üns ve muhabbet hâsıl olur. Muhabbet makamı, makamların sonudur. Rızâ, tevfîz (her işi Allaha bırakma) ve şevk zâten muhabbete bağlıdırlar. Demek ki, kendini ve Rabbini bilmek demek olan ma'rifet ve yakînden sonraki saadetin sermâyesi, aslı havftır (korkudur). Ondan sonra olanlar, onsuz olmazlar. Bu havf (Allah korkusu) üç yolla elde edilir:

1. Kendini ve Rabbini bilen havf (korku) üzere olur.
2. Havf (korku) sahibi olan kimseler ile sohbet etmek. Gâfil olanlardan -uzak durmak.
3. Havf sahibi olanların hâllerini (menkıbelerini) dinlemek veya böyle olan zâtların yazdığı kitapları, okumak.

Tövbe etmek: Tövbe; Allahü teâlâya sığınmak, Allahü teâlâya dönmektir. Hiç bir insan tövbenin dışında kalamaz. Çünkü yaratılmasından yok olmasına kadar günah işlememek meleklere mahsûstur. Ya'nî melekler hiç günah işlemezler. Hep günah ve isyan içinde olmak, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymamak şeytana mahsûstur, onun hâlidir. Günah işlemekten tövbe etmek ise insanlara mahsûstur. Allahü teâlâ bütün insanlara tövbeyi emrediyor ve meâlen; "Ey mü'minler sizden meydana gelen kusurlardan Allaha tövbe ve rücû ediniz ki, felah bulup dünyâ ve âhıret saadetine kavuşasınız" buyurdu (Nûr-31). Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Güneş batıdan doğmadan önce tövbe edenin tövbesi kabûl olur." Yine hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: "Allahü teâlâ, can boğaza gelinceye kadar tövbeyi kabûl eder", "Allahü teâlâ, gündüz günah işleyip, geceleyin tövbe edenin tövbesini kabûl etmekte ve gece günah işleyip, gündüz tövbe edenin tövbesini kabûl etmekte kerem sahibidir. Güneş batıdan doğuncaya kadar böyledir", "Günâhı olmayan hiçbir insan yoktur. Fakat günahkârların en iyisi tövbe edenlerdir", "Günahtan tövbe eden, hiç günah, işlememiş gibidir."

Tövbenin başı ma'rifet ve îmân nûrudur. Günahların öldürücü zehir olduğu bu nûr ile görülür. Kendi hâline bakıp bu öldürücü zehirden çok yuttuğunu ve ölmeye yaklaştığını gören kimse, muhakkak pişman olur ve içine bir korku düşer. Aynen zehir içip de, ister istemez pişman olan, üzülen ve korkan kimsenin hâli gibi olur. Bunun için içtiği zehiri kusmaya mi'desinden çıkarmaya çalışır. Bu korku sebebiyle ilâç ve tedâvi ister, işte, şehvetle (nefsin kötü isteklerine uyarak) yapılan işler, içinde zehir olan bal gibi görünür. Çünkü o ânda tatlıdır. Ne olduğu sonunda anlaşılır. Böyle olunca içine bir korku düşer, yaptığına pişman olur. Kendini ölüm tehlikesinde görür; bu korku ve pişmanlık ateşiyle şehvetlerine karşı meylinden ve günahlarından dolayı yanıp üzülür. Şehvet, hasret hâline döner. Hâlini düzeltmeye ve gelecekte bir daha yapmamaya azmeder. Cefâkârlığı bırakıp, vefakâr olur. Bu hareket ve duruşlarını kontrol eder. Önceden oyun ve neş'e ile gaflet içinde idi. Şimdi gözü yaşlı, üzüntülü ve korkuludur. Önceden gâfil kimseleri severken, şimdi ma'rifet sahibi olan kimseleri sever. O hâlde tövbe, pişmanlıktır ve aslı (başı) ma'rifet ve imân nûrudur. Neticesi, hâllerini kontrol etmek ve düzeltmek, günahlardan, dîne uymayan şeyleri yapmaktan sakınmak, iyi

işler ve itaat yapmaktır. Her zaman tövbeye ihtiyâç vardır. Bunun için Süleymân-ı Dârânî hazretleri buyurdu ki: “Kul, hiçbir şeye ağlamayıp, sâdece bugüne kadar ömrünün boşa geçen zamanları için ağlasa, ölünceye kadar bu üzüntü ona yetişir.” O hâlde, geleceğini de boş şeylerle harcayacak olan kimseye ne denilebilir? Evet, çok kıymetli bir mücevheri olan bunu kaybedince üzülür, ağlar. Bir de kaybettiği için eziyet veya ceza görecekse, daha çok ağlar, ömürden herbir nefes, ebedî saadeti ele geçirten bir cevherdir. Bir kimse kendini helak eden bir günah ve hatâ işleyip, bunu anlayınca ne hâle düşer! Bu öyle bir musibettir ki, üzülmenin fayda vermediği zaman anlaşılır. Meâlen; “Sizden birinize ölüm gelip de, “Ey Rabbim, beni yakın bir zamana kadar geciktirsen de sadaka versem ve sâlihlerden olsam” demezden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden (Allah yolunda) harcayın.” (Münâfikûn-10) buyurulan âyet-i kerîmeyi âlimler şöyle tefsîr etmişlerdir. Kul ölürken can alıcı meleği görür ve ölümün geldiğini anlar. Kalbine derin ve bitmeyen bir üzüntü çöker ve der ki, “Ey Melek-ül-mevt, bana bir gün müddet ver tövbe edeyim, af dileyeyim.” ölüm meleği der ki, “Önünde nice günler vardı. Bugün ömrün bitti. Hiç kalmadı.” Tövbe etmeden ümitsizlik şerbetini içerse, imânının aslı sarsılmaya başlar. Eğer, Allah korusun ezelde şakiliğine hükmedilmişse, şüphesiz imânı tehlikededir ve bedbaht olmuştur. Ezelde de saadetine hükmedildiyse, îmânının aslı selâmette kalır. Allahü teâlâ meâlen buyurdu ki: “Ölüm ânına kadar kötü amel işleyenlere tövbe fayda vermez, ölümü görünce, şimdi Allaha sığınayım tövbe edeyim der” (Nisâ-18). Denilmiştir ki, Allahü teâlânın her kul ile iki sırrı vardır. Biri doğduğu zamandır ki, Allahü teâlâ kuluna, “Seni temiz ve düzgün yarattım, emânet olarak sana bir ömür verdim, ölüm zamanına kadar çok dikkat et. Emâneti geri vereceksin” buyurdu. İkincisi ölüm zamanındadır ki, Allahü teâlâ buyurur ki, “Kulum, o emânetle neler yaptın. Koruduysan karşılığını bulursun. Zayi ettiysen, hazır ol ki, Cehennem bekliyor!”

Tövbe, şartlarına uygun yapılırsa kabûl edilir. Tövbe ettiğin zaman, kabûl edilip edilmeyeceğinden şüphe etme. Tövbenin, şartlarına uygun olup olmadığından şüphe et. İnsanın kalbinin hakîkatini, beden ile olan bağlılığını ve alâkasının ne olduğunu Allahü teâlâ ile ilgisinin ne yolda olduğunu bilen ve kendisini bundan, alıkoyan sebeplerin neler olduğunu bilen, bu sebebin günah olduğunu ve Allahü teâlâ ile arasındaki perdeyi kaldırma yolunun makbûl tövbe olduğunda şüphesi olmaz. Çünkü insanın kalbi, aslında melekler cevheri cinsinden bir cevherdir. Bir ayna gibidir. Bu âlemin dışına çıkınca ve bu dünyâdan kurtulunca pas tutmaz. İşlenen her bir günah ise, bu aynaya bir leke ve bir kararma yapar. Her iyi amel de, kalb aynasına bir nûr, bir parlaklık verir. Günah ve zulmet lekelerini siler. İyi amellerden hâsıl olan nûrlar ve günahlardan hâsıl olan karartılar, kalb aynası üzerine birbiri arkasından gelir. Karartı çok olur ve tövbe ederse, iyi amellerin nûrları o karanlığı bastırır, kalb kendi temizliği ve saflığında kalır. Fakat günahlara iyice dalıp, kalb cevheri pas tutar ve bu kir, içine işleyip kalbi temiz kalmazsa, kalb, temizliğine saflığına dönemez. Paslar, aynanın derinliğine işlemiş, ayna gibi olmuştur. Böyle bir kalbden, dil ile tövbe ettim deyip, kalbin bundan habersiz kalmasından başka bir tövbe hâsıl olmaz. Böyle tövbe de kalbe te’sîr etmez. Kirli elbise sabunla yıkanıp temizlendiği gibi, kalb de iyi amellerin nûrlarıyla günah karanlığından temizlenir. Bu sebeple Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Her kötülükten sonra, bir iyilik yap. Onu mahveder” ve “Göke ulaşacak kadar çok günah işlesen de tövbe ile affolunur.” Yine buyurdu ki: “Kul vardır ki, günahı sebebiyle, Cennete girer.” “Nasıl olur?” denildikte, “Bir günah işler ve tövbe eder ve Cennete girinceye kadar o günâhı işlediğini, unutmaz (pişman olur).” buyurdu. Yine buyurdu ki: “Şeytan, keşke onu günaha sokmasaydım, der.” Bir hadîs-i şerîfte de: “Su, elbisenin kirini temizlediği gibi, sevâblar da günahları siler, süpürür.” Yine buyurdu: “Şeytan mel’ûn olduğu zaman, Allahü teâlâya: (izzetine yemîn ederim ki, canı bedeninde olduğu müddetçe insanın kalbinden dışarı çıkmam) dedi. Allahü teâlâ: (Canı bedeninde olduğu müddetçe tövbesini bağlamam)” buyurdu. Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûruna bir Habeşli geldi ve: “Çok günahlar işledim, tövbem kabûl olur mu?” dedi. “Kabûl edilir” buyurdu. Giderken geri dönüp: “O günahları işlerken Allahü teâlâ beni görüyor muydu?” dedi. “Görüyordu” buyurdu. Habeşli, feryâd etti, düştü ve can verdi. Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Allahü teâlâ peygamberlerden (aleyhimüsselâm) birine buyurdu ki: Günahkârlara müjde ver, tövbe ederlerse tövbelerini kabûl ederim. Sıddîkları korkut, eğer onlara adâletle iş yaparsam hepsine ceza veririm.” Talk bin Habib buyurur: “Allahü teâlânın hakkı, yapılabilenden üstündür (daha çoktur). Her sabah tövbe ile kalkınız ve gecede tövbe ile yatınız.” Habîb bin Sâbit (radıyallahü anh) buyurur “Günahları kula gösterilir. Bir günâha gelir ki, “Ah, dâima senden korkardım” der. Ondan korktuğu ve pişman olduğu için

o günâhı affedilir.” Benî-İsrâil’de birinin çok günâhı vardı. Tövbe etmek istedi. Kabûl edilip edilmeyeceğini bilemedi, Zamanın en çok ibâdet edenini ona anlattılar, ya’nî gitmesini söylediler. Ona gidip: “Günâhım çoktur. Doksan dokuz kişi öldürdüm. Tövbem kabûl olur mu!” diye sordu. Hayır, olmaz dedi. Onu da öldürüp yüze tamamladı. Sonra ona zamanın en âlimini haber verdiler. Gitti ondan sordu, ve: “Yüz adam öldürdüm, tövbem kabûl olur mu?” dedi. “Olur, fakat bulunduğun yer fesat yeridir. Başka tarafa gitmelisin. Filân memlekete git, orası iyidir” dedi. Oraya giderken, yolda öldü. Azâb ve rahmet melekleri anlaşamayıp, her biri bize âittir, dediler. Allahü teâlâ, öldüğü yerin ölçülmesini buyurdu. İyi tarafa bir karış daha yakın bulundu. Rahmet melekleri rûhunu götürdüler. Bundan anlaşılıyor ki, günah kefesinde hiç günah bulunmamak şart değildir. Fakat az da olsa, iyilik ve sevâb kefesinin ağır olması lâzımdır ve bununla kurtulabilir.

Tövbenin esâsı, pişmanlık neticesi meydana gelen bir irâdedir. Pişmanlığın alâmeti dâima üzülmek, hasret çekmek, keşke yapmasaydım demek, işi; ağlamak ve yalvarmak üzere olmaktır. Çünkü kendisini helak oluyor gören nasıl üzülmez, nasıl yanmaz? Eğer çocuğu hasta olsa, bir Hıristiyan doktorunun, bu hastalık tehlikelidir ve öldürebilir dediği zaman, babanın kalbine bir ateş ve üzüntü düşeceği bilinmektedir. Hâlbuki kendini çocuğundan çok sevdiğini de bilir. Allahü teâlânın ve Resûlullahın (aleyhisselâm), hıristiyan doktorundan daha doğru sözlü olduğunu da bilir. Âhırette helak olmak, Cehenneme gitmek korkusu, ölüm hastalığından daha büyüktür.
Günah işletmeye sebep olmak, hastayı öldürmeye sebep olmaktan daha çok Allahü teâlânın gazâbına sebep olur. Eğer bundan bir korku ve üzüntü doğmuyorsa, îmân, henüz günah âfetlerinden kurtulamamıştır. Bu korku ve üzüntü ateşi ne kadar kuvvetli olursa, günahların keffâretine te’sîri de o kadar büyük olur. Çünkü günah sebebiyle kalbe yerleşen karartı ve paslar, üzüntü ve pişmanlık ateşinden başkasıyle temizlenmez. Bu yanma esnasında kalb, saflaşmaya ve incelmeye başlar. Hadîs-i şerîfte: “Tövbe edenlerle oturunuz, onların kalbleri daha ince olur” buyuruldu. Kalb, ne kadar temiz ve saf olursa, günahtan o derece nefret eder ve günahların tatlılığı kalbe acı gelir. Benî-İsrâil’den birisinin tövbesinin kabûlü ve affedilmesi için o zamanın peygamberi duâ etti. Vahiy geldi ki: “İzzetime yemîn ederim ki, bütün göklerde olanlar ona şefaat etseler, o günah onun kalbine tatlı geldiği müddetçe kabûl etmem.”

Günah, her ne kadar yaratılış icâbı isteniyorsa da, tövbe eden için zehir katılmış bal gibidir. Bir defa ondan ağzına koyup, büyük sıkıntılar çeken, ikinci defa onu düşününce, ondan nefret etmesinden dolayı tüyleri diken diken olur. O tatlılığını istemek zararı, korkusuyla kalkar, işte bu acılığı bütün günahlarda bulmak lâzımdır. Çünkü işlediği günâhın zehir olması, Allahü teâlânın o günahtan gadaplanmasıdır. Bütün günahlar da böyledir.
Ne için günâha devam ettiğini ve tövbe etmediğini bilmelidir. Bunun beş sebebi vardır ve herbirinin ayrı ayrı ilâcı vardır:
1- Âhırete inanmıyor veya şüphe ediyor.
2- Şehveti o kadar kuvvetlendirmiştir ki, arzularının terkini ona söylemeye dayanamaz. Lezzet ve zevki, kendini o kadar kaplamıştır ki, âhıret işinin tehlikesinden onu gâfil tutuyor, insanların çoğunun perdesi şehvetleridir. Bunun için Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâ Cehennemi yarattığı vakit, Cebrâil aleyhisselâma: “Bak” buyurdu. Bakınca: “Yâ Rabbî, izzetine yemîn ederim ki bunun nasıl olduğunu duyan buna girmez” dedi. Sonra Allahü teâlâ şehvetleri, arzuları Cehennemin etrâfında yarattı ve “Bak” buyurdu. “Bakınca korktu ve Cehenneme girmeyen bir kişi kalmaz” dedi. Allahü teâlâ Cenneti yarattı ve: “Bak” buyurdu. “Bunu duyup da bir ân evvel buna kavuşmak istemeyen bir kişi olmaz” dedi. Sonra, Cennet yolunda olan mekkâreleri (aldatıcıları) ve acı işleri, Cennetin etrâfında yarattı ve: “Bak” buyurdu. Bakınca: “İzzetine yemîn ederim ki, yolundaki sıkıntıların çokluğundan kimse Cennete giremez.” dedi.”

3- Âhıret borç senedi gibidir. Dünyâ ise eldeki nakit para gibidir. İnsanın yaratılışı ise peşin paraya yakın olup senet ve gözünden uzak olan, kalbinden de uzaktır.
4- Mü’min olan, hergün tövbe etmek azmindedir, fakat yarına kadar te’hir eder. Önüne çıkan her arzusu için, bunu yapayım, bir daha yapmam der.
5- Günâhın Cehenneme götüreceği muhakkak değildir. Belki af olunabilir, İnsan ise kendisi için hüsn-i zan sahibidir. Şehvet kendisini kaplayınca: Allahü teâlâ affeder deyip, rahmet ümîd eder.
Bu dünyâya sarılıp, gözden uzak olan âhıreti gönülden de uzak tutanın ilâcı, geleceği muhakkak olan şeyi gelmiş bilmektir. Şöyle ki, öleceğini gözünün önüne getirmelidir. Bu

ise bugün belki şu ânda da olabilir. Eğer bütün lezzetlerini terk edemiyorsa, bir saat şehvet ve arzularına sabr edemediği hâlde Cehennem ateşine nasıl dayanabileceğini Cennet lezzetlerinden ayrılığa nasıl tahammül edebileceğini düşünmelidir. Hasta olursa ve soğuk sudan daha çok sevdiği şey olmasa, bir yahudi doktor kendisine bu su sana zarar verir dese, iyi olmak arzusuyla, o kadar istediği hâlde, suyu içmez. O hâlde, Allahü teâlânın ve Resûlünün (aleyhisselâm) buyurması ile, ebedî padişahlık ümidi. İçin şehvetleri terketmek daha iyidir. Tövbeyi yarına bırakana: Tövbeyi yarına bırakıyorsun, amma yarının gelmesi senin elinde değildir. Belki gelmez ve helak olursun! demelidir. Bunun için Hadîs-i şerîfte: "Cehennemdekilerin çoğunun feryadı tehir etmek sebebiyledir" buyuruldu. Yarın yaparım diyene: "Bugünkü tövbeyi, niçin yarına bırakıyorsun? Eğer bugün şehvetini terketmen sebebi ile sana zor geliyorsa, yarın da böyle olacaktır. Çünkü Allahü teâlâ, şehvetleri terketmek daha kolay olan bir gün yaratmadı. Sen, şu ağacı kökünden sök dedikleri kimsenin: "Bu ağaç kuvvetlidir, ben zayıfım durayım, seneye sökerîm" diyen kimse gibisin. Ey ahmak, bir dahaki sene daha kuvvetli olur, sen ise daha çok kuvvetten düşersin, derler. Şehvet ve arzu ağacı hergün daha çok kuvvetlenmekte, kök salmaktadır. Onu nasıl sökersin? Sen ise yapmamak sebebiyle hergün daha çok kuvvetten düşersin. Ne kadar acele edersen o kadar kolay olur" demelidir.

"Ben mü'minim, Allahü teâlâ mü'minleri affeder" sözüne güvenene: Affetmeyebilir de, deriz, İyi ameller yapmayınca imân da zayıflar ve ölüm zamanında, sekerât-ı mevtin fırtınasında temelinden yıkılır, gider. Çünkü îmân, suyunu iyi amellerden alan bir ağaç gibidir. Suyu kesilince, kurumak tehlikesiyle başbaşa kalır. İyi amelsiz ve birçok günahlar içerisindeki îmân, birçok hastalıkları olan hastaya benzer. Her ân helak olma korkusu vardır. Eğer îmân selâmeti ile ölürse, affedilmesi de, azâb olunması da mümkündür. O hâlde bu ümîdle oturmak ahmaklık olur. Böyle olan kimse, herşeyini kaybetmiş, çoluk çocuğunu aç bırakmış ve: "Belki bir harabeye giderler, bir hazîne bulurlar" diyen kimseye benzer. Yahut da, şehirde olan bir kimsenin, o şehri yağmaladıkları zaman kıymetli şeylerini gizlemeyip, evi öylece terkedip ve o zâlim benim evime geldiği zaman belki ölür, yahut eve girmez, yahut kör olur demesine benzer. Bunların hepsi olabilir. Affolunabilme de bunun gibidir. Fakat buna güvenmek ve tedbir almamak, tövbe etmemek ahmaklık olur.

İhlâs: Allahü teâlâ: "İnsanlar, Allaha ihlâsla ibâdetten başkasıyla emir olunmadı." (Beyyine-5), "Hâlis din, Allah için olandır" (Zümer-3) buyuruyor. Resûlullah (aleyhisselâm): "Allahü teâlâ buyuruyor ki, ihlâs benim sırlarımdan bir sırdır. Onu, sevdiğim kulun kalbine yerleştiririm." buyurdu. Mu'âz bin Cebel (radıyallahü anh) buyurdu ki: "İhlâs ile amel et, az da olsa yetişir." Riyayı (gösterişi) kötülemek hakkında söylediklerimizin hepsi ihlâsla ilgilidir. Çünkü insanların görmesi, ihlâsı götüren sebeplerden biridir. Daha başka sebepler de vardır. Ma'rûf-i Kerhî (radıyallahü anh) kendini kamçı ile döver ve: "Ey nefsim! İhlâs üzere ol, kurtulursun" derdi Ebû Süleymân diyor ki: "Ömründe bir adım ihlâsla atmış olana müjdeler olsun. Çünkü onunla Allahü teâlâdan başkasını istememiştir." Ebû Eyyûb-i Sicistânî diyor ki: "Niyette ihlâs, niyetin aslından zordur." Büyüklerden birini rü'yâda gördüler. Allahü teâlâ sana ne yaptı? diye sordular. Buyurdu ki: "O'nun için yaptığım her şeyi sevâb kefesinde gördüm, hattâ yoldan kaldırdığım bir nar tanesini bile. Yüz altın kıymetinde merkebim ölmüştü, onu sevâb kefesinde görmedim. Hâlbuki evimde ölen kediyi sevâb kefesinde görmüştüm. Allahü teâlâya: "Yâ Rabbî, kediyi sevâb kefesinde görüyorum da merkebi görmüyorum" dedim. O, gönderdiğin yerdedir diye bir ses geldi ölünce, Allahın la'netine git, dedin. Allah yolunda, deseydin onu da bulurdun. Allahü teâlâ için bir sadaka vermiştim. Fakat insanlar görmüşlerdi. İnsanların görmesine sevinmiştim. Onu, ne lehimde, ne de aleyhimde gördüm."

Süfyân-ı Sevrî diyor ki: Yaptığı bir işin, aleyhine olmaması kendisi için büyük saadettir. Birisi anlatır: Allah yolunda denizde harbe gitmiştim. Bir arkadaşım bir heybe satıyordu, alayım işime yarar, filân şehirde satıp biraz para kazanırım, dedim. O gece rü'yâmda gördüm ki: Gökten iki kişi indi. Biri diğerine, gazilerin isimlerini yaz ve yine yaz ki, filân kimse görmek için, filân kimse ticâret için, filân kimse de gösteriş için, desinler diye harbe gelmiştir. Sonra bana baktı ve filân kimse ticâret için gelmiştir yaz, dedi. Dedim ki, Allah Allah... Benim hâlime bir bakın; ticâret yapacak hiçbir şeyim yoktur. Ben Allah rızâsı için gelmişim. Ey şeyh! O heybeyi kâr için satın almadın mı? dedi. Bunu duyunca ağladım ve ben, kat'iyyen tüccâr değilim, dedim. Diğer meleğe: "Allah yolunda harbe gelmiştir. Yolda kâr etmek için bir heybe satın almıştır yaz! Allahü teâlâ onun hakkında nasıl dilerse öyle hükmetsin" dedi. Bunun için demişlerdir ki, ihlâsla geçen bir saat, ebedî

kurtuluştur, İhlâs çok azîzdir. Demişlerdir ki ilim tohumdur, amel bitkidir, ihlâs ise onun suyudur.
Benî-İsrâil'de bir âbid vardı, ona filân yerde ağaçtan yapılmış bir put vardır. Bir kısım insanlar ona Allah diye taparlar, dediler. Kızdı ve kalktı. Baltayı omuzuna alıp o putu kırmaya gitti. Şeytan bir ihtiyâr şekline girip, onun karşısına çıktı ve nereye gidiyorsun? dedi. O putu kırıp insanları Allahü teâlâya taptırmaya gidiyorum, dedi. Şeytan: "Git ibâdetle meşgûl ol, bu senin için daha iyidir" dedi. Hayır, bu putu kırmak daha mühimdir, diye cevap verdi. Şeytan, seni bırakmam deyip kavgaya tutuştular. O âbid, şeytânı yere vurdu ve göğsünün üzerine oturdu. Şeytan, müsâade et bir söz söyliyeyim dedi, müsâade etti. Dedi ki: Ey âbid, Allahın peygamberleri vardır. O putu kırmayı dilese onlara emir verirdi. Sen bununla emir olunmadın, bunu yapma. Hayır muhakkak yapacağım, dedi. Bırakmam dedi. Yine kavgaya başladılar. Âbid yine şeytanı yere vurdu. Müsâade et bir söz daha söyliyeyim dedi. Beğenmezsen istediğini yap dedi. Peki söyle dedi. "Sen, fakir ve âbid (çok ibâdet eden) bir kimsesin, senin yükünü insanlar çekiyorlar, senin iş yapabilecek ve diğer âbidlere yiyecek ve giyecek verebilecek bir şeyin olsa, o putu kırmaktan daha iyidir. Çünkü onu kırarsan insanlar bir başkasını yontup yine yaparlar, onlara zarar vermiş olmazsın. Bundan vazgeç, hergün yastığının altına iki altın koyayım." Âbid: Doğru söylüyor, biri ile sadaka verip, diğeri ile işlerimi görmem bu putu kırmaktan daha iyidir, ben bununla emrolunmadım, ben ne peygamberim, ne de bunu kırmakla vazîfeliyim, dedi. Böylece geri döndü. Ertesi gün yastığının altında iki altın gördü, altınları aldı. Ertesi gün yine gördü ve aldı. Kendi kendine, iyi ki o putu kırmadım, dedi. Üçüncü gün yastığının altında hiçbirşey görmedi, kızdı ve baltayı aldı. Şeytan karşısına çıktı ve nereye gidiyorsun dedi. O putu kırmaya gidiyorum, dedi. Yalan söylüyorsun, yemîn ederim ki, onu kıramazsın deyip kavgaya tutuştular. Âbidi yere vurdu. Şeytanın elinde, serçe gibi titriyordu. Geri dön, yoksa başını koyun gibi keserim, dedi. Peki döneyim; fakat o zaman iki defa ben seni yendim ve şimdi sen beni yendin, sebebi nedir? dedi. Şeytan: O zaman Allah için kızmıştın. Allah için iş yapana bizim gücümüz yetmez. Şimdi ise kendin için ve dünyâ için kızdın. Kendi arzularına uyan bizi yenemez dedi.
Güzel ahlâk: Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâma meâlen buyurdu ki: "Sen güzel huylu olarak (huluk-ı azîm üzere) yaratıldın" (Kalem-4). (Huluk-ı azîm, ya'nî güzel huylar, Kur'ân-ı kerîmde bildirilen ahlâktır. Huluk-ı azîm demek. Allahü teâlâ ile sır, gizli şeyleri bulunmak, insanlar ile de güzel huylu olmak demektir. Çok kimselerin İslâm dinine girmesine, Resûlullahın güzel ahlâkı sebeb oldu.) Peygamberimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfinde buyurdu ki: "Ben, güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim." Bir hadîs-i şerîfte de: "Kıyâmet günü mîzâna konan şeylerin en ağırı güzel ahlâktır" buyurdu. Biri Resülullahın (aleyhisselâm) huzûruna gelip, "Din nedir?" diye sordu. "Güzel ahlâktır" buyurdu. Soran kişi Resûlullahın (aleyhisselâm) sağından gelip, aynı şekilde sordu aynı cevâbı aldı. Solundan gelip sordu aynı cevâbı aldı. Resûlullahın (aleyhisselâm) arkasından gelip, aynı şeyi sorunca "Anlamıyor musun? Kızmamaktır" buyurdu. "Amellerin en üstünü nedir?" diye sorulunca da, "Güzel ahlâktır" buyurdu. Bir kişi Resûlullaha (aleyhisselâm) gelip, "Bana nasihat et" deyince, "Nerede olursan ol. Allahü teâlâdan kork" buyurdu. "Biraz daha nasihat et" dedi. "Her kötülükten sonra bir iyilik yap ki, o Kötülüğü silsin" buyurdu. "Biraz daha nasihat et" deyince, "İnsanlarla güzel geçin, onlara karşı güzel huylu ol" buyurdu. Bir başka hadîs-i şerîfte; "Allahü teâlâ kime güzel ahlâk ve güzel yüz nasîb ederse, Cehennem ateşi onu yakmaz" buyurdu.

Resûlullaha (aleyhisselâm) filân kadın gündüzleri oruç tutar, geceleri namaz kılar, fakat huyu (ahlâkı) kötüdür. Dili ile komşularını incitir dediklerinde, "Onun yeri Cehennemdir" buyurdu. Yine buyurdu ki: "Sirkenin balı bozduğu gibi, kötü ahlâk da ameli bozar." Resûlullah (aleyhisselâm) güzellik ve ahlâk bakımından ve her bakımdan insanların en üstünü idi. Duâ ederken, "Allahım, senden sıhhat, âfiyet ve güzel ahlâk isterim" ve "Allahım, yaratılışımı güzel yaptığın gibi, ahlâkımı da güzel eyle" diye duâ etmiştir. Resûlullaha (aleyhisselâm), Allahü teâlânın kuluna verdiği en iyi şey nedir diye soruldukta, "Güzel ahlâktır" buyurdu. Yine buyurdu ki: "Güneşin buzu erittiği gibi, güzel ahlâk günahları yok eder." Abdurrahmân bin Semre şöyle rivâyet eder Resûlullah (aleyhisselâm), yanında bulunduğum bir sırada buyurdu ki: "Dün gece garîb birşey gördüm. Ümmetimden bir erkek diz üstü düşmüştü. Kendisi ile Allahü teâlâ arasında bir perde vardı. Güzel ahlâkını getirdiler, aradaki perde kalktı ve Allahü teâlâya kavuştu." Yine buyurdu ki: "Kul, güzel ahlâkı sebebiyle, gündüz oruç tutmuş, geceleri namaz kılarak geçirmiş gibi derece kazanır. İbâdeti az da olsa yüksek derecelere kavuşur."

Fudayl bin Iyâd hazretleri buyurdu ki: “Güzel huylu bir fâsıkla arkadaşlık etmeyi, kötü huylu hafızla arkadaşlık etmekten daha çok severim.” Abdullah İbni Mübârek, kötü huylu bir kimse ile yolculuk yapmıştı. Onun her dediğini yapmaya çalışıp, eziyetlerine katlanmıştı. Ondan ayrılınca ağladı. Niçin ağlıyorsun? dediklerinde, “O zavallı kimse yanımdan ayrıldı. Kötü huyu da onunla birlikte gitti. Ondan ayrılmadı” dedi. Kettânî hazretleri buyurdu ki: “Tasavvuf ehli iyi huyludur. Kimin ahlâkı senin ahlâkından güzel ise, o senden daha çok tasavvuf ehlidir.”

Hasen-i Basrî hazretleri: “Kötü huylu olan, kendine eziyet eder” buyurdu. Enes bin Mâlik buyurdu ki: “İnsan, güzel ahlâkı sebebiyle Cennetin yüksek derecelerine kavuşur. Çok ibâdet de etse, kötü ahlâklı ise, Cehennemin derinliklerine yuvarlanabilir.” Hazreti Ömer: “Güzel ahlâk ile insanların arasına karışınız. Fakat amelleriniz ile ayrılınız” buyurmuştur. Yahyâ bin Muâz buyurdu ki: “Kötü huy öyle bir günahtır ki, o kötü huyla işlenen çok iyilikler boşa gider, fayda vermez, “İbn-i Abbâs (radıyallahü anh): “Her binanın bir temeli vardır. İslâm binasının temeli de güzel ahlâktır” buyurdu. Atâ bin Yesâr “Yükselenler hep, güzel ahlâkları sayesinde yükselmişlerdir. Ahlâkın kemâl mertebesine, ancak Muhammed aleyhisselâm yükselmiştir” buyurdu. Allahü teâlâya ençok yaklaşanlar, güzel ahlâkta Resûlullaha (aleyhisselâm) en çok tâbi olanlardır. Güzel ahlâkın çeşitli tarifleri ve izahları yapılmıştır: Hasen-i Basrî’ye, güzel ahlâk nedir? denilince, “Güzel ahlâk; güler yüz gösterip, tatlı söz söylemek, iyilik yapıp, kötülük etmemektir” buyurmuştur. Vâsıtî: “Kimseye düşmanlık etmemek ve kimsenin de düşmanlığına sebep olmamaktır. Bunu Allah için yapmaktır” diye tarif etmiştir. Şah Kirmanî şöyle demiştir: “Eziyet etmemek ve zorlukları kaldırmaktır.” Vâsıtî’nin diğer bir tarifi de şöyledir: “Darlıkta ve genişlikte insanları memnun etmektir.”

Sehl bin Tüsterî’ye güzel ahlâk nedir? diye sorulunca şöyle buyurmuştur: “En aşağı derecesi eziyete, sıkıntılara katlanmak, kötülüğe karşılık vermemek, zâlime merhamet edip, kurtulmasına çalışmak, ona şefkatle muâmele etmektir.” Bir defa da şöyle buyurdu: “Rızık husûsunda endişeye düşmemek. Rızkına Allahü teâlânın kefil olduğuna emîn olmak, O’na güvenip, sükûn ve huzûr bulmaktır. Her husûsta O” na itaat edip, isyandan sakınmaktır.” Hazreti Ali buyurdu ki: “Güzel ahlâk üç haslettedir: Haramdan sakınmak, helâli aramak ve aile efradına mümkün olduğu kadar genişlik göstermektir.” Hallâc-ı Mensûr hazretleri de güzel ahlâkı şöyle tarif etmiştir:

“Allahü teâlâyı tanıyıp, halkın eziyetine aldırış etmemektir.” Ahlâk, nefiste yerleşmiş bir şekil ve hâlden ibârettir. Düşünüp taşınmaya lüzum olmadan, bütün işler kolaylıkla bundan çıkar. Dinen ve aklen övülen ve beğenilen işler bu hey’etten, hâlden meydana gelirse, buna güzel ahlâk denir. Kötü işler meydana gelirse, buna da kötü ahlâk denir. Nefiste yerleşmiş bir keyfiyet, hâl dememizin sebebi şöyle izah edilebilir Herhangi bir sebeple ba’zan malını ihtiyâç için sarfeden kimseye cömerttir denemez. Cömert olması için; malını infâk etmek, Allah için vermek düşüncesi ve hâli kendinde yerleşmiş, bir tabiat ve huy hâline gelmiş olması lâzımdır. Düşünmeden ve zorluk çekmeden, iyi işlerin kolaylıkla kendinden meydana gelmesini şart dememizin sebebi bundan dolayıdır. Çünkü zorlanarak mal veren kimseye cömert denmez veya kızdığı zaman kendini zor zapteden kimseye halim (yumuşak) bir insandır denemez. Bu husûsta dört mes’ele vardır. Biri; iyi ve kötü işler. İkincisi; iyi işleri yapmağa, kötü işlerden sakınmağa güç yetirmek. Üçüncüsü; iyiyi, kötüyü, güzeli, çirkini, bilmek. Dördüncüsü; nefste yerleşen bir hâl (hey’et) ile güzele veya çirkine meyl edip, bunlardan birini yapmağı kolaylaştırmaktır. Ahlâk, sâdece işten ibâret değildir. Nice kimseler vardır ki, cömert oldukları hâlde fakirlik sebebiyle veya başka bir sebeple infâk edemezler. Nice cimriler de vardır ki, gösteriş için veya başka bir sebeple mal verirler. Ahlâk, iş yapacak kuvvetten de ibâret değildir. Çünkü kuvvetle, cimrilik de, cömertlik de yapılabilir. Yaradılışta her insan vermeye ve vermemeye istidatlıdır. Bunun her ikisini de yapmaya kuvveti vardır. Bu kuvvet, cimrilik veya cömertlik ahlâkını gerektirmez. Ahlâk, bilmekten de ibâret değildir. Çünkü hem güzel, hem de çirkin bilinebilir. Bilmek her ikisi ile de alâkalıdır.

O hâlde ahlâk, dördüncü bir ma’nâdan ibârettir. Bu da bir hâl ve bir durumdur ki, nefs bununla cimrilik veya cömertlik gibi işlerin meydana çıkmasına hazırlanır, öyleyse ahlâk, nefisin hâlinden ve batınî sûretinden ibârettir. Dış görünüşün güzel olması için, sâdece bir a’zânın güzel olmasının yetmeyip, bütün a’zâların güzel ve uygun olması gerekir. Bunun gibi yukarıda sayılan dört husûsun hepsi birbirine uygun ve ölçülü olur ve hepsi güzel olursa o zaman güzel ahlâk meydana gelir. İyi huyların esâsı hikmet, şecaat, iffet ve adâlet olmak üzere dört tanedir. Diğerleri bunların teferruatıdır. Bu dört husûsta tam ma’nâsıyla kemâle ulaşan sâdece Resûl-i ekrem efendimizdir (aleyhisselâm). Bu dört husûsta insanlar

Resûlullaha ne kadar yaklaşırsa, Allahü teâlâya da o derece yaklaşmış olur. Bu dört vasfı kendinde toplayan her insan, insanlar arasında itaat edilen bir hükümdâr olmaya lâyıktır. Etrâfında toplanıp, iş ve hareketlerini örnek almaya lâyık bir kimsedir. Bu dört vasıftan uzak olan kimseler ise, insanlar arasından çıkarılmaya lâyık kimselerdir. Çünkü böyle kimseler, Allahü teâlânın rahmetinden kovulup, uzaklaştırılan şeytana yaklaşmıştır.
Bu dört vasfı taşıyan insanlar mukarreb meleklere yaklaştığı için, böylelerini arayıp örnek almak lâzım olduğu gibi, diğerini, şeytana uyup ona yaklaştığı için halktan uzaklaştırmak gerekir. Nitekim Resûl-i ekrem efendimizin buyurduğu gibi, Resûl-i ekrem güzel ahlâkı tamamlamak için gönderilmiştir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde mü'minlerin vasıflarını sayarken, bu ahlâka işâret ederek meâlen şöyle buyurdu: "Mü'minler ancak o kimseler ki, Allaha ve Resûlüne imân ettikten sonra şüpheye düşmeyip, Allah yolunda malları ile, canları ile mücâhede etmektedirler" (Hucurât-15). Kuşkusuz, şek ve şüphesiz olarak Allahü teâlâya imân etmek yakîn kuvvetidir. Aklın meyvesi ve hikmetin son noktası da budur. Mal ile cihâd, şehvet kuvvetini zapteden cömertliktir. Nefs ile mücâhede, gazâb kuvvetini akla uygun kullandıran, şecaattir. İ'tidâlin derecesini, Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildirmiştir: "Kâfirlere karşı şiddetli, kendi aralarında ise merhametli olurlar" (Fetih-29). Burada, yerine göre şiddet, yerine göre de merhamet gösterilebileceği işâret buyurulmuştur. Dâima şiddetli veya dâima merhametli olmak olgunluk değildir.

Asıl olgunluk, merhameti de şiddeti de yerinde kullanmaktır, işte ahlâkın ma'nası, güzelliği, çirkinliği, kısımları, meyveleri ve kolları bunlardır. Bu izahlardan anlaşıldı ki, güzel ahlâk; akıl kuvvetinin, gadab ve şehvet kuvvetlerinin mu'tedil olup, dine ve akla uygun olmalarına bağlıdır.
Güzel ahlâk, ba'zan fıtrat ve tabiat ile, ba'zan iyi işleri yapmayı âdet hâline getirmekle, ba'zan da sâlih kimselerle, iyi insanlarla beraber olmakla elde edilir, insan tabiatı, arkadaşının hem iyiliğini hem de kötülüğünü alır. Bu bakımdan, sâlih kimseler ile sohbet ahlâkın düzelmesine vesiledir. Kötü kimselerle beraber bulunan ve kötülüğü âdet hâline getiren kimse ise Allahü teâlâdan uzaktır. Bu ikisinin arasında çeşitli dereceler vardır. Sıfat ve hâller neyi gerektiriyorsa, dereceleri de odur. Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Zerre kadar iyilik eden mükâfatını, zerre kadar kötülük eden de cezasını görür" (Zilzal-7, 8) ve "Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendilerine zulmeder oldular" buyuruldu (Nahl-33).

Bedenin her uzvu, kendine mahsûs belli bir iş için yaratılmıştır. Hastalığı ise, hangi iş için yaratılmışsa o işi yapamamasıdır. Meselâ, elin hastalığı tutamamak, gözün hastalığı görememek gibi şeylerdir. Bunun gibi kalbin hastalığı da, hangi iş için yaratılmışsa onu yapamamasıdır. Kalbin yaratılma sebebi; ilim, hikmet, ma'rifet, Allah sevgisi, ibâdet, Allahü teâlâyı zikrden lezzet duymak, Allahü teâlânın sevgisini bütün sevgilerden üstün tutmak, bütün nefsânî isteklerine, şehevî arzularına karşı Allahü teâlâdan yardım dilemektir.
Hakka kavuşamayan, Hak yolunda gitmediği için kavuşamaz. Hak yolda gitmeyen, istemediği için gitmez, istemeyen de, bilmediği için istemez. Böyle kimsenin îmânı da tam değildir. Dünyânın zulmet, birkaç günlük ve fânî olduğunu, âhıretin ise saadet ve ebedî olduğunu bilince, âhıret için hazırlanmak, azık toplama arzusu kendiliğinden doğar. Bu arzuya kavuşan kimseye, kıymetli birşey için ehemmiyetsiz birşeyi vermek zor gelmez. Çünkü bugün topraktan bir saksıyı verip, yarın karşılığında altın bir kupa almak herkese kolay gelir. O hâlde insanların bütün kusurlarının sebebi, îmân zayıflığıdır... Hak yolda (din yolunda) ilerleyene en önce lâzım olan şey, şartları yerine getirmek, sonra bunlara sıkı sarılmak ve sonra da etrâfını surlarla çevirip kale gibi olmak lâzımdır. Bunun şartları şunlardır:
1. Kendisi ile Allahü teâlâ arasındaki perdeyi kaldırması lâzımdır. Böylece âyet-i kerîmede meâlen; "Önlerine ve arkalarına perde koyduk" (Yâsîn-9) buyurulanlardan olmaz. Perde dört çeşittir. Bunlar; mal, mevki, mücâdele ve münâkaşa, ma'siyettir.

Malın perde olması; kalbi meşgûl etmesidir. Hâlbuki kalb, Allahü teâlâdan başka herşeyi terk etmedikçe ilerleme olmaz. O hâlde malı aradan kaldırmak lâzımdır. Ancak kalbi meşgûl etmeyecek kadar, ihtiyâç miktarı almak perde olmaz. Mevki ve makamın perde olmasından kurtulmak, bunları istememekle olur. İnsan meşhûr olunca, insanlarla olmaktan, kabûl görmekten lezzet alır.
Mücâdele ve münâkaşanın perde olması: Bu, kalbde başka birşeye yer bırakmaz. Bunların hepsini unutmak lâzımdır. "La ilâhe illallah" kelimesinin ma'nâsına imân etmelidir. Bunun ma'nâsı, Allahtan başka ibâdet edecek hiçbir ma'bûd yok demektir. Arzu ve istekleri ağır basan kimsenin ma'bûdu, arzu

ve istekleri olur. O halde işlerin keşfini münâkaşa ve mücâdelede değil, mücâhedede aramak gerekir.
Ma'siyetin, günahların perde olması: Günah işleyenin kalbi kararmış olur. Hakkı nasıl görebilir? Bilhassa, haram yemek kalbi tam karartır. Helâl yemek kadar kalbi nurlandıran birşey yoktur, işin esâsı haram yemekten sakınmaktır. Helâlden başka şey yememelidir. Bu perdeleri aradan kaldıran kimse, namaz kılmak için abdest alan kimseye benzer. Onun namaz kılmak için uyacağı bir İmâma ihtiyâcı vardır. Perdeleri kaldıran kimsenin de bir rehbere ihtiyâcı vardır. (Bu rehber, İslâm âlimleridir.)
Çocuk terbiyesi: Bil ki çocuk, ana-baba elinde bir emânettir. Kalbi kıymetli bir cevher gibi temizdir. Mum gibi her şekli alabilir. Bütün yazı ve şekillerden uzaktır. Temiz bir toprak gibi olup, hangi tohum atılırsa, yetişir, iyilik tohumu ekilirse, din ve dünyâ saadetine kavuşur. Annesi, babası ve hocası sevâbında ortak olur. Şayet fesat tohumu atılırsa, helak olur, annesi, babası ve hocası da günahına ortak olur.

Nitekim Allahü teâlâ meâlen: "Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu ateşten koruyunuz" buyuruyor. (Tahrîm-6). Çocuğu Cehennem ateşinden kurtarmak dünyâ ateşinden korumaktan mühimdir. Çocuğu korumak demek, onu terbiye etmek ve ona iyi ahlâkı öğretmekle ve kötü arkadaştan korumakla olur. Çünkü bütün kötülüklerin başı fenâ arkadaştır. Çocuğu süslü elbiselere ve tatlı yemeklere alıştırmamalıdır. Sonra bunlardan ayrılamaz. Bütün ömrünü bunlara kavuşmağa sarfeder. Daha başlangıçta temiz olmasına dikkat etmelidir. Ona helâl süt vermeli, süt veren iyi huylu ve helâl lokma yiyici olmalıdır. Zira kötü huylar sütle anadan geçer. Haramdan meydana gelen süt ise temiz olmaz. Çocuğun eti ve derisi o haramdan olursa, tabiatı buna yakın olur ve bülûğa erdikten sonra, meydana çıkar. Dili açılmaya başlayınca ilk sözü Allah olmalıdır. Bunu sık sık çocuğa söylemeli, söyletmelidir. Ba'zı şeylerden utanmaya, haya etmeye başlarsa, bu iyi bir müjdedir ve akıl nûrunun kendisine geldiği kimsenin, utanmayı kendine muhafız yapmasına işârettir. Çünkü, kendisine çirkin gelen her şeyden haya eder.

İlk meydana gelen şey yeme arzusudur. O hâlde yemek yemenin edeblerini öğretmek lâzımdır. Meselâ sağ el ile yemeye alıştırmak. Bismillah demek, acele yememek, çok yememek, iyice çiğnemek, başkasının lokmasına bakmamak, bir lokmayı yutmadan diğerini eline almamak, arasıra yalnız ekmek verip hep iyi yemeğe alıştırmamak, çok yemeyi gözünde ayıb göstermek, bunu hayvanlar ve akılsızlar yapar diye söylemek, çok yiyen çocukları kendi çocuğuna ayıblamak, lâzımdır. Çocuk hamd etmeyi edeble söylerse, övünmemeye alışır ve öyle olur.
Kötü arkadaştan çocuğu korumalıdır. Korunmayan çocuklar, küstah yalancı, hırsız, saygısız ve korkusuz olurlar. Uzun yıllar bu sıfatlardan ayrılamazlar.
Mektebe verince, Kur'ân-ı kerîm öğretmeli, sonra zâhidlerin, evliyânın hikâye ve hâllerini, Sahâbe-i Kirâmın ve geçmiş büyüklerin güzel ahlâkını anlatmalıdır.
Çocuk iyi iş yapınca ve çocukta iyi huy görünce, o işinden ve ahlâkından dolayı onu övmeli, aferin demeli, sevindirecek birşey vermeli, insanların yanında onu övmelidir. Bir kusur işlerse veya kötü söz söylerse, bir iki defa görmemezlikten gelmeli, sık sık azarlamamalıdır. Sık sık azarlanırsa, cesâretlenir, gizli yaptığını açıkça yapmaya başlar. Kızacaksa, bir defa ona kızmalı, korkutmalıdır ve: "Sakın bu hareketini kimse görmesin ve bilmesin, insanlar arasında rezil, rüsvâ olursun. Sana kimse arka çıkmaz!" demelidir.
Baba, baba olduğunu, büyük olduğunu hissettirmelidir. Anne, çocuğu baba ile korkutmalıdır. Gündüz uyutmamalıdır. Zîrâ gevşek olur. Yumuşak yatakta yatırmamalıdır. Böylece bedeni kuvvetli olur. Her gün bir saat oynamasına müsâade etmelidir. Terbiyeli olur ve sıkılmaz. Sıkılmak ve üzülmekten kötü huy peyda eder ve kalbi kör olur. Herkese karşı alçak gönüllü olmasını öğretmelidir. Çocuklar arasında övünmemeli, kendini medhetmemelidir. Çocuklardan birşey aldırmamalıdır. Bilâkis onlara vermelidir. Çocuğa, başkalarından birşey almak, dilencilerin ve sokak çocuklarının işidir, demelidir. Bir kimseden para almasına müsâade etmemelidir. Bu, helakine sebeb olur ve onu kötü işlere düşürür. Çocuğa tükürüğünü ve sümüğünü, yere atmamasını, arkasını insanlara dönmemesini, edeble oturmasını, elini çenesine dayamamasını öğretmelidir. Zira bu, tenbellik ve gevşeklik alâmetidir. Fazla konuşmamasını, kat'iyyen yemîn etmemesini, sorulmadan konuşmamasını, kendinden büyüğüne saygı göstermesini ve onun önünden yürümemesini, dilini kötü söz, sövme ve la'netten korumasını öğretmelidir.
Hoca kendisini dövünce, feryâd etmemesini, bağırmamasını söylemelidir, iltimas ettirmeli, sabretmeyi öğretmelidir.
Yedi yaşında olunca, tatlı ve kolay bir ifâde ile namaz ve abdesti ona öğretmelidir. On yaşına gelince, namaz kılmazsa, kızarak, döverek kıldırmalıdır. Başkasının malını çalmayı,

haram yemeyi, yalan söylemeyi gözünde çirkin gösterecek şekilde anlatmalıdır. Dâima böyle kötülükler yapmış olanlardan bahsetmelidir. Böyle yetiştirip sonra bülûğa erince, bu edeblerin sırlarını, inceliklerini ona söylemelidir. Meselâ yemekten maksat, kulun Allahü teâlâya ibâdet etmesi için lâzım olan kuvvet ve gıdayı almaktır. Dünyâdan maksat, âhıret için azık toplamaktır. Zira kimseye kalmaz, ölüm çabuk ve ansızın gelir. Ne bahtiyardır o kimse ki, dünyâda iken âhıret azığını elde eder. Cennete ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşur demelidir.

Cennet ve Cehennem hâllerini ve sıfatlarını çocuğa anlatmalı, işlerdeki sevâb ve ikabı bildirmelidir. Küçük yaşında böyle terbiye ederse, taş üzerindeki yazı gibi olur. Sonra yapılırsa duvardaki toprak ve sıva gibi dökülür.

Sehl-i Tüsterî (radıyallahü anh) şöyle anlatmıştır: "Üç yaşında idim. Dayım Muhammed bin Suvâr gece namazı kılarken ona bakardım. "Ey oğul, seni yaratan Rabbini anmaz mısın?" dedi. Nasıl anayım? dedim. Gece yatağa girince, dil ile değil, kalb ile üç defa de ki, Allah benimledir. Allahü teâlâ dâima beni işitiyor. Allahü teâlâ beni görüyor. Birkaç gece dediği şekilde yaptım. Sonra her gece yedi kere söyle dedi. Öyle yaptım. Bir müddet sonra, bunun tatlılığını kalbimde buldum. Bir sene geçince: "Sana söylediklerimi ömrün boyunca unutma Seni kabre koyuncaya kadar devam eyle. Çünkü bunlar bu dünyâda da, âhırette de senin dayanağın ve elinden tutucu olurlar" dedi. Birkaç sene devam eyledim. Kalbimdeki tatlılık arttı. Birgün dayım bana: "Allahü teâlâ kiminle olursa, kimi işitir ve kimi görürse, o kimse günah işlemez. Sakın günah işleme. Allahü teâlâ seni görüyor" dedi. Sonra beni hocaya gönderdi. Kalbim dağınık oldu. Her gün bir saatten fazla göndermeyin dedim. Kur'ân-ı kerîmi öğrendim. O zaman yedi yaşında idim. On yaşına gelince dâima oruç tutar, arpa ekmeği yerdim. Oniki yaşıma kadar böyle devam ettim. Onüç yaşında iken kalbime bir mes'ele geldi. Sormak için beni Basra'ya gönderin, dedim. Gittim ve bütün âlimlere sordum, çözemediler. Hûzistan'da bir kimseye gitmemi söylediler. Oraya gittim. O çözdü. Bir müddet onun yanında kaldım. Sonra Tüster'e geldim. Arpa ekmeği aldım. Oruç tuttum ve orucumu onunla açtım. Daha fazla yemedim. Bir sene, hergün bir arpa ekmeği ile geçindim. Sonra üç gün üç gece hiçbir şey yemeyeyim dedim. Bunu yapınca, beş gün beş geceye çıkardım. Sonra yediye çıkardım. Böylece tedricen, artıra artıra yirmibeş gün ve geceye çıkardım ve hiçbir şey yemedim. Yirmi beş sene böyle devam ettim. Her gece de sabahlara kadar namaz kılardım." Bu hikâyeyi anlatmamızın sebebi, büyük işlerin tohumunun küçüklükte ekildiğini göstermektir.

İmâm-ı Gazâlî hazretlerine senelerce hizmet edip, tam ve geniş ilim öğrenen talebelerinden biri, birgün kendi kendine düşünüp, senelerce zahmet çekip çok şey öğrendim. Bu kadar çok ilimden bana en lüzumlu ve fâidelisi acaba hangisidir? Âhırette imdâdıma yetişecek, mezarda dünyâ dostlarım beni yalnız bırakıp gittikleri zaman, bana arkadaş olacak, mezardan kalkınca, ananın evlâdından, kardeşin kardeşinden, dünyâdaki dostların birbirlerinden kaçıp, herkes başının çâresini aradığı vakit beni kurtaracak olan acaba hangisidir? Dünyâda, âhırette fâidesi olmıyan acaba hangileridir? Bilsem de bunlardan uzaklaşsam. Çünkü, Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Fâidesiz ilmi öğrenmekten ve Allahü teâlâdan korkmıyan kalbden ve dünyâya doymıyan nefsden ve Allah için ağlamayan gözden ve kabûle layık olmıyan duâdan Allahü teâlâ bizi korusun" buyurmuştur, diye uzun zaman düşündükden sonra, anlamak için hocası olan Hüccet-ül-İslâm İmâm-ı Gazâlî'ye (Allahü teâlâ, onun kabrini nûr ile doldursun) mektûp yazdı, bununla beraber birkaç zaman hayırlı duâ etmesini yalvardı ve bana kısa, açık ve fâideli cevap veriniz de, her sabah okuyup, ona göre hareket edeyim, dedi.

Hüccet-ül-İslâm İmâm-ı Gazâlî, şu cevâbı yazıp gönderdi:

"Ey sevgili oğlum ve sâdık dostum! Allahü teâlâ, sana uzun uzun ömürler verip, ömrünü ibâdet ile ve O'nun gösterdiği yolda gitmek ile geçirmek nasîb eylesin! Bütün nasihatler Peygamberimiz Muhammed sallallahü aleyhi ve sellemden alınmıştır. Ondan gelmiyen nasihatler fâide vermez. Dünyâya yayılmış olan bu nasihatlerden, birisini bile almadın ise, senelerce yanımda niçin kaldın ve niçin okudun? Peygamberimizin (aleyhisselâm) dünyâya yayılan nasihatlerinden biri şudur "Allahü teâlânın, bir kuluna rahmet etmeyeceğine, ona gazâb ve azâb edeceğine alâmet, dünyâya ve âhırete fâidesi olmıyan şeylerle meşgûl olması, zamanlarını lüzumsuz şeylerle öldürmesidir. Bir kimsenin ömründen bir saati, Allahü teâlânın beğenmediği bir şeyde geçerse, ne kadar çok pişman olsa, üzülse yeridir. Bir kimse kırk yaşını geçtiği hâlde onun hayırlı işleri, ya'nî sevâbları, kötü işlerinden, ya'nî günahlarından ziyâde olmadı ise, Cehenneme hazırlansın."

Bu hadîs-i şerîfin ma'nâsını iyi anlayanlara, bu nasihat yetişir.

Nasihat vermek kolaydır. Nasihat kabûl etmek güçtür. Çünkü, nefislerine uyanlara, dünyâ zevklerinin peşinde koşanlara, nasihat acı gelir, haramlar ise tatlı gelir. Bunun için, Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde "Kafirlerle harbediniz! Harb, size, acı ve sıkıntılı gelir. Size zor gelen şeyler, ya'nî Allahü teâlânın emirleri, sizin için hayırlıdır, iyidir. Size iyi gelen, sevdiğiniz şeyler, ya'nî haramlar, size zararlıdır, fenâdır. Hayırlı olanları Allahü teâlâ biliyor, siz bilmiyorsunuz" buyurdu (Bekâra-216). Hele senin gibi, ilim ismi verilen ve ilim şekline sokulan, lüzumsuz şeyleri öğrenenlere ve ilmi, dünyâda ve âhırette kendine ve insanlara fâideli olmak için değil, herkese büyüklük satmak için ve yalnız dünyalık kazanmak için okuyup, âhıretlerini düşünmiyenlere nasihat te'sîr etmez. Amelsiz ilim, insanı kurtarır zannediyorsun ve ilim sahibi olunca, amel etmeden kurtuluruz sanıyorsun. Bu hâlinize çok şaşılır. Çünkü ilmi olan kimsenin, amelsiz kuru ilmin kıyâmette kendine zarar vereceğini, bilmiyordum, diye Özür ve bahâne yapamıyacağını bilmesi lâzımdır. Peygamberimizin (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfini de işitmediniz mi: Buyuruyor ki, "Kıyâmet günü azâbların en şiddetlisi, elbette, ilminin fâidesini görmiyen Âlime olacaktır." Büyüklerden biri, Cüneyd-i Bağdâdî'yi rü'yâda görüp ne hâlde olduğunu sorunca, Cüneyd buyurdu ki, o kadar sözlerim, keşf ve işâretlerim, ya'nî zâhirî ve batınî bilgilerim hep harâb oldu, tükendi; yalnız bir gece kıldığım iki rek'at nemaz imdâdıma yetişti.

Ameli, ibâdeti elden bırakma! Kalbe âit hâlleri ve bilgileri unutma! Ya'nî hareketlerin ilme, hallerin de, tasavvufa uygun olsun!
İyi bil ki, amelsiz ilim, insanı kurtaramaz. Bunu sana bir misâl ile anlatayım: Bir kimse, dağda bir arslana rastlasa, yanında tüfeği ve kılıcı bulunsa ve bunları kullanmasını iyi bilse ve ne kadar cesur olursa olsun, bu aletleri kullanmadıkça, arslandan kurtulabilir mi? Sen de bilirsin ki, kurtulamaz. İşte bunun gibi, bir kimse ne kadar ilim sahibi olursa olsun, bildiğine göre hareket etmezse, ilminin fâidesi olmaz. Diğer bir misâl, bir tabîb hastalansa, hastalığını teşhis edip ilâcını da bilse ve bu ilâç hakîkaten o hastalığa çok iyi gelse, ilâcı kullanmadıkça, yalnız bilgisinin onu iyi edemiyeceğini pekâlâ bilirsin. Şairin dediği gibi:

Binlerce litre ilâç yapsan,
Fâidesi olmaz içmedikçe.

Bir insan ne kadar ilim edinse, ne kadar kitap okusa, bildiklerini yapmadıkça fâidesi olmaz.
Allahü teâlânın emrettiği, beğendiği iyi şeyleri yaparak onun merhametini kazanmaz isen, rahmetine kavuşamazsın. Bak! Allahü teâlâ bir âyet-i kerîmede "Allahın rahmetine kavuşmak istiyenler, emirlerini yapsınlar" buyuruyor. Ve başka âyette "Dünyâda yapılanların karşılıklarını göreceklerdir" ve bir âyette "Îmân edip, ibâdet yapanlar ve haramlardan kaçanlar, elbette Cennetlere girecek, ni'metlere kavuşacaklardır" ve bir yerde "Cennet yalnız îmân edip, ibâdet edenler içindir" ve "Allahü teâlâya ve O'nun Peygamberlerine itaat edenler, âhırette Peygamberlere ve sıddîklara ve şehîdlere ve sâlihlere verilen ni'metlere ortak olacaklardır" buyuruyor. Peygamberimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîfte, "Müslümanlık beş şey üzerine kurulmuştur: Birincisi, Allahü teâlâya ve Muhammed aleyhisselâmın O'nun Peygamberi olduğuna inanmak, ikincisi her gün beş vakit namaz kılmak, üçüncüsü senede bir kere malının kırkta birini müslüman olan fakirlere zekât vermek, dördüncüsü, Ramazân-ı şerîf ayında her gün oruç tutmak, beşincisi, Mekke-i mükerremeye giderek, ömründe bir kerre hac etmek" ve bir hadîs-i şerîfte; "Îmân, altı şeye kalb ile inanmak ve inandığını dili ile söylemek ve Allahü teâlânın emirlerini beğenmektir" buyurdu. İnanmakla ve söylemekle imân hâsıl oluyor, ibâdet etmekle kemâle gelip, cilalanıyor. Ehl-i sünnetin reîsi, din-i İslâmın en büyük âlimi İmâm-ı a'zam Ebû Hanife "rahmetullahi aleyh" vasıyyetnamesinde buyuruyor ki: "Îmân, dil ile söylemek ve kalb ile inanmaktır." Amelin lâzım olduğunu gösteren daha sayabildiğin kadar vesîkalar vardır. Fakat ne yapayım ki sen uykudasın! Eğer bu sözümden (Şu hâlde insanlar amelleri için Cennete girecek, Allahü teâlânın rahmetiyle, ihsaniyle girmeyecekmiş) dersen, sözlerimi anlamamış olursun. Demek istiyorum ki, insan, Allahın lutfu, ihsânı ile Cennete girecektir. Fakat itaat ve ibâdet yaparak rahmete kavuşmaya hazırlanmaz ve lâyık olmazsa Allahın lütfu ve rahmeti ona gelmez. Nitekim Allahü teâlâ, "Rahmetim, muhsinler için, ya'nî emirlerimi kabûl edip yapanlar içindir" buyuruyor. Allahın rahmeti yetişmezse, kimse Cennete giremez. Cennete yalnız imân ile girilecektir denilirse, evet öyledir, lâkin birçok tehlikeleri atlattıktan sonra girilebilecektir, iman ile gitmiyen, Cennete girmiyecektir. Cennete girmek için âhirete imân ile gitmek ve diğer tehlikeleri de atlatmak lâzımdır. Fakat bu zaman da Cennetin en aşağı derecesine kavuşabilir.

İyi bil ki, çalışmayınca, din yolunda yürümedikçe sevâb kazanamazsın! Benî-İsrâil'den birisi çok seneler ibâdet etmişti. Allahü teâlâ, bunun ibâdetlerini meleklere göstermek istedi. Yanına bir melek gönderip şöyle sordurdu: Daha ne kadar ibâdet edeceksin? Cennetlik olmadın mı? Cevâbında dedi ki: Benim vazîfem kulluk yapmaktır. Emîr sahibi O'dur. Melek bu cevâbı işitince: "Yâ Rabbi, sen her şeyi bilirsin. O kulunun cevâbını da duydun" dedi. Cenâb-ı Hak "O kulum, alçaklığı ile aşağılığı ile beraber bizden yüzünü çevirmiyor, biz de ihsân ve merhamet sahibi olduğumuzdan, elbette onu bırakmayız. Ey meleklerim! Şâhid olunuz, onu affettim" buyurdu.

Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm bak ne buyuruyor "Âhırette hesaba çekilmeden önce, dünyâda iken hesabınızı görünüz ve tartılmadan önce, kendinizi tartınız!" Ali Murtazâ (radıyallahü anh) buyurdu ki: Uğraşmadan, çalışmadan Cennete kavuşacağını zanneden kimse, hayâle kapılıyor. Çalışarak kavuşacağım diyenin de kendini yorması, ibâdet meşakkatlerini yüklenmesi lâzımdır. Hazret-i Ali'nin (radıyallahü anh) talebesinden Hasen-i Basrî (radıyallahü anh) diyor ki: "İbâdet etmeden Allahü teâlâdan Cennet istemek, büyük günahtır." Büyüklerden biri buyuruyor ki, "İlmi fâideli olan kimse, ibâdeti bırakmaz, ibâdetin sevâbını düşünmeği bırakır." Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Akıl sahibi, nefsini ezip, âhırette lâzım olan şeyler için çalışır. Ahmak, aptal olan da nefsinin arzuları peşinde koşup, Cennete götürmesi için de, Allaha duâ eder."

İlim öğrenmek ve kitap okumak için çok gecelerini feda ettin ve çok tatlı uykularını kendine haram eyledin. Bilmem ki, niçin kendini bu kadar harâb ettin? ilim öğrenmekten maksadın eğer dünyâ menfaatlerini toplamak, şöhret, mevki sahibi olmak ve müslümanlara büyüklük göstermek idi ise, sana yazıklar olsun! Çok aldanmışsın, kendini azâba sürüklemişsin! Yok eğer maksadın İslâmiyete ve Muhammed aleyhisselâmın dinine yardım etmek ve ahlâkını temizlemek ve nefsini kırmak idi ise, sana müjdeler olsun! Kendine ne güzel ve ebedi istikbâl hazırlamışsın, istikbâl, saadeti ebediyyeye kavuşmaktır. Beyt:

Senin için olmıyan uykusuzluklar boşunadır.
Başkalarının firakına ağlamak boşunadır.

Keyfine göre yaşa! Fakat bu yaşaman uzun sürmiyecek, birgün elbette öleceksin. Gece gündüz düşündüğün, sımsıkı sarıldığın lezzetlerden elbette ayrılacaksın. Dünyânın nesini seversen sev, hepsine veda edeceksin! Elinden geleni yap! Fakat unutma ki, her yaptığının hesabını vereceksin!
Îmân edilecek şeyleri akla uydurmağa, beğendirmeğe uğraşmak, dinsizlerle, câhillerle, münâkaşa edip, onların bozuk düşünceleri ile uğraşmak ve Kur'ân-ı kerîmi öğrenmeden ve namazı, abdesti, orucu, farzları, haramları okumadan, bilmeden para kazanmağa kalkışmak, herkesten fazla zengin olmak için doktorluk, mühendislik, edebiyyât, hukuk ilimleriyle uğraşmak, ömrü boş yere harcamak olur.
Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Îsâ aleyhisselâmın İncîlinde okudum; bir kimseyi tabuta koyduktan mezara bırakıncaya kadar; Allahü teâlâ ona kırk suâl soracaktır. Birincisi "Ey kulum! Yaşadığın kadar hep dünyâ için süslendin, herkesin beğenmesi, hürmet etmesi için birçok şeyler öğrendin. Benim emrettiğim şeyleri de öğrendin mi, istediklerimi yapıp, haram ettiklerimden kaçındın mı?"

Allahü teâlâ sana her gün soruyor: "Başkaları için neye bu kadar uğraşıyorsun? Görmüyor musun ki, tepeden tırnağa kadar benim iyiliklerim ile, ihsânlarım ile örtülüsün?" Fakat sen bunu duymuyorsun. Çocuk oyuna dalıp etrâfını görmediği gibi, dünyâ zevkleri, nefsin arzuları seni sağır ve kör eylemiş!
İlim öğrenip de, bunu kullanmamak delîliktir. İlimsiz amel de yanlış olur, kabûl edilmez. Mısra:

İlim edin ve ibâdette kusur etme!

Ateşte sonsuz yanmaktan bu ikisi kurtarır.
Bugün seni günahtan korumıyan ve ibâdete sevketmiyen ilim, yarın Cehennem ateşinden de korumaz.
İbâdet ederek geçmiş günahlarını affettiremezsen, kıyâmette elin ve dilin âciz kaldığı zaman (Yâ Rabbî, bizi geri dünyâya gönder, bütün ömrümüzü ibâdetle geçireceğiz) diyenlerden olursun. Fakat "Ey ahmak! Oradan geldin ya!" cevâbını alıp kalırsın.

Cân-ü gönülden çalışmak, Allahü teâlânın düşmanı olan nefse şiddetle karşı koyup, onu ezmek lâzımdır ve her ân kendini mezarda bilip, ona göre hazırlanmalıdır. Senden evvel gidenler, hep sana, onlara ne zaman ve ne hâlde kavuşacağına bakıyorlar. Aklını başına topla da, oraya

sermâyesiz gitme! Ebû Bekr-i Sıddîk (radıyallahü anh) buyurdu ki: İnsanın vücûdu, ya kuş kafesine benzer ki, açılınca kuş uçup kurtulur veya hayvanın ahırına benzer ki, açılınca hayvan yük çekmeğe, zahmete sokulur. Düşün! Bakalım sen bunlardan hangisisin? Kuş kafesi isen, “Rabbine kavuş” sesini işitince uçup yükselirsin. Nitekim hadîs-i şerîfte “Sa’d bin Muâz’ın (radıyallahü anh) ölümü sebebiyle Arş titredi” buyuruldu. Eğer Allah korusun, ahıra benziyorsan, ya’nî Allahü teâlânın “Başlarına gelecekleri düşünmediklerinden, hayvanlara benzerler, hattâ daha aşağıdırlar” (A’râf-179) buyurduğu kimselerden isen, hiç şüphe etme ki, hâneden hâviyeye, ya’nî doğru Cehenneme gidersin. Hasen-i Basrî (radıyallahü anh) hazretleri, birgün eline bir bardak soğuk şerbet almıştı. Birdenbire bayılarak bardak elinden düştü. Kendisine gelince, sebebini sordular. Cehennemde yananların Cennetteki arkadaşlarına seslenerek: “İçtiğiniz Cennet sularından bize biraz veriniz” dedikleri hatırıma geldi, korkudan aklım kaçtı, dedi.

Yalnız ilim kâfi olan ibâdete lüzum olmasaydı, her gece sabaha karşı “Duâ eden, istiyen yok mu? Vereyim. Tövbe eden yok mu? Affedeyim” buyurulmaz idi. Birgün Peygamberimizin (aleyhisselâm) huzûrunda Eshâb-ı Kirâmdan Abdullah İbni Ömer’i medhetdiler. “İyi insandır, teheccüd namazı (ya’nî gece nemazı) kılsaydı, daha iyi olurdu.” buyurdu. Yine birgün Eshâbdan birine: “Ey... Çok uyuma!... Geceleri çok uyumak, insanı kıyâmette muhtaç eder” buyurdu...

Lokman Hakim, oğluna şöyle nasihat ederdi: Oğlum, horoz senden daha akıllı olmasın! Hâlbuki o, her sabah zikr ve tesbih ediyor, sen ise uyuyorsun. Şu iki beyti burada söylemek çok güzel olur:
Gece karanlığında güvercin, dallar üzerinde,
Feryâd ile zikrediyor, ben ise uykudayım.

Bu hâl, beni utandırsın! Eğer âşık olsaydım.
Güvercinden evvel, gece ben ağlardım.

Nasihatlerin hülâsası, özü, Allahü teâlâya kulluk ve itaat etmenin ne demek olduğunu bildirmektir. Tâat demek ve ibâdet demek, Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma tâbi olmak demektir. Ya’nî, bütün sözlerini ve hareketlerini O’nun emirlerine ve nehylerine uydurmak demektir. Ya’nî her söylediğin ve her yaptığın, söylememen ve yapmaman, hep, O’nun emri ile olmaktır. Şunu iyi bil ki, ibâdet şeklinde yaptığın işler, eğer O’nun emri ile olmadı ise, ibâdet olmaz, belki günah olur. Eğer namaz ve oruç iseler de böyledir. Nitekim biliyorsun ki, Ramazan Bayramının birinci günü ve Kurban Bayramının her dört günü oruç tutmak günahtır, isyan etmektir. Hâlbuki, oruç bir ibâdettir. Fakat, emir ile olmadığından günah oldu. Bunun gibi, başkasından zor ile alınan elbise içinde veya böyle bir yerde namaz kılmak da günahtır. Hâlbuki namaz bir ibâdettir. Fakat, emir ile olmayınca isyan oluyor. Bunlar gibi, bir kimsenin, nikâhlı hanımı ile her türlü oyun ve latifeler yapması ibâdettir, ya’nî sevâbtır. Bunun sevâbı hadîs-i şerîf ile bildirilmektedir. Hâlbuki yapılan şey oyun ve eğlencedir. Fakat emir ile olduğundan sevâbtır. Görülüyor ki, ibâdet demek, yalnız namaz kılmak, oruç tutmak değildir, ibâdet demek, İslâmiyetin emirlerine uymak demektir. Çünkü, namaz ve oruç, İslâmiyete uygun olunca, ibâdet olurlar.
O hâlde, bütün sözlerini ve bütün hareketlerini İslâmiyete uydur! Çünkü, kim olursa olsun, İslâmiyete uymıyan ilimler ve çalışmalar, doğru yoldan sapmaktır ve Allahü teâlâdan uzaklaşmağa sebeb olurlar. Peygamberimiz (aleyhisselâm) işte bunun için, eskiden kalma ilimleri ve âdetleri neshetti, değiştirdi. O hâlde, İslâmiyetin müsâadesi olmadan ağzını açmamak lâzımdır ve iyi bil ki, senin öğrendiğin ilimlerle Allah yolunda gidilemez. Şunu da bil ki, bu yol, kendilerine sofi, ya’nî tarîkatçi ismini vererek, tarikat büyüklerinin yolunda olduklarını iddia eden câhillerin, ma’nâlarını anlamadıkları, İslâmiyete uymıyan sözleri ile de gidilemez. Bu yolda ancak, nefis ile mücâdele edenler gidebilir. Nefsin arzularını, şehvetlerini İslâmiyetin dışına taşırmamak lâzımdır. Lâf ile gidilmez. İslâmiyette yeri olmıyan sözler ve ilimler ve şehvet ile karışmış gâfil kalb, şekavet ve felâket alâmetleridir.
Öyle şeyler soruyorsun ki, bunlardan ba’zıları, ne söylemekle, ne de yazmakla anlatılamaz. Ancak oralara yetişenler, ele geçirenler bilirler. Ele geçiremiyenlerin anlamasına imkân yoktur. Çünkü bunlar, tadını alınca anlaşılacak şeylerdir. Tadarak anlaşılabilecek şeyler, söylemekle ve yazmakla anlatılamaz. Tatlılık, ekşilik, acılık ve tuzluluk söz ve yazı ile anlatılmaz. Allahü teâlânın yolunda yürümek istiyen bir kimseye evvelâ ne yapmak lâzımdır? diyorsun. Evvelâ Ehl-i sünnet âlimlerinin yazdıklarına, bildirdiklerine uygun, temiz bir i’tikâd ve îmân lâzımdır. Bundan sonra tövbe-i nasûh, ya’nî daha işlememek üzere, günahlara tövbe etmek, üçüncüsü, herkes ile helâllaşmak, üzerinde hiçbir mahlûkun hakkı

kalmamak, dördüncüsü, Allahü teâlânın emirlerini yapacak kadar, İslâmiyeti öğrenmektir. İslâmiyeti bundan fazla öğrenmek, herkese vâcib değildir. Diğer ilimleri lüzumu kadar okumalıdır. Bu lüzum, herkesin san'atına, mesleğine, ihtisasına göre değişir. Bunu, bir hikâye ile daha iyi anlayabilirsin.
Şiblî hazretleri diyor ki, dörtyüz hocadan ders okudum. Bunlardan dörtbin hadîs-i şerîf öğrendim. Bütün bu hadîslerden bir tanesini seçip kendimi ona uydurdum, diğerlerini bıraktım. Çünkü, kurtuluşu ve saâdet-i ebediyyeye kavuşmağı bunda buldum ve bütün nasihatleri hep bunun içinde gördüm. Seçtiğim hadîs-i şerîf şudur: Peygamberimiz (aleyhisselâm) bir Sahâbîye buyuruyor ki: "Dünyâ için, dünyâda kalacağın kadar çalış! Âhıret için, orada sonsuz kalacağına göre çalış! Allahü teâlâya, muhtaç olduğun kadar itaat et! Cehenneme dayanabileceğin kadar günâh işle!"

Bu hadîs-i şerîf gösteriyor ki, sana lüzumundan daha çok ilim lâzım değildir. Çünkü, ilmi çok öğrenmek farz-ı kifâyedir. Farz-ı ayn değildir. Bu işi, başkaları yaparak senin yükünü almışlardır. Aşağıdaki hikâyeye dikkat edersen, bunu daha iyi anlarsın:
Hâtim-i Esam, Şakîk-i Belhî'nin talebesinden idi. Birgün Şakîk-i Belhî kendisine sordu: Ne kadar zamandır buraya geliyor, beni dinliyorsun? Otuzüç sene. Bu kadar zaman içinde benden ne öğrendin, neler istifâde ettin? Sekiz şey istifâde ettim, dedi.
Şakîk, bunu duyunca yazıklar olsun sana ey Hatim! Bütün zamanımı sana harcadım, senin ise, sekiz şeyden fazla istifâden olmamış, diye çok üzüldü. Hatim dedi ki: Ey hocam, doğrusunu istiyorsan, böyledir. Bundan fazlasını da zâten istemem. Bana bu kadar yetişir. Çünkü, iyi biliyorum ki, dünyâda, âhırette felâketlerden kurtulup saâdet-i ebediyyeye kavuşmak, bu sekiz bilgi ile olacaktır, dedi. Hocası, söyle! Bunları ben de anlıyayım! dedi.
Hatim dedi ki: Ey Hocam! Birincisi, insanlara baktım, herkes, bir şeyi seçmiş, onu sevmiş gördüm ve bu sevgilerin çoğu, onlara ölüm yatağına kadar, ba'zıları öldüğü vakte kadar, ba'zıları da, mezara girinceye kadar, arkadaşlık ediyor ve sonra onları yalnız ve zavallı olarak bırakıp ayrılıyorlar gördüm. Onunla beraber kimse mezara girmiyor, dert ortağı olmuyor. Bu hâli görünce, düşündüm ve kendime dedim ki, dünyâda öyle bir dost seçmeliyim ki, mezara benimle gelsin, bana orada arkadaşlık etsin. Aradım, taradım, Allahü teâlâya yapılan ibâdetlerden başka böyle sâdık bir sevgili bulunmadığını gördüm. Dost olarak onları seçtim ve onlara sarıldım.
Şakîk, bunu duyunca, çok güzel yapmışsın yâ Hatim, çok doğru söylüyorsun, ikinci fâideyi de söyle, anlıyayım dedi.
Hatim dedi ki: Ey Hocam! ikinci fâidem: insanlara baktım, herkesi, arzuları, keyfleri peşinde koşuyor, nefsin şehvetleri arkasında yürüyor gördüm ve şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: "Allahü teâlâdan korkarak nefslerine uymıyanlar, elbette Cennete gideceklerdir" (Nâziât-40, 41). Çok düşündüm. Kur'ân-ı kerîmin başdan başa doğru olduğunu, bilgilerimle, tecrübelerimle, aklımla, vicdanımla anladım ve tam inandım. Nefsimi düşman bilerek, ona aldanmamağa, uymamağa karar verdim ve mücâdeleye başladım ve arzularını, şehvetlerini yapmadım ve nihâyet teslim olarak, ibâdetlerden kaçan o nefsin, şimdi Allahü teâlâya itaate koştuğunu, şehvetlerden vazgeçtiğini gördüm. Şakîk bunları işitince, Allah sana iyilikler versin, ne güzel yapmışsın, üçüncü fâideyi de söyle dinliyeyim, dedi.

Hatim dedi ki, üçüncü fâidem, insanların hâline baktım, herkes dünyâda bir sıkıntıya girmiş, böylece dünyalık toplamağa uğraşıyorlar gördüm, sonra şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: "Dünyâ malından, sarıldığınız, sakladığınız her şey, yanınızda kalmıyacak, sizden ayrılacaktır. Ancak Allah rızâsı için yaptığınız iyilikler ve ibadetler sizinle beraber kalacaktır" (Nahl-96). Dünyâ için topladıklarımı, Allah yolunda harcadım, fukaraya dağıttım. Ya'nî bâki kalmaları için, Allahü teâlâya ödünç verdim. Şakîk bu sözleri işitince, ne güzel yapmışsın ve ne güzel söylüyorsun yâ Hatim, dördüncü fâideyi de söyle dinliyeyim, dedi.

Hatim dedi ki, dördüncü fâidem, insanlara baktım, herkesin başkalarını beğenmediğini gördüm. Buna sebep, birbirlerine hased etmeleri olduğunu, birbirlerinin mevkilerine, mallarına ve ilimlerine göz dikmeleri olduğunu anladım ve şu âyet-i kerîmeye dikkat ettim: "Dünyâdaki maddî, ma'nevî bütün rızklarını aralarında taksim ettik" (Zuhruf-32). Herkesin ilim, mal, rütbe, evlât gibi rızklarının dünyâ yaratılmadan evvel, ezelde taksim edildiğini, kimsenin elinde bir şey olmadığını ve çalışmağı, sebeplere yapışmağı emrettiğinden, O'na itaat etmiş olmak için çalışmak lâzım geldiğini ve hased etmenin büyük zararlarından başka, zâten lüzumsuz olduğunu anladım ve Allahü teâlânın ezelde yaptığı taksime ve çalışınca

Rabbimin gönderdiğine râzı oldum ve bütün müslümanlarla sulh üzere olup, herkesi sevdim ve sevildim. Şakîk bunları duyunca, ne iyi yapmışsın ve ne iyi söylüyorsun; beşinci fâideyi de söyle dinliyeyim yâ Hatim! dedi. Hatim dedi ki, beşinci fâidem: insanlara baktım, birçoklarının insanlık şerefini, kıymetini, âmir, müdür olmakta, insanların kendilerine muhtaç olduklarını ve karşılarında eğildiklerini görmekte zannettiklerini ve bununla iftihar ettiklerini, övündüklerini gördüm. Ba'zıları da, kıymet ve şeref, çok mal ve evlâd ile olur sanarak, bunlarla iftihar ediyorlar. Bir kısmı da, insanlık şerefi, malı, parayı insanların hoşuna gidecek, herkesi eğlendirecek, yerlere sarfetmektir sanarak, Allahü teâlânın emrettiği yerlere ve emrettiği şekilde harc edemiyorlar ve bununla öğünüyorlar gördüm ve şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: "En şerefliniz ve en kıymetliniz, Allahü teâlâdan çok korkanınızdır" (Hucurât-13). İnsanların yanıldıklarını, aldandıklarını anladım ve takvâya sarıldım. Rabbimin affına ve ihsânlarına kavuşmak için, O'ndan korkarak İslâmiyetin dışına çıkmadım, haramlardan kaçtım, Şakîk bunları işitince, ne güzel söylüyorsun yâ Hatim! Altıncı fâideni de söyle, dedi.

Hatim dedi ki, altıncı fâidem: insanlara baktım. Birbirlerinin mallarına, mevki'lerine ve ilimlerine göz dikerek, fırka fırka, parti parti ayrılarak, birbirlerine düşmanlık ettiklerini gördüm ve şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: "Sizin düşmanınız şeytandır. Ya'nî, sizi, Allah yolundan, müslümanlıktan ayırmak için uğraşanlardır. Bunları düşman biliniz" (Fâtır-6). Kur'ân-ı kerîmin doğru söylediğini bildim ve şeytanı ve onun gibi müslümanlarla uğraşanları düşman bilip, sözlerine aldanmadım, onlara uymadım. Onların tapındıklarına tapmadım. Allahü teâlânın emirlerine itaat ettim. Ehl-i sünnet âlimlerinin gösterdiği yoldan ayrılmadım. Kurtuluş yolunun, doğru yolun, yalnız Ehl-i sünnet yolu olduğuna inandım. Nitekim, Allahü teâlâ: "Ey Âdemoğulları! Şeytana tapmayınız, o sizin en belli düşmanınızdır, diye, sizden söz almadım mı idi, bana itaat, ibâdet ediniz! Kurtuluş yolu, ancak budur" buyurdu. Onun için, müslümanları aldatmağa uğraşanları dinlemedim. Muhammed aleyhisselâmın yolunu gösteren Ehl-i sünnet âlimlerinin kitaplarından ayrılmadım deyince, Şakîk; ne güzel yapmışsın ve ne güzel söylüyorsun, yedinci fâideyi de söyle, dedi.

Hatim dedi ki, yedinci fâidem: insanlara baktım. Gördüm ki, herkes yiyip içmek, para kazanmak için uğraşıyor. Bu yüzden haram ve şüpheli şeyleri de alıyorlar ve zillete, hakaretlere katlanıyorlar. Şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: "Allahü teâlâ tarafından rızkı gönderilmiyen yer yüzünde bir canlı yoktur" (Hûd-6). Kur'ân-ı kerîmin Allah kelâmı olduğunu ve elbette doğru olduğunu ve o canlılardan biri olduğumu bildim. Rızkımı göndereceğine söz verdiğine, elbette göndereceğine güvenerek O'nun emrettiği gibi çalıştım deyince, Şakîk; ne iyi yapmışsın ve ne iyi söylüyorsun, sekizinci fâideyi de söyle! dedi.

Hatim, dedi ki, sekizinci fâidem: insanlara baktım. Herkesin, bir kimseye veya bir şeye güvendiğini, sırtını ona dayadığını gördüm. Ba'zıları altınlarına, mal ve mülküne, ba'zıları san'atına ve kazancına, ba'zıları mevki' ve rütbelerine, ba'zıları da kendi gibi bir insana güveniyor. Sonra, şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: "Allahü teâlâ, yalnız kendisine güvenenlerin her zaman imdâdına yetişir" (Talâk-3). Her zaman ve her işimde yalnız Allahü teâlâya güvendim. O emrettiği için çalıştım, sebeplere yapıştım. Fakat yalnız O'na güvendim. O'ndan istedim ve O'ndan bekledim.

Şakîk, bu sözleri işitince, yâ Hatim! Allahü teâlâ, her işinde imdâdına yetişsin! Hazret-i Mûsâ'nın Tevrat'ına, hazret-i Îsâ'nın İncîl'ine, hazret-i Davud'un Zebur'una ve hazret-i Muhammed aleyhimüssalevâtü vesselâmın Fürkân'ına baktım. Bu dört kitabın bu sekiz temel üzerinde bulunduğunu gördüm. Bu sekiz esâsı ezberleyip bunlara uyanlar, hayatlarını bunların üzerine kuranlar, bu dört kitaba uymuş, emirlerini yapmış olurlar, dedi.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 191

2) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 332

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 173

4) Tebyînü kizb-ül-müfteri sh. 291

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 10

6) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 216

7) Menâkıb-ı Gazâlî v. 1a-b, 2a-b, 3a-b, 4a-b, 5a-b, 6a-b, Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmûd Efendi kısmı No: 4609

8) Menâkıb-ı İmâm-ı Gazâlî v. 4b, 5a, 9a, 13a, 14b, 23a-b, 24a, b, Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmûd Efendi Kısmı No: 4651

9) İhyâu ulûmiddîn cild-1, sh. 3, 4, 5, 95 cild-2, sh. 112, cild-3, sh. 62, cild-4, sh. 3, 11, 450, 558, 562

10) Kimyâ-i Se’âdet cild-1, sh. 61, 109, 283, 288, cild-2, sh. 427, 444, 647, 673, 771, 862

11) El-Münkızü aniddalâl sh. 11

12) Tehâfüt-ül-felâsife sh. 3, 4

13) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1007

14) Kıyâmet ve Âhiret sh. 66

15) Hak Sözün Vesîkaları (Eyyühelveled) sh. 323

16) Fâideli Bilgiler sh. 310

17) El-A’lâm cild- 7, sh. 22

18) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 266

19) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 12, 23, 24, 36, 148, 244, 607, 887 cild-2, sh. 1304, 1918, 2007, 2048

20) İzâh-ül-meknûn (Keşf-üz-zünûn zeyli) cild-2, sh. 43, 103, 370, 536

21) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 79, 81

22) Mevdû’ât-ül-ulûm cild-1, sh. 804

23) Kâmûs-ül-a’lâm cild-5, sh. 3277

24) Nefehât-ül-üns sh. 404

25) Rehber Ansiklopedisi cild-6, sh. 137

26) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 107

İMÂMZÂDE (Muhammed bin Ebî Bekr)

Hanefî mezhebi fıkıh ve kelâm âlimi. İsmi, Muhammed bin Ebî Bekr el-Kummî el-Cügî el-Buhârî el-Hanefî’dir. İmâmzâde diye meşhûr olmuştur. Vâ’iz, Rükn-ül-İslâm ve İmâm lakabları vardır. İmâmzâde 491 (m. 1098) senesinde doğdu. 573 (m. 1177) senesinde vefât etti.

İmâmzâde, fazilet ve kemâl sahibi, edib bir zât olup. Buhârâ’da fetvâ verirdi. Va’zları çok te’sîrli idi. Beyânı güzel, ifâdesi geniş, yazısı mükemmel olup, insanlara va’z-ü nasihat verirdi. Tasavvuf bilgilerini açıkladı. İmâmzâde hazretleri ilmini; Muhammed bin Abdullah es-Serahketî, Şems-ül-eimme Bekr bin Muhammed ez-Zerencerî, Radıyüddîn en-Nişâbûrî’den, tasavvuf bilgilerini ise evliyânın büyüklerinden ve altın halka denilen silsilet-üz-zehebe dâhil olan Hâce Yûsuf Hemedânî’den öğrendi. Fıkıh ilmini, Ubeydullah bin İbrâhim el-Mahbûbî ve Muhammed bin Abdüssettâr el-Kerderî’den öğrendi.

İmâmzâde’nin yazmış olduğu eserlerden bilinenleri; Ukûd-ül-akâid fî fünûn-il-fevâid ve Şir’at-ül-İslâm’dır. Şir’at-ül-İslâm kitabı çok meşhûrdur. Bu eseri birçok âlim medhetmiştir. Kitapta fıkıh, kelâm ve tasavvuf bilgileri vardır. Bir cild olup, altmış fasıl üzere tertîb edilmiştir. Seyyid Alizâde bu eseri şerh ederek genişletmiştir. Bu şerhin ismini, “Mefâtih-ül-cinân ve mesâbih-ül-cenân” ya’nî (Cennetlerin Anahtarları Gönüllerin Kandilleri) vermiştir. Bu kitap İhlâs Vakfı tarafından neşredilmiştir. Bu eseri ayrıca Yahyâ bin Yahşî bin Bahşî İbn-i İbrâhim-i Rûmî şerh etmiştir. Bu şerh, Seyyid Alizâde’nin şerhinden kısadır.

Muhammed bin Ebû Bekr’in yazmış olduğu Şir’at-ül-İslâm adlı eserden ba’zı bölümler:

> “Bize hissi ve aklî delîllerle kendisini tanıma imkânı veren ve ikram olarak mâlî ve bedenî çeşitli ibâdetlerde, emir ve yasaklarla kendisine kul olmamızı isteyen, dünyâ ve âhırette salâh

bulmamız için İslâm yolunu bildiren Allahü teâlâya hamd olsun. Bütün işlerinden Allahü teâlânın râzı olduğu, bizi güzel ahlâkı ile Dâr-üsselâma (Cennete) sevk eden Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma ve O'nun âline salât olsun. Dâr-üsselâm, selâmet yurdu ya'nî Cennet demektir. Cennet ehli her çeşit elem ve âfetten emîndirler. Cennet bekçileri Cennettekilere; "Selâm, kurtuluş, emniyet sizin üzerinize olsun. Temiz oldunuz" derler. Cennettekilerin kavuştuğu en şerefli ikram, Yâsîn sûresinde bildirildiği gibi, Hak teâlânın, rü'yet zamanında onlara selâm vermesidir. Bu yönden de Cennet, Dâr-üsselâm olmaktadır. Bir de Selâm Allahü teâlânın ismidir. Dâr-üsselâm şeklinde tamlama yapılması, selâmet yurdu olan Cennetin şerefini bildirmektedir. Resûlullaha salât olsun demek, onun yücelmesini. İsminin yükselmesini, da'vetinin her yerde duyulmasını, dîninin devamlı olmasını, âhırette ümmetine şefaatçi olmasını, ecr ve sevâbının kat kat artmasını Allahü teâlâdan istemektir. Resûlullahın âline demek, O'na uyanlara ya'nî mü'minlere demektir. Yalnız Ehl-i beyt ma'nâsına değildir. Çünkü Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Bana, salevât okuduğunuz zaman genelleştiriniz" buyurmuştur.

Bu kitap, doğru yolda olan din âlimlerinin kitaplarından seçilmiş, herbiri kıymetli saf cevher ve inci misâli olan Resûlullahın sünnetlerinin dizildiği bir gerdanlık gibidir. Herşeyin kıymetlisini toplamağa meraklı olanlar için konular güzelce açıklanmış, bâbları ve fasılları iyice aydınlatılmıştır. Çünkü kıymetli bir mücevher gerdanlık gibi olan bu kitab, îmân sahiblerinin çocuklarına en iyi şeyleri telkin etmekte, yakîn sahiblerini hatâ ve gafletten korumaktadır. Hattâ doğru yolda olanların nefsinin arzularına kapılarak helak kuyusuna düşmemeleri için, bu kitaba başvurmaları gereklidir. Nitekim Allahü teâlâ Yûnus sûresi otuzikinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Haktan sonra, dalâletten, sapıklıktan başka ne olabilir?" buyurmuştur. Hak ise, ancak Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) söylediği, yaptığı, işâret ettiği, tefekkür ettiği şeylerdir.

> Resûlullah (aleyhisselâm) hevâdan konuşmaz. Kendisine indirilen ve vahy olunanlardan başka emir ve nehy etmez.

Kerîm ve Vehhâb olan Allahü teâlânın fadlından umarım ki, beni ve benden sonrakileri, ahbabımı bu kitapdaki bilgiler ile fâidelendirsin, mübârek kılsın. Çünkü duâları kabûl eden ve kullarına emir ve yasakları gönderen O'dur. Dönüş O'nadır. Yâ Rabbî! Kendi hazînenden bize rahmet ihsân eyle. İşlerimizin doğru ve kâmil olmasını, sapıklıktan ve taşkınlıktan uzak olmasını nasîb et!"

Peygamberimizin (aleyhisselâm) sünnetine uymak: Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) sünnetine uymağı, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfler bildirmektedir. Allahü teâlâ, Nisa sûresi altmışbeşinci âyet-i kerîmede meâlen; "Aralarında ihtilâf ettikleri şeyde seni hakem kılıp hükmüne râzı olmadıkça, o hüküm sebebi ile kalblerinde darlık bulunmayıp, zâhir ve bâtınları ile sana uymadıkça, Rabbin hakkı için mü'min olamazlar" buyuruyor. Haşr sûresi yedinci âyet-i kerîmede de meâlen: "Resûlümün size getirdiklerini alınız, men ettiklerinden sakınınız" buyuruyor. O hâlde Peygamberimize (aleyhisselâm) tâbi olmak farzdır, lâzımdır.

Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) uymamak, İslâm ni'metine saldırmaktır. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "Getirdiklerime değil de, kendi isteklerine tâbi olanlarınız îmân etmiş sayılmaz" buyurmuştur. Diğer bir hadîs-i şerîfte de: "Sünnetimi zayi eden kimseye, şefaatim haram olur" buyurdu. Yine bir hadîs-i şerîfte: "Sünnetimi ihyâ eden, dirilten, beni ihyâ etmiş olur. Beni ihyâ eden, beni sever. Beni seven, kıyâmet günü Cennette benimle olur" buyurdu. Meşhûr olan şu hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "İnsanların bozulduğu, yolların, milletlerin ayrıldığı zamanda sünnetime yapışana yüz şehid sevâbı vardır. O zaman sünnetimi elde tutmak, ateş korunu elde tutmak gibidir. Onu ne atabilir, ne de tutabilir." Uyulması gereken sünnet, ilk asrın şerefli insanlarının yürekten sarıldıkları

sünnettir. Eshâb-ı Kirâm, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) zamanında görmedikleri bir işi yapanı veya bir âdet ortaya çıkaranı gördüklerinde, az olsun, çok olsun, büyük olsun, küçük olsun, ibâdetlerde, muamelâtta, zikirde olsun şiddetle reddederlerdi.

Îmân bilgileri: Dinimizde inanılacak şeyleri, Cebrâil aleyhisselâmın suâline cevâb olarak Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) şöyle açıklamıştır, "Îmân; önce Allahü teâlânın bir olduğuna, eşi ve benzeri olmadığına inanmaktır, (İkincisi), O'nun meleklerine inanmaktır. (Üçüncüsü), Allahü teâlânın indirdiği kitaplarına inanmaktır. (Dördüncüsü), Allahü teâlânın Peygamberlerine inanmaktır. (Beşincisi), Ahıret gününe inanmaktır. (Altıncısı), Kadere, hayır ve şerlerin Allahü teâlâdan olduğuna inanmaktır." Kulun, bu imânın altı şartına inandığını açıkça dil ile ikrâr etmesi farzdır." Vakti gelince farzlarına, vâciblerine, sünnetlerine riâyet ederek ve hepsinin hakkını vererek beş vakit namaz kılmalıdır. Nisâb miktârı malı olanın şartlarına uygun olarak, vaktinde zekâtını vermesi farzdır. Ramazân-ı şerîf ayında oruç tutmanın ve gücü yetenin hacca gitmesinin farz olduğuna inanmalıdır. Bunların hepsine kalb ile inanan ve dili ile söyleyen kimseye mü'min denir. Mü'min, Allahü teâlânın fadlı ve keremi ile Cennete gider.

Mü'min, günah işlemekle imândan çıkmaz. Kâfir, ihsân, iyilik etmekle küfürden kurtulmaz. Büyük günah işleyen mü'minlerin kıyâmetteki akıbeti Allahü teâlâya kalmıştır. Dilerse bir miktar azâb eder, dilerse azâbı tattırmadan affeder. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte "Kalbinde zerre kadar îmân olan Cehennemden kurtulur" buyurdu. İmânın zerre kadarı, dindeki yakînin en aşağı derecede olmasıdır. Dindeki, imândaki yakin, onun parlaklığıdır. Kalbinde zerre kadar imânı olan, hâlis bir niyetle Allahü teâlâdan korkarak günahlardan az bir zaman olsun uzaklaşabilen günahkâr mü'minler cezalarını çektikten sonra Cehennemden çıkacaklardır. Günah işleyen kimse kâfir olmaz. Kötü amel ile islamdan çıkılmaz. Ya'nî ona kâfir denmez. Ehl-i kıble hakkında dili tutmalı, onlardan hiçbiri hakkında küfür, şirk ve nifak ile şehâdet etmemelidir. Yaptıkları işleri örtmeli, gizli ve aşikâr hâllerini Allahü teâlâya ısmarlamalıdır.

Dinimizde bilinmesi gereken şeylerden birisi de Kalem'in din ve dünyâ işlerinden meydana gelecek yaş ve kuru herşeyi yazdığına inanmaktır. Allahü teâlâ, En'âm sûresi ellidokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen: "Yaş ve kuru herşey kitâb-ı mübînde vardır" buyuruyor. Levh-i mahfûz'da saadet ve şekavet, ikisi de yazılıdır. Ya'nî insanların saadet ve şekavet ehli (Cennetlik veya Cehennemlik) olduğu ezelde takdîr edilmiştir. Herkese Cennet veya Cehennemden hangisi yazılmış ise, oraya gitmek için gerekli işler ona kolaylaştırılır. Allahü teâlânın sonra olmasını istediği şeyi kimse öne alamaz, önce olmasını istediği şey de sonra olmaz. Hükmünün yerine getirilmemesi olmaz. Çünkü herşey Allahü teâlânın irâdesi ve yaratması ile meydana gelmektedir. Allahü teâlâ, Kamer sûresi kırkdokuzuncu âyet-i kerîmede meâlen; "Biz her şeyi şüphesiz takdîr ile yarattık" buyuruyor.

Selef âlimlerine hareketlerinden dolayı dil uzatılmaz. Eshâb-ı Kirâmın hepsi, iyilik, takvâ yakin, rüşd, zühd ve hudû'da en yüksek derecede idiler. Allahü teâlâ, Eshâb-ı Kirâmdan meydana gelen yanılmaları, yaratılmışların Seyyidinin (aleyhisselâm) sohbetinde bulundukları, O'nun hizmetine ve yardımına koştukları için af ve mağfiret edeceğini va'd etmiştir. Onlar hakkında ağzı ancak iyilikle açmalıdır. Bir kimse yeryüzü dolusu altın sadaka verse, Eshâb-ı Kirâmdan birinin yarım müd (437 gr.) arpa sadakasına erişemez. Eshâb-ı Kirâmın hâlleri sorulduğunda, onlar geçmiş bir taifedir. Onların kazancı kendilerine, sizin kazancınız da sizedir, demelidir. Onların sözleri, işleri, büyük küçük yanılmaları hakkında ileri geri konuşmamalıdır. Çünkü Allahü teâlâ onların yanılmalarını bağışlamıştır. Eshâb-ı Kirâm hakkında, ümmetin kalblerinde ülfet ve muhabbet meydana getirecek güzel hâllerinden bahsetmelidir. Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) onlar üzerindeki hakkı ve hürmeti muhafaza edilmelidir. Onları seven, Resûlullahı sevdiği için sever. Resûlullahı (aleyhisselâm) seven de, Allahü teâlâyı sevdiği için sever.

Dinde kendi görüşüne değil, kitâb ve sünnete uyarak konuşmalıdır. Söyleyişinde, yaptığında, hükmettiğinde, kendi reyine değil, kitâb ve sünnetin hükmüne uygun reye uymalıdır. Dînî mes'elelerin ve hükümlerin hepsinde Kıyâs'a tâbi olmamalıdır. Zira ilk kıyâs eden İblîs'tir. İblîs'in yaptığı kıyâs dalâlet anahtarıdır. Allahü teâlânın sıfatları ve zâtı hakkında akla gelen boş düşüncelere kapılarak hiç kimse ile münâkaşa etmemelidir. Çünkü Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "Bu ümmetin helaki, Rablerinin nasıl olduğu hakkındaki konuşmalarından olacaktır. Bu konuşmaları kıyâmet alâmetlerindendir" buyurmuştur. Allahü teâlânın sıfatları hakkındaki sözleri derinliğine incelememelidir. Çünkü bu şeytandandır. Geçmiş peygamberlerin (aleyhisselâm) kitabları olsa bile Kur'ân-ı kerîmden ve Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetinden başkasına uymamalı, rağbet etmemelidir. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "Size, gecesi gündüz gibi parlak olan bir yol bırakıldı. Başka tarafa sapan helak olur" buyurdu.

Din işlerinde, ilimde ve amelde orta yola yönelmelidir. Bizden önce yaşamış olan milletlerin hepsi, dindeki taşkınlıkları sebebiyle helak oldular. İ'tikâd ve ilimde olduğu gibi, amelde de orta yol tutmalıdır. Bu, sırât-ı müstekim, doğru yoldur. Hiç kimse ibâdetlerde nefsine eziyet vermemeli, ona ağır gelen şeyi yüklememelidir. Yaradılmışların efendisi olan Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), Allahü teâlâdan ençok korktuğu ve takvâ sahibi olduğu hâlde, ağır riyâzetler çekmezdi. Namaz kılar ve uyurdu. Evlenir, oruç tutar, iftar eder ve et yerdi.

Kalbe gelen bozuk düşüncelerden, din mevzûundaki şüphelerden Allahü teâlâya sığınmak sünnettir. Böyle bozuk düşünceler kalbe geldiğinde, (Allahü teâlâya ve Resûlüne inandım. "Allahü teâlâ, (herşeyden önce mevcûd olan) evveldir ve (her şey helak olduktan sonra geriye kalacak) ahirdir. (Varlığı sayısız delîllerle) zâhirdir ve (akılların idrâk edemeyeceği zâtı ise) batındır. O her şeyi bilendir") demelidir. (Hadîd-3)

Bid'at ehlinden uzak durmak, Selef-i sâlihînin sünnetindendir. Zira Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "Bid'at ehli ile bir arada bulunmayınız" buyurmuştur.

İlim öğrenme ve öğretmenin sünnetleri: Kulda bulunan yüksek mertebelerin en üstünü, kazandığı derecelerin en şereflisi din ilmidir. Hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "İlim ile yapılan az amel, çoktur. Cahillikle yapılan çok amel, azdır." Yine Resûl-i ekrem bir hadîs-i şerîfte: "Âlimin, bilgisiz Abidden üstünlüğü, benim sizin en aşağınızdan üstünlüğüm gibidir" buyurdu.

Herkesin ihtiyâcı olduğu kadar ilim öğrenmesi, islamın farzlarından biridir ve farz-ı ayndır. İnsan lüzumlu îmân, ibâdet ve ahlâk bilgilerini öğrenmekle ma'rifetullaha, Rabbini tanımaya yönelmiş olur. Açık alâmetler ve nâtık şâhidlerden Allahü teâlâyı tanıtan delîller bulur. Allahü teâlânın insanlara, nefslerinde, mallarında, gece ve gündüzde emrettiği farzlar öğrenilir. Allahü teâlânın emrettiği farzları yaparken, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetlerini de öğrenmek ve yapmak gerekir. Farzlar, en adâletli yolda ve en iyi istikâmette yapılmalıdır. Bu da ancak Allahü teâlânın en güzel edeble edeblendirdiği, en temiz ahlâklı sevgili Peygamberinin (aleyhisselâm) sünnetine uymakla olur. İnsanın ihtiyâcı olduğu din ilimlerinin en mühimi fıkıh ilmidir. Buna ilm-i yakîn, ihlâs, zühd, tevâzu, nasihat ve ahlâk ilimleri de dahildir. Caiz olma, fâsid olma, helâl, haram, mekrûh, müstehab gibi ahkâm-ı şer'iyyede dâhildir. Yine bunlara iffet, rıfk, vekar, haya da dâhildir. Cömerdlik, güzel tedbir almak, din işlerini düşünerek yapmak ve ciddi olarak başlayıp devam ettirmek, düşmanları yumuşaklıkla idâre etmek, halkın eziyetlerine katlanmak, akrabayı ziyâret etmek de din ilimlerine dahildir. Herkese iyilik etmek, geçimi dar olanlara yardımda bulunmak, zalimi bağışlamak, kendisine kötülük yapanlara da iyilik etmek din ilimlerinden ve gereklerindendir. Başkalarına el ile, dil ile ve kalb ile eziyet etmekten çok sakınmalıdır.

Allahü teâlâdan başkası için ilim öğrenmek haramdır, bâtıldır. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "İnsanlar arasında kabûl görmek için ilim öğrenen kimseyi, Allahü teâlâ Cehenneme koyar" buyurmuştur. Amel

edilmeksizin öğrenilen ilim zayi olur. Bir hadîs-i şerîfte Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Fâidesiz ilim, kimseye birşey verilmeyen hazine gibidir. İlmin fâidesi, ibâdetleri en doğru, en makbûl şekilde yapmakta görülür. Haramlardan kaçınmayı ve zühdü artırmayan ilim, ancak Allahü teâlânın gadabını arttırır.” Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) fâidesiz ilimden Allahü teâlâya sığınırdı. Hadîs-i şerîf’te: “İlim ikidir. Birisi kalbde olan ilimdir ki, sahibine fâideli olan ilim budur. Diğer ilim, yalnız dilde olur. Bu ilim, Allahü teâlânın insanoğluna karşı hucceti, delîlidir” buyuruldu. Diğer bir hadîs-i şerîfte: “İlmi kendisine fâide vermiyen kimsenin, bu cehâleti ona zarar verir” buyuruldu. Yine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “İnsanlardan en şiddetli azâb görecek olan, Allahü teâlânın ilminden fâidelendirmediği âlimdir” buyurdu. İlmi ile amel etmeyen kimsenin va’zı, insanların kalblerine te’sîr etmez. Kayalık araziye yağan yağmur gibi akar gider, dinleyenlerin kulağına girmez.

Selef-i sâlihînin sünnetlerinden biri de, ilim öğrenirken ameli geciktirmemektir, ilim öğrenmeyi mühim göstererek amelde noksanlık veya gecikme olması, şeytanın aldatması ve hîlesidir. Çok kere ecel, ilmin tamâmını öğrenmeden gelip çatar da, öğrendiği ile amel etme imkânını bulamaz. Böylece hüsrana uğrayanlardan, amelinde noksan olanlardan olup Cehenneme gider, ilmin aslının hükümlerini öğrenmeden, ilmin garipliklerine tâbi olmamalıdır. İlmin aslı ma’rifetullahdır, Allahü teâlâyı tanımaktır. Selef-i sâlihîn ölüm gelmeden önce ölüme hazırlanırlar, lüzumlu bilgileri öğrenirler, bunlarla amel ederlerdi. Zira Allahü teâlânın, kullarına fazla maldan soracağı gibi, fazla ilimden de soracağını düşünürlerdi.

Mü’min, insanlar arasında güzel ahlâkı ile tanınmalıdır. İlim, hilm, vekar, muhabbet, kerem, hayr ehli, cömert ve işlerinde ihtiyâtlı olmalıdır. Şeytan, ilim ile konuşan, hilm ile susan âlimlerden çok çekinir. Allahü teâlâ katında ilmini hilm ile süsleyen âlimden efdal kimse yoktur. Âlemin ayakta durması, ilmi ile âmil, hilm ile hikmet sahibi âlimler iledir. Hilm ve hikmet sahibi âlimlere ise çok az rastlanır.

İlim öğrenirken ehemmiyetli olan öne alınmalıdır. Fıkıh, tefsîr, hadîs ilimleri din ilimlerinin mühim olanlarıdır. Her fenden, her ilimden yeteri kadar istifâde etmelidir, ihtiyâç olduğu kadar öğrenmeli, fazla veya azdan kaçınmalıdır. Bir kimse Allahü teâlâyı yalnız kelâm ilmi ile taleb ederse, zındık olur. Allahü teâlâyı yalnız zühd ile taleb eden, bid’at sahibidir. Allahü teâlâyı yalnız fıkıh ile taleb eden, fâsık olur. Çeşitli ilimleri ve fen ilimlerinden lüzumu kadarını öğrenen kimse, zındık olmaktan, bid’at sahibi olmaktan, fâsık olmaktan kurtulur, içindekileri yakîn ile bilmeden, iyice vâkıf olmadan ilim kitaplarını çoğaltmak, kütüphânesini doldurmak, kıyâmet alâmetlerindendir. İlim öğrenmek isteyen, önce ilimden sünneti meydana çıkaracak, bid’atleri yıkacak şeyleri öğrenmelidir. Hadîs-i şerîfte: “Ümmetime, bir sünneti meydana çıkaran veya bir bid’ati yıkan hadîsi ulaştıran kimseye Cennet vâcib olur” buyuruldu. İlimden ve ilim öğrenmekten, o ilmin kalbe te’sîri olmasa bile vaz geçmemelidir. Çünkü ilimler kulağına gire gire bir gün olur, bunların fâidesini görür, öğrendiği şeylerden fâidelenmesi ve fâideli şeyleri öğrenmesi için Rabbine yalvarmalıdır. Abdullah İbni Mübârek hazretlerine: “Ne zamana kadar ilim ve hadîs talebinde olacaksın?” diye sorulduğunda: “Bilmiyorum, kurtuluşumun içinde olduğu kelimeyi henüz duymadım. O ümid ile çalışıyorum, ölünceye kadar ilim bırakılmaz” buyurdu.

Hiç kimse, kendini ilim öğrenmekten uzak tutmamalıdır. Çünkü Allahü teâlâ, Tâhâ sûresi yüzondördüncü âyet-i kerîmede kendisini en iyi tanıyan, hükümlerini en iyi bilen Resûlüne bile meâlen: “Ey Resûlüm de ki, yâ Rabbî! İlmimi arttır” diye duâ etmesini emir buyurmuştur. Pazartesi, Perşembe ve Cum’a günleri ilim taleb etmek, öğrenmek sünnettir, âdettir. Zira o günlerde ilim öğrenmek kolay olur. Bir harf bile olsa, hayır ile ilim öğretene tevâzu göstermelidir. Tevâzu, hakkını vererek alçak gönüllülük göstermektir, ilim öğretene gizli, aşikâre duâ etmeli, ona hizmet ve yardım etmelidir. Hadîs-i şerîfte: “Bir kimseye Allahü teâlânın kitabından

bir âyet öğreten, o kimsenin efendisi olur” buyurulmuştur.

Hocaya hizmeti ve yardımı kesmemeli, hocasına başkasını tercih etmemelidir. Aksi takdîrde İslâm kablarından birini kırmış olur. Hocasına hürmet ve ta’zîm olarak onun kapısını çalmamalı, çıkmasını beklemelidir. Nitekim Allahü teâlâ Hucurât sûresi beşinci âyet-i kerîmesinde meâlen; “Eğer sen çıkıncaya kadar sabr etselerdi, bu onlar için daha hayırlı olurdu” buyuruyor. Dinde mübah olan işlerde hocasının emirlerine mutlaka uymalıdır. Hizmetinde ve yardımında bulunarak onu memnun etmeğe çalışmalıdır. Hocanın, muallimin hakkı, anne-baba hakkından ve diğer müslümanların hakkından önce gelir. Hiçbir şeyi hocasından esirgememelidir. Hocasından gördüğü yanılmaları iyiye yorumlamalı, hatâlarını araştırmamalıdır.

Dînimizdeki sünnetlerden biri de, ilim öğrenme esnasında gadabını yenmektir. Kalbi dağıtacağı için şaka yapmamalı, ilim okuma ve dinleme esnasında, kalbi öldüreceği için gülmemeli ve oyun oynamamalıdır. İlimde mücâdeleye ve münâkaşaya girmemelidir. Çünkü din bilgilerinde tartışmaya girmek sapıtmaya yol açar.

Dinde sünnet olanlardan biri de, din ilimlerinden öğrendiklerini hatırda tutmak, ezberlemek, iyice sindirmek ve kalbe yerleştirmektir. Bilgiler tarlada biten ve yeşeren ekin gibi insan tabiatında yetişmelidir. Din hakkında ihtiyâcı olduğu şeyi sormalı, bildikleri ile yetinmemelidir. Suâli güzel sormalıdır. Çünkü suâli güzel sormak, ilmin yarısıdır. Suâl ilim hazînesinin anahtarıdır. Baliğ olmadan önce küçük yaşta din bilgileri öğrenilmelidir. Hadîs-i şerîfte: “Küçük yaşta ilim öğrenmek, taş üzerine döğme yapmak, yazı yazmak gibidir. Büyük yaşta ilim öğrenmek, su üzerine yazı yazmak gibidir” buyuruldu. Küçük, büyük, zengin, fakir herkes ilim öğrenecektir, ilim öğrenmekten geri durmak yoktur. Kendinden daha aşağı derecede olan kimseden de ilim alınır. Çünkü hikmet (fen bilgileri) mü’minin kaybettiği malıdır. Nerede bulursa almalıdır.

İlmi herhangi bir âlimden değil; nasihat verici, temiz kalbli, gıybet etmiyen, dinde adâletli, soyu şerefli, yaşı büyük, sultanlarla görüşmeyen, din işlerini sekteye uğratacak kadar dünyâya dalmamış kıymetli âlimlerden öğrenmelidir. İlim öğrenmek için, gerekirse bir hadîs-i şerîf öğrenmek için yaya olarak uzak ülkelere sefere gidilebilir.

İslâmın sünnetlerinden biri de, din bilgilerini veren hocanın, Allahü teâlânın kullarına doğru yolu göstermeğe, onları ıslah etmeğe, fâideli bilgiler öğretmeye niyet etmesidir. Zira Allahü teâlânın bir kimseye onun sebebi ile hidâyet etmesi, Güneş ve Ay’ın üzerine doğduğu şeyden, ya’nî dünyâdan hayırlıdır. Nasihat eden bir âlimin, isyan eden birini itaat eder hâle çevirmesi, Allahü teâlâya insanların ve cinnîlerin ibâdetlerinden sevgili gelir. Nasihat verici din hocasının alameti, Hak teâlâdan haya ederek halktan tama’ı kesip, öğretmede fakirlere daha yakın ve daha yumuşak davranması, talebeye tevâzu ve şefkat üzere olmasıdır. Hoca talebesine önce dünyâda ve âhırette en çok ihtiyâcı olacak şeyleri öğretmelidir. Çünkü ilim, hikmet, cevherlerden kıymetlidir, ilmi ve hikmeti kötü görenler, domuzdan daha zararlıdır, ilmi ehlinden saklamak da zulümdür.

Sünnetlerden biri de, her sınıf insan ile, onların akıllarının erdiği, zihinlerinin idrâk ettiği şekilde konuşmalıdır. Âlimin, hakîkati hakkıyla anlatması lâzımdır. Karşısındakinin anlıyacağı gibi anlatmazsa inatçı olan bunu hemen yalanlar, zeki olmayan da gevşeklik gösterir veya yanlış anlar. O zamanda büyük bir fitne meydana gelmiş olur. Bu sebeble âlim karşısındakilere, onların akıllarında kalacak şekilde ve mühim şeyleri anlatmalıdır. Mağrur câhillere ruhsatlardan bahsetmemeli, dini, zorlaştıracak şekilde de anlatmamalıdır. Çünkü o zaman ye’se, ümidsizliğe düşerler. Hazreti Ali’nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte: “İnsanlara Allahü teâlânın rahmetinden ümid kestiren ve azâbından emîn kılan fakîh, gerçek fakîh değildir.” buyuruldu. Va’zlarda sözü genişletmemeli, çeşitli yönlere saparak sözü sağa, sola götürmemelidir. Hadîs-i şerîfte: “Sözü çok edebiyat yaparak söylemek

şeytandandır” buyuruldu. Dinleyicileri sıkacak kadar çok uzun konuşmamalıdır. Zira Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) konuşmalarında Eshâbın sıkılmamasına riâyet ederdi. Dinleyicilerin sıkıldığını hissedince hemen sözü kesmelidir. Dinî bilgileri, ahkâmı, duyduğu şekilde arttırmadan ve azaltmadan bildirmelidir. Zira bu dinî bilgiler, Allahü teâlâdan indirilmiş vahiylerin naklidir. Bir kimsenin ilimdeki hıyâneti, maldaki hıyânetinden daha kötüdür, iyice bilmediği şeyleri de söylememelidir. Sahip olup olmadığını iyice incelemeden, hattâ tahmin ile zan ile, öğrenmediği, duymadığı bilgiler üzerinde konuşan, Cehenneme girer. Allahü teâlânın kitabından, Resûlullahın sünnetinden ve icmâ'i ümmetten açık bir delîle dayanmadan fetvâ vermemelidir.

İnsanlardan güzel ahlâk sahibi olmalarını isteyen vâ'iz, önce kendisi iyi huylu, ilmi ile âmil olmalıdır. İnsanları, konuşması ile, hâl ve hareketleri ile iyi yola da'vet etmelidir. Söylediklerini kendisi de yapan vâ'izin sözü te'sîrli olup, yalnız söz ile va'z verip ameli olmayanların konuşmaları zayi olur. Hilm sahibi, yumuşak tabiatlı olup, gadabını yenmeli, fakat vekarlı olmalıdır. Hafifliği ve acele etmeği terk etmelidir, insanlara rıfk ile muâmele etmeli, şiddet göstermemelidir. Hatîblik, imamlık ve öğretmenlik gibi vazîfelerde herkesle. İyi geçinmelidir. Ba'zı mes'elelerde sözünü kabûl etmiyen kimselerin üzerine düşmemeli, bir şüphe arız olduğu için kabûl etmemiştir, yoksa inâd için değildir, şeklinde düşünmelidir. Kendi kendini, da'vet bizden, hidâyet Allahü teâlâdan diye teselli etmelidir.

Talebenin ilim öğrenmekteki anlayışını ve ilim öğrenmekteki hırsını anlamak için imtihan yapmakta bir mahzur yoktur. Çünkü Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) Eshâbını imtihan ederdi. Şöyle ki bir defa: “Bana yaprağını dökmeyen, mü'min gibi olan bir ağacı haber veriniz” buyurduklarında, bütün herkes o ağacı bulmak için kırlara koştu. İbn-i Ömer (radıyallahü anh) cevâbın hurma ağacı olduğunu bildi, ancak büyüklerden önce söylemeğe haya etti.

İslâmın sünnetlerinden biri de, herkesin içinde hiç kimseyi yüzüne karşı ayıplamamak, gücendirmemek, azarlamamaktır. Çünkü Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bu gibi hâllerde: “Bu insanların hâli nedir? Niye böyle yapıyorlar?” buyururdu.

Sünnetlerden biri de, maksadlı, karşısındakini mahcûb duruma düşürecek sorulara cevâb vermemelidir. Yanıltıcı, şaşırtıcı mes'eleleri, ma'nâsı zor anlaşılan bilmece gibi soruları, karşısındakini mahcûb etmek için ortaya atmamalıdır. Böyle suâlleri âlimlere sormak haramdır. Çünkü bu âlimleri tahkir, küçük düşürme ve dîni aşağılamaya kadar gider.

Selef-i sâlihînin sünnetlerinden biri de, fetvâ vermekte ve kadı olup hüküm vermekte az cesâretli olmaktır. Va'z ve ders vermek için ta'yin edilmeğe hevesli olmamaktır. Çünkü Resûl-i ekrem (aleyhisselâm): “Fetvâ vermekte cesur olanınız, ateşe cesur olanınızdır.” buyurmuştur.

Selef-i sâlihîn, sükût etmeği ve dinlemeği, konuşmaktan üstün tutarlardı, insanlar arasında meşhûr olmamağı. İsmi ve resmi bilinmemeği. İsmi her yerde duyulmaktan, meşhûr olmaktan şerefli sayarlardı. Birisinin sorusuna, bir kardeşinin fetvâ vererek kâfi gelmesini temenni ederlerdi. Hazreti Ömer (radıyallahü anh) çok kere Bedr ehlini toplar, onlarla meşveret eder, bir hâdise karşısında yalnız kendi ictihâdı ile hüküm vermezdi. Selefden hiçbiri, dinde önemli mes'elelerin dışında fetvâ vermezdi. Kapalı, önemsiz konulara hiç dokunmazlardı. Onların fetvâ vermekle, büyüklük, başkanlık, herkesin hürmetini kazanmak, kalblerine girmek, menfaat elde etmek, mevki kapmak gibi bir fikirleri yoktu. Onların bütün çalışmaları, Allahü teâlânın rızâsını kazanmak. İsmini yükseltmek dinine yardım etmek ve gelecek nesillere emâneti iletmek idi. Bütün bunları ve emâneti yerine getirmeyi üzerlerine bir farz bilirlerdi.

Hâfızası kuvvetli olmayanlar için, ilmi kitaplara yazmak ve açıklamalarını yapmak da sünnettendir. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) “İlmi yazarak kayd ediniz” buyurmuştur. Denildi ki: “Hıfz etmek, ezberlemek avdır. Yazmak onu bağlamaktır.”

Sünnetlerden biri de, okunaklı yazmaktır. Çünkü yazının güzeli okunaklı olanıdır. Sözün güzeli de anlaşılanıdır.

İslâmın sünnetlerinden biri de, Arabîyi öğrenmektir. Hazreti Ömer (radıyallahü anh): "Arabîyi öğreniniz! Çünkü Arabî, sizi mürüvvete delâlet eder, muhabbeti arttırır. İbâreyi güzel okumak, sözleri iyice açmak ve açıklamak, öğretmenin edeblerindendir.

Kur'ân-ı kerîmin fazileti: Kur'ân-ı kerîmin yüceliği, yüksekliği, faziletleri sayıya gelmez. Sonu, sınırı yoktur. Çünkü Allahü teâlânın kadîm kelâmıdır. Onun üstünlüğü, Allahü teâlânın mahlûklarına üstünlüğü gibidir. Hadîs-i şerîfte: "Kur'ân-ı kerîm, Allahü teâlânın (kendisine yapışılan ve Allahü teâlâya kavuşturan) sağlam ipidir. Ma'nâların hepsi anlaşılmaz, bitmez. Çok okumak ve dinlemekle eskimez, usanılmaz. Kur'ân-ı kerîm ile söyleyen doğrudur. Onun ile amel eden doğru yoldadır. Onun ile hükmeden âdildir. Ona tutunan sırât-ı müstekim üzere hidâyettedir" buyurdu. Muâz bin Cebel'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte ise: "Kıyâmet günü Kur'ân ehli çağırılır. Herbirine taç takılır. Her tacın yetmişbin rüknü vardır. Herbir rüknde kırmızı yakut vardır. Günlerce gidilecek uzak mesafelere ışık verir. Sonra ona "Razı oldun mu?" denir. "Evet" der. Dâima onunla olan Kirâmen kâtibîn melekleri: "Yâ Rabbî! Daha ver" derler. Allahü teâlâ, "Ona kerâmet elbisesini giydirin" buyurur. Giydirirler. Sonra yine "Razı oldun mu?" denir. "Evet" der. Kirâmen kâtibîn melekleri yine, "Yâ Rabbî! Ziyâde et" derler. Kur'ân ehline "Sağ elini aç" derler. Allahü teâlânın Rıdvan'ından doldurulur. Sol elini aç denir. Ona Huld'dan doldurulur. Sonra "Razı oldun mu?" denir. "Evet" der. Yine Kirâmen kâtibîn melekleri, "Yâ Rabbî! Daha fazla ver" derler. Hak teâlâ: "Ona Rıdvânı'mı ve Huld'ümü verdim" buyurur. Sonra ona Güneş gibi nûr verilir. Yetmiş bin melek onu Cennete uğurlarlar. Kur'ân ehli, Rabbini tenzih ve tesbih eder. Cennete götürürler. Her harf için bir hasene, her hasene için bir derece verilir, iki derece arası yüz senelik mesafedir. Sonra Kur'ân-ı kerîm ehline, "Dünyâda okuduğun gibi tertîl ve rikkat üzere oku! Ve yüksel! Menzilin, okuyacağın son âyetin yanındadır" denir. Okur ve yükselir. Nihâyet Kur'ân-ı kerîm, onu inciden yapılmış bir odaya götürür. O odanın altından yetmiş bin kapısı vardır. Meyvaları, nehirleri, hizmetçileri, hanımları vardır. Orada gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, insanın hatırına gelmeyen ni'metler bulur. Birinci kapıdan yetmişbin melek girer. Hepsi güzel yüzlüdür, güzel kokuludurlar. Hepsinin elinde birer hediye vardır. Herbiri, Allahü teâlânın sana selâmı vardır. Bu hediyeyi de sana gönderdi derler ve "Sabrınıza karşı size selâm olsun..." âyet-i kerîmesini okurlar. Sonra ikinci kapıdan yüzkırkbin melek girer. Herbirinde Rablerinin birer hediyesi vardır. Evvelki kapıdan girenlerin söylediği gibi söylerler. Sonra üçüncü kapıdan ikiyüzseksenbin melek girer. Böylece her kapıdan, bir evvelki kapıdan giren meleğin iki katı kadar girer. Sonra bu Kur'ân-ı kerîm ehlinin ebeveyni getirilir. Bunlara, oğulları sebebiyle çok ikram olunur. Bunlar, "Bize bu ikram neden oluyor?" diye sorarlar. Çocuğunuza Kur'ân-ı kerîmi öğrettiğiniz için diye cevap verilir" buyuruldu.

Kitapların birçoğunda Kur'ân-ı kerîmin âyetlerinin sayısı, Cennet dereceleri kadardır diye yazmaktadır. Kur'ân-ı kerîmin bütün âyetlerini okuyan, Cennet derecelerinin en üstüne yükselmiş olur.

Namazın edebleri: Namazın rüknlerini (farzlarını) lâyık olduğu şekilde eda etmeli, vâcib ve sünnetlerini tamam yapmalıdır. İftitâh tekbirinde, ayakta düz durmalıdır. İftitâh tekbiri ânında, Allahü teâlânın zikri ile kalbi hazır olmalı, O'nun büyüklüğünü düşünmeli, ta'zimde bulunmalıdır. Amelini, Allah rızâsı için tam bir ihlâs ile şuurlu olarak yapmalı, geçmiş günahları için tövbe etmelidir. Farzı yerine getirmek için, kalbini din ve dünyâ işlerinden kurtarmalıdır. Sanki son namazı kılıyormuş gibi, kalbi huşû' içinde ve bedeni hudü' içinde olmalıdır. Namazda sağa sola iltifât etmemelidir. Allahü teâlâyı görüyormuş gibi namaz kılmalı veya Allahü teâlânın onun bütün tavırlarını, hayır ve şer bütün hâllerini görüp bildiğini düşünmelidir. Allahü teâlânın kendisinin bütün hâllerini müşâhede

ettiğini düşününce huşû'u artar ve ta'zimi kendiliğinden olur.

Namazda a'zâların hareketsiz olmasına dikkat etmelidir. Bir sağa, bir sola meyletmemelidir. Namazda sekine, vekar, hudû' ve inkisar üzere olmalıdır. İnkisar, boyun eğmeye delâlet ettiği için omuzları indirmeli namazda özürsüz öksürmemelidir. Namaza başlarken sümkürmemeli ve etrâfına bakmamalıdır. Esnememeli, eğer çok bastırırsa önlemeye çalışmalıdır. Namazda gözünü semâya doğru kaldırmamalı, işâret de etmemeli, secde yerine bakmalı, sağ eli sol el üzerine koymalıdır. Namazda ayakta iken, ayaklardan biri üzerinde dinlenmemelidir. Ayakları çok fazla açmamalı, iyice de birbirine bitiştirmemelidir. Kıyâmda başı çok eğmemelidir.

Kur'ân-ı kerîmi çok yüksek ve çok alçak sesle okumamalıdır. Kırâat ile rükû' arasında, sübhânallah diyecek kadar durmalıdır. Rükû'da, düzgün durmalı, kıyâm ve son oturuşu haddinden fazla uzatmamalıdır. Rükû'dan başını kaldırdıktan sonra, bütün uzuvlar yerine gelecek şekilde dik durmalıdır. Secdede, avuç içleri yere değerken, dirsekler yerden, karın uyluklardan ayrı durmalıdır. Kendini çok serbest bırakmamalı, yerden uzak olmağa, kollarını yanlarından ayrı tutmağa çalışmalıdır. Secde, yedi uzuv üzere olmalıdır. Bunlar, alnı, iki eli, iki dizi ve iki ayağının parmaklarıdır. Secdelerde bütün kalbi ile önemli hacetleri için duâ etmelidir. Çünkü secde yakınlık makamıdır. Eshâb-ı Kirâm, sevindirici bir haber geldiğinde, Allahü teâlâ için şükür secdesi yaparlardı.

İki rek'attan sonra sol ayak üzerine oturulur. Sağ ayak parmakları kıbleye karşı olmak üzere dikilir. Eller dizler üzerine, kıbleye karşı olmak üzere konur. Üçüncü rek' ate kalkarken ayakların uçları üzerinde kalkılır. Elleri yere koyup dayanarak kalkılmaz. Ancak yaşlı ve zaîf olanlar ellerine dayanarak kalkabilirler. Son teşehhüdden sonra iki tarafa selâm verirken yanakların beyazı görülecek kadar yüzünü çevirmelidir.

İstiğfarın sünnet ve edebleri: Devam üzere istiğfarda bulunmak İslâmın sünnetlerindendir. Devamlı istiğfar etmek insanın üzüntüsünü alır. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) gece ve gündüz yüz kere istiğfar ederdi. İstiğfardan önce günahtan el çekilmelidir. Bütün işlerde ve hâllerde istiğfârı elde tutmalıdır. İstiğfar ederken de "Estağfirullahel'azîm ellezî lâ ilahe illâ hüvel hayyelkayyûme ve etûbü ileyh" demelidir.

Helâl rızık için çalışmak: insanlara muhtaç olmayacak kadar helâl ve tayyib rızık talebinde olmak, dilenmek zilletine düşmeden iffet içinde yaşamak farzdır. Meşrû kazanç yolu Peygamberlerin (aleyhisselâm) ve Selef-i sâlihînin (r.aleyhim) sünneti, yoludur. Kişinin yediği şeylerin en tayyibi, kendi kazancından yediğidir. Peygamberler (aleyhisselâm) bir san'at, ticâret veya başka yollarla bir kazanç sağlarlardı. Helâl kazanırken de, dîne hizmet etmeğe ve kimseye muhtaç olmamağa niyet etmelidir. Allahü teâlâyı zikr etmekten alıkoyan, âhıret işlerini yapmayı engelleyen kazanç yollarına girmemelidir. En iyi kazanç yolu cihâddır. Bu cihâd, Allah yolunda yapılan harbdir. Rızık talebinde bulunmak üzere, sabahleyin erkenden işe başlamalıdır. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm): "Rızık talebinde erken davranın. Çünkü sabahda bereket ve muvaffakiyet vardır" buyurmuştur. Cihâddan sonra en faziletli kazanç yolu ticârettir. Ancak ticâret yapan kimsede; emânet, nasihat ve sıdk bulunmalıdır. Bir buğday tâneside olsa emânete hıyânet etmemelidir.

Tacirin ticârette cesur olması da sünnettir. Bir işte kazanç sağladığı zaman, o işe devam etmelidir. Ticâret maksadı ile bir işe üç kere başlayıp kazanç elde edemezse, o işi bırakmalıdır. Ticârette Allahü teâlâya güvenmelidir. Rızkı ve kârı ancak Allahü teâlâdan beklemelidir. Takvâ nûrunu söndürecek kadar hırslı olmamalıdır. Çünkü Allahü teâlânın ezelde takdîr ettiği rızık hırs ile artmaz. Üstüne aşırı düşmemekle de azalmaz.

Müslüman satın aldığını aşağılamaz, satacağını da medhetmez. İlmi çok olanlar dışında hiç kimse, çarşıda dîne uygun alışveriş yapamaz. Doğru olsun, yalan olsun, malını satarken yemînle övmemelidir. Mü'min; arkadaşına mal satarken kârı düşünmez, alış-verişte hıyânet etmez. Malının ayıbını müşteriden gizlemez. Gaben-i fahiş ile mal satmaz, ya'nî piyasa fiatından fazlasına satmaz. Normal kâr ile satar. Bir alış-veriş yapılırken, almaya niyeti olmayan bir başkasının,

araya girip fiatı artırması caiz değildir. Böyle yapanın rızkının bereketini Allahü teâlâ kaldırır.

İsçinin ücretini teri kurumadan ödemelidir. Borcunu, alacaklının istediğinden daha iyi bir şekilde ödemelidir. Zor durumda olan borçlunun borcunu bağışlamalı veya az bir kısmını almalıdır. Tartı ile aldığı borcu verirken, fazlasıyla vermelidir. Başkasının hakkını noksan vermemek için, ihtiyâten tartı ile olan her işte fazla tartıp vermelidir. Alış-verişte fiat husûsunda münâkaşa edip ileri geri konuşmamalıdır. Bu hâl, iki taraftan birinin hatâya düşmesine sebep olur.

Alış-verişte aldanmamalı, kimseyi de aldatmamalıdır. Çünkü devamlı aldanan kimse ahmak olduğundan, dünyâda insanlar arasında beğenilmez, âhırette de sevâba kavuşamaz.

Müslüman ihtiyâcı olduğu zaman, borç istediğinde ödeme niyeti ile ister. Muhtaç olanlara borç vermelidir. Çünkü dinimizin hukûkundandır. Şu üç hâlde borç istenir:

> 1. Lüzûm-i îcâbî: Nafakası olmayanın veya kazancı şüpheli olanın, helâl nafaka almak için, ödünç istemesidir. Setr-i avret için (avret yerini örtmek için) çamaşır parası da böyledir.
>
> 2. Lüzûm-i aklî: Evi olmayan kimsenin, memleketin âdetine göre, kira veya satın almak için ödünç istemesidir. Soğuktan korunmak için, elbise parası da böyledir.
>
> 3. Lüzûm-i istihsânî: Mevkii, vazîfesi sebebi ile, âdete uygun giyinmek için ödünç istemektir. Bu üç lüzum için, faizsiz ödünç istemek caiz olur. Yalnız bunlara ödünç verilir. Başkalarına, zâlimlere, fâsıklara ödünç verilmez, ihtiyâcı olana ödünç verilir, ihtiyâcı olmayana, malını lüzumsuz yerlere, harama harc edene verilmez. Başkasına ödünç vererek kendini sıkıntıya düşürmek doğru değildir. Nisaba mâlik olmıyan kimsenin, kurban kesmek için ödünç istemesi caiz değildir.

Ticârette faizden çok sakınmalı, ödünç verirken de menfaat getirecek, faize düşecek şekilde vermemelidir. Çünkü faizin en aşağı derecesi, annesi ile zinâ yapmak gibidir. Rehin bırakılan şeyi kullanmaktan da kaçınmalıdır. Faiz yememeli, faize şâhid olmamalıdır. Kimse kimseye bir menfaat şart koşarak ödünç vermemelidir, ödünç verdiği kimseden, az da olsa hiçbir şey kabûl etmemelidir. Borcu olduğu için değil de, yakınlığı, dostluğu veya cömertliği sebebiyle verirse, alınabilir. Zâlim, hırsız ve hâinden birşey satın almamalıdır. Habis kazançlardan sakınmalıdır. Hiç kimsenin malını, rızâsı olmadıkça ve fiatında uyuşmadıkça almamalıdır. İnsanlara merhamet ve nasihat ile muâmelede bulunmak da sünnettir.

> Karaborsacılık: İnsanların ihtiyâcı olan şeyleri alıp, bekletip, pahalandığı zaman satmamalıdır. İnsan ve hayvan gıda maddelerini biriktirip, fîatların artmasını beklemeye ihtikâr (karaborsacılık) denir. Böyle yapan kişiye muhtekir denir. Muhtekir mel'ûndur.
>
> Yalan: Günahların en çirkini, ayıpların en fenâsı, kalbleri karartan bütün kötülüklerin başıdır. Yalan, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) en sevmediği huydur. Neden böyle olmasın ki, yalan, imânın karşısında durmaktadır. Ya'nî imân bir yanda ise, yalan diğer yandadır. Melek, yalan söyliyenden, yalanı sebebi ile çıkan pis koku sebebiyle yanından bir mil uzaklaşır. Çocuğa: "Sus, sana şunu alacağım" dememelidir. Almazsan, bu sözün aleyhine yalan diye yazılır. Birşey anlatır, haber verirken, aksırmayı fırsat ve ni'met bilmelidir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "Konuşurken aksırmak, konuştuğunun doğru olduğunu gösteren en âdil şâhiddir" buyurdu. Kişinin üç yerde yalan söylemesine izin verilmiştir. Birincisi, harbde yalan söylemektir. Zira harb bir hiledir, ikincisi, iki kişinin arasını bulmak, iki mü'mini barıştırmak için yalan söylemektir. Üçüncüsü, erkeğin hanımını memnun etmek için gerektiği yerde yalan söylemesidir.
>
> **Gıybet:** Müslüman kardeşini, beğenmediği bir şeyle anmaktır. Bir kimse, bir din kardeşinin arkasından açık, kapalı ve işâretle, yahut bir başkasını onun ayıplarını anlatmağa teşvikle, yahut gıybet eden kimseye hayranlık duymakla gıybet etmiş olur. Gıybet, zinâdan daha şiddetlidir ve sevâbları ateşin odunu yediği gibi yer. Gıybet

edeni de dinlememelidir. Çünkü gıybeti dinleyen de, gıybet günâhında gıybet edene ortaktır.

Dinde sahih olan bir maksadla, niyetle, başkalarının beğenilmeyen iş ve sözlerini anlatmak ve onu bildirmek gerekiyorsa, bu durumda gıybet günâhı kalkmış olur. Bunu İmâm-ı Gazâlî beş kısma ayırmıştır. Birincisi; müslümanı, kötülükten, günahtan men etmektir, ikincisi; zulme uğramaktır. Üçüncüsü; günâha mâni olmak ve isyan edeni doğru yola çevirmek için, yaptıklarını söylemede fayda düşünmektir. Dördüncüsü; aşikâre günah işleyen, fısk meclisi kuran, yaptığı kötülük ve çirkin işleri dile getirmekten kaçınmıyan kimsenin yaptıklarını söylemek gıybet olmaz. Beşincisi; a'meş (gözü akan) yahut a'rac (topal) gibi kusurunun bilindiği bir lakabla tanınan kimse için, bu isimleri kullanmak günah olmaz. Gıybet etmenin keffâreti, gıybet ettiği kimse için istiğfar etmektir.

Nemime: Bir kimsenin saklı bir şeyini, istemediği bir kimseye ulaştırmak, yahut bu şahsın bu gizli, saklı şeyinin kendisine getirilmesidir. (Nemîmenin Türkçe karşılığı, koğuculuk veya söz taşımadır.) Bir hadîs-i şerîfte; "Koğuculuk yapan Cennete giremez" buyuruldu. Söz taşıyana, Peygamberimizin (aleyhisselâm) bu tehdidi yeter, İslâm âlimleri şöyle demişlerdir. "Sana başkasından söz getiren, sonra senden başkasına söz götürür. Bunun için sana söz getirenden emîn olma." Bir hadîs-i şerîfte; "İnsanlar arasında söz taşıyarak dolaşan, ya zinâ çocuğu, veya kendisinde zinâ karışıklığı bulunan kimsedir" buyuruldu.

Fuhuş söz söylemek ve sövmek dinimizde yasaktır. Şöyle anlatılır: Îsâ aleyhisselâm önünden geçmekte olan bir hınzıra "Selâmetle geç" buyurmuştur. Yanında bulunanlar: "Ey Allahın Peygamberi, bu hayvana da böyle söylenir mi?" dediklerinde, "Dilimi kötü söze alıştırmamaya çalışıyorum" buyurdu.

Mâlik bin Dinar anlatır: "Îsâ aleyhisselâm, yanında havarileri olduğu hâlde, bir köpek leşinin yanından geçerken, beraberindekiler hoşa gitmeyen bir söz ya'nî ne pis kokuyor diye söylediler. Îsâ aleyhisselâm ise, "Beyaz dişleri ne güzeldir!" buyurdu.

La'net: Allahü teâlânın mahlûklarından hiçbirine la'net etmemelidir. La'neti âdet hâline getirmemelidir. Mü'mine la'net etmek, onu öldürmek gibi günahtır. Çok la'net eden, kalbinde merhamet olmadığı için, din kardeşlerine şefaatçi olamaz. Çok kere la'net döner ve la'net edene gelir. Mü'min, zinâ ve şarap içmek gibi günahları işleyene de la'net etmeyip, Allahü teâlâya onu bağışlaması için duâ eder. Allahü teâlânın mahlûklarından birşeye la'net eden, ona rahmet ve duâ ile bu la'netinden kurtulmak istemeli ve: "Yâ Rabbî, o la'neti ona rahmet ve kurbet eyle" demelidir.

Yemîn etmek: Allahü teâlâya, çok yemîn etmemelidir. Zîrâ çok yemîn eden, Allahü teâlânın ismini küçümsemiş, O'na ta'zimde gevşeklik göstermiş olur. Yalan yere yemîne gelince: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) yalan yere yemîni, keffâreti olmıyan büyük günahlardan saymıştır. Bir hadîs-i şerîfte: "İçinde, sivrisineğin kanadı kadar yalan ihtimâli bulunan bir yemîn edenin kalbinde, kıyâmete kadar bir nokta hâsıl olur" buyuruldu. Vallahi, Allahü teâlâ böyle yapacaktır diye yemîn ve hüküm etmemelidir. Ama Allahü teâlânın evliyâ kullarından biri, böyle yemîn ederse, Allahü teâlâ onun yemînini doğru çıkarır, yemîni bozmuş olmaktan onu korur. Evliyânın yemîninde vâki olduğunu düşünüp de, böyle yemîn etmeğe kimse cesâret etmemelidir. Zira çoğu zaman, yemîni doğrulanmaz ve bundan ötürü günah işlemiş olur. Doğru olarak yemîn etmek isteyen, ya Allahü teâlâya yemîn etsin yahut sussun. Çünkü Allahü teâlâdan başkasına yemîn gizli şirktendir. Babasının ismine, bir kimsenin hayâtına veya Kâ'be'ye yemîn etmemelidir.

Mâlaya'nî (boş) konuşmak: Kalbinde iyice yoğurmadan söz söylememelidir. Eğrisini doğrultmadan, iyisini temizini alıp, yaramazını atmadan konuşmamalıdır. Boş söz söylememelidir. Zira boş ve lüzumsuz konuşmalar, kişinin aklını azaltır. Ve çoğu zaman, bu sözler ona vebal ve dert olur.

Şaka: Çok şaka yapmaktan sakınmalıdır. Çünkü kişinin heybet ve vekarını kırar. Çok şakanın sonu pişmanlıktır. Yalan ve boş sözlerden uzak ve az yapılan şakada bir mahzur yoktur. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), yürümekten yorulan bir kimsenin, beni deveye bindir demesine karşılık: “Seni deve yavrusuna bindireyim” buyurması böyledir. Adam, deve yavrusunun kendisini taşıyâmıyacağını düşündü. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) “Her deve, bir devenin yavrusu değil midir?” buyurmuştur, ihtiyâr bir hanım, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) huzûruna gelip: “Ey Allahın Resûlü! Allahü teâlâdan beni Cennete sokmasını istiyorum” deyince, Resûlullah (aleyhisselâm): “İhtiyâr kadınlar Cennete girmez” buyurup, bununla, sen önce gençleşir, sonra Cennete girersin demek istedi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), yine birgün Hazreti Enes’e “Ey iki külahlı” diye seslendi. (Bu ifâdede, onun anlayışının ve anlatılanları iyi dinlemesinin medhi vardır. Ayrıca bunu bir şaka ile belirtmiş oldu.)

Abdullah bin Abbâs (radıyallahü anh), yanında üzgün kimseler görünce, güzel, latif sözlerle onların kalbini ferahlandırın derdi. Hazreti Ali (radıyallahü anh): “Bu kalbleri rahatlandırın, çünkü onlar da bedenler gibi yorulurlar” buyurdu. İbn-i Uyeyne buyurdu ki; “Şakalaşmak sünnettir. Lâkin şaka yapmasını bilen ve yerinde yapan içindir.”

Konuşmanın edeb ve incelikleri: Konuşurken, konuşmanın edeblerini, inceliklerini gözetmelidir. Nitekim Peygamberimizin (aleyhisselâm) huzûrunda bir kimse, “Allahü teâlâya ve Resûlüne itaat eden doğru yoldadır. Onlara isyan eden hatâ eder, ya’nî fâsıktır” dedi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) böyle diyene, “Allahü teâlâya ve Resûlüne isyan edene söyle buyurdu.

Filân kimse aralarında bulundukça onlara bir zarar gelmez dememelidir, ölen bir kimse için de, yok oldu gitti, yıkıldı gitti, geberdi dememelidir. Ancak müşrik, kâfir, haksız yere adam öldüren ve anasına babasına eziyet eden ölürse, bunlar için söylenebilir. Bir kimse için, o tamamen hayır idi, dememelidir. Çünkü tepeden tırnağa kadar hep hayır olan, sâdece Resûlullah (aleyhisselâm) idi. Başkası için böyle denmez. Bir kimseye, senden sonra ehline bakacak bir halefin yoktur dememelidir. Çünkü Allahü teâlâ herkes için en hayırlı haleftir. Sen aralarında bulundukça, onlar hep iyi olurlardı dememelidir. Bunların hepsinin söylenmemesi hakkında haber vardır.

Bir kimseye, Allahü teâlâya ve sana sığınırım dememelidir. Bir belâ voya istenmiyen birşey meydana geldiğinde, zamana sövmemelidir. Çünkü belâları gönderen ve hâlleri değiştiren Allahü teâlâdır, başkası değildir. Bir kimseye duâ ederken: “Allahü teâlâ seni uzun yaşatsın.” dememelidir. Çünkü bu, müşriklerin birbirlerine saygı ve esenlik ifâdeleridir. Onlar birbirlerine, bin yıl yaşa derlerdi. Yine denildi ki, bir zâlime Allah seni çok yaşatsın diyen, yeryüzünde Allaha isyana râzı olmuş sayılır. Sözünden kötülük, bereketsizlik anlaşılmaması için, konuştuğunu iyi düşünmelidir. Kederlendiği zaman, rûhum pislendi, habis oldu dememelidir. Tabiatım değişti demelidir. Hazreti Ömer, ateş yakan insanlara uğradı. Onlara, “Esselâmü aleyküm ey ziya ehli” dedi. Ey nâr ehli!.. demedi. Yanlış anlaşılabileceğini düşündü.

Kur’ân-ı kerîm, hadîs-i şerîf ve mübah olan diğer şeyleri dinlemede sünnet olan; anlayışını, aklını, zihnini toplayıp, konuşanı, okuyanı ve hadîs bildireni dikkatle dinlemek ve susmaktır. Zîrâ Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîm okunurken susanlara rahmet edeceğini va’detmiştir. Allahü teâlâ A’râf sûresi ikiyüzdördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen: “Kur’ân-ı kerîm okunduğu zaman hemen onu dinleyin ve susun. Tâ ki merhamet olunasınız.” buyurdu. Kur’ân-ı kerîm dinlemenin sünnetlerinden biri de, a’zâların sükûnu ve Kur’ân-ı kerîmden dinlediğini yapmaya azm etmek ve yerine getirmektir.

Konuşan sözünü bitirmeden, dinleyenin konuşmaması ve soru sormaması sünnettir. Bitirdiği zaman, anlamadığı bir yer veya şüpheli bir durum varsa, onu incelemek ve araştırmakta bir mahzur yoktur. Konuşurken söze karışmamak ve suâl sormamak, vekar ve hürmete daha yakındır. Nitekim Eshâb-ı Kirâm (aleyhimürrıdvân), ekseriya Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm) birşey sormazlardı. Hattâ incelikleri anlamaktan, ahlâk-ı hamîdeyi bilmekten uzak, şehir dışından

bir bedevi gelip, suâl sorar, Eshâb-ı Kirâm, muhtaç oldukları bilgileri, o esnada öğrenirlerdi.

> Sahâbe-i Kirâmın ba'zısı suâl soracakları zaman dizi üzerine otururlar ve "Anam babam sana feda olsun yâ Resûlallah! Bu nedir? Bu nasıldır?" derlerdi. Suâl sormada evlâ olanı, oturmak için izin istemek, büyüklere yakın olmak, sonra sormak için izin almaktır. Büyüklere birşey sorarken veya onlarla konuşurken sesi alçaltmalıdır. Çünkü Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk ve Hazreti Ömer-ül-Fâruk; "Ey îmân edenler, seslerinizi Peygamberin sesinden yüksek çıkarmayın ve birbirinize bağırır gibi O'na bağırmayın. Haberiniz olmadan amelleriniz boşa gidiverir" meâlindeki Hucurât sûresi ikinci âyeti indikten sonra, Resûlullaha (aleyhisselâm) birşey söylediklerinde gayet sessiz söylerdi.

Hoca, imtihan için talebesine birşey sorarsa, cevâbı, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Eshâbının verdikleri cevap gibi olmalıdır. Resûlullahın suâlinin cevâbını bilseler veya bilmeseler, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" derlerdi. Suâl soran, zor suâller sorsa da, âlim kızmamalıdır. Bedevîler, Peygamber efendimize (aleyhisselâm) getirdiği İslâm dîni esaslarında, yemîn ettirirlerdi. Resûl-i ekrem de yemîn ederdi ve hiç kızmazdı.

Din kardeşinin, kendisine söylediği sözü emânet saymalıdır. Konuşulan sözü, söyliyenin izni olmadan başkasına açmamalı, onun izni ile açarsa, en güzel bir şekilde, tam duyduğu gibi söylemelidir, iyiye yorumlanabilen tarafı bulunan hiç kimsenin sözüne, kötü zanda bulunmamalıdır.

> Çok Gülmek: Çok gülmemelidir. Çünkü çok gülmek kalbi öldürür. Çok gülmek yüzdeki nûru giderir. Hayret, şaşkınlık verecek birşey olmadan gülmek akılsızlıktır.

> Resûlullahı rü'yâda görmek: Rü'yâsında Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) görmek isteyen, O'na çok salevât getirsin ve şu duâyı okumaya devam etsin: "Allahümme rabbel beledil-harâmi veş-şehril harami vel-hılli vel-harâmi ver-rükni vel-makâm ikra' âlâ rûhı Muhammedin minesselâm."

Sohbet ve muaşeret edebleri: insanlara nasihat etmek ve şefkat ile davranmak sünnettir. Bu şekilde insanlar arasında bulunmak insanlardan ayrılıp nafile ibâdetle meşgûl olmaktan daha iyidir. Sohbete katılmak, hakkını vermek büyük iş olup, sevâbı da çoktur, insanlarla birlikte bulunmanın hakları çoktur. Biri, bedeni ve ameli ile insanlarla olmak, kalbi ve dini bakımdan ise onlardan ayrı bulunmaktır. Biri de, kendisi için sevdiğini insanlar için de sevmek, dinin zâhir ve kalbe âit işlerinde, onlara nasihat etmektir. Çünkü nasihat, dînin temel direklerindendir. Görünüşlerinde ve amellerinde bulunan eziyet verici şeyleri onlardan gidermeğe uğraşır. Uygunsuz işlerden onları men eder. İnsanlara merhamet ve şefkatle muâmele eder. Hiç kimseyi, beğenmediği şeyle anmaz. Çünkü kula müvekkel bir melek vardır. Arkadaşı için söylediğini, ona iade eder. Kim olursa olsun, bir kimsenin kötülüğünü istememelidir. Mü'min; iyi kötü, ehil, nâ ehil herkese iyilikte, ihsânda bulunur.

Biri de, insanların eziyet ve sıkıntılarına katlanmaktır. Kendisini döven, söven, eziyet edeni affedip, hakkını helâl eder. Onların eziyetlerinden kurtulmaya çalışmaz. Çünkü bundan kurtulmak imkânsızdır, insanların ağırlıklarına, zahmetlerine, istemiyerek değil, isteyerek ve Allahü teâlânın ni'metlerine şükr ederek katlanır, insanların ihtiyâçlarını görür, işlerini görmeye çalışır. Hadîs-i şerîfte: "Bir müslüman kardeşinin fâideli ve iyi bir husûstaki ihtiyâcını görüp onu sevindiren kimse, Allahü teâlânın rızâsı için bin sene hizmet etmiş, bu zaman zarfında bir ân günah işlememiş gibidir" buyuruldu. Mü'min, daralmış, zor ve güç hâlde olana kolaylık gösterir. Sıkıntıda olanın sıkıntısını giderir. Gamlının, kederlinin, gamını kederini almaya uğraşır. Çünkü kul, müslüman kardeşine yardımda olduğu müddetçe, Allahü teâlânın yardımındadır. Bir hadîs-i şerîfte: "Mağfiret

sebeplerinden biri, müslüman kardeşinin kalbini sevindirmendir” buyuruldu. Mü’min iki kişinin arasını bulur. Bir kelime ilâvesiyle de olsa bunu yapar. Çünkü bu sadakanın efdalindendir. Din kardeşinin ırzını korur. Ya’nî canını ve namusunu korur ve aşağılanmasına karşı onu himâye eder. Arkasında, bulunmadığı yerde ona yardım eder. Bir hadîs-i şerîfte: “İnsanların Allahü teâlâya en sevgilisi, insanlara fâideli olan ve kendine zulm edeni affedendir” buyuruldu. İyi bir müslüman kendisine kötülük edene iyilik eder. Kendisini ziyâret etmeyen dostunu ziyâret eder, kendisine vermiyene verir ve insanlara iyi zanda bulunur. Çünkü kötü zan, düşüncenin en kötülerindendir. Allahü teâlânın verdiği ni’metten dolayı kimseye haset etmez, kimsenin malının, parasının elinden çıkmasını dilemez ve elinden çıkması için hileli yollara başvurmaz. Verdiği sözü yerine getirmelidir. Çünkü verilen söz bir bağış ve bir borçtur. Sözünden dönmek nifak alâmetidir.

Kimsenin ayıp, kusur ve gizli şeylerini araştırmaz, aksine örter. Bir kimseyi, onda gördüğü ayıbından dolayı ayıplamaz ve ona sitem etmez. Çünkü çoğu zaman aynı kusuru kendisi işler. Din kardeşinin hatâsına mazeret olarak yetmiş özür arar. Hiçbir özür bulamazsa, ben iyi göremedim deyip, din kardeşinin yaptığını iyiye yormaya uğraşır. Bizden önceki sâlihlerin âdeti böyle idi. Bir mü’min kardeşine veya zımmî gibi bir başkasına bir şey va’d ederken, söz verirken inşâallah demeli ve içinden onu yerine getirmeğe niyet etmelidir. Bu durumda dediğini yerine getirmezse, önceki sözünden dolayı günah işlemiş olur. Müslüman kardeşinin tahakkümünü hüsn-i kabûl ile karşılayıp, ihtiyâcını görür. Tahakküm, hüküm vererek istemektir.

Kızınca ne yapmalı: Mü’min kızgınlık ânında kendini tutar. Çünkü bu dinde kuvvetli olmanın alâmetidir. Kızınca hemen abdest almalıdır. Kızdığı zaman ayakta ise oturmalıdır. Oturmakla kızgınlığı geçer. Oturmakla geçmezse yatmalıdır. Müslüman, kardeşinin yaptığı kötülük ve kusurlarına katlanır eziyetlerine sabreder. Ayrılıp gitmesini, din kardeşinin mürüvvetsizliğine değil, kendi işlediği günahtan ve suçtan dolayı olduğuna hükmeder. Herkese hâline göre davranır.

Büyüklere saygı: Mü’min, yaşlı müslümanlardan haya eder ve onlara, Resûlullahın asrına daha yakın olduğu için saygı gösterir. Allahü teâlâyı tanıtmakta önde olmaları ve tâatlerinin çokluğu sebebiyle hürmet eder. Hadîs-i şerîfte: “Güçsüzlere, hastalara, yaşlılara ve küçüklere merhamet edilir” buyuruldu. Yaşına hürmetten, ziyârete büyükten; ihsân, iyilik, birşey vermeğe ise küçükten başlanır. Çünkü küçük yaştakilerin sabrı az, feryâd ve sızlanması çok olur.

Hizmetçiye karşı rıfk ile, yumuşaklıkla muâmele eder. Zengine zenginliği için hürmet etmez ve tevâzu göstermez. Eder ve gösterirse, dîninin üçte ikisi gider. Elinde az şey olan mü’mini aşağı görmez. Âlimler buyurdular ki: “Zenginliğinden dolayı zengini yücelten ve fakirliğinden dolayı yoksulu aşağılayan mel’ûndur. Zâlime, zulm yapmaması için ve mazlûma, zulümden kurtarmak için yardım eder.

Hediye verenin hediyesini alır ve bulunduğu mecliste olanlara ondan ikram eder. Hediyeye daha fazlası ile mukâbele eder. Hediyede önce davranmağı, fazilet bilir. Hediye ni’metine karşı ona duâ ile teşekkür eder. Onu medh eder ve yaptıklarını anlatır. Hastaları yoklar. Müslümanların cenâzesinde bulunur. Musibete uğrayan, yakını ölen mü’mine başsağlığı diler, ta’ziyede bulunur. Mü’mine kaybettiği şey için, kolaylık ve yol gösterir. Zenginlerle ve zâlim devlet adamları ile oturup kalkmaktan sakınır. Çünkü böyleleri ile görüşmek, meclislerinde bulunmak fitne ve belâdır. Hükümdârların, vâlilerin ve zenginlerin çocukları ile oturmaktan kaçınır.

Dostluk ve kardeşliğin sünnetleri: Mü’minin en üstün hasleti, sevdiğini Allah için sevmesi, sevmediğini de Allah için sevmemesidir. İmânın kemâlini ve Allah sevgisini bu güzel haslet kazandırır. Mü’min bu haslet ile imânın zevkine erişir. Yine bu haslet, Allah için olan amelin en hâlisidir. Bir hadîs-i şerîfte: “Çok dostunuz olsun. Çünkü Rabbiniz haya sahibidir. Kerîmdir. Kıyâmette dostları arasında, din kardeşlerinin içinde bulunan kuluna azâb etmekten haya eder” buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfte de: “Çok tanıdığınız olsun. Çünkü kıyâmette her biri için şefaat vardır” buyuruldu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) yine bir hadîs-i şerîflerinde: “Allah yolunda bir din

kardeşi edinene, Allahü teâlâ Cennette bir derece verir" buyurdu. Yine buyurdu ki: "Müminin mü'mine karşı ülfet ve muhabbeti, rûhun cesede olan bağlılığı, sevgisi gibidir" buyurdu.

Dînine, emânetine güvendiği, salah ve takvâsını bildiği kimseler hâriç, başkaları ile dostluk etmemesi sünnettir. Çünkü kişi, sevdiği kimse ile beraberdir. Ameli sevdiği kimse gibi olmasa da, herkes sevdiği ile olacaktır. Allahü teâlâ çoğu zaman bir sevgili kulunun kalbinde, bir kimseye muhabbet görür de, onun hürmetine bir kimseye merhamet eder ve onu velîlerine ilhak eder. Allahın kullarından sevdiklerine, sevdiğini söylemelidir. Çünkü kalbler, birbirini tanır ve birbiri ile görüşürler. Sevdiği kimsenin ismini, babasının ismini, sülâlesini, köyünü ve memleketini sorar. Çünkü bu muhabbeti kuvvetlendirir. Sevgide ve buğzda aşırı olmamalıdır. Sevgi aşırı olursa, ülfet halini alıp, istese de ondan ayrılamaz. Buğzun ve nefretin de aşırı olmaması lâzımdır.

İyi bir müslüman, din kardeşinin yüzüne sevgi ve muhabbet ile bakar. Bir hadîs-i şerîfte: "Mü'minin mü'mine sevgi ve muhabbet ile bakması ibadettir. Mü'min bir kimsenin, müslüman kardeşinin yüzüne gülmesi, ikisinin de hatâlarını döker" buyuruldu. Sevmede hâlis olmaya gayret etmelidir. Hadîs-i şerîfte: "Seni saf, temiz kılan üç haslet vardır. Din kardeşine rastlayınca sevginden ötürü hemen selâm vermen. Mecliste ona yer vermen. Onu en çok sevdiği isim ile çağırman" buyuruldu.

Kardeşlik ettiği kimseye, güler yüzlü, tatlı sözlü, açık gönüllü, açık elli, sabırlı, kibirsiz muâmele eder. Saygıya devam edip, yalan veya doğru olsun özrünü kabûl eder. Onunla görüşmeden bir gün geçirmez. Karşılaşınca, sevgi ve saygı gösterip: "Benden sonra nasılsınız?" der. Resûlullahın Eshâbı, birbiri ile karşılaşınca, birbirlerini güler yüzle karşılar müsâfeha ederlerdi. Ayrıldıkları zaman da müsâfeha ederler, bu zamanda Allahü teâlâya hamd ve istiğfar ederlerdi. Birgünde birkaç defa karşılaşıp, ayrılsalar da böyle yaparlardı.

İyi bir müslüman kardeşine, onun kendisine verdiğinden daha çok değer verir, elden geldiği kadar, müslüman kardeşine gönül rahatlığı ile hediye verir. Hediyeyi külfet ve utanma sebebiyle vermez. Onun verdiği hediyeyi kabûl eder. Bu, az da olsa çok görür, onu daha çok sever, imkânı varsa ondan daha üstün hediye ile karşılık verir. Kardeşine bu iyiliğinden dolayı teşekkür eder, onu iyilikle anar, ona duâ eder ve Allahü teâlâ sana iyi karşılık versin der. Çünkü övmenin ve duânın en güzeli budur.

İyi bir müslüman, yapılan iyiliği gizlemez, yayar. Daha önce de bildirildiği gibi, kişinin müslüman kardeşi için en iyi hediyesi hikmetli sözdür. Çünkü hikmet mü'minin kaybettiği malıdır ve dîni için bütün dünyâ mallarından hayırlıdır. Yiyecek ve giyecekten eline geçtiğinde, Allah için olan kardeşini, kendine tercih eder. Eshâb-ı Kirâmdan biri diğerine bir koyun başı hediye etti. Yedi evi dolaştı. Yine hediye olarak sahibine geldi. Kişi, kendisine iyilik edenin bedduâsından korkar. Çünkü iyilik edenin, iyilik ettiği kimseye ettiği bedduâ kabûl olur.

İyi bir müslüman, müslüman kardeşini gün aşırı ziyâret eder. Din kardeşini hergün ziyâret ettiğinde sıkılacağından korkarsa böyle yapar. Yoksa hergün ziyâret eder. Din kardeşini ziyâretinden dolayı Allahü teâlâdan sevâb umar. Müslüman kardeşinin kapısına varınca içeri girmek için izin ister, kapının karşısında durmaz. Kapının sağında veya solunda durur. Kapı aralığından içeri bakmaz. Kapıyı üç sefer çalar. Abdest alan kimsenin abdestini bitirinceye veya dört rek'atlık namaz kılacak kadar bekler. Kendisine izin verilirse girer, verilmezse, hiçbir kin, hased ve düşmanlık beslemeden geri döner.

İslâmın sünnetlerinden biri de, ziyâretine gelene ikram etmek, altına minder koymak, hizmetine kalkmaktır. Ziyâret edenin de, kendine yapılan ikramı red etmemesi, hizmeti beğenmemezlik etmemesi lâzımdır. Çünkü ikramı red, müslümanın hakkını gözetmeme ve onu aşağılamak olur. Hadîs-i şerîfte: "Üç şey red edilmez: Minder, güzel koku ve süt" buyuruldu. Ancak ziyâret eden kimse, Allah için alçak gönüllülük yapıp yerde oturursa, mahzuru yoktur.

Din kardeşleri ile görüşmek için hazırlanmak, onlar için süslenmek, en temiz ve en güzel elbisesini giymek de sünnettir. Abdest alır, güzel koku sürünür, saçını tarar. Sonra da din kardeşlerinin yanına çıkar.

İnsanlarla oturmanın sünnetleri:

İnsanlarla oturmanın edebleri ve sünnetleri çoktur. Din kardeşleri ile otururken abdestli olur, yaşı büyük olanlara oturmada öncelik ve iyi yer verir, ilimde üstün olan, en şerefli yerde oturur. Hadîs-i şerîfte; “En hayırlı meclis, kıbleye karşı oturulan ve mecliste oturmak isteyene yer açılan meclistir.” buyuruldu. İki kişinin arasına oturmaz ve onların izni olmadan onları birbirinden ayırmaz. Halkanın ortasına oturmaz. Kendisine yanında yer veren bulunmazsa, bulunduğu en geniş yerde oturur ve kendisinin oturması için kimseyi yerinden kaldırmaz. Meclisin baş köşesinde oturmayıp, sonunda oturur. Ancak mecliste olanlar veya ev sahibi kendisini baş köşeye oturtursa o zaman oturur. Müslümanlar, din kardeşleri ile bir yerde otururken, saf hâlinde birbirine yakın ve bitişik olup, ayrı ve dağınık oturmazlar. Çünkü bu, kalblerin birleşmesine sebeb olur. İyi bir müslüman, müslümanlardan fakir olanlarla, vera’ sahibleri ile, imân ve ilim sahibleri ile oturmağı tercih eder. Hadîs-i şerîfte: “Büyüklerle otur, âlimlerden sor, hikmet sahibleri ile konuş” buyuruldu. Görüldüğü zaman, Allahü teâlânın hatırlandığı, konuştuğu zaman amelin arttığı ve âhırete âit sevgini çoğaltan kimselerle, ya’nî evliyâ ile otur. Mecliste konuşulanları muhafaza et, mahrem olan mevzûları başka yerde anlatma! Hadîs-i şerîfte: “Birlikte oturan iki kişi Allahü teâlânın emânetiyle otururlar. Bunlardan birinin, bir başkasına, hoşlanmadığı bir şeyi açması helâl olmaz” buyuruldu.

İyi bir müslüman, din kardeşinin sırrını ifşa etmez. Bu hıyânettir ve kalbin pis Olduğunu gösterir. Yanlarında üçüncü bir kişi varsa, iki kimse birbiri ile gizli olarak fısıldaşarak konuşmaz. Çünkü bu hâl, diğer mü’mine eziyet verir ve onlara kötü zanda bulunulmasına sebep olur. Arkadaşı ile beraber otururken, kalkmak için izin ister, iyi bir müslüman, din kardeşinin elbisesinde, yüzünde zarar verici bir şey görürse onu hemen alır. Merak etmemesi için önce ona gösterir, sonra atar. Arkadaşı da, ona, “Elin hayıra kavuşsun” veya “Çocukların ve torunların da sana, bana hizmet ettiğin gibi hizmet etsinler” der. Zarar, eziyet veren şeyi kaldıran, onun bu duâsına karşılık, “Senin elin de dert, kötülük görmesin” veya “Allahü teâlâ çocuklarını ve torunlarını sana karşı gelmekten korusun” der. Bu davranış ve söyleşmeler iki tarafın da sevgi ve beraberliğini arttırır, demişlerdir.

Müslüman, din kardeşine üç günden çok dargın durmaz. Böyle dargın olanların hayırlısı, önce selâm verip barışandır.

Sünnetlerden, biri de; yanında bulunmayan din kardeşine hayır ve selâmetle duâ etmek, uzakta ise mektûp yazıp, ayrıldıktan sonraki durumu, çoluk-çocuğunun hâlini bildirmektir.

İşlerin hepsi önem bakımından bir değildir. Biri diğerinden önemli olur. Hadîs-i şerîfte: “Yıllarca yolculuk yapmakla mümkün olabilecekse de anne ve babana iyilik yap, bir sene yolculuğa mâl olsa da akrabanı ziyâret et. Bir mil mesafede bulunsa da, müslüman hastayı yokla, dört mil mesafede olsa da cenâze namazını git kıl” buyuruldu.

İstişâre etmek: Sünnetlerden biri de; vâki olan önemli işlerde akıllı kimselere danışmaktır. Zîrâ danışarak iş yapan zarar etmez, helak olmaz ve doğru yoldan ayrılmaz. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Eshâbı ile çok meşveret ederdi. Bir iş için, akıl, takvâ, hikmet ve tecrübe sahibi on kişiye danışırdı. Veya bu sıfatta olanlardan biriyle on defa meşveret ederdi. Meşveret eden, iki rek’at namaz kılıp sonra Allahü teâlâdan hayırlı olanı ister. Başladığı işte rahat olur, acele etmez. Hilm ve vekar ile davranıp acelecilikten kaçınır. Orta yolu tutar, taşkınlık ve aşırılık yapmaz, iki işle karşılaşırsa, hafif ve kolayını seçer. Çünkü o, tehlike, zarar ve fitneden daha uzaktır. Her sözünde, işinde ve düşüncesinde Allahü teâlâdan hayır, afiyet ve din salahı ister. Her işin şerrinden Allahü teâlâya sığınır. Besmele okur. Çünkü onda her iyiliğe yardım vardır. E’ûzü çeker. Çünkü bunda da her belâyı ve fitneyi izâle vardır.

Ana-baba hakkı: Allahü teâlâ katında makbûl amellerin en üstünlerinden biri de, ana-babaya iyilik ve ihsân etmektir. Allahü teâlâ, anaya-babaya itaat ve iyiliğin öneminin büyüklüğünü belirtmek için, bunu, kendine ibâdete yakın tuttu.

Hadîs-i şerîfte: “Babalarınıza iyilik ve itaat ediniz, çocuklarınız da size iyilik ve itaat etsinler” buyuruldu. Rivâyet olunur ki: Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma: “Ana-babasına güzel muâmele edip, bana isyan edeni iyilerden yazarım. Bana itaat edip, ana-babasına isyan edeni âsîlerden yazarım” buyurdu.. Ana hakkı, baba hakkının iki katıdır. O hâlde anaya itaat, iyilik ve güzel muâmele, öncelikle lâzımdır, farzdır. Çünkü Allahü teâlâ, anaya güzel muâmele etmeği, kitabında açıkça tavsiye ve emretmektedir. Bir hadîs-i şerîfte; “Cennet, anaların ayakları altındadır” buyuruldu.

Ana-babanın haklarından biri; onlara karşı alçak gönüllü olmak, yaşadıkları müddetçe onlara hizmet etmek ve bununla onların rızâlarını kazanmaktır. Ana ve babaya karşı, az da olsa hoşlanmadıkları hareket ve ifâdede bulunmaz. Konuşurken, onların sesinden yüksek sesle konuşmaz, bağırarak hitâb etmez. Dinde mübah olan husûslarda, kâfir de olsalar, onlara itaat eder. Çünkü Allahü teâlânın rızâsı, ana ve babanın rızâsındadır. Gadabı da onların kızmasındadır. Sâlih müslüman, anne ve babasını beğenmiyerek, ben onların oğlu, kızı değilim demez. Kendi malından, parasından onlara sarf eder. Çünkü ana ve babasına harcayacağından, verdiğinden kendisine suâl olunmaz. Hazreti Hüseyn’in oğlu Zeynel Âbidîn Ali (radıyallahü anh), edeblerini gözetemem endişesiyle ana ve babasıyla yemek yemezdi. Çocuk ana-babasına şefkat, merhamet ve sevgi ile bakar. Ona böyle her bakışı için, kabûl edilmiş bir hac sevâbı verilir. Harbe, hacca, ilim öğrenmeğe ve para kazanmağa ana-babasından izinsiz gitmez.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) sabah olunca, annesinin odasının kapısına varıp: “Esselâmüaleyki ve rahmetullahi ve berekâtühü ey annem! Ben küçükken beni yetiştirip terbiye ettiğin gibi, Allahü teâlâ sana hayırlı karşılıklar versin” derdi. Annesi de: “Sen bana, yaşlandığım zaman itaat ve iyilik ettin. Bunun için sana da Allahü teâlâ, benim tarafımdan hayırlı karşılıklar versin” cevâbını verirdi. Sonra, Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) çıkar, döndüğü zaman yine aynı şekilde söylerdi.

Sâlih müslüman, anne ve babasına karşı saygılı ve itaatli olur. Emîrlerini dinler. Onlara karşı alçak gönüllü davranır. Alçak gönüllülük ifadesi olarak anasının elini öper. Ana ve babasına bizzat kendisi, eli ile hizmet eder, hizmetlerini başkasına bırakmaz. Babanın haklarından biri de; oğlu daha bilgili ve âlim olsa da, babasına hürmet ve ta’zimi gözetip, namazda ona İmâm olmaz. Ana ve babası müşrik, kâfir olsalar da, hizmetten geri kalmaz.

Sâlih müslüman, ana ve babaya dünyâda Allahü teâlânın emrettiği şekilde muâmele eder. Ana ve baba hakkını, öldükleri zaman ve sonra da gözetir. Onları dinimizin emrine uygun techiz, tekfin ve defn eder. Yaşadıkları müddetçe onlara hayır ve hidâyetle duâ eder.

Sâlih müslüman, ana ve babasının önünden yürümez. Onların yanında, meclisin baş köşesinde oturmaz. Ana ve babasını isimleri ile çağırmaz. Anneciğim, babacığım diye hitâb eder. Kimsenin anasına-babasına sövmez. Çünkü o kimse de kendi anasına-babasına sövebilir. Yemek, içmek, oturmak, konuşmak ve benzeri şeylerde onlardan önce davranmaz. Onlara keskin ve dik bakışla bakmaz. Mü’min iseler, cenâze namazlarını kılar ve Allahü teâlâdan onlar için mağfiret diler.

Anası ve babası öldükten sonra, verdikleri sözleri ve vasıyyetleri icra eder. Onların dost ve ahbablarına hürmet eder. Sevdiklerini yoklar, akrabâlarını ziyâret eder. Bir hadîs-i şerîfte; “Babanın arkadaşını ve arkadaşının oğlunu arayıp sorman babana iyiliktendir” buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfte de; “Babasını kabrinde ziyâret etmek isteyen, babasından sonra onun ahbablarını ziyâret etsin. Ana-babasına iyilik, ihsân etmiyen, bari onlar vefât ettikten sonra iyilik yapsın ve onlar için sadaka versin. Böylece ana-babasına iyilik edenlerden yazılsın” buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfte de; “Ana ve babasının veya bunlardan birinin kabrini her Cum’a günü ziyâret eden, onlara iyilik yapanlardan yazılır” buyuruldu.

Sâlih müslüman, malından, parasından verdiği sadakalarda, ana ve babasına diye niyet eder. Böyle niyet ederse kendi sevâbından birşey eksilmez ve ana-babasına da onun kadar

sevâb verilir. Rebi’ bin Heysem (radıyallahü anh) büyüklerden idi. Yolda insanlara eziyet veren taşları, birini babasına niyetle kaldırıp sağ tarafına, diğerini annesine niyetle sol tarafına atardı. Ana-babasına iyilik etmek ve sevâbı onlara olmak üzere kızgınlığını yenerdi. Buradan anlaşılıyor ki, çocuk yaptığı her iyilikte ana-babasına niyet ederse, kendisinin aldığı sevâbtan hiç azalmadan, birer misli de onlara verilir. Kuşluk vakti iki rek’at namaz kılıp, sevâbını onların rûhuna bağışlar, sevâbı onlara ulaşır. İyi bir evlât, onların hakkını ödemede kendini dâima eksik ve kusurlu görür.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 116

2) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1044, 1156

3) Fevâid-ül-behiyye sh. 161

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 98

5) Brockelmann Sup-1, sh. 642

6) Şir’at-ül-islâm

ÎSÂ BİN MUHAMMED BİN ÎSÂ EL-HAKKÂRÎ

Selâhiyye (Eyyûbîler) devletinin en büyük devlet adamlarından ve fakîhlerinden. İsmi, Îsâ bin Muhammed bin Îsâ bin Ahmed bin Yûsuf bin Kâsım. Künyesi Ebû Muhammed, meşhûr lakabı ise Ziyâeddîn Hakkâri’dir. Aslen şerîf olup, Hazreti Hasen’in onüçüncü batından torunudur. Doğum târihi bilinmemektedir.

Genç yaşında ilim tahsiline başladı. Cezire’de, İmâm Ebû Kâsım bin Bezrî’den uzun zaman ders alıp, büyük bir fıkıh âlimi oldu. Sonra Haleb’e gitti. Zücaciyye Medresesi’nde Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî ve Ebü’l-Kâsım İbni Asâkir’den de hadîs-i şerîf dinledi. Kâdı Muhammed bin Ali el-Ensârî ve başkaları da, Îsâ bin Muhammed’den hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Haçlı seferlerine karşı ilk cihâda çıkanlardandır. Eyyûbîler devletinin meşhûr sultânı Selâhaddîn-i Eyyûbî’nin amcası Esedüddîn Şirkûh’un emrine girdi. Beş vakit namazda onun imamlığını yaptı. Onunla beraber Mısır’a gitti. Onun vefâtından sonra da Selâhaddîn-i Eyyûbî’nin en kıymetli yardımcılarından biri oldu.

Gayet cesur, büyük işler yapabilen bir zâttı. Selâhaddîn-i Eyyûbî’nin amcası Esedüddîn Şirkûh, onu emir yaptı. Selâhaddîn-i Eyyûbî ise onun selâhiyetlerini genişletti. Bir emirlikten başka emirliğe nakletti. Daha sonra Selâhiyye (Eyyûbîler) devletinin en büyük emîri oldu. Bir defa haçlılara esîr düştü ve Altmışbin altın diyet ödenerek kurtarıldı.

585 (m. 1189) senesi Zilka’de ayının dokuzuncu günü güneş doğarken, Akka muhasarasında kendi çadırında vefât etti. Mübârek naşı Kudüs’e götürüldü ve oraya defn olundu.

Ebû Muhammed Îsâ bin Muhammed (radıyallahü anh), kıymeti büyük, hürmet sahibi, istişâre edilen ve görüşü alınan, herkesin kendisine müracaat ettiği bir zât idi. Selâhaddîn-i Eyyûbî dahî onunla istişâre eder ve onun sözünden dışarı çıkmazdı. Diğer insanlar da ona çok hürmet eder, buyurduklarını yerine getirmeye çalışırlardı. Çok ince düşünür, birşeyi anlatırken kimsenin takat getiremiyeceği delîller getirirdi. İnsanların hayrına vâsıta ve makâmıyla pekçok kimselere de fâideli olurdu.

Fıkıh âlimleri gibi sarık sarar, askerler gibi elbise giyerdi. Çok ibâdet eder, en müşkil fıkıh mes’elelerine dahî, ânında cevap verirdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-7, sh. 255

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 497

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 334

İSMÂİL BİN ABDÜLVÂHİD EL-BÛŞENCÎ

Hirat’da yetişen Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Sa’îd olup ismi İsmâil bin Abdülvâhid bin İsmâil bin Muhammed el-Bûşencî’dir. İsmâil Bûşencî, Hirat’da 461 (m. 1069) senesinde doğdu. 536 (m. 1142) senesinde doğduğu yerde vefât etti.

İsmâil Bûşencî, faziletli, ihsânı bol, ma'rifet sahibi ve Şafiî mezhebinin inceliklerine vâkıf, hâli güzel, çok ibâdet eden, zikri devamlı, aza kanâat eden, vekarlı, gece gündüz dîn-i İslama hizmet için çalışan, sünnet-i seniyye üzere bir hayat süren, hükümdârlara ve makamlarına iltifât etmeyen, dünyânın malına ve mülküne değer vermiyen bir zât idi. İsmâil el-Bûşencî, Nişâbûr'da Ebû Sâlih el-Müezzin, Ebû Bekr bin Halef eş-Şirâzî'den hadîs-i şerîf dinledi. Hacca gitmek sebebiyle uğradığı Bağdad'da, Ebû Ali bin Nebhân, Ebü'l-Kâsım bin Beyân er-Rezzâz ve başkalarından hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu.

İbn-i Abdülkâdir onun hakkında; "Ömrünü Allahü teâlâya ibâdetle geçirdi. O fakîh, münâzara ilmini iyi bilen, müderris ve zâhid idi" demektedir.

İbn-i Râfiî, Kitâb-ül-Câmi'de; "İsmâil Bûşencî ilmin inceliklerine vâkıf bir İmâm idi. Hirat'da vefât etti" diye yazmaktadır, İsmâil Bûşencî, Şafiî mezhebi hakkında kitaplar tasnif etti. Yazdığı eserlerin ba'zıları şunlardır: El-Müstedrek fî fürû-iş-Şâfiî, El-Cehru bil Besmeleti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 278

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 112

3) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1673

4) Tehzîb-ül-esmâ vel-lüga cild-1, sh. 121

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 48

İSMÂİL BİN MUHAMMED EL-İSFEHÂNÎ (Kıvâm-üs-sünne İsmâil Teymî)

İsfehan'da yetişen tefsîr, hadîs ve lügat âlimlerinin meşhûrlarından. İsmi, İsmâil bin Muhammed bin Fadl bin Ali bin Ahmed bin Tâhir'dir. Teymî, Talhî ve İsfehânî nisbetleriyle zikredildi. "Kıvâm-üs-sünne" lakabı ile meşhûr oldu. "Cevzî" lakabı ile de anılırdı. Künyesi Ebü'l-Kâsım'dır. 475 (m. 1082) senesinde İsfehan'da doğdu. Tefsîr ve hadîs ilimlerinde zamanının bir tanesiydi. Birçok memleketleri dolaşıp çok âlimden hadîs-i şerîf dinleyip yazdı. Hadîs âlimlerinin şeyhi kabûl edildi. Tefsîr ilmine dâir otuz cildlik "El-Câmi" isimli bir eseri vardır. Daha başka eserler de yazdı. 535 (m. 1141) senesi Kurban Bayramı gecesinde, İsfehan'da vefât etti.

O, İsfehan'da Ebû Amr bin Mende'den ve onun tabakasındaki âlimlerden, Bağdad'da Ebû Nasr ez-Zeynebî'den, Nişâbûr'da Muhammed bin Sehl es-Sirâc'dan, çeşitli şehirlerde; İbrâhim bin Muhammed et-Tayyâr, Ebû Mensûr bin Şükreveyh, Ebû Îsâ Abdurrahmân bin Muhammed bin Zeyyâd, İbn-i Hurşid, Ebû Bekr bin Merdeveyh ve daha pekçok âlimden hadîs-i şerîf dinleyip yazdı. "Tergîb ve Terhîb" kitabının sahibidir. Hadîs ilmine dâir yazdığı başka eserleri de vardır. Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok yer dolaştı. Gittiği her memlekette, büyük hadîs âlimleriyle karşılaştı. Medâin şehrinde çok sayıda hadîs-i şerif dinleyip, bir sene orada kaldı, öğrendiklerini bir eser hâline getirip yazdı. Birçok hadîs âliminin hâllerini araştırma imkânı buldu.

Kendisinden de; Ebû Sa'd es-Sem'ânî, es-Silefî, Ebü'l-Kâsım bin Asâkir, Ebû Mûsâ el-Medînî, Yahyâ bin Mahmûd es-Sakafi, Abdullah bin Muhammed bin Hamîd el-Habbâz, Ebü'l-Fedâil Mahmûd bin Ahmed el-Abdekevî, Ebû Necîh Fadlullah bin Osman, Ebü'l-Mecd Zâhir es-Sekafî, Müeyyed bin el-Uhuvve ve daha başka âlimler hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Ebû Mûsâ el-Medînî diyor ki: "Hâfız Ebü'l-Kâsım İsmâil Teymî, zamanının büyük âlimlerinin en üstünü idi. Asrındaki âlimlerin üstadı oldu. Hayatında iken ondan birçok kimseler hadîs-i şerîf rivâyet etti. Babası Ebû Ca'fer sâlih bir kimse olup, vera' sahibi bir zât idi. O, Sa'îd-ül-Iyâr'dan hadîs-i şerîf dinledi. Kur'ân-ı kerîmi Ebü'l-Muzaffer bin Şebîb'den okumuştu. Onun babası, Cennetle müjdelenen on Sahâbîden birisi olan Talhâ bin Ubeydullah'ın (radıyallahü anh) evlâtlarındandır."

Yine Ebû Mûsâ anlatıyor "Ben küçük yaşta iken, Aişe binti Hasen'den, o da Ebü'l-Kâsım bin Aleyk'ten işitmiştim. O diyordu ki, "İsmâil Teymî'yi, sözü ve işi sebebi ile ayıplayan hiçbir kimseyi bilmiyorum. Hiçbir kimse ona karşı gelemedi. Bu, Allahü teâlânın ona yardımı oldu. "İsmâil Teymî, Sultanların da'vetlerine gitmez, yemeklerini yemezdi. Meliklerin yanından kendisine gelenleri hemen evinden çıkarır, mülkünü ilim öğrenmek için gelenlere tahsis ederdi. Bunlar,

ellerinde çok az birşey getirip verseler bile böyle yapardı. Onun yanında dünyâ malının hiç kıymeti yoktu. Onun hadîs-i şerîf yazdırdığı üçbinbeşyüz ayrı ilim meclisi vardı. O, bedihi olarak, ya'nî hemen aklına gelenleri yazdırıyordu." Yahyâ bin Mende diyor ki: "O, i'tikâdı doğru ve ahlâkı güzel bir zât idi. Az konuşurdu. Zamanında onun bir benzeri yoktu." Abdülcelîl bin Kevtâh anlatıyor: Bağdad'daki büyük âlimlerin; "Bağdad'a İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'den sonra, İmâm-ı İsmâil bin Muhammed Teymî'den daha faziletli ve daha çok bilen bir âlim uğramadı" dediklerini işittim.

Kur'ân-ı kerîmin çeşitli kırâat rivâyetlerini birçok âlimden öğrendi. Kur'ân-ı kerîmin tefsîri, Arab dili ve edebiyatı ile meâni ilimlerine dâir gerek Arabca ve gerekse Farsça olarak eserler yazdı. Fıkıh ilmine dâir olan fetvâları, kendi memleketinde ve diğer birçok memleketlerde gizli kalıp yayılmadı.

Ebü'l-Menâkıb Muhammed bin Hamza el-Ulvî anlatıyor: Onu anlatanların birinden işitmiştim. Diyordu ki; "Zamanının en kıymetlisi ve yaşadığı devrin en önde gelen âlimi olan İsmâil bin Muhammed, çok ibâdet yapar, geceleri teheccüd namazı kılardı."

Ebû Mûsâ el-Medînî anlatır: Onu anlatan birisinden işittim. Diyordu ki; "O, oğlu vefât ettiğinde, ta'ziyesini (başsağlığı dileyenleri) kabûl etmek için oturmuştu. O gün otuza yakın abdest aldı ve her abdestten sonra iki rek'at namaz kıldı. Yine onun arkadaşlarından işittim. O da diyordu ki; "O, Sahih-i Müslim kitabının şerhini, oğlu Ebû Abdullah'ın kabri yanında yazıyordu. Onu tamamladığı günde, büyük bir sofra ve çok yemekler hazırlayarak ziyâfet verdi.

Onun oğlu Ebû Abdullah Muhammed, 500 (m. 1106) senesinde doğmuştu. Yetiştikten sonra, Arab dili ve edebiyatının fesahat ve beyânı hakkında ve daha başka ilimlerde çok kimsenin önünde bulunuyordu. Hattâ babası onu, Arabcanın dil ve edebiyatında kendisinden üstün tutuyordu. Sahîh-i Buhârî'nin ve Sahîh-i Müslim'in şerhlerinin birçoğunu yazmıştı. 526 (m. 1132) senesinde, babasından önce, Hemedân'da vefât etti. Genç yaşta olmasına rağmen birçok eserler yazmıştı. Sahîhayn'ın eksik kalan şerhlerini, vefâtından sonra babası, onun kabri yanında tamamlamıştır.

Ahmed bin Hasen diyor ki: "Biz, büyük âlim Ebü'l-Kâsım İsmâil Teymî ile beraberdik. O, Hâfız Ebû Mes'ûd'a iltifât ederek dedi ki: "Allah, ömrünü uzun eylesin! Muhakkak ki sen, uzun olarak yaşarsın. Ve senin bir benzerin görülmez." Duâ ettiği gibi oldu. Bu, onun kerâmetlerinden biridir.

Ebû Mûsâ diyor ki: "Kıvâm-üs-sünne İsmâil Teymî, hicri 500 senesinin başlarında, Allahü teâlânın dinini ihyâ etmek, her yere doğru imân bilgilerini yaymak için çeşitli memleketlere gitti, İslâm diyarında, onun gibi ıslâh edici, insanları hakka, doğruya da'vet edici olan birisini tanımıyorum."

Ebû Sa'd es-Sem'ânî diyor ki: "İsmâil Teymî, hadîs ilminde benim üstâdımdır. Ondan çok hadîs-i şerîf öğrendim. O, hadîs, tefsîr, lügat ve edebiyat ilimlerinde imamdır. Hadîs-i şerîflerin metinlerini ve senetlerini, iyi bilirdi. Karşılaştığım müşkül mes'elelerden kendisine birşey sorduğum zaman; hemen ânında cevap verirdi. Onun ömrünün sonuna doğru, usûlünün çoğunu terk etmişti. O, "Câmi" adındaki tefsîrini yaklaşık üçbin ilim meclisinde öğrendiklerinden yazdı. Babam, şöyle demişti: "Irak'ta hadîs-i şerîfleri bilen ve anlayışı kuvvetli olan iki kimseden başkasını görmedim. Birisi İsfehan'da İsmâil Cevzî, diğeri de Bağda'da el-Mü'temen'dir."

Ebû Mûsâ el-Medîni'nin bildirdiğine göre, başlıca eserleri şunlardır: 1. El-Câmi: Otuz cildlik büyük bir tefsîr kitabıdır. 2. El-İzâh: Tefsîre dâir dört cildlik bir eserdir. 3. El-Mûdıh: Bu da üç cildlik tefsîr kitabıdır. 4. El-Mu'temed: On cildlik tefsîr kitâbıdır. 5. Kitâb-üt-tefsîr: Farsça olarak yazılmış bir tefsîr kitabı olup, iki cilddir. 6. Et-Tergîb vet-Terhîb, 7. Kitâb-üs-sünne: bir cilddir. 8. Siyer-üs-selef: Eshâb-ı Kirâm ile Tâbiîn-i izamın hâl tercümelerini bildiren kıymetli bir eserdir. 9. Delâil-ün-nübüvve: Peygamberlik ile ilgili naklî ve aklî delîlleri bildiren bir eserdir. 10. Şerh-ül-Buhârî ve Şerh-ül-Müslim: Oğlu Ebû Abdullah'ın Sahîh-i Buhârî ve Sahih-i Müslim kitaplarına yaptığı ve vefât sebebiyle tamamlayamadığı şerhlerini, babası kabri yanında tamamlamıştır. 11. İ'râb-ül-Kur'ân, 12. El-Hucce fî beyân-il-muhacce: İstanbul kütüphânelerinde mevcûttur. Kelâm ilmine âit mes'eleleri anlatan bir eserdir. 13. El-Meb' as vel-megâzî.

Bunlardan başka eserleri de vardır, isimleri bilinmemektedir. Fetvâları da çoktur.

Kıvâm-üs-sünne İsmâil bin Muhammed'in "Kitab-ül-Hucce fî beyân-il-muhacce" adındaki eserinden ba'zı bölümler:

> **Ehl-i sünnet i'tikâdının özeti faslı:** Sünnet-i seniyyenin garîb kaldığını ve unutulduğunu, bidat sahiplerinin de çoğaldığını ve kendi arzularına uyanları görünce, talebelerime ve diğer müslümanlara sünnet-i seniyyeye uygun i'tikâdı, hikmetli nasîhatları açıklamayı ve hadîs âlimleri ile önceki ve sonraki ma'rifet ve tasavvuf ehlinin üzerinde icmâ' ettikleri bilgileri toplamayı arzu ettim. Şöyle ki:

"Allahü teâlânın kazasına rızâ göstermeli, Allahın emrine teslim olmalı, Allahın hükmüne sabretmeli, Allahın emrettiklerini almalı ve nehyettiklerinden sakınmalıdır. İmân, söze, amele, niyete ve sünnete muvafakattir. O, tâat ve ibâdetleri yapmakla kuvvetlenir, günah olan şeyleri işlemekle zayıflar (ya'nî parlaklığı azalır).

Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm) sonra insanların en üstünü ve en hayırlısı, Hazreti Ebû Bekr'dir. Sonra Ömer-ül-Fârûk, sonra Osmân-ı Zinnûreyn ve sonra Aliy-yül-mürtezâ'dır (r.anhüm). Bu dört büyük zât, insanları hidâyete götüren Hulefâ-i râşidîn olup, zamanındaki mü'minler tarafından herbirine halife olarak bî'at edilmiştir. Bî'at edildiği günde halifeliğe onlardan daha lâyık bir kimse yoktu. Resûlullah (aleyhisselâm), on kişinin Cennetlik olduğunu haber verdi. Bunlar Ebû Bekr, Ömer, Osman, Ali, Talhâ bin Ubeydullah, Zübeyr bin Avvâm, Abdurrahmân bin Avf, Sa'd bin Ebî Vakkâs, Sa'd bin Zeyd ve Ebû Ubeyde bin Cerrâh'dır.

Hazreti Ebû Bekr'in kızı Âişe-i Sıddîka, Resûlullahın mübârek hanımıdır. O, bütün kirlerden uzak ve her türlü şüpheden temizdir. Resûlullahın (aleyhisselâm) bütün hanımları, mü'minlerin tertemiz olan anneleridir. Hazreti Mu'âviye bin Ebî Süfyân, Allahtan gelen vahyin kâtibi ve O'nun emîn saydığı bir kimsedir. Peygamberimizin kayınbirâderi olup, mü'minlerin dayısı sayılırdı.

> Bu nizâmı yaratan Allahü teâlâ, (Hayy) diri, (Âlim) bilici, (Kadir) gücü yetici, (Mürid) dileyici, (Semî') işitici, (Basîr) görücü, (Mütekellim) söyleyici ve (Hâlık) yaratıcıdır, ölmek, câhil olmak, gücü yetmemek, sağırlık ve körlük, söyleyememek birer kusurdur ve utanılacak şeylerdir. Bu kâinatı, bu düzen üzere yaratanda ve yok olmaktan koruyanda böyle kusurlu sıfatların bulunması olacak şey değildir. Allahü teâlâyı mü'minler âhırette, cihetsiz olarak ve karşında bulunmayarak ve nasıl olduğu anlaşılmayarak ve ihâtasız, ya'nî bir şekilde olmayarak görecektir. Nitekim Peygamerimiz: "Kıyâmet günü Rabbinizi, ondördüncü ayı gördüğünüz gibi görürsünüz" buyurdu. Allahü teâlâ da, Kıyâmet sûresinin 22 ve 23. âyet-i kerîmelerinde meâlen; "Kıyâmet gününde (Peygamberlerin, evliyânın ve mü'minlerin) yüzleri parıldayıp ışık saçarlar. (Onlar) Rablerini (perdesiz) görücüdürler. (Cennet ehli, dâima hûrîler ve gılmânlar ile ni'met, rahat ve huzûr içinde olup, sabah ve akşam Allahü teâlânın cemâlini görmekle zevklenip, neş'elenirler. O seçilmişlerin zikirleri; "Ey Allahım! Ben, senden, kerîm olan zâtını görmeyi istiyorum" diye yalvarmaktır)." buyurmaktadır.

Kabir azâbı haktır. Kabrin sıkması haktır. Münker ve Nekir isminde iki meleğin, insanların kabirlerine gelip, "Rablerinden, dinlerinden, Peygamberlerinden ve başka şeylerden sormaları haktır. Allahü teâlâ dünyâ ve âhıret hayatında kavl-i sabit (Kelime-i şehâdet) ile imân edenlerin ayaklarını kaymaktan korur. Zâlimleri, imân etmeyenleri de cezalandırmış olur. Allah dilediğini yapar.

Resûlullah efendimize mahsûs olan Kevser havuzu haktır. Onun bir ucu ile diğer ucunun arası, Aden ile Umman arası kadar uzundur. Onun etrâfındaki ibrikler (kâseler), gökyüzündeki yıldızlar sayısıncadır. Onun suyu, baldan daha tatlı ve sütten daha beyaz olup, kokusu miskten daha güzeldir. Ondan içen kimse, hiç bir daha susamaz.

Resûlullahın şefaati haktır. Bunun gibi diğer bütün Peygamberlerin, meleklerin, âlimlerin, şehidlerin şefaat etmeleri de haktır.

> Sırat köprüsü haktır. O, Cehennemin üstünde kurulacak olan bir köprüdür. Herkes, mutlaka onun üzerinden geçecektir. Onun üzerinde dikenler, çengeller ve pıtraklar bulunup, ayak

kayacak bir yerdir. Allahü teâlâ, Meryem sûresi 71 ve 72. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyurdu ki: "İçinizden hiçbiri istisna edilmemek üzere, mutlaka Cehenneme uğrayacaktır. Bu, (Cehennemin ateşine uğramak), Rabbinin katında kesinleşmiş kat'î bir hükümdür. (Fakat bir sınıf mü'minler, ondan geçerken ateş sönüverir. Sonra ondan geçtiklerini melekler haber verir. Onlardan bir sınıfı da, oraya uğrayıp günâhı kadar kaldıktan sonra Cennete gider.) Bundan sonra, Allaha eş, ortak koşmaktan sakınanları, ateşten çıkararak kurtarırız. Kâfirleri de, o ateşte dizleri üzerine çökmüş olarak terk ederiz."

Sûr haktır. O, isrâfil aleyhisselâmın üfleyeceği bir borudur. İki defa üflenir. Birincisinde, bütün canlılar ölürler, ikincisinde de, tekrar dirilirler. Allahü teâlâ Zümer sûresinin 68. âyet-i kerîmesinde buyuruyor ki; "İlk Sûra üflendikte, gökte ve yerde bulunan mahlûkâtın hepsi ölürler. Ancak Allahü teâlânın diri kalmalarını murad ettikleri kalır. (Bunlar da; Cebrâil, Mikâil, Azrail, Hamele-i Arş gibi meleklerdir denildi.) Sonra Sûra ikinci defa üflendikte, (o anda bütün) ölüler dirilerek kabirlerinden kalkıp, hayretler içinde (acaba ne yapılacaktır? diye) bakınıp dururlar."

Kalbinde zerre kadar imân bulunan kimse, Cehennemde sonsuz olarak kalmaz. Günahları sebebiyle Cehenneme atılan kimseler, Allahü teâlânın rahmetiyle oradan çıkarılırlar. Sonra Cennetin kapısı yanındaki bir nehrin içine sokulurlar. Suyun içindeki kuru tohumun bittiği gibi biterler. Sonra Cennete sokulurlar.

Cennet ve Cehennem, Allahü teâlâ tarafından sevâb ve azâb yeri olarak yaratılmıştır. Cennetin ni'metleri ve Cehennemin azâbı ebedi, sonsuzdur. Bu ikisini, diğer varlıkları yaratmadan önce yaratmıştır.

Kıyâmet kopmadan meydana çıkacak olan alâmetlerden; Deccâl, Dâbbet-ül-erd, Ye'cûc ve Me'cûc, güneşin batıdan doğması, hepsi haktır, doğrudur. Ya'nî mutlaka olacaktır.

Mi'râc haktır. Peygamberimiz (aleyhisselâm) bir gece, rûhu ve bedeniyle semâya yükseldi. Cenneti, Cehennemi, melekleri, Peygamberleri gördü. Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya kadar gece yolculuğu yaptı. Sonra oradan mi'râc eyledi. Allahü teâlâ ile konuştu. Gözü bir an Allahü teâlâdan ayrılmadı.

Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbı arasında meydana gelen hâdiseleri konuşmamalı, onların faziletlerini yaymalı ve onlara uymalıdır. Çünkü onlar, gökyüzünün parlak yıldızları gibidir. Sonra, onları görmekle şereflenen ve Tabiîn adı verilen din imamlarına, büyük âlimlere ve Selef-i sâlihîni sevmeli onların yolundan ayrılmamalıdır.

Dinde kendi aklına ve görüşüne uyarak kıyâs yapmayı terk etmek lâzımdır. Cedelleşmeyi ve husûmeti, Kaderiyye'nin kepazeliklerini, i'tikâdda sapık yolları gösteren Ehl-i bid'at kelâmcıların, kelâm ya'nî i'tikâd konusunda görüş beyan etmeyi ve yıldıznâme kitaplarını okumayı terk etmek lâzımdır.

Bütün Ehl-i sünnet âlimlerinin kendisinde icmâ' ettiği doğru i'tikâd böyledir. Bunların hepsi, Allahü teâlânın emr-i ilâhiyyesine uyularak Resûlullah'dan (aleyhisselâm) alınmıştır. Allahü teâlâya ve Resûlüne itaat husûsunda Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyuruldu ki:

> "Allaha ve Resûle itaat ediniz." (Âl-i İmrân-132).
>
> "Resûle itaat eden kimse, Allaha da itaat etmiş olur." (Nisa-80).
>
> "Peygamberin size getirdiklerini alınız. Sizi nehy ettiklerinden de kaçınınız." (Haşr-7)
>
> Allahü teâlâ, tebliğ husûsunda Peygamberine Mâide sûresinin 67. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Ey Resûlüm! Rabbinden sana indirileni tebliğ et, açıkla!" buyurmuştu. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz de Peygamberliğini ilân ederek, Allahü teâlânın emirlerini açıkladı. Herkesi kitap ve sünnet ile Allaha da'vet etti. İnsanları, Sahabeye, Allahın yolunu bilen âlimlere ve âlimlerin bildirdiklerinden ayrılmayan ülül-emre ittibâ etmeyi, uymayı emretmişti. Çünkü Allahü teâlâ Nisa sûresi 59. âyet-i kerîmede meâlen; "Ey îmân edenler! Allaha itaat ediniz. Ve Resûlüne itaat ediniz ve ülü'l-emrinize itaat ediniz!" buyurmaktadır. (Burada ülü'l-emr, ictihâd

derecesine yükselmiş âlimler demektir. Hadîs-i şerîfte, “Ülülemr, fıkıh âlimleridir” buyuruldu.) Resûlullahtan sonra, emirlerine uyulacak âlimlerin en üstünü Hazreti Ebû Bekr’dir. Sonra Ömer, sonra Osman, sonra Ali ve sonra da sırası ile Sahabenin büyükleridir. Bunların büyükleri; Aşere-i mübeşşere (Cennetle müjdelenen on Sahâbî) ve Resûlullahın faziletlerini beyan ettiği diğerleridir. Onların herbirisine uymamızı emretti. Resûlullah efendimiz buyurdular ki:

“Benden sonra şu iki kişiye uyunuz: Ebû Bekr ve Ömer!”

“Eshâbım, gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız, doğru yolu bulursunuz.”

Peygamberimiz, hak, doğru olan Ehl-i sünnet i’tikâdını Allahü teâlâdan öğrendi. Eshâb-ı Kirâm da, Resûlullahtan (aleyhisselâm) öğrendiler. Tabiîn de, bu i’tikâdı Eshâb-ı Kirâmdan öğrenip aldılar. Sahabe, Resûlullahın kendilerine uyulmasını işâret buyurduğu kimselerdir. Sahabe de, kendilerinden sonra Tabiîne uyulmasını işâret buyurmuşlardır. Sa’îd bin Müseyyib, Alkame bin Vakkâs, Esved bin Yezîd Nehâî, Kâsım bin Muhammed, Atâ bin Ebî Rebâh, Mücâhid bin Cebr, Tâvûs bin Keysân, Katâde, Şa’bî, Ömer bin Abdülazîz, Hasen-i Basrî, Muhammed bin Sîrîn ve onlardan sonra Eyyûb-i Sahtiyânî, Yûnus bin Ubeyd, Süleym-i Teymî, Abdullah bin Avn, sonra Süfyân-ı Sevrî, Mâlik bin Enes, İbn-i Şihâb-ı Zührî, Evzâî, Ebû Hanîfe Nu’man bin Sabit, Ahmed bin Hanbel, Muhammed bin İdrîs eş-Şâfiî ve Şam, Hicaz, Mısır, Horasan, İsfehan, Medine gibi şehirlerde yetişen nice sayısız âlimler, kendilerine uyulmaları işâret edilenlerdendir. Sonra biz onlarla karşılaştık ve onlardan ilim öğrenip hadîs-i şerîfleri ve Sünnet-i seniyyeye uygun i’tikâdı yazdık. Hadîs ve tasavvuf âlimlerinin icmâ’ ettiklerini beyan eden birçok kitaplar yazıldı.

Resûlullaha (aleyhisselâm) tabî olmanın delîli şudur ki; Allahü teâlânın O’na olan sevgisini bilmektir. Ona tâbi olanlar, Allahın sevgisine ve mağfiretine kavuşurlar. Çünkü cenâb-ı Hak Kur’ân-ı kerîmde, Âl-i İmrân sûresi otuzbirinci âyetinde meâlen buyurdu ki: “Ey sevgili Peygamberim,! Onlara de ki, eğer Allahü teâlâyı seviyorsanız ve Allahü teâlânın da, sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbi olunuz! Allahü teâlâ bana tâbi olanları sever. “Allahü teâlâyı sevmenin alâmeti, her hâlinde Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine ittibâ etmek, uymaktır. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde Âl-i İmrân sûresi 103. âyet-i kerîmede meâlen; “Hepiniz Allahın ipine sımsıkı sarılınız!” buyurdu. Peygamber efendimiz de, bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde buyurdu ki: “Ey insanlar! Allahtan korkunuz. Size tâat ve cemâat lâzımdır. Çünkü cemâat, Allahın size, (sarılmanızı) emrettiği ipidir.” Yine Resûlullah efendimiz buyurdu ki: “Ümmetimden, hak üzere olan âlimler, kıyâmete kadar bulunacaktır. Kıyâmete kadar, muhalefet edenlerin onlara hiçbir zararı dokunmaz.” Bu taife, eser sahibi olan ilim ehlidir. Yezîd bin Hârûn’a, Peygamber efendimizin bildirdiği (Fırka-i Nâciye)nin kim olduğu sorulduğunda, “Eğer onlar, hadîs eshâbından değillerse kim olduklarını bilmiyorum” dedi.

Dinde sünnet olan esas, tâbi olmaktır. Bu tâbi olmak da, Allaha tâat olan şeye ve Allaha itaat eden kimselere tâbi olmaktır. Allaha tâata tâbi olmak demek de, Allahın emir ve yasaklarına uymak demektir. Allahü teâlâ, kendisine tâat husûsunda, kendine itaat edenlere de itaat etmeyi farz kıldı. Onlar da, Âdem aleyhisselâm zamanından Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm zamanına kadar gelen Peygamberlerdir. Onlar, Allaha çağıran, da’vetçiler ve O’na tâat husûsunda rehberler, yol göstericiler oldular, ilk gelen peygamberler, sonra geleni müjdeledi. Sonraki de, öncekini tasdik etti. Her peygamber Allahın kendisine bildirdiği îmân ve amel bilgilerine da’vet etmektedir. Allahü teâlâ bütün kullarına, peygamberlerine itaat etmeyi farz kıldı. Peygamberleri, kulları üzerinde kendisinin delîli kıldı. Nihâyet onların sonuncusu Muhammed aleyhisselâm oldu ve bütün kullarına da, O’na itaat etmeyi farz eyledi. Allahü Teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Muhammed, ancak bir peygamberdir” ve “Kim, peygambere itaat ederse, Allaha itaat etmiş olur.” ve yine “Peygamberin getirdiği şeyi alınız, nehyettiklerinden kaçınınız!” buyurmaktadır ve

yine buyurdu ki; “Allahü teâlâ ve Resûlü bir işe hüküm verdiği zaman, mü’min bir erkek ve kadın için, kendi işlerinden dolayı, Allahın ve Peygamberin hükmüne aykırı olan seçme hakkı yoktur. Kim Allaha ve Resûlüne isyan ederse, muhakkak apaçık bir sapıklık yapmış olur” (Ahzâb-36). Daha birçok âyet-i kerîmeler Peygambere itaat etmenin Allaha itaat etmek olacağını bildirmektedir. Resûlullah (aleyhisselâm) kendisinin Allahü teâlânın peygamberi olduğunu tebliğ edip açıkladı. Vefât edinceye kadar nasîhatlarına devam etti. Allahü teâlâ da O’nun vefâtından sonra bizi Peygamberine (aleyhisselâm) ve âlimlere itaat etmeye çağırdı. Bütün kullarına da, bu Peygambere itaat edeceklerini emr-i ilâhiyyesi ile bildirdi. Ve yine kendisine itaat eden kullarının, âlimlere de itaat etmelerini emretti. Resûlullah (aleyhisselâm) de daha dünyâdan ayrılmadan evvel, Eshâbına, âlimlere tâbi olmayı bildirdi ve ümmetine de emretti. Peygamberimiz buyurdu ki: “Benden sonra şu iki kimseye uyunuz: Ebû Bekr ve Ömer!” Bir kerresinde de, “Ben, gelip de seni göremezsem, kime gideyim?” diyen kimseye, “Ebû Bekr’e git!” buyurmuştu. Yine bir defasında Eshâbına: “Size, Ebû Bekr namaz kıldırsın!” buyurdu. Bir kerresinde de: “Hak, Ömer ile beraberdir” buyurdu. Hazreti Osman için de buyurdu ki: “Bu, o günde hak üzere olacaktır.” Ve yine, “Ali, hak ile beraberdir ve hak da onunla beraberdir” buyurdu. “Ebû Ubeyde, bu ümmetin emînidir”, “Talhâ ve Zübeyr, Cennette benim komşularımdır”, “Muâz bin Cebel, kıyâmet gününde âlimlerin imamıdır.”, “Zeyd, ferâizi en iyi bileninizdir” ve “İbn-i Ümm-i Abd’ın yol göstermesiyle hidâyete erişiniz!” hadîs-i şerîfleri gibi, Selmân-ı Fârisî, Ammâr bin Yâser, Huzeyfet-ül-Yemânî, Ebû Zer, Ebüdderdâ, İbn-i Abbâs ve İbn-i Ömer ve Peygamberimizin amcaları gibi nice Sahâbîlerin faziletlerini bildiren hadîs-i şerîfler vardır. Yine buyurdu ki: “Eshâbım gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız, doğru yolu bulursunuz.” Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, Eshâbından Muâz bin Cebel’i Yemen’e kadı olarak ta’yin ederken ona: “Ne ile hüküm vereceksin?” diye sorunca, o da: “Allahın kitabı ile” diye cevap verdi. “Allahın kitabında olmayan birşey sana gelirse?” deyince, “Resûlullahın sünneti ile” dedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) ona: “Allahın kitabında ve Resûlullahın sünnetinde olmayan birşey sana getirilirse, ne ile hüküm vereceksin?” deyince, o da: “Sâlih, ya’nî iyi kulların kendisiyle hüküm verdiği şey ile!” diye cevap verdi ve “Ondan sonra ictihâd ve istişâre ederim” diye ilâve etti. Resûlullahın ümmeti olmak derecesine yükselen bu kimseler, O’nun kendileriyle istişâre ettiği ve ümmetine de onlara itaat etmelerini emrettiği Sahâbîleridir. Sahabenin herbiri, kendisinden sonra diğer Sahabelere tâbi olunmasını işâret ve tavsiye etmeden ölmemiştir. Onların ba’zısı diğer ba’zısına uyulmasını tavsiye ederlerdi. Eshâb-ı Kirâmdan sonra gelen Tabiîn ve onlardan sonra gelen Tebe-i tabiîn de böyle yapmışlardı. Sahabeden İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer, İbn-i Zübeyr ve bunların benzerleri. Tabiînin büyüklerinden Sa’îd bin Müseyyib, Alkame, Esved, Mesrûk ve benzerleri ile Tâvûs, Mücâhid, Atâ, Şa’bî, Hasen-i Basrî, İbn-i Sîrîn ve benzerleri, hep böyle kendilerine uyulması işâret edilen seçilmiş kimselerden olmuşlardır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Eshâbına, Sahâbe-i Kirâm da Tabiînden olan büyüklere, onlar da kendilerinden sonra gelen Tebe-i tabiînin büyüklerine uyulmasını, onlara tâbi olunmasını işâret ve tavsiye ettiler. Böylece önce gelen, sonrakine işâret ve tavsiye ediyor, sonraki de, evvelkinin yoluna tâbi oluyordu. Kıyâmet kopuncaya kadar hep böyle olur. Hadîs-i şerîfte; “Ümmetimden, hak üzere olan âlimler, kıyâmete kadar bulunacaktır. Kıyâmete kadar, muhalefet edenlerin onlara hiçbir zararı dokunmaz” buyuruldu. Âdem aleyhisselâmdan, Muhammed aleyhisselâma gelinceye kadar hep böyle, önce gelen Peygamber kendisinden sonra gelecek Peygamberi işâret etmiş ve ona uyulmasını tavsiye etmiştir. Peygamberimiz (aleyhisselâm) Eshâbını, onlar da Tabiîni ve onlar da

kendilerinden sonra gelenlere işâret edip uyulmasını tavsiye ettiler. Allahü teâlânın dîni, hiç değişikliğe uğramadan bu zamana kadar ulaşmış oldu. Hattâ böylece kıyâmete kadar, öncekiler sonra gelenleri işâret ve tavsiye ederek ve sonrakiler de, öncekilerin gösterdiği yola uyarak ve ba'zısı da, diğer ba'zısını tasdik ederek, sağlam ve apaçık bir din olarak devam edip gidecektir. Çünkü Allahü teâlâ Feth sûresinin 28. âyet-i kerîmesinde meâlen; "O Allah ki, Resûlünü (Muhammed'i aleyhisselâm) hidayet ve hak din (ya'nî İslâmiyet) ile gönderdi. Onunla diğer bütün dinlerin hükümlerini nesh edip (yürürlükten kaldırıp), bâtılın bozukluğunu gösterdi" buyuruldu.

Va'd ve va'îd haktır. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâ, ameli karşılığında sevâb vermeyi va'dettiği kimseyi elbette mükâfatlandırır. Ameli karşılığında azâb etmekle korkuttuğu kimseye, dilerse azâb eder, dilerse affeder." Yahyâ bin Muâz diyor ki, "Va'd ve va'îd haktır.

Va'd; Allahü teâlânın üzerinde, kendilerine te'minat verdiği kulların hakkıdır. Şöyle yaparlarsa, şunu kendilerine vermeye söz veriyorum, dediği şeydir. Vefâ sahibi olmaya, Allahü teâlâdan daha lâyık kim vardır? Va'îd ise; kullarının üzerinde Allahın hakkıdır. Şunu yapmayınız, yoksa size azâb ederim, diye buyurduğudur. Şayet yaparlarsa, dilerse affeder, dilerse azâb eder. Çünkü o, O'nun hakkıdır, İkisinden en evlâsı, Allahü teâlânın bize af ve keremi ile iyilik etmesidir. Çünkü O, Gafûr ve Rahimdir. Ya'nî O'nun bağışlaması ve merhameti çoktur.

Îmân ile ilgili hadîs-i şerîfler: İbn-i Abbâs'dan bildirildi. Resûlullah efendimizden işittim. Buyurdu ki: "Komşusu aç iken, karnını doyuran kâmil mü'min olmaz."

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği bir hadîs-i şerîfte; "Îmân ve küfür, asla bir kalbde beraber bulunmazlar. Doğruluk ve yalan da, asla birleşemez. Hıyânet ve emânet de bir arada bulunamaz" buyuruldu.

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kendisinde emânet (eminlik) bulunmayan kimsede îmân yoktur. Ahdine vefa göstermeyen kimsede din yoktur. Muhammed'in nefsi yed-i kudretinde bulunan Allaha yemîn ederim ki, kulun dili, istikâmet buluncaya kadar imânı doğru olmaz. Onun, kalbi doğru oluncaya kadar, dili doğru olmaz. Komşusu, bevâyıkasından emîn olmayan kimse Cennete giremez." Bevâyıka nedir, yâ Resûlallah? diye sorulduğunda, "Onun zulüm ve haksızlığıdır" diye cevap verdi.

Fudâle bin Ubeyd anlatır: Resûlullah (aleyhisselâm) veda hutbesinde, "Size mü'minleri bildireyim mi?" diye buyurunca, Eshâb-ı Kirâm: "Evet ey Allahın Resûlü!" dediler. Resûlullah (aleyhisselâm): "(Mü'min) insanların malları ve canları hakkında kendisinden emîn olduğu kimsedir. Müslüman, elinden ve dilinden insanların selâmette olduğu kimsedir. Mücâhid; Allahü teâlâya itâat yolunda nefsiyle cihâd edendir. Muhacir (hicret eden) hatâ ve günahları terk edendir" buyurdu.

"Kitâb-ı Siyer-üs-selef' adındaki eserinde, Kıvâm-üs-sünne buyuruyor ki:

"Âlimleri, zâhidleri, velîleri her zaman ve her yerde bulunduran ve bunları insanların hayâtını kurtarmağa, iki cihanda saadete kavuşmağa vesile kılan, onları vefâtlarından sonra hatırlamayı, rahmete ve mağfirete sebeb kılan, Allahü teâlâya hamd olsun! Hadîs-i şerîfte bildirildi ki: "Sâlihlerin anıldığı yere rahmet-i ilâhi iner." Ahmed bin Mihrân diyor ki: Ebû Mes'ûd er-Râzî ile İsfehan çarşısında yürüyorduk. Aramızda, Süfyân-ı Sevrî'nin faziletlerinden bahsediyorduk. Ebû Mes'ûd dedi ki: "Umarım ki, Allahü teâlâ, Süfyân-ı Sevrî'nin faziletlerinden bahsetmemiz sebebiyle bizleri mağfiret eder." Fakîr (Kıvâm-üs-sünne Ebü'l-Kâsım İsmâil bin Muhammed bin Fadl) der ki: "Allahü teâlâ, bu kitapta büyüklerden, seçilmişlerden, âbidlerden, ebrârdan zikredilenlerin hürmetine bizi bağışlar. Ba'zı ilim ehli, bana Selef-i sâlihînin hâllerini

muhtasar bir kitapta toplamamı teklif etti. Bizden önce de bu konularda kitaplar yazılmıştı. Ba'zıları kitaplarına "Târih-ül-muhaddisîn", ba'zıları "Târih-üs-sûfiyye", ba'zıları da "Târih-üs-sûfiyye vel-ârifîn", kimisi de "Târih-i tabakât-ı ehl-il-ilm" isimlerini vermişlerdir. Ben de bu kitabı tasnif ettim ve "Kitâbü Siyer-is-selef' ismini verdim. Kitabıma Sahabenin meşhûrlarından başladım. Kitabımı harf sırasına göre yaptım. Ancak Aşere-i mübeşşereyi öne aldım. Sonra Tabiînden zühd ve verâ' ile meşhûr olanları zikrettim. Sonra, onlardan sonra gelenleri anlattım.

Ebü'l-Aliyye anlatır: Bir kimse Ubeyy bin Ka'b'a gelip, "Bana nasihat et!" dedi. Ubeyy bin Ka'b da buyurdu ki: "Allahın kitabına îmân ederek hepsini kabûl et! Ondan hâdî ve hakîm olarak râzı ol. Peygamberimizin size bıraktığı Kur'ân-ı kerîm, kıyâmette şefaatçi ve itham olunmamış bir şâhiddir. Onda sizin hâliniz, sizden öncekilerin haberleri, sizin ve aranızda olan şeylerin haberi, sizden sonrakilerin haberleri, sizin ve aranızda olan şeylerin haberi, sizden sonrakilerin hâlleri vardır." Yine buyurdu ki: "Kul, dört şey arasındadır: "Belâya düçâr olsa sabreder, bir ni'mete kavuşursa şükreder, eğer konuşursa doğru söyler, hüküm verirse adâlet gösterir."

Ebû Zer-il-Gıfârî buyurdu ki: "Ben size nasihat ediciyim. Kabir vahşetinden kurtulmak istiyorsanız, gece namazı kılınız. Kıyâmet gününün şiddetinden korkuyorsanız, sıcak yaz günleri oruç tutunuz. Sonsuz bir felâketten kurtulmak için sadaka veriniz."

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Ebû Zer hazretleri hakkında buyurdu ki: "Îsâ aleyhisselâmın tevâzusuna bakmak kimi sevindiriyorsa, Ebû Zer'e baksın!" Diğer bir hadîs-i şerîfte: "İnsanların zühd ve ibâdette, Îsâ aleyhisselâma en çok benziyeni Ebû Zer'dir."

Abdullah İbni Abbâs buyurdu ki: "Mü'min olan herkesin rızkını Allahü teâlâ ezelde helâlden takdîr etmiştir. Kul sabrederse, bu rızkına helâlden kavuşur. Şayet sabretmez, sabırsız davranırsa, bu defa harama dalar. Allahü teâlâ da onun haramdan yediği kadar helâl rızkından eksiltir."

"Yine buyurdu ki: "Allahü teâlânın size vazîfe olarak emrettiği farzları yapınız. Bu husûsu kolaylaştırmasını Allahü teâlâdan dileyiniz. Allahü teâlâ kulunun niyetinin hakîkatini bilir. O, dilediğini yapar."

Bilâl bin Sa'd buyurdu ki: "Zikir ikidir. Birisi dil ile zikirdir ve güzeldir, ikincisi, hâl ile zikirdir. Bu ise en güzeldir."

Kıvâm-üs-sünne'nin Süleymâniye kütüphânesi Çorlulu Ali Paşa kısmı 84 numarada kayıtlı bulunan "Et-Tergîb vet-Terhîb" ismindeki eserinden ba'zı bölümler: Allah için sevmek, Allah için buğz etmek: Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâ kıyâmet gününde Nerede benim için birbirini sevenler! Gölgemden başka gölge bulunmayan bu günde, onları (Arş'ımın gölgesinde) gölgelendireceğim."

Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Allahü teâlânın ba'zı kulları vardır ki, bunlar, peygamber ve şehîd değildir, insanlar, Allahü teâlânın katındaki derecelerinden dolayı onlara gıbta ederler." Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm): "Ey Allahın Resûlü! Onların kim olduklarını bize bildir!" dediler. Resûlullah (aleyhisselâm). "Onlar öyle kimselerdir ki, aralarında herhangi bir akrabalık olmadığı ve birbirine verdikleri mal da olmadığı hâlde, Allah için birbirlerini severler. Vallahi onların yüzlerinde bir nûr vardır. İnsanlar korktukları zaman, onlar korkmazlar, insanlar mahzûn oldukları zaman, onlar mahzûn olmazlar." Sonra, "Biliniz ki, Allahın veli kulları için hiçbir korku yoktur ve onlar mahzûn da olmayacaklardır." (Yûnus-62) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudular.

Helâl yemek ve helâlinden giymek: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahım! Bana helâlinden vermek sûretiyle, haram olana muhtaç kılma. Fadlınla, senden başkasına beni muhtaç etme!"

Câbir bin Abdullah'ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Sizden biriniz, rızkını tamamlamadıkça ölmiyecektir. O hâlde, Allahü teâlâdan korkun. Ey insanlar! Talebi güzel yapın. Helâl olanı alınız. Allahü teâlânın haram kıldıklarını gözetiniz (onları almayınız).”

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâ tayyibdir. Ancak tayyib olanı (temiz olanı) kabûl eder. Allahü teâlâ resûllerine tayyibi (temiz ve helâl olanı) emrettiği gibi, mü'minlere de bunu emretti.” Allahü teâlâ meâlen şöyle buyurdu: “Ey Resûller! Helâl şeylerden yiyiniz ve sâlih amel işleyiniz. Çünkü ben, ne yaparsanız hep bilirim.” (Mü'minûn-51) ve “Ey mü'minler! Size verdiğim rızıkların temiz ve helâlinden yiyin ve Allaha şükredin, eğer hakîkaten ona kulluk ediyorsanız” (Bekâra-172) meâlindeki âyet-i kerîmeleri okudular. Sonra “Yüzü gözü toza bulanmış, saçı dağınık olduğu hâlde uzun bir sefere çıkıp, sonra elini semâya kaldırıp, yâ Rabbî, diye yalvaran, fakat yediği haram, giydiği haram, içtiği haram ve haram gıda ile beslenmiş böyle birisinin duâsı nasıl kabûl olunur?” buyurdular.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “İnsanların üzerine öyle bir zaman gelecek ki, onlardan birisi aldığı malın, helâl mi, yoksa haram mı olduğuna aldırış etmeyecektir.”

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Bu dîn, öyle sabit bir ağaca benzer ki, îmân onun kökü, zekât dalı, oruç damarı, Allah için kardeş olmak onun nebatı, güzel ahlâk onun yaprağı, haramlardan sakınmak onun meyvesidir. Bu ağaç, ancak temiz ve güzel meyve ile kâmil olur. İmân, Allahü teâlânın haram kıldığı şeylerden sakınmakla kemâle erer.”

Utbe bin Yezîd (radıyallahü anh), Hazreti Îsâ'nın şöyle dediğini rivâyet etti: “Ey zaîf olan Âdemoğlu! Nerede olursan ol, Allahü teâlâdan kork. Helâlinden ye, evini mescid edin. Dünyâda misâfir gibi ol! Kendini ağlamaya, kalbini tefekküre, bedenini sabra alıştır.”

Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İnsanlar, doğruluk ve helâl rızıktan daha faziletli birşey ile süslenmemiştir.” Bunun üzerine oğlu: “Babacığım, helâl kıymetlidir” deyince, “Ey oğlum, helâlin azı da Allahü teâlânın katında çoktur” dedi.

Haram yemenin ve giymenin kötülüğü: İbn-i Abbâs'ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki:“Haramdan meydana gelen ete, Cehennem lâyıktır.”

Ebû Humeyd Sa'îd'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Bir kimsenin müslüman kardeşinin âsâsını, onun rızâsı olmadan alması helâl değildir.” Bu hadîs-i şerîf, izinsiz olarak bir müslümanın malını almanın ve kullanmanın uygun olmadığını bildirmektedir.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (s.a.v) buyurdu ki: “Müflis kime denir, biliyor musunuz?” “Parası ve malı kalmıyan kimseye diyoruz” dediler. Buyurdu ki: “Ümmetim arasında müflis, şu kimsedir ki, kıyâmet günü, defterinde çok namaz, oruç ve zekât sevâbı bulunur. Fakat, bir kimseye sövmüş, iftira etmiş, malını almış, kanını dökmüş, döğmüş. Sevâbları, bu hak sahiblerine dağıtılır. Hakları ödenmeden önce, sevâbları biterse, hak sahiblerinin günâhları, bunun üzerine yükletilir. Sonra Cehenneme atılır.”

Haya: İbn-i Ömer (radıyallahü anh) anlattı. Resûlullah (aleyhisselâm), müslüman kardeşine haya hakkında nasihatte bulunan birisine uğrayıp, “Haya îmândandır” buyurdu.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "İmân, yetmiş (veya altmış), küsur şu'bedir. Bunların en üstünü, Lâ ilahe illallah kelimesini, ma'nâsına inanarak söylemek, en ednâsı, yoldan geçenlere eziyet veren şeyi gidermektir. Haya da imândan bir şu'bedir."

İmrân bin Husayn (radıyallahü anh) anlattı. Resûlullah (aleyhisselâm) "Hayâ, yalnız hayır getirir" buyurdu.

Ebû Bekr (radıyallahü anh) şöyle anlattı. Resûlullah (aleyhisselâm); "Hayâ imândandır, imân Cennettedir" buyurdular.

Saîd bin Yezîd anlattı. Resûlullaha (aleyhisselâm) biri gelerek: "Ey Allahın Resûlü! Bana bir şey tavsiyede bulun" deyince, "Kavminden bir kişiden haya ettiğin gibi, Allahü teladan da haya et!" buyurdu.

Hasedin kötülüğü, zararı: Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Hased, sevâbları ve hasenatı, ateşin odunu yediği gibi yer. Sadaka ise, günahları suyun ateşi söndürdüğü gibi söndürür. Namaz mü'minin nûrudur. Oruç da Cehenneme karşı siperdir."

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Birbirinize hased etmeyin, birbirinizle alâkayı kesmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allahın kulları kardeş olunuz."

Zübeyr bin Avvâm'ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Muhammed'in nefsi yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki: Birbirinizi sevmedikçe kâmil bir şekilde îmân etmiş olmazsınız.

Size bir şey haber vereyim mi? Onu yaptığınız zaman, birbirinizi seversiniz. Aranızda selâmı yayınız."

Ebû Hazım Medînî (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: "Sultanlar için dost, hasedci için rahat yoktur, işlerin sonu hakkında çok düşünmek, akla zarar verir."

Zeyd bin Hâlid'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kul, müslüman kardeşinin ihtiyâcını gidermeye devam ettiği müddetçe, Allahü teâlâ da onun ihtiyâcını giderir."

Abdullah bin Avf anlattı: "Resûlullah (aleyhisselâm) çok zikreder, az konuşur, namazı uzatır, hutbeyi kısa yapardı."

Câbir bin Abdullah'ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Dul ve yoksulun hizmetine koşan kimse, Allah yolunda cihâd eden kimse gibidir."

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Açlığını gidermek (doyurmak), bir sıkıntısını gidermek gibi bir yolla, müslüman kardeşini sevindirmek, mağfirete sebeb olan şeylerdendir."

Câbir bin Süleym anlattı: Ben Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrlarına ilk defa gitmiştim. Resûlullah (aleyhisselâm) Eshâbı arasında bulunuyordu. "Hanginiz Allahın Resûlüdür?" dedim. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), mübârek elleriyle kendilerini işâret buyurdular. "Ba'zı şeylerden sıkıntı duyuyorum. Bana bir şeyler öğret" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: "Allahü teâlâdan kork. Müslüman kardeşine güler yüzle konuşmak, kabındaki suyu, senden su istiyenin kabına boşaltmak şeklinde bile olsa, hiç bir iyiliği hor görme. Kibirden sakın. Çünkü Allahü teâlâ, kibiri sevmez."

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kıyâmet günü olunca, Allahü teâlâ, Cennet ve Cehennem ehlini saflar hâlinde bir araya toplar. Bu sırada Cehennemliklerin saflarından birisi, Cennetliklerin saflarında birini

görür. “Ey falanca! Hatırlar mısın? Hani sana dünyâda iken bir iyilik yapmıştım” der. Cennetlik şahıs onu eliyle tutup, “Yâ Rabbi! Bu bana, dünyâda iken iyilik yapmıştı” der. Bunun üzerine kendisine: “Onu rahmetimle Cennete götür” denilir.”

Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kim müslüman kardeşinin bir sıkıntısını giderirse, Allahü teâlâ da onun kıyâmetteki sıkıntılarından birini giderir.”

Enes bin Mâlik’in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kim müslüman kardeşinin bir ihtiyâcını gidermek için yürürse, Allahü teâlâ onun her adımına karşılık yetmiş serap yazar, yetmiş tane günâhını siler. Bu, o dönünceye kadar devâm eder. Eğer müslüman kardeşinin ihtiyâcını giderirse, günahlarından sıyrılır, anasından doğduğu günki gibi olur. Bu sırada vefât ederse, hesabsız Cennete girer.”

Câbir bin Abdullah’ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kim müslüman kardeşinin ihtiyâcını giderirse, Allahü teâlâ da onun ihtiyâcını giderir.”

Hilme (yumuşaklığa) teşvik: Ebüdderdâ’nın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Hilm, onu elde etmek için çalışmakla, ilim ise, öğrenmek için gayret göstermekle olur. Hayrı (iyiliği) araştıran kimseye hayır verilir. Şerden sakınan kimse de, şerden muhafaza olunur.”

Ebû İshâk anlattı: Mûsâ (aleyhisselâm), “Yâ Rabbî! Hangi kulunu daha fazla seviyorsun?” deyince, Allahü teâlâ: “Beni en fazla hatırlayanı” buyurdu. “Yâ Rabbî! Hangi kulun daha halimdir?” diye suâl edince, Allahü teâlâ: “Kızdığında nefsine daha çok sahip olan” buyurdu. “Yâ Rabbî! Hangi kulun daha sabırlıdır?” deyince, Allahü teâlâ: “Öfkelerini daha fazla yenenler” buyurdu.

Ebû Süleymân-ı Dârânî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Kıyâmet gününde Allahü teâlâya yakın olan kimse, kendisinde şu hasletlerin bulunduğu kimsedir: Kerem, hilm, ilim, hikmet, merhamet, fazilet, affetmek, iyilik etmek” buyurdu.

Hakimlerden (hikmet sahiplerinden) birisi oğluna dedi ki: “Ey oğlum! Edeb en hayırlı mirastır. Güzel ahlâk en hayırlı arkadaştır. Çalışmak, en kazançlı maldır. Akıldan daha fâideli bir mal, meşveretten daha güvenilir bir yardımcı, ucubdan (kendini beğenmekden) daha fenâ bir yalnızlık, cehâletten daha şiddetli bir fakirlik, akıl azlığından şiddetli bir yokluk yoktur.”

Câbir bin Abdullah’ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Size en hayırlılarınızı haber vereyim mi?” Eshâb-ı Kirâm: “Evet haber ver, ey Allahın Resûlü!” dediler. Resûlullah (aleyhisselâm): “Ömrü en uzun olup, ahlâkı en güzel olanınızdır” buyurdu.

Hişâm bin Urve’nin babası, hikmet sahiplerinin şöyle dediklerini bildirdi: “Yüzün açık, sözün hoş olsun. Böyle yaparsan, insanlara, kendilerine birşey veren kimseden daha sevimli olursun.”

Denildi ki: Güleryüzlülük, sevginin tuzağıdır.

Selef-i sâlihînden birisi: Sözü yumuşak olan kimsenin sevilmesi haktır, dedi.

Kötü ahlâkın fenâlığı: Resûlullah (aleyhisselâm): “Allahım! Şikâktan, nifaktan ve kötü ahlâktan sana sığınırım!” diye duâ buyurmuşlardır.

İbn-i İshâk, Müzeyyine veya Cuheyne kabilesine mensûb birisinden şöyle nakleder. Birisi Resûlullaha: “Ey Allahın Resûlü! insanlara verilen en hayırlı şey nedir?” diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm) “Güzel ahlâktır” buyurdu. O şahıs tekrar, “İnsanlara verilen şeylerin en kötüsü nedir?” diye sorduğunda: “Kötü ahlâktır” buyurdu.

Ebû Saîd-i Hudrî’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm)

buyurdu ki: “İki haslet mü’minde bulunmaz. Bunlar: Cimrilik ve kötü ahlâktır.”

Câbir bin Abdullah Ensârî’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullaha (aleyhisselâm) “Uğursuzluk nedir?” diye sorulduğunda: “Kötü ahlâktır” buyurdular.

Meymûn bin Mihrân’ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlânın indinde en büyük günah, kötü ahlâktır. Çünkü onun sahibi, bir günahtan çıkar, diğer bir günaha başlar.”

Âişe vâlidemizin (radıyallahü anha) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Her günahın tövbesi vardır. Fakat, kötü ahlâk sahibi böyle değildir. O, bir günahtan tövbe eder, sonra ondan daha kötü bir işe başlar.”

İçki içmenin kötülüğü: İbn-i Ömer’in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kim dünyâda içki içerse, âhıretin içkisinden (içeceğinden) mahrûm kalır.”

Ebû Mûsâ Eş’arî’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “İblîs, ordusunu müslümanlara gönderir. Hanginiz bir kimseyi saptırırsa, ona taç giydireceğim, der. Onlar dönünce, birisine “Sen bugün ne yaptın?” der, o da “Kişi ile kardeşi arasına düşmanlık koydum” deyince, İblîs, “Onun tekrar sulh olmasına vesile olacak bir şeyi yaptırma,” der. Diğerine “Sen ne yaptın?” deyince o, “Ben de birisine hanımını boşatıncaya kadar yanında kaldım” der. Şeytan: “Ona tekrar evleneceği birşeyi yaptırmazsın” der. Diğerine, “Sen ne yaptın?” der. “İçki içirinceye kadar onunla beraber idim” der. İblîs, “Onu içkiden vazgeçirecek birşeyi yaptırma.” Diğerine, “Sen ne yaptın?” der, o da “Zinâ yaptırıncaya kadar onun yanında kaldım” der. Ona da önceki yaptığı tenbîhi yapar. Diğerine, “Sen ne yaptın?” der. “Bir kimse ile birisini öldürünceye kadar beraberdim” der. Yine ona öncekiler gibi söyler.”

Fadl bin Abbâs’ın bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “İçkiden sakın, çünkü o, her kötülüğün anahtarıdır.”

Enes bin Mâlik’in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kim dünyâdan sarhoş olarak ayrılırsa, kabre sarhoş olarak girer, kabrinden sarhoş olarak diriltilir, sarhoş olarak Cehenneme atılır. Cehennemde bir dağa bırakılır ki, ona Sekrân denilir. O dağda bir çeşme vardır. Ondan, irin ve kan akar. Bunlar onların yiyeceği ve içeceğidir.”

Allahü teâlânın azâbından korkmak: Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) anlattı: Resûlullah (aleyhisselâm) ölüm hâlinde bulunan bir gencin yanına teşrîf buyurdular. “Kendini nasıl buluyorsun?” buyurunca, genç: “Ey Allahın Resûlü! Allahü teâlâdan ümidliyim, fakat günahlarımdan korkuyorum” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): “Bir mü’minin kalbinde bu ikisi bulununca, Allahü teâlâ ona umduğunu verir, korktuğundan kurtarır” buyurdu.

Ubeyd bin Verd’in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Firdevs Cennetinin sevgisi ve Cehennem korkusu, günah işlememe husûsunda sabr meydana getirir, kulu, dünyâ rahatından uzaklaştırırlar.”

Mutarrif bin Abdullah buyurdu ki: “Sağlam ve çok dakik bir terazi getirilip, mü’minin korkusu ile ümidi tartılsaydı, ikisi birbirine eşit gelirdi. Mü’min, Allahü teâlânın rahmetini hatırlar, ümitli olur, Allahü teâlânın azâbını hatırlar, korkar.”

Lokman Hakim oğluna şöyle nasihatte bulundu: “Oğlum! Allahü teâlâdan öyle kork ki, bu korku seninle ümidin arasına girsin, senin ümidini tamamen kessin. Fakat Allahü teâlâdan öyle ümid et ki, senin ile korkun arasına girip, sendeki korkudan hiçbir şey bırakmasın.” Bunun üzerine oğlu. “Ey Babacağım! Benim bir kalbim var. Kalbimi korku ile

doldurursam, bu, benim ümidime mâni olur. Kalbimi ümit ile doldurursam, bu ümidim, hiçbir korkuya kalbimde yer vermez" dedi.

Lokman Hakim: "Ey oğul! Mü'minin öyle bir kalbi vardır ki, sanki o iki kalb gibidir. Birisi Allahü teâlânın rahmetini umar, diğeri ile Allahü teâlânın azâbından korkar, (Ya'nî, mü'min ümit ile korku arasında olacaktır. Ne sâdece ümit edip, azâbdan emîn olacak, ne de korkuya düşüp, Allahü teâlânın rahmetinden ümit kesecek.)

> Duâ: Nu'man bin Beşir'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm): "Duâ ibâdettir" buyurdu. Sonra, "Bana duâ edin icabet edeyim" (Mü'min-60) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu.

> Selmân-ı Fârisî'nin bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm): "Muhakkak ki Allahü teâlâ, huzûrunda ellerini uzatıp kendisinden isteyen kulunun o iki elini boş çevirmekten haya eder" buyurdu.

Hazreti Ali anlattı: Ben Kâ'be-i muazzamada tavaf ederken birisi ile karşılaştım. Kâ'be'nin örtüsüne yapışmış, "Ey her şeyi işiten, her istiyenin istediğini bilen, ey ısrar edenlerin ısrarından rahatsız olmayan Allahım! Beni affın ile, rahmetinin tatlılığı ile rızıklandır" diye duâ ediyordu. Hazreti Ali: "Ey Allahın kulu! Sözünü bana bir defa daha tekrar eder misin?" dedi. O zât, "Sen benim söylediğimi işittin mi?" deyince, Hazreti Ali: "Hızır'ın nefsi yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, herhangi bir kul, bu sözleri her farz namazın peşinden söylerse, onun günahları af ve mağfiret olunur" dedi. Bu zâtın Hızır aleyhisselâm olduğunu keşfen anlamıştı.

> Zikir: (Allahü teâlâyı anıp, hatırlamak): Muâz bin Cebel'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Cennet ehli dünyâda, Allahü teâlâyı anmadan geçirdikleri bir âna bile üzülürler."

İbn-i Ömer (radıyallahü anh) buyurdu ki; "Kişi ile kölesi Cennete girerler. Kölenin derecesi daha yüksek olur. Kölenin efendisi: "Yâ Rabbî! Bu dünyâda iken benim kölem idi" der. Ona: "O, beni senden daha fazla zikrederdi" denir."

> Dünyâda zühde teşvik: Sehl bin Sa'd anlattı: Resûlullaha birisi geldi. "Ey Allahın Resûlü! Bana öyle bir amel öğret ki, onu yapınca Allahü teâlâ ve insanlar beni sevsin" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Dünyâya rağbet etmezsen (Allahü teâlânın haram kıldıklarından sakınır, şüphelilerden uzak durursan), seni Allahü teâlâ sever. İnsanların elindekilere rağbet etmezsen, o zaman seni insanlar sever."

Ebû Bekr (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Dünyâda zühd, kalbi fâidesiz, boş şeylerden temizler ve bedeni rahatlatır. Dikkat ediniz. Dünyâya rağbet etmek, kalbin meşgûliyeti ve bedenin yorgunluğudur."

> Enes bin Mâlik buyurdu ki: "Kimin niyeti âhıreti elde etmek ise, Allahü teâlâ zenginliği onun kalbine koyar. Onun işini ve durumunu derli toplu kılar, dünyâ ona boyun eğerek gelir. Kimin de niyeti dünyâ ise, Allahü teâlâ fakirliği onun iki gözü arasına kor. Onun işini darmadağınık yapar. Ona dünyâdan ezelde ne yazılmışsa, sâdece o gelir."

Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma; "Ey Mûsâ, benim sevgim ile, dünyâ sevgisi bir arada bulunmaz" diye vahyetti.

Lokman Hakim oğluna; "İnsanlara muhtaç olduğunu gösterme. Çünkü senin böyle yapman zenginliktir. Tama'dan sakın. Çünkü tama' hazır bir fakirliktir. Namazını dünyâya veda eden kimse gibi kıl. Özür dilemeyi gerektirecek şeylerden sakın" buyurdu.

Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Pişman olmadan önce, tefekkür edip amel işleyiniz. Dünyâya aldanmayınız. Çünkü, dünyâda sağlam ve sıhhatli olan, hastalanır. Yeni olan, eskir. Ni'metleri yok olur. Gençler ihtiyârlar."

> Kadının, kocasına itaati: Âîşe vâlidemizin (radıyallahü anha) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Ey Fâtıma! Allahü teâlâdan kork. Kocana itaat et. Böyle yaparsan, selâmetle Cennete girersin."

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm): "Hiçbir kimsenin bir kimseye secde etmesi lâyık değildir. Eğer bir kimsenin diğer birisine secde etmesini isteseydim, kadının kocasına secde etmesini emrederdim" buyurdu.

Yezîd bin Enes'in bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kadın, beş vakit namazını kıldığı, Ramazân-ı şerîf orucunu tuttuğu, namusunu koruduğu ve kocasına itaat ettiği zaman, Cennetin istediği kapısından girer."

Allah için dostları ziyâret: Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Müslüman, diğer müslüman kardeşini Allah için ziyâret ederse, Allahü teâlâ "Sen de, yolculuğun da iyidir. Cennetten bir menzile oturdun" buyurur.

Kabir ziyâreti: Abdullah bin Büreyde babasından nakletti: Onun babası bir mecliste idi. "O mecliste Resûlullah da (aleyhisselâm) bulunuyordu. Resûlullah (aleyhisselâm) burada: "Ben sizi kabirleri ziyâretten men etmiştim. Artık (bundan sonra) ziyâret edebilirsiniz" buyurdu.

Yine o, babasından nakleder: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kim kabirleri ziyâret etmek isterse, onları ziyâret etsin. Çünkü kabirleri ziyâret, âhıreti hatırlatır."

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kabirleri ziyâret ediniz. Çünkü kabirleri ziyâret ölümü hatırlatır."

Cömertlik ve cömertin fazileti: Âişe vâlidemizin (radıyallahü anha) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm): "Allahü teâlânın velî kulu, cömert olarak yaratılmıştır" buyurdu.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Cömert kimse, Allahü teâlâya, insanlara ve Cennete yakındır, Cehennemden uzaktır. Cimri kimse, Allahü teâlâdan, insanlardan ve Cennetten uzak, Cehenneme yakındır. Câhil fakat cömert olan kimse, âbid fakat cimri olan kimseden daha sevimlidir. En büyük hastalık, cimriliktir."

Abdullah bin Ömer'in (r.anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu: "İki ahlâk vardır ki, Allahü teâlâ bu ikisini sever. Bunlar; cömertlik ve semâhattir (vermesi lâzım ve vâcib olmıyan şeyleri seve seve vermektir). Yine iki ahlâk daha vardır ki, Allahü teâlâ onlardan dolayı gazâb eder. Bunlar; kötü ahlâk ile cimriliktir. Allahü teâlâ bir kulu hakkında hayır murâd edince, onu insanların ihtiyâçlarını gidermeye vâsıta yapar."

Misvak kullanmayı teşvik: Âişe vâlidemizin (radıyallahü anha) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah buyurdu ki; "Misvak, ağzı temizleyici ve Rabbin rızâsını kazanmaya vesiledir."

Allahü teâlânın mahlûkâtına şefkat ve merhamet: Ebû Sa'îd'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "İhtiyâçlarınızı, merhamet sahiplerinden isteyiniz."

Ebû Bekr'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu: "Allahü teâlâ buyurdu ki: Eğer benim rahmetimi istiyorsanız, mahlûkuma merhamet ediniz."

Câbir bin Abdullah'ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm): "İnsanlara merhamet etmeyene, Allahü teâlâ da merhamet etmez."

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Sizden öncekiler arasında bulunan birisi, yolda atılmış bir dikene rastladı. Kendi kendine; vallahi müslümanlara eziyet vermemesi için bu dikeni yoldan alacağım, dedi. Allahü teâlâ bu yüzden onu af ve mağfiret etti."

Allahü teâlânın mahlûkâtına şefkati terk etmemek: İbn-i Ömer'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Bir kadın, bir kedi yüzünden azâba uğradı. O kadın kediyi bağladı, ölünceye kadar aç bıraktı. O kedinin yüzünden Cehenneme girdi."

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Cennete merhametli kimseden başkası girmiyecektir."

Ka'b-ül-Ahbâr anlattı. Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma: "Ey Mûsâ! Küçüklere, oğluna olan şefkatin gibi şefkat göster. Kendinden büyük olanlara senden küçük olanlara yaptığın merhamet gibi merhamet göster. Sıhhat ve afiyette olana, mübtelâya gösterdiğin merhameti göster. Fakire gösterdiğin merhamet gibi zengine de göster."

Şükür: Üsâme bin Şureyk'in bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "İnsanlara teşekkür etmeyen, Allahü teâlâya şükretmiş olmaz."

Ebû Bekr el-Verrâk'ın bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) "Her ân seni görmekte olan Allahü teâlâdan gâfil olma. Şükrünü, itaat ve tevâzuunu, hiçbir zaman mülkünden çıkamadığın Allahü teâlâya yap" buyurdu.

Sabır: Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) bildirdi: Resûlullaha (aleyhisselâm), "Ey Allahın Resûlü! Acaba Cennete hesabsız girecek kimse varmıdır?" diye sorduklarında Resûlullah (aleyhisselâm): "Evet, her merhametli ve sabırlı kimse" buyurdu.

Sehl bin Sa'd es-Sa'îdî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) Abdullah bin Abbâs'a; "Ey küçük! Sana ba'zı şeyler öğreteyim, onlardan faydalanırsın" buyurdu. Abdullah bin Abbâs (radıyallahü anh), "Buyur yâ Resûlallah" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: "Allahü teâlânın senin için yazmadığı bir şeyi ile insanlar sana fayda vermek için çalışsalar, buna onların gücü yetmez. Yine kullar, Allahü teâlânın ezelde senin için yazmadığı şeyler ile zarar vermeye çalışsalar, onlar buna güç yetiremezler. Eğer sıdk ile yakîn içerisinde Allahü teâlâ için amel yapmaya gücün yeterse, yap. Gücün yetmezse, şüphesiz istemediğin şeylere sabretmekte pekçok hayır vardır. Bil ki, nasr (yardım) sabır ile beraberdir. Ferahlık sıkıntı ile beraberdir."

Doğruluk: Ebû Ubeyde (radıyallahü anh) bildirdi: Ebû Bekr-i Sıddîk, Resûlullahın (aleyhisselâm) vefâtından bir sene sonra minbere çıkıp şöyle anlattı: Resûlullah (aleyhisselâm), vefâtlarından bir sene önce buyurdular ki:"Şüphesiz, Âdemoğluna afiyetten daha faziletli birşey verilmemiştir. O hâlde Allahü teâlâdan afiyet isteyiniz. Doğruluk ve iyiliğe yapışınız. Çünkü bunlar, Cennettedir. Yalan ve kötü işten sakınınız. Çünkü bunlar, Cehennemdedir."

Ebû Yahyâ buyurdu ki: "Doğru sözlü tüccâr, Cennet ehlinden olmaya lâyıktır." Resûlullaha salevât-ı şerîfe getirmek: Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kim kabrimin yanında (bana) salât okursa, onu işitirim. Kim de uzakta olduğu hâlde bana salat okursa, bana ulaştırılır."

Enes bin Malik'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Ey insanlar! Sizin kıyâmet-gününde, kıyâmetin korkularından ve korku yerlerinden kurtulacak olanınız, dünyâda, bana en çok salât okuyanınızdır."

Yine onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Bana salât okuyunuz. Çünkü bana salât okumak, sizin için keffârettir. Kim bana salât okursa, Allahü teâlâ da ona salât (rahmet) eder."

Sa'îd bin Umeyr babasından nakletti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kim bana cân-ı gönülden bir salât okursa, Allahü teâlâ ona on

salât (merhamet) eder. Onu on derece yükseltir. Ona bir salât için on sevâb yazılır."

Abdullah bin Ali bin Hasen, babası ve dedesi yoluyla, Resûlullahın (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu bildirdi: "Cimri o kimsedir ki, yanında ben anıldığım hâlde, bana salât okumaz."

Lüzumsuz sözü terketmek: Anbese bin Sa'îd Kelâî bildirdi. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Malının fazlasını infâk eden, sözünün fazlasını da tutan kimseye ne mutlu."

Büyük zâtlardan birisi Mâlik bin Dinar'a "Ey Ebû Yahyâ! Dili muhafaza etmek, insanlara, dirhem ve dinarlarını muhafaza etmekten daha ağır gelir."

Ebû Zer (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Hayır bir şey yazmak sükûttan, sükût şerri (kötü olan bir şeyi) yazmaktan, sâlih arkadaş, yalnız bulunmaktan, yalnız olmak kötü arkadaştan daha iyidir."

Evzâî (radıyallahü anh), Süleymân bin Davud'un (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu bildirdi: "Konuşmak gümüş ise, sükût altındır."

Oruç: Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Ateşin odunu yediği gibi, hased de iyilikleri yer. Suyun ateşi söndürdüğü gibi, sadaka da hatâyı söndürür. Namaz mü'minin nûru, oruç Cehenneme karşı kalkanıdır."

Sehl bin Sa'd'ın bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Cennette bir kapı vardır ki, ona Reyyân denir. Ondan oruç tutanlar girer. En sonuncu girince, bu kapı kapatılır. Artık oradan kimse giremez."

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Âdemoğlunun yaptığı her iyiliğin karşılığı, o kimse için on ile yediyüz kat arasında sevâb verilir. Oruç, bu iyiliklerden müstesnadır. Çünkü oruç için olanı kimse bilmez. Allahü teâlâ buyurur ki: Kulum benim için; yeme, içme ve cima arzularını terketti. Benim için gözünü haramlara kapadı, dilini muhafaza etti. Oruç bana âittir. Onun karşılığını ben veririm." Bundan sonra Resûlullah efendimiz "Oruçlu için iki sevinç vardır. Birisi, iftar vaktindeki sevinci, diğeri, Allahü teâlâya kavuştuğu zamanki sevincidir." buyurdu.

Ramazân-ı şerîfin fazileti: Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) anlattı: Resûlullah (aleyhisselâm) Şa'ban ayının son günü hutbede buyurdu ki:"Ey Müslümanlar! Üzerinize öyle büyük bir ay gölge vermek üzeredir ki, bu aydaki bir gece (Kadir gecesi), bin aydan daha fâidelidir. Allahü teâlâ, bu ayda, her gün oruç tutulmasını emretti. Bu ayda, geceleri teravih namazı kılmak da sünnettir. Bu ayda Allahü teâlâ için ufak bir iyilik yapmak, başka aylarda, farz yapmış gibidir. Bu ayda bir farz yapmak başka ayda yetmiş farz yapmak gibidir. Bu ay, sabır ayıdır. Sabredenin gideceği yer Cennettir. Bu ay iyi geçinmek ayıdır. Bu ayda mü'minlerin rızkı artar. Bir kimse, bu ayda, bir oruçluya iftar verirse, günahları affolur. Hak teâlâ, onu Cehennem ateşinden azâd eder. O oruçlunun sevâbı kadar ona sevâb verilir." Eshâb-ı Kirâm dediler ki, "Yâ Resûlallah! Her birimiz, bir oruçluya iftar verecek, onu doyuracak kadar zengin değiliz." Resûl aleyhisselâm buyurdu ki: "Bir hurma ile iftar verene de, yalnız su ile oruç açana da, biraz süt ikram edene de bu sevâb verilecektir. Bu ay, öyle bir aydır ki, ilk günleri rahmet, ortası af ve mağfiret, sonu Cehennemden azâd olmaktır. Bu ayda, işçinin, me'mûrun, askerin, talebenin vazîfesini hafifleten patronları, âmirleri, kumandanları ve müdürleri, Allahü teâlâ affedip, Cehennem ateşinden kurtarır. Bu ayda dört şeyi çok yapınız! Bu ikisini Allahü teâlâ çok sever. Bunlar; Kelime-i şehâdet söylemek ve istiğfar etmektir, ikisini de zâten her zaman yapmanız lâzımdır. Bunlar da; Allahü teâlâdan Cenneti istemek ve Cehennem ateşinden ona sığınmaktır. Bu ayda bir oruçluya su veren bir kimse, kıyâmet günü susuz kalmayacaktır."

Enes bin Malik'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Ramazân-ı şerîf ayına, günâhları yaktığı için Ramazan denmiştir."

Zührî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Ramazân-ı şerîfte bir tesbih, Ramazân-ı şerîf dışında okunan bin tesbihten daha faziletlidir."

Muallâ bin Fudayl buyurdu ki: "Büyüklerimiz (Ramazan'dan önceki) altı ay Allahü teâlâdan, kendilerini Ramazân-ı şerîf ayına ulaştırması için, (Ramazan'dan sonraki) aylarda, Ramazân-ı şerîfi kendilerinden kabûl etmesi için duâ eder, yalvarırlardı."

Hâlid el-Cühenî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm)buyurdu ki: "Kim bir oruçluya iftar verirse veya bir gaziyi teçhiz ederse, (donatırsa) ona onların ecri (sevâbı) kadar ecr vardır."

İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Eğer insanlar Ramazân-ı şerîfte olan şeyi bilselerdi, bütün senenin Ramazan olmasını temenni ederlerdi."

Huzâa kabilesinden bir kimse, "Yâ Resûlallah, Ramazan ayının üstünlüğünü bize anlat!" dediğinde: "Cennet, Ramazan ayı için senenin başından sonuna kadar süslenir. Şehr-i Ramazan'ın ilk gecesi olduğunda, Arş"ın altından bir rüzgâr esip, Cennetin ağaç ve yapraklarını sallar. Hûr-i ayn bu hâli görüp, "Yâ Rabbî! Şu ayda sana ibâdetle meşgûl olan kullarından bize eş nasîb eyle, bizimle onların ve onlarla bizim gözlerimizi aydın eyle!" derler. Allahü teâlâ Ramazân-ı şerîfte oruçlu olan bir kuluna, Çadırlarda saklı hûrîler vardır" (Rahmân-72). Meâlindeki âyet-i kerîme ile övülen, anlatılan ve inciden çadırlar içinde saklı bulunan hûr-i ayndan bir zevceyi eş olarak verir. O hûr-i ayndan her biri, inci ile süslü, yakuttan bir sedir üzerindedir. O sedirde istebrak (sırma ile işlenmiş çok güzel ipek kumaş) ve atlastan yetmiş yatak ve her yatakta bir yastık vardır. Her birine hizmet edecek yetmiş bin, zevci için de ayrıca yetmiş bin hizmetçi vardır. Her hizmetçinin elinde, altın kâse (tabak) içinde bir çeşit yemek vardır. Cennettekiler her birinden ayrı lezzet alırlar, İşte kavuşulacak bu lütuf ve ihsânlar, o kimsenin Ramazanda işlediği sevâblardan ayrı olarak, her günün orucu içindir." buyurdu.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, buyuruldu ki: "Ramazân-ı şerîfin ilk gecesi olunca, Allahü teâlâ kullarına rahmet nazarı ile nazar eder (bakar). Allahü teâlâ, rahmet nazarı ile baktığı kuluna asla azâb etmez. Bu ayın her bir gününde, Hak teâlâ bir milyon âsîyi Cehennem ateşinden azâd eder. Ramazân-ı şerîfin yirmidokuzuncu gecesi olunca, bütün bir ay boyunca, mağfiret ve azâd olunan kadar daha mağfiret ve azâd olunur. Fıtr bayramı gecesi olunca, melekler yerlerinde duramaz olurlar. Bayram sabahı müslümanlar namaz için câmilere toplanınca, Allahü teâlâ, "Ey meleklerim, şâhid olun, ben ki, Allahım, onları mağfiret ettim" buyurur." **Oruçlu iken çirkin söz söylemekten sakınma:** Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Ademoğlunun her ameli kendisine âittir. Ancak oruç bundan müstesnadır. Çünkü Allahü teâlâ, "Oruç bana âittir. Onun karşılığını da ben veririm" buyuruyor. Oruç Cehenneme karşı kalkandır. Sizden birisi oruçlu iken çirkin söz söylemesin, bağırmasın! Eğer, birisi ona söver veya onunla itişip kakışmak isterse, "Ben oruçluyum" desin. Muhammed'in nefsi yed-i kudretinde bulunan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, oruçlunun ağzının kokusu, Allahü teâlânın katında misk kokusundan daha güzeldir."

Sahurun fazileti: "İbn-i Ömer'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Bizim orucumuzla, ehl-i kitabın oruçlarını birbirinden ayıran sahur yemeğidir."

İbn-i Abbâs'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki:

“Geceleyin ibâdet yapabilmek için, gündüz kaylûlesi yapınız. Oruç için de sahur yemeğinden istifâde ediniz.”

Yine o rivâyet etti: Resûlullah î(aleyhisselâm), “Mü’minin iftar vakti yaptığı duâ kabûl olur” buyurdu.

Câbir bin Abdullah (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Oruç tuttuğun zaman, kulağın ve gözün de oruç tutsun, haramlardan sakınsın. Dilin de yalan sözden oruç tutsun. Hizmetçiye eziyet etme. Sende vekâr ve sekînet olsun. Oruçlu günün ile oruçlu olmadığın gün, birbirine müsavî olmasın.”

Muharrem ayının ve her aydan üç gün oruç tutmanın fazileti: Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti: “Resûlullaha (aleyhisselâm) birisi geldi. “Ey Allahın Resûlü! Hangi namaz daha faziletlidir?” diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm); “Gece kılınan namaz” buyurdular. “Ramazan’dan sonra hangi oruç daha faziletlidir?” diye sordu. “Muharrem dediğiniz, Allahü teâlânın ayındaki oruç” buyurdular.”

Namazda huşû’ ve tevâzu: İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) şöyle anlattı: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâ şöyle buyuruyor: Şüphesiz ben, sâdece, benim azametime tevâzu edenin, mahlûkâtıma karşı te’âzüm etmiyenin (onlara karşı kibirlenmiyenin, büyüklenmiyenin.) benim rızâmı kazanmak için nefsini şehvetlerinden alıkoyanın, gündüzünü benim zikrime ayıranın hep beni hatırlayanın, bana isyanda ısrar etmiyenin, açı doyuranın, çıplağı giydirenin, küçüğüne merhamet edenin, garîb olanı barındıranın namazını kabûl ederim. Bu sebeble, yüzünün nûru, güneşin nûrunun parlaması gibi olan kimse bana duâ ederse, duâsını kabûl ederim. Benden isterse veririm. Benim ismim ile yemîn ederse, yemînini yerine getiririm. Cahillikte ona yumuşaklık, karanlıklarında ona bir nûr veririm. Onu meleklerim ile korurum. Onun benim yanımdaki durumu, Cennetler içerisinde Firdevs’in durumu gibidir. Onun (Firdevs’in) meyveleri yok olmaz. Onun elbiseleri değişmez.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle anlattı: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Namazlar günahlara keffarettir.”

Yine Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte de buyuruldu ki: “Beş vakit namaz, bir Cum’a’dan diğer Cum’a’ya kadar, oruç, bir Ramazan’dan, diğer Ramazan’a kadar, büyük günahlardan sakınıldığı müddetçe aralarındaki küçük günahlara keffârettirler.”

Abdullah İbni Abbâs’ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kişinin namaza tembel olarak kalkması uygun değildir. Bilakis, namaza büyük bir rağbetle (arzu ve iştiyâkla) ve pek sevinçli olarak kalkması gerekir. Çünkü o, Allahü teâlâya münâcaat halindedir. Allahü teâlâ onu bağışlar. Duâ ettiği zaman duâsına rağbet eder.” Resûlullah (aleyhisselâm) böyle buyurduktan sonra, namaz kılmakta tenbellik gösterenler hakkında; “Onlar namaza kalktıkları zaman, istemiye istemiye kalkarlar. İnsanlara gösteriş yaparlar. Allahü teâlâyı pek az hatıra getirir, anarlar.” (Nisâ-142) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu.

Namazda ta’dîl-i erkâna riâyet etmemenin cezası: Ubâde bin Sâmit’in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kim güzel bir abdest alır, sonra namaza kalkar, namazını güzel kılar, rükû’ ve secdelerini tamam yaparsa, namaz sevinir ve nurlu olur. Melekler, o namazı göke çıkarır. O namaz, namazı kılmış olana, iyi duâ eder ve “Sen beni kusurlu olmaktan koruduğun gibi, Allahü teâlâ da seni muhafaza etsin” der. Namaz güzel kılınmazsa, siyah olur. Melekler o namazdan iğrenir. Göke götürmezler. O namaz kılmış olana, fenâ duâ eder. “Sen beni zayi eylediğin, kötü hâle soktuğun gibi, Allahü teâlâ da seni zayi eylesin” der. Semâ kapıları ona açılmaz. Sonra eski bir

elbisenin dürüldüğü gibi dürülür, sahibinin yüzüne çarpılır.”

Âişe vâlidemizin (radıyallahü anha) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Farz namazlar, Allahü teâlânın indinde öyle tartılır öyle ölçülür ki, kim onda noksanlık yaparsa, yaptığı noksanlığa göre hesaba çekilir.”

Enes bin Mâlik’in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Muhammed’in nefsi yed-i kudretinde bulunan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, eğer siz benim gördüğümü görseydiniz. Az güler çok ağlardınız.” Eshâb-ı Kirâm dediler ki: “Ey Allahın Resûlü! (aleyhisselâm) Siz ne gördünüz?” Resûlullah (aleyhisselâm), “Cenneti ve Cehennemi gördüm” buyurup, onları namaza teşvik buyurdu. Kendilerine İmâm olduğu zaman, rükû’ ve secdeleri kendisinden önce yapmalarını, namazdan kendisinden önce ayrılmalarını men etti. “Ben sizi, ön tarafımda olduğunuz zaman gördüğüm gibi, arka tarafımda olduğunuz zaman da görürüm” buyurdu.

Gece ibâdetine teşvik: Hazreti Ali’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Cennette bir takım odalar vardır ki, dışları içlerinden, içleri dışlarından görülür.” Bu sırada birisi kalkıp, “Ey Allahın Resûlü! Bu odalar kime âittir?” diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm), “Bu odalar, tatlı ve hoş konuşan, yemek yediren, oruca devam eden, geceleyin insanlar uyurken kalkıp Allah için namaz kılan kimseler içindir” buyurdu.

Ebû Sa’îd-i Hudrî (radıyallahü anh) şöyle anlattı: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Bir kimse hanımını geceleyin uyarıp, iki rek’at namaz kılarlar ise, o gece Allahü teâlâyı çok zikreden erkek ve kadınlardan yazılırlar.”

Duhâ namazı: Enes bin Mâlik’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte şöyle buyuruldu: “Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kim, oniki rek’at duhâ namazı kılarsa, Allahü teâlâ onun için Cennette bir köşk bina eder.”

Duâsı kabûl olanlar: Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “İki duâ vardır ki, onlarla Allahü teâlâ arasında perde yoktur. Birisi mazlûmun duâsı, diğeri, din kardeşine gıyabında yapılan duâ.”

Ana-babaya karşı gelmenin yasaklanması: Birisi, “Ey Allahın Resûlü! Eğer beş vakit namazı kılarsam, Ramazân-ı şerîf orucunu tutarsam, malımın zekâtını verirsem ve gücüm yettiğinde hacca gidersem benim için ne mükâfat vardır?” diye sorunca Resûlullah (aleyhisselâm); “Kim böyle yaparsa, nebilerle, sıddîklarla ve şehîdlerle beraber olur. Fakat ana ve babasına karşı gelen bundan müstesnadır” buyurdu.

Ebû Bekr’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâ, günahlardan dilediğini kıyâmet gününe bırakır. Fakat ana ve babaya âsî olmak böyle değil. Allahü teâlâ, âsî kimse ölmeden önce dünyada da onun cezasını verir.”

Abdullah bin Amr bin As’ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kişinin kendi ana-babasına sövmesi büyük günahlardandır.” Eshâb-ı Kirâm, “Ey Allahın Resûlü! Kişi hiç ana-babasına söver mi?” dediklerinde, “Evet, o başkasının babasına söver, o da onun babasına söver. O başkasının annesine söver, o da onun annesine söver” buyurdu.

Ana-babaya hürmet ve onlara iyilik: Enes bin Mâlik’in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Bir kimsenin ana-babası veya ikisinden birisi vefât eder. Fakat o, onların sağlıklarında onlara âsî olmuştur. Bu kimse, onlara duâ etmekte devam eder ve onlar için mağfiret dilerse, nihâyet Allahü teâlâ onu bâr (itaat edici) olarak yazar.”

Gıybet: Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) anlattı: "Resûlullahın (aleyhisselâm) yanından birisi kalktı. Kalkmasında acziyet görüldü. Orada bulunanlar, "Falanca da ne kadar âcizmiş" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm); "Kardeşinizin etini yediniz. Çünkü onu gıybet ettiniz" buyurdu."

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) bildirdi: Birisi, "Ey Allahın Resûlü! (aleyhisselâm) Gıybet nedir?" diye sorunca: "Senin müslüman kardeşini, onun hoşlanmadığı şeyle anmandır" buyurdu. "Eğer söylediğim şey, kardeşimde varsa" diye sorunca, "Eğer varsa, onu gıybet etmiş olursun. Eğer söylediğin şey onda yoksa, ona iftira etmiş olursun" buyurdu.

Ebû Sa'îd-i Hudrî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm), "Gıybet, zinâdan daha şiddetlidir" buyurdu. Bunun üzerine "O nasıl olur?" diye sorulunca, "Çünkü, zinâ eden kimse tövbe eder ve Allahü teâlâ da onun tövbesini kabûl eder, fakat, gıybeti yapılan kimse af etmedikçe, Allahü teâlâ gıybet eden kimseyi affetmez" buyurdu.

Ebû Sa'îd-i Hudrî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm); "Yollarda oturmaktan sakınınız" buyurdu. Bunun üzerine Eshâb-ı Kirâm (radıyallahü anh), "Ey Allahın Resûlü! Oturmamız icâb ediyor. Biz oralarda (lüzumlu şeyleri) konuşuyoruz" dediler. Resûlullah (aleyhisselâm) "Madem ki oturuyorsunuz, (bari) yolun hakkını veriniz" buyurdu. Eshâb-ı Kirâm, "Ey Allahın Resûlü! Yolun hakkı nedir?" dediler. Resûlullah (aleyhisselâm) "Haram şeylere bakmamak, geçene eziyet vermemek, verilen selâmı almak, iyiliği emredip, kötülükten alıkoymak" buyurdu.

Ebû Ümâme'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Bana altı şey için kefil olunuz. Sizin için Cennete kefil olayım; 1. Sizden birisi konuştuğu zaman yalan konuşmasın. 2. Kendisine birşey emânet edildiği zaman, hainlik etmesin. 3. Bir şey va'd ettiği zaman, va'dine muhalefet etmesin, va'dini yerine getirsin. 4. Haram olan şeylere bakmayınız. 5. Ellerinizi (haramdan) alıkoyunuz, 6. Ferclerinizi (namuslarınızı) muhafaza ediniz!"

Cerîr (radıyallahü anh) şöyle anlattı: "Resûlullaha (aleyhisselâm), yabancı bir kadını ansızın görmenin hükmünü suâl ettik. "Hemen gözünü çevir!" buyurdu."

Ebû Ümâme (radıyallahü anh) şöyle bildiriyor: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Yabancı bir kızı görüp de, Allahü teâlânın azâbından korkarak başını çeviren kimseye, Allahü teâlâ ibâdetlerin tadını duyurur."

Gadaba mâni olmak ve gadabı söndürmek: Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) anlattı. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Bir kimse, Allahü teâlânın rızâsı için gadabını giderirse, Allahü teâlâ da ondan azâbını giderir."

Hazreti Osman (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Anladım ki, her kötülüğün başı kızmaktır."

İbn-i Ömer (radıyallahü anh) şöyle anlattı: Resûlul'lah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlânın katında, onun rızâsını istiyerek söndürülen gayz (kin) yudumundan daha büyük ve zor bir yudum yoktur."

Fakirlik: Eshâb-ı Kirâmdan ba'zısı Resûlullaha (aleyhisselâm) fakirlik, giyecek bulamama ve ba'zı şeylerinin az olmasından sitem ettikleri zaman, Resûlullah (aleyhisselâm); "Muhakkak ki, ben sizin hakkınızda, eşyanızın az olmasından değil, çok olmasından korkuyorum" buyurdu.

Kur'ân-ı kerîm okumanın fazileti: Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Ey oğlum! Lâ ilahe illallah kelimesini çok söyle! Çünkü o, yedi kat gök, yerler ve onların içinde bulunanlardan daha hayırlıdır. Ey oğlum! Kur'ân-ı

kerîm okumaktan gâfil olma! Çünkü Kur'ân-ı kerîm, ölü kalbi diriltir. Kötü sözden, işten ve taşkınlıktan alıkor. Kur'ân-ı kerîm, dağları yürütür. Ey oğlum! ölümü çok hatırla! Çünkü ölümü çok hatırlarsan, dünyâya düşkün olmazsın. Ahırete çok rağbet eder, istekli olursun. Âhıret hakîkî yerleşme yeridir. Dünyâ ise, ehli için aldatıcı bir yurttur."

Yetime ihsânda bulunmaya teşvik: Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) anlattı: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Dula ve miskine (yoksula) yardımcı olan, ihtiyâçlarını gideren kimse, Allah yolunda cihâd eden veya gecelerini ibâdetle, gündüzlerini oruçla geçiren kimse gibidir. Yetime kefil olan kimse, Allahü teâlâdan da ittikâ ederse, (haram ettiklerinden sakınırsa), (şehâdet ve orta parmaklarını işâret ederek) ben ve o, Cennette şu ikisi gibiyiz" buyurdu.

Adî bin Hâtem'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kim, bir yetime kefil olursa, Allahü teâlâ da ona kefil olur"

Ebû Ümâme'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Bir kimse, yalan yemînle, bir müslüman kardeşinin malını alırsa, Allahü teâlâya kavuştuğunda, Allahü teâlâyı gadablı olarak bulur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1277

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 112

3) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 8

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 217

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 105, 106

6) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 455

7) El-A'lâm cild-1, sh. 323

8) Keşf-üz-zünûn sh. 123, 211, 400, 442

9) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 293

10) Et-Tergîb vet-Terhîb: Çorlulu Ali Paşa Kütüphânesi No: 84

KADÎB-ÜL-BÂN EL-MÛSULÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Abdullah'tır, Hasen Kadîb-ül-bân'ın hayâtı hakkında bilgi yok denecek kadar azdır. Doğum târihi bilinmemektedir. 570 (m. 1174) senesinde Musul'da vefât etti. Hasen Kadîb-ül-bân, ebdâllerden idi. Allahü teâlânın bu ümmete ikram ettiği ihsânlardan birisi de; bu ümmet arasında evtâd, nücebâ ve ebdâllerin bulunmasıdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Ümmetim arasında her zaman kırk kişi bulunur. Bunların kalbleri Hazreti İbrâhim'in (aleyhisselâm) kalbi gibidir. Allahü teâlâ onların sebebi ile kullarından belâları giderir. Bunlara ebdâl denir. Bunlar bu dereceye, namaz ile, oruç ile ve zekât ile ulaşmadılar. Cömertlikle ve müslümanlara nasihat etmekle yetiştiler" buyurdu.

Kadîb-ül-bân hazretleri, kerâmet sahibi ve birçok menkıbeleri bulunan bir zâttır.

Ebû Abdullah el-Mâridî şöyle anlatır: Ben, Musul'da bulunan bir medresede, Kemâleddîn bin Yûnus'dan ilim tahsil ediyordum. Birgün bana, "Ey Ebû Abdullah! Sen Hasen Kadîb-ül-bân hazretlerinin durumunu bilir misin?" diye sordu. Ben de "Hayır bilmiyorum efendim!" dedim. Sonra bana, "Bir akşam onun talebeleri bizim medresemize gelmişlerdi. Biz onlarla sohbet ederken, bir ara onlar hocalarının hâllerini anlattılar. Fakat onlar çok acâib şeyler söylediler. Kendi kendime, bunlar çok fazla ileri gittiler. Böyle şeyler bir insandan hiç zuhur eder mi? dedim. Gece olunca yatağıma yattım. Bir süre sonra rü'yâmda Hasen Kadîb-ül-bân'ı gördüm. Yanıma geldi ve bana, "Yâ İbn-i Yûnus! Sen Allahü teâlânın bütün bildiklerini bilir misin?" dedi. Ben de "Hayır" deyince, bana, "Fakat senin bilmediğin birçok şeyi ben bilirim" dedi. Sonra bana "Yâ İbn-i Yûnus! Gel seninle bir yere gideceğiz" deyince, ben kalkıp onun peşinden gittim. Birlikte Musul'un surlarının yanına gittik. Surun bütün kapıları kilitli idi. Hasen Kadîb-ül-bân, eline kilidi alınca, kilit hemen açıldı. Biz de açılan kapıdan dışarı çıktık.

Bizim dışarı çıkmamızı hiçbir nöbetçi fark etmedi. Bir süre sonra büyük bir nehrin kıyısına vardık. Nehir geçilecek gibi değildi. Hasen Kadîb-ül-bân bana dönerek, “Sen bu nehri geçebilir misin?” dedi. “Hayır! Ben bu nehri geçemem” cevâbını verince, “Öyle ise elbiselerini çıkar ve bu suda güzelce yıkan” dedi. Ben elbiselerimi çıkararak bir ağacın dalına astım. O nehrin içinde güzelce yıkandım. Sonra tekrar giyinerek, Hasen Kadîb-ül-bân hazretlerinin yanına geldim. O suyun üzerinde yürümeye başladı ve bana, “Beni ta’kib et” dedi. Ben onu ta’kib ettim ve onun gibi suya batmadan suyun üzerinde yürüdüm. Bir müddet gittikten sonra bir yere vardık, abdest alıp sabah namazını cemâatle kıldık. Namazdan sonra bana bir yer göstererek, “Yâ İbn-i Yûnus! Burada yat uyu” dedi. Ben orada yatarak uyudum. Bir süre sonra güneşin sıcaklığı ile uyandım. Etrâfıma bakınca, çok yabancı bir memlekette olduğumu gördüm. Yoldan geçen bir süvariye, “Ben bu akşam Musul’da yatmış idim. Şimdi kendimi bu yabancı memlekette gördüm. Musul hangi taraftadır?” diye sordum. Bana, “Sen hangi Musul’dan bahsediyorsun: Burası Magrib memleketlerinden biri ve Musul’la arasında aylar süren bir yol vardır” dedi. Ben bu duruma daha çok hayret ettim. O gün akşama kadar oralarda dolaştım. Akşam olunca, tekrar aynı yere gelip yattım. Bir süre sonra Hasen Kadîb-ül-bân hazretleri yanıma gelerek beni kaldırdı ve elimden tuttu. Bir ânda kendimi Musul’un surlarının önünde buldum. Kapılar kilitli olduğu için yine kapıları açtı ve içeri girdik. Ben medreseme geldiğim zaman, talebelerimin sabah namazına hazırlandıklarını gördüm. Sabah namazını cemâatle kıldık. Ben, talebelerimin ve hanımımın bu durumu fark ettiklerini zannettim. Fakat kimse birşey söylemedi. Sâdece hanımım, “Bugün sabah namazına erken gittin” dedi kimsenin durumu farketmediklerini anladım. Öğleden sonra Hasen Kadîb-ül-bân’ın yanına gittim. Beni görünce hemen tebessüm etti ve bana, “Yâ İbn-i Yûnus! Gel anlat bakalım, Magrip memleketinde neler vardı?” diye sordu. Ben “Efendim! Ben bir defa Magrib memleketine gittim. Lâkin siz çok kereler oralara gitmişsiniz, onun için siz daha iyi bilirsiniz” dedim. Sonra bana, “Şimdi söyle bakalım. Bizim talebelerimiz çok ileri gitmişler mi?” diye sordu. Ben, “Hayır efendim! Daha az bile söylediler” dedim ve onun talebelerinden oldum” dive anlattı.

İbn-i Serrâc ed-Dımeşkî, İbn-i Yûnus’un şöyle anlattığını nakleder: “Ben birgün Hasen Kadîb-ül-bân hazretlerinin yanına ders almaya giderken, yolda aklıma; “Benim yüzlerce talebem var. Nasıl oldu ki, ben Kadîb-ül-bân’dan ders alırım” diye geçirdim. Onun yanına vardığım zaman bana “Ey yüzlerce talebenin hocası, hoşgeldin! Senin okuttuğun ilim yâhirî ilimdir. Bizim tâlim ettiğimiz ilim ise bâtınî ilimdir. Sende su ânda yalnız zâhiri ilim vardır. Bizde ise hem zâhirî hem de bâtını ilim vardır” dedi. Ben hemen kalben tövbe ettim. Sonra Kadîb-ül-bân hazretlerinin yanına iki kişi geldi ve ondan Besmele’nin ma’nâsını suâl ettiler. O da onlara üç saatten fazla Besmele’nin ma’nâsını açıkladı. Ben bu açıklamaya çok şaşırdım. Kendim âlim olduğum hâlde, anlatılan ma’nâyı ne hayâtımda işitmiş idim ve ne de biliyordum. Daha sonra Kadîb-ül-bân hazretleri bana dönerek, “Yâ İbn-i Yûnus! Şimdi gidin, sizin talebeleriniz sizi bekliyorlar” deyince ben “Efendim! Bugün ben sizin yanınızda kalmak istiyorum” dedim. Bana “Hayır, hemen gidin, zîrâ sizin de dersleriniz önemlidir” dedi. Dışarıya çıktığımda, vaktin öğle namazına yaklaştığını gördüm. Ben ise, daha erken olduğunu zannediyordum.”

Serrâc ed-Dımeşkî şöyle anlatır: “Musul’da bir zât vardı. Kadîb-ül-bân hazretlerinin kerâmetlerini inkâr ederdi. Birgün kendi kendine, “Sultâna söyliyeyim de, Kadîb-ül-bân’ı Musul’dan çıkarsın, biz de rahat edelim. Çünkü onun talebeleri çoğaldı. Nerede onun hakkında konuşsak, bize siz yanlış konuşuyorsunuz derler ve onlarla münâzaraya girdiğimiz zaman da, onlarla baş edemiyoruz. En iyisi sultâna şikâyet etmektir” diye düşündü.

Yine aynı hayâlle yolda yürürken, aniden karşısına bir kişi çıktı. Biraz yürüdükten sonra, karşısından başka biri daha çıktı. Birkaç adım daha attı, karşısına bir fakîh çıktı. Bunlar ona doğru dönerek, “Bizim üçümüzü de Kadîb-ül-bân gönderdi. Dur bakalım, o da şimdi buraya gelir. Söyle bakalım sen neden onu sultâna şikâyet edeceksin?” dediler. O zât, “Ben kimseye birşey söylemedim” dedi. Onlar, “Sen hiç kimseye söylemedin, fakat kalbinden geçenlerin hepsi budur” dediler. O zât hayretler içindeyken, Kadîb-ül-bân hazretleri oraya geldi. Üç kişiden biri o zâta, “Eğer Kadîb-ül-bân olmasa idi, şimdi bu belde çoktan yıkılmış idi” dedi ve Kadîb-ül-bân hazretlerine dönerek, “Yâ Kadîb-ül-bân, ayağını kaldır ve şöyle dolaştır” dedi. Kadîb-ül-bân hazretleri denileni yaptı. O zât, bütün Musul şehrinin Kadîb-ül-bân hazretlerinin ayağıyla beraber dolaştığını gördü. Hemen tövbe ederek, Kadîb-ül-bân hazretlerinden af diledi. Kadîb-ül-bân da onu affetti. O zât, onun talebesi oldu. Kadib-ül-bân hazretlerinden izinsiz hiç bir

yere gitmedi ve hiçbir yerde konuşmadı. Konuştuğu zaman da kimse ona i'tirâz etmezdi."

Abdullah Baytar şöyle anlatır: "Ben, Musul'un Baytar köyünde, katır ve atların nallarını çakardım. Birgün deli bir katır getirdiler. Ona nal çakarken, bana bir tekme vurdu ve bayıldım. Uzun süre baygın kaldığım için, herkes beni öldü zannederek Musul'da bulunan anneme haber vermişler. Annem hemen Hasen Kadîb-ül-bân hazretlerinin huzûruna gidip, "Efendim! Baytar köyünde benim bir oğlum vardır, onun öldüğünü söylüyorlar" der. Kadîb-ül-bân anneme, "Ey bacı!

Senin oğlun ölmemiş. Fakat deli bir katıra nal çakarken, katır onun başına bir tekme vurarak bayıltmış. Oğlun falan saatte ayılacak, onun için hiç merak etme" der. Gerçekten Kadîb-ül-bân hazretlerinin dediği saatte ayılmışım."

Şöyle anlatılır: "Magrib memleketinde, Ebü'n-Necâ el-Magribî isimli bir kişi vardı. Yanında, güçlü kuvvetli kırk pehlivanla dolaşırdı. Gittiği beldelerdeki pehlivanlar ile bunları güreştirirdi. Tabiî ki, onun adamlarını yenen hiç kimse çıkmazdı. Ondan dolayı Ebü'n-Necâ çok gurûrlanır ve kibirlenirdi. Birgün yolu Musul'a düştü. Kadîb-ül-bân hazretlerinin medresesine gidip onu sordu. Talebeleri, "Falan yerde yağmur yağıyor, Kadîb-ül-bân hazretleri oraya gitti" dediler. Ebü'n-Necâ, talebelere; "Siz yalan söylüyorsunuz. Çünkü hiç bulut bile yok, nasıl olur da yağmur yağar" dedi. Onlarda, "Sen git bak" dediler. Ebü'n-Necâ denilen yere gitti. Kadîb-ül-bân hazretleri, bir gölün üzerinde yağmur yağmasına rağmen ıslanmadan duruyordu ve avucu ile gölün suyunu ölçüyordu. Ebü'n-Necâ, "Yâ Kadîb-ül-bân, sen burada ne yapıyorsun?" diye sordu. O ela, "Yâ Ebü'n-Necâ, gölün bu sene şu kadar suya ihtiyâcı vardır. Fakat bu sene, göle yeteri kadar yağmur yağmadı ve bu gölde o miktar su toplanmadı. Ben buraya yağmur yağsın diye geldim. Bu gölün ihtiyâcı olan su dolduktan sonra huradan ayrılacağım. Allahü teâlânın izniyle yağmur yağması duracak" dedi. Ebü'n-Necâ bu durumu görünce çok korktu, fakat kendisiyle berâber güreştirmek için kırk pehlivan getirdiğini ve onları hiçhir yerde yenen kimsenin çıkmadığını söylemeden duramadı. Daha sonra, "Senin talebelerin arasında bunları yenecek kimse var mı?" diye sordu. Kadîb-ül-hân hazretleri de, "Benim birbuçuk adamım vardır. Birisi falan talebemdir. Yarım olan da falan talebemdir. Adamları önce yarım olan adamımla güreştir" dedi. Bunun üzerine Ebü'n-Necâ medreseye gelerek, Kadîb-ül-bân'ın talebelerine hocalarının dediklerini anlattı. Onlar da yarım denilen talebeyi güreş meydanına çıkardılar. O, "Ben hayâtımda hiç güreş tutmadım ve bilmiyorum. Fakat hocamın emri olduğu için onlarla güreşirim" dedi ve meydana çıktı. Karşısına gelen bütün pehlivanları sırayla yendi. Bu arada oraya Kadîb-ül-bân hazretleri gelerek Ebü'n-Necâ'ya, "Sen buradan git. Bizim yarım adamımız, senin kırk adamına bedeldir. Onun için sana burada yer yoktur" dedi. Ebü'n-Necâ mahcub bir vaziyette Musul'u terk etti.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerine. "Kadîb-ül-bân hakkında ne dersiniz?" diye sordular. O da, "Kadîb-ül-bân muhakkak evliyâdır. O sâdıktır ve onun Allahü teâlâya muhabbeti çok fazladır" deyince. "Bizler onun hiç namaz kıldığını görmedik. Siz onun namaz kıldığını hiç gördünüz mü?" diye tekrar suâl ettiler. O da, "Evet, ben çok kere onu, Kâ'be'nin kapısında veya Ravda-i mutahhara mescidinde namaz kılarken gördüm" dedi. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin bu sözüne kimse i'tirâz etmedi.

Kadîb-ül-bân hazretleri buyurdu ki: "Başlangıçta talebe, nefsinin arzularını yerine getirmemekle işe başlar. Emîrleri dinlemekle Sünnet-i şerîfeyi ihyâ eder. Sonra da evliyâya ve hocasına karşı i'tirazda bulunmaz. Ecelini hatırlıyarak dünyâ işlerine pek önem vermez. Sonra kurtuluşun tek çâresi olan ihlâs kulpuna yapışır. Talebe başlangıçta işi ciddiye almazsa, yüksek derecelere kavuşamaz."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 390

2) Tabakât-ül-evliyâ sh. 436

3) Nefehât-ül-üns sh. 602

4) Kalâid-ül-cevâhir sh. 118

KÂDI EBÛ YA'LÂ (Abdullah bin Ali)

Hadîs ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi, kadı. Künyesi Ebü'l-Kâsım olup ismi, Abdullah bin Ali bin Muhammed bin Muhammed bin Hüseyn bin Muhammed bin Halef İbn-i

Ferrâ'dır. Künyesi ile tanındığı gibi, Kâdı Ebü'l-Kâsım İbni Kâdı Ebî Ferec bin Kâdı Ebî Hâzim diye de bilinir, İbn-i Kâdı Ebî Ya'lâ diye meşhûr oldu. 527 (m. 1133) yılında doğdu. 578 (m. 1183) yılında Bağdad'da vefât edip, Bâb-ı Harb kabristanında babasının yanına defnedildi.

Baba ve dedeleri âlim olan İbn-i Kâdı Ebû Ya'lâ'nın ilk hocaları aile çevresindendi. Temel ilimleri öğrenip yüksek ilimleri tahsil edecek seviyeye geldikten sonra, bir taraftan kadı olan babasından ders aldı. Diğer taraftan da babasının uygun gördüğü âlimlerin ilimlerinden istifâde etti. Bu âlimler arasında başta amcası Ebû Muhammed Abdurrahîm İbni Kâdı Ebî Hâzim olmak üzere, Ebû Mensûr Kazzâz, Ebû Mensûr bin Havrûn. Abdülhâlık bin Beden, Ebû Sa'd Zûzenî, Ebü'l-Beder Kerhî, Ebü'l-Hasen bin Âbdüsselâm, Ebü'l-Fadl Ermevî, Hayyat'ın torunu Ebû Muhammed gibi zamanın meşhûr hadîs, fıkıh ve kırâat âlimleri vardı. Daha sonra Hâfız İbn-i Nasır Ebû Bekr bin Zâgûnî, Sa'îd bin Bennâ, İbn-i Bâtır, Ebü'l-İzz bin Kâdis, Hüseyn bin Talhâ, Tırâd ve daha birçok âlimden ilim tahsil edip hadîs-i şerîf işitti. Birçok hadîs-i şerîfi ezberledi, fakat pek az rivâyet etti. Dört mezhebin fıkıh bilgilerini öğrendi. Bağdad'a kadı ta'yin edildi. Hanbelî mezhebine göre âdil hükümler verdi. İnsanların huzûr içinde yaşamalarına vesile oldu. Herkes tarafından sevildi. Evi âlimlerin toplantı yeri, diğer insanların istifâde mahalli oldu. Ehl-i ilimle beraber olmaktan, öğretici veya öğrenici olmaktan çok hoşlanırdı. Evinde toplanan âlimlerle dîni mes'eleler üzerinde müzâkerelerde bulunur, kendi bilmediği varsa öğrenir, bildiğini öğretirdi. Bu arada dinleyici olarak gelen insanlar da çok istifâde ederlerdi, ilim ve malda çok cömertti. Kendi hattıyla pekçok kitap yazdı. Evinde kendi yazdığı ve elde ettiği kitaplardan meydana gelen bir kütüphâne vardı. Kitaplarından insanların istifâdesini kolaylaştırırdı. Kâdılık vazîfesiyle insanlar arasında hüküm vermek, fıkıh, hadîs ve kırâat ilimlerini öğretmek ve emr-i ma'rûf yapmak maksadıyla evinden çıkar, diğer zamanlarda hep evinde bulunurdu. Güzel ahlâkı, cömertliği ve âdil hükümleri ile insanlar tarafından çok sevildi. Yaptıklarında ve söylediklerinde yalnız Allahü teâlânın rızâsını düşünür, harama düşerim korkusuyla şüpheli şeylere yaklaşmaz, mübahların birçoğunu da terk ederdi.

Birçok talebe yetiştirip onlara ilmini cömertçe aktardı. Duyduklarından en iyisini yazdı. Yazdıklarının en iyisini ezberledi. Ezberlediklerinin en iyisini rivâyet etti. Çok çocuğu vardı. Onların hepsi âlim kimseler oldu. Ondan ilim öğrenenler arasında amcasının oğlu Ebü'l-Abbâs Ahmed, Ebü'l-Hasen Zeydi, İbn-ül-Ahdâr, fıkıh âlimi Ebü'l-Abbâs Katî'î, Abbasi halifesi Nasır ve daha birçok âlim vardı. Bu mübârek insanlar da hocaları gibi, din bilgilerinin yayılması ve herkes tarafından öğrenilmesi için gayret ettiler. İnsanlara emr-i ma'rûf yapıp, doğru yolun Ehl-i sünnet yolu olduğunu, ondan ayrılanların maksada (kastedilen şeye) kavuşamayacaklarını anlatırlardı.

İşitmiş olduğu hadîs-i şerîflerden seçtiklerini, konularına göre tasnif eden İbn-i Kâdı Ebû Ya'lâ, Hanbelî mezhebi üzerine birçok fıkıh kitapları yazdı. Bilinen en meşhûr eseri "Er-Ravd-ün-nazîr fî hayât-i Ebi'l-Abbâs el-Hadar"dır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 351

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 264

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 93

KÂDI EBÛ YA'LÂ İBNİ FERRÂ (Ebü'l-Hüseyn Muhammed bin Muhammed)

Kırâat, kelâm, hadîs, târih ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi ve "Tabakât-ı Hanâbile" kitabının yazarı. Künyesi Ebü'l-Hüseyn olup ismi, Muhammed bin Ebû Ya'la Muhammed bin Hüseyn bin Muhammed bin Halef bin Ferrâ'dır. Kâdı Ebû Ya'lâ'nın oğlu, Kâdı Ebü'l-Hâzim İbni Ferrâ'nın ağabeyidir. 451 (m. 1059) yılında Bağdad'da doğdu. İbn-i Ebî Ya'lâ, İbn-i Ferrâ ve Kâdı Ebû Ya'lâ denildi. Bağdadî nisbet edildi. 526 (m. 1131) yılında Bağdad'da eşkiya tarafından evinde şehid edildi. Bâb-ı Harb kabristanında babasının yanına defnedildi.

Babası ve yakınlarının ilim sahibi kimseler olması sebebiyle, küçük yaşta ilim öğrenmeye başlayan Ebü'l-Hüseyn bin Ebû Ya'lâ, zamanında Bağdad'ın kırâat İmâmı olan Ebû Bekr Hayyât'tan kırâat ilmini, çeşitli rivâyetleri ile birlikte öğrendi. Babasından, Abdüssamed bin Me'mûn'dan, Ebü'l-Hüseyn Mühtedî'den, İbn-i Nekûr'dan, Ebû Bekr Hatîb Bağdadî'den, Âsımî'den ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf öğrendi. "Şeyh-ül-mezheb" lakabı verilen babası zamanında, Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerini en iyi bilen kimseydi. Ebü'l-Hüseyn bin

Ebû Ya'lâ babasının engin fıkıh ilminden istifâde için üstün bir gayretle çalıştı. Ancak, babası oğlunu tam yetiştiremeden vefât etti. Babasının vefâtından sonra şerîf Ebû Ca'fer'den fıkıh ilmi öğrenip tahsilini tamamladı. Fıkıh bilgilerinde zamanın önde gelen âlimlerinden oldu. Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerinde ârif idi. Fetvâ makamına yükseldi. Üstün zekâsı ve engin bilgisi ile insanların mes'elelerini kısa zamanda hallederdi. Ehl-i sünnet ve cemâat yolunun müdâfaasında çok gayretliydi. Bu husûsta pekçok kitap yazdı. Çalıştığı odaya kimseyi almazdı. Evine gelip giden hizmetçiler, o odada para sakladığını zannettiler. 526 (m. 1131) yılı Aşure günü gecesi evine girip, kendisini şehid, eşyalarını yağma ettiler. Katilleri, yakalanıp, muhakeme neticesinde ölümle cezandırıldılar.

Güzel ahlâkı yüksek ilmi, hafızasının üstünlüğü ve zekâsının keskinliği, insanların mes'elelerini kolayca çözümlemesi ile müslümanların sevgisini kazandı. Onlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretti. Ehli sünnet i'tikâdına ters olan fikir sahiplerine güzel cevaplar vererek susturdu. Çok cömertti. Dünyâya kıymet vermezdi. Eldeki malı Allahü teâlânın rızâsına uygun harcamadıktan sonra insana zararından başka birşeyi olmayacağını söylerdi. Haram ve şüphelileri terk eder, mübahları da zarûret miktarı kullanırdı. Vaktini Allahü teâlânın dinine hizmet ile kıymetlendirirdi.

Pekçok talebe yetiştirdi. Kırâat ilminde en meşhûr talebesi Abdülmugîs Harbî idi. İbn-i Nasır, Ma'mer bin Fahir, Ebü'l-Hüseyn Birendisî, Cüneyd bin Ya'kûb Ceylî, Abdülganî bin Hâfız Ebü'l-Alâ Hemedânî, Ebû Necîh Mahmûd bin Ebi'l-Mercâ İsfehânî, Abdülvehhâb bin Ebî Habse, Yahyâ bin Bûş, Ali bin Merhab Betâihî, Mübârek bin Tabâh, İbn-i Harîf, Hâfız İbn-i Asâkir ve daha birçok âlim kendisinden hadîs-i şerîf ve fıkıh ilmi öğrendi. Ebû Mûsâ Medînî ve İbn-i Küleyb de ondan icâzet alan âlimler arasındaydı.

Ebü'l-Hüseyn İbni Ebû Ya'lâ'nın rivâyetinde Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Bıyıkları kısaltmak, tırnakları kesmek koltuk altlarını ve kasıkları tıraş etmek husûsunda bize kırk günden fazla müddet tanınmadı."

> Kâdı Ebû Ya'lâ'nın "Tabakât-ı Hanâbile" adlı eserinde rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:
>
> "Nasr (yardım) sabır ile, ferahlık keder ile beraberdir. Güçlükle beraber kolaylık vardır."

"Allahü teâlâ, bir kavim hakkında şer murâd edince, onların arasına cedel atar, onları amelden alıkor."

"Allahü teâlâ buyurdu ki: "Ben kulumun, bana olan zannına göreyim. Beni andığı yerde onunla beraberim" buyurdu. Vallahi, Allahü teâlâ kulunun tövbesine sizden birinizin sahrada kaybolan hayvanını bulmasından daha çok sevinir."

"Allahü teâlâ buyuruyor ki: Ey Âdemoğlu! Şirk koşmadan yer dolusu günahla bana kavuşursan, seni yer dolusu mağfiretle karşılarım."

"Allahü teâlâ ba'zı kullarına çok ni'met vermiştir. Bunları, kullarına faydalı olması için yaratmıştır. Bu ni'metleri Allahın kullarına dağıtırlarsa, bu ni'metler azalmaz. Eğer bu ni'metler onlara ulaştırılmazsa, Allahü teâlâ o ni'metleri bunlardan alır, başkalarına verir."

> Birisi gelip, Resûlullaha (aleyhisselâm): "Bana nasihat et" dedi, Resûlullah da (aleyhisselâm): "Namaz kılarsın, zekât verirsin, oruç tutarsın, hacca gidersin, umre yaparsın" buyurdu.

"Kim bir serçeyi boş yere öldürürse, kıyâmet gününde o serçe Allahü teâlâya: Yâ Rabbî! Falanca, fâidesiz boşyere beni öldürdü, der."

"Pişmanlık tövbedir."

"Benden sonra, benim sünnetime ve Hulefâ-i Râşidîn'in yoluna sımsıkı sarılınız. Dinde sonradan ortaya çıkarılan şeylerden sakınınız. Çünkü dinde sonradan ortaya çıkarılan her yenilik bid'attir."

"Bir kimse, din kardeşini seviyorsa, sevdiğini ona bildirsin!"

"Allahım! Ensârı, onların oğullarını, oğullarının oğullarını af ve mağfiret eyle."

"Ensârı, hiçbir münâfık sevmez."

"Îmânın en sağlam kulpu, Allah için sevmek, Allah için buğz etmektir."

“Mü’minler, tek bir vücûd gibidir.”

“Hüküm verme işini üzerine alan kimse, bıçaksız kesilmiş demektir.”

“Kâdılar üç tanedir: ikisi Cehennemde, birisi Cennettedir. Cehennemde olan iki kişiye gelince, bunlardan birisi, hakkı bildiği hâlde ondan başkasıyla hüküm verdiği için Cehennemdedir. Diğeri ise, câhil olduğu ve bilmediği hâlde hüküm vermiştir, bu da Cehennemdedir. O bir tanesi ise, hakkı bilmiş, ona tâbi olmuş, onunla hüküm vermiş ve Cennete kavuşmuştur.”

> “Allahü teâlâ size Ramazân-ı şerîf orucunu farz kıldı. Ben de size onun kıyâmını (teravih namazını) sünnet kıldım. Kim inanarak ve mükâfatını Allahü teâlâdan bekleyerek, Ramazân-ı şerîf orucunu tutar ve gecelerini de ihyâ ederse, Allahü teâlâ onun geçmiş günahlarını af ve mağfiret eder.”

“Kim Allah için bir şeyi terk ederse, Allahü teâlâ onun karşılığında ona ondan hayırlısını verir.”

“Kurbanlarınızı iyilerinden kesiniz. Çünkü onlar, sırât’ta sizin bineklerinizdir.

“Allahü teâlânın rızâsı babanın rızâsında, Allahü teâlânın gazâbı, babanın kızmasındadır.”

“Size onu yaptığınızda birbirinizi seveceğiniz bir şeyi bildireyim mi? Selâmı aranızda yayınız.”

“Kim bana bir salevât-ı şerîfe okursa, Allahü teâlâ ona on rahmet eder.”

“Kur’ân-ı kerîmi, kendi görüşü ile açıklayan, doğru olsa dahi, hatâ etmiştir.”

> Resûlullah (aleyhisselâm), Mu’âviye bin Ebû Süfyân için; “Allahım Ona kitabı (yazıyı) ve hesabı öğret, onu azâbtan koru” buyurdu.

“Evlendiğim ve evlendirdiğim kimseler, cennetliktir.”

> Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) anlattı: “Biz Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda oturuyorduk, önümüzde olgun ve taze hurmalar vardı. Resûlullah (aleyhisselâm) hem kendileri yiyor ve hem de bize yediriyorlardı. Bunun üzerine ben: “Ey Allahın Resûlü! (aleyhisselâm) Siz hem yiyorsunuz ve hem de bize yediriyorsunuz” dedim. O zaman Allahın Resûlü (aleyhisselâm) “Evet” deyip, “Cennette de böyle yaparız, birbirimize yediririz” buyurdu.”

> Cebrâil (aleyhisselâm) Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûruna geldi ve dedi ki: “Ey Muhammed! Allahü teâlâ, Mu’âviye’yi kendine kâtip yapmanı diliyor. Çünkü, senin kâtip olarak alacaklarının en hayırlısı, kuvvetli ve emîn olanıdır.”

Câbir bin Abdullah (radıyallahü anh) anlattı: “Resûlullah (aleyhisselâm), bir kimsenin bir yere yaslanarak bir ayağını diğer ayağının üstüne atmasını menetti.”

“Mü’minin firâsetinden sakınınız. Çünkü o, Allahü teâlânın nûru ile bakar.”

“Ümmetimden hak üzere bulunan bir taife kıyâmete kadar bulunacaktır.”

> “Garîblere ne mutlu, garîblere ne mutlu.” Ey Allahın Resûlü! Garîbler kimlerdir? denildi. O zaman Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kalabalık ve kötü kimseler arasında bulunan, az ve sâlih kimselerdir. Onlara buğz edenler, sevenlerden daha çoktur.”

“Allahü teâlâ, sünnet-i seniyyeye yapışan kulunu Cennete sokar.”

> “Her kötülük sahibi için tövbe vardır. Fakat kötü ahlâk sahibi bundan müstesna. Çünkü o, bir günahtan tövbe eder, sonra ondan daha kötüsünü yapar.”

“Rükû’ ve secdeleri tam yapınız. Vallahi ben sizi ön tarafımdan gördüğüm gibi, arkadan da görürüm.”

“Sizden birisi uykusundan kalkınca, üç kere yıkamadıkça elini su kabına sokmasın. Çünkü eli geceleyin nerede idi, o bunu bilemez.”

“Aralarında bir baba olmayınca, amca, baba gibidir. Aralarında bir anne olmayınca, hala, teyze, anne gibidir.”

“Kıyâmet günü olunca, yetmiş bin kişi, hesâbsız Cennete girer.”

“Ey insanlar! Allahü teâlâdan korkunuz. Vallahi, sizden önce mü’minlerden birinin başı bıçkı ile iki parçaya ayrıldı. Yine de dîninden dönmedi.”

“Eshâbımın ismini işitince, susunuz! Şânlarına yakışmayan sözleri söylemeyiniz.”

“Kıyâmet gününde kişinin amel defteri, yazılmış olarak kendisine verilir. O kimse, amel defterinde dünyâda iken yapmadığı bir takım iyiliklerin yazılı olduğunu görür. “Yâ Rabbî! Bu iyilikler nereden buraya yazıldı?” der. Allahü teâlâ da, “İnsanlar seni gıybet ediyorlardı. Sen ise bunu bilmiyordun. Bu iyilikler, sana bu sebeble verildi” buyurur.”

“Birinin yanında müslüman kardeşi gıybet edilir de, o kimse, gıybet edilen müslüman kardeşine yardım etmeye gücü yettiği hâlde yardım etmezse, Allahü teâlâ onu dünyâda ve âhırette zelîl eder.”

“Kim dünyâda müslüman kardeşinin ırzını korursa, Allahü teâlâ onun vücûdunu Cehennem ateşinden koruyacak bir melek yaratır.”

“Allahü teâlâ bir kulu sevdiği zaman, “Ey Cebrâil! Rabbin filancayı seviyor, sen de onu sev” buyurur.”

> Resûlullah (aleyhisselâm); “Benden sonra peygamberlik yoktur. Fakat mübeşşirât devam eder” buyurunca, Eshâb-ı Kirâm; “Mübeşşirât nedir, ey Allahın Resûlü?” diye sordular. Resûlullah (aleyhisselâm); “Müslümanın gördüğü veya ona gösterilen güzel rü’yâlardır” buyurdu.

“Rü’yâda beni gören kimse, uyanıklık hâlinde beni gören kimse gibidir. Çünkü şeytan benim sûretime giremez.”

“Allahü teâlâ, hakkında hayır murâd ettiği kimseyi, dinde fakîh yapar.”

“Dinde fıkıhtan daha faziletli bir şey ile ibâdet edilmez. Bir fakîh, şeytana bin âbidden daha şiddetlidir.

Herşeyin bir direği vardır. Bu dînin direğide fıkıhtır.”

“Âlimlerle oturmak ibâdettir.”

> Resûlullah (aleyhisselâm), Abdullah bin Abbâs için; “Allahım! Onu dinde fakîh eyle. Ona te’vili öğret.” diye duâ buyurdular.

“Allahü teâlâ dünyâya rağbet etmiyenin kalbine hikmet koyar, diliyle hikmet konuşturur. Ona, dünyânın hastalığını ve kusurunu ve onun ilâcını gösterir. Onu sâlim olarak dünyâdan çıkarıp, Cennete koyar.”

“Dünyâya rağbet etmemek, kalbe ve bedene rahatlık verir.”

> Ebû Mûsel-Eş’arî (radıyallahü anh) anlattı: Resûlullaha (aleyhisselâm) “Ey Allahın Resûlü! Bir kimse bir kavmi sevse, fakat henüz onların arasına karışmamış ise durumu nedir?” diye soruldu. O zaman Resûlullah (aleyhisselâm): “Kişi sevdiği ile beraberdir” buyurdu.
>
> Resûlullaha (aleyhisselâm): “Ey Allahın Resûlü! Hangi meclis daha hayırlıdır?” diye soruldu. Resûlullah (aleyhisselâm): “Görüldüğünde size Allahü teâlâyı hatırlatan, konuşması amelinizi çoğaltan, ilmi ile âhıreti hatırlatan kimse ile bulunduğunuz meclis” buyurdular.

“Ben Âdemoğullarının efendisiyim. Fakat övünmüyorum. Kıyâmet gününde Livâ-ül-hamd, benim elimdedir, övünmüyorum.”

> “Resûlullah (aleyhisselâm) bir hutbelerinde: “Ey insanlar! Allahü teâlâdan af ve afiyet isteyiniz” buyurdu.
>
> “Şüphesiz cömertlik, Allahü teâlânın cûd (cömertlik) sıfatındandır. O hâlde cömert olunuz. O zaman Allahü teâlâ size cömertlik eder. Dikkat

ediniz! Allahü teâlâ cömertliği, bir ağaç şeklinde yaratmıştır. Onun kökünü, Tûbâ ağacının köküne yerleştirmiş, dallarını, Sidret-ül-müntehâ'nın dallarına bağlamış, onun dallarından ba'zısı, dünyâya sarkmıştır. Kim o dallardan birisine bağlanırsa, o dal onun Cennete girmesine vesile olur. Dikkat ediniz. Sehâ (cömertlik) imândandır, imân Cennettedir. Allahü teâlâ, cimriliği kendi gadabından yarattı. Cimrilik, Cehennemde bir ağaçtır. Allahü teâlâ onun kökünü (Cehennemdeki) Zakkum ağacının köküne yerleştirdi. Onun dallarından ba'zısı, dünyâya sarkmıştır. Kim o dallardan birisine yapışırsa, o dal onun cehenneme girmesine vesîle olur."

Hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ buyurdu ki:

"Kulum farzları yapmakla bana yaklaştığı gibi, başka şeyle yaklaşamaz. Kulum nafile ibâdetleri yapınca, onu çok severim, öyle olur ki, benimle işitir. Benimle görür. Benimle herşeyi tutar. Benimle yürür. Benden her ne isterse veririm. Bana sığınınca, onu korurum."

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: "Ölüleriniz hakkında hayırdan başkasını söylemeyiniz."

"Kaderiyye (İ'tikâdında olanlar) bu ümmetin mecûsîleridir."

"Cennete girdim. Cennetliklerin çoğunun miskinler (yoksullar) olduğunu gördüm. Cehenneme girdim. Cehennemliklerin çoğunun kadınlar olduğunu gördüm."

"Ebû Bekr ile Ömer (r.anhümâ), dinde kulak ile göz makâmındadırlar."

"Resûllerden ve nebilerden (aleyhimüsselâm) sonra Ebû Bekr'den daha üstün birisini yeşillikler gölgelememiş, yer kaldırmamıştır."

"Ramazan ayı geldiğinde Cennet kapıları açılır. Cehennem kapıları kapatılır. Şeytanlar da bağlanır."

"Bir beldede zinâ ve ribâ (faiz) zuhur ederse, (o belde halkı) Allahın azâbına hak kazanmış olurlar."

"Eshâbım gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız kurtuluşa erersiniz."

"Kadere imân, sıkıntı ve kederi giderir."

"Müslümanların fakirleri, zenginlerinden beşyüz sene Önce Cennete girer ve zenginler, "Keşke biz de dünyada fakir olsaydık" derler. Kafirlerin zengini de, fakirlerinden kırk sene evvel Cehenneme girer. Hattâ kâfirlerin zenginleri, "Keşke biz de dünyâda fakir olsaydık" derler."

"Bir kul (yeni) müslüman olduğu ve İslâmı da güzel olduğu zaman; Allah, o kimsenin evvelce yapmış olduğu her hasenesini yazar, evvelce yaptığı bütün seyyielerini ise silip atar. Bundan sonra yeni hesap başlar. Her iyiliğine on mislinden yedi yüz misline kadar yazılır. Günahı ise, Allahü teâlânın affettiği hâriç misliyle yazılır."

"Size, namazın, orucun, haccın ve zekâtın farz olduğu gibi, Ebû Bekr'i ve Ömer'i ve Osman'ı ve Ali'yi (r.anhüm) sevmeniz de farzdır."

"Ameller niyetlere göredir."

"Kişinin mâlâya'nîyi terketmesi, müslümanlığının güzelliğindendir."

"Bir mü'min, kendisi için istediğini müslüman kardeşi için de istemedikçe îmânı kâmil bir mü'min olmaz."

"Helâl belli, haram da bellidir, bu ikisi arasında şüpheliler vardır."

"Allahü teâlâ bir kuluna, sâliha bir hanım, evlâd ve maldan bir ni'met verir de, kul (da), "Mâşâallah lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" derse, ölümden başka âfet görmez."

"Bir kula, dîninin gitmesinden sonra, gözünün gitmesinden daha büyük musibet olmaz. Gözü gidip de sabreden kimse muhakkak Cennetliktir."

Abdullah bin Mes'ûd buyurdu ki: Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesine tâbi olunuz. Bid'atları (Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) zamanında ve onun dört halîfesi zamanlarında bulunmayıp, dinde sonradan meydana çıkarılan ve ibâdet olarak yapılan, her türlü söz, iş ve usûlleri) yapmayınız. Her bid'at dalâlettir (sapıklıktır).

İbn-i Ömer (radıyallahü anh): "İnsanlar güzel görse bile, her bid'at dalâlettir" buyurdu.

Ebû Mûsâ: "Allahü teâlânın ilim verdiği kimse, onu insanlara öğretsin. Fakat, bilmediği şeyi söylemekten sakınsın. Yoksa, kendisini ilgilendirmiyen bir şeye karışmış olur, dinden çıkar" buyurdu.

İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh): "Sizden birine, bilmediği bir şey sorulduğu zaman bilmediğini i'tirâf etsin, utanmasın."

"Kişiye bilmediği sorulunca, Allahü teâlâ bilir demesi, ilimdendir" buyurdu.

Rebî' bin Haysem buyurdu ki: "Kişi, (bilmediği hâlde) bu haramdır, bu men edilmiştir, demekten sakınsın. O zaman Allahü teâlâ ona "Yalan söyledin" buyurur."

İbn-i Abbâs buyurdu: "Dosdoğru ol. Bid'atten ve bid'atçi olmaktan çok sakın."

Büyük âlim İbrâhim Harbî- "Allahü teâlâ, kötü arzu ve isteklerde zerre miktarı bir hayır, iyilik bulundurmadı. Bunlar, şeytanın süsleridir. Şeytan bunları insanlara güzel gösterir" buyurdu.

Şa'bî (radıyallahü anh): "Bilmiyorum demek, ilmin yarısıdır" buyurdu.

"Ma'rûf-i Kerhî hazretleri buyurdu ki: "Allahü teâlâ mü'minlerden bir zümreyi kabirlerinden kanatlı olarak diriltir. Sûr üfürüldüğü zaman kabirlerinden uçarlar. Cennet-i a'lâya koşarlar. Onları melekler karşılar ve onlara, "Siz kimsiniz?" derler. Onlar, "Mü'minlerdeniz. Ümmet-i Muhammeddeniz, Ümmet-i Kur'ândanız" derler. Melekler, "Siz Sırât'ı gördünüz mü?" derler. "Hayır" diye cevap verirler. "Siz Haşrı gördünüz mü?" "Hayır." "Siz Allahü teâlâyı gördünüz mü?" "Biz O'nun nûrunu gördük." "Peki siz dünyâda ne amel, yapardınız?" "Biz O'na kulluk ettik. O'ndan başka herşeyden yüz çevirdik. Allahü teâlâ bize hesaba çekilecek bir dünyalık vermedi" derler.

"Kim Allahü teâlâya tevekkül eder, O'na sığınır ve güvenirse, Allahü teâlâ onun yardımcısı olur. Kim Allahü teâlâ için tevâzu ederse, Allahü teâlâ onu yükseltir." Abdullah bin Abbâs'dan en efdal cihâd hakkında sorulduğu zaman şöyle buyurdu: "Bir mescid yaptırmak ve orada Kur'ân-ı kerîm, fıkıh ve sünneti öğretmektir."

Kâdı Ebû Ya'lâ İbni Ferrâ, Allahü teâlânın dînine hizmet için, bir taraftan insanlara ilim öğretirken, diğer taraftan da pek kıymetli eserler yazdı. Eserlerinin en meşhûru Hanbelî mezhebi âlimlerinin hayat ve üstünlüklerini anlatan "Tabakât-ı Hanâbile" adlı iki cildlik eseridir. "El-Mecmû fil-fürû' ", "Rüûs-ül-mesâil", "El-Müfredat fil-fıkıh", "Et-Temâm li-kitâb-ir-rivâyeteyn vel-vecheyn" (Babasının kitabının eksiklerini tamamlamıştır), "El-Müfredât fî usûl-il-fıkh", "Tabakât-ül-Eshâb", "îdâh-ül-edilletü fir-reddi alel-firak-id-dalle vel-mudille", "Er-Redd-ü alâ zaigiy-yil-i'tikâdât fî men'ihim min sima'il-âyât", "Şeref-ül-üttibâ ve şeref-ül-ibtidâ", "Tenzîh-ü Mu'âviye bin Ebî Süfyân el-Muknî' ven-niyyât", "El-Miftâh fil-fıkh" ve daha birçok eser onun kitapları arasındadır.

---

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 176

2) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 79

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 211

4) El-A'lâm cild-7, sh. 23

5) Tabakât-ı Hanâbile